בס״ד

מכון **מניטו**

תמלול שיעורי הרב יהודא ליאון אשכנזי, מניטו זצ״ל

לספר נתיב התורה למהר״ל מפראג

פרקים א - ג

על סמך שיעורים שניתנו במרכז יאיר בירושלים, בשנת תשמ״ו – תשמ״ז

כל הזכויות על התוכן שמורות למכון מניטו (ע״ר). ניתן להשתמש בתוכן בצורה חופשית לשימוש עצמי בלבד. אין אישור לפרסם את התוכן בכל אמצעי פרסום כלשהוא, לרבות הדפסה או במרשתת (אינטרנט) ללא היתר בכתב ממכון מניטו. לבקשות אישור לצרכי פרסום נא לפנות במייל manitou.fondation@gmail.com

תמלול ומקורות על ידי רות ספז.

נשמח להערות/הארות במייל: ruthysfez@gmail.com

תוכן עניינים:

שיעור 1 8

הקדמה לשיטת המהר״ל בלימוד 8

הסיבה ההיסטורית לחוסר לימוד המקרא 10

הסכנה של הענווה המוגזמת 14

״על כורחך אתה חי״ – לדעת מהי תכלית חיי 14

לעסוק בדברי תורה 15

רוח הקודש של הגמרא ופרשנות המושגים 15

מצווה לקרות בתורה 16

הסגולה של שמירת המצוות והמושג ״עולם הבא״ 16

ההסתרה בדיבורים על העולם הבא 18

חכמת הילדים 19

העולם הבא כתוב בנשמה 19

על חסיד ועל מתנגד 19

שיעור 2 20

לבירור ייחוד חשיבות התורה 20

ובלכתך בדרך – הסכנות בדרכים 20

סכנת הבדידות 22

חשיבות דמות הרב וסגולת שבט לוי 23

תורה - סדר העולם 23

הזכות והגורל – כהן גדול וערי מקלט 25

החיבור לתורה כמלווה ומרפא דרך שמירת הסדר 26

סוגי יסורים וחיבור לתורה דרך לימוד או תפילה 28

שיעור 3 35

תורה ומצווה – אור ונר 35

נביא לעומת חכם – עולם הזה ועולם הבא 36

סוגי קדושות: כהן ונביא, בית הלל ובית שמאי 38

תורת ארץ ישראל 40

תורה מגינה לנצח, מצווה מגינה לשעתה 41

הקושי להתנתק מהעולם הזה 42

מנוחה לעומת קורת רוח ונחת רוח 44

בעל תשובה לעומת צדיק גמור 45

שיעור 4 47

על המשמעות של פרשת דרכים – דרך מפורשת 47

הדרך הישרה ללא נטיות, המוליכה נוכח – היא ההלכה 48

אלדד ומידד כמייצגי נטיות לימין ולשמאל 48

מהי הדרך הישרה? 49

ייחוד המידות לעומת המחלוקת, כלל ופרטים 51

צדיק וטוב לו – צדיק שהלכה כמותו 53

פנים אל פנים - נבואת משה רבינו 53

חשיבות ייראת החטא 54
הגאווה מביאה לידי עבירה 54
גאווה וכפיות טובה כגורמי העבירה 56
יראת שמיים : המתנה היחידה שבאה מהאדם 57
חכם, תלמיד ותלמיד חכם 58
שכר המצוות אינו התכלית 60
הדרך להיות צדיק - אמונה או מצוות? 60
שלבי ההתקדמות לדרך הישר 61
שיעור 5 64
סיכום השיעור הקודם בקצרה 64
בת קול והלכה למעשה 66
החשש מנטיה לימין או לשמאל 67
איך עומדין להתפלל? 68
הסכנה במחלוקת לשם שמיים – היא מתקיימת כמחלוקת 71
תפקיד התפילה – כתחליף לקורבן או כשאילת צרכים? 73
לבירור חשיבות ההלכה 76
שיעור 6 78
קיום מצוות לעומת לימוד תורה 78
מתן תורה וקנין תורה 79
תורה לעומת דרך ארץ 82
זכרון וידיעה 84
כוונה בקיום המצוות 86
חוכמה של דרך ארץ 87
ייחודיות של מצוות לימוד תורה 90
חיוב לעומת מעלה 92
שיעור 7 95
סיכום בנוגע לתורה ודרך ארץ וחשיבות לימוד תורה וקיום מצוות 95
לימוד תורה לשמה כדרך הטובה להגיע לעולם הבא 96
"אפילו כל מצוותיו אינם שווים לדבר אחד מדברי תורה". 97
הקשר בין "למנות ימינו כן הודע" ו"ויהי כן" בבריאת העולם 98
תלמיד חכם ונביא – למי התנבאו הנביאים? 99
מה בין ימות המשיח ועולם הבא? 100
השגת נצחיות המצוות דרך הכוונה 102
גדלות המאמין 103
החשש שחיים גשמיים יפגעו ברוחניות – חטא המרגלים 105
שיעור 8 110
תלמוד גדול או מעשה גדול? 110
האם יש בעולם הזה טוב ורע מוחלטים? משל חסידי לקשר שבין העולם הזה ועולם הבא 112
לימוד תורה מביא למעין עולם הבא בעולם הזה 113
תורה, חוכמה ואמונת חכמים 114

נבואת משה רבינו לעומת נבואת בלעם הרשע 114
תלמיד חכם ופילוסוף 115
מימד של עולם הבא בעולם הזה - מעין עולם הבא 116
תלמוד שייך לעולם הבא ומצוות לעולם הזה, אבל: תלמוד גדול שמביא לידי מעשה 118
תחילת דינו של אדם על דברי תורה 119
קשר לתורה עבור כל אחד לפי כוחו - ריח של תורה 120
מדרגות בקדושה 121
שיעור 9 126
השלמת האדם דרך מצוות ודרך תלמוד תורה 126
ההבדל בין לימוד כלשהו ולימוד לשמה: לימוד לשמה מביא לידי מעשה וקיום 127
הבדל בין מי שלומד ומי שמלמד 128
שואל כעניין ומשיב כהלכה – מהו תלמיד ותיק? 129
עיקר הלימוד הוא ליישב את הסתירות 130
קביעת ההלכה לפי דמות הדור 131
מעשה רב 132
חשיבות נוסח התפילה 132
הגעה לאותו פסק הלכה מכיוונים שונים 133
כחא דהיתרא 133
קביעת הלכה מספר – רק בשעת הדחק. 134
לא מצאנו פסוק יוצא מידי פשוטו 135
חכם ונבון ,שמיעה וראייה, רואים את הקולות 136
יישוב המחלוקת לפי מצב האדם 140
קריאת שמע של רבי יהודה הנשיא 141
שיעור 10 143
תלמוד גדול או מעשה גדול? 143
בריאה לעומת עשייה 144
שיעור 11 165
תורת ה' תמימה ותורת האדם 165
לימוד מקרא כמקרא: הבנת גילוי דעת הבורא במקרא 168
לימוד מקרא הוא לימוד דרך ארץ של תורה 170
תלמוד תורה קודם לכל המצוות 171
האם החשוב יותר הוא גם המוקדם יותר? 173
מצוות התלויות בארץ, כפשוטו: מעשה המצוות תלוי בישיבה בארץ. 175
התורה קדמה לעולם 176
מי שתורתו אומנותו פטור ממצוות? 177
שיעור 12 179
ה'- הקדוש, ברוך הוא. האדם- הברוך, קדוש יהיה. 179
יעד האדם הברוך - להגיע לקדושה בעולם הזה 180
יעד המצוות הוא לאפשר לפרט להגיע למדרגת הכלל 181
מצוות בלשון עתיד – הבטחה לכלל וציווי לפרט 182

תחיית המתים ועולם הבא 183
צמצום העיקרים לאחד – תורה מן השמיים 185
חלה, מעשרות ויובלות כנגד עולם המורכבים, הפשוטים ומעל הזמן 187
התורה שייכת לעולם מעל הזמן 190
מעלת הגרים 191
יום מתן תורה הוא חג הביכורים 192
ואהבת לרעך כמוך - כלל של גדול בתורה 193
שיעור 13 (פרק ב) 196
התורה-שכל עליון 196
הנבואה – גילוי מחוץ לנפש 196
תורה שבכח ותורה שבפעל – האב והרב 197
סגולת ישראל בתורה שבכח נובעת מההבדלה 198
המקשר בין יוסף ויהודה הוא שבט לוי 200
בר חינוך – דרך ארץ, בר מצווה – קדושה. 201
הענווה היא מידה שכלית 203
הענווה מאפשרת לקבל את העובדה שהתורה מן השמיים 204
הצמאון לתורה מגיע בלימוד דרך ארץ 205
מדוע תורה נמשלה למים? 206
"והאיש משה ענו מאד" 207
שיעור 14 209
מידת הענווה שנלמדת מהמים והסגולה לתורה. 209
מהו החסד? להשפיע ממקור השפע 210
ענוות משה ואהרון – "ונחנו מה" 211
"מחני נא מספרך" – תורת ה' ותורת משה 212
ענוות דוד המלך – "ואנוכי תולעת ולא איש" 213
מים, יין וחלב – פסילה בהיסח הדעת 214
ההבדל בין תורה וחוכמת התורה. 215
בין השמשות - דרך ארץ, תורה ובני נח 216
תיקרא התורה על שמך – תורת משה 218
אינו דומה הלומד מעצמו ללומד מרבו 219
להביט, לראות ולשמוע 220
התורה מקדשת גם את הדברים הקטנים. 222
"שומרה נפשי כי חסיד אני" – פגיעות החסיד 223
שיעור 15 224
ייחודו של הכלי הפשוט והפחות 224
חיבור לאינסופיות התורה דרך הפשיטות הגמורה 225
למידת הענווה אין גבול 226
פשיטות גמורה - אי הבחנה בין ההוויה הנותנת וההוויה המקבלת. 227
ייחודו של הכלי הפשוט והפחות 228
התנהלות שונה בהתאם לתקופות שונות 230
ייחודו של משה רבינו – תורת משה דווקא 231
פסילה בהיסח הדעת 233

ארץ זבת חלב ודבש – סגולתה של ארץ ישראל 234
כוחו של הדרש בהפיכת הטמא לטהור 234
תורתו מתקיימת – כתורה 235
תורה אמיתית היא תורה שכולם מקבלים ממנה - בישום העולם. 237
המשמעות של "תורתו מתקיימת" היא קיום בעולם שלנו 238
גישה פדגוגית של משה ואהרון 239
שיעור 16 239
"מורשה קהילת יעקב" – מדוע יעקב ולא אברהם? 239
תורה של איחוד המידות חייבת להיות מן השמיים 240
חשיבות התרבות האנושית הכללית 241
"אנוס על פי הדיבור" – ירידה לגלות 243
בכל יציאה מגלות מתגלה פן אחר של התורה 244
ענווה אצל אברהם, ספק אצל בניו 245
וממדבר מתנה – יעשה עצמו הפקר כמדבר 245
רמת התגלות בעולם וביטויה באומות ובישראל 249
מהו פילוסוף? 250
מכיוון שהתורה הפקר, אין רשות להיות גאה בלימודו 251
הגדרות חלקי הנשמה לפי המהר"ל 254
שיעור 17 (פרק ג) 256
ציטוט מפרק ג' 256
מניעות בלימוד תורה 257
תורה לשמה מנותקת לגמרי מעולם החומר 257
האם יש ניגוד בין העולם הגשמי והתורה? 258
"דע את א-לוקי אביך"- תורה לשמה 259
תפקיד היצר הרע 259
בית אביה לעומת בית בעלה 260
היצר הרע הכרחי, לכן התורה תבלין 261
החידוש הוא עבודת ה' עם היצר הטוב 262
מטרת המצוות להפוך את הרצון לקבל לרצון להשפיע – לקבל כדי לתת 262
בריאה ויצור 264
הקשר בין, יצר, יוצר ורצון 265
שלבים בלימוד התורה 265
תורת הנסתר – תורה שלומדים בלי ללמד 266
פיתוח הגשמיות באה על חשבון הרוחניות 266
"קרן עור פניו" – האור מתגלה בחוץ 268
עטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה 268
"משכים ומעריב" – ללימוד תורה אין זמן מוגדר כיוון שהיא מעל הזמן 269
צליל התורה משתנה כשאדם זקן – זה קנה חוכמה 271
שיעור 18 272
"זקן" - מתקשר לתורה בלא הגבלת זמן 272
ישמעאל ועשו בסוף הגלות 272
כדי להגיע לשכל הנבדל צריך להתנתק מהגשמיות 274

כמה חומשים ישנם? 275
נדרשת התמדה ודבקות בתורה כל הזמן 276
מהי משמעות הבנים והתולדות? 278
"סדין עשתה ותמכור וחגור נתנה לכנעני" 279
מה בין מקטין עצמו וגדולה 280
עבד ה' הוא לבדו חופשי 281
"צריך לבכות על זה" 282
קטון וקטן, גודל וגדולה 282
סעודת מצווה וסעודת רשות 283
הספק שהתורה מן השמיים והגעת עמלק 286
מהי אמונת ישראל? להעיד שהגאולה אפשרית 287
שיעור 19 288
גלות הנשמה – תלמיד חכם ויחס לגשמיות 288
לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן 290
מה בין הנאה ושמחה? 291
תפקיד הברכה – הסרת ההקדש 292
מי הם בני האדם? 293
חשיבות השמחה במצווה 293
האם החכמים מדברים בשפה מוגזמת? 294
פרשה סתומה ופרשה פתוחה 297
סיבה להגעת המחלוקת 298
כולנו תלמידי משה רבינו 300
הערות 303

שיעור 1

הקדמה לשיטת המהר״ל בלימוד

אז תתחילו לעיין בדף, שזה בעיקר פירוש המהר״ל על כמה מקורות בתלמוד, באגדות בדרך כלל, במדרשים, על נושא מסוים. פה זה נושא התורה, מה שנקרא ״תורה״.

אז המהר״ל רגיל להקדים את כל הלימודים, בכל פרק, בכל נושא, דרך פסוק אחד מהכתובים. ובדרך כלל זה פסוק ממשלי, אבל זה גם מקהלת, גם מתהלים, אבל בדרך כלל זה משלי.

אז נתחיל בהקדמה הערב, אני מקווה שנגיע עד סוף ההקדמה, של, זה ההקדמה של ההקדמה של הפרק, כן? ונתחיל מיד.

הפסוק הזה נמצא בספר משלי. זה בפרק ד׳ פסוק ד׳. אז אני אקרא את הפסוק ומיד אחר כך נקרא את הפסוקים הקודמים, כדי להבין קודם כל פשט הפסוק, ואח״כ ההסבר של המהר״ל, ונמשיך. אז בפרק ד׳ של משלי הוא מתחיל ככה: ״שִׁמְעוּ בָנִים מוּסַר אָב וְהַקְשִׁיבוּ לָדַעַת בִּינָה:״[1] יש פסוק אחר בהתחלת הספר שאומר: ״שְׁמַע בְּנִי מוּסַר אָבִיךָ וְאַל תִּטֹּשׁ תּוֹרַת אִמֶּךָ.״[2] פה יש חלוקה בין שני מובנים של המושג ״תורה״. בתורה יש מוסר, ויש מצוות. לאמתו של דבר הביטוי ״מוסר״ הוא, איך אומרים את זה? הוא, זה לא ביטוי במובן שלנו, ״מוסר״, זה לא מקראי. המשמעות של המילה מוסר עכשיו זה מהעברית הרבנית. ״מוסר״ - זה איזה שורש?

תשובה מקהל: ייסורים, יסר

הרב: מה? לא שומע? יו״ד? מה המשמעות של השורש? לייסר, כן? ייסורים! כי מקבלים מוסר בדרך כלל דווקא דרך ייסורים. ״למען יסרך בדרך״[3]– זה המשמעות המקראית. ״מוסר״- זה חכמה של החיים דרך החיים עצמם, ו -״תורה״ - זה מצוות. פה יש כבר נושא מסוים. ורק בזמן האחרון, כבר אלפיים שנה ויותר, שהמילה ״מוסר״ קיבלה את המשמעות של ״דרך ארץ״, כן, וחכמה שייכת לדרך ארץ. ולמה שלמה המלך מקשר את המוסר לאב, והתורה לאם? זה כבר נושא ראשון. ומה החלק של התורה שנקראת ״מוסר״ לפי המשמעות ההיא? אם החלק ששייך למצוות זה המצוות, אז מה נשאר? במקרא?

תשובה מקהל: כל ספר בראשית

הרב: לאו דווקא

תשובה מקהל: לאו דווקא?

תשובה מקהל: כל ההיסטוריה?

הרב: נכון. כל הסיפורים שיש בכל המקרא בבחינת ״מקרא״. והמקרא מספר שמשה רבנו מסר מצוות לעם ישראל, כן? אבל – פשט המצוות במקרא - זה חלק מהסיפור. ולכן יש לימוד

של הפסוקים, כשלעצמו, מדרש מסוים – וזה נקרא: "פרשנות המקרא". ויש דיון של הפסוקים של המצוות, שזה תלמוד תורה פשוטו כמשמעו, וזה נקרא "משנה". לא למדנו את זה כבר? אז אולי אני יכול לקבל מסכת ברכות? אני אתן לכם את המקור במסכת ברכות. צריך פעם להביא את כל הש"ס פה (זה הרב פרץ אמר את זה[4].(...

אז – זה מובן? כן? אני חוזר בקצרה לפני שהיא תביא את הספר:

יש לנו מקרא, שנקרא "חומש", כן? זה חמישה חומשי תורה. וכל המקרא כולו, מהתחלה עד הסוף נקרא, פשוטו כמשמעו: "סיפור התורה". זה מתחיל בסיפור: "בראשית ברא אלוקים"[5] עד "לעיני כל ישראל",[6] זה סיפור, כן. וכשלומדים את המקרא כמקרא – לא לומדים תורה במובן התלמודי. תלמוד תורה זה גמרא, כן? כדי להבין גמרא צריך ללמוד משניות. ולכן התורה שבע"פ, שהיא המשמעות ההלכתית של המצוות – זה המשנה. והגמרא – זה פירוש המשנה. זה בקצרה, כן.

לכן, יש לנו שתי מצוות של תלמוד תורה: ללמוד את המקרא כמקרא, ובמרוצת הזמן, ובעולם האשכנזי דווקא המהר"ל חידש את זה – זה נקרא: "פרשנות המקרא". ללמוד את החומש כמקרא. לא רק את החומש – כל התנ"ך צריך לפני המשנה. וזה היה ההרגל בעולם הספרדי: היו מתחילים בכל התנ"ך, בינתיים לומדים משניות בע"פ בלי להבין, בגיל קטן. ורק בגיל מסוים מתחילים ללמוד את התורה במשמעות התלמודית – "תלמוד תורה" – דהיינו גמרא, אז המורה היה מצטט משנה והיה מתחיל את השיעור.

במרוצת הזמן כפי שאני אמרתי, הסדר התבלבל, בעיקר בעולם האשכנזי, והיו מתחילים בגמרא. ורק נדירים מאד, תלמידי חכמים מסויימים, היו לומדים תנ"ך. הבנתם את הטעות? כן.

זה ידוע. כשהמהר"ל גילה את שיטת הספרדים באמסטרדם דווקא, ויש לו פרק על זה,[7] אז הוא גילה שזהו הסדר שכבר המשנה ביקשה: קודם כל להתחיל במקרא, אח"כ משנה, אח"כ גמרא, כן? ואח"כ תוספות[8].

מה עושים לרוב בישיבות עכשיו? מתחילים בתוספות - בלי להבין את הסוגיה, בלי לדעת את המשנה, בלי אפילו לדעת איפה הפסוק, כן? אנחנו חיים בעולם הפוך. זה ידוע. זה תורה של פורים... אבל הסדר האמיתי הוא: מקרא, משנה, גמרא. ואח"כ ראשונים, אחרונים, זה מובן?

ולכן התלמידים בתלמוד תורה, אני זוכר מאז, היו יודעים כבר את כל התנ"ך כשמתחילים ללמוד את המשניות. לא ללמוד בע"פ – כי ללמוד בע"פ זה היה מגיל חמש. אבל ללמוד ממש, תלמוד תורה, עיון – זה היה עם הרקע של כל התנ"ך. הבנתם? טוב.

אז כפי שאני אמרתי: עכשיו יש איזה הרגל בישיבות פה, במשרד החינוך בעיקר: קוראים את השיטה הספרדית בארץ "שיטת המהר"ל" מכיוון שמהר"ל חידש אותה בעולם האשכנזי. אז זה הסיבה למה לפני כל לימוד, המהר"ל מתחיל בפסוק מהמקרא, ובעיקר בכתובים. מכיוון שהיה יודע שפרשיות לומדים בשבת, כן? הפטרות – קצת הפטרות[9] - לומדים בשבת גם כן, אבל כתובים – אף אחד לא למד, כן? ולכן כדי להרגיל את היהודים ללמוד בכתובים הוא מתחיל בפסוק של כתובים. הבנתם את ה..? טוב.

אז אני חוזר להגדרה הראשונה ואולי כל השיעור יהיה רק על זה. אבל כדאי: שיש מצווה מיוחדת ללמוד את המקרא כמקרא. מצווה שנקראת "תלמוד תורה" - זה גמרא. מי שלא למד גמרא לא למד תורה במשמעות ההלכתית. כן? זה מובן?

מה אנחנו עושים כשאנחנו לומדים את החומש? את המקרא? אנחנו מקיימים מצווה מיוחדת - ללמוד את החומש כחומש, ללמוד את המקרא כמקרא. זה מובן? ולכן יש לנו חכמה עצומה של מפרשי המקרא. חוץ מזה יש לנו המצווה של תלמוד תורה: זה גמרא. התלמוד. זה מובן כן?

הסיבה ההיסטורית לחוסר לימוד המקרא

אז העולם היהודי, בדרך כלל בארצות אירופה - שכח. אולי אני אסביר בקצרה, כי זה נושא לא ידוע: מהי הסיבה ההיסטורית האמיתית שהתקלקלה השורה של דרך הלימוד, כן. וזה היה ככה עד שבא המהר"ל וגילה את השיטה הנכונה שהיא השיטה התלמודית, כן.

אתם זוכרים מה שכתוב בפרק(י) אבות? את הדינים של הלימוד [ראה מקור קודם]. זה.. מכיוון שהיו, מאז (ימי) בית שני כבר, שני מוסדות נכבדים בתלמוד תורה:

התלמוד תורה פשוטו כמשמעו - והיו לומדים את התורה! בסדר הזה ש-מתחילים במקרא. כל המקרא, כל התנ"ך, כן? בע"פ. ואחר כך המשניות. כי אי אפשר להבין את המשניות בלי לדעת מאיפה זה נובע, כן? ואחר כך הגמרא כפי שאמרתי, עם רש"י ותוספות, ואח"כ ראשונים, אחרונים, עד הרב האחרון. לדאבוננו - הכל התקלקל. מתחילים ברב האחרון ושוכחים ממשה רבנו. זה מה שקורה, בדרך כלל.

אז אני חוזר למה שאני אמרתי: שהיו שני סוגים של מוסדות: תלמודי תורה, ובתלמוד תורה היהודים היו לומדים את חכמת התורה. והיו ישיבות – והמילה המקורית היא "מתיבתות". ה"מתיבתא" זה השם הארמי של ישיבה. ב"מתיבתות" היו לומדים הדיינים, ותלמידיהם. והיו לומדים דיינות. היו לומדים (את) חכמת ההלכה כדי להיות דיין. כדי לדעת איך לפסוק הלכה למעשה, איך מתנהגים. אבל זה היה שני סוגים של לימוד נפרדים לגמרי. זה לא אומר שחכם של ישיבה לא יודע את התורה. אם היה לו רב של תורה היה לומד תורה גם כן. זה לא אומר שחכם של תלמוד תורה לא היה גם כן דיין. אם היה לו רב שהיה דיין - היה לומד הלכה גם כן.

אבל זה, אני מתאר לעצמי שאתם מגלים עולם ומלואו, כן? אבל זה שתי מצוות – נפרדים לגמרי, שני מוסדות - נפרדים לגמרי, וזה לא אומר שהראש ישיבה היה החכם של התלמוד תורה, והחכם של התלמוד תורה היה ראש ישיבה. כמו שזה לא אומר שהחזן הוא הרב, או הרב הוא החזן. הבנתם? טוב, יש עוד דוגמאות אבל זה מספיק.

ומה קרה בעולם האשכנזי? קרה פיצוץ אוכלוסייה. פתאום אנחנו רואים שהאוכלוסייה התרב[ת]ה מאד מאד. ולכן לא היה אפשרות להקים תלמודי תורה מספיק לקהילות, ולכן הישיבה עצמה הפכה להיות את התלמוד תורה. והיהודים היו לומדים תורה כמו הדיינים, וזה מסביר לכם (את) צורת הישיבות של עכשיו. לומדים - דיינות. נוסף לזה - שומעים כמה דברי תורה, כמה חידושים, כמה... אבל בעיקר לומדים דיינות. זאת אומרת, הישיבה, שהא המוסד של הדיינים, הפכה להיות את הבית ספר היהודי.

אז זה מסביר את ה...טוב, הבנתם. אני לא רוצה להדגיש את המצב הנוראי שיש בעם היהודי עכשיו בהתייחסות לתורה. כאילו התורה, יש ביטוי כזה במקורות: "מונחת בקרן זוית."[10] אף אחד לא מתייחס לה, לומדים רק הלכה.

והרבה, המון המון שיעורים של מחשבת ישראל, חידושים, דברי תורה, "תורות" - אומרים החסידים, אבל כל אחד מה שבדה מִלִּבּוֹ, מחידוש עצמו, משיקול דעתו. אבל לימוד תורה ממש – כמעט ואין!

אז זה מה שגילה... [כנראה הכוונה למהר"ל]. אתם מבינים את זה. ואתם יודעים שזה המצב. אבל, זה מה שגילה המהר"ל, וכעס מאד נגד "בעלי הפלפול" כפי שהוא מגדיר אותם, כן. וזה, זה לא רק כעס, הוא קילל אותם ו... טוב. זה המהר"ל, אז לכן... אני חוזר על המקור בגמרא כדי שתבינו את זה, כן? ולכן בכל הלימודים שלו הוא מתחיל בפסוק מהתנ"ך. זה ברור?

אז הנה, זה צריך להיות בדף שישי או משהו כזה, רק דקה, כן כן. זה בדף ה א.[11] הנה יש לנו פסוק, וזה שייך קצת, כבר לחג השבועות, למתן תורה: "אמר רבי לוי בר חמא אמר ריש לקיש: לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע, שנאמר: רגזו ואל תחטאו[12]".

הפסוק אומר, פסוק שאנחנו אומרים בקריאת שמע על המיטה: "רִגְזוּ וְאַל תֶּחֱטָאוּ "– מה ההמשך?

תשובה מהקהל: אמרו בלבבכם..

תשובה מהקהל: על משכבם...

הרב: לא... לא שומע. "אִמְרוּ בִלְבַבְכֶם עַל מִשְׁכַּבְכֶם וְדֹמּוּ סֶלָה:" אתם מכירים את הפסוק לא? אז תלמדו אותו. זה פסוק של תהלים שהוא סתום וחתום. אי אפשר להבין אותו.

"רגזו ואל תחטאו" – רוגז זה חטא. אז מה זאת אומרת: "רגזו ואל תחטאו"? ואחר כך "אמרו בלבבכם על משכבכם ודמו סלה", כן? פסוק יפה. לא מובן. אז הגמרא באה ומסבירה את הפסוק לפי אחד מהדרשות - לפי ריש לקיש. ככה: "רגזו ואל תחטאו" – איך היא מסבירה את זה? "לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע"

רוגז זה כעס. וכעס זה חטא. יש רק רוגז אחד שאינו חטא אלא מידה טובה – זה כשמרגזים את היצר הטוב נגד יצר הרע. זה רוגז כשר, קדוש, כן. זאת אומרת - כדי לפתור את הבעיה המוסרית, הבעיה של המוסר, טוב ולא רע – צריך לתת כוח, להוסיף כוח ביצר הטוב נגד יצר הרע. מאיפה לוקחים את הכוח הזה? כי בהתחלה, הכוח של יצר טוב ושל יצר רע הם שווים. זה, זה ברור: יש לנו יצר, יצר של החיים. והוא מתחלק לשני מימדים: יצר טוב ויצר רע. וכמו שיש לנו לב אחד עם שני מימדים – לבב, כן?[13] הלב הימני, הלב השמאלי,[14] כן? וכדי שהיצר טוב, הצד האחד ינצח את הצד השני צריך להוסיף לו כוח, וזה נקרא "רוגז". מאיפה לוקחים את הכוח הזה?

תשובה מהקהל: מהרע.

הרב: מהיצר הרע דווקא. זה מובן? ולכן – מקיימים את הצו של רש"י, לעבוד את ה' בשני היצרים.[15] זה מובן? אז לוקחים כוח של יצר רע, מכשרים אותו... איך אומרים? הכשרה?

מכשירים אותו עם קצת מלח וקצת מים, והוא הופך להיות קצת טוב, אז זה עוזר – יצר הטוב נגד יצר הרע. לא, זה לא בדיחה, זה ככה הכלל, כן? ולכן: "רגזו ואל תחטאו". זה יפה מאד ההסבר של הגמרא, כן? תהיו בכעס – אז, זה הבטחה: לא תחטאו.

"אם נצחו - מוטב," אם הצליח – זה טוב.

"ואם לאו - יעסוק בתורה, שנאמר: אמרו בלבבכם;" כן? "והיו הדברים האלה אשר אנכי מצווך היום על לבבך." איזה דברים אומרים בלב? "על משכבכם" - "בשכבך ובקומך" – הווה אומר: דברי תורה. איחוד המידות. "שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד, והיו הדברים האלה... על לבבך". כל התורה כולה זה תורת איחוד המידות. זה מובן? טוב:

"אם נצחו - מוטב, ואם לאו - יקרא קריאת שמע, שנאמר: על משכבכם;"

מה קוראים על המשכב? ברור שקריאת שמע. לא קוראים דברים אחרים. עיתונים...

"אם נצחו - מוטב, ואם לאו - יזכור לו יום המיתה, שנאמר: ודמו סלה." והפירוש: יום הדומיה, כן?

אז, מה רוצה הגמרא להסביר לנו פה? זה עצה איך להגיע לניצחון של יצר הטוב נגד יצר הרע. אבל זה מימרא קשה מאד. אם הפיתרון הסופי, אם אפשר לומר, זה יום המיתה, לזכור יום המיתה – אז תתחיל בזה ואני לא צריך את כל השאר, כן? מה זאת אומרת? תנסה בכוחות עצמך: אם אתה לא מצליח – תעסוק בתורה, אז התורה באה רק במעמד שני, כן? הבנתם? ואם לא הצלחת בתורה כולה – אז תסתפק בקריאת שמע, כן? ואם לא הצלחת בקריאת שמע – תזכור לך ש יום יומיים אתה תמות ו...חס ושלום... ש"ס וחלום, כן? הבנתם את ה...? זה קשה מאד.

ולכן אני אתן לכם הסבר קצר ככה: לאמיתו של דבר צריך כל הכוחות בבת אחת. כדי לפתור את הבעיה של המוסר, הטוב ולא הרע, צריך קודם כל – רצון טוב. זה – "רגזו ואל תחטאו". כח הרצון. אי אפשר לפתור את הבעיה של טוב ורע אם אנחנו אדישים. התורה לא אוהבת את האדישים, כן? צריך להיות ברוגז בחיים, כן. זה מובן? טוב.

אבל הרצון טוב לבד – זה לא מספיק. אם אני רוצה הטוב ולא הרע, אבל אני לא יודע – איפה הטוב ואיפה הרע – זה כישלון. כמה זמן אני ככה גיבור מוסרי, פתאום אני מגלה לעצמי שאני לא יודע איפה הטוב ואיפה הרע. ועם כל הרצון הטוב הזה, הרוגז של הטוב הזה – יש כישלון, מכיוון שחסר "שולחן ערוך".

וזה הכוח השני. אבל, אני שוב מדגיש: כל הכוחות האלו, שאני אפרט אותם, הם צריכים להיות בבת אחת. וההוכחה: אם היה כישלון, אף על פי שהיה רצון טוב, סימן שהיה חסר הידיעה. זה מובן?

ואם - עם הידיעה של התורה, יש גם כן כישלון – שהיה חסר העיקר האמונה באיחוד המידות, קריאת שמע.

ואם – עם זה, וזה כבר שיא של תמיהה, כן. יש לו רצון טוב, יש לו שולחן ערוך, יש לו אמונה – והוא נכשל, מה היה חסר לו?

תשובה מהקהל: יראה.

הרב: יראה - זה מתוך כל הכוחות הראשונים. זאת אומרת: אני אסביר את זה רק בקצרה, כי אין לנו הרבה זמן, אבל אני מקווה שתבינו:

צריך רצון טוב. בבת אחת – חכמה, ידיעה, אמונה. ויש הרבה, הרבה אנשים טובים שיש להם רצון טוב - אבל הם עמי הארץ. יש הרבה חכמים שיש להם רצון טוב ותורה – חסר להם האמונה שיש פיתרון - מכיוון שיש אל אחד. כי – אם אני עוסק בתורה, אז אני יותר ויותר משוכנע שיש הבדל תהומי בין הטוב והרע. ומכיוון שאני בנוי <u>גם</u> מיצר טוב, גם מיצר רע – אז יש... להתייאש... איך אומרים את זה? התייאשות מזה: אני לא יכול! כן? רק מלאכים יכולים. למה יש לי התייאשות? מכיוון שהיה חסר האמונה שיש לנו בורא אחד, אל אחד, שברא גם זה וגם זה ולכן יש פיתרון. בלי אמונה, אפילו עם תורה – אין פיתרון. זה מובן? טוב. זה גמרא שאומרת את זה. זה לא...ועם כל זה אפשר להיכשל. למה? מה אמרה הגמרא? אז, אם הוא לא מצליח לנצח את היצר הרע – שיזכור לו יום המיתה. איזה פיתרון...? אנחנו יודעים שיראת העונש, פחד המיתה – זה לא מידה יפה! צריך לעבוד מהאהבה, לא מהיראה. כדי להתייחס לשאלה שלך...

מה זאת אומרת? מה חסר פה? אז אולי תמצאו את התשובה בעצמכם, כדי שיהיה לי פנאי ל...

יש רצון טוב, יש חכמה להבדיל בין טוב לרע – זה השולחן ערוך, כן. והשולחן ערוך זה תוצאה של לימוד שקדני ועמוק של: משנה, גמרא, ראשונים, אחרונים, פוסקים, וכן הלאה. ויש גם כן האמונה בייחוד ה' – "קרא קריאת שמע", ומה חסר לו? לא הגיע לפיתרון?

תשובה מהקהל: לתשובה?

הרב: התשובה? למה אתה מתכוון? חזרה בתשובה?

תשובה מהקהל: לא.. אמרת פעם, אולי בעניין אחר: "ולעפר תשוב"[16]

הרב: טוב, אתה מתכוון לחזרה בתשובה, כן? טוב, לא צריך תשובה אם יש לך אמונה. אם יש לך אמונה – אתה בדרך של תשובה. טוב זה חידוש אחר, אני לא רוצה להתייחס עכשיו מכיוון שאין לנו הרבה זמן. זה מה שחסר. אז – מה יביא אותו לחזור בתשובה? לזכור לו שיום יומיים ימות? אני צריך תורת ישראל בשביל זה? זה חכמה בנאלית של כל אומות העולם: "תזכור שיש לך יום המיתה, תפחד, ותהיה ילד טוב". אז אני צריך את כל התורה בשביל זה? אין לכם את התשובה?

תשובה מהקהל: צריך תכלית לזה

הרב: אז, אולי תסביר קצת יותר. ייתכן שזה... אתה צודק. אבל

תשובה מהקהל: השאלה היא... מהמקום הזה... יצר טוב יצר רע...

הרב: תוסיף קצת הסבר. כשאתה אמרת: "לאן אתה הולך", יש משנה שדומה לזה. מה אומרת המשנה?

תשובה מהקהל: "דע מאין באת.."

הרב: "דע מאין באת, לאן אתה הולך, ולפני <u>מי</u> [17]"?

תשובה מהקהל: אתה עתיד ליתן דין וחשבון

הרב: זהו. יש יום הדין. זאת אומרת: האכפתיות – זה שייך לך. כי - מי שלמד את החכמה, מגלה את הגדלות של הבעיה, כן. שאולי רק הבורא יכול לפתור את הבעיה של טוב ורע? אז אומרים לו: לא. אתה מתייאש מכיוון שאתה יותר מדי ענָו. זה שייך לך, זה בידך – כי יש יום הדין בשבילך. אכפתיות, אכפתיות אישית. זה מה שהיה חסר לו.

הסכנה של הענווה המוגזמת

וטוב, נגעתי פה בנקודה חשובה מאד: הרבה הרבה פעמים, הכישלון של המוסר בא מענווה יתירה. ההתייאשות, כן? באה מענווה יתירה. וענווה יתירה זה גאווה גדולה. תדעו את זה, כן? זה ידוע, גם מהחכמה של התורה וגם מהפסיכולוגיה הכי בסיסית. אם אתם פוגשים צדיק שהוא יותר מדי ענו – זה סימן לא טוב. זה סימן של גאווה נסתרת. הבנתם את העניין?

טוב, וכפי שאני אמרתי, הרבה הרבה פעמים אנשים טובים נכשלים מכיוון שלא מרגישים ש(העניין) שייך להם. אכפתיות, צריך שתהיה אכפתיות אישית. אף אחד לא יכול לעזור את הבעיה של יום הדין של מישהו אחר.

שאלה מקהל: מה ההבדל בין האכפתיות אישית והרצון?

הרב: הרצון - זה הכוח שנקרא פשוט "רצון טוב". הטוב שבנשמתנו. הטוב שבלבנו. הוא, הוא מעדיף את הטוב. אבל אפילו באופן.. לְשֵׁמָה כן? למשל: לתת צדקה – לשמה, כן? זה ה"רצון טוב". זאת אומרת – לא כדי לקבל איזה אות כבוד... אני צדיק של צדקה, כן. אלא – לשמה. זה ההגדרה של יצר הטוב: לתת. אבל האכפתיות שדיברנו עליה זה משהו אחר. הקב"ה רצה לברוא את הנפש שלי. ולכן צריך להבין, למי שמאמין שהבורא ברא אותו, שהנפש של כל אחד ואחד זה חפץ יקר מאד בעיני הקב"ה. הבנתם את זה? אם לא כן – לא היה בורא כל אחד ואחד! אם הוא ברא את הנפש של מישהו, זה סימן שהוא יודע למה. והאמונה אומרת לי שאני צריך לדעת שזה חפץ חשוב, כן. זה שוב קשור לעניין של ענווה יתירה.

לפי הפשט, כשאנחנו אומרים: הענווה של הגדולים - "ונחנו מה"[18] מה זה "מה"? "מה" - זה היש הכי גדול. להגיע לכֹּחַ "מה", חכמה. זה – השורש הוא למעלה. זה ענווה אמיתית.

הבנתם מה זה ענווה מופרזת? והפסיכולוגים יודעים את זה: ענווה מופרזת זה סימן של מחלה. מחלה של הגאווה. זה מובן? טוב.

"על כורחך אתה חי" – לדעת מהי תכלית חיי

שאלה מקהל: איך מיישבים...

הרב: לכן... אה.. זה רק ההתחלה של הגמרא, כן? מה אתה רוצה?

שאלה מהקהל: איך מיישבים את המשנה עכשיו, השנייה: "על כורחך אתה חי"[19]. ויש לך יום הדין, ועם כל זאת "על כרחך אתה חי".

הרב: זהו. מכיוון... אתה חי בעולם הזה על כרחך. רק ביום המיתה יתגלה לך למה הוא ברא אותך. כן? וזה לפי הצדק – אם אתה יודע למה – אז אתה עלול להיכשל. צריך, כדי שהצדק יהיה צדק אמיתי – שלא תדע את התכלית. הבנתם למה אני מתכוון? לא. לא הבנתם. אני אתן איזה דוגמא: מפעל הפיס, la loterie. אם אני יודע מראש מה המספר יוצא – אז זה לא רציני. אז אני צריך לשכוח את כל מה שראיתי לפני הלידה, כדי שהמבחן של העולם הזה יהיה רציני. אז אני צריך לשכוח את כל מה שראיתי לפני הלידה, כדי שהמבחן של עולם הזה יהיה רציני. הבנתם? אבל יש לנו הבטחה, דווקא ביום המיתה – הכל יתגלה לכל נפש ונפש, בבחינת עולם הזה. ואחר כך – עולם יותר טוב, עולם יותר יפה, כדאי לשכוח מהעולם הזה, כן. זה עניין אחר. הבנתם את העניין? טוב. לכן זה נקרא: "בעל כורחך", כן?

אבל לאמיתו של דבר באופן יותר עמוק: אתה בחרת בחיים שלך. יש גמרא בראש השנה: לפני הבריאה הקב"ה מורה לכל בריאה, מגלה לכל בריאה ובריה מה העתיד שלו אתה רוצה? בסדר. אתה לא רוצה? נחכה.[20] הבנתם את ה...? טוב.

אז כל זה שכחנו בשעת הלידה. אתם מכירים את המדרש שאומר: שבא מלאך, סותם את הפה, כל התורה – נסתרת[21] וכל הלימוד – זה כדי לגלות את התורה הנסתרת. ולכן נקרא: "תורתו של כל אחד ואחד".[22] זה מובן. טוב.

לעסוק בדברי תורה

לכן – הבנתם: מה שאמרה התורה. יש מצווה חשובה מאד שנקראת: "יעסוק בתורה". ואתם יודעים שבכל תפילה, בבוקר, אומרים ברכה: "לעסוק בדברי תורה". ולא נכתב: "ללמוד תורה". ללמוד תורה – זה בישיבה. לעסוק בדברי תורה – זה עסק מיוחד, כן?

יש עוד הסבר לפי הפשט: שמכיוון שאנחנו לא יכולים לברך על דבר שאנחנו (לא) יודעים אם יש בכוחנו לקיים אותו – מי יודע אם למד "בו ביום"? כן? אבל "לעסוק בדברי תורה" אפשר לברך על זה. הבנתם את ההבדל? טוב.

רוח הקודש של הגמרא ופרשנות המושגים

אז מיד אחר כך,[23] בא עוד מימרא של אותו ריש לקיש, שאומרת כך:

"ואמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש: מאי דכתיב "ואתנה לך את לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם,"[24]

זה פסוק בספר שמות, כן? אז – הוא מסביר את זה ככה:

"לחות - אלו עשרת הדברות, תורה "

תשמעו:

"תורה - זה מקרא, והמצוה - זו משנה, אשר כתבתי - אלו נביאים וכתובים, להורותם - זה גמרא; מלמד שכולם נתנו למשה מסיני."

וזה המימרא השנייה של ריש לקיש. אתם רואים שזה לא במהלך הסברות של הגמרא. זה לא במקרה שרוח הקודש של הגמרא הביא את המימרא השנייה של ריש לקיש. זה כדי להסביר יותר את המימרא הראשונה. ובמימרא הראשונה – שמענו את המילה "תורה". אבל מה זה "תורה"? אז מביאים אותו ריש לקיש (ש)מסביר מה זה "תורה". "תורה"- זה מקרא.

ו"מצווה" – זה משנה. הבנתם? עכשיו יש לכם המקור כשאני אמרתי בהתחלה, בסיפור של המקרא – המקרא מספר לנו – שמשה רבנו מסר מצווה זו, מצווה אחרת, בפסוקים, כן? אבל אי אפשר להבין את (ה)הלכה למעשה מהפסוקים. צריך משנה. צריך תורה שבעל פה.

למשל, וזה הדוגמא הפשוטה שאני נותן כל פעם: יש פסוק שאומר: "ואהבת לרעך כמוך."[25] זה פסוק, פסוק שמספר לנו שמשה רבנו אמר לבני ישראל, תדע – "ואהבת לרעך כמוך", - איך אני מקיים את זה? מהפסוק? – אני לא יודע. הנצרות כולה יצאה מהפסוק הזה, ונכשלה, כולה. חוץ מחסידי אומות העולם, ויש (כאלו), כן. אני צריך משנה, תורה שבעל פה, כדי לדעת מה זה "ואהבת לרעך כמוך". וזה מגיע ל"שולחן ערוך", כן?

אז – יש לכם פה דוגמא פשוטה: יש לימוד הפסוק כפסוק. פרשנות המקרא. ולימוד התורה שבו, המצווה שבו - זה משנה, זה גמרא, זה תלמוד. הבנתם את ההבדל? כן?

אז הבנתם עכשיו למה היה פחד בין תלמידי חכמים – שמא "תשכח תורה מישראל"[26] לא אמרו "תשכח הלכה", ברוך ה' יש לנו הרבה הלכות. היפרטרופיה[27] של הלכה. אבל תורה – איפה היא? הבנתם את ההבדל? טוב – וזה שייך לנושא שלנו, לכן ניסחתי את זה ככה.

מצווה לקרות בתורה

טוב. אז מה אמר רש"י על זה? כשהגמרא אמרה: "תורה - זה מקרא", רש"י אומר: "חומש. שמצווה לקרות בתורה"

וזה מצווה אחרת לגמרי ממצוות תלמוד תורה סתם. כפי שהגדרתי אותה: כדי ללמוד תורה הלכה למעשה - צריך ללמוד תלמוד, "תלמוד תורה". הבנתם את ההבדל?

מה אומר רש"י? יש "מצווה לקרות בתורה". זה המצווה שאנחנו מקיימים בשבת, כן. אבל – לקרוא בלי להבין?! ולכן – באה ההלכה: צריך להכין את הקריאה בתורה – אחד מקרא ושניים תרגום. ובאו האחרונים ואמרו: תרגום – מי יבין? אז – אחד מקרא ופירוש רש"י. זה הלכה עכשיו, כן? להכין ביום שישי, היו מכינים כבר מיום חמישי - כל הפרשה שקוראים בשבת, היו קוראים פסוק ופעמיים תרגום, ופירוש רש"י. עכשיו – אנחנו קטנים מן הקטנים, כן? כל שבוע יש לנו כוח רק ללמוד רק כמה מילים של פסוק אחד. הבנתם איך ירדנו מה...? זה מובן? טוב.

אז אני חוזר עכשיו למהר"ל. מה? מה? יש שאלה? בקול רם כי אני לא...

קהל:...

הרב: לא.. לא הבנתי

שאלה מהקהל: היא שאלה באיזו מסכת...

הרב: אה. נתתי את המקור. זה מסכת ברכות דף ה א.

הסגולה של שמירת המצוות והמושג "עולם הבא"

אז אני חוזר לפסוקים של ספר משלי: "שמעו בנים מוסר אב והקשיבו לדעת בינה."[28] זה החלוקה בין המוסר שבתורה והמצוות שבתורה. זוכרים כבר, כן? ויש לנו עוד שאלה פה, אולי נלמד את זה אחר כך בשיעור אחר: למה מייחסים מוסר לאב והתורה לאם? "שמע בני

מוסר אביך ואל תיטוש תורת אימך"[29] כן? אחר כך נלמד את זה. "כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו"[30], זה הפסוק השני. "כי בן הייתי לאבי, רך ויחיד לפני אמי."[31] ופה בא הפסוק שלנו: "ויורני ויאמר לי"

זה הפסוק הראשון במהר"ל

"יתמוך דברי לבך, שמור מצוותי וחיה"[32]

אני חוזר על הפסוק, עכשיו תקראו את הדף של המהר"ל: "ויורני ויאמר" צריך לומר: "ויאמר לי", פה חסר "לי" כן? בדף שלכם, חסר משהו? כן? אז תוסיפו את זה. אתם רואים? זה מסוכן לקרוא מהספר. חסר מילה פה. חסר מילה.

"ויורני ויאמר לי יתמוך דברי"

ותשימו מקף בין "יתמוך" ל-"דברי". אח"כ אני אסביר למה.

"יתמוך דברי לבך שמור מצוותי וחיה"

מי יכול להסביר את הפסוק? לפי הפשט. מי אמר לו, לפי הפסוקים הקודמים – מי אמר לו מה שאמר?

תשובה מקהל: אביו

הרב: אביו. יפה. ולפי המשמעות של המקרא פה – מיהו אביו?

שאלה מהקהל:...

הרב: לא הבנתי? מיהו אביו?

תשובה מהקהל: דוד

הרב: מה?

תשובה מקהל: דוד

הרב: לא.

תשובה מקהל: הקב"ה

הרב: ברור! בורא עולם, כן? שאמר לו: "יתמוך דברי לבך שמור מצוותי וחיה". אז - זה לא פה מוסר בנאלי פשטני... של.. זה מקרא! זה נבואה, כן? אז מה המשמעות של ה...?

ואני אשאל שאלה פשוטה: אתם יודעים שיש הרבה הרבה הרבה בני אדם, שלא מקיימים מצוות – וחיים? כן? אתם יודעים את זה...? אז – מה אומר הפסוק: "שמור מצוותי וחיה". מי שלא שומר מצוות לא חי?

שאלה: החיים האמיתיים?

הרב: דהיינו?

שאלה: האיכות של ה...?

הרב: לא. זה כבר דרש. אם אתם רוצות לומר "חיים אמיתיים", "חיים ממש" כמו שאומרים ה..."ממשיים", כן? זה דרש. זה דרשה מיסטית, אבל זה דרש. הפשט אמר אחרת: "שמור מצוותי וחיה".

שאלה: אה. החיים האחרים?

הרב: דהיינו?

שאלה: חיי עולם הבא?

הרב: דהיינו?

שאלה: עולם הבא

הרב: לכן נאמר את זה פשוט, כן? החיים האמיתיים שנקרא: "עולם הבא" לפי תורתנו, וזה לא מובן מאליו! כן? למדנו את זה מהאמונה שלנו. אלא – השאיפה של הנפש שלנו. זה העולם הבא של כל אחד ואחד. יש ביטוי תלמודי: "כל אחד קונה עולמו[33]" - עולמו שלו. מה זה "עולמו שלו"? הוא מכיר מה זה. לא, הוא לא מכיר, מכיוון שהוא בור עם הארץ, אבל הנשמה שלו מכירה. כל אחד יש לו עולם הבא שלו. לכן המשנה אמרה: "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא"[34] לא אמרו שזה אותו חלק. כל אחד יש לו עולמו.

שאלה: איזה עולם הבא? שבא אחרי עולם הזה, או עולם הבא?

הרב: שבא אחרי העולם הזה, אבל יש.. ,זה סוד, כן? יש הכנה לזה – משעת הפטירה עד עידן תחית המתים. תהיו בשקט...

וזאת אומרת, ו זה... הרגשה של הנפש כבר בעולם הזה: אי אפשר להסתפק, ויש בנו שאיפה ליותר, אי אפשר להסתפק בעולם כמות שהוא.[35] זה חטא לחשוב ככה! שמחשבת הבורא הייתה לבורא עולם הזה וזהו, כן. יש אי התאמה בין המשמעות של השלמות הגמורה של הבורא והמצב של העולם.

ולכן המצב של העולם, הוא עצמו - זה ההוכחה שיש עולם הבא של העולם הזה. ומספיק שהנפש שלנו מרגישה בזה כדי לאמת את זה. ולכן באה המשנה ואומרת: "קנה עולמו" [ראה לעיל].

ההסתרה בדיבורים על העולם הבא

לכן אסור לדבר על הסודות האלו עם... בפומבי, כן? כי מה ששייך לעולם הבא של אחד - בתוך תוכי נשמתו הוא מכיר בזה ואם הוא לא מכיר בזה הנשמה מכירה, כן? והיא לא נותנת לו מנוחה עד שיגיע, כן? "כי לא באת אל המנוחה ואל הנחלה."[36] וכל אחד מכיר במנוחה שלו במובן האמיתי של האמיתי שלה.

ולכן – זה שייך לחכמת הנסתר – מה זה עולם הבא. אבל בחכמת הנגלה יודעים שכל אחד מרגיש, אם הוא חי מחיים האמיתיים של עולם הזה – אז הוא יודע, בנפשו, שיש עולם הבא שלו. ואם לא כן הוא לא חי, כן? זה מובן? אני לא צריך פסוק כדי לגלות לי שיש עולם הבא. אם היה צריך פסוק כדי לגלות לי את זה – כל התורה כולה, לא היה לה... לומר לי אף מילה. זה לא שייך לי, כן? אומרים איך להגיע לעולם הבא רק למי שיודע שיש עולם הבא. מאיפה הוא יודע? אם הוא חי הוא יודע! הבנתם?

חכמת הילדים

הילדים יודעים את זה. וכשמתבגרים אז שוכחים שוב את התורה שלהם. זה אולי יפה: "שמע בני" – הבן מתאים. ו"כנגד ארבעה בנים דיברה תורה"[37] – זה ידוע מצד אחר. אבל מכל מקום, זה מה שאמרה התורה: "דבר אל בני ישראל" – הם מבינים במה מדובר, כן? זה מובן? טוב.

אז העיקר - לא לשכוח מה שהנפש של הילד ידעה כילד. מי ששוכח – אז הוא שכח. זה מובן? כן?

אני שמעתי מהרב שלי[38] – כל הנביאים כולם רק הסבירו לנו מה שהילדים מכירים מנפשם. הסבירו לנו בשפה של המבוגרים. של החכמים. אבל אי אפשר לזהות במה מדובר אם שוכחים את תורת הילד. עד איזה גיל? זה תלוי בתקופה של התרבות, זה תלוי בהרבה הרבה גורמים. אבל מכל מקום – אין נפש אחת שלא ידעה פעם בחיים מזה. שלא נגעה פעם בחיים בוודאות ההיא ש- עולם הזה שלנו זה רק פרוזדור לטרקלין[39] כפי שאומר התלמוד.

וחוץ מזה – לא צריך לימוד בשביל זה. זה הנפש יודע מעצמו. הנפש החי יודע את זה מעצמו. זה מובן?[40]

העולם הבא כתוב בנשמה

אז אפשר להמשיך. עכשיו אני שואל מה הפשט של הפסוק, אני חוזר על הפסוק: "יתמוך דברי ליבך שמור מצוותי וחיה."[41]

כבר למדנו - "וחיה" – וחיה ממש, החיים הממשיים: הקרן קיימת לעולם הבא, ואוכל פירותיהם בעולם הזה.[42] לכן יש משמעות למה שאמרתם: חיים ממשיים בעולם הזה כבר, אבל זה רק "קרן קיימת"... סליחה: הפירות של הקרן קיימת, שהוא העיקר, שזה העולם הבא. אחר כך תראו, אני לא יודע אם נגיע הערב, שהמהר"ל אומר את זה בפשטות.

שוב: מי ששואל: מאיפה מן התורה יודעים שיש עולם הבא? התורה כולה אין לה שום דבר לומר לו. זה צדוקי. התורה מדברת רק לאלו שהולכים לעולם הבא והיא מסבירה איך להגיע. הבנתם?

זה פשט המשנה! "כל ישראל יש להם" – מעצמם – "חלק לעולם הבא". וכל הויכוח בגמרא בין הצדוקים לפרושים זה ההוכחה שמי שלומד תורה בשיטת הפרושים (הכוונה לצדוקים כנראה): "איפה זה כתוב?" כן? הוא בור עם הארץ, לא מאמין, אפיקורוס.. צדוקי.[43] זה מובן? זה כתוב בנשמה שלך.

על חסיד ועל מתנגד

אני... אני זוכר סיפור חסידי יפה מאד. אתם יודעים שבהתחלת המחלוקת בין החסידים למתנגדים, אז רבני המתנגדים היו רואים את רבני החסידים כ"עם-הארצים" גמורים. אז פעם אחת, רב חסיד אמר לתלמידיו דבר תורה יפה מאד. והתלמידים הלכו לספר לרב מתנגד. הרב המתנגד של אותו עיר שאף פעם לא דיבר עם הרב החסיד כמובן, כן? אז אמר: זה נכון! זה כתוב בגמרא דף... אבל איך הרב החסידי יודע את זה? אז.. אמרו לרב החסיד? אתה יודע מה אמר...? אז הוא אמר: תלכו לומר לו – אני לא ראיתי את זה בגמרא. אני ראיתי את זה איפה שהגמרא ראתה את זה.

הבנתם את התשובה? זה מובן...? זה החסידות האמיתית. טוב, הסיפור לא אומר איך הרב המתנגד נהפך לחסיד אחר כך...

אז נחזור לעניין. אני אמרתי לכם: תוסיפו מקף איפה שיש במקרא, כפי שיש במקרא. "יתמוך דברי לבד" - מה...

[סוף קלטת]

שיעור 2

לבירור ייחוד חשיבות התורה

כמעט חודש כבר. טוב. אם אני זוכר היטב, השיעור האחרון היה של דן בארי על סוף הדף הראשון, כן. בספר.

אז אין לכם הדפים הקודמים כן? זה מתחיל בדף ה' –

המשך קריאה: "מתחבר אל הבריות שהם העולם".

זהו. טוב. אז אני חושב שכדאי לחזור קצת אחורה, ולהתחיל במאמר שהמהר"ל מסביר על הנושא, אני אזכיר רק בקצרה את הנושא הכללי: הקשר בין הגדרת התורה כסדר העולם, ויש מאמר במסכת עירובין[44] אמר ר' יהושע בן לוי. זה קצת אחורה, אח"כ אני אגיע.

המשך קריאה (מהדף הקודם, דף ד' מצד שמאל): "אמר ר' יהושע בן לוי: המהלך בדרך ואין לו לווייה יעסוק בתורה שנאמר כי לווית חן.[45] חש בראשו, יעסוק בתורה שנאמר: חן הם לראשך."

הפסוק הזה נמצא בספר משלי. התורה נמשלה ללווייה. לוויית חן הן לראשך. זה הפסוק כן? דברי תורה....

ש....?

הרב: כן זה ההמשך, כן. בסדר.

המשך קריאה: "חש בראשו - יעסוק בתורה. שנאמר "חן הן לראשך" חש בגרונו יעסוק בתורה שנאמר: וענקים לגרגרותיך. חש בבני מיעיים יעסוק בתורה שנאמר: רפאות תהי לשרך. חש בכל גופו יעסוק בתורה שנאמר: ולכל בשרו מרפא. אמר רב יהודא בריה דרבי חייא: בא וראה שלא כמידת הקדוש ברוך הוא מידת בשר ודם. אדם נותן סם לחברו יפה לזה וקשה לזה"

דהיינו - סם יכול להיות יפה לאבר זה וקשה לאבר אחר.

המשך קריאה: "והקדוש ברוך הוא נותן תורה לישראל, סם חיים לכל גופו שנאמר ולכל בשרו מרפא."

עד כאן המדרש.

רק דיוק אחד בסוף המדרש: יש עוד מימרא בחז"ל שהתורה נקראת סם חיים[46], שנאמר: וזאת התורה אשר שם משה.[47] אבל אם הוא צדיק נקראת סם חיים, אם הוא רשע נקראת סם מוות - זה עניין אחר. אבל כשזה נקרא סם חיים זה סם חיים לכל גופו, לכל נפשו. זה כוונת המהר"ל.

ובלכתך בדרך – הסכנות בדרכים

אז אני אתחיל בקצרה , עם מה שראיתם מקודם, אם יש שאלות נראה אותם ונמשיך.

המשך קריאה: "רצה לומר שהדרכים הם בחזקת סכנה"
כי המדרש מתחיל "המהלך בדרך בלא לווייה. ויש עוד משנה בפרקי אבות - אני לא חושב הערב, אולי בהזדמנות אחרת נראה אותה: המהלך בדרך יחידי הרי זה מתחייב בנפשו.[48] פה יש הגדרה, ההגדרה הראשונית היא חשובה מאד: יש יישוב. ויש דרך. והדרך זה המעבר בין ישוב לישוב. הישוב יש לו הסכנות משלו, אבל הוא ישוב. והדרך - בבחינת דרך הוא בסכנה. רק תזכרו שיש דרך לשון זכר שנקרא מלחמה - זה שייך לאותה סכנה של הדרך, ודרך לשון נקבה, זה נקרא תורה, וזה דווקא המרפא לסכנות האלו.
זה נלמד בהתחלת מסכת קידושין[49], דרך לשון זכר - זה מלחמה, דרך לשן נקבה - זה תורה. אתם זוכרים את הפסוקים? בשבעה דרכים יצאו לפניך [50]- זה לשון מלחמה. ולגבי התורה זה?
תשובה מהקהל: דרכיה[51]
הרב: לא. זה פסוק אחר. את הדרך ילכו בה. אבל מה אומר בהתחלת הפסוק? אני בא מסכנת הדרך, אז...
הערה מהקהל: והודעת להם את הדרך...
הרב: והודעת להם הדרך שילכו בה,[52] יפה. אז
המשך קריאה: "רצה לומר, הדרכים הם בחזקת סכנה."
הפסוק הבסיסי הוא: בשיבתך בביתך[53] - יש צורך מיוחד בקריאת שמע כשאנחנו נמצאים במצב של ישוב, "ובלכתך בדרך" - ברור שזה הגלות. בין ישוב לישוב. ויש גם חובה של קריאת שמע.
המשך קריאה: "הדרכים הם בחזקת סכנה, כמו שיתבאר בפירוש הפרקים"
זה במסכת אבות פרק ג': "המהלך בדרך יחידי הרי זה מתחייב בנפשו."
המשך קריאה: "וטעם הדבר שהדרכים הם בחזקת סכנה."
מה למדתם על זה? מהו הפירוש? הדרך בתור דרך הוא בחזקת סכנה. יש ביטוי של "עוברי דרכים".[54]
אני רוצה רק להזכיר בקצרה, יש גמרא אחת שאומרת, ההקבלה בין מניין המצוות - רמ"ח איברים, ושס"ה גידים.[55] ויש עוד הקבלה אחרת. רמ"ח איברים זה כנגד מצוות עשה. ושס"ה גידים הם כנגד מצוות לא תעשה,[56] ודווקא יש לנו כבר באותה גמרא, זה הגמרא בסוכה..או במגילה. וההקבלה השנייה זה שס"ה ימות החמה,[57] כן. אז העניין פה - למה מייחסים את המצוות עשה לאיברים? [כי] כל מי שמקיים מצוות עשה מקיים נקודה אחת בנפשו או בגופו. ועל מצוות לא תעשה - או על ימות השנה, או לשס"ה גידים? הגידים זה דווקא היחס בין איבר לאיבר. זה מקור המעבר. ופה יש הסכנה של החטא.
וההקבלה לימות השנה - כי הזמן לפי ימות השנה זה הזמן של השינוי. כי שנה מתייחס ל... בכל יום ויום יש סכנה של חטא מיוחד שבא דווקא משינוי היום. יש גם כן בחידוש הזמן יש צד חיובי. חידוש הזמן מביא כפרה. אבל שינוי הזמן, הצד השלילי, מביא את הסכנה של החטא. כי כל חטא בא מהשינוי. זה מובן? מהשינוי. רציתי לומר. השורש אולי זה הסבר אחר.
שאלה מהקהל: שמש ומגן
הרב: יפה. אבל למה אתה מתכוון, כי החטא בא מהשמש. מכוח השמש, זה חמימות של היצר. אפשר להסביר את זה ככה.
שאלה מהקהל: את השמש עצמו לא יכולים לסבול. ממילא. אז אין אור בכלל.
הרב: נכון. זה הדרשה הקודמת. שאמרת. כי שמש ומגן. אבל אני נזכר בפירוש של "בעל התניא"[58]. שמש - זה ה', רומז לה', ומגן רומז לאלוקים. לפי הפסוק עצמו: "כי שמש ומגן ה' אלוקים."[59] אבל הכוח הזה הוא לא רע בשורשו. אלא, אם אפשר לומר את זה, העניין

שאי אפשר לסבול אותו, כל עוד שאין זכות - אז צריך מגן. שמש ומגן ה׳ אלוקים. אבל לפי דעתי העיקר זה - כי הזמן מביא שינוי של מצב וכל שינוי של מצב מביא גם כן הזדמנות של חטא זה או אחר. אם כן:

המשך קריאה: ״רוצה לומר שהדרכים הם בחזקת סכנה וכמו שהתבאר בפירוש הפרקים[60] וטעם הדבר שהדרכים הם בחזקת סכנה, כי הדרכים אין שם ישוב האדם. ודבר כמו זה הוא נבדל מן עיקר העולם״

זאת אומרת, העניין שאין ישוב זה נבדל מן עיקר העולם. מהו הפסוק? ״כי לא תהו בראה לשבת יצרה״[61]

המשך קריאה: ״כי עיקר העולם הוא הישוב ודבר זה יוצא מן הישוב.״

הדרך יוצא מן הישוב.

המשך קריאה: ״ולפיכך שולטים שם הפגעים אשר הם מתנגדים אל העולם.״

זהו, כמו שאמרנו, וזה המקום של תפילת הדרך כמובן, צורך של תפילת הדרך.

המשך קריאה: ״ולכן יש לחוש שישלטו בו פגעים אשר אינם מסדר העולם.״

[ה]כל בא משינוי הסדר.

סכנת הבדידות

המשך קריאה: ״ולפיכך אמר, ההולך בדרך ואין לו לוייה, ובוודאי כאשר יש לו לוייה הרי הם מתחברים אליו בני אדם״

זאת אומרת, פשוט, הסכנה באה למי שדהולך בדרך יחידי מכיוון שאין לו לוייה. פה יש מקום ללימוד שלם על, לא רק הזהות, אלא התפקיד של שבט לוי, שבט לוי היא היא [הוא הוא] הכלי של הקשר לתורה כמובן הקשר לסדר העולם. אבל זה נושא בפני עצמו, לא זוכר אם למדנו את זה פעם, מהו הפסוק? ״עתה ילווה אלי אישי.״[62] לוי הוא הבן השלישי, כן? אז לאה אמרה: עתה ילווה אלי אישי.

אני נזכר שלמדנו פעם אולי, ש- כשנולדו השבטים, בני לאה - זה בשם ה׳. בני רחל - זה בשם אלוקים. לוי זה לא ה׳ ולא אלוקים אלא האיחוד [ייחוד] בין ה׳ ואלוקים. מי שנמצא על יד מי שזוכה בשם לוי הוא לא נשאר יחידי. יש לו ההוכחה שיש מישהו בעולם. הלוי הוא הקשר עם ריבונו של עולם. ״אל תעזוב את הלוי.״ זה פסוק שלם,[63] ואתם זוכרים שהכוונה לריה״ל כן? אל תעזוב את הלוי.[64]

אז אני אמשיך:

המשך קריאה: ״וכיוון שיש אצלו אדם, נחשב זה כאילו היה ביישוב העולם, ואין נקרא זה שפורש מן היישוב.״

לפי דעתי השורש של כל העניין הזה זה הפסוק, שוב - הבסיסי, של – ״לא טוב היות האדם לבדו.״[65] בכל מעשה בראשית הבורא אמר: טוב, וירא אלוקים כי טוב, עד שמגיע לגורל של האדם, הכל מתהפך. כל מה שאמרנו: טוב, טוב, טוב - לא טוב היות האדם לבדו. אתם זוכרים, כי פשט הרגיל של הדרשנים זה כאילו הכתוב היה אומר: לא טוב שיהיה האדם לבדו, אז אעשה לו עזר כנגדו. אבל פשט הכתוב הוא אחר - כל מה שאמרנו על מעשה בראשית לא טוב, משום כי - האדם לבדו. כל עוד האדם הוא לבדו ולכן צריך עזר כנגדו. זה מובן? וזה העיקר החשיבות של הנישואין. של העניין של בן זוג - בת זוג. מי שאין לו בן זוג, בת זוג הוא נמצא בעולם שאינו טוב. זה בחכמה הכללית אם אפשר לומר את זה, זה הבחנה ישירה של התורה למצב של הבדידות. הבדידות זה לא טוב. ולכן כל הפילוסופים האלו שאומרים שיש סתירה בין המצב האמיתי הקיומי של האדם, ומה שאומרת התורה שאנחנו נמצאים בעולם שנקרא טוב - כאילו יש סתירה בזה.

אתם אולי למדתם במה שקוראים "הפילוסופיה הקיומית", האקסיסטנציאלית. כנראה שזה צרפתית... אז כאילו, לא הבחינו בזה, שהתורה היא שמגדירה את מצב הבדידות כמצב לא טוב. דווקא תזכרו את זה. התורה נקראת "טוב".
אז, אנחנו מתקדמים לנושא, מי שנמצא בבדידות ואין לו תורה - אז העולם אינו טוב בשבילו. אבל אם נמצא בבדידות, בסיבה זו או אחרת, למשל - הלך בדרך יחידי, זה קורה. אז שיעסוק בתורה - וזה התיקון של הבדידות שלו, ונראה את זה ביותר פרטים. "כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו."[66]
המשך קריאה: "אבל, זה שאין לו לוייה, וחיבור אל הישוב"
ומעניין מה שהוא אומר, שמספיק יחס עם אדם אחד, ואז נקרא לוי. והתפקיד, פונקציה, של הלוי, יש גמרא מפורסמת[67] כשגמרא אומרת: הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שנאמר: "ועתה מה ה' שואל מעימך כי אם ליראה אותו."[68] אתם זוכרים את אותה גמרא. והגמרא שואלת: האם זה דבר קטן? כי אם ליראה אותו? והתשובה היא - לגבי משה, היראה ההיא זה דבר קטן. ולכן משה רבנו היה יכול לומר: כי אם ליראה אותו. אבל פה יש שאלה. האם משה רבנו לא היה יודע שאצלו יראת ה' זה דבר קטן, אבל אצל שאר הבריות זה לא דבר קטן. זה ענווה יתירה. ההסבר של הגמרא הוא, משל למה הדבר דומה? מי שיש לו דבר של ערך, יש לו, אבל נראה כדבר קטן. מי שאין לו, מכיוון שאין לו - נראה לו כדבר גדול. אז האם משה רבנו לא היה יודע שמי שאין לו - זה דבר גדול? זה ברור שזה מידת ענווה.[69] וכך מסבירים בעלי הדרש, שזה סימן של ענוותנותו של משה רבנו, זה ברור מאד. אבל משה היה גם כן רבם של כל ישראל והוא היה יודע את זה. ולכן הוא מסביר... [שיבוש בקלטת] נראה לו כדבר קטן.

חשיבות דמות הרב וסגולת שבט לוי

נראה לו כדבר קטן. אבל אפשר להבין אחרת. מי שנמצא על ידו של משה, מי שנמצא לגבי משה זה דבר קטן. וזה משה רבינו היה יודע ולכן הוא אומר: "וגם כי אחרי מותי"[70]. הייתם רשעים בחיי וגם אחרי מותי. מכיוון שכשמשה נמצא, כל הערכים זה דבר פשוט. מי שנמצא על יד משה הוא מקבל את זה, עניין הלוויה. זה מובן? יש אנשים כאלו שיש להם סגולה. מי שנמצא על ידם לא צריך הרבה הסברים, כן. זה ברור שיש ריבונו של עולם. ואולי, לפי דעתי, זה ההגדרה של הרבנים שבאופן טבעי מבקשים מהם ברכה. יש רבנים שספק אם הולכים לבקש ברכה מהם. הם מסוג אחר. אבל יש תלמידי חכמים שזה ברור. צריך ברכה, צריך לקבל מהרב הזה, לא מרב אחר. אני לא מתכוון למוכרי ברכות, זה משהו אחר. עם בקבוקים, אתם יודעים את כל העניינים האלו. זה כבר עניין אחר לגמרי. ולגבי משה (לא ברור). ויש מדרש שאומר שדווקא עשו יצא לתרבות רעה באיזה יום? באיזה יום עשו יצא לתרבות רעה?

תשובה מהקהל: פטירתו של אברהם אבינו.

הרב: דווקא ביום פטירתו של אברהם אבינו.[71] כל עוד שאברהם אבינו היה קיים בעולם זה היה ברור שיש ריבונו של עולם. לא צריך הרבה הסברים. הנוכחות של אברהם אבינו היא ההוכחה שיש משמעות לעולם. זה מובן? הכוונה של המדרש היא מדויקת מאד. בו ביום שהסתלק מן העולם, עשו יצא לתרבות רעה ואמר: הנני הולך למות למה לי ברכה.[72] אי אפשר לומר דבר כזה כשאברהם אבינו הוא עומד. זה מובן, כן? אז זה הסגולה של שבט לוי. אז זה הסגולה של שבט לוי. אז אני אמשיך:

תורה - סדר העולם

המשך קריאה (עמוד ד׳ בצד שמאל באמצע): ״אבל זה שאין לו לוויה וחיבור אל היישוב מה יעשה ויהיה לו חיבור? יעסוק בתורה. כי התורה סדר שמירת העולם כמו שהתבאר.״

נראה את זה מיד. כי לפי ההסבר של המהר״ל, התורה היא מחזירה לו את הקשר עם סדר העולם. ומכיוון שסדר העולם זה העיקר למה שאנחנו קוראים פה, ישוב, לוויה, אף על פי שאין לו ישוב במעשה, בפעל. מכיוון שיש לו קשר לתורה שהיא עיקר הישוב של העולם, עיקר הסדר של העולם, אז - זה ההסבר שלי לא של המהר״ל. המהר״ל אומר במעשה, התורה היא רפואה לזה. מחזירה לו את זה. אבל אפשר להתקרב להסבר של המהר״ל לפי השכל ולהבין שיש לו תחליף. תחליף חשוב מאד. אין לו ישוב. אין לו סדר. הוא בבדידות. אבל איך אומרים החסידים? התבודדות, כן. יש התבודדות מיוחדת עם התורה שזה לא בדידות מכיוון שהקשר עם סדר העולם בשלמותו, שזה התורה, הוא לא רק תחליף אלא העיקר של סדר העולם במעשה. זאת אומרת, עדיף קשר עם התורה מקשר עם סתם ישוב. ואם אין לו שום אפשרות של ישוב אז וודאי וודאי שבקשר עם התורה עדיף. אבל זה לא ההסבר של המהר״ל אבל כדי להתקרב לזה. הבנתם את הדיוק? יעסוק בתורה.

שאלה מהקהל: מה זה אומר עדיף?

הרב: סליחה?

שאלה מהקהל: מה זה אומר עדיף?

הרב: מכיוון שהישוב במעשה הוא שייך לעולם הזה, למציאות של העולם הזה. הקשר עם התורה שהיא תורת הישוב, שהיא סדר של הישוב, זה קשר תמידי מוחלט. בפרק הבא המהר״ל מסביר ההבדל בפסוק: ״כי נר מצווה ותורה אור.״[73] המצווה מגנת עליו בשעתה, כן, עולם הזה, במציאות. בקטגוריות של השטח והזמן. המציאות באופן איך אומרים את זה בעברית? פונקטואלית.

תשובה מהקהל: מדוקדק

הרב: לא, לא מדוקדק. poinctuelle.[74] אני רוצה לומר, פה ושם, באותו זמן, רק בנקודה של המציאות ההיא. אבל הקשר עם התורה הוא נצחי. התורה מגנת על האדם לעולמי עד. גם אם תלמיד חכם היה וסרח, ירד מהפסים כמו שאומרים. התורה שלו מגנת עליו אף על פי שאין לו מצוות ואין לו זכויות. מכיוון שלמד תורה, התורה היא נצחית. זה עניין של רבי מאיר ואחר. אתם זוכרים את זה?

שאלה מהקהל: השאלה שלי היא איך אפשר ישוב בלי ישוב? מה זה סדר של ישוב בלי ישוב? לא ישוב ולא סדר.

הרב: יפה. כן. הבנתי את זה. בכל זאת. זה מצב מוכרח. בגורל שלו נפל לו הגורל הרע הזה. הוא נמצא במצב שאין אפשרות של ישוב, של לוויה – במעשה. ולכן יש לו תחליף ותחליף חשוב מאד.

שאלה מהקהל: אז זה לא עדיף. כי אחרת אנחנו נלך להתבודד במדברות.

הרב: ברור, טוב, זה המכשול. אבל אתם זוכרים? זה המכשול. אני חושב שהבנתי את הכוונה של הדיוק שלך. אלו שמעדיפים להסתלק מכל ישוב. לא ללכת לקיבוצים לא ללכת לישוב הארץ, פשוטו כמשמעו לבנות את הארץ, ואומרים: יש לנו קשר עם סדר התורה שהוא

התחליף העדיף. אני מבין. לא, פה מדובר במצב שאין לו אפשרות אחרת. כן? אפשר לקשור את זה לעניין השאלה הפשוטה ששואלים: מה עניין שמיטה אצל הר סיני,[75] כן? זה הנושא הכללי. שמיטה זה עניין של ציונות. צריך חקלאות כדי שתהיה שמיטה. מה הקשר עם ציונות ומעמד הר סיני? דווקא [במשמעות: דווקא יש קשר]. הבנתם את זה. לא, לפי דעתי, זה בעקידת יצחק יש פסוק שמוכיח: "שבו לכם פה" עם הנער, עם החמור, סליחה, "ואני והנער נלכה עד כה ונשתחווה ונשובה אליכם."[76] אותה השתחוויה של התבודדות צריכה להיות ארעית. זה גם כן עניין של הנזיר[77], כן. טוב, בסדר.

שאלה מהקהל: אם יש נזיר עולם זה קצת קשה להגיד.

הרב: יש נזיר עולם?

שאלה מהקהל: נזירות שמואל.[78]

הרב: אבל הוא היה נביא. זה קצת עניין אחר. טוב, גם זה שאלה. גם זה שאלה, צריך עיון. צריך גם ישוב.

שאלה מהקהל: האם בליווי הזה, הלוויה הזאת היא רק מגן או גם השלמה? למשל עניין המצווה ותורה אור בניגוד לחושך, בניגוד לסוף ואינסוף וכל הדברים האלה.

הרב: נקודת המוצא של המהר"ל זה הסכנה, כן. וצריך להתגונן על [מפני] אותה סכנה. אני הוספתי קצת התחליף הזה, כן, הוא יותר מסתם מגן. מכיוון שזה קשר לסדר המוחלט של כל ישוב וישוב – התורה, כן.

הזכות והגורל – כהן גדול וערי מקלט

שאלה מהקהל: למשל הלוויים היו שולחים אותם לערי מקלט.

הרב: לא לא, ערי מקלט הם ערי הלוויים. לא, זה הרוצח בשוגג שולחים אותו לערי המקלט.[79]

שאלה מהקהל: כן אבל שמה הם היו מלווים את הרוצחים.

הערה מהקהל: יש שלושים ומשהו ערי לוויים אבל שש ערי מקלט.

הרב: כן. שמה היו מקבלים טיפול, כן. היו שולחים את הרוצח בשוגג כל עוד שהכהן הגדול היה חי. אחרי פטירתו של הכהן הגדול, היו משחררים אותם.[80] למה? מכיוון שדווקא זה התפקיד של השבט לוי בכלל ובעיקר הכהן הגדול. הכהן הגדול הוא הערב שלא יהיה דבר כזה בעולם, כן. ומכיוון שזה קרה אז זה קשור לכהן הגדול. פטירתו של הכהן הגדול מכפרת על זה. ולכן משחררים אותם אחרי פטירתו של הכהן הגדול. טוב, יש הרבה הרבה עומק בשאלה ההיא. וכשאנחנו חיים בלי כהן גדול אנחנו חיים בסכנה. איזה סכנה? אי התאמה בין תורת הזכות והגורל. הרופאים יודעים את זה יפה, יפה מאד. זה בעיה של החוכמה של הרופאים. הם לא מצליחים להתגבר על זה. הם רואים בעצמם שיש סדר של העולם. הם רואים בעצמם שיש סדר של הערכים אבל אינם מצליחים, אני הייתי לפני חודש באיזה כנס של רופאים וזו הייתה אחת מהשאלות שלמדנו שמה. אינם מצליחים להתגבר על החוש, על הרושם של אי התאמה בין הזכות ובין הגורל. ויש הרבה השלכות של הבעיה ההיא. השלכות פליליות. אם חולה, למשל חולה נפש, עשה עבירה. האם צריך לדון אותו או לא? האם זה

גורל או יש לו בחירה אף על פי שהוא חולה. וזה קשור לעניין של ערי מקלט. דעת התורה פה היא ברורה. הגורל פעל. "והאלוקים אינה את ידו".[81] והאלוקים. זה תפקוד העולם.

ולכן, הערב, - זו הייתה השאלה של משה רבנו לפני קבלת התורה, מדוע צדיק ורע לו.[82] ו- מדוע צדיק - זה לפי הערכים. רע לו - לפי הגורל. יש תשובות, אבל המצב הוא... המצב של המציאות הוא ככה. וצריך אמונה עמוקה מאד, להאמין, שה' אחד. "ה' הוא האלוקים."[83] אף על פי שאין התאמה בין הגורל והזכות. זו הייתה השאלה של איוב, זו הייתה השאלה של קהלת גם כן, וזו הייתה השאלה של משה רבנו לפני שקיבל את התורה. כל עוד שלא הייתה התגלות של התורה, אז היה אפשר לקבל מצב כזה. יש צדיקים ורע להם. עכשיו יש התגלות של התורה, יש דין תורה, והמצב מתמשך? אי התאמה בין הגורל ו[הזכות]

ולכן התשובות של הגמרא גם כן, זה לא קל להבין אותן. כאילו הגמרא רוצה להודיע לנו שמצב כזה של צדיק וטוב לו - זה כמעט לא מעלמא הדין, לא מהעולם שלנו. מהן התשובות של הגמרא? "צדיק וטוב לו - זה צדיק גמור."[84] מה זה צדיק גמור? איפה זה צדיק גמור? כן, הבנתם את ה... מה שאני אומר? כאילו הגמרא רוצה להודיע לנו... זה אוטופיה. צדיק גמור זה אוטופיה.

כי אדם, "אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא"[85], זה נושא בפני עצמו, זה פסוק לא קל, אבל צריך לקבל את זה, להסכים בזה: שאף על פי שאנחנו מאמינים כי סדר אמיתי של העולם זה התאמה בין הזכות והגורל, זה לא שייך לעולם שלנו. וייתכן מאד שזה מעיקרי האמונה. להסכים במצב של תהו ובוהו. ולמרות כל זאת להאמין. תפסתם את זה?

התשובה השנייה של הגמרא היא צדיק בן צדיק. גם כן צדיק בן צדיק זה נדיר מאד. ואף על פי שזה תשובה אחרת. שלא צריך לומר כי - צדיק בן צדיק זה צדיק גמור בן צדיק בן גמור, כי זה תשובה שנייה.

אבל בכל זאת - צדיק אמיתי בן צדיק אמיתי - זה גם כן נדיר מאד. והחכמים יודעים את זה. כשיש משפחה כזו, אז זה משפחה של תורה. אכסניה של תורה. וכשהייתה פעם באיזשהו שלט [שבט?] משפחה של שילשים, זאת אומרת הזקן, איך אומרים, הסבא? האב והבן הם צדיקים בן צדיקים - התורה לא עוזבת אף פעם אותה משפחה, כן.[86] זה ידוע, כן. ואם לכאורה עוזבת אותה - חוזרת מיד, כן. זה מובן?

ולכן, לפי השאלה שלך, אני חושב שפה יש לנו התחלה של תשובה. זה הכוח של הלוי. זה הכוח של הכהן הגדול סוף סוף. ואם קרה מה שקרה אז מייחסים לו... אף על פי שהוא לא אחראי, כן? זה מצב של הדור. טוב, נגמור עם העניין הזה.

החיבור לתורה כמלווה ומרפא דרך שמירת הסדר

וזה מה שאומר המהר"ל:

המשך קריאה: "יעסוק בתורה כי התורה סדר שמירת העולם, כמו שהתבאר."

החידוש פה זה המילה [ביטוי] "שמירת העולם". זה לא רק סדר של העולם, אלא סדר שמירת העולם. שוב, אני חזור על זה: מי שחי בעולם שהוא קשור לסדר האמיתי, השלם, של מצב העולם - אז ודאי וודאי שיש לו לוייה. ויש לו לוייה בבחינת תחליף כפי שאמרנו, אבל תחליף יותר חשוב מהמצב, איך אומרים? השביר, של סדר העולם במעשה. כי זה פגיע מאד, כן? כי כל שינוי של הזמן מביא אותה... שוב, אותה סכנה.

שאלה מהקהל: סליחה

הרב: כן?

שאלה מהקהל: לצדיק הגדול, שנקרא חוני המעגל. כל הסיפורים שלו נגמרו בסך הכל בשתי מילים: "או חברותא, או מיתותא."[87]

הרב: או מיתותא, יפה.

שאלה מהקהל: אז הוא לא ידע את הדבר הזה שיש סדר עליון שהוא תחליף יותר טוב וכו'?

הרב: כן. אולי את הדרש על הפסוק "אדם כי ימות באהל."[88] זאת אומרת לימוד תורה מתשת כוחו של אדם.[89] זה קרוב לאותה מיתותא. הבנת מה שאני מתכוון? כי סוף סוף אנחנו חיים בעולם הזה. ותורה בלי חברותא זה לא תורה!

כן. אולי זוהי התשובה. או חברותא או מיתותא - הכוונה קודם כל, חבר בתורה. כי בלי חבר בתורה – אין, אין חברותא. זה מובן? לכן אני אמרתי זה תחליף, ברור שזה תחליף. אבל זה תחליף מסוג ראשון, כן?

המשך קריאה: "ולכן, כאשר יתחבר אל התורה הרי יש לו לוויה וחיבור אל סדר העולם"

זה ברור. אף על פי שזה לא למעשה ישוב כמשמעו, סדר כמשמעו, אבל בכל זאת יש לו קשר עם סדר הסדר הזה. סדר הישוב הזה. אני מתכוון למה שנמצא בסנהדרין, כל הגדולי ישראל שפחדו מאחרית הימים. פחדו, זה אחת מההנחות של הגמרא שמה, ממה פחדו? "ייתי ולא אחמיניא"[90] [כלומר] שהמשיח יבוא ואני לא אהיה בדור הזה. ממה פחדו? אחת מההסברים, הנחות, זה פחדו מ"חבלו של משיח"[91]. חבלו של משיח ממש. אז למה אתה מפחד מחבל של המשיח? מהחבלים של המשיח? הוא בא לישועה שלך. הוא בא ל... מכיוון שעם ישראל הוא העם של המשיח. הם פחדו לעצמם מחבלו של משיח, כן. איך אומר הפסוק? "ובנביאי אל תרעו". בפסוק הזה, יש "אל תגעו במשיחי"[92] לשון רבים. "אל תגעו במשיחי" אף על פי שהדרש היותר קרוב לפשט זה משיח בן יוסף ומשיח בן דוד.[93] וגם כן שלכל שבט יש משיח[94]. אבל בכל זאת, זה, למעלה משני המשיחים. כל עם ישראל הוא בבחינת משיחיי. "אל תגעו במשיחיי ובנביאי אל תרעו". הם פחדו מזה.

מה אומרת הגמרא? לפי ר' אלעזר: "יעסוק בתורה ובגמילות חסדים."[95] זאת אומרת, העסק בתורה, יעסוק בתורה - זה מגן לאותו מצב של עולם בלי סדר שהוא גיהנום. אף על פי שהעולם החיצוני מחוץ לנפש שלו, הכל זה גיהנום, מכיוון שיש לו קשר עם החכמה של אותו סדר, אז הוא לא מפחד מחבלי משיח. הוא יכול להמשיך להאמין.

ואנחנו לומדים מאותה גמרא שהחכמה גרידא לא מספיק, צריך גם כן גמילות חסדים. "האומר יש לי רק תורה, אף תורה אין לו"[96] - צריך גמילות חסדים. זוכרים את זה?

אז מי, ואני חושב שהדור של השואה חי את זה. העולם החיצוני היה עולם של גיהנם. מי החזיק מעמד? מי שהיה לו, למרות הכל, קשר עם סדר העולם והערכים של התורה. אבל זה לא יכול להיות תמידי, כפי שאתה אמרת. זה ממש תחליף, כן. אבל תחליף עיקרי.

ולכן אני הסתפקתי מה הכוונה של המהר"ל. ברור כי לפי הפשט של המהר"ל העסק בתורה היא הרפואה לכל המחלה, רפואה ממשית, כן? אבל יש לו גם כן איזה רמזים למשל פה. שזה אף על פי שהוא נמצא במצב של מחלה. יש לו תחליף. בכל זאת הנפש שלו איננה נפגעת. כי

קשה קצת להסביר. יש לו מחלה בראש - יעסוק בתורה ואז זה מסתלק? צריך להאמין בזה. מי שיש לו ניסיון בזה - הוא יכול להאמין בזה. מי שאין לו ניסיון - הוא אומר: זה כבר מתחיל להיות מוסר... אה.. איך אומרים? טוב אשרי המאמין, אתם יודעים.

אבל לכן אפשר להסביר כפי שניסיתי להסביר: אף על פי שהמחלה נשארה, אבל יש לו תחליף לזה, והעולם שלו הוא בסדר. העולם הפנימי שלו הוא בסדר. הקושי הוא: איך, אם הוא חש בראשו, איך הוא יכול לעסוק בתורה. אם חש בראשו? אם זה רציני שחש בראשו. פעם שמעתי מאחד שהסביר, שאפשר לקרוא את זה אחרת. ולפי דעתי זה לא סתם בדיחה: חש בתורה - יעסוק בראשו, כן.

סוגי יסורים וחיבור לתורה דרך לימוד או תפילה

אבל אולי יש תשובה לזה. יש שני סוגים של יסורים.[97] יסורים של אהבה ויסורים של עונש. ביסורים של עונש - הסימן הוא שאי אפשר ללמוד. לכן מדובר ביסורים של אהבה - ואפשר ללמוד. אף על פי שחש בתורה, סליחה, שחש בראשו - הוא יכול ללמוד.

יש שתי דעות בגמרא: אם הוא יכול ללמוד, או אם הוא יכול להתפלל.[98] כי אנחנו יודעים את זה מאז ומתמיד. יש אנשים שמסוגלים לתורה דרך התפילה. ויש אנשים שמסוגלים לתורה דרך הלימוד. לא צריך להגיע להבדל בין הפרושים והחסידים, המתנגדים והחסידים, אבל יש אופי כזה. מי שקשור לספר תורה דרך התפילה. ומי שקשור לספר תורה דרך הלימוד.

כי, אתם יודעים את זה. כל מילי דברכות. כל המילים של התפילות זה תורה. אבל זה קשר לתורה מסוג מיוחד מאד. חסידות. והקשר של הלימוד זה לימוד פשוטו כמשמעו. יש גמרא בסנהדרין: "כי אדם לעמל יולד. איני יודע אם לעמל פה יולד, או לעמל מעשה יולד."[99] איני יודע. וכשאומר "לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה", אז המסקנה היא: לעמל פה יולד.

וזה קשור, לפי הבן איש חי[100] זה קשור למחלוקת שיש בתלמוד: מה עדיף - תלמוד או מעשה? סופסוף, המסקנה היא: תלמוד עדיף שמביא לידי מעשה.[101] והכוונה זה לא רק לפי הפשט, מכיוון שהתלמוד מביא לידי מעשה. שאנחנו רואים שהרבה הרבה לימוד לא מביא לידי מעשה, לדאבוננו. כן? בעוונות הרבים, כמו שאומרים. לא אמרו בעוונות הרבנים, אלא בעוונות הרבים כן?

ולכן, אולי יש כוונה קצת אחרת - איזה תלמוד עדיף? התלמוד שמביא לידי מעשה עדיף ממעשה. טוב, זה רק דיוק של דרש, כן? אבל ייתכן שיש משהו בזה, כן? והגמרא בסנהדרין ממשיכה- עכשיו אנחנו יודעים שזה לעמל פה, אינני יודע אם זה לעמל שיחה או לעמל תורה. כשהוא אומר לא ימוש ספר התורה הזה מפיך אני יודע שזה לעמל תורה.[102] ופה בלי שום ספק הכוונה היא בין אותה מחלוקת: מה עדיף? תפילה או לימוד. כי שיחה נקרא תפילה. ברור שלא התכוונו לשיחה בטילה כן? "ויצא יצחק לשוח בשדה".[103] שיחה זה תפילה.

ולכן - החסידים בחרו בתפילה. הם מתפללים הרבה הרבה זמן ביום. מברוך שאמר עד סוף התפילה - צריך כל מילה בכוונה. כל מילה בכוונה - אי אפשר ללמוד. אין זמן ללמוד, כן?

והפרושים, המתנגדים, מעדיפים להתפלל בדרך ממוצע, נאמר, לא ארוך ולא קצר, וזה לשון נקיה, ויש להם זמן כדי ללמוד, כן. ולכאורה, לפי פשט הגמרא, המסקנה היא - לפי הפרושים [המתנגדים]. "לא ימוש ספר התורה הזה מפיך".

אבל אני, אין לי סמך לזה, אני הסברתי פעם ככה: אבל הפסוק אומר - "לא ימוש ספר התורה הזה מפיך. אם היה אומר - לא ימוש ספר התורה הזאת מפיך - זה היה ברור - לימוד. אבל דרך ספר התורה הזה, יש גם כן קשר לתפילה. אותו פסוק יכול להיות סמך לתפילה. כי מי שמתפלל, הספר הזה, של התורה לא מש מפיו. כך אומרים - לא מש, כן. הבנתם? זה לא קל.

לכן צריך עיון כדי לדעת איך לדעת איך לברר אותה סוגיה בפירוש. כי סוף סוף בחסידות יש גדולי תורה שיודעים, שיש הבדל בין תפילה ולימוד. ומי יכול לומר שהלומד עדיף מהמתפלל? זאת אומרת, יש זה אפשרות לומר ש-טוב, עם הארצים לא יודעים ללמוד, אז מתפללים. אבל יש... מתפלל - זה נביא. וחכם עדיף מנביא.[104] אבל איזה חכם עדיף מנביא? חכם שהוא נביא עדיף מנביא שאינו חכם אבל אין נביא שאינו חכם.[105] טוב. זה לא קל, כן? זה נאמר, שזה עניין אחר.

ולכן חכמי המקובלים מסרו, לימוד תורה - דרך כוונות התפילה. וזה נקרא "ספר התורה הזה" כפי שאומר הפסוק. ולכן אי אפשר... אי אפשר להחליט.

אולי אני הסברתי פעם את זה: כשהייתי צעיר, גיליתי את עולם האשכנזים, אז הייתי רגיל לומר שהספרדים רגילים להאמין כמו החסידים, ולקיים מצוות כמו המתנגדים. אח"כ התבגרתי קצת והבנתי שזה קצת אחרת: החסידים מאמינים כמו הספרדים והמתנגדים מקיימים מצוות כמו הספרדים. "האומר ראשון ראשון אחרון אחרון"[106], כי הראשונים היו כולם ספרדים וזה לא לחינם. כן? טוב. חוזרים לעניין.

אז פה החידוש היה שיש לו קשר ל

המשך קריאה (עמוד ד' למטה): "סדר שמירת העולם כמו שהתבאר. ולכך כאשר התחבר אל התורה הרי יש לו לוויה וחיבור אל סדר העולם"

אולי נוסיף גם לתפילה, כן. אפשר אולי להעמיק קצת איזה דרוש מיוחד לתפילת הדרך בהקשר לעניין שלנו.

המשך קריאה: "ושמירת הסדר, מציל מן הפגעים שלא ישלוט"

אז שוב צריך לדייק קצת. מי שכבר יש לו ניסיון מזה יכול לקבל את זה פשוטו כמשמעו. מי שאין לו ניסיון מזה - מתקשה לו לקבל את זה. ולכן כדאי להסביר לו שזה תחליף ולמה התחליף הוא מועיל, במה התחליף הוא מועיל! לכל הפחות יש לו סדר, שקט בנפש הפנימית שלו. אף על פי שמבחינת החיצוניות - הקלקול מתמשך.

כי, היו תקופות שבם הרפואה היחידה שהייתה מותרת זה התפילה, "כי אני ה' רופאך"[107] אבל עבר הזמן. ולפי דעתי, מאז סיום תקופת התגלות הנבואה נתנו רשות לרופא לרפאות. שנאמר: "ורפא ירפא". [108] ניתנה רשות לרופא לרפאות.[109]

ולכן רק יחידים שייכים לאותו עולם שמתרפאים דרך התפילה. ולרוב ניתנה רשות לרופא לרפאות.

יש הבדל, יש דרש יפה על זה. בפסוק ששייך לקב"ה כרופא כתוב: "כי אני ה' רופאך", הדגש הוא דגש קל. רפה. בפסוק של הרופא בשר ודם - זה "רפא ירפא". זה חזק [פיסוק דגש]. זאת

אומרת - דרך הרופא זה חזק מאד. דרך ה' זה קל מאד. כי אני ה' רופאך. בלי דגש. אבל רפא ירפא... צריך... הבנתם את ה..? זה דרש יפה דווקא.

המשך קריאה: "כי אין הפגעים שולטים רק כאשר פורש מן העולם, כמו שאמרנו, כי לכך כל הדרכים בחזקת סכנה"

זה מובן כן? נמשיך.

המשך קריאה: "אבל כאשר הוא מתחבר אל התורה יש לו לוויה אל סדר העולם ובשביל זה אינו יוצא מן ישוב העולם"

בשביל זה אינו יוצא מישוב העולם, אף על פי שלמעשה יצא. הלך בדרך יחידי. זה מובן? אז נמשיך.

המשך קריאה: "והדבר הזה הוא אל האדם לוויה גמורה"

איזה דבר? הקשר עם התורה שהיא סדר העולם, שהיא סדר הישוב.

המשך קריאה: "ואם נחשב לאדם לוויה כאשר יש לו התחברות אל בני האדם כי אז אינו נחשב שהוא לעצמו"

שהוא נשאר לעצמו. " וייוותר יעקב לבדו." [110]

אולי בהזדמנות אחרת נראה את אותה המשנה בפרקי אבות: "הניעור בלילה והמהלך בדרך יחידי והמפנה לבו לבטלה הרי זה מתחייב בנפשו"[111] נראה שיש כוונה ברורה לישראל: "עם לבדד ישכון."[112] ויעקב אבינו חי את זה. ויש הרבה רמזים בתורה שהוא ידע מה זה להיות ניעור בלילה. הוא ידע את זה - "ויעקב הלך לדרכו"[113] - להיות בדרך יחידי. הוא ידע את זה – "מפנה ליבו לבטלה." אבל לפי המשנה זה שלילי לגמרי - "הרי זה מתחייב בנפשו". פשט המשנה לפי המהר"ל, לפי כל המפרשים, זה שלילי.

זהו, אז יש לנו קושיה. אם זה המצב של עם ישראל, "עם לבדד ישכון", זה שלילי. "וה' לבדו ביום ההוא"[114] - יש איזה מין הקבלה בין הקב"ה לעמו ישראל, "כי שמי נקרא עליך"[115]

ולכן צריך להבין בדרך החיובית של אותה המשנה. בא הרב נחמן מברסלב והסביר את זה.[116] הוא הסביר את זה: כי העולם שלנו אין לו חיוב המציאות. אבל מי שלוקח על עצמו [את] אותו אומץ להיות כישראל - עם לבדד ישכון - הוא מביא את החיוב בנפשו. מתחייב בנפשו. זאת אומרת, מגיע ליש מוחלט – "כל ישראל יש"[117] כן?

אבל זה מסוכן. צריך לדעת את סכנת הדרכים. בכל זאת הצליח - הוא צדיק. הוא ישראל. הבנתם את הדרש הזה?

שאלה מהקהל: אתה מתכוון כאילו הוא מחייב את הקב"ה ללוות אותו? זה הכוונה?

הרב: לא צריך לחייב. הכוונה של הרב נחמן מברסלב: הוא מתחייב בנפשו. הוא מביא חיוב המציאות בנפש שלו. כל עוד שלא זכה - אין לו חיוב המציאות, כן. מקרה קרה. ככה אומרים האפיקורסים, אומר הרב נחמן מברסלב. האפיקורסים אומרים: העולם הוא יש לו חיוב המציאות. אין לו י-ה. אבל הרב נחמן מברסלב אומר: האפיקורסים טועים. אבל לא יודעים שזה אמת - מי שהגיע לאותה זכות מתחייב בנפשו והעולם שלו הוא חיוב המציאות. העולם כבריאה - אין חיוב המציאות.

והרמב"ם הסביר את זה - חיוב המציאות - זה רק הוא, בכבודו ובעצמו.[118] אין חיוב המציאות. אבל מי שזכה - מתחייב בנפשו.

זה דרש עמוק מאד של הרב נחמן מברסלב. כי לא שינה את הביטוי - מתחייב בנפשו.

ולכן כשלמדתי את זה נתגלה לי שזה המצב של עם ישראל. סכנה של הגלות. אבל מי שחוזר - מתחייב בנפשו. מי שהולך מתחייב בנפשו במובן השלילי, כן. זה קשור לנזיר - כל עוד שלא קיים את נדרו - נקרא רשע. וכשקיים את נדרו - נקרא צדיק.[119] אפשר להסביר את זה ככה.

ולכן לא פעם אני מסביר את זה לאנשי הגולה, "נהר כבר."[120] הם שנמצאים על נהר כבר, כן? אתם זוכרים את ההפטרה.... ויש איזה כיוון שכדי לקבל את החיוב. אבל בשלב הראשון של הדרך זה רק מתחייב בנפשו באופן שלילי לגמרי. ואתם לא יודעים לתאר איך הם מתחייבים בנפשם באופן שלילי כן? אני חוזר משמה וזה אוי ואבוי, כן. כל יום זה התדרדרות יותר עמוקה.

אבל מי שחוזר, ואולי זה סגולה מיוחדת של שליחי עלייה, כן. אז מתחייב בנפשו באופן שלילי [נראה לי שצריך להיות חיוביי???]. כל עוד הוא נמצא בגלות נקרא יעקב. כשחזר נקרא ישראל. הרי זה מתחייב בנפשו. "כי כל ישראל יש". לא אמרו כל יעקב יש, כן, זה מובן? טוב.

המשך קריאה: "ולכך כאשר יש בני אדם עימו, יש לו לוויה שאז הוא"

ועכשיו אתם מתחילים בדף שלכם

המשך קריאה: "שאז הוא מתחבר אל הבריות שהם העולם."

וזו הכוונה של המהר"ל בכיוון שלך: סוף סוף, הבריות, הקשר עם הבריות עדיף. אז לא צריך לחזור על כל הדיוקים, אבל הוא במצב שאין לו. טוב.

המשך קריאה: "ואם דבר זה הוא לוויה שלו"

אם דבר זה שהוא מתחבר אל הבריות הוא לוויה שלו.

המשך קריאה: "כל שכן כאשר יתחבר אל התורה שהיא סדר כל העולם"

פה שוב חידוש: הלוי הוא סדר העולם, באשר הוא שם. בכוחו שלו. במדרגה שלו. אבל הקשר עם התורה, זה יותר חזק מהקשר עם הלוי. למה? מכיוון שזה סדר כל העולם. הבנתם את ההבדל? אולי יש דבר דומה לזה שבגיל ה.. בהקשר זה. מה שאנחנו מסבירים על - "מעלה עליו הכתוב כאילו עשהו."[121] מספרים על חכם אחד, שהיה רגיל לטבול קודם כל לימוד. והוא היה חוק ולא יעבור, היה עושה את זה כל פעם. אף על פי שהיה קר בחוץ, אף על פי שהיה חולה - לא היה מפסיד. ואז היה מתחיל ללמד בשמחה. פעם היה מאד חולה. ובחוץ היה מאד קר. לא, לא יכול. והיה פיקוח נפש באופן ברור. אז לא הלך לטבילה והתחיל ללמד בשמחה יתירה. התלמידים לא הבינו ושאלו אותו: מה קורה? אז הוא הסביר להם: כל עוד שאני מקיים מצווה, הזכות שלי זה לפי זכותי, זה לפי כוחי. עכשיו שבאמת אני לא יכול, כן. אני לא במצב שאני יכול, אז מעלה עלי הכתוב - זה זכות של הכתוב. בבחינת כל. זה זכות, שאם התורה עצמה מקיימת את המצווה - כך קיבלתי הזכות ואני לא שמח? לא אשמח? הבנתם את ההבדל?

ופה יש מוסר בפני עצמו, כן. יש הרבה הרבה אנשים, כשלא יכולים לקיים איזו מצווה, הם בדיכאון. אבל זה טעות! אם באמת יש פיקוח נפש צריך להיות בשמחה. כי מצטבר זכות יתירה, זכות שכאילו התורה עצמה קיימה את המצווה. מעלה עליו הכתוב, כן. הבנתם את ההבדל?

אני חושב שזה, כדאי להבין את זה מבחינת החינוך של הילדים. או גם כן בעיות של כמה נשים שחושבות ככה:

אנחנו לא חייבות מצווה זו או אחרת, דיכאון נשי, כן. וזה ההיפך, כן"שעשני כרצונו" כבר, מאז. זאת אומרת יש להם זכות יתירה ממי שמקיים את המצווה מכיוון שהם פטורות. זאת אומרת: חייבות, אבל פטורות. מי עושה את המצווה בשבילם? התורה עצמה. אז צריך להיות בשמחה. הבנתם את ה...?

וזה לא דרש? יש בעיה בהלכה שאני עוד לא מצאתי שום רמז שפותר את הבעיה: על המצווה של הראיה, במסכת חגיגה. המשנה מתחילה ככה: "הכל חייבים בראיה",[122] חוץ מהרבה קטגוריות של אלו שאינם יכולים, ובתוכם הנשים. מכיוון שהפסוק שהתורה שבעל פה, שבכתב, סליחה אומר: "כל זכורך."[123] אז ממילא הן יוצאות מהמצווה. כי הפסוק הוציא אותם - "כל זכורך." התורה שבעל פה באה ואומרת: "הכל חייבין חוץ." אז [היה] צריך לומר: אלו פטורים מהראיה ואלו הן, כן. זה מובן. אבל "הכל חייבין חוץ"? אז זה חכמה גדולה פה. התורה שבעל פה רצתה לחייב את כולם. קרה מה שקרה, אתה פטור, אבל אתה חייב מעיקרה. מעלה עליך הכתוב. הבנתם את ההבדל? זה ברור, כן?

טוב. זה נושא בפני עצמו. ואני חושב שזה חשוב מאד מבחינת החינוך. לנצור את אותה שמחה לאלו שהגורל שלהם מעכב. אם זה הגורל שמעכב - אז מעלה עליו הכתוב. אם זה רציני. אם זה כן, כך אומרים? כן? כנה?

הערה מהקהל: כן

הרב: כן. כן אם זה כן... כן אם זה כן...

אז העולם כולו, פתאום מאיר בצורה אחרת לגמרי, כן. זה מובן? אז אני חוזר:

המשך קריאה: "שהיא סדר כל העולם ובה נמצא הכל"

שוב, זה אותו עניין אבל נראה אותו בפרק השני, נר - מצווה, לשעתה, ותורה - אור. ולכן כשהיא מתכוונת תורה פה - זה לא סתם התורה של המצוות. אלא התורה של התורה. התורה הכוללת. התורה שהיא בבחינת כל העולם.

המשך קריאה: "ובה נמצא הכל."

שוב אנחנו חוזרים במה שהתחלנו פעם. במה התורה היא סדר מציאות העולם, ולאו דווקא סדר התנהגות האדם בבחינת שולחן ערוך. זה לא אותה רמה. זה לא אותה פנימיות התורה. זה מובן? נמשיך.

המשך קריאה: "שיש לו לוויה גמורה שמתחבר אל העולם ואינו נבדל ממנו שיהיו שולטים בו הפגעים, ודבר זה מבואר."

ולכן פה הגענו. לא יודע איזה שעה פה. יש לנו עוד קצת זמן? כן? אולי נמשיך קצת. ואז אולי פעם הבאה, זאת אומרת יום ראשון הבא אם ירצה ה', אפשר להעמיק קצת יותר.

המשך קריאה: "ולכך אמר אחריו אם יש לאדם חולה בגופו"

ואולי פעם הבאה נתחיל דווקא פה. תזכרו את זה, אבל מכל מקום נמשיך בפשט הפירוש.

המשך קריאה: "ולכך אמר אחריו אם יש לאדם חולה"

הוא רוצה לומר מחלה

המשך קריאה: "בגופו, שכל אשר הוא חולה יוצא מן הסדר"

אז קודם כל יש מקרה אחד, מי שנמצא יחידי. וזה פרשה בפני עצמה. לא צריך לשוב על הדיוקים, אבל צריך לחשוב על זה, המצווה הראשונה שהיא הקידושין, באה לפי סדר הסיפור של התורה כמובן, היא באה כדי לשבור את אותה בדידות שהתורה אמרה: "לא טוב היות האדם לבדו."[124]

טוב, אחר כך מי שיש לו מחלה בגופו. מחלה זה קלקול, אי סדר במה שהקב"ה ברא. לא פעם למדנו את זה: מצב הבריאה היא הבריאות. אם יש מחלה זה קלקול בסדר הבריאה. ולכן, מי שיש לו מחלה, צריך להתקשר, להתייחס, ל- שוב אני אומר תחליף אולי זה יותר מתחליף, לסדר של המציאות. כדי למצוא מרפא למחלות.

המשך קריאה: " יעסוק בתורה, שהיא סדר העולם. ואז האדם אשר היה מקבל חולי שהוא שינוי"

אתם רואים, זה המושג של שינוי, שמביא את האי סדר שמביא את הקלקול

המשך קריאה: "יחזור אל הסדר שהוא בריאותו [בריאתו בספר]. ואמר עוד: חש בראשו וכו',[125] כי כאשר יבוא שינוי לגוף כמו כל הדברים שהם שנויים בגוף על ידי התורה שהיא סדר העולם, מחזרת את הגוף שהיה בו שינוי, אל סדר שלו. כי אל סדר התורה נמשך הכל כמו שאמרנו. ומה שאמר הראש בפני עצמו, מפני שהראש שם השכל והוא קרוב אל התורה בעבור חשיבת הראש. הוא ראשון וקודם לקבל רפואה על ידי התורה."

רפואה שעל ידי התורה נאמר,

המשך קריאה: "ולפיכך אמר בראשון: חש בראשו יעסוק בתורה."

פה אולי נתחיל בהסבר שלי. ההתנהגות לפי התורה היא במחשבה, בדיבור ובמעשה. ולכן הוא מתחיל: חש בראשו - יעסוק בתורה. חש בגרונו - יעסוק בתורה. חש בבני מעיו בעצמותיו - יעסוק בתורה. זאת אומרת: הקשר עם אותו סדר, שהוא יותר מתחליף, צריך להיות לפי סדר המצוות. קודם כל - הקשר עם התורה לפי המחשבה. אחר כך התורה לפי הדיבור, דברי תורה, והתורה לפי המעשה. זה מובן?

פה יש לנו שוב מבנה שכלי של המהר"ל שהוא ברור ומדויק מאד. לפי שורש הדברים שהם בתורה שבעל פה עצמה. בעלי המדרש דיברו לפי אותה חכמה. בא המהר"ל וגילה, גילה לנו אותה חכמה. ברור שעד המהר"ל, היו תלמידי חכמים שהבינו מה שהמהר"ל אומר. המהר"ל הוכרח להביא את זה בכתב לפי עניות תורת הדור.

אתם יודעים את זה: "עשות ספרים אין קץ".[126] לא פעם למדנו את זה. ולא שהספר של המהר"ל מביא חידוש גמור באותה חכמה, אלא זה סימן ההפוך. מכיוון ששכחו אותה חכמה - בא המהר"ל וחידש אותה. הבנתם את ה... זה לא הוא שהמציא את זה במדרש. אלא זה גבורתו של המדרש. אבל שכחו את הפנימיות של אותה חכמה, אז באים מחברי הספרים ומחזירים לנו במקצת את מה ששכח [שנשכח]. הבנתם את זה כן?

כי - "עשות ספרים" כדי לעשות ספרים - אין קץ. זה עניין אחר. טוב.

שאלה מהקהל: מה עם הנס, שבא מתוך שינוי, ודווקא...

הרב: תן לי דוגמא, כדי שאני אבין. תן לי דוגמא

שאלה מהקהל: נס שבא מתוך פיקוח נפש, נגיד ש...

הרב: אמרת נס שבא מתוך שינוי, לכן שאלתי. אז תסביר קצת יותר.

שאלה מהקהל: הנס הגדול כמו - קריעת ים סוף. קריעת ים סוף בא לשבור את חוקי הטבע. בא לחרוג מעניין כל.. אז... דווקא הוא לא בא משום סכנה, בא מתוך פיקוח נפש?

הרב: תשמע אני הייתי נוטה להסביר את זה ככה. צריך ללמוד קצת את הביטוי: "עולם כמנהגו נוהג",[127] כן, ואחר כך נחזור לשאלה הספציפית שלך. כשאומרים, משתמשים, בביטוי התלמודי הזה: "עולם כמנהגו נוהג" - כדי לשלול את הנס. אז לא מבינים מה דעת הגמרא. זה דווקא בנס שעולם כמנהגו נוהג. כי - כל עוד שיש אי סדר בעולם, אז העולם לא נוהג כמנהגו האמיתי. אתם מבינים? כן? ולכן ברור שלכאורה חכמי ישראל רצו לומר את זה: הנס זה נדיר.

שיעור 3

תורה ומצווה – אור ונר

מהשיעורים הקודמים, אם אתם זוכרים. באותו זמן, באותה עת, באותה תקופה, באותו מקום, באותו מישור שהאדם עושה אותה, כן. זאת אומרת בגבולות של העולם, של עולם הגבול, של עולם החומר. לכן מי שעוסק במצווה אינו, איך אומרים את זה בעברית? שכחתי, זה גמרא.[128] ניזוק, כן. מי שעוסק במצווה אינו ניזוק, כן. אף על פי שלא כל פעם אנחנו רואים את זה. אני רוצה לומר, יש לפעמים שאנו רואים את ההיפך. טוב, זה לא בידינו. זה משנה בפרקי אבות שוב,[129] בסוף פרקי אבות: לא משלוות הרשעים ולא מיסורי הצדיקים, זוכרים את המשנה. זה לא בידינו מכיוון שיש הרבה גורמים שפועלים בבת אחת. ויתכן מאד, זה קצת רכילות, אבל זה יתכן מאד, אולי זה לא מצווה? אולי זה לא לשמה, נאמר, כן.

המשך קריאה: "ומה אור מגן לעולם"

"לעולם"- המשמעות פה זה לא לעולם בבחינת העולם הזה, של קוסמוס, אלא לעולם בלי הפסק, עניין נצחי.

המשך קריאה: "אף תורה מגינה לעולם."

מה שצריך להבין פה זה שהאור מגן. זה מגן. כי האור זה הסדר. זה מובן. כי האור זה נצחי, שכלי, זה מובן. אבל הגמרא מכניסה פה מושג הגנה, של המצווה לחוד ושל האור לחוד. אבל המושג של מגן. אני לא מצאתי תשובה לזה. מי יכול להסביר את זה? אתם מבינים את השאלה. יש פה חידוש של הגמרא.

יש הבדל בין מצווה שהיא נקראת נר, ותורה שנקראת אור. מהו ההבדל? אחד זה גשמי תחת הזמן והמקום, והשני הוא שכלי, נצחי, לעולם. אבל הגמרא מכניסה מושג פה שהוא חידוש. "לומר לך מה נר אינו מגן אלא לפי שעה, אף מצווה אינה מגינה אלא לפי שעה. ומה אור מגן לעולם אף תורה מגינה לעולם."[130] הפסוק לא אמר עניין של מגן. הבנתם את השאלה עכשיו? אפשר להסביר את זה לפי הפרק הקודם, כן. מי שלא נמצא בסדר של עולם נמצא בסכנה. אפשר אולי להבין דרך המהר"ל, דרך המחשבה שלו שיש קשר בין שני העניינים. אבל זה לא מופיע בפשט בגמרא עצמה, כן. כי זה קצת יותר מחשבתי. כי עיקר ההגנה זה הקשר לאיזשהו סדר. למה? מכיוון שכשאין סדר יש סכנה. אבל זה קצת מסובך.

הערה מהקהל: האור דוחה את המזיקים.

הרב: יפה, נכון, אפשר. אבל זה הסבר משני. זה כבר כשאנחנו מבינים שהאור מגן – אז זה הסבר. מגן, נגד מה? אני אמרתי סדר.

הערה מהקהל: אולי בתוך ההקשר של מה שנאמר, כי שמש ומגן.

הרב: אני אמרתי סדר, כן. "כי שמש ומגן ה' אלוקים."

הערה מהקהל: המגן העולם הזה איננו אור. אבל לעולם במובן של נצחיות, האור הוא המגן. כלומר, לפי שעה בעולם הזה, המצווה מבחינת עולם הטבע. מגינה. אבל לעולם

הרב: כן, אני מבין. והכח שלה היא לוקחת אותו מהאור. אולי יש פה משהו. צריךלהתגונן נגד האור עצמו.

הערה מהקהל: כן, לעולם אז האור הוא המגן. לפי שעה המצווה מגינה אבל לעולם, אז האור הוא המגן.

הרב: כן, זה מה שאומרת הגמרא אבל המושג "מגן" זה חידוש. מאיפה זה בא, כן? "כי נר מצווה" אז צריך להסביר: המצווה היא נר והנר זה מגן. אבל מאיפה לקח את זה שהנר הוא מגן? מה שאמר יוסף זה יותר לעניין. זאת אומרת אור דוחה את המזיקין. אולי זה קשור למה שאמרתי. שהאי סדר זה עניין המזיק ואור זה הסדר. זה בא מהפרק הקודם אבל זה לא מופיע פה. טוב, נמשיך:

המשך קריאה: "ומה אור מגן לעולם אף תורה מגינה לעולם. ואומר: בהתהלכך תנחה אותך בעולם הזה, בשכבך תשמור עליך זה מיתה. והקיצות היא תשיחך לעולם הבא."

טוב זה פסוק באותו פרק, אם אתם רוצים, זה פרק שש במשלי פסוק 22. זה ההמשך של מה שלמדנו מקודם, בפרק הקודם. זה מתחיל ככה: "נצור בני מצוות אביך ואל תיטוש תורת אמך קשרם על ליבך תמיד ענדם על גרגרותיך. אתם זוכרים את הפסוקים הקודמים: "כי לוויית חן הן לראשך" וכן הלאה.

אז זאת אומרת, בכל השלבים של המהלך בעולם הזה ומהעולם הזה לעולם הבא, יש אותה הגנה של התורה. בעולם הזה מה שאפשר למצוא באופן מידי זה המצוות וגם כן האור של התורה, אבל זה ממשיך גם במעבר בין העולם הזה לעולם הבא. זה מובן, כן. אני חוזר על זה:

המשך קריאה: "בהתהלכך תנחה אותך - בעולם הזה בשכבך תשמור עליך – זה מיתה"

זה כל השלבים של המעבר

המשך קריאה "והקיצות היא תשיחך"

פה אפשר למצוא רמז לתחיית המתים מן המשלי, מן התורה. אתם מבינים? והקיצות.

נביא לעומת חכם – עולם הזה ועולם הבא

המשך קריאה: "משל, לאדם שהיה מהלך בדרך "

"בדרך" – זה משל לעולם הזה. באישון לילה - העולם הזה כשלעצמו בלי סדר בלי תורה בלי אור. "והארץ הייתה תהו ובוהו וחושך על פני תהום."[131] אז אנחנו הולכים באותו חושך של התוהו ובוהו.

המשך קריאה: "והמהלך בדרך באישון לילה באפילה ומתייירא מן הקוצים ומן הברקנים ומן הפחתים ומחיה רעה ומן הליסטים."

כל הסכנות של העולם הזה, שמגיעות מהתוהו ובוהו של העולם הזה.

המשך קריאה: "ואינו יודע באיזה דרך מהלך. נזדמנה לו אבוקה של אור, ניצול מן הקוצים ומן הברקנים מן הפחתים. עדיין מתייירא מחיה רעה ומן הליסטים. ואינו יודע באיזה דרך מהלך. כיון שעלה עמוד השחר ניצול מחיה רעה ומן הליסטים. ועדיין אינו יודע באיזה דרך מהלך. כיון שהגיע לפרשת דרכים, ניצול מכולם."

טוב, זה הגמרא.[132]

אז הפשט הוא מובן. אם אנחנו נמצאים במצב של תוהו ובוהו, של אי סדר, זאת אומרת, בדרך אשר לא עבר עליה אדם, כמו שאומר הפסוק. כל בריה ובריה בחיים שלה, בזמן של החיים שלה היא דומה למי שהולך בדרך לא..איך אומרים את זה בעברית?

תשובה מהקהל: לא כבושה

הרב: לא כבושה. אף על פי שעברו כבר בני אדם, אבל לכל אחד זה כאילו שאין לו מורה דרך, כן. והקב"ה נתן לבריות איזה מן צופן שאפשר להשתמש בו כדי להינצל מן הסכנות האלו. זה ההסבר הפשוט של הגמרא, זה מובן. וזה נקרא "אור". פעם אני הסברתי את ההבדל בין נביא ומי שאינו נביא. למה הנביא יכול להיות מורה דרך? להנהיג את אלו שאינם נביאים. ולמדנו דווקא דרך המהר"ל[133] שכח החוכמה של הנביא זה בעולם הזה. עולם הבא, "עין לא ראתה."[134] יש חכמה אחרת שהיא חוכמת החכמים שהיא חוכמה של העולם הבא. זוכרים את זה? כוחו של הנביא זה בעולם הזה. "וחכם עדיף מנביא",[135] מכיון שחכם רואה גם בעולם הבא. וההסבר של המהר"ל שהנביא רואה לא רק בבחינה שכלית אלא בבחינה מהותית. רואה בעולם הזה בבחינת עולם הזה. רואה את ההיסטוריה של העולם הזה. החכם – רואה מה שעין לא ראתה אבל השכל רואה, הבנתם? ואפשר, לא מצאתי סמך על זה למה שאני עתיד לומר, אפשר לקשור את זה לעניין ששכר של המצוות - לעולם הבא.[136] כי המצוות שייך לחכמה לא לנבואה, זה מובן? ההתנהגות בעולם הזה צריך נבואה אבל כדי להגיע לעולם הבא צריך מצוות, צריך חכמה. הבנתם את ההבדל, כן?

שאלה מהקהל: עין זה בדרך כלל עיני השכל.

הרב: זהו. עין לא ראתה זה עין של הגוף לא ראתה. ולכן הגמרא אומרת: "כל הנביאים כולם לא נתנבאו אלא לעולם הזה."[137] ימות המשיח, עולם הזה. אבל עולם הבא: עין לא ראתה. מכיון שזה לא שייך לכח של הנביא. למדנו את זה פעם דרך המהר"ל, אני חושב שזה בגבורות ה'.

הערה מהקהל: הקדמה לגבורות ה'[138]

הרב: נכון. וזה חשוב להבין את זה. כשהגמרא אומרת: "חכם עדיף מנביא", תלוי במה המדובר. קודם כל אין נביא שאינו חכם,[139] כן. אבל בעולם הזה, להתנהג בעולם הזה צריך נביאים. להגיע לעולם הבא צריך חכמים. ולכן חכם עדיף מנביא מאותה נקודת ראות שעולם הבא עדיף מעולם הזה.[140] אבל כשאנחנו נמצאים בבעיות של העולם הזה, צריך נביא. חוכמה לא מועילה. החוכמה של העולם הבא לא מועילה בעולם הזה. ואנו עדים לזה, כן. מי שחכם בבחינת עולם הבא כשעוסק בענייניים של עולם הזה, מוסיף בלגן על בלגן. אתם יודעים את זה, כן. זה מה שקורה כל יום בישראל. ואז למה דברנו על זה? שהכוח של הנביא, שבדרך שלכולם יש אפילה, מכיוון שזה הזמן של הלילה, כן, לא רואים איך להתנהג. הוא (הנביא) היה פעם באותו דרך, באור, וראה את כל המכשולים. ולכן אף על פי שגם הוא נמצא בלילה עם שאר בני האדם, הוא יודע: פה יש חור, פה יש... והוא יודע לתמרן עם הסכנות האלו, כן.

הנביא הוא שידע את העבר כשהיה אור, אז כששוב נמצא בחושך, הוא רואה מה שכל בן אדם, שום בן אדם לא רואה, מכיוון שכבר ראה. ראה בעבר ולכן הוא יכול להגיד מה יהיה בעתיד. תפסתם את זה, כן? אולי פעם הסברתי את זה דרך הגמרא, תזכירו לי, אני לא זוכר. יש גמרא בהתחלת מסכת ברכות. אני אסביר לכם את הבעיה בקצרה, כן. שיש סדר מוזר במשניות.[141] זה מתחיל בעניין של קריאת שמע של ערבית. ואחר כך המשנה הסמוכה זה קריאת שמע של שחרית ומיד אחר כך המשנה שואלת על הברכות של שחרית ואחר כך על הברכות של ערבית. אז הגמרא, בהתחלת הסוגיה, יש לה קושי, כן: "מאי שנא דפתח בערבית ואחר כך בשחרית"[142], זה לגבי קריאת שמע. ואחר כך, אם הסדר הוא נכון – "ויהי ערב ויהי בוקר"[143] ערבית קודם ואחר כך שחרית: "סיפא דקתני בשחר מברך שתיים ובערב מברך שתיים" - הסדר הוא שחרית ערבית, "וערבית ברישא." שיגיד ערבית קודם. זוכרים את הסוגיה? טוב. ואיך הגמרא משיבה? "תנא פתח בערבית והדר תני בשחרית." התנא התחיל בערבית ומיד אחר כך דיבר על שחרית. "עד דקאי בשחרית פריש מילי דשחרית" כל עוד שהיה בשחרית הסביר את הפרטים של שחרית – הברכות ואחר כך חזר לערבית. אבל זו סוגיה קשה מאד. כי התשובה של בגמרא אינה תשובה, זה השאלה עצמה. אנחנו שואלים למה עשה ככה? אז הגמרא אומרת: מכיוון שככה עשה. הבנתם את העניין? ולכן ראיתי מפרשים שמסבירים את זה קצת בבדיחה: "משנה עיתים ומחליף את הזמנים."[144] זה קודם כל משנה עיתים – פתח בערבית ואחר כך מחליף את הזמנים –ממשיך בשחרית. הבנתם? ולכן, התשובה היא במישור אחר לגמרי. כשבתרבות שלנו, בתרבות המודרנית, עושים איזה ניתוח של איזה בעיה. איך עושים את זה? איזה תבנית של ניתוח, תוכנית של ניתוח? קודם כל א', אחר כך ב', כן? ואחר כך חוזרים לא' ואומרים א' זעירא, ב' זעירא. ואחר כך לב'. הבנתם איך עושים את זה. הגמרא אומרת לנו - זה לא סדר בסדר. צריך ככה: (מתחיל ב) א', מיד אחר כך ב', כל עוד אתה ב - ב', אתה מסביר את הפרטים של ב' ואחר כך אתה מחזיר לא' כדי להסביר את הפרטים של א'. למה? מכיוון שמי שלא היה כבר בעולם של ב' לא יודע את הפרטים של א'. מכיוון שבא' יש חושך, בב' יש אור. אז הוא רואה את הפרטים בעולם של אור ואחר כך חוזר לעולם של חושך כדי להסביר את הפרטים. הבנתם את ההבדל? וזה ההבדל בין תורה וה"לא תורה". אז זה העניין שלנו, כן. הנביא היה בעולם שהאור קדם לחושך. אז ראה את העולם באור. ואנחנו נמצאים בעולם שהחושך קודם לאור. אז הוא מסביר לנו את החושך שלנו שהוא דווקא הלילה שאחרי היום שלו. ואצלנו, זה הלילה לפני היום הבא. הבנתם את זה? זה פשוט, כן.

סוגי קדושות: כהן ונביא, בית הלל ובית שמאי

וזה מסביר את ההבדל בין שני סוגים של קדושה. יש מצוות שהיום הולך אחרי הלילה ויש מצוות שהלילה הולך אחרי היום.[145] אתם יודעים את זה. והקדושה של הכהנים שייכת לקדושה שהלילה הולך אחרי היום ולא ההיפך. זה מובן, כן? יתכן מאד שזה קשור למחלוקת של בית שמאי ובית הלל.

שאלה מהקהל: הכהן הוא לא נביא.

הרב: הכהן לא נביא.[146] נכון, פה יש שאלה. אבל אני הוספתי את זה לעניין של הקדושה.

שאלה מהקהל: יתכן מאד שזה הפשט של הפסוק של מה שאמרת עכשיו "כי לנביא היום ייקרא לפנים הרואה"[147]

הרב: יפה. איפה זה?

תשובה מהקהל: בשמואל

הרב: בשמואל, כן. נכון, יפה. ומה שרציתי להסביר, זה ההסבר נמצא בפרי צדיק, בספר "פרי צדיק", בהתחלה, בפרק הראשון. הוא מדבר על העניין אם אפשר לומר קריאת שמע כשיש עננים ולא רואים את הכוכבים.[148] אבל העניין הוא ככה, שהמחלוקת בין בית הלל ובית שמאי דומה מאד לזה. אצל בית שמאי העיקר זה למעלה. וצריך להוריד מה שיש למעלה, למטה. זאת אומרת, היום קדם. אצל בית הלל, צריך להגיע למעלה, ומתחילים מלמטה למעלה. זאת אומרת, העיקר זה גם כן למעלה אבל בסדר הפוך. אבל זה לא אומר שזה קולא, זה חומרא. זה טפשי לומר את זה ככה, בית הלל זה קולא, בית שמאי זה חומרא - זה לא נכון. זה לא מן החוכמה לומר את זה ככה באופן סכמטי. אלא זה תפיסה אחרת של העולם, נאמר, של ההתנהגות הדתית בעולם - "ואלו ואלו דברי אלוקים חיים."[149] אבל סוף סוף, "הלכה כבית הלל", מכיוון שאנחנו נמצאים לא בעולם של הכהנים של ה...לא ברור 18:40 אלא בעולם של עם ישראל. והעולם של עם ישראל זה: לילה קודם והיום בא אחר כך. זה מובן? זה מסביר לנו למה לפי בית שמאי מתחילים את האור של החנוכה משמונה לאחד-הולכים ויורדים, כן. ואצל בית הלל זה ההיפך.[150] מתחילים מאור אחד ועולים. והרבה דוגמאות כאלו. אז זה מסביר לנו מה זה הכח של הנביא.[151] אז גם הנביא וגם החכם קשורים לתורה אור. אבל מבחינת עולם הבא, חכם עדיף מנביא. אבל מבחינת עולם הזה, ויש לנו סמך בגמרא שלנו, נביא עדיף מחכם. ומה שחסר לעם ישראל זה לא חכמים, ב"ה יש הרבה, הרבה צורבא מרבנן, אלא נביאים. טוב וזה הבשורה של הרב קוק שיחזרו הימים, כן.[152] אבל נביא צריך, הוא יכול להיוולד רק בארץ ישראל. כל עוד יש לנו רק מדינת ישראל, זאת אומרת זה לא ארץ ישראל ממש, אז זה מתמהמה. אבל מיד כשנגיע לגבולות האמיתיים זה יהיה ארץ ישראל ואז הנבואה תופיע.[153] זה מובן? יש שאלות על זה?

שאלה מהקהל: מה אמרת? כשנגיע לגבולות?

הרב: לגבולות האמיתיים. "ושבו בנים לגבולם."[154] עד עכשיו יש לנו רק אי גבולות. אני חושב, לא מצאתי מקור לזה, שהיה כדאי לקרוא את המדינה: "מדינת ישראל" ולא "ארץ ישראל", כי זה השם המקראי. המדינה הייתה צריכה להיקרא "ארץ ישראל". ולא מדינת ישראל, כן.

הערה מהקהל: כך היה בימי המנדט ושינו את זה אחר כך.

הרב: מה?

הערה מהקהל: בימי המנדט זה היה נקרא אלף יוד – א"י.

הרב: מכיוון שלא היו גבולות. זה היה נקרא פלשתינה א"י. וכל הפלשתינה. והם ידעו את הגבולות הבריטים האלו. זה היה עד ערב הסעודית. עד שמה. ויחזרו הימים, כמו שאומרים. עכשיו אנחנו קצת בבחינת אבות. מכיוון שכתוב "ושבו בנים לגבולם." לא, זה הרב קוק הסביר את זה,[155] גם הרב חרל"פ,[156] אגב. שהנבואה היא תוצרת הארץ. אז כל עוד...

הערה מהקהל: גם מאברהם ראינו שאין השכינה שורה אלא בארץ ישראל.[157]

הרב: טוב וגם אצל הריה"ל.[158] וכל עוד שאין לנו את הכוחות של הקדושה של ארץ ישראל - אז זה קשה. יש משהו דומה לזה יש חכמים שהם מבחינת נביא. אבל נביא ממש - זה כלל ישראל, צריך כלליות של הקדושה. טוב. ואני חושב שכל העניין...

שאלה מהקהל: סליחה, בנגלה בכל אופן, הדברים תלויים בחזרתו של עם ישראל כולו או רובו ולאו דווקא בגבולות.

תורת ארץ ישראל

הרב: זה מה שרציתי להתייחס לזה. אני קצת מסופק. זה שייך למצוות, אבל ארץ ישראל זה שייך לתורה. כי: "אין תורה כתורת ארץ ישראל."[159] יש איזה מן קשר עצמי בין התורה וארץ ישראל. והמצוות הן רק תלויות בארץ. אבל התורה היא גופא ארצית, אם אפשר לומר את זה ככה. אני זוכר כשהייתי ילד בתלמוד תורה בחוץ לארץ, היינו לומדים פסוק בישעיהו והפסוק היה אומר: "ולא ידח ממנו נידח".[160] אני זוכר שהמלמד היה מסביר את זה – כולם יחזרו. היה בטוח, כן. אני שאלתי, הייתי ילד קטן, "כולם ממש???" לא ידעתי את כל הבעיות של מחלקת העלייה. כבר ניחשתי. אז הוא הסביר את זה ואני אף פעם לא שכחתי את זה: כל מי שיחזור יחזור. זה כולם. ולכן זה פשוט: כולם יחזרו עד האחרון שיחזור. ואחר כך נסגור את האור. ואני חושב שפה יש איזה התחלה של הסבר. "כל הדר בחוץ לארץ כאילו עובד עבודה זרה"[161] נוציא את הכאילו, כן. הוא לא שייך לעם ישראל. כאילו לא שייך לעם ישראל. ולכן זה לא סמך. היהודים הנוכרים - הדור הזה, אלא הארץ לעולם עומדת. טוב, זה פסוק יפה: "דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת."[162] יתכן שיש פה...

הערה מהקהל: זה מה שאמרת שהארץ היא גופא תורה אז אני מבין יותר גמרא בחגיגה[163] על הפסוק: "שריה בגויים אין תורה",[164] אז אומרת הגמרא, כיוון שגלו, אין לך ביטול תורה גדול מזה.

הרב: יפה. זה ידוע. ואני חושב שכל מה שאנחנו מוצאים אצל חכמי ישראל שהיו בחו"ל, מבחינת תורה אור – זה שייך לארץ ישראל. מבחינת מצוות – זה תלמוד בבלי, זה לשעתה. הבנתם את ההבדל?

הערה מהקהל: יש אצל רבי צדוק הכהן שאצל יעקב יש מדרגה יותר גדולה של תורה מפני ש: "ופרצת ימה וקדמה"[165] שנתפשט לעולם כולו.

הרב: יפה, איפה מסביר את זה? בפרי צדיק?

תשובה מהקהל: בפרי צדיק וגם ב (לא ברור, 25:10) "נחלה בלי מיצרים".[166]

הרב: נחלה בלי מיצרים, יפה.

הערה מהקהל: אני שואל את זה כסתירה.

הרב: למה? כיוון שהיה בגלות. כן? זה השאלה?

הערה מהקהל: לא, אני אומר שלכאורה מזה נראה שהמימד שעתידה ארץ ישראל להתפשט בעולם כולו (זה סותר מה שנאמר לגבי יעקב)

הרב: כן, תשמע, אני מכיר את הסוגיה ההיא. הקדושה של ארץ ישראל עתידה להתפשט לעולם כולו.[167] אגב אני זוכר את הרב צבי יהודה ז"ל הוא היה מסביר: ולכן יש הרבה יהודים שמחכים שמה... אבל הקדושה של ירושלים תתפשט בארץ ישראל ורק בארץ ישראל.[168] "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים."[169] זאת אומרת הסגולה של התורה היא רק בארץ ישראל. הקדושה של ארץ ישראל יכולה להתפשט בכל העולם כולו, אבל יש מדרגות מדרגות בקודש. לפי דעתי, פעם הסברתי את זה ככה. כשרוצים לומר: "מי שנתן את התורה"

אומרים "ברוך המקום". "ברוך המקום ברוך שנתן תורה לעמו ישראל."[170] ואתם זוכרים שאנחנו לומדים הרבה פעמים עם המהר"ל: מצוות בין אדם לחברו, מצוות בין אדם לעצמו ומצוות בין אדם למקום. ומגדירים את זה – בין אדם לבורא. אבל אומרים בין אדם למקום – ואין מקום אלא ירושלים, כן. בכל המקרא, תראו את הקונטקסט[171] של המילה "מקום". "ובירושלים תנוחמו"[172] – "המקום ינחם אתכם", "ובירושלים תנוחמו"[173]. מקום זה ירושלים.[174] "וירא את המקום מרחוק."[175] ולכן מה שאנחנו מגדירים מצוות בין אדם למקום זה מצוות בין אדם וארץ ישראל. כי "קודשא בריך הוא, תורה וישראל – חד הוא",[176] זה מובן. ולכן אלו שאומרים בחוץ לארץ, מצוות בין אדם למקום כאילו זה מצוות בין אדם להקב"ה – זה נכון באיזשהו רבד, כן, אבל שוכחים. וזה ההסבר של הרמב"ן, שאין טעם לאותן מצוות חוץ מארץ ישראל, כי זה שייך למקום. אלוקי המקום. זה הרמב"ן שמסביר את זה.[177] אלוקי הארץ. וזה לא לחינם שהסבירו את זה באופן כל כך פשוט, ישיר, בלי חוכמות. אני מקווה שאנחנו רק בתקופת מעבר. מכיוון שיש סגולה מיוחדת למי שגר בארץ ישראל אפילו אם הוא גוי. הגמרא אומרת, אפילו אם הוא עובד עבודה זרה.[178] ולכן יש עדיפות לזרים שדרים בארץ ישראל על ישראל שגר בחוץ לארץ. יתכן מאד, לא הספקתי להגיע לסוף הסוגיה.

שאלה מהקהל: גם המרונים?

הרב: גם המרונים. גם הדתיים, כן. גם האנטי ציוניים. אבל יתכן מאד שההסבר יהיה שאנחנו בתקופת מעבר. אבל יבוא זמן והמצב יהיה שונה לגמרי. אם הקדושה של הארץ תתגלה אז תתגלה על יושבי הארץ, פשוטו כמשמעו. זה כל העניין של צער מחילות[179] וכל העניין הזה. אז מה יהיה ההבדל בין זרים ובני ישראל? זה בעיה חמורה מאד. ולכן אולי מוטב שחכמי ישראל לא החליטו מדינה לפי ההלכה, בשעתה. מכיוון שאם היו מחליטים מדינה לפי ההלכה בהקמת המדינה, היה לנו בעיה בלי פתרון: מה נעשה עם הגויים של ארץ ישראל ועם היהודים שבחו"ל. לכן, אולי כדאי לחכות קצת עד ש... טוב, זה מובן? טוב.

תורה מגינה לנצח, מצווה מגינה לשעתה

המשך קריאה: "ביאור דבר זה, כי התורה היא שכלית."

פה אנחנו מגיעים לעיקר הסבר המהר"ל. ומכיוון שהתורה היא שכלית אז היא למעלה מהזמן ויכולה להיות המגן שדברנו, מבחינת "לעולם". אז נמשיך.

המשך קריאה: "וכל דבר שהוא שכלי אינו נופל תחת הזמן. ולפיכך אמרו שהתורה מגינה לעולם כמו שראוי אל דבר שאינו תחת הזמן אשר אין לו שינוי, אבל המצווה מגינה לזמן מפני שהיא על ידי מעשה הגוף כמו שהתבאר. והגוף יש לו התלות ושייכות בזמן. ולפיכך אין המצווה מגינה כמו כל דבר שהוא גשמי."

פה יתכן שהיה שיבוש בדפוס וצריך לקרוא:

המשך קריאה: "ולפיכך אין המצווה מגינה אלא כמו כל דבר שהוא גשמי שהוא נופל תחת הזמן ויש לו הפסק."

אתם מבינים? דאם לא כן, יש סתירה. אני אציין את זה.

ואפשר להסביר קצת יותר באותו כיוון ככה: שבמילים אחרות הוא אומר שהמצווה מגינה רק בעולם הזה, בנתונים של העולם הזה, תחת הזמן. והתורה מגינה גם עד לחיי עולם הבא

מכיוון שהיא שכלית והיא למעלה מהזמן. אבל פה יש שאלה: האם אין זכרון נצחי לרוח? ואם כן, יש גם כן הזכרון של זכות המצווה. אתם מבינים את השאלה? והזכרון הזה של זכות המצווה ילווה אותנו על העולם הבא. אוכל פירותיהן לעולם הבא.

הקושי להתנתק מהעולם הזה

הערה מהקהל: "והקרן קיימת לו לעולם הבא."[180]

הרב: הקרן קיימת. לא, בשאלה שלי היינו אומרים: "אוכל פירותיהם בעולם הבא." אז לפי דעתי, צריך להכניס פה עוד הגדרה: שהעולם הבא הוא רק שכלי. ולא שייך לו כל מה ששייך אפילו לזכרון של דברים גשמיים. ולכן יש משהו שאנחנו משאירים פה אחרי החיים של העולם הזה. כל מה ששייך להנאה של הגשמי. זה מובן? יתכן שזה קשור למה שחכמי הקבלה, או חכמי הנסתר נאמר, מכנים כ"חבוט הקבר", רחמנא ליצלן. מה זה חבוט הקבר? צריך איזה מעבר שמנתקים את הרוח מכל האחיזה של ההנאה הגשמית, אפילו של המצוות.

הערה מהקהל: יש קדושה למצווה.

הרב: לא נגעתי לקדושה שהיא נצחית, אלא לצד ההנאתי שהיה בבחינת עולם הזה. כמין דה-זנטוקסיקציה[181] אפילו מהדברים החשובים האלו, טעמי המצוות.

הערה מהקהל: גמילה

הרב: גמילה. טעמי המצוות השייכים לעולם הזה. זה מובן? וזה נקרא, כדי להגיע לגן עדן של מטה צריך לשכוח את תענוגי עולם זה. וכדי להגיע לגן עדן של מעלה, ויש אינסוף מדרגות, צריך לשכוח גם מהרוחניות השייכת לעולם הזה. טוב זה קצת...

שאלה מהקהל: אז מה נשאר מהעולם הזה?

הרב: "ותמונה לא ראיתם."[182] מה נשאר? לא שמעתי.

שאלה מהקהל: מה נשאר מהעולם הזה?

הרב: כלום, כלום. אם נשאר משהו אז אנחנו קשורים לעולם הזה. וזה חיבוט הקבר.

שאלה מהקהל: אז למה עברנו בו?

הרב: כדי להגיע ל"תורה אור." אבל הסולם כדי להגיע לשם צריך להישאר למטה.

שאלה מהקהל: יש תחיית המתים גם. לכאורה זה שוב חזרה.

הרב: ואחרי תחיית המתים יש עוד הסתלקות. מדובר באותו רגע של ההסתלקות של העולם הזה לגמרי. זה אני למדתי בעניין שמה שאומרים המפרשים המקובלים על המשנה:[183] "צדיקים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא, שנאמר: ילכו מחיל את חיל, ייראה אל אלוקים בציון".[184] אבל על ילכו מחיל אל חיל ממש, מחיל אל חיל בלי סוף. בלי סוף - מה זאת אומרת בלי סוף? יש מדרגות בגן עדן. יש גן עדן של מטה ויש גן עדן של מעלה שהוא למטה מלמעלה, ועוד גן עדן מלמעלה וצריך לעבור בלי סוף. ואי אפשר לעבור ממדרגה למדרגה כל עוד שאנחנו קשורים לאותן הנאות שהיו בשלב הקודם. זה מובן?

שאלה מהקהל: אתה מדבר על העולם הבא שלאחר המיתה או העולם הבא הכללי שלאחר תחיית המתים?

הרב: לא, הכוונה זה לעולם הבא שלאחר תחיית המתים. זה מה שהוא אומר בהסבר שלו על פשט הגמרא. השאלה היא לדעת אם כבר אין איזה מין שלב של מעין עולם הבא. מעין עולם הבא הזה, שנקרא עולם הנשמות אחרי המיתה, זה עוד שאלה.

שאלה מהקהל: לרמח"ל כשהוא מדבר על תחיית המתים הוא מדבר על התקדמות אינסופית אבל על הזיכוך של הגוף כל הזמן.[185]

הרב: מה זה זיכוך? עד שאתה שוכח (את) מה שהיה צריך לזכך. כל עוד שאתה לא שוכח אז אין זיכוך ממש.

שאלה מהקהל: קשור למה שאמרת עכשיו , אני נזכר ברב קוק בעולת ראיה, על ברכת יוצר המאורות.[186] ושם הוא אומר שלעתיד לבוא המאורות עצמם, סליחה שהכלים עצמם יאירו. מי שלא ראה את האורות מבחינת אורות יראה אותם מתוך הכלים. זאת אומרת, עם הכלים.

הרב: כן, זה קשור. ואפילו אצל החסידות הכי הכי חסידית, יש הבדל בין ביטול היש ושכחתי את הביטויים האלו, רק דקה. ביטול... ביטול העצם וביטול היש.

הערה מהקהל: ביטול העצמיות. וביטול העצמיות

הרב: ביטול היש וביטול העצמיות. מה שרציתי להסביר הוא ככה. למשל בתורת הנגלה, מי נחשב כמת? חופשי מן המצוות.[187] מי שאין לו יצר הרע. ולכן, כל העניין של הקשר לעולם הזה הוא דרך היצר הרע. זה ברור? אתם מבינים איך זה מסתדר עם הנושא שלנו. ולכן, מי שכבר נמצא ככה, הרג את היצר הרע שלו הוא פטור מן המצוות, הוא משוחרר מן המצוות. זאת אומרת אפילו עם הזיכוך הזה של החומר דרך המצוות. אין לו שום קשר לזה. פטור מן המצוות, זאת אומרת אין מקום בשבילו לקיים שום מצווה בעולם הזה. הוא כבר נמצא בעולם אחר. מת. מת – מה זה מת? אין לו יצר הרע.

שאלה מהקהל: כן אבל תמיד יש משהו שנשאר. אם נאמר שיש ביטול גמור של הגוף...

הרב: תשמע, מאז שהתחלנו בנושא הזה, יש לי קושיא על מה שאמרתי: "אין לפניו שכחה."[188] אם אין לפניו שכחה, איפה כל מה שאמרנו, כן? אבל אני חושב שזהו ההסבר: יש כפרה. כל מה ששייך לצד הגופני דרך הזיכוך הזה, כן, זה נשכח והיה כאילו לא היה. במשמעות של לכפור על הנעשה. אני חושב שזה הביטוי והיה כאילו לא היה. המצוות שייכות לעולם הזה ולימוד התורה שייך לעולם הבא. ולכן כל מה ששייך למצוות הוא קשור לעולם הזה שצריך לשכוח אותו, להסתלק ממנו, כדי לטעום טעם זיו השכינה. אז יש בני אדם, צדיקים גדולים שחיים בעולם הזה מעין עולם הבא. כבר בעולם הזה הם טועמים חיים של עולם הבא. למשל, בבחינת שבת, כן. "טועמיה חיים זכו."[189]

שאלה מהקהל: כשהכלים נקיים?

הרב: כן אבל זה לא כלי בבחינת כלים של העולם הזה.

הערה מהקהל: זה קצת פסימי

מנוחה לעומת קורת רוח ונחת רוח

הרב: לא לא, דווקא. אני חוזר על אותה המשנה: צדיקים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא. אז מה - זה קללה? זה ברכה? מי יכול להסביר את זה "צדיקים אין להם מנוחה"? בעולם הזה, אני מבין. בעולם הזה אין מקום למנוחה לצדיק, כן. והרשעים, "ינוחו על משכבותם." אבל בעולם הבא למה? "כי לא הגעתם אל המנוחה ואל הנחלה."[190] הנה, יש מנוחה ויש נחלה.

שאלה מהקהל: אני חושב שדווקא מן הפסוק הזה ודווקא מהלימוד הזה אנחנו יכולים להבין, לעניות דעתי, ממש בכיוון הפוך. משום שאם היינו רוצים להגיד שאנחנו מבטלים. לבטל זוהי פעולה חד פעמית. דווקא בגלל ש"מחיל אל חיל" בזיכוך אחר זיכוך, אז זה תשעים ותשע אחוז פסיק תשע פסיק תשע אז תמיד נשאר משהו.

הרב: יפה. אז יש פה סיפא של מקרא: "יראה אל אלוקים בציון". אבל שמה אין כלים, שמה זה נגמר. אז זה לא הסבר מספיק. ודרך אגב, אני הסברתי למה בהלכה הספרדית אין מונוגמיה מכיוון שכתוב על אשה: "אשת חיל". "ילכו מחיל אל חיל." טוב, אנחנו חוזרים לעניין. שבעולם הזה, אנחנו לא חיים חיי רוח ממש, אלא אנחנו חיים חיי רוח אבל קשורים בחיי חומר, כן. אבל בעולם הבא שאנחנו מנותקים מחיי החומר שאנחנו רק בבחינת הרוח, מנוחה ברוח זה מיתה. מנוחה ברוח זה קללה. מנוחה ברוחניות - זה שעמום. ולכן השכר של הצדיקים שלא היה להם מנוחה בעולם הזה – שלא יהיה להם מנוחה בעולם הבא. זה השכר שלהם. אבל זה דרש, כן. לפי הדרש אפשר להבין. זה מובן? כי מי שמבין את העניין שהקללה בעולם הזה זה המנוחה ברוח. בעברית, בלשון הקודש, לא אומרים מנוחה ברוח, אומרים "קורת רוח" ולא מנוחה ברוח. כי המנוחה ברוח זה המיתה, של הרוח. הרוח לא מפסיק לחיות.

הערה מהקהל: יש נחת רוח.

הרב: יש נחת רוח, יפה, אבל זה לא מנוחה. יש מנוחה רק כשיש נחלה. אז נחלה ונחת אולי...

הערה מהקהל: הרוח לא נחה?

הרב: כן, אין לו מנוחה, כן. אין תחנה סופית, נאמר. ילכו מחיל אל חיל. טוב, יש עוד קצת זמן. ולכן אפשר להכניס את המימד הזה של הגשמיות ששייך לעולם הזה ולכן כל עוד אנחנו קשורים לגשמיות,

המשך קריאה: "זה נופל תחת הזמן ויש לו הפסק."

הוא אומר "הפסק" בלי שום עניין.

המשך קריאה: "ואמר בהתהלכך וכו' כבר אמרנו כי התורה שהיא סדר העולם. ודבר שהוא סדר ושמירה הוא שומר אותו מן הפסד. ולכך אמר שאם יהיה עוסק בתורה ידע שיהיה נשמר מן ההפסד, כמו שהתורה היא סדר וקיום הכל"

וזה שייך עוד להסבר של הפרק הקודם, אם אתם זוכרים.

המשך קריאה: "ולכך אמר בהתהלכך תנחה אותך, רצה לומר כי בעולם הזה נקרא האדם הולך שאין האדם בעל הנחה כלל."

זאת אומרת, אין האדם בעל, נאמר, זה דומה למנוחה, זה לא בדיוק מנוחה, הנחה. זה כל ההסבר של המהר״ל בהרבה מקומות שהרוח הוא לא יכול להפסיק בתנועה שלו. הוא בתנועה מתמדת. ולכן אין מנוחה לאדם מצד הרוח שלו. כי מצד הגוף שלו הוא רוצה מנוחה. אבל מצד הרוח זה בלתי אפשרי. למשל, אני זוכר, שמעתי מפי הרב אשלג, הבן כן, שהיה מסביר בשם אביו, שהוא היה אומר: יש לנו רצון לקבל וזה הרצון לקבל שמוציא אותנו מן הנטייה למנוחה. כי הנטייה הטבעית שלנו זה לישון, כן. אני זוכר איזה פתגם סיני שהיה אומר: עדיף להיות יושב ממעומד, עדיף להיות שוכב מיושב ועדיף להיות מת מחי. זה הנטייה של הגוף. הגוף רוצה מנוחה. אבל הרוח לא נותן לו מנוחה. מכיוון שהרוח מחדש בכל יום את הרצון לקבל. וכדי לקבל עוד יותר, צריך לקום מהמיטה. זה מובן? דאם לא כן, היינו שוכבים במיטה. וזה הסוד של האהבה. שאהבה אמיתית מונעת את החיים. כשאיש ואשה אוהבים זה את זה לא יכולים לזוז לאפילו תנועה קטנה בחיים. הבנתם את זה? זה היה דום. ולכן יש לנו רק אהבה מבחינת עולם הזה. צריך לקום כדי לחיות. מה זה לחיות? לקבל עוד, הרב אשלג היה מסביר הנאות. צריך לזכך את ההנאות ולקבל על מנת להשפיע, זה התיקון. אתם זוכרים את כל התורה שלו. וזהו זה.

הערה מהקהל: אולי צריך לתרגם בצרפתית ame[191] לרוח ולא לנשמה

הרב: ame , כן, מי שמדבר בצרפתית צריך לומר רוח. ברור כי הנפש דווקא רוצה לישון. ״יודע אדם נפש בהמתו.״[192] נפש זה בהמה. מצד הנפש יש לנו נטייה למיתה ולאו דווקא למיטה בטית כמו למיתה בתיו, כמו שאומרים הסינים.

בעל תשובה לעומת צדיק גמור

...קורת רוח. נחת רוח – זה משהו אחר.

המשך קריאה: ״האדם הולך. שאין האדם בעל הנחה כלל. ואפשר שיעשה דבר עד שיבוא לידי איבוד. ולכך התורה שהיא סדר המציאות שומרת אותו ומוליכת אותו שלא יבוא לידי היעדר.״

זאת אומרת, וזה סוד הבחירה. למה האדם מוגדר כהולכים והמלאכים עומדים? זוכרים את הפסוק? קראנו את זה בהפטרה.

הערה מהקהל: ״ונתתי לך מהלכים ביו העומדים האלה.״[193]

הרב: נכון. ופעם אני שמעתי מרב חסיד אחד, הרב רוטנברג, שייבדל לחיים, שהיה מסביר את זה. כי היינו לומדים את הסוגיה של ״במקום שבעלי תשובה עומדים, אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד.״[194] מהי הגרסה האמיתית? ״במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד.״ צריך לדייק. אז אני הסברתי את זה ככה. כי יש גם כן הווא אמינה הפוך באותה גמרא. זה המשמעות של המימרא ההיא זה שבעל תשובה עדיף מצדיק גמור. כי במקום שבעלי תשובה עומדים, אין צדיקים גמורים יכולים להגיע. אבל יש ההנחה הפוכה, שצדיק גמור הוא יותר גדול מבעל תשובה. אז אני פעם הסברתי את זה לפי הפשט של הגמרא. כי הבעלי תשובה <u>עומדים</u> במדרגה שלהם, הם לא יכולים להתמשך, להמשיך. למה? מכיוון שהגיעו לאיזה מידה והם חזקים במידה ההיא. וצדיקים גמורים שלא עברו אותה הבחנה (יתכן שהכוונה לבחינה) אינם יכולים להחזיק מעמד. זאת אומרת, לעמוד במבחן. במקום שבעלי תשובה עומדים מכיוון שעברו את המבחן, אפילו צדיקים גמורים, זה לא ידוע אם הם יכולים להחזיק מעמד. אבל בעלי תשובה עומדים. וצדיקים גמורים בכלל

לא עומדים, (הם) הולכים, כן. ולכן במקום שבעלי תשובה עומדים, צדיקים גמורים אינם יכולים להסתפק, הם ממשיכים. זה ההיפך, כן.[195]

הערה מהקהל: זה הפלוס?

הרב: זה הפלוס, ברור. וזה אותו כיוון. אז הרב אמר לי, אני לא זוכר את הדיוק אבל אני צריך לזכור את זה. כן, אמר לי דבר של חסידות משהו יפה מאד. איך מגדירים...ההקלטה נקטעה לצערי הרב. אם מישהו זוכר, בבקשה לעדכן אותנו.

שיעור 4

על המשמעות של פרשת דרכים – דרך מפורשת

אז אנחנו צריכים עוד כמה שורות של הדף הקודם ואני רואה שלא הודפס כראוי אבל אני אקרא את זה. מכל מקום תקחו בדף הזה, זה ו', כן. התחלנו את הפירוש של המהר"ל על הגמרא בסוטה[196] והגענו לסוף הגמרא בפירוש של המהר"ל. אז תקחו פה בשורה ההיא: "ועדיין אינו יודע באיזו דרך מהלך" מצאתם, כן? טוב, הגמרא מתארת כל השלבים של הדרך של דרך האדם בחיים. קודם כל השלבים של עולם הבא, סליחה, של העולם הזה, ועד שמגיעים לסוף הדרך. ובשלבים הראשונים צריכים את המצוות, "כי נר מצווה ותורה אור",[197] זוכרים את הפסוק. ובשלבים האחרונים צריכים כבר את האור של התורה, עמוד השחר, כדי למצוא את הדרך הנכונה. אבל בשלב האחרון שמגיע לעולם הבא, צריך קצת עוד יותר יותר אור מהאור הזה של התורה. אז אני חוזר על סוף המאמר בגמרא, זה

המשך קריאה: "ועדיין אינו יודע באיזו דרך מהלך. כיוון שהגיע לפרשת דרכים, ניצול מכולם"

אז פה צריך להבין מה זה "פרשת דרכים" בדיוק של לשון הקודש. ופה המהר"ל, בהסבר הראשון של המהר"ל, פרשת דרכים זה הנקודה שהדרך של העולם הזה שמביאה לעולם הבא. אתם זוכרים את זה, כן? כי התורה מלווה אותנו עד לחיי העולם הבא. עד לעולם הבא ממש. אבל סוף הדרך בעולם הזה נקרא פרשת דרכים. ולפי פירושו של המהר"ל, אפשר לפרש, זה לשון נופל על לשון: פרשת דרכים זו דרך מפורשת. זה לא צומת. פרשת דרכים כשמגיעים לאיזו נקודה של הדרך יש כמה אפשרויות, אבל דרך מפורשת, פרשת דרכים, זה הכיוון הנכון, הדרך הישרה. הישר או הישרה. מבינים את זה, כן? אז ההסבר של המהר"ל נמצא פה בסוף העמוד האחרון של הדף, בשורות האחרונים. והוא מסביר את זה ככה, זה איפה שהגענו, כן. שורה שלישית לפני הסוף.

המשך קריאה: "ואמר שעדיין אינו יודע באיזה דרך מהלך. כי אף שיש לו התורה אין זה מעמידו על הדרך אשר הוא נוכח ה' יתברך"

המילה "יתברך" זה כבר בדף השני, כן. אז פה יש, אני יכול לקבל תנ"ך? תודה. רק דקה. כן. יש פה הבדל בין סתם דברי תורה סתם חוכמת התורה, והתורה שמביאה נוכח ה' יתברך לגמרי. מבלי נטיה ימין ושמאל. וזה נקרא פרשת דרכים. כי כשמגיעים לאיזה שלב שיש הרבה דרכים, חלק מדרך ימין חלק דרך שמאל, לא יודעים באיזה דרך צריך ללכת כדי להגיע נוכח התכלית, נוכח הציפיה שהתחילה מהתחלת הדרך. ונראה אחר כך בדיוק איך המהר"ל מסביר את ההגדרה של "סתם תורה" – זה הביטוי שלי, תורה בדרך כלל. ויש שכר לכל לימוד תורה. והתורה שמביאה נוכח ה' יתברך. וחיפשתי מקור במקרא על המילה נוכח, נכחו, כן. ומצאתי, אולי יש עוד פסוקים, אבל מצאתי במשלי בפרק ח', דברים מכוונים על התורה. ואתם זוכרים שגם הסוגיא במסכת סוטה, מבוססת על פסוקים ממשלי. זוכרים את זה? אז אתם רוצים שנחזור על הסוגיה או לא צריך? טוב, זה יתבאר. "בצדק כל אמרי פי אין בהם נפתל ועיקש. כולם נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת".[198] אני חושב שאפשר לקשור את ההסבר של המהר"ל. יש דרך שעל ידה אנחנו נמצאים נוכח התכלית האמיתי(ת). אף על פי שיש הרבה דרכים שמכוונות לאותו תכלית, אבל יש דרך ישרה. אתם זוכרים את הביטוי במשנה בפרקי אבות "איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם"[199] ויש תשובה במשנה.

אבל מכל מקום יש שאלה בשאלה של המשנה עצמה: איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם? הַדרך הַישרה. ומכאן אנחנו לומדים שיש הרבה דרכים ישרות. אלא יש רק דרך ישרה (אחת) מכוונת נוכח. ונראה מיד שלפי הגמרא, זה ההלכה. זאת אומרת, יש הרבה סברות בתורה וכולם זה דברי אלוקים חיים. אבל יש דבר תורה שהיא הלכה. אז ההלכה היא "הדרך הישרה שיבור לו האדם". אז זה השלב הסופי של כל ההארה של התורה. הארה של התורה נותנת אור בחושך של החיים, אבל בכל זאת, יש איזשהי תכלית ולא כל אור מביא לאותו תכלית. יש אור אמיתי של התורה, של תורת אמת, נאמר, וזה נקרא בלשון המהר"ל: "הדרך אשר הוא נוכח ה' יתברך לגמרי מבלי נטיה ימין ושמאל."

הדרך הישרה ללא נטיות, המוליכה נוכח – היא ההלכה

הערה מהקהל: לרוב בתנ"ך המילה "נוכח" היא כנגד בית המקדש, ובמיוחד כנגד קודש הקודשים, "נוכח פני ה'".[200] ואני חושב שזה באמת קשור. זה הגילוי הסופי, הארצי, התכליתי.

הרב: יפה. בוא נאמר שהתכלית הזה זו הקדושה האמיתית. יפה. ופה אנחנו חוזרים לכלל שעובר בכל שיטת המהר"ל: איחוד (ייחוד?) המידות.

זאת אומרת יש גם מידה בימין שהיא מידה נכונה, ויש גם מידה בשמאל שהיא מידה נכונה. נאמר בלשון המדרש, מידת החסד שהיא בימין מידת הדין שהיא בשמאל, זה גם כן תורה, זה מובן. אבל איחוד הערכים, איחוד המידות זו התורה האמיתית. "שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד"[201], כן. "אלו ואלו דברי אלוקים חיים"[202], אבל בכל זאת צריך להיות "נוכח", כפי שאמר. ו"נוכח" זה בלי נטיה ימין ושמאל. ואני חושב שגם המילה נטייה יש לה משמעות פה בהסבר הזה. כי כל הטבע השייך לעולם הזה, זה כולו נטיות, כן. אבל הנטיות זה הנטיות של היצר הרע. עולם הזה זה עולם הפירוד. ולכן יש נטיות לכל עבר, לכל צד, כן. ובעיקר נטיה מצד ימין, זה צד החומרה, בלשון ההלכה, לא זה ההיפך, סליחה. נטיה מצד ימין זה הקולא, נטיה מצד שמאל זה החומרא, אבל התורה, תורת אמת, נקראת סתם הלכה. במובן של הליכה, כמו שנראה אחר כך במאמר אחר שהמהר"ל מסביר. ולכן אנחנו חוזרים לעניין של פרשת דרכים. זה מובן? אתם זוכרים אולי מה שלמדנו פעם, זה לא היה בחוג הזה, שכל המחלוקתות שיש בתלמוד, זה המחלוקת של בית הלל ובית שמאי, כן. לפי פשט הדברים, תורת בית הלל נוטה לקולא, תורת בית שמאי נוטה לחומרא. זה לפי הפשט הרגיל, כן. לאמיתו של דבר, כשלומדים ביתר דיוק אנחנו רואים שבהרבה מקרים דווקא בית הלל מחמיר ובית שמאי מקל. הקריטריון האמיתי הוא אולי יותר עמוק מזה. אני זוכר עכשיו מה שפעם הבאתי מהזכרון שלי מהתלמוד תורה. שכשהיינו ילדים בתלמוד תורה, היה לנו ספרים בראשי תיבות. בית הלל זה ב"ה, ובית שמאי זה ב"ש. אז היינו קוראים ככה, ורק אחר כך ראיתי שזה לא סתם עם ארצות של ילד: "(ב"ה) ברוך הוא אומר (ב"ש) ברוך שמו אומר". וסוף סוף, יש משהו בזה, כן. ולפי השמות של בית הלל ובית שמאי זה גם כן קשור. הלל זה "הוא", ושמאי זה "שמו", כן. זאת אומרת איחוד המידות.

אלדד ומידד כמייצגי נטיות לימין ולשמאל

יש בקבלה, זה בעיקר ב"עץ חיים" יש הסבר על המחלוקת של אלדד ומידד נגד משה רבינו.[203] אתם זוכרים את זה? למדנו את זה פעם. והאר"י מסביר את זה ככה. כי היו צריכים להיות שבעים תלמידי חכמים כדי להקים את הסנהדרין הראשונה, כן. אבל לקחו שש שמות מכל שבט, לכן סך הכל זה שבעים ושתיים. היה יתרון של שתיים, של שניים, סליחה. אף על פי

שזה קשור לשם המפורש של שבעים ושתיים אותיות, כן – שם ע"ב –של שבעים ושתיים אותיות. זה עוד משהו אחר משם ע"ב, אבל קוראים לזה שם ע"ב גם כן. "הנני בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עימך וגם בך יאמינו לעולם"[204] התלמוד מסביר, "וגם בך" גם בסנהדרין אחר כך, אחריך.[205] גם בתלמידי חכמים אחריך. ולכן, כל עוד לא זוכים לגילוי של אחרית הימים – " ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים"[206] זאת אומרת לא צריך שאחד ישאל את השני תלמדני,[207] "ומלאה הארץ דעה את ה'." אז, עד שנגיע את זה, אי אפשר לסבול את ההארה המיידית. למשל מה שקרה במעמד הר סיני. ולכן: "הנני בא אליך בעב הענן" צריך מכסה, צריך מגן, כן. לפי הפסוק שאם אני זוכר ראינו בשיעור הקודם. "כי שמש ומגן ה' אלוקים."[208] אלוקים צריך להיות מגן על ה'. "ומשה עלה אל האלוקים, ויקרא אליו ה' מראש (מן) ההר."[209] ולכן דרך חוכמת חכמים, דרך חוכמת הסופרים, זה רמוז בעב הענן. זה מובן הרמז פה. אבל בכל זאת, "כי טובים דודיך מיין,"[210] יין זה חוכמת סופרים, דודיך זה גילוי שכינה בלי אמצעי, כן. זוכרים את כל הרמזים האלה. למה הבאתי את זה? כן. ולכן, גם הנבואה שייכת לאותם השניים שהיו מחוץ למחנה "והם בכתובים", אומר הפסוק על אלדד ומידד. גם הנבואה שלהם הייתה כשרה בבחינת "אלו ואלו דברי אלוקים חיים", כן. אבל היו בגבולות של התורה, בגבול של התורה, אחד מימין ואחד משמאל. והעץ חיים מסביר את זה ככה. אם אנחנו לוקחים את המילה "א-ל-הים" - , יש בצד ימין: א-ל, בצד שמאל: (האותיות) יוד, מם – זה המילה "מי". "אל" זה השם של מידת החסד, השם של מידת החסד זה "א-ל" זה ידוע, כן. "מי" זה מידת הדין, "מי יתן והיה..."[211] כן, ולכן נשאר חמישה חומשי תורה באמצע, זה (אות) הא של "א-ל-ה-ים". אם כן יש אל, (אות) הא, מי (אל-ה-מי). אז "אל – דד" מצד אחד, "מי – דד" מצד אחד. זה הדדים של התורה. אז זה ההסבר של העץ חיים. חוץ מזה זה יפה מאד, כן. אז, היו מחוץ למחנה. זאת אומרת, מידת החומרה שהיא מחוץ למחנה – זה מסוכן, "אדוני משה כלאם"[212] אמר יהושע, כן. ומידת הקולא שמחוץ למחנה, זה מסוכן. פה זה החרדים פה זה הרפורמים, אתם מבינים את העניינים. ואז כל הלימוד של התלמוד זה כדי להכניס בתוך המחנה את המידות האלו. וזה כל המחלוקתות של בית הלל ובית שמאי, שהם אלו ואלו דברי אלוקים חיים, כדי להגיע להלכה. אחר כך נוסיף, "הלכה פסוקה", ונראה מה זה מיד אחר כך, מבינים את העניין? אז הדרך הנוכח: בלי נטייה לימין ולשמאל. ואני חושב שהצרה של העולם הזה, זה הנטייה ההיא או לימין או לשמאל. ולא צריך להסביר את המושגים האלו במשמעות פוליטית, "ימין ושמאל תפרוצי"[213] או במשמעות אחרת, כן, אבל זה מורגש, כן. אחר כך המהר"ל מסביר את זה ככה. מבחינת שאנחנו קשורים לעולם הזה דרך הגוף, הגוף מלא נטיות. והנטיות, סוף סוף זה או לימין או לשמאל. בלשונו של הרמב"ם, זה נקרא דרך האמצע.[214] בלשונו של המהר"ל, במושגים של המהר"ל זה "ייחוד המידות", ייחוד ה', כן. אבל זה אותו מושג, זה דרך האמצע. ולכן איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם? סוף סוף התשובה היא: ההלכה הפסוקה, בלי ימין או שמאל. ואף על פי ששורש הימין הוא בקודש ושורש השמאל הוא בקודש, אבל לחיצונים יש אחיזה דרך הימין או דרך השמאל. וזה מובן, כן. אנחנו נמצאים במצב בעם שלנו, בעם היהודי בכלל ובעם הישראלי ובחברה הישראלית בפרט, שאנחנו מרגישים בזה. יש ערך לנטייה לימין או לנטייה לשמאל. אבל כשזה מחוץ לגבול של ייחוד המידות אז זה כבר מבחינת הס"א. אחיזה של החיצונים, כן. זה מובן, כן. מכל מקום יש איזו נטייה לתורה לבחור קצת יותר ימין משמאל. זה "מטה כלפי חסד"[215], כן. אני לא יודע אם יש גם לזה משמעות, אבל יש משהו בזה, כן. "מטה כלפי חסד", זה מובן? כן. סוף סוף "הלכה כבית הלל." אז נחזור לטקסט שלנו.

מהי הדרך הישרה?

המשך קריאה: "ולפיכך אמר, הגיע לפרשת דרכים"

זאת אומרת לצורך לפרש איזוהי, איזהו דרך ישרה, ולפי דעתי צריך לומר איזהי דרך ישרה? כי דרך לשון נקבה זה תורה, כן.[216] איזהי דרך ישרה ולא איזהו. מה כתוב במשנה? איזוהי. לכן זה נכון.

המשך קריאה: "אז יודע שהוא מהלך בדרך הישר נכחו, מבלי נטייה ימין או ושמאל."

ובגמרא, אותה גמרא במסכת סוטה, בהמשך, אז הגמרא שואלת: ומה זה פרשת דרכים? מהי ההגדרה של פרשת דרכים. זאת אומרת, כפי שאמרנו לא הצומת שיש הרבה דרכים לכאן ולכאן, אלא הדרך המפורשת, שזה ברור שזה הדרך שצריך לקחת. כך אומרים בעברית? לקחת דרך? לא, לעבור בה.

תשובה מהקהל: לבחור.

הרב: לבחור. ללכת בה.

המשך קריאה: "ובגמרא: מאי פרשת דרכים? ומפרש לרב חסדא:"

זאת אומרת, לפי רב חסדא,

המשך קריאה: "זה תלמיד חכם ויום המיתה."

זאת אומרת, זה דווקא ביום המיתה שצריך למצוא את הדרך הישרה. לפתור את הבעיה של פרשת דרכים. אז אם הוא תלמיד חכם, יש לו פרשת דרכים ביום המיתה. זה ההסבר של הפשט של הגמרא. הבנתם? אז הדעה של רב חסדא, העניין של פרשת דרכים, זאת אומרת לימוד תורה, אור התורה שיכולה להאיר באותה בעיה של פרשת דרכים בסוף החיים, נוכח עולם הבא, זה המצב של תלמיד חכם ביום המיתה. אחר כך נלמד את זה דרך רש"י. שהוא נותן את פשט הדברים. אבל יש שתי אפשרויות: או לקרוא קודם כל רש"י על הגמרא, או לקרוא קודם כל את דברי המהר"ל. אני נוטה להעדיף לקרוא את המהר"ל בכיוון שלו ואחר כך לחזור לפשט של רש"י על אותה סוגיה.

המשך קריאה: "ומאי פרשת דרכים,"

הוא מפרש לפי רב חסדא, זה תלמיד חכם ביום המיתה. תלמיד חכם – זאת אומרת מי שיש לו תורה. זוכרים את ההבדל בין מצווה ותורה. ותורה זה יותר כולל מחוכמת המצוות שהיא ההלכה, בשלב הראשון. אבל כשמגיעים לפרשת דרכים אז מתברר שתורה זה עדיף בתנאי שזה התורה של דרך ישרה. התורה של פרשת דרכים דהיינו, ההלכה פסוקה. זה מובן? טוב.

המשך קריאה: "כי בעודו בגוף"

כל עוד שלא הגיע ליום המיתה, כל עוד שהחיים שלו זה דרך הגוף.

המשך קריאה: "אין האדם דרך הישר אשר הוא נוכח ה'"

הוא נמצא בדרך הישר אבל לא בדרך הישר אשר הוא נוכח. הבנתם את ההבדל? מכיוון שפשוט, כל הנטיות לצד זה או לצד זה, זה בא מנטיות של הגוף. וכל עוד אנחנו בחיים, זה לשון רבים, אז "אלו ואלו דברי אלוקים חיים". אבל זה התחלה של סכנה של פירוד, סכנה של פילוג של אותו ייחוד המידות שדברנו עליו. "חיים" זה לשון רבים, ולכן המחלוקת שייכת

לחיים במה שהחיים הם חיים. חיים בלי מחלוקת זה לא חיים. זה העם היהודי הוא חכם בזה. זה מובן?

שאלה מהקהל: אבל אפשר לקרוא לזה גם חלוקה, לא רק מחלוקת. כלומר במקום פירוד ופילוג.

הרב: כשמדובר בפילוג בין החכמים, אומרים מחלוקת, כן. אצל תלמיד חכם זה עניין המחלוקת. אצל עם הארץ, זה ממש הפילוג. הייתי אומר פיצול בנטיות.

שאלה מהקהל: מה זה ישר בלשון המהר״ל? כי מצאנו מקומות שבהם הוא מפרש, למשל בתחילת גבורות (ה׳), אני חושב, שהוא מפרש למה הוא טוב בגלל שהוא ישר או ישר בגלל שהוא טוב.[217] אז שם ישר במשמעות של צדיק? (הקלטה לא ברורה)

הרב: לפי דעתי,

שאלה מהקהל: אבל מצד שני הרבה פעמים הוא משתמש בישר כאמצע.

הרב: לא, לפי דעתי, צריך לקשור את זה, לא זוכר אם למדנו את זה באותו שיעור, על אותו מדרש בפרשת יתרו. כשמשה רבינו עלה למרום כדי לקבל את התורה, המלאכים לא רצו לתת לו. אז הקב״ה הציע לו להתדמות לאברהם אבינו, כן.[218] זאת אומרת, תורה זה דין. ״מימינו אש דת למו״[219], אבל ישרות זה המוסר. זה הדרך ארץ שקדמה לתורה.[220] זה הערכים של האבות.

הערה מהקהל: זה אנחנו רואים מספר הישר. ספר בראשית נקרא ספר הישר.[221] זה מה שרצה בלעם להידמות אליהם כי האבות נקראים ישרים. ״תמות נפשי מות ישרים״.[222]

הרב: מוסר במובן של התורה.

הערה מהקהל: מוסר זה גם כן שלושת הצדדים. מוסר זה באמת האמצע.

ייחוד המידות לעומת המחלוקת, כלל ופרטים

הרב: כן. אבל המטרה של ספר בראשית זה לגלות לנו שאף על פי שמידת החסד זה מוסר אמיתי, שמידת הדין זה מוסר אמיתי, זה עוד לא ייחוד המידות לפי התורה. זאת אומרת, דרכה של תורה זה ייחוד המידות. זה לא מידת הדין לחוד, זה לא מידת החסד לחוד, אלא מידת האמת, שהיא האיחוד של שתי המידות. ולכן חסד זה ישרות, דין זה ישרות, אבל ישר זה האמת של ייחוד המידות. ולכן זה אותה משמעות של המילים שאנחנו מוצאים פה בפירושו של המהר״ל.

שאלה מהקהל: אני לא שקטה עם המילה ״מחלוקת״. בכל אופן יש: ״כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא.״[223] יש פה חלוקה.

הרב: כן, זה במשמעות אחרת לגמרי. המשמעות של חלוקה פה, זה חלוקה לפי מדרגות, לפי סדר – אז זה חיובי. ואם יש חילוק במובן של מחלוקת - אז זה שלילי, כן. חלוקה זה כל אחד החלק ששייך לו אבל בכיוון האיחוד. מדרגות, כן.

שאלה מהקהל: אז למה זה אותו שורש? זאת השאלה שלי.

הרב: כי כל חלק שייך לכלל אבל מביא איתו פירוד מן הכלל.

הערה מהקהל: זה קורח

הרב: זה קורח. זה מה שלמדנו קודם בשיעור בצרפתית, אולי אני אזכיר את זה בעברית. שהפסוק אומר: "ויקח קורח בן יצהר בן קהת בן לוי, ודתן ואבירם ואון בן פלת בני ראובן".[224] והפסוק לא מפרש מה לקח. אז רש"י בא ואומר – לקח את עצמו. וזה אפשר לראות בפשט בפסוק. כי לקח את "בן יצהר בן קהת בן לוי" העצם שלו, כן. וזה (מה) שנתן לו עילה לגאווה שלו. מכיוון שהוא "בן יצהר בן קהת בן לוי" אז יש לו עצם – זה מה שלקח. ומכיוון שזה לקח את החלק הטוב שלו בנפרד, אז רש"י ממשיך: לקח את עצמו מצד אחר. אני קראתי את זה בחוכמת האנתרופולוגיה, אבל אני לא זוכר איזה חכם מאומות העולם, אני חושב שהיה חכם מבלגיה, יתכן שזה De-vriese, או משהו כזה. זה אומר לכם משהו, כן? שמסביר את זה: כל פרט בכלל הוא פרט של מחלה מסוימת. זאת אומרת, הפרטיות שלו זה צד של מחלה – כי רק הכלל הוא בריא. ואפשר להסביר את זה.

שאלה מהקהל: היה יהודי?

הרב: לא, לא היה יהודי. היה אנתרופולוג. היה בלגי. וזה ידוע שאין בלגים אלא המלך של בלגיה והיהודים, כן. כי כל שאר הגויים שמה זה או פלמים או וולונים. אבל בלגי זה רק יהודי – דהיינו – פולני, כן (נאמר כבדיחה, כמובן). נחזור לזה. כל הדגשה של נטייה מיוחדת לכל פרט ופרט, זה התחלה של מחלה, של אי בריאות. רק הכלל הוא בריא מכיוון שכולל את הכל. אז הייחודיות של הפרט זה שלילי. חוץ מהנשמות הגדולות. ולכן נקראים יחידים. כי הם יחידים שמבחינת יחיד יש להם נשמה כוללת. אז נקראים יחידי סגולה, כן. אבל יחיד במובן הדמוקרטי הרגיל, זה מחלה, כן. זה מובן, זה כלל אנתרופולוגי רגיל אצל חכמי האנתרופולוגיה, כן. זה מובן? וזה בא מהגוף.

המשך קריאה: "כי בעודו בגוף אין האדם בדרך הישר"

זאת אומרת, אף על פי שכל הציפיה שלו זה דרך הישר, הוא לא יכול להתמיד בזה. כי החיים, כל רגע בחיים, מביא איתו את הסכנה של הפילוג של הנטיות. ויש בגמרא, היצר הרע מתגבר על האדם כל יום, ואלמלא סייעתא דשמיא... אתם זוכרים אותה גמרא.[225] זה גם כן למדנו בנושא אחר, זה קשור לנושא אחר אבל זה אותו עניין. שמניין מצוות לא תעשה, זאת אומרת, הרע שהתורה מזהירה אותנו שלא לעשות, בא עם עניין הזמן של השנה. הזמן של השינוי. כל שינוי בהמשך הזמן מביא איתו התגברות של יצר הרע. ולכן מניין מצוות לא תעשה זה שייך לימות השנה. מניין מצוות עשה זה דווקא איחוד הנפש, לאיברים של הנפש – מניין האיברים.[226]

המשך קריאה: "כי יש לגוף מצד עצמו נטיה והסרה מן היושר"

זה צריך להבין וזה קל להבין, עכשיו. יש לגוף מצד עצמו נטיה להסרה מהיושר. מזג, איך אומרים חכמי הרפואה, המזג של האופי של הטבע. יש ביטוי יותר מדויק: "המזג".[227]

שאלה מהקהל: טמפרמנט?

הרב: כן אבל בימי הביניים היו אומרים את זה. מזג של הלחות או של ... לא מזג האוויר אלא מזג הגוף, כן. אז כל אחד יש לו איזו מין תעודת זהות מיוחדת שלו ושזה שוב, התחלה של התחלה של מחלה אפשרית. כי שורש המחלות זה בגוף, כן. בסדר, מבחינת הכלי בנפש.

הערה מהקהל: אחר כך זה נהיה גם חולי

הרב: מה זאת אומרת?

הערה מהקהל: מחלה. יש חלל של הקודש. יש התרוקנות מהקודש.

הרב: התרוקנות, יפה. זה נושא בפני עצמו וזה נושא חשוב. הערך של הקדושה של היחידים. כל יחיד ויחיד יש לו קדושה משלו. שמעתי את זה אני לא זוכר ממי, מאיזה תלמיד. אולי של החוג הזה. שמה זה לשון הקודש? זה הלשון שנשתבש בו הקודש לכל אחד ואחד. הקודש של כל אחד ואחד, יש לו לשון. אז כל אחד ואחד יש לו ערך מסוים שרק הוא מסוגל לגלות אותו. בלשון אחר, הגמרא אומרת, לכל אחד יש אות בתורה.[228] יש לו חידוש משלו. אבל דווקא הערך החיובי הזה יכול להיות שלילי אם יש הסרה כפי שאמר המהר"ל, נטייה מהדרך הישרה.

צדיק וטוב לו – צדיק שהלכה כמותו

אתם זוכרים את מה שלמדנו לפני הרבה זמן, כשלמדנו את תורת הרב נחמן מברסלב, כן. שהוא היה מסביר ונגיע לאותו נושא אחר כך, שהוא היה מסביר מה זה "צדיק ורע לו צדיק וטוב לו, רשע ורע לו רשע וטוב לו", היה מסביר מחוץ לפשט הרגיל. ש"צדיק וטוב לו", זה צדיק שההלכה כמותו.[229] זאת אומרת הוא, מתנהג לפי דעתו ודעתו מתאימה להלכה. הלכה כמותו. אז הוא "צדיק וטוב לו" מכיוון שהלכה קבעה כמו החידוש שלו. "צדיק ורע לו", זה צדיק ולכן הוא מקיים את ההלכה של הכלל, אבל יש לו רע מכיוון שזה לא ההלכה שלו, הבנתם? אז החידוש של הרב נחמן על "רשע וטוב לו" זה יותר עמוק. "רשע וטוב לו" זה הרשע של הסביבה של "הצדיק וטוב לו". וזה מתוחכם, כן. ו"רשע ורע לו" - אוי ואבוי זה הרשע של הסביבה של הצדיק שלא הלכה כמותו. וזה אמת. זה מציאותי. לפי המציאות זה אמת, כן. טוב אז נמשיך:

המשך קריאה: "(כי יש לגוף) מצד עצמו נטיה והסרה מן היושר"

זה ההבדל לפי הקבלה בין שאול ודוד, כן.[230] אז אומרים, שאול לא היה לו מזל. מכיוון שהיה צדיק אבל ההלכה לא הייתה כמותו. דוד היה לו מזל, היה "איש מצליח". לא, זה יוסף.[231] איך אומר הפסוק? מה שאנחנו אומרים בהבדלה כל מוצאי שבת?

תשובה מהקהל: "לכל דרכיו משכיל"[232]

הרב: לכל דרכיו משכיל. זה הלכה כמותו, כן. זה ידוע – הלכה כמותו.

המשך קריאה: "ולפיכך, יום המיתה נקרא פרשת דרכים שאז הוא מסולק מן הגוף ואז האדם הולך נכחו אל העולם הבא."

פנים אל פנים - נבואת משה רבינו

זאת אומרת, אי אפשר להיות, אולי זה המושג של המקרא, אי אפשר להיות פנים בפנים מחמת הנטיה של הגוף. ורק משה רבינו, שהיה צורה נפרדת, נבדלת לפי לשון המהר"ל, היה יכול להיות פנים בפנים, פנים אל פנים.[233] זוכרים את הביטויים האלו במקרא. אז כל אחד יש לו איזה מן כיוון (ל)גבי הקדושה של בית המקדש של הקב"ה. אבל כל אחד מצד זה או

אחר. אבל רק מי שהוא הולך בדרך הישרה של ההלכה האמיתית, הוא "פנים אל פנים". לכן סתם תורה זה תורת משה, כן.[234]

שאלה מהקהל: זה קשור לחיפוש אחרי המקום. "לשכנו תדרשו ובאתם שמה."[235]

הרב: יפה. כל זה קשור. זאת אומרת הבית דין של באר שבע זה תורת אמת, הבית דין של הגליל זה תורת אמת, אבל רק הבית דין של ירושלים זה המקום, זהו. יפה, אבל אתם רואים איך אנחנו נמצאים במצב של קלקול, כן. אף בית דין לא מקבל את התורה ההיא, "כי מציון תצא תורה."[236] וזה מצב חמור. כי שמעתי, כמה פגישות שהיה לנו עם רבנים מחוץ לארץ שהכלל עכשיו זה לא מקבלים את המרות של תורה מציון, כן. כל בית דין הוא עצמאי לעצמו, כן. אתם מבינים למה אני מתכוון. וזה מצב חמור מאד. טוב, נמשיך. "יש תקווה לאחרית"[237] אמר הפסוק, יש תקווה, אבל לאחרית.

חשיבות ייראת החטא

המשך קריאה: "ולרב נחמן,"

אז זה כבר פירוש אחר. בגמרא, רב חסדא אמר, זה החוכמה של התלמיד חכם ביום המיתה, כן.

המשך קריאה: "ולרב נחמן בר יצחק, זה תלמיד חכם ויראת חטא."

זאת אומרת, מה מביא תלמיד חכם, להיות תלמיד חכם אמיתי? ההסבר הראשון, זה מי שמתכוון להלכה, כן. וזה, אחר כך נראה שזה המסקנה של הגמרא. התורה שהיא תורת דברים נכוחים, כפי שאמרנו, בלי נטיה לימין ושמאל. הלכה של הדרך האמצעי. וההסבר השני זה מה מביא את התלמיד חכם עם התורה שלו לאותה פרשת דרכים? זה יראת חטא. וצריך להבין את זה. יכול להיות תורה בלי יראת חטא. אז תורה בלי יראת חטא, אין סיכוי להגיע להלכה האמיתית. אלו ואלו דברי אלוקים חיים, כן. אבל מה הקריטריון שאנחנו יודעים, שדעה זו אליבא דמאן או אליבא אחרת זה ההלכה אמיתית, זה אם יש יראת חטא. זה מובן? אחר כך נראה אם יהיה לנו זמן, יש איזה רמז באיזה פסקה בפרקי אבות שוב, שאני רוצה לקשור לעניין: "אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס, ויהא מורא שמיים עליכם."[238] לא צריך, לא מספיק , צריך אבל לא מספיק, להיות לשמה. אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס אלא - ויהא מורא שמיים עליכם. צריך יראת שמיים. כי מי שיש לו חוכמה ואין לו יראת חטא, חוכמתו איננה מתקיימת.[239] יתכן שיש בזה חידוש. מה זה שאיננה מתקיימת? לא מגיעה להלכה פסוקה. להלכה אמיתית, לדרך ישרה. לדרך של קיום. היא עומדת, אבל לא מתקיימת. הבנתם את ההבדל של ההגדרות האלו, זה מובן? אז ההסבר הראשון הוא זה, הלכה אמיתית בלי נטיה לימין או שמאל, ובלי המחלוקת של בית הלל ובית שמאי, אף על פי שזה מחלוקת לשמה, כן. ההסבר השני זה יראת חטא.

הגאווה מביאה לידי עבירה

לפי שיטת המהר"ל בדרך כלל, בכל תורתו, מה זה יראת חטא, מה זה הסימן? אז הוא מסביר בהרבה מקומות שמה מביא לחטא? מה זה (ל)ידי עבירה? ידי עבירה זה מה שמביא לעבירה. זה הגאווה. זה השיטה של המהר"ל. ואפשר למצוא גם הגדרות אחרות אצל תלמידי חכמים אחרים. אבל צריך לחשוב על זה. אבל לפי דעתי, זה המסקנה של הפרקי אבות. בפרקי אבות

שמים את הדגש בזה, כן. יש הרבה מקורות. מי שמגיע לתורה בלי ענווה, לא מגיע להלכה האמיתית. יש לו תורה, כן. יש לו שכר של תורה, בלי שום ספק, כפי שנראה אחר כך. אבל מכיוון שאין ענווה, שיש גאווה – אז זה לא הלכה, זה לא נוכח ה'. יש מאמר אם אתה זוכר, שהקב"ה אומר למי שיש לו גאווה: איננו יכולים להיות במחיצה אחת. בכפיפה אחת, כן.[240]

שאלה מהקהל: יש לי שאלה לגבי דוד המלך. לפי מה שאני הבנתי הוא נענש קשה כשהוא שלח את אוריה החיתי להיהרג במלחמה. [241]

הרב: שהיה איש דמים?[242]

שאלה מקהל: כן, אתה אמרת שדוד המלך הלכה איתו. יש מצב שלא היה לו יראת החטא.

הרב: אני מבין את השאלה. ובכל זאת לא היה מסוגל, היה לו זכות לבנות את בית המקדש מכיון שהיה איש מלחמה. טוב, אין לי תשובה מספקת אבל אני חושב שיש הבדל בין הלכה למעשה, דווקא בעניין שלנו, בכל תקופה, צריך לפסוק לפי הנתונים של אותה תקופה. "והלכת אל השופט אשר יהיה בימים ההם."[243] אבל בתקופה שלו הוא היה הפוסק האמיתי. ויתכן מאד שבתקופה של שלמה המלך לא היה צריך לפסוק כמו דוד המלך בעניינים של המלחמה. ודווקא מכיוון שהתקופה של שלמה המלך הייתה תקופה של שלום, ושלום עדיף ממלחמה. ולכן דוד לא בנה את בית המקדש. אבל בתקופה שלו, דווקא היה צריך, הוא היה הפוסק האמיתי, איש ההלכה האמיתי. זה מובן? אני לא חושב שזה תשובה סופית, אבל... .

נראה אחר כך בסוגיה: "כל השונה הלכות בכל יום"[244] כלומר, כל יום צריך לשנות את ההלכה מחדש. "כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא". ה"בכל יום" הוא חשוב בביטוי הזה, כן.

שאלה מהקהל: הלימוד שאנחנו לומדים עכשיו נשמע מאד קרוב ללימודו של ריש לקיש: לעולם ירגיז אדם[245]

הרב: זאת אומרת?

שאלה מהקהל: אנחנו ראינו עכשיו רק שתי דרגות: נוכח פני ה' ויראת חטא. יתכן אולי שיש עוד שניים, כי שמה יש ארבע דרגות: יזכור לו יום המיתה,

הרב: יפה, יפה. אתה עושה הקבלה יפה מאד. זה מכוון. אז נגמור את הסוגיה, ובינתיים תחשוב איך תסביר את ההקבלה ההיא. אז זה ההסבר השני, יראת חטא. זה מובן? ואני חושב שזה קשור למשנה מפורשת כל מי שיראת חטאו קודמת לחוכמתו חוכמתו מתקיימת וכל מי שאין יראת חטאו קודמת לחוכמתו, אין תורתו מתקיימת. חוכמה זה חוכמה. אבל לא בקיום. זה מובן? אנחנו צריכים להבין עוד למה המשנה אמרה כל מי שייראת חטאו? חוכמתו – אפשר להבין. כל אחד יש לו את החוכמה משלו, דרגה משלו. למה זה נקרא חטאו? אז לפי דעתי, זה התפארת ישראל, יש פירוש על הפרקי אבות שנקרא תפארת ישראל.[246] זה לא המהר"ל זה חכם אחר. טוב זה יחזור לנו. אולי זה העוללות אפריים, אותו חכם, כלי יקר. טוב זה חכם אחר. הוא הסביר את זה ככה: כל אחד יש לו נטייה מיוחדת לחטא מיוחד. וצריך שידע את זה. יראת חטאו שלו, של חטאו הרגיל, כן. אחד ש... טוב זה לא צריך.

שאלה מהקהל: אבל למה אתה אומר שזה, מה עניין הגאווה? שזה החטא.

הרב: מכיוון שהביטוי פה, יראת חטא.

הרב: השאלה היא רחבה מאד. אני רוצה להסביר את זה ככה. כשאנחנו לומדים את החטא הראשון, אני לא אומר חטא אדם הראשון אבל החטא הראשון, שהוא חטאו של אדם הראשון, אנחנו רואים שזה הגאווה. זה ברור. אם נגדיר את המינימום של חטא בכל חטא, המינימום של חטא בכל חטא, אפשר לתאר את זה ככה: התורה האמיתית זה לא התורה שלך, זה התורה שלי, זה הרצון שלי, זה לא הרצון שלך. זה ההגדרה של הגאווה.

שאלה מהקהל: אז בשאלה שלה, אם מיכל בת שאול, שהתנהגה בגאווה כלפי דוד, נכון? היא בזה לו כשהוא רקד ופיזז סביב הארון,[247] נכון? אילו מיכל בת שאול לא הייתה נוהגת בגאווה בנושא הזה אז אולי דוד...

גאווה וכפיות טובה כגורמי העבירה

שאלה מהקהל: ...במקום שזה אחר כך ילך דרך יונתן שם

הרב: לא, לא. יש כמה מידות להשלים. יש כמה מידות להשלים. מכל מקום האשה המיוחדת לדוד המלך זה הייתה בת שבע. "כי אני לצלע נכון"[248] אומר הפסוק, כן. צריך להסתכל קצת בסוד של בת שבע, כן.

שאלה מהקהל: אז למה מיכל הייתה בסיפור הזה? למה צריך אותה?

הרב: הכתוב אומר "ויקח אחת מצלעותיו."[249] יש הרבה צלעות. אחת מצלעותיו, כן. אבל יש מידת החסד, עד מידת המלכות – זה בת שבע. קשור לבת השבע מידות. טוב.

שאלה מהקהל: אולי באמת לפי זה חטא אדם הראשון קצת יותר קשה להבין, עכשיו. משום שאם באמת מבחינת חטאו של הפנייה האישית היא בעצם החטא. אז מה אצל אדם הראשון, שהוא הכלל. אדם הראשון הוא הכלל.

הרב: הגאווה, הגאווה.

שאלה מהקהל: פה יש לנו רק כלל אז אין פה פנייה אישית.

הרב: מבחינת... אני יכול להסביר את זה דווקא דרך החטא של אדם השני – קין, כן. שאני עדיף ממך – האחר, האח. כלפי מעלה זה אותו דבר. רצוני אני כבריאה זה העיקר. וזוהי ההגדרה של נמרוד, כן. יש רק שתי אפשרויות: או אברהם אבינו או נמרוד. זה מובן. מי שמרד כלפי מעלה. זאת אומרת, והמשנה אומרת: "עשה רצונך כרצונו"[250] – פשוט מאד.

הערה מהקהל: עשה רצונו כרצונך.

הרב: מה? זה ההיפך. ולא ההיפך. זאת אומרת, לפי דעתי, כשהנפש של כל בן אדם, ולפי המקורות זה בגיל שלוש שנים, כך אומרים? שלוש שנים. כי אברהם אבינו היה בן שלוש כשהכיר את בוראו.[251] כשהנפש מכירה בזה: "אני נמצא" - יש איזה גאווה ענקית שמתחילה פה. אני היש, אני ההוויה, כן. אז זה המכשול של הגאווה. אז התוצאה זה: או אברהם – אז יש לי בורא, ואז הכל בסדר. או נמרוד – אני הוא, כן. זה מובן? אז לפי שיטת המהר"ל זה הגאווה. הוא אומר את זה בפירוש. ואל תיפול, לא זה לא הביטוי, "בידי עבירה". ואי אתה מביא לידי עבירה, כן – "ואי אתה בא", סליחה, "לידי עבירה." "ואי אתה בא לידי עבירה"[252] והוא מסביר,"ידי עבירה" בכל מקום זה מתחיל בגאווה.[253] ואפשר להבין את החוכמה של זה. אני מצאתי בשיטה של הרב נחמן מברסלב שזה כפיות טובה.[254] זה גם קשור קצת באיזשהו מקום. אבל זה החוויה, זה תורת החסידות, כן. להיות כפוי טובה. זה כאילו מידה

אחרת אבל זה קשור מאד. רק מי שיש בו גאווה הוא יכול להיות כפוי טובה, כן. ויתכן מאד שכל ההיסטוריה של העולם זה סיפור של כפיות טובה, טוב. כל מה שקורה בין הדורות – ניתוק הדורות, כל מה שקורה בין תלמיד - מורה ורבו, מחלוקת, מחלוקות, כל זה, זה להיות כפוי טובה, כן. אבל הגורם של אותה כפיית טוב, זה הגאווה, ברור. זה, זה כל המקורות האלו זה דבר חשוב מאד. מי שיש בו גאווה, סוף סוף, הוא לא מאמין בבורא עולם, לא מאמין בעם ישראל, לא מאמין בתורה. הוא מראה את עצמו כאילו (מאמין). אבל הוא מגזע נמרוד ולא מגזע אברהם. הבנתם את זה? זה עניין הגאווה. הרב (הרציי"ה כנראה?) היה רגיל לפרש על הפסוק שיש בתפילה בבוקר: "להיות מודה על האמת בסתר כבגלוי". איך זה מתחיל?

תשובה מהקהל: לעולם יהיה אדם

הרב: "לעולם יהיה אדם ירא שמיים ומודה על האמת בסתר כבגלוי."[255] והוא היה מסביר את זה ככה: מי שאומר בסתר, לא, סליחה. מי שאומר בגלוי שאינו מאמין בנסתר, יש לחוש עליו שבסתר, אינו מאמין בנגלה. הבנתם את זה? זה חמור מאד. זה קשור לאותה מידה של הגאווה. אז הגענו לשלב השני, איך כתוב פה: "יראת חטא".

המשך קריאה: "וזה נקרא פרשת דרכים, אשר כל פרשת דרכים, הדרך ההוא מביאו אל תכלית הליכתו"

יראת שמיים: המתנה היחידה שבאה מהאדם

והמשמעות היא רחבה מאד. כל ההליכות של העולם הזה, כל הדרך שלו בעולם הזה, תכלית הליכתו זה העולם הבא.

המשך קריאה: "שאין לו הסרה כלל. ואין להקב"ה בעולמו רק יראת שמיים."

פה, המידה של יראת שמיים זה מדרגה אחרת מיראת חטא. יש יראת חטא, יראת אלוקים. יש קודם כל יראת העונש אחר כך יראת חטא, יראת אלוקים, יראת שמיים, יראת שמיים קודם כל, יראת אלוקים, יראת ה'. כן, זה מדרגות. אבל פה הוא מקשר את המימרא בגמרא, ש"אין לו להקב"ה בעולמו אלא אוצר של יראת שמיים".[256] יש מקומות בגמרא, אתם למדתם את זה אולי, "ועתה ישראל, מה ה' אלוקיך שואל מעמך, כי אם ליראה אותו."[257] זוכרים את השאלה של הגמרא, איך משה רבינו יכול לומר "כי אם", האם זה דבר קטן? "והא אין לו להקב"ה בעולמו אלא אוצר של יראת שמיים" - זה דבר גדול. איך משה רבינו היה אומר דבר קטן? התשובה של הגמרא ידועה, לגבי משה זה דבר קטן. זה נושא אחר. אבל ההסבר של "אין לו בעולמו אלא אוצר של יראת שמיים." לא זוכר איפה למדתי את זה, אבל זה ברור, כי התשובה היא שכל מה שיש בעולמו של הקב"ה - הוא ברא אותו. זה בא משלו. ולכן מכיוון שזה - תן לו משלו, כן, זה משלו. רק מה שהאדם יכול לתת לבורא - זה יראת שמיים. זה מובן? כן. הכל אנחנו מקבלים מהגבוה חוץ ממה שאני מכיר בו – זה יכול לבוא רק ממני. אין מלך בלי עם, זה קשור קצת הרעיון, כן. ויש משנה מפורשת במסכת חגיגה: "אסור לקרוא בשם חוץ מהיכלו".[258] איך אומרת הגמרא בדיוק? תן לי מסכת חגיגה. טוב, לא אומרים את שם המפורש חוץ מההיכל, זה מובן. אז ההיכל של ה' זה מידת מלכות, זה שם אדנות. אסור לקרוא שם הוויה אלא אומרים:

א-דוני. זאת אומרת: האדון שלי. זאת אומרת, אסור לשאת שם ה' בלי להכיר במלכותו. זה אותו רעיון. זה מובן? זאת אומרת, האוצר של הקב"ה בעולמו זה יראת שמיים מכיוון שזה בא מהאדם. ולכן הפסוק אומר "ועתה ישראל מה ה' אלוקיך שואל מעימך, כי אם ליראה

אותו.״ כי כל אשר הוא נותן לך, רק זה (יראת שמיים), אתה לא יכול לצפות ממנו. זה צריך לבוא ממך, כן. אז קראתי פעם בהקדמה של הפירוש של הרב מוולוז׳ין בנפש החיים, בהקדמה שלו הוא מביא פירוש על ״תומר דבורה״ של הרמ״ק,[259] שהוא מסביר, אולי למדנו את זה פעם, אבל אני לא זובר מתי. שמסביר שזה ההסבר של הפסוק בעקידת יצחק: ״עתה ידעתי כי ירא א-לוקים אתה״[260] והוא מסביר שכל המידות הטובות אנחנו לומדים מהקב״ה, חוץ מיראת שמיים. כי אין בו יראת שמיים, ממי (הוא) יכול...(להתייראי). ולכן, אז יש פה הסבר יפה על: ״ עתה ידעתי כי ירא א-לוקים אתה״ – זאת אומרת, עתה ידעתי מה זה יראת שמיים – כי ״ירא א-לוקים אתה״. כאילו היה צריך לחכות עד שאברהם יהיה ירא א-לוקים כדי שהקב״ה ידע מה זה להיות ירא א-לוקים. זה פירוש יפה.

הערה מהקהל: חשבתי, בפסוק הזה: ״מה ה׳ שואל מעימך״[261] . שואל (דווקא). לא כתוב: ״מבקש ממך״. שואל, מלשון ששואלין כלי.

הרב: זה קשור. זה קצת קשור.

הערה מהקהל: עתה ידעתי.

הרב: עתה ידעתי – מה (ידעתי)? – כי ירא א-לוקים אתה. אתם מבינים את הקושיה? מה, הקב״ה היה צריך הניסיון של עקידת יצחק כדי לדעת אם אברהם הוא צדיק או לא? אבל אותה מידה של יראת שמיים, הקב״ה לא יכול לדעת את זה, מכיוון שיש לו כל המידות חוץ מיראת ה׳. הרב חיים מוולוז׳ין מסביר שזה פירוש מטעה. שזה לא נכון, כן. אף על פי שהפירוש הוא יפה מאד. עתה ידעתי –למה? כי ירא א-לוקים אתה. לא, הוא (הרב חיים מוולוז׳ין) אומר שיש בהקב״ה כל המידות בלי שום יוצא מן הכלל.[262] וזה נקרא אצלו ״א-ל שדי״, שאמר לא-לקותו: ״די״ ,ולעולמו: ״די״. אבל שאמר לא-לקותו: ״די״[263] – שיש לו יראה מן הבריאה. הבנתם את זה? לכן שם גבול לא-לקותו. יראת שמיים אצל הקב״ה אפשר לקרוא לזה ״יראת הארץ״ - אסור לי לנגוע בך, כן. אני ירא מזה, כביכול. זה מובן? אז זה נקרא מידת ״א-ל שדי״. ולכן, הרב חיים מסביר (ש) גם אותה מידה (של יראת שמיים) יש בהקב״ה, בצורה אחרת.

המשך קריאה: ״כי אף שאינו בעל עבירה״

זאת אומרת, התלמיד חכם הזה שכביכול אין בו יראת שמיים. אם אתם זוכרים את הפשט, הדרש, הפשט של רבי עקיבא: ״את ה׳ א-לוקיך תיראי״ – ״את״ לרבות תלמידי חכמים.[264] ולכן פשוט –את – לרבות תלמידי חכמים – צריך ״מורא רבך כמורא שמיים״. [265]צריך לייחס יראה לתלמיד חכם. זה הפשט, כן. אבל אולי יש פשט יותר עמוק. ״את״ - לרבות תלמידי חכמים – לגבי אותה מצווה של יראת א-לוקים. גם תלמידי חכמים, שייכים לאותה מצווה. ולכן, זה הנחה, שיש תלמידי חכמים שאין להם יראת חטא. הבנתם?

חכם, תלמיד ותלמיד חכם

אז לכן הגמרא מסבירה - זה במסכת יומא. במסכת ברכות גם כן אנחנו מוצאים את הביטוי הזה: ״תלמיד שאין תוכו כברו אל ייכנס לבית המדרש.״[266] אבל במסכת יומא יש מקור שאומר תלמיד שאין תוכו כברו אינו תלמיד חכם.[267] תלמיד, אבל לא תלמיד חכם. חכם, אבל לא תלמיד חכם, כן. הבנתם את ההבדל? טוב, אז צריך לא להיבהל, יש חכמים, אני לא רוצה לומר תלמידי חכמים ואני אחר כך אסביר למה, יש חכמים שאין בהם יראת שמיים. חוכמה יש. יש גם כן דיוק במדרש: ״חוכמה בגויים - תאמין, תורה בגויים – אל תאמין.״[268]

אז אפשר לפרש על זה, "חוכמה בגויים – תאמין" אפילו חוכמה בחכמים - תאמין. אבל תורה – צריך יראת שמיים. צריך יראת שמיים. הבנתם את ההבדל? טוב. ודווקא מה זה תלמיד שאין תוכו כברו? זה תלמיד שאין בו יראת רבו. אחד בפה ואחד בלב.[269] אין תוכו כברו. בפה הוא אומר הלכה כרבי, בלב הוא לא חושב ככה. הלכה "כאני". הבנתם? "אין תוכו כברו" – זה: אין לו יראת רבו. לכן אינו תלמיד חכם. ולפי הפשט, (הגדרת) תלמיד חכם: מי שמכיר בחכם אחר כרבו. אז נקרא "תלמיד של חכם" ולא נקרא "חכם". חכם זה גאווה. אף על פי שמבחינה פולקלורית, בעיקר אצל הספרדים, התלמיד חכם היו קוראים לו "החכם". עד שזה הגיע להיות איזה תואר: "חכם באשי"[270], למשל. היה חכם גדול. עכשיו יש גוזמה על זה. כל מלמד או מלומד נקרא: הגאון, אתם ראיתם בפרסומים. הגאון הגדול... זה בושה. אז:

המשך קריאה: "אף (על פי) שאינו בעל עבירה."

זאת אומרת, יש לו חוכמה ואין לו עבירה, רק שאין לו יראת שמיים. וצריך להבין את ההומור של המהר"ל. אין לו עבירה אבל אין לו יראת שמיים, כן. הוא יכול גם להיות חשוב, אבל אין לו יראת שמיים.

המשך קריאה: "לא נקרא פרשת דרכים"

זאת אומרת, אין לו הדרך המפורשת. מה שכבר קראנו לפי ההסבר על המהר"ל, "הלכה פסוקה", כן.

המשך קריאה: "שאין הדרך מביאו לגמרי להיות עם ה' יתברך, רק כאשר יש לו יראת שמיים."

אפשר לקשור את שני ההסברים: הוא מגיע להלכה אמיתית רק אם יש בו יראת שמיים. חוזרים למה שאמרנו: תורה בלי הערכים של האבות, זה תורה, אבל זה לא ההלכה האמיתית. זה מובן? אז נמשיך:

המשך קריאה: "ולמר זוטרא"

זה ההסבר השלישי

המשך קריאה: "זה תלמיד חכם דמסיק שמעתתא אליבא דהלכתא"

זאת אומרת, מי שמתכוון להלכה האמיתית.

המשך קריאה: "פירוש: ההלכה שהוא האמת והישר"

שוב.

המשך קריאה: "ואף ששאר התורה גם כן נקראת תורה ויש עליה שכר גם כן"

אבל יש עליה שכר, כן. תזכרו את זה.

המשך קריאה: "מכל מקום יש לו קצת נטייה מן דרך האמת. אבל תלמיד חכם דמסיק שמעתתא אליבא דהלכתא, זה הדרך נקרא פרשת דרכים, שהוא נבדל ומיוחד משאר דרכים. וכל זה מורה כי התורה היא שמביאה האדם אל ה' יתברך ולהיות זוכה לעולם הבא וביותר כאשר מכוון הלכה"

שכר המצוות אינו התכלית

זה מובן? אז פה יש איזה קושי אפילו למהר״ל להסביר את דעתו. כי אם יש ניגוד, אז מי שיש לו תורה אבל אין לו יראת שמיים, אין לו שכר, אבל העיקר זה התורה, כן. הוא אומר: יש לו שכר אבל זה לא התכלית האמיתית של התורה עצמה. ולכן גם לזה מצאתי באותו פרק במשלי, זה פסוק ידוע. אם זה באותו פרק? לא. זה לא באותו פרק, זה בפרק ג׳. לא זוכר, אבל הפסוק אני זוכר, אולי אתם תזכרו את הפרק. זה: ״אורך ימים בימינה משמאלה עושר וכבוד״,[271] איזה פרק זה? טוב, מכל מקום הפרק ידוע. לא רשמתי את מספר הפרק. 18:00 ״אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד״ לכן יש שכר גם בימין וגם בשמאל. אבל זה לא התורה האמיתית שמה שאמרנו כבר במשנה בפרקי אבות: ״אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל שכר״[272] – אם זה בימין ואם זה בשמאל. אם זה אורך ימים, אם זה...אורך ימים ועושר וכבוד זה שכר של התורה, זה מורה שלתורה יש ערך. אבל זה הנאה, כן, מכל מקום. זה לא הכיוון האמיתי של התורה לזכות בחיי העולם הבא. אף על פי שזוכה בשכרו בעולם הבא, זה לא הכיוון של דרך הישר. ופה אני רציתי לקשור, כן, יש לנו קצת זמן, מה שלמדתי בפירושים על הגדה של פסח. יש פירוש אחד שלא נודע שם של מי שכתב את זה, זה נקרא ״דברי תורה״.[273] זה פירוש ישן בהגדה של פסח. ושמסביר את הפסקה על הבן החכם. אני אסביר את זה בקצרה כדי לקשור לעניין שלנו. ״חכם – מה הוא אומר? מה העדות והחוקים והמשפטים אשר ציווה ה׳ אלוקינו אתכם? אף אתה אמור לו כהלכות הפסח: אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן.״[274]

והפשט הרגיל והידוע וזה אמת שלפי הגמרא בפסחים זה מכיוון שהוא שואל מה צריך לקיים כדי לקיים את מצוות ה׳ א-לוקינו שציווה לכם שאתם יצאתם ממצריים, כן. אז צריך להסביר לו את כל ההלכות פסח עד האחרונה, שהיא: ״אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן.״[275] אתם יודעים מה זה הפשט של: אין מפטירים אחר הפסח אפיקומן –אין אוכלים מנה אחרונה אחרי הפסח. זה מובן? כן. חוץ מכל הרמזים והסודות שיש במשנה ההיא. אבל לפי הפשט זה מובן, צריך ללמד אותו, למסור לו את כל ההלכות עד האחרונה, כן. מכיוון שהוא אומר שהוא צריך את זה. מה יש לעשות כדי לקיים. זה מובן, טוב. אבל החכם הזה שאני מביא אותו, הוא הסביר את זה ככה. כי הפסח נאכל על השובע וזה סימן שאין הנאה במצוות. זאת אומרת, הוא רוצה לקיים המצווה - וזה הפרט העיקרי שצריך ללמד לבן חכם. מכיוון שהשאלה שלו זה לא רק על המצוות של פסח אלא כל התורה כולה. מה העדות והחוקים והמשפטים אשר ציווה ה׳ א-לוקינו אתכם. אף על פי שהתחיל במצוות הפסח, השאלה של החכם היא על כל התורה כולה. אז צריך להסביר לו, ללמד לו, איך אומרים? ללמד אותו, את הכוונה הרצויה של קיום התורה – שזה צריך להיות לשמה. ואת זה אנחנו לומדים את זה מהפרט הזה. כי הפסח היה נאכל על השובע ולכן אין מפטירין אחרי הפסח אפיקומן. זה מובן? וזה פירוש יפה מאד, כן. והוא מביא את הפסוק השייך למצוות של פסח: ״וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות״[276] זאת אומרת, הכוונה זה להיות צדיק, אף על פי שיש שכר. אבל הכוונה זה לא לקבל שכר. ״וצדקה תהיה לנו״ זה כדי להגיע לאותה מידה של להיות צדיק. מה זה להיות צדיק? לקיים את המצוות לא על מנת לקבל שכר. אף על פי שזה עניין אחר, ברור שיש שכר, דאם לא כן זה הכפירה של הצדוקים ואתם זוכרים את כל הפרשה.[277] זה מובן.

הדרך להיות צדיק - אמונה או מצוות?

וייתכן מאד, שזה קשור גם כן למחלוקת בין הרמב״ן ורש״י על הפסוק: ״והאמין בה׳ ויחשבה לו צדקה״.[278] אתם זוכרים את פירושו של רש״י היה ש ״והאמין בה׳״, וה׳ חשב את

האמונה צדקה לאברהם. והרמב״ן חולק על זה ואומר, וטעמו עימו, ואומר שאברהם האמין בה׳ ומכיוון, וזה הענווה שלו, היה יודע שאין לו זכות לאותה בשורה, אז חשב שהקב״ה מבשר לו את הבשורה ההיא כצדקה – מתנת חינם, בלי זכות, כן. טוב למדנו את זה פעם, שיש טעמים לרמב״ן שהפירוש של רש״י הוא מסוכן בסביבה הנוצרית. מכיוון שהטענה שלהם זה כי העיקר זה האמונה. ופירושו של רש״י מחזיק, מחזק נאמר, את הדעה שהצדקה מתחילה באמונה. ולפי הפסוק שלנו: ״וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות״ הצדקה, ההצדקה, להצדיק – להיות צדיק, כן, זה קיום המצוות. ומה עתה רש״י בא ואומר: הצדקה זה האמונה, כן? אז לפי דעתי, הפשט של המקרא שייך לאברהם ואף על פי שיש סכנה לחשוב כמו התיאולוגיה שלהם, אצל אברהם זה נכון – כי זה התחלה של הדרך של המידות. אבל עכשיו שקבלנו תורת משה אחרי שלב של החסד, שלב של הדין, שלב של האמת, ההצדקה זה דרך המצוות. אבל הפשט לגבי אברהם היה האמונה. ולכן כל מי שמתחיל להאמין כמו אברהם, נקרא ״בן אברהם״ מכל מקום, ״וצדיק באמונתו יחיה״[279] – אמונתו לא כפי שאומרים הגויים: צדיק באמונה יחיה. הם סילפו את הפסוק , אתם יודעים את זה? כתוב: ״צדיק באמונתו״, שמה. אבל מכל זה, אנחנו לומדים ״ויחשבה לו צדקה״, זאת אומרת, וזה מצדיק גם הרמב״ן וגם רש״י. מכיוון שאברהם לא החזיק בזכות שלו, כן. והקב״ה חשב את האמונה כצדקה. הוא (אברהם) רצה להיות צדיק ולכן האמין בבשורה. לא כדי להנות מהבן שהוא מבשר לו, כן. הוא לא מחכה את השכר, אלא האמין. הקב״ה אומר לאברהם, לפני חוקות הטבע אין לך בן, אז אני נותן לך בן, כן.[280] אז אברהם חשב את זה, סליחה, הקב״ה, אז הקב״ה חשב את אותה אמונה כצדקה. כשאברהם האמין באותה בשורה זה לא על מנת לקבל אותו שכר – הבן (יצחק), אלא (כדי) להיות צדיק, דרך האמונה. הבנתם? אבל זה מה שאומר הרמב״ן, כן. הוא (אברהם אבינו) חשב שאין בו זכות והוא חשב שהקב״ה נותן לו את זה כמתנת חינם. ולכן כתוב: ״מתן שכרן של צדיקים.״[281] ואפשר, זאת אומרת, ליישב את המחלוקת כאילו בין הרמב״ן ורש״י, אבל בכל זאת זה חוזר לעניין שלנו. שאף על פי שיש שכר למצוות, אבל שכר זה הצדדים של המצוות. עיקר המצווה זה להיות צדיק – ״וצדקה תהיה לנו, כי נשמור״ – וזו ההלכה הפסוקה. הבנתם? זה קשור אם כן למשנה של פרקי אבות: ״אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס ויהיה מורא שמיים עליכם,״ זה קשור לכל ההסבר של המהר״ל פה. עכשיו יש לך עבודה בהקבלה שלך. תסביר לנו את ההקבלה.

שלבי ההתקדמות לדרך הישר

תשובה מהקהל: אז הוא נמצא בפרשת דרכים.

הפרשת דרכים של ריש לקיש אז רואים שהראשון יתלה בביטול תורה.

הרב: אולי כדי שכולם ישמעו את הסוגיה. תזכיר את הסוגיה של ריש לקיש. זה לא ארוך. אני יכול לעזור לך קצת, כן. אז: ״לעולם ירגיז אדם יצר טוב״[282]

תשובה מהקהל: זה מבוסס על פסוק של תהלים: ״רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם על משכבם ודומו סלה״[283]

הרב: יפה.

תשובה מהקהל: אז אחר כך, שמה אומר ריש לקיש: לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע והוא ביסס את זה על ארבע דרגות. הראשון, אם כן, זה ביטול תורה,

הרב: לא, לא. הדרגה הראשונה זה ירגיז אדם יצר טוב כנגד יצר הרע. לפי הנושא שלנו – זה פרשת דרכים, כן, טוב. צריך למצוא את הדרך הישרה בין היצר טוב ליצר הרע. ייחוד המידות. אחר כך אומר, אם הוא מצליח, מוטב: "אם נצחו – מוטב ואם לאו – יעסוק בתורה".

תשובה מהקהל: יעסוק בתורה, כן. אז "יעסוק בתורה", ראינו בתורה אור, של המהר"ל – זה נוכח פני ה', והשני זה היה יראת חטא – אמרו בלבבכם.

הרב: כן. והשלישי?

תשובה מהקהל: והשלישי זה יתלה בקריאת שמע..

הרב: לא, לא. אני חוזר על ריש לקיש. "ירגיז אדם יצר טוב כנגד יצר הרע", כן. אז זה הפרשת דרכים שהמהר"ל רוצה להסביר, כן. אחר כך, יעסוק בתורה – זה תלמיד חכם. זה אליבא דרב חסדא. כן, דרב חסדא. אחר כך זה: "אם נצחו מוטב ואם לא יקרא קריאת שמע" – זהו, זה היראת חטא. ואחר כך: ודומו סלה" –"יזכור לו יום המיתה" בריש לקיש. פה הסדר הוא קצת הפוך. צריך לומר, קודם כל יזכור לו יום המיתה – זה יראת חטא. ואחר כך הלכה – אתה זוכר את ההסבר השלישי של הסוגיה של המהר"ל? "חכם דמסיק שמעתתא אליבא דהלכה" – ייחוד המידות – זה קריאת שמע. אבל יש הקבלה יפה. אתה צריך לכתוב את זה, כן או להכתיב, זה אותו דבר. מה השעה? יש לנו קצת זמן. אתם רוצים שנמשיך? יש לנו עוד עשר דקות. או, אם יש לכם שאלות, ככה אני אנוח קצת.

שאלה מהקהל: רש"י בגמרא...

הרב: אה, רש"י בגמרא, יפה. אפשר לפתוח אולי? אני לא יודע אם זה לחץ דם. אז השאלה של הגמרא[284] הייתה: "מאי פרשת דרכים?", כן. "מאי פרשת דרכים? "מה הוא מדמה להגיע לפרשת דרכים דהא, אבוקה" – טוב זה כבר שייך למה שהיה למעלה, לא צריך. זה בשיעור הקודם. זה הסברא של רב חסדא זה תלמיד חכם ביום המיתה. "והוא תלמיד חכם ביום מותו. וידע שלא פירש לפרוק מעליו עול תורה". תלמיד חכם שהגיע ליום מותו והוא יודע כתלמיד חכם, שלא פרק את עול תורה. הוא נשאר בחוכמתו ביום מותו. הוא נשאר תלמיד חכם ביום מותו. ופה יש נושא בפני עצמו. כי רק עד היום האחרון יודעים אם אדם הוא צדיק או רשע.[285] זוכרים את כל הפסוקים על זה? אתם זוכרים את העניין. "והן בקדושיו לא יאמין".[286] עד יום האחרון אפשר לעשות תשובה או אפשר לפרוק עול. ההסבר השני זה יראת חטא: "זכה ליראת חטא אחר שזכה לתורה – ניצל מכולן."

מכל הסכנות שראינו בשיעור הקודם.

"שהתורה מלמדתו דברי מצווה ודברי איסור וממה שהוא צריך לפרוש. ויראת חטא מונעו מלרדוף אחרי יצרו."

ולכן לא מספיק חוכמת התורה. צריך גם כן יראת חטא כדי להגיע לאותה פרשת דרכים ולהצליח להגיע לעולם הבא.

וההסבר השלישי: "דסלקא ליה שמעתתא אליבא דהלכתא והכי קאמר עלה עמוד השחר, ניצול מן החיה וכו'. זכה לתורה, ניצול מיצר הרע ומן החטא. ועדיין אינו יודע באיזו דרך מהלך. אם יזכה שיסייעוהו מן השמיים להתקבל דבריו בין חבריו להורות כהלכה וכמשפט

- הגיע לפרשת דרכים, כלומר, זכה לכך - ניצול מכולן" (עד כאן קריאה והסבר על רש"י בגמרא)[287]

זה מובן, כן. זה צדיק והלכה כמותו זה המדרגה הכי בטוחה להיות בן העולם הבא.

שאלה מהקהל: יכול להיות שיש איזה מצב שיש בו הרבה חוכמה, בלי תורה?

הרב: בלי יראת חטא

שאלה מהקהל: בלי יראת חטא. יש מצב שיש יראת חטא וחוכמה.

הרב: כן, ברור.

שאלה מהקהל: איך אתה מסביר את זה?

הרב: כן. יש. זה אולי קשור לכל השלבים של הצדיק, כן. זה קשור למה שהביא יהודה, כן. לעולם ירגיז אדם יצר טוב כנגד יצר הרע. זה רצון טוב - הוא רוצה את הטוב ולא הרע. אבל ההנחה של הגמרא שיכול להיכשל. למה? מכיוון שאין לו מספיק חוכמת התורה. אז יעסוק בתורה. זה מובן? זאת אומרת, מי שבוחר בדרך הישרה אבל הוא לא יודע היכן היא. ולכן הוא צריך תורה. אז זה מתחיל בנטייה של הרצון: אני רוצה להיות צדיק אבל סוף סוף, מה זה להיות צדיק? צריך חוכמה. אבל חוכמה בלי אותה יראת חטא – זה כלום. ויראת חטא בלי תורה – זה גם כן לא מצליח. ולכן כתוב, אין עם הארץ חסיד. "אין בור ירא חטא ואין עם הארץ חסיד".[288] זה מובן? כן. חוץ מזזאת אומרת, סליחה, אפשר להבין את זה בשלבים בחיים. יש גיל מסוים שהנפש, הלב – מלא יראת חטא. ונכשל, כן. למה? מכיוון שבמשך הזמן הוא רוצה, אבל הוא לא יודע לאן לפנות, כן. אז הוא מתייאש מהאמת. ויש גם שלב יותר מתקדם - למד אבל נכשל גם כן. למה? מכיוון שלמד כל כך רק דרך החיצונית, שהוא יודע שיש טוב מצד אחד רע מצד אחד, אבל יצרו לא נותן לו לחיות מכיוון כשבוחר בטוב, הוא בוחר רק בחלק שלו, בחלק שלו. כי הוא בנוי מיצר טוב ויצר רע. וכשהוא בוחר רק ביצר הרע, הוא מתחלק גם כן מכיוון שיש בו גם כן יצר טוב. אז הוא מתייאש. מה חסר לו? ייחוד. לכן יקרא קריאת שמע. זאת אומרת, תורה בלי ייחוד המידות מביא אותו לכשלון. היה חסר לו לקרוא קריאת שמע, כן. והשלב האחרון – קרא קריאת שמע. הוא יודע שאפשר להצליח, שאפשר לדעת איך להצליח אבל הוא מתייאש. כן. זאת אומרת, אם הקב"ה לא יעשה - מה אני אעשה? כן. זה שלב הכי רגיש, כן. אולי אני לא יכול. אז אומרים לו שיזכור לו יום המיתה. זה שייך לך. יש לך יום הדין בשבילך. זה שייך לך. אתה צריך לפתור, לא (אל) תחכה להקב"ה. אתם מבינים? זה רק בקצרה גם כן. אבל זה כל הכוחות האלו צריך לפעול ולתפעל אותם בבת אחת. כשיש כשלון אז לפי הסדר הלוגי, נאמר, או הכרונולוגי גם כן – היה חסר משהו. קודם כל אולי חסר חוכמה. יש חוכמה, אולי חסר קריאת שמע? יש קריאת שמע – אולי חסר האכפתיות – זה שייך לך. יום הדין. אתה לא יודע מה זה יום הדין – שיזכור לו יום המיתה – שידונו אותך, אותך ולא אחר. אז זה שייך לך. הבנתם את זה? אז "ודומו סלה". זה ההסבר של רש"י, יום שכולם יהיו דוממים.[289] יום הדומיה. זה יום הדין. רק הדיין מדבר. אם אתם עברתם פעם לפני בית הדין? הוא לא נותן לדבר.

הערה מהקהל: להיפך, כמה שאתה מדבר זה יותר גרוע.

הרב: כן. לכן צריך להיות מתון. זה כתוב: הוו מתונים בבית דין. טוב. יש עוד שאלה? אז בסדר. אז נתראה בהמשך בשבוע הבא אי"ה.(שיעור 6 הישן 22:36)

שיעור 5

סיכום השיעור הקודם בקצרה

הרב: זה היה לפני שבועיים, כן. הגענו לסוף המאמר של נר מצווה ותורה אור, כן. והגענו לכל השלבים של חשיבות התורה שמביאה לחיי עולם הבא. זוכרים את הנושא? והשלב האחרון היה נקרא בגמרא, פרשת דרכים. כדי לצאת מה...איך אומרים, הניגודים של הדרכים או מימין או משמאל. צריך פרשת דרכים. וסוף סוף הגענו לפי הגמרא להגדרה של הלכה פסוקה. זה ההגדרה הסופית של חשיבות התורה זה הלכה פסוקה. זוכרים את זה? אז אולי ניקח.

הערה מהקהל: לנקודה האחרונה של הלכה פסוקה לא הגענו ממש.

הרב: מה?

הערה מהקהל : לנקודה האחרונה של הלכה פסוקה לא הגענו ממש. כלומר, לא התחלנו.

הרב: כן, בשיעור האחרון? טוב אז ניקח את סוף המאמר, זה בדף ז'. לא, בדף ז' של הספר הזה, כן. פה, "ולמר זוטרא זה תלמיד חכם דמסיק שמעתתא אליבא דהלכה", כן? מצאתם? אולי ניקח בהתחלת העמוד, שורה שניה:

המשך קריאה: "ולפיכך אמר, הגיע לפרשת דרכים, אז יודע שהוא מהלך בדרך הישר"

מצאתם?

המשך קריאה: "ולפיכך אמר, הגיע לפרשת דרכים, אז יודע שהוא מהלך בדרך הישר נכחו, מבלי נטייה ימין ושמאל."

ולמדנו כמה פסוקים בהקשר. אתם זוכרים את זה? טוב

המשך קריאה: "ובגמרא, מאי פרשת דרכים? ומפרש לרב חיסדא, זה תלמיד חכם ויום המיתה. כי בעודו בגוף אין האדם בדרך הישר אשר הוא נוכח ה', כי יש לגוף מצד עצמו נטייה והסרה מן היושר"

כל זה – ברור. למדנו כבר.

המשך קריאה: "ולפיכך יום המיתה נקרא פרשת דרכים, שאז הוא מסולק מן הגוף ואז האדם הולך נכחו אל עולם הבא"

אז זה ההסבר הראשון של הגמרא, זה תלמיד חכם ביום המיתה. אז דווקא ביום המיתה, תלמיד חכם הוא מסולק מהנטייה הגופנית הגשמית של עולם הזה שמביאה או לימין או לשמאל, ואחר כך נראה עוד מהי הסכנה של אותה הנטייה.

המשך קריאה: " ולמר נחמן בר יצחק, זה תלמיד חכם ויראת חטא. כי יראת חטא מעמידו על דרך נוכח ה' בלי נטייה לימין או שמאל עד שדרכו נוכח ה' יתברך".

גם זה למדנו בשיעור הקודם.

זה המידה של יראת חטא, עוזרת לו, נאמר, להישאר בדרך הנכונה.

המשך קריאה: "וזה נקרא פרשת דרכים, אשר כל פרשת דרכים הדרך ההוא מביאו אל תכלית הליכתו שאין לו הסרה כלל, ואין להקב"ה בעולמו, רק יראת שמיים..."

וכל זה אני זוכר שלמדנו.

המשך קריאה: "כי אף שאינו בעל עבירה, רק שאין לו יראת שמיים - לא נקרא פרשת דרכים, שאין הדרך מביאו לגמרי להיות עם ה' יתברך - רק כאשר יש לו יראת שמיים."

כן, ולמדנו, אני זוכר זה לפני שבועיים אז עבר זמן, הרבה פסוקים שאומרים שצריך עידוד כדי להישאר בדרך הישר. אז פה נתחיל:

המשך קריאה: ולמר זוטרא, זה תלמיד חכם דמסיק שמעתתא אליבא דהלכתא. פירוש - ההלכה שהוא האמת והישר".

זה הלכה פסוקה, כן. ההלכה שהיא האמת והיושר.

המשך קריאה: "ואף ששאר התורה גם כן נקראת תורה ויש עליה שכר גם כן, מכל מקום יש לו קצת נטייה מדרך האמת."

וזה למדנו את העניין של תורה לשמה. כי יש פסוק שאומר: מימינו עושר וכבוד" אתם זוכרים את הפסוק הזה? לא, אורך ימים מימינו ומשמאלו, לא. אורך ימים מימינו – מימינה או משמאלה? מימינה, כן. ולכן זה תורה אבל יש גם כן קצת הנאה. ומכיוון שישי קצת הנאה זה לא תורה לשמה לגמרי. ופה למדנו את כל העניין של הכוונה של המצווה. מה זה תורה לשמה? מה זה צדיק? עברנו דרך ארבעה בנים של ההגדה של פסח. זוכרים את כל העניין? "וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות". אם יש הנאה אז זה כבר נטייה או לימין או שמאל. ואפילו שהנטייה היא... יש סוגיה בבבא בתרא: "הנותן סלע לצדקה ואומר על מנת שבנו יבריא, הרי הוא צדיק גמור."[290] זאת אומרת המעשה הוא מעשה של צדיק, אבל בכל זאת, זה לא הכוונה הרצויה מכיוון שיש על מנת לקבל שכר. אפילו ששכר – יש. אבל המעלה הנכונה של התורה לשמה זה על מנת שלא לקבל שכר, או שלא על מנת לקבל שכר. הגירסה הראשונה היא גרסה של המהר"ל: על מנת שלא לקבל שכר. זה לא נושא קל, כן, כי שני (ה)דברים הם אמת. יש שכר, וצריך לעבוד לא על מנת לקבל שכר. ולמדנו את זה כבר. ולכן, באה ההגדה של פסח ואומרת בשאלת החכם: אף אתה אמור לו כהלכות הפסח, אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, או אפיקומן, לפי הגרסה. והבאתי פירוש ישן שנקרא, ואני לא יודע מי כתב את הפירוש הזה, הפירוש הזה נקרא "דברי תורה" על ההגדה של פסח. הוא מסביר את זה באופן פשוט לגמרי: מכיוון שקרבן פסח היה נאכל על השובע, זה סימן שזה למעלה מכל הנאה. אין שום הנאה. והשאלה של החכם, לכאורה היא על עניינים של פסח: מה העדות והחוקים והמשפטים האלה, כן, מצוות פסח. אבל בכל זאת השאלה שלו היא שייכת לתורה כולה. שמתחילה במצוות של פסח, כן. ופה יש הנושא של מהי הכוונה של העבודה. אז צריך להסביר את הפרט האחרון של הלכות פסח, שממנו אנחנו לומדים שהכוונה האמיתי של העבודה האמיתית היא שלא לקבל שכר – שום הנאה – על השובע. זוכרים את זה? ומזה גלשנו קצת לשאלה של הרשע, אתם זוכרים? "רשע מה הוא אומר? מה העבודה הזאת לכם? והמשנה ,ההגדה, מפרשת בעצמה את הכוונה של מה שאומר הרשע. "לכם ולא לו" – זאת אומרת עם הנאה. ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל, טוב, זה סוף, זה המשך המשנה. כמובן, יש הבדל בין מצוות שאוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא. ולכן צדיק

גמור, כשאוכל פירותיהן בעולם הזה, יש כלל כזה, כן. אבל בכל זאת הנטייה לימין או לשמאל זה מורה כבר לחיפוש אחרי ההנאה. ולפי דעתי, אפשר כבר להסתמך על הפסוק הזה: "אורך ימים מימינה משמאלה עושר וכבוד" כל זה שייך להנאות של העולם הזה, כן. אף על פי שזה מותר, אם אפשר לומר, בכל זאת, הכוונה הרצויה זה למעלה מזה – הדרך הישרה – זה הלכה פסוקה. מובן? טוב. אז אפשר להמשיך.

המשך קריאה: " הלכה שהוא האמת והישר. ואף ששאר התורה גם כן נקראת תורה ויש עליה שכר גם כן, מכל מקום יש לו קצת נטייה מן דרך האמת.

אף על פי שזו תורה גמורה, צדיק גמור, יש קצת נטייה מדרך האמת. אחר כך נראה דברים יותר חמורים, כן.

המשך קריאה: "אבל, תלמיד חכם דמסיק שמעתתא אליבא דהלכתא, זה הדרך נקרא פרשת דרכים"

הוא פורש מהדרכים, הסבך של הדרכים,

המשך קריאה: "שהוא נבדל ומיוחד משאר דרכים."

זה דומה מאד למה שאומרת המשנה בפרקי אבות: "עשה לך רב והסתלק מן הספק".[291] מה זה הספק? זה הספק דווקא בא בצומת הדרכים. להסתלק מן הספק זה הלכה פסוקה.

בת קול והלכה למעשה

הרב: סתם דבר תורה, במשמעות של "ודבר ה' מירושלים".[292] ודבר ה' מירושלים - זה הלכה פסוקה. טוב, ודווקא פה יש לנו,

שאלה מהקהל: כאן היסוד של "אחרי רבים".[293] של אחרי רבים, שזה ההלכה מכיוון שזה לא סוטה,

הרב: זהו, אם זה אחרי רבים, אפשר להטות. אז אפשר להטות. ואם לא, אסור להטות. זאת אומרת, כי הרבים באים, אני לא רוצה לומר כתחליף או במקום, ההלכה פסוקה. כשלא מגיעים להלכה פסוקה, נאמר מבת קול, אפילו, כן, מרוח הקודש, יש: "אחרי רבים להטות".

שאלה מהקהל: אפילו כשיש בת קול. רבים (זה) יותר מבת קול.[294]

הרב: לכן אמרתי את זה כפי שאמרתי, כן. לא, היו תקופות שזה היה לפי הבת קול.[295] אבל באה תקופה שהיה אסור להשתמש גם בבת קול, כן, זה תקופות תקופות. למשל, אולי שמעתם, זה קצת שייך לתורת הנסתר, מה שקוראים: "מגידים", כן. כשדיין מתקשה למצוא את הפסק, פסק ההלכה, לפי אותו כיוון של המשנה: "עשה לך רב והסתלק מן הספק".[296] ויש הזדמנויות כאלו, יש מצבים כאלו שדיין לא יכול לשאול את הרב שלו. לא צריך להסביר, יש הרבה מצבים כאלו. שעת הדחק וכן הלאה. אז הוא נמצא, הוא נשאר בספק. אפילו אם זה רב גדול, הוא צריך "עשה לך רב והסתלק מן הספק". ולכן המקובלים סיפרו שלפעמים בחלום בא איזה מגיד ומגיד להם מראשית אחרית.[297] מגיד דבריו ליעקב.[298] היו תקופות שהיו משתמשים במגידים. ובתקופה האחרונה, הגדולים אסרו להשתמש

במגידים. זה אי אפשר לדעת באיזה צינורות זה בא, כן. כי אנחנו בדורות האחרונים. ובפרט הגאון מווילנא אסר לגמרי את זה.[299]

שאלה מהקהל: שאלו את רבי יוסף קארו...[לא ברור בקלטת] [300]

הרב: ובכל זאת אני זוכר שראיתי במה שאמר הגאון שבתקופה שלנו אסור להשתמש בכלל. צריך לדייק, לבדוק. זה היה הבית יוסף וגם הבית יוסף אמר זה לא להשתמש הלכה למעשה. ואני זוכר שלמדתי כמה ספרים של חכמי מרוקו האחרונים על עניין של דין מן השמיים, ואמרו בפירוש: הנה הדין מן השמיים אבל אסור להשתמש בזה הלכה למעשה.[301] והיה להם איזה ביטוי יפה. זה היה מתחיל כל פעם: "ואם יראה בעיני מורי". היו מתחילים ככה. טוב, נחזור לעניין שלנו.

שאלה מהקהל: מה עם היסוד של: "לא בשמיים היא"?[302]

הרב: זה לא סותר. "לא בשמיים היא" – עכשיו. אבל היא מן השמיים. זאת אומרת, פה, פה יש נקודה לפי דעתי,

שאלה מהקהל: במקום של הדחק, אני מבין. במקום שאין רוב חכמים, במקום שאין רב לשאול, במקום של הדחק של פסק הלכה.

הרב: לפי דעתי, היו תקופות שכל מה שאנחנו לומדים, זה היה מציאותי. למשל: "ויהי מורא רבך כמורא שמיים".[303] בתקופה שלנו, יש מקום לטעות. זה מן סכנה של עבודה זרה. אם מבינים מה זה מורא שמיים, כן, יש סכנה של עבודה זרה. אני לא רוצה לתת דוגמאות. ולכן אנחנו לא מבינים באמת במה המדובר, כן. אבל היו תקופות שזה היה גלוי.[304] ולכן, החכמים היו מן השמיים. באותה מדרגה. זה מובן מה שאני אומר, כן. ולכן כשעברנו את התקופה של הבת קול עצמה, היה אסור להשתמש בבת קול. ולכן, זה חידוש. מכאן ואילך, תדעו: לא משתמשים בזה.[305] והבאתי רק את הדוגמה של המגידים, כן. כי צריך להבין את זה, מאז סיום תקופת הנבואה. או נאמר ביתר דיוק: תקופת סיום הנבואה, כי -וזה לקח קצת זמן של מעבר אז עברנו מעולם לעולם. ולכן החידוש של התורה שבעל פה בא כדי, וזה מתחיל ב: "ועשו סייג לתורה"[306]. מכאן ואילך זה ניתן ללימוד, לפלפול, להחלטה של הדיינים. אבל היו תקופות שהדיינים היו אלוקיים. ורק בתקופות האחרונות, אנחנו לכאורה רואים כאילו הם בן אדם כמונו. אני הגזמתי קצת אבל לא, לא כל כך, כן. הבנתם את זה? למשל, כשלומדים אצל פוסק כמו הריי"ף למשל, זה בוודאי לא היה סתם רב מסתם בית דין מסתם קהילה, כן. זה ברור? ולכן לפי דעתי היה צורך של (ה)חידוש הזה, מכאן ואילך לא משתמשים בבת קול. זה לא אומר שהאמת לא באה מהבת קול.

החשש מנטיה לימין או לשמאל

אבל אולי נראה מיד פסוק. אני רשמתי כמה דברים שקשורים לנושא שלנו. שיש לנו שני הפסוקים על העניין של הביטוי של המהר"ל עצמו. הוא הדגיש את זה. לא לימין ולא לשמאל. ואתם יודעים איך זה קשה מאד להיות בדרך, בדרך האמצעי, נאמר, לפי ההגדרה של הרמב"ם. לא, האמצעי זה המהר"ל. מה הוא המושג של הרמב"ם?[307]

תשובה מהקהל: שביל הזהב.

הרב: לא. שביל הזהב זה תרגום. טוב, המהר״ל אומר ״דרך האמצעי״, כן. והרמב״ם?

תשובה מהקהל: ממוצע

הרב: ממוצע? גם זה תרגום. שכחתי, אבל זה אותו רעיון, כן. שביל הזהב זה קצת פילוסופי יווני, כן.[308] ויש נטיה מתמדת לימין ושמאל. אבל אתם זוכרים על הפסוק שאני אומר מיד, יש שני פסוקים.

הערה מהקהל: לא תסור

הרב: לא תסור, יפה. הנה הפסוק: ״על פי התורה אשר יורוך והמשפט אשר יאמרו לך תעשה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל.״[309] אני זוכר פירושו של רש״י, אפילו אם יאמרו לך ימין זה שמאל ושמאל זה ימין.[310] יש פירוש לפי הקבלה על זה. כי יש הבדל בין אור ישר של התפשטות העולמות ואור חוזר של תיקון העולמות. אז מה שזה בימין באור הישר הוא בשמאל באור החוזר. וזה פשוט מאד, כן, לכן לא נפרש.

הערה מהקהל:...[הקלטת לא ברורה]

הרב: גם כן, זה קשור גם כן. אבל פה זה העניין של עולם הפוך.

זאת אומרת, אנחנו חיים במדרגות התחתונות של העולם במדרגה של עולם שנקרא, עולם הפוך. המידות של נה״י – נצח, הוד , יסוד, הן בעולם הפוך. למדתם את זה פעם אולי? זה אומר לכם משהו. לכן בהתפתחות של ההיסטוריה של החסידות, אחרי החב״ד[311] יש חסידות נה״י.[312] אולי שמעתם כבר על זה, כן? הם מועטים עכשיו הם לא רבים. זה רק התחלה של שלב יותר מאוחר. ובאותה מדרגה, זה עולם הפוך. זאת אומרת, מה שלכאורה נראה כימין זה באמת שמאל, ומה שלכאורה נראה כשמאל זה באמת ימין. לא התייחסתי לדברים פוליטיים, כמובן. אבל זה ברור לא? ובפרט, המידה של משה רבינו זה נצח, כן. ומשה היה לוי – זה הוד. והמידה של אהרון הכהן זה הוד, ואהרון הכהן היה רודף שלום, זה נצח. זה קו החסד. זה עולם הפוך. זה מובן? טוב. אז נמשיך קצת. הפסוק הראשון אומר, הלכה פסוקה, זה לא לימין ולא לשמאל. זה הפסוק שלנו. אבל יש עוד פסוק אחר, יותר חריף וזה מביא אותנו עד גבול הסכנה של עבודה זרה. אם ההלכה איננה הלכה פסוקה, יש סכנה של עבודה זרה. והנה הפסוק. צריך להיזהר מההגדרה אבל לפי דעתי זה ברור. זה בפרק כח׳ של דברים פסוק 14 (ידי): ״ולא תסור מכל הדברים אשר אנוכי מצווה אתכם היום, ימין ושמאל, ללכת אחרי אלוקים אחרים לעבדם״.[313] זה ברור? אף על פי שזה לא הפשט הישיר, נאמר, של הפסוק. מי שנוטה בחיפוש שלו של התורה, בכוונה - תורה אמיתית, אבל בנטייה שלו הוא נטה או לימין או לשמאל, זה כבר התחלה של סכנה של עבודה זרה.[314] זה מובן, כן? ואז, כל הקטע הזה של המהר״ל מגיע לחשיבות של ההלכה פסוקה, שזה נקרא: פרשת דרכים. ולפי דעתי, אפשר, זה השיטה שלנו בלימוד הזה, לקשור עם המשניות של הפרקי אבות. זה המשנה של : ״עשה לך רב, והסתלק מן הספק״.[315] כי הדרכים זה הספק, ימין ושמאל וכל הסכנות של הספק, עמלק וכו׳. זה רחב כנושא.[316] זה מובן.

איך עומדין להתפלל?

ואני נזכר שיש ברייתא במסכת ברכות: ״אין עומדים להתפלל אלא מתוך הלכה פסוקה״.[317] אתם זוכרים את הברייתא? הברייתא היא קצת יותר רחבה. ״אין עומדים להתפלל לא מתוך

דין ולא מתוך דבר הלכה, אלא מתוך הלכה פסוקה״. ולהתפלל, זה להיות נוכח, כפי ההסבר של המהר״ל. אז זה קשור מאד, כן. טוב, רק הסבר קצר כי זה לא הנושא. לא מתוך דין – זה כשיוצאים מהבית דין. אם יש מחלוקת בין צדיקים, הולכים לבית דין. ואי אפשר להתפלל מתוך האווירה של הבית דין. כי האווירה של הבית דין, זה האווירה של המחלוקת בין הצדיקים. ואם יש מחלוקת בין הצדיקים, שמא, אי אפשר לקיים את התורה, ולכן אי אפשר להתפלל בזכות התורה, כי מתפללים בזכות התורה, זה מובן, כן. ולכן אין עומדין להתפלל מתוך דין, זה הגרסה, כן? ״לא מתוך דין ולא מתוך דבר הלכה״. דבר הלכה – זה הלימוד של המחלוקת על איזה נושא של הלכה. ״אלא מתוך הלכה פסוקה״ - צריך לעבור דרך איזה הלכה פסוקה, כדי להתפלל. זה מדובר, הברייתא שייכת לדיינים או לתלמידי חכמים. ההלכה, נאמר של המשנה, זה: ״אין עומדים להתפלל אלא מתוך כובד ראש״.[318] זה המשנה הכללית, נאמר. אז הברייתא היא מכוונת נגד התלמידי חכמים. כי האווירה הפנימית שלהם, זה האווירה של המחלוקת. לשמה, אבל גם במחלוקת לשמה, נעוצה מחלוקת. ואי אפשר להתפלל, להיות נוכח, מתוך הסבך של הספקות. צריך פסק. זה מובן? ויש באותה הסוגיה בגמרא, רבנן, לא, ״רב אשי עביד כברייתא, רבנן כמתניתין״.[319] וזה אימרה לא לא קלה בגמרא, כן. מה התלמוד רוצה להסביר לנו? שרב אשי לא היה מקיים את ההלכה כמו רבנן, כן? ההסבר הוא פשוט מאד לפי דעתי, רב אשי הוא היה הכותב של כל התלמוד.[320] ולכן האווירה הפנימית שלו הייתה אווירה של כל המחלוקתות שבעולם. ולכן דווקא לרב אשי היה צורך לקרוא הלכה פסוקה לפני התפילה. הבנתם? רבנן, עבדין כמתניתין - מתוך כובד ראש. זה מובן? וזה נושא חשוב. לפי הרגש הדתי הרגיל, נאמר, היינו אומרים, אדרבא, אווירה של בית דין זה אווירה נוחה להגיע לקדושה. מי שיודע מה קורה במדרגות בבית מדרש...יוצאים מלימוד בישיבה, מיד פתאום להתחיל ״אשרי יושבי ביתך״,[321] זה בלתי אפשרי. זה לא רציני. כי האווירה היא של מה? (של תחושה ש) קשה לקיים את התורה.[322] אתם יודעים גם כן, הסוגיה במסכת חגיגה, על הפסוק: כולם ניתנו מרועה אחד. איך מתחיל הסוגיה שמה?[323]

תשובה מהקהל: רועה אחד נתנן

הרב: כן,

תשובה מהקהל: דברי חכמים כדרבנות

הרב: נכון נכון. אלו מתירין, אלו חכמי התורה, גדולי התורה. ומהיכן אני מקיים תורה? ולכן כל האווירה היא אווירה של המחלוקת, או ימין או שמאל, וקשה מאד למצוא את הדרך להיות נוכח. והדרך להיות נוכח זה עניין של התפילה. לכן: ״אין עומדים להתפלל אלא מתוך הלכה פסוקה.״ זה מובן? טוב, אז נמשיך. וקשור לזה מיד, ואני רואה את מהלך הדברים במחשבה של המהר״ל, זה ממש נפלא. זה ישיר. נמשיך:

המשך קריאה: ״ובמסכת נידה, בסופה,״

(כלומר,) בסוף מסכת נידה.

המשך קריאה: ״תנא דבי אליהו, כל השונה הלכות״

בכל יום. לא כתוב פה בכל היום אבל הגרסה: ״כל השונה הלכות בכל יום״[324]

המשך קריאה: ״מובטח לו שהוא בן עולם הבא, בן העולם הבא. שנאמר: הליכות עולם לו. הליכות עולם לו. אל תקרי הליכות אלא הלכות״

לפני שנראה את ההסבר של המהר"ל על המימרה ההיא, אז אתם זוכרים שאחרי סיום התפילה, אנחנו קוראים את פרשת הקטורת. בעיקר בנוסח הספרדי. ואני חושב גם כן אצל החסידים, כן. מכל מקום, קוראים את פרשת הקטורת לפני התפילה בבוקר ובמנחה. ויתכן מאד שזה קשור לאותה ברייתא: "אין עומדים להתפלל אלא מתוך הלכה פסוקה." מכיון שאין שום מחלוקת על העניין של הקטורת. אף על פי שאנחנו מוצאים כמה, איך אומרים, פרטים, כמה פרטים יש (מחלוקת). כי לפי שמסבירים מפרשי התלמוד, בעניין של הקטורת לא היה שום שכחה.[325] והמחלוקת באה מחמת השכחה, כמובן, כן. זה מובן? והשורש זה שבירת הלוחות. שבירת הלוחות הביאה את השכחה.[326] זה עוד עניין קשור לשבירת הכלים וזה עניין אחר. ולכן, הקטורת זה מתחיל ככה: "ויאמר ה' אל משה".[327] מה ההמשך?

תשובה מהקהל: קח לך

הרב: קח לך, סמים. ואין "לאמר" . כל מצווה זה: "וידבר ה'" או "ויאמר ה'", או "וידבר א-לוקים" או "ויאמר א-לוקים אל משה לאמר". פה, אין לאמר. אלא – קח לך סמים. כאילו אין מקום של התורה שבעל פה. תורה שבכתב ותורה שבעל פה – היינו הך בעניין הקטורת. הבנתם? אני זוכר כשלמדתי את זה היו אומרים כי על, למשל הגרסה של רש"י בפירוש שלו: כלומר. כלומר - זה היה - כולו מר. כשרש"י אומר "כלומר", אז אי אפשר להבין. כולו מר. אבל משהו דומה. מה זה לאמר? אז באה המחלוקת: "לא מר". מר אומר. המחלוקת באה מחמת המימד הזה של התורה שבעל פה שמסבירה מהי ההלכה פסוקה: הכוונה של הכתב של התורה שבכתב. אבל בקטורת, אין דבר כזה. ולכן, לא רק יתכן מאד, אני זוכר שקראתי את זה בספרים, שקבעו את קריאת הקטורת כהקדמה לתפילה, ודווקא בשחרית ובמנחה שהם בבחינת חובה, ולא בערבית, אף על פי שעכשיו זה חובה. בשורש, זה היה מחלוקת דווקא אם זה חובה או זה רשות, זוכרים את זה?[328] ואחרי הלכה פסוקה, חוץ מכל הטעמים של הקטורת, כן, חורבן בית המקדש וכן הלאה. אבל בכל זאת, אחרי קריאה של הלכה פסוקה אז אפשר להגיע לכובד ראש הרצוי לתפילה. לפי ההסבר הזה של המהר"ל, זה העניין של נכח – בלי נטייה לימין ולשמאל. זה מובן? אז מיד כשלמדתי את המהר"ל פה אני ראיתי את מהלך הדברים. מיד ההגדרה של הלכה פסוקה מביא אותו לברייתא של תנא דבי אליהו[329] שאנחנו קוראים דווקא אחרי לימוד כדי להתחיל קדיש דרבנן. אתם יודעים את זה? אחרי לימוד או אחרי קריאת הקטורת אומרים קדיש דרבנן. או אחרי לימוד של משניות, תורה שבעל פה, בדרך כלל, אז מה קוראים:

"תנא דבי אליהו, כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא. שנאמר: הליכות עולם לו" – וזה פסוק במשלי. רק דקה, אני אתן לכם את הפסוק, לא זוכר איפה שמתי את זה. לא. סליחה, זה פסוק בחבקוק. בחבקוק פרק ג', וזה פסוק שישי, כן. מיד אני אסביר למה הבאתי את הספר. בפסוק יש קרי כתיב. הכתיב הוא הליכות בלי י'. זה לא קרי כתיב ממש. אלא בגמרא, אל תקרי הליכות אלא הלכות, כמו שכתוב, בלי י'. ההסבר, הפירוש של הגמרא מבוסס על הקרי-כתיב עצמו. הליכות עולם לו, אבל לא כתוב בי'.[330] אל תקרי הליכות אלא הלכות. זה בחבקוק, כן, פרק ג' פסוק ו'. כתוב ככה – הליכות עולם לו, בלי י' (דהיינו הלכות). אבל בתפילה כשאנחנו קוראים אותה ברייתא, יש מיד אחר כך, ואחר כך נחזור למהר"ל, מיד אחר כך: "אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא, תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר: וכל בנייך לימודי ה'."[331] אז רציתי להסביר, לחדש משהו בזה, למה סמכו (בתפילה) שתי הברייתות האלה? 1. אל תקרי הליכות אלא הלכות – כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא. אתם רואים שזה ממש מדויק במהלך הסברות של המהר"ל. ומיד אחר כך: 2. תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם. למה הסמיכות ההיא?

פשוט לפי כל מה שאמרנו, נראה לי פשוט. כל השונה הלכות בכל יום – נראה מיד כי החידוש זה בכל יום. כי בכל יום צריך לחדש את ההלכה פסוקה. והברייתא מסבירה כי זה הליכות עולם. מה זה הליכות עולם? אז זה לפי הנושא שלנו, כל העולם מביא לעולם הבא. כל העולם הזה מביא לעולם הבא. הליכות עולם זה הדרך שמביא אותנו מעולם הזה לעולם הבא. הליכות עולם. זה מובן? ולכן כל השונה הלכות בכל יום – כי בכל יום מתחדש הספק. וצריך, ונראה את זה במהר"ל עצמו אחר כך, וצריך ללמוד את העניין של הלכה פסוקה. זה נקרא: "שונה הלכות". זה לא רק עניין של זכרון, כדי לחדד את הזיכרון, לרענן את הזכרון, אלא העבודה של התורה שבעל פה זה להיות שונה הלכות בכל יום, שונה. זה מובן מה שרציתי לרמוז בזה? זה לא עניין אוטומטי, מכאני ככה, כן. אם אני קורא הלכה פסוקה כל יום אז אני בטוח שיהיה לי עולם הבא. זה בלתי... זה מובן? אלא כל השונה הלכות בכל יום, זה קשור להסבר של המהר"ל. כי בכל המערך של העולם הזה, צריך להיות כל פעם איזה מן צופן שנקרא: הלכה פסוקה נכח דרך הישר. אז צריך להיות שונה הלכות בכל יום. זה יותר עמוק מסתם להיות קורא הלכות.

שאלה מהקהל: יש עניין של שינוי?

הרב: נראה את זה אחר כך, כי יש הסכנה של השינוי. אבל לא אמר לשנות אלא לשנן, להיות שונה. אז, מה ראו? שמיד אחר כך אומרים אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם. טוב, הקשר הוא פשוט מאד.

הסכנה במחלוקת לשם שמיים – היא מתקיימת כמחלוקת

הערה מהקהל: יתכן שזה מחלוקת?

הרב: יפה. כי החיפוש של ההלכה פסוקה בכל יום מביא(ה) את המחלוקת של הלימוד. לכן מיד צריך להתקשר לעניין של השלום. יש הסכנה. כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא. כל אחד יש לו (את) הדרך שלו לעולם הבא. אז יש סכנה של המחלוקת – אז תזהרו. תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם. זה יפה הקשר בין שני הכללים האלו. ונזכרתי, כשהכנתי את השיעור, נזכרתי מה שאנחנו אומרים בתפילה: "עושה חדשות בעל מלחמות." זה פשוט. לכן צריך: "זורע צדקות, מצמיח ישועות"[332]

הערה מהקהל: "בורא רפואות"

הרב: נכון

הערה מהקהל: כלומר זה יותר מתקווה תמימה שנכון, הם מביאים מחלוקת אבל בסופו של דבר הם מביא שלום לעולם. לעניות דעתי, זה שאי אפשר להגיע לשלום, זאת אומרת להלכה פסוקה, אלא מתוך המחלוקת. המחלוקת היא הדרך להגיע אל השלום. המחלוקת לשם שמיים כמובן. כי אחרת מה הקשר בכלל? אנחנו מקווים שיהיה בסדר.

הרב: אני לא משוכנע. זה תקווה, זה לא מובן מאליו. אני לא כל כך משוכנע. דווקא ממה שלמדנו בדרך חיים אצל המהר"ל לפי פשט הגמרא, המשנה גם כן.[333] כל מחלוקת שהיא לשם שמיים סופה להתקיים כמחלוקת, ולכן היא מסוכנת, אולי יותר מהמחלוקת שלא לשם שמיים..

הערה מהקהל: אפשר ללמוד את זה אחרת. שזה מתקיים בוולד שלה - בהלכה פסוקה. כדי להגיע להלכה פסוקה צריך שיהיו שתי הדעות. ושיוכרע בין שתי הדעות.

הרב: ולכן הבאתי את הפירוש של המהר"ל שמסביר את זה ככה. אף על פי שזה מחלוקת לשם שמיים, ואחר כך נחזור נחזור להסבר של המקובלים על זה, אף על פי שהיא מחלוקת לשם שמיים, שנואה היא המחלוקת, אומר המהר"ל. ולכן, פה יש נושא, יש חידוש. מה זאת אומרת? מחלוקת כפי שציינת. מחלוקת לשם שמיים – שנואה? כן. מכיוון שזה מחלוקת. זה לצורך קיום העולם, אותה המחלוקת. אבל לפי ההסבר של המהר"ל, לא הבאתי את הדרך חיים, אבל כדאי ללמוד אצלו. הפשט ברור. מה אומרת המשנה? "מחלוקת שאינה לשם שמיים אין סופה להתקיים."[334] זה ברור. כי מכיוון שאחד (צד אחד) אינו לשמה אז זה ייפסק פעם, המחלוקת תיפסק. אבל לא. זה ההיפך. החידוש של המשנה היא: מחלוקת שהיא לשם שמיים, סופה להתקיים כמחלוקת וזה חיובי. (להתקיים) כמחלוקת וזה חיובי, מכיוון שזה לצורך קיום העולם. ולכן המסקנה שצריך להסיק מזה, שזה מסוכן מאד וצריך להיזהר. מי יכול לומר: "אני לשם שמיים"? המחלוקת היא לשם שמיים, אבל מי שמשתייך לאותה מחלוקת, האם <u>הוא</u> לשמה ממש? זה תיק מסוכן מאד. זה תיק...(לא ברור בהקלטה) מסוכן מאד. הבנתם מה שאני אומר? וניסיון החיים נותן את זה. הרבה הרבה באים לעזרת הצדק, כן, לשם התורה. לשמה. שמעתי פעם דיוק על מה שאנחנו מתפללים בערב שבת, בחזרה, מעין חזרה בערב שבת: "וטהר ליבנו לעבדך באמת".[335] זה דיוק יפה. אני לא יודע אם אני אצליח להסביר את החידוש פה. באים, אומר: "זה עשה דבר חמור" העבודת ה', העבודת א-לוקים, זה להביא אותו למשפט, כן. אבל אנחנו מתפללים: "וטהר ליבנו לעבדך באמת" האם זה אמת שזה לשמה או האם יש לו איזו בעיה עם אותו צדיק? הבנתם מה שרציתי להסביר? "לעבדך <u>באמת</u>". וזה אותו עניין. המחלוקת לשם שמיים דווקא מכיוון שהיא לצורך קיום העולם, ואחר כך נדייק למה אמר "לשם שמיים", אז היא מחלוקת שמתקיימת כמחלוקת. זה ההסבר של המהר"ל. הפשט הרגיל – מתקיימת (במשמעות של) יש סוף, יש פסק. לא. מתקיימת כמחלוקת. ויתכן מאד שזה מסביר לנו למה התורה שבעל פה נתנה לנו את כל המחלוקתות אביי ורבא, הלל ושמאי, כדי שנדע את שני הצדדים הצדדים של המחלוקת שהיא צריכה להתקיים כמחלוקת, אף על פי שכבר פסקנו הלכה.[336] למה אנחנו צריכים גמרא ולאו דווקא יד החזקה? כן. מספיק שולחן ערוך. למה צריך לעבור דרך הגמרא כדי לדעת איך לפסוק? אם יש הזדמנות של מצב חדש שמביא אותנו לפסוק כהדעה ההפוכה. הבנתם את העניין? המחלוקת כמחלוקת צריכה להתקיים. לכן אני הוספתי, לפי רוח דברי המהר"ל, לכן מחלוקת לשם שמיים צריך להיזהר. זה מסוכן מאד. הבנתם סוף סוף את העניין? ויש פסוק בתהילים שדומה קצת לאותו נושא: "ה' לי בעוזרי ואני אראה בשונאיי"[337] כן. הבנתם את הקשר, כן? ואז, נגיע להסבר לשם שמיים. אני לא זוכר את המקור, אבל זה בטוח שאני למדתי בספרים גם זה, שהמחלוקת נבראת ביום שני, ולכן לא נאמר כי טוב.[338] מה קרה ביום שני? זה ההבדל, ההבדלה בין מים שלמעלה ומים שלמטה. ולכן, זה בריאת השמיים – רקיע, שמיים. אז שמיים, זה זוגי. זאת אומרת, זה כבר מחלוקת. אבל הייחוד של השמיים זה השם היחיד שיש בשמיים – לשם שמיים. כדי לאחד את המחלוקת שיש בשמיים, בין למעלה למטה. זה מובן? ולכן, זה פשט, לפי הסוד, אבל זה פשט של "לשם שמיים". כדי לקיום העולם צריך את המחלוקת. ובכל זאת שנואה המחלוקת ולא כתוב כי טוב – מכיוון שזה מחלוקת, כן. זה ברור?

הערה מהקהל: התכוונת למצוא את השם שבמילה שמיים

הרב: נכון. זה יפה, כן.

שאלה מהקהל: אפשר גם להגיד שתלמידי חכמים מביאים שלום זה אותן מילים "משלו." משלו, משל ה'. מהשלום שלו.

הרב: מהשלום שלו. כן, אבל זה קשור לאותו עניין. וזה השלום. שם שמיים – זה השלום, כן. אז הגענו לאמת – השם האחד שבשמיים. אולי יש פשט, זה ממש, זה לא פשט פשוט אבל יראת שמיים – היראה של שמיים - לשון מחלוקת. ליירא מזה. יפה, זה מובן? טוב, מה רצית לומר?

תפקיד התפילה – כתחליף לקורבן או כשאילת צרכים?

הערה מהקהל: כן, בבקשה. אמרת שקריאת הקטורת כהלכה פסוקה באה לפני התפילה. איך ייתכן שהקרבת הקטורת באה לאחר התפילה?

הרב: אז זה נושא אחר. הקרבת הקטורת?

הערה מהקהל: באה לאחר הקרבן. כאילו ה

הרב: כן, תמשיך

הערה מהקהל: כן, כאילו הכובד ראש של הקרבן קדם להלכה פסוקה שלפני התפילה

הרב: לא בדיוק. תפילה וקרבן זה שתי מצוות – עבודה נפרדת לגמרי, כן.[339] רק אחרי חורבן בית המקדש אז אנחנו מביאים תפילות במקום קורבנות, כן.

הערה מהקהל: לזה אני מתכוון.

הרב: כדי שתהיה אפשרות להתפלל צריך קודם כל קרבן. כי הקרבן בא לכפר על מה שקרה ורק כשהקרבן מכפר, אז אתה חוזר למצב של צדיק, אז אתה רשאי להתפלל.

הערה מהקהל: אבל התפילה שבימינו היא בתור קרבן.

הרב: לא. התפילה שבימינו היא <u>במקום</u> הקרבן. איזה תפילה? זה התפילה של הסידור. התפילה של שמונה עשרה. תקנו את הצורה של העבודה של התפילה כנגד התמידים, כן. "תפילות כנגד קרבנות תיקנון", יפה. אבל התפילה שהיא תפילה, התפילה שהיא לא עבודה – מצווה. יש שני כללים, שתי הגדרות:

(1) תפילה – תפילה. יש לי איזה צורך ואני שואל, מבקש מהבורא שימלא את צרכיי. זה תפילה, כן. כל עוד בית המקדש היה קיים, היה אפשר להתפלל אותה תפילה - תפילה, מכיוון שהיו קרבנות. כשנחרב בית המקדש לא היה אפשרות להתפלל, כן. זה פשוט. אז חיפשו איך לסדר את העבודה של הקרבנות במקום הקרבנות שאי אפשר להקריב אותם מכיוון שבית המקדש נחרב. אז החליטו סוף סוף אחרי לימוד של העניין שאפשר דרך התפילה עצמה. מכיוון שהתפילה, וזה לימוד של התורה שבעל פה, נקראת עבודה. עבודה שבלב.[340] ולכן הצורה של התפילה בציבור היא במקום העבודה. אבל התפילה תפילה, היא הכוונה של השאלות של הבקשות של הצרכים מתוך אותה תפילה. זה מובן? ולכן הסדר הוא סדר נורמלי. קודם כל קרבן ואז תפילה.

שאלה מהקהל: למה אי אפשר להתפלל בלי הקרבנות? הרי כפרה לא מעכבא?[341]

הרב: אני לא זוכר את המקורות בדיוק עכשיו, אבל אפשר לחפש את זה. כי רק צדיק יכול להתפלל, כן. יש הבדל בין "שומע תפילה", כל תפילה נשמעת, אבל נשארת באיזה מקום שנקרא "אוצר התפילות",[342] כן, עד שהזכות לקבל יבוא. כשהזכות בא אז כל מה שנמצא בתפילות הקודמות, בא מיד. וזה גם כן ניסיון בחיים. פתאום, כל השאיפות של הרבה הרבה שנים מתחילים להסתדר. למה? מכיוון שמבחינת שומע תפילה זה היה נשאר באיזה שהוא מקום. כשהפתח למטה נפתח אז זה יורד, הכל. הבנתם את העניין.

מה הייתה השאלה?

שאלה מהקהל: כפרה לא מעכבא?

הרב: זה קריאת שמע, לא אמרנו את זה על התפילה. ולפי דעתי, לא מצאתי מקור, לכן צריך להיזהר על העניין, אבל לפי דעתי, זה הכוונה של רבי יוחנן שתיקן "ה' שפתיי תפתח ופי יגיד תהילתך"[343] לפני התפילה.[344] כתפילה אריכתא.[345] אתם זוכרים את הסוגיה ההיא? והפסוק הזה מי אמר? זה דוד המלך, כשהיה בבחינת חוטא לכאורה. כשאיבד את הרשות להתפלל.[346] אז הוא אומר: "אד-ני" אלף-דלת-נון-יוד, לכן אמרתי א-דני, "שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך". אני מחפש פה איזה פסוק. "שומע תפילה עדיך כל בשר יבואו."[347] אבל יש אולי פסוק אחר, רק תפילת הצדיקים היא לא מטורפת.[348] לא זוכר את המקור, כן. אבל זה באותו פרק של תהלים. כשאומר דוד המלך, הוא במצב שהוא לא יכול להביא קרבן מכיוון שהיה במזיד. אז הקרבן לא מועיל, כן. אז הוא אומר: "אד-ני שפתיי תפתח ופי יגיד תהילתך." נאבדה לו רוח הקודש, אתם זוכרים את זה, כן. ורוח הקודש, זה הנוסח של התפילה. בלי רוח הקודש אי אפשר להתפלל. התפילה זה הנביאים האחרונים שקבעו את הנוסח של התפילה.[349] רק נביא יכול להתפלל.[350] זה ידוע גם כן. אז רש"י מפרש את הפסוק של דוד המלך ככה: הוא אומר: "מחול לי, ותן לי פתחון פה להגיד תהילתך."[351] ולכן, לפי פירושו של רש"י, א-דני - זה: מחול לי; שפתיי תפתח – תן לי פתחון פה; ופי יגיד תהילתך - להגיד תהילתך. אתם רואים את ההקבלה בין הפירוש והפסוק? וצריך להבין את הכוונה של הפירוש של רש"י, כי א-דני – זה: מחול לי. אז יש הבדל בין "א-לוקי" ו"א-דני". "א-לוקי" - אם אני צדיק או רשע, חלילה, אם אני רוצה, לא רוצה, הוא "א-לוקי". אבל "א-לוקי" זה מידת הפורענות, זה מידת הדין, כן.[352] אבל,

"א-דני" זה כשאני מכיר באדנות שלו. אז אני אומר "א-דני". אז בשעת החטא השם "א-דני" מסתלק ובא במקומו השם: "א-לוקי". אז כששוב אני אומר "א-דוני "בכוונה, זה אומר "מחול לי", אני חוזר בתשובה. ואז: "מחול לי, ופי יגיד תהילתך". מכיוון שכל עוד שהוא היה בבחינת רשע הוא לא יכול להגיד תהילתו, זאת אומרת, תפילתו. כי התפילה, כשאילת צרכים, באה מתוך התהילה, זה מובן, כן.

שאלה מהקהל: קילוסו של הקב"ה עולה גם[353]

הרב: יפה

שאלה מהקהל: אז אם כן גם וגם (קשה לשמוע בהקלטה)

הרב: לא. לא בקשר לעניין של התפילה. אני מתכוון למושג רשעים. כי יש מקור בזה. אני זוכר פסוק אחר, אבל לא אותו פסוק. שלום שלום , שלום שלום ואין שלום לרשעים[354], כן. יש רק למי שיש לו הרהורים של תשובה, אפילו בגהינם. זה המקור. אפילו בגהינם אם יש הרהור של תשובה אז שומעים אותו. אם אין הרהור של תשובה - לא. אז זה הפסוק: "שלום

שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו."[355] אפילו מישהו רחוק, אבל יש לו, זה ההסבר של הגמרא, של בעל תשובה , נקרא רחוק.[356] הבנתם? זוכרים את זה? לכן זה פשוט. זה ברור שכל עוד שהוא בבחינת רשע, אין לו שום אפשרות להתפלל, אף על פי שהוא שומע תפילה. ולכן באה העבודה של הציבור. והכוונה להיכנס לתפילה של הציבור. והציבור כציבור הוא צדיק. זה ידוע, אין ציבור רשע, זה ידוע.[357] ולכן, הפרט נכנס בכלל של הקהל, של הציבור, דרך אותה תפילה אריכתא של "א-דני שפתיי תפתח ופי יגיד תהילתך" ואז נכנס כצדיק עם תפילת הציבור.[358] וזה קשור לחשיבות של תפילת הציבור ואין שום יחס לתפילה של יחיד. חוץ מאם הוא צדיק, הוא צדיק יחיד, אבל יחיד פשוטו כמשמעו. זה מובן. ולכן, עיקר התפילה-תפילה, זה שאילת צרכים. וזה בא מתוך התפילה-עבודה, שהיא במקום הקרבנות. אבל אין לי הסבר, אני לא יודע, למה הוסיפו את הקרבנות בסוף תפילת שחרית. יש קהילות שלא אומרים.

הערה מהקהל: יש מקום שיש מגיפה.

הרב: יש מה?

הערה מהקהל: יש מגיפה

הרב: בגלות זה כולו מגיפה.

הערה מהקהל: ראיתי בכמה סידורים שבאמירת הקרבנות מוסיפים יהי רצון... כאילו הקרבתי עולה.

הרב: זה אותו דבר.

הערה מהקהל: זה לא בכל הסידורים.

הרב: לא, לא זה כבר בגמרא. כשאברהם אבינו אמר: "במה אדע כי אירשנה?"[359] אז הקב"ה הראה לו בברית בין הבתרים את הקרבנות. אז שאל: זה בזמן שבית המקדש קיים. ובזמן שאין המקדש קיים? אז הקב"ה אמר לו שקריאת הקטורת במקום. ולא רק הקטורת, הקרבנות עצמם.[360] זוכר את המדרש הזה? אז מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב ולכן ה-יהי רצון. בואו עוד קצת נמשיך. נתחיל בפירושו של המהר"ל. יש עוד שיעור בשבוע הבא עד סוף החודש ואני מקווה שנגמור את הדף לכל הפחות. אז:

המשך קריאה: "ויראו בזה"

שורה רביעית

המשך קריאה: "המעלה העליונה שיש לתורה ובפרט מי ששונה הלכות."

זה התמצית של כל מה שלמדנו דרך חודש של לימוד. מה זה מי שיש לו תורה? זה מי ששונה הלכות. עכשיו זה ברור. עד שהוא הגיע, לא רק שהוא הגיע להלכה פסוקה, אלא כל יום, כל יום, שונה הלכות. ולכן לפי דעתי, צריך לתקן פה את הספר של המהר"ל ולהוסיף: כל השונה הלכות בכל יום, כמו שזה מובא בגמרא.

המשך קריאה: "כי מי שחשב כי עיקר הלימוד לאדם בחכמה"

בחכמה מופשטת בלי הלכה למעשה, כן.

המשך קריאה: "שישיג בנמצאים ובגלגלים והמלאכים"

ופה בלי שום ספק יש איזו כוונה השייכת לרמב"ם. מי שלמד מורה נבוכים המהר"ל והמחלוקת שלו עם כמה עניינים של הרמב"ם, רואה שפה יש איזה קשר, כן. שמה זה תורה? זה חוכמת הנמצאים, הגלגלים, המלאכים. חוכמה מנותקת מההלכות. ולכן אין סתירה (נגד הרמב"ם), נגד המהר"ל. אולי אני אסביר את זה בצורה אחרת. אפשר לחשוב שיש פה התקפה כבדה על הרמב"ם. אני הייתי אומר על הרמבימיסטים לא על הרמב"ם עצמו, כן. אבל אצל הרמב"ם עצמו אין סתירה, מכיוון שאצל הרמב"ם החוכמה של הנמצאים והגלגלים והמלאכים אינה מנותקת מההלכות. וההוכחה: הוא כתב את היד החזקה. הוא היה שקוע כל יום דווקא בהלכות כדי לחפש הלכה פסוקה. לכן זה לא שייך לרמב"ם עצמו, אלא לאוניברסיטאים הרמבמיסטים, הבנתם את זה, את הרמז? אז מי שחשב שהעיקר זה בחוכמה שישיג בנמצאים וכו'

המשך קריאה: "ולא ניתנה המדרגה הזאת"

מדרגה של ההשכלה, של התורה.

המשך קריאה: "לתורה לנזיקין לטומאה ולטהרה. דבר זה הוא מכשלה גדולה מאד, גם בארנו זה אצל קינין ופתחי נידה"

במסכת אבות

המשך קריאה: "והבאנו המאמר הזה שם"

וכדאי ללמוד את זה גם כן במשנה באבות על המשנה: גופות וגימטריות זה פרפראות לתורה, קינים ופתחי נידה זה גופי הלכות.[361] זוכרים את המשנה.

המשך קריאה: "ולכן במאמר הזה בא לומר כי עיקר הצלחת האדם כאשר לימודו בהלכה."

כלומר, כל עוד שלימודו של התורה לא מביא להלכה בכל המדרגות שראינו.

לבירור חשיבות ההלכה

נכון, שיוסף, נכון, איש מצליח. יש איש מצליח ואני מצאתי (ל)גבי דוד המלך שנקרא משיח בן יוסף על הפסוק: "ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עימו"[362], זה הלכה פסוקה. "ה' עימו" זה הלכה פסוקה. וגם כן אצל דוד המלך יש פסוק, יש פסוק, באותו פרק כנראה, "מצליח" כן, משהו כזה. ב"כל דרכיו משכיל", זה הפסוק שלנו, כן.

הערה מהקהל: "וכל אשר הוא עושה ה' מצליח בידו"[363]

הרב: יפה, זה הלכה כמותו. ובלי שום ספק הכוונה של המהר"ל הייתה פה להלכה כמותו.

הרב קורא מהספר עמוד ז' למטה: "וביאור זה, כי ההלכה הוא אמיתת התורה עד שאינו נוטה לא לימין ולא לשמאל"

זה שוב אנחנו חוזרים לאותה הגדרה, כי מי שנוטה לימין או לשמאל יש כל הסכנות שראינו, עד הסכנה של התחלה של מחשבה זרה. לא נגיע לעבודה זרה אבל למחשבה זרה.

המשך קריאה: "וזה לשון הלכה, אשר שמשו בו חכמים, לומר הלכה כך וכך".

הליכה במובן של איך ללכת. כלומר, הליכה (טעם במלעיל).

המשך קריאה: "היא יושר הדרך שאינו נוטה לא לימין ולא לשמאל, הוא כך. ולכך, דבר זה מביא אל חיי העולם הבא, כי הדרך אל העולם הבא צריך שלא יהיה נוטה לא לימין ולא לשמאל."

וזה לא חזרה על מה שאמר אלא דיוק נוסף על כל מה, על כל מה שלמדנו.

המשך קריאה: "וכמו שבארנו לפני זה"

יתכן, דרך אגב, שזה מסביר את כל המאמרים שאומרים כי הרשעים שייכים לעולם הזה והצדיקים שייכים לחיי העולם הבא. זה מובן. כי מי ששייך לעולם הזה, הוא דווקא מי ששייך או לימין או לשמאל. הוא לא נוכח הדרך הישר שמביא לדרך האמצעי וכל מה שאמרנו, שמביא לדבר ה'. שמביא ל: "את הדברים אשר אנוכי מצווך היום"[364] "ולא יהיה בך אל זר"[365]. אז, כל הרשעים האלו שייכים לחיי העולם הזה, שהוא עולם הזה, זה עולם הפירוד בין כל הקצוות, המימדים ונטיות וכן הלאה.

המשך קריאה: "וכמו שבארנו לפני זה, מאי פרשת דרכים? זה תלמיד חכם, שמסיק ליה שמעתתא אליבא דהלכתא, והרי כי פרשת דרכים הוא הדרך הפורש מן הדרכים, שהם נוטים מן היושר והוא הולך ביושר. וזה שאמר: כל מי ששונה הלכות"[366]

אני מוסיף, בכל יום,

המשך קריאה: "מובטח (לו) שהוא בן, העולם הבא, דכתיב: הליכות עולם לו."

לפי הפסוק "הליכות עולם לו"[367] – זה להקב"ה, כן. ולפי הדרש של הגמרא פה, זה לשונה הלכות. כלומר, שיש לו ההליכה והדרך לעולם הבא על ידי הלכות של תורה.

המשך קריאה: "ולכך אמר גם כן התנא: "קינין ופתחי נידה הן הן גופי הלכות",[368] וכמו שהתבאר שם, לא שאר חוכמות."

זאת אומרת גופי הלכות במובן שהסביר פה, גופי הלכות שהן ההליכות שמביאין לעולם הבא. זה נקרא "גופי הלכות".

המשך קריאה: "הוא יתברך יתן חלקנו עם השונין הלכות ועם השונים לשנות טעמים בדברים אחרים, לא להתערב."

אתה רואה את ה...כן. זאת אומרת, מכיון, זה, זה יפה מאד. מכיון שמי ששונה הלכות יש בזה אותה סכנה לא רק של המחלוקת, זה כבר עניין אחר. שלשנות משהו, להביא שינוי. מה שהוא צריך זה לחדש לא לשָנות. אבל עוד לא הגעתי לסוף העניין פה. למה הוא משתמש במונח כזה? "כל השונה" זה דומה יותר מידי לשינוי, כן "ואין למו מכשול".[369] פה צריך, צריך עוד עיון בזה. רק מה שמצאתי, צריך להבין את זה, בדרך של לשון הפסוק "ושננתם". לשנן זה לא לשָנות. לִשנות (לנקד: חיריק, שוואו, חולם) זה לא לשָנות (לנקד: קמץ חולם) טוב.

אז אני מציע שנמשיך בשיעור הבא, כן. תחזיקו את הדף ותכינו את השיעור. לכן לא יהיה דפים בשיעור הבא, רק הדפים שלכם. יופי. (שיעור 8 הישן 6 דקות בערך)

שיעור 6

קיום מצוות לעומת לימוד תורה

הרב קורא: "ובפרקא קמא דמועד קטן". [370]

אז בשיעור הקודם אם אני זוכר היטב, היה שיעור בשבוע שעבר? היה הברייתא של "כל השונה הלכות בכל יום" הליכות הלכות, כן. אז עכשיו נפסיק, נמשיך סליחה, באותו נושא. "פרקא קמא" זאת אומרת הפרק הראשון של מסכת מועד קטן.

המשך קריאה: "כתיב "וכל חפציך לא ישוו בה"

זה פסוק ממשלי, רשמתי את המקור. כן, במשלי פרק ג': "יקרה היא מפנינים וכל חפציך לא ישוו בה". [371] "חפציך", זה חפצים של האדם. אז מדובר על התורה שהיא יקרה מכל חפץ שהאדם חפץ בו. והגמרא מסבירה:

המשך קריאה: "הא חפצי שמיים כמו המצוות, ישוו בה".

אם הפסוק אמר, לפי הפשט, החפצים של האדם לא שווים לתורה, אבל יש חפצים אחרים, חפצי שמיים, דהיינו המצוות, ששווים לתורה, לפי ההסבר הראשון. זה מובן, כן.

המשך קריאה: "וכתיב"

אבל יש עוד פסוק אחר בפרק ח' של משלי: "יקרה היא מפנינים וכל חפצים לא ישוו בה". [372] וכל חפצים, זה בלי יוצא מן הכלל, כל החפצים כולם, דהיינו גם ואפילו המצוות. לכן יש כמין סתירה בין שני הפסוקים. זה מובן? כן. לפי הפסוק הראשון, כל החפצים שבעולם אינם שווים לדברי תורה, לתורה. אבל לפי הפסוק השני יש חפצים בעולם ששווים, דהיינו המצוות. וזה נקרא: חפצי שמיים. זה מובן, כן?

המשך קריאה: "פירוש, אפילו המצוות שהם חפצי שמיים"

כן, כפי שאמרנו.

המשך קריאה: "ומתרץ"

ויש תירוץ בגמרא עצמה.

המשך קריאה: " לא קשיא"

אין סתירה.

המשך קריאה: "הא במצוה שאי אפשר שתעשה על ידי אחרים, הא במצוה שאפשר שתעשה על ידי אחר(ים)".

זאת אומרת כשיש מצוה שיש אפשרות שמישהו אחר יעשה אותה, מוטב ללמוד תורה מלעסוק באותה מצוה. וזה מחלוקת כללית בתלמוד, מה עדיף, הלימוד או המעשה. [373] נראה את זה אחר כך באותו פרק של המהר"ל. אבל מכיון שיש צורך גם בזה וגם בזה, יש מקרים, יש מצבים שיש בעיה – מה צריך להחליט מיד לבחור: או לקיים מיד את המצוה שבאה על

ידו או לוותר על המצוה ולהמשיך ללמוד. למשל, יש מושג גם כן, "מי שתורתו אומנותו מי אין שתורתו – אומנותו". אבל תורתו-אומנותו זה לא שהוא משתמש בתגא[374], כפי שאומרת המשנה, זה לא שזה המשרה שלו לעסוק בתורה אלא שהאומנות שלו זה התורה. כלומר, זה מישהו שהוא בקי בתורה עד כדי כך שאפשר לומר, "תורתו-אומנותו". זאת אומרת, גדול מאד בתורה. יש כמה ביטויים שמשתמשים בהם, למשל, "עילוי". מה זה עילוי? עילוי זה, צריכים לו כל העולם כולו. כל העולם צריכים, צריך לאותו תלמיד חכם כדי לשמוע דברים שרק הוא יכול למסור אותם. אז זה נקרא : עילוי. זה לא כפי שאומרים עכשיו בישיבות, זה בחור קטן שיודע קצת, זה עילוי. אתם מבינים את ההבדל? ולכן, מי שתורתו אומנותו, שבאמת, התורה, הוא בעל תורה, ולא סתם לומד תורה, אז אולי עדיף שימשיך בלימודו כשיש הזדמנות שמישהו אחר יקיים את המצוה. אם מדובר במצוה שרק הוא עצמו צריך לקיים אותה, מכיון שזה שייך לו, יש לו חיוב מסוים במצוה, ברור שאין בעיה, ונראה איך המהר"ל מסביר את זה אחר כך. וזה ברור, כן. ולכן המסקנה של הגמרא, שבדרך כלל, התורה זה עדיף מקיום המצוה, אבל יש חיוב של המצוות. אבל, כשהמצוה יכולה להתקיים על ידי מישהו אחר, סוף סוף, התורה עדיפה. זה ברור. אבל רציתי להוסיף איזה דיוק וזה נעלם ממני. טוב, טוב.....אה כן, יש הבדל בין, ללמוד תורה כדי לדעת איך לקיים מצוה וללמוד תורה לשמה. "לשמה" באופן העליון לגמרי, זה יותר למעלה מלדעת איך לקיים מצוה. לשם התורה עצמה. זאת אומרת: כדי להביא לעולם, בעולם, את דעת התורה. זה מעלה יותר גבוהה. האם זה מספיק ברור, מה שרציתי להסביר פה? זאת אומרת, מי שנקרא "תורתו-אומנותו", וודאי שהוא עבר כבר את השלב הזה (של) ללמוד את התורה כדי לדעת איך לקיים מצוות. במילים אחרות, ללמוד את התורה כמו שלומדים שולחן ערוך, מכיון שיש צורך לדעת איך לקיים את המצוה. אלא ללמוד את התורה "לשמה", (מפיק באות ה) לשמה של התורה, כן, זה מעלה עליונה לגמרי. ולכן פה במצב הזה, מה עדיף? להמשיך בלימוד תורה או להפסיק את הלימוד הזה של "תורתו-אומנותו" כדי לקיים מצוה זו או אחרת? אז ברור שהמסקנה של הגמרא היא פשוטה לגמרי, במידה שיש מישהו (אחר) שיכול לקיים הוא צריך להמשיך בתורתו. אף על פי שיש זכות מסוים להיות בעל המצוה. למשל, במסכת קידושין, יש איזה דיון בגמרא על המשנה הראשונה של פרק ב': "האיש מקדש בו ובשלוחו"[375] זה ההתחלה של המשנה. והגמרא שואלת, אם כבר אני שומע שאפשר לקדש בשליח, למה צריך לדעת שאפשר לקדש בו בעצמו? אם כבר זה תופס על ידי שליח, ברור, וודאי שזה תופס על ידו. אז הגמרא מסבירה, שיש צורך במה שהמשנה אמרה: " בו ובשלוחו", ולא הסתפקה לומר "בשלוחו" שזה החידוש – כדי שנלמד שעדיף לקיים מצוה בעצמו. בעל המצוה עדיף משליח. אף על פי, ששליח אדם כמותו,[376] מכל מקום, בעל המצוה זה עדיף. זה מובן, כן? ולכן, אף על פי שלהיות בעל מצוה זה עדיף, אם מדובר במי ש"תורתו-אומנותו" שלומד באמת לשמה, אז עדיף שימשיך בלימודו. מכיון שאין אף אחד בעולם שיכול לתפוס את מקומו באותו לימוד. אבל יש אנשים אחרים שיכולים לקיים אותה המצוה במקומו. זה מובן? טוב.

מתן תורה וקנין תורה

המשך קריאה: "פירוש, כי התורה"

עכשיו מתחיל הפירוש של המהר"ל עצמו. התחלתי לפני הזמן? לא.

המשך קריאה: "פירוש, כי התורה היא השכל העליון שנתן ה' יתברך לעולם"

ופה אנחנו תופסים עיקר שיטת המהר״ל. כי התורה היא נבדלת לגמרי מכל ענין גשמי. זה הלשון שלו: ״גשמי״ החומרי שיש בעולם. בעולם כעולם. ולכן התורה,מעיקרא, מכלתחילה, היא נבדלת לגמרי מהעולם, איננה שייכת לעולם שלנו. ולכן, הרבה דברים שאנחנו מוצאים בגמרא, קשורים לעניין הזה. התורה לא נמסרה לירושה. אתם זוכרים את הפסוק: ״תורה ציווה לנו משה מורשה קהילת יעקב״[377] זה דומה מאד לירושה. זה מורשה – זה ירושה. אז באו החכמים ומיד אמרו: ״אל תקרי מורשה אלא מאורסה.״[378] מי יכול להסביר את הדיוק היפה הזה? לשון אירוסין. ״אל תקרי מורשה אלא״ (מורסה) ״מאורשה״ סליחה, עם א׳.

תשובה מהקהל: צריך ל...

הרב: צריך ל

תשובה מהקהל: צריך להשלים

הרב: נכון, אז תסביר קצת יותר. כן. אירוסין זה רק הבטחה. צריך לקנות אותה. קנין, כן. כמו בקידושין יש לשון קנין, כן, גם בתורה יש לשון קנין.[379] התורה ניתנה. ומזה אנחנו יכולים לשמוע שארוסין זה מתנה, מתנת חינם. התורה ניתנה כמתנה, מתן תורה, כ..הביטוי חוזר לי בערבית, איך אומרים? ארוסה. איך בעברית? מאורסה. כך אומרים? שכחתי כבר מזמן האירוסין שלי. ״ארוסה״ זה אותו שם. וצריך להפוך את המתנה לקנין. ולכן יש שני שלבים, מה שאתה קראת: השלמה. אבל זה לא המושג המדויק. זה קנין. השלב של מתן תורה והשלב של קנין תורה. כשיש קנין תורה – אז יש שמחה אמיתית. כל עוד שזה רק הבטחה,, כן השמחה איננה בשלמותה.

שאלה מהקהל: זה מה שהיה בפורים?

הרב: מה?

שאלה מהקהל: זה מה שהיה בפורים?

הרב: לא, אני מתכוון לשמחה של התורה.

שאלה מהקהל: כן אבל זה זה מה שקרה במגילת אסתר? שהם כאילו קנו את מה שהם קבלו?

הרב: לא. קיימו.[380] זה מושג אחר. זה מימד אחר. (לא) זה ההבדל בין שבועות ושמחת תורה. יש שמחה בשבועות, אבל ״והיית אך שמח״[381] זה נאמר רק לסוכות – בגמר כל התהליך, כן. יש מצוה של שמחה בכל הרגלים, כן. יש המצוה של הראיה והמצוה של השמחה, שמצוה מיוחדת ששייכת לחג, כן. אבל יש פסוק מיוחד לגבי סוכות: ״והיית אך שמח״ זאת אומרת, זה המעלה הכי הכי גדולה של השמחה. יתכן, אפשר, אולי, כן, לקשור את זה לבעיה שלא קל להבין. ״טוב שם משמן טוב ויום המוות מיום הוולדו״[382], כן. יש הרבה הסברים, לפי המוסר וגם לפי הפשט. מה זאת אומרת כי יום המוות זה טוב מיום הלידה? כן. יתכן, יתכן שיש איזה קשר. אחרי כל החיים, בסוף, ביום האחרון, אז, רק אז יודעים את הקנין, אם זכה לקנין. זאת אומרת, זה בגמר התהליך שהשמחה היא באמת שמחה, לא בהתחלה. בהתחלה יש פחד – אולי אני לא אצליח. אבל בסוף, כשהצליח, ברור, אז ״טוב שם משמן טוב ויום המוות מיום היוולדו.״ מה ההבדל בין שם ושמן טוב? אף על פי שבמילה ״שמן״ יש ״שם״.

תשובה מהקהל: שם זה עצמי

הרב: מה?

תשובה מהקהל: שם זה מורה על עצמיות

הרב: ושמן? לא לא מה המובן של שמן טוב?

תשובה מהקהל: זה נוטף, מתפשט מרחוק.

הרב: לא, אולי אני אסביר כהקדמה. שם טוב זה לאו דווקא השם של כל אחד ואחד. אלא, איך לומר את זה בעברית? Reputation. שכחתי. הכבוד השייך למי שיש לו איזה משרה גבוהה. יש לו מה? בעל שם טוב. זה שם טוב. אבל שמן טוב זה קשור לשמן המשחה. בכל משרה עליונה יש ענין של משחה. למשל השמן טוב שייך למשיח. לכהן המשיח, למלך המשיח. זאת אומרת, איזה כבוד שייך לרמה של האדם בחברה, כן. למשרה שלו, לתפקיד שלו. אבל השם, זה כפי שאמרת, השם העצמי. זאת אומרת כשהכבוד של האדם בא משמו ולא מתפקידו, אז: "טוב שם משמן טוב" אפילו כי השמן הטוב זה רומז על הכבוד השייך לתפקיד שלו. השם של הנפש, העצם שלו, זה יותר טוב. למה דברתי על זה? כן, וכמו כן אותו פסוק אומר: "ויום המוות מיום היוולדו". רק ביום המוות יודעים אם קנה שמו או לא, כן? השם ניתן לו בהתחלת החיים, כמתנה. אבל צריך דרך כל החיים לזכות בזה, לקנות את זה. ורק בסוף החיים אפשר לדעת אם קנה או לא קנה. ולכן במשך כל החיים יש לו שמן טוב, אבל רק ביום היוול...ביום המוות שלו יש לו השם שלו, כן. מבחינה קצת פילוסופית אפשר להוסיף אולי משהו, שיש לשון: "אני", לשון "אתה" ולשון נסתר – "הוא", כן. אז, משתמשים ב"הוא" רק להקב"ה. רק ל"הוא". ודווקא מדברים מהאדם בבחינת "הוא" כשלא נמצא. (כלומר) מדברים באופן מוחלט מבחינת "הוא" אחרי המוות שלו. רק אחרי החיים הוא קנה את המימד המטאפיסי הזה שנקרא "הוא" והיא ההוויה האמיתית. כי הוא והיא, השורש זה ההוויה, כן. רק "הוא" יש לו שם של ההוויה. אז לגבי הבריות זה רק אחרי החיים שקונים את המימד של ההוויה. ובכל המשך הזמן של החיים, מדובר במציאות ולא בהוויה. קונים את ההווייה רק, וזה עמוק מאד העניין הזה, רק במימד הנסתר שלו, כשהוא לא נוכח, אפשר לדבר עליו מבחינת הוויה. כל עוד שהוא נוכח, מדברים עליו מבחינת מציאות. זה מובן, כן? כשאומרים למישהו בלשון נסתר, "הוא" אז יש איזה שייכות להוויה. כאילו הוא קשור להוויה עצמה. אבל זה בסיסי אמיתי רק אחרי החיים. זה מובן? טוב. רק דקה אני רוצה עוד להוסיף משהו שזה, כן. יש איזה רמז בפרשות: "אחרי מות - קדושים תהיו" כן. זה וודאי רק אחרי מות. ולכן כדאי בהספד של כל אחד ואחד לומר את הטוב שלו מכיון שגמר זה כבר בלתי reverse. איך אומרים את זה? בלתי חוזר. זה כבר irreversible, בלתי הפיך. כן. זה כבר מוחלט, כן. מה אתה רוצה?

שאלה מהקהל: האם אפשר להגיד שההוכחה שהמציאות הופכת קנין היא ההילולה של הצדיקים?

הרב: ההילולה? יפה. זאת אומרת זה קשור. זה לא ענין ש, זה קשור. זאת אומרת יפה, יפה. יפה, זה קשור. זה דיוק יפה מאד. הבנתם את ההסבר? ולכן מה שאומר המהר"ל זה בסיסי אצלו, בשיטה שלו,

המשך קריאה: "כי התורה היא השכל העליון שנתן הש"ית לעולם"

אחר כך נראה מה אפשר להוסיף, אבל התורה היא לא טבעית לעולם שלנו. ואם אתם שומעים דווקא ההיפך יש הרבה הרבה דרשנים או מרצים שמסבירים באופן אחר לגמרי אבל אני רוצה להסביר למה. שאומרים, דווקא ליהודי, התורה היא טבעית, כן. זה אחרי הקנין. אבל במובן הבסיסי של המילה, התורה אינה כלל וכלל טבעית לעולם של הטבע. ולכן אנחנו אומרים: "תורה מן השמיים".[383] זה קשור למה שאומרים המפרשים על ההגדרה שאברהם אבינו נתן לעצמו: "גר ותושב אנוכי עמכם"[384] אתם זוכרים. אף על פי שלפי הפשט, זה עניין של סטטוס של משרד הפנים, כן. יפה, כן. מכיון שהוא רצה להסביר לבני חת שהיו יושבי הארץ, שמכיון שהוא גם גר וגם תושב אין לו מקום לקבורה, כדי לקבור את שרה אימנו. ולכן מכיון שהוא תושב יש לו זכות על הקבר ומכיון שהוא גר אין לו זכות, ולכן צריך להחליט כדי לפתור את הבעיה. ולמעשה, זה אבן עזרא נתן את כל ההסברים בפירוש על התורה.[385] ולמעשה הוא רצה קבר מסוים, הקבר שבו נקבר אדם הראשון, אתם זוכרים, שיש בו גם הקבר של המשפחה של התולדות המרכזיות שמתחילות מאדם הראשון עד הבני אדם, עד סליחה, עד הבן אדם. וגם השדה שהיה בית קבורה לגרים. גם המכפלה, זה הקבר, וגם השדה זה היה שייך לגרים. אתם זוכרים איך קראו לו לבעל השדה הזה? עפרון. "כי מעפר ואל עפר תשוב"[386] זאת אומרת זה ענין של בית הקברות. יש לו השם המתאים לתפקיד שלו. הוא היה הבעל של העולם ככלי לכל התהליך של התולדות מאדם הראשון ועד המשיח. ולכן אברהם רצה דווקא אותו קבר. וכשעפרון אמר לו: קח כל קבר שאתה רוצה, אבל הוא (אברהם אבינו) אמר לו: אני רוצה את הקבר הזה. והוא קנה את זה כדי שלא יאמרו שזה מתנה. אתם זוכרים את זה? זה קשור קצת לענין שלנו. כל עוד שזה לא קנוי, אז זה לא מציאותי. ולכן אני חוזר, אם אנחנו שומעים דווקא את הביטוי הזה שהתורה היא מתאימה, טבעית זה השכל האמיתי של העולם האמיתי. אבל זה לא נכון. זה לא נכון. מכיון, כי אם מדובר בתורה, התורה איננה שייכת כלל וכלל לעולם הגשמי שלנו, כן. יש התגלות מן השמיים. ורק כשהיה הקנין אז זה הופך, ועדיף לא להשתמש במילה ההיא, לטבע שני של היהודי. אבל זה לא טבע, כן.

תורה לעומת דרך ארץ

שאלה מהקהל: יש מימד של התורה שלא דורש את התגלות דווקא, כמו הכליות של אברהם אבינו[387]. או שהיינו לומדים צניעות מחתול[388]

הרב: אבל דווקא הכליות של אברהם אבינו לא היו טבעיים. כליות של תורה זה לא טבעי.

שאלה מהקהל: וצניעות מחתול וגזל מנמלה?

הרב: לא, לא שמעתי

שאלה מהקהל: אלמלא ניתנה תורה היינו לומדים גזל מנמלה, צניעות מחתול.

הרב: כן, כן, נכון. לכאורה יש פה איזה קושיא, אבל אני לא חושב. כי אתה זוכר שיש איזו מימרא שאומרת שכל התורה כולה היתה חקוקה בליבו של אדם הראשון[389]. זוכר את זה, כן? חקוקה. וזה, זאת אומרת, הענין של הגזל לפי התורה, יש לו משמעות לפי התורה. אבל בכל זאת, אם לא ניתנה תורה היינו יודעים את הגזל, מבחינת דרך ארץ. המצוות האלו מבחינת דרך ארץ, "דרכא דארעא". זה לא סותר. המשמעות שהתורה נותנת למצוות שלכאורה אנחנו רואים כשכליים או טבעיים, היא משמעות אחרת. אולי ניקח איזה דוגמה

שאני לוקח הרבה פעמים. יש הרבה הרבה שחושבים שהתורה היא שכלית במובן הרציונלי, ה"רציו" של הפילוסופים, כן. רציונליסטית. למשל תראו איזה, איזה מצוה שכלית, מובנת, הגיונית, "כבד את אביך ואת אמך"[390] – כן, כאילו לומדים את זה מהטבע. דווקא ההיפך. המשמעות של "כבד את אביך ואת אמך" מהתורה היא מורה שזה ההיפך של הטבע. לפי הטבע זה ההיפך. ולכן, מכיון שלפי הטבע זה ההיפך, חידשה התורה את המצוה ההיא. ומכיון שאנחנו רגילים לה, ההתרגלות, כן, אנחנו חושבים כאילו זה בא מהשכל הפשוט של פילוסוף זה או אחר, כן. לכן יש מצוות שגם אם התורה לא הייתה נותנת אותם לפי המשמעות של התורה, היה אפשר ללמוד את זה מהדרך ארץ. אבל תראו את ההבדל. דרך ארץ זה שייך לטבע.

הערה מהקהל: אנחנו מוצאים דרך ארץ, כיבוד אב ואם, דברים כאלה. למשל כשבגמרא רצו ללמוד דוגמה של כיבוד אב ואם השתמשו בדרך ארץ של גויים[391]

הרב: נכון. אבל המשמעות של אותה מצוה לפי התורה היא אחרת, היא מהות אחרת מהמשמעות של אותה מצוה לפי הדרך ארץ. והענין של חסידי אומות העולם מוכיח. אם חסידי אומות העולם מקבלים מצוות בני נח מכיון שניתגלו למשה מסיני, אז נקראים: "חסידי אומות העולם". ואם לאו, אם זה לפי השכל או לפי הטבע, או לפי אז נקראים: "חכמי אומות העולם".[392] אף על פי שיש וויכוח מה יותר גדול, חכם של אומות העולם או חסיד של אומות העולם, זה לא אותה הגדרה. אתה מבין למה אני, יש איזה מכתב מהרב על הענין.[393] וכל פעם שאני נתקל באותה, באותו ענין אני חוזר על זה. זה טעות גמורה לחשוב שחוכמת התורה היא שייכת לעולם שלנו. שאפשר לחדש אותה מהטבע. זה הטעות של הצדוקים. של הצדוקיות בדרך כלל, כן. כל דבר תורה, זה תורה מן השמיים, זה התגלות גמורה. מאיפה באה הטעות ההיא? מכיון שאנחנו חיים בעולם ש: "לא בשמיים היא"[394] אבל אף על פי שלא בשמיים היא, לא לשכוח שהיא מן השמיים. היא בארץ, היא על הארץ, אבל מן השמיים. מי ששכח דבר תורה, הוא לא יכול להחזיר אותו. חסדי ה' עשו שיש המימד של רוח הקודש. ודרך הרוח הקודש אפשר לחדש דרך הפלפול של השכל דבר תורה שנשתכח. אבל מי עושה את זה? חכמי ישראל. לא השכל של אריסטו או של, כן. זאת אומרת, זה לפי רוח הקודש. אבל זה חסדי ה'. אבל מעיקרא, אי אפשר להחזיר לשכל דבר שנשתכח. זה מובן, כן. ואפשר להאיר את לשון הפסוקים: "לא תישכח מפי זרעו"[395] "זכור אל תשכח",[396] "זכרו תורת משה עבדי".[397] המימד של הזכר חשוב מכיון שאי אפשר להחזיר את זה דרך השכל. זה זכרון. "זכרו תורת משה עבדי" רק דקה, אני אגמור. זאת אומרת, זו ההגדרה של הלימוד. מה זה הלימוד? זה להפוך את הזכר לידיעה. אבל אם אין זכר, אין חומר ללימוד, כן, זה רק דמיון. וכל התוקף של השיטה של רבי יהודה הלוי, פה. אנחנו יודעים שהקב"ה בורא עולם מכיון שהתורה אמרה את זה.[398] אם היינו צריכים לדעת את זה מהשכל שלנו כמו שאומרים הפילוסופים, זה יישאר לעולם כהנחה. אין שום וודאות מכיון שהשכל יכול להכריח ככה או ככה, כן. זאת אומרת, זה לא יוצאים מהספק דרך השכל. יתכן מאד שזה הכח של עמלק, שמביא את הספק דרך השכל.[399] כן, זוכרים את זה? ולכן, אם אתם, אני שמעתי הרבה פעמים תלמידי חכמים חשובים מאד שאומרים: התורה היא טבעית לישראל. זה לא נכון. זה לא טבעי, אפילו דווקא ליהודי זה לא טבעי. וזה מסביר לנו למה העם היהודי מתנגד לתורה בכל חייו, בכל אורך ההיסטוריה שלו. הוא יודע שזה ארוסתו, אבל יש בעיות בזיווג, כן. והוא מתנגד עד שיקבל את זה כקנין ממש. אז האשה נקנית. אתם מבינים את הענין? יש איזה זיקה בין התורה וישראל וישראל והתורה. אבל זה זיקה מבחינת "מאורשה" "אל תקרי מורשה אלא מאורשה". הבנתם עכשיו, כן? כן, מה השאלה?

שאלה מהקהל: איך כבד את אביך ואת אמך זה שונה מהתורה, אם רק למען יאריכון ימיך. או ש.....

הרב: טוב זה גם כן. "למען יאריכון ימיך" מסביר שזה לא טבעי. אפשר (לא ברור) ההגיון הטבעי יש הרבה שיטות של מוסר אצל הפילוסופים שהמוסר לומדים מהנמלים מהטבע. אני שכחתי איך הם קוראים לשיטה ההיא, שכחתי אותה, naturalism או משהו כזה. שכחתי את זה, טוב. אבל דעת התורה היא אחרת לגמרי. זה לפי מה שאני למדתי, הטעם של המצוה של "כבד את אביך ואת אמך" מהתורה, זה מכיון שהם נתנו לנו את הגוף של העולם הזה. הם נתנו את החיים של העולם הזה והוא נותן את החיים של העולם הבא דרך הנשמה, כן. וזה לא ההסבר השכלי ,ההגיוני, הטבעי, הרגיל, כן. וזאת אומרת, יש חובה שהיא איננה חובה טבעית. אני רוצה להסביר מה שאני רוצה לומר, אין שום חובה מצד הטבע, זה חידוש של חובה מצד התורה. ודווקא התפקוד של הטבע מבקש את הניגוד בין הדורות. כדי שהדור השני יתקיים הוא צריך לנקת (לנתק) את עצמו מהדור הקודם. וזה נגד רצף התולדות, כן. ולכן מכיון שכך הוא המצב הטבעי באה התורה וחידשה את הכבוד לאב ולאם. זאת אומרת, לפי ההסבר ההגיוני, ההתנגדות להורים זה יותר הגיוני מהכיבוד של ההורים. ולכן זה חיוב מהתורה, וצריך לדעת את זה. אני כל פעם אני מסביר את זה לתלמידים, שהם צריכים לדעת שזה טבעי אותה התנגדות של המרד מדור לדור. ומכיון שזה בא מהטבע, צריך להיזהר. צריך להיזהר מזה. לדעת שזה לא, שמי שמרגיש את זה הוא נורמלי, זה לא מחלה. הוא לא פסיכי, הוא דווקא נורמלי. ומכיון שזה הנורמליות של הטבע, צריך להיזהר. ולכן זה חידוש לגמרי של החיוב הזה מצד התורה, זה שמיימי. זה לא ארצי. זה מובן?

שאלה מהקהל: מצד הקדושה שבטבע

הרב: מצד ה...

שאלה מהקהל: מצד הקדושה שבטבע יש איזשהו יחס בין המימד של התורה שמעל הטבע לבין הטבע עצמו.

הרב: יפה, אז זה נגיע לזה כשיהיה מדובר במצוות. במצוות הלכה למעשה אז נפגשים בין הצד של קדושה שיש בחול, בטבע ובתורה עצמה. כי ברור, זה, אולי אני אסביר את זה במושגים של הקבלה, ואחר כך אם זה מספיק ברור, זה יספיק. כי לימוד התורה כדי לדעת איך לקיים את המצוות זה בעולם העשיה, כן : "נעשה ונשמע" אבל לימוד התורה לשמה, זה בעולם האצילות. זו אותה תורה, אבל מבחינת אצילות. ובאצילות, אין שום גשמיות אין שום חומר, אין שום.., חלב, בשר וחלב בעולם האצילות זה ענין אחר לגמרי. (יש מה) שנקרא בשר ומה שנקרא חלב, אבל אין שום שייכות לטבע של העשיה, כן. זה דווקא עבודה זרה לחשוב שכי ברוחניות יש דבר גשמי. אפילו הכלי בספירות האלו זה אור. זה מובן. זה אלקות גמורה, טוב. מה השאלה?

זכרון וידיעה

שאלה מהקהל: בבקשה, האם סדר הלימוד הקבוע בפרקי אבות, בן חמש למקרא, בן עשר למשנה[400] וכו', האם כאן יכולים לראות בבירור את ההפרדה בין השכל והידיעה?

הרב: אולי אני, אם הבנתי את השאלה שלך. עד שיגיע לתלמוד, זה רק הזכרון שפועל, ואחר כך מתחיל הלימוד. הבנת? כן זהו זה. ואני זוכר כשנתקלתי עם שיטת הלימודים באקדמיה המערבית האירופית, כן, אז אני התחלתי את זה ככה. כשהייתי ילד בתלמוד תורה, היינו

לומדים, איזה גיל? שבעה-שמונה שנים, לפני הבר מצווה, היינו קטנים, ילדים. והיינו לומדים דברים רציניים. היינו מתווכחים עם הרמב״ם, כן. אבל בשיטה של הבתי ספר של האוניברסיטאות, של האקדמיות, עד גיל 14-15 לומדים, חוזרים על שטויות גמורות, דברי הבאי, כן. ויש איזה מין, טוב הבנתם את ה... ומי שאין לו במוח שלו, בזכרון שלו, חומר שלמד בעל פה, בלי התיימרות להבין, וילד קטן לא מבין, הוא שומע וקולט, כן. מי שאין לו את החומר הזה, אחר כך הוא בדכאון כל החיים שלו. היה לי מורה אחד, זה אדמונד פלג,[401] בכבודו ובעצמו, זכרונו לברכה, שהוא היה פייטן, כותב שירים. כתב שיר יפה מאד על הענין הזה. הוא מדמה את השכל ל- זה שכחתי בעברית. איך אומרים : le Moulin? כן, תחנת רוח. אז אם אין קמח אין תורה. זה יפה מאד. זאת אומרת, אם אין קמח בתחנה, יש דכאון. הבנתם? מכיון שהתחנה פועלת, בלי.. אז אם יש רק רעות רוח, יש רק רעות רוח. וזה קשור ממש לנושא הזה. ולכן השיטה האמיתית זה השיטה של התלמוד תורה לילדים. שילמדו טונות של מקרא. רק אחר כך, כשיהיו קצת יותר מפותחים, יתחילו ללמוד. כדי להפוך את הזכר לידיעה. זה מובן.

שאלה מהקהל: מה עושה מי שלא קיבל את זה בילדות?

הרב: רבי עקיבא התחיל בארבעים שנה, כן. אז יש תקוה לאחרית, כן. והרבה פעמים שואלים את זה. וכשאני אומר, רבי עקיבא, אז אומרים : רבי עקיבא (במשמעות, רבי עקיבא יכל אבל אחרים לא). ומי יודע מי אתה? כן, מי היה יודע שרבי עקיבא מי היה רבי עקיבא לפני שהיה רבי עקיבא?

שאלה מהקהל: לא, אבל גם אז צריך ללמוד את זה? מבחינת קודם...

הרב: זאת אומרת, כשמתחילים ללמוד למשל מה שקוראים בעלי תשובה, שהם חוזרים בתשובה. למשל, בשנים הקודמות (הראשונות) ללמוד הרבה הרבה הרבה חומר בזכרון וקצת שיעורים, אולי פעם בשבוע ב״יאיר״ או במקום אחר, אבל לא הרבה. מספיק קצת כדי, איך אומרים, זה מזון של הנשמה. אבל קודם כל צריך המזון של הנפש. ולכן, הבנתם את זה? ולכן מי שלומד רק מחשבה, סוף סוף, מגיע לבית חולים. זה ידוע, כן. צריך קמח. ״אם אין קמח אין תורה״.[402] רק דקה, היו אומרים את זה לרבי דוד קמחי, הפירוש שלו (הרד״ק). ״אם אין קמח אין תורה״. הבנתם את זה? כן.

שאלה מהקהל: אתה יכול אולי גם להרחיב איך זה שמחבר בין ״כבד את אביך ואת אמך״ ו ״למען יאריכון ימיך״ מה הקשר?

הרב: חשבתי כשאמרתם על זה, צריך להבין. זה הפסוק כולו : למען יאריכון ימיך, ימיך - על האדמה. על האדמה. זה שייך לאפשרות להתקיים כאומה על האדמה. לפי הסוד יש הסבר יותר פשוט. אם באמת השורש של הנשמה שלנו היא מן השמיים. זה פשוט להבין. לא מבינים באמת, פשוט להבין את המילים, כי הנשמה שלנו באה מן השמיים. הגוף שלנו בא מן הארץ. ואז אנחנו מבחינת גרים בעולם הזה. גרים – ״גר ותושב אנוכי עמכם״, זה אותו ענין, כן. ולכן יש תנאים כדי להתקיים בג׳ונגל של העולם הזה, כן. ״אז למען יאריכון ימיך על האדמה״. וההסבר לפי דעתי הוא שההבדל, בין מה שחידש התנ״ך בעולם, ואני בכוונה אני לא אומר ״התורה״. התורה שייכת לישראל. אבל התנך שמעו כולם. כולם שמעו תנך. אבל התנ״ך, מה שחידש התנך בעולם, זה דווקא רצף התולדות, כן. ״ושננתם לבניך״ למשל. זה לא רק פרט. זאת אומרת, שילוב התולדות. שזה מביא את מימד הנצח של ישראל. וכדי שהיצור השמיימי הזה שנקרא ישראל, נשמת ישראל, יתקיים על האדמה אשר אני נותן לך, ולא מדובר רק בהבדל בין ארץ ישראל ושאר הארצות. מדובר בהבדל בין הארץ והשמיים,

כן. אז, צריך: "כבד את אביך ואת אמך". ואם לאו, אי אפשר להתקיים כחברה אי אפשר להתקיים כבני אדם, מכיון שאנחנו לא סתם בני אדם. אנחנו אדם. "אתם קרויים אדם".[403] בני אדם זה כל בני האדם, אבל אתם קרויים אדם, זה מיוחד, הבנתם? זה ברמיזה. ואני חושב שהמציאות מוכיחה את זה, כן. ברור. טוב, אז נחזור למשפט הזה:

המשך קריאה: "פירוש כי התורה היא השכל העליון שנתן השי"ת לעולם".

ואולי יש מקום להוסיף כי כל שכל בעולם הוא לא טבעי, זה מתנה מן השמיים, כל שכן, השכל העליון שהיא התורה. זה מובן? טוב, אז נמשיך.

המשך קריאה: "ובוודאי, מעלת השכל הוא יותר על החפצים שהם גשמיים."

זה ההבדל בין שמחה של מצווה – זה הצד של המצוה ששייך ששייך לתורה השמיימית וההנאה – זה שייך לעולם.

המשך קריאה: "ואפילו חפצי שמיים שהם המצוות, דסוף סוף הם מעשים שהאדם עושה בגופו הגשמי, אף כי לא ידע טעם המצווה"

הגופני של הזהות שלו. ולכן גם חפצי שמיים אינם שווים לתורה כתורה כפי שאמרנו מקודם. זה מובן? סוף סוף המצוות זה מעשים

המשך קריאה: "שאדם עושה בגופו הגשמי אף כי לא ידע טעם המצווה"

פה יש איזה קושי בלשון. זאת אומרת, אחר כך הוא מרחיב את הדיבור. זאת אומרת שלא צריך שמי שמקיים מצווה מסוימת ידע את טעם המצווה. כי מכל מקום העיקר של קיום המצווה זה המעשה של המצווה. מכיוון שהמעשה שייך לגוף והגוף לא צריך לדעת מה קורה לו. לא צריך דעת. הוא צריך לקיים. עדיף, שאדם שמקיים מצווה ידע את הטעם של המצווה מכיוון שאדם שמקיים מצווה יש לו גם כן צד בעולם האצילות. הוא צריך את זה מצד הנשמה שלו, לא מצד הגוף שלו. זה מובן? ולכן מבחינת קיום המצווה בעולם הגשמי, זה לא אכפת אם יש ידיעת הכוונות או לא ידיעת הכוונות, ואחר כך נראה מה התכלית. זאת אומרת כי זה לא העיקר. "לא המדרש עיקר אלא המעשה"[404] מכיון שמה שצריך הגוף זה הטעם הגשמי של הלחם שלו. לא את החוכמה של הלחם. זה מספק את השכל זה מספק את הנשמה. אבל הגוף צריך את הלחם לא את החוכמה של הלחם.

כוונה בקיום המצוות

הגופני של הזהות שלו. ולכן גם חפצי שמיים, דהיינו המצוות, אינם שווים לתורה כתורה כפי שאמרנו מקודם. זה מובן?

המשך קריאה: "(ד)סוף סוף המצוות הם מעשים שאדם עושה בגופו הגשמי אף כי לא ידע טעם המצווה"

פה יש איזה קושי בלשון. זאת אומרת, אחר כך הוא מרחיב את הדיבור. לא צריך שמי שמקיים מצווה מסוימת ידע את טעם המצווה. כי מכל מקום, העיקר של קיום המצווה זה המעשה של המצווה. מכיוון שהמעשה שייך לגוף והגוף לא צריך לדעת מה קורה לו. לא צריך דעת. הוא צריך לקיים. הבנתם את זה? עדיף, שהאדם שמקיים מצווה, ידע את הטעם של המצווה, מכיוון שאדם שמקיים מצווה, יש לו גם כן צד בעולם האצילות. הוא צריך את זה מצד הנשמה שלו, לא מצד הגוף שלו. זה מובן? ולכן מבחינת קיום המצווה בעולם הגשמי,

זה לא אכפת אם יש ידיעת הכוונות או לא ידיעת הכוונות, ואחר כך נראה מהו התחליף. זאת אומרת כי זה לא העיקר. "לא המדרש עיקר אלא המעשה"[405] אפשר לצטט את זה בהקשר לנושא. מכיון שמה שצריך הגוף זה הטעם הגשמי של הלחם שלו. לא את החוכמה של הלחם. זה מספק את השכל זה מספק את הנשמה. אבל הגוף צריך לחם לא את חוכמת הלחם. ולכן לא צריך כוונת המצוות כדי לקיים המצוות. צריך כוונת המצוות כדי לקיים את התורה בעולם, בעולמות העליונים, שהנשמה קשורה להם. לא בעולם העשייה בעולם התחתון ש(בו) הגוף חי. ועל זה, אחר כך אני אחזור על זה, זה- למי שמקיים את המצוות. מי שפוסק הלכות, מי שנותן תורה, הוא צריך לדעת את כוונת המצוות. זה ברור. יש הבדל מהותי, כן. זה מובן?

שאלה מהקהל: אם כן, במה ה"נעשה" קשור ל"נשמע"?

הרב: זאת אומרת, זה נראה בהמשך. זה בקטע הבא נראה את כל המחלוקת שיש בגמרא על: אם גדול תלמוד ממעשה או גדול מעשה מתלמוד,[406] כן. וסוף סוף, גדול הלימוד מהמעשה. גדול הלימוד, שמביא למעשה.[407] אבל מכיוון שאנחנו קודם כל קיימים, חיים בעולם התחתון, צריך לחזק את האחיזה שלנו בעולם התחתון. ולכן צריך "נעשה" קודם כל. אבל כל עוד שאין "נשמע", זה לא נשלם. תראו בעצמכם בפסוקים. יש שלושה פסוקים: "כל אשר דיבר ה' נעשה",[408] "כל אשר דיבר ה' נעשה"[409] ורק כשאמרו: "כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע"[410], נחתמה ברית התורה. זאת אומרת, כל עוד שלא מגיעים ל"נשמע", זה לא נשלם, ברור. אבל מעשה קודם, כן. זה מובן. זה פשוט מאד. אני שמעתי פעם מפי הרב צבי יהודה ז"ל, חידוש נפלא על נעשה ונשמע. אולי פעם למדנו את זה. שעם ישראל אמר: עד כאן, שמענו בלי שעשינו שום דבר כדי לזכות בזה. עכשיו נעשה כדי לזכות ואחר כך נשמע, אחרי המעשה. הבנתם את ההבדל, כן? נעשה משהו מעצמנו ושוב נשמע. והשמועה שאחרי המעשה היא אחרת מהשמועה שלפני המעשה. כי רק מי שעשה יכול להבין מה הוא עושה. ולכן יכול להבין מה הוא שמע. הבנתם? מי שאף פעם לא חי יום שבת, אף על פי שהוא יכול ללמוד הרבה מחשבת ישראל על היופי של השבת. הוא למד רק מה זה יום ראשון אצל הגויים, כן. זה ברור. אז נמשיך:

המשך קריאה: "ובוודאי מעלת השכל הוא יותר על החפצים שהם גשמיים, ואפילו חפצי שמיים שהם המצוות."

וסוף סוף, אולי אפשר לקשור עם מה שדברנו מקודם על הפסוק: "טוב שם משמן טוב ויום המוות מיום היוולדו". מת – פטור מן המצוות.[411] פשוטו כמשמעו. למה? מכיוון שזה הוא לא צריך. יש הרבה חיים שנקראים מתים.[412] זה גם קשור, טוב.

המשך קריאה: "דסוף סוף הם מעשים שהאדם עושה בגופו הגשמי כי לא ידע (או ידע - לשון עבר) טעם המצוות"

ומה שאמר "סוף סוף" צריך להבין את זה. אפשר להסביר את כל הקדושה העליונה, השכלית, השמיימית, שיש בקיום המצוות. אבל סוף סוף, זה מעשה גופני. זה ברור, כן.

המשך קריאה: "וכמו שבארנו בהקדמת מסכת אבות ולכך כל חפצי שמיים לא ישוו בה"

ולכן המהר"ל הסביר די הצורך, כל מה שצריך להבין בקטע של הגמרא שהוא הביא. זה מובן, כן? אז נמשיך.

חוכמה של דרך ארץ

המשך קריאה: "אמנם, אם אי אפשר שתיעשה על ידי אחרים, בוודאי המצווה קודמת."

ופה זה ההסבר של החשיבות של מעשה המצווה מכיוון שאנחנו חיים בעולם הזה, נמצאים בעולם הזה. אבל מכל מקום, הדרך שלנו בעולם הזה, שנקרא דרך ארץ. וצריך חוכמה של הדרך ארץ ששייך לדרך ארץ. ובשביל החכמים זה נקרא: "דרכא דארעא". ואני לא זוכר את הביטוי המדויק, אבל, מי שלא מלמד הלכה לחברו, כאילו גזל ממנו.[413] וזה מדובר גם על דרך ארץ. מי שלא מוסר דבר חוכמה של דרך ארץ, נקרא גזלן, כמי שהוא לא מוסר דבר הלכה. וזה חידוש של הגמרא, כן.

הערה מהקהל: שנאמר: תורה ציווה לנו משה, מורשה. כל מי שלא מלמד את תלמידו הלכה כאילו גוזלו מנחלת אבותיו. שנאמר: "תורה ציווה לנו משה, מורשה". וזה דווקא בתורה לא בדרך ארץ.

הרב: לא, ויש גם כן, גם, בדרכא דארעא. צריך לבדוק איפה המקור, אבל אני משוכנע.

הערה מהקהל: אולי הסיפור של רב כהנא שהלך לרב[414] ואמר לו תורה (לא ברור) על דרך ארץ.

הרב: היו הרבה תלמידים של גדולים שאמרו: תורה היא ואנחנו צריכים לימוד.[415] אז אמרו את זה גם כן על הדרך ארץ, כן. וזה מה שהוא אומר:

המשך קריאה: "אמנם, אם אי אפשר שתיעשה על ידי אחרים, בוודאי מצווה קודמת"

כפי שאמרנו. מכיוון שאנחנו חיים על הארץ. מה שרציתי להוסיף, שזה ארעי. סוף סוף, "טוב שם משמן טוב ויום המוות מיום היוולדו" כן. זאת אומרת, הקב"ה לא ברא אותנו כיעד של העולם הזה. אלא זה כיעד של העולם הבא, כמובן. והעולם הזה זה עולם הכרחי. צריך לעבור דרך העולם הזה כדי להגיע לעולם הבא,[416] ויש לנו הרבה מקורות על זה, אבל, לא לשכוח ש(ל)גבי עולם הבא, עולם הזה זה כלום. זה "עלמא דשקרא."[417] זה ברור.

המשך קריאה: "וביאור דבר זה, כי אם יאמר אדם: אלמוד תורה ולא אעשה סוכה ולולב, בוודאי המצווה קודמת"

מכיוון שזה מצווה שאף אחר, אף איש אחר, לא יכול להקים (לקיים) במקומו.

המשך קריאה: "כי המצווה כשלא נעשה - יש כאן חסרון גדול."

שוב, מבחינת המציאות בעולם הזה. מי שחי בעולם הזה ללא מצוות, אמרנו כבר, כאילו מת. אבל פה אני מגיע למושג העיקרי, הבסיסי, לפי דעתי, הוא יצור טבעי. כאילו הוא בהמה. זה מובן, כן? אז כאילו. הוא לא בהמה, הוא בן אדם, אבל בן אדם טבעי. נראה את זה אחר כך. אולי אולי מיד. זה ההבדל הגדול בין ישראל שנקרא "אדם" ושאר בני האדם שנקראו: "האדם."[418] זה ההבדל הגדול. והאדם יש לו מעלה משלו על שאר בעלי חיים. אבל אדם טבעי, זה נחש. זה הנחש. זה ההבדל בין יעקב ועשו, "כי לא נחש ביעקב."[419] וידוע שדווקא, עשו היה נחש קעקוע על הירך שלו.[420] זוכרים את המקור. כי מה זה הנחש הקדמוני? זה האדם הטבעי. וזה מתגלה דווקא דרך עשו. זה ההבדל המוחלט בין האדם האמיתי, "אדם" והאדם הטבעי, ("האדם") זה ההבדל בין יעקב ועשו. זה ההבדל בין אדם הראשון והנחש. זה מובן?

הערה מהקהל: זה לא עם הארץ באופן מילולי?

הרב: אפשר. כן, כן. אפשר, כן. אפשר להסביר את זה ככה. דווקא. זאת אומרת, יש, ופה, פה, זה עניין דק מאד, עדין מאד. יש בארץ, יש כל מיני בעלי חיים שנקראים בהמות, ויש בני אדם שהם (מתייחסים לעצמם) מסוג בעלי חיים. והפלא שהם אומרים את זה מעצמם, מהחוכמה שלהם. כל פעם אני זוכר את זה. הם אומרים את זה בעצמם. אז אם בא יהודי ואומר לאיזשהו מרצה באנתרופולוגיה באוניברסיטה: "השמע לאוזנך מה שאתה מוציא מפיך. אז אתה סתם בהמה?" כן? אז הוא מתפוצץ מכעס, "מה אתה אומר", כן. אבל הוא אומר את זה בעצמו באופן מדעי.

הערה מהקהל: "בהמה המה להם."[421]

הרב: כן, "ואני אמרתי אלוהים אתם, אכן כאדם תמותון"[422] איזה אדם? הבני האדם האלה. זה מובן? כן. לא פעם שמעתי ממדענים: אנחנו רק בעלי חיים קצת מפותחים, חיידקים מפותחים כאלו, שנמצאים בקתדרה של האוניברסיטה כדי לחשוב על הגורל ...

אז כמובן, כל בן אדם נברא בצלם. אז יש הבדל בין צלם אדם וצלם אלוקים. [423]

הערה מהקהל: "בצלם אלוקים עשה את הָאדם"[424] ב"הא".

הרב: נכון, ברא. אבל בעשייה זה נהפך למשהו אחר. מבחינת בריאה כן, מבחינת עשייה לא. ולכן, "ויעש את האדם."[425] זה שייך ל"האדם". אז פה אני חוזר על המשפט.

המשך קריאה: "בוודאי שהמצווה קודמת, כי המצווה כשלא נעשה יש כאן חסרון גדול, שהמצווה היא חיוב על האדם."

ואני חושב שיש פה הדיוק העיקרי של המהר"ל. זאת אומרת, במה המצווה היא, יש לה חשיבות בפני עצמה? מכיוון שיש חיוב על האדם כדי להתקיים כאדם על האדמה. יש חיוב. וזה ההבדל בין הכוונה במובן הקבלי, נאמר, של המילה. הכוונה זאת אומרת הכוונות של המצוות, הידיעה של הטעם של המצווה. זאת אומרת, מה היא רצון הבורא כשרצה אותה מצווה ממנו (מאיתנו). כדי להבין את טעם המצווה כפי שנותן התורה מבין אותו. זה הכוונה במובן השכלי של המצווה.

שאלה מהקהל: למשל?

הרב: למשל, בכל מצווה יש (את) הטעם של המצווה. אז מי שעושה את המצווה והוא במודעות שלו הוא יודע מה הוא עושה, זאת אומרת הוא יודע מה הקב"ה ביקש ממנו – תכלית המצווה. אז זה נקרא "מצווה בכוונה". ולפני הרבה הרבה מאות בשנים, אנחנו מתחילים את קיום המצוות בתפילה קצרה שנקראת "לשם ייחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה" ואנחנו אומרים: כאילו השגנו את הטעמים האלו, כן. זאת אומרת, יש כוונה אחרת לגמרי לפי ההלכה, שהיא כוונה "לצאת מידי חובה" ושהיא התחליף של הכוונה הרצויה, הכוונה האמיתית, שאנחנו לא מסוגלים לה. ולכן אומרים כאילו "עם שאר החסידים והצדיקים שיודעים לכוון", והם מועטים. זה מובן? אז קרה משהו בהתפתחות ההלכה. באיזשהו שלב, חכמי ישראל ראו שאי אפשר לבקש מכל העם לדעת את הכוונות האמיתיות של המצוות. מצווה עם כוונה או בלי כוונה, המובן הראשוני היה כוונה של ידיעה (של) טעם המצווה. ולכן קבעו כמין תחליף שמספיק, והמהר"ל מסביר למה זה מספיק, כוונה לצאת מידי חובה. אותה כוונה לצאת מידי חובה זה במקום הכוונה האמיתית. אבל, מספיק כדי, מספיק בשביל המעשה של המצווה. זאת אומרת, לא קיימנו את החובה בעולם האצילות, כפי שאמרתי, אבל קיימנו את החובה בעולם העשייה. וזה העיקר בעולם הזה.

זה מובן? ולכן עכשיו ההלכה היא ככה: שמצוות צריכות כוונה[426] - איזהו כוונה? לצאת. אבל בכל זאת, זה רק לגדולים. כי גם זה ההלכה

<u>לא ברור....</u>(כנראה: של החכמים לא מבקשת את זה)

שמצוות אינן צריכות כוונה[427]. גם זה, אנחנו לא מסוגלים. חוץ מהחסידים, שמצליחים לכוון כוונה לצאת מידי חובה. ולכן עכשיו ההלכה היא ככה: מצווה בלי כוונה - זה מצווה, זה מועיל - מכיוון שמדובר במעשה השייך לגוף. אז אפילו אם היהודי בא ואומר: "אני רוצה למול את בני אבל לא כדי לצאת מידי חובה, אני לא מאמין בזה" אז מקבלים אותו, כן. ואם המילה לפי ההלכה, כשרה כהלכתה, נאמר, זה צדיק גמור. מכיוון שלא צריך, מכיוון שאנחנו לא מסוגלים, אז לא צריך. והעיקר זה המעשה עצמו. וזה כל הוויכוח בגמרא, אם מצוות צריכות כוונה. הוא לא צריך לזכור את זה שהיו שלבים בהתפתחות של העניין. ומעיקרא, ברור שצריך. ולא רק כוונה לצאת, היה צריך כוונה סתם. כי "מצווה בלי כוונה זה כגוף בלי נשמה."[428] אז נניח, יש לנו גוף בלי נשמה ויש לנו גוף חי – אז צריך לפרנס אותו. רק דקה, לפני שאני אשכח, ולכן חכמי ישראל נתנו עזרה לזה, זה הברכות שאנחנו אומרים לפני קיום המצווה. לפני קיום המצווה אנחנו אומרים: "אשר קדשנו במצוותיו וצוונו" – זה הכוונה לצאת. ולכן מי שעושה מצווה בלי הברכה לפני המצווה, זה גרוע מאד, מכיוון שאפילו כוונה לצאת אין לו. אבל בכל זאת, זה המצב של ההלכה עכשיו. אנחנו, כולנו כמעט מבחינת "תינוק שנשבה"[429], כן. לא מסוגלים. כן.

הערה מהקהל: אנחנו יודעים שהחורבן היה בגלל שהייתה "מצוות אנשים מלומדה"[430]

הרב: יפה, כן אבל אנחנו קיימים בעולם יותר ירוד מאותו עולם. אנחנו חיים עוד בעולם של חורבן.

ייחודיות של מצוות לימוד תורה

ויש פרט אחד שהוא יוצא מן הכלל, [ש]המצווה של לימוד תורה. מי שלומד תורה בלי ברכה, אומרת הגמרא,[431] אז זה גרוע, מאד גרוע. מה זה בלי ברכה? זה מכיוון שהוא לומד לא לשמה. איזה ברכה? זה ברכת התורה שאנחנו אומרים בתפילה בבוקר, כן? "אשר... וצוונו לעסוק בדברי תורה." זאת אומרת, מי שלומד תורה כדי לצאת מידי חובה של לימוד התורה, שהמעשה שלו יהיה בסדר, אז מכח אותו מעשה, מגיע ליותר גבוה. ואני חושב שאנחנו במצב הזה, שלרוב אפילו החסידים שבחסידים של פשוטי העם, נאמר, אינם יודעים אפילו לכוון מה זה לצאת מידי חובה. יש כל מיני נטיות של רגש דתי שדומה מאד למשהו מחוץ לתורה. וחושבים שזה הכוונה לצאת, כן. אלא זה מין דת טבעית ככה. יש חסידות טבעית ויש לה ערך שיש לה. אבל זה לא ממש כוונה לצאת. חוץ מלימוד תורה. כי מי שלומד תורה, ולדאבוננו יש הרבה אפשרויות ללמוד תורה עכשיו מכיוון שכולם מדברים עברית, מכיוון שיש אוניברסיטאות בלימודי יהדות וזה שכיח בתרבות שלנו. אבל בלי ברכה תחילה - זה אסור. לכל הפחות זה. מה זה הכוונה ללמוד עם ברכה? לצאת מידי חובת לימוד? הכוונה שזה תורה מן השמיים. מי שלומד תורה כאילו זה חוכמה, אפילו החוכמה הכי הכי גדולה בין כל חוכמות האומות. ויש הרבה שחושבים ככה. הרבה שומרי מצוות שחושבים שהתורה, וזה צדוקיות, כן, שהתורה היא החוכמה הכי חכמה. לא יותר. הבנתם את העניין, כן? כל עוד שלא נשאר את המושג הזה, המסורתי, יהודי, עמוק, של תורה מן השמיים, אפילו מי שלא מבין מה זה שמיים. אבל הוא יודע ברמיזה, שזה לא שייך לעולם שלנו. זה העיקר. אתם מבינים למה אני חוזר על הנקודה. ופעם שמעתי שההבדל בין הפרשנות של הגויים על התנ"ך

והפרשנות של אפילו הקטן שבקטו שלומד תורה בישראל, כן, הפירוש שלו הוא עמוק. והגויים אומרים דברים ממש דהדיוטי. אולי קראתם ספרים שלהם מה הם אומרים על התנ"ך. באמת זה דבר קטן מאד. ההסבר הוא ככה. הם יודעים לשאול שאלות אבל אין להם תשובות. השאלות שלהם הם שאלות, אבל, תשובות אינן. כי יש חוכמה של השאלות ויש חוכמה של התשובות. וזה התחיל עם פרעה. הוא ידע לשאול: "מי ה'"[432] אבל תשובה הוא לא מקבל.

הערה מהקהל: שאלת חכם חצי תשובה.

הרב: נכון. והוא שואל: "מי ומי ההולכים"[433] מה הוא שואל?

הערה מהקהל: במצב של דלדול שהכוונה במצוות אינה קיימת, האם דווקא אי אפשר להיפגש עם הקדושה שבטבע?

הרב: לא הבנתי את השאלה. תחזור על השאלה.

הערה מהקהל: המצב שלנו, לפי מה שהרב תיאר, הוא מצב של דלדול, של התפשטות. אז אולי דווקא במצב הזה אם יש יותר אפשרות לפגישה עם הקדושה שיש בטבע?

הרב: זאת אומרת, יתכן. אה יתכן. אני מסופק. צריך עיון, כן. אני מסופק. יתכן ש

הערה מהקהל: מדרגה יותר עממית.

הרב: לפי תורת הרב, אם אני זוכר נכון, אבל צריך ללמוד את העניין הזה. רק מי שהשיג את הקדושה שלמעלה מהטבע יכול לתרום לקדושה שבטבע.[434] שוב, לפי דעתי, וזה הכח של החסידות, כן. שיש הבדל בין הרב שמדריך את הקהל שלו, והקהל שמקבל מהרב, כן. ולכן מה שאתה אומר, יתכן מאד שזה יותר שכיח בחסידות. זאת אומרת, פשוטי העם בחסידות מסוגלים לבחור בזה, מכיוון שהרבי שלהם היה מסוגל. והרבי שלהם היה מסוגל מכיוון שדווקא הוא הגיע לקדושה העליונה של למעלה מהטבע. הבנת מה שאני אומר?

הערה מהקהל: זה במצב של אדם אמיתי, שיש לו רב.

הרב: ברור. שיש לו דרבן. כפי שאומרת הגמרא, כן. "ואלה הדברים"[435] – צריך דרבן.[436]

הערה מהקהל: אפשר להגיד שזה עניין של אור ישר ואור חוזר? אור חוזר זה טבע (לא ברור)...

הרב: אם הבנתי את השאלה, הקדושה שבאה מהטבע, היא מסוג אור חוזר. יש ביטוי בגמרא ששכחה לצורך התגברות התורה, "יגדיל תורה ויאדיר".[437] יש שכחה של התורה שהיא מביאה חידוש תורה. העניין של החידוש זה עניין של אור חוזר. אנחנו לומדים את זה בחנוכה. הרבה הרבה תורה התחדשה מחמת השכחה עם יתר כח. הבנתם את זה?

שאלה מהקהל: מחוסר הידיעה אנחנו מגיעים איתה לעניין של זכר?

הרב: של הסתגלות לזכר. אבל מה שאני רוצה לדייק שמכל מקום, אם אין תורה מן השמיים, אף תורה לא עולה מן הארץ. זה מובן מה שאני רוצה לומר? כי מה שמזיק בעידן שעכשיו העם היהודי הוא כמין חברה פתוחה. וכל הגויים יש להם שאיפה ויותר משאיפה. יש להם, איך אומרים את זה?

תשובה מהקהל: שקיקה?

הרב: כמיהה. יש להם כמיהה לתורה של ישראל. ולכן יש אותה אשליה שאפשר לאדם הטבעי להתייחס לתורה השמיימית. זה בלתי אפשרי. פעם אני הסברתי את זה בצורה אחרת. העניין של התרגום של התורה. יש פירוש רש"י שמביא מדרש בהתחלת ספר דברים: "הואיל משה באר את התורה הזאת"[438] ורש"י מסביר: "לשבעים לשון."[439] זה הוכחה שהתרגום אפשרי. אבל דווקא כשמשה יהיה המתרגם. כשמשה מתרגם, התרגום הוא כשר. אבל כשמתורגמן בא מחוץ לתורה ורוצה לתרגם לשפה אחרת, הוא דווקא משליך את הטומאה של השפה שלו, בתורה. זה ההבדל, הבדל עצום. אז כשהרב מתרגם בשפה אחרת אז אפשר. זה מובן? היה מוסד כזה, "המתורגמן" בימי בית שני[440] והמתורגמן זה לא סתם interpret. זה היה חכם גדול. הוא היה יכול לתרגם את דברי הקודש בלשון החול. זה מובן?

שאלה מהקהל: הסברנו את השכחה כיתרון.

הרב: לא, לא. לא כיתרון. השכחה זה נותן אפשרות לבנות יותר,

אחר כך. אני מתכוון לפסוק של ירמיה הנביא, לבנות ולהרוס... איך הפסוק?

הערה מהקהל: "לנתוש ולנתוץ להאביד ולהרוס לבנות ולנטוע."[441]

הרב: זהו.

הערה מהקהל: כבר אמרו חז"ל: מיום שנשתברו הלוחות, באה שכחה לעולם.[442] ואמרו את זה כחסרון.

הרב: אה, ברור, ברור. השכחה אינה יתרון. השכחה היא חיסרון. אבל המצב של השכחה נותן אפשרות להגיע מבחינת אור חוזר, יותר למעלה, למי שמגיע. מי שנשאר במצב של שכחה, זה לא יתרון, זה חסרון. טוב, אז נמשיך קצת, זה עניין של החיוב.

חיוב לעומת מעלה

המשך קריאה: "ואילו התורה היא מעלה לאדם"

אז, יש הבדל. המצווה זה חיוב לאדם. התורה היא מעלה לאדם. אני חושב שאפשר להסביר את זה באופן פשוט לפי הסדר. אם הסדר הוא הסדר הנכון, יש מצווה שמביאה את התיקון של האדם – זה העניין של החיוב, אז אפשר לקבל מעלה על זה. ואם רוצים מעלה לפני התיקון, המעלה זה אפס. נמשיך?

המשך קריאה: "ומכל מקום, אם אין התורה אין כאן חסרון כל כך."

התורה היא מעלה. אבל אם אין תורה, אין כאן חסרון לאדם, כאדם גשמי, כן. יש תיקון שלו. אין לו מעלה אבל אין לו חסרון. אם אין מצווה יש חסרון. זה מובן? זה מובן, כן? טוב, אז נמשיך.

המשך קריאה: "וזה ההפרש שיש בין התורה ובין המצוות. כי המצוות אם לא יעשה אותם האדם, הוא חסר לגמרי. שהרי מצוות התורה הם רמ"ח כמספר אברי האדם."

ופה העניין ידוע, כן.

המשך קריאה: "עד שהמצווה היא משלמת (משלמת, מלשון שלם) האדם. שאם אין המצווה כאילו האדם חסר איבר אחד. כי המצווה שהיא על ידי מעשה האדם, שנעשה על ידי גופו הגשמי, היא קרובה יותר אל האדם הגשמי, ואם לא יעשה אותה האדם – הוא חסר."

זה מובן? אדם בלי מצוות הוא אדם טבעי. הוא אדם בלי תיקון של אדם. "אתה חונן לאדם דעת."[443] זה התפילה העיקרית. מכל הבקשות של התפילה אולי זה הבקשה הראשונה, העיקרית. כי אדם בלי דעת אינו אדם. אדם בלי תורה אינו אדם. מה זאת אומרת אינו אדם? הוא בן אדם. הוא בן אדם טבעי. ובן אדם טבעי זה יכול להיות, זה יצור מתוחכם מאד. מרצה באוניברסיטה. אבל הוא נשאר אדם טבעי, עם כל התורה השייכת לנחש הקדמוני. זה מובן? ורציתי להוסיף משהו, כן. אתם זוכרים מה שאומרת המשנה בפרקי אבות: "על שלושה דברים העולם עומד, על התורה על העבודה ועל גמילות חסדים."[444] לפי ההסבר של המהר"ל, ההסבר הרגיל של המהר"ל, פה זה המימדים של המצוות: בין אדם לחברו, בין אדם למקום ובין אדם לעצמו. אז זה ברור. גמילות חסדים – זה בין אדם לחברו, עבודה – בין אדם למקום והתורה – זה בין אדם לעצמו. החיוב של התורה זה בין אדם לעצמו. מכיוון שאדם בלי תורה אינו אדם. "אתה חונן לאדם דעת". ומי שאין לו דעת אינו אדם. איננו אדם במובן האמיתי ולכן זוהי השאלה העיקרית: "וחננו מאיתך דעה בינה והשכל." יש שתי משמעויות. "וחננו מאיתך": בלי אמצעי, "מאיתך". כי "טובים דודיך מיין"[445], זה נאמר מדברי סופרים על מתן תורה. זוכרים את זה, כן? עכשיו אנחנו צריכים אמצעי, אבל ההבטחה: "ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים."[446] דהיינו לא צריך לומר: "למדני", כן. בלי אמצעי. "מאיתך", באופן ישיר. אבל יש עוד הסבר אחר קצת יותר עמוק. "וחננו מאיתך" - הדעה שלך. זאת אומרת, דעת ה'. וחננו התורה שהיא מסוגלת לתת לנו את הידיעה מי אתה. וחננו מאיתך הדעה, הדעה שלך. הבנתם את ההבדל? אבל סוף סוף זה מדרגות של אותו דבר.

המשך קריאה: "ולפיכך, אם אי אפשר שתיעשה המצווה על ידי אחרים אין ראוי שייקח התורה שהיא שלמות ומעלה לאדם, שעל ידי התורה, האדם שכלי. והמצווה, אם לא יעשה אותה - הוא חסרון לאדם."

טוב זה מובן.

המשך קריאה: "ויותר ראוי אל האדם שיהיה נמצא בשלמות מבלי חסרון עם המצוות אף אם לא היה לו המעלה."

זאת אומרת, אדם אמיתי, אם אין לו מעלה מכיוון שאין לו דעת התורה, אין לו מעלה אבל הוא אמיתי. אין לו חסרון. הוא בתיקונו. טוב, הוא צריך גלגול כדי להמשיך בקניין התיקון עד גמר התיקון, אבל הוא בסדר. במדרגה שהוא נמצא, הוא בסדר. הוא גדול בקטנותו. אבל עדיף להיות גדול בקטנותו מקטן בגדלותו. אם אפשר לומר.

הערה מהקהל: זנב לאריות ולא ראש לשועלים[447]

הרב: לא, לא זה דווקא ההיפך. זה דווקא ההיפך. שמה זה הקטן בגדולים. אולי זה עניין אחר. כי כשדברתי את זה חשבתי על זה. מי שיהיה לו חסרון, שיהיה לו עם זה מעלה שכלית, ואז זה חמור מאד. מי שיש לו חסרון ויש לו הבנת החיים עם החסרון שלו, אז הוא, איך אומרים, זה עלבון, זה מחלה. הוא יותר עצוב ממי שאין לו מעלה של ההבנה אבל הוא בריא. הבנתם את ההבדל. זה דומה למה שמסביר המדרש על חטא אדם הראשון. "ועתה פן ישלח

ידו ויקח גם מעץ החיים וחי לעולם.״[448] זאת אומרת שיישאר נצחי בקלקולו. זה חמור מאד. אז מוטב שלא יהיה לו את המעלה הזאת של עץ החיים ושיהיה בתיקונו. לכן, אני חושב שזה מה שאמרו החכמים, לא צריך ללמוד קבלה כל עוד שלא למד ש״ס ופוסקים. מכיוון שש״ס ופוסקים זה כדי לתקן את גופו. ולכן הביטוי הוא כאילו גס: ״שימלא כרסו״[449] זה גס, כן, בש״ס ופוסקים. כי זה שייך לגוף. איך לאכול בשר וחלב. זה העניין של הכרס, כן. ורק אחר כך להגיע. אבל, ובעיקר הרב השל״ה אצל האחרונים אומרים: מי שלא רואה ברכה, בלימודו שנים של גמרא ולא מבין תורה, שעה של קבלה והוא יכול להבין את זה.[450] אז מוטב שעה של קבלה משנים של גמרא בלי ברכה, כן. זה מובן? חוץ מזה, ללמוד בשולחן ערוך כדי לדעתת איך לקיים, זה עניין אחר לגמרי. אבל מי שמחפש הבנת התורה בגמרא ולא מוצא, אז מוטב שילמד שעה של קבלה וימצא יותר. אתם מבינים את זה? אני מכיר הרבה הרבה מורים בתורה שעשרות בשנים למדו רק, נאמר, נגלה. ונמצאים באיזשהו שלב של החיים שלהם, בלי אמונה. ושעה של קבלה מחזירה את האמונה יותר משנים של גמרא, בלי עומק הגמרא, רק הפשט. אבל, לפני הכל, מכל מקום, הסדר הנכון הוא קודם כל גמרא ואחר כך הקבלה. זה מה שמסביר הרב. קודם כל תיקון הבסיס, הכלים של האדם, אפילו אם אין מעלה. אבל מעלה בלי תיקון, זה נורא. זה מובן? אני פעם שמעתי מהבן דוד של הרבי מלובביץ׳, שמו היה גם כן הרב שנאורסון, זכרונו לברכה, למדתי אצלו. והוא אמר דבר יפה שקיבל מרבותיו. הוא אמר: מי שאינו יודע קבלה אינו בן אדם – אפשר להבין את זה, אבל מי שלא למד גמרא, אינו יהודי. וזה הרבה יותר חמור, כן. זה ההבדל. אז עדיף להיות יהודי, מלהיות בן אדם גוי. וזה מה שאנחנו אומרים: שלא עשני גוי. ומדובר באלו שמתעסקים בתורה, כן. אז נמשיך.

המשך קריאה: ״ויותר ראוי אל האדם שיהיה נמצא בשלמות במדרגה הגופנית שלו״

בבריאות נאמר,

המשך קריאה: ״מבלי חסרון, אף אם לא היה לו המעלה. משיהיה לו חסרון שיהיה לו עם זה מעלה שכלית.״

זה הסוד. מי שיש לו חסרון ויש לו מעלה שכלית. אתם מבינים למה אני מתעקש על המשפט הזה, כן?

המשך קריאה: ״כי החיסרון מבטל המעלה. שאין המעלה נחשב לכלום. אבל אם אפשר שתיעשה מצווה על ידי אחרים והרי אין כאן חסרון כאשר המצווה נעשה (נעשתה). וכאשר אין כאן חסרון, קניין התורה יותר קודם, שהוא במעלה בשלמות יותר כמו שהתבאר.״

זה פשוט. אז אני מציע שכשנחזור ללימודים אני מקווה שזה יהיה כמה ימים לפני החגים. יהיה לנו לימוד על החגים. כלומר בסוף חודש ספטמבר, בעשרים לספטמבר, ככה, נחדש את הלימודים. ומכל מקום, גם אם יהיה, אני מקווה, סמינר על עניין של הימים נוראים והתשובה, אז נחזור ללימוד כל שבוע של נתיב התורה. טוב.

שיעור 7

סיכום בנוגע לתורה ודרך ארץ וחשיבות לימוד תורה וקיום מצוות

אז אם אני זוכר, אני חושב שאני זוכר, הגענו לקטע שמתחיל ב-

"ובירושלמי" כן? אני יכול לקבל איזה דף? כן, זהו.

זה בדף ח', כן. אז רק אני אתחיל איזה הקדמה קצרה כדי להיכנס לנושא. בקטעים הקודמים, המהר"ל הסביר כמה מקורות מהגמרא ומהמדרש, שמראים את העולם הזה כהכנה לעולם הבא. הנושא זה נתיב התורה. והתכלית זה העולם הבא. אני רק מסכם את כל מה שלמדנו מקודם. ואם כן, יש בעולם הזה, כפי שאומרת המשנה: "העולם הזה דומה לפרוזדור והעולם הבא (דומה) לטרקלין"[451]. יש איזה דרך שמביא לעולם הבא. אז השאלה היא: מי שקיבל את התורה, יש לו אפשרות ללכת באותו דרך, ולהגיע לעולם הבא. יש תנאים, ולמדנו את כל התנאים האלו: מה זה הלכה, מה זה הלכה פסוקה, מה זה אמיתה של תורה. יש מכשולים, ולכן צריך איזה דרך מסוים כדי להיות בטוח שהתכלית זה באמת עולם הבא – איחוד המידות. זה ההסבר של המהר"ל. אבל יש גם כן אצל שאר בני האדם, חוץ מישראל יש שאלה האם יש להם דרך, כדי להגיע גם הם, מצידם לעולם הבא? אתם זוכרים מה שאומרת המשנה: "חסידי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא."[452] זה נושא אחר, קצת קשור לנושא שלנו. אבל בקצרה: זה ההבדל בין דרך ארץ - ודרך ארץ, זה מלא ייסורים, ודרך התורה - וזה נקרא שמחה של תורה. זה פחות או יותר, זה מה שלמדנו בקטעים הקודמים. טוב, אז נתחיל מיד בקטע שלנו. שכחתי את העיקר. אבל כשמגיעים לאותו נושא: יש תורה. ותכלית התורה זה להביא אותנו לעולם הבא. אבל אנחנו נמצאים, קיימים בעולם הזה. ויש מצוות של התורה, כדי להתנהג לפי התורה בעולם הזה עצמו. ולכן יש תורה, מבחינת לימוד תורה – ידיעת התורה, עסק בתורה - מבחינת לימוד, ויש קיום מצוות התורה בעולם הזה. ואם אתם זוכרים, המצוות שייכות לעולם הזה. בעולם הזה אנחנו מתנהגים לפי התורה בקיום המצוות. אבל תכלית התורה זה להביא אותנו לעולם הבא. "כי נר מצווה ותורה אור"[453], לפי אותו פסוק שלמדנו עם המהר"ל שתלמוד תורה נמשל לאור, שמביא לעולם הבא, עולם שכולו אור. ומצוות התורה בעולם הזה נמשלו לנר של האור - שזה שייך לעולם המציאות, דרך מעשה האדם: דרך הגוף שלו. אבל לימוד התורה, זה דרך הנשמה שלו, להגיע לעולם הבא. אם כן, יש אפשרות של תחרות בין שני המישורים האלו. מי שצריך להחליט לעסוק או בתורה או במצווה, יש לו שאלה. ולכן, זה כל המאמרים שלמדנו עד עכשיו. אתם זוכרים את זה. אני חושב שזה מספיק ברור או צריך עוד הסברים? על מה? כל פעם זה אותו קושי. לסכם מה שאמר המהר"ל זה בלתי אפשרי, כן. טוב, אני חוזר בקצרה. יש דרך בעולם הזה כדי להגיע לעולם הבא. זה נקרא תורה. אבל בעולם הזה צריך לקיים מצוות התורה. ואם יש, איך אומרים את זה, אני לא רוצה לומר סתירה, אלא תחרות, בין שתי משימות האלו: ללמוד תורה - והיעד והתכלית זה חיי העולם הבא, או לקיים מצווה, מכיוון שיש צורך לקיים מצוות בעולם הזה, מה עדיף? המצווה או הלימוד? זה מובן?

שאלה מהקהל (לא מדויק): למה יש לבחור בין ללמוד למצווה? אי אפשר לעשות שני הדברים?

הרב: לא, לא, זה עניין של זמן. אם התכלית העיקרי זה ללמוד, אז ללמוד צריך "והגית בו יומם ולילה."[454] מכל מקום יש צורך לקיים את המצוות, כן. מה שלמדנו מקודם, בקטע הקודם. אם המצווה יכולה להתקיים על ידי אחר, עדיף ללמוד. זוכרים את זה, מי שלמד את זה? כן. אני לא חושב שצריך להתחיל מהתחלה. וכל זה כבר ידוע. ולכן המהר"ל רצה להסביר את כל המקורות האלו שמסבירים את זה. אם יש, לא נאמר סתירה, יש תחרות בין שני הרצונות ,מציאויות .לא ברור. באיזור דקה 45. בין לקיים מצווה מן התורה - וזה שייך לקיום לחיים של האדם, מבחינת הקשר שלו לעולם הזה, שנקרא הגוף שלנו. או ללמוד תורה מכיוון שהתכלית האמיתי העיקרי זה להגיע לחיי העולם הבא וזה רק דרך התורה, אז מה עדיף? וזה מחלוקת חשובה, עמוקה מאד בגמרא. ונראה, עוד נחזור לעניין הזה.

אז מה שלמדנו מקודם זה פרט אחד מהגמרא בבא קמא שאם המצווה יכולה להתקיים על ידי אחר, אז עדיף להתמסר ללימוד. ברור שלא מדובר על מצוות שכל תלמיד חכם, אפילו מי שתורתו אמונתו (ציטוט מדויק, הכוונה כנראה ל"תורתו אומנותו") צריך לקיים בגופו, כן. למשל, אם יש מצווה של, המהר"ל נותן כמה דוגמאות, של מת מצווה. אבל מישהו אחר יכול לקיים את המצווה, אז עדיף ללמוד. אם אין, אז המצווה עצמה היא עדיפה מהלימוד עצמו. הבנתם? טוב. זה הדוגמה שהמהר"ל מסביר כדי להסביר את הכח של לימוד תורה אפילו (ל)גבי קיום המצוות של התורה.

לימוד תורה לשמה כדרך הטובה להגיע לעולם הבא

שאלה מהקהל: זה שונה, הלומד על מנת... אני לא זוכרת את הנוסח, משנתו מתקיימת.[455]

הרב: זה לא בדיוק ככה.

שאלה מהקהל: הלימוד מתקיים אם עושים. השאלה היא אם העשייה היא מצוות?

הרב: טוב, ברור שמדובר בלימוד לשמה. זאת אומרת, מי שלומד כדי לקיים מה שהוא לומד. אבל הקיום זה בעולם הזה. הלימוד תכליתו זה חיי העולם הבא. אבל, שוב אני חוזר על זה: "מי שתורתו אומנותו" - צריך להבין את זה באופן ברור: אי אפשר להיות חובבני. ולכן יש בין היתר שני סוגים: מי שלומד כדי לדעת מה צריך לקיים ואיך לקיים, כן. וזה לימוד לשמה, בלי שום ספק. אבל יש לימוד יותר לשמה – מי שלומד על מנת ללמוד. לקיים את תכלית התורה שהיא, שהוא חיי עולם הבא. אם נחזור לפסוק: "כי נר מצווה ותורה אור"[456] התורה מגנת על האדם בבחינת עולם הבא. המצווה מגנת על האדם רק בשעה שהוא מקיים את המצווה. זה ההבדל בין נר ואור. ולכן, יש מדרגה אחרת של לימוד תורה וזה נקרא: "מי שתורתו אומנותו."[457] וזה ממש "והגית בו יומם ולילה".[458] כדי להגיע למדרגה של תלמיד חכם אמיתי, צריך ללמוד יומם ולילה. מי שלומד כמה שעות ביום כדי לדעת קצת מה זה תורה ובעיקר, כדי לדעת איך לקיים מצוות התורה, זה בסדר. זה צדיק גמור. אבל פה אנחנו מדברים על התורה כדרך להביא, להגיע, לחיים אמיתיים של העולם הבא. ולכן, התחלתי להסביר שהמהר"ל מתאר לנו את העולם הזה כהכנה לעולם הבא. טוב, זה הנקודת מוצא של כל הנושא. ולכן, כל המקורות שהביא בהתחלת הפרק, זה מקורות שמדברים, שמגדירים את התורה כרפואה - תרופה לייסורין.

כי מי שעובר דרך עולם הזה רק לפי מה שאנחנו קוראים "דרך ארץ", כן, אין לו תורה. אז הוא זוכה בעולם הבא שלו אבל דרך הייסורין של החיים. זה רבד קיומי גרידא. דרך החיים, החיים של העולם הזה מביאים לעולם הבא, אבל דרך ה"דרך ארץ" הזה, שהוא מלא ייסורים. ולכן המהר"ל הסביר, אתם זוכרים את הפרק הראשון, שמי שסובל מהיסורים

האלו התורה מרפאה אותו. אתם מבינים את הקשר בין התורה כמרפא לייסורים והמצב של החיים כייסורים, פשוטו כמשמעו. ויש הרבה מקורות לסמוך, אבל הגענו לנקודה מסוימת. אם יש, שוב מה שאמרתי מקודם, אם יש להחליט או לקיים מצווה או ללמוד, פה יש לנו הרבה מקורות שהמסקנה היא – זה ללמוד. השאלה הייתה – אבל גם מי שלומד צריך לקיים מצוות? ברור שלא מדובר במצוות שכל אחד צריך לקיים כדי להיות צדיק בעולם הזה, בבחינת עולם הזה. לכן המאמר הקודם היה – אם זה מצווה שאחרים יכולים לקיים, אז עדיף ללמוד. אז מה שצריך לברר זה - הלימוד תורה (ה)רציני, (ה)אמיתי יכול להתקיים רק על ידי מי שמתמסר לגמרי לזה. אי אפשר אחרת. יש סוג אחד שלומדים כדי לדעת מה צריך לקיים, כן. אבל תלמיד חכם במובן התלמודי של המילה זה משהו אחר לגמרי. הוא חי בעולם התורה, יומם ולילה.[459] יש לו כמה שעות ביום שהוא צריך להתמסר לעבודה ולקיום המצוות, אבל עיקר חייו זה לימוד. ולכן מדובר באותו תלמיד חכם, אם נזדמן לו איזה מצווה, מה הוא צריך לעשות? להמשיך ללמוד או לעסוק במצווה? זה מובן? טוב, אז נמשיך מיד מתוך הטקסט של המהר"ל ונראה איך זה מביא אותנו.

"אפילו כל מצוותיו אינם שווים לדבר אחד מדברי תורה".

המשך קריאה: "ובירושלמי"

זה בתלמוד ירושלמי על מסכת פאה. דווקא אותה מסכת אין לה גמרא בבבלי, מכיוון שזה מצוות תלויות בארץ ולא היה רגיל ללמוד את זה באופן דומה למה שעשו בארץ ישראל, בירושלמי. אז יש לנו גמרא על המשניות של פאה בירושלמי ולא בבבלי. אז זה בירושלמי.[460]

המשך קריאה: "רבי ברכיה ורבי חייא דכפר תחומין – חד אמר, כל העולם"

כל העולם כולו במקור. כל העולם כולו.

המשך קריאה: "אינו שווה לדבר אחד מדברי תורה וחד אומר אפילו כל מצוותיו אינם שווים לדבר אחד מדברי תורה. עד כאן."

וכרגיל בתלמוד, אנחנו רואים פה איזה מאמר שמפריז בעניין. הביטוי הוא חריף מאד: "אפילו כל מצוותיו אינם שווים לדבר אחד מדברי תורה". והפשט הוא מובן, כי כל המצוות זה שייך לעולם הזה. אנחנו יודעים שאין שכר בעולם הזה למצוות כמצוות. כי שכר של המצוות - לעולם הבא. אוכל פירותיהן בעולם הזה – לכמה מצוות, אבל הקרן קיימת לעולם הבא.[461] ולכן, מכיוון שהמצוות שייכים לעולם הזה, ודבר תורה, לימוד תורה לעולם הבא, ברור שאפילו מצוות התורה אינם שווים לדבר תורה אחד שהוא שייך לעולם אחר לגמרי, עולם אמיתי, אני לא רציתי לומר: "עולם האמת", יש משמעות אחרת לגמרי לעולם האמת בדיבור יומיומי, כן, הבנתם את ההבדל. כן, העולם האמיתי וזה לא דבר מופרז בגמרא. צריך להבין את הפשט. יש לנו קצת הפתעה לשמוע חכמי ישראל אומרים: אפילו כל המצוות זה לא שווה דבר תורה אחד". זה מובן? אז נלמד איך המהר"ל מסביר את זה. זה גמרא, כן.

המשך קריאה: "וביאור העניין זה כמו שהתבאר, כי המצווה, המצוות הן על ידי הגוף האדם, והתורה היא שכלית לגמרי"

כשהמהר"ל אומר "כי התורה היא שכלית לגמרי" הכוונה לפי הנושא שלנו: היא מובדלת לגמרי מכל מה ששייך לעולם הזה כעולם הזה, שהוא גשמי, שהוא חומרי, שהוא תחת הזמן, שהוא טעון העדר. למציאות של העולם הזה יש סוף, אבל אנחנו קשורים לאורות התורה

שהם שייכים לעולם של אינסוף. ולפי דעתי, אפשר להבין את הביטוי: "שכלי", לפי הסבר המהר"ל, דרך הביטוי של שכל הנבדל: נבדל לגמרי מכל מה ששייך לעולם הזה. טוב, אנחנו יודעים, וזה דרך היהדות - מצוות מעשיות זה העיקר של הגשמת האמונה. אני לא רציתי לומר הדת, אבל אם תרצו עיקר הדת, עיקר ההתנהלות הדתית, זה עשיית המצוות. אבל, הערך של המצווה זה העשייה, זה לא רק הכוונה, זה ברור. אבל עשיית המצוות שהוא העיקר של ההתנהלות הדתית, נאמר, שייכת לעולם הזה. אבל עולם הזה טעון היעדר – זה ארעי. סוף סוף מגיע (העולם הזה) לאיזשהי מדרגה שהיה כאילו לא היה. מה נשאר? נשאר את הקשר של הנשמה לחיים האמיתיים, שהם דרך השכל חיי התורה.9:27 ולכן המהר"ל משתמש בהגדרה של שכליות, אבל המובן אצל המהר"ל זה שכל נבדל לגמרי. "ותמונה לא ראיתם"[462] זה מובן?

הקשר בין "למנות ימינו כן הודע" ו"ויהי כן" בבריאת העולם

כדי להאיר קצת את הנושא אני רוצה להזכיר חידוש שנתחדש פעם, זה בקשר לתשובה דווקא, מכיוון שאנחנו בחודש אלול. יש פסוק בספר תהלים שהוא לא כל כך מובן. זה בפרק צ', תשעים, אנחנו אומרים את זה בתפילה, "תפילה למשה". זה: "תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם."[463] "ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה"[464] ויש פסוק: "למנות ימינו כן הודע ונביא לבב חוכמה"[465] אולי זה יאיר קצת את הנושא שלנו. אז זה פשט, לא קל להבין. אז "למנות ימינו כן הודע" לפי טעמי המסורה צריך לקרוא ככה: "למנות ימינו, כן הודע" מה זה כן הודע? הודע - זה תן לנו דעת כנה, אמיתית, כן. למנות ימינו – כן הודע. זה הפשט. צריך להבין מה זה "למנות ימינו"? לדעת שלימינו יש מניין – למנות ימינו – (לימינו) יש גבול, יש סוף. אף על פי שהחיים בעולם הזה זה ארוך מאד. כשאנחנו צעירים, לא מרגישים שזה ארוך, כן, אבל סוף סוף מרגישים שזה ארוך מאד, כן. ואנחנו יודעים שאנחנו סוף סוף מגיעים לסוף עולם הזה, לסוף הבחינה של עולם הזה. לכן צריך להבין למנות את הימים. אז מי שמגיע להבנה אמיתית של מספר הימים, שזה לא הרבה, כן. ויש פירוש שמביא רש"י, "למנות ימינו כן הודע, ימי שנותינו בהם שבעים שנה" – ודווקא שבעים זה הגימטריא של "כן". שנדע שיש לנו רק איזה שטר של שבעים שנה, ולכן, "נביא לבב חוכמה" נביא לבב חוכמה כדי להגיע לתשובה.[466] מכיוון שהעיקר זה העולם הבא וצריך לתקן את עצמינו בפרוזדור כדי להגיע לעולם הבא.[467] אז אני חוזר על הפשט של הפסוק: "למנות ימינו כן הודע" – תן לנו עזרה להבין, לדעת, מה זה ימינו של העולם הזה, כדי שנביא לבב חוכמה. ומהי החוכמה שבלבב – זה הדרך של התשובה. יש פסוק אחר שאומר: "ולבבו יבין ושב ורפא לו".[468] "ושב ורפא לו" - כל זה קשור לנושא שלנו. טוב, זה הפשט. זה מובן, כן? אבל פעם למדתי חידוש על זה לפי הדרש, שבכל ימי בראשית, חוץ מהיום הראשון שנאמר: "יהי אור, ויהי אור"[469] אור ממש, כל שאר הימים כתוב "ויהי כן".[470] אתם מבינים כבר את הקשר עם הפסוק. "ויהי כן", זאת אומרת, העולם שלנו זה עולם שדומה לעולם האמיתי. הוא כמו ה"כן" בסוגריים שבעולם האמיתי. ויהי כן - לא כמו היום הראשון האחד, ויהי אור. אור זה ממש. אף על פי שאור של עולם הזה זה צמצום של אור של עולם הבא, אבל זה אור. כל שאר המציאות זה רק ה"כן" של הדבר. ה"כן" של מה שראה הבורא מבחינת מחשבת הבריאה שהיא העולם הבא. זה מובן? ולכן אנחנו לפי מה שאומרים חכמי הקבלה, אנחנו נמצאים, אנחנו חיים בעלמא דשקרא. אף על פי שהעולם הוא קדוש, גם בבחינת העולם הזה. נברא בעשרה מאמרות,[471] זה ידוע, זוכרים את המשנה ההיא? זה עולם אמיתי בבחינת עשיית המצוות. יש ערך לחיים שלנו בעולם הזה. אבל, בקשר, ביחס, לאמיתות של העולם האמיתי שנקרא עולם הבא, זה עלמא דשקרא. והבל הבלים...אמר קהלת.[472] ולכן, "למנות ימינו כן הודע" – תן לנו אותה דעת להבין שכל ימינו של עולם הזה

בבחינת "ויהי כן", "אז נביא לבב חוכמה" וזה עוזר לדרך התשובה. הבנתם את הדיוק הזה. אז זה מסביר כי העולם הזה, עם כל הערך שלו, "בראשית ברא א-לוקים את השמיים ואת הארץ",[473] בבחינת בריאה זה ברור, מבחינת בריאה, מבחינת מחשבת הבריאה, זה ברור שכוונת הפסוק זה להודיע לנו שהבורא יתברך ברא עולם. אבל הוא ברא אותו בבחינת בריאה. אחר כך בבחינת עשייה, זה העולם של טוב ורע שאנחנו חיים בו. מבריאה עד עשייה זה "ויהי כן". העשייה זה ה"כן" של הבריאה. הבנתם את ההבדל, כן? כשהפסוק אומר ויברא –זה בעולם האמיתי, כשהפסוק אומר "ויעש"[474] זה בעולם התחתון. זה בעולם של המציאות. והעולם של המציאות שלנו עם כל הערך של עשיית המצוות, וזה לשון נופל על לשון, זה רק הצל , ה"כן" של העולם האמיתי שהוא בבחינת העולם הבא. פעם למדנו את זה ככה: מחשבת הבורא הייתה לברוא עולם הבא וצמצם את העולם הבא במימדים של העולם הזה ומסר לאדם, כדי שהאדם יזכה להגיע לעולם האמיתי שהוא העולם הבא, שהבורא ברא.[475] ולכן, הבחינה של עולם הבא כבר ישנה. וזה מה שאנחנו אומרים במשנה המפורסמת: "כל ישראל יש להם חלק בעולם הבא"[476] יש כבר. מכיוון שהעולם מבחינת העולם הבא, יש כבר. זה היש האמיתי. ואנחנו עוברים דרך הפרוזדור הזה, שנקרא עולם הזה, כדי לזכות להגיע לעולם של מחשבת הבריאה, לעולם של בראשית ברא, שהוא בחינת עולם הבא. זה מובן? אפשר להסביר את זה בשבעים פנים,[477] כן, אבל זה אותו רעיון, זה אותו נושא. ולכן, זה מה שאומר המהר"ל- כל חיים, כל החיים של העולם הזה, זה הכנה לעולם הבא. ומהו הדרך כדי להגיע לעולם הבא? זה התורה. ושוב לשאלה שלנו: אבל בעולם הזה יש מצוות, ואם יש תחליף מה עושים? הבנתם את זה? זה מובן? טוב.

תלמיד חכם ונביא – למי התנבאו הנביאים?

יש הרבה מאמרים שמסבירים שבזכות התלמידי חכמים גם אלו שאינם תלמידי חכמים בהגדרה שאמרתי מקודם, יומם ולילה, ומקיימים את המצוות של התורה של התלמידי חכמים, בזכותם הם מגיעים לעולם הבא. אבל תלמיד חכם, אתם זוכרים את הגמרא, צדיק גמור, תלמיד חכם – עין לא ראתה. זה עולה למעלה. הבנתם את

שאלה מהקהל: מה המשמעות של "עין לא ראתה"?

הרב: יש מקור בגמרא: כל מה שהנביאים ניבאו לעתיד לבוא זה לבעלי בתים שלומדים כדי לדעת מה לקיים ונותנים אפשרות לתלמיד חכם ללמוד תורה. עושה פרקמטיא לתלמיד חכם, משיא בתו לתלמיד חכם וכן הלאה. אבל תלמיד חכם עצמו, עין לא ראתה.[478] זאת אומרת, כל מה שראו הנביאים זה החלק של עמי הארץ. אבל החלק של תלמיד חכם, עין לא ראתה.[479] זאת אומרת, זה למעלה מזה. זה עולם הבא עצמו. זה לא מה שאנחנו קוראים ימות המשיח – שזה השכר של הצדיקים הרגילים.[480] אבל חיי עולם הבא, זה כבר... טוב, אני קצת מופתע מהקושי של הדברים בעיניכם. כי זה פשוט, זה ברור מאוד. צריך להבין את זה. עולם הזה זה עולם שעובר. בכל רגע הוא לא נמצא מכיוון שהרגע שחיינו ברגע הקודם, הלך. ולכן זה רק אשליה שאנחנו חושבים שאנחנו קיימים. והמימד של הנצחיות האמיתית של המציאות, זה נקרא חיי העולם הבא. ברור שאנחנו קיימים בעולם הזה אבל עולם הזה לא קיים. זה מובן? טוב, צריך להתרגל לזה, כן. מרגע לרגע העולם נחדל. מה שחיינו ברגע הקודם זה כבר הלך. חלף הלך לו. מרגע לרגע אנחנו עוברים דרך עלמא דשיקרא, עולם של אשליות. חכמי מזרח העולם קוראים לזה מיה.[481] אתם יודעים מה זה מיה? כן. ואנחנו עוברים דרך העולם הזה כדי להגיע לחיים האמיתיים שרק הנשמה מרגישה מה זה. וזה נבדל לגמרי מכל הבלי הבלים של ה"כן" של "ויהי כן" כפי שאמרנו מקודם. טוב. יש שאלות?

שאלה מהקהל: יש פה קושי. ה׳ ברא את העולם בשישה ימים. ששת ימי המעשה זה בעצם ימי בריאה?

הרב: לא. ימי המעשה זה לא ימי הבריאה.

שאלה מהקהל: ונעשה אדם? רק על האדם הוא אומר נעשה.[482]

הרב: כן. אבל הפסוק אומר: ״ויעש, ויעש לכל.[483] לא, לא, זה קצת סכימטי אבל אני רוצה לדייק. יש פסוק שאומר: כל מה שברא הקב״ה לכבודו בראו. אני חושב שבמקור כתוב: כל מה שברא הקב״ה לא ברא אלא לכבודו.[484] כן, שנאמר: מה הפסוק?

תשובה מהקהל: שנאמר: ״לכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו״.[485]

הרב: אף עשיתיו. זהו. ולכן יש מדרגות: בראתיו, יצרתיו ועשיתיו.[486] אז ברור שהפסוק אומר, זה פשט הפסוק: ״ויעש אלוקים״.

הערה מהקהל: בעשרה מאמרות נברא[487]

הרב: נברא. זה מושג אחר. בחינת בריאה. ולכן אני הגדרתי את זה באופן פשוט: מחשבת הבורא. בחינת המחשבה של הבורא. במחשבה של הבורא העולם הוא שלם, ונקרא עולם הבא. ובמציאות שלנו, זה נקרא עולם העשייה. במציאות, זה עולם של טוב ורע. אבל בעולם הבריאה, הכל טוב. אין רע יורד מלמעלה.[488] אין רע יורד מן השמיים. ויש רע בעולם התחתון. כשזה מגיע לעולם התחתון, זה מתגלה כרע. אבל זה בא מברייתו של עולם. תסתכלו על הביטוי ״ברייתו של עולם.״ זה בא מהעולם, לא מהבורא. ברייתו של עולם. ולכן, צריך להבין שיהיו, איך אומר הנביא: ״השמיים החדשים והארץ החדשה״,[489] כן, כל זה יעבור. מכיוון שאנחנו מתקרבים לימים הנוראים, זה קל להבין את זה. אנחנו לא רגילים לדבר ככה במשך השנה, כן, כי צריך לחיות בעולם הזה. אבל אנחנו מגיעים לעניין של התשובה וצריך להבין במה המדובר. להגיע, לזכות להגיע לחיי העולם הבא, כן. אז מה השאלה?

תשובה מהקהל: אז אין שאלה.

הרב: אין שאלה.

מה בין ימות המשיח ועולם הבא?

שאלה מהקהל: אז מה הערך של תחיית המתים, של שיבת הנשמה?

הרב: זהו. זה מה שאומרת הגמרא שאמרנו. אחרי תחיית המתים, יש תקופה שאפשר להגדיר את זה ימות המשיח, כן. אבל זה שייך דווקא לאלו שלא זכו בחייהם להיות בבחינת חיי העולם הבא. טוב, זה נושא רחב, זה נושא לא קל, כן. אני לא רוצה לצטט את הרמב״ם פה כי זה יפתח כמה קושיות, אבל הרמב״ם אומר שאחרי תחיית המתים, המתים שיחיו, כן, יחיו כמה זמן, ואחר כך זה עולם הבא, זה משהו אחר.[490] לכן, זה שכר של אלו שלא טעמו בחייהם מה זה חיי עולם הבא. יש כמה ביטויים בגמרא: ״בן עולם הבא״, ״מובטח לו שהוא בן עולם הבא״.[491] יש: ״חיי עולם הבא״.[492] אז אני נמצא שוב בשיטה של הרמב״ם. מי שקשור בתורה, או נאמר, מי שקשור לחיי עולם הבא דרך התורה, אז טועם כבר בעולם הזה, טעם (של) עולם הבא. זה מה שאומרת הגמרא. עין לא ראתה, כן. אבל מי שלא טעם את זה בחייו – מגיע לו השכר הזה. ולכן הגמרא אומרת: ולהם יש ימות המשיח. זה מובן?

שאלה מהקהל: בתור נשמה וגוף?

הרב: בתור נשמה וגוף. אולי אני אסביר את זה באופן אחר, או במילים אחרות. שהתלמיד חכם, אף על פי שנמצא בעולם הזה, עולמו שלו, העולם הפנימי שלו, זה עולם אמיתי. ומחוצה לו כולנו נמצאים בגהינם שנקרא עולם הזה. אבל התלמיד חכם כבר טעם החיים האמיתיים כבר כשהיה בעולם הזה. ולכן, מה מגיע לו כשכר? עולם הבא, מיד. הוא לא צריך ימות המשיח. טוב זה נושא חשוב, לא קל, אני ממהר הרבה מכיוון שאני רוצה להגיע לנושא עצמו. וזה מסביר את כל המחלוקת שכמה חכמים עשו נגד הרמב"ם. אולי לא השגיחו בכוונה של הרמב"ם.[493] אבל מי שחי החיים שלו בעולם הזה, בבחינת גהינם, וכל הזמן אנחנו יודעים שאף על פי שהאופטימיות של האמונה זה יותר מבטחון של היהדות, אנחנו יודעים שהעולם החיצוני הוא גהינם. מספיק לקרוא "מעריב" או "ידיעות". וזה פשוט. אז מי שחי החיים שלו בעולם הזה, בלי אותה חוויה של התלמיד חכם שהוא נמצא בעולם הזה אבל בבחינת עולם הבא, מגיע לו שכר, שידע פעם מה זה עולם הזה אמיתי. אז זה מה שאומרת הגמרא: כל מה שאמרו הנביאים זה שייך להם. מגיע להם את החיים האלו. כפי שאמרת, עם גוף ונשמה. אבל אני רוצה, רק דקה, לא גמרתי. אני רוצה להפוך את השאלה. ואם כל העיקר, כל התכלית של השכר, זה חיים של עולם הזה נצחיים. איזה שכר זה? אחרי תחיית המתים, כן. איזה שכר זה? מי שמבין מה זה עולם הזה אסור לחשוב או להאמין שהעולם הזה הוא יכול מבחינת נצחית.

הערה מהקהל: אבל הוא יכול להיות מתוקן.

הרב: מה?

הערה מהקהל: אבל הוא יכול להיות מתוקן.

הרב: יפה. יכול להיות מתוקן. ברור, ברור מאד. אבל מבחינת עולם הזה אין לו נצחיות, אפילו כשהוא מתוקן. זהו בדיוק, הסברת יפה. מגיע לאלו שעברו בחיים שלהם, עולם של גהינם, מגיע לטעום טעם של עולם הזה מתוקן. זה נקרא: "ימות המשיח". אבל צדיקים גמורים, תלמידי חכמים, אומרת הגמרא, "עין לא ראתה", "עין לא ראתה אלוקים, זולתך סלה". זאת אומרת, זה עולם אחר לגמרי. עולם שכולו אור, עולם שכולו ארוך. אנחנו לא יודעים מה זה. אף אחד לא חזר כדי להסביר לנו. אבל אנחנו יודעים מכיוון שהתורה אמרה, כן. אני הגזמתי קצת, יתכן שכמה חזרו והסבירו, ו...לא שמענו. טוב זה עניין של מיסטיקה. וזה מה שאומרים המקורות שלנו, כן. אם נתייחס לזה ברצינות אנחנו מסכימים להבין מה הרב אומר. מה זה המציאות האמיתית של עולם האמיתי כמו שהיה במחשבת הבורא, האינסוף. אז זה עובר. אין שום יחס עם מה שקורה בעולם הזה. זה קצת יותר מובן? כן.

שאלה מהקהל: יש כאן סתירה במה שאתה אומר.

הרב: בקול קצת

שאלה מהקהל: יש סתירה במה שאמרת. כי אם גם אנשים שלא היו צדיקים בחייהם זוכים לטעום קצת עולם הבא ותחיית המתים מבחינת שכר. איך יתכן שהם יכולים להגיד את הטעם הזה אם הם עצמם מבחינה רוחנית, נפשית לא הגיעו לזה. הם לא הגיעו למדרגה כזאת.

הרב: לכן זה יהיה מתנת חינם בימות המשיח, אחרי תחיית המתים.

שאלה מהקהל: זה השכר שלהם?

הרב: זה המשמעות, לא. זה המשמעות של: "מתן שכרן של צדיקים"[494] יש סתירה לכאורה, בין "מתן" ו- "שכר." מה שאנחנו אומרים, השכר של הצדיקים בבחינת ימות המשיח למשל, זה מתנת חינם. השכר עצמו זה מתנה. אבל יותר עמוק מהפשט הזה, כן, זה התחדשות של האופי של האדם. ואז הוא מסוגל לטעום את זה. אז מה שאנחנו לומדים פה, זה כח התורה. מי שהגיע למה שהרב מגדיר: תלמוד תורה, דבר תורה במובן התלמודי של הביטוי, מי שהגיע לזה, אז יודע מה זה האמת. ורק הנשמה יכולה להתייחס לזה.

השגת נצחיות המצוות דרך הכוונה

ואיך הנשמה מתייחסת לחוכמת התורה? דרך השכל. לכן המהר"ל אומר מכיוון שהתורה היא שכלית, כן. אבל צריך להבין את הביטוי "שכלי" או "שכל" במהר"ל לפי ההגדרה שלו בספרים שלו - שכל הנבדל. נבדל לגמרי מכל מה ששייך לעולם הזה כעולם הזה, זה מובן? אני רגיל להסביר את זה בהקשר למצווה של עשרת הדברות[495] כאפילו מה שאסור זה אפילו המחשבה שהיא מלאה דמיון, כן. זה אסור. צריך להבין מה זה שכל נבדל. מחשבה טהורה לגמרי. בלי צורך בשום תמונה. זה המחשבה האמיתית, כן. אולי אתן איזה דוגמה, כן. הפילוסופים הסבירו את זה, אם אני זוכר זה אפלטו(ן) שהסביר את זה הראשון.[496] למשל, כשאנחנו רוצים לחשוב את העגול, אז מה אנחנו רואים? אנחנו רואים דבר עגול. אבל האידיאה, המושג של העגול אינו עגול, זה מושג. מופשט לגמרי, כן. אז כל עוד שלא הגענו לחשוב את המושג המופשט, למעלה מתמונה של משהו עגול, לא חשבנו כלום. אנחנו עוד שקועים בעלמא דשקרא. שהוא עולם מציאותי, קיומי, צריך לקיים את עשיית המצוות באותו עולם של הדמיון, בסוגריים - שנקרא עולם הזה. זה, זה מובן. אבל המחשבה האמיתית היא למעלה מכל זה. ולכן זה שייך למצווה השנייה של עשרת הדברות, "ותמונה לא ראיתם".[497] אפילו המחשבה כמחשבה, השכל כשכל, יכול להיות עובד עבודה זרה. כל עוד שלא הגיע לשכל המופשט לגמרי, לשכל הנבדל לגמרי. מה אנחנו חושבים כשאנחנו רוצים לחשוב את המושג של עגול? היחס בין, היחס מתמטי, זה אידיאה גרידא, בין, איך קוראים לזה בעברית?[498]

תשובה מהקהל: קוטר

הרב: זהו, הבנתם. זה מושג זה לא תמונה.

שאלה מהקהל: אז נבדל זה אבסולוטי?

הרב: נבדל, אני מעדיף מופשט. ומכיוון שזה מופשט, זה אבסולוטי ונצחי ומוחלט. מופשט לגמרי. כי ההיעדר שייך לבעל חומר, לבעל תמונה.

שאלה מהקהל: אז איך אפשר להגיע לאבסולוטי?

הרב: דרך הנשמה שלו. פשוט. ומכיוון שהמצוות שייכות לגוף גם המצוות שייכות לעולם הזה, ולכן הגמרא אומרת: זה לא שווה כלום כלפי דבר תורה אחד. הבנתם עכשיו את העניין? ולכן, צריך להבין האמת של שני דברים. המצוות יש ערך חשוב מאוד. אבל כלפי דבר תורה – כלום. צריך לאחוז את שני הדברים יחד. זה מובן?

הערה מהקהל: המצווה זה ציור ה...

הרב: המצווה זה ציור ה... כי נר מצווה ותורה אור.

שאלה מהקהל: אבל המצווה התפקיד שלה לא להחיות את הנשמה?

הרב: בקול קצת רם, כן.

שאלה מהקהל: המצווה התפקיד שלה

הרב: לא שמעתי. מי יכול לומר?

שאלה מהקהל: המצווה לא מזינה את הנשמה? שואלת הגברת.

הרב: כן, דרך כוונת המצווה. והכוונה של המצווה זה כבר שייך לעולם התורה. ולכן מכיוון שאנחנו לא מסוגלים לכוונות האמיתיות. לפני כל מצווה יש ברכה, ואנחנו אומרים: כאילו...כאילו. אנחנו מתייחסים לאלו שיודעים לכוון. הבנתם? "לשם ייחוד קודשא בריך הוא ושכינתא", שאנחנו אומרים לפני כל מצווה.[499] ואנחנו אומרים בפשטות, בענווה: אנחנו לא מסוגלים, אין לנו כח. אבל תדע שאנחנו מאמינים במה שאלו שיודעים מאמינים. אז זו אותה זכות.

גדלות המאמין

גדול מי שאומר אמן ממי שאומר את הברכה עצמה, כן.[500] כי מי שאומר את הברכה מבין מה שהוא אומר. מי שלא מבין אומר "אמן". אז יש לו אמונה יותר עמוקה מכיוון שהוא לא מבין. לא, לא, זה לא פרדוקסלי. זה אמיתי. אני לא אמרתי שעדיף להיות עם הארץ. אני לא אמרתי את זה. אבל מי שמאמין באמונה פשוטה, בלי חוכמה, בלי חוכמות, נאמר, הוא יותר גדול באמונה שלו ממי שיש לו סיבות להאמין.[501] ולכן, תדעו שזה קשה מאד להיות תלמיד חכם. זה מובן? לכן אני רגיל לומר, וזה לא בדיחה, שציוני חילוני שלא מאמין, יש לו אולי זכות אמונה יותר גדול ממי שמאמין. מכיוון שהוא מקיים את בניית הארץ מבלי להאמין בזה. הוא מקיים.

הערה מהקהל: קארל מרקס

הרב: מה?

הערה מהקהל:

הרב: לא, יש משהו בזה. ולכן יש כל כך יורדים אצל החילוניים. לא סובלים. מכיוון שזה קשה.

הערה מהקהל: יורדים לתל אביב

הרב: יורדים גם מירושלים, כן. טוב. פעם, אולי אני אספר לכם איזה מעשה. פעם, הייתי באוניה דרך צרפת לישראל והיו צליינים, עם כומר אחד.

הערה מהקהל: צליינים

הרב: צליינים. מה אמרתי?

הערה מהקהל: ציילנים.

הרב: טוב. וגם כן, זה קצת קשור. אז אנחנו היינו קבוצה של סטודנטים יהודיים, עם התנך בידינו. והכומר התחיל להתעניין: מה אתם קוראים? טוב, ויפה. ודברנו. אז הכומר אמר לי: "חבל שהציונים אינם מאמינים מכיוון שהם מגשימים את ההבטחות של הנביאים, כן. והם לא מאמינים, זה חבל." אז אני אמרתי לו: תשמע, אם זה היה אנשים מאמינים שהיו בונים את הארץ, היינו אומרים, זה מעשה בני אדם. יש בני אדם שיש להם אמונה והם מגשימים את האמונה שלהם. מכיוון שזה אנשים שאינם מאמינים, זה בטוח שזה הקב"ה שעושה את זה, ולכן אנחנו יותר שקטים. תדעו, לא הבין מה שאני אמרתי. וזה לא פרדוקסלי. לפי דעתי, זה הוכחה ברורה שהגיע הזמן. מכיוון שדווקא הרוב, נאמר, כי יש גם כן משוגעים מאמינים כאלו. ודווקא לא מאמינים בנו את הארץ, אז זה הסימן שזה הקב"ה שעושה את זה. זה ברור? טוב, אני זוכר, הרב צבי יהודה זכרונו לברכה, היה אומר על המשנה, על אהרון הכהן, רודף שלום ואוהב שלום. "אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה."[502] אז הוא היה מסביר ככה: אוהב את הבריות ומקרבן לתורה. זה סימן שהוא אוהב את הבריות שהיו רחוק מהתורה. שהיו רחוק, היו רחוקים, כן. מכיוון שהמשנה אומרת: "ומקרבן" – היו רחוקים. טוב. זה אותו עניין. מי אהרון הכהן היה אוהב? הוא היה אוהב את הבריות שהיו רחוקים מן התורה. אז יש אומרים כדי לקרבן. המשנה אמרה: ומקרבן לתורה. לא היה אוהב אותם כדי לקרבן. היה אוהב אותם ו(אז) מקרבן. הבנתם את ההבדל?

שאלה מהקהל: מי שקרוב לתורה הוא גם צריך לאהוב?

הרב: רק מי שקרוב לתורה יודע שהוא רחוק.

הערה מהקהל: נכון.

הרב: זה חסידות של הרב נחמן בליקוטי הלכות.[503] והוא מסביר את זה יפה, כן. דווקא מי שחושב שהוא קרוב, הוא רחוק אמיתי. טוב.

שאלה מהקהל: קיום המצוות, בעולם הזה ותלמוד תורה לעולם הבא, אבל אנחנו אומרים בקיום המצוות: "לתקן את שורשן במקום עליון."

הרב: נכון. זאת אומרת, בכוונה.

שאלה מהקהל: בכוונה

הרב: ומכיוון, שוב אני חוזר על זה, מכיוון שזה חשוב. מכיוון שאנחנו לא מסוגלים להיות באותה מדרגה של חוכמת התורה שהמקורות שלנו מדברים עליה. אנחנו סתם עם ארצים שלומדים קצת כדי לדעת כיצד לקיים מצוות, שולחן ערוך. יהודי פשוט, כן. אז קצת גמרא, קצת משנה, קצת מפרשים, קצת תורה ואומרים שזה תלמוד תורה? זה לא רציני. זה חובבני. אז מכיוון שיש צורך לקיים מצוות אז לכן, זה כבר דורי דורות שהחכמים קבעו את הכוונה הזו לפני כל קיום המצווה שאנחנו אומרים שאנחנו לא מסוגלים, אבל אנחנו קשורים לאלו, ויש ראיתי את בני עליה ומועטים הם – אתם זוכרים את הגמרא.[504] יש מועטים, אבל יש, שיודעים לכוון, אז שתפילתנו, שמצוותנו תעבור דרכם. זה נקרא "אמונת חכמים". מה זה אמונת חכמים? זה האמונה שהחכמים הם באמת חכמים. אמונה שהחכמים הם חכמים.[505] אז זה האמונה. טוב, אז נמשיך. אז זה מה שאמר המהר"ל:

המשך קריאה: "כי המצווה היא על ידי גוף האדם והתורה היא שכלית לגמרי"

(ל)פה הגענו.

המשך קריאה: "שעל זה אמר הכתוב: כי נר מצווה ותורה אור" כמו שבארנו בהקדמת מסכת אבות.[506] ולפיכך, בוודאי כל העולם אינו שווה לדבר אחד מדברי תורה שהרי העולם הזה הוא גשמי והתורה היא שכלית."

טוב אני מקווה שאני הצלחתי להסביר קצת את ההבדל בין שני המישורים האלה, הרבדים האלו.

המשך קריאה: "ואף המצוות יש להם התייחסות אל הגוף. כי המצווה נעשית על ידי גוף האדם ומפני כך כל המצוות אינם שווים לדבר אחד מדברי תורה"

כן. טוב, זה נושא רחב מאוד, אפשר להרחיב אותו. ויש הרבה פסוקים שאפשר לפרש בכיוון זה. צריך לדעת שסוף סוף אין מצווה בלי קצת תורה אמיתית במצווה. וזה הצורה של המצווה – המצווה כהלכתה. המצווה כהלכתה היא מצווה לפי התורה. ולכן, יש תורה במצווה גם כן.[507] ולכן, הוא לא מתכוון לצד התורה שיש במצווה אלא למעשה המצווה עצמו, כן. זה מובן? טוב. ואפשר להגדיר את זה בבחינת כוונת המצווה. אתם יודעים שיש כמה משמעויות במילה כוונה. כוונה, זה קודם כל לדעת מה אני עושה. אני עושה משהו עם הכוונה שלי. זה לא, איך אומרים את זה, כ"מצוות אנשים מלומדה",[508] יש ביטוי כזה. כמצוות אנשים מלומדה – זאת אומרת, בלי כוונה. אף על פי שאנחנו מתפללים "ותרגילנו במצוותיך".[509] אבל כתוב "ותרגילנו במצוותיך" – שנתרגל למצווה <u>האמיתית</u>, לא למצווה שהיא רק הרגל. זה מובן? כן. אבל המשמעות נאמיתית של המילה כוונה, ויש הרבה, זה לקיים את המצווה בכוונה של התורה כשהתורה נתנה אותה מצווה. לדעת מה התורה רצתה כשנתנה אותה מצווה. אז זה עניין של חוכמה. זה לאו דווקא עניין של רגש להיות בכוונה. למשל, כשאני שומע כמה מרצים, פרופסורים, להסביר כי החסידות זה עניין רגשי. כשמדברים על החסידות זה רגש דתי. לא מבינים כלום. זה לא עניין של להתפלל בכוונה. זה עניין אסתטי אצלם. זה לא עניין רגשי. זה עניין של מחשבה עמוקה, של חוכמה. מה התורה רצתה כשביקשה ממני להתנהג ככה. אז מי שמסוגל להבין מה התורה רצתה – זה בסדר. מי שאינו מסוגל – אז הוא מקשר את עצמו למי שיודע. זה מובן?

החשש שחיים גשמיים יפגעו ברוחניות – חטא המרגלים

שאלה מהקהל: סליחה, יש מי שאמר שהמרגלים סירבו להיכנס לארץ מפני שחששו מהירידה הרוחנית לעסוק בגשמיות.[510] לפי מה שאנחנו לומדים עכשיו, איפה טעותם?

הרב: יפה. טוב, זה שאלה במקומה. וזה דווקא היה הטעות שלהם והחטא שלהם, כן. כי כשהנשמה נבדלת מהגוף, היא פטורה מן המצוות, כן. מת פטור מן המצוות.[511] זה ידוע, כן. ולכן אם הבורא שלח אותנו לעולם הגשמי זה כדי לקיים את המצוות בעולם הגשמי. מה שאנחנו לומדים עכשיו זה שצריך לדעת שעיקר התכלית זה החיים של העולם הבא.

ברור שאותה נטייה שכיחה בהיסטוריה שלנו במשך כל הדורות ואולי גם בדור שלנו. יש הרבה צדיקים נאמר, שבכנות רבה, בטעות אבל בכנות, חושבים ככה. שאסור להתלכלך בגשמיות של המצוות, כן. מוטב להישאר בארבע מידות של הלימוד. ולכן כדי להיות בטוח שאין סכנה, אז נשארים בחוץ לארץ, במדבר.[512] כדי להיות בטוח. טוב זה טעות. מה שהמהר"ל מסביר בזה זה שצריך לעבור דרך עולם הזה בלי לשכוח העולם הבא. אבל הצו של המצווה זה ברור בעולם הגשמי. מה אומרת המשנה: "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, שנאמר ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו <u>ארץ</u>[513]." זה מדובר בעולם הבא, מה פתאום ארץ?

הערה מהקהל: הרמב"ן אומר שארץ מסוג כזה זה (לא ברור) ארץ ישראל.

הרב: ברור וזה הפשט. כי ארץ ישראל זה הפתח לעולם הבא.[514] אז מי שאין לו את המפתח לא יכול להיכנס, כן. אתה יודע, אתה מכיר את כל המקורות. זה עניין של צער גלגול מחילות וכל העניינים האלו, כן. אז זה ברור: שנאמר: "ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ"[515] ולכן יש להם פתח לעולם הבא. ארץ ישראל היא הקשר בין האדם והעולם הבא שלו. טוב, אני חושב שלא צריך להרחיב את הדיבור על זה. אולי זה מסביר דבר רחב מאד, מכיוון שיש לנו קושי יש לנו בעיה עם העניין הזה. אני מכיר הרבה הרבה יהודים תמימים, צדיקים, כן, שהם חיים בספק. אולי זה טעות לנסות לבנות את הארץ. אולי זה אסור לנו. אולי זה עדיף להיות שומר מצוות בחוץ לארץ. ואתם יודעים את השיטה שלי, שלנו, נאמר. אבל זה ברור שהם תמימים, צדיקים, מסכנים, מלאים דאגה. אבל צריך לזכור שהקושי הזה עובר את כל ההיסטוריה שלנו, כבר מימי האבות. כבר מימי האבות זה אותה בעיה. סליחה?

הערה מהקהל: "במה אדע כי אירשנה"[516]

הרב: במה אדע כי אירשנה. ולפני זה, אני אחזור לעניין, של התלבטות. אז אני אתחיל בפירושו של רש"י על הפסוק הראשון. אנחנו כל כך רגילים שלא מרגישים מה הכוונה של רש"י. מכל המדרשים על הפסוק הזה של "בראשית ברא א-לוקים", מה בחר רש"י? "לא היה צריך להתחיל את התורה...ומה טעם פתח בבראשית?"[517] עניין של ארץ ישראל. מה קשור? כן. לכן הפשט של רש"י הוא: "בראשית ברא א-לוקים את השמיים ואת הארץ" ואין ארץ אלא ארץ ישראל. לכן הוא מתחיל בהסבר על ארץ ישראל. כי לפי הכלל "סוף מעשה במחשבה תחילה"[518], מכיוון שסוף המעשה הייתה הארץ, הארץ הייתה במחשבה תחילה.[519] הארץ הייתה לפני השמיים, במחשבה, כן. ולכן, מכיוון שארץ ישראל היא מרכז העולם, לפי התורה ולכן היא סוף המעשה ממש, ולכן, "הארץ" של הפסוק, זה ארץ ישראל. זה קשור למה שאתה אמרת. וזה לא בדיחה. צריך להבין את זה. כל מה שזה לא ארץ ישראל נקרא "חוץ לארץ". אבל מה זה חוץ לארץ? זה שמיים. הגאון מווילנא הסביר את זה. שהגויים יש להם יחס רק לא-לוקי השמיים לא לאלוקי הארץ. זה בהתחלת הפירוש שלו על שיר השירים, כן.[520] רק אנחנו אומרים: "א-לוקינו שבשמיים ובארץ".[521] הגויים מכירים רק היחס השמיימי.

הערה מהקהל: וכשפה אומר המהר"ל התורה ...

הרב: היא שכלית

הערה מהקהל (בתיה לנצט): הוא לא מדבר על אותו דבר?

הרב: לא, לא, לא. לגמרי לא. שמיים זה בעולם שלנו, כן.

הערה מהקהל (בתיה לנצט): זה דורש איזה הסבר. זה יותר מידי דומה.

הרב: לא לא, זה שני נושאים. כשאני מתכוון לשמיים – חוץ לארץ, זה בעולם הזה שלנו. התורה שהיא שכלית היא בעולם הבא. היא במדרגת העולם הבא. זה משהו אחר לגמרי. רק דקה. אני ממשיך. זה בבדיחה שהתחלתי בה. אתם רואים שזה כבר ארבעים שנה זהבערך המדינה. אף חברת אוניות החזיקה מעמד. אפילו "צים".[522] מיד כשרוצים לעזוב את הארץ, שמיים – מיד, כן. הבנתם את זה? אפילו דרך אוניות זה בלתי אפשרי, כן. טוב. אז אני התחלתי בפסוק הראשון. שתזכירו לי איך הייתה השאלה שאנחנו עוסקים בה? זה השאלה שלך (דוד) יהודה? לא, לא, הגעתי לזה. זאת אומרת, המטרה זה: אלוקינו שבשמיים ובארץ.

ולכן יש, אני חזרתי לנושא, יש נטייה טבעית כנראה בזהות של עם ישראל מההתחלה, איזה מין התלבטות, בין המימד של הזהות שלנו השייכת לאוניברסליות של המילה "ארץ". והמימד הייחודי הספציפי לישראל שארץ - זה ארץ ישראל. לכן אנחנו רואים, איך מתחילה ההיסטוריה שלנו? אברהם אבינו. אז איפה נולד אברהם אבינו? באור כשדים, בגלות.[523] מה היו עושים בגלות? מה היו עושים בגלות? ועד שאני מגיע לפסוק שלך, עד ש: "והאמין בה' ויחשבה לו צדקה"[524] היה צריך מאמץ גדול מאוד עד שאברהם העברי הסכים סוף סוף להיות עברי ולא ארמי. בהתחלה, זה היה מאמץ. קושי מאד. ולכן, הסיפור של התורה מתחיל בסיפור אברהם אבינו. זה העברי הראשון שניתק את עצמו מהגלות. כי, אתם יודעים שיש טעות. חושבים שאברהם היה עירקי, היה בבלי, כשדי. זה טעות. לפי התורה, נקרא: "אברהם העברי".[525] הוא מצאצאי עבר. הוא שייך לארץ. אתם זוכרים את הפסוק בסיפור של יוסף הצדיק, כשאמר לפרעה: "גונובתי מארץ העברים".[526] ופרעה מבין במה המדובר, כן.[527] פרעה בכבודו ובעצמו יודע שארץ כנען זה ארץ העברים, כן. כשיוסף אמר לו ארץ העברים. כמה עברים היו? בסך הכל בני יעקב. מניין פלוס, כן. וזה נקרא ארץ העברים. ולכן (נשאלת השאלה): מה עשו עברים בחוץ לארץ? ורק משפחה אחת ניצלה מכל ההתבוללות של כל העברים מאור כשדים, כן. משפחת אברהם אבינו. מאמץ כביר כדי לחזור לארץ. ולכן רש"י בא לסייע לנו. "לך לך" מה אומר רש"י? הוא מביא מדרש, "להנאתך ולטובתך".[528] הוא מסביר מלכתחילה מה זה עלייה: "להנאתך ולטובתך." עד שאברהם אבינו הסכים. אחר כך, איפה מת יעקב אבינו? בגלות.[529] הוא בחר בגלות מצריים. ואמר: והעליתם את עצמותיי מזה,[530] תיכף זה יוסף שאמר, "ואנוכי אעשה כדברך", כן.[531] ברור שיש הרבה, חלק ניכר מעם ישראל שהוא במימד הזה. אנחנו מוצאים את השורש באבות עצמם. זה מובן? אבל כל התורה כולה זה כדי להסביר לנו שרק הדרך של ארץ ישראל הוא הדרך האמיתי. כל התורה כולה. אבל בעם יש ההתלבטות ההיא. ולכן יש לנו גדולי ישראל שהם קשורים למימד האחר, למימד החיצוני. זה מובן? למדנו את הנושא הזה בנושאים אחרים: משיחיות של בני יוסף, משיחיות של בני יהודה.[532] אבל השורש זה כבר באבות. זה מובן? ולכן אם אנחנו חושבים על אותה התלבטות של כמה גדולי ישראל, כמה צדיקים אפשר לומר את זה, אבל הטעות שלהם היא מצד זה מסוכנת לגמרי. אנחנו צריכים לחזור לתורה עצמה. כל חידוש התורה זה להסביר לעם ישראל כי הדרך האמיתי זה הדרך ששייך לארץ ישראל ולא למצריים. זה מובן? אז יתכן מאוד שכל העניינים באים מהעניין הזה. יש ארץ במובן האוניברסלי וזה שייך לעם ישראל גם כן, ויש ארץ במובן הספציפי של רש"י: אין ארץ אלא ארץ ישראל. רק דקה לפני שאני אשכח, זה, טוב שכחתי. אה, כן. אז אני רוצה מכיוון שהגענו לנושא הזה, להסביר קצת בהרחבה. במונחים של עכשיו אז יש לפי דעתי שני נושאים. הדתיים שהם באותה התלבטות, כמו אנשי דור המדבר, כן, כמו שאמרנו, הם אומרים שצריך לחכות החלטה של המשיח, כן. אבל פה יש נושא בפני עצמו כי הכלל של חזרה לציון. אם חזרנו לגלות מסיבות ידועות, כן, אבל יש כלל של לחזור בתשובה. תלמדו את זה בפרשת ניצבים שאנחנו נלמד בסמינר על התשובה, שזה אותו פסוק שאומר ושב ה', אתם יודעים את הנושא. אותם פסוקים מדברים על התשובה - התשובה של החטא ועל התשובה – של שיבת ציון לארץ ישראל. זה אותו פרק, אותו מקרא.[533]

ומה אמרתי מקודם? כי גלשתי לתשובה, כן, שצריך לחכות את החלטת המשיח, כן. אבל צריך להבין שזה נושאים שונים לגמרי. ביאת המשיח ושיבת ציון, זה קשור, אבל זו אמונה אחרת. איך אני יכול להסביר? אף על פי שזה קשור, זה לא קשור, כן. האמונה בביאת המשיח ושיבת ציון זה לא אותו דבר. לכן פה יש טעות.

שאלה מהקהל: גם לפי הרמב"ם?

הרב: מה?

שאלה מהקהל: גם לפי הרמב"ם?

הרב: דווקא לפי הרמב"ם. כי הרמב"ם מביא כהוכחה פסוק שאינו רומז כלום על המשיח.[534]

הערה מהקהל: הוא אומר שזה ראייה לביאת המשיח.

הרב: שזה ראייה לאמונת המשיח. מכיוון שהמשיח יש לו תוכנית מלאה לפי הרמב"ם, והוא צריך להקים ממשלה ראשונה. זה השלב הראשון של המשיח לפי הרמב"ם – ממשלה, כן. אז כדי שתהיה ממשלה, צריך קודם כל שהיהודים ישובו. מי משיב אותם? הקב"ה, אומר הרמב"ם. אתה מבין? צריך לדייק שמה. אני אסביר עוד. הרמב"ם מגדיר את המשימה של המשיח קודם כל ממשלה בארץ ישראל. אז כדי שתהיה ממשלה בארץ ישראל, צריך שיבת ציון. אז הוא מביא פסוק שאומר שהקב"ה מביא את היהודים לציון, "ושב ה' א-לוקיך את שבותך".

הערה מהקהל: אז לפי זה חזרת העצמאות תלויה במשיח. כלומר, שיבת ציון וישראל

הרב: ברור, ברור, זהו זהו. הרמב"ם אומר "מלך המשיח". זה תפקיד של המלך המשיח. כן. להחזיר הממשלה ליושנה. אבל שיבת ציון, זה הקב"ה. אחר כך, בניין בית המקדש, אחר כך מקבץ נדחי ישראל. נדחי ישראל זה לא היהודים – זה עשרת השבטים. זה מובן, וזה בא אחרי בניין המקדש.

שאלה מהקהל: ההתלבטות של היהודים הטובים והצדיקים, המסכנים, היא גם ביחס ללגיטימיות של החזרה לעצמאות, אם היא לא נעשתה על ידי המשיח. כלומר השאלה היא לא על קיבוץ גלויות אלא על מדינת ישראל.

הרב: זהו, וזה טעות.

שאלה מהקהל: נראה כאילו הרמב"ם מצדיק את דבריהם.

הרב: לא, לא וזה טעות. מכיוון שרק אחרי עשרת השבטים, אז חוזרים את המשפטים של התורה כחוקה של המדינה. אתה רוצה שנביא את הספר? יש סדר, כן. קודם כל ממשלה, אחר כך בניין בית המקדש אחר כך נדחי ישראל – עשרת השבטים ואחר כך, רק אחר כך המשפטים של התורה. ולכן, נחכה.

הערה מהקהל: שלב שלב

הרב: שלב שלב. למזלנו, למזלנו, יש ציונים דתיים. למזלנו. זה נס.

שאלה מהקהל: זה מורה נבוכים, נכון?

הרב: מורה נבוכים. פרק יא'. לא לא. זה יד החזקה, משנה תורה. הלכות מלכים פרק יא'. אז צריך. אם כבר מסתמכים על הרמב"ם אז צריך להשגיח על הסדר שנתן, כן.

הערה מהקהל: כדי לחזק את מה שאתה אמרת, אז יש אפילו סדר מסוים, אבל אפילו אם אנחנו בשלב א' או ב', יש כבר סימנים של השלב ד'.

הרב: יפה.

הערה מהקהל: יש פה אפילו בחוקים האלה יש כבר סימנים לזה. לתפוס את כל המציאות למקורות שלנו בזמן הזה.

הרב: יפה. ולא רק זה. אנחנו בשלב הראשון, להחזיק, לחזק נאמר, את המדינה כממשלה – זה לא קל. וכבר מדברים על בניין בית המקדש. טוב, שמים אותם בכלא, כמו ששמו בכלא את הציונים הראשונים, כן. וכבר יש קצת סממנים של חזרה של עשרת השבטים, כן. יש לנו "שחורים" בישראל, מסוג אחר. אז אתה צודק – הכל בבת אחת מכל מקום, אבל יש סדר. לכן, הם לא מקבלים את המקור של הרמב"ם מכיוון שדווקא הפסוק שהוא מביא לא רומז למשיח. לכן לא מקבלים את זה. אחר כך אני אגמור את הנושא. העניין השני זה העניין של ההתבטאות של המתבוללים בתפוצות שאומרים: יש אוניברסליות של עם ישראל ולכן אנחנו לא רוצים את השוביניזם הזה של מדינת ישראל. אנחנו יהודים שקשורים לאוניברסליות האנושית. זה מובן? יש גם זה וגם זה בבת אחת. אבל גם פה יש טעות. כי מה שמתגלה בזמן שלנו ודווקא מכיוון שקמה מדינה, שקמה האומה העברית כמדינה בארץ ישראל. דרך אלפיים שנה היה ספק: במה מדובר באוניבסליות או בקוסמופוליטיות? ופה מתגלה עכשיו שמדובר בקוסמופוליטיות לא אוניברסליות, בתפוצות. מכיוון שדווקא עם ישראל כעם הוא אוניברסלי, אבל הקהילות בגולה, הן קוסמופוליטיות. אתם מבינים את ההבדל, כן? ולכן יתכן מאד שכל ההיסטוריה שלנו, מההתחלה, זה הבירור של כל הדברים האלו. ויצאנו מאותה השאלה, כן. זה כמין סירוב, יותר מסירוב, רתיעה, מהגשמת המצוות בעולם הגשמי, בעולם הזה, כן. ולכן טוב ששאלת את השאלה שלך, זה קשור לנושא שלנו. רק דקה. אנחנו רואים את זה כבר בדוגמה של דור המדבר, כן ואנחנו רואים את זה בימינו כמעט באותו סגנון. זאת אומרת, הכוונה היתה להישאר במצב הקוסמופוליטי, נאמר, של המדבר. לא לקבל את משה רבינו בבחינת משיח, אף על פי שלא היה משיח, ויש סיבות לזה, אבל לא לקבל את הדעת הציונית של משה רבינו. לקבל משה רבינו כרב, כן, כראש ישיבה, אבל לא כמלך של עם ישראל, "ויהיה בישורון מלך",[535] זה ברור, כן. ואנחנו רואים אותה תופעה בדורנו אנו. ולכן אולי החידוש שלמדנו עכשיו - זה מתחיל בתקופת האבות. כן, מה רצית להוסיף?

הערה מהקהל: כן, מעניין שרק יעקב זיהה את המקום שבו הוא היה נמצא כשהוא התכוון לצאת לחוץ לארץ. דברנו על הארץ וחוץ לארץ, כן.

הרב: תסביר קצת יותר, לא הבנתי.

הערה מהקהל: דברנו על הארץ. "בראשית ברא אלוקים את השמיים ואת הארץ". אחר כך הגדרנו מה זה ארץ , מה זה מרכז הארץ, וחוצה לארץ ואמרת את המילה שמיים. אז מעניין שיעקב ורק הוא כשהוא מתמודד עם המשימה לצאת לחוץ לארץ מזהה את המקום שבו הוא נמצא ברגע ההוא כ: "שער השמיים".[536]

הרב: יפה, זה שער השמיים. יפה. זה אותו נושא, זה לא סותר. זה אדרבא, זה מחזק. יפה. ואני לא זוכר את המקורות בדיוק, אבל בסיפור על אברהם אבינו, יש פסוק אחד שהוא אומר א-לוקי השמיים – וזה שייך לחוץ לארץ[537], ופסוק שני שהוא אומר "א-לוקי השמיים והארץ" וזה שייך לארץ.[538]

שאלה מהקהל: זה פירוש הרמב"ן שם.[539]

הרב: לא, אבל המקור זה פסוק, כן.

שאלה מהקהל: אבל הפירוש זה הרמב״ן.

הרב: כן, יפה. טוב אז אם זה מספיק ברור, נחזור לנושא שלנו. ברור שהמצוות זה עיקר קיום התורה בעולם הזה, כן. זה אמת ראשונה. אבל (ל)גבי דבר תורה, תלמוד תורה שהיא חיי עולם הבא, זה לא שווה. לפי מה שהגמרא, גם זה אמת וגם זה אמת, זה ברור. טוב. אז אולי נסתפק הערב בזה ושבוע הבא נמשיך. אז אני רק רוצה להזהיר קצת, אתם צריכים להתקשר ביום שני כדי לדעת אם אני נמצא בירושלים. יש אולי אפשרות שאני לא אהיה וכדי לא לבוא לחינם. לא אמרתי כלום, אל תעשו את עצמכם כעיתונאים. כדי לוודא שאני נמצא, אני מקווה כן. טוב אז שלום ולהתראות.

שיעור 8

תלמוד גדול או מעשה גדול?

הרב: אז הנה, אנחנו מגיעים כמעט בסוף הפרק, על כל העניין של מעלת התורה כתורה. אז אחר כך נדייק עוד, לא רק חוכמת התורה אלא לימוד התורה. נראה את ההבדל עוד מעט, (ל)גבי מעלת המצוות. אז אני מזכיר לכם מה שלמדנו מקודם: ערך המצוות זה (ל)גבי קיום

בעולם הזה ומעלת התורה כתורה זה (ל)גבי זכות לעולם הבא. זה בקצרה כל מה שלמדנו במשך הרבה שיעורים. אתם זוכרים את הנושא עכשיו, כן? אז המהר״ל מסביר כמה מקורות מהגמרא והמדרשים שמדברים על אותו נושא. גם ההבדל והקשר בין קיום המצוות, עשיית המצוות ולימוד התורה. אנחנו כבר רגילים לנושא, אבל אם יש שאלות, דרך כל הביטויים אפשר לשאול אותם.

פה אנחנו מגיעים למקור הכי חשוב שיש בגמרא והוא ידוע ומפורסם, זה בפרק ראשון בקידושין. אז נתחיל מיד. מיד בספרים שלכם יש טעות. זה לא דף ל׳ אלא דף מ׳ אז צריך לתקן את זה, כן. דף מ׳, לא דף ל׳. אז בפרקא קמא דקידושין דף מ׳ עמוד ב׳ ואני אקרא מן התלמוד. כי בהוצאה פה של הספר של המהר״ל זה לא כל כך מדויק. אז אפשר לקרוא על הדפים שלכם אבל אני אקרא מהתלמוד עצמו.

המשך קריאה: ״(בפרקא קמא דקידושין דף מ׳ עמוד ב׳) וכבר היה רבי טרפון וזקנים מסובין בעליית בית נתזה.״

זה איזה מקום שנקרא ככה, בלוד. לוד אתם מכירים, כן?

המשך קריאה: ״נשאלה שאלה זו בפניהם: תלמוד גדול או מעשה גדול?״

אז זה השאלה המפורסמת האם התלמוד, זאת אומרת, לימוד התורה כתורה, לא רק כחוכמה כי נראה אחר כך, אלא תורה לשמה, כדי להבין, לדעת, מה התורה רוצה כתורה. ברור שתורה בלי קיום המצוות זה לא תורה אמיתית. זה נראה גם כן אחר כך. אבל יש ההתנהגות של הלימוד כדי שהנשמה של האדם מקבלת, תקבל את ידיעת התורה. ומה זה ידיעת התורה? זה גילוי רצון הבורא לבריאה שלו. אבל כבר למדנו, אנחנו כבר יודעים שמחשבת הבורא, מטרת הבורא, תכלית הבריאה זה לא העולם הזה. אלא עולם השלם, שהוא עולם האמיתי. לא אמרתי עולם האמת, זה עניין אחר, העולם האמיתי – שהוא העולם הבא. אני אחזור בקצרה: שכשהקב״ה כבורא, רצה לברוא עולם, ברור שבמחשבה כבורא, חשב על עולם שלם, שנקרא אצלנו: עולם הבא, עולם בשלמותו. אני שוב חוזר: מחשבת הבורא זה לברוא מה שאנחנו קוראים: ״עולם הבא״ שהוא עולם אמיתי. וכדי לזכות בעולם הבא צריך לעבור דרך עולם הזה. דרך עולם הזה שמוגדר כצמצום של עולם הבא. הקב״ה במחשבת הבורא, ברא במחשבה את עולם הבא וצמצם אותו במימדים של עולם הזה ואנחנו מתחילים בתהליך של התפתחות של הבריאה מהעולם הזה לעולם הבא. אבל זה מובן שרצונו של הבורא שייך לעולם הבא. והוא גילה בעולם הזה את רצונו האמיתי שנקרא ״תורה״, כדי שאנחנו נמצאים בעולם הזה בחינוך לעולם הבא. אז יש מדרגות בחינוך הזה. באיזה שלב זה נקרא בר מצווה. יש כבר התבגרות מסויימת מספיקה כדי להתחיל בקיום המצוות כהתרגלות לחיי עולם הבא – ״מעין עולם הבא. ולכן שכר המצוות זה בעולם הבא, לא בעולם הזה אף על פי שיש יוצאים מן הכלל: מצוות בין אדם לחברו – ״קרן קיימת לעולם הבא ואוכל פירותיהם בעולם הזה.״[540] זה ידוע. אבל פה אנחנו במסורת של הפרושים ש״שכר מצווה בהאי עלמא ליכא״,[541] שכר מצוות זה בעולם הבא וקיום המצוות זה התנהגות לפי התורה בעולם הזה. אבל התכלית של הבריאה והתכלית של גילוי התורה זה מכוון לעולם הבא. זה בקצרה שוב, מה שלמדנו דרך הרבה הרבה פרקים קודמים. זה מובן לכולם, כן? ולכן באה אותה השאלה: מי גדול למה? מי גדול למי או מה גדול למה (ממה)? לימוד תורה שנקרא ״תלמוד״ או מעשה המצוות? וברור שמעשה המצוות זה קיום בעולם הזה, בעולם העשייה שלנו, של התורה עצמה, אבל בבחינת עשייה בעולם העשייה. אולי במילים אחרות, אולי במושגים אחרים, אם זה כבר מובן, כן? רצון הבורא, גילוי רצון

הבורא, צריך להבין את זה ברצינות. רצון הבורא במחשבת הבורא. אי אפשר להסתפק באיזושהי הגדרה של מחשבת הבורא למימדים של התוהו ובוהו של העולם הזה. זה ברור שאם אנחנו מגדירים את התורה כגילוי רצון הבורא, צריך להיות רציני ברמה של הבורא. אז ברמה של הבורא, העולם שרצה לברוא, זה ברור לפי המסורת של הפרושים, זה העולם הבא, זה לא העולם הזה. אז פה אולי כדאי לחזור לנקודה ההיא, כן. אולי אני שוב חוזר למה שלמדנו על הפסוק מתהילים, אתם זוכרים בשיעור הקודם. זה כדאי, כיוון שעוד שייך לנושא התשובה. אתם זוכרים את הפסוק: "למנות ימינו כן הודע ונביא לבב חוכמה". מה שלמדנו מאחורי הפשט הרגיל של הפסוק, "למנות ימינו כן הודע"– תודע לנו: תן לנו את הדעת שנבין מה זה ימינו אנו של עולם הזה. הם בבחינת "כן". מה זאת אומרת בבחינת "כן"? מה שנאמר במעשה בראשית: "ויהי כן". ה"כן" של העולם האמיתי. חוץ מהאור ביום הראשון, שנאמר: "יהי אור ויהי אור" ממש, ואף על פי שהאור שנברא בעולם הזה, הוא צמצום של האור האמיתי שגנוז לעולם הבא. זה ידוע לפי המדרשים שאתם יודעים, כן. מכל מקום, האור של העולם הזה, אפילו האור בצמצומו, הוא אור. חוץ מהאור, בכל המקרא של מעשה בראשית כתוב: "ויהי כן". למשל, הקב"ה לא כתב בתורה: "יהי עץ ויהי עץ." מה כתוב? "יהי עץ, ויהי כן." משהו דומה למטרה, לתכלית שנקרא: עץ. משהו דומה, שנקרא ה "כן" של העניין, ה"כן" של הדבר. זה מובן? כן. משהו שדומה ושנקרא "כן". אז אני חוזר על הפסוק של תהלים: "למנות ימינו כן הודע" יש דגש מכיוון שזה בגד' כפת' בהתחלת המילה, כן. אבל זה בבחינת "כן", "ויהי כן". ואז אם נבין את זה שימינו בעולם הזה זה רק מבחינת "כן", לא חן עם חית. יש גם כן חית בחן עם חית, טוב זה צד הנוקבא אולי, חן גם חטא אולי. אבל מכל מקום, אם נבין את זה שעולם הזה זה צמצום מבחינת "כן" של העולם האמיתי, אז "נביא לבב חוכמה" ונחזור בתשובה. הבנתם את זה? טוב.

האם יש בעולם הזה טוב ורע מוחלטים? משל חסידי לקשר שבין העולם הזה ועולם הבא

אולי אני אספר לכם איזה הסבר חסידי על אותו העניין. ומכיוון ששמעתי את זה ביידיש ואני לא מבין יידיש, אז אני אתרגם את זה קצת. יש שאלה, הצד הנורא של החיים בעולם הזה שהוא העולם של טוב ורע. אם הטוב הוא טוב באמת אז הרע הוא רע באמת. ומהו הפחד? מי שחס ושלום, חוטא, אז הוא חוטא נגד איזה ערך אמיתי והופך אותו מטוב לרע. אז זה נורא ואיום. אם הדברים של העולם הזה הם מוחלטים, ערכים מוחלטים, אז החטא זה משהו נורא. מכיוון שיש בכוחו של האדם, מכיון שהוא בעל בחירה, להפוך את הטוב לרע. ולכן יש הרבה הרבה נפשות שחושבים ככה. הם לא מסכימים שהטוב הוא טוב אמיתי מכיוון שהם מפחדים להסכים שהרע הוא הרע האמיתי. אז כדי לא להגיע לתפיסה שכזו שהיא נוראית - הרע הוא מוחלט, אמיתי, זה נורא ואיום. אז הם שוללים את זה, זה רק עלמא דשקרא, כפי שמוגדר בכתובים, "עלמא דשקרא" - זה רק אשליות, אין רע אמיתי. ולמה מגיעים לומר שאין רע אמיתי? מכיוון שמפחדים מהרע האמיתי, כן. ואם כן, אין אמיתיות בעולם שלנו ולכן אין גם טוב אמיתי. זה רק אשליות. זה הקושי הראשון. אבל הקושי השני זה: יש לנו תורה שמבקשת ממנו (מאיתנו) רצינות, איזה יחס רציני לעולם. המצוות הן מצוות מעשיות. הבורא הוא הבורא האמיתי ולכן העולם הוא העולם האמיתי, ואני מתכוון לעולם הזה. אז יש סתירה. מצד אחד לעניין טוב ורע יש פחד של האמיתיות של הדברים. מצד שני, בלי האמיתיות של הדברים, אנחנו אבודים - זה לא עולם. זה גהינום של אשליות. פה יש איזה מבוי סתום, סתירה, קושי, שלא כל החוכמות מצליחות לצאת מזה. הבנתם את השאלה או אני אגדיר אותה שוב, כן? ולכן, אני זוכר מה ששמעתי מרב חסיד אחד. הוא הסביר את זה ככה: לאמיתו של דבר, זה עולם של אשליות ואל לפחד. מי שעשה חטא, אז לא נגע בדברים אמיתיים מוחלטים. נגע באיזה אשליה של "ויהי כן". מבינים? מבינים למה

אני מתכוון, כן? וגם זה תהיה גאווה לומר שהמידות שלנו הן מידות באופן מוחלט אמיתי לגמרי. "הטוב שלי הוא טוב." זה גאווה. זה משהו דומה, בבחינת אשליה, זה ה"כן" של הטוב. וה"כן" של הרע. אבל, הוא הסביר את זה, אני מחפש את המושגים בעברית מודרנית, כן. יש לנו מה שנקרא כסף, מטבעות. אבל זה לא כסף וזהב. זה מטבעות של ברזל, כן. ולכן, אנחנו חיים בעולם של איזה מין תחליף של האמת. כמו שהמטבעות שלנו זה רק תחליף של הערכים האמיתיים, כן. ולכן, מי שאבד איזה מטבע, מה אבד? קצת ברזל. מי שאסף מטבעות מה אסף? ברזל. שום דבר, כלום, אשליות. לא אוכלים את המטבעות, לא חיים מהמטבעות. זה מובן? הכסף שלנו אינו כסף, הזהב שלנו אינו זהב. וזה מין אוצר. יש אולי עולם אחד שנקרא עולם של האוצרות. יש הזהב, יש הכסף, המרגליות – הערכים האמיתיים. ואנחנו חיים בעולם של "ויהי כן," כפי שאמרתי, שהוא רק תחליף של העולם האמיתי. ולכן המעשים שלנו, מצד אחד הם חשובים, כפי שאנחנו נראה מיד, מצד שני, אין שום חשיבות. מי שעשה רע, מה עשה? רע של אשליה. מי שעשה טוב, מה עשה? טוב של אשליה. אבל מה? יבוא היום ואנחנו מגיעים לאשנב של האוצר הזה ומחליפים את המטבעות שיש בכיס עם הערכים האמיתיים. אז מי שאסף מטבעות, יש לו מה להחליף. מי שלא אסף מטבעות, מגיע לאשנב ואוי ואבוי, אין לו מה להחליף. הבנתם? אז רק דקה. מצד אחד זה "כן" – מבחינת ה"ויהי כן". מצד שני ה"כן" הזה הוא ה"כן" של העולם האמיתי. טוב אני חושב שזה מספיק ברור. כן, מה רצית לומר?

לימוד תורה מביא למעין עולם הבא בעולם הזה

שאלה מהקהל (ר' יהודה נקש ז"ל): אם אני עוסק בתיקון, ואני עוסק בתיקון של "כן" האם אני לא יכול להתייאש?

הרב: טוב, אז זה הקושי הראשון, המימד הראשון, מכיוון שזה רק אשליות, נאמר, כן. אבל מי שיודע: "למנות ימינו כן הודע ונביא לבב חוכמה" שזה רק ה"ויהי כן" בבחינת עולם הזה של עולם האמיתי, עולם הבא, כן. וכשנגיע למעבר הזה בין העולם הזה לעולם הבא. ולכן התשובה זה עניין חשוב מאד. "תשב אנוש עד דכא" – לא בקוף, בכף. "עד דכא" וזה הקב"ה שמשיב את התשובות שלנו. "תשב" – אתה תשב. ואז אתה אומר "שובו בני אדם." המאמץ שהאדם צריך לעשות זה כמעט שום דבר, כלום. "תשב אנוש עד דכא" – על ידי הייסורים, על ידי החיים, כן. מה שקוראים "חיים". ואז: "ותאמר שוב בני אדם". אז, לפני האשנב הזה של החלפן, כן, אז אנחנו מגלים שהמטבעות האלו, שזה רק אשליות, זה באמת מטבעות של ערכים אמיתיים. זה מה שרציתי להסביר. זה מובן? אז מצד אחד – זה כלום – עלמא דשקרא. מצד שני, זה העיקר, זה הכי חשוב, זה העולם האמיתי. מתוך עולם הזה אנחנו חיים מעין עולם הבא, מתוך עולם הזה אנחנו רואים את העולם הבא. כל הביטויים האלו בגמרא ובמדרשים: מי שראה עולמו בחייו, מי שכבר הוא בן עולם הבא, מי שחי מעין עולם הבא כבר מתוך עלמא הדין. הבנתם את העניין? מה הייתה השאלה? זה מובן? טוב. מה הייתה השאלה?

שאלה מהקהל: כבר נתת את התשובה. אני רציתי לשאול אם לא רואים את הערך של המטבע הזה למטרה של העולם הבא אז איך אפשר ללמוד את הערך הזה, כי אין לו ערך.

הרב: לכן צריך לימוד. מי שלא למד תורה לא רואה את הערכים של האשליות האלה כביכול. תלמיד חכם חי בעולם הזה מעין עולם הבא. הוא רואה על העצים... זה גם רב חסידי שסיפר

את זה ככה פעם, אבל אני לא זוכר מי, מכל מקום, זה מן החסידות. פעם היו (רב ותלמידיו, חסידיו) ביער וראו על העצים עלים. איך אומרים את זה?

תשובה מהקהל: ענפים

הרב: ענפים, כן. אז הוא שאל את התלמידים: מה אתם רואים?

"אנחנו רואים עץ וענפים ועלים". אז הוא אמר: "אתם לא יודעים לראות. אתם לא רואים שאתם רואים נשמות?" אז מי יכול לראות נשמה בחתיכת עץ? זאת אומרת, לראות את הקדושה הנסתרת הטמונה דרך הדמות של אשליה של העולם הזה, שנקרא עולם הבא. זה מובן מה שאני אמרתי, כן? לכן צריך לימוד. לכן צריך חוכמת התורה.

תורה, חוכמה ואמונת חכמים

מי שלא מסוגל להגיע לאותה חוכמה, תורה לשמה, אז הוא צריך אמונה. ולכן, מי שמקיים מצוות בלי לדעת לכוון את הכוונות של החוכמה של המצווה, אבל יש לו אמונה באלו שיודעים לכוון – וזה נקרא פשוט "אמונת חכמים", כן, אז אותה מדרגה של האמונה, זה בא במקום החוכמה שאינו מסוגל להגיע לה (אליה). אבל העיקר – זה החוכמה. זה מובן, כן? מי שמאמין, במה הוא מאמין? שיש איזה חוכמה שכדאי להאמין בה. לכן העיקר זה לאו דווקא האמונה אלא החוכמה. אבל מכיוון שאנחנו נמצאים לפני כבר הרבה הרבה זמן, סיום הנבואה זה לפני הרבה הרבה זמן, ובדורות יתומים, ממש בדורות של גמדים קטנים, כן. אנחנו לא מסוגלים להגיע לאותה חוכמה שחכמי התלמוד מתווכחים על זה. מי גדול? תלמוד או מעשה. אז יש לנו את הכלי הזה שנקרא: האמונה לחוכמה שאנחנו לומדים. והניסיון נותן שדרך אותה חוכמה מגיעים, סליחה, דרך אותה אמונה מגיעים לחוכמה. יש סוגיה בגמרא[542] על הפסוק: "הן יראת ה' היא חוכמה" יש יראת ה' ויש חוכמה. אבל הפסוק אומר: " הן יראת ה' היא חוכמה".[543] זאת אומרת מי שחי את יראת ה' באופן אמיתי, ו"צדיק באמונתו יחיה"[544] אז יש לו אותה חוכמה. אף על פי שאינו מסוגל ללמוד, תלמוד אינו מסוגל, אבל הוא מגיע לחוכמה דרך האמונה.[545] זה מובן מה שאני אומר? טוב. ולכן אנחנו רואים שאותה השאלה של הגמרא: מי גדול? התלמוד או המעשה? זו שאלה רצינית מאד. ותראו שהסוגיה לא כל כך קלה. וגם ההסבר של המהר"ל זה לא כל כך קל. ואחר כך נגיע, אני מקווה, לדבר פשוט מאד שאולי אני אגיד את זה מראש. שכשחכמי התלמוד מתווכחים על תלמוד או מעשה, אל לחשוב שזה תלמוד אינטלקטואלי, משהו ככה שכלי, כן. זה תלמוד שמביא איתו מעשה. ולכן יש הבדל בין המושג "חכמה" המושג המופשט "חוכמה" - ללמוד כדי לדעת, והמושג "תורה" – ותלמוד תורה זה ללמוד כדי לקיים. אז לימוד שאין בכוונתו לקיים, זה לא לימוד, זה משהו אחר. זה חוכמה במובן של הגויים. יש גם גמרא: "חוכמה בגויים תאמין" – יש חוכמה בגויים. "תורה בגויים - אל תאמין".[546] מה ההבדל בין חוכמה ותורה? זה דווקא אותו נושא, זה לימוד שמביא למעשה.

נבואת משה רבינו לעומת נבואת בלעם הרשע

אתם זוכרים במדרשים הפשוטים שמביאים המפרשים, מה ההבדל בין נבואת משה רבינו שהיא בטהרה ונבואת בלעם הרשע שהיא בטומאה, כן.[547] מה ההבדל? שמלכתחילה, ממילא, נבואת משה זה כדי לקיים)את(מה שנאמר באותה חוכמה. נבואת בלעם זה לא לקיים, כן. זה למשל יש פסוק: "מחזה ש-די ייחזה"[548] – יחזה, הוא רואה, הוא יודע, הוא מבין,

מסתכל, שכלי מופשט, אוניברסיטה, כן. אבל לקיים מה שהוא מבין? לא, זה עניין אחר, זה עניין של הדתיים. אתם מבינים את ההבדל. מה זה חכמה? מה זה תורה? מה זה תלמוד לפי התלמוד, כן? לפי המקור שלנו - זה תלמוד שמביא לידי מעשה. אז אני חוזר למדרשים עניין של משה רבינו ובלעם הרשע. הוא היה נביא גדול. ויש פסוק על נבואת בלעם שאומר: "נופל וגלוי עיניים".[549] אתם זוכרים את זה. מה זה נופל וגלוי עיניים? הוא צריך ליפול ארצה כדי לראות. זאת אומרת, יש לו צורך של איזה מין רגש לא טבעי, מיסטי כזה, כן, כדי להיות במצב של הבנה של החכמה של הנבואה שלו. משה רבינו היה בקומה זקופה. אז רש"י מביא מדרש שמסביר את ההבדל.[550] למה היה נופל וגלוי עיניים? הוא היה צריך ליפול ארצה כדי לראות מה שהוא רואה בחוכמה שלו. ויש אולי ביטוי בעברית, זה חסר לי. בצרפתית אומרים: une transe, איך אומרים את זה בעברית?

תשובה מהקהל: אקסטזה

הרב: מה? לא שמעתי, אקסטזה. משהו כזה. אולי הבנתם כבר אני מבין את זה. צריך לראות ברגש גדול, לראות כמעט משהו דומה לחולה נפש כדי להיכנס לעניינים הרוחניים. הבנתם מה שאני אמרתי, כן? טוב, ולפי השקפת עולם של הגויים, זה הרוחניות האמיתית – כשדומה לחולה נפש. אבל לפי התורה זה ההיפך דווקא, מי שהמוח שלו הוא צלול, הוא בריא לפי הטבע.

[הפסק בהקלטה]

מכיוון שהיה ערל. אז הוא האמין ביש. הוא היה יכול לראות אבל הוא לא יכל להיראות. מכיוון שהיה טמא, בטומאה של העורלה, כן. ולכן היה נופל כדי לכסות את הטומאה שלו ואז היה רואה. וההסבר הוא עמוק מאד. נביא של אומות העולם הוא יכול לראות אבל הוא לא סובל שיראו אותו, שדנין אותו. מבינים את ההבדל? לפי דעתי בתרבות הנוכרית זה ההבדל בין התלמיד חכם והפילוסוף. הכח השכלי של ההבנה דומה מאד: "חוכמה בגויים תאמין." אבל הפילוסוף, מה שחשוב לו זה ההבנה השכלית ולא הקשר עם המעשה, כן. זה נקרא חוכמה מנותקת מקיום, עשייה, קיום, תיקון של הערכים שאותו פילוסוף מדבר עליהם. אתם מבינים? ולפי דעתי זה ההסבר של הסוגיה ההיא: "חוכמה בגויים תאמין, תורה בגויים אל תאמין" ופעם שמעתי חידוש: אם מצאת חוכמה בגויים, תאמין באמונתך שלך ואם אתה חושב שיש תורה בגויים, אפילו באמונה שלך אל תאמין, כן. הבנתם את ה? יש בלבול מושגים. טוב, מה רציתי.

שאלה מהקהל: אמרת בהתחלה שבמחשבת הבורא, במחשבת הבריאה העיקר זה העולם הבא.

הרב: זהו. מה שנקרא, לפי המקובלים, זה פשוט מאד: מה שנקרא "מחשבת הבורא", שזה נקרא עולם הבריאה, נקרא עולם הבא. זה ידוע, כן. זה עולם הבינה, אם אתם זוכרים.

תלמיד חכם ופילוסוף

שאלה מהקהל: אז עכשיו, אתה אומר, למשל מי שהגיע לדרגה של רוחניות גדולה שהוא רואה אבל שהוא כאילו מזלזל במעשה או במצוות, אז בשביל מה? בשביל מה, אם הוא הגיע לדרגה?

הרב: לא אמרתי את זה.

שאלה מהקהל: לא. אני שואלת

הרב: מי שהגיע לאותה מדרגה רוחנית, אמרת, של חוכמה, כן. כי צריך לימוד הרבה כדי להגיע לכוונות של המצוות. לכוונות במובן האמיתי של מה רצתה התורה לבקש ממנו [מאיתנו] - טעם המצוות, אם אפשר לומר, כן. אז הוא רואה בעולם הזה, את הערך של בחינת עולם הבא שלו. ולכן, הוא שמח בעולם הזה. אני חושב שזה ההבדל בין התלמיד חכם האמיתי ובין נאמר, הפילוסוף, כן. אפילו יהודי, לא יהודי זה לא משנה. הפילוסוף, הוא עצוב. יש לו שאלות, יש לו בעיות של הבנת העולם. ולכן, הוא בדאגה וזה הפילוסוף האמיתי. הפילוסופיה האמיתית זה פילוסופיה קיומית איך אומרים את זה? איך אני יכול להגדיר את זה? ההיפך של שמחה. זה אני לא יודע מה זה. מה זה ההיפך של שמחה?

תשובה מהקהל: עצבות

הרב: עצבות. יפה. ויש לנו גמרא על זה. עצבות מונעת את הנבואה, כן.[551] אבל תלמיד חכם אמיתי הוא דווקא בשמחה של התורה. הוא יכול לסבול את העולם הזה בשמחה. מכיוון שהוא מבין את הערך ה"עולם הבאי" של העולם הזה. וזה ההבדל. אתם רואים תלמידי חכמים גדולים. אולי אני אספר לכם סיפור ששמעתי דווקא ממתנגד אחד שהיה ליטאי. זה רחוק "קצת" מן החסידות. ליטאי אחד, חכם גדול. אז הוא סיפר את זה ככה: בישיבה שלו היה איזה תלמיד שהיו לו ספקות. אז הוא לא היה יכול לישון, לא היה יכול לאכול. כל החברים שלו ראו אותו עצוב כזה. היו לו ספקות. ואז אמרו לו: תשמע אנחנו שמענו על רב אחד, חסיד, בכפר אחד בפולין הסמוכה. אולי תלך אצלו, תשאל ותחזור. אז הבחור הלך. הגיע לאותו כפר. איך אומרים? לאותו הכפר והחכם הזה החסיד, היה אוכל בסעודה שלו. אז הוא אמר לו לשבת ואכל. זה לקח שעה, שעתיים, אתם יודעים כשחסיד אוכל...אז לא אמר מילה. ראה אותו אוכל. קם והלך וחזר לישיבה שלו. אז התלמידים שאלו: שאלת? מה אמר? כי היו (התלמידים) מעוניינים בתשובות. אז הוא אמר להם את זה ככה: לא שאלתי. לא אמר שום דבר. ראיתי החסיד אוכל, עכשיו אני יכול להמשיך לחיות וללמוד. אתם מבינים את הסיפור הזה, כן.

מימד של עולם הבא בעולם הזה - מעין עולם הבא

זאת אומרת, כשתלמיד חכם אוכל בעולם הזה, הוא נמצא כבר בעולם הבא. אז מי שראה תלמיד חכם שכזה, יודע שזה קיים בעולם. זה נדיר אבל זה קיים, כן. יש בני אדם צדיקים כאלו שעל ידם אין ספקות. הספקות נשארים בישיבה, מתחת לספסלים, (זאת אומרת) בשכל, כן. אבל אתה נמצא על יד איזה צדיק, אתה שוכח מכל הספקות, אתה בטוח שהכל בסדר, והעולם הזה זה עולם הבא, כן. זה גמרא על הפסוק: "ועתה ישראל, מה ה' אלוקיך שואל מעימך כי אם ליראה אותו".[552] אתם זוכרים את הגמרא? אז הגמרא שואלת: "אתו, ייראת שמיים מילתא זוטרתא היא?"[553] דבר קטן? מה משה רבינו אומר לכם: כי אם ליראה. מה זה "כי אם"? דבר קטן? אם לגבי משה – מילתא זוטרתא היא. הפשט זה לגבי משה - ביחס למשה, בעיני משה, בגלל שיש לו יראת שמיים, זה דבר קטן. והגמרא ממשיכה להסביר: דבר גדול יש לך - זה דבר קטן. דבר קטן, אין לך – אז זה נראה לך כדבר גדול, כן. זה הפשט. אבל יש משמעות אחרת לביטוי הזה "לגבי משה" – זה על יד משה. אם אתה נמצא על יד משה רבינו, ייראת שמיים זה דבר קטן. מבינים איך זה משתייך, כן. אז זה אותו

העניין. לכן אני חוזר לתשובה. צדיק, שלמד תורה, שהבין את הערך של העולם הזה כפרוזדור לעולם הבא, זה ערך חשוב מאד. אחר כך נגיע לשער ונחליף את המטבעות, כן. ופתאום זה עולם שכולו אור, שכולו טוב, שכולו שלם – עולם אמיתי. כי זה צריך להבין את זה. אם מדובר בבורא עולם שהוא אינסוף, השלמות המוחלטת, ומה זה העולם שלנו – "והארץ הייתה תוהו ובוהו"[554] כן, עולם של טוב ורע, עולם של תוהו. יש אי התאמה בין שני המושגים האלו, האינסוף שברא עולם. זה מובן, כן? ולכן ברור שהאמונה הפשוטה של התורה היא, של איש תורה היא: שמחשבת הבורא, כבורא, זה לברוא עולם אמיתי. זה נקרא עולם הבא. ואנחנו נמצאים בעולם הזה של העולם הבא. ולכן, אני אמרתי בקצרה, ברא עולם הבא בבחינת בריאה ועשה מאותו עולם של הבריאה, עשה עולם הזה. זה נקרא עולם העשייה. אז עולם העשייה שהוא בחינת עולם הזה, הוא עולם בצמצום, הוא עולם של טוב ורע וכן הלאה. אבל כשמדובר בעולם הבריאה זה מחשבת הבורא. הבנתם? טוב. שוב זה אותו הסבר בצורה קצת אחרת. מה השאלה?

שאלה מהקהל: איך אנשים מגיעים לאשנב? דרך המעשים שלהם או שזה תהליך של החיים? 1:42:14

הרב: יפה. יש משנה מפורשת. "בעל כרחך אתה נולד בעל כרחך אתה מגיע לאשנב". זה ברור. זה משנה מפורשת. אז יש רק שני דרכים, שתי דרכים אפשריים: או דרך תורה ומצוות או דרך הקיום של החיים, במובן הקיומי של המילה הייסורים של החיים. אצל הפילוסופים זה נקרא "אקסיטנציאליזם". כן. אז זה מה שאומרת הגמרא, מכל מקום אתה מוכרח להגיע, כן.

שאלה מהקהל: כלומר יש עיתוי לזה

הרב: יש?

שאלה מהקהל: יש עיתוי לזה.

הרב: לכל אחד. לכל אחד יש מה שקוראים: יום המיתה, לכל אחד יש איזה מין rendez vous כזה. יש הרבה סוגיות בגמרא. למשל: "לעולם ירגיז אדם יצר טוב כנגד יצר הרע. נצחו מוטב ואם לאו יעסוק בתורה. נצחו מוטב ואם לאו, יקרא קריאת שמע, נצחו מוטב ואם לאו, יזכור לו יום המיתה."[555] יש איזה מין מועד כזה. מועד לכל חי.

שאלה מהקהל: בעולם הזה?

הרב: זה סוף העולם הזה. זה נקרא מיתה, כן. אז זה מה שאומרת הגמרא: יזכור לו יום המיתה. שיזכור שגם הוא ימות. ויש איזה מין אשנב שצריך להחליף. אז כשמגיעים שמה שואלים: כמה שקלים יש לכם? כמה ניירות האלו כמה אסימונים האלו, כן. אז מי שיש לו נותנים לו עולם ומלואו. מי שאין לו אומרים לו: אין לך? תחזור. הבנתם? טוב. זה לא בדיחה. זה כל כך רציני שצריך להיות קצת, להיות קצת זהיר. הבנתם את העניין? זה פשוט מאד, פשוט מאד.

שאלה מהקהל: האשנב זה יום המיתה?

הרב: מה?

שאלה מהקהל: האשנב זה יום המיתה?

הרב: זה האשנב הראשון. כן. זה האשנב הראשון.

שאלה מהקהל: אין בעולם הזה אשנב?

הרב: חוץ מזה אין לי רשות להשיב. לא לא. לא הבנתי את השאלה האחרונה.

שאלה מהקהל: אם האשנב זה לפני המוות. יש אומרים שמגיעים לעולם הבא אפילו בעולם הזה.

הרב: זה ביטוי אחר אולי. "קנה עולמו בשעה אחת"[556] או "ראה עולמו בחייו",[557] כן. לא. למה אני התכוונתי? כשבאמת מגיעים לעולם הבא האובייקטיבי, המציאותי. ומחליפים את המידות של עולם הזה למידות של עולם הבא. זה קראתי "אשנב". אשנב של החלפן. זה מובן? למה את מתכוונת? אולי למה שאמרתי מקודם. זה דרך החוכמה רואים, כל אחד רואה עולמו – ועולמו זה עולם הבא שלו, כבר בעולם הזה. אבל זה נדיר מאד. זה חוכמה. שמעתי פעם אחת, שלכל ברייה יש רגע אחד בחיים, זה פתוח לכל. רגע אחד בחיים שפתאום זה מתגלה. יש. ואחר כך זה נסתר. שוב חוזרים לעולם הזה היומיומי. אבל מה שלמדנו על העניין הזה, שתלמידי חכמים חיים בבחינה זו כל החיים שלהם. זה השכר שלהם בעולם הזה. ויש ביטוי בגמרא על זה: הם נקראים חיים. אפילו בעולם הזה נקראים חיים. מה זאת אומרת נקראים חיים? נקראים חיים מעין עולם הבא. כי למשל יש לכם את הפסוק: "את המצוות אשר יעשה אותם האדם וחי"[558], כן. אתם יודעים שיש המון אנשים שלא עושים שום מצוות וחיים? חיים חיים ביולוגים. אבל חיים האמיתיים של אותה המשנה, צדיקים נקראים חיים אפילו במיתתם, זה החיים של העולם הבא.[559] אז צריך לדעת שזה קיים. זה נדיר אבל זה קיים. בדורות שלנו זה נדיר מאד, אבל זה קיים. יש הרבה מקומות בתלמוד שמאז חורבן בית המקדש אז כל המידות האלו נסתלקו מן העולם. לא זוכר את הפרטים אבל למדתם את זה. מאז נפטר חכם זה הענווה יצאה מן העולם, מאז נפטר חכם זה הייראה , זוכרים את זה? כן.[560] יש לנו כמין דוגמאות מזה, כמין, איך אומרים את זה, דוגמאות, כן משהו דומה..

תלמוד שייך לעולם הבא ומצוות לעולם הזה, אבל: תלמוד גדול שמביא לידי מעשה

אבל מה שרציתי להסביר שזה המטרה של מה שהתלמוד פה קורא תלמוד, לימוד. דבר תורה כחוכמת התורה. זה עובר לגמרי את הזכות של קיום המצוות בעולם הזה. מעשה המצוות בעולם הזה זה שייך לעולם הזה, אבל תלמוד, זה שייך לעולם הבא. ולכן אנחנו חוזרים לשאלה של הגמרא, מבינים למה זו שאלה רצינית: מה גדול? תלמוד, מכיוון שיש צורך בזה וצורך בזה. אפשר להתחיל בטקסט עכשיו? אין עוד שאלות? זה מובן? יאללה. אז אני אקרא את התלמוד ומיד נתחיל בפירוש של המהר"ל. אז אולי אני אקרא בספר של המהר"ל עצמו, אף על פי שיש כמה שינויים בגמרא. [561]

המשך קריאה: " נשאלה שאלה בפניהם, תלמוד גדול או מעשה גדול. נענה רבי טרפון ואמר: מעשה גדול. נענה רבי עקיבא ואמר: תלמוד גדול. נענו כולם"

אם כתוב נענו כולם, נענו כולם - זה כולל גם רבי טרפון וגם רבי עקיבא, כן.

המשך קריאה: "נענו כולם ואמרו, תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה"

ולפי ההסבר שהסברתי מקודם, מדובר בתלמוד שמביא לידי מעשה. לא מדובר בתלמוד אחר. לכן, זה, עכשיו זה פשוט, זה מובן למה הם התכוונו. אפשר לומר שסוף סוף, למרות

כל החשיבות של המעשה, מכיוון שאנחנו חיים בעולם הזה, והמהר"ל יסביר, תלמוד גדול – מכיוון שמדובר אך ורק בתלמוד שמביא לידי מעשה. אז אנחנו יודעים שרוב המתלמדים, אם אפשר לומר, לא לומדים, נאמר בהתחלה, לא לומדים לשמה. לא לומדים כדי לקיים, כפי שאנחנו אומרים בתפילה, כן: "ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים דברי תלמוד תורתך",[562] כן. כך כתוב בתפילה "דברי תלמוד תורתך". הכוונה זה לתורה שבעל פה, כן. ללמוד, ללמד, לשמור, לעשות ולקיים – זה התורה לשמה. יש מדרגות. מי שלומד כדי ללמוד, מי שלומד כדי ללמד, מי שלומד לא רק כדי ללמוד או ללמד, אלא כדי לשמור. לשמור – למדנו כבר - זה משנה. זוכרים את זה? לשמור, לעשות – זה עוד יותר מלשמור. ולקיים – זה התפקיד. אז מדובר פה רק בתלמוד שמביא עד המדרגה של לקיים. זה מובן? אני מבין את השאלות שאפשר לשאול על המחלוקת עצמה. מה זאת אומרת? החכמים לא יודעים שיש הרבה מתלמדים שלא מגיעים לידי המעשה? אז איזו נאיביות זה לומר: "גדול התלמוד שמביא לידי מעשה" - לא כל תלמוד מביא לידי מעשה. אך הם מתכוונים אך ורק לאותו תלמוד שמביא לידי מעשה. ולכן אמרו: גדול. זה מובן? ולכן אין סתירה. זה בסדר? זה כל העניין של תלמוד לשמה ותלמוד שלא לשמה. אבל אמרו החכמים, וזה מאוחר, אמרו: "לעולם ילמד אדם אפילו לא לשמה מכיוון שמתוך שלא לשמה בא לשמה."[563] זה עוד תקווה אחרת. זה עוד עניין אחר, כן. יש תלמוד שלא לשמה שכזה שהבטיחו, החכמים הבטיחו שיביא לתלמוד לשמה. אף על פי שאין לנו כל כך ניסיון בזה, שמתלמוד שלא לשמה מגיעים לתלמוד לשמה. אבל החכמים יודעים מה שהם אומרים, כנראה יש להם ניסיון שאפילו תלמוד שלא לשמה, מגיע, מביא לתלמוד לשמה, שמביא לידי מעשה, כן. אבל זה לא הניסיון שלנו, הניסיון הרגיל, נאמר. לכן רציתי לדייק ולאמר שהכוונה שלהם היה (הייתה) אך ורק לתלמוד שמביא לידי מעשה. מכיוון שהשאלה שלהם היא רצינית מאד: העיקר, וודאי, זה התלמוד שמביא לעולם הבא. אבל אנחנו חיים בעולם הזה וצריך מעשה, צריך קיום מצוות. מה עדיף? מה גדול? זה מובן? טוב, אז נמשיך. שוב , עוד יותר מזה.

תחילת דינו של אדם על דברי תורה

המשך קריאה: "תניא, רבי יוסי אומר: גדול תלמוד תורה שקדם לחלה ארבעים שנה,"

מה זאת אומרת? התחילו לקיים את מצוות החלה בכניסה לארץ רק ארבעים שנה אחרי קבלת מתן תורה. פה יש איזה חידוש[564], אני לא רוצה לחזור: קבלת מתן תורה. אחרי מתן תורה בסיני.

המשך קריאה: "לתרומות ומעשרות נ"ד (חמישים וארבע) שנה, ליובלות ק"ד (מאה וארבע שנה)"

זאת אומרת, התורה ניתנה מיד אחרי יציאת מצריים. נראה אחר כך, אחרי שלושה חודשים, יש סיבה לזה. אבל מיד כשיצאו ממצריים היו מסוגלים לקבל את התורה. מכיוון שהיה אצלם, איתם, הטומאה של היציאה ממצריים, "ויהי בשלח פרעה את העם",[565] אז היה צריך פסק זמן עד סיני, כדי להיטהר מאותה טומאה. אבל, מלכתחילה, מסביר המהר"ל, מיד כשיצאו מהגלות היו מסוגלים לתורה. אבל חלה, תרומות ומעשרות, יובלות, זה מצוות. לקיים אותה תורה בעולם הגשמי, החומרי שלנו. ואיזה עולם גשמי, חומרי? העולם הגשמי החומרי, ששייך לקדושה. ומדובר בארץ ישראל שהיא ארץ הקודש. כי אין חלה ואין תרומות ומעשרות בחוץ לארץ. חלה של החלות של שבת זה משהו אחר, כן. זה מובן. וזה צריך לקיים

אפילו בחוץ לארץ. אבל תרומות ומעשרות, וודאי שלא ויובלות כל שכן. וכך אומרת הגמרא פה:

המשך קריאה: "וכשם שהתלמוד קודם למעשה כך תחילת דינו של אדם אינו אלא על דברי תורה."

פה יש נושא חדש. כשם שהתלמוד, זאת אומרת מתן תורה, קודם למעשה - עשיית המצוות בארץ ישראל, כך תחילת דינו של אדם, באשנב הזה, כן, אינו אלא, תחילת דינו, אינו אלא על דברי תורה.[566] במילים אחרות, וזה ידוע, השאלה הראשונה ששואלים באותו מועד, זה: האם למדת או לא למדת? ואם בא מישהו, זוכרים את המקור הזה? ואם בא מישהו ואומר: לא יכולתי, הייתי עשיר - אז יש לנו דוגמה של רבי פלוני שהיה עשיר ולמד.[567] אין ברירה, כן. אז מי שבא ואומר: לא יכולתי הייתי עני - אז יש דוגמה של אותו חכם שהיה עני ולמד. כל אחד לפי מדרגתו, כל אחד לפי עולמו.

קשר לתורה עבור כל אחד לפי כוחו - ריח של תורה

ושוב, אני חוזר על זה ויש פירוש יפה של המדרש על פסוק של שיר השירים וזה קשור למשנה בברכות (אבות): "יהי ביתך בית וועד לחכמים".[568] מה זה: "יהי ביתך בית וועד לחכמים?" אז זה מיועד למי שאינו מסוגל להיות חכם בעצמו. אז יהיה מנותק מן התורה, מחוכמת התורה? זה בלתי אפשרי, להיות בלי אפילו ריח של תורה. ולכן, יהא ביתך מתוקנת, כשרה, שהחכמים יכולים להתוועד אצלך, ללכת אצלך כדי ללמוד. ואם יודעים שתלמידי חכמים זה נדיר מאד כשלומדים יחד. אין להם זמן להיות יחד. וכשלומדים יחד ואומרים: "אז נלך ללמוד אצל פלוני" - אז זה סימן שפלוני הזה הוא אדם כשר מאד, כן. לכן, הוא לא מסוגל להיות חכם, אבל הוא יהודי כשר. ולמד הרבה כדי להיות יהודי כשר, מדובר בחוכמה אחרת, כן. אז "יהי ביתך בית וועד לחכמים" – על זה יש פירוש, על פסוק של שיר השירים: "לריח שמניך טובים – שמן תורק שמך, על כן עלמות אהבוך."[569] זה מדובר לתורה של הקב"ה. יש שמן, השמן הטוב. מי שמסוגל לקנות את השמן, הולך לחנות וקונה שמן, כן. מי שאין לו מה לקנות, הוא לא מסוגל, אז הוא הולך לחנות ומחכה. מי שיש לו כסף לקנות, אז בא, והחנווני פותח את הקנקן, ואז הריח של השמן יוצא גם למי שאינו יכול לקנות את השמן. ולכן יש לו ריח של חוכמה. אז כשתלמידי חכמים לומדים, מי שאינו מסוגל להיות תלמיד חכם, שומע ושומע קצת מריח החוכמה. הבנתם את העניין. ואני חושב שלרוב, לרוב, כל מה שאנחנו אומרים: לומדים, לומדים, מה לומדים? תופסים קצת ריח של לימוד. הבנתם? טוב. זהו. אז השאלה הראשונה זה: אם למדת? כל אחד לפי מדרגתו כל אחד לפי כוחו כל אחד לפי עולמו.

שאלה מהקהל: למה לא שואלים מה מעשיך? שואלים מה למדת.

הרב: זהו. אתה בא מעולם הזה, לאן? לעולם, שהמפתח שלו זה החוכמה. זה התורה. אחר כך, למדת - אבל לא קיימת, אז יש לך פגמים. צריך לתקן את זה. זה נקרא חבוט הקבר. הבנתם? זה מובן, כן? אז אני חוזר על העניין. לא, זה שאלה במקומה, כן. כי עיקר השאלה זה: האם אתה מסוגל לעולם שמגיעים לאותו עולם רק דרך דבר תורה. דברי תורה, תלמוד, חוכמת התורה, כן. זה ברור, זה פשוט, זה גמרא. תחילת דינו של אדם. אחר כך שואלים: מה עשית? מה לא עשית? קיימת, לא קיימת? כן. ונראה מיד ההבדל.

מדרגות בקדושה

אולי אני אסביר את זה ככה: צריך לעבור מהקומה הראשונה לקומה השנייה. כדי לעבור לקומה השנייה – צריך חוכמה. אבל כדי להיות מהקומה הראשונה מסוגל לקומה השנייה, צריך מעשה המצוות בקומה הראשונה, כן. אז מי שעשה הרבה מצוות בקומה הראשונה, אבל אין לו שום זיקה למפתח של הקומה השנייה, שהיא החוכמה, כן. אז הוא נשאר אדם גדול בקומה הראשונה. מי שיש לו אותו מפתח, מיד אומרים לו: זה שייך לך. תפתח, אז אומרים לו תפתח, זה שייך לך. אבל תראה את הלבושים שלך. יש לך פגמים, צריך לתקן את זה, לא עשית מספיק. אבל הוא כבר שייך לקומה השנייה עם פגמים. זה יותר גדול ממי ששייך בגדלות שלו לקומה הראשונה ורק לקומה הראשונה. הבנתם את המשל?, כן? טוב. אז המשנה היא: "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא"[570] מה אמרה המשנה: חלק. צריך להביא את כל החלקים. יש לנו, הנקודה המרכזית שנקרא: ישראל סבא, בכל אחד ואחד מאיתנו, כן, הנקודה האמצעית, המרכזית שעל ידה אנחנו קשורים לכלל ישראל. אותה נקודה – יש לה כבר חלק לעולם הבא. מכיוון שכתוב, כל ישראל – מבחינת כלל, יש להם חלק לעולם הבא. אבל כל אחד ואחד צריך להביא את כל רמ"ח אברים שלו ושס"ה גידים שלו אל החלק הזה. מבינים? טוב, אז זה עיקר ההסבר, כן.

שאלה מהקהל: לפי מה שאתה אומר, עכשיו יש שאלה על מימרא של הגמרא שמגדירה את הלימוד (לא ברור, השלמה שלי: שמתקיים כשעושים) כמו שנאמר: לשמור ולעשות[571]

הרב: זה עניין של לשון. כן. אז אפשר לפתוח את הדברים, וברור שמהו המעשה האמיתי של המצווה? זהו מעשה שיש בו קיום – זה מובן, כן. זה לא "מצוות אנשים מלומדה".[572] זה לא סתם: עשיתי. למשל, בשפות לועזיות אומרים: "עשיתי את התפילה". לא עושים תפילה. מתפללים. זה משהו אחר. אז כשמתפלל, הוא מקיים את המצווה. כשעושה את המצווה, זה בלי כוונה. אף על פי שמצוות אינן צריכות כוונה,[573] כן. טוב. מה שצריך להבין כדי לא להיבהל מהעניין, שיש המון מדרגות. כל אחד והמדרגה שלו, כן. אבל צריך להבין את הכיוון. הרב[574] היה רגיל לחזור על זה: בכל יש מדרגות. בקדושה יש מדרגות. יש מדרגות של הקדושה ויש מדרגות של הקדושה של קודש הקודשים, ובכל יש מדרגות. אז כל אחד במדרגה שלו. אבל הכיוון, ברור שזה מה שאנחנו משאירים בעולם הזה: הגוף וכל המידות שלו הגופניות. אלא העיקר זה הנשמה. ומה זה המזון של הנשמה? זה החוכמה. כפי שרציתי להסביר מקודם. אותה תורה, יש לה פרד"ס, אתם יודעים מה זה. יש עולמות בתורה. אז לפי המושגים של הקבלה, יש תורה דעשייה, יש תורה דיצירה יש תורה דבריאה, יש תורה דאצילות. זאת אומרת, זו אותה תורה, אותן מילים, אותם פסוקים, אותו פשט, אותו תוכן. אבל מי שכבר מסוגל לעולם היצירה מבין את התורה "מעין עולם היצירה". אז הוא יכול להיכנס לעולם היצירה. מי שנשאר בפשט של עולם העשייה, כן, אז הוא נשאר בעולם העשייה. הוא לא יכול להתעלות מעולם לעולם. רק מי שהגיע לתורה דאצילות מגיע לעולם דאצילות. וזה התכלית של הנשמה. "כה תאמר לבני ישראל",[575] "כה תברכו."[576] מה זה "כה"? כף הא - כן. אז אנחנו יודעים שיש חמישה חלקים בנשמה, כן. זה: נפש, רוח, נשמה, חיה, יחידה. וכל אחד מהחלקים האלו יש להם גם כן את החמש. למשל, נפש - יש נפש דנפש, רוח דנפש. יודעים את זה? כן. ולכן יש עשרים וחמש מדרגות בנשמה. "כה תברכו". צריך להגיע עד כה (גימטריה 25). "ואני והנער נלכה עד כה."[577] ומה יותר למעלה מ"כה"? זה שם הוויה. "כו" (גימטריה של שם הויה-26). טוב, זה התיקון של הנשמה. צריך להתעלות מעולם לעולם עד "כה". ועד כה – אתה נמצא פנים אל פנים. זהו. זה פשוט להבין. אבל צריך גלגולים

וגלגולים וגלגולים כדי להבין. ולכן צריך להתעלות מעולם לעולם. אז מי שיש לו את המפתחות רק של הנפש, מגיע רק לגן עדן של הנפש. מי שיש לו כבר את המפתחות עד האצילות, מגיע לגן עדן דאצילות. אבל, כפי שאמרנו מקודם, אנחנו לא חופשיים בעניין הזה. "בעל כרחך אתה נולד בעל כרחך אתה חי בעל כרחך וכו'[578] וכו'. זה גזירת הבורא. הוא רצה לברוא אותי. אני לא יודע למה אבל הוא יודע. יש לו אינטרס לזה. הוא ברא אותי. אבל יש לו גם, אני מתנצל על המילים, אבל כדי להבין, יש לו גם אינטרס שאני אגיע עד הסוף. הוא רצה באמת לברוא אותי ולא לברוא איזה יצור של עשייה כזה, בצורה של אשליות של העולם הזה. אלא בן אדם אמיתי שנקרא אדם לפי התורה. אבל זה מגיע למעלה. כל עוד שאני לא מגיע שמה, הוא לא מבסוט. אז הוא שולח ייסורים – אז תעלה קצת, תעלה קצת. הבנתם את העניין? זה פשוט מאד. טוב. יש עוד שאלה על זה או נמשיך?

המשך קריאה: וכשם שהתלמוד קודם למעשה, כך תחילת דינו של אדם אינו אלא על דברי תורה"

וטוב ששאלתם. ואני רוצה להסביר שזה לא עניין של כמות. זה עניין ממש של תורה. זה מוטב פחות וזה תורה אמיתית, מהרבה הרבה הרבה וזה לא תורה. וכל אחד יש לו אות בתורה שהיא האות שלו. אז מספיק שיבין אותה אות והוא מגיע למעלה. זה מובן? מכיוון שאנחנו לא יודעים, כן, לכן צריך ללמוד את הכל. מובן? מה אמרת?

שאלה מהקהל: "הם אמרו שלושה דברים."[579]

הרב: אני מבין למה אתה מתכוון. ונתנו לומר רק דבר אחד. כן. יפה. רק אות אחת. ולכן יש גמרא אם אתם זוכרים: מי שלמד רק אות אחת מחברו צריך לקרוא לו רב, רבי.[580] זה לא גוזמה של הגמרא. מי שלמד אות אחת מהתורה צריך לקרוא לו רבי. בסוגיה ההיא, אני לא זוכר את הדף, זה בפרק ראשון של מסכת ברכות, אנחנו רואים מיד שההסבר של מה זה אות? זה שם של הקב"ה, כן. זה מיד סמוך לסוגיה של: כי אל דעות ה'. וגדולה דעה שנכתבה בין שתי אותיות.[581] מהן שתי אותיות? אל, ה'. כל שם של הקב"ה זה נקרא אות. אז מי שקיבל מחברו רק הסבר אחד על שם אחד של הקב"ה הוא צריך לקרוא לו רבי. וזה קשור למה שאתה אמרת שכל אחד יש לו רק דבר אחד ללמוד, ללמד, כן. זה מובן? טוב. אז הגמרא מביאה פסוק של תהלים כדי להוכיח מה שאמרה.

המשך קריאה: "תחילת דינו של אדם אינו אלא על דברי תורה שנאמר: פוטר מים ראשית מדון"

טוב זה פסוק מתהלים (משלי). אתם רוצים את המקור: זה פרק שבע עשרה (יז') פסוק 14 (יד'). "פוטר מים ראשית מדון."

המשך קריאה: "וכשם שדינו קודם למעשה כך שכרה קודם למעשה"

שכרה של תורה קודם לשכרו של מעשה.

המשך קריאה: "שנאמר: ויתן להם אצרות (ארצות) גויים ועמל לאומים יירשו בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו ינצורו וגו' עד כאן"

זה הגמרא. אז פה מתחיל את הפירוש של המהר"ל. אם אין עוד שאלות נתחיל קצת את הפירוש של המהר"ל. יש לנו קצת זמן. כן, יש שאלות? טוב. אז זה קצת ארוך אבל נתחיל נושא אחד בפירוש.

המשך קריאה: ופירוש זה, כי סבר רבי טרפון מעשה גדול, בשביל שהיה סובר כי המעשה היא השלמת האדם. שמשלים האדם עצמו על ידי מעשה.״

טוב, אני לא חושב שצריך הרבה הסברים פה. המעשה משלים את האדם כאדם בעולם הזה, דרך המבנה שלו שהוא הכלי שלו - זה הגוף. והמצוות זה הפנים של התורה השייכים לחומריות של הבריאה. למשל הביטוי: ״הלכה למעשה״, כן. יש הלכה ויש הלכה למעשה. יש פן בתורה ששייך דווקא לחומריות של האדם וצריך להשלים את האדם הזה, כי כל בן אדם נולד עם החסר שלו ועשיית המצווה משלימה את החסר שלו. ״בורא נפשות רבות וחסרונן.״ כן, זה מובן הנושא? ולכן רבי טרפון אומר (ש)כל עניין מתחיל בהשלמת האדם כאדם. ולכן מעשה גדול. מכיוון שמי שיש לו תלמוד ואין לו מעשה, אז כאילו יש לו את המפתחות החיצוניות של הבניין, סליחה, כאילו יש לו את המפתחות הפנימיות של הבניין ולא את המפתחות החיצוניות. ולכן מעשה גדול.

שאלה מהקהל: זה קשור ל״נעשה אדם״?[582]

הרב: מה?

שאלה מהקהל: זה קשור ל״נעשה אדם״?

הרב: לא, לא חושב. לא חשבתי על זה, אבל לא חושב. זאת אומרת, אפשר לחזור על כל הנושא לגבי הקב״ה עצמו, כן. מכיוון שהוא רצה לעשות – ״נעשה״, כן, זאת אומרת שצד העשייה באיזושהי מידה, גדול, מה?

שאלה מהקהל: לפי המדרגה. בבר יוחאי נאמר ״נעשה אדם נאמר בעבורך״[583]

הרב: לא, זה עניין אחר. זה בבר יוחאי? כן, לא, זה עניין אחר. אני חשבתי שהתכוונת לפסוק עצמו – ״נעשה אדם״. שהקב״ה החליט. התורה הייתה לפניו אלפיים שנה לפני בריאת העולם.[584] אתה זוכר את המדרש? החליט לעשות את העולם ולא רק להסתכל בתורה של אמת. ולכן יש איזה צד של צורך המעשה. אבל זה נושא אחר, כן. אולי אני אסביר את השאלה שלך. הפיוט של רבי ישראל לביא, אני חושב, כן, הוא היה מטריפולי מי שכתב את הפיוט ״בר יוחאי״. לא יודעים את זה? אני הכרתי את הצאצאים של החכם הזה. הם גרים במרסיי, בצרפת. אז הוא אומר: ״נעשה אדם נאמר בעבורך״. הכוונה היא שמחשבת הבורא בנעשה אדם, התגשמה בבר יוחאי. אבל צריך להבין את זה בזהירות, כאילו הוא המשיח, כן. זה מובן? זה חסידי מאד, כן. אז נחזור לעניין שלנו.

המשך קריאה: ואף כי התורה בוודאי יש לה מעלה עליונה מצד שהתורה היא שכלית״

ואתם זוכרים את ההגדרה של התורה היא שכלית, כן.

המשך קריאה: ״מכל מקום, לעניין זה שהמצווה משלמת האדם, שהאדם יהיה שלם, וזהו יותר גדול כמו שהתבאר לפני זה.״

כמו שלמדנו בפרקים הקודמים, שכל עוד יש חסר שצריך למלאות ובעולם הזה מתקנים את החסר דרך עשיית המצוות, אז זה יותר גדול מההשלמה שיכולה לבוא אחר כך. למה זה דומה? זה דומה לחטא של אדם הראשון, כן. כשהפסוק אומר: ״ועתה פן ישלח ידו ואכל, ולקח ואכל מעץ החיים וחי לעולם״.[585] מה קרה? אכל מעץ הדעת טוב ורע, ולכן נפגם, כן. אז

הוא נמצא במצב של קלקול. ואם קונה את המעלה של הנצחיות של עץ החיים, הוא יישאר בנצחיות בקלקול שלו. ולכן, אף על פי שעץ החיים הוא יותר גדול מעץ הדעת טוב ורע, כן, אז כדאי לתקן קודם כל את העניין של טוב ורע ולא לנגוע בעץ החיים, זה גדול. מכיוון שכל עוד יש לו פגמים, עץ החיים זה מזיק לו. הבנתם את העניין? טוב.

שאלה מהקהל: וגם כל החיים. מי מגיע לדרגה?

הרב: סליחה? נכון. לכן אנחנו במעבדה בעולם הזה וכל אחד מתקדם קצת קצת עד ש.. ברור, מי שאומר: אני כבר הגעתי להיות צדיק לפי המעשה, אני יכול להסתלק מן העולם – הוא רשע גמור. הוא רשע גמור. זה גאווה, כן. יש פסוק שאומר: "אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא"[586] צריך להיות קצת רציני. מה זה צדיק גמור? אתם זוכרים מה שכתוב בגמרא? יש שלושה ספרים בראש השנה,[587] כן: הספרים של הצדיקים, הספרים של הרשעים והספרים של הבינוניים. והתנאים שאלו: בינוניים כגון מה? והם אמרו: כגון אנא.[588] התנאים אמרו: אנחנו בינוניים, כן. ואם הם כבר אמרו בינוניים, כן. הבנתם את זה?

שאלה מהקהל: למה יש בדור שלנו שנוגעים בעץ החיים?

הרב: לא שמעתי, סליחה.

שאלה מהקהל: למה יש בדור שלנו שנוגעים בעץ החיים?

הרב: שנוגעים?

שאלה מהקהל: שנוגעים בעץ החיים.

הרב: כן. אני חושב שכדאי להבין את זה כפי שהסברתי מקודם. מדברים על תורה, תורה. יש לנו ריח של תורה. יש המון, וזה רק בזמן הקרוב (לאחרונה), כן, שאומרים שלומדים מדרש. אבל מה לומדים? לומדים את הפשט של המדרש. וצריך הרבה הרבה לימוד והרבה הרבה זמן כדי להגיע לכוונה של המדרש. כל שכן קבלה, כן. אבל מתחילים בלבוש, מתחילים בפשט. אז מי אמר שכבר הגיע למדרגה של הבין מה שכתוב, כפי שאמר מי שאמר? מי שאמרה, כן. מי שלמד באופן רציני את הספרים האלו יודע מה הייתה הענווה של הגדולים האלו. והם אומרים כמעט בכל שורה: ואם הבנתי כפי שצריך, ואם ולפי עניות דעתי, ואם ואם ואסאפשר אולי לומר את זה ככה. אז באים קטנים קטנים שאמרו: הבנתי את הכל, יש לי דוקטורט ב.. ויש לי. צריך להיות קצת עניו, כן.

שאלה מהקהל: לקשר את זה לטקסט

הרב: אני הבנתי עץ החיים של האר"י. כן.

שאלה מהקהל: לא, לא. מה שאמרת. אם צריך לשבת ולקיים דרך המצוות ורק אחר לגעת בעניינים גדולים בעץ החיים, אז אף אחד לא מגיע לשלמות.

הרב: הוא לא אמר ככה. לא אמר ככה.

שאלה מהקהל: אבל אני שואלת

הרב: לא, לא. זה נושא קצת אחר. לא אמר ככה. השאלה הייתה: מה גדול? וברור כי כולם מסכימים שצריך גם זה וגם זה. הנושא הוא קצת קצת אחר.. אז, זאת אומרת צריך גם זה וגם זה, כל אחד לפי מדרגתו. אבל מי, אתם זוכרים את העניין של תלמיד שתוכו כברו, כן.[589]

יש עוד ביטוי אחר בגמרא: תלמיד שהוא הגון ותלמיד שאיננו הגון.[590] זה הכוונה פה של ההסבר של המהר"ל. זאת אומרת, מי שעוד לא הגיע למדרגה של להיות תלמיד הגון בהקשר לעשייה של המצוות, אז לא יכול להגיע לתלמוד כתלמוד. קודם כל זה היה בדורות הראשונים. מהר מאד נתנו את הרשות לפי הכלל של: "מתוך שלא לשמה בא לשמה", כן. אבל הלכה, נאמר לא הלכה למעשה אבל הלכה אמיתית זה היה אסור לנגוע לתלמוד, ללימוד למי שלא היה כבר שלם במידותיו. וזה נקרא תלמיד הגון. או תלמיד ותיק. זה מובן קצת שונה, אבל תלמיד הגון. רק תלמיד הגון היה נכנס לבית המדרש. אז מה היה לומד כדי להיות תלמיד הגון? היה לומד כל מה שצריך כדי לדעת את התורה כדי לקיים אותה. כדי לעשות אותה. פה מדובר בהבנת התורה כמחשבת הבורא. שוב, אולי צריך לחזור על העניין כדי להגדיר את זה, כי אנחנו לא רגילים לזה, כן. אנחנו לומדים איזה מצווה, לומדים שנים. כדי לדעת על בוריה איך לקיים אותה. מקרא, משנה, מדרש, גמרא, ראשונים, אחרונים, שאלות ותשובות, שולחן ערוך, הכל, שנים. ולא מבינים במה המדובר בכוונת הבורא. אז רק מתחילים להיכנס לבית המדרש של הבורא – מהי הכוונה של אותה מצווה. הבנתם את ההבדל? אני לא שומע אם זה מספיק ברור. למשל, אני רגיל לומר את זה. אנחנו מתפללים כל יום "השיבנו לתורתך". ואפילו התלמידי חכמים הכי גדולים מתפללים ככה: "השיבנו לתורתך" אז מה זה? יש תורתו ויש תורתנו, כן? זאת אומרת, השיבנו לתורה כפי שאתה מכיר אותה – תורתך אתה. הבנתם? יש לנו בידינו יש תורתנו. אבל בא המדרש ונתן לנו נחמה, זה יותר מחצי נחמה, כן. כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה, זה נקרא תורתו.[591] יש לו חפץ של תורת ה'.

[הפסקה בקלטת]

"ומלמד לאנוש בינה וחננו מאתך חכמה בינה והשכל" או לפי הנוסחאות האחרים: "וחננו מאתך חוכמה בינה ודעת" למשל. אז מהו הפשט של אותה שאלה? אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה. וחננו מאתך, בלי אמצעי, מאתך – חכמה בינה ודעת, זה הפשט הרגיל. "כי טובים דודיך מיין"[592] אתם יודעים את המפרשים על זה, כן? אבל יש עוד משמעות אחרת: וחננו מאתך דעה, שיהיה לנו את הדעה שלך. המושג תורתך: תורת ה' תמימה, יש לנו רק תורתנו – התורה כפי שאנחנו מסוגלים לקבל אותה. אבל תורת ה' ומחשבת הבורא זה במה מדובר. התלמוד שבו מדובר. הבנתם את זה? זאת אומרת, התורה כפי שהקב"ה מסר אותה, לא כפי שאנחנו קבלנו אותה. זה נקרא: תורה לשמה, וזה נקרא לימוד אמיתי וזה נקרא תורתו אומנותו. עד שמגיעים לזה, יש שאלה מעשה? לימוד? אז כל מי ש לא גמר את המעשה לא מגיע לזה. זה מובן? זה באותה מדרגה שצריך להבין את הסוגיה.

שאלה מהקהל: אבל יש כאלה שהגיעו

הרב: מה?

שאלה מהקהל: אבל יש כאלה שהגיעו להבנה של התורה

הרב: למשל, כשאנחנו לומדים רש"י. טוב, בלי רש"י, זה ברור שאנחנו לא מסוגלים להבין כהוא זה מפשט התורה. ולכן, אם רש"י היה מסוגל לקבל מלמעלה את ההסברים שמסר לנו, זה סימן שרש"י הגיע כבר לאותה מדרגה. בשבילנו זה חידה. מי זה רש"י? חידה, כן. מי האיש החפץ חיים? מי? זה שאלה, כן מיהו? זו חידה, אבל היו אנשים כאלו, זה חכמי ישראל. והביאו מלמעלה עד המדרגה שאנחנו נמצאים את ההסברים. מאיפה שאבו את זה? מהשכל האנושי? זה בלתי אפשרי. מי יכול להאמין את זה, כן? ולמשל, מי שלמד את העץ חיים של האר"י – זה גילוי חוכמה. איפה שמע את זה? איפה ראה את זה? אז מי היה מסוגל להגיע

לאיפה שהגיע כדי לראות את זה? צריך להבין את זה. החכמים האלו לא היו אנשים פשוטים, כן. למשל, כשהתנאים אמרו: בינוניים כגון אנא, כן. אז מי היו הצדיקים? צריך ללמוד את זה. באים עכשיו מלומדים ולוקחים איזה מדרש, מדרש אחד. ואתם יודעים מה זה המדרש, כן – זה עולם ומלואו. אז לוקחים קטע של מדרש ומתחילים לפלפל, כן, לפלסף, כן. ואומרים שטויות. זה דברי הבאי. החכמים האלו היה להם בראש עולם התורה.. מבינים למה אני מתכוון, כן? עכשיו, איזה דור יתום אנחנו? כשאנחנו לומדים פרשת השבוע בשבת, כמה מילים כמה פסוקים אנחנו לומדים? ואני זוכר בדור של הסבא שלי, היו לומדים עם רש"י כל הפרשה. איך היו עושים? היו אנשים מסוג אחר. אני זוכר כשהייתי קטן, ראיתי את החכמים של הדור הזה, של הסבא ושל האבא של הסבא, איך היו אוכלים בשבת. אף אחד לא מסוגל לאכול אפילו עשירית שהיו אוכלים, כן. אתם מבינים, תופסים את זה? אני ראיתי את זה. אז כשהיו לומדים היו לומדים, כשהיו אוכלים היו אוכלים כשהיו חיים היו חיים. אנחנו קטנים קטנים לגביהם. זה מובן מה שאני אומר, כן? טוב, אז נחזור לנושא. אז אולי זה כבר השעה (לסיים).

שיעור 9

השלמת האדם דרך מצוות ודרך תלמוד תורה

סוגיה בקידושין, כן, דף מ' עמוד ב'. על העניין, אולי יש למישהו עט? על המחלוקת בגמרא אם התלמוד גדול או המעשה גדול. אתם זוכרים את הנושא? אז אני מזכיר לכם בקצרה התחלת הוויכוח. רבי עקיבא אומר, סליחה, רבי טרפון.

המשך קריאה: "נענה רבי טרפון ואמר מעשה גדול, נענה רבי עקיבא ואמר תלמוד גדול. נענו כולם ואמרו תלמוד גדול, שהתלמוד מביא לידי מעשה"

אז אם אני זוכר, למדנו כבר את התחלת הסוגיה בשיעור שעבר. שהמעשה – התכלית של מעשה המצוות - זה בעולם הזה. זה השלמת זהות האדם כיצור של עולם הזה, דרך הגוף שלו. ומכיוון שהמצוות שייכות לחיים של האדם, שוב, בבחינת עולם הזה, דרך הגוף שלו, אז המצוות שייכות לעולם הזה. אנחנו יודעים דרך ברייתא אחרת: "אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא."[593] שכר המצוות – זה עניין אחר. שכר המצוות זה גם כן שייך לעולם הבא, אבל מעשה המצוות שייך לעולם הזה. מעשה המצוות זה יש כבר שכר בעולם הזה, שהוא השלמת האדם בבחינת יצור של העולם הזה. והשכר ששייך לעולם הבא, נקרא: "מתן שכרן של צדיקים."[594] זה תוספת שכר מבחינת מתן, מתנה. זוכרים את זה, כן? והתכלית של התלמוד זה חיי העולם הבא. אם אני זוכר היטב הביטוי בתלמוד זה: "קנה תורה קנה לו חיי העולם הבא."[595] משהו דומה לזה. סליחה?

תשובה מהקהל: קנה לו דברי תורה קנה לו

הרב: זהו, קנה לו דברי תורה קנה לו חיי עולם הבא. טוב והדוגמה המאפיינת של מעשה המצוות שזה שייך לעולם הזה - זה התפילה. אחר כך נראה קטע באורות התשובה על התשובה גם כן. התפילה – התפילה נקראת "חיי שעה" והתורה, תלמוד תורה נקרא: "חיי עולם".[596] אז ההבדל: חיי עולם זה חיי עולם הבא, חיי שעה זה חיי עולם הזה. זה מובן? כן. ולכן זה יכול להיות דוגמה לכל המצוות. המצוות שייכות לחיי שעה. והמצווה מגנת על האדם במשך עשייתה.[597] עובר לעשייתה, אפשר לומר. כשאני פועל, עושה מצווה, אז היא מגנת עלי בזמן העשייה, והשכר -זה לעולם הבא. זה שמור לעולם הבא. אבל יש איזה מין הגנה, "כי נר מצווה ותורה אור"[598], זוכרים את הפסוק? הגנה בעולם הזה. אבל תכלית התלמוד זה חיי העולם הבא, זה למדנו כבר, ולכן יש וויכוח מה גדול? רבי טרפון אומר מעשה גדול ורבי עקיבא אומר תלמוד גדול. וקודם כל צריך לזכור שזה תלמוד השייך לאותה מצווה. דאם לא כן, לא היה וויכוח, כן. מעשה של המצווה או תלמוד של אותה מצווה. אז התלמוד זה בבחינת חוכמה של דברי תורה, זה לחיי העולם הבא, והמעשה זה בבחינת עולם הזה. יש לנו פה שלוש דעות: רבי טרפון – מעשה גדול. אפשר להגדיר את זה גם כן, זה לא כל כך פשוט. אני לא רוצה לומר עדיף, אלא זה יותר – איך אומרים את זה בעברית – urgent?

תשובה מהקהל: דחוף

הרב: דחוף כן. מכיוון שעולם הזה הוא דרך הזמן, ובכל זמן זה דחוף להגיע להשלמת האדם, כאדם. כאדם – כיצור של העולם הזה. דברי תורה, זה כבר חיים נצחיים. כי האמת היא שייכת לחיים הנצחיים. כשאדם קונה איזה חוכמה של אמת, דבר תורה, הוא קונה את זה לנצח. ולכן יש גם איזה מאמר בגמרא: מי ששוכח זה חמור מאד.[599] כאילו הוליד בנים וקבר אותם,[600] אומרת הגמרא. טוב, עניין השכחה, זה עוד נושא אחר, אבל מכל מקום, מי שקנה חוכמה – קנה את זה באופן נצחי. מי שעשה מעשה של מצווה - עשה את זה בזמן, במשך הזמן, דרך הזמן, אז יש לו הגנה באותו זמן. ושוב, המימד של השכר זה גם כן נצחי, אבל זה לעולם הבא. זה שתי הדעות הראשונות.

ההבדל בין לימוד כלשהו ולימוד לשמה: לימוד לשמה מביא לידי מעשה וקיום

וסוף סוף המסקנה היא: "נענו כולם גדול התלמוד שמביא לידי מעשה." ופה, ותסתכלו, זה צריך לדייק. זה קצת חידוש של ההסבר, כן. בגמרא, הגמרא אומרת: גדול תלמוד תורה, סליחה: תלמוד גדול, שהתלמוד מביא לידי מעשה. אבל לפי ההסבר שהתחלנו בו, אני הסברתי את זה ככה, באיזה תלמוד מדובר? בתלמוד שמביא לידי מעשה. וזה התלמוד האמיתי, הלימוד האמיתי שנקרא לימוד לשמה – לקיים. זוכרים את כל השלבים, כן: "ללמוד וללמד, לשמור ולעשות ולקיים"[601]. אין תלמוד או לימוד נאמר, אחר מבחינת לימוד לשמה. כי לימוד שלא מביא לידי קיום – וקיום זה יותר מעשייה, כן, זה שלב יותר שלם מעשייה - זה לא תלמוד. אי אפשר להגדיר את זה כלימוד מבחינת התורה. זה עניין אינטלקטואלי, פילוסופיה, חוכמה מופשטת, אבל זה לא נקרא תורה. אתם זוכרים את הביטוי בגמרא: "חוכמה בגויים תאמין תורה בגויים אל תאמין."[602] מה ההבדל בין חוכמה גרידא ותורה? תורה זה חוכמה שמביאה לידי קיום. אז זה אותו הסבר. כשאמרו: "גדול תלמוד שמביא לידי מעשה", מדובר בתלמוד שמביא לידי מעשה ולא בתלמוד סתם, בתקווה, אפשר, אולי, שפעם זה יגיע לידי מעשה.

שאלה מהקהל: אבל מתוך שלא לשמה בא לשמה.

הרב: גם זה ראינו. שמתוך שלא לשמה בא לשמה, אבל זה כמין וותרנות של החכמים שמכירים את הטבע האנושי. שצריך להתחיל באיזה שהוא אינטרסט. אבל "מתוך שלא לשמה בא לשמה"[603] - איזה תלמוד שמתוך שלא לשמה בא לשמה? שוב, תלמוד שהכוונה שלו זה תלמוד אמיתי. מי שמלמד צריך להיות לשמה. מי שלומד יכול להתחיל בלא לשמה, אבל מי שמלמד צריך ללמד בכיוון של תלמוד אמיתי. ואין תלמוד אמיתי אלא תלמוד שמביא לידי מעשה. וכל הוויכוחים, אין הרבה בכתובים, זה בעיקר בפרק חלק בסנהדרין, בכל הוויכוחים בין הפרושים והצדוקים, הרבה פעמים הפרושים אומרים לצדוקים: "זייפתם את תורתכם".[604] הניסיון נותן ככה, יש הרבהשמתחילים בלימודים, בבחינת לא לשמה, שיש להם הווא אמינא מוטעה, הווא אמינא מופשט, הווא אמינא שרירותי. מה זה הווא אמינא? זה הנחה. הנחה - אולי נחשוב שככה. אולי המשמעות היא ככה. האולי הזה מסוכן מאד. כי יש הרבה הווא אמינא בתלמוד אבל: "אלו ואלו דברי אלוקים חיים".[605] מבחינת "אלו ואלו דברי אלוקים חיים" יש רק דברי אמת בתלמוד. אפילו הווא אמינא של חכם מהתלמוד זה דבר אמת. חכם אמיתי אין לו הנחה מסולפת אין לו הנחה אפיקורסית, נאמר. הבנתם מה שרציתי להגיד? אבל על זה אני חושב צריך הרבה להיזהר. הניסיון נותן שהרבה שואלים: אולי אפשר להבין ככה? ותוכן ההנחה שהתלמיד מביא היא אפיקורסית לגמרי. ויש סוגיה בהתחלת מסכת פסחים: בסגנון הדיבור של האדם מכירים את נשמתו.[606] וזה מתחיל בהנחות. אני זוכר, הרב זכרונו לברכה, כשהיו שואלים: אולי אפשר לומר ככה? אז היה משיב: אני לא רוצה לדעת איך אפשר אולי לחשוב.. אני רוצה לדעת מה צריך לחשוב, מה צריך לדעת. הבנתם את ההבדל. חוץ מזה שכל ה"אוליים" האלו זה מאבד זמן, זה ביטול זמן. זה חמור מאד.

הבדל בין מי שלומד ומי שמלמד

לכן, מבחינת לא לשמה ולשמה, יש הבדל בין מי שלומד ומי שמלמד. יש סלחנות, אם אפשר לומר, לתלמידים שמתחילים ללמוד שלא לשמה. אבל מי שמלמד מבחינת שלא לשמה נקרא: "זקן ממרה".[607] זה משהו אחר. הבנתם את ההבדל. טוב צריך להתרגל לזה. יש שני סוגים של לימוד. הלימוד כדי ללמוד – ופה אפשר לומר מתוך שלא לשמה בא לשמה, והלימוד כדי ללמד. התלמוד של מי שמלמד זה מסוג אחר לגמרי. הוא צריך להיות כשר מעיקרא. זה מובן? טוב. ולכן פה הנה הוא הדיוק. תלמוד שמביא לידי מעשה. אני לא יודע אם זה מספיק ברור, כן? זה לא סתם לימוד. זה לימוד בכוונה אמיתית שזה יהיה לימוד כדי לקיים. מכיוון שזוהי ההגדרה של התורה. זה לא חוכמה סתם. זה חוכמה שמביאה לידי מעשה. זה ערך המידות של התלמיד חכם הוא שונה לגמרי מערך המידות של סתם חכם. לכן: "חוכמה בגויים תאמין תורה בגויים אל תאמין". זה ידוע. יש עוד שאלות?

שאלה מהקהל: איך אפשר לענות לאנשים שבגישה הזאת מסתמכים על זה ששבעים פנים לתורה?[608]

הרב: יפה יפה. אבל צריך לדעת שכל אלו השבעים הם אמיתיים. מובן מה שאני אומר? יש שבעים פנים לתורה, אבל שבעים פנים של אמת. לא של הווא אמינה שרירותי כזה.

שאלה מהקהל: זה הפשט של שבעים פנים לתורה.

הרב: ברור, ברור. זה הפשט. שבעים פנים. לתורה יש שבעים פנים, לא למחשבה של... כן כן, זה שאלה במקומה. הרבה חושבים ככה.

שאלה מהקהל: באוניברסיטה?

הרב: לא רק באוניברסיטה לדאבוננו. שיש אפשרות לחשוב כל מה שאתה רוצה, כן. זה טעות גמורה. זה מובן?

שאלה מהקהל: האם זה אומר שצריך להימנע מכל מחשבה מקורית? רק צריך לקרוא את הטקסט?

שואל כעניין ומשיב כהלכה – מהו תלמיד ותיק?

הרב: לא לא. יש ברייתא שמסבירה. שואל כעניין ומשיב כהלכה.[609] אבל שואל כעניין. אם השאלה היא בבחינת "חידוש שתלמיד וותיק עתיד לחדש"[610] זה גוף התורה. למה לא אמרו: חידוש שתלמיד עתיד לחדש אלא שתלמיד ותיק? מה זה ותיק? אני רוצה להסביר קצת – זה לא ותיקן, כן. יש בשני מקומות בגמרא ביטוי ש"תלמיד שאין תוכו כברו." יש קודם כל הסבר מוסרי. תלמיד שאין תוכו כברו זה תלמיד שהחיים הפנימיים שלו הם שונים ממה שאומר מן הפה ולחוץ זאת אומרת, אי התאמה - "אחד בפה אחד בלב".[611] זה עניין מוסרי. התנהגות שלו איננה הגונה. ולכן הוא לומד ומדבר על הערכים של התורה אבל ההתנהגות שלו זה מחוץ לזה. זה נקרא תלמיד שאין תוכו כברו. המקור הראשון נמצא במסכת ברכות, המקור השני לא זוכר לעת עתה, אולי זה בממסכת יומא. המקור השני אומר: "תלמיד שאין תוכו כברו אינו תלמיד חכם".[612] הוא תלמיד, אבל אינו תלמיד חכם. ומה זה תלמיד חכם? מי שיש לו רב. כן. וזה מסביר לנו מה ההסבר של הפשט של הביטוי הזה: תלמיד שאין תוכו כברו: כשהוא לומד, הוא מורה את עצמו כאילו הוא מציית לדברי החוכמה שהוא לומד מהרב שלו, כן. שהוא מסכים להנחות של תורה מן השמיים, כל ההנחות של התורה לשמה, אבל בתוכו הוא מתנגד למה שהוא שומע. "תלמיד שאין תוכו כברו" – הבנתם את זה? אז הגמרא אומרת: "תלמיד שאין תוכו כברו, אל ייכנס לבית המדרש."[613] אבל אחר כך, נתנו להיכנס לבית המדרש גם לתלמיד שאין תוכו כברו, מכיוון שהכלל הזה שמתוך שלא לשמה בא לשמה. זה מה שקרה, זה סיפור בגמרא, כשהחליטו "תלמיד שאין תוכו כברו אל ייכנס לבית המדרש" אז האולם היה ריק. אז וויתרו, שינו את ההחלטה. הבנתם את העניין? אז מה זה אם כן, "תלמיד שאין תוכו כברו" זה מסביר לנו מה זה תלמיד ותיק. תלמיד שאין תוכו כברו הוא לא יכול להיות מוגדר כתלמיד ותיק. מה זה תלמיד ותיק? אולי אני אסביר עוד בצורה אחרת. יש גמרא אחת שאומרת: מי שאינו יכול, או אינו מסוגל לטמא או לטהר בבת אחת ארבעית ותשע פעמים את הנושא. זאת אומרת, להוכיח ארבעים ותשע פעמים שזה טמא וארבעים ותשע פעמים שזה טהור, הוא לא נקרא תלמיד חכם. זאת אומרת, תלמיד חכם צריך להיות מסוגל להוכיח דבר והופכו.[614] אבל הוא יודע שההלכה זאת המדרגה החמישית (החמישים), קשור לתורה מסיני. אז מי שאין לו את הקשר הזה לשער החמישים זאת אומרת, ומהי הלכה והוא מציית להלכה, זה מה שלמדנו בפרקים הקודמים, כן, מה זה נקרא הלכה פסוקה, זוכרים שלמדנו.[615] אז הוא נקרא, נקרא הרבה דברים. הוא לא תלמיד הגון. זאת אומרת חידוד השכל הוא צריך להיות כל כך גדול שהתלמיד הוא צריך להיות מסוגל להוכיח דבר והופכו, דאם לא כן, הוא לא יודע ללמוד. אבל מכל מקום, הוא יודע שהאמת היא האמת. והיו כמה כמה מקרים, יש בספרים, שסוף סוף התרגלות לפלפול הזה הפכה את הלימוד תורה לעניין שלא לשמה. לעניין אפיקורסי במובן ההיסטורי של

המילה. האפיקורסים היו פילוסופים שהעיקר אצלם זה היה משחק השכל, כן. זה התלמידים של אפיקורוס,[616] הפילוסוף הגדול, כן. התענוג של השכל. שחמט בגמרא, כן. ולכן התלמידי חכמים הגדירו את האפיקורוס כאפיקורוס.[617] מכיוון שהדבר הכי חמור, זה הכח השכלי בלי הנטייה לאמיתה של תורה, של השבעים פנים.

עיקר הלימוד הוא ליישב את הסתירות

למשל פה, וזה כל עיקר הגדרת הלימוד המסורת. רבי טרפון אומר מעשה גדול, רבי עקיבא אומר מעשה (הכוונה תלמוד) גדול, ואלו ואלו דברי אלוקים חיים. ולכן מטרת הלימוד זה כדי להבין, באיזה מדרגה רבי טרפון צודק ובאיזה מדרגה רבי עקיבא צודק. אתם מבינים? וכרגיל, לפי המקובלים אומרים את זה ככה: זה כל אחד לפי שורש נשמתו.[618] כי נשמה של כל אחד ואחד, שורש הנשמה היא בספירה אחרת. ולכן, צריך אחרי הלימוד של ההלכה כהלכה מבחינה עיונית, צריך אחר כך להחליט הלכה למעשה. זה המסקנה של כל סוגיה וסוגיה, אפילו במקומות שכתוב תיקו. שכאילו אין מסקנה. ת"יקו זה: "תשבי יבאר קושיות ובעיות". האשכנזים אומרים: "תשבי יתרץ קושיות ובעיות". השוני של ההגדרה הוא יפה. הספרדים אומרים: תשבי יבאר . טוב, סוף סוף זה אותה משמעות. והמקובלים אמרו מכיוון בגלל שחסר תיקון. חסר תיקון לת"יקו הזה. צריך להוסיף נ"ון.[619] מה זה הנון? זה חמישים שערי בינה, כן. וזה יפה גם כן. ואז המסקנה היא, הלכה כמאן. הלכה למעשה, אז החכמים הראשונים היו יודעים מהו הפרצוף של הרוב של הדור. הם ידעו את זה. המנהיג של הדור ידע שהדמות של הרוב של הדור הוא כמו רבי עקיבא להלכה זו, אז הלכה כרבי עקיבא. הוא כמו רבי טרפון להלכה זו, הלכה כרבי טרפון. זה לא מחשבות שרירותיות, מקוריות, ככה מי שרוצה לחשוב חושב. יש חוכמה פרגמטית נאמר, יותר מפרגמטית, חוכמה מציאותית, קיומית, כן, מהי האמת של המציאות של הדור. כי מה אמרה התורה: "דבר אל בני ישראל" אז צריך לדבר אל בני ישראל. איך הדמות של בני ישראל בדור זה. אז אם הדמות הוא שורש של ספירת "הוד" או "יסוד", ההלכה היא קצת אחרת. וזה חוכמה של החכמים. ברור שמי שלומד שולחן ערוך לא יכול להבין את השורשים האלו. הוא לומד לפי שקלא וטריא שכלי, כן. והוא חושב של כל דבר של הנחה בשכל היא כשרה. לא. צריך להיות כעניין. "שואל כעניין". זה מובן? כן. לכן זה מה שרציתי לומר. ולכן, המצב עכשיו אחרי כמה דורות, אנחנו בדורות אחרונים, זה ככה: נותנים להתחיל (ללמוד), אפילו שלא לשמה, מכיוון "שמתוך שלא לשמה בא לשמה". אבל מדובר בתלמידים, לא ברב שמלמד. זה מובן? זה מובן? ולכם הרב שמלמד הוא צריך לדעת את ההווא אמינא המוטעית, להבין אותו. כדי להסביר שזה הווא אמינא מחוץ לתורה. שזה אשליה של השכל.

שאלה מהקהל: איך אפשר להבין אז דברי רבי טרפון? איך הוא שם את העדיפות רק על המעשה?

הרב: כן, כן, נראה מיד איך המהר"ל מסביר את זה. הכלל הוא ככה, והכלל נתן אותו הרמח"ל. שמעתם מי זה הרמח"ל? רבי משה חיים לוצאטו, הסביר את זה. כי לכאורה, אנחנו רואים כמה דעות סותרות במקורות, בתלמוד וגם בקבלה. אחד אומר ככה אחד אומר ככה.

שאלה מהקהל: איפה הוא כותב את זה?

הרב: באיזה קטע שפרסמו מכתב יד.[620] אני מצאתי את זה מתלמיד אחד, אני לא יודע מי הוא.

שאלה מהקהל: בבני ברק?

הרב: לא, לא, זה יצא לאור באוניברסיטה. איזה חוקר שמצא את זה בכתב יד, באיזה גניזה, אני לא יודע. ואני זוכר את התוכן, כן. יתכן שבני ברק קנו את הדף והוציאו אותו, אני לא יודע. הוא מסביר את זה ככה, שאין שום סתירה בין מאמר למאמר, כן. רק צריך לדעת באיזה מדרגה החכם שאמר דבר פלוני – צודק. עד איזה מדרגה. ובאיזה מדרגה אחרת החכם אלמוני, הפלוני השני, אמר מה שאמר. אין שום סתירה, מכיוון שיש מדרגות בכל. יש מדרגות באמת, כן. מבינים? ולכן, עיקר הלימוד זה ליישב את הסתירות לכאורה. כשאתם מוצאים לכאורה סתירות, עיקר הלימוד זה ליישב את הסתירות. וזה המצווה העיקרית של הלימוד. כי הכל ניתן בכתובים, בבחינת "תוהו ובוהו". וצריך ליישב את זה. וזה עניין של מדרגות של האמת.

קביעת ההלכה לפי דמות הדור

שאלה מהקהל: אם ההלכה ניתנה לפי רב בתקופתו, איך אפשר להבין שההלכה נקבעה לכל הדורות?

הרב: כן, זה גם כן שאלה. זה גם כן בעיה. לאמיתו של דבר, זה לא נכון, זה לא נכון. יש גם כן מדרגות. יש סוג של הלכות שזה ברור שזה הלכה פסוקה לדורי דורות. אנחנו לא חיים בעולם נורמלי בהקשר לשאלה ההיא. אנחנו באיזה שנה, אני לא יודע, אולי בשיעור הזה בעברית, אולי לפני ארבע שנים, דברתי על העניין הזה. דרך המהר"ל גם כן, אבל ב"דרך חיים", אני זוכר. כי קרה מה שקרה, והחכמים החליטו לתת דין אחד שווה לכולם. אבל צריך לדעת שזה מצב לא נורמלי. אולי, זה קצת מסוכן לדבר על הנושא הזה בקצרה, זה נושא רחב מאד, כן. בדורות שבתיקונן, כל בית דין, כל דיין, היה מכיר את היהודים שלו, והיה קובע הלכה לפי הפרצוף של הדור שלו, במקום שלו, בעיר שלו. מבינים את זה? ובקהילות החיות עוד, זה ככה. אף על פי שיש הלכה לכולם, שולחן ערוך לכולם, וזה המודל של השולחן ערוך, כן. מכל מקום, יש הכלל של: "כך היא הלכה ואין מורים כך".[621] אתם יודעים את הכלל הזה, כן? זה תלוי עם מי יש לך עסק. אז השורש של העניין נמצא בתורה כבר, בפרשת מטות, כן. למה עניין של הנדרים, הפרת נדרים, התרת נדרים נאמר לראשי המטות?[622] מזה אנחנו יודעים שכל המצוות נאמרו גם לראשי המטות. אבל למה התורה ציינה לגבי אותה מצווה של הפרת נדרים או התרת נדרים דווקא דרך ראשי המטות? וזה מאפיין את הנושא שלנו. מכיוון שדווקא בעניין של הנדרים, החכם המומחה, הדיין המומחה, שיש בכוחו להתיר את הנדר, הוא צריך לדעת את הפרופיל הנפשי של היהודי שלו. במקום, שיש מקום להפרת נדר ליהודי של שבט זה, אין מקום להפרת נדר ליהודי של שבט אחר. והחכם, צריך לדעת לא רק החוכמה התאורטית של תורת הנדרים אלא הפסיכולוגיה הספציפית של היהודי שלו.

שאלה מהקהל: המטרה זה לזכות אותו?

הרב: לא, לדעת איך לפסוק בשבילו.

שאלה מהקהל: כדי לזכות אותו?

הרב: לא. לא עניין לזכות. כדי לפסוק: אסור או מותר? ואותו דבר, זה אסור ליהודי זה ומותר ליהודי אחר. כי הוא לא נמצא באותו מצב. ההלכה האמיתית צריכה לומר מותר לזה ואסור לזה. לכן אני מסביר שאנחנו נמצאים, איך אומרים, בעולם, בתקופה קצת מלאכותית, לפי השאלה ששאלת. זה נושא עדין מאד, כן. ולכן יש כל כך הקצנה בעולם הדתי. והנטייה להיות, איך אומרים את זה בלשון נקייה? נטייה להיות קיצוני, כן. ככה אנחנו, איך אומרים?

קהל: מכוסים?

מעשה רב

הרב: מכוסים. כן, מכוסים. זאת אומרת, הרמב"ם, אם הרמב"ם היה חי בדורות שלנו, היה כועס על זה, כן. היה מסביר מה זה דרך האמצעי.[623] כי כל קיצוני הוא רשע. כי אין דבר כזה קיצוני צדיק, כן. זה הרמב"ם, כן. בחסידות, בכמה זרמים של החסידות, זה דווקא הקיצוני שהוא החסיד, כן. אבל זה חסידות וזה לא הלכה. חסידות, זה לא הלכה. זה מובן מה שאני אומר?, כן. למשל, יש הרבה מתחילים, חוזרים בתשובה, כמו שאומרים, שמנסים לעשות, לקיים את כל מה שנקרא: "מעשה רב".[624] כל רב יש לו מעשים משלו, שזה החומרות שלו. שזה ה...איך אומרים? השביל שלו בתורה, כן. אבל זה לא שייך לכל אדם. זה שייך לאותה נשמה. אני הייתי תלמיד של רב, מתנגד דווקא, גדול מאד, בצרפת, בעל תלמוד ענקי.[625] והוא היה אוסר לתלמידים לעשות כמו שהוא היה עושה, במה שנקרא: "מעשה רב". רק לאחד היה מתיר. מכיוון שמכיר אותו. הנשמה שלו שייכת לאותו, לאותה התנהגות, אז היה מתיר. אתם מבינים את זה?

יש לי סיפור על זה. אולי פעם סיפרתי את זה. מספרים על ראש ישיבה שהיה כל יום, הראשון בתפילה. מכיוון שהיה מתפלל לפני הקיר, לא היה רואה איך התלמידים מתפללים. פעם איחר, והיו מתפללים כבר, התחילו שמונה עשרה אז הוא חיכה בדלת עד שיגמרו, כדי להיכנס. וראה את התלמידים שלו מתפללים, ממש כמו קופים, כן. אז אמר: "מה זה? איזה בית חולים של חולי נפש יש בישיבה." אז הוא שאל תלמיד אחד ואמר לו: "מה אתה עושה?" אז התלמיד אמר: "אני עושה כמוך". אז הרב אמר: "ריבונו של עולם, ככה אני עושה? אני יודע מה שאני עושה אבל אתה לא יודע – אסור לך". אתם מבינים?

חשיבות נוסח התפילה

שאלה מהקהל: האם אפשר להשוות את זה לתפילה? לנוסח הקבוע של התפילה?

הרב: זה דומה מאד. יש נוסח קבוע אבל יש משנה: אל תעשה תפילתך קבע.[626] וכל שבט יש לו את הפתח שלו. ספרדי, צריך להתפלל בנוסח ספרדי, אשכנזי בנוסח אשכנזי, תימני בנוסח תימני, כן. וזה חמור לאלו שיודעים את הכוונות של אותו שער. אי אפשר להיכנס בשער האשכנזי עם מפתח ספרדי. זה בלתי אפשרי, כן. וההיפך. אז עכשיו מכיוון שאנחנו חיים

בעולם מלאכותי לגמרי, אז כל השערים פתוחים, אין מפתחות, נאבדו המפתחות וזה בלאגן, כן. אבל האר״י אמר כי למי שאין לו המפתח של השער שלו, זה הנוסח הספרדי לכולם.[627] האר״י אמר את זה. וכידוע, האר״י שמו היה אשכנזי, כן. הוא היה אשכנזי אבל היה מנוסח ספרדי. ועכשיו אנחנו כולנו עמי הארץ בכל העניינים האלה. צריך להבין את זה. יש עם הארצות גמורה אצל המומחים של העניינים האלה. ולכן, צריך להיזהר שבדורות כתיקונן, כששואלים לדיין השייך לקהילה, אז שואלים שאלה לשמה. זאת אומרת, שאלה אמיתית, איך לגבינו היהודים של אותו עיר, אותה שכונה, צריך לעשות. הדיין צריך להיכר את היהודים שלו באופן אישי. זה לא מופשט העניין הזה. זה ההתנהגות של הנפש. אז הוא צריך להכיר אותו. הדיין צריך להחליט ממש כמו רופא נפש מחליט לרפואה זו או אחרת. אז אי אפשר לרפאות חולה נפש דרך ספרים. זה בלתי אפשרי, צריך להכיר אותו. תפסתם את העניין? טוב, זה ברור.

הגעה לאותו פסק הלכה מכיוונים שונים

לכן, אני זוכר פעם כשהייתי צעיר מאד, הייתה לי שאלה חשובה מאד. ההחלטה הייתה צריכה להיות גירושין באיזה משפחה. זה חמור מאד. אתם יודעים שהתורה לא אוהבת את הגירושין. וממה שאני למדתי מהנושא, הייתי משוכנע שאי אפשר לצאת מזה, צריך גירושין. ואז, באותו זמן הייתי בפריס, לא היו כל כך, לא היה בית דין באותו זמן. לא היו כל כך הרבה רבנים. אז אני הכרתי שלושה רבנים. אתם יודעים, כשצריך לשאול שאלה עושים בית דין של שלושה דעות ומחליטים לפי הרוב, כן. זה ידוע. אז הייתי אצל רב אחד שהוא היה ממש לב גדול, לב טהור. אז אמר לי: כן, אני יודע שההלכה היא ככה, אבל צריך להיות בעל חסד. צריך לאהוב את הבריות. מידת חסידות. חסידות פשוטה. אל תגיד להם שההלכה היא ככה. תעזוב. הרב השני, הוא היה אורתודוקסי. אז הוא התחיל לשאול שאלה: שאל אותי: אתה רב רשמי של הקהילה? לא, אז אל תטפל בזה. התוצאה הייתה אותה תוצאה אבל מכיוון אחר לגמרי. סוף סוף, הגעתי אצל רב חסיד, תלמיד חכם. הוא שמע אותי ואמר לי: אתה יודע את הסוגיה? אני אמרתי לו: כן, למדתי אותה ואני כמעט משוכנע שצריך גירושין. אז הוא אמר: שב. וזה לקח שלוש שעות. פתחנו את הספרים. מהתחלה, דרך הפסוק, דרך המשנה, דרך הגמרא, ראשונים ואחרונים. ומזמן לזמן הייתי מפחד שבאמת אין מוצא, צריך גירושין, הייתי משוכנע. סוף סוף הוא אמר לי: כך היא הלכה ואין מורין כך. הוא שאל אותי: מי אתה, כדי להביא לגירושין לבני ישראל? מי אתה? אז הבנתי. הוא היה צודק. זאת אומרת, שלושתם אמרו אותה מסקנה, אבל הוא היה צודק. ״כך היא הלכה ואין מורין כך״ מכיוון שהדור לא שייך לאותה רמה של ההלכה. הבנתם את זה? הבנתם את ההבדל?

שאלה מהקהל: זה שייך ל״נצחוני בני:?[628]

הרב: לא, לא. זה דומה קצת. זה עניין אחר. זה שייך כבר לשאלה לבת קול. זה קצת אחר. זה דומה, זה דומה, אבל זה עניין אחר.

כחא דהיתרא

זאת אומרת, החכמים יודעים שיש כמה, נאמר, שיש הבדל בין המישור של ההלכה, הלכה - דעת תורה היא ככה, כן. אבל אם היינו מסוגלים להיות עם אותם בני ישראל שהתורה התכוונה, ההלכה למעשה - היתה <u>אותה</u> הלכה למעשה בשבילנו. מכיוון שהפרצוף של הדור הוא אחר, אף על פי שזה בני ישראל אמיתיים, אין בני ישראל אחרים, כן. והתורה מדברת לבני ישראל האלו, הקיימים, החיים, בדור הזה. אז הדיין צריך לדעת איך היהודים שלו כדי

לדעת מהי אמיתה של תורה בשבילם. זה מובן? זהו. ולכן, שוב אני חוזר. אנחנו לא חיים בדור נורמלי בעניין הזה. זה היה בעיקר זה קרה אחרי שכמה דורות, כמה מאות בשנים, אחרי שהדיינים הפסיקו ללמוד קבלה. רוב הדיינים, נאמר. אז הם מחליטים לפי כח השכל. ואנחנו יודעים שהגדולים שבהם, כאשר מחליטים זה על ידי רוח הקודש, כן. אבל לא מחליטים לפי הטעמים של המצווה. מכיוון שזה, החוכמה ההיא, נפסקה. זה חוכמת הקבלה – הטעם של המצווה. אז מחליטים לפי הכח של השכל ומחפשים החלטה שהיא לא נוגדת אף פסק שניתן במשך הדורות לגבי הנושא. וזה לא קל. "וכחא דהיתרא עדיף."[629] וכדי להיות מסוגל לאותו כח שנקרא "כחא דהיתרא", לדעת להתיר לפי האמת של ההלכה זה כח גדול, זה נדיר עכשיו. כי עכשיו רוב החכמים מעדיפים לאסור מכיוון שאין בהם הכח המספיק כדי לדעת איך להתאים את דעת התורה לפרצוף הדור. הבנתם את זה? וחוץ מזה, אני חושב שיש הרבה פחד מהקנאה, קנאת סופרים, קנאת דיינים זה יותר, מהפחד של האחרים. מה יאמר הדיין השני, כן. מה יאמרו בזרם האחר או בשיטה האחרת. אתם מבינים את העניין. זה אסון. מכיוון שזה נקרא: "להוציא את עצמו מן הכלל."[630] זה נקרא להרוס את הכלל. אין הלכה לכלל. יש הלכה רק לקיצונים. הבנתם את זה. וזה לא עניין של בית הלל בית שמאי, כן, זה עניין אחר. זה נותנים הלכה רק לקיצונים. והלכה לגבי הכלל, לא נותנים. ולכן זה נקרא, להוציא את עצמו מן הכלל. זה דברים חמורים שאני אומר, כן.

קביעת הלכה מספר – רק בשעת הדחק.

שאלה מהקהל: אז מה זה שולחן ערוך?

הרב: כן. ההלכה למעשה צריכה להיות כשולחן ערוך. זה בפירוש של המדרש על הפסוק "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, כשולחן ערוך."[631] היהודי צריך לבוא ולקחת מה שייך לו. בלי שום קושי. הכל ערוך. ודווקא השולחן ערוך הוא סתום עכשיו, כן. אז אצל חכמי ספרד שלמדו לפי הקבלה, שולחן ערוך, מתייחסים לשולחן ערוך, ממש באותה צורה שהיו מתייחסים למשנה. אסור להסיק דין מן המשנה. צריך לעבור דרך הגמרא, כן. אז אותו עניין לגבי השולחן ערוך. אסור לומר את הדין משולחן ערוך. זה כמו המשנה. צריך לעבור דרך האחרונים והפסק של האחרונים כדי לדעת מה הפסק בדורנו. חוץ משעת הדחק. כשיש שעת הדחק אז לא חולקים כבוד לאף אחד. פותחים את הספר, מה כתוב בספר – עושים. אבל זה שעת הדחק. אתם מבינים? כשזה דחוף, כן,האם זה כשר או לא כשר, פותחים את הספר ורואים. אבל כשזה לא שעת הדחק, מי שקורא משנה ואומר המשנה אמרה כך, אני אעשה כך – זה נקרא במסכת בבא קמא, חכמים כאלו נקראים "מבלי עולם" - מהרסי עולם.[632] מי שלומד את ההלכה מהמשנה. אז עכשיו המצב זה מי שלומד את ההלכה מהשולחן ערוך. אתם רואים איך אנחנו מלאכותיים. כי כל היהדות מבוססת על הפסוק: "והלכת אל השופט אשר יהיה <u>בימים ההם</u>[633]". אז על הפסוק הזה, יש שאלה. מה זאת אומרת? אני יכול ללכת אל השופט שלא יהיה בימים ההם? אל השופט שהיה לפני כמה דורות? אל השופט שיהיה אחרי כמה דורות? מה הפשט? ולכן המסקנה היא: "יפתח בדורו כשמואל בדורו."[634] כל דור, דור דור וחכמיו. יפתח היה עם הארץ, היה בור. אבל בדורו, היה הדיין. שמואל, בדורו. כל דור יש לו את השיעור קומה שלו, כן. ולכן אף על פי שאנחנו יודעים שלמשל, לפני כמה דורות, ההלכה הייתה כהגדול הזה, רבי פלוני שהיה חי באותו דור, באותה תקופה, זה אסור לפי התורה. צריך לעשות לפי הדיין של הדור. כן. והשאלה היא חשובה מאד, רחבה מאד ובבת אחת פשוטה מאד. מיהו החכם של הדור? כי באותו דור יש לנו חכמים מכל הדורות. הבנתם? יש לנו גם כבר חכמים מן הדורות הבאים, כן. אבל צריך לקבל הלכה מהחכם שבדור. ולפי דעתי, זה הקושי של כל המצב שלנו. ואני מתפלא, זה כל כך פשוט. החכם שלקח

האחריות הקיומית של הדור בחיים, הוא החכם של הדור. שמסוגל לומר: "הלכה כמותו". הבנתם או לא הבנתם? מי שחי מחוץ לחיים של דורו, כן, זה לא החכם של הדור. הוא חי בעולם יפה, בעולם אמיתי, אבל של דור אחר. ולכן, זה הפשט של "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים."[635] כשהתורה יוצאת מציון – לא אמרתי ציונית, אבל מציון – אז דבר ה' יוצא מירושלים, כן. טוב, אתם רואים, אנחנו ממש במצב קשה מאד. זאת אומרת, כל אחד אומר "בשרירות לבי אלך."[636] כל אחד, הישר בעיניו. זה ישר אבל בעיניו. טוב, זה קשור לשאלה שלך: זה ישר, אבל בעיניו. הבנתם את ההבדל? אני זוכר, הרב זכרונו לברכה היה אומר על כמה וכמה אנשים שכאלו, היה אומר: "צדיקים בעיניהם". צדיקים, אבל בעיניהם. יתכן שזוהי ההגדרה של הצדוקים, כן. היו צדיקים, בעיניהם, כן. טוב, זה מובן? ולכן צריך לדעת את זה.

לא מצאנו פסוק יוצא מידי פשוטו

עברנו את כל, למשל, עברנו את כל הש"ס, זה מימרא בגמרא: עברנו את כל הש"ס ולא מצאנו פסוק יוצא מידי פשוטו.[637] והרבה טועים על זה. "לא מצאנו פסוק יוצא מידי פשוטו." כך אמרה הגמרא, ולכן זורקים את כל המדרשים, כי אסור שפסוק יצא מידי פשוטו. אבל המשמעות של המימרא היא אחרת לגמרי. עברנו על כל דרשות של הש"ס וראינו <u>שבדרשות,</u> אין פסוק שיוצא מידי פשוטו. הבנתם את זה? זאת אומרת, כל דרש, זה לא חכם אחד שבא עם הדמיון שלו ואמר: אולי זה ככה. אלא הוא מבין את <u>הפשט</u> של הפסוק לפי שורש נשמתו. וזה דבר אמיתי של תורה. אז זה שונה לגמרי מתלמיד אחד שבא ואומר, מכיוון שקרא טולסטוי או קרא אני לא יודע מי, אז אולי זה המשמעות? כן. הבנתם א העניין. אני יודע שזה קורה לא רק באניברסיטאות, גם בישיבות זה קורה ככה, כן. בא אחד ואומר, אה אולי זה ככה. אני זוכר, בשיעור האחרון לא זה היה בצרפתית. היתה תלמידה, אני רציתי לומר דבר יפה, וזה נכנס, תלמידה יפה. הגונה, דתית, דתיה. ואמרה: אבל שמעתי מרב אחר שאמר משהו אחר, כן. <u>אבל העיקר זה להבין מה אמרה התורה</u>. הבנתם את העניין. טוב.

שאלה מהקהל: המשפט האחרון שאמרת עכשיו, העיקר הוא מה שאמרה התורה. אז אמרנו לפי המאמר עכשיו, שגדול הלימוד שמביא לידי מעשה. אם כן, הגמרא השנייה שציטטנו, למה היא לא הפוכה? למה לא דרשו חכמים: תלמיד שברו כתוכו.

הרב: לא. מכיוון ש... לא, איפה היא השאלה? כי מה שבר, זה מחוץ, כן. מה שרואים מבחוץ לאדם, רואים את זה. השאלה זה מה לא רואים. זה תוכו. ולכן השאלה היא על תוכו, לא על ברו. ולכן, אני חושב שזה הפשט של הביטוי. תלמיד שאין תוכו כברו. בתוכיות שלו הוא לא חושב כמו שהוא אומר מבחוץ. אז מבחוץ, הוא מסכים למה שהוא שומע. מכיוון שהפחד שאולי יאמרו עליו שהוא צריך ללכת לבית מדרש אחר, כן. אבל בתוכו, הוא לא מציית למה... אתם זוכרים על איזה סוגיה אני מתכוון? כשרבי יהושע אמר שיום הכיפורים זה לא אותו יום.[638] אז ראש הסנהדרין אמר לו: עמוד על רגלך. והוא שאל אותו מתי יום הכיפורים. אז הוא אמר כפי שהחכם היה אומר. וכולם ידעו שלפי דעתו, זה יום אחר. אז זה ההגדרה של "אין תוכו כברו," כן. הוא חושב, הוא יודע, לפי תורתו הוא, שזה יום אחר. אבל הוא אומר כמו ראש הסנהדרין, כן. אבל שמה זה חיובי, כן. מכיוון שהוא מסביר. הוא לא רוצה להיות חולק, אבל הוא חושב שזה אחרת. אבל זה דוגמה למה הגמרא מתכוונת. אתם הבנתם? תלמיד שאין תוכו כברו, הוא לא יכול להיות תלמיד של אותו רב, כן. "רב" זה ההיפך של "בר". לא, זה רק בדיחה. אולי לא, אני לא יודע. וזאת אומרת, צריך להיות יחס של אותו שורש בתורה. ואם אין תוכו כברו, זה לא הולך. אז הגמרא השנייה היא אולי קצת יותר בהירה לפי הנושא שלנו. תלמיד שאין תוכו כברו אינו תלמיד חכם.

חכם ונבון ,שמיעה ורואייה, רואים את הקולות

מה זה תלמיד חכם? מי שיש לו רב. כל פעם אני חוזר על זה. מי שיש לו ספרים, זה לא נקרא תלמיד חכם, הוא נקרא נבון. יצחק או לא יצחק,[639] זה עניין אחר. הוא נקרא נבון. נבון מי שלומד מספרים. ויש הרבה נבונים. נבונים אמיתיים. הוא מסוגל להבין דבר מתוך דבר שקורה. זה נקרא נבון. חוכמה, אני מקבל אותה מחכם. ממישהו. ולכן הביטוי לגבי החוכמה זה לשמוע,[640] כן, "שמע ישראל".[641] צריך לשמוע ממישהו שמסביר, כן. נבון, זה אפילו מספר, כן. אז הביטוי זה "ראה ישראל". אתם זוכרים את הפסוק: "וכל העם רואים את הקולות".[642] אני לא זוכר אם למדנו את זה ככה, אבל פעם חידשתי משהו כזה, זה חידוש, כן. מה זה קולות שרואים אותם? זה מה שכתוב בספר. לא שומעים. רואים אותם. הבנתם? זה נקרא מראה הכתב. ואכן אצל האשכנזים זה אחרי קריאת ספר תורה. מראים את הכתב לקהל, כן. זה הגבהה, כדי לקנות דבר תורה. כי קונים בהגבהה.[643] טוב, זה עניין של הלכה של התפילה. אז יש הסבר למה הספרדים עושים את זה לפני (קריאת התורה) והאשכנזים אחרי. יודעים את זה, כן. לא?

הערה מהקהל: רק ההסבר לא ידוע.

הרב: ההסבר, טוב זה לא המקום.[644] זה ייקח הרבה זמן. אולי פעם אני אסביר. אני רוצה לחזור לסוגיה. אז זה דומה מאד. העם רואה את הקולות. איך הוא רואה את הקולות? כשהוא רואה את הכתב. זה מובן ההגדרה? מה זה כתב? זה קול שנכתב. קול שרואים, כן. אז "ראה ישראל" זה סוג מלימוד, "שמע ישראל", זה סוג אחר. אולי פעם הזכרתי את זה, זה הסבר מהגאון מוילנא. האשכנזים אומרים הגאון מוילנו. זה שלרוב, חוץ מארבע פעמים, בכל התלמוד, כתוב "תא שמע". תא שמע. צא ולמד זה תא שמע. בזוהר, כתוב "תא חזי", חוץ מארבע פעמים. ובמקום אחר, הגאון אומר שהוא הבין את כל דברי תורה חוץ מארבעה דברים.[645] אולי שזה אותם הדברים. וקראתי גירסה, שסוף סוף, בסוף ימיו, הבין את הכל. אבל יש מקור גם כן כזה, חוץ מארבעה דברים. אז מה ההבדל? היה גילוי הנבואה, גילוי. דברי תורה נאמרו בתקופה של הנבואה בגילוי. ולכן, העם ראה את הקולות. אז אנחנו חיים אחרי הגילוי הזה, שראו. לכן בא התלמוד. והוא אומר: בוא לשמוע ולהבין מה שראית. זה הלימוד התלמודי. אחר כך, יש שלב אחר. מה שהבנת, עכשיו בוא לראות מה זה. ולכן זה שני סוגים של לימוד אחרים לגמרי. בתלמוד שומעים. זה נקרא שמעתתא, כן. שמיעה. זאת אומרת הבנה. כי מי שמדבר – מסביר מה קרה. המשמעות, כן. זה אותה מילה, שמע - משמעות. אבל גדול הרואה מן השומע – וזה הלכה. עד שראה הוא עדיף מעד ששמע מעד אחר, כן. ולכן כל עוד, צריך להתחיל בשמיעה. אבל כל עוד שמסתפקים בזה, זה לא נגמר. צריך אחר כך לראות במה המדובר. אז זה בקבלה. הזוהר מראה מה שלמדנו בתלמוד. ולכן, מי שלא למד תלמוד אינו מסוגל להבין זוהר. כי הוא רואה... איך אומרים? הזיות. חשבתי על החוזה. יתכן שיש מילה כזאת – מה שחוזה רואה.

תשובה מהקהל: חזיונות

הרב: חזיונות, נכון. ולכן רק למי ששמע, נותנים לראות. כי יש סכנה של עבודה זרה, כשרואים בלי להבין. זה עבודה זרה. אז למי שהבין, נותנים לראות. מי שלא הבין, לא נותנים. ולכן, צריך קודם כל תלמוד ואחר כך זוהר, ולא בהיפך, כן. אבל מי שמסתפק בתלמוד ולא הגיע לזוהר, הוא לא <u>רואה</u> מימיו מה <u>שמע</u>. לכן הוא צריך לחזור לגלגול. ומכיוון שזה מעייף מוטב לעשות את זה בבת אחת. אני הסברתי פעם, יש משנה שאומרת: "חכמים הזהרו בדבריכם."[646] זאת אומרת, תשימו זוהר בדבריכם. היזהרו בדבריכם. "שמא תחובו חובת גלות" - זה הנושא, כן. כי בלי זהר יש גלות. טוב, אז נחזור לזהר של התורה. אז הנה,

זה על הדיוק שאמרנו. במה מדובר "תלמוד גדול ממעשה"? שגדול תלמוד שמביא למעשה. זה מובן ההבדל בין הגירסה של הגמרא וההסבר שלנו, כן. הגירסה של הגמרא אומר: גדול תלמוד תורה, סליחה, תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה. אבל איזה תלמוד גדול? איזה תלמוד מביא לידי מעשה זה רק התלמוד שמביא לידי מעשה. זאת אומרת, בכוונה של הלימוד כבר, זה (כדי) לקיים. אז אולי אני אחזור קצת בקצרה על השוני בלימוד אצל הפרושים ואצל הצדוקים. ופה זה קצת יותר מובן, כן. כי, מי שלומד תורה, בכוונה לשמה, זאת אומרת "ללמוד וללמד לשמור לעשות ולקיים" שיהיה קיום במציאות של אותם הערכים. לא מספיק לעשות. צריך לעשות באופן שיהיה קיום. כי עשייה בלי קיום זה רק שלב. אז כשהפרושים היו לומדים, היו לומדים את התורה מכיוון שהיו יודעים מלכתחילה שזה אמת. יש להם מסורת של העם העברי, שהייתה נבואה. שזה גילוי האמת המוחלט מבורא עולם. אף על פי שהיו חיים, זה ההתחלה של תקופת סיום הנבואה, כן. אז יש ספר שמספר מה קרה בתקופת הנבואה. זה התורה. אז היו לומדים את התורה, באמונה תחילה שהתורה היא אמת. זה מובן? הצדוקים זה תהליך התנהגות אחרת לגמרי. יש להם בידיים חפץ תרבותי. ספר הספרים, כמו שאומרים, כן. התנ"ך, ה bible. והם יודעים שזה מומנט תרבותי חשוב בעולם. גם הגויים, איך אומרים, מעריצים את זה, כן. ולכן, יש להם ספר שהם יודעים שיש כובד תרבותי ניכר. אז לומדים כדי להבין מה כתוב בספר ומאמינים במה שלומדים. זה צדוקיות. הפרושים זה ההיפך, כן. הם לומדים כדי לדעת במה מאמינים, אבל יש אמונה תחילה, שזה האמת. אז התוצאה של הלימוד היא אחרת לגמרי. זה מובן? כשצדוקי מסביר דבר תורה, התוכן הוא אחר לגמרי כשפרוש מסביר דבר תורה. לכן, התורה שיש בישיבות זה התורה של הפרושים והתורה שיש למשל, בקתדראות של האוניברסיטה זה התורה של הצדוקים. בלי שום ספק. אף על פי שזה מרצה מאמין, דתי עם כיפה, שמשחק עם זה כן. התוצאה היא אחרת לגמרי.

הערה מהקהל: למרות שהמעשה דומה.

הרב: למרות שהמעשה דומה. כך אמרת בדיוק. מכיוון שהמעשה רק דומה. זה לא אותו מעשה, סוף סוף. אני שוב רוצה להגדיר את זה. אחד לומד כדי להבין במה הוא מאמין. השני לומד כדי להבין מה כתוב בספר ומאמין במה שהוא מבין. אז זה חוכמה אנושית וזה תורה. הבנתם את ההבדל?

שאלה מהקהל: אבל כתוב לא מצאת כן תאמין

הרב: זהו. לא לא. מי שאומר לך שלא יגע ומצא לא מאמינים בו.[647]

שאלה מהקהל: אבל הם חוקרים.

הרב: מה זה חוקרים? לומדים, עם מי שמלמד. יש סתירה ענקית בעניין. מדברים על ספר, שהספר אומר שמישהו אמר למישהו עד עכשיו, כן. אז מי ששולל את זה שיש מישהו שצריך לשאול אותו מה כתוב, עד משה רבינו מפי הגבורה, מי ששולל את זה הוא חי בסתירה. ולכן

שאלה מהקהל: אבל אמרנו שאנחנו דור של גלות ושכולם עמי הארץ

הרב: זה על נושא אחר. דווקא על יגעת ומצאת. לא פעם, החכמים מדברים על זה. בא איזה יהודי: אני מחפש הרב שלי. אני מחפש רב. אז תחפש. ומי שאומר חיפשתי ולא מצאתי, לא מאמינים לו, כן. ויש פרק שלם במהר"ל (שאין), שיש רק רב אחד לתלמיד אחד.[648] כל השאר זה לוקסוס, כן. יש תלמיד אחד לרב אחד ורב אחד לתלמיד אחד, כן.[649] ואז צריך לחפש.

זה נקרא רב מובהק. אז ברור ש... אולי פעם אני הסברתי את אותה הגדרה. מי זה רב? זה לא מי שיש לו תלמידים. זה מנהל בית ספר, כן. הוא פותח בית ספר, מבקש תקציב מאגודת ישראל ויש לו תלמידים. רב, זה מי שהיה לו רב. הבנתם? רב זה מי שהיה לו רב. אז הוא רב. השני הוא סתם מורה, כן. מכיוון שיש לו תלמידים.

הערה מהקהל: סתם פרופסור.

הרב: סתם פרופסור. מכיוון שיש לו תלמידים. ואתם זוכרים את ההבדל בין יעקב ועשו? מה אמר יעקב? "יש לי כל". מה אמר עשו? אמר: "יש לי רב".[650]

טוב, אנחנו חוזרים לנושא. אז, לכן הגמרא אמרה, כל חידוש, כל דבר שתלמיד ותיק עתיד לחדש נאמר למשה מסיני. אפילו אם זה חוקר, כפי שאמרת. אבל בתנאי שהוא תלמיד ותיק. לא סתם חוקר ככה, כפי שאמרת. זה לא הבדל קטן. זה הבדל מהותי. זה הבדל מהותי. ואנחנו אוהבים את החוקרים האלו. אף על פי שהם לא לשמה, אף על פי שהם לא מאמינים, אף על פי שאומרים שאינם מאמינים, מכיוון שעוסקים בתורה. וסוף סוף בתורה, בספר הזה יש דינמיקה. סוף סוף זה יתפוצץ פעם, כן. לכן אוהבים אותם, לכל הפחות (הם) לא משחקים קלפים, (הם) משחקים תורה. אבל צריך להיות ער להבדל. יש הבדל עצום, מהותי. והסכנה, זה כשבישיבה עצמה מתנהגים לפי שיטת האוניברסיטה. אז זה הסכנה הכי חמורה. הבנתם את הסכנה? ולדאבוננו יש הרבה כזה.

שאלה מהקהל: איפה יש מציאות כזאת?

הרב: כמעט בכל הישיבות.

שאלה מהקהל: סליחה, אני לא יודעת אם אני יכולה לשאול את זה או לא. אני רוצה לדעת אם זה נוגע בנו או לא. האם כשאתה מדבר על תלמיד זה גם על תלמידה?

הרב: גם כן, זה אותו דבר. יש הרבה פסוקים שנאמר "איש או אשה".[651] אז כדי לחסוך ניר, יש הרבה פסוקים שאומרים איש. והמדרש בא ואומר: "או אשה."[652]

שאלה מהקהל: ובעניין של רב ותלמיד?

הרב: זה אותו דבר, זה אותו דבר. זה רב ותלמידה. ולמשל, ולא צריך, זה לא מספיק רב, צריך חבר.[653] לא מספיק רב. "או חברותא או מיתותא"[654] אומרת הגמרא, כן. מי שחי בלי חבר, הוא לא חי, כן. והחבר האמתי זה האישה לאיש והאיש לאשה. זאת אומרת הבעל לאשתו. זה נקרא החבר האמתי. אבל מכיוון שלא כל פעם אפשר להסתדר בלימוד, אז לוקחים ??? שנקרא חבר או חברה. תחליף, טוב. ויש גם כן קללה בגמרא למי שלומד לבד. מהו הפסוק? שכחתי את הפסוק. יש חרב נוקמת עליו.[655] כי הגמרא קיללה את מי שלומד לבד בלי חברותא. אולי פעם נלמד איזה סוגיה, זה במסכת חגיגה. זה דבר יפה מאד. החרש באוזנו הימנית או השמאלית, באוזן אחת, האם הוא חייב במצווה של לימוד, כן.[656] זאת אומרת, מי ששומע רק באוזן אחת. אתם יודעים את השאלה, כן. יש קודם כל, מדבר ואינו שומע, שומע ואינו מדבר – פטור, כן.[657] מכיוון שמדבר, אבל לא שומע. שומע, אבל לא מדבר –זה לא נקרא לימוד, כן. הבנתם? אז זה יותר מדויק. מי ששומע רק מה שבא מצד ימין – מצד החסד. מצד שמאל, הוא חרש. הוא לא שומע דין. אז זה לא תורה. או ההיפך, מי ששומע רק מה שבא מצד הדין. הוא לא שומע מצד החסד. הבנתם את ההבדל? לכן, יש תנאים כדי שתורה תהיה תורה. שוב זה עניין של איחוד המידות. מי שמסוגל רק להבין אספקט אחד של הדברים, זה לא תורה אמיתית ולכן הוא פטור. טוב, בעולם שלנו, זה כנראה, זה רק

דמות חיצונית. מי ששומע מאוזן זה. אבל במשמעות של הגמרא, זה ברור. מי ששומע רק מידה אחת או מידה השנייה.

שאלה לא ברורה מהקהל

הרב: כן, לכן אני אמרתי שאנחנו חיים בדורות לא טבעיים, בעולם לא טבעי לגבי התורה. למשל, יש המון דברים על זה. למשל, רוב המאמינים, מאמינים מכיוון שזה כתוב. אז מכיוון שזה כתוב, זה אמת. לאמיתו של דבר, זה ההיפך מכיוון שזה אמת, היה כתוב. לכן צריך ללמוד את האמת, לא הכתוב. אז עם מי אפשר ללמוד את האמת ולא הכתוב? עם מי ששמע מרבו. ורבו מרבו עד משה רבינו מפי הגבורה.[658] זה מתחיל להיות רציני. דאם לא כן, יש סתירה חמורה מה שאנחנו רואים בעולם, יש בידינו ספר שמי שאמר והיה העולם, אמר אותו. ומתנהגים כאילו לא מאמינים בזה, כן. זה ספר שבידינו כמו היוונים שהספרים שלהם. ואנחנו חוקרים. מה זה אומר? אז כל אחד אומר מה יש בליבו. לא מה יש בספר. זה פשוט מאד. הבנתם עכשיו את העניין. טוב. אז מכיוון שיש ריבוי דעות, ריבוי פרצופים, כהגמרא אומרת, כשרואים אוכלוסיה גדולה אומרים: "ברוך חכם הרזים".[659] שיודע את הסוד של כל אחד ואחד, כן. כי כל אחד נברא בשורשו המיוחד לו. ולכן יש כמה פנים בתורה. אבל פנים אמיתיים. יש נפשות שהן נפשות כלליות, יותר כלליות, מדרגות כן. אדם כללי, יותר כללי, יותר כללי. אז הוא מבין יותר מימדים של איזה נושא, כן. עד שאנחנו מגיעים לרב הכללי ביותר שזה משה רבינו. ולכן זה במימד הזה שצריך להבין את העניין. התורה יורדת מלמעלה למטה ולא להיפך. פעם למדתי את זה, דווקא באוניברסיטה בצרפת, השורש של המילה bible"", בלועזית, כן. זה: באב, עליון. זה babilon . זה "באב" – זה השער, הדלת, העליונה. זאת אומרת, זה חוכמה שצומחת מהארץ למעלה. זה בא מהאדם, כן. זה biblios. היו ערים שהשם שלהן היה biblios, גם ביוון, גם במצרים. זה היו בתי מקדשים, בתי מקדש? איך אומרים?

תשובה מהקהל: בתי מקדש

הרב: בתי מקדש מיועדים לחוכמה האנושית. והיו ערים ששמם היה באב עליון, לא, זה באב עליון. היו ערים ששמם היה ספוריס – sephoris, ביוונית, זה גם ביוון וגם במצריים גם כן. וזה המילה ספר, בעברית. אז המילה ספר, המשמעות שלה זה הפוכה מ bible. Bible זה אנושי. זה בא מהארץ ועולה למעלה. זה הפילוסופיה, סוף סוף. הספר זה החוכמה שבאה מלמעלה למטה, inspiration,[660] בלועזית, כן. אז כשמתרגמים ספר תורה במילה הלועזית bible, אומרים את ההיפך. הבנתם את העניין. שוב אני חוזר, אני חושב שהביטוי הכי, הבסיס של כל העניין זה: "כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש." ברור שיש חידושים, אבל יש חידושים של משהו. חידוש זה לא יש מאין, כן. זה לא, לא זוכר מי אמר את זה, מחשבה מקורית, כן. חידוש זה חידוש של משהו. זה הפנים החדשים והמיוחדים לכל אחד ואחד, של דבר שהיה קיים, כן. אז רואים קצת אחרת. אבל זה אחרת של דבר שהיה מקודם, כן. החידוש זה החידוש של התורה. אבל תורה קיימת, זהו. אז אולי נתחיל עכשיו, מה השעה?

הערה מהקהל: "חדשים גם ישנים"[661]

הרב: כן, "דודי צפנתי לך". אולי אתם רוצים שאני אסביר את הפסוק הזה. אומרים בשם הבעל שם טוב, על הפסוק: "חדשים גם ישנים דודי צפנתי לך", הוא היה מסביר את זה. הפשט זה: האהבה החדשה, הסוג החדש של האהבה והסוג הישן של האהבה, זה רק לדודי. זה הפשט של ה(פסוק). אבל הוא היה מסביר את זה (ל)גבי לדברי תורה. לגבי החידושים. אז היה אומר פעם לתלמידיו ההסבר הזה, "חדשים גם ישנים, דודי צפנתי לך" זאת אומרת, כל

החידושים שלי וגם הישנים שלי, זה רק להקב"ה. רק הוא שמע את זה. אז התלמידים שאלו: ולנו לא דברת אף פעם? אז הוא אמר להם: כן. כשזה, איך אומרים את זה? ca deborde,[662] שכחתי איך אומרים את זה.

תשובה מהקהל: שופע, גולש

הרב: הבנתם את הרעיון, כן? לא, זה לא עניין של השפעה, זה הכלי נשפך, זה יותר מידי קטן, אז זהו

הערה מהקהל: גדוש

הרב: זהו יפה. זה העניין של חוכמת הנסתר. כי יש חוכמת הנסתר, זאת אומרת שאף פעם אף אחד לא שמע, כן. מה זה? זה החידושים של שבת ויום טוב. מכיוון שלא כותבים אותם. אז זה נסתר, כן. טוב. זה התורה של הנשמה היתרה, כן. אז אם אתם רוצים אז נמשיך בסוגיה, פה. תקחו פה, אין לי את הדפים שלכם, אבל תראו.

המשך קריאה: "ופירוש זה כי סבר רבי טרפון"

תנו לי דף אחד אני אראה לכם. שתי שורות, הנה פה, פה.

המשך קריאה: ופירוש זה, כי סבר רבי טרפון מעשה גדול, בשביל שהיה סובר כי המעשה השלמת האדם"

אז מבחינת הגדרת האדם כיצור של העולם הזה, במימד הזה של הנושא, במימד הזה של הבעיה, שהאדם נברא עם החסר שלו. "בורא נפשות רבות וחסרונן".[663]

"שוב המחלוקת לפי מצב האדם

האדם, כאדם, הוא מלא חסרונות וצריך להשלים אותם. זה התכלית של המצוות. למלא את החסר. להשלים את האדם בבחינת עולם הזה. אז שמה אומר רבי טרפון: שם העניין הדחוף, זה השלמת האדם בעולם הזה. ולכן הוא אומר, מעשה גדול. ורבי עקיבא אומר, לא, התלמוד גדול. מכיוון שהתלמוד זה מדרגה אחרת. זה מעלה אחרת. האדם שלא מסתפק במדרגה שלו, הוא צריך לימוד תורה כדי להגיע למעלה יותר. אבל מי שחסר, הוא לא יכול לעבור עם החסר שלו למעלה, למעלה גדולה יותר. למה? זה מסוכן. אז מוטב שיתחיל להשלים את עצמו ואחר כך יקבל את המעלה. הבנתם? זה דעת רבי טרפון. למה? למה זה דומה? אני לא זוכר אם למדנו את זה. זה ממש מה שקרה לאדם הראשון, עם עץ הדעת טוב ורע ועץ החיים. מכיוון שחטא בעץ הדעת טוב ורע, מה אומר הפסוק: "ועתה, פן ישלח ידו ולקח מעץ החיים וחי לעולם,"[664] עם החסר שלו. לכן זה מסוכן. מי שפגום ולומד תורה של מדרגה יותר עליונה, הוא נכנס במדרגה עליונה עם הפגמים שלו. ולכן זה חמור מאד. אז רבי טרפון אומר, קודם כל שיתקן את עצמו, ואחר כך... זה מובן? רבי עקיבא חושב על מימד אחר. מי שכבר תיקן את עצמו, אז וודאי שאצלו, תורתו אומנותו - תלמוד עדיף. מצווה: אם יש אצלו מישהו אחר שיכול לקיים את המצווה, זוכרים את הפרק הקודם?[665] אם זה מצווה ששייך לגופו - הוא צריך לטפל בזה. אבל תלמוד עיקר. אולי אני אספר לכם סיפור שיש בגמרא על רבי – רבי יהודה הקדוש. פעם שאלו את בנו מתי אבא שלך אומר קריאת שמע? כי היו רואים אותו, יום ולילה הוא היה מלמד. מתי הוא היה קורא קריאת שמע? זוכרים את השאלה? זה במסכת גמרות. במסכת ברכות. מה אמרתי? גמרא, חשבתי. אז הבן הסביר את זה ככה: בשעת קריאת שמע, היה שם את היד שלו על העיניים ובאותה שעה, בלימוד שלו, היה מכוון

ייחוד ה׳, באותו פסוק שהיה מלמד.[666] זה היה קראית שמע שלו. הבנתם את זה? כי מה זה קריאת שמע? הכוונה של קריאת שמע? לייחד שם ה׳. אבל אפשר לייחד שם ה׳ בכל פסוק בתורה. לא רק בכל פסוק. בכל משנה, בכל גמרא, בכל מדרש, כן. למי שהגיע לאותה מדרגה של כוונות. לנו, ההלכה נתנה עצה פשוטה, כן: באותו פסוק של: ״שמע ישראל ה׳ אלוקינו ה׳ אחד״, זה במדרגה שאנחנו נמצאים בו. אז אנחנו יכולים לייחד שם ה׳ בפשט הזה, כן. אבל החכמים הגדולים, הוא היה מלמד אותה סוגיה של קידושין. באותה סוגיה, באותו זמן של קריאת שמע, היה מתכוון ייחוד שם ה׳, דרך רבי טרפון ורבי עקיבא. אתם מבינים את זה? זה נקרא כוונה של המצוות. ולכן, זה מובן, כן? מה אמרתי מקודם? איפה היינו? על דעת רבי עקיבא, כן. אני חוזר למה שאני אמרתי לגבי אדם הראשון. לכן אמרו שזה מחסדי הבורא שהוא שלח את המיתה לאדם הראשון. מכיוון שהסכנה הייתה שייכנס בחיים הנצחיים עם הפגם שלו. ולכן, צריך למות כדי לתקן את הכלי. ויש אז הזדמנות להגיע למדרגה של נצח עם התיקון. ויש כלים שאי אפשר לטהר אותם אלא אם שוברים אותם.[667] יש כלים שאפשר לטהר אותם דרך האש או דרך המים. יש כלים למשל, הכלים של זכוכית, אם מקבלים טומאה. אני לא יודע אם לפי ההלכה זכוכית מקבלת טומאה, כן אבל יש סוג של זכוכית, אז צריך לשבור אותם ולייצר אותם מחדש. אז מיתה היא מכפרת. אז זה הטובה שהבורא עשה עם אדם הראשון. כי מיתה מכפרת.[668] ואם היה נכנס בחיים הנצחיים עם הפגם שלו, הוא היה נשאר בנצח, לנצח נצחים עם הפגם שלו. כי מי שטעם מפרי של אותו עץ חיים, כן, הוא נכנס בחיים הנצחיים. לכן, קודם כל לתקן דרך המצוות ואחר כך להגיע למדרגה של... זה מובן? טוב. אם כן, אנחנו רואים שאין סתירה בין רבי טרפון לרבי עקיבא, אלא כל אחד מדבר על אספקט מיוחד של הבעיה. כי יש שני צרכים בבת אחת: צריך להשלים את החסר וצריך להתעלות במדרגות. ולכן, מי שמתכוון בעניין של השלמה של החסר, אומר - מעשה גדול. זה קשור למה שאמרנו מקודם, ליהודי הזה, מעשה גדול, ליהודי הזה תלמוד גדול. הבנתם? אין סתירה. זה מובן? טוב.

שאלה מהקהל: מה זה המילה של החכמים?

הרב: גדול תלמוד שמביא לידי מעשה. ולכן יש שתי, יש רווח של זה ורווח של זה. שתי הבחינות בבת אחת. ובמה המדובר? וזה עיקר השיעור על הנושא הזה, בתלמוד שמביא לידי מעשה. לא מדובר בתלמוד שלא מביא לידי מעשה.

שאלה מהקהל: עכשיו, האם רבי עקיבא התכוון לתלמוד שלא מביא לידי מעשה?

הרב: ברור שלא

המשך שאלה: ורבי טרפון התכוון למעשה שלא מביא לתלמוד?

קריאת שמע של רבי יהודה הנשיא

הרב: צריך לדייק. אני חושב, לפי מה שקדם בפרקים, שהשאלה נשאלת אם יש תחרות בו בזמן. זהו. אם יש תחרות בו בזמן, אז מה עדיף? ואני חושב שזה מסביר לנו את החלוקה שיש בגמרא בין שני סוגים של אנשים. שניהם שייכים לתורה. תלמידי חכמים ובעלי בתים, כן. תלמידי חכמים שתורתם אומנותם. ולכן סיפרתי את העניין של רבי. תורתו אומנותו. הוא היה כל כולו מלמד תורה. ולכן, יש הרבה מצוות שהיה צריך להפסיק את התורה שלו, כדי לקיים אותן. אז יש עצה איך היה עושה. לכן, רוב האנשים לא ראו אותו קורא קריאת שמע. לאמיתו של דבר, הוא קרא קריאת שמע. יש איזה רמז במשנה בהתחלת הפרק השני. המשנה אומרת ככה: ״היה קורא בתורה, והגיע זמן המקרא״[669] אז רש״י מפרש: מה היה

קורא בתורה? פרשת קריאת שמע.[670] זה מובן שלפי הפשט המקורי, הראשוני, כן, היה קורא בתורה כלשהו, כל דבר. והגיע זמן קריאת שמע. אז איך היה עושה רבי? לא היה מפסיק. היה מתכוון לקרוא. אתה זוכר את המשנה? זה מדויק, כן. טוב, אז

המשך קריאה: "כי המעשה היא השלמת האדם שמשלים אדם עצמו על ידי מעשה. ואף כי התורה בוודאי יש לה מעלה עליונה מצד שהתורה היא שכלית"

כמו שלמדנו

המשך קריאה: "מכל מקום, לעניין זה שהמצווה משלמת האדם, שהאדם שלם, וזה הוא יותר גדול, כמו שהתבאר לפני זה"

כן, רציתי להביא לכם, אולי ניקח עוד קצת כמה דקות. דוגמה, מכיוון שאנחנו לפני ראש השנה, במה שאמר הרב באורות התשובה, על עניין התשובה, כהשלמה של שלימות האדם. השאלה היא ככה: שלמדנו כי המצב של האדם זה להיות חסר. ולכן המושג של אדם בשלמותו, אין דבר כזה בעולם שלנו. ולכן, אי אפשר לחיות בשמחה של השלימות. זה המצב הקיומי של האדם שהוא, מביא אותו לפעמים לכלל יאוש. אי אפשר להיות באמת בשמחה בעולם, מכיוון שההגדרה של הזהות של האדם הוא להיות בגהינם של החסר. הבנתם את זה? אז הרב מסביר איך התשובה מחזירה את השלימות של האדם בכל פעם. כי זה העניין של "אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא".[671] והעמקות של הפסוק: כשעושה טוב - הוא חוטא, מכיוון שיש טוב יותר טוב מזה. אז גבי הטוב והיותר טוב, בטוב שלו הוא חוטא. זה הפשט של הפסוק "אשר יעשה טוב ולא יחטא". מה זאת אומרת? אין צדיק שיעשה טוב ולא יחטא? אלא במה שהוא עושה טוב, הוא חוטא. הבנתם את זה? טוב. אז איך הרב מסביר את זה בסגנון שלו, נראה את זה מיד:

"מבלעדי מחשבת התשובה מנוחתה ובטחונה" איפה שמתי את החסר שלי?

"מנוחתה ובטחונה, לא יוכל האדם למצוא מנוח והחיים הרוחניים לא יוכלו להתפתח בעולם".

מכיוון ש "החוש המוסרי תובע מהאדם את הצדק והטוב, את השלמות" [672] האדם יודע מעצמו שהוא אינו שלם. בכל רגע של חייו. ובלי השלימות ההיא הוא לא יכול להיות בנחת רוח. במנוחה, כן, כפי שאומר הרב. ולכן אי אפשר להיות בשמחה של החיים. מכיוון שיש שאיפה לשלימות והמציאות היא מציאות של חסר. ולכן יש טרגדיה בזהות של האדם. מצד אחד הוא שואף לשלימות, מצד שני זה אסור לו. הבנתם? טוב. אז הנה העצה של **הרב:** "והשלימות המוסרית כמה רחוקה היא מהאדם להגשימה בפועל וכמה כוחו חלש לכוון מעשיו אל התורה של אידיאל הצדק הגמור. ואיך ישאף אל מה שאיננו ביכולתו כלל?" זה הטרגדיה של האדם. "לזאת התשובה היא טבעית לאדם והיא משלימתו. אם האדם עלול תמיד למכשול, להיות פוגם בצדק ובמוסר, אין זה פוגם אל שלימותו. מאחר שעיקר יסוד השלימות שלו, היא העריגה והחפץ הקבוע אל השלימות. והחפץ הזה הוא יסוד התשובה שהיא מנצחת תמיד על דרכו בחיים ומשלימתו באמת." מה הוא רוצה לומר? האדם יודע בעצמו שהוא חוטא. אבל בחטא שלו, הוא חוזר בתשובה. אז התשובה מחזירה את השלימות שלו באופן תמידי. זה השאלה האם צדיק צריך לעשות תשובה? האם המצווה של התשובה שייכת לצדיק גם כן. אתם מבינים את השאלה. מה זה תשובה? כשהיה חטא. אז צריך לחזור בתשובה. אבל צדיק, אין לו חטא, כן. אז הנושא מתהפך. דווקא הצדיק הוא באופן תמידי במצב של תשובה, וזה מחזיר את השלימות שלו. למה? מכיוון שאדם אין צדיק בארץ,

בשלימות. כן? הבנתם? ולכן הצדיק הוא באופן תמידי בהתנהגות של תשובה. וזה מביא אותו לאושר, לשמחה של התורה. ולכן, צדיק מקיים, עושה את המצוות בהתנהגות של תשובה. הבנתם את זה? כן. האדם הטבעי, נאמר, הוא מרגיש רק את החסר שיש בו. והוא מגיע לכלל יאוש. אי אפשר להיות צדיק. זה המצב הטבעי של האדם. הצדיק האמיתי הוא במצווה של התשובה באופן תמידי ולכן הוא מחזיר את השלימות שלו דווקא בהתנהגות של התשובה. זה מובן? טוב. אז השאלה הייתה ככה: האם התשובה היא אחת מתרי״ג מצוות?[673] אם התשובה היא אחת מהתרי״ג מצוות, זה סימן שאי אפשר להיות צדיק. כי כדי להיות צדיק, צריך לקיים את תרי״ג מצוות. וכדי לקיים את מצווה של תשובה, צריך להיות חוטא. הבנתם את הסתירה. ולכן, פה הרב מסביר לנו את הבעיה. זה מובן? טוב.

שיעור 10

תלמוד גדול או מעשה גדול?

בסוגיה בקידושין, יש לנו לגמור את הפרק הראשון של ״נתיב התורה״, אני לא חושב שנגמור הערב, אולי בפעם הבאה. אבל נתחיל מחדש, פה, ב״פרקא קמא דקידושין״. טוב, אז אני מתחיל לקרוא את הסוגיה בגמרא, זה עד פה בערך, ההסבר מתחיל כמה שורות לפני הסוף של השורה. אז

המשך קריאה: ״בפרקא קמא דקידושין״[674]

כתוב בספרים שלכם דף ל׳ אבל זה דף מ׳. צריך לתקן את זה.

המשך קריאה: ״דף מ׳ עמוד ב׳, (היה רבי טרפון וזקנים), היו רבי טרפון וזקנים בעליה בבית נתזה״

זה שם מקום. בגמרא, הגרסה היא קצת אחרת, אבל נקרא מה שכתוב בספר פה, זה כמעט אותו דבר.

המשך קריאה: "נשאלה שאלה בפניהם: תלמוד גדול או מעשה גדול?"

וזה נושא חשוב מכיוון שזה גם כן נושא אקטואלי בעולם, אני לא רוצה לומר בעולם הדתי, בעולם התורני, בעולם היהודי הקשור לתלמוד תורה, או ללימוד בתורה נאמר, או ללימודים בתורה. תלוי באיזו חברה נמצאים, כן. ובכל המקומות של הפרק עצמו, למדנו את חשיבות התורה בהגדרה של המהר"ל, שהתורה שמביאה אותנו דרך עולם הזה עד מה שנקרא עולם הבא. זה למדנו הרבה, כמעט כל השנה שעברה, אני חושב. וכשגמרנו עם כל המקומות האלו, זה ברור שהדרך, כל ההתנהגות של האדם בעולם הזה והעניין הוא העניין של הזמן, הקיום של האדם זה דרך הזמן. כל עוד שאנחנו ממשיכים להתקיים בזמן, אנחנו קיימים. זה נושא בפני עצמו.[675] אז אנחנו לא רואים את השלימות של האדם כבר בעולם הזה. יש בני אדם שחושבים שהם כבר הגיעו לשלמות, אבל זה אשליה. אולי היו מקרים נדירים בהיסטוריה, שבן אדם, "בר תמותה" כמו שאומרים בתלמוד, עלי אדמות בעולם הזה, הגיע לאיזושהי שלימות. לפי התורה, יש רק מקרה אחד – זה משה רבינו.[676] אבל בכל זאת, לכן זה לא במקרה שבאותו מקרה, שאינו מקרה, שזה דווקא על ידי משה שניתנה התורה, וזה גם נושא בפני עצמו.[677] מה שצריך לזכור שהתכלית של התורה, היעד של התורה זה לא מה שנקרא בעברית "דרך ארץ", אבל המקור זה דווקא בארמית, "דרכא דארעא",[678] זה הקדושה. אף על פי שאנחנו משתמשים במצוות של הקדושה כדי להתנהג לפי ... [הפסקה בקלטת]

בריאה לעומת עשייה

מכיוון שעוד לא נגמר את התיקון של התוהו ובוהו שלו. ולכן השאלה היא: איך להגיע לאיזושהי שלימות כל עוד שהעולם נמצא עוד, כל עוד ,שנמצא עוד, ונראה למה, בשלב, נניח, נקווה, גמר התיקון, אבל עוד לא נגמר. איזה תיקון? (תיקון) של "והארץ הייתה תוהו ובוהו."[679] שזה מתחיל בתוהו ובוהו. זה גם כן נושא בפני עצמו. לומדים אותו בעיקר בקבלה, אבל גם בתורת הנגלה, זה מורגש. הייתה טעות לחשוב שהעולם הזה, העולם השפל, העולם התחתון לפי המושגים של המהר"ל, הוא עולם שלם.[680] זה טעות שבאה בעיקר מהנצרות. שהעולם נברא שלם, וקרה מה שקרה והתקלקל.[681] זה לא מקורי יהודי, זה לא מקורי עברי. והטעות באה כבר משימוש המושגים. כי כשאנחנו אומרים בעברית, אפילו בעברית של לשון הקודש, "בריאה" – מכיוון שעברנו דרך התרבות המערבית, שעיקרה היא תרבות יוונית, פילוסופית יוונית, אז כשאומרים "בריאה", חושבים "עשייה" - "עולם העשייה". "עולם הבריאה" לפי המושגים של התורה, זה עניין אחר.[682] "עולם הבריאה" זה עולם של מחשבת הבורא. "סוף מעשה במחשבה תחילה",[683] כן. אולי נסביר דרך הפתגם הזה. הייתה קודם כל המחשבה של הבורא, מה שהוא חשב לברוא. ולפי המקורות של היהדות, מחשבה של הבורא, זה לא העולם הזה, זה העולם הבא.[684] זה העולם של השלימות, שנמצא כבר במחשבה, מבחינת מחשבה. וזה נקרא בעברית מקראית: "בריאה". "עשייה" זה משהו אחר. "עשייה" זה הגשמה במציאות, בתהליך של השלמה, של אותה מחשבה שסוף מעשה, זה יתגלה. זה מובן, כן? ולכן כשאנחנו לומדים את התוכנית של העולם לפי התורה, אנחנו לומדים בעיקר את עולם הבא, לא עולם הזה. זה כבר נקודה אחרת של הנושא אבל זה קשור. וכדי להבין מה שקורה פה באותה מחלוקת שנתחיל בה. ולכן צריך לזכור את זה. להגיע למשמעות עברית מקראית של ההבדל בין "בריאה" ו-"עשייה". ואתם זוכרים שבמעשה בראשית, בפרק של מעשה בראשית, יש לפעמים "ויברא",[685] יש לפעמים "ויעש".[686] אז זה לא אותה מדרגה. זה לא אותו מושג. זה מובן. למדנו כבר הרבה את הדברים האלו בצורות שונות וצריך לזכור את זה.

קדושה ומוסר: יעד התורה ותנאי הכרחי

ולכן צריך לזכור גם כן כפי שאמרתי שהיעד של התורה זה הקדושה.[687] זה לא מה שנקרא במובן ה....איך אומרים את זה? הבנתם. הנוסח. אנחנו משתמשים בתורה של הקדושה כדי לתקן גם כן את האדם, גם כן במישור של המוסר. 29:7אבל מוסר זה כבר שלב מיוחד, שלפי סדר השלבים של העולם, ולפי סדר השלבים של הגילים של האדם, המוסר צריך להיות קודם. "קדמה דרך ארץ לתורה".[688] זה ידוע, כן. מכיוון שאנחנו נמצאים בעולם הקלקול, אף על פי שזה כבר כמעט סוף של ששת אלפים שנה לפי הלוח של התורה. העולם, מספיק לקרוא את העיתונים, כפי שאני רגיל לומר, כדי להבין שהעולם הוא עוד במצב של קלקול. ולכן, העניין פה במחלוקת בגמרא, מה עדיף? לתקן את זהות האדם במישור של המעשים, המידות, או ללמוד את התורה, תלמוד, כדי להבין "ולאן אתה הולך". כדי להבין אותה מדרגה במישור של העולם השלם, שהוא עולם הקדושה וגם בקדושה יש מדרגות. יש קודש קודשים. יש פסוק שאומר: "גבוה על גבוהים וגבוהים מעל".[689] אינסוף גם במימד הוורטיקלי הזה. ואם אני צריך להחליט מה עדיף, בלשון הגמרא זה: "מה גדול" - מעשה: כדי לתקן את השלב של עולם הזה שאני שייך לו דרך הגוף שלי או כדי להגיע יותר ויותר לאותה מעלה שנקראת קדושה – תכלית של עולם הבא - שלימות, וזה אפשרי רק דרך תלמוד תורה. דרך תורה כחוכמה של עולם הבא. אז צריך להתרגל לזה. אני יודע שבהרבה בהרבה, איך אומרים את זה, שיטות, לא רואים את ההבדל. ורואים את התורה רק כחוקה שייכת לחיי עולם הזה. זה שיטה צדוקית בשורשה, כן. אתם זוכרים את זה. מה הייתה השיטה של הצדוקים ואתם יודעים איך אני לא אוהב אותם, כן, זה - אין עולם הבא. ולכן מה זה תורה? הם לא יכולים להכחיש שיש בידינו משהו לא מבוטל, "ספר הספרים" אומרים, התנ"ך. מה שנשאר מהנבואה של נביאי ישראל. זה כל כך חשוב שהם מתעסקים בזה, עוברים דוקטורטים באוניברסיטאות, כן. זה דבר לא מבוטל, חוכמת ישראל וכן הלאה. ולכן הם רואים את זה כאיזה מין סגנון חיים, אולי היותר יפה מכל הסגנונים של כל העולם כולו, כדי לחיות כנערים טובים בעולם הזה. אבל זה אינו. זה נקרא "דרכא דארעא".[690] זה נקרא דרך ארץ, פשוט. אז אנחנו לומדים דרך ארץ גם מהתורה. אבל היעד של התורה זה הקדושה וצריך להבין את זה. מי שלא גמר עם העניין, עם הבעיה של המוסר, לא יכול להתקרב לתורה כתורה. אתם רואים את חשיבות הנושא, כן. ומה עושים כל אלו שלומדים תורה כדי לפתור את הבעיה של המוסר? אז יש פתגם, נגיע לזה: "מתוך שלא לשמה בא לשמה".[691] אבל הלא לשמה הזה הוא מוסרי. זה בכוונה טובה - להיות אדם מוסרי. אבל להיות אדם מוסרי זה היה כל השלב של התקופה שקדמה למתן תורה. היה צריך אלפיים שנה[692] כדי להגיע לאיזה מין שלב של המין האנושי שכבר תפסו מה זה דרך ארץ. תפסו מה זה מוסר. זה קרה בעיקר במשפחה של אברהם אבינו. אז מתחיל הסיפור של התורה <u>כתורה</u>. זאת אומרת היעד של <u>קדושה</u>. טוב, נראה כמה פרטים מהנושא הזה. ולפי דעתי זה יותר חשוב. לא רק כדי להבין מה אמרו חכמי ישראל של דורי דורות, אלא גם כדי להבין כמה בעיות של הדור שלנו. זה מין בלבול בין דרך ארץ ותורה. ולפי דעתי, העיקר זה, יש משנה גם כן שאומרת: "אם אין דרך ארץ אין תורה" אבל מיד "אם אין תורה אין דרך ארץ",[693] כן. צריך לזכור את זה שמי שאין לו דרך ארץ ומשתמש בעניינים של התורה, אז זה כל החס ושלום שאתם קוראים בעיתונים. הבנתם למה אני מתכוון? וההוכחה זה השיטה של הרמב"ם כבר. שזה הברכה שאנחנו אומרים לפני כל מצווה ומצווה. לפני כל מעשה אנחנו אומרים: "אשר קדשנו במצוותיו וצוונו". זה לא הנושא ללמוד את הברכה ההיא, אבל רק, לפי העניין: "אשר קדשנו במצוותיו" – הפשט ברור, זה לא הפשט היחידי, אבל הפשט הכי בסיסי. כי היעד של המצוות זה הקדושה. זה מובן, כן? טוב.

מסילת ישרים – ספר מוסר לגדולים

שאלה מהקהל: אולי אתה יכול להגדיר איזה סוג של מוסר אתה מתכוון? למשל כלל ספרי המוסר המפורסמים אצלנו

הרב: למשל?

הערה מקהל: למשל "מסילת ישרים"

הרב: אה. לכן אמרת אצלנו? רק דקה. מי למד את "מסילת ישרים"? אצלנו, מה זאת אומרת אצלנו?

הערה מקהל: מוכר אצל היהודים

הרב: רק דקה, רק דקה, אני ארשום כדי לתת לך תשובה. כן, כן תמשיך.

שאלה מקהל: אז כשאתה מפריד בין המוסר לקדושה, למה אתה מתכוון בדיוק?

הרב: טוב. קודם כל, למשמעות הפשוטה של המילה "דרך ארץ". להיות, איך אומרים עכשיו? להיות תרבותי זה לא מספיק, כן. יש גם סיכון של צביעות. זה לא מספיק. מתורבת. להיות מוסרי: הטוב זה הטוב והרע זה הרע. הקדושה זה כבר עולם אחר. ויש פסוק שידוע, מוכר: "שמע בני מוסר אביך ואל תיטוש תורת אמך".[694] טוב, העניין בפסוק ההוא: "שמע בני מוסר אביך ואל תיטוש תורת אמך" העניין הוא, הנושא נאמר, הנושא של הלימוד – למה צריך לקשור את המוסר לאב ואת התורה לאם? זה נושא בפני עצמו.[695] אבל הייתה תקופה של האבות. והנוסח שלנו הוא הנוסח העברי של אבות העולם, תקופת אברהם, יצחק ויעקב, השבטים, עד משה רבינו. יש מוסר מיוחד, התנהגות מיוחדת, באותה משפחה אנושית. זה המוסר שקשור לתורה - דרכה של תורה. לכן, כשאני מתכוון יש שתי מדרגות. קודם כל יש מוסר כללי – קוראים לזה מוסר כליות למשל. קוראים לזה מוסר אוניברסלי, לא יודע. מדרגות, מדרגות. כל עם, כל תרבות, יש לו הדרך ארץ שלו, כן. יש איזה מין מינימום של בני נח.[696] זה המישור הראשון, כן. אתם זוכרים את הפסוק בפרשת בשלח: "ויהי בשלח פרעה את העם ולא נחם אלוקים דרך ארץ פלישתים"[697] הפשט זה - דרך של ארץ פלישתים. אבל אפשר לקרוא את זה אחרת גם כן: "לא נחם אלוקים" דרך הדרך ארץ של הפלישתים, כן. תפסתם את ההבדל? "כי קרוב הוא" – לפי הפשט, הדרך הוא קרוב, כן. ביתר דיוק כן, הדרך הוא קרוב. אבל לפי אותו דרש, כי הקב"ה קרוב לישראל. אז לא רצה בשבילם דרך ארץ פלישתים, יש לנו דרך ארץ משלנו. זה המישור השני. הבנתם את ההבדל?. אז זה התשובה כבר לשאלה הראשונה. צריך לדעת את זה - יש מדרגות בכל. והספר המוסר של "מסילת ישרים", זה ספר מוסר של גדולים, ענקים בקדושה. ולכן, צריך להיזהר. מי שמתחיל ללמוד את "מסילת ישרים" ולא יודע את הפרספקטיבה של כל המדרגות האלו, מיד הוא מתחיל להיות ברעדה. אם צריך להתחיל מוסר שכזה, אוי ואבוי, זה אבוד. הבנתם? והצרה בכמה בתי ספר, יותר מבתי ספר, שחושבים שדווקא הילדים צריכים להתחיל במוסר של "מסילת ישרים". זה טעות גמורה. זה לא רק טעות חינוכית, זה אכזריות. הבנתם את הנושא. טוב זה נושא בפני עצמו. יש שאלות על זה? לא, אני מודע שאני מדבר קשות. אז צריך להיות מי היה הרמח"ל. מי היה הרמח"ל?[698] איזה מין מקובל גדול, הוא כתב ספר מוסר לתלמידים שלו. טוב, וכן הלאה, הבנתם?

מעשה – תיקון האדם בעולם הזה. תלמוד – מביא לעולם הבא

אז, אני חוזר לעניין שלנו: אחרי כל מה שלמדנו על חשיבות התורה, ואיזה תורה? הלכה פסוקה. מי שזוכר איך הגענו, הדרך הישר, דרך הישרה, זה שתי מדרגות. אז פתאום אנחנו נתקלים באותה מחלוקת מפורסמת בתלמוד בין רבי טרפון ורבי עקיבא, נראה מיד. כן אם יש עוד דפים. חסר דפים? נשאר דפים? אז אני שוב מתחיל לקרוא את המחלוקת:

המשך קריאה: "נענה רבי טרפון ואמר: מעשה גדול."

מה שרציתי זה להסביר קצת, בשורה הרביעית, קצת, מעשה שייך לתיקון האדם בעולם הזה. אני לא רוצה לחזור לכל המקורות שלמדנו כבר, זה מספיק. תלמוד - זה שייך לצידה לדרך <u>לעולם הבא</u>. זה עניין אחר לגמרי. אבל, מאיפה באה השאלה? כי דווקא אנחנו לומדים <u>בעולם הזה</u>. ובעולם הזה אנחנו צריכים לקיים את המצוות, למעשה. לכן יש שאלה, לכן יש בעיה. יש בעיה. וצריך לדעת את זה. זה שוב מקורות מסוג אחר. מגיעים לעולם הבא עם התלמוד שלמדנו בעולם הזה - לא פחות ולא יותר, כן. ולכן, צריך ללמוד. אבל - צריך ללמוד, צריך <u>קודם כל</u> לתקן, לא בבת אחת. לתקן את הזהות הפרטית של כל אחד ואחד, העולם הפנימי שלו, הקשרים עם האחר, עם הזולת, עם אחרים. אם יש להחליט מה עדיף, יש בעיה. זהו המחלוקת. זה מובן? טוב, אז

המשך קריאה: "נענה רבי טרפון וענה מעשה גדול

ויש סיבות לזה, נראה אחר כך עם המהר"ל.

המשך קריאה: נענה רבי עקיבא ואמר תלמוד גדול."

זוהי המחלוקת. האם תלמוד גדול או מעשה גדול. לא אמרו: תלמוד עדיף, תלמוד דחוף או מעשה עדיף, מעשה דחוף. אלא <u>גדול</u>. צריך להבין איך הביטוי שלהם היה מדויק, גדול במה? ואחר כך, אם אתה תבין, אם אתה מבין מה זה גדול למעשה או לתלמוד, אתה יכול להסיק מסקנה. כשאתה צריך להחליט היום או מחר, בשעה זו ברגע זה, מה עדיף, מה יותר חשוב. אבל לא אמרו עדיף או חשוב, אמרו מה גדול? וצריך להבין את הגדלות או הגדולה של העניין כדי לדעת מה עדיף כשיש צורך להחליט. זה מובן? טוב. אז זה בין רבי טרפון ורבי עקיבא. וכדי להבין לעומקו של עניין, מה הכוונה שלהם, צריך להבין את התורה של רבי עקיבא בדרך כלל, את התורה של רבי טרפון בדרך כלל. כדי להבין את משמעות העמוקה של המחלוקת שלהם. אבל לא נגיע לעומק הזה. ולפי הסבר המהר"ל אפשר להבין תאורטית, בצורה מופשטת הבעיה כבעיה. לא המימרא של רבי עקיבא והמימרא של רבי טרפון לפי שיטתם, בדרך כלל. בעיקר, ההבדל שהיה בעמדה שלהם, בקשר בעיה חשובה מאד בתקופתם. ואני מציין את זה מכיוון שזו גם אותה בעיה, בעיה דומה בתקופה שלנו. היה צריך להחליט איך להתנהג נגד הרומאים שהיו שולטים בארץ. וזה מעניין מאד לראות שרבי טרפון אמר: מעשה גדול. למה הוא מתכוון? להניח תפילין? במלחמה נגד הרומאים, כן. ודווקא רבי עקיבא אומר: תלמוד גדול. וזה מעניין כי כמעט כל התורה שיש בידינו באה דרך תלמידיו של רבי עקיבא, וזה שוכחים את זה, כן. עכשיו כשאומרים על בני עקיבא שלא לומדים מספיק. שוכחים שדווקא מכיוון שיש להם מילואים, שיש להם קיבוצים, אז שוכחים שדווקא, כל התורה כולה כמעט שיש בידינו, אני חוזר, באה דרכם של תלמידיו של רבי עקיבא. תפסתם את חשיבות העניין? אז אחר כך, המסקנה של הגמרא:

תלמוד לשמה – תלמוד שמביא לידי מעשה

המשך קריאה: נענו כולם ואמרו תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה.

פה זה עוד יותר עמוק. יש שני סוגים, כנראה, של תלמוד, של לימוד. לימוד שלא מביא לידי מעשה ולימוד שמביא לידי מעשה. אז לימוד שמביא לידי מעשה – סוף סוף, מה צריך לומר, גדול ממה? גדול מהמעשה. יפה. זאת אומרת, אם צריך להכריע, להחליט, מה עדיף, מה חשוב, מה דחוף? אז אמרו במסקנה: תלמוד. אבל תלמוד שמביא לידי מעשה. זה החידוש שלמדנו בשיעור. זה לא כתוב ככה. הם אמרו: "תלמוד" מכיוון שהתלמוד מביא לידי מעשה. זה איזה מין נאיביות עמוקה. לא כל תלמוד מביא לידי מעשה. אבל הם חכמי ישראל. הם היו תמימים. ויש תלמוד שמביא לידי מעשה. חוץ מזה, זה לפני הרבה זמן, היו גדולים. ההלכה בדורות שלנו זה, "אפילו מתוך שלא לשמה בא לשמה". אפילו אם זה לא תלמוד בכוונה להגיע למעשה – (נחשב כ)תלמוד, כן. זה סוגיה בפני עצמה, אולי פעם נגיע לזה. זה סוגיה בפני עצמה. יש המון, המון הגדרות מה זה תורה שלא לשמה, בגמרא.[699] תורה שלא לשמה. אבל כל ההגדרות זה דברים גדולים מאד. כמעט קדושים. למשל, ללמוד כדי לעבור את המבחנים של הרבנות. ולפי ההלכה, זה נקרא תלמוד תורה שלא לשמה או שלשמה?

תשובה מהקהל: שלא לשמה.

הרב: שלא לשמה. הוא רוצה פרנסה. הוא רוצה משרה. ולכן, צריך לדעת שאני מקווה, כל רבני ישראל לומדים גם כן לשמה מחוץ לבחינות שלהם. אולי רוב רובם, כן. תפסתם את העניין. ואני השתתפתי פעם בלימוד. השאלה הייתה אם לימוד כדי לדעת איך לקיים זה נקרא לשמה או לא לשמה. עד כאן השאלה.

שאלה מהקהל: איזו שאלה זו?

הרב: איזו שאלה? לא, לא. רק דקה. אנחנו בסוגיה ההיא. קודם כל, אני חוזר קצת לאט לאט, כן. הגמרא אומרת במקור אחר, מוטב מכל מקום שילמד. למה? מכיוון שמתוך שלמד לא לשמה, מתוך שלא לשמה, בא לשמה.[700] כבר למדנו דבר חשוב. מה זה הלשמה האמיתי? זה תלמוד שמביא לידי מעשה. זה ברור. אבל צריך לחשוב על הבעיה. כשחכמי ישראל אמרו מי שלומד לא לשמה - הם התכוונו מי שלומד כדי להיות אויב של תורת ישראל. ויש חכמים כאלו, כן. יש הרבה שלומדים כדי להיות אנטי דתי דווקא, ולדעת למה. אני מכיר הרבה כאלו באוניברסיטאות. אבל נגיע. עוד ברמה אחרת לגמרי, וזה הגדרה מופשטת שאני נותן. אחר כך אני אתן את ההלכה. מי שלומד כדי להיות רב, האם זה לשמה או לא לשמה? טוב, צריך להבין שזה לא לשמה. אבל מדרגה של "לא לשמה" בקדושה הכי עליונה. אבל זה עוד לא לשמה. מכיוון שיש לו מטרה מסוימת, מוגדרת של אינטרס בחיים.

שאלה מהקהל: אבל זה לשם אחרים, לא רק למען עצמו. זה למען הכלל.

הרב: יפה. לכן אמרתי שזה לא לשמה <u>בקדושה</u>. אנחנו צריכים רבנים.

מיד הוספתי שאני מקווה ובטוח שהוא גם לומד לשמה. אבל זה לימוד אחר.

הערה מהקהל: לא למבחן.

הרב: לשמחתה של תורה. ויש שאלה בגמרא: למה אנחנו צריכים רבנים?[701] שאלה רצינית. והגמרא מסבירה: לאסור מה שמותר – אינם יכולים. להתיר מה שאסור – אינם יכולים, למה אנחנו צריכים? מהי התשובה?

תשובה מהקהל: להגיד לנו מה מותר

הרב: יפה. כדי לדעת מה זה אסור ומה זה מותר. יפה, טוב. אבל ללמוד תורה זה משהו אחר. זה ללמוד שולחן ערוך? ברור ששולחן ערוך זה תורה, אבל תפסתם את מה שאני רוצה לומר, כן? נתחיל ב...ולמשל, ביוצר, בברכות לפני השמע: "ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים", מה כתוב אחר כך? "את כל דברי תלמוד תורתך."[702] הבנתם את ההבדל, כן? אז כדי להגיע ל"דברי תלמוד תורתך", צריך ללמוד במדרגה של תלמוד תורה. לאו דווקא ללמוד מה שכתוב – זה צדוקי, כן. ללמוד כדי להגיע למדרגה של הכוונה של המהר"ל ושל כבר של הגמרא, של תלמוד - תלמוד שמביא לידי מעשה. ואני רוצה להאיר את הנושא מכיוון שאני מרגיש שיש שאלה, קצת להתרגל לזה. זה בבבא קמא. מי שלומד הלכה מהמשנה נקרא שייך למבלי עולם.[703] הורס עולם. מכיוון שקורא משנה ואומר כך צריך לעשות, כך צריך לעשות.

שאלה מהקהל: גם גמרא

הרב: רק דקה. אנחנו מביאים כבר בתקופה של האחרונים, מי שלומד הלכה מהשולחן ערוך הוא מבלה עולם. צריך ללמוד הלכה מהתורה שבעל פה, מהתורה החיה. בשעת הדחק, לא מייחסים כבוד לתלמיד חכם, צריכים לדעת מיד איך לעשות - פותחים ספר: "כתוב ככה - נעשה ככה," כן. אבל זה שעת הדחק, כן. כשיש פנאי כדי להחליט איך עושים, אז שואלים לרב. לא לספר. הבנתם את ההבדל? בלי ספרים, אין רבנים – ברור. לכן צריך לעבור בחינות וללמוד בספרים. יש לי הרבה סיפורים לספר על מה קורה בבתי דינים כדי להגיע להלכה פסוקה. ולפעמים ולא רק לפעמים, הרבה פעמים, המסקנה של הפסק של הדיין היא נגד הכתיב של הספר. אבל הוא הרב החי. הבנתם? ולכן יש כל מיני צורות של הבעיות האלו במציאות.29:30 ישנה נטייה של הצדוקיות ויש נטייה של הפרושים, של היהודים, של עם ישראל האמיתי. וצריך להבין את ההבדל. אז אנחנו חיים בעירבוביה, עם הרבה הרבה מינים, שמתעסקים בתורה, ואנחנו לא מרגישים – את זה שייך לזה, את זה שייך לזה. טוב צריך הרבה אמונה, הרבה בטחון שיש לנו מנהיג, דאם לא כן זה לא יכול להתקיים. ולאט לאט, עכשיו אנחנו בלימוד, כן, לא בדיינות. ואולי מישהו כדי לצאת מהקושי הזה, יכול להציע עוד הגדרה, הגדרה חיובית, דברים טובים, של לימוד שלא לשמה? נעזוב את הרבנים לרגע, כן.

תשובה מהקהל: לקבל שכר

הרב: סליחה?

תשובה מהקהל: לקבל שכר

הרב: לא, אמרתי שלא לשמה. דווקא בני יששכר "יודעי בינה לעיתים".

הערה מהקהל: לקבל שכר

על התפרנסות מרבנות

הרב: טוב זה דומה למה שאמרנו מקודם. אולי לפני כמה? ארבע מאות שנה, היה אסור לרב להתפרנס מהרבנות. אחר כך מכיוון שלא הייתה אפשרות אחרת, נתנו רשות. והחכם הראשון שנתן רשות זה היה הרב הראשי של אלג׳יר לפני ארבע מאות שנה.[704] וכמה זמן היו וויכוחים בכל העולם כולו, עד שכולם הסכימו - צריך לחיות. מכיוון שאין, היהודים אינם בסדר. אינם יודעים איפה נותנים את המעשר.

הערה מהקהל: אני לא מדבר על שכר בעולם הזה אלא על שכר בעולם הבא.

הרב: רק דקה. מיד נגיע. אני אגמור ותשאל אחר כך. אתה רואה, שכחתי כבר מה שרציתי להוסיף. כן, יש פסוק במלאכי, בנביא, הביאו את המעשר ואת התרומה[705] ואחר כך נדבר. אם אין מעשר אמיתי, אי אפשר לקיים הכלל שלא מתפרנסים מהרבנות.[706] המעשר היה שייך ללוויים, כן. אז קודם כל, תן את המעשר ואחר כך נדבר – כך אומר הנביא. יתכן מאד שזה הרב שישת??? שהוא סמך את הפסק שלו על הפסוק הזה. הוא היה עשיר מאד ואף פעם לא קיבל פרוטה מהקהילה. אבל ראה את המצב והחליט: מכאן ואילך אפשר להיות רב של המדינה. ואתם יודעים שהרבה הרבה קשיים בחיים, באים מזה שיש מעט מאד רבנים שהם חופשיים, שיכולים לדבר מה שיש בליבם. מכיוון שיש פרזידנט. וכל president יש לו vice president. טוב, נחזור לעניין. אתה אמרת כדי לקבל שכר בעולם הבא. זה גם כן מדרגה, כן. יש בבבא בתרא, כן, מי שמקיים מצווה על מנת לקבל שכר –נקרא צדיק גמור.[707] אבל יש עוד מעלות. יש לך משנה בפרקי אבות: ״אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס, אלא היו כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס.״[708] והמהר״ל מביא גרסה אחת שאומרת: ״המשמשים את הרב על מנת שלא לקבל פרס.״[709] הבנתם את ההבדל? כן? טוב, זה כבר מוגזם, כן. זה גנדרנות. אבל מכיוון שהבאתי אותה משנה צריך להבין אותה. למה המשנה לא אמרה מיד, באופן ישיר, כן: תעבדו - שלא (על מנת) לקבל פרס. אלא, אל תהיו כאלו שעובדים כדי לקבל פרס, תעדיפו להיות כאלו שעובדים לא לקבל פרס. למה הסדר הזה? שהוא לא כל כך הגיוני, כנראה. התשובה היא פשוטה מאד: שברור שזה יותר טוב לעבוד לא על מנת לקבל פרס, מכיוון שהפרס לא בא בעולם הזה. יש, יש מקרים, זה גורל, כן. זה סייעתא דשמיא, יש איזה מזל שמקבלים משהו בעולם הזה. אבל רק רואה חשבונות של מעלה יודע איך זה מתפקד, כן. אז מי שבאמונה שלו הוא מאמין שהפרס שייך לעולם הזה – הוא יתאכזב, כן. אבל מה אמרה המשנה: אל תהיו כאלו שמחכים את הפרס – תתאכזבו. אלא הם צודקים – יש פרס. אלא (אבל) כאלו שלא עובדים על מנת לקבל פרס, אבל אינם צודקים – יש פרס. זה מובן, או אני אסביר קצת יותר? זה מוסר לא קל, כן. לדעת שיש פרס, יש פרס. דאם לא כן, אין משמעות לבריאת העולם, לקיום העולם. יש יעד, זה העולם הבא. אבל לא לעבוד באותה כוונה – על מנת. מכיוון שזה מסוכן בעולם הזה. רק גדולים יודעים שזה לא שייך לעולם הזה. ״שכר מצווה בהאי עלמא ליכא״[710] חוץ מהמצוות שאוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא. וזה מצוות של מה שנקרא – מוסר, כן. מה שנקרא מוסר. הכנסת אורחים, מי שעושה שלום בין איש ואשתו – זה קשה מאד לעשות שלום בין איש ואשתו, וכן הלאה. יש מדרשים חמודים, אם אפשר לומר, על הברייתא ההיא. פעם נלמד אותם. ואם אתה מבין ולכן לא שמעתי יפה, טעיתי ממה ששמעתי ממך, לקבל שכר בעולם הזה, זה שייך כבר למה שאמרנו מקודם. הבנת? אבל צריך לדעת – ברור שיש פרס. אז זה לא קל להאמין שיש פרס, דאם לא כן – זה גידוף כלפי בורא עולם. אז מה זה העולם? משחק?

שאלה מהקהל: זה סותר קצת את העניין של לא על מנת לקבל פרס.

הרב: לכן זה גרסה שחכמים מביאים בסוגריים. יש אומרים ככה. ואני מכיר כמה פילוסופים גדולים, חיים בתקופה שלנו שמדברים באותו כיוון, כן. יש איזה מין גדלות באותה פילוסופיה. אבל לרוב הם עשירים. טוב, זה מובן מה שאני אמרתי? זה תרתי דסתרי. זאת אומרת, זה לא רציני לומר: אין תקווה - אבל חי מהתקוות שלו. טוב, אז לעניין. יש לכם אולי עוד הצעה? תורה שלא לשמה אבל בקדושה?

תשובה מהקהל: מישהו שלומד...

הרב: סליחה, תקום, מכיוון שאני לא שומע. אם אני לא רואה אותך אני לא שומע. תקום, תקום.

הערה מקהל: מישהו לומד ומטרתו רק לדעת.

הרב: תלוי לדעת מה. אם זה לדעת מה הקב"ה רוצה, זה נקרא לשמה.

הערה מקהל: אז זה כבר בגדר של לשמה. הרב רצה שניתן דוגמא של לא לשמה שהיא בגדר, אולי, של קדושה, לכאורה. 14:39

הרב: אני מסכים. אני מסכים. כדי לדעת, זה רמה גדולה מאד. זה עוד לא לשמה, אבל זה רמה גדולה מאד. נכון, אני מסכים. אם זה לדעת מה רוצה הקב"ה – זה נקרא לשמה, ברור. אבל זה לא כל אחד שבא עד אותה מדרגה שרוצה ללמוד דווקא את התורה כדי לדעת ולא את אני לא יודע מהles piednicure. יש, וזה נמצא הרבה אצל היהודים, וזה נקרא אפיקורסיות גמורה - יש אלו שמבינים שזה לא כבוד של האדם להתעסק בכל השטויות האלו שנקרא, מי יודע מה, וידאו, דיסקוטק, שטויות, אז מה עושים? משחקים בשחמט, כן. זה מכובד. זה אפיקורסיות, כן. זאת אומרת, כי כל העולם כולו נברא רק למשחק של שחמט? זה לא רציני. זה ממש ... אז אני מכיר גם כן, לכן אני אומר אני מכיר, זה קיים, כמה אפיקורסים כאלו שלומדים תוספות בעמקות, כאילו זה שחמט. לכן אתה רואה את הגבול. צריך להיזהר מזה. כן, יש לך שאלה?

שאלה מהקהל: אז הפלפול זה מסוכן?

הרב: ברור שפלפול זה מסוכן. מכיוון שאנחנו לומדים המהר"ל, צריך לדעת שהוא קילל את בעלי הפלפול.[711] קילל אותם, כן. לא רק שהיה נגד, כן. טוב, זה גם נושא בפני עצמו, זה נושא אדיר, כן. כי צריך לדעת שבדור שלנו יש התקדמות באופן חיובי. יש כבר הרבה, הרבה שעזבו את הפלפול. והפלפול הוא ממש משהו מפחיד. קצת פלפול בפלאפל זה ישר. טוב, אז זה העיקר של הסוגיה פה. אחר כך יש עוד קטע, אני אקרא אותו מהר כדי להגיע להסבר של המהר"ל על הקטע הראשון.

"אמר רבי יוסי" אם אני זוכר.

המשך קריאה: "רבי יוסי אומר גדול תלמוד תורה שקדם לחלה ארבעים שנה"

זאת אומרת, מתן תורה קדם לקיום של מצוות חלה ארבעים שנה.

המשך קריאה: "לתרומות ומעשרות חמישים וארבע שנה, ליובלות מאה וארבע שנה, וכשם שהתלמוד קודם למעשה"

שוב זה קשור לכלל של "סוף מעשה במחשבה תחילה" אז זה עלה במחשבה

המשך קריאה: "כך תחילת דינו של אדם אינו אלא על דברי תורה שנאמר: פוטר מים ראשית מדון"

זה פסוק במשלי.[712]

המשך קריאה: "וכשם שדינו קודם למעשה כך שכרה קודם למעשה"

שכר של תורה קודם לשכר של מעשה. אתה רואה שיש שכר, כן.

המשך קריאה: "שנאמר: וייתן להם (אוצרות) ארצות גויים ועמל לאומים יירשו"[713]

זה רמז לארץ ישראל. שכל אומות העולם רואים את זה כירושה שלהם, כנחלה שלהם – דווקא זה שייך לישראל. זה רמז באותו פסוק.

המשך קריאה: "בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ינצורו וגו'.[714] עד כאן"

הגמרא. אז נתחיל בפירוש של המהר"ל על הקטע הראשון.

המשך קריאה: " ופירוש זה, כי סבר רבי טרפון מעשה גדול, בשביל שהיה סובר כי המעשה היא השלמת האדם שמשלים האדם עצמו על ידי מעשה."

זה לא סתום מה שהוא אומר פה. קודם כל צריך לזכור כל מה שקדם. אבל אני אסביר את זה בקצרה. מעשה – זה קיום המצוות במעשה - זה תיקון האדם כיצור של <u>עולם הזה</u>, כפי שאמרנו מקודם, כן.

המשך קריאה: "ואף כי התורה בוודאי יש לה מעלה עליונה מצד שהתורה היא שכלית"

ושייכת לעולם הבא. מכל מקום, כשהמהר"ל אומר שכלית זה לא (הגדרת) השכל השכיח, איך אומרים את זה בעברית?

תשובה מהקהל: המצוי

הרב: המצוי. זה לא השכל המצוי שיש בבנקאות או שיש בכנסת, או שלא, בכנסת יש...יש כנסת גדולה. או באוניברסיטאות נאמר, לא גם כן שמה יש משהו... אלא זה השכל <u>הנפרד.</u> המחשבה הנפרדת מכל תמונה. "ותמונה לא ראיתם".[715] דברנו הרבה דוגמאות על זה, כן.

המשך קריאה: "מכל מקום, לעניין זה שהמצווה משלמת האדם"

משלימה את האדם.

המשך קריאה: "שהאדם שלם. וזה הוא יותר גדול כמו שהתבאר לפני זה"

"זה הוא יותר גדול" מבחינת התיקון במציאות של העולם הזה. ומיד הוא אומר את זה, לפי דעתי לא צריך הרבה הסברים. מכל מקום אני אחזור על הסוגיה. מיד הוא נותן דוגמה.

המשך קריאה: "דמיון זה כי אף שהיין יותר נחשב מהלחם כי היין משמח א-לוקים ואנשים"

יש פסוקים לזה.[716] משמח אנשים – אני מבין. אבל מה זה משמח א-לוקים? צריך ללמוד את זה.

המשך קריאה: "מכל מקום, הלחם מפרנס ומשלים את האדם. ולפיכך, מעלת הלחם שבו יושלם האדם, יותר עליון(נה) מן היין שהוא תוספת המדרגה ולא יושלם האדם על ידו"

מכיוון שמי ששותה יין לפני שאכל לחם – זה מסוכן. מי ששותה יין אחרי שאכל לחם – זה בסדר, זה שמחה. הבנתם את ההבדל? יש בגמרא שני ביטויים: יין משמח[717] ויין משכר.[718] אחד זה טוב והשני זה אסור, חוץ מפורים. ומה זה היין המשמח? זה היין אחרי הלחם. אחרי התיקון הגופני, החומרי, השייך לעולם הזה, אז אתה מגיע לאיזה מין הארה מלמעלה – גילוי מן השמיים. זה משמח. אבל אם זה בצד ההפוך – זה שיגעון. ברילקציה בלטינית.

שאלה מהקהל: מה עם קידוש?

הרב: קידוש, כן.

שאלה מהקהל: ששותים קודם ואחר כך אוכלים

הרב: אבל רואים – יש לחם. יפה, יפה. זה דיוק יפה. "אין מקדשים אלא במקום סעודה"[719] – זה הלכה. יפה. זה דיוק יפה מאד, כן. אסור לקדש בלי לחם, בלי סעודה.

שאלה מהקהל: (לא ברור) שובע..

הרב: כן. רציתי להגיע קצת אולי לא הערב. אבל נקדים קצת. כי התורה נמשלת ליין ונמשלת ללחם. התורה שנמשלת ליין זה תורת הנסתר. והתורה שנמשלת ללחם זה תורת הנגלה. זה פשוט, כן. ולכן, קודם כל ימלא כרסו מלחם – זה נקרא ש"ס ופוסקים.[720] זה לא ש"ס של ש"ס וחלום, כן...ואחר כך מגיע לנסתר. ולכן, פה אנחנו מרגישים את המתח של הנושא, של השאלה. כי מי שיש לו נשמה אז הוא מרגיש בדחיפות של היין הזה. אבל יש לו גם כן, קיבה. והוא צריך לאכול. לאכול זה מעשה. והרוחניות זה הלימוד. לכן זה הבעיה הטראגית נאמר, נאמר דרסטית, כי טראגית - אין טרגדיה ביהדות, של האדם. מצד אחד הוא רוצה לעלות מהר למעלה, כי הוא יודע שבלי להגיע למעלה אין שמחה. מצד שני, יש לו רגליים וצריך לפרנס אותם. אז יש איזה מין מתח. לכן זאת הייתה מחלוקת רצינית בין חכמי הדור באותו דור. אז נמשיך קצת. אני חושב שהמשל של יין ולחם...

שאלה מהקהל: מה עם "יין ישמח לבב אנוש"?

הרב: אה. זה הסבר שלי. זה מין clin d'oeil

תשובה מהקהל: קריצת עין

הרב: של המהר"ל. מכיוון כשהאדם הוא שמח, אלוקים הוא שמח. ולכן היין ששותה האדם משמח אלוקים.

הערה מהקהל: במשל יותם, שהעצים מתווכחים מי המלך, לגבי הכרם.[721]

הרב: אם אני זוכר הביאו את זה בחידון של התנ"ך לפני שנה, לא? נכון, נכון. אתם זוכרים שהיה במקדש מצווה מיוחדת של ניסוך היין. חוץ מניסוך המים, כן. בכל המצוות של יין נסך, סתם יין, יין כשר – זה סוגיה לא מבוטלת. אולי אני אגיד כמה משפטים על זה. אני מכיר הרבה יהודים תמימים שלא למדו כל צרכם ומתקשים להבין מה בין סתם יין ויין נסך. מכיוון שלמדו בבית ספר אפילו אולי באוניברסיטה אפילו בישיבות שעזבו, שיין נסך זה היה

היין של ניסוך היין של עובדי עבודה זרה. ומכיוון שעכשיו אין vin de messe … כזה, יין של עבודה זרה, אז סתם יין זה משמעות אחרת, סתם יין זה היין של הגויים סתם, בלי הכוונה של עבודה זרה, אז אולי סתם יין אפשר לשתות מכיוון זה לא יין נסך, כן. אבל ההלכה היא שכל מה ששייך ליין נסך שייך לסתם יין. ואני שמעתי מפי הרב צבי יהודה ז״ל הסבר נפלא. הוא אמר פעם, עכשיו אנחנו חיים בשלב של התרבות האנושית שאין כל כך [הפסקה קצרה בהקלטה] עבודה זרה ולכן סתם יין זה שייך, הבנתם? טוב, אז נמשיך. אז פה רציתי להסביר קצת במושגים הפילוסופיים אבל אני לא יודע אם זה צריך. אם תפסתם את המשמעות של המשל, זה מספיק, כן. אנחנו חיים בבת אחת בשתי עולמות. העולם התחתון דרך הגוף. וזה צורך הכלי של קיום הנשמה בעולם. כי בלי גוף אין נשמות. יש רק רפאים. זה שמה, בעמק.[722] ובעולם הנשמות יש נשמות אבל בעולם התחתון אין נשמות בלי גוף. זה רק רוחות במשמעות השלילית, רחמנא ליצלן. אבל יש בשורה טובה, לפי התורה: ארץ ישראל לא מחזיקה רוחות. אין רוחות בארץ ישראל. צריך לדעת את זה, כן. בכל שאר הארצות זה תופס, חוץ מארץ ישראל. ולכן, מי שבקיא בעניין הזה יודע את הגבולות האמיתיות. וכל שכן, כשעם ישראל יושב על ארצו. וזה מסביר אולי לפי המושגים של תורת הנגלה, למה ההרגשה בארץ היא אחרת מההרגשה בשאר הארצות. מי שכבר הרגיש את ההבדל הזה, יבין את זה, כן. כשהחכמים אמרו: האוויר של שאר הארצות הוא טמא והאוויר של ארץ ישראל הוא קדוש.[723] זה שייך קצת, קצת, לא רק לזה אבל קצת לכלל הזה שאין רוחות. אתם מבינים מה זה רוחות, כן?

תשובה מהקהל: נשמות

הרב: לא. אני אתרגם את זה בצרפתית ומישהו יתרגם. C’est les esprits des morts. זה רוחות. זה יותר חמור מ- fantomes. זה אולי מיראז׳.

שאלה מהקהל: אין בארץ?

הרב: אין בארץ

שאלה מהקהל: מה ההבדל בין רוח לנשמה?

הרב: לפי, טוב מכיוון ש...איך אני אגדיר את זה, אין רק יהודים בארץ אז יש משהו דומה. יש להם גם כן בתי קברות. זה נקרא: ״מקדש מעט״.[724] אפילו בחוץ לארץ, בית כנסת זה לא כנסיה, זה דומה בשם, כן. זה מקדש מעט. אבל מקדש. מעט אבל מקדש, כן. ולכן בבתי קברות של היהודים אפילו בחוץ לארץ יש איזה מין משהו דומה מבתי הקברות של ארץ ישראל. אין רוחות, יש פחות, נאמר, בחוץ לארץ. אבל מכיוון שיש גם בתי קברות של הגויים יש גם כן משהו שייך לזה. זה מספיק על הנושא, כן.

שאלה מהקהל: מה ההבדל בין רוח לנשמה?

הרב: קודם כל רוחות במשמעות ההיא לא שייך לרוח של מדרגות הנשמה, כן. אז אני מסביר בקצרה. לנשמה יש חמש מדרגות,[725] חמש שמות: 1. נפש זה החלק התחתון של הנשמה הקשור לעולם החיצוני. זאת אומרת, דרך הנפש אנחנו ביחס לעולם החיצוני. זה נקרא ״הנפש״. 2. והרוח זה החלק של הנשמה ששייך לעולם הפנימי של האדם. החיים הפנימיים. ולרוב, כמעט רוב רובם של בני האדם יש להם נפש ורוח. ואיזה מין שורש, איזו מין זיקה, איך אומרים את זה בעברית של הקבלה? שכחתי... ניצוץ, כן. איזה ניצוץ של נשמה. 3. נשמה זה כבר מדרגה אחרת שהיא מסביב לאדם בעולם הזה. זה נקרא: ״אור המקיף״, כן. אבל

אנחנו קשורים דרך איזה שורש שכלי לגמרי, במושגים של המהר״ל, לנשמה. ולכן, אם אתם שומעים שיש לנו רק ניצוץ של נשמה. רק היחידים אלו שנקראים ״יחידים״[726], יש להם נשמה כוללת, כן. ונפש ורוח. ולכן, רוב הפסוקים מדברים רק על הנפש ועל הרוח. ואחרי המיתה, איזה חלק מהנפש, איזה חלק מהרוח, נשאר באוויר, וזה נקרא רוחות או נפשות, כן. אבל נשמות, אין בעולם. יש ״עולם הנשמות״. זה מובן?

שאלה מהקהל: זה רק שלושה חלקים?

הרב: כן, ברור. כבר למעלה מזה. כבר נשמה, מי יכול לתפוס, כן. אבל למעלה מזה יש מה שנקרא: 4. חיה ועוד למעלה, יש מה שנקרא 5. יחידה.

שאלה מהקהל: ומה המשמעות של זה?

הרב: כן, צריך ללמוד ארבעים שנה כדי להגיע לזה. יש תקווה, אתה צעיר. זה קבלה, ברור. גם נפש זה קבלה. טוב, לכן כשאנחנו אומרים נשמה, צריך לדייק לפי הפסוק, מה הכוונה. אם זה הנפש, אם זה הרוח, אם זה הנשמה: נשמה במשמעות השכלית של המהר״ל, אם זה החיה, אם זה היחידה. מי שבקיא בפסוקים של התנ״ך, בעיקר בספר תהלים, כשהפרק משתמש בנפש, ברוח, יחידתי,[727] אז זה כוונה אחרת לגמרי. לכן אתם מרגישים שאי אפשר לתרגם את התנ״ך, אי אפשר. למשל: כמה פעמים, התורה, החומש, משתמש לרוב במילה ״נפש״, כן. ״נפש כי תחטא״[728] וכן הלאה. המתרגמים מתרגמים במילה הלועזית ששייכת לנשמה. לכן אי אפשר להשתמש באף תרגום של התנ״ך, אפילו כתוב על ידי רבנים. לא מכיוון שאינם מבינים מה שכתוב בעברית, אינם מבינים המשמעות בצרפתית או באנגלית, מכיוון שהשורש הוא בלטינית.

הערה מהקהל: או שאין מילה כזו.

הרב: סליחה?

הערה מהקהל: אין מילה כזו בלועזית

הרב: יש מילה. יש, יש מושג כזה. ברור, ברור, היה להם. יש בגמרא: ״חוכמה בגויים תאמין, תורה בגויים אל תאמין״.[729] וחוכמה בישראל – ספק...

טוב, אז נמשיך. למה דברנו על הנפש ועל הנשמה?

תשובה מהקהל: רוחות

הרב: הרוחות, כן. ולמה דברנו על הרוחות? אני לא מתמצא.

תשובה מהקהל: ארץ ישראל. על ההבדל בין ארץ ישראל.

תשובה מהקהל: ויין ישמח לבב אנוש.

הרב: אה, כן, כן. יצאנו מהיין.

הערה מהקהל: נכנס יין יצא סוד[730]

הרב: סתם זה עבודה זרה – זה היין. כן, אז נמשיך.

המשך קריאה: ״ולפיכך, מעלת הלחם שבו יושלם האדם יותר עליון״

יותר עליונה צריך לומר, היין, הלחם צריך לומר. זה השפה של המהר"ל. לא צריך לתקן כי יתכן שיש רמזים שלא תופסים וצריך לחזור ולחזור, טוב.

המשך קריאה: "שהוא תוספת המדרגה יושלם האדם על ידו. וכך המעשה שהוא השלמת האדם כמו שהתבאר, הוא יותר מן התורה"

המעשה הוא יותר מן התורה – רבי טרפון, כן. הוא יותר מן התורה – וצריך להבין: תלמוד תורה.

המשך קריאה: "שאינה השלמת האדם, ולפיכך סבר – המעשה גדול"

התורה אינה טבעית לאדם אלא לנשמת האדם

ופה אנחנו מגיעים כבר ונראה את זה יותר בפרק הבא, בעיה שנתקלנו הרבה פעמים. כי, רגיל, זה מצוי אצל תלמידי חכמים, נאמר, אצל תלמידים של תלמידי חכמים לרוב, כי ביטוי כזה: "כי התורה היא טבעית לאדם". אני חושב שזה חוסר דייקנות מצד המחנכים, לדבר כזה, ככה. פה אנחנו רואים כבר איזה הוכחה ראשונה שהתורה <u>אינה טבעית</u> לאדם כאדם. אלא התורה היא טבעית לנשמת האדם, לא לאדם. למי שיש לו נשמה, ברור. זה מובן, כן? רק דקה, נחזור לנושא הזה בפרק הבא, בעוד שלושה שבועות.

הערה מהקהל: כלומר, התורה היא טבע הנשמה

הרב: כן, אבל לא של האדם. כי האדם שייך לעולם הזה, האדם כאדם. מי שלא <u>קנה</u> תורה, אפילו ש<u>קיבל</u> במתנה, לא <u>קנה</u> תורה. כי אם צריך לקנות תורה, זה סימן שזה לא טבעי, לאדם. מה שטבעי לאדם, אנחנו מדברים על בני ישראל בנושא הזה. מה שטבעי לבני ישראל, זה דווקא דרך ארץ של התורה. הדרך ארץ העברי. זה טבעי ליהודי, כן. וזה מסביר הרבה דברים. ההתנהגות של היהודי, היא סוף סוף לפי דרך ארץ אחרת מההתנהגות של אומה זו או אחרת. זה מורגש, כן. ועכשיו שיש לנו מדינה, יש לנו ארץ ישראל כמדינה זה מורגש בכל העולם כולו. בכל העולם כולו יודעים את זה. כי פה מתנהגים אחרת. תשמעו, מדינה מתורבתת כבריטניה, היא צריכה ארבעים שנה כדי להבין מה קורה בטרור בסוריה. ארבעים שנה.

הערה מהקהל: יש כאלה שעוד לא הבינו.

הרב: יש כאלה שעוד לא יבינו לעולם, כן. וטוב, זה למעשה, זה כבוד לבריטניה. סוף סוף יש להם סגולה. כי קבלנו ארץ ישראל מידם.[731] עזרנו להם קצת. וטוב, אני חושב שזה לא רק בשורה טובה, בשורה חשובה השבוע ההחלטה של בריטניה נגד (סוריה). מה יצא מזה? אם מתמידים באומץ הזה, לא יודע. אבל מה יצא מזה? יתכן שיצא מזה דברים חשובים מאד. נחיה ונראה, נראה ונחיה, כן.

שאלה מהקהל: סליחה,

הרב: לעניין של טבעי?

שאלה מהקהל: כן. לנשמת האדם. אז אתה באיזה דרגה של נשמה אתה.

הרב: נשמה, פשוט.

שאלה מהקהל: נשמה. מה זאת נשמה? נפש זה לא מספיק.

הרב: לא זה לא מספיק. אולי אני אסביר את זה בקצרה, מכיוון שזה נושא חשוב.

ביאור חלקי הנפש

כן, יש מדרגות: נפש, רוח, נשמה – זה נקרא נר"ן. נפש, רוח, נשמחה – נר"ן. חיה, יחידה, אז האדם השלם נקרא: "נר"ן ח"י", כן זה המדרגה. אז, בכל מדרגה יש כל המדרגות. ולכן יש: נפש של נפש, רוח של נפש, נשמה של נפש וכן הלאה, בלי סוף. מדרגות זה אינסוף, כן. צריך לתקן את כל המדרגות כדי להצליח בחיים ולהגיע. עד פה יש עשרים וחמש מדרגות, כן. זה הסוד "כה".[732] "כה תברכו"[733], "כה תאמר אל בני ישראל".[734] ואז כשמגיעים לגמר התיקון אז אנחנו פנים אל פנים עם המדרגה של עשרים ושש, זה הוויה. הבנתם? אז, טוב, לא הבנתם אבל הנשמה שלכם הבינה.

שאלה מהקהל: "כה" באיזה ספר שלמדנו בנושא עקידת יצחק.

הרב: אה, "שבו לכם פה עם החמור ואני והנער נלכה עד כה".[735] יפה. ואולי אני אסביר את זה בקצרה מכיוון שזה נזכר. כי "פה" זה נכתב פ' ה' ולא פ' ו'. כי זה המדרגה לפני "א-לוקים". "א-לוקים" זה שמונים ושש, כן פו'. פה' זה המדרגה "ותחסרהו מעט מאלוקים"[736] – זה יודעים את הפסוק, כן. אז פה' זה רמז לקדושה הטבעית. אז אומות העולם מגיעים עד פה'. מדרגה לפני אלקות. זה מה שאמר אברהם אבינו לישמעאל ולאליעזר – אליעזר זה שורש של מה שנקרא, הפילוסופים קוראים לזה "אגנוזה",[737] כן. Le chemin de Damas[738], דמשק,[739] כן. אבל ליצחק מגיע הוויה, לא א-לקות: "ואני והנער נלכה עד כה" שזה (כ"ה) הוויה. מבינים את ההבדל? כן. אז אני חוזר על הפסוק: "שבו לכם פה עם החמור" אז זה נושא חשוב מאד, בעיקר בתורת הרב קוק. זה מה שנקרא "קדושה טבעית"[740]. זה מושג ארץ ישראלי, זה רק בתורת ארץ ישראל. המושג הזה "קדושה טבעית" זה לא ידוע בישיבות בחוץ לארץ. הם מתקוממים נגד זה. כי כל הקדושה שלהם זה נגד הטבע, ואתה בא ואומר "קדושה טבעית"? אתה ישראלי. ומבינים את זה, זה נושא חשוב, כן. ויש הלכה שבאה מהתלמוד, מסכת שבת, פרק "כל כתבי הקודש".[741] ספר תורה שבלה, זאת אומרת, ספר תורה שהוא ישן, ורוב האותיות נעלמו אבל נשאר עשרים וחמש אותיות, הוא עוד קדוש. מה זה עשרים וחמש? זה רמז לקדושה הטבעית. זה מובן?

שאלה מהקהל: רגע, אבל הקדושה הטבעית אתה מתכוון (לא ברור)

הרב: לא, לא. הקדושה של כל הבריאה. כי סוף סוף, אף על פי שהעולם, נאמר, התקלקל. יש זוהמה, יש קליפה, אבל בכל זאת זה העולם שהקב"ה ברא. ולכן, יש קדושה טבעית שטמונה בחומר. וצריך להבין שהשורש של אותה קדושה טבעית הוא, זה קשה להסביר את זה בקצרה, אולי יותר למעלה מהשורש של הקדושה העל טבעית. שוב, נחזור לכלל הבסיסי: "סוף מעשה במחשבה תחילה",[742] אמרתי תפילה, זה יפה. אז מה אומר הפסוק הראשון של התורה? "בראשית ברא אלוקים את השמיים ואת הארץ",[743] כן. אז סוף מעשה – זה הארץ, היה במחשבה תחילה, שוב תפילה. אז בא רש"י מיד[744] ואומר: איזה ארץ? ארץ ישראל. כי סוף סוף, ארץ ישראל זה סוף המעשה, כן. ולכן, הכל נברא בשביל הארץ וכל הארץ בשביל ארץ ישראל וכן הלאה, כן. וארץ ישראל בשביל ירושלים, וירושלים בשביל הר המוריה, הר

המוריה בשביל בית המקדש (ובית המקדש) בשביל קודש הקודשים – יש לנו תוכנית. טוב, אז הנה, סליחה מה השעה?

תשובה מהקהל: תשע ורבע

הרב: יש לנו קצת זמן, כן?

שאלה מהקהל: למי זה יותר טבעי למי שאומר שמע או למי ששומע כישראל?

הרב: לא הבנתי את השאלה, לא שמעתי את השאלה. תסביר.

שאלה מהקהל: שמע ישראל. כשאנחנו אומרים שמע ישראל, למי זה יותר טבעי? למי שאומר שמע או למי ששומע כישראל?

הרב: יש, זה יפה. שאלה יפה. זאת אומרת, למי שאומר "שמע" הוא מסתפק בתורה בלי ישראל – זו הייתה הכוונה, כן? אתה ציוני טהור. זה שאלה יפה. כי לימוד בגמרא נקרא: "שמעתתא", כן. אתה יודע את זה. אז מי שמסתפק ב"שמעתתא" באיזושהי פינה, כן, ולא ישראל. יש בגמרא, שהמלאכים מקדשים את ה' אחרי שלוש תיבות:[745] "קדוש קדוש ה' צבקות", סליחה, "קדוש קדוש קדוש ה' צבקות".[746] אבל ישראל מקדש את ה' אחרי שתי תיבות: "שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד".[747] ולכן צריך שתי התיבות האלה. לא, זה שאלה יפה מאד. כי זה מסביר, מה?

הערה מהקהל: "בראשית ברא א-לוקים"

הרב: יפה גם כן. זה לא אותו מקור, זה מקביל. וזה מסביר, ואני מודה שאף פעם לא ראיתי הסבר על זה, יתכן שזה קיים אבל לא זכיתי. למה ישראל לא מקדשים אחרי תיבה אחת? כי אחרי תיבה אחת זה הישיבות של חוץ לארץ.[748] זה מספיק. זו הייתה הכוונה, כן? אז אולי נמשיך קצת אחר כך.

המשך קריאה: "נענו כולם (ואמרו) תלמוד תורה גדול שמביא לידי מעשה"

ואתם מרגישים שהמהר"ל לא התייחס (לדעה של רבי עקיבא?), יפה. למה? מכיוון שלמד את זה כבר. וזה, עכשיו זה מובן מאליו. הבנו שהתלמוד גדול מכל. ולכן מה שהיה צריך להסביר זה דעת רבי טרפון, זה ברור. עכשיו הוא מגיע למסקנה. לא, אני רוצה, אולי נמשיך, אם אין מספיק זמן, בשיעור הבא. להסביר שוב את העניין הזה: "כי התורה אינה טבעית לאדם". שצריך ללמוד אותה. צריך לקנות אותה. ומה זה הלימוד? זה דווקא מה שהופך המתנה לקניין. בשבועות, יש לנו מתן תורה – זה מתנה, כן.[749] אבל התורה נמצאת בארון. מתנה. זה ברור, כן? למה אתם צוחקים? זה לא חנות תכשיטים. מה?

תשובה מהקהל: רק בגלל הארון.

הרב: זה לא ארון? כן, זה ארון. לא הבנתי, טוב. ויש ארון פה. ואבל צריך להגיע לקניין התורה.[750] קנה תורה, קנה עולמו. והעולם ניתן במתנה. "בראשית ברא" – זה מתנה, מידת החסד. וצריך לקנות את הזכות לקבל כל אחד – עולמו. וכל אחד יש עולמו שלו.[751] והוא מכיר אותו. זה העולם כפי שהוא היה רוצה שהעולם יהיה. זה העולם של כל אחד, כן. וזה קיים. ואי אפשר להחליף אחד עם השני. כל העולמות האלו זה יקר מאד. מכיוון שהקב"ה ברא אותם, הוא יודע מה שהוא עשה. ולכן, כל אחד חייב לומר, זה גמרא: "בשבילי נברא העולם",[752] כן. אבל שוכחים מה שיש אחר כך. בבת אחת צריך לומר: " ואני רימה

ותולעה״,[753] כן. לא, לא, גם זה קשה. כי זה אמת וזה אמת. זה אמת מצד הנשמה וזה אמת מצד הגוף – במקום רימה ותולעה. וכל עוד הנשמה בגוף, הגוף זה יקר מאד. זה כלי. ומיד כשהנשמה מסתלקת, זה טמא. צריך לכבד מכיוון שזה היה כלי של קדושה, אבל זה אבי אבות הטומאה. וצריך להבין את זה פשוט. זה מציאותי, זה פשוט. אז מה הייתי? איך התחלתי? איזה נושא הייתי?

תשובה מהקהל: לימוד התורה

הרב: אה כן, כן, ולכן דווקא הלימוד, הסברתי את זה כבר, הלימוד זה מה שהופך את המתנה לקניין. אז זה ברור שבלי לימוד אין טבעיות של התורה. אבל מה כן טבעי? וזה חשוב להבין את זה, זה הדרך ארץ העברי שזה ירושה מזכות אבות, בלי שום פקפוק. ואפשר לקנות גם את זה. להקנות את זה. זה החינוך. זה המוסר. אפשר ולכן אני אומר, זה עניין של מחנכים, צריך לא לבלבל את השורות. צריך להבין כי התכלית של החינוך זה המוסר והתכלית של תלמוד תורה זה הקדושה.[754] ובדורות כתיקונם, החינוך זה היה עד גיל הבר מצווה. לא צריך יותר. זה חינוך. לכן נקרא ״בר חינוך.״ ומגיל הבר מצווה נקרא ״בר מצווה״. הוא שייך לעולם הקדושה, מצווה לקדושה. עד כאן, עד גיל שלוש עשרה – זה חינוך. מה קורה? קרה מה שקרה בגלל כל הדברים, ואנחנו צריכים לחנך ילדים בן (בני) ארבעים. זו הצרה. במשפחה כתיקונה החינוך מסתיים בגיל הבר מצווה, כן, ואחר כך הילד הזה הוא נקרא מבוגר. בר מצווה. לא לכל המצוות לגמרי, יש מצוות צריך להגיע לשמונה עשרה, מצוות שצריך להגיע קצת יותר, קצת יותר, קצת יותר, אבל בכל זאת כבר בר מצווה, הוא איש ולא ילד. והרבה בעיות של התרבות הנוכחית באות מפה. מתייחסים לאיש כילד מכיוון שעבר כבר את הבר מצווה ובמשפחה הייתה חגיגה של בר מצווה ולא בר מצווה ממש, כן. אני זוכר, טוב זה זיכרון אישי, עד גיל הבר מצווה , אני הייתי, זה היה כבוד בשבילי, הייתי מביא לבית הכנסת את הטלית של האבא מכיוון זה שבת, לא (מטלטלים). אז בגיל הבר מצווה היה אסור לי לקחת את התיק. מה עושים עכשיו? גם ילד של גיל בר חינוך אוסרים לו לקחת את התיק של האבא, כאילו הוא כבר בר מצווה. אינו בר מצווה הוא בר חינוך, כן. ולפי דעתי עדיף שהילד ידע את האמת, שזה מותר לו מכיוון שהוא לא בר מצווה ושמגיל בר מצווה ואילך אז, זה מובן? כולם יודעים מה זה גיל הבר מצווה. ואם לא מסבירים לילד למה דווקא באותו יום הוא בר מצווה, הוא לא מבין כלום. כל עוד שהילד אינו מסוגל לתת חיים למישהו אחר, אני לא מוצא ביטויים אחרים מכיוון שזה נושא עדין, אז, מיד כשהוא מסוגל להוליד, הוא בר מצווה. זה שעת הבר מצווה, כן. ולכן מכיוון שהבנות זה שנה לפני זה, אז לכן הן, איך אומרים? בנות מצווה, שנה לפני זה. ועכשיו יש איזה בלבול בין ״בר חינוך״ ו״בר מצווה״. ועכשיו אנחנו חיים בדור שלא כתיקונו. יש הרבה הרבה תינוק, תינוקות שנשבו, מבינים למה אני מתכוון. אז צריך להתייחס לתינוקות שנשבו האלה אפילו אם הם בגיל ארבעים, לפי הסדר. קודם כל בר חינוך ויום או יומיים והבית דין יכריע, בר מצווה. ואני מתכוון לבעלי תשובה, הבנתם? טוב, אז אולי הערב נסתפק בזה ונמשיך בשיעור הבא. אז מי שרוצה לקחת את הדף – ייקח, בתנאי שילמד קצת. מי שלא רוצה, יחזיר לשיעור הבא מכיוון שזה עולה כסף. 1:17.05

תורת ה׳ תמימה ותורת האדם

<u>שיעור חדש:</u>

אין לי את הדף פה. כן, פה. "ורבי יוסי הביא ראיה שהתלמוד גדול." אתם זוכרים למדנו כבר את החלק הראשון של הגמרא בקידושין, המחלוקת בין רבי טרפון ורבי עקיבא והמסקנה של החכמים ש: "גדול תלמוד שמביא לידי מעשה." זוכרים את זה? טוב. אני לא זוכר אם נשארו שאלות מהשיעור הקודם. נדמה לי ששאלה אחת הייתה עוד עומדת ותלויה. לא? אז לפני שנמשיך, אני רוצה לחזור לאיזה סוגיה בגמרא שלמדנו פעם, אני לא זוכר אם זה בשיעור הזה או בשיעור אחר, על הגדרה מה זה נקרא "תלמוד תורה". הגענו גם כבר בכמה שיעורים על הנושא הזה לעניין. מכיוון שהמחלוקת היא בין תלמוד תורה סתם, בלי הגדרה, ותלמוד שמביא לידי מעשה, אז ברור שיש עניין בפני עצמו: מה זה נקרא "תורה" בלשון חכמים. הבנתם את השאלה, כן? כי ראינו שיש התלבטות אם מדובר בלימוד השולחן ערוך. ולימוד השולחן ערוך זה לא לימוד דרך ספר אלא: "דברי תלמוד תורתך".[755] זה לימוד של תורה שבעל פה, עם רב. אתם זוכרים את זה, כן. זה ההבדל בין השיטה של הצדוקים והשיטה של הפרושים. אני לא רוצה לחזור לזה. זה נושא רחב, נושא חשוב. ואז יש כבר הגדרה ראשונה רגילה, אמתית, של מה זה תלמוד תורה? זה לימוד הגמרא, לימוד התלמוד שנקרא גמרא. זה מובן? כדי להגיע להלכה פסוקה, טוב. אבל פה לפי האווירה של המחלוקת עצמה אנחנו מרגישים שיש דברים בגו. לכן אני, וחוץ מהעניין של הנגלה והנסתר. כי גם במישור של הלימוד כדי לקיים, כדי לעשות, יש עניין של נגלה ונסתר. זה הנושא של טעמי המצוות. זה נושא אחר, זה נושא חשוב. אנחנו יודעים שאנחנו לא יודעים את טעמי המצוות, כן, מכיוון שהכוונות של המצוות לומדים את זה רק בקבלה. אז יש הסברים לפי מחשבת ישראל, לפי אמונת ישראל, לפי ההיגיון, לפי כל מה שאפשר להשתמש בזה כדי להגיע לכבוד התורה. אבל הכוונות של המצוות, הכוונה של התורה עצמה, כשהתורה נתנה מצווה כלשהי, יש לה כוונה מסוימת. למה היא מתכוונת? זה אנחנו לומדים רק בכוונות של חוכמת הנסתר. וצריך לדעת שזה נדיר מאד, זה נקרא "סתרי תורה", זה נקרא "חוכמת הנסתר", כל ההגדרות הידועות, זה נדיר מאד. רק אני רוצה להסביר את עצמי: רק יחידים בעולם עוסקים בזה. זה מישור אחר, באותו רבד של הלימוד כדי לקיים. זה מובן? טוב. אני רוצה רק להזכיר מה שראינו פעם. בתפילה אנחנו מתפללים "השיבנו לתורתך", בשמונה עשרה[756]. וגם חכמים הכי גדולים מתפללים ככה, "השיבנו לתורתך". מה זאת אומרת, אין תורה בידינו? כן, יש תורה בידינו אבל זה נקרא "תורתנו", לא "תורתך". מבינים מה שאני אומר, כן? ולמשל כמה מימרות: "על מה אבדה הארץ"[757] על עזבם

הערה מהקהל: על עזבם תורתי

הרב: כן, זה הפסוק. אז זאת אומרת - תורתי. התורה כפי שהקב"ה נתן אותה. וזה נושא חמור. הרמח"ל דיבר הרבה על זה.[758] אפשר אולי להגדיר את זה כהחטא הגדול שהיה בהיסטוריה שלנו. עזיבת התורה בבחינת "תורתי" – תורת ה' תמימה, תורת ה'. יש לנו תורה בידינו, אבל זה תורתנו. ברור שמכיוון שהכוונה שלנו היא לשמה, גם: "ובתורתו יהגה יומם ולילה."[759] לכתחילה, בהתחלת הפסוק נקרא תורתו, תורת ה', ואם הכוונה שלו ברורה, נקייה, לשמה, אז מה שיכול להשיג זה נקרא תורתו: "ובתורתו יהגה יומם ולילה" – כאילו זה תורתו שלו, של האדם, כאילו זה תורתו של הקב"ה.[760] זה דרש ידוע, בסיסי. ואני זוכר, הרב צבי יהודה זכרונו לברכה, כשהיה מסביר לנו את הנושא היה אומר, יש פסוק שאומר (והיה אומר)זה מפי החפץ חיים – "תורת ה' תמימה"[761] – איש לא נגע בה. היא עוד תמימה. הבנתם את הדיוק. וזה דרש יפה מאד, מכיוון שזה קשור למציאות. טוב, אבל בכל זאת, יש כמו שאנחנו אומרים, אתם זוכרים אפילו אם אתם זוכרים בסליחות של הושענא רבא, גילוי לבר יוחאי וחבריו – זה גילוי אליהו הנביא.[762] גילוי לרבי מאיר. זה נדיר, כן. טוב.

אז בכל זאת, יש סוגיה בגמרא, שאני רוצה לחזור עליה בקצרה, והרמב"ן, בהקדמה שלו בתורה, מביא את אותה סוגיה, ברמיזה, כדי להדגיש מה זה תורה.[763]

בראשית – בשביל ראשית

זה קשור לנושא הראשון שאנחנו לומדים על פרשת בראשית. ומכיוון ששוב השנה למדנו את זה, לא פה, אבל למדנו, אני חוזר לזה בקצרה. אתם זוכרים מה שאומר רש"י בהתחלת פירושו: "אין המקרא הזה אומר אלא דרשני, כמו שדרשו חז"ל: אין ראשית אלא תורה שנאמר: ה' קנני ראשית דרכו" ואין ראשית אלא ישראל שנאמר: ראשית תבואתה".[764] זוכרים את הדיוק הזה של רש"י? זה הפשט של רש"י. והנושא שלו הוא רוצה להסביר את המובן של הפסוק הראשון לפי הפשט, הוא רוצה להסביר – "בראשית ברא א-לוקים" – הפסוק הזה לפי רש"י אין לו פשט. מכיוון שצריך להסביר בראשית מה? וכתוב בראשית סתם, כן. אני לא זוכר איך אומרים בחוכמת הדקדוק,

תשובה מהקהל: סמיכות

הרב: לא, אין סמיכות דווקא. אין סמיכות. איך אומרים un adverb? שכחתי.

תשובה מהקהל: תואר הפעל

הרב: מה?

תשובה מהקהל: תואר פעל.

הרב: מה? איזה מין חיה זה? תואר פעל, טוב. אז המילה בראשית צריכה (צריך) להבין אותה לא במשמעות של סמיכות. ותחת המילה הראשונה, "בראשית", תראו בפסוק אם יש לכם ספר, יש טרחא. זאת אומרת, זה טעם שמפריד בין המילה בראשית והשאר, וההמשך. אז: "בראשית, ברא א-לוקים את השמיים ואת הארץ." ולא כרגיל, המילה ראשית זה ראשית משהו. ולכן, בראשית מה ברא? ואחר כך מה ברא? מכיוון וזה גם דיוק של רש"י, כי הכל נכלל בביטוי "שמיים וארץ". אם בראשית ברא שמיים וארץ, אחר כך מה ברא? כן. ולכן, זה לא קל. אז כאילו רש"י אומר: הפסוק הזה אין לו פשט. ולכן, "אין המקרא הזה אומר אלא דרשני". צריך לדרוש דרשה על המילה "בראשית". והוא מביא שתי דוגמאות מהדרשות של חז"ל. מה זה בראשית? בשביל התורה שנקראת ראשית, בשביל ישראל שנקרא ראשית. גם באותו רבד, זה לא קל הרש"י הזה. למה הוא מביא שני דוגמאות ולא השאר. למשל, התרומה נקראת ראשית, המעשר, וזה הנושא שלנו. והרמב"ן[765] מביא את שאר הגרסאות של המדרש, סליחה. ואם רש"י בחר בדוגמה אחת, למה שתיים? ואז הוא מסביר את זה ככה: בשביל הדבר שנקרא "ראשית", נברא העולם. 1:27:19

וצריך להבין במשמעות אחרת לגמרי, לא בהתחלה. זה לא המשמעות של בהתחלה, בראשונה. אם הפסוק היה רוצה לומר בהתחלה, בראשונה, היה אומר בהתחלה, בראשונה. אבל אמר "בראשית". עם הדבר שנקרא "ראשית" או בשביל הדבר שנקרא "ראשית" נברא העולם. כאילו הוא רוצה להסביר לנו: יש תכלית לעולם. מהו התכלית? התכלית זה הדבר שנקרא ראשית. אז התקדמנו קצת במובן של הרש"י הזה, כן. הוא אומר, בשביל התורה – כדי לקיים את התורה. כדי שהתורה, הערכים של התורה, לא יישארו בעולם הערכים אלא יהיו בעולם המציאות, יתגשמו בעולם המציאות. אז ברא עולם בשביל אותה התורה. כל עוד שלא היה העולם נברא, מציאותי, התורה הייתה בבחינת ערכים של מעלה. מבחינת אמת, לא בבחינת מציאות. כדי להגשים את התורה שנקראת ראשית, ברא עולם. וזה שיטה אחת

מתוך המדרש ושיטה שאנחנו מוצאים אותה בשיטות הלימוד, כי התכלית, העיקר, הקריטריון של האמת - זה התורה. השיטה השנייה - זה האדם. האדם יקיים את התורה. ופה יש לנו נושא חשוב מאד: מה עדיף? הערכים או האדם, שמקיים את הערכים? כי הערכים בלי אדם, מה מועיל? זה נשאר בעולם האמת. בעולם האמת במשמעות אחרת של המשמעות הרגילה, כן. וסליחה, ופה יש הנה הגירסה של המדרש: מה קדם במחשבה, התורה או ישראל?[766] ומהי החשיבות של השאלה? אם יש התנגדות בין האינטרסים של התורה והאינטרסים של האדם, מה עדיף? האדם או התורה? אז יש לכם איזה נטייה, שיטה שאומרת: "ייקוב הדין את ההר."[767] התורה אמרה ככה, שהאדם יסתדר, הוא צריך לקיים את התורה. ויש שיטה אחרת, קב ונקי, אתה זוכר? ייקוב הדין את ההר, וסיני

תשובה מהקהל: סיני ועוקר הרים

הרב: "סיני ועוקר הרים."[768] טוב נתתי את ההסבר לפני השאלה. זה קצת חידוש. "סיני ועוקר הרים". זאת אומרת, חוכמה כל כך גדולה, שהחכם הזה יכול לעקור את ההרים, כולל הסיני. מובן? ויש לכם רבנים שכל המגמה שלהם זה להציל את האדם. שהאדם יגיע עד מקומו יבוא לשלום - יגיע לתכלית. ואיך הוא יכול להגיע לתכלית? דרך התורה. זה התורה שמביאה אותו לתכלית - שהוא עולם הבא, כן. יש לכם שיטה אחרת. לפי דעתי, שתי השיטות הן אמתיות, "אלו ואלו דברי אלוקים חיים." אבל לפי דעתי, אני יכול לומר, ההלכה, המסורת בחרה בין שתי השיטות האלו, אף על פי ש"אלו ואלו דברי אלוקים חיים." והשיטה שנייה היא שצריך לעשות גדר לתורה, להציל את התורה. האדם יסתדר. הוא לא יכול, יחזור בגלגול, אבל התורה זה התורה. מבינים את ה? אז כפי שאני אמרתי, ואנחנו רואים את זה לפי המדרש שבמקור של הנושא, המסורת בחרה בשיטה הראשונה. ככה מסביר המדרש מי קדם במחשבה? ישראל קדם במחשבה. זאת אומרת, התכלית של הבורא זה ישראל, ולכן צריך תורה. ויש לכם שיטה אחרת, זה מובן שלא רואים את זה, בכלל לא, כן. "ייקוב הדין את ההר". זאת אומרת, הדין הוא ככה, שהאדם יסתדר, יתפוצץ. ביהודית-ערבית היינו אומרים יתננזלל.?? שהוא יהיה כמו זלזול, כן, יתננזלל. טוב, זה מובן? אז זה ההתחלה של הנושא. אז אני חוזר על הרש"י, כן.

אין המקרא הזה אומר אלא דרשני - כמו שדרשו חז"ל ...

החסידים, שמעתי את זה מפי דרשן חסיד, זה מהבית המדרש של הרב רוטנברג שליט"א בפריז. דבר יפה מאד, שזה מסורת חסידית. צריך לקרוא רש"י אחרת. הכוונה שלו זה לא רק על אותו פסוק אלא על כל המקרא. ולכן הוא אומר: "אין המקרא הזה אומר אלא דרשני". לא אמר הפסוק הזה, אלא כל המקרא צריך דרש. אין לו פשט. זה מובן? והוא מביא הוכחה. הוא קורא את רש"י ככה: "אין המקרא הזה אומר אלא דרשני כמו שדרשו רז"ל." נקודה. זאת אומרת, צריך להבין המקרא. אבל איך להבין אותו? אלא כמו שדרשו רז"ל – לפי מסורת ישראל. מכיוון, וההסבר הוא פשוט, מכיוון שאותו ספר שקוראים לו "ספר הספרים", הגויים קוראים לו ככה, כן. אותו ספר, מה הוא אומר לנו? תלוי מי קורא. אם זה יווני שקורא אותו אז יוצא מזה איזה מין חוכמה יוונית, כן. ואצל הנוצרים זה נקרא הדת האורתודוקסית היוונית, כן. דרך אותו ספר. אם זה לטיני- רומאי, אז זה יוצא הנצרות הקתולית, אותו ספר. אם זה אנגלוסכסי אז anglais saxophone (les). אם זה אנגלוסכסי יוצאת הנצרות הפרוטסטנטית. אם זה ערבי, סוף סוף יוצא הקוראן שלהם. אם זה יהודי,

אולי זה התנ"ך, אולי זה התורה. אבל איזה יהודי? חז"ל. ולכן : "אין המקרא הזה אומר אלא דרשני כמו שדרשו חז"ל." אתם רואים זה אותו משפט של רש"י, אבל במשמעות אחרת. ורש"י מביא ראיה : "מכיוון שאין ראשית אלא תורה ואין ראשית אלא ישראל," זאת אומרת, אין תורה אלא תורת ישראל ואין ישראל אלא ישראל של התורה. אז זה רש"י אחר לגמרי עכשיו, כן. וכמובן, פה, אנחנו מגיעים למושג של מקרא, שמשמעו תורה, וזה כבר הגדרה אחרת של תלמוד תורה. זה לא ללמוד את התורה, המקרא הזה, שמספר שהקב"ה אמר למשה לומר לישראל כמה מצוות, כן. אבל דרך אותם הפסוקים שמדברים על המצוות, מצוות ה' לישראל ביד משה – דרך משה, אנחנו לומדים את זה בגמרא. דרך המשנה, אז זה התלמוד תורה של ההגדרה הראשונה שראינו. ללמוד את התורה כדי לדעת איך לקיים את המצוות. אבל מה אנחנו לומדים? גמרא. לא המקרא. ואנחנו מיד נראה סוגיה אחרת, שמגדירה מצווה של לימוד אחר לגמרי, לימוד את (של) המקרא כמקרא. וזה נקרא "תורה" לפי הגמרא. כי, ההגדרה הראשונה זה כבר לא נקרא תורה, זה נקרא משנה. הבנתם את זה? טוב אז נראה את המקור. אז המקור זה במסכת ברכות, דף ד', סליחה, רק דקה אני אבדוק. לא זוכר. מסכת ברכות, דף ה' אני חושב.[769] יש לנו ככה :

"אמר רבי לוי בר חמא, אמר רבי שמעון בן לקיש"

ואנחנו יודעים שרבי שמעון בן לקיש, הוא תלמידו של רבי יוחנן, שהוא תלמידו של רבי שמעון בר יוחאי. ולכן כשמצטטים איזה מקור של חכמים בשם רבי שמעון בן לקיש או רבי לוי בר חמא בשם רבי שמעון בן לקיש, ואנחנו יודעים שזה בשם רבי יוחנן, זה בשם רבי שמעון בר יוחאי, יש משהו שמסתתר פה, כן אז :

"אמר רבי שמעון בן לקיש : מאי דכתיב"

פסוק בספר שמות[770]

"ואתנה לך את לוחות האבן ואת התורה והמצווה אשר כתבתי להורותם"? לוחות האבן – אלו עשרת הדברות. תורה – זה מקרא, והמצווה – זה משנה, אשר כתבתי – אלו נביאים וכתובים, להורותם – זה גמרא. מלמד שכולם ניתנו למשה מסיני".

זה המימרא של ריש לקיש. אז אני חוזר בקצרה על הפסוק : ואתן לך את לוחות האבן - זה עשרת הדברות, והתורה – הגמרא אומרת, זה מקרא. והמצווה – שזה כתוב בתורה – פסוקים שמדברים על המצוות. אז זה משנה וכן השאר, כן. אז המטרה של המימרא פה זה להסביר שהכל ניתן למשה מסיני. מכיוון שנביאים וכתובים זה המשך התורה עצמה, וכל התורה כולה זה המשך של עשרת הדברות, אשר כתבתי להורותם – גמרא.

שיעור 11

תורת ה' תמימה ותורת האדם

אין לי את הדף פה. כן, פה. "ורבי יוסי הביא ראיה שהתלמוד גדול." אתם זוכרים למדנו כבר את החלק הראשון של הגמרא בקידושין, המחלוקת בין רבי טרפון ורבי עקיבא והמסקנה של החכמים ש: "גדול תלמוד שמביא לידי מעשה." זוכרים את זה? טוב. אני לא זוכר אם נשארו שאלות מהשיעור הקודם. נדמה לי ששאלה אחת הייתה עוד עומדת ותלויה. לא? אז לפני שנמשיך, אני רוצה לחזור לאיזה סוגיה בגמרא שלמדנו פעם, אני לא זוכר אם זה בשיעור הזה או בשיעור אחר, על הגדרה מה זה נקרא "תלמוד תורה". הגענו גם כבר בכמה שיעורים על הנושא הזה לעניין. מכיוון שהמחלוקת היא בין תלמוד תורה סתם, בלי הגדרה, ותלמוד שמביא לידי מעשה, אז ברור שיש עניין בפני עצמו: מה זה נקרא "תורה" בלשון חכמים. הבנתם את השאלה, כן? כי ראינו שיש התלבטות אם מדובר בלימוד השולחן ערוך. ולימוד השולחן ערוך זה לא לימוד דרך ספר אלא: "דברי תלמוד תורתך".[771] זה לימוד של תורה שבעל פה, עם רב. אתם זוכרים את זה, כן. זה ההבדל בין השיטה של הצדוקים והשיטה של הפרושים. אני לא רוצה לחזור לזה. זה נושא רחב, נושא חשוב. ואז יש כבר הגדרה ראשונה רגילה, אמתית, של מה זה תלמוד תורה? זה לימוד הגמרא, לימוד התלמוד שנקרא גמרא. זה מובן? כדי להגיע להלכה פסוקה, טוב. אבל פה לפי האווירה של המחלוקת עצמה אנחנו מרגישים שיש דברים בגו. לכן אני, וחוץ מהעניין של הנגלה והנסתר. כי גם במישור של הלימוד כדי לקיים, כדי לעשות, יש עניין של נגלה ונסתר. זה הנושא של טעמי המצוות. זה נושא אחר, זה נושא חשוב. אנחנו יודעים שאנחנו לא יודעים את טעמי המצוות, כן, מכיוון שהכוונות של המצוות לומדים את זה רק בקבלה. אז יש הסברים לפי מחשבת ישראל, לפי אמונת ישראל, לפי ההיגיון, לפי כל מה שאפשר להשתמש בזה כדי להגיע לכבוד התורה. אבל הכוונות של המצוות, הכוונה של התורה עצמה, כשהתורה נתנה מצווה כלשהי, יש לה כוונה מסוימת. למה היא מתכוונת? זה אנחנו לומדים רק בכוונות של חוכמת הנסתר. וצריך לדעת שזה נדיר מאד, זה נקרא "סתרי תורה", זה נקרא "חוכמת הנסתר", כל ההגדרות הידועות, זה נדיר מאד. רק אני רוצה להסביר את עצמי: רק יחידים בעולם עוסקים בזה. זה מישור אחר, באותו רבד של הלימוד כדי לקיים. זה מובן? טוב. אני רוצה רק להזכיר מה שראינו פעם. בתפילה אנחנו מתפללים "השיבנו לתורתך", בשמונה עשרה[772]. וגם חכמים הכי גדולים מתפללים ככה, "השיבנו לתורתך". מה זאת אומרת, אין תורה בידינו? כן, יש תורה בידינו אבל זה נקרא "תורתנו", לא "תורתך". מבינים מה שאני אומר, כן? ולמשל כמה מימרות: "על מה אבדה הארץ"[773] על עזבם

הערה מהקהל: על עזבם תורתי[774]

הרב: כן, זה הפסוק. אז זאת אומרת - תורתי. התורה כפי שהקב"ה נתן אותה. וזה נושא חמור. הרמח"ל דיבר הרבה על זה.[775] אפשר אולי להגדיר את זה כהחטא הגדול שהיה בהיסטוריה שלנו. עזיבת התורה בבחינת "תורתי" – תורת ה' תמימה, תורת ה'. יש לנו תורה בידינו, אבל זה תורתנו. ברור שמכיוון שהכוונה שלנו היא לשמה, גם: "ובתורתו יהגה יומם ולילה."[776] לכתחילה, בהתחלת הפסוק נקרא תורתו, תורת ה', ואם הכוונה שלו ברורה, נקייה, לשמה, אז מה שיכול להשיג זה נקרא תורתו: "ובתורתו יהגה יומם ולילה" – כאילו זה תורתו. תורתו שלו, של האדם, כאילו זה תורתו של הקב"ה.[777] זה דרש ידוע, בסיסי. ואני זוכר, הרב צבי יהודה זכרונו לברכה, כשהיה מסביר לנו את הנושא היה אומר, יש פסוק שאומר (והיה אומר) זה מפי החפץ חיים – "תורת ה' תמימה"[778] – איש לא נגע בה. היא עוד תמימה. הבנתם את הדיוק. וזה דרש יפה מאד, מכיוון שזה קשור למציאות. טוב, אבל בכל

זאת, יש כמו שאנחנו אומרים, אתם זוכרים אפילו אם אתם זוכרים בסליחות של הושענא רבא, גילוי לבר יוחאי וחבריו – זה גילוי אליהו הנביא.[779] גילוי לרבי מאיר. זה נדיר, כן. טוב. אז בכל זאת, יש סוגיה בגמרא, שאני רוצה לחזור עליה בקצרה, והרמב"ן, בהקדמה שלו בתורה, מביא את אותה סוגיה, ברמיזה, כדי להדגיש מה זה תורה.[780]

בראשית – בשביל ראשית

זה קשור לנושא הראשון שאנחנו לומדים על פרשת בראשית. ומכיוון ששוב השנה למדנו את זה, לא פה, אבל למדנו, אני חוזר לזה בקצרה. אתם זוכרים מה שאומר רש"י בהתחלת פירושו: "אין המקרא הזה אומר אלא דרשני, כמו שדרשו חז"ל: אין ראשית אלא תורה שנאמר: ה' קנני ראשית דרכו" ואין ראשית אלא ישראל שנאמר: ראשית תבואתה". זוכרים את הדיוק הזה של רש"י?[781] זה הפשט של רש"י. והנושא שלו הוא רוצה להסביר את המובן של הפסוק הראשון לפי הפשט, הוא רוצה להסביר – "בראשית ברא א-לוקים" – הפסוק הזה לפי רש"י אין לו פשט. מכיוון שצריך להסביר בראשית מה? וכתוב בראשית סתם, כן. אני לא זוכר איך אומרים בחוכמת הדקדוק,

תשובה מהקהל: סמיכות

הרב: לא, אין סמיכות דווקא. אין סמיכות. איך אומרים un adverb? שכחתי.

תשובה מהקהל: תואר הפעל

הרב: מה?

תשובה מהקהל: תואר פעל.

הרב: מה? איזה מין חיה זה? תואר פעל, טוב. אז המילה בראשית צריכה (צריך) להבין אותה לא במשמעות של סמיכות. ותחת המילה הראשונה, "בראשית", תראו בפסוק אם יש לכם ספר, יש טרחא. זאת אומרת, זה טעם שמפריד בין המילה בראשית והשאר, וההמשך. אז: "בראשית, ברא א-לוקים את השמיים ואת הארץ." ולא כרגיל, המילה ראשית זה ראשית משהו. ולכן, בראשית מה ברא? ואחר כך מה ברא? מכיוון וזה גם דיוק של רש"י, כי הכל נכלל בביטוי "שמיים וארץ". אם בראשית ברא שמיים וארץ, אחר כך מה ברא? כן. ולכן, זה לא קל. אז כאילו רש"י אומר: הפסוק הזה אין לו פשט. ולכן, "אין המקרא הזה אומר אלא דרשני". צריך לדרוש דרשה על המילה "בראשית". והוא מביא שתי דוגמאות מהדרשות של חז"ל. מה זה בראשית? בשביל התורה שנקראת ראשית, בשביל ישראל שנקרא ראשית. גם באותו רבד, זה לא קל הרש"י הזה. למה הוא מביא שני דוגמאות ולא השאר. למשל, התרומה נקראת ראשית, המעשר, וזה הנושא שלנו. והרמב"ן[782] מביא את שאר הגרסאות של המדרש, סליחה. ואם רש"י בחר בדוגמה אחת, למה שתיים? ואז הוא מסביר את זה ככה: בשביל הדבר שנקרא "ראשית", נברא העולם.

וצריך להבין במשמעות אחרת לגמרי, לא "בהתחלה". זה לא המשמעות של "בהתחלה", 'בראשונה". אם הפסוק היה רוצה לומר: "בהתחלה, בראשונה", היה אומר: "בהתחלה, בראשונה". אבל אמר: "בראשית". עם הדבר שנקרא "ראשית" או בשביל הדבר שנקרא "ראשית" נברא העולם. כאילו הוא רוצה להסביר לנו: יש תכלית לעולם. מהו התכלית? התכלית זה הדבר שנקרא ראשית. אז התקדמנו קצת במובן של הרש"י הזה, כן. הוא אומר, בשביל התורה – כדי לקיים את התורה. כדי שהתורה, הערכים של התורה, לא יישארו בעולם הערכים אלא יהיו בעולם המציאות, יתגשמו בעולם המציאות. אז ברא עולם בשביל אותה התורה. כל עוד שלא היה העולם נברא, מציאותי, התורה הייתה בבחינת ערכים של מעלה. מבחינת אמת, לא בבחינת מציאות. כדי להגשים את התורה שנקראת ראשית, ברא עולם. וזה שיטה אחת מתוך המדרש ושיטה שאנחנו מוצאים אותה בשיטות הלימוד, כי התכלית, העיקר, הקריטריון של האמת - זה התורה. השיטה השנייה - זה האדם. האדם יקיים את התורה. ופה יש לנו נושא חשוב מאד: מה עדיף? הערכים או האדם, שמקיים את

הערכים? כי הערכים בלי אדם, מה מועיל? זה נשאר בעולם האמת. בעולם האמת במשמעות אחרת של המשמעות הרגילה, כן. וסליחה, ופה יש הנה הגירסה של המדרש: מה קדם במחשבה, התורה או ישראל?[783] ומהי החשיבות של השאלה? אם יש התנגדות בין האינטרסים של התורה והאינטרסים של האדם, מה עדיף? האדם או התורה? אז יש לכם איזה נטייה, שיטה שאומרת: "ייקוב הדין את ההר."[784] התורה אמרה ככה, שהאדם יסתדר, הוא צריך לקיים את התורה. ויש שיטה אחרת, קב ונקי, אתה זוכר? "ייקוב הדין את ההר", וסיני

תשובה מהקהל: סיני ועוקר הרים

הרב: "סיני ועוקר הרים."[785] טוב נתתי את ההסבר לפני השאלה. זה קצת חידוש. "סיני ועוקר הרים". זאת אומרת, חוכמה כל כך גדולה, שהחכם הזה יכול לעקור את ההרים, כולל הסיני. מובן? ויש לכם רבנים שכל המגמה שלהם זה להציל את האדם. שהאדם יגיע עד מקומו יבוא לשלום - יגיע לתכלית. ואיך הוא יכול להגיע לתכלית? דרך התורה. זה התורה שמביאה אותו לתכלית - שהוא עולם הבא, כן. יש לכם שיטה אחרת. לפי דעתי, שתי השיטות הן אמתיות, "אלו ואלו דברי אלוקים חיים." אבל לפי דעתי, אני יכול לומר, ההלכה, המסורת בחרה בין שתי השיטות האלו, אף על פי ש"אלו ואלו דברי אלוקים חיים." והשיטה שנייה היא שצריך לעשות גדר לתורה, להציל את התורה. האדם יסתדר. הוא לא יכול, יחזור בגלגול, אבל התורה זה התורה. מבינים את ה? אז כפי שאני אמרתי, ואנחנו רואים את זה לפי המדרש שבמקור של הנושא, המסורת בחרה בשיטה הראשונה. ככה מסביר המדרש מי קדם במחשבה? ישראל קדם במחשבה. זאת אומרת, התכלית של הבורא זה ישראל, ולכן צריך תורה. ויש לכם שיטה אחרת, זה מובן שלא רואים את זה, בכלל לא, כן. "ייקוב הדין את ההר". זאת אומרת, הדין הוא ככה, שהאדם יסתדר, יתפוצץ. ביהודית-ערבית היינו אומרים יתננזלל.?? שהוא יהיה כמו זלזול, כן, יתננזלל. טוב, זה מובן? אז זה ההתחלה של הנושא. אז אני חוזר על הרש"י, כן.

אין המקרא הזה אומר אלא דרשני - כמו שדרשו רז"ל ...

החסידים, שמעתי את זה מפי דרשן חסיד, זה מהבית המדרש של הרב רוטנברג שליט"א בפריז. דבר יפה מאד, שזה מסורת חסידית. צריך לקרוא רש"י אחרת. הכוונה שלו זה לא רק על אותו פסוק אלא על כל המקרא. ולכן הוא אומר: "אין המקרא הזה אומר אלא דרשני". לא אמר הפסוק הזה, אלא כל המקרא צריך דרש. אין לו פשט. זה מובן? והוא מביא הוכחה. הוא קורא את רש"י ככה: "אין המקרא הזה אומר אלא דרשני כמו שדרשו רז"ל." נקודה. זאת אומרת, צריך להבין המקרא. אבל איך להבין אותו? אלא כמו שדרשו רז"ל – לפי מסורת ישראל. מכיוון, וההסבר הוא פשוט, מכיוון שאותו ספר שקוראים לו "ספר הספרים", הגויים קוראים לו ככה, כן. אותו ספר, מה הוא אומר לנו? תלוי מי קורא. אם זה יווני שקורא אותו אז יוצא מזה איזה מין חוכמה יוונית, כן. ואצל הנוצרים זה נקרא הדת האורתודוקסית היוונית, כן. דרך אותו ספר. אם זה לטיני- רומאי, אז זה יוצא הנצרות הקתולית, אותו ספר. אם זה אנגלוסכסי אז anglais saxophone (les). אם זה אנגלוסכסי יוצאת הנצרות הפרוטסטנטית. אם זה ערבי, סוף סוף יוצא הקוראן שלהם. אם זה יהודי, אולי זה התנ"ך, אולי זה התורה. אבל איזה יהודי? חז"ל. ולכן: "אין המקרא הזה אומר אלא דרשני כמו שדרשו חז"ל." אתם רואים זה אותו משפט של רש"י, אבל במשמעות אחרת. ורש"י מביא ראיה: "מכיוון שאין ראשית אלא תורה ואין ראשית אלא ישראל," זאת אומרת, אין תורה אלא תורת ישראל ואין ישראל אלא ישראל של התורה. אז זה רש"י אחר לגמרי עכשיו, כן. וכמובן, פה, אנחנו מגיעים למושג של מקרא, שמשמעו תורה, וזה כבר

הגדרה אחרת של תלמוד תורה. זה לא ללמוד את התורה, המקרא הזה, שמספר שהקב״ה אמר למשה לומר לישראל כמה מצוות, כן. אבל דרך אותם הפסוקים שמדברים על המצוות, מצוות ה׳ לישראל ביד משה – דרך משה, אנחנו לומדים את זה בגמרא. דרך המשנה, אז זה התלמוד תורה של ההגדרה הראשונה שראינו. ללמוד את התורה כדי לדעת איך לקיים את המצוות. אבל מה אנחנו לומדים? גמרא. לא המקרא. ואנחנו מיד נראה סוגיה אחרת, שמגדירה מצווה של לימוד אחר לגמרי, לימוד את (של) המקרא כמקרא. וזה נקרא ״תורה״ לפי הגמרא. כי, ההגדרה הראשונה זה כבר לא נקרא תורה, זה נקרא משנה. הבנתם את זה? טוב אז נראה את המקור. אז המקור זה במסכת ברכות, דף ד׳, סליחה, רק דקה אני אבדוק. לא זוכר. מסכת ברכות, דף ה׳ אני חושב.[786] יש לנו ככה:

״אמר רבי לוי בר חמא, אמר רבי שמעון בן לקיש״

ואנחנו יודעים שרבי שמעון בן לקיש, הוא תלמידו של רבי יוחנן, שהוא תלמידו של רבי שמעון בר יוחאי. ולכן כשמצטטים איזה מקור של חכמים בשם רבי שמעון בן לקיש או רבי לוי בר חמא בשם רבי שמעון בן לקיש, ואנחנו יודעים שזה בשם רבי יוחנן, זה בשם רבי שמעון בר יוחאי, יש משהו שמסתתר פה, כן אז:

״אמר רבי שמעון בן לקיש: מאי דכתיב״

פסוק בספר שמות[787]

״ואתנה לך את לוחות האבן ואת התורה והמצווה אשר כתבתי להורותם״? לוחות האבן – אלו עשרת הדברות. תורה – זה מקרא, והמצווה – זה משנה, אשר כתבתי – אלו נביאים וכתובים, להורותם – זה גמרא. מלמד שכולם ניתנו למשה מסיני״.

זה המימרא של ריש לקיש. אז אני חוזר בקצרה על הפסוק: ואתן לך את לוחות האבן - זה עשרת הדברות, והתורה – הגמרא אומרת, זה מקרא. והמצווה – שזה כתוב בתורה – פסוקים שמדברים על המצוות. אז זה משנה וכן השאר, כן. אז המטרה של המימרא פה זה להסביר שהכל ניתן למשה מסיני. מכיוון שנביאים וכתובים זה המשך התורה עצמה, וכל התורה כולה זה המשך של עשרת הדברות, אשר כתבתי להורותם – גמרא.

לימוד מקרא כמקרא: הבנת גילוי דעת הבורא במקרא

הרש״י הזה הוא קשה מאד. מכיוון שהוא קל מאוד ולכן הוא קשה. Cachét בצרפתית, נסתר, כן. אז אני חוזר על הרש״י הזה. חומש. מה זה מקרא? חומש. שמצווה לקרות בתורה. ולכן יש איזה מצווה מיוחדת לקרוא בתורה בלימוד החומש כחומש. לימוד המקרא כמקרא. זה נקרא תורה. הבנתם? ולכן לא צריך להרחיב את הדיבור פה, כן, אולי קצת אחרת, אחר כך, סליחה. ולכן, במחלוקת שלנו פה, שהמהר״ל מביא את מסכת קידושין, כן. מה זה מעשה או תורה? ברור שאי אפשר להגיע למעשה כמעשה, בלי לימוד המעשה, כן. ולכן המושג ״תורה״ זה משהו אחר לגמרי. זה מה שאומרת הגמרא - ההבנה של גילוי דעת הבורא בתורה שלו, במקרא שלו. זה לימוד החומש כחומש. אז בדורות הראשונים, היו לומדים את המקרא כמקרא. מהר מאד, אבל זה לקח הרבה זמן, מהר מאד עזבו את ״תורתו״ והסתפקו ב״תורתנו״ – הגמרא. הבנתם? זה תורתנו. זה לתועלת עצמנו, כדי לדעת איך לקיים. אתם זוכרים את הוויכוח, לא הוויכוח, הדיון שהיה לנו בשיעור הקודם? איפה הבעל הזקן הזה? לא נמצא? טוב. על העניין של לשמה/לא לשמה. זוכרים את זה? טוב, אני לא רוצה לחזור לנקודה ההיא. ולכן, effectivement איך אומרים? שכחתי.

תשובה מהקהל: למעשה

הרב: למעשה, יש שתי אפשרויות. הלימוד של המקרא כמקרא, וזה נקרא: תורה. והלימוד של הגמרא, וזה נקרא: תלמוד תורה שלו? שמביא לידי מעשה, ברור, אבל זה נקרא תורתנו. וזה נקרא תורתו. בקצרה. וצריך לציין את זה, שבעולם האשכנזי, בפרט, בעיקר נאמר, כי היו אחרים ברור, זה המהר"ל דווקא שחידש את זה. כשהכיר את השיטה הספרדית באמסטרדם והוא מדבר על אותה שיטה של לימוד המקרא כמקרא. כעיקר התחלת התלמוד תורה. מתחילים בזה ואם אין אותה(ו) בסיס של לימוד המקרא כמקרא, כל מה שבא אחר כך, אין לו בסיס.[788] אז הוא קורא לזה השיטה הספרדית שלמד מחכמי אמסטרדם, כן. פה בארץ, עכשיו, קוראים לזה השיטה של המהר"ל. אתם יודעים איך זה קרה... אז הנה, עכשיו אנחנו יכולים להמשיך. יש שאלות על כל מה שראינו עכשיו? אני לא מצליח לשמוע אם הצלחתי להסביר את זה. זה מובן של תורה שהוא מובן אחר לגמרי, כן, ממה שאנחנו רגילים בישיבות או באוניברסיטאות. ברור שזה לא מחשבת ישראל של הפילוסופים. זה צדוקיות. זה משהו אחר, כן, זה ברור.

שאלה מהקהל: יוצא מזה שהחלק שנקרא תורה זה החלק ההיסטורי

הרב: יפה. ברור, זה נקרא, ההגדרה היא, אפילו הפסוקים של המצוות. כי הפסוקים של המצוות זה גוף הסיפור. המקרא מספר לנו כי הקב"ה אמר למשה, תגיד לבני ישראל כך וכך, כן. לכן יש לימוד של אותו פסוק שמדבר על המצוות, לימוד בפני עצמו, שהוא לא שייך כלל איך לקיים את זה. מבינים את זה? אני לא רוצה להרחיב את הנושא בגמרא עצמה. יתכן מאד שלמדנו את זה פעם, אני לא זוכר בדיוק. אבל, זה נושא כדאי. מכיוון שיש במימרא הקודמת של אותו רבי לוי בר חמא שאומר שצריך, כדי להצליח בעניין של הפתרון של המלחמה של של היצר הטוב נגד יצר הרע, צריך רצון טוב.[789] זה נקרא רוגז. צריך להרגיז את הרצון טוב, סליחה, את היצר הטוב כנגד יצר הרע. ויש מימרא מפתיעה פה: "אם נצחו מוטב ואם לאו, יעסוק בתורה." "יעסוק בתורה" - מה זאת אומרת "ואם לאו יעסוק בתורה? האם אפשר להצליח בלי תורה? הבנתם? מה זה: "ואם לאו יעסוק בתורה"? אתם מבינים את השאלה? השאלה יותר עמוקה, כי יש ארבעה שלבים בגמרא. לכן, התשובה היא ככה: צריך שני הכוחות - גם רצון טוב וגם <u>ידיעה</u> מה זה טוב ומה זה רע. ואם נכשל, עם הרצון טוב שלו, זה סימן שמה שהיה חסר לו, זה העסק בתורה. זה מובן? ולכן אם הוא מרגיש שנכשל, אז יעסוק בתורה, מכיוון שלא עסק מספיק. זה מובן. ודווקא פה בדיוק, רבי לוי בר חמא מסביר לנו מה זה תורה. מה הכוונה שלו כשאמר יעסוק בתורה, במקרא. זה מובן? זאת אומרת, זה לא יעזור אם הוא יודע לפי השולחן ערוך - זה אסור, זה מותר. זה לא יעזור. מה הוא צריך ללמוד כשהגמרא אומרת ללמוד תורה. איך אברהם אבינו הבין מה זה טוב מה זה רע, בהתנהגות בעולם? איך יצחק אבינו הבין את זה? אברהם אבינו החליט, זה יצחק ולא ישמעאל. זה לא היה קל, היה מעדיף ישמעאל. הודות שרה אימנו זה הסתדר, כן.[790] אבל זה עולם ומלואו של לימוד. זה סיפור שלם. מה ראה בזה? מה ראו בזה? זה מובן? כן. נניח, אני אסביר את זה ככה. ל...יש לו שולחן ערוך. דרך השולחן ערוך הוא לא יכול להבין מיהו הבן האמיתי. צריך חוכמה מסוג אחר לגמרי. זה מובן, כן? אז אותה חוכמה זה לימוד הסיפורים, כן. אז כשאמר, הוא עצמו אמר, יעסוק בתורה, המובן זה לא שולחן ערוך, זה חומש. אז הבנתם את חשיבות הדברים עכשיו, כן. ולפי דעתי, אני מוסיף, לפי עניות דעתי, אולי זה מסביר את המצב של העולם הדתי והעדתי גם כן, עכשיו. מכיוון שעכשיו, אני מתכוון לומר דבר תוקפני, כן, קצת יותר מידי. כאילו לא לומדים תורה. ולכן יש משבר בעם. לא לומדים תורה. לומדים גמרא, זה משהו אחר. אבל תורה לא לומדים. ולכן לא יודעים לאן ללכת. מי צודק מי לא צודק. תפסתם את חומרת העניין? טוב. אז אל תגידו את זה. תזהרו בהקלטות. אל תגידו שאני אמרתי שלא לומדים תורה. טוב, בסדר, עכשיו הבנת את השאלה שלך. כן, רק דקה.

שאלה מהקהל: אומנם בדוגמאות שציטטת נקראות באיזה מקום: "דרך ארץ קדמה לתורה."

לימוד מקרא הוא לימוד דרך ארץ של תורה

הרב: יפה, יפה. זה דרך ארץ. ודווקא השבוע למדתי חידוש אצל הפרי צדיק שכשהמקרא אומר "ייראת א-לוקים" – הכוונה זה דרך ארץ.[791] הבנת? כשהפסוק אומר, למשל בעקידת יצחק, [792]או כשאברהם אמר אצל אבימלך: "כי אמרתי אין ייראת א-לוקים במקום הזה."[793] המשמעות זה: אין דרך ארץ. זה נקרא יראת א-לוקים. זה ההבדל בין יראת א-לוקים ויראת ה', כן. יראת ה' זה הקדושה. יראת א-לוקים זה הדרך ארץ. יפה, יפה מאד. הבנתם את זה. יש עוד ביטוי, ייראת שמיים.[794] אולי פעם עוד נלמד את ההבדל, כן. ולכן צריך ללמוד דרך ארץ של תורה. דרכה של תורה. וזה נקרא: מקרא. זה נקרא "תורה" בגמרא. זה ברור שחכמי הדורות הראשונים היו יודעים את כל זה. זה נעלם. פתאום זה נעלם. פתאום – זה לקח הרבה זמן, אבל זה נעלם. ולכן המצב החמור הוא שגם חכמי ישראל דעכשיו, דווקא של עכשיו, כן, יש להם שיקול דעת. כך אומרים: שיקול דעת. כך אני חושב לפי שכלי הטהור, כן. מה אמרה התורה? אה, לא זה עניין של שיקול דעת, לא של תורה. . אין תורה בזה. אתם מבינים? למשל הבעיה החמורה ויש עוד בעיות, אם צריך לחיות באמריקה או בישראל? שיקול דעת. הבנתם את העניין? ואם צריך, כמו אברהם, לשמור על ישמעאל, או כמו שרה, לשלוח אותו במדבר, כן. צריך החלטה. לא, לא, שיקול דעת. אז אחד הוא...טוב, זה מספיק. ואתם זוכרים דווקא את הדוגמה ההיא: "את כל אשר תאמר שרה אשתך, שמע."[795] יש מסקנה בגמרא ששרה אימנו הייתה נביאה יותר גדולה מאברהם אבינו.[796] כי אברהם אבינו היה "שלום עכשיו" ושרה אימנו היתה "גוש אמונים". יותר חמור מזה... מכאן אנחנו לומדים שנביאה זה היה קיים. טוב, יתכן שמדובר בעניין של גאולה...כהן.[797] טוב, נחזור לעניין. אז, כן הייתה שאלה.

שאלה מהקהל: יש ביקורת של הנצרות כלפי היהדות שמשתמשת בטיעונים קרובים. כלומר שהעזיבה של המשמעות המקורית של המקרא הביאה ליהדות תלמודית שבסופו של דבר, התעסקה רק ב...

הרב: כן. אבל הטעות של היהדות התלמודית המקורית, הייתה דווקא מבוססת על אותה חוכמה של המקרא. זה רק מאוחר מאד...

שאלה מהקהל: יש גמרא שמדברת על זה שרק החכמים שמתווכחים עם המינים יודעים את התנ"ך.

הרב: תזכיר לי את המימרא

תשובה מהקהל: נדמה לי שזה במסכת שבת. על רבי אבהו שהוא ידע את הפסוקים טוב, בגלל שהוא ידע להתווכח עם המינים.[798] כלומר רואים שיש כבר את הנטייה זאת כבר בתקופת התלמוד.

הרב: כן, יש פרק שלם אצל הרב זצ"ל, אני לא זוכר איזה פרק. אם זה ב"אורות" או בספר אחר. ב"אורות", שמדבר שהמצב בבית שני, בבית שני, היה מצב ירוד לגמרי.[799] זה כבר התחיל הריסות (הרס) עולם התורה. עולם התורה נהפך להיות עולם של דת. הוא אומר את זה בפירוש ככה. וכשאומות העולם הבחינו בזה שזה סתם דת, אז זה קרה האסון של הנצרות. הבנתם את חומרת העניין. ולכן אנחנו צריכים לחזור לעבריות של הזהות הישראלית. כל עוד שאנחנו ממשיכים עם אותה קליפה של ההתדרדרות ההיא של הגלות, שמתחיל בחורבן בית ראשון, כל עוד אנחנו ממשיכים בזה, לא רואים את קצה המנהרה, כן.

זה נקרא: "עם ההולך בחושך"[800] - תלמוד בבלי. זה העניין. והרב היה מסביר הרבה פעמים את הנושא הזה. טוב, זה מובן? יש עוד שאלה. ולפי דעתי, זה כוחו של המהר"ל. הוא חידש את החוכמה ההיא באופן סיסטמטי, נאמר. באופן מסיבי. בכל חכמי ישראל אנחנו מוצאים אותה הבנה של התורה. אבל ה...אני לא רוצה להשתמש במילה סיסטמה, אבל השיטה עצמה זה המהר"ל. וזה ההמשך של הריה"ל. של רבי יהודה הלוי. זה מובן, כן. למשל, אני ציטטתי את הפרי צדיק או השל"ה למשל, זה ענקי איך זה מתחדש כמעט דרך כל מילה. ובעיקר אצל הפרי צדיק, גם השל"ה. אבל השיטתיות, זה המהר"ל. זה מובן? טוב. אז עכשיו אנחנו יכולים אולי להמשיך.

המשך קריאה: "ורבי יוסי"

אולי אם אתם רוצים, נחזור להתחלת הקטע, כדי לקרוא את הגמרא של רבי יוסי: "תניא רבי יוסי", זה בשורה השישית או השביעית.

המשך קריאה: "תניא רבי יוסי אומר גדול תלמוד תורה שקדם לחלה ארבעים שנה, לתרומות ומעשרות חמישים וארבע שנה, ליובלות, מאה וארבע שנה. וכשם שהתלמוד קודם למעשה"

בגילוי – גילוי התורה זה היה במתן תורה. והתחילו להגשים את המצוות של תרומה, מעשרות, רק אחר כך - כשנכנסו לארץ. אז

המשך קריאה: "כשם שתלמוד קודם למעשה, כך תחילת דינו של אדם אינו אלא על דברי תורה. "

אז אם כל מה שלמדנו קרוב לאמת לכל הפחות, זה מימרא חשובה מאד. כי דינו של האדם יתחיל בתלמוד תורה. ומה זאת אומרת, ברור. האם למדת כדי לקיים, זה אסור זה מותר, ברור. אבל סוף סוף, כשנשמע את אותה שאלה למעלה, האם למדת תורה? וזה חומש, וזה שיטת המהר"ל וזה הפרשנות של המקרא כמקרא, יהיה פחד בעולם הרבני, כן. הבנתם? הסוף. אז עכשיו אפשר להמשיך במהר"ל עצמו. איפה זה?

המשך קריאה: "ורבי יוסי הביא ראיה שהתלמוד גדול מצד הקדימה."

תלמוד תורה קודם לכל המצוות

זה מובן, לא צריך להסביר יותר.

המשך קריאה: "שהרי תלמוד תורה קודם לכל המצוות. וכיוון שהתורה,"

אולי פה, יש איזה דיוק שאני רוצה להזכיר. תלמוד תורה קודם לכל המצוות. אז באופן פשוט אפשר להסביר את זה, המצווה הראשונה שהילד מתחיל בה, זה תלמוד תורה.[801] לפני הבר מצווה. לפני המצוות כמצוות, יש לו מצווה של תלמוד תורה. המצווה מוטלת על האב, כמובן.[802] אבל הוא (הילד) עוסק באותה מצווה כמצווה כשהוא בר חינוך. זה מובן? שאר המצוות, צריך להתרגל, ולכן מחנכים למצוות מגיל הרך לגמרי. זה צריך לא לשכוח. מיד כשהוא מבין מה הוא עושה צריך להתרגל למצוות. פה למשל, אני אתן דוגמה: בעולם הספרדי זה היה עמוק מאד. אותה, אותו רגש שמיד כשהוא בר דעה הוא צריך להתחיל לקיים את המצוות. העניין של הזימון בברכת המזון. אתם יודעים את זה, כן. קטן שמבין ממי אנחנו אוכלים, הוא חייב זימון.[803] לא חייב, לא אמרתי יפה, הוא יכול להשתתף בזימון. להשלים את מניין הזימון. אצל האשכנזים, הייתה רתיעה לזה. הוא לא בר מצווה – הוא לא בר מצווה. גמרנו, כן. אצל הספרדים, אני ראיתי, במניין גם כן, כשחסר אחד, אז משתפים קטן, אם הוא מבין מה זה תפילה. וזה בסדר. מביאים את הספר תורה. מוציאים את הספר תורה מהארון.[804] אפילו קטן של תשע שנים, כן, הוא מצטרף למניין. זה העולם הספרדי.

ואני חושב שמכיוון שהמשיכו בכוונות של המצוות עצמן. לאו דווקא בצורה הליגאלית, כן. זה מובן? יתכן שיש עוד דוגמאות. זה מעניין. יש למישהו איזה דוגמה מסוג זה?

תשובה מהקהל: דוגמה כשמוציאים ספר תורה.

הרב: מה?

תשובה מהקהל: שמעתי שמוציאים ספר תורה כעשירי.

הרב: כעשירי, זה משהו אחר.[805] לא, השאלה שלי זה לצרף איזה קטן כדי לקיים מצווה כהילכתה. מה שאתה אמרת זה יפה מאד. זה דיוק יפה. זה פותחים את הארון, לא צריך להוציא את הספר. פותחים את הארון ומתחילים בקדיש או בקדושה. אם חסר אחד. והמילה "ארון" מסבירים את זה: "אחד רואה ואינו נראה" – ארון. זה רמז לשכינה, כן. אם הארון נמצא פה, אז יש מישהו. זה עשירי אתם זוכרים אחי יוסף?[806] ולמשל, ב"מעיינות",[807] חידשנו, אני לא רוצה לקבוע הלכה לדורות, אבל חידשנו מנהג ותיק של הספרדים:[808] בשעת קריאת התורה פותחים את המחיצה. מכיוון כשהארון פתוח, הספר תורה נמצא, אין חשש. אז מבינים למה אני מתכוון, כן? ואני שמעתי מהרב צוקרמן הסבר דומה. אני לא זוכר מה הוא רצה להסביר, אבל זה משהו דומה. יש הבדל בין תפילה ותלמוד תורה. אני יודע שההלכה, אם אפשר להגדיר את זה ככה, ההלכה או המנהג בעולם הישיבות, אסור ללמוד כמו שאנחנו עושים, מעורב, כן. אסור ללמוד. אבל לפי מה שאני אסביר, יש הבדל בין לימוד תורה - אז יש כבוד לתורה, ותפילה – זה משהו אחר. תפילה – הגבול בין הרגש והכוונה, זה מסוכן מאד. כי יש רגישות בתפילה ולכן צריך להבדיל בין אנשים ונשים. תלמוד תורה, זה כבוד אחר, זה עניין אחר. טוב, שוב, אני לא רוצה לקבוע הלכה. אני רק רוצה להסביר את ההבדל בין שתי, זה מובן? כן. אז אל תאמרו שאני אמרתי שמותר ללמוד בצוותא. לא ב"צוותא", לא לומדים שמה. לא אמרתי שמותר, אני חושב שזה <u>חובה</u>. טוב, זה עניין אחר. כי, למשל, אתם יודעים שאי אפשר ללמוד לבד. בד בבד, יש קללה על זה.[809] וחרב, מוטלת. וצריך חבר. אז לפי ההלכה העמוקה החבר האמיתי זה האישה לאיש והאיש לאישה. זה נקרא חבר.[810] החברותא האמיתית זה הזיווג, כן. זה מובן? טוב. אני חוזר ל...יש לנו (הרצ???

49:21לא ברור) מזהגם כן. וזה נקרא, חברותא סתם. אנחנו רואים איך אנחנו רחוקים מהעולם המציאותי האמיתי. אנחנו חיים באיזה עולם שדומה למה שצריך להיות. טוב, אז הנה שתלמוד

המשך קריאה: "שהרי תלמוד תורה קודם לכל המצוות".

אני רוצה עוד להוסיף משהו. לא רק שהוא קודם לכל המצוות מצד הקדימה, כפי שמסביר, מצד הילוך הזמן, של הגילוי. אלא גם כן, מצד הכלל שאמרנו, ש"קדמה דרך ארץ לתורה"[811] - כתורה. ויש תלמוד תורה שייך לדרך ארץ. אתם זוכרים את הברייתא "דברים שאוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא", כן.[812] כיבוד אב ואם, הכנסת אורחים, טוב, זה ידוע. ובסוף הברייתא, יש "ותלמוד תורה כנגד כולם". מה זה תלמוד תורה כנגד כולם, כן? זה מידות של דרך ארץ. אף על פי שיש מצוות של הלכה (ש)שייכות לאותן המידות. אבל שמה מגדירים את המידות עצמן, כן. ומה זה "תלמוד תורה כנגד כולם"? החשיבות של התלמוד תורה זה חשוב כנגד כל המצוות האלו כולן. או נאמר כל המעשים טובים הללו כולם. פעם שמעתי, אני לא יודע אם באמת שמעתי או שזה מילידי רוחי, אני לא יודע, לא זוכר, "<u>ו</u>יש תלמוד תורה כנגד כולם". זאת אומרת, יש הכנסת אורחים, אבל לא עושים את זה ככה, איך אומרים? סתם. יש תלמוד תורה וצריך לדעת איך עושים הכנסת אורחים. כיבוד אב ואם, יש תלמוד תורה לזה. הבאת שלום בין איש לאשתו ובין אדם לחברו, יש תלמוד תורה לזה. זה מובן? כאילו אפשר לומר ככה: מוסר – כן. אבל יש תלמוד תורה של מוסר. מוסר לא בא מאיזה מין קתדרא אוניברסיטאית של קניגסברג וקאנט[813] או מישהו

אחר, אלא מין התורה עצמה. זה מובן? טוב. ולכן, יש, זה אותו עניין – יש תלמוד תורה שקודם למצוות. זה התלמוד תורה של הדרך ארץ. זה מדויק, סוף סוף. נמשיך
המשך קריאה: "(רוצה לומר, כי יותר המעלה שיש לתורה שהיא שלימות שכלי, הרי)
המשך קריאה: וכיוון שהתורה ניתנה קודם של זמן מצוות, זה מורה כי התורה עליונה" עליונה יותר, נאמר.
המשך קריאה: "והוא על דרך שאמר הכתוב בספר במדבר: "וחברון שבע שנים נבנתה לפני צען מצריים."
הכוונה שלו זה שחברון היא עיר יותר חשובה מצוען מצריים מכיוון שנבנתה לפני צוען מצריים.[814] הבנתם את העניין.

האם החשוב יותר הוא גם המוקדם יותר?

מכיוון
המשך קריאה: "מכיוון שכאשר לאחד מעלה על האחר, אמר הכתוב שהוא קודם בזמן, לפני השני. ובארנו זה במקום אחר."
לא מצאתי בדיוק ואני לא זוכר אם בכלל למדתי את המקום אחר הזה. אתה זוכר אולי איפה זה נמצא במהר"ל?[815] ויש פה נושא בפני עצמו. מה? זה לא ב...תני לי את הדף שאני אראה לכם, מכיוון שיש לי ספר אחר. מצאתם? טוב.
כי כשאנחנו אומרים: "סוף מעשה במחשבה תחילה".[816] סוף מעשה במחשבה תחילה, אז לכאורה, זה סותר. אם סוף מעשה במחשבה תחילה, זאת אומרת, החשיבות זה בסוף, זה בא יותר מאוחר, כן. זה לכאורה סותר מה שאומר המהר"ל שהוא אומר דווקא, מה שנתגלה קודם הוא יותר חשוב. מי יכול להסביר את הסתירה? זאת אומרת להסביר שאין סתירה? תפסתם את השאלה? כן? לא?
יש לנו כלל: "סוף מעשה במחשבה תחילה." ולכן, מחשבה תחילה זה עניין החשיבות. מכיוון שיותר חשוב, חשב (על) לזה קודם. התכלית קודם לאמצעים, כן, במחשבה. וזה רק בסוף המעשה שזה מתגלה. זה מובן? אז, מי יכול להסביר שאין סתירה? אני רוצה אולי קצת להקדים, כדי לתת לכם שהות לחשוב על זה. מה שלמדנו פעם לפני הרבה זמן, ואני לא זוכר אם זה היה במעיינות או כבר באורסיי, שמה, היינו אומרים להתראות באורסיי (??? לא ברור) זה עניין של מבטא. אתה זוכר את זה? טוב. הנה, יש ביטוי שאומר: "אין מוקדם ומאוחר בתורה."[817] ומצטטים את הביטוי הזה, כדי להסביר כי בסיפורי התורה, מספרים דבר שקדם לדבר אחר, מספרים אחר כך. אז אומרים, אין מוקדם ומאוחר בתורה. אבל סוף סוף, זה כתוב כמו שכתוב. למה סוף סוף, המסורת החליטה שזה כתוב לפני זה, אף על פי שלכאורה, זה קרה אחר כך? כן. לכן, פעם הסברתי את זה לפי מה שמסביר הגאון מווילנא על ביטוי אחר, שנמצא בזוהר. יש ביטוי בזוהר: "הכל תלוי במזל אפילו ספר תורה שבהיכל."[818] מה זה תלוי במזל? זה תחת השפעת חוקות הטבע, כן. ההכרחיות של חוקות הטבע. ולכן, זה מתיישן. אפילו ספר תורה שבהיכל, מקבל, איך אומרים? זיקנה, כן. הגאון מווילנא פירש את זה במילה אחת, הוא אמר: "ספר."[819] התורה אינה תלויה במזל, הספר כן. הבנתם? טוב. ואולי סיפרתי את זה פעם? לא, אני לא זוכר. זה לפני אולי עשרים שנה, ראיתי בעיתון "הארץ", איזה כתבה על הושענה רבה. והכותרת הייתה: הכל תלוי במזל אפילו ספר תורה שבהיכל". למה? העיתונאי היה מספר איך היו נוהגים בבתי כנסיות בליל הושענא רבה. והיה מספר שאצל הספרדים ובעיקר עדות המזרח, אנשים היו באים לנשק את הספר תורה.[820] אז הוא אמר, את זה לא עושים אצל האשכנזים, הכל תלוי במזל, אפילו ספר תורה שבהיכל. הבנתם? אז, יש הרבה ... זאת אומרת, אם אפשר לקשור מה שאמר

הגאון על הביטוי של הזוהר, לנושא שלנו, אז אפשר לקרוא את זה ככה: אין מוקדם ומאוחר בתורה, אבל בספר יש. הבנתם? יש איזה היגיון ב...איך אומרים? בסידור, או בהשתלשלות של הדברים, בספר. בספר, יש מוקדם ויש מאוחר. זה מובן? אבל בתורה, אין מוקדם ומאוחר. כי התורה זה במישור של האמת, ובָאמת, אין עניין של מה שקדם, מה שלא קדם. הכל זה נצחי, בבת אחת. ולכן, <u>בתורה</u>, אין מוקדם ומאוחר, אבל <u>בספר</u> יש. ויש היגיון בסיפור של... לפי התורה, זה צריך להיות קודם, זה אחר כך. לפי התורה, איך אמרתם? בסדר של הסיפורים, כן. אבל איך זה קרה בהיסטוריה, זה עניין אחר לגמרי. זה יחסית, איך אומרים ?contingent

תשובה מהקהל: משני

הרב: לא משני, זה ארעי. זה קרה ככה, כן. אבל לפי האמת של הדברים, צריך להיות אחרת. בתורה זה הסדר, בספר זה סדר אחר. כי הספר של הסיפורים, מספר, לא, זה ההיפך ממה שאמרתי. הסדר בספר, זה הסדר של התורה, כן. ואיך זה קרה במציאות? - זה במוקדם או מאוחר אחר לגמרי. זה קרה במציאות ככה. אבל הספר תורה יש לו סדר מיוחד, כי התורה מספרת לנו איך זה צריך להיות לפי האמת. הבנתם? ומצאתי פעם שאפשר לקרוא את הביטוי: "אין מוקדם ומאוחר בתורה" אחרת לגמרי. זה לא דרך אגב, זה קשור לעניין שלנו, כדי שנגיע לתשובה לשאלה – לסתירה ההיא. שאם אתם מחפשים את המילה "אָיִן" הפעם הראשונה שזה נכתב בתורה, והמילה "אָיִן" הפעם האחרונה, יש קצת הפתעה. יש ה"אָיִן" המוקדם וה"אָיִן" המאוחר בתורה, הבנתם? זה בפעם הראשונה זה: "ואדם אין לעבוד את האדמה."[821] ובפעם האחרונה זה: "אין כאל ישורון." זה האין המוקדם וזה האין המאוחר. אין מוקדם ואין מאוחר בתורה. זאת אומרת, ה"אָיִן" קודם ו"אָיִן", לא מאחר. "אָיִן" זה ההתחלה ו"אָיִן" זה הסוף, כן. אז בהתחלה, אנחנו מתחילים בהיסטוריה של האדם בבחינת "אָיִן" והתכלית, היעד, זה: "אין כאל ישורון." להגיע למה שיש בפסוק הזה. אני לא רוצה להסביר, רק ברמיזא. "אין כאל ישורון".[822] ישורון זה השם המעולה של ישראל. יש מדרגות: יעקב, ישראל, ישורון. ישורון – אין כאלו. הבנתם? טוב. אז נחזור לנושא שלנו – "סוף מעשה במחשבה תחילה". מה אמר המהר"ל? מה שהתגלה בתורה קודם, יותר חשוב ממה שהתגלה אחר כך, כן. איך זה סותר או לא סותר? טוב, זה פשוט מאד. דווקא, העיקר שצריך להגשים, לקיים בסוף, נתגלה קודם, בגילוי מחשבת הבורא בתורה. זה מובן? צריך להגיע למצב של הר סיני, מתן תורה. אז זה נתגלה לפני. "סוף מעשה במחשבה תחילה". הנה אולי אני אספר את זה קצת אחרת, כדי להבין קצת יותר. מה היה התכלית של כל ההיסטוריה של האנושות כולה, דרך עם ישראל? סוף סוף להגיע למדרגה של הר סיני, כן. פנים אל פנים.[823] לשמוע: "כי טובים דודיך מיין",[824] כן. זה מובן? במשמעות של המדרש.[825] אז הכל ניתן מיד, בבת אחת. ואחר כך, זה "במחשבה תחילה." "סוף מעשה במחשבה תחילה" זה להגיע ל: "אתה הראית לדעת"[826], כן. זה התכלית, זה היעד. ואחר כך צריך להגשים את זה דרך המציאות. אז אנחנו מתחילים מההתחלה, במדרגות, בדרגות של המעלות, כדי להגיע סוף סוף לאותה דרגה שזה נקרא "תורה". הבנתם? פעם שמעתי ב"מרכז הרב", מאחד מהתלמידים של הרב, הסבר יפה מאד על "נעשה ונשמע."[827] חוץ מכל האמת שאנחנו לומדים על הנושא הזה. מה אמרו ישראל? בפעם הראשונה, בהר סיני שמענו בלי עשייה. לא עשינו כלום כדי לזכות בזה. שמענו. עכשיו נעשה, ובזכות העשייה נשמע שוב, עם זכות. הבנתם? זה יפה מאד, כן. זה מובן? טוב, אז זה אותו עניין. אז לא רק שאין סתירה, זה ברור מאד שמכיוון שמתן תורה קדם לכל זה הסימן שזה הכי חשוב, כי צריך להגיע לזה סוף סוף. אתם רוצים שאני אחזור על ההסבר, או זה ברור? אני אחזור. מה קרה? ההיסטוריה של כל העולם כולו מתחיל "בבראשית ברא א-לוקים". אחר כך אדם הראשון, התפתחות המין האנושי, כן. מתוך כל האדם, "אתם קרויין אדם",[828] זה מתחיל, התקופה של האבות. אז ההצלחה של

ההיסטוריה, שעם ישראל הגיע בשם כל העולם כולו, הגיע להר סיני. למה הגיע? לפנים אל פנים לפני הבורא. שומע דברי אל. זה עולם הבא. היה להם איזה מומנט של עולם הבא. כן. זה ברור. מי שמבין מה זה הר סיני, הוא מבין מה זה עולם הבא. אז, החידוש וזה "רמבמיסט" מאד, כן, תפסת? והחידוש שהבאתי בשם "מרכז הרב" זה שכשעם ישראל הסכים לקבל את התורה, מה אמר? "נעשה ונשמע." אתם יודעים שיש סוגיה שלימה בגמרא, כי הסדר הוא לא הגיוני. היה צריך לומר "נשמע ונעשה." צריך לשמוע כדי לדעת מה לעשות, כן. ולכן יש דרשה, "מי גילה לבניי רז זה שמלאכי השרת",[829] וכן הלאה. אז ההסבר הוא היה ככה, הם אמרו: שמענו דבר ה' בלי לעשות משהו כדי לזכות בזה. זה מתנה גמורה. זה מתן תורה. זה מתנת חינם. יש הסבר למה זה הגיע דווקא לאלו מכל בני האדם, יש הסבר. אבל המושג מתן תורה, כל ישראל שנולד בכל דור ודור, כן, יש לו מתנה. זה מתנה חינם. עוד לא זכה בזה. אז מה אמרו? נעשה משהו כדי לזכות. מה זה נעשה? המעשה פה. זאת אומרת: נקיים במציאות, כדי לזכות במה ששמענו ואז נשמע עם זכות, הבנתם? "נעשה ונשמע". "אכלתי ואוכל", זה קצת קשור לזה.

מצוות התלויות בארץ, כפשוטו: מעשה המצוות תלוי בישיבה בארץ.

שאלה מהקהל: סליחה, לפי העיקרון של "סוף מעשה במחשבה תחילה" האם יש חשיבות מסוימת לדוגמאות שהביאה הגמרא של רבי יוסי, שהביאה דווקא מצוות שמתקיימות בארץ ולא מצוות אחרות?

הרב: ברור. נגיע לזה. ברור. כי אתם זוכרים מה אמר הרב, הרב צבי יהודה כמובן. הוא אמר את זה הרבה פעמים וצריך לזכות את זה. יש ביטוי: מצוות תלויות בארץ. והוא אמר - זה לא ההיפך. זה לא הארץ שתלויה במצוות.

המצוות הן תלויות. זה ברור כן. ואני מתאר לעצמי, אם היה איזה חכם מחוץ לארץ, הוא היה מתפוצץ, כן. כי ערך המצוות תלוי בארץ ולא ההיפך, שהארץ תלויה במצוות. זה מובן? ומדובר לא רק במשמעות הרגילה, שיש מצוות שתלויות בארץ, אם אתה לא נמצא פה אתה לא יכול לקיים. זה נושא אחר. אלא <u>כל</u> המצוות. זה הרמב"ן. אתה זוכר את המקור ברמב"ן על איזה פסוק?

תשובה מהקהל: ואתחנן.[830] משה רבינו כשרצה להיכנס לארץ ישראל לקיים מצוות

הרב: ברור. לכן אנחנו אומרים, מה זה: "לאכול מפריה ולשבוע מטובה"?[831] נכון, כדי לקיים את המצוות. טוב, זה נושא חתום וסתום. אבל זה ככה. ודווקא הבוקר שאלו אותי ברצינות, כי יש הרבה ישראלים שעולים לרגל בברוקלין, שמה. וטוב זה רציני. עלייה לרגל אפילו ב temple אפשר ללכת. ואז חוזרים עם התלבטויות, עם ספקות. ארץ ישראל, מדינה, לא מדינה. אז אמרו לי דווקא הבוקר, ששאלו מה דעת הרבי מלובביץ' על מדינת ישראל. אני בטוח שמה שאמרו בשמו, זה לא בשמו, כן. אבל כך שמעתי, כך אתם יכולים אולי לקרוא באיזה עיתון יום או יומיים. שאמר כשהקימו את המדינה לא שאלו אותי ולכן אני לא יכול לתת תשובה, כן. אבל עכשיו שהקימו את המדינה צריך להיטיב אותה. איך אומרים? להשלים אותה. ויש נטייה של קיום המצוות סתם, בלי שום קשר לארץ ישראל. יש נטייה כזאת, כן. אבל גדולי ישראל אמרו שאין בסיס לזה. המצוות תלויות בארץ. וההסבר הוא פשוט מאד. ולמה צריך לקיים מצוות בחוץ לארץ? כדי לא לשכוח אותם, כן.[832] כדי לא לשכוח אותם. כדי שזה לא יהיה חדש בחזרה לארץ. אז באה החלוקה בין מצוות שאדם מקיים בגופו, וזה חובה אפילו בחוץ לארץ. אבל זה בא אחר כך, זה מובן? אפשר להגיע לזה. זה לא רק תרגילים, זה מצווה, חובה, מחייבים משהו. ברור, מכיוון שזה נוגע לעצם הנפש, כן. אבל מכל מקום זה מדרגה מסוימת. זה מדרגה מסוימת. הרבה פעמים אני חוזר לזה ואני מופתע, איך זה לא מובן. כי בפעם הראשונה שהקב"ה דיבר לאברהם זה <u>לא</u> כדי לתת

מצוות אלא כדי לומר לו: "לך לך"[833] ואחר כך תשמע מה שיש לי לספר, כן. והדיבור הראשון למשה רבינו זה: תביא אותם שמה ואחר כך נראה.[834] זה ברור? אז איזה מין התרגלות הייתה בהיסטוריה שלנו ששכחנו את העיקר. אז דווקא הכוזרי, הריה"ל הסביר את זה בספר שלו. הסביר את זה. כשהמלך של הכוזרים אמר לו אבל כתוב בתורה שלכם ואתם נמצאים ברוסיה. זה היה בדרום רוסיה. אז מה אמר החבר?

הוא התבייש, הוא לא ידע מה להשיב, כן.[835] וטוב זה, הריה"ל. זה ריאלי מה שאני אומר, "ריה"לי". ולכן אני מבין את התגובות של רוב היהודים. יש איזה מין יראת הרוממות. יראת הרוממות לפני תלמידי חכמים גדולים. חוזרים עם ספקות, עם התלבטויות. האם יש באמת הבדל בין לחיות בארץ או לחיות בחוץ לארץ עם המצוות. כל שכן, שהרבה פה בארץ חיים בלי מצוות, לכאורה. שוכחים מה אמרה הגמרא: "אפילו ריקנים שבישראל מלאים מצוות כרימון."[836] ומה למדו מזה? שיש תרי"ג גרעינים ברימון. ולמדו את זה ברצינות. זה מה שלמדו מזה. מלאים מצוות כרימון אז יש תרי"ג גרעינים ברימון.

הערה מקהל: עם לבן גרתי[837]

הרב: כן, ותרי"ג מצוות שמרתי. אבל זה לשון שמרים, conserve, זה הפשט. כי יש עוד ביטוי, האבות שמרו את המצוות.[838] לא קיימו, שמרו. כמו "יין המשומר". זה ידוע. לא, זה לא בדיחה, זה הפשט. טוב, אז עכשיו אין סתירה. זה מובן, כן. מכיוון שזה נתגלה לפני, זה סימן שזה יותר חשוב. זה מה שאמר רבי יוסי עם ההסבר של המהר"ל. אז נמשיך. טוב, עוד קצת.

התורה קדמה לעולם

המשך קריאה: "וכמו שאמרו אלפיים שנה התורה נבראת קודם שנברא העולם. וזה מורה קדימה זאת מעלת התורה על המצווה"

איך? מי יכול להסביר? אני פתאום קצת עייף אבל זה יחזור, תסבירו עד שאני אתאושש.

המשך קריאה: "וכמו שאמרו אלפיים שנה התורה נבראת קודם שנברא העולם"

טוב, ההסבר הפשוט זה המצוות שייכות לעולם. אבל אלפיים שנה לפני זה, הייתה תורה בלי מצוות. זה מובן? אבל הביטוי עצמו: אלפיים שנה לפני בריאת העולם, זה קצת מוזר. במה מדובר? מי יכול לתת הסבר על זה?

תשובה מהקהל: שניתנה תורה

הרב: לאיזה מקור אתה מתכוון?

תשובה מהקהל: שבאלפיים שנה אברהם הכיר את בוראו. לפני זה העולם תוהו.

הרב: כן, אבל פה המקור לא אומר, אני מבין מה שאתה אומר וזה אמת, אבל הביטוי הוא אחר. לפני בריאת העולם. מה זה, בריאת העולם לא התחילה עם אברהם אבינו, אלא לפי הדרש. זה בריאה מדרשית, "בהיבראם".[839] אפשר לקשור את זה. וזה יפה דווקא, אבל זה לא הפשט. לכן שאלתי. למעשה, אני יכול להסביר את התשובה אבל אין לי מקור לזה. איזה הסבר לפי הפשט. כי בריאת העולם זה מתחיל, אפילו אם נאמר באדם הראשון, כן. אבל מה זה "אלפיים שנה"? מה הדיוק הזה אלפיים שנה לפני בריאת העולם, אין זמן. וחוץ מזה המקור

(כרגע, שיעור 12 באתר):

אז שמה זה דורות זה לא שנים. אז יש לי הסבר רק לפי הקבלה. אם אתם רוצים אני אסביר את זה קצת בנגלה, אבל מקור בנגלה, אני לא זוכר שלמדתי. שיש שתי ספירות לפני הספירה "בינה" שהיא נקראת: בריאה. אלפיים שנה, זה כתר וחוכמה. ובריאת העולם מתחיל בבריאה, בבינה. טוב, זה אומר לכם משהו? למדתם את זה עם הרב אשל"ג? טוב, בסדר.

זאת אומרת, יש כבר תורה, המושג "תורה" בשלבים של האצילות שקודם לשלב של בריאה, כן. מה זה אלפיים? זה שתי הספירות האלו. תורה במעלה של כתר, תורה במעלה של חוכמה. ואז מתחיל עניין של הבריאה עצמו. ולכן, ברור, סליחה? לא שמעתי.

שאלה מהקהל: למה אלף שנים?

הרב: לא, "אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור".[840] אחר כך אפשר להסביר את העניין של הסמלים האלו. זה לא סמל. כי כל ספירה זה נקרא או יום או שנה או אלף שנים, לפי הנושא. וברור מה שאומר המהר"ל, זה עמוק מאד. זאת אומרת, יש עניין של תורה, למעלה מעניין של המצוות. ולכן, מזה אנחנו לומדים שלהתקשר לאותה תורה העליונה זה יותר גדול, זה יותר חשוב, מהעסק בקיום המצוות. טוב, אתם מבחינים בזה שלמדנו את זה לאט לאט, כי זה נושא לא קל, כן. זה כבר כמעט חודשים שאנחנו בנושא הזה, לא, אני מגזים, מבריאת העולם, מראש השנה.[841] ומכיוון שהוא רוצה לומר שמדובר פה בעסק של תלמידי חכמים גדולים. יש אלו שתורתם אומנותם.[842] הם קשורים לתורה העליונה ההיא, ויש צורך בקיום מצווה. מה עדיף? מה דחוף? זוכרים את הבעיה? מהשאלה של הגדולים האלו אפשר להסיק מסקנות לעולם הקטן, השפל שלנו, כן. אני חושב שזוהי השאלה. יש מי שתורתו אומנותו ויש מי שהוא בעל בית, מפרנס את פרנסתו - עובד. אבל הוא יהודי והוא צריך ללמוד, כי יהודי בלי תורה - "אתה חונן לאדם דעת".[843] ואדם בלי דעת זה לא אדם, כן. אתה זוכר, מאיפה אתה? מאלג'יריה? אז היינו אומרים מי שאין לו דעת, היינו אומרים שיתפלל: אתה חונן לאדם דלעת. טוב, אי אפשר להסביר את זה. Oui, en français on dit: une citrouille dans la tête.[844] טוב אז אני חוזר לעניין. ותורתו אומנותו - זה קשר אחר לתורה. זה עשרים שעות ביום, כן. תורתו אומנותו. אז יש מצוות דחופות. למשל יש בגמרא: "האומר: אין לי אלא תורה, אפילו תורה אין לו."[845] ולפי הסוגיה שמה כי צריך תורה וגמילות חסדים. מי שלא עוסק בגמילות חסדים ורק בתורה אפילו תורה אין לו. כי תורה בלי גמילות חסדים זה לא תורה. שנאמר: "תורת חסד על לשונה".[846]

מי שתורתו אומנותו פטור ממצוות?

פה גם כן יש מוסר השכל חשוב מאד. תורה בלי המידה של החסד, אני לא רוצה להוסיף – חסידות, אבל מידת החסד – זה לא תורה. זה כבר, איזה מין חוקה רומאית. מבינים את זה? אבל גמילות חסדים צריך לטפל בזה, לעסוק בזה, כן. זה אחת מהדוגמאות האפשריות של הוויכוח פה. הוא שקוע בתורה שלו – תורתו אומנותו, ואומרים לו: "מנחה". אז מה הוא עושה? הוא צריך להפסיק את התורה שלו כדי להשלים את המניין? המנחה שלו הוא יכול לעשות אחרת, כן. הוא מתפלל מנחה, אבל לא במניין, לא, מכיוון שאין לו זמן לדברים האלו. "תורתו אומנותו." אנחנו לא במדרגה כזאת. זה ברור, כן. אבל כדי להבין את המחלוקת, את הוויכוח, פה. אני זוכר פעם, לפני הרבה הרבה זמן, זה היה כמעט לפני ארבעים שנה. זה היה כנס הראשון בבלגיה, בבריסל, של שרידים של תנועות נוער של בלגיה. והיו שני מחנות, הדתיים והחילוניים, כמובן. ושמה בבלגיה, החילוניים זה באמת חילוניים. אז חילוני בסגנון בלגי, זה משהו מיוחד, כן. אז ביקשו ממני שאני אבוא לפריז כדי להשתתף בוויכוח הזה, בסימפוזיון הזה. זה היה אולם גדול, אבל מלא אנשים, ממש, ניצולי שואה. זה היה מיד אחרי מלחמת העולם. והיה במחנה החילוני היה פילוסוף גדול, שנפטר, כבודו מונח במקומו, אדם גדול, זה היה מר פרלמן.[847] אולי שמעתם על הפילוסוף הבלגי הזה? פרלמן. שמעתם עליו? אדם גדול מאד. ואני הייתי צעיר והיה לי הרבה עבודה כדי להפוך את הקהל. סוף סוף הצלחתי והייתי מזיע, כן. זה היה ממש עבודה קשה. אז כשנגמר, איך אומרים, מחיאות כפיים, אני רואה קבוצה של לובשי שחורים שבאים מסוף האולם: "מנחה, מנחה". אני חשבתי יביאו לי קצת מים לשתות...מנחה, מנחה. טוב תפסתם את ה... אז, ממש זה מצווה

להשתתף במניין. אבל מי ששקוע בענין של תורה, תורתו אומנותו – זה השאלה: מה גדול? זה מובן, כן? טוב. אז אני לא זוכר אם השתתפתי במניין או הלכתי לשתות משהו.
שאלה מהקהל (ר' יהודה נקש): אחרי ההגדרה שהבאת לפני, "התורה קדמה לעולם אלפיים שנה" – יש לנו אספקלריא חדשה מאד בגמרא שלנו, שגדול תלמוד תורה שמביא לידי מעשה.
הרב: תסביר קצת יותר.
תשובה מקהל (ר' יהודה נקש ז"ל): גדול תלמוד תורה, שקדם לבריאת העולם - שהביאה לבריאת העולם.
הרב: יפה, זה חידוש יפה. אתה צריך לכתוב את זה. לא, לא. תלמד את זה. זה חידוש. זה רעיון יפה מאד. צריך לחשוב. כן, תסביר עוד מה שאתה אמרת, בקול רם. כי התורה ניתנה בקולות וברקים. טוב, אולי אני אנסה: לפי מה שלמדנו קדמה תורה אלפיים שנה, אלפיים שנה זה מדרגות של עולם האצילות שקדם לעולם הבריאה, כן. אבל מה אמרה המימרא של הגמרא? "גדול תלמוד שמביא לידי מעשה". זאת אומרת, אותה תורה של כתר ושל חוכמה, הביאה לבריאת העולם, שהוא המעשה. "ויעש" – סוף סוף – "ויעש". ויעש זה עוד למטה, זה עולם העשייה. אבל פה צריך להעמיק קצת את חידוש הזה ולכתוב אותו. זה מצווה לכתוב. אני לא כותב, אבל זה מצווה לכתוב. טוב, אז אני מציע שנגמור הערב ונמשיך בשבוע הבא, טוב. אז להתראות.

שיעור 12

ה'- הקדוש, ברוך הוא. האדם- הברוך, קדוש יהיה.

הגענו פה. בשורה ההיא: "אומנם יש בדברי רבי יוסי." אם אתם מוצאים את זה. אני אחזור בקצרה על הנושא ונתחיל. אז אני לא יכול לחזור מהתחלת הפרק, אבל באותה סוגיה ממסכת קידושין, אנחנו לומדים שיש מעלה יתרה לתורה, זה הביטוי של הגמרא. אבל המשמעות של התורה זה תלמוד תורה – אתם זוכרים את הנושא, על מעשה המצוות. זה למדנו בקטע הקודם. ובחלק השני של הסוגיה של הגמרא, אז אני חוזר בקצרה, בהתחלה, פה, תניא רבי יוסי, שורה שביעית או שמינית.

המשך קריאה: "תניא רבי יוסי אומר, גדול תלמוד תורה שקדם לחלה ארבעים שנה."

זאת אומרת, התורה ניתנה בהר סיני ארבעים שנה לפני שנכנסו לארץ והתחילו לקיים את המצווה של התרומה. זה מובן?

המשך קריאה: "ומעשרות, חמישים וארבע שנה"

ובגמרא יש עוד "לשמיטין שישים ואחת שנה"[848] אבל לפי מה שאני מבין, המהר"ל קישר את העניין של השמיטה עם העניין של היובל והוא ממשיך בטקסט שלכם:

המשך קריאה: "וליובלות מאה וארבע שנה. וכשם שהתלמוד קודם למעשה"

נכון, כשם שמתן תורה קדם בזמן לקיום המצוות. ומה שאנחנו צריכים לראות עם המהר"ל זה למה התלמוד נקט דווקא אותן המצוות של: חלה, תרומות ויובלות. זה הנושא, כן.

המשך קריאה: "דינו של אדם אינו אלא על דברי תורה תחילה, שנאמר",

ונראה את זה הלאה. אז אני חוזר להסבר של המהר"ל עצמו. איפה היינו? כן.

המשך קריאה: "אומנם, יש בדברי רבי יוסי עומק מופלג."

טוב, לא צריך להסביר מה זה עומק מופלג. זה עומק של חוכמה. וחוכמה מופלגת, אם אפשר לומר. מה זה מופלג?

תשובה מהקהל: זה כמו ספינה שמפליגה בים

הרב: נכון. אז פה, איזה משמעות יש? דבר מופלג.

תשובה מהקהל: קשור לאינסוף?

הרב: זה נכון.

תשובה מהקהל: טיפה בים

הרב: מופלג, טוב, אפשר להגדיר את זה, זאת אומרת שלא תחשוב שתשיג את זה בנקל, כן. זה רחוק מאוד. זה עומק רחוק מאוד. ננסה קצת להתקרב לריחוק הזה.

המשך קריאה: "ויש לך להבין אלו שלוש מצוות יש בהן שלוש קדושות."

טוב, הגדרה ראשונה, זה מצווה שבהדיא, באופן ברור, מצוות שקשורות לעניין של הקדושה. כבר אנחנו למדנו את זה. שהמטרה של כל המצוות זה הקדושה. זוכרים את זה? מספיק לזכור את הברכה לפני כל מצווה: "אשר קדשנו במצוותיו". אז המטרה של קיום המצוות בעולם הזה, זה להגיע למדרגה של הקדושה כבר בעולם הזה. זה, המטרה, התכלית, של קיום המצוות. תלמוד תורה, תורה, הקשר עם עולם התורה, זה עוד למעלה, כפי שלמדנו. אבל אם אנחנו רוצים איזה הגדרה פשוטה של היעד, של מעשה המצוות, זה להגיע לקדושה. אולי אני אזכיר מה שלמדנו פעם, אני לא זוכר אם זה היה באותו שיעור. אתם זוכרים את ההגדרה של בורא עולם, לפי האדם: "הקדוש ברוך הוא". הוא קדוש מעצמו ואנחנו מבקשים שיהיה גם ברוך. זאת אומרת, מקור הברכות בשבילנו. וזו עדות של ייחוד השם, הקדוש הוא הברוך: הקדוש ברוך הוא. זה מובן? ההגדרה של האדם, אפשר להבין אותה, זה חידוש, אין לי מקור, רק להבין את הרעיון שיש פה. ההגדרה של האדם זה: הברוך, קדוש יהיה. בצורה הפוכה.

מכיוון שהתורה מתחילה לומר: "ויברך אותם".[849] מיד כשהקב"ה ברא את האדם, אדם וחוה, ויברך אותם. אנחנו ברוכים מעיקרא. לא רק בריות, נבראים. אלא נבראים שקבלו תוספת הוויה שנקרא: ברכה. "ויברך אותם". ומה ביקשה ממנו התורה? "קדושים תהיו".[850]

יעד האדם הברוך - להגיע לקדושה בעולם הזה

לכן, אפשר לקשור את שני הביטויים האלו: הקדוש ברוך הוא והיעד של האדם, שהוא ברוך בהתחלת גורלו - להגיע למדרגה של הקדושה בעולם הזה. זה קשור להגדרה הראשונה של היעד של המצוות בכלל: "אשר קדשנו במצוותיו." זאת אומרת, צריך להגיע, ויש מדרגות בכל, יש מדרגות בקודש – יש קודש, יש קודש הקודשים, יש מדרגות. אבל בכל זאת, זה היעד. זה מובן? טוב, הנושא הוא רחב, אבל מספיק להזכיר את זה. ולכן, מיד המהר"ל באותה הגדרה, מסביר מיד למה הגמרא בחרה באותן המצוות של חלה, מעשרות ויובלות. זה מובן? כן. כי מה רצתה לומר הגמרא? לתת דוגמה לפי אורך הזמן, מה קדם למה, כדי להסביר שתורה זה יותר עליון ממעשה המצוות. והיא נותנת אותה דוגמה מיוחדת: מתן תורה והתחלת קיום המצוות. איזה מצוות? המצוות שההגדרה שלהן זה הקדושה, אומר המהר"ל. זה מובן? טוב לפי דעתי זה עיקר ההגדרה. זה ברור או יש שאלות? כי אני לא מרגיש שזה מספיק ברור לפי הבעת פניכם. מה קורה? אין שאלות? טוב, יפה, יש.

שאלה מהקהל: לגבי העניין של המצוות שזה הקדושה, יש מקום ברמב"ם שהוא אומר שהמצוות הן הטובה הגדולה שהשפיע הקב"ה ליישוב העולם הזה. [851] ואילו הקדושה היא מושגת לפי הדביקות בתורה דווקא, אצל הרמב"ם.

הרב: זאת אומרת אם אני הבנתי, אתה אומר שלפי הרמב"ם זה אולי ההיפך. **תשובה מהקהל:** שלימוד התורה מביא את הקדושה ואילו קיום המצוות מיישב את העולם הזה, כדי לזכות לחיי העולם הבא.

הרב: איפה הוא אומר את זה? במורה?

תשובה מהקהל: זה בפרק רביעי של הלכות יסודי התורה.

הרב: מכיוון שבספר המצוות, דווקא על הפסוק של קדושים תהיו, הרמב"ם מסביר באופן ברור, שזה קיום כל המצוות, ולכן אין בפסוק הזה מצווה מיוחדת.[852] אתה זוכר את זה? מכיוון שזה מצווה כללית, אזהרה לכל המצוות. לכן צריך לבדוק את המקור הזה, אם יש תלמוד תורה. הוא אומר את זה קדושה?

תשובה מהקהל: לגבי המצוות הוא אומר שזה מיישב את העולם. שזה הטובה הגדולה שהשפיע הקב"ה בעולם הזה. ויש לו בהלכות מלכים כשהוא מבאר איך יהיה במשיח הוא אומר שהדבקות, כלומר הכניסה לעולם הבא, תהיה על ידי ידיעת ה'.[853]

הרב: נכון, אני זוכר את זה. זה בהלכות מלכים. אבל זה לא סותר. מכיוון שזה לא הלשון המדויק של הרמב"ם. הדיוק פה לפי מה שהסביר המהר"ל, כי הקשר לתורה זה הקשר לעולם הנבדל, הדרך לעולם הבא. אתם זוכרים כל מה שקדם, כן. ופה יש לנו הגדרה של המהר"ל ברורה מאד: מהו היעד של המצוות? זה הקדושה. ולפי דעתי זה מתאים לגמרי למה שאומר הרמב"ם על הפסוק: "קדושים תהיו".

שאלה מהקהל: אם אפשר עוד שאלה לגבי היעד של הקדושה. קדושים תהיו – איך זה מתיישב עם הקדושה העצמית של כנסת ישראל. כלומר, אם הקדושה היא נתונה מראש, היא לא צריכה להיות נקנית.

הרב: יפה. הרב קוק הסביר את זה, כן. מכיוון שכבר אני אמרתי, יש מדרגות בקודש.[854] והחידוש של הרב על העניין של הקדושה, שיש קדושה טבעית ויש קדושה על טבעית. ולכן, יש קדושה טבעית ששייכת לישראל כישראל, כן. "ממלכת כהנים וגוי קדוש"[855] וזה קשור

לקדושה למעלה מהטבע. מה שאני רוצה להסביר זה שיש הבדל, זה גם כן בא מתורת הרב, יש הבדל בין הקדושה שבאה על ידי המעשים והקדושה שבאה על ידי היש של האדם, הנפש של האדם. למשל, כל העניין של זכות. יש זכות שבאה על ידי מעשה זה או אחר. אבל יש זכות ששייך לאופי של האדם. למשל, העניין של זכות אבות. זכות אבות לא קשור למעשה זה או אחר. זה נחלה. נחלת אבות. זה ההבדל. תפסת את? ולכן רק צריך לחדש פה בעניין הזה את הנושא של קדושה טבעית. זה לא קל להבין. זה שייך לתלמוד ירושלמי לא לתלמוד בבלי, כן. אתם מבינים את ההבדל. טוב, זה היה ברור? למשל לעניין של זכות אבות, יש מימרא בגמרא, : אפילו אם תמה זכות אבות, ברית אבות לא תמה.[856] אז זה למעלה מהעניין של המעשים. זה נפש ישראל היא קדושה מטבעה.
שאלה מהקהל (הרב שרקי): אז יוצא שזה יותר גדול. הקדושה הטבעית היא יותר גדולה מהקדושה הנקנית. זה יוצא שהיעד הוא כבר מושג.

יעד המצוות הוא לאפשר לפרט להגיע למדרגת הכלל

הרב: נכון. אבל הקדושה הטבעית היא בבחינת כלל. בבחינת השייכות של הפרט לכלל. כי זה נחלת הכלל. ולכן, היעד של המצוות זה לתת אפשרות ליחיד להגיע למדרגה של הכלל. זה מובן? אולי אני אסביר את זה באופן אחר גם כן. עם ישראל, בטבע, הוא נקרא "יעקב" והוא צריך להגיע למדרגה של "ישראל". וזה היעד של קיום המצוות. בהתחלת הגורל של כל יחיד ויחיד והגורל של ישראל ככלל, זה המדרגה של יעקב. נכון? ולכן, צריך לקיים את המצוות כדי שהמדרגה של יעקב תגיע למדרגה של ישראל. לא שיניתי הרבה בשני המשפטים האלו, אבל למה אני מתכוון? אתם זוכרים בפרשת וישלח, דווקא, כשיעקב שולח מלאכים לעשו ואומר לו: "עם לבן גרתי ואחר עד עתה."[857] רש"י מביא שני פירושים מהמדרש: מה זה עם לבן גרתי? תרי"ג מצוות שמרתי.[858] זוכרים את זה? ולא נעשיתי שר וחשוב, אלא גר. טוב, אז אני רוצה להסביר את הרש"י הראשון. תרי"ג מצוות שמרתי, שמרתי. לא כתוב שמה קיימתי, כן, מכיוון שאנחנו בתקופת האבות. האבות שמרו את המצוות, בבחינת שמרו את המצוות.[859] באותה משמעות, שמעתי חידוש מעניין על זה, יפה במרכז הרב – זה לפני ארבעים שנה לדעתי, קצת פחות, שכמו יין המשומר. זה אותה משמעות. ואז הוא יכול לומר לעשו: אני זוכה בשם ישראל לא אתה. זה ההצדקה להגיע מי ייקרא ישראל? אז יעקב אומר: יש לי הזכות של התורה – תרי"ג מצוות שמרתי. יש לי הזכות של ארץ ישראל – מכיוון שאומר: לא נעשיתי שר וחשוב, אלא גר הייתי. זה קצת למעלה מהפשט. הוויכוח בפשט זה על עניין הברכה, כן. אתה זוכר את הנושא, אתם זוכרים את הנושא, כן? ולכן, יש לו שתי ההצדקות האלו לקבל את שם ישראל. זה מה שמסביר הבן איש חי.[860] כי באותה פרשה יעקב אבינו מקבל את שם ישראל. אז הבן איש חי מסביר, יעקב זה העם, משה רבינו זה התורה, דוד המלך זה ארץ ישראל. והגימטריה של יעקב פלוס הגימטריה של משה פלוס הגימטריה של דוד זה ישראל. אפשר לספור, כן. אתם רואים את המימדים. עכשיו אנחנו רגילים להגדרות האלו. "עם ישראל, תורת ישראל, ארץ ישראל". אבל עם ישראל זה יעקב עם הקדושה הטבעית שלו. כדי להגיע למדרגה שנקראת ישראל, אז צריך גם התורה וגם ארץ ישראל. אז זה מה שקורה, לפי הבן איש חי זה ברור מאד. זה מה שקורה באותה פרשה. ויש כבר את הקדושה של יעקב כיעקב. יש פסוק שאומר "להקדיש את קדוש יעקב ואת אלוקי ישראל."[861] אני חושב שזה מספיק כדי לברר את העניין. אז "קדוש יעקב" זה מדרגה של קדושה טבעית של יעקב. אבל הדיוק פה, זה קדושה טבעית אבל גבי הכלל. זה נאמר גבי הכלל. ולכל אחד ואחד בבחינת יחיד, יש לו איזה קשר לזה. אבל צריך להתכלל בכלל הזה כדי לחזק את זה, וזה עניין של המצוות. זה מובן?

מצוות בלשון עתיד – הבטחה לכלל וציווי לפרט

פעם אני זוכר שאני הסברתי אותו נושא בעניין קצת אחר. שכל המצוות בתורה נאמרות בלשון עתיד. "לא תרצח", כן. "לא תגנוב" וכן הלאה. אבל לגבי הכלל – זה הבטחה. לגבי הפרט זה ציווי. ולכן, היחיד מקבל אותה תורה של הבטחות, כמצוות. מצווה למה? להשוות את האופי המיוחד שלו כפרט לדמות של הכלל. ולכן היחיד מקבל את תורת הכלל, תורת המידות, כמצוות. זה ההבדל בין תקופת האבות ותקופת בני ישראל, תקופת הבנים. זה מובן, כן? ולכן אנחנו יכולים לחזור לזה שלפי ההסבר של המהר"ל, על הסוגיה של הגמרא, דברי גמרא, דברי תלמוד, מה שאמרנו תלמוד תורה" זה להתקשר לעולם הבא. כי איזה חלק מהאדם מגיע לעולם הבא? ברור שזה הנשמה שלו. כי החלק השני נשאר למטה – הגוף, פגר מת, כן. ולכן הקשר עם העולם הנבדל דרך הגורל של הנשמות זה לימוד תורה. ודברנו הרבה על זה – לימוד תורה לשמה, זה ברור. אז הנפש של מי, הנשמה של מי תגיע? של אדם קדוש. ולכן המטרה של המצוות בעולם הזה, חיי שעה, זה להגיע לקדושה כדי לתת אפשרות לנשמה להתעלות על העולם הנבדל.

הערה מהקהל: הנשמה מתעלה על ידי לימוד תורה. זה לא כל כך ברור.

הרב: הבנתי את השאלה. תחזור על השאלה.

תשובה מהקהל: אם הבנתי נכון, יוצא שהמצוות מאפשרות לאדם לשחרר את הנשמה שלו באופן שעל ידי לימוד תורה היא תגיע לעולם הבא. אז יש פה שני דברים שונים.

הרב: כן, אבל תשמע, אנחנו צריכים לחזור קצת למעלה מזה, באותו פרק, כשהסביר את המחלוקת בין רבי עקיבא ורבי טרפון, כן: מה גדול ממה? תלמוד או מעשה. אז המהר"ל מסביר, אתם זוכרים? זה לפני שני שיעורים אני חושב. שהמעשה זה כדי לתקן את המצב של הגוף של האדם, הגופני החומרי, בעולם הזה. התלמוד תורה זה כדי להתעלות למדרגה יותר עליונה. אבל מי שמגיע למדרגה יותר עליונה בלי לתקן את האופי שלו במדרגה התחתונה, זה אסון. זה מובן? אתה מבין איך זה מתקשר, כן? אתם זוכרים ההשוואה שאמר המהר"ל בין יין ולחם, למדנו את זה, כן.[862] אז הוא אומר, שהתלמוד תורה זה כמו יין ומעשה המצוות זה כמו לחם. אז מי ששותה יין לפני שאכל לחם, זה אסון. מי ששותה יין אחרי שאכל לחם, זה בסדר. יין המשמח ויין המשכר. זה באותו דיון. אני זוכר שבפעם הקודמת אני הסברתי את זה גם כן גבי חטא של אדם הראשון, כן. "פן ישלח ידו ואכל וחי לעולם."[863] ולמה הבורא מנע ממנו להגיע לעץ החיים אחרי שאכל עץ הדעת טוב ורע? שמא יהיה בחיים הנצחיים בקלקול שלו. אז מי שלא תיקן את הקלקול שלו ונכנס בפרד"ס – משתגע. זה מובן, כן?

שאלה מהקהל: אפשר עוד פעם?

הרב: עוד פעם, טוב. מי שלא תיקן את המדרגה הראשונה שלו, עולם הזה, ויש בכוחו, בבחינת בכח, הודות לתלמוד תורה שלו, להגיע למדרגה של עולם הבא, אז הוא נכנס חלילה וחס לעולם הבא, עם הקלקול שלו של עולם הזה. זה שיגעון, כן. וזה מה שמסבירה הגמרא על ארבעה שנכנסו לפרד"ס, כן.[864] רק אחד יצא בשלום, מכיוון שנכנס בשלום. וזה דווקא רבי עקיבא, כן.[865] זוכרים את זה? אפשר להמשיך?

שאלה מהקהל: בעניין השגת הקדושה על ידי המצוות, רואים למשל שמבחינה מעשית, עשיית המצוות שמצטט המהר"ל ואפשר לצטט עוד מצווה אחת שהיא עשיית הביכורים. דווקא הניתוק מהקדושה.

הרב: תסביר את זה.

תשובה מהקהל: ויש פסוק מפורש, "ביערתי הקודש מן הבית".[866]

הרב: ביערתי את הקודש. אבל יש לזה משמעות אחרת. שמה יש המשמעות של ההקדש. ביערתי את הקודש - המשמעות זה הקדש. זה עניין אחר לגמרי, כן. אני רוצה להסביר לפי השאלה שלך. וזה למדנו לפני חודש אם אני זוכר. שאנחנו רגילים, מסתמא, לחשוב שעשיית המצוות זה כדי לפתור את הבעיה של המוסר. ההתנהגות בעולם הזה. אבל זה נקרא דרך ארץ. זה עניין אחר לגמרי. מבינים? תפסתם את זה? אחר כך אני אצטט את המשנה של אותה סוגיה ותראו את ההבדל. ולמדנו את זה באריכות, כן. סגנון חיים מיוחד לעם חכם. תורת משה. זה צדוקיות, כן. כי היעד של המצווה, של התורה, זה לא לפתור את הבעיה של הדרך ארץ. צריך קודם כל לפתור את הבעיה של הדרך ארץ, כדי להגיע למדרגה של הקדושה.

תחיית המתים ועולם הבא

למשל, יש לכם בהתחלת פרק חלק: "האומר: אין תחיית המתים מן התורה."[867] מי היו אומרים את זה: אין תחיית המתים מן התורה? זה הצדוקים. אתם זוכרים את העניין או אני צריך להסביר? כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא ואלו שאין להם חלק, אחד מהם, זה האומר אין תחיית המתים מן התורה. יש וויכוח בין המפרשים ויש גם כן, פה יש איזה רש"י באותו דף, ויש ספק אם זה באמת דברי רש"י,[868] אבל זו סוגיה שלימה. אם אתם רוצים נלמד את זה, כן. אבל אני רק ככה, בעל פה, אני אסקור את העניין. המשמעות הרגילה זה: מי שאומר שאין רמז בתורה לתחיית המתים. אבל לפי הגמרא עצמה, אי אפשר להבין ככה. אני מודע למה שאני אומר. כמעט בכל בתי ספר, מסבירים את זה אין תחיית המתים מן התורה כאילו המשנה רצתה לומר מי שאומר שהתורה לא מדברת על תחיית המתים. נכון? אבל לפי הגמרא, זה לא המשמעות. מי שאומר: אין תחיית המתים – מן התורה. התורה לא מביאה לתחיית המתים. התורה יש לה יעד אחר לגמרי – דרך ארץ. אין עניין של תחיית המתים. זה צדוקי, כן, מכיוון שאין עולם הבא אין תחיית המתים. זוכרים את העניין? לכן צריך להבין את המשמעות של הפשט של המשנה. האומר: אין תחיית המתים מן התורה. (אף על פי), ומכיוון שהוא לא מאמין שהיעד של התורה זה להביא לתחיית המתים, אף על פי שיש לו תורה, הוא לא יגיע לתחיית המתים. מכיוון שהוא משתמש בתורה ליעד אחר ולכן זה לא התורה האמיתית. ההלכה שלו לא תהיה הלכה אמיתית. תהיה הלכה של סגנון חיים, הלכה של קודקס מיוחד, חכם מאד, של עם ישראל. זה צדוקי. וצריך לגלות את חשיבות העניין. כי יש הרבה צדוקים מעורבים עם היהודים ושלומדים אותה תורה, כן. אף על פי שהצדוקים ההיסטוריים עברו מן העולם הנטייה לצדוקיות היא קשורה להיסטוריה שלנו עד הסוף. זה מובן? אולי אתם רוצים שנלמד את זה דווקא כדוגמה של העניין. מי יכול להביא מסכת סנהדרין? הספר הקטן לא הגדול, כן. ואחר כך נחזור לעניין שלנו. בינתיים, אני סתם קורא את המשנה פה, בקידושין. זה דף מ', כן: "כל שישנו במקרא ובמשנה ובדרך ארץ, לא במהרה הוא חוטא. שנאמר: והחוט המשולש לא במהרה יינתק. וכל שאינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ, אינו מן הישוב."

זה קצת קשור למה שאתה אמרת, אורי. מה זה אינו מן הישוב? "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ." זה נקרא ישוב. ולכן יש הבדל בין מקרא, משנה ודרך ארץ. זה מובן? ולכן היעד של התורה זה לא להיות דרך ארץ. יש כמה דוגמאות שהחכמים לימדו – לימדה תורה דרך ארץ[869] – אפשר ללמוד מהתורה גם דרך ארץ. אבל זה לא היעד שלה. יש דרך ארץ מתאים לתורה. דרכה של תורה.[870] אבל זה דרך ארץ. למשל פת במלח ומים במשורה – זוהי דרכה של תורה. זה דרך ארץ. אז אני אקרא רק את הרש"י הזה ואני אסביר בקצרה אם אני אזכור את הדיוקים, מה קורה. זה פרק אחד עשר, כן. רק דקה אני אבדוק איפה הרש"י. הנה ההסבר לפי רש"י ומיד כתוב בגיליון שאין זה

מדברי רש"י. תזכרו את זה – אין זה מדברי רש"י, מכיוון שזה בלתי אפשרי. זה סותר מה שאומרת הגמרא.

(ציטוט מרש"י הראשון בפרק חלק:) "האומר אין תחיית המתים מן התורה שכופר במדרשים שדרשינן בגמרא לקמן, מניין לתחיית המתים מן התורה. ואפילו יהא מודה ומאמין שיחיו המתים, אלא דלא רמיזא באורייתא – כופר הוא. הואיל ועוקר שיש תחיית המתים מן התורה, מה לנו ולאמונתו. וכי מהיכן הוא יודע שכך הוא? הילכך, כופר גמור הוא." זה ההסבר של רש"י שכתוב בספרים שלנו אבל החכמים אמרו שאין זה מדברי רש"י.[871] למה? מכיוון שזה סותר מה שאומרת הגמרא ואני אסביר את זה מיד. כשהמשנה אמרה: "האומר אין תחיית המתים מן התורה אין לו חלק לעולם הבא," אז קודם כל לפי הפשט של המשנה. מי שאומר משהו, אמר שטויות, אז לוקחים ממנו את העולם הבא שנתן לו הבורא? מבינים את השאלה, כן? המשנה אמרה: "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא."[872] זה קדושה טבעית, כן. ולכן, כל ישראל יש לו את החלק הזה שהוא קשור דרכו לכלל ישראל. כל אחד מישראל יש לו החלק הזה שהוא כבר מיועד לעולם הבא. וצריך להביא איתו את כל החלקים האחרים, כן. ולכן יש איזה מין גרעין של קדושה טבעית, שזה בא מזכות אבות. נחלת אבות, ברית אבות. כל המדרגות האלו. ומה אומרת המשנה? כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, ואלו שאין להם אחד מהם, רחמנא ליצלן, האומר אין תחיית המתים מין התורה. אז בא יהודי טיפש ואומר דבר טיפש(י) לוקחים ממנו את החלק שלו לעולם הבא? אין פרופורציה, כן. ולכן הגמרא מיד שואלת: וכל כך למה? זה השאלה של הגמרא.[873] כל כך, לקחת ממנו את העולם הבא? למה מכיוון שאמר... מבינים? זה קשה מאד הנושא. ולכן, צריך להבין את זה.

יום הדין על מצוות מעשיות ולא על מחשבות

לפי התורה שלנו, לא מאבדים העולם הבא. הנוצרים אומרים את זה: חטא שמביא למוות. מה זה péchés mortels.[874] תפסתם את זה, כן. איך אומרים את זה? לא אומרים. דרך איזה מחשבה, דרך איזה אמירה סתם בעלמא, זה גוי, זה לא יהודי. כי יום הדין זה לא על מה אתה חושב על עולמי? זה לא רציני. יום הדין זה - איך התנהגת בעולמי? מצוות מעשיות. זה אמונה אחרת לגמרי. זה דת אחרת לגמרי. עיקר הדת זה האמת של המעשה של ההתנהגות כבעל חיים ולא מה חשבת, מה לא חשבת, במה האמנת, במה לא האמנת. יש עניין מיוחד שנקרא "זקן ממרא".[875] מי שאומר כך אומרת התורה והוא אומר דבר של כפירה, אז הוא נקרא זקן ממרא ואין לו חלק לעולם הבא. ונידון בחרב מכיוון שהוא אומר: כך אומרת התורה. מי שחושב דבר של שטויות, הוא אמר דבר של שטויות - מכיוון שהוא טיפש. זה אותיות "פשט". אז צריך להבין את הרגישות של התלמוד שלנו, כן. לכן, הגמרא מיד שואלת, מוזר, וכל כך למה? הקב"ה נתן לו חלק לעולם הבא, ואתה בא ואומר הוא אומר דבר שלא בדיוק כפי אמונתנו, אתה לוקח ממנו, הבית דין לוקח ממנו חלק לעולם הבא? וזה מעשה בית דין, כן. אז לפי דעת הגמרא, זה בלתי אפשרי. ולכן צריך להסביר את המשנה. הבנתם את השאלה ו"כל כך למה"? תשמעו, זה לא שנה, זה לא עשר שנים ולא עשרים שנה שאני שומע מפי התלמידים שטויות, כן. אז זה הווא אמינא של שטות, כן. אז מי שאמר, הוציא מפיו, דבר כזה, אין לו חלק לעולם הבא??? אתם תופסים את הנושא, כן. זה אולי בנצרות מתנהגים ככה, לא ביהדות. אלא רק מי שבא ואומר: היהדות אומרת כך – ואומר דבר לא נכון, התורה אומרת כך – ואומר דבר לא נכון – אז זה עניין אחר. אז זה נקרא זקן ממרא. זקן[876] – חכם כביכול, אבל מורד, ממרה. הבנתם? אז זה עניין אחר.

וכל כך למה? אז מה אומרת הגמרא: "תנא: הוא כפר בתחיית המתים לפיכך לא יהיה לו חלק בתחיית המתים." אבל מה אמרה המשנה? מידה כנגד מידה. הוא כפר בתחיית המתים לפיכך לא יהיה לו חלק בתחיית המתים. אבל מה אמרה המשנה? אין לו חלק <u>לעולם הבא</u>.

לא רמזה המשנה על תחיית המתים, כן. זה מובן? לכן אני חוזר אל ההסבר שנתתי לכם לפני זה. מי שלא מתנהג עם התורה שלו כדי להגיע לתחיית המתים, לא יהיה לו תחיית המתים. מכיון שהוא מונע מעצמו. זה העניין של מידה כנגד מידה. הוא מונע מעצמו. זה מובן? וזה ההסבר של הגמרא. חלק בתחיית המתים. חלק בתחיית המתים זאת אומרת חלק כדי להגיע לעולם הבא. טוב. ופה יש גם כן נושא של וויכוח, מה זה תחיית המתים ומה זה עולם הבא. זה נושא של לימוד, כן. ולכן לא צריך להביא רמב"ם זה או מהר"ל זה פה. זה נושא יותר רחב. אבל אנחנו לומדים את הגמרא עצמה. ואחר כך נסביר מניין שאנחנו יודעים שמידתו של הקב"ה מידה כנגד מידה. ולכן מה אמרה הגמרא, כן:

(ציטוט מהגמרא): "האומר אין תחיית המתים מין התורה": "האומר" - זה כמו גירסה של המשנה. רב פלוני הוא היה אומר. זה היה הקו המנחה שלו. מי שלוקח ככלל בהתנהגות שלו, הכלל הזה, העיקר הזה, שאין תחיית המתים מין התורה אז זה לא סתם אמר דבר בעלמא. זה האמונה שלו. יותר מאמונה. זה ההגדרה של הקו המנחה שלו בחיים. זה תפיסה של הגדרה של התורה בשבילו, שזה לא שייך לעניין דתי של תחיית המתים ועולם הבא, אלא שזה חוכמה. חוכמה הכי יפה. צדוקי, כן. ולכן מתנהגים לפי דעתם לפי מצוות התורה אבל יש להם הלכה אחרת לגמרי. והם מגדירים את זה כדת שלהם. אבל אין המשמעות הרוחנית של העניין דת, לפי הפרושים, שיעד של המצוות זה הקדושה, כדי לזכות בתחיית המתים, כדי להגיע לעולם הבא. למשל הביטוי של "שכר מצוות בהאי עלמא, ליכא."[877] השכר של המצוות זה העולם הבא. לכן צריך לחזור למקורות האלה. זה מובן? טוב. זה מה שרציתי לומר ולכן אנחנו חוזרים להסבר של המהר"ל, היעד של המצוות זה הקדושה. ולכן הוא מסביר את הסוגיה שלנו, לפי הנושא שלנו שהיה מה גדול ממה? תלמוד תורה או מעשה המצוות. והגמרא נותנת כדוגמה, אותן המצוות שההגדרה שלהן זה באופן ברור - קדושה. זה מה שרציתי להסביר בקטע הראשון. זה מובן עכשיו? טוב. אם יש עוד שאלות ואם לאו, נמשיך.

שאלה מהקהל: על הנושא שאין עולם הבא מין התורה

הרב: תחיית המתים[878]

שאלה מהקהל: תחיית המתים. יש את שני הנושאים: הנושא הפרטי ומי שמדבר על זה בבחינת כלל. כאילו לפי דבריו, לפי התורה זה שקר והדבר השני שהוא מפיץ את זה לאנשים. מהי התרומה?

הרב: כן. מה שאני רוצה להסביר זהו, מי שאיננו חכם של התורה – יש לו מחשבות, יש לו השקפת עולם. ולפי השקפת עולמו, לפי השכל שלו, לפי התרבות שלו, הוא לא תופס מה זה תחיית המתים, הוא לא תופס מה זה עולם הבא ולכן הוא לא מאמין. חוץ מזה הוא מקיים מצווה זו או מצווה אחרת. הוא נער טוב, כן, ילד טוב, אבל יש לו שכל כזה שהוא לא תופס את זה.

שאלה מהקהל: זה הקשר הפרטי. זה מה שהתכוונתי קשר פרטי.

הרב: נכון. אני רוצה להסביר את זה. אז לפי דעת התורה, לפי דעת הגמרא, יש לו חטא במוח שלו. יש לו חטא בשכל שלו. לקחת ממנו חלק לעולם הבא? הוא ישראל בבחינת "אף על פי שחטא, ישראל הוא".[879] זה מובן? יש לו חטא מסוים. אבל לומר שמכיוון שאמר דבר כזה, הוא איבד את הכל, אז אם ככה, רוב עם ישראל היום איננו ישראל. זה מובן. אתם מבינים את זה? ולכן, בהסבר השני, מי שבא כרב, למשל, רפורמי או לא רפורמי, והוא אומר הינה התורה האמיתית, אין תחיית המתים, אז הוא נקרא זקן ממרא. זה כבר מדרגה אחרת, זה עניין אחר. (בעיה בקלטת) זה תחיית המתים של הקלטת.

צמצום העיקרים לאחד – תורה מן השמיים

... שלוש עשרה עיקרים.[880] יש שלוש עשרה דברים שצריך להאמין בהם כדי להיות יהודי מאמין. אז יתכן שבאותה תקופה של ימי הביניים, כל היהודים היו מספיק תלמידי חכמים כדי להבין מה כתוב בעיקרים האלו. ולכן, מי שלא היה מאמין בזה ממילא היה מחוץ לכלל ישראל. אבל עכשיו, בתקופה שלנו, זה ברור שרק חלק קטן מאד מחכמי ישראל מבינים במה המדובר. ולכן אם התנאי להיות שייך לקהילה של המאמינים, זה להאמין בדברים שאינם מסוגלים להאמין בהם מכיוון שאין תופסים, מישהו ענו הוא אומר: אני לא מבין אבל אני מאמין. הוא מאמין באמונה שלימה. יתכן וזה הכוונה של אמונה שלימה, כן. אבל יש הרבה הרבה גאווה בעם ישראל. ויש בעלי שכל, משכילים בעיניהם, שאומרים אני שומר מצוות, אני יהודי, יותר יהודי ממך, אבל בזה אני לא מאמין – אני לא מבין.

זה ברור שזה ככה המצב. ולכן מזמן כבר חכמי ישראל התנגדו לריבוי תנאים כדי להיות יהודי. סוף סוף אנחנו מגיעים רק לאמונה אחת: תורה מן השמיים. והכל כלול בזה. וגם זה, רוב משכילים בישראל, אפילו שומרי מצוות, לא מאמינים בזה. מאמינים בעל פה, אומרים כביכול, כן. רק הפתיים, "מחכימת פתי", כן, רק קטני שכל מאמינים בזה. זה המצב, כן. ולכן כבר החכם אלבו, אמר, זה יותר מידי שלוש עשרה – שלושה.[881] וסוף סוף, אנחנו מגיעים, שכחתי מי האחרון, שאמר אחד. זה היה חכם מאלג'יר דווקא

תשובה מקהל (הרב אורי שרקי): זה הרשב"ץ

הרב: הרשב"ץ כן, אמר, תורה מן השמיים, מספיק.[882] אבל אני מוסיף, וזה מדעתי, אפילו תורה מן השמיים אנחנו נתקלים במצב של קושי ללמד את זה למאמינים ולשומרי מצוות. ולכן, אנחנו במצב של "תינוק שנשבה".[883] אז, אתה בא ואומר, אני נוטל לו את החלק לעולם הבא שלו? הוא נברא יהודי, הוא נולד יהודי, או התגייר, זה אותו דבר. הקב"ה נתן לו חלק לעולם הבא ואתה נוטל לו? זה מובן? אבל השורש זה כבר בגמרא. וכל כך למה? ולכן אם אנחנו מבינים את ההסבר של הגמרא – מידה כנגד מידה. <u>הוא</u> (האדם עצמו) לקח ממנו את החלק לעולם הבא. איך? הוא לא מגיע לפתח של העולם הבא שנקרא תחיית המתים, מכיוון שהוא לא מתנהג עם התורה שלו, כדי להגיע לתחיית המתים. הוא מתנהג באופן אחר לגמרי. יש לו פלוסופיה, השקפת עולם, עם מעשים יפים, מעשים טובים שאתם קוראים לזה מצוות, כן. זה צדוקי. תפסתם? יש צדוקים אבל תודה לאל אין הרבה. רוב העם הוא יהודי שלא למד. ולכן מי שהוא ענו, ואין תורה בלי ענווה.[884] אין תורה אמתית בלי ענווה, כן. אין יראה בלי ענווה וכן הלאה. מי שהוא ענו אומר, טוב, אני לא מאמין אבל יש לי אמונת חכמים. יש מי שיודע. אני מאמין בחכמים, אני אומר אמן. זה מובן? אז זה קל. ויש אלו שאומרים, אני לא יכול. אז אני לא יהודי מכיוון שאני לא יכול. המצב האופטימלי נאמר, להיות יודע את התורה ולהאמין בכל התורה, כן. אבל, אני רוצה להסביר, זה רק הסבר חינוכי, כן שצריך להיות רציני. התורה לא יכולה להחליט תקנות שהעם לא יכול לסבול אותן.[885] צריך להתייחס למצב האמיתי של העם. ולא לומר: טוב, אתה כופר, אתה לא בסדר אבל בכל זאת אני נותן לך חנינה, סבלנות, אתה גם יהודי. זה זלזול, כן. צריך הלכה אמיתית ולכן ההלכה אמיתית היא, מי שמאמין בתורה מן השמיים ואם הוא רציני זה כולל הכל. לא צריך שלוש עשרה, שלוש, ארבע. זה כולל הכל. כל אות בתורה זה אמת, מכיוון שהתורה מן השמיים. אתה לא תופס מה זה תורה מן השמיים? טוב, תגיד שאתה לא תופס, נקודה. זה מובן? אבל מי שבא, ואני שמעתי לא פעם, מי שבא, בשם התורה, ובשם התורה אומר - התורה איננה מן השמיים, אז הוא כופר בעיקר. זה זקן ממרא. זה מובן?

שאלה מהקהל: אני רוצה לדעת אם העקרונות האלה זה גם שווה ללא יהודים. זאת אומרת, האם יש מצב כזה שלא יהודי רוצה עולם הבא, אפילו אם הוא לא יודע להשתמש במילים

הרב: ברור, אם הוא בגדר של חסיד של אומות העולם.[886]

שאלה מהקהל: הוא לא יודע את הדרך, הוא לא יודע את התורה אבל הוא רוצה להגיע לעולם הבא.

הרב: טוב, אם אנחנו נתקשר לשאלה הזאת ברצינות. הוא רוצה להגיע לעולם הבא. מאיפה הוא יודע שיש עולם הבא? טוב, זה פשוט, כן. שמע ככה שמועה שמענו, שיש איזה תורה, משהו מסתורי, לאיזה עם מסתורי, שנקרא ישראל, כן. אז יש כתובת. ולכן, אם זה ברצינות, הוא שואף לזה. אז סוף סוף, הוא מתקרב לאמת של עם ישראל, גבי אומות העולם, שבע מצוות בני נח וכן הלאה. וצריך לתת קצת זמן כדי להגיע. לא האומר וגמרנו. לכן, ברור שיש מקום לכל לא יהודי, אם זה רציני, אם זה בכוונה רצויה – אתם זוכרים את מלך הכוזרים בכוזרי של הריה״ל, כן.[887] אם זה בכוונה רצויה, אז זה פשוט מאד. אתמול הסברתי את זה ככה. דברנו על הוויכוח שיש עכשיו בין אורתודוקסים ורפורמים פה בארץ. וזה בעיה רצינית. אז אפשר להגדיר את זה ככה לפי הביטוי של הכוזרי, וזה דעתי, כן: מעשיהם רצויים אבל כוונתם אינה רצויה, כן. כוונתם אינה רצויה. זאת אומרת, יש להם איזה אסטרטגיה פדגוגית כדי לקרב יהודים ליהדות. אני מתכוון לרפורמים, כן. אבל באיזה כוונה עושים את זה? אני הפכתי את הקערה, כן. אני בפעם הראשונה שפגשתי את העניין הזה של הרפורמים זה היה בחוץ לארץ. ואני יכול להעיד, הרבה יהודים התקרבו לתורה האמיתית באותה דרך. מכיוון שכפי שאמרתי, האסטרטגיה הפדגוגית שלהם, במקום, באשר הם שם, היא מה שהיא. לא מתיימרים לומר שזה היהדות האמיתית. אומרים שזה היהדות שלנו. אם יש אהבה. מי שמתיימר לומר זה היהדות האמיתית, אתם טועים – אז זה זקן ממרא. תודה לאל, אין להם הוגי דעות מספיק חכמים (בתורה) כדי להבין במה הם לא מאמינים. זה מזל לישראל. אם היה ביניהם תלמידי חכמים, זה היה אסון. הם לא לומדים וכשלומדים, הם חושבים שלומדים תורה, אבל לומדים ספרים. טוב, אני חושב, זה בא מהניסיון שלי, שזה מזל לישראל שהרבייז שלהם הם בורים עם ארצים (בתורה), נקודה, כן. אם היו חס ושלום תלמידי חכמים זה היה יותר חמור מהצדוקיות. תפסתם מה שאני אומר. אבל מה שאני מוסיף, שיתכן מאד שמעשיהם רצויים. הם עושים מצוות עם היהודים באשר הם שם. ואני אוסיף, גם כן מהצד האחר, הקיצוני מצד אחר, כוונתם רצויה, אבל מעשיהם לא תמיד רצויים. הבנתם מה שרציתי לומר? זה מובן? טוב, יפה. אז אם אין עוד שאלה, זה ברור, כן? אז הנה:

חלה, מעשרות ויובלות כנגד עולם המורכבים, הפשוטים ומעל הזמן

המשך קריאה: ״ויש לך להבין״

מה, כל משפט זה חצי שעה?

המשך קריאה: ו״יש לך להבין אלו שלוש מצוות שיש בהן שלוש קדושות״

זה מה שרציתי להסביר. שוב, זה בכוונה, המהר״ל נותן הסבר פשוט מאד. למה הגמרא בחרה אותן המצוות? מכיוון שזה ברור שזה קדושה. ולכן הוספתי וזה לקח לנו חצי שעה, שכל היעד של כל המצוות זה הקדושה וזה מתגלה דווקא מהמצוות האלו. ועכשיו נסביר הסבר של המהר״ל שהוא לא קל, מכיוון שבחר פה במושגים קצת פילוסופיים. ננסה להבין., כן

המשך קריאה: ״ואלו שלושה דברים האחד חלה, השני תרומות ומעשרות, השלישי יובלות.״

איך אומרים, יובלות או יובלות? יובלות, כן.

המשך קריאה: ״לומר לך כי התורה היא על העולם ומדרגת העולם הם שלוש.״

זה ברור. העולם, יש ארבע מדרגות. הוא מסביר. המדרגה הכי עליונה נקראת תורה, מבחינת עולם הבא. ואחר כך יש עוד שלוש מדרגות שהן מצד עולם הזה, ושלוש מדרגות של קדושה – קדוש, קדוש קדוש.[888] ולמעלה מזה – התורה. זה מובן? איזה שלוש מדרגות?

המשך קריאה: "ומדרגות העולם הם שלוש. העולם התחתון הוא עולם המורכב."
זה מובן המילה מורכב? כן.
המשך קריאה: "שהוא מורכב מן הפשוטים והאדם הוא ראש המורכבים"
זה יפה, כן. זה משהו יפה – והאדם הוא ראש המורכבים. זאת אומרת, הכי מסובך של כל המסובכים.
המשך קריאה: "כנגד זה מצוות חלה. שהמצווה היא כשנעשה העיסה והוא הרכבה גמורה"
זאת אומרת, הסמל של ההרכבה גמורה ברבד, במישור של האכילה. סוף סוף אנחנו אוכלים מהעולם התחתון. דרך האוכל. והסמל של האוכל, שהיא העיסה של הלחם, זה מסמל את ההרכבה של העולם התחתון שהוא העולם של המורכבים, שאנחנו חיים ממנו, בבחינת אוכל.
המשך קריאה: "ואחר כך מפריש מן העיסה חלה, והוא קודש. והאדם דומה לחלה, וכמו שאמרו במדרש,
וזה ידוע, כי האדם הוא חלתו של עולם[889] – זה המדרש וההסבר של המהר"ל פה מסביר גם כן את המדרש, למה בעלי המדרש אמרו כי האדם הוא חלתו של עולם. יש על הפסוק
המשך קריאה: "ויייצר ה' א-לוקים את האדם (עפר) מן האדמה."
פה חסר את המילה "עפר", כן, בטקסט שלכם, כן. טוב צריך לקרוא את הפסוק כצורתו. "ויייצר ה' א-לוקים את האדם עפר מין האדמה."[890] מדובר בגוף האדם. כי אחר כך נאמר "וייפח באפיו נשמת חיים." זה פסוק שביעי בפרק השני בבראשית. "ויייצר ה' אלוקים את האדם עפר מין האדמה" על זה אמר המדרש
המשך קריאה: "כאישה זו שמקשקשת עיסה במים ואחר כך מפרשת ממנה חלה, כך אדם הראשון. וייצר ה' אלוקים את האדם (עפר) מין האדמה, והאדם הזה יש בו קדושה כי נבדל האדם מן כל שאר המורכבים"
זאת אומרת, המצב של האדם גבי שאר המורכבים, שחי מהם, אוכל מהם, זה המצב שאנחנו מסמלים, אבל זה יותר מסמל, שמפרישים את החלה מן האוכל המורכב והאוכל האנושי, זה הלחם, זה העיסה. ולכן האדם הוא חלה של העולם. ולכן זה המדרגה הראשונה של הקדושה של האדם שיכול להגיע לה. כמורכב. כמורכב אם הוא חלתו של עולם, זה המדרגה הראשונה של הקדושה. אתם מבינים את זה? כן.
המשך קריאה: "והיה דומה לחלה מן העיסה".
אם יש שאלות להסבר הזה?
שאלה מהקהל: כן. העיסה נאכלת על ידי אדם והוא בעצמו חלה. מה זאת אומרת?
הרב: מכיוון שהוא אוכל את העולם דרך האוכל שלו. ולכן הוא מתקיים כחלתו של העולם. כי האוכל שלו הוא החלה של העולם. זה מה שאנחנו מסמלים באותה מצווה של החלה. יש מדרגה ראשונה שאנחנו מבדילים חלק שהוא קדוש לה' מכל העולם המורכב, שנשאר בצד: המבדיל בין קודש לחול, כן. ולכן יותר מסתם ההסבר השכלי, יש גם כן מוסר השכל בזה: שהאדם צריך להיות חלתו של העולם. וזה לא רק במצב טבעי, רוצה, לא רוצה, הוא ככה. צריך כוונה להיות כזה. אבל המהר"ל מסביר שכך נברא. הוא נברא להיות חלתו מן העולם. והוא נותן בזה, ממש כפי שאמר, עומק מופלג של הסבר של המדרש עצמו. מה רצה המדרש כשאמר: אדם זה חלה של העולם? שנאמר: "ויייצר ה' אלוקים את האדם עפר מן האדמה" איך יצר אותו עפר מן האדמה? ממש כאישה הזו שלוקחת חלה מהעיסה. העיסה מסמלת את כל המורכבים של העולם, באופן הכי טהור, הכי ברור, הכי אמיתי, מכיוון שזה אוכל. כי עולם המורכב, אנחנו לא יכולים לאכול ממנו כמות שהוא, כפי שהוא. צריך לעבוד אותו עד שמגיע למדרגה של לחם - אז הוא חי. הוא נותן חיים לנו. זהו. ולכן, אותה חלה שאנחנו לוקחים מאותה עיסה, מסמלת ויותר ממסמלת את היעד של העולם המורכב, שהוא מגיע

סוף סוף להיות חי – כאוכל. כי האוכל זה הכלי של החיים. זה מובן? טוב. לפני שנמשיך, כן, אם יש שאלות?

שאלה מהקהל: אולי הדגש כאן על המורכבות מצד המכלול של העולם. יש הלכה שעושים את החלה מהשעה שהעיסה מוכנה.

הרב: תסביר קצת יותר. תן את המכלול של ההסבר, כן.

שאלה מהקהל: מכל – כמו: אשר בחר בנו מכל העמים. הסך הכל. האדם הוא גם כן הסך הכל של ההרכבה שיש בעולם.

הרב: יפה. זה מה שרציתי לומר, במילים אחרות. אולי אני אחזור להסבר. כל העולם כולו סוף סוף, אנחנו חיים ממנו. זה הגוף שלנו, סוף סוף. יש רק אשליה כאליו אנחנו נפרדים מן העולם. יש לנו שורש בעולם, זה השיניים, כן. והאוכל, זה הקשר בין האדם וגופו שהוא העולם כולו. אין הפרדה בין הגוף שלי ובין העולם מכיוון שאני אוכל מהעולם. זה רק אשליה. זה מובן?

הערה מהקהל: אז גם הנשימה, גם הראייה.

הרב: ברור, זה ברור. אבל מכיוון שעיסה זה האוכל המתאים – לחם - אדם, כן, אז פה יש מצווה של החלה. אבל המשמעות זה כפי שאתה אמרת. דרך כל החושים שלנו אנחנו חיים את מהעולם החיצוני. ולכן זה הסבר הפשט של המדרש. האדם הוא החלה של כל העולם כולו. ולכן, כשהגמרא מתייחסת למצווה של החלה במיוחד, היא רצתה לרמוז בהבדל בין מעלת התורה למעלת המצוות לעניין של הקדושה. פה מתחיל ההסבר של המהר"ל. ויש שלוש מדרגות בקדושה. המדרגה הראשונה שזה החלה, זה מן המורכבים. סליחה, מן הרבד של העולם כמורכבים. אחר כך יש יותר, כן. לכן אמרתי, זה קצת קשה מבחינת שכלי מכיוון שאנחנו לא כל כך רגילים למחשבה הפילוסופית והמושגים של ימי הביניים.[891] אבל באותה תקופה זה היה מובן מאליו. תינוק דבי רב היה מבין את זה, כן. זה מובן? אז אנחנו תינוקות של בית רבן.

שאלה מהקהל: אנחנו יכולים להגיד שהאדם כחלה הוא הפרט שיצא, על הכלל כולו יצא?[892]

הרב: זה תנאי של הקדושה. יפה. זה תנאי של הקדושה. מכיוון שמי שרואה את עצמו כיוצא מן הכלל במובן השלילי, זה נקרא גאווה. כן. "ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל, כפר בעיקר."[893] קורח, לקח את עצמו מצד אחר, כן.[894] זה חלה שהחמיצה. להחמיץ את המצוות. זה חמץ. טוב, בנוסף לזה, מחוץ לעומק של הסבר הדברים, זה יפה מאד מבחינת התוכן, כן. אז נמשיך? אפשר להמשיך. כן, יש שאלה?

שאלה מהקהל: איך יכול להיות שיש חלה בחוץ לארץ. יש מצוות שקשורות לגוף בחוץ לארץ.

הרב: יפה. כיוון שישראל אף על פי שחטא ישראל הוא. זה התשובה האמיתית. הוא רחוק אבל הוא קשור עם גומי אחד. מה שאני רוצה להוסיף לשאלה שלך, ואני חוזר לעניין של, כדי להכין את העצה, סליחה, את העצה גם כן, את העיסה – צריך קמח, מים ושמרים, כן. ויש גם כן הרבה הרבה סמלים מאחורי זה. למה הכוונה? שמרים, le Levin, la levure. זה הצד שנותן סוף סוף את החיות ללחם. ומה זה חמץ? אני חוזר על המשפט הקודם. אז: יש מטרה של קדושה ומדרגות בקדושה. יש מטרה של קדושה לכל עם ישראל. צריך להכין לחם הפנים. וכדי להכין לחם הפנים צריך את החומץ הזה שנותן חיות לכל. לכל העיסה. אבל יש איזה נטייה של הקדושה נפרדת מן העם. חלה, אבל מחוץ לעיסה. לא עם אותה כוונה להיות החלה שנותנת קדושה שפוטרת – "ביערתי את הקודש" – שפוטרת את כל הלחם. מכיוון שאם אתם עושים לחם עם שמרים, אז זה מחמיץ. הבנתם את הרעיון? מי שאומר: כדי לשמור על הקדושה שלי אני יוצא מן החברה, יוצא מן הקהילה, יוצא מן העם. אני ככה, איך אומרים בעברית, לא, אני מחפש ביטוי בעברית כדי להסביר את זה בחברה הישראלית. זה

מחוץ לשאר העם. שכונה משלי, וכן הלאה. ניחשתם למה הכוונה, כן? אז מה קורה? כל הקמח נשאר בלי לחם. קמח בלי לחם – מת. ואותה קדושה שהיא מחוץ ללחם, זה רק חומץ. זה המצב הנוראי שאנחנו נמצאים עכשיו. הבנתם את הרעיון? כן, טוב. ולכן צריך לערבב את זה. מה אמר יעקב אבינו לגבי שמעון ולוי? "שמעון ולוי אחים. ארור אפם כי עז ועברתם כי קשתה, אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל".[895] אז שמעון ולוי מחוץ שאר עם ישראל – זה ארור אפם כי עז וחמתם כי קשתה. ולכן מה רצה יעקב אבינו? אחלקם בכל הארץ, בכל הקהילות, בכל המחנות, בכל השכונות, להפיצם בישראל. תפסתם את הרעיון? אז בחוץ לארץ זה נקרא אורתודוקסיה נפרדת. נחזור לעניין שלנו. תפסת את העניין של החלה? זאת אומרת. אתם רוצים שנוסיף באותה נקודה או נמשיך? נמשיך, יפה.

המשך קריאה: "המדרגה השנייה היא מדרגת הפשוטים שאין בהם הרכבה כלל."

זה כבר מדרגה של איחוד של העשיריות.

המשך קריאה: "וכנגד זה מצוות תרומות ומעשרות. כי מצוות תרומות ומעשרות כאשר הבריאה בשלמות. דהיינו, אחר (מירוח)

מה המילה אחר כך? נכון

המשך קריאה: "ואז הוא דגן בשלמות.

מירוח[896]

המשך קריאה: וזהו מצוות תרומות ומעשרות היא כנגד הפשוטים שאין בהם הרכבה"

זה קדושה יותר עליונה.

המשך קריאה: המדרגה השלישית מעלה נבדלת בלתי גשמי שאינו תחת הזמן כלל. וכנגד זה היובל שהוא שנת החמישים שאין בו ספירה. כי מ"ט (49) יש בהם ספירה, שהוא הזמן. אבל שנת החמישים אין בו ספירה כלל, כמו שאין ספירה ביום החמישים שהוא עצרת"

עצרת זה שבועות.

התורה שייכת לעולם מעל הזמן

המשך קריאה: "עולם הנבדל העליון אינו תחת הזמן כלל. עד כאן."

יש פה איזה רמז לספירת העומר. כי התורה ביקשה תספרו חמישים יום ושבעה שבועות.[897] וסוף סוף אנחנו סופרים שבעה שבועות, ארבעים ותשע יום, והיום החמישים שהוא יום השבועות, לא אומרים ברכת הספירה. הבנתם את העניין? כי יש התהליך של הזמן. והתהליך של הזמן מביא לאותה מדרגה של היובל - מדרגת החמישים, שהוא בזמן אבל למעלה מהזמן.[898] מה הכוונה פה? שזה המדרגה הכי עליונה של העולם התחתון, שקשורה לתורה. ודווקא התורה ניתנה ביום החמישים, אחרי יציאת מצריים. אני קצת חוזר על זה, שזה הקדושה במימד של הזמן, זה כבר נבדל מן שאר המדרגות של עולם התחתון ושל עולם הזה במדרגה של הפשוטים. עשייה, יצירה, בריאה. זה שלוש המדרגות האלה. ולמעלה מזה, זה עולם החוכמה במושגים של הקבלה, אם אתם רוצים בקצרה ובמהרה - זה מלכות, תפארת, בינה וחוכמה שזה עולם האצילות. אז התורה היא בעולם האצילות. ויש עולם הבינה, נו"ן שערי בינה. וזה רמז לכל המדרגות האלו של חמישים. למטה מזה עולם היצירה, למטה מזה עולם העשייה. עולם העשייה – מצוותו חלה, עולם היצירה - מצוותו תרומות ומעשרות, עולם הבריאה, עולם הבינה – מצוותו ספירת העומר. עד שער החמישים. שער החמישים זה הקשר, שהוא כבר שורש למעלה מהזמן התחתון, עם העולם הנבדל, שנקרא "עולם האצילות" אצל המקובלים. אני מודע שלא הבנתם שום דבר, אבל הנשמה שלכם הבינה. טוב, יש הקבלה מדויקת, השוואה מדויקת לכל המושגים של הקבלה ולהסבר של המהר"ל. זה הנגלה של הנסתר. אולי הנסתר של הנגלה, גם כן. הבנתם את זה? אני רוצה רק להוסיף משהו. פעם ראיתי את זה באיזה מפרש, שכחתי שם הספר. שדווקא המילה "טמא"

זה טית, מם ואלף. אז מצד אחד יש לכם מ״ט – ארבעים ותשע ומצד שני האל״ף. אז יש, זה מובן? טמא זה בגימטריא חמישים. אבל זה בולט – מ״ט זה המדרגות האלו שהן בזמן, ארבעים ותשע. ולמעלה מזה יש אל״ף שהוא נבדל, ושהוא הקשר בין כל העולמות התחתונים והעולם העליון של התורה. זה מובן?

הערה מהקהל: גם לגבי חטא?

הרב: יפה, כן. מה לא מובן?

שאלה מהקהל: למה דווקא טמא?

הרב: טוב, אני לא התחלתי להסביר את זה.

אז הכלל הוא סוף סוף פשוט. יש חמישים מדרגות של טומאה, שערי טומאה, שצריך לתקן. כל מי שזכה לצאת משער אחד של טומאה ולתקן את זה וזה נקרא קדושה, להגיע לשער המקביל של טהרה, קנה שער של בינה. ולכן יש כל המדרגות האלו לתקן. וכשגמר לתקן את מ״ט שערי טומאה, אז הוא מגיע לשורש היחיד, אחד ומיוחד, שהוא מביא לעולמו של מעלה. אפשר להסביר בצורות אחרות אבל אני חושב שזה מספיק פשוט. אנחנו ירדנו בכל מדרגות הטומאה, וצריך להתעלות מזה ויש מדרגות. זה נרמז בספירת העומר. כשיצאנו ממצריים יצאנו מאיזה... איך אומרים את זה, מדרגה של מציאות. יצאנו עם כל הטומאה של מצריים וצריך לצאת מזה מדרגה אחרי מדרגה, וזה נרמז בספירת העומר.

מעלת הגרים

וכשמגיעים דווקא לשער מ״ט אז השאר ניתן – מתן תורה. ולכן, לא סופרים. אין ספירה. וזה נרמז על משה רבינו: ״ותחסרהו מעט מא-לוקים.״[899] ולפי המקורות, משה רבינו הגיע עד התיקון של השער המ״ט. וזה סוד הגרים. אני אסביר את זה בקצרה. מכיוון שמי שנכנס בשער החמישים של הטומאה, לא יכול לצאת. ולכן עם ישראל במצריים הגיע עד השער ארבעים ותשע ואז יצאו. היה חסר - ״ותחסרהו מעט״ – היה חסר את השער החמישים. לכן אנחנו צריכים רבי עקיבא שבא מהגרים,[900] כדי להחזיר את השער החמישים. זה הסוד של זכותו של רבי עקיבא, שמשה רבינו שאל את הקב״ה – אתם זוכרים את כל המדרשים האלו? ״זו תורה וזה שכרה?״[901] וכל העניינים האלו. שכשמשה רבינו שאל, האם עקיבא יותר גדול, תן לו את התורה.[902] זה בלתי אפשרי. למה? כשכבר ישראל יצאו ממצריים, באותה מדרגה של מ״ט שערים, יש ישראל. אז הכח של כלל ישראל יכול להוציא משער החמישים את הגר, שמוסיף את החוכמה העליונה של השער העליונה של בינה.

הרב שרקי: כך עלה במחשבה

הרב: יפה. כך עלה במחשבה. הבנתם את ההסבר? כן. ולכן, זה סוד יתרו, שהוסיף פרשה לתורה.[903] הגרים מביאים יתרון לתורה.[904] ולא רק לתורה, גם בעם וגם בארץ. בעם, זה מובן. גר שבא להתייחד עם ישראל, מוסיף יתרון לעם. זה מובן? בארץ ישראל יש איזה רמז. מהצד השני של הירדן, מי ישב שמה? שבט גד וראובן – זה גר (ראשי תיבות גד ראובן).[905] וכפי שהסברנו מקודם, דרך סוד יתרו ורות, הביאו פרשה נוספת בתורה. ודווקא, קוראים את עשרת הדיברות של פרשת יתרו בשבועות, וקוראים ספר רות. הכל עולה בקנה אחד, כן. אני חוזר להסבר הבסיסי שצריך לתקן את כל המדרגות האלו. ולכן ירדו אבותינו במצריים, עד סוף הטומאה, ולא עד בכלל. כי אם היו מגיעים לעד בכלל לא היו יכולים לצאת. זה מה שאומר המדרש: ״עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים״.[906] אתם זוכרים את זה. הוא גאל אותם. אבל יצאנו בלי רבי עקיבא ממצריים. עד שהגיע רבי עקיבא, התורה הייתה שלימה. זה סוד התגין על האותיות, שרק רבי עקיבא היה מבין אותם וכן הלאה. וזה מעלת הגרים, כן.

שאלה מהקהל (הרב אורי שרקי): מה זה המדרגה של מלך מלכי המלכים שנגלה עליהם? זה שער החמישים?

הרב: רק דקה אחת. הקב"ה, זה עולם האצילות שנגלה אליהם. מלך מלכי המלכים. זהו, זה בא מעולם האצילות. זה מובן את העניין הזה, כן? וזה מה שהוא רוצה להסביר. יש הקדושה של המורכבים, במקביל לזה הקדושה של מצוות החלה. יש הקדושה של הפשוטים, מקביל לזה הקדושה של תרומות ומעשרות. אחר כך אני אוסיף אולי קצת הסבר. ויש הקדושה דרך הזמן, שזה הקדושה של הזמן ממש, שזה עניין היובל. עולם העשייה, עולם היצירה , עולם הבריאה. ולמעלה מזה – עולם התורה, שזה מקביל לעולם האצילות. ולכן, בעולם התחתון, הכי תחתון, זה המורכבים. העולם של עולם היצירה הוא מקביל למה שאנחנו מגדירים, העולם הפנימי, של הרוח. ופה, זה לא חומר זה צורה. ולכן הוא מגדיר את זה כפשוטים. זה כבר רוחני. ולמעלה מזה, זה המימד של הזמן. טוב, אפשר להוסיף, להוסיף ולהוסיף אבל אני חושב שזה מספיק מסובך.

שאלה מהקהל (הרב אורי שרקי): בספר נצח ישראל, החלוקה שהוא מביא אחרי הראשית זה עולם הפשוטים, המחוברים והמורכבים. והמדרגה העליונה נקראת פשוטים שם.[907] והוא אומר

הרב: נכון, נכון. ויש הרבה מפרשים שציינו את זה. יש כמה סוגיות במהר"ל שיש רק שלוש מדרגות וכמה סוגיות אחרות שיש ארבע. לפי הנושא, כן. ופה זה בולט, זה מקביל למדרגות של המקובלים, כן. יפה. אז נמשיך קצת. אולי נגמור. מה השעה? כן, יש לנו עוד זמן. זהו,

יום מתן תורה הוא חג הביכורים

המשך קריאה: "אבל התורה שכלית, אין לה שום צירוף אל הגשם."

לא, אולי קצת למעלה. איפה זה איפה זה? ואילו שלוש מדרגות האלו, הייתה קודם. פה יש איזה שיבוש בשורות. רק דקה.

המשך קריאה: "כי שנת החמישים שנה, יש לו חיבור וצירוף אל המט' שנים אשר הם הזמן." אז נמשיך,

המשך קריאה: "ואלו שלוש מדרגות"

פה חסר שורה בספרים, כן. יתכן שאתם תמצאו את השורה אחר כך. אני אסביר את הרעיון של המהר"ל. זה שורת החמישים. לא הוא רוצה לומר, כי למעלה מהמדרגות של הקדושות האלו יש התורה. והתורה הייתה קודם.

המשך קריאה: "(חסר הטקסט הבא: החלה הייתה קודם) כי כך המורכב הוא קרוב לאדם, ואחר כך תרומות ומעשרות, ואחר כך יובלות. כל דבר שהוא קרוב לאדם הוא יותר קודם. אומנם התורה היא קודם הכל, במה שהתורה היא שכלית לגמרי."

נמשיך.

המשך קריאה: "כי מדרגה הנבדלת כמו היובל, יש לה צירוף וחיבור אל הגשם למטה ולכן שנת החמישים מצטרף אל מט' שנה. אבל התורה השכלית, אין לה שום צירוף אל הגשם ולפיכך אין לה התלות בזמן כלל."

ולכן אין לנו בתורה מצווה מיוחדת שדווקא בשישי בסיון, בו' בסיון, צריך לחגוג מתן תורה. כי זה למעלה מהזמן. אנחנו יודעים מהסיפור של הספר תורה שזה קרה באותו יום. אבל אין מצווה מיוחדת שאומרת השישי בסיון, בו ביום, זה מתן תורה. זה מובן? וזה עמוק מאד, מכיוון שמי שאינו מקיים את התורה יש לו איזה חג של תורה. אבל מי ... זה מובן? ותיכף, נמשיך:

המשך קריאה: "ותיכף ומיד ניתנה התורה כשיצאו ממצריים ואז היו ראויים ישראל אל התורה ולא קודם. וראוי הייתה התורה שתינתן מיד בצאתם ממצריים, רק שהוצרכו ישראל

קודם, פרישה מן אומת מצריים. ועד שלושה חודשים לא היה נחשב פרישה מהם, כמו שמבואר במדרש. ופירשנו זה במקומו, שאין לתורה תלות בזמן כלל. ולכך קדימת התורה מורה שהיא על כל המצוות. שכל המצוות תלויים במעשה והמעשה על ידי גוף האדם, שהוא גשם. ולכך המצוות ניתנו בזמן. אבל התורה אין זמן לה. ואמר, שכשם שתלמוד גדול, כך תחילת דינו אינו אלא על דברי תורה״

וזה סוף הפרק. מה שרציתי להוסיף, וזה נעלם ממני. טוב, זה עוד נעלם ממני, אה כן, שיש קשר דווקא, בזמן, יום שניתנה תורה זה חג השבועות. ומה זה חג השבועות? זה חג הביכורים. זאת אומרת, מי שמסוגל למנחת הביכורים מסוגל לקבל את התורה. הרמז של התורה, לפי הפשט, פשט הדברים, אינו אם אותו זמן, סליחה, אותו יום מיוחד בזמן שהוא שישי בסיון, אלא עם אותה סגולה, אותו זכות של חג הביכורים. ולכן, התורה ניתנה בחג הביכורים.

ואהבת לרעך כמוך - כלל של גדול בתורה

הבנתם את ההסבר הזה? לכן, אין תאריך למתן תורה. אלא, רמז שזה בא מעולם שהוא למעלה מהזמן, אבל ניתן למי שמסוגל לחג השבועות, שהוא חג הביכורים. תפסתם את הנושא, כן? זה קשור להרבה הרבה נושאים, אבל רק בקצרה, מה שאמר רבי עקיבא, דווקא רבי עקיבא: ״ואהבת לרעך כמוך, זה כלל גדול בתורה.״[908] אתם זוכרים את החידוש שלמדנו: זה כלל <u>של</u> גדול בתורה. צריך להיות גדול בתורה, כדי להגיע לאותה סגולה לקיים את המצווה ההיא: ״ואהבת לרעך כמוך.״[909] צריך תורה בשביל זה. ולכן, אני קורא את זה ככה: ״ואהבת לרעך כמוך״ – זה התורה שאמרה. מה אמר רבי עקיבא? זה כלל - גדול בתורה. זה כלל של גדול בתורה. הבנתם את החידוש? וזה קשור דווקא למנחת הביכורים ובפעם הראשונה, מי נתן מנחת הביכורים? הבל.[910] כן, זאת אומרת, כל היעד של התורה זה לתקן חטאו של קין. וזה עיקר המשנה של רבי עקיבא. תפסתם את הנושא. ולכן התורה ניתנה דווקא למי שמסוגל לחג הביכורים ולא נאמר שניתנה בשישי בסיון. אלא אנחנו חוגגים את זה בחג השבועות, כי שדווקא כשהגיעו לאותה מדרגה של החמישים, סגולת חג השבועות, אז היו מסוגלים לקבלת התורה. היא לא בזמן. אלא היא קשורה בזמן, לזמן, דרך סגולת הביכורים.[911] זה מה שרציתי להסביר. טוב, אז אני חושב שסוף סוף ראינו את העיקר. אחר כך הוא מסביר את סוף הסוגיה. ומכיוון שכך, מעלת התורה קודם, אז גם ביום הדין, הדין על התורה קודם לשאר הדברים וגם כשמקבל שכר, השכר על התורה קודם לשכר של כל הדברים.

שאלה מהקהל: איך מתיישב הנושא של ביכורים, התורה וחמישים שערי טומאה?

הרב: אני אסביר את זה ככה. מה זה מצוות הביכורים? החלק הטוב זה לזולת. מה הייתה המנחה של קין? החלק הגרוע זה לזולת. הוא קודם כל לוקח את חלקו ואחר כך, מה שנשאר כתוספת, הוא נותן לזולת שהוא חושב אותו כתוספת. זה למדנו בנושאים אחרים. אבל הבל, היה לו סגולה לראות את העיקר בזולת. הוא היה בבחינת אח. קין ראה את עצמו כבן. ואח הוא תוספת. ״ותוסף ללדת את אחיו את הבל.״[912] אתם זוכרים את הפסוק, כן? ולכן ההתנהגות של קין כלפי מעלה, היא הייתה מקבילה להתנהלות שלו כלפי הזולת. ולכן, לא זכה במנחתו. אף על פי שהוא התחיל במנחה.[913] אבל המנחה שלו הייתה מנחה של עבודה זרה, כן. הבל, כשהביא את מנחתו הביא את מנחת הביכורים. הוא מכיר כי הראשון האמיתי, זה הזולת. ולכן, מי שמכיר שהראשון האמיתי הוא הזולת הוא הבכור האמיתי. זה למדנו בנושא אחר, כן. כי זה השל״ה מסביר את זה. המילה בכר: כל האותיות זה השניות. ב,כ,ר.[914] אז הוא הבכור האמיתי. הוא מכיר בזה שיש ראשון. זה מובן? ולכן, מנחת הביכורים זה האמונה בבורא. זה מקביל. המוסר של קין, זה: אני קודם, הזולת אחר כך.

הדת של קין, העבודה של קין, אני קודם, הא-ל אחר כך. ולכן אף על פי שהמנחה שלו הייתה יפה מאד, כן, איזה מין כנסיה מלאה זהב, כן – שום דבר. מנחתו של הבל, מכיוון שזה ביכורים, אז הוא זכה בתורה. ואפשר להרחיב הדיבור בזה, אבל זה מובן, כן. טוב, אז אני חושב שבפעם הבאה, נתחיל בפרק השני של נתיב התורה ותקבלו דפים וזה מידת הענווה.

שאלה מהקהל: משה רבינו שרצה לקיים מצוות ביכורים, לא זכה למדרגה החמישים הזאת. כמשה רבינו זכה אבל כשקול לכל ישראל,[915] שמביא את כל ישראל למדרגה החמישים כמו רבי עקיבא, הוא לא זכה. אבל כפרט שלעצמו הוא זכה.

הרב: תשמע זה נושא רחב מאד. ואני לא פעם נתקל בזה. ולפי המסורת, דווקא משה רבינו תיקן את חטאו של קין. הוא היה אחד מהגלגולים של הבל, כן.[916] והוא תיקן את חטאו של קין. אבל זה לא נגמר, מכיוון שדור המדבר לא זכה. ומכיוון שדור המדבר לא זכה, לא נכנס לארץ.[917] והוא עתיד להיכנס לארץ כשיחזיר את דור המדבר, לעתיד לבוא.[918] עם אליהו הנביא, משיח בן יוסף ומשיח בן דוד, יש גם משה רבינו. והכל לפי זכות אבות. טוב, אז נתראה בשבוע הבא, תודה רבה.

סוף נתיב התורה פרק א׳:

״ואמר שכשם שתלמוד גדול כך תחלת דינו אינו אלא על דברי תורה. פירוש זה, כי החוטא בדבר שהוא יותר קרוב אל השם יתברך אין ספק שקודם דבר זה לדין, כי הדין הוא מן השם יתברך ואשר הוא קרוב אל השם יתברך קודם להיות הדין עליו. ואין הפירוש שהדין על התורה הוא יותר גדול מן הדין על המצות שזה אינו, רק כי קרוב יותר לבא הדין על האדם בשביל התורה מן הדין על המצות. וכן השכר הוא יותר קודם ויותר תחלה, וזה גם כן כי השכר הוא מן השם יתברך כמו שהוא הדין, ודבר אשר הוא קרוב אל השם יתברך כמו התורה שכרו קודם. והדברים האלה אשר אמרו כאן לא יסתור מה שאמרו (אבות פ״ג) כל אדם שמעשיו מרובים מחכמתו וכו׳, וכן מה שאמר ולא המדרש עיקר, דמשמע שהמצות עיקר שדבר זה אינו קושיא כלל, כי דבר זה נאמר מצד אחר כמו שבארנו, כי המצוה שאי אפשר שתהיה נעשה על ידי אחרים המצוה היא חיוב על האדם לכך בוודאי קודמת, ועל זה אמרו לא המדרש עיקר אלא המעשה, עיקר המצוה היא שלימות האדם ואם יעבור המצוה יהיה האדם חסר, ובזה שייך המעשה עיקר והמדרש הוא תוספת מעלה, אבל אם יש מצוה שאפשר שתהיה נעשה על ידי אחר כמו הכנסת כלה והלוית המת שאחרים יעשו בודאי התלמוד קודם כמו שבארנו׃

פרק א׳ דמגילה (ט״ו ע״ב) אמר רב ואי תימא ר׳ יצחק בר שמואל בר מרתא גדול תלמוד תורה מבנין הבית שכל זמן שהיה ברוך בן נריה קיים לא הניחו עזרא ועלה אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב גדול תלמוד תורה מכבוד אב ואם שכל אותם שנים שהיה יעקב בבית עבר לא נענש עליו כו׳. ופירוש דבר זה, כי התורה היא על כל מצות, ואף כי בית המקדש הוא קדוש אין דומה לקדושת התורה שהיא קדושה לגמרי שהיא שכלית, ואלו בית המקדש הקדושה חלה על הבית שהוא גוף וגשם, מה שאין כן בתורה שהיא אלהית בעצמה ואין מצורף אל דבר גשמי. ומפני זה אמר גדולה תורה מן כבוד אב ואם אף כי הוקש כבודם לכבוד המקום כדאמרינן בקידושין (ל״א ע״א), מצד שגם אב ואם מהם נברא האדם ולפיכך יש כאן דמיון מה אל השם יתברך. ועם כל זה מצד שהאב והאם מצד עצמם הם ב״ו, ובשביל כך הם דומים אל בית המקדש שהוא מעצים ואבנים וקדושה עליונה חלה עליהם, וכן האב והאם הם בשר ודם והם שותפים עם השם יתברך כי גם הם התחלה לאדם ומהם בא האדם כמו שבא מן השם יתברך הכל, ועל הכל הוא תלמוד תורה לפי שתלמוד תורה הוא שכלי וזהו קדושה גמורה. לכך אם מניח אביו ואמו והולך ללמוד

תורה אינו נענש, ובזה בארו כמה גדול תלמוד תורה, כי מפני שהתורה היא שכלית אלהית היא על הכל, שהכל יש לו צירוף וחבור אל הגשמי זולת התורה האלהית שהיא נבדלת לגמרי:"

שיעור 13 (פרק ב)

התורה-שכל עליון

אנחנו בפרק השני. גמרנו את כל ההגדרות של הפרק הראשון. בעיקר, אתם זוכרים היה הנושא שהתורה האמיתית, וזה קשור לעניין של תלמוד תורה, מה זה תלמוד תורה, ללמוד מה בתורה, זה חוכמה נבדלת לגמרי מהעניינים הגשמיים של העולם הזה. זוכרים את זה? יש חלק של לימוד כדי לדעת איך לקיים מעשה המצוות שהוא שייך לעולם הזה. זה היה בכלל, פחות או יותר, הנושא הכללי של הפרק הראשון. זוכרים את זה, כן? אז דווקא, המהר"ל ממשיך באותו רעיון, ונתחיל מיד:

המשך קריאה: "מפני כי התורה היא השכל העליון וקשה לקנות התורה שהיא שכל העליון. לכך צריך שיהיה אל האדם הכנה לקבל התורה, דאם לא כן, לא יקבל אותה."

טוב, אז אני רוצה לחזור למושג של "שכל עליון". המהר"ל משתמש הרבה פעמים במושג קצת דומה, קצת שונה אבל דומה, זה "השכל הפשוט". ולמדנו פעם את ההגדרה הזו. זה לא השכל הרגיל. זה לא השכל הטבעי. אני הסברתי פעם, אני לא זוכר אם זה באותו שיעור, שיש לאדם כוחות של שכל. אפילו מה שאני מגדיר כאדם הטבעי - אדם שלא קיבל גילוי נבואי מלמעלה. למשל, אותה מחשבה טבעית יכולה להיות מאד מתוחכמת. סוף-סוף, זה הפילוסופיה. אבל זה מחשבה טבעית שבאה מטבע האדם, כיצור טבעי. לא קיבל שום גילוי מחוץ לנפש שלו, שזה ההגדרה של הנבואה. אם נתייחס להגדרה של הנבואה ברצינות, אז ברור כשהנביא אומר "וידבר ה' אלי", "כה אמר ה' אלי," או זה רציני או זה לא רציני. טוב, אצלנו פה זה רציני, כן. ולכן זה דיבור ה' שבא מחוץ לנפש האנושית. לכן לא צריך לחכות לפילוסוף כלשהו, אפילו אם הוא מאמין ומקיים מצוות, שידע מעצמו כפילוסוף, כבעל שכל, מה אמרה הנבואה. אם ההגדרה הפשוטה של הנבואה זה גילוי מחוץ לנפש של האדם, אז אותו אדם אפילו אם יש לו נפש גדולה מאד, כן, בעל שכל, כפי שאומרים, חכם ונבון, כל מה שאתם רוצים, הוא לא מגיע לקצה מן הקצה של ההתחלה של ההתחלה של דברי תורה. זה מובן? צריך לחשוב על זה. זה מוקד הנושא שלנו מאז התחלנו בנתיב התורה של המהר"ל. החלוקה, ההבדלה, ההפרדה בין המחשבה הטבעית, אפילו אם היא מתוחכמת, וחוכמה בגויים תאמין,[919] ואני חושב שאפשר לקשור את המימרא ההיא לנושא שלנו. לא רק בגויים, הייתי אומר אפילו אצל היהודים יש חוכמה, אבל חוכמה מסוג זה. "תורה בגויים אל תאמין." וזה מובן, כן. ולכן המושג הזה של "שכל עליון" או "שכל הפשוט", במקומות אחרים במהר"ל, זה לא השכל הטבעי, הרגיל. זה מובן? אלא מה? צריך להבין את המילה פשוט לפי דעת הקבלה: שאין הבחנה מכל מה שדומה להרכבה כלשהי. פשוט. זה ממידתו, אם אפשר לומר את זה, של האינסוף. ההוויה של האינסוף היא פשוטה לגמרי. אור פשוט לגמרי. אי אפשר להבחין בין שום סוג של הרכבה. דבר מורכב, כן. וכל הרכבה באה מצד הגשמי של העולם, מצד החומרי של העולם. ולכן זה מקביל למושג שהוא משתמש בו – שכל נבדל לגמרי. נבדל מכל מה ששייך למציאות הגשמית, החומרית, של העולם השפל כפי שנראה אחר כך.

הנבואה – גילוי מחוץ לנפש

הדבר המסתורי שיש בכל הנושא הוא שאיך אפשר שיצור מן העולם השפל יכול לקבל דברים שבאים דווקא מהעולם הפשוט? איך אפשר לקשור שני עולמות האלו, דרגות של העולם

האלו. הקושי, (יש ספרים) הקושי בעניין של הנבואה, זה לא ההגדרה מה זה נבואה. צריך להבין את זה ברצינות. נבואה זה נבואה, כן. אבל איך אדם יכול להיות נביא? איך נפש אנושית יכולה לקבל דברי עליון? זה מובן? טוב, זה הסוד של עם ישראל. זה הסוד, עד תקופה מסוימת, זה הסוד של הנביאים אפילו מחוץ לעם ישראל, היו נביאים. אתם יודעים את העניין. וצריך ללמוד בעמקות מה אומר הכוזרי על זה.[920] כל המדרגות של היצורים, דומם, צומח, חי, חי המדבר, נביא, כן. זה נושא לחוד, זה נושא בפני עצמו. ולכן, פה אנחנו שוב חוזרים למה שלמדנו בפרק הקודם, שהתורה היא עניין שכלי, של שכל נבדל לגמרי. זה מה שרציתי לציין.

המשך קריאה: מפני כי התורה היא השכל העליון וקשה לקנות התורה שהיא שכל עליון.

שוב אני חוזר, הנושא היה, אתם זוכרים, היו שאלות או וויכוח, אני לא זוכר, את הביטוי הזה: כי התורה היא טבעית לישראל, כן.

תורה שבכח ותורה שבפעל – האב והרב

פה אתם רואים מקור במהר״ל שגם לישראל זה לא טבעי, במובן הטבעי של המילה טבעי. הבנתם מה שאני אומר, כן? צריך לקנות את זה. לא נולדים עם דברי תורה, עם חוכמת התורה, אלא נולדים עם <u>אפשרות</u> לקבל את התורה. אחד מגדולי המפרשים של המהר״ל, הרב הוטנר[921], ב״פחד יצחק״,[922] מגדיר את זה ״התורה שבכח״. יש ״תורה שבפעל״, שמקבלים מן הרב. מן הרב שמוסר תורה, תוכן של דברי תורה. אבל יש מידה, בחינה, של ״תורה שבכח״. שזה בא מהאב. זה בא מהזהות של עם ישראל. זה בא מהקדושה הטבעית של עם ישראל. אבל זה תורה שבכח. אפשרות להבין דברי תורה. להתקשר לדברי תורה ברצינות. אני רוצה להזכיר מה שלמדנו, אולי, בנושא אחר לגמרי. אותו ספר שהפילוסופים מגדירים אותו כספר הספרים, זה טעות גמורה. מדובר בתנ״ך, כן. טוב, זה עוד נושא אחר, כן. אותו ספר, תלוי מי קורא אותו, התוצאה אחרת לגמרי. אם זה אירופאי לטיני, התוצאה זה הקתוליות, איך אפשר לומר? איזה מין כנסיה נוצרית מיוחדת שנקראת קתולית, כן. מכיוון שלטיני קרא את זה. רומאי קרא את זה. אם זה, איך אומרים בעברית, אנגלוסכסי, אומרים את זה ככה? אפשר, כן? מין יצור כזה שנקרא בריטי, אז יוצאת הנצרות הפרוטסטנטית, כן. אם זה יווני או רוסי, יוצאת הנצרות האורתודוקסית, כן. אם זה ערבי, סוף סוף יוצא, הקוראן שלהם. אם זה יהודי, אולי יש תקווה שיצא התנ״ך, מהקריאה ההיא. אתם מבינים? ולכן מה מאפיין את ההבדלים האלו? זה לא מעיקרא, עניינים אינטלקטואליים, תאולוגיים של השקפת עולם. לא, זה בא מהאופי, מהזהות האנושית שלהם. זה עניין תרבותי עמוק. 19:9. כששוב, רומאי קורא אותו ספר, אז הוא נהיה קתולי. כש... וכן הלאה. ולכן, זה לא עניין אינטלקטואלי. זה לא עניין של השכל, גרידא. זה עניין של הנשמה, של הנפש. יותר עמוק מהשכל. זה מובן? כן. ולכן, יש בעם ישראל את הסגולה להתקשר לתורה. מה שאני קראתי, ״תורה שבכח״ והדיוק של ה״פחד יצחק״ הוא חשוב מאד.

אתם זוכרים שלגבי חנוכה, במסכת שבת, כן. יש לימוד במסכת שבת[923] על ״אשר קדשנו במצוותיו וציוונו להדליק נר של החנוכה״, כן. והגמרא שואלת: והיכן ציוונו? כי להדליק נר חנוכה, זה אחרי התורה, זה אחרי התורה שבכתב, זה מצווה מדרבנן, לכאורה, כן. אז יש שתי תשובות. אתם זוכרים הדף הזה? שתי תשובות. התשובה הראשונה כי, תזכיר לי את...

תשובה מהקהל (הרב שרקי): לא תסור.

הרב: לא תסור. זאת אומרת, יש לך שאלה חדשה, לך אל השופט, אל הכהן אשר יהיה בימים ההם. ולא תסור מהתורה אשר יורוך.[924] לא תסור ממנו ימין ושמאל. זה נושא בפני עצמו מה

זה פה ימין ושמאל, זה עניין אחר. אבל יש עוד תשובה שנייה, התשובה באה מפסוק אחר לגמרי. "שאל אביך ויגדך זקנך ויאמרו לך".[925] אתם זוכרים, כן? ולכן, כדי להבין דברי תורה, צריך להבחין בין התורה שבכח שבאה מהאב וזה יותר עמוק, והתורה שבפעל, שבאה מהרב.[926] וזה קשור לכל הלימודים בגמרא, על מה עדיף? הרב או האב? עדיף שהאב יהיה הרב. אולי אפשר לדייק. שהרב יהיה האב. טוב, זה דיוק. אבל אנחנו לא נמצאים בדורות כתיקונן ויש הבדל בין האב והרב. למשל, העניין של המציאה. מציאה של מי קודמת, עדיפה? אתה מוצא איזה חפץ ששייך לרב או חפץ ששייך לאב מה... הבנתם את השאלה, כן? מה יותר דחוף, להחזיר לרב או להחזיר לאב?[927] כבוד לאב וכבוד לרב – אם יש תחרות ביניהם, זה מסובך מאד, כן. טוב, אתם מבינים את זה, כן. יש בזהות הטבעית של עם ישראל תורה שבכח, שבא מהאבות. זכות אבות, ברית אבות. זה בא מאבות העולם. זה בא מהעבריות שלנו. כי התורה דיברה בלשון עברית. צריך לגלות את זה. זה לא לחינם, כן. לא אמרתי שהקב"ה מדבר עברית כי הקב"ה מדבר כל השפות, כן, אבל בעיקר בעברית. אבל התורה, דיברה עברית. אפשר לתרגם, מותר לתרגם, אסור לתרגם, זה פרק שלם במסכת שבת, כן. מה עושים בתרגום של כתבי הקודש. זוכרים את הפרק, כל כתבי הקודש. אבל עכשיו יש מצב שנתנו רשות לתרגם, כן. זה נושא מעניין מאד. זה נושא בפני עצמו. אולי בפעם הבאה נלמד את העניין של כל כתבי הקודש, בהקשר לעניין של תרגום התורה. האם תרגום של תורה זה גם תורה. אז מעיקרא, אסור. תרגום של תורה זה לא תורה, כן. אבל במשך הדורות נתנו אפשרות ללמוד בשפות אחרות.[928] לתרגם בשפות אחרות, ללמוד בשפות אחרות. אולי בתנאי שהרב מבין בעברית, כן. או המלמד. ולכן מהו הצד הטבעי בקשר בין האדם הישראלי, לתורה? זה הסגולה שנקראת "תורה שבכח". אבל "תורה שפעל" צריך לקנות את זה. הבנתם את ההבדל? זה לא טבעי. אז פה, לפי דעתי, יש אולי איזה דיוק מעניין מאד על אותו הביטוי, האם התורה...ולכן, למשל, אנחנו מתפללים: "ותרגילינו במצוותיך."[929] אם צריך הרגל – תרגילים - כדי להגיע להרגל, אז זה מובן שזה לא טבעי, כן. יש סכנה להגיע ל"מצוות אנשים מלומדה",[930] כן, סתם הרגל. אבל מכל מקום, צריך, איך אומרים את זה? בלועזית זה Familiarité. זה לא בדיוק הרגל. כי זה עניין של משפחתי. איזה מין יחס משפחתי עם התורה. שייך למשפחה, כן. איך אומרים את זה בעברית?

תשובה מהקהל: להתאקלם

הרב: להתאקלם זה

תשובה מהקהל: קירבה

הרב: קירבה משפחתית. שייכות. טוב, תפסתם את העניין. רצית לשאול שאלה, לא? זה נעלם. זהו, אין שאלות על הדיוק הזה?

שאלה מהקהל: על הגדרת השכל. יש שמה בגמרא, שאלו לחוכמה, לאיזו חוכמה מתכוונים?

הרב: דווקא חוכמה סתם לא תורה. יפה. כי אחר כך שואלים שאלו לתורה[931]

תשובה מהקהל: לנבואה

הרב: לנבואה ולתורה אחר כך. זה בירושלמי? כן, נכון. טוב, זה מובן.

סגולת ישראל בתורה שבכח נובעת מההבדלה

אז רציתי לפני שנמשיך, להביא לכם איזה דיוק, אפשר לומר חידוש יפה מאד, שאולי, הבאתי את הספר. זה ספר קטן אבל חשוב מאד. שאולי מאיר קצת את העניין: מאיפה באה אותה סגולה של עם ישראל. אתם מבינים על איזו נקודה אנחנו לומדים? כי סוף סוף, התורה שייכת לבורא עולם. התורה זה רצונו של בורא עולם. ורצונו של בורא עולם שייכת (שייך) לכל העולם כולו, כן. מה מאפיין דווקא עם ישראל שרק הוא מסוגל לאותה תורה שבכח, של

האב. זכות אבות וכן הלאה? תפסתם את העניין. לפי הדיוק הזה נראה מיד, ואחר כך אני חוזר על החידוש שלו, שזה ההבדלה בין ישראל לשאר העמים. וזה מתחיל באברהם אבינו. אברהם אבינו בעבר אחד וכל העולם כולו בעבר שני.[932] וזה נקרא: עברי. זוכרים את המדרש הזה. הנה, על הפסוק בבראשית. קודם כל, מהו הספר? זה ספר קטן מאד אבל חשוב. זה חכם אחד ממשפחה של חכמים ממרוקו, זה משפחת ברדוגו. אולי שמעתם על השם "ברדוגו"? שעזב את מרוקו במאה הקודמת, וחי בטבריה. הוא כתב כמה הערות לפי החוכמה של הקבלה הספרדית באותו זמן, על הפסוקים. זה רק כמה הערות והנכד שלו כתב פירוש על זה. ועכשיו כבר צריך לכתוב עוד פירוש על הפירוש על הפירוש, כדי להבין קצת. אז יש לו פה איזה דיוק על הפסוק "ויאמר א-לוקים יהי אור ויהי אור"[933]. אתם זוכרים שהתורה נמשלת לאור, כן, לאור. "ויבדל א-לוקים בין האור ובין החושך."[934] זוכרים את הפסוק, כן. אז הוא שואל את זה ככה: היה צריך, היה מספיק לומר: ויאמר אלוקים יהי אור ויהי אור, וירא אל-לוקים את האור כי טוב ויבדל אותו מין החושך. למה חוזרים על "ויבדל א-לוקים בין האור ובין החושך"? היה מספיק לומר: ויבדל א-לוקים בינו - האור, ובין החושך. זה מובן? יש פה איזה לשון יתור שצריך להסביר. ואתם יודעים שזה כלל בפרשנות, שכל חידוש, כל תוכן של חוכמה שהחידוש מוסיף, מחדש – לא מוסיף, מחדש בפסוק, הוא קשור לאיזה בעיה של פשט. יש פה שאלה של פשט, כן. היה מספיק לומר, ואני חוזר: ויבדל א-לוקים בינו ובין החושך. והוא מסביר את זה ככה: *"בין האור: שמתוך ההבדל, הוסיף תת כוחו כאילו הוא מחודש. שהאור הזה, מתוך ההבדל מין החושך הוסיף בכוחו."* ולכן הוא נקרא במילה מחודשת "האור", ויבדל בין האור ובין החושך", ולא סתם, "בינו" – האור כמו שהיה כשהפסוק אמר "ויהי אור". יש איזה מין תוספת כח באור שבא מכח ההבדלה. טוב, זה חידוש יקר פה, כן. ולפני שנמשיך, אני חשבתי כשלמדתי את זה, שזה שייך דווקא לחוכמה שלו. כי הכח של החוכמה שלו, הייתה מחודשת בטבריה ממה שהייתה במרוקו. הבנתם את? זאת אומרת יש איזה מין תוספת כח, על חוכמת חכמי מרוקו, שבמרוקו. זה חכמי מרוקו שבטבריה. הבנתם את ה? אז זה קשור להרבה הרבה מקורות והרבה הרבה מאמרים שאנחנו מכירים: "אין תורה כתורת ארץ ישראל"[935], וכן הלאה. אז זה הכח של אותה הבדלה בין ישראל לעמים, שמסר את הסגולה ההיא של התורה שבכח, דווקא לישראל. זה מובן? אבל בשם כל העולם כולו. אבל מכיוון שיש כבר הבדלה, אז יש כתובת. הכתובת זה כבר, וזה מה שאנחנו אומרים: "המבדיל בין קודש לחול ובין אור לחושך ובין ישראל לעמים, בין יום השביעי לששת ימי המעשה"[936] זה גם קשור, כי התורה של שבת יש לה תוספת משהו שאין לתורה של חול. יודעים את זה, כן? זה שייך גם כן לעניין של נשמה יתירה[937] וכן הלאה. אז לפי דעתי, צריך להבין שתי נקודות האלה. מכל מקום, יש יצור נבדל שזה נותן לו כח להתקשר לשכל הנבדל, כן. זה מקביל. אבל, זה הנקודה הראשונה, אבל זה בשם כל המציאות. בשם כל העולם כולו. "אדם כי יקריב מכם"[938] – כך זה ההתחלה של ספר ויקרא. המדרש אומר: יהודי לא נאמר, ישראלי לא נאמר, אלא אדם נאמר. אדם כי יקריב מיכם.[939] "אתם קרויים אדם",[940] זה עוד אותו נושא. מתוך "האדם", אתם קרויים אדם. ויתכן, אני זוכר, פעם למדנו משהו קשור לזה, על הברייתא, שכל דבר שהיה בכלל ויצא מין הכלל ללמד לא על עצמו לבד – אני מוסיף לבד, יצא ללמד, אלא על הכלל כולו יצא ללמד.[941] זוכרים את? ולכן, ישראל היה כלול בכלל של כל העולם כולו, יצא מן הכלל ללמד. אז זה לא רק לעצמו שיצא ללמד אלא על הכלל כולו יצא ללמד. זה מובן? זה בשם כל, כמו שכל יחיד בישראל, כשעושה מצווה וגם כן, אם אני זוכר היטב, כן, כשלומד, הוא לומד, מקיים מצווה בשם כל ישראל, גם צריך להבין כשישראל קשור לתורה, זה בשם כל העולם כולו. זה מובן? כן, אז לפי דעתי אפשר לקשור את שתי הנקודות האלו. מה מאפיין או מסביר, מה מסביר את הסגולה, את האפשרות של עם ישראל להתקשר לשכל העליון הזה, לשכל

הפשוט הזה? אף על פי שאני מרגיש שזה לא קל להבין את זה: זה המצב, הגורל, להיות נבדל. אז הוא שייך לעולם הנבדל, אף על פי שהוא נמצא בעולם הלא נבדל. אתם זוכרים לפי החידוש הזה, את ההסבר של רש"י. נחזור על רש"י על העניין של האור והחושך.[942] למה הבדיל את האור מהחושך? כי זה לא אותו דבר כשהאור הוא בערבוביא עם החושך ואם יש לו תחום משלו. התחום משלו זה נקרא טבריה, זה נקרא ארץ ישראל, כן. וערבוביא, זה במערבה,[943] כן. הבנתם?

המקשר בין יוסף ויהודה הוא שבט לוי

שאלה מהקהל: יש כאן איזה פתח בין שני מישורים. מצד אחד ההבדלה היא מאפשרת את הגברת האור חדשה. וכשאומרים שזה בשם העולם כולו, אז כאילו יש כאן קשר. יש איזה מרחב של חושך שמתמלא אור פתאום.

הרב: תסביר את המשפט האחרון.

שאלה מהקהל: יש הבחנה בין האור הראשון ובין האור השני. עכשיו ברגע שאומרים שהאור השני, החדש, בא בשם האור הראשון, יוצא שהמרווח של חושך שבין שני האורות, מתמלא אור.

הרב: אור או חושך. זה עניין של הנשף, כן. זה עניין של המעבר בין אור לחושך וחושך לאור.[944] זה עניין של בין השמשות, כן. ויש מחלוקת בהלכה אם זה שייך לאור. אותו פסק זמן של בין השמשות אם זה שייך ליום או כבר שייך ללילה, כן. ולכן, תלוי לאיזה מצווה. אנחנו מתחילים את היום בשקיעת החמה, למצווה מסוימת. בצאת הכוכבים, למצווה אחרת. תלוי לאיזה מצווה. אתה מבין את העניין? אבל לשאלה הראשונה, יש פרק שלם של הרב חרל"פ על העניין הזה, ב"מי מרום". והוא מסביר את זה על הפסוק: "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש".[945] הוא מסביר את ההבדל בין התרומה והקדשים. התרומה בבחינת חלה, למשל, כפי שלמדנו בפרק הקודם, התרומה זה רומז לממלכת כהנים. זה בשם כל העולם. כי התרומה זה תרומה מהעיסה כולה, כן. וגוי קדוש זה ההפרדה. זה היעד של הקדשים – נפרד, נבדל, פרוש. זה מובן? יש שני המימדים בעם ישראל. יש פן של עם ישראל שקשור לאומות העולם. זה נקרא – יוסף, כן. ויש פן שהוא נבדל לגמרי, וזה נקרא יהודה, כדי לקשור לנושא אחר, כן. ויתכן מאד שהמכשול, זה בעניין של הגלות וארץ ישראל, התפוצות וארץ ישראל, המכשול הוא פה, כן. כשהיהודים שבתפוצות רואים את עצמם כנפרדים מארץ ישראל. דווקא הם צריכים להיות הגשר בין אומות העולם לארץ ישראל. זה מובן? יתכן מאד להמשיך את ההסבר של הרב חרל"פ עד הנקודה ההיא. כי הבחינה "ממלכת כהנים", זה בולט בגלות. בני רחל, כן. הבחינה "וגוי קדוש" זה בולט בארץ ישראל, זה בני לאה. יוסף ויהודה. זה מובן?

שאלה מהקהל: לפי זה, מה מקשר את שתי המדרגות?

הרב: הכהן. הכהן יש לו, שבט לוי, בכלל, יש לו סגולה להיות גם זה וגם זה. והוא חי את ה... זה הגורל שלו, זה המצב שלו, כן. וזה, פה יש איזה דיוק, לפי השאלה שלך. כי התפקיד של ממלכת כהנים זה יכול להיות ביחיד. קהילה, קהילה, כן. בארץ זו, תפוצות. אבל התפקיד של הקדושה, זה כלל ישראל. גוי קדוש. הגוי כולו. ממלכת כהנים זה יחידים, כן. אבל הגוי, ככלל ישראל, זה דווקא בארץ ישראל. וזה לפי רוח הרב קוק, אבל זה קשור עם התורה של הרב חרל"פ. זה אותו חדר. זה מובן? יש עוד שאלה? טוב, ולכן זה לא קל להיות ישראל, כן. צריך להיות קשור לכלליות החיצונית, ושוב זה מסביר את הנטיה של בני יוסף, כן. בבת אחת להיות נפרד, נבדל לגמרי. זה בני רחל, יהודה. ורק שבט לוי היתה משותפת לשניהם וחוזרים לאותו עניין. הצרה של שבט לוי, שנעלמה. איפה שבט לוי עכשיו? כל אלו שהתפקיד שלהם

היה צריך להיות לוויים, אנחנו רואים אותם כמייסדי שבטים. במקום להיות השבט שמאחד את כל השבטים, אז מי שיש בכוחו את הסגולה להיות לוי, הוא מייצר שבט אחר. כל אחד בונה במה לעצמו, אומר התלמוד.[946] תפסתם את העניין? וזה מצב חמור מאד. איפה שבט לוי? אם השבט לוי יתגלה בחברה הישראלית, בחברה היהודית, אז המון בעיות יסתדרו. תפסתם מה שאני הסברתי? זה הצרה של האינדווידואליות של היהודים. כל אחד מלך. אתם זוכרים מאיזה פסוק אנחנו לומדים את זה? "אתם ניצבים היום כולכם, ראשיכם, שבטיכם"[947] תמשיך,

תשובה מהקהל: ראשיכם, שבטיכם, זקניכם שוטריכם, כל איש ישראל

הרב: שמעתם כבר את הדיוק הזה. לא, לא, הפסוק לא אומר זקניכם, טוב. "ראשיכם, שבטיכם, שוטריכם, כל איש ישראל." אז דרשן אחד אמר פעם, איפה שמעת את זה?

תשובה מהקהל: בחתונה שלי.

הרב: בחתונה שלך? מזל טוב. אז חכם אחד אמר פעם, מכאן אנחנו לומדים שכל ישראל הם מלכים. אז יהודי אחד קם ואמר: רבי, לא כתוב מלככם. אז הדרשן אמר: זה תשובה נכונה אבל יש לי תשובה אחרת. שכל איש ישראל, מכאן אנחנו לומדים שכל איש ישראל הוא מלך. הבנתם? והקושי של האינדווידואליות ההיא, זה בא מהצד החיובי. מכיוון שכל נפש בישראל זה נפש. אצל אומות העולם יש נפשות אבל יש "המון גויים". הבנתם? אבל כל ישראלי הוא מישהו, ולכן מזה בא הקושי, כן. ולפי דעתי, מכל אומות העולם זה בולט דווקא אצל הצרפתים, אצל הגויים. יש להם נטייה לאינדווידואליות. ולכן יש לנו צרות עם היהודים הצרפתים. כי בנוסף ליהדות שלהם, הצרפתיות שלהם, זה... תפסתם את זה? טוב, נחזור לעניין. נמשיך?

המשך קריאה: "וההכנה שצריך לתורה הם דברים הרבה"

פה המהר"ל מתייחס למשנה מפורסמת בפרקי אבות, אתם זוכרים, פרק שישי והמשנה, זה משנה ה': "גדולה תורה יותר מהכהונה ומן המלכות שהמלכות נקנית בשלושים מעלות והכהונה בעשרים וארבע והתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים"[948] ויש שורה של דברים. זוכרים את המשנה. אתם רוצים שנקרא את זה? לא צריך, תלמדו את זה. ובין ארבעים ושמונה דברים יש ענווה. ביראה בענווה, בשמחה, בשימוש חכמים, בדיבוק חברים בפלפול עם תלמידים. כל זה זה השלבים של מידות שצריך לתקן כהכנה לקבלת התורה וצריך כל המידות האלו כדי <u>להתחיל</u> ללמוד תורה. אתם זוכרים את השאלות שהיו בפרק הקודם על הרמב"ם. הבאת מקור. הבאת את המקור? אתה לא זוכר את השאלה שלך. כי האם היעד של התורה זה הקדושה? אולי פעם תביא את המקור בטקסט. כל זה, זה כדי להגיע לתלמוד תורה. כל זה, זה מידות של דרך ארץ. כדי להגיע לקדושה. אני חוזר על ההסבר שלי בעניין. בסוף (המשנה) יש: "באמונת חכמים ובקבלת הייסורין" . כנראה שקבלת הייסורין זה התוצאה של אמונת חכמים. אתם זוכרים משהו דומה: "עושה חדשות בעל מלחמות."[949] זה קשור.

בר חינוך – דרך ארץ, בר מצווה – קדושה.

ולכן המהר"ל מסביר את זה ככה:

המשך קריאה: "וההכנה שצריך לתורה הם דברים הרבה מאד. עד שהוא ראוי אל התורה."

ויתכן שזה שוב תשובה לשאלה שלנו. מה נותן אפשרות לאדם, לשכל הטבעי שלו, כדי להתקרב ולקבל דברי תורה? וכל זה, זה הדרך ארץ שלמדנו מהאבות. מאבות העולם. זאת אומרת, לאו דווקא האבות: אברהם, יצחק ויעקב, אפילו שלפי ההלכה, יש כלל פשוט: אין אבות אלא שלושה – אברהם, יצחק ויעקב.[950] אבל יש מושג – אבות העולם – יותר רחב.

מאדם הראשון, דרך כל הגדולים. תחזרו על ספר הכוזרי, כן, גדולי עולם. עמודי עולם, כמו מתושלח, נח, שם, עבר וכן הלאה,[951] כולל אבותינו אנו, זה הדרך ארץ שלהם. אז אותו דרך ארץ שהוא דרכה של תורה, דרך ארץ ששייך לתורה, זה הכנה לתורה עצמה. ולכן, שוב ושוב צריך לשוב על הנושא. יש הבדל בין הגיל של בר חינוך, עד הבר מצווה, ומין הבר מצווה ואילך, כן. ולכן, בדורות כתיקונן, כפי שאנחנו אומרים, כל החינוך של הדרך ארץ זה היה עד הבר מצווה. ומהבר מצווה ואילך, אז מתחיל העניין של : אשר קדשנו במצוותיו. השייכות לתורה כקדושה. אפשר להשתמש בתורה כדי לחנך את הדרך ארץ. אפשר, אבל זה לא היעד של התורה. היעד של התורה זה לא לפתור את הבעיה של המוסר, של הדרך ארץ, אלא את הבעיה של הקדושה. בעיה – זה לא בעיה, הנושא של הקדושה, כן. זה מובן. ולכן היה כדאי שבישיבות, בכל בית המדרש, יהיו מכינות של דרך ארץ, לפני שמתחילים לפתוח תורה. תפסתם את זה? ויש אחר כך, חוכמה לפי התורה, של המוסר. אני חוזר על העניין של "מסילת ישרים". זה השאלה שלך, כן. ולכן אני מתפלא, יש בתי מדרש שמתחילים, עם מתחילים, ללמוד "מסילת ישרים", כן. "מסילת ישרים" אי אפשר ללמוד אלא זקנים. זקנים בתורה. אחרי שלמד כבר תורה. אבל דרך ארץ זה השלב הקודם. הבנתם מה שאני אומר? אז יתכן שלומדים את זה בפשטות, לא אמרתי בילדותיות, יתכן, אז זה קשה. טוב, זה רק כדי להזהיר בעניין. אז נמשיך :

המשך קריאה: "כי האדם הוא בעל גוף. והתורה היא שכל א-לוקי."

שוב, יש דיוק בהגדרה, לפי השכל, כן. קודם כל המהר"ל אמר "שכל עליון" ועכשיו הוא אומר "שכל א-לוקי". מה ההבדל? פה במשפט הזה, מה המשמעות של המילה "א-לוקי"?

תשובה מהקהל: נבואה.

הרב: אני הייתי קושר את ההגדרה של הנבואה כפי מה שעשינו, לשכל עליון, כן. מה זה א-לוקי, פה?

תשובה מהקהל: טבעי

הרב: דווקא לא. ההיפך. מי אמר טבעי? לא. תסביר את מה שאתה אמרת. מה רצית לומר?

תשובה מהקהל: א-לוקים זה הטבע

הרב: א-לוקים לגבי ה' (שם הוויה). לא, לא. אני לא חושב שזה פה ככה.

תשובה מהקהל: לפני ההתגלות

הרב: דווקא לא. דווקא, ההתגלות זה דרך א-לוקים. למשל, יש לכם את הביטוי : "כי בצלם אלוקים ברא את האדם".[952] לא נאמר "בצלם ה'" אלא "בצלם א-לוקים". הבנתם? זה מדרגה אחרת. אף על פי שיש מדרגה של ה' שהיא מתחת לא-לוקים, מבין למה אני מתכוון, כן? לא, המושג "א-לוק" זה שייך לה' כבורא. המושג "א-לוק" מתגלה בקשר לעולם. לפי הדיוק שלנו. ואני חושב שההסבר הוא פשוט, זה - נבדל לגמרי מן החומריות. זה נקרא א-לוקי. זה מובן? טוב. נמשיך. זה לא כל כך מובן לפי הכובד של השקט שאני שומע, של הדומיה. מהו הקושי? אתם קצת עייפים או אני עייף?

שאלה מהקהל: מה מדרגתו עכשיו בהגדרה, של שכל עליון?

הרב: ראינו. אפשר לקשור את שני הדברים. שכל עליון זה המושג של נבדל. לא, לא, זה המושג השני, כן. מה אמרתי, שכל הפשוט. עליון זה פשוט, כן. לפי דעתי אפשר להגדיר את זה ככה או ככה, כן. אבל זה שני דברים בבת אחת. יש מושג של נבדל מן החומריות או נבדל מן ההרכבה. לא מורכב, פשוט, כן. טוב, בא-לוקי, זה למעלה מהזמן.[953] יש המימד של האינסופיות לפי השטח ואינסופיות לפי הזמן, כן. זה מספיק מובן, כן.

המשך קריאה: "ולכך, צריך האדם שיהיה רחוק מן המידות שהם גשמיים וצריך לידבק במידה שהיא שכלית"

וזה מה שאמרתי, יש הרבה עבודה להכנה לתורה. זה כל השלב של בר חינוך. כל השלב של הדרך ארץ. זה מובן, כן, לא צריך לחזור על זה. לא פעם אני אמרתי בוויכוחים בין דתיים, חילוניים, אורתודוקסים, רפורמים וכן הלאה, כי אני שומע: "אלו ואלו דברי א-לוקים חיים",[954] כן. אז אני רגיל לומר, שכחתם שאמרתם "א-לוקים חיים". אם זה חיים – כן, נקבל. אבל מי יודע אם זה חיים או לא חיים? הבנתם? טוב, שכחתי את הנקודה השנייה. מה אמרתי מקודם? כן. ואני רגיל לומר, לפי דעתי, מה שחסר באותם זרמים שמתווכחים ביניהם, זה לא כל כך דעת התורה. מה שחסר זה דרך ארץ. אם היה דרך ארץ, הכל יכול להסתדר. כמו בין בית הלל ובית שמאי. כן, אז מביאים את הדוגמה של בית הלל ובית שמאי. אבל בית הלל ובית שמאי היו אוהבים זה את זה. במשך הזמן, פחות, פחות פחות, כן. אבל הלל ושמאי. וזה מה שחסר, זה הדרך ארץ. את האופי של העימות בין כל הזרמים. וזה גם העניין של החילוניים ודתיים, שלום עכשיו וגוש אמונים וכל הבעיות האלו. מה חסר? חסר דרך ארץ. חסר כל המידות האלה. ובעיקר, שאחד ישמע, יקשיב, מה אומר השני. או כדי לתקן אותו או כדי ללמוד ממנו, כן. אז יש לכם אנשים שלא שומעים מה שהשני אומר. וזה הדדי. הבנתם את זה? אז זה עניין של דרך ארץ, זה לא עניין של חוכמה, זה לא עניין של השקפה, זה לא עניין של דעת. תפסתם את הענין? לכן, אני זוכר, מי שהיה באיזה חינוך של דרך ארץ, היה לו איזה, איך אני אגדיר את זה? היה לו איזה מזל, כן. וזה תלוי באיזו משפחה חונך, כן, או באיזה תנועה חונך. זה עניין של דרך ארץ, שוב, לפני דעות בתורה. תפסתם את זה? זה מובן. אחר כך נגיע לדוגמה של משה רבינו. למה קיבל את התורה אצל יתרו, בסיני. הר הא-לוקים, איש הא-לוקים, כן, כל העניין הזה, נראה אחר כך. אבל, הבנתם כבר, יתרו זה הצלחת הדרך ארץ. אז אפשר לקבל את התורה, כן. וזה כבר מתחיל במשפחת אברהם אבינו. היה צריך אלפיים שנה תוהו, עד שמגיעים להצלחת הדרך ארץ, במשפחה של אברהם אבינו. אז מתחיל העידן של אלפיים (שנה) תורה. ושוב זה חוזר, בין משה רבינו ויתרו. וזה מורגש. אין תורה אצל אומות העולם, אבל יש דרך ארץ. אף על פי שלפעמים, לרוב, נאמר, זה דרך ארץ צבוע, כן. אבל זה דרך ארץ. ובישראל, יש תורה אבל יש איזה מין חיסרון של... אני לא רוצה להמשיך. הבנתם, כן? אבל מה זה דרך ארץ? זה דרך ארץ ישראל. קדמה דרך ארץ לתורה.[955] מה אמר הקב"ה לאברהם? "לך לך"[956] - דרך ארץ, כן, ואחר כך תגיע לתורה. אז נמשיך:

הענווה היא מידה שכלית

המשך קריאה: ועיקר המידה שהיא שכלית, היא הענווה.
לכן אנחנו נתחיל בלימוד ענווה כתנאי להכנה לתורה.
המשך קריאה: כפי שהתבאר עניין זה במקומו
עוד לא הספקתי לעיין בהסבר של המהר"ל עצמו. זה בנתיב הענווה. אם יש נתיב כזה, אני לא זוכר, כן? כן. איך הוא מסביר שהמידה שהיא שכלית זה הענווה. או להיפך הענווה היא מידה שכלית. אולי יש למישהו להציע הסבר על זה? הגעת כבר לנקודה?
תשובה מהקהל (הרב שרקי): זה ביטול כל היש הקשור לעולם הזה.
הרב: כן. וזה קשור להגדרה של השכל שהוא נבדל מהחומריות. אבל ענווה זה לא בדיוק המידה של ביטול של החומריות. זה קצת מידה, קצת אחרת.
תשובה מהקהל (הרב שרקי): רגילים לומר שהענווה היא לא לייחס לעצמו את המעשה.
הרב: זה ביטול היש, לא ביטול המציאות
הערה מהקהל: ביטול האני

הרב: ביטול האני. זה קצת חסידי. כיוון חסידי. אבל איך זה שכלי? כי הגדרה של שכל כנבדל מן החומריות, זה ברור מאד. אבל אותה המידה מוסרית, איך אתם מוצאים את זה בשכל? השכל הוא לא עניו. השכל כשלעצמו הוא לא עניו. מבינים? טוב, יש פה שאלה ונגיע. אם יש הצעה להסבר.

תשובה מהקהל: אם אדם יודע את המצב שלו בעולם

הרב: זו ההגדרה של ענווה. אז איך להבין שזה דווקא הגדרה של השכלי? איזה שכלי?

הערה מהקהל: "איזהו חכם? הלומד מכל אדם".[957]

הרב: איזהו חכם הלומד מכל אדם? נכון. זה קצת קשור לשאלה שלנו אבל זו לא אותה שאלה. השאלה של המהר"ל: "כי המידה שהיא שכלית, היא הענווה." אני רוצה להבין איך הענווה זה מידה שכלית? איך השכל כשכל הוא כולו ענווה. פלא. צריך ביאור. הבנתם את השאלה?

שאלה מהקהל: רגילים לומר שהענווה היא פתח לרוח הקודש.

הרב: נכון, נכון. זה נכון. אבל פה מדובר בהגדרה של שכל כשכל, וענווה, כענווה.

תשובה מהקהל: בלי ענווה, אז התורה היא התורה שלי. וכדי לקבל את התורה שהיא לא שלי, אני חייב את הענווה.

הרב: יפה. זה אני מקבל. זאת אומרת. זה אני מקבל. אבל זה עוד לא השאלה עצמה. אולי אפשר להסביר את זה ככה, בנקודה ההיא: מי שאין לו ענווה, הוא לא יכול להתייחס לתורה כתורה, להגיד "תורה מן השמיים" – שקיבלתי ממישהו אחר. וזו ההגדרה סוף-סוף התלמודית למה זה אפיקורס. שאין לו אמונת חכמים.[958] שמא תאמר אין לו אמונה בה' – הוא לא יודע מה זה. אבל מכיוון שאין לו אמונת חכמים? חסר ענווה, אז הוא אפיקורס. טוב, זה קשור למה שאתה אמרת. אבל איך זה שכלי? זו השאלה.

תשובה מהקהל: אולי זה פשוט מהניסיון ולא מסברא.

הרב: ברור. ואחר כך המהר"ל עצמו יביא את הדוגמה של משה רבינו, כן. אבל פה אנחנו דווקא צריכים להבין לפי הסברא מה הוא אומר. אתה מבין? דווקא מכיוון שהגענו. רק דקה, אני אגמור את המשפט ואני חוזר על העניין של הפסוק על משה.

המשך קריאה: "שכלית היא הענווה כמו שהתבאר עניין זה במקומו."

כשנגיע למכיר במקומו – זה הענווה

הענווה מאפשרת לקבל את העובדה שהתורה מן השמיים

המשך קריאה: ולכן אי אפשר לקנות התורה כי אם בעל מידה זאת.

וצריך להבין, זה פשוט מאד, מי שאין לו מידת הענווה, זה ברור מאד, בלי יוצא מן הכלל, שבסופו של דבר זה יתגלה שהוא אפיקורס. ושהתורה שלו זה לא תורה אלא תורה מדומה. זה חוכמה, כמו החזיר שמראה את הסימנים, כן. ורציתי להביא מקור לזה ושכחתי. זה גובל בלשון הרע, אז שכחתי. זה ברור. והסימן הכי בולט זה כיסוי ראש. מי שבקיא בתורה והוא מתנגד למנהג היהודי, הישראלי, של כיסוי ראש, שאין לו מקור, בכוונה. אין מקור, במקורות לעניין של הכיסוי ראש, בכוונה. אז זה סימן שהוא אפיקורוס. שהוא חסר אותה מידה של ענווה. כל שכן כשמלמד תורה או באוניברסיטה או מחוץ לאוניברסיטה. יש הרבה שומרי מצוות לכאורה שמלמדים תורה בלי כיסוי ראש. וכשנכנסים לבית כנסת, אז שמים את הכיפה. זה עבודה זרה. תפסתם? זה אמונות טפלות. אז דברנו בבת אחת על הרבה דברים. קודם כל העניין של הכיסוי ראש, כן. אצל האשכנזים, סוף סוף, זה לכאורה יותר חמור מאצל הספרדים. תפסתם בזה, כן? קודם כל אני רוצה להתחיל בדרך כלל: זה מצווה מן המצוות, כן. ואנחנו הגענו למצב או הכל או לא כלום, אז מי שלא שומר כל המצוות, הוא לא

שם כיפה, מכיוון שזה סמל שהוא שומר כל המצוות. אבל זה לא נכון. זה טעות, כן. זה מצווה מן המצוות. אבל אין מצוות מעכבות זו לזו, כן. הוא לא יכול לקיים מצווה זו מסיבות שלו, אבל יש מצוות אחרות. תפסתם את זה? טוב. אבל צריך להסביר למה דווקא בעולם של האשכנזים, ראו את זה כסמליות, וזה נכון, זה מסורת, סמליות של עול מלכות שמיים. אצל הספרדים, ההיסטוריה היא אחרת לגמרי. ואני מכיר בעיקר את השאלה, הנושא ההוא אצל הספרדים שהיו עם הערבים, כן. היו ספרדים, אחר כך, מחוץ לארצות האסלם, אבל בעיקר הספרדים האלו, שאני נולדתי באותן המדינות. והערבים היו רגילים לכפות על היהודים לבושים משפילים, כן. ובעיקר, כיפה מיוחדת, זה היה סימן של עבדות. ולכן, כשהיהודים השתחררו מהערבים, שינו את הלבושים שלהם, התלבשו כמו גויים באים מצפון, מצפון תיפתח...אז זרקו את הכיסוי ראש, כן. כתגובה נגד ההשתעבדות הערבית של המוסלמים. הבנתם את זה? זה מובן, כן. ולכן, צריך לתקן את זה. כי אני מכיר הרבה הרבה ספרדים כי בנאיביות כזו, לא שמים לב על החומרה של אותה מצווה של כיסוי ראש. אבל אצל האשכנזים, זה יותר עמוק, זה יותר שורשי. למה? מכיוון שהאשכנזים חיים בעולם הנוצרי, בדרך כלל, כן. ודווקא הסימן של התחלת הנצרות לפרוק את עול מצוות זה היה להוציא את הכיסוי ראש. זוכרים את זה? כן. ויתכן שזה השפיע מאד במנטליות של האשכנזים. זה סימן של לעבור לצד אחר. אז זה לקח את הסמליות של עול מלכות שמיים. ואני זוכר בבית המדרש כשהייתי קטן, היו קוראים, לא היה לנו כיפות רק הרבנים היה להם כיפות מיוחדות, היה לנו כובעים. אתם זוכרים?

הערה מהקהל: béret basque

הרב: béret basque. גם בתוניסיה.

הערה מהקהל: בזמן הנאצים, אמרו לנו לשים. אמרו תשימו שתבדילו את עצמכם מהגויים.

הרב: ואני שמרתי את ה- béret basque האחרון שלי' כדי למסור את זה לנכד שלי כדי שידע, בפרהיסטוריה. אז מה הייתי אומר? כן, היינו קוראים לזה "עול מלכות שמיים". פשוט, כן. ולכן, בעל תורה שאין לו כיסוי ראש, זה סימן בולט שהוא פורק עול. הבנתם? וזה דבר חמור. אף על פי שאסור להכליל. יש כל טיפוס והעולם שלו, אבל בדרך כלל, זה בולט מאד. טוב, על איזה נקודה הגענו?

יצאנו מההסבר שלך, שהגדרה של אפיקורוס, זה מי שהוא לא מכיר בחשיבות של השכל של מישהו אחר. זה נקרא "אמונת חכמים". וכאילו לא קיבל את התורה שלו. ואם לא קיבל את התורה שלו, המשמעות זה, אף פעם, אף אחד לא קיבל תורה מזולתו. זה שכל אנושי. מתוחכם, יותר עמוק, פחות עמוק, אבל תורה מן השמיים אף פעם לא היה דבר כזה. זה מה שמסמל העניין של הכיסוי ראש. זה מובן? זה פשוט מאד וזה עמוק מאד. אפילו ברגישות היהודית, כן, שהיא רגישות שמית, סוף סוף, זה נקרא "מצח". מצח זה גאווה.[959] זה מובן, כן? אז הנה ההגדרה של הנושא של הפרק הזה, ונתחיל עכשיו בגמרא שהמהר"ל מביא. אין שאלות בזה? טוב:

הצמאון לתורה מגיע בלימוד דרך ארץ

המשך קריאה: "ובפרק קמא דתענית"

ופה יש לכם בספר שוב טעות במקור. זה לא דף ו' אלא דף ז' עמוד א'. צריך לתקן את זה.

המשך קריאה: "אמר רב חנינא בר אידי למה נמשלו דברי תורה למים? דכתיב: "הוי כל צמא לכו למים." לומר לך: מה המים מניחים מקום גבוה והולכים למקום נמוך, אף דברי תורה אין מתקיימים אלא במי שדעתו שפלה."

טוב, וזה מאמר ידוע. אז נתחיל הערב ללמוד את המאמר הזה לפני שנגיע להסבר של המהר"ל עצמו, כרגיל. אז קודם כל, אנחנו, רק דקה אני אראה את ההערות שלי, כן. זה דווקא מאד קשור למה שראינו מקודם. קודם כל, אנחנו כל כך רגילים לאותו מאמר, שלא רואים את השאלה. טוב, קודם כל, זה פסוק של ישעיהו הנביא, זה בפרק נ"ה.[960] יש פה תנ"ך? אז בפרק נ"ה בישעיה, אני אקרא את הפסוק המלא: "הוי כל צמא לכו למים ואשר אין לו כסף לכו שברו ואכולו. ולכו שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב." אחר כך נראה שהתורה נמשלה גם כן ליין וחלב. קודם כל בגמרא, מתחילים בחלק הראשון של הפסוק. "הוי כל צמא לכו למים" - צריך להיות צמא כדי להגיע לתורה. אתם זוכרים את המשנה בפרקי אבות.

הערה מהקהל: "והווי שותה בצמא את דבריהם."[961]

הרב: "והווי שותה בצמא את דבריהם". זה קשור למה שראינו מקודם. מה זה אותו צימאון לדברי תורה? זה כל ההכנה שבאה דרך המידות של הדרך ארץ. אז מי שקנה את המידות האלו, צמא לתורה. אולי אני רוצה להסביר את זה קצת אחרת. מי שקנה את המידות של הדרך ארץ, את המידות האלו אז הוא מרגיש חיסרון. הוא צריך למלאות את החיסרון הזה. איזה חיסרון? יש לו שאיפה לדעת האמת. ולכן הוא מרגיש בעצמו את הצימאון כדי למלאות את החיסרון הזה. זה מובן? כי, כשתיקן את דרך ארץ אז פתאום מגלה שהוא צריך גם שמיים ולאו דווקא ארץ. זה מובן? אז צריך למלאות את החלל הריק שאין לו שמיים ולהחזיר תורה מן השמיים. טוב. ו"הוי כל צמא לכו למים".

מדוע תורה נמשלה למים?

אבל השאלה היא למה דווקא הגמרא ראתה אותו פסוק, עניין של תורה? למה התורה נמשלת למים? לפני שנגיע לאותה מידת ענווה, שמסבירה הגמרא, מה המים הם הסמל של הענווה גם התורה צריכה להיות אצל בעלי הענווה. הבנתם את השאלה. אז לפי דעתי, יש פה דבר עמוק מאד, ולפי המושגים של הקבלה, כרגיל זה קל מאד לתפוס את זה. אבל אני אנסה לפי תורת הנגלה, זה קצת יותר קשה. כי, גם כן המים, וצריך להבין את המשמעות של המילה מים במעשה בראשית, "ורוח א-לוקים מרחפת על פני המים"[962] אני אחזור על זה. במציאות, המים הם כבר הדוגמה של זה. היו למעלה והסכימו לרדת למטה כדי שיהיה עולם שפל. זה מובן? לא צריך לחזור על כל הפרטים של מעשה בראשית, אבל פה אני רוצה להביא את ההסבר של בעל הספר "הגיון הנפש". זה רבי חייא הספרדי.

הערה מהקהל: רבי אברהם בר חייא.[963]

הרב: אברהם בר חייא, כן, יפה. שהוא מסביר את זה ככה. המילה "מה" בעברית מורה על התחלת הדבר של כל דבר, כן. יש בזוהר שתי שאלות: השאלה של "מי" והשאלה של "מה". יודעים את הנושא הזה? אני אסביר בקצרה. דעת האדם, הנפש של האדם, שהוא בעל שכל, כפי שראינו, יש לה באופן טבעי, נאמר, שתי שאלות: "מה" – קודם כל. מה יש לעשות בעולם? למה אני נברא. וה"מי". מי ביקש את זה? אז מי שהגיע לשתי שאלות האלו, הוא בדרך לתורה, כן. הוא מבקש את התשובות לזה. פעם שמעתי ואני לא יודע אם זה מקור בספרים, אם זה דרש של איזה דרשן, שדווקא, רק רשעים אמרו את השאלות האלו. "מה העבודה הזאת לכם".[964] וזה אותו נושא. זה הרשע שאומר את זה, כן. ו"מי ה' אשר אשמע בקולו"[965] – זה דווקא פרעה, כן. ופה יש נושא בפני עצמו, זה לא פשוט. להבין דווקא למה הרשעים יודעים לשאול את השאלות האלה. יתכן שזה התפקיד שלהם. להכריח אותנו לשאול אותן השאלות, כן. אז אני חוזר. יש שאלה של "מה", ויש שאלה של "מי". אז המילה "מים", לפי אותו חכם, שהתורה משתמשת בה, אין לה לשון יחיד זה רק בלשון רבים – מים,

כן.[966] אז בלשון יחיד, כך אומרים בדקדוק, היה צריך להיות "מה". מים זה לשון רבים של "מה". המכלול של כל ה-מה"ים, הבנתם? אז זה המצב הראשוני של העולם. העולם היה במצב של מים. ולכן יש מים עליונים ומים תחתונים. "אשר למעלה מהרקיע ומתחת לרקיע."[967] זה הפסוק שרציתי לזכור. אבל המצב הטבעי, הראשוני, האמיתי של המים זה להיות למעלה, כן. ולכן זה הנושא של הגשם. כשהמים יורדים למטה, זה נקרא: גבורה, אז יש חיים בעולם. ולכן כבר בהתחלת התפתחות העולם אנחנו רואים את זה, שדווקא המים יש להם אותה מידה של להשפיל את עצמם כדי לתת קיום לחיים. זאת אומרת, מה שאנחנו מבקשים מבעלי תורה זה כבר מידה שנמצאת כבר במים כמים. ולכן, למה התורה נמשלת למים? לפני שנגיע לדרש של הגמרא, שהמים מתפשטים במקום נמוך, זה הסמליות של הענווה, כן. המים, כמים, תפקידם, עצם, עצמות שלהם, זה לרדת מלמעלה למטה. זה מובן? ולכן יש איזה רמז בלשון הקבלה על המילה "מה" בהקשר לאותו עניין של ענווה. זה מה שאמרו משה רבינו ואהרון הכהן: "ונחנו מה",[968] כן. אז מסבירים ככה: זה נקרא "כח מה". ו- "כח מה" זה אותיות "חכמה". הבנתם? אז העניין של החוכמה זה קשור לאותה מידה של מה "ונחנו מה", והעצם של ה"מה" של המים, זה אותה מידה לרדת מלמעלה למטה, כדי לתת קיום לעולם. אני רוצה רק בקצרה להסביר את העניין של ההבדל בין המים העליונים והמים התחתונים. בלי להיכנס בפרטים של לשון הקבלה. יש מושג של "מים מגולים". מים שאינם במקומם, אז הם מגולים. וזה לפי הקבלה וזה עמוק מאד, יפה גם כן, זה העניין של הדמעות, כן. מים שאין להם כלים. אז זה מתרוקן מן העיניים. הבנתם את העניין. אז כשיש מצב של דבר שאינו במקומו. המקום הטבעי שלו זה למעלה וזה נמצא למטה, אז הוא בוכה. וזה נקרא "מים בוכים",[969] גם כן. מים שאין להם כלים, כי אינם נמצאים במקום הטבעי שלהם. זה עניין של את השאיפה להיות כל אחד במקומו. והשאיפה של המים שלמטה מן הרקיע, זה להיות במקום האמיתי, קרוב לשורש, למעלה. הם נמצאים למטה, אז המים שלמטה בוכים. וזה סוד הגשם. הבכייה היא נותנת חיים לעולם, כן. זה מוצאים את זה, זה לא חסידות, זה קבלה ממש, כן. אז זה מה שרציתי להסביר על הקדמת ההסבר של הגמרא עצמה. אחר כך באה הדרשה על מידת הענווה. זה מובן, כן?

"והאיש משה ענו מאד"

אז אולי נגמור עם העניין של מה שאומר הפסוק לגבי משה רבינו: "והאיש משה עניו מכל האדם אשר על פני האדמה."[970] זה נגיע אחר כך בשיעור הבא, יתכן. זה מה שאמרנו מקודם, כן. עובדה, התורה ניתנה דווקא למי שהכתוב העיד עליו שהיה עניו מכל האדם אשר על פני האדמה. אבל הפסוק הוא קשה מאד. איזה שאלות אתם מוצאים בפסוק? אני חוזר על הפסוק: "והאיש משה ענו מכל האדם אשר על פני האדמה." אני רואה שתי שאלות, שתי קושיות.

תשובה מהקהל: יש האדם שעל פני השמיים?

הרב: קודם כל, נכון, אבל נגיע. "והאיש משה" מה זה האיש משה. יש משה שאינו איש? מה זה האיש משה? יש עוד פסוקים: "כי זה האיש משה."[971] כן. "איש הא-לוקים"[972] זה איש. אבל "והאיש משה". האם יש משה שאינו איש? זה קשה, זה לא קל. צריך להבחין בזה, כן, כי הפשט הוא לא קל. והשאלה השנייה: מכל האדם אשר על פני האדמה. האם יש אדם שהוא לא על פני האדמה? תפסתם את זה? אז מי יכול להציע הסבר לזה?

תשובה מהקהל: איש זה לשון חשיבות.[973] להגיד שלמרות שהוא חשוב הוא לא.

הרב: יפה, יפה אני מקבל את זה. זה דרש יפה. אבל זה לא פותר את השאלה של הפשט. זה יפה. כדרש, זה יפה.

כי אנחנו לא צריכים, דווקא באותו קונטקסט, לדעת שמשה היה חשוב. כבר במצרים היה חשוב. אז אולי אני אציע לכם תשובה על השאלה השנייה קודם כל. ויתכן שזה גם כן לפי הדרש. אבל אני לא יודע. שוב, בקבלה, ההסבר הוא פשוט מאד. אבל בתורת הנגלה, צריך לעבוד כדי למצוא אפשרות להסביר. סליחה?

תשובה מהקהל: אולי, האיש – הדגש על איש שהוא היה עניו. השם שלו הוא לא הרגיש שהוא משה מיוחד, שהוא משה. הוא היה איש. אבל התורה אומרת והאיש משה.

הרב: יפה. אבל זה הגדרה של הענווה. מי שהוא לא מרגיש שהוא עניו.

אם הוא מרגיש שהוא עניו, הוא כבר לא עניו. תפסתם?

הערה מהקהל: כמו בדרשות, אל תשכח להוסיף שאני גם עניו.

הרב: כן. נכון. יפה אבל עניו. אבל יש איזה מין רמז במסורת. באותו פסוק, עניו, כתוב חסר, בלי יו״ד (ענו). יש קרי, כתיב. היה צריך להיות ע׳, נ׳, י׳, ו׳. וזה כתוב, ע׳, נ׳, ו׳. אני מצאתי אני לא זוכר איפה, אולי זה מילידי רוחי, אני לא יודע, שזה מספר הימים שהיה לא על האדמה, אלא למעלה. כמה זה בגימטריה ״ענו״ בלי י׳?

תשובה מהקהל: מאה עשרים ושש.

הרב: מאה עשרים ושש. היה שלוש פעמים ארבעים יום,[974] פלוס שישה ימים של סיני,[975] זה בגימטריה ענו בלי י׳. אז כשהיה ענו, לא היה על האדמה. תפסתם את ההסבר, כן. זה סוד אבל זה קרוב לדרש, כן. אם כן, צריך להבין שיש אישיות של משה רבינו שנקרא ״איש״,[976] ואישיות שהוא לא היה איש. הוא היה א-לוקי. ולכן, זה ההסבר של איש הא-לוקים. חציו למעלה: א-לוקים, חציו למטה: אדם. זוכרים את ההסבר של המהר״ל? לפני הרבה זמן שלמדנו את זה, לא? כמה שנים. לא, זה היה שיעור אחר, בגבורות ה׳. אולי שנה וחצי, אבל שנה וחצי זה המון. זה כבר עולם אחר. אז אני אזכיר את זה בקצרה. זה גם כן דרש, אבל לפי דעתי, קצת קרוב לפשט. הגמרא אומרת והמהר״ל מסביר את זה ומביא את זה בגבורות ה׳. חציו למעלה מהטבור ולמעלה, היה א-לוקים, וחציו למטה היה אדם. זה הפשט של איש הא-לוקים לפי הגמרא. זה מוזר. זה לא איש כנסיה שאמר את זה, אלא הגמרא. אז אני הצעתי הסבר ככה, לפי הכוזרי. חציו, ולמעלה א-לוקים. חציו, ולמטה – אדם. הוא היה בין א-לוקים לאדם. החצי העליון היה מצד הא-לוקים, החצי התחתון מצד האדם. וזו ההגדרה של הנביא לפי הכוזרי.[977] אתם זוכרים? דומם, צומח, חי, אדם, נביא למעלה א-לוקים. אז, חציו של הנביא, ולמעלה – צריך להוסיף פסיק. חציו ולמטה, אדם. הבנתם את הדרש הזה, כן? טוב, אבל בכל זאת אנחנו צריכים לראות דברים כפשוטם. יש האיש משה ויש אישיות, זה לא המילה, ויש דמות אחרת של משה, שהוא לא היה איש. זה מובן? ולכן, כשהערב רב התכוון להסתלקותו של משה רבינו כביכול, אמר: ״כי זה האיש משה,״ – המשה שלמטה – לא ידענו מה היה לו״.[978] אז הם התחילו לעבוד את המשה של מעלה. וזה היה החטא שלהם. תפסתם את זה? טוב, יש הרבה רמזים במדרש על זה, כן. היה איזה מין צורה בשמיים, זוכרים?[979] אבל זה דברים שבנסתר. טוב, לכן, מידת הענווה היא דווקא מידה א-לוקית. כי ״והאיש משה ענו מכל אשר על פני האדמה״, זאת אומרת, כשהיה במספר ״ענו״ על ההר, כן. אז היה ענו מכל האדם. כי האדם לא יכול להגיע לאותה ענוותנות של משה רבינו. וזה מידה של המים, שדווקא הם מלמעלה ויורדים למטה. וזה נקרא ענווה. המשפיל, איך אומר הפסוק? המגביהי לשבת המשפילי לראות? מה סדר הפסוק? זה בהלל.

תשובה מהקהל: ״המגביהי לשבת המשפילי לראות בשמיים ובארץ״[980]

הרב: זהו. המשפילי לשבת המגביהי לראות. זה הגבוה שירד לשבת. ויש לכם מקור. התאווה הקב״ה לקבוע דירתו בתחתונים.[981] וצריך לחשוב על זה. זוהי הענווה. יש מידה מקבילה שנקראת גדלות. מי שגדול וזה שייך למידת החסד גם כן. גדולה זה חסד.[982] מי הוא הגדול? זה הגדול שיורד עם הקטנים. זה הגדול. זה למדנו את זה מהמדרש, מדרש רבא, על הפסוק

על משה רבינו: "ויצא אל אחיו." זה גדלותו.[983] "ויגדל משה ויצא אל אחיו."[984] זה גדלותו. שהיה איש גדול אבל יצא אל אחיו. ירד אל אחיו.[985] תפסתם את זה? זה מהמידה הא-לוקית של המים האלו שנרמז בפסוק "ורוח א-לוקים מרחפת על פני המים".[986] המים זה השורש של כל המציאות בעולם. כל דבר מתחיל להיות איזה מה. מכלול המה"ים האלו נקרא "מים" בפסוק, כן. והגיון הנפש מסביר את זה בדיוק, שסוף סוף ה"מה" מתפתח מבחינת בהמה. והוא קורא לזה "בה – מה". וצריך מהמדרגה של הבהמה, להגיע למדרגה של "מי", וזה בגימטריה "האדם" (50). אנחנו נולדים כ: מה, וצריך להגיע להיות : מי. אז: "מי ומי ההולכים"[987] וכן הלאה. זה מובן פחות או יותר? אתם רואים, אני באמת מתקשה להסביר את זה בתורת הנגלה. ורק ברמיזה אתם מבינים שבתורת הנסתר זה יותר פשוט. זה מובן? כן. מה השאלה?

שאלה מהקהל: אמרנו שהענווה והדרך ארץ, גורמים לצימאון. האם יכול להיות שזאת היא המשמעות של ההלכה: "השותה לצמאו אומר שהכל נהיה בדברו."[988]

הרב: יפה. אתה צריך לכתוב את זה. לא, לא, זה חידוש יפה מאד. זה קשר יפה מאד. תחזור על החידוש שלך, בקול רם.

תשובה מהקהל (ר' יהודה נקש ז"ל): אמרנו שהענווה והדרך ארץ גורמים לצימאון. שאלתי אם זה יכול להיות שההלכה ההיא: "השותה לצמאו אומר שהכל נהיה בדברו"

הרב: כי מי שלא שותה בצמא, הוא סתם שוטה. טוב, יפה. אז למדנו יפה ונתראה בשבוע הבא. 31:14:1

שיעור 14

מידת הענווה שנלמדת מהמים והסגולה לתורה.

והנושא הוא הקשר בין מידת הענווה והסגולה לתורה. אתם זוכרים את זה? אז נמשיך עכשיו. אז אנחנו חוזרים למאמר של הגמרא פה, במסכת תענית.[989] אז:

המשך קריאה: "אמר רב חנינא בר אידי למה נמשלו דברי תורה למים? דכתיב: הוי כל צמא לכו למים."

זה למדנו כבר, את ההקבלה בין דברי תורה ונאמר, עניין המים. זה כבר בבריאת העולם, המים, לפי המשמעות במקרא: "ורוח א-לוקים מרחפת על פני המים"[990] ואתם זוכרים, אני לא זוכר בדיוק מה למדנו על הפסוק עצמו, שהמילה "מים" מופיעה בהתחלת מעשה בראשית, במקרא של מעשה בראשית, בלי שהתורה אמרה שהמים נבראו, כן. אני חוזר אולי בקצרה על הפסוק: "והארץ הייתה תוהו ובוהו וחושך על פני תהום, ורוח א-לוקים מרחפת על פני המים." טוב, ברור שאפשר להסביר שהכל, שכל מה שנמצא בעולם הנברא, נברא. זה נרמז ב"בראשית ברא א-לוקים את השמיים ואת הארץ".[991] "את" כולל הכל.[992] זה רק בקצרה, אבל זה מובן, זה ברור. וצריך להבין את זה ככה, לפי משמעות המקרא, שהכל, כל מה שנברא, היה כבר לפני בריאת העולם, לפני השלב של הבריאה, מבחינת "אין". ובריאה זה להוציא למציאות.[993] להוציא לאור, מכיון שהכל מתחיל באור. להוציא למציאות. ובלשון הקבלה, המילה בריאה זה לשים מחוץ לתחום האינסופי של העולמות שקדמו לבריאה

עצמה. זה רק בקצרה, מכיוון שאין לנו עסק בנסתרות פה. העולם היה בבחינת "אין" ונברא. אז המעבר בין ה"אין" וה"יש" נקרא "קצת ישות". "קצת ישות", קצת יש. וזה מידת החוכמה. כתר נקרא: "אין", חוכמה זה "קצת ישות", בריאה זה כבר ה"יש". אז נברא זה להפוך מאין ליש. זה במשמעות של הקבלה, כן. אז המים נמצאו למעלה, בבחינת האין. זה לא היה מים. מים זה כבר אחרי, התגלות כמים בעולם הבריאה. אז, אף על פי שהפסוק לא אמר שהמים נבראו, הכל נרמז "בבראשית ברא אלוקים את השמיים" – כל מה ששייך לשמיים, "ואת הארץ" – כל מה ששייך לארץ. אז יש מים ששייכים ל"את" של השמיים. ומים ששייכים ל"את" של הארץ, לפי הרמז הזה. זה מובן? אז אני הבאתי את המקור בספר שנקרא "הגיון הנפש" של רבי חייא הספרדי.[994] אברהם בר חייא הספרדי. קוראים לו גם כן אברהם בר חייא הנשיא. הוא חי בדרום צרפת וצפון ספרד במאה ה- 19.[995] ולא מצאנו את כל כתבים שלו וזה חבל. יש לו ספר אחד שמשתמש למטרת הספר, זה "תורת הנפש". הוא קורא לזה "הגיון הנפש". הוא מביא כמה פסוקים, ככה, דרך אגב, הוא מסביר אותם. וחבל שאנחנו לא מצאנו עוד, יתכן שפעם זה יתגלה, את הפירוש על התורה שלו. זה פירוש מקורי מאד. קבלי כמובן. ואז הוא מסביר את זה ככה: כל דבר שנמצא בעולם התחתון היה כבר בבחינת עולם העליון. ומכלול הדברים שאנחנו קוראים "המים" זה לשון רבים של המילה "מה".[996] כל מה שנמצא. זוכרים את ההסבר הזה? ולכן המים עצמם הם מבחינת ענווה. שיפלות. מכיוון שהסכימו לרדת למטה. ויש מושג של מים העליונים ומים התחתונים. זה למדנו כבר בשיעור הקודם, כן. ולכן, המשל שהגמרא מביאה: למה דברי תורה נמשלו למים? כן. צריך להבין אותו במים עצמם, כמים, כמים של חומר הבריאה, אם אפשר לומר את זה, יש כבר מידת הענווה. מה זה ענווה? זה דבר שהיה גדול ומסכים להיות שפל. זה ענווה. וזה נשאר גדול בשורשו, אבל מסכים לרדת למטה. וזה קרוב גם כן למילה אחרת שנקראת מידת הגדלות. לא, סליחה, לא הגדלות, הגדולה, כן. בלשון הנגלה מידת הגדולה זה מקביל למידת החסד בלשון הנסתר. הספירה "חסד" נקראת "גדולה." מהו הפסוק? איפה הוא? איפה האנציקלופדיה של השיעור? לא נמצא? מאין יבוא אוּרי? אתם זוכרים הפסוק? מה הייתה השאלה? שכחתי. חלמתי על האוֹר, כן. מה הייתה השאלה שלי? איפה אתם? קולנוע? מה שאלתי בדיוק עכשיו? נעלם לי. הפסוק על מה?

תשובה מהקהל: הגדולה

הרב: הגדולה. החסד יפה. הפסוק שאתם אומרים בתפילה כל בוקר.[997]

תשובה מהקהל: וירא ה' את היד הגדולה

הרב: לא.

תשובה מהקהל: לך ה' הגדולה והגבורה

הרב: יפה. לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת והוד ונצח.[998] כל זה זה ספירות. אבל במקום חסד בפסוק יש גדולה. יפה. זה מסביר לנו מה זה חסד.

מהו החסד? להשפיע ממקור השפע

מידת החסד זה להשפיע. ברור, כי להשפיע זה להשפיע למטה ממנו, כן. זה גדול שמשפיע על הקטן. אבל השפע האמיתי, יש הסבר לפי המקרא של הבל. אתם זוכרים את ההבדל בין המקרא של קין והמקרא של הבל. "ויבא קין מפרי האדמה להי', מנחה להי'."[999] "והבל הביא גם הוא". אז לפי הפשט, היוזמה באה מקין. מכיון שהבל ראה שכבר קין הביא מנחה, אז גם הוא הביא מנחה. אבל, "והבל הביא גם הוא", טיב המנחה היה שונה. ביכורים, כן. ולכן, המנחה של הבל התקבלה ולא של קין.[1000] זה נושא אחר. אבל לפי הפשט היה מספיק לומר: וגם הבל הביא. מה זה והבל הביא גם הוא? אז יש מדרש שמסביר כי הסיבה האמיתית

שהמנחה של הבל התקבלה: "ויישע ה' אל הבל ואל מנחתו" – מכיוון שהבל שם עצמו גם הוא במנחה.[1001] זה מובן? כן. זה ההגדרה של החסד האמיתי. להיות משפיע, זה להיות משפיע לא רק שפע אלא שורש השפע, מקור השפע. ומקור השפע זה הנפש של המשפיע. כמו: "שבת ויינפש."[1002] זה רמז בקצרה. אתם תופסים את זה, כן? זה גדול שמשפיל את עצמו כדי להשפיע ליותר תחתון, ליותר... אז זה נקרא "חסד". "עם חסיד תתחסד"[1003] זה גם פסוק. ולפי מה שאנחנו ראינו, אחר כך המהר"ל נותן לנו הסבר רחב מאד. אני מקווה שנגמור את ההסבר הזה הערב. איך אנחנו מרגישים, מבחינים, באותה מידה של הפשטות של המים. שזה מסביר ההקבלה בין מידת הענווה וההגדרה של המהר"ל שהענווה היא מידה שכלית. אתם זוכרים את זה? השאלה ששאלתי כבר בשיעור הקודם. אז לפני שנגיע לאותו הסבר ויש לו הסבר, אני לא רוצה לומר פילוסופי, אבל זה דומה. לפי החוכמה, כן. צריך להבין כי לפי הפשט, במים עצמם, כשורש כל המציאות, היה כבר בזמן הבריאה, את אותה מידה שנקראת "ענווה". ולכן, דברי תורה נמשלו למים.[1004] מה שאני רוצה להסביר ותגידו לי אם זה מספיק מובן. שבעברית המקראית, המילה "מה" כוללת במשמעות שלה את מידת הענווה והחוכמה האמיתית. אני לא זוכר אם הבאתי את הרמז של המקובלים, על הדוגמה של משה ואהרון – "ונחנו מה".[1005]

ענוות משה ואהרון – "ונחנו מה"

והקבלה מסבירה שזה החוכמה האמתית. כי אותיות חכמה זה "כּחַ מה".[1006] מי שיש לו את הכח להיות מה, זאת אומרת להסכים להיות שום דבר, "ונחנו מה". והם רצו לומר שאנחנו לא נמצאים כלפי הקב"ה. זה ענווה אמתית. ולכן הם אנשי התורה. משה ואהרון, כן. מי שיש לו את הסגולה ההיא שנקראת "כח מה", להגיע עד המדרגה של "מה", וזה מידה יותר גבוהה מהענווה של אברהם אבינו שהוא התחיל את המידה של החסד.[1007] שאברהם אבינו אמר: "ואני עפר ואפר".[1008] זאת אומרת, כלום, כן. אבל משה רבינו אמר – "ונחנו מה". יותר, זה יותר. זוכרים את זה? רק דקה, כי אני עלול לשכוח. ויש מאמר שמסביר שכבר אברהם התחיל באותה מידה כשהתפלל על עניין סדום ועמורה, שזה אותו פרק שאומר: "ואנוכי עפר ואפר". זה מדרגה יותר גבוהה מהצדקות של נח.[1009] יתכן שנח בכה, שנח התפלל בעניין של המבול, אבל התורה לא אמרה.[1010] זאת אומרת, התורה לא ראתה שהבכי הזה או התפילה ההיא, היא ברמה שכדאי לספר את זה בתורה. תפסתם מה שאני אומר, כן? אבל מביאים את הכח, את הערך של אברהם שהוא היה מוכן, וצריך מאמץ, להיכנס בוויכוח עם הקב"ה. נח, יתכן שחשב על זה, אבל פחד, כן.[1011] אתם מבינים? ואם אנחנו מקבלים את זה ברצינות, זה הלא קל. לדעת שאתה מדבר לפני בורא עולם ואתה אומר לו - אני לא מסכים. זה לא סתם, כן. אז יתכן שנח לא, איך אומרים את זה בעברית? שכחתי. לא העיז, כן. זהו, אברהם העיז. ורק מי שהוא ענו יכול להעיז. מבינים את הקשר, כן? אבל הגיע למדרגה של התחלת מידות התורה. הדרך ארץ של התורה. זה "צדיק לפני ה'," לאו דווקא "צדיק את הא-לוקים." שזה מידתו של דרך ארץ של נח.[1012] שהיה צדיק גדול, צריך לא לשכוח את זה, כן. אבל אותו מאמר מביא את הדוגמה של משה, כן. כי משה, היה מסוגל להקריב את עצמו כדי להגיע להסכמה של הקב"ה. מהו הפסוק?

תשובה מהקהל: ואם אין מחני נא מספרך[1013]

הרב: נכון. ועתה...ואם אין מחני נא

תשובה מהקהל: מחני נא מספרך

הרב: נכון. התחלת הפסוק: ועתה שא נא

תשובה מהקהל: ועתה סלח נא לעם הזה ואם אין מחני נא מספרך

הרב: זה לא בדיוק אבל התוכן זה אותו דבר. "ואם אין, מחני נא מספרך". אברהם, לא הגיע עד אותה מדרגה, כן. והוא אומר שהוא מפחד: "אל נא ייחר לאדוני".[1014] והוא מתווכח ומתפלל, אבל לא הגיע לאותה מדרגה של משה רבינו, כן. מי זוכר את ההסבר? למה דווקא משה רבינו אמר את זה ככה: מחני נא מספרך? זה שייך לנושא שלנו דווקא. אתם מבינים את השאלה? הוא היה יכול לומר אחרת, באופן יותר פשוט. הוא מבקש סליחה לעם, כן. הוא היה יכול לומר כפי שאומרים הצדיקים של אומות העולם, אני מוכן להקריב את עצמי במקומם, כן. והוא אומר את זה אחרת: ואם לאו, ואם אין, סליחה, מחני נא מספרך אשר כתבת.[1015] יש עוד ספר אשר לא כתב? טוב, זה עוד נושא אחר, כן. אז מי יכול להסביר מה אומר המדרש על זה? למה אמר את זה ככה.

תשובה מהקהל: הענווה שלו.

הרב: לא. אני לא מכיר את המדרש הזה.

תשובה מהקהל: אני מקריב את הגאווה שלי.

הרב: יש מקור לזה? במדרש? טוב, תביא לי את המקור. אני לא מכיר אותו. איך אומרת המשנה: מכל מלמדי השכלתי.[1016] אני לא זוכר את זה. יש הסבר אחר.

המשך מהקהל: גדלות של משהלעם ישראל. גדלות של משה שיש עם ישראל.

הרב: כן, זה מה ש...יפה. זה מה שהוא מבקש. נכון

המשך מהקהל: ועם ישראל הוא ספר שלו???49:29:1לא הצלחתי לשמוע.

"מחני נא מספרך" – תורת ה' ותורת משה

הרב: אבל למה הוא מבקש זה דווקא ככה? טוב, אני אסביר קצת את השאלה: כאילו הוא אומר: שלא יאמרו – תורת משה. עכשיו – "ספרך אשר כתבת" – זה התורה, כן. אז אנחנו יודעים ונלמד את זה אחר כך גם כן, שהתורה נקראת: "תורת משה". ודווקא הגמרא מסבירה מכיוון שמשה היה עניו, כן.[1017] נראה את זה אחר כך בגמרא. "הואיל ומיעטת את עצמך תיקרא בשמך". אז זה מה שהוא שואל בתפילה שלו. שלא יאמרו: תורת משה. שתמחה את השם **<u>שלי</u>** מהספר **<u>שלך</u>**. וזה עמוק. מכיוון שהיינו צריכים לומר: תורת ה'. מה זה תורת משה? תפסתם את זה? יש הרבה שטועים בזה. שחושבים שזה באמת תורת משה. זה תורת ה'. צריך לקרוא את המילה משה, למפרע - מ, ש, ה. מ, ש, ה, זה משה. למפרע, ה, ש, מ, זה השם, כן. אז למה הוא ביקש את זה? טוב, אני מסביר לכם את התשובה של המדרש. שלא יאמרו, הוא היה משה שמסר את התורה של המצוות ולא התפלל עלינו. כשמסר את התורה, הוא מסוגל למסור את התורה ולהביא אותנו לדין תורה. אבל כשצריך להתפלל – אין משה? אז אם אין בי כח להתפלל בשבילם, שלא יאמרו שאני מסרתי את הדין של התורה. הבנתם את העניין? וזה דבר חשוב. מי שמוסר תורה, הוא צריך להתפלל, אם קורה חלילה, משהו. זה לא יכול להיות חד סטרי. זה צריך להיות משני הצדדים. כי מסירת התורה זה נבואה שבאה מה' לאדם. התפילה, זה אותו דיבור, מאדם לה'. מכון? אז מי שלא מסוגל להתפלל, הוא אינו מסוגל להיות נביא. מי שלא מסוגל להיות נביא אינו מסוגל להתפלל.[1018] זה ידוע. זה נושא יותר רחב. אבל אין דבר כזה מי שמוסר רצון ה' והוא לא יכול להתפלל, אם הוא צריך להגן על עם ישראל, שאליו (שלו) מסר את התורה. תפסתם את העניין? למה דיברנו על כל זה? מאיפה יצאנו? זה מסביר את הביטוי בגמרא: "צא ולמד". "צא ולמד"- מאיפה יצאנו כדי ללמוד.

תשובה מהקהל: השוואה בין הענווה של אברהם אבינו ומשה רבינו

הרב: כן. ואצל משה רבינו זה יותר.[1019]

שאלה מהקהל: יותר גדולה (אצל משה רבינו)

הרב: כן, כן. זה יותר. זה כדי להסביר את ההגדרה של עניין המשפיע. מי שמוסר שפע. והדגם זה הבל. זה מובן? לכן תזכירו את זה.

מתן תורה. ויש לנו משנה ידועה בהתחלת פרקי אבות: "הוו מתונים בדין".[1020] מהו הפשט של הוו מתונים בדין? להיות מתון. מה זה מתון? לא להיות פזיז. לא להיות ככה, צ'יק צ'אק. אתה רוצה דין תורה, הנה הדין תורה. צריך ללמוד ולהיות מתון. לא רק לקחת הזמן הצריך אלא זה קל מאד להיות קיצוני. מתון זה ההיפך של קיצוני, כן.

שאלה מהקהל: מה זה מתון?

הרב: מתון זה, אולי אני אגיד את זה בצרפתית tolerant, מתון, attenue. מתון מתון, זה נכנס ביהודית ערבית. איפה אמרתם בתוניסיה? כשמבקשים מהחכם שיהיה מתון, אז היו אומרים במשמעות של ערבית: מתון מתון, כן. זאת אומרת, זה יותר מידי, מתון מתון. זה מובן? אז יש פירוש שאומר: "אל תקרא מתונים אלא נתונים".[1021] שתשימו את עצמכם בדין שאתם נותנים. הוו נתונים בדין שלכם. זאת אומרת, דיין, שאינו משים, שם את עצמו בגזירה שלו, זה לא דיין אמיתי, כן. זאת אומרת שהדיין צריך לדעת שהוא גם כן נתון בדין. ולכן כל הדיינים היו מתענים, היו בצום לפני גזר דין. לא אכלו. לא היו אוכלים עד פסק דין. זה היה ידוע. היו צמים. ויש גם כן דיינים שממשיכים ככה. זה פחד נורא. ואם אני טועה? כן. ודיין שטועה חייב מיתה.[1022] צריך לדעת את זה. טוב. אז זה חמור מאד.

ענוות דוד המלך – "ואנוכי תולעת ולא איש"

שאלה מהקהל: אמרנו שמדרגת ענווה של משה רבינו היא יותר גדולה מאברהם אבינו. אבל כתוב שדוד המלך הוא היה יותר מכולם בשהוא אמר "תולעת ולא איש."[1023]

הרב: כן, אתה צודק. תביא כבר את ההגדרה של דוד המלך. מה אמר?

תשובה: הוא אמר: ואנכי תולעת ולא איש"

הרב: נכון

שאלה: אז בכל זאת זה משהו, תולעת. והוא אמר "מה"

הרב: אבל זה משהו בזוי. בזוי. זה ביזוי. מוטב להיות בקבר מלהיות תולעת בקבר. אתם מבינים את ההבדל. טוב, אבל אתה צודק, יש עוד באותה מדרגה. ולכן הברית בין הבורא ודוד המלך, היא הברית האחרונה לפני ברית המשיח.[1024] זה יותר גבוה. כי משה רבינו זה מימד אחד של המשיחיות של עם ישראל. יעקב אבינו מבחינת האבות, בחיר האבות[1025] זה ההגדרה של יעקב אבינו, זה מימד אחר, ודוד המלך זה המימד הסופי.[1026] דוד המלך זה ארץ ישראל, משה רבינו זה התורה, ויעקב אבינו זה עם ישראל. ולכן הברית שנכרתה עם דוד המלך זה יותר גבוה. זה יותר עמוק, כן. ברור שאין דוד בלי תורה ואין דוד בלי עם ישראל, אבל זה השלב הסופי. זה מובן? טוב. אם כן, מה שרציתי להזכיר זה עניין המים. המים, כמים, הם בבחינת ענווה. ומה זה שוב ענווה – זדבר שהיה עליון מאד ושמסכים להיות תחתון. להיות באותה מדרגה של ה"אין" של הכלי של העולם, לא ה"אין" של האינסוף, אלא ה"אין" של החלל של העולם. זה מובן? טוב. אז ממשיכים? אין שאלה? טוב

שאלה מהקהל (ר' יהודה נקש ז"ל): אם דרגתו של משה רבינו היא יותר גבוהה משל אברהם

הרב: דווקא באותה מידה.

שאלה מהקהל (ר' יהודה נקש ז"ל): כן. אז אולי אברהם דווקא מזדהה עם מידת הגדולה. משה הוא מידה אחרת.

הרב: נכון. אולי אני אסביר את זה בקצרה, כן: מידתו של משה באה מאוחר מאד. יש מידתו של אברהם אבינו – זה החסד, הגדולה, כן. מידתו של יצחק שהיא הגבורה. אחר כך, מידתו

של יעקב שהיא התפארת, רק אחר כך באה מידתו של משה רבינו שהיא הנצח. אבל מידתו של משה היא באותו קו של מידות החסד, של קו החסד. חסד, למטה – נצח. אתה מבין למה אני מתכוון? כן. לכן (זה) נצח, זה כולל חסד, אבל זה יותר עמוק מחסד. חסד זה תחילת התפשטות הקו. נצח, זה ניצחון של אותו קו. מכיוון שאלמלא משה רבינו לא היינו זוכרים מי היה אברהם. זה מובן? כי אברהם זה חסד לחוד. אבל נצח זה חסד אחרי האיחוד של חסד וגבורה, דהיינו תפארת. ולכן מסבירים ככה, בהקשר למידת התפארת: "זה משה מלגאו ויעקב מילבר". זאת אומרת, הכלי של תפארת זה יעקב. הנשמה, האור של תפארת זה משה.[1027]

שאלה מהקהל (ר' יהודה נקש ז"ל): סליחה, דבר קטן בבקשה, מים עליונים ומים תחתונים. האם יכולים להגיד ככה, מכיוון שמשה הצליח לעלות למרום הוא שהיה עניו מכל אדם?

הרב: זה ההיפך. זה ההיפך. מכיוון שהיה עניו, היה מסוגל. תפסת? זה מה שלמדנו. "ענו" בגימטריא אותו זמן שהיה למעלה.[1028] זוכרים את זה, כן? טוב ואחר כך המהר"ל מעמיק באותו כיוון. אבל היה כדאי להזכיר את זה, שזה הפשט בעברית המקראית של המים - להיות "מה". טוב, אז הפסוק שהגמרא מביאה:

המשך קריאה: "דכתיב הוי כל צמא לכו למים"

למדנו את זה כבר באריכות בשיעור הקודם, נמשיך.

המשך קריאה: "לומר לך, מה המים מניחים מקום גבוה והולכים למקום נמוך"

זה לא העניין של כח המשיכה, איך אומרים את זה בפיזיקה? זה כח המשיכה של מה? של מרכז הארץ, כן. אלא, זה הפשט של מה שאומר המהר"ל: מה מים האלו מניחים מקום גבוה, שהיו שמה במקום גבוה והולכים למקום נמוך, לא מחמת כח המשיכה אלא מחמת ההתנדבות שלהם, הענווה שלהם, כן. כדי שיהיה מים למטה. ולכן, המים שלמטה הם יותר, אני מחפש מילה בלשון הנגלה, הם יותר, נאמר, גדולים, כן. בעלי... יותר משהו אחר, בעלי ענווה מהמים שלמעלה. המים שלמעלה נשארו למעלה מכיוון שלא רצו לרדת למטה, פשוט, כן. זה מפחיד לרדת למטה. אולי אני לא יכול לעלות שוב, כן? תופסים את זה. אז בלשון הקבלה, זה יעזור (ל)אלו שלומדים קצת את זה: המים שלמטה נקראו מים נוקביים, והמים שלמעלה נקראים מים דוכרים. ולכן יש יותר זכות בצד הנוקבא מצד הדוכרא. הבנתם את זה? טוב. אם לא הבנתם, הנשמה שלכם הבינה כבר, כן. אז נמשיך אם כן:

המשך קריאה: "מה מים מניחים מקום גבוה והולכים למקום נמוך, אף דברי תורה אין מתקיימים אלא במי שדעתו שפלה."

וזה ממש חריף מאד ההסבר של המהר"ל. אם אתם תופסים את זה. אי אפשר להבין בלי תורת הנסתר אבל אין שום רמז לתורת הנסתר, פה. זה הוא אמר את דיוק הדברים בלשון הנגלה. הבנתם את זה? ואפשר לפרש את זה לפי המוסר הרגיל, כן. אבל מה שרציתי להעיר שדיוק הלשון הוא בא מתורת הקבלה, בלי שום ספק, בלי שום צל של ספק, כן. טוב, נמשיך:

המשך קריאה: "ואמר רבי אושעיה למה נמשלו דברי תורה בשלושה משקין האלו"

זה המשך הגמרא, שלושה משקין זה מים יין וחלב.

המשך קריאה: "כמים כיין וכחלב. דכתיב: הוי כל צמא לכו למים וכתיב"

זה אותו פסוק אותו פרק בישעיהו[1029]

המשך קריאה: "וכתיב ולכו שברו בלא כסף"

שברו זה לקנות, כן

המשך קריאה: "בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב."

באותו פסוק.

מים, יין וחלב – פסילה בהיסח הדעת

המשך קריאה: "לומר לך מה שלושה משקין הללו אין מתקיימין אלא בפחות שבכלים, אף דברי תורה אין מתקיימים אלא במי שדעתו שפלה עליו."

ופה מתחיל ההסבר של המהר"ל על הדיוק הזה של הגמרא. אי אפשר לשמור את המשקים האלו, שהם: מים, יין וחלב, אלא בכלי חרס. בכלי זול. בכלי של חומר הכי פחות שבעולם. אם לוקחים איזה כלי של זהב או של כסף אז המים והחלב והיין משתנים. תנסו ותראו. צריך ממש כלי פחות. הבנתם את זה, כן. דרך אגב, אני חושב שזה כדאי, מובן, זה ברור כבר, אבל אחר כך אולי נעמיק איך זה מתיישב עם ההנחה הראשונית שמדובר בענווה. מדובר בשפלות רוח, כן. זה מובן? הכלי הפחות הזה. כי בדורות שבתיקונן לא היו מביאים המים או היין או החלב בכלי משובח. אלא היו מביאין את זה בכלי חרס. וזה היה ידוע לפי המסורת. רק אצל העשירים בעלי גאווה, טוב. אז נמשיך קצת. נדלג קצת.

הגענו פה , כן. "שדעתו שפלה עליו". אחר כך יש מעשה שמספרים בגמרא[1030] ונלמד את זה אחר כך. ***דילוג על החלק הבא: נתיבות עולם נתיב התורה פרק ב***

והיינו דאמרה ליה ברתיה דקיסר לרבי יהושע בן חנניא אי חכמה מפוארה בכלי מכוער אמר לה בתי אביך במאי רמא חמרא אמרה ליה במאני דפחרא אמר כולי עלמא במאני דפחרא ואביך במאני דפחרא אמרה ליה במאי נירמי אמר לה כגון אתון דחשיבתו רמו במנא דכספא ודהבא אזלא רמי לחמריה במאני דדהבא וכספא תקיף אמר לה לברתיה מאן אמר ליך הכי אמרה ליה רבי יהושע בן חנניא אמר ליה אמאי אמרת לה הכי אמר ליה כי היכי דאמרה לי איהי הכי אמרי לה והא איכא דשפירי וגמירי אי הוו סנו טפי הוו גמירי"

ותגיעו לשורה הראשונה בעמוד השני פה.

המשך קריאה: "רבי אליעזר אומר מה שלושה משקין הללו נפסלים בהיסח הדעת. אף דברי תורה משתכחין בהיסח הדעת. עד כאן"

בגמרא.[1031] מה זה היסח הדעת?

תשובה מהקהל: אם לא שמים לב.

הרב: אם לא שמים לב אבל בין רגע – זה היסח הדעת, כן. אז מה משקין האלו נפסלין בהיסח הדעת. פתאום אנחנו רואים שהמים עכורים, החלב נהפך לגבינה או היין מחמיץ, כן. פתאום. קרה מה שקרה. אז יש עוד הקבלה עם דברי תורה, שבהיסח הדעת, דברי תורה נשכחים, כן. היה לכם דוגמה לפני רבע שעה, כן. חושבים על משהו אחר פתאום זה נשכח. יש מאמר בגמרא, אם עוזבים את התורה יום, אז היא עוזבת אתכם יומיים.[1032] זוכרים את זה?

הערה מהקהל: תעזבני יום יומיים אעזבך

הרב: יפה. ויש, הנושא של היסט הדעת זה עמוק מאד. אני לא זוכר אם אני זוכר את הכל, אבל תעזרו לי. כמה דברים מופיעים בהיסט הדעת: מציאה – זה בהיסט הדעת. פתאום מוצאים משהו. העקרב זה בהיסט הדעת והמשיח, יפה.[1033] אז משיח זה מציאה. מה זה עקרב? יש קשר? כשמשיח מגיע ולא מחכים לו, אז זה כואב כמו עקרב. וזה או מציאה או עקרב. זה פשוט, ברור. תשאלו במאה שערים מה חושבים על זה. אז נחזור לנושא. זאת אומרת, נתחיל בהסבר של המהר"ל. אין שאלות על הפשט של הגמרא? הכל מובן? טוב אם אין שאלות אין שאלות. אז אני חושב שעיקר הנושא שלמדנו פה, זה אותה בחינה של "מה". לא אומרים מי אני - שמא אתה חושב שאתה מישהו? אלא אומרים מה אני, כן.

אז:

ההבדל בין תורה וחוכמת התורה.

המשך קריאה: "במאמר זה בא לבאר באיזה מידה ידבק בה האדם עד שמצד אותה מידה אפשר שיזכה לתורה."

זאת אומרת, ההגדרה של עיקר של הדרך ארץ שקדמה לתורה. אז העיקר, המידה של הדרך ארץ, זה הענווה. ואפשר לחזור קצת למה שלמדנו. למדרגות של: נח, אברהם, משה. כשאותה מידה של ענווה התפתחה בעולם, והמעבר זה אברהם, אז עידן התורה מתחיל. זה סימן של הצלחה של התקופה של הדרך ארץ. זה מובן? מידת הענווה זה תנאי לתורה, זה שייך לתורה אבל זה תנאי לתורה. זה השיא של ההצלחה של הדרך ארץ. אז מי שעזב את אותה מידה של הדרך ארץ, תורתו איננה מתקיימת. יש לו חוכמה של התורה אבל תורה אין לו. זה מה שהמהר"ל מסביר עכשיו וצריך להבין את זה. ההבדל בין חוכמה של התורה ותורה. ולפי דעתי, אפשר להסביר את זה אולי, זה ככה: זה שייך למידת הענווה של חכמי ישראל: לא אומרים "חכם" אלא "תלמיד חכם". וזה מורה על הענווה. תפסתם את זה? מי שחושב כבר שהוא חכם, אז זה סימן שהוא בור ועם הארץ. ולפי הנושא שלנו - בעל גאווה. זה ברור, כן. ואני זוכר את זה ביהודית ערבית וגם ביידיש, כשרוצים לומר למישהו שהוא נדמה לו בעיניו שהוא חכם, אז היו קוראים לו חכם. ביידיש אם אני זוכר, אולי זה בערבית, שכחתי, זה "חוכם", כן. מי שמתחכם. אז אני חוזר לזה:

המשך קריאה: "במאמר זה בא לבאר באיזה מידה ידבק בה עד שמצד אותה מידה אפשר שיזכה לתורה."

כן, זהו הנקודה. ההבדל בין תורה ותראו את הדיוק של הלשון של המהר"ל בין תורה וחוכמת התורה. חוכמת התורה בבחינת מידע. וזה משהו אחר. זה שייך לחוכמה. אבל תורה, זה עם המידות. עם יראת שמיים. אחר כך תזכירו לי, איזה שאלה מיוחדת אם נשאר לנו קצת זמן אחרי הסוגיה של המהר"ל, על הסדר של ניסיון אברהם, של אברהם. קודם כל יש "והאמין בה'".[1034] "והאמין בה'." רק אחר כך בסוף חייו יש הפסוק: "עתה ידעתי כי ירא א-לוקים אתה'"[1035] . פה יש קושיה. כי יראת א-לוקים זה דרך ארץ. אולי למדנו את זה פעם. אבל אמונה בה' זה יותר חזק. כן. זה שייך לתורה. אז הסדר הוא לא מובן. כי רק בסוף ימיו של אברהם הפסוק אומר: "עתה ידעתי כי ירא א-לוקים אתה". והאמונה עצמה, היה לו כבר, אמונה בה'. אז היה צריך ההיפך, מבחן על יראת א-לוקים ורק אחר כך מבחן על האמונה בה'. תפסתם את זה? אתם מבינים את השאלה או לא? אז יש לכם תשובה כבר?

בין השמשות - דרך ארץ, תורה ובני נח

תחשבו על זה: יש שאלה בגמרא האם אברהם אבינו שייך עוד לבני נח או כבר לישראל?[1036] כיון שהוא המעבר. וזה שאלה עמוקה מאד, כן. התירוץ של הגמרא היא (הוא) שלא יודעים. מכיון מעבר כזה, זה העניין של בין השמשות. האם בין השמשות שייך ליום שקדם או כבר ללילה שבא. זה התחלת לימוד הגמרא, כן. אם אתם זוכרים את זה.[1037] ויש מצוות שבין השמשות, זה שייך ליום הבא, יש מצוות שזה שייך (ליום הקודם). למשל, ערב שבת, מתחילים בשקיעת החמה. לכן בין השמשות שייך לשבת. אבל מוצאי שבת, דווקא בין השמשות שייך לשבת ולא ליום ראשון.[1038] הבחנתם בזה? ולכן הגמרא נותנת תירוץ: בשבת היה לובש טלית.[1039] ואתם יודעים את המאמר שבגמרא: "גוי ששבת חייב מיתה." זה לא מובן. מה זה גוי ששבת? צריך, איך אומרים, יש לו זכות גדול, גוי ששבת. יהודי ששבת, סוף סוף מבינים. הוא לא יכול אחרת. יהודי, נולד כזה. מסכן, כן. אבל גוי ששבת, במקום לתת לו שבח, אומרים לו חייב מיתה? זה התלמוד, כן. טוב זה כבר נושא בפני עצמו. אז מכיון שגוי ששבת חייב מיתה, היה לובש טלית. אם הוא בן נח, לא, אם הוא בן נח, זה לבוש, מכיוון בן נח אינו חייב בטלית. לכן עבר על השבת. אז לא שבת, מכיוון (ש)לבש טלית. אם הוא ישראל, הטלית זה לא לבוש, זה מה ש...איך אומרים? הבנתם את מה שאני אומר? בשבת הוא יכול ללבוש טלית. הוא לא, איך אומרים בעברית? שכחתי.

תשובה מהקהל: אתה מתכוון הטלטול

הרב: הזהות, לא טלטול. ומה רומז הטלית? זה תרי״ג מצוות. ולכן קיבל על עצמו את תרי״ג מצוות, לא בבחינת מצוות בבחינת מידות.[1040] זה נושא אחר, אבל קיבל על עצמו. אם הוא בן נח, הוא לא מצווה ולכן עבר על השבת. לא, זה ההיפך. טוב, נסביר ככה. אם הוא ישראל, לא עבר על השבת מכיוון שהוא מצוּוה מהמצוות. זה הסבר של הגמרא שהוא עמוק מאד, כן. אז אני חוזר בקצרה על ״גוי ששבת חייב מיתה״, כיוון שדברנו על זה. למי יש הסבר לזה? ״גוי ששבת חייב מיתה״. יש מקור בגמרא.[1041] על איזה פסוק?

תשובה מהקהל: ״תורה ציווה לנו משה מורשה קהילת יעקב״[1042]

הרב: לא. על פסוק אחרי המבול. תביאו לי ספר בראשית אני אראה לכם מיד. זה פה מיד. זהו: ״עוד כל ימי הארץ, זרע וקציר וחום וקור וקיץ וחורף ויום ולילה לא ישבותו״[1043] הפשט של הפסוק הזה שאחרי המבול, הקב״ה מבטיח שסדר הזמנים יהיה בסדר, כן. מכאן אנחנו לומדים שלפני המבול, זה לא היה באותו סדר, כן. וזה הפשט: ״ביום ולילה לא ישבותו״ זה (לא) רק על יום ולילה, אלא קיץ, חורף וכן הלאה. זה ״לא ישבותו״. אבל הדרש מסביר את זה אחרת: ״ויום ולילה לא ישבותו״ – בני נח. כולל שבת. אז אסור להם לשבות בשבת. תפסתם את ההסבר של המדרש? זה קשור ל: ״יפה תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עוון״.[1044] כן. מי שאין לו תורה, הוא צריך דרך ארץ, במובן של מלאכה, מקצוע. כי מי שעובד אין לו פנאי ליצר הרע שלו, כן. אז מי שאין לו תורה צריך לעבוד. לכן שביתה אסורה.

שאלה מהקהל: למדנו מהתורה שגם העבד נח בשבת.[1045]

הרב: הוא שייך לתורה. זה העבד של יהודי שומר מצוות. אז הוא קשור.

שאלה מהקהל: אפילו אם הוא גוי?

הרב: ברור. למשל, יש בגמרא משהו יותר חריף. בהמה של צדיק היא צדקת.[1046] בהמה של רשע היא זה נקרא ״שור נגח״ שור נגח, כן.

הערה מהקהל: מועד

הרב: מועד. יפה, הבנתם? אם יש איזה בהמה?

Méchante. Comment on dit ça? Je ne sais pas dire ça en hébreu .

בהמה מזקת, כן, זה סימן שהבעלים הם רשעים. כי הבהמה מושפעת מהמידות של הבעלים.[1047] ולכן, עבד של יהודי זה לא סתם. הוא שייך למשפחה, הוא שייך לאווירה, כן. בלטינית היו אומרים familias .Un familiers de la maison וזה מורגש בניסיון היומיומי, כן. מבינים מהו המוסר של בית מיוחד כשרואים איך אפילו העבדים מתנהגים. טוב, זה מובן, כן. זה לא קל להבין. אז גוי ששבת חייב מיתה מכיוון שהוא עצמו בא לסכנה של חטא. של חטא שהוא (שעונשו) חייב מיתה. אז זה ההסבר שלי. זה לא מכיוון ששבת שחייב מיתה. אלא מכיוון ששבת, אז הוא מחוץ לתחום המוסר, ולכן זה מביא אותו לחטא. אני זוכר שלמדנו את זה פעם בצורה אחרת לגמרי, בעיקר במעיינות.[1048] אני לא זוכר אם פה למדנו את זה ככה. אני זוכר כשלמדתי אתנולוגיה, היה לנו איזה נושא, שבעיר באמריקה, היה בשיקגו, ראש העיר גילה שביום ראשון, ברובע של האיטלקים, של האירים, של הגויים, המשטרה עובדת הרבה, כן. יום ראשון, ביום ראשון לא עובדים אצל הגויים, כן, אבל המשטרה עובדת. (בשבת???21:26), ברובע היהודי של שיקגו, המשטרה הייתה במנוחה. וזה הטריד אותו איך להסביר את זה, כן. אז הוא שאל כמה כומרים, רבנים, סוציולוגיים, הסבר. אז הרב הסביר כי שבת כשבת זה לא כמו יום ראשון. מי שובת בשבת, כן? אלא איש מוסר. הוא קיבל את התורה ולכן בשבת אין חטא. מי שלא עובד ולא קיבל את התורה, דווקא באותו יום, זה יום של חטאים. רציחות וכן הלאה. ולכן זה מתחיל לתת הסבר לעניין. אני חוזר על הסברא של ההסבר הזה: גוי ששבת, לא עובד. ומכיוון שלא קיבל את התורה, מכיוון שהוא גוי, אז הוא בא לידי עבירה שהיא מביא(ה) אותו להיות חייב מיתה.[1049] הבנתם? טוב

זה דיוק פשוט. ולכן, אני משוכנע בזה, שגוי מוסרי, זה עניין אחר. מכיוון שהוא מוסרי, הוא יכול להיות, בשבת שלהם, יום ראשון שלהם, כן, לא עובדים, אבל הולכים לכנסיה, הולכים למשפחה, אין סכנה של חייב מיתה. תפסתם את זה? מכיוון שהם מוסריים, יש דבר כזה. טוב, זה רק דיוק משלי. אין לי מקור, כן. אז

שאלה מהקהל: בתרומה לדוגמה, גוי יכול להביא תרומה.

הרב: ברור, ברור. זה באותו כיוון כן. ולכן, אתם רואים, זה מה שצריך להסביר לישראלים שהולכים לכדורגל או משהו כזה, וסוף סוף, אנחנו הגענו למצב של חטאים בשבת. והמשטרה עובדת בישראל. אז צריך לשנות קצת את הגמרא: ישראלי חלוני ששבת – חייב מיתה. טוב, זה סיפור אחר, כמובן זה בדיחה, כן. אז אנחנו חוזרים לנושא שלנו. איפה היינו?

המשך קריאה: "ומידת העצמית שגרמה למשה שהיה מקבל התורה היא הענווה- אשר הייתה עימו יותר מעם כל אדם אשר על פני האדמה. ולכך, זכה לתורה."

זה מובן? אז מזה אנחנו מבינים, ו"הנפש החיים" הוא מדגיש בזה, שמשה היה גדול מכל בני האדם, כולל האבות.[1050] ומכיוון שהיה יותר גדול, היה יותר עניו. זאת אומרת, הענווה שלו הייתה יותר גדולה, יותר עליונה, נאמר, כן. זה מובן? טוב.ולכן נקרא איש הא-לוקים.[1051] אברהם אבינו זכה לתואר אחר, דומה, אבל זה לא אותה המעלה. איזה תואר לאברהם אבינו?

תשובה מהקהל: עבד, ישר

הרב: לא. כל זה נכון, אבל זה לא מה שאני מחפש. בהקשר למה שאומרים: משה רבינו איש הא-לוקים. "נשיא אלוקים"[1052] – הוא נקרא. אז איש הא-לוקים זה יותר גדול מ"נשיא א-לוקים". ברור? אבל זה (ב)א-לקות. מכל מקום יש מדרגות בכל.

תיקרא התורה על שמך – תורת משה

המשך קריאה: "וכמו שאמרו זכרונם לברכה באגדה בפרק רבי עקיבא בשבת: הואיל ומיעטת את עצמך תיקרא התורה על שמך. שנאמר: זכרו תורת משה עבדי. וכמו שמבואר"

בגמרא. אתם זוכרים אותה סוגיה? לא? במה מדובר באותה אגדה בשבת?

תשובה מהקהל: על התורה מתי הוא ירד

הרב: לא. זה באותו דף, אבל זה לא אותה סוגיה.

תשובה מהקהל (ר' יהודה נקש ז"ל): כשחיפשו את התורה

הרב: יפה, יפה. נעלמה מהעולם. מי חיפש?

תשובה מהקהל (ר' יהודה נקש ז"ל): השמיים

הרב: השרים. המלאכים חיפשו איפה התורה, אז סוף סוף, זה מדרש יפה שמה.[1053] סוף סוף, הקב"ה אומר לשרים: לכו אצל בן עמרם. אז הגיעו אצל בן עמרם ושאלו: התורה איפה היא? אז משה רבינו אמר: התורה – אני? אז בת קול מן השמיים, אמרה: הואיל ומיעטת את עצמך תיקרא בשמך. זה יפה מאד, כן. אבל השאלה היא: למה קראו למשה באותו מדרש: בן עמרם? מי זוכר את ההסבר? אני זוכר עכשיו שלמדנו את זה פעם, לפני אני לא יודע כמה שנים, אבל למדנו את זה, ברור. למה דווקא כשמדברים על הקשר בין התורה ומשה רבינו אומרים: בן עמרם. ויש פיוטים – אין תמים כבן עמרם, אין. טוב אתם זוכרים את זה – מפי אל מפי אל, כן.[1054]

תשובה מהקהל (ר' יהודה נקש ז"ל): דווקא הענווה שעשתה אותו בן עמרם

הרב: אז תסביר יותר. יתכן שאני הבנתי

תשובה מהקהל (ר׳ יהודה נקש ז״ל): אז יכולים להגיד שהוא רם

הרב: טוב, זה דרש יפה אבל זה דרש. טוב זה השם של אבא שלו, בן עמרם. זה ההבדל בין אברם ועמרם. אברם זה בבחינת יחיד. עמרם זה כלל ישראל, כן. כי התורה לא ניתנה ליחידים אלא לעם ישראל. אז משה הוא בן עמרם. הוא גם כן בן אברם, אבל זה הסיפור האישי שלו, כן. תפסתם את ההבדל. אבל זה קשה מאד. זאת אומרת, כי שמו של אביו של משה היה צריך להיות עמרם. אז זה זכות של אביו, כבר. אתם מבינים? מי שזכה לשם כזה, זה אביו. מכיוון שהיה ראש שבט לוי. ושבט לוי שייכת לכלל ישראל. כראש שבט לוי זה השם שלו.[1055] בן עמרם, כן. מבינים את הקשר עם הנושא. טוב, אז נמשיך:

המשך קריאה: ״הואיל ומיעטת את עצמך תיקרא התורה על שמך.״

ואני חושב שפה יש עניין חשוב מאד. כי יש הרבה הרבה, אפילו זאת אומרת איך קוראים לזה, מתחכמים בחוכמת התורה שהם חושבים שזה ברור. זה תורת משה, כן. ולאמיתו של דבר, זה תורת ה׳. אבל זה מה שהוא זכה.

המשך קריאה: ״ובעירובין״

במסכת עירובין[1056]

המשך קריאה: ״אצל (הפסוק) לא בשמיים היא, לא בגסי רוח היא.״

אתם זוכרים, זה בפרשת ניצבים על: ״לא בשמיים היא ולא מעבר לים״[1057] אז יש דרש על ״לא בשמיים היא״ שהם חושבים שהם נמצאים בשמיים. זה גסי רוח.

המשך קריאה: ״שאין לתורה שייכות כלל לגס רוח. שהוא בעל מידה גשמית.״

היא שייכת למי ששייך למים, לא למידה הגשמית של גסות רוח. ופה מתחיל הסבר חריף, חד, של המהר״ל. תשמעו את זה:

המשך קריאה: ״ולעניין הזה כי לשון גסות מורה על עבות. וגסות ועבות הוא לגשם.״

גשם זה לא המטר. אלא הגשמיות, כן. זה גס. מה זה גס? וזה פה יש ביאור נפלא של המהר״ל:

המשך קריאה: ״ועוד הגשם יש לו רחקים מוגבלים, וזהו מידת גס רוח שהוא מגביל את עצמו בגדלות.״

אתם שומעים את המילים? ״הוא מגביל את עצמו בגדלות״. זאת אומרת, הוא גדול, אבל לא יותר. יש לו תקרה. יש לו גבול. מכיוון שהוא מסתפק במדרגה שהוא הגיע, אפילו גדולה מאד, ולא יותר. אז אין לו שייכות לצד האינסופי של התורה. אין חקר לתבונתו.[1058] אין חקר, כן. תורה זה אינסוף. והוא מוגבל. מכיוון שהוא גדול. מכיוון שהוא רואה את עצמו כגדול, אז הוא מוגבל. וזה נקרא גסות רוח. והנה ההסבר של המהר״ל וזה לפי שיטתו, זה מתאים מאד.

המשך קריאה: ״כי גשם יש לו מימדים.״

יש לו גבולות, כן. מים אין גבולות. מים מתפשט לגמרי. אתם מבינים את ההבדל, כן? בערבית היינו אומרים ״חטב״. מבינים את הערבית עוד. לא? צריך ללמוד ערבית. זה מצווה לישראלים. כי עכשיו הערבים לומדים עברית והיהודים לא לומדים ערבית. אז איך נשלח שגרירים בארצות ערב אחר כך? טוב אז אני חוזר:

המשך קריאה: ״וזהו מידת גס רוח. שהוא מגביל עצמו בגדלות, לומר כי כך וכך גדול הוא״

אינו דומה הלומד מעצמו ללומד מרבו

לא יותר. תפסתם את זה? טוב. מי שחושב שהגיע לסוף. יש במסכת כתובות מאמר יפה מאד, כן, אולי ניקח את הגמרא, רק דקה. אולי אני אזכיר, על "עשה לך רב". והגמרא אומרת: ואם תאמר אין רב לי, יש לך רב.[1059] אם זה בדיוק או ההיפך. ואם תאמר אין לי רב, לך יש רב. לא. אולי, רב יש לך. אני אסביר במה המדובר. מי שחושב שהגיע לקצה חוכמה שאפשר לקבל מחכמי הדור, או בעיר שלו, כן, אז הוא חושב את עצמו כאילו אין לו רב. מכיוון שהוא יותר חכם מכולם מבחינת כמות המידע, כן. זה קורה דבר כזה. שבעיר יש אחד שיודע יותר מכולם. אולי הרב עצמו. באה הגמרא ואומרת, דווקא לתלמיד חכם הזה, צריך רב. אפילו אם הוא יודע פחות ממנו, אבל שיקבל אותו כרב שלו. דאם לא כן זה גסות רוח. דאם לא כן, זה סותר את כל התורה כולה. כאילו אף אחד עולה על ראשו ולכן אין לו אמונה. אין לו תורה מן השמיים. ואצל החסידים יש מנהג יפה מאד. הצדיק של הקהילה, זאת אומרת האדם היותר קדוש, יש לו חסיד אחד שכל בוקר מטיף עליו מוסר שעה שלימה.[1060] "אתה חושב שאתה גדול, אתה חושב שאתה צדיק, אתה כלום, אתה תולעת" זה חסידות. וזה חשוב מאד, כן. אתם מבינים. מי שחושב שאין לו רב. והגמרא ממשיכה: אינו דומה הלומד מעצמו מהלומד מרבו. פעם הסברתי את זה ככה: מה הכוונה של הגמרא פה? אני חוזר על המימרא – אינו דומה הלומד מעצמו מהלומד מרבו. לפי ההיגיון, זה סתם דומה. כי דומה זה לא אותו דבר (לא זהה), כן, אז - דומה. למה היא אומרת אינו דומה? אז יש לי תשובה לזה: אפילו דומה זה לא דומה. ולכן היא אומרת אינו דומה. תפסתם את ההבדל? דבר שדומה, זה קרוב. אז תגיד דומה. לא, אפילו דומה זה לא דומה. מי שלומד מעצמו הוא לומד חוכמה אנושית על נושאים של התורה. אבל זו חוכמה אנושית. זה צדוקיות, כן. מי שלומד מרבו, לומד מפי הגבורה. זה משהו אחר לגמרי, זה תורה אחרת. תפסתם את זה? כי מה זה לשון רב? מי שיודע ריבוי תורה עליך. רב – ריבוי, כן. לאמיתו של דבר, השורש הוא קצת אחר. רב זה כמו ריבון, כן. אבל זה לשון ריבוי. מי שצריך מידע ממישהו שיודע יותר בריבוי, כן. אבל עכשיו יש לו ספריה. הולך לספריה וכשאין לו ספריה הולך לרב, אבל כאילו הרב הוא ספריה. הבנתם? וזה קורה, כן. באוניברסיטאות זה ככה. טוב, אז נמשיך:

המשך קריאה: "לכן, אין ראוי מידה זאת אלא תורה שהיא שכלית ולא ייכנס השכל בגדר הגבול. אשר הגבול הוא שייך לדבר הגשמי."

אתם מבינים עכשיו הגדרה מה זה שכלי? זה אינסופי. מכיוון שזה מופשט, נבדל, מהגשמיות של הכלים של העולם. ולכן, "אין חקר לתבונתו". אין גבול לתורה. זה בלתי גבול, כפי שאומרים המקובלים. זה דבר ששייך לעולם האינסוף, כן. ולכן מי שאין לו אותה מידה של המים, כפי שהגדרנו אותה, של הענווה, הוא מוגבל, דווקא במימדים שלו. מכיוון שיש לו מימדים, גבולות. הוא לא שייך לאינסוף של התורה. אז יש לו חוכמה – כמות של חוכמה, אבל החוכמה שלו איננה מתקיימת. מכיוון שהיא לא תורה. זה חוכמה השייכת לנושאים של התורה, אבל זה לא תורה. הבנתם את ההבדל? טוב. וזה קשור לגדולים. ה"גדוילים" כמו שהם אומרים מעצמם, הם גדולים, לא יותר. הבנתם את זה? טוב. מה רצית לשאול?

שאלה מהקהל (ר' יהודה נקש ז"ל): רציתי לשאול אם זה קשור ל: "לא תעשה לך פסל וכל תמונה"[1061]

הרב: תסביר. תסביר יותר. אז ההגבלה, יפה.

שאלה מהקהל (ר' יהודה נקש ז"ל): כן ההגבלה.

להביט, לראות ולשמוע

הרב: ההגבלה, כן. זה ממש אליל. זאת אומרת, יש איזה ניצוץ של מה ששייך לקדושה, אבל מכיוון ששמת גבולות, זה אליל. זה עבודה זרה. תפסתם? ואני חושב שזה דוגמה יפה כדי

להסביר את דעתו של המהר"ל על הגדרת השכל. "לא תעשה כל תמונה" – דווקא זה מתחיל בשכל. מי שיש לו תמונות בשכל, זה עבודה זרה בשכל. המחשבה האמתית - אין לה הגדרות. זה עניין של הנשמה, לא של השכל. הנשמה היא קשורה לחוכמה העליונה, בלי שום תמונה. אלא דרך התבונה, בב'. ההבנה, כן. ומי שיש לו תמונות בשכל הוא עובד עבודה זרה בבחינה שכלית. כן?

שאלה מהקהל: מה הכוונה: "תמונת ה' יביט"[1062] במה המדובר?

הרב: יפה. אבל, זה נושא חשוב. אבל: "ירא להביט".[1063] זה מה שהקב"ה אומר, כן, לגבי מרים ואהרון. אתה זוכר, כן? אבל מה אמר הפסוק על (משה): מכיוון שירא להביט. אתה זוכר? אז זכה בזה. מכיוון שיש לו את היראה של זה, זכה בזה. מכיוון שירא להביט – תמונת ה' הביט.

שאלה מהקהל: מה הכוונה שיש איזו תמונה?

הרב: זה הנושא שלנו. "ותמונה לא ראיתם." להביט זה לא לראות, כן. ואני רוצה לקשור את זה לביטוי אחר של המקרא: כתוב "בצלם א-לוקים" לא כתוב: "בצלם ה'". אתם תופסים את ההבדל, כן? כתוב "תמונת ה'" לא "צלם ה'". וכתוב "מביט" אבל לא "רואה". טוב. תחשבו על זה. זה נושא של נסתר, אני לא רוצה להעמיק בזה. אולי אני אסביר את זה בצורת הנגלה, אחרת. יש פסוק שאומר "שמע ישראל". יש פסוק שאומר: "ראה ישראל". כן. אבל מה עדיף? מהי הצד, הקו המנחה של היהדות לגבי שני הפסוקים האלו? מעדיפים "שמע" מ"ראה"? למה? תפסתם את זה?

תשובה מהקהל: בדרך כלל בגמרא אומרים "תא שמע"

הרב: שמעת את זה כבר?

תשובה מהקהל: כן, ובנסתר אומרים "תא חזי."[1064]

הרב: נכון. זה קשור לזה, אני אגיע לזה. אבל מכל מקום, מה ההבדל? בהר סיני, זה היה מיוחד: "וכל העם רואים את הקולות."[1065] זאת אומרת לא רק ששמעו את הקולות, ראו אותם. שמעו וראו. זה מובן? אחרי תקופת סיום הנבואה, לא רואים. מכיוון שהכל סתום, הכל נסתר, זה (הכוונה למשמעות המילה "נסתר") במובן אחר, כן. הכל חתום. אז, מתחילה התקופה של הגמרא, של התלמוד. מה בא התלמוד לומר? מה **<u>שראית</u>** בהר סיני – <u>תא שמע</u>. בוא להבין אותו, כן.[1066] זוהר זה קבלה, מה שהבנת בתלמוד – בוא לראות אותו. <u>תא חזי</u>. הבנתם את ההבדל? אבל יש יוצאים מן הכלל גם בגמרא, יש כמה פעמים "תא חזי", יש רמזים לרזי תורה. וגם בזוהר יש לפעמים "תא שמע", מכיוון שבעלי הזוהר הסבירו כמה דברים בגמרא גם כן, של הגמרא. אין הרבה. אם אני זוכר, הגאון מווילנא הסביר את זה: יש ארבע פעמים "תא חזי" בתלמוד, ארבעה פעמים "תא שמע" בזוהר. ואמר פעם, זה לא קשור בתורה שלו, אבל אני כשלמדתי את זה עם הרב צבי יהודה ז"ל, קשרתי את זה. והוא אמר עוד כי הוא (הגר"א)[1067] הבין את כל התורה כולה חוץ מארבעה דברים. אז יתכן שזה שייך. אני לא בטוח, כן. יתכן שזה שייך. טוב, אז נחזור לעניין: אם כן, יש סדר. מי שכבר שמע, הבין במה המדובר, מביאים אותו לראות. לא ראייה ואחר כך שמיעה. כי מי (ש)רואה לפני שהבין, רואה עבודה זרה. הבנתם? אז צריך לגמור את התלמוד, ואחר כך לראות במה המדובר. אז, אין סכנה של עבודה זרה.[1068] תפסתם את הסדר? קודם כל תמלא את הכרס משמיעה ורק אחר כך תפתח את העיניים. וזה דומה למה שלמדנו כבר בנושא הזה.[1069] קודם כל לחם ואחר כך יין. מי ששותה יין לפני הלחם, זה לא בסדר. זה לא בסדר הנכון. זה מובן? כן. זהו. זה ההבדל בין יין המשמח ויין המשתכר. ולכן, לפני הארוחה כששותים היין של השרפים, זה נקרא יין שרף, אז נותנים קצת בוטנים, קצת גבינה, קצת משהו. טוב, אז אני חוזר. זה יפה, כן. אז אני חוזר לנושא, שזה ההגדרה של עבודה זרה: ראייה בלי שמיעה. אז רואים... מה השעה? יש לנו עוד קצת זמן:

התורה מקדשת גם את הדברים הקטנים.

המשך קריאה: "וראיה לזה כי לשון גסות ומורה על עבות וגסות והעבות הוא לגשם. ועוד הגשם יש לו רחקים מוגבלים וזהו מידת גס רוח שהוא מגביל עצמו בגדלות, לומר כי כך וכך גדול הוא ולא יותר כפי שלמדנו. לכך אין ראוי מידה זאת אל התורה, שהיא שכלית. ולא ייכנס השכל בגדר הגבול, אשר הגבול הוא שייך אל דבר הגשמי. וזה שאמר: מה המים מניחין הגבוה והולכים למקום נמוך, פירוש: כמו שתראה התפשטות המים לכל צד תמיד, ואין למים גדר וגבול, לא כמו הגשם שמתפשט כפי גודלו. אבל המים הם הולכים ומתפשטים תמיד מבלי גבול כלל. ולפיכך, מניחין המים מקום גבוה"

זאת אומרת גדול עם גבול, כן

המשך קריאה: "והולכים למקום נמוך, שמקום הגבוה יש לו גבול "

שהוא מוגבל בשטח שלו,

המשך קריאה: "והמים מניחין מקום הגבוה שיש לו גבול והולכים למקום נמוך שלא יוגבל."

אז הוא חוזר על עצמו לכאורה, כן? אבל נראה שלא. זה חידוש בכל מילה.

המשך קריאה: "וכך התורה"

אחר כך אני אחזור על הנושא

המשך קריאה: "וכך התורה שהיא שכלית ואין גבול לה, לכן מנחת"

איך אומרים? מנחת?

המשך קריאה: "מנחת מקום הגבוה, היינו גס רוח שמגביל עצמו שכל כך הוא גדול, והולכת למקום נמוך, הם שפלי"

שְׁפלי או שִׁפלי? איך אומרים?

המשך קריאה: "שפלי רוח, בעלי ענווה, ואין מגבילין עצמן ואין מחשיבין עצמן לכלום, כאילו הם אינם דבר מוגבל. ומפני כך, נמצאת התורה אצלם."

אחר כך נמשיך אם יישאר זמן ונסיים פה. זהו. אז צריך להבין את זה שהמשימה של המים שירדו לעולם התחתון, זה למלאות את החלל. ולכן יש להם שאיפה להיות כחלל. ריק, כלום. מי שלא מבין את זה לא מבין איך נברא העולם. איך נברא העולם? נברא העולם כדי לקדש את הדברים הכי הכי הכי קטנים, כן, ולתת להם זכות להתקיים בעולם הבא, ולכן זה הולך עד החלל ולא עד בכלל. מה ההבדל בין החוכמה בדרך כלל, אתם זוכרים את הביטוי של הגמרא: "חוכמה בגויים תאמין" והתורה, "תורה בגויים אל תאמין".[1070] שהחוכמה, אני אקח דוגמה שאני בקיא בה. זה חוכמת הפילוסופיה, כן. זה, אין כבוד להתייחס לדברים הקטנים. מתייחסים רק לדברים הגדולים. זאת אומרת, ממילא יש גאווה בנטייה של אותה חוכמה. אבל התורה, היא מתייחסת לדברים הקטנים, הכי קטנים, הלכה למעשה: חלב, בשר, של העולם התחתון. הפילוסוף, כשמתייחס לעניין של הכשרות, מדבר על הסמל של החלב, הסמל של הבשר. דברים יפים, גדולים, גבוהים, פילוסופיים, אפיקורסות. מבינים? התורה עצמה שייכת למציאות האמיתית של העולם. החוכמה, שייכת לדברים גדולים. אז, ברור שהתורה כוללת חוכמה. היא כוללת כל החוכמות. היא נמצאת במקום הכי עליון. אבל **<u>המטרה שלה</u>** זה לקדש את הדברים הכי קטנים. לפי דעתי, זה הנושא שרוצה לפרש את המהר"ל ואני אראה לכם בגמרא מיד. תפסתם את ההסבר הזה? כן. איך המהר"ל התחיל בהגדרה של השכל, והקשר עם מידת הענווה. ועכשיו אנחנו מגיעים להסבר הכי מרכזי של הנושא. מכיוון שהמטרה של התורה, שוב, זה להתייחס לדברים הקטנים. יש למשל בגמרא,

אני נזכר עכשיו: "מי שמחלל את הקדשים אין לו חלק לעולם הבא".[1071] אפילו אם יש בידו תורה ומעשים טובים. מה זה מחלל את הקדשים? הגמרא מסבירה, מי שלא מכבד את חול המועד, כן.[1072] המועד עצמו, יום ראשון של סוכות, של פסח, זה כל כך גדול, זה כבוד לקדש את זה. אבל חול המועד, דברים קטנים כאלו. מבינים? ויש הרבה שומרי מצוות שלא משגיחים בזה. הדברים הקטנים האלה. אז דווקא הגמרא אומרת: פה זה המבחן של הקדושה. אתה לא שייך לתורה (ה)אמתית אם אתה לא מתייחס לדברים הקטנים של העולם, מה התורה אומרת עליהם. טוב יש גם הסכנה ההפוכה. מי שרואה רק את הדברים הקטנים ולא את הדברים הגדולים, כן. מבינים?

הערה מהקהל: יש מסכת שלימה, מועד קטן.

הרב: מועד קטן. יפה. יפה, זה יפה מאד. קלעת.

"שומרה נפשי כי חסיד אני" – פגיעות החסיד

אז יש גמרא ואני אחפש את המקור מיד ונראה.[1073] על פסוק עמוק מאד של דוד המלך. "שומרה נפשי כי חסיד אני".[1074] ונראה מיד את ההסבר של הגמרא. רק דקה, אני אמצא את זה. זהו: "כך אמר דוד לפני הקב"ה" סליחה, לא. זה מתחיל ככה: "לדוד שומרה נפשי כי חסיד אני" יש מחלוקת בין לוי לרבי יצחק. זה לא מחלוקת נראה מיד. זה לא הביטוי. זה שני הסברים, אחד מלוי ואחד מרבי יצחק. *"חד אמר: כך אמר דוד לפני הקב"ה: ריבונו של עולם, לא חסיד אני. כל מלכי מזרח ומערב ישנים עד שלוש שעות. ואני: חצות לילה אקום להודות לך. ואידך (והשני אומר): כך אמר דוד המלך לפני הקב"ה: ריבונו של עולם, לא חסיד אני. שכל מלכי מזרח ומערב יושבים אגודות אגודות בכבודם, ואני ידי מלוכלכות בדם שפיר ושליה כדי לטהר אשה לבעלה."* טוב, תפסתם את הנושא? ההסבר הראשון, זה מסביר את הגדלות של התורה. השיא של התורה זה הסגולה של דוד המלך להלל את ה'. ומה זה להגיד את ההלל של ה'? להודות, זה בבחינת הלל – תהילה. זה לומר את ההגדרה מיהו ה'. כי ההלל האמיתי זה ההגדרה עצמה, כן. אולי אני אסביר את זה בקצרה ואנחנו חוזרים להמשך אחר כך. מה המשמעות של המילה הלל? מה השורש? השורש זה ה.ל.ל.. ולכן מובן שיש עוד שורש יותר קל, ה.ל.ה.. לא משתמשים בזה, חוץ מדבר אחד – הא הידיעה. ובעלי הדקדוק יודעים את זה שאחרי הא הידיעה יש דגש בבגד' כפת', כן. והם אומרים שמכיוון שהדגש בא במקום ל'. מאיפה יודעים את זה? לא יודעים. שמעו מהרבנים, כן, אבל אין להם הסבר. מכיון שהא הידיעה היה צריך להיות הל. כמו בערבית, אל-. והלמד נפל ובמקום הל' שמים דגש. ולכן המשמעות של השורש הזה, ה.ל.ה., זה להגדיר. (כמו) הא הידיעה, כן. לומר מה השם האמיתי של הדבר שאני מדבר בו, כן. <u>ה</u>ספר. ולכן הלל זה משימה לומר מיהו ה', כן. דוד המלך הצליח. הבנתם את זה? כן, זה עניין ההלל. מי שיודע קצת שפות, בלטינית, יש מילה כזו. זה ile, כן. ובצרפתית ישן זה li במקום le, בצרפתית מודרנית. זה אותו שורש, כן. ו ile זה דווקא הלל. זה ההגדרה בבחינת השבח. Iste זה בבחינת הגנאי בלטינית. אז מה רוצה לומר רבי לוי פה, אין לו תואר (רבי), זה לוי, שדוד המלך אמר מעצמו שהוא חסיד, מכיוון שהוא מצליח למדרגה הכי גבוהה של התורה – לדעת מי הוא. יפה? וזה הנושא של ההלל, של התהלים, של התהילות, כן, טוב. זה קשור למה שאמרנו מקודם, אני לא זוכר אם זה אתה או אתה, על דוד (שיש לו) מדרגה יותר גבוהה ממשה רבינו. השיא של, טוב. ובהסבר השני, זה דווקא השייכות של הדברים הכי גדולים, התורה בגדלותה, לדבר הכי טמא בעולם. אז חכם של אומות העולם לא מתייחס לזה. זה דווקא ,זה ביזוי בשבילו, כן. הוא חושב בשיא של העולם. דברים גדולים, מטאפיסיקה. אבל הוא לא יודע מה בין טמא לטהור. זה לא

מעניין אותו. אז זה חוכמה זה לא תורה. אלא דווקא תלמיד חכם של התורה, העיקר אצלו זה להגיע לשולחן ערוך הכי על הדברים הכי קטנים. הקדושה, האמת, בדברים הכי קטנים. להבדיל בין הטהור והטמא, בין דם טהור ודם טמא ולהבדיל בין קודש לחול. מכיוון שהוא שייך לבעיה של לקדש את העולם. והחכם הגוי, חכם, כן, של הפילוסופיה למשל, יש לו רק שאיפה אחת זה להסתלק מהעולם, כן, ולברוח ל... טוב, תפסתם את זה? אבל אני רוצה לגמור על השאלה של הגמרא לפי פשט הפסוק. הפסוק הוא קשה: "שומרה נפשי כי חסיד אני". זה ההיפך, מכיוון שהוא חסיד, זה החסידות שלו ששומר עליו, כן. אז הגמרא צריכה להסביר למה דוד המלך אמר ככה. תפסתם את השאלה? דווקא חסיד צריך שמירה?! זה מה שאנחנו צריכים להבין. מי שהגיע למידת החסידות הוא פגיע. הוא צריך הגנה, כן, בשני המישורים האלו. כי לעלות למעלה עד ההלל האמיתי זה מסוכן מאד. אפשר להשתגע. זה מובן. לכן: "שומרה נפשי כי חסיד אני" במובן הראשון. ומי שיורד למטה למטה, אפשר גם כן להשתגע, אולי באופן יותר חמור. אז צריך שמירה. הבנתם את הפשט של הפסוק. אז סוף סוף זה מסביר לנו קצת מה רצה לומר המהר"ל. כי יש הבדל בין תורה ששייכת רק לבעלי ענווה, מכיוון שדווקא כמו המים האלו, יורדים למטה כדי לרווה את פני העולם. זה מידתו של דוד המלך, כן, עם רות המואביה.[1075] ולא לחכמים האלו שמסתפקים בגדלות שלהם. אז גדלות זה גסות רוח. זה מובן? יפה.

שאלה מהקהל: אז החסידות כן שומרת עליהם?

הרב: לא. דווקא ההסבר. על מי? לא שמעתי את השאלה. תחזרי.

שאלה מהקהל: אז החסידות כן שומרת על דוד?

הרב: לא. דווקא לא. רק דקה. אני רוצה לשמוע את המילים. לא שמעתי. שהחסידות שומרת על מי?

תשובה מהקהל: אז החסידות שומרת על דוד?

הרב: לא. דוד שואל, מתפלל, שהקב"ה ישמור עליו, מכיוון שהוא חסיד. הבנתם? כי דווקא (ה)חסידות שלו מביא אותו לידי סכנה. סכנה רוחנית. המשימה לומר את ההלל. וסכנה גשמית, נאמר, חומרית, להיות שקוע בשפיר ושליא, ודם טהור ודם טמא, הדברים הכי שפלים. הוא קרוב לתחום של המוות, כן. טומאה זה מוות, כן. אז זה מסוכן. ולכן, חסיד צריך שמירה. וצריך השגחה מיוחדת מהקב"ה. חסיד אמיתי הוא פגיע מאד.

שאלה מהקהל: גם חכם?

הרב: אם הוא תלמיד חכם, יפה. אם הוא חסיד. אם הוא תלמיד חכם אמיתי, הוא צריך שומר. זה ברור. ולכן אם אתם פוגשים, איש או אשה, שיש לו או לה, אותה מידה של הענווה, צריך לשמור עליהם, כן. הם בסכנה. מכיוון שהם נמצאים בעולם של מטורפים שאין להם שום היסוס לפגוע בפגיע. זה מובן? יפה. אז נחזור לשיעור בשבוע הבא. תודה רבה.

שיעור 15

ייחודו של הכלי הפשוט והפחות

אז אתם זוכרים שהתחלנו כבר בפירוש של הסוגיה. הגענו בהתחלת השורה ההיא בעמוד הזה. אז אולי כדאי לחזור על הגמרא עצמה ואחר כך נמשיך בפירוש. בסדר, אז:

המשך קריאה: "ובפרק קמא דתענית"[1076]
זה העניין של למה נמשלו דברי תורה למים. כן, זוכרים את זה? אז אני אקרא עד הקטע שלנו
המשך קריאה: "ובפרקא קמא דתענית: אמר רבי חנינא בר אידי למה נמשלו דברי תורה למים, דכתיב: "הוי כל צמא לכו למים" - לומר לך מה מים מניחים מקום גבוה והולכים למקום נמוך, אף דברי תורה אין מתקיימים אלא במי שדעתו שפלה. ואמר רבי אושעיה, למה נמשלו דברי תורה לשלושה משקים האלו: כמים, וכיין וכחלב? דכתיב[1077] **הוי כל צמא לכו למים, "**
מצאנו בפסוק
המשך קריאה: "לכו שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב."
אם כן, יש מים, יין וחלב
המשך קריאה: "לומר לך מה שלושה מיני משקים הללו אין מתקיימים אלא בפחות שבכלים, אף דברי תורה, אין מתקיימים אלא במי שדעתו שפלה עליו."
נמשיך כאן עוד קצת אחרי הסיפור, פה:
המשך קריאה: "רבי אליעזר אומר מה שלושה משקים הללו נפסלים בהיסח הדעת, אף דברי תורה משתכחים בהיסח הדעת. עד כאן"
אז, המהר"ל הסביר כבר את ההקבלה עם ההגדרה של דברי תורה נמשלו למים. והגענו לנקודה שיש הבדל בין האינסופיות של החוכמה, בעיקר של חוכמת התורה כתורה, ההסבר של המהר"ל הוא - מכיוון שהתורה היא שכלית, כן, ונגיע מיד להסבר שלו. ואפילו כלי גדול, כי גדול זה מוגבל. וכדי להתייחס לאינסופיות של החוכמה, צריך לעשות את זה דרך דבר שהוא הכי פשוט, הפשוט ביותר. וזה עניין הענווה. אז נתחיל פה:
המשך קריאה: "וכבר הראינו בנתיב הענווה,[1078] **כי הענווה יש בה מידת פשיטות, כי אין מחשיב עצמו לדבר מה. כי זהו עצם הענווה."**
זאת אומרת, הענווה האמיתית זה להגיע לפשיטות הגמורה. אתם זוכרים את המדרגות שראינו כבר בשיעור הקודם, עד שאנחנו מגיעים למדרגה של משה רבינו, שאומר: "ונחנו מה".[1079] וזה מדרגה יותר גבוהה בערך של הענווה, אפילו ממדרגת האבות. כי אברהם אמר: "ואנוכי עפר ואפר"[1080] זה כבר משהו. אף על פי שיש גם כן סוד בדבר וזה ענווה אמיתית. אבל מכל מקום, המדרגה של משה רבינו היא יותר, אני לא רוצה לומר אמיתית, נאמר, יותר גבוהה, לפי הערך של אותה מידה.[1081]
שאלה מהקהל: ויש גם: "ואנוכי תולעת ולא איש."[1082]
הרב: זהו. ראינו את זה בשיעור הקודם, כן. מכיוון שהיה מוכן להקריב את עצמו כדי להציל את עם ישראל מעניין של חטא העגל.[1083] אתם זוכרים? זה לא אותו מצב כשאמרו "ונחנו מה" זה במחלוקת קורח, כן.[1084] אבל מכל מקום, זה יותר ממה שעשה אברהם. אף על פי שאברהם התעלה על הצדקות של נח, למשל. אין שום השוואה בין צדיק כמו נח וצדיק כמו אברהם. זוכרים? למדנו את כל העניינים האלו. שאילו נח היה חי בדורו של אברהם, לא היה נחשב לכלום.[1085] זה מה שאומר המדרש.

חיבור לאינסופיות התורה דרך הפשיטות הגמורה

ומידת הענווה האמיתית ולכן, היא להגיע לפשיטות הגמורה. ולכן הוא מתאים לקבל דברי תורה בפשיטות שלהם. ומהי הפשיטות, והמהר"ל אומר: השכליות – השכל הפשוט, של דברי תורה? זה האינסופיות שלהם. כל מי שלא הגיע להבנה של מקור כל ההוויה, ומקור כל ההוויה זה ההוויה הפשוטה לגמרי. כל מי שלא הגיע לאותה מדרגה, לא הגיע להבנת דברי תורה. ולכן, מה שאנחנו צריכים להבין, זה ההיקש שהמהר"ל מסביר בין אותה הפשיטות של השכליות של האינסופיות של התורה, ומידת הענווה כמידה מין המידות. איך אפשר

להבין את הקשר הזה - זה הנושא שלנו. ולכן, כבר אולי למדנו את זה, מי שרואה את עצמו כדבר, זה הגדרה של גס רוח – אתם זוכריסאת זה? אני לא רוצה לחזור על כל מה שראינו, זה דבר גשמי. דבר גשמי זה דבר מוגבל. אפילו אם הוא גדול ביותר, מכיוון שהוא מוגבל, אין שום השוואה עם האינסופיות של הפשטות. ולכן צריך להגיע לגדלות שכזו שהיא תהיה פשיטות גמורה. ואי אפשר להגיע אלא דרך הענווה. זה מה שהסביר כבר המהר״ל. זה המצב של משה רבינו, מכיוון שהוא היה ענו מכל אדם אשר על פני האדמה, עם כל הדיוקים שלמדנו על זה,[1086] אז הוא זכה להיות הכלי של התגלות התורה. ויש ביטוי אצל החכמים. לא אומרים מי שנותן שיעור אלא ״מעביר שיעור״. והבנתם את הביטוי, כן? הוא (מעביר השיעור) כלי להעברת הדברים מהעולם העליון שהוא אינסופי, לעולם המוגבל של המקבל. זה לפי דעתי, זה קשור מאד, כן. יש מידת ענווה, לא רק יפה, אלא עמוקה מאד במושג הזה – להעביר שיעור. אז אפשר להסביר את זה ככה. למטה יש שיעור, שיעור במובן הגשמי של המילה, כן, אבל למעלה, אין שיעור. יש כמה מושגים בהלכה, מצוות שיש להן שיעור למטה אבל אין להן שיעור למעלה.[1087] אתם מבינים את הרמז, כן? למה מגדירים את הלימוד כשיעור? מכיוון שיש שיעור. יש הגבלות, כן. הבנתם? כשדברי תורה מגיעים למקבל, מגיעים בשיעור, לכן קוראים לזה ״שיעור״. הבנתם?

שאלה מהקהל: יבוא אליהו הנביא לבשר על הגאים???30 :8. לבשר על הענווה.
הרב: יפה. ולכן כל קושיות, בעיות, שלא מבינים את השיעור שלהן, אז אומרים – תיקו.
הערה מהקהל: תשבי יתרץ קושיות ובעיות
הרב: יפה. אבל ״יתרץ״ זה הביטוי האשכנזי, הספרדים אומרים ״תשבי יבאר״. פעם למדנו את זה, כן.[1088] זה דברים שצריכים תיקון. אז אם מוסיפים את נון
(נ) שערי בינה לתיקו, זה תיקון של ה...(לא ברור). 00 :9 טוב, כי אולי למדתם את זה פעם, שמידת הענווה מגיעה למשה רבינו ודווקא הסתלק מן העולם בהר נבו. המקובלים קוראים להר נבו – נ בו (נו״ן בו). הגיע בשעת הפטירה לנ שערי בינה, משה רבינו, כן. וזה גם כן, עניין של מידת הענווה. טוב, אז אנחנו חוזרים למהר״ל.
המשך קריאה: ״אבל המחשב עצמו בדבר״
אני מוסיף, לדבר כל שהוא
המשך קריאה: ״והוא חשוב בעיני עצמו, אין זה מידת הפשיטות. ולפיכך, אין התורה שהיא שכל פשוט, ראויה לעמוד בו.״

למידת הענווה אין גבול

רק במי שהוא פשוט. זאת אומרת, אי אפשר להגדיר את הגבול של מידת הענווה. ולכן, בעלי המוסר אמרו, ויש גם כן מפרשים של הרמב״ם שאמרו את זה. מכיוון שלפי הרמב״ם צריך השביל הממוצע. הדרך האמצעי. זאת אומרת, לא להיות בעל מידה זו יותר מידי. מידה זו או אחרת. אז מה העניין של הענווה? כי לפי מה שאני זוכר, גם לפי הרמב״ם, להיות יותר מדי עניו זה כבר קיצוני.[1089] זה כבר מחוץ לדרך האמצעי. הבנתם? יש שתי שיטות לפי עניין המידות, המידות הטובות. זה העניין של ההגדרה: מה זה צדיק, מה זה חסיד. לפי הרמב״ם, לפי שיטת הרמב״ם וזה בדרך כלל, הצדיק האמיתי הוא הצדיק של הדרך האמצעי. והחסיד הוא מי שצריך לקחת לאיזשהי סיבה, ויש סיבות טובות, דרך קיצונית. אז כשלוקח את הדרך הקיצוני(ת) הוא נקרא חסיד.[1090] וחסידים זה יחידים לפי הרמב״ם, כן. אבל לפי החסידים, דווקא, להיות צדיק זה הדרך הקיצונית, לפי החסידים. זה מובן מה שאני הסברתי, כן? הצדיק האמיתי הוא החסיד של הרמב״ם, כן, לפי החסידים. הבנתם את ההבדל? יש פרק עמוק מאד בכתבי הרב באורות הקודש על העניין הזה.[1091] אולי פעם נלמד

את זה. לא חשבתי להביא אותו הערב. אבל הוא מסביר שדרך החסידות באותו מובן, באותה הגדרה, זה רק ליחידים. אלו שהם "עיני העדה."[1092] הם צריכים להכין את הדרך של מידה זו או אחרת לכל העם. אז אצלם זה רק כדאי, זה הכרחי וזה טוב להיות קיצוני באותה מידה, כדי להראות את הדרך. אבל לרוב העם, הם צריכים ללמוד מהי הדרך מהחסידים האלו, אבל **<u>לא</u>** לעשות כמותם. כי האושר זה דרך הממוצע. אבל מי שמוטל עליו אותה משימה להיות הראשון באותה מידה, הוא צריך להיות קיצוני כדי לפלוש את הדרך. ודווקא בקיצוניות ההיא הוא מוצא את האושר שלו. אבל זה רק דרך יחידים. זה מובן? טוב. אני חוזר: ולכן יש שאלה, האם גם במידת הענווה זה אותה שיטה? צריך לא להיות יותר מידי עניו. כי להיות יותר מידי, ואנחנו נמצאים בשיטה של הרמב"ם, זה ברור, זה חטא, כן. ולכן, צריך לדעת שלפי הרבה בעלי מוסר יש יוצא מן הכלל שנקרא ענווה.[1093] יש משנה מפורשת בפרקי אבות: "מאד מאד הווי שפל רוח."[1094]

הערה מהקהל: רבי לויטס.
הרב: רבי לויטס.
שאלה מהקהל: למה קראו לו טס?
הרב: מכיוון שזה היה מאד מאד...
הערה מהקהל: לוי ס"ט.[1095] הוא היה ראש הסנהדרין. הוא השלים את הסנהדרין לשבעים. טס זה שישים ותשע (בגימטריא). לוי – טס. הוא היה לוי והשלים את הסנהדרין. הוא עמד בראשם.
הרב: יפה. אבל זה שם שהליטאים אחר כך לקחו את זה. יש הרבה לויטסים אצלם. ואני זוכר פירוש של המלבי"ם על הפסוק בתהלים: "ה' מלך גאות לבש."[1096] כי דווקא מידת הגאווה היא אסורה לגמרי, כן.[1097] זאת אומרת אין שום סיבה, אין שום משמעות להיות קצת גאה. גאה זה כבר מידה מגונה. אבל איך הכתוב יכול לומר: ה' מלך גאות לבש? הוא מתלבש בגאות? אז הוא אומר: רק הקב"ה יכול, מכיוון שהוא עצמו ענוותנותו היא גמורה, אז הוא יכול להיות גאה דווקא מהענווה. ושמה זה מובן ההסבר של המלבי"ם. ושמה הוא מסביר שדווקא מידת הענווה אין לה גבול.[1098] אי אפשר לומר קצת עניו, הרבה ענו או פחות או יותר. עניו זה אינסופי. אין שום מימדים בענווה. או עניו או לא עניו. תפסתם את זה? אין משמעות לומר קצת ענווה.

פשיטות גמורה - אי הבחנה בין ההוויה הנותנת וההוויה המקבלת.

הענווה צריכה להיות עד הפשיטות גמורה. זה ההסבר של המהר"ל. זה מובן, כן? זה מידת הענווה האמיתית וברור שזה לא קל. אחר כך נראה גם בפרקים הבאים, צריך כל ההכנות האלו כדי להגיע לאותה ענווה, צריכה כדי לקבל את התורה, הנצרכת, כדי לקבל את התורה. ונראה כבר בפרק שלנו. מכיוון, אני חוזר על ההסבר של המהר"ל עצמו, אף על פי שזה לא הביטוי של המהר"ל בדיוק, המהר"ל אומר "שכלי." והוא מסביר ששכלי אצלו זה מובן פשוט. כי שוב, ההוויה שהיא מקור כל ההוויה בעולם, היא פשוטה לגמרי. זה אור פשוט, לפי המקובלים. וצריך להבין את זה. מה זה אור פשוט. נחזור גם כן אחר כך. אבל ההסבר של המקובלים יכול לעזור לנו - שפשוט, זאת אומרת אין הרכבה. אבל ההרכבה במה? בין המשפיע למקבל. אי אפשר להבחין בין גדלות ההשפעה של השפע של מי שמשפיע, נותן, והכלי המקבל. אין להבחין בין ההוויה הנותנת וההוויה המקבלת. ולכן יש מימד של אינסופיות בפשטות ההיא. וכך צריכה להיות מידת הענווה, לפי ההסבר של המהר"ל. טוב. כן, מה שרציתי להוסיף, שיש, צריך הרבה הכנה, דרך המידות, ולא רק הענווה, אבל זה

העיקר, עקב ענווה – יראה[1099]. זה פסוק.[1100] מה שאני רציתי להסביר זה שכל השלב של הדרך ארץ שצריך להגיע אליו כדי להיות מקבל תורה. ולכן ברור שמדובר פה, בתורה מן השמיים. זה לא חוכמות בתורה, חוכמת התורה - שזה עניין של חוכמה שייכת לתורה אבל זה לא תורה ממש. כשאומרים "תורה מן השמיים", זה תורה כפי שנותן התורה – הקב"ה, מכיר אותה, יודע אותה. פעם למדנו את זה בנושא אחר, יש מן השאלות, הבקשות בתפילה. השאלה הראשונה היא, וזה השאלה העיקרית, כי כל הבקשות, השאלות בשמונה עשרה זה רק מימדים פנימיים של אותה בקשה. מה אנחנו שואלים בתפילה? אנחנו שואלים דעת. זה השאלה, הבקשה הראשונה.[1101] "אתה חונן לאדם דעת וחננו מאיתך", יש נוסחאות שונות, אבל בדרך כלל אומרים: "חוכמה, בינה ודעת," אצל האשכנזים, וחוכמה בינה והשכל, סליחה, "דעה בינה והשכל", אצל הספרדים. הביטוי של השאלה היא: "וחננו מאיתך חוכמה, בינה ודעת", או "דעה, בינה והשכל". אז לפי הפשט, שנקבל את החוכמה מאיתך, בלי אמצעים. "וחננו מאיתך". יש איזה רמז, כי היו תקופות של גילוי ה', גילוי השכינה. נאמר בדרך כלל, התקופה של הנבואה. עם ישראל שמע תורה מפי הגבורה, בלי אמצעים. ואנחנו עכשיו חיים בתקופה אחרת לגמרי, בעולם אחר לגמרי. אנחנו צריכים אמצעים. האמצעים הם חכמי ישראל, שהם התלמידים של הנביאים. אבל: "כי טובים דודיך מיין".[1102] אבל בכל זאת, היין זה היין. זה מובן, כן? וזה הפשט הראשון של הבקשה: "וחננו מאיתך". המדרש שהבאתי, זה היין נמשל לדברי סופרים, כן. לא, זה ההיפך. מה הוא אומר המדרש? רק דקה. "כי טובים דודיך מיין", לא. אז זה על פסוק אחר. "יישקני מנשיקות פיהו". זה התחלת הפסוק. כלומר, כנסת ישראל מבקשת את התגלות התורה באופן ישיר, כמו בהר סיני. בלי אמצעים. [1103] זה מובן? טוב. אז נעזוב בינתיים את המדרש הזה, אני לא זוכר את הדיוק. אבל, יש עוד פשט מהשאלה. וחננו מאיתך "דעה בינה והשכל", זאת אומרת, הדעה שלך - שנדע אותך. זה כבר משמעות אחרת. וחננו מאיתך – זאת אומרת, התורה כפי, כמו, שאתה יודע אותה. מבינים את זה, את ההבדל בין שתי המשמעויות האלה. אז זה מה שרציתי לקשור פה. לכן, מי שלא הגיע לאותה מדרגה של ההכנות שמדבר עליהן המהר"ל, הוא לא יכול לקבל את דברי תורה פשוטו כמשמעו. הוא מקבל הרבה מידע על התורה אבל לא דעת התורה. ואתם זוכרים את הפרק הקודם, מה שלמדנו על זה. כי יש הרבה חוכמות של התורה שדומים, מתקרבים לדעת התורה, אבל זה לא דעת התורה ממש. למשל, במישור של ההלכה, "אלו ואלו דברי א-לוקים חיים",[1104] אבל זה לא הלכה פסוקה שנקראת דבר תורה. מבינים את ההבדל? למדנו את זה כבר.[1105] אז נמשיך:

ייחודו של הכלי הפשוט והפחות

המשך קריאה: "וזה שאמר אחר כך מה אלו שלושה משקין אין נשמרים אלא בפחות שבכלים, ורצה לומר כי אלו משקים"

אתם זוכרים? מדובר במים, יין וחלב, כן. אחר כך נגיע בסוף הקטע, מה ההבדל בין המים והיין והחלב, כדי להגדיר דברי תורה. זה מידות שונות, כן. מהן אותן המידות זה נדון מיד וזה לא קשה להבין.

המשך קריאה: "כי אלו משקין השינוי בהן בקלות מאד. ולפיכך צריך להן בפחות שבכלים, כמו כלי חרס אינו פועל במשקה מצד הפשיטות של הכלי."

זאת אומרת, צריך שהכלי יהיה הכי פשוט כדי לא לסלף את המשקה הזה – התורה. כדי לא לשנות במשהו מה שנתנו בו. ולכן כל עוד שהכלי הוא נחשב בפני עצמו כדבר מה, אז המשקה הזה הוא בסכנה - של סילוף, של שינוי. הבנתם את ההגדרה, כן? אז אני חושב שזה קל להבין

מה שהמהר״ל רוצה לומר. כי אם האדם בנפשו חושב שהוא החכם, אז החוכמה שהוא מקבל מפי התורה היא, איך אומרים, משתנית, כן. זה כבר משהו אחר. אף על פי שכל נביא בסגנון שלו.[1106] כל חכם בסגנון שלו. דור דור ודורשיו דור דור וחכמיו וכן הלאה, וכל העניינים האלו. בכל זאת, צריך צד השווה שבכולם - זה אותה הענווה שבה התחיל משה רבינו. וההסבר של המהר״ל הוא ברור מאד. צריך שהכלי של המשקה יהיה הפשוט שביותר. וכמו כן צריך שהמידות של הנפש של הלומד תורה יהיו המידות הפשוטות שביותר. והמידה הכי פשוטה זה מידת הענווה שהיא דווקא הפשיטות במידות. זה מובן? לכן זה מה שרציתי להסביר בשאלה שהבאתי. יש יוצא מן הכלל במידה של הענווה, אפילו למי שהולך לפי שיטת הרמב״ם שבכל המידות צריך דרך האמצעי.[1107] אין עניין של דרך אמצעי במידת הענווה. זה ברור?

שאלה מהקהל: גם ברמב״ם יש שמידת ענווה, בכל שביל הזהב נמצא זולת ענווה.[1108] הוא אומר את זה.

הרב: נכון. רק רציתי להסביר את היוצא מן בכלל שיש בזה אפילו למי שהולך לפי שיטת הרמב״ם. כי יש מקום לטעות. יש מקום לטעות ולחשוב על איזה מידה של ענווה שהיא לא תהיה פשוטה לגמרי. לפי המשנה באבות: ״מאד מאד הווה שפל רוח.״ הרמב״ם גם כן מביא אותה משנה.

המשך קריאה: ״אבל הכסף והזהב משנה את המשקה.״

אני זוכר פעם שמעתי הסבר מהחסידות על עניין קשור לזה. שיש הבדל בין אדם עניו ואדם שאינו עניו. כדי להגיע לזה אני רוצה להסביר דבר שאולי ראינו כבר, אני לא זוכר. כדי להיות באמת עניו, בלי פקפוק, כדי להיות בטוח שמדובר בענווה, צריך להיות עשיר. כי מי שאינו עשיר לא יודע אם הענווה שלו זה ענווה או עניות. כי עני ועניו זה דומה מאד, כן. ולכן, כדי להיות בטוח שזה לא עני אלא עניו, יש אחר כך גם כן מובן של עניו גם כן במילה עני, אבל זה לא הפשט של המילה, כן. צריך להיות עשיר. כי עני, לא יודעים אם הוא סתם עני או שהוא עניו. תפסתם? ואבל יש סכנה אצל העשיר. אז החסידים מספרים את זה ככה: כל אחד צריך לראות את הזולת שלו בעין טובה. אבל יש עשירים שאינם יכולים מכיוון שהם עשירים. למה? וזה סכנה של הכסף והזהב. אז נותנים את המשל של הראי. מה זה ראי? אתה רואה את הזולת אבל אם אתה שם כסף, אז אתה רואה את עצמך, כן, ולא את השני. זה דומה מאד למה שאומר המהר״ל במילים אחרות לגמרי. כי אם זה זכוכית פשוטה, אז אתה רואה את האחר. ואם יש כסף אתה רואה את עצמך. זה משנה את כל החוכמה של כל המידות. וצריך להבין את זה, שכל הדרך ארץ של העולם, אם לא מגיעים לתורה, זה לא מועיל, כן. וזה מסביר את תהליך כל ההיסטוריה של העולם. יש הרבה תרבות, הרבה דרך ארץ, אם לא מגיעים לשולחן ערוך של המצוות, ואני רוצה להסביר, לחוק האמיתי של ההתנהגות עם הזולת, עם עצמו, עם המקום – תורה. דרך ארץ זה מידות. זה הכנה לזה, כן. אם לא מגיעים לשולחן ערוך - איך לעשות? איך לקיים? רוצה לקיים, רוצה לעשות אבל לא יודע איך. צריך שולחן ערוך כדי לדעת איך. אז כל הדרך ארץ שבעולם זה לא מועיל. אבל ההיפך גם כן. אם יש לו את השולחן ערוך, אם יש לו את החוק, החוכמה של החוק, ואין לו את הערכים של הנטיות של הדרך ארץ – זה מה שאומרת המשנה[1109]: ״אם אין דרך ארץ אין תורה״. ״אם אין תורה אין דרך ארץ״ גם כן. זה הדדי. ולכן כדי שהתורה תתקיים, זה הביטוי שאחר כך נראה בתלמוד גם כן: ״אין תלמודו מתקיים בידו״.[1110] כדי שתלמודו יתקיים בידו, צריך להגיע לקצה ההכנה ההיא של הדרך ארץ, דהיינו – הפשיטות. כי קל לשנות דברי תורה. זה מובן? טוב. מה רצית לשאול?

שאלה מהקהל: אתה אמרת שלפי המהר״ל או לא לפי המהר״ל, כל מי שראשון, שממציא מידה מסוימת, הוא קיצוני מבחינת המידה הזו.

הרב: זה הסבר של הרב קוק.[1111]
שאלה מקהל: אבל אחר כך, כל אחד צריך למצוא את השביל האמצעי. ואתה אומר שבעצם מבחינת הענווה, אין כזה דבר. או שעניו או שלא עניו. מצד שני' אומרים שכל עוד שמי שמלמד תורה עניו מספיק אז דברי התורה שלו משתנים כפי שמשתנה הטעם. מצד שני מבחינה אמפירית, אנחנו יודעים שבעצם להיות עניו זה מאד קשה ולא מוצאים את זה אצל הרבה אנשים. ובעצם המסקנה מזאת היא שדברי תורה עלולים להיות משתנים לאורך כל הדרך, בעצם. רק במקרים מאד נדירים הם לא משתנים.

התנהלות שונה בהתאם לתקופות שונות

הרב: לא. יש שתי אפשרויות: מה עדיף? הסכנה של שינוי דברי תורה או לשמוע תורה רק מהיחידים האלו שיש להם מידת הענווה? כן. זוהי הבעיה. זוהי השאלה, כבר בתלמוד. יש מחלוקת על "והעמידו תלמידים הרבה".[1112] יש מחלוקת אם הדעה של רבן גמליאל[1113]... [קטיעה בקלטת 50:31].
לפי פסוק שאני לא זוכר בדיוק עכשיו, עת לכנוס ועת ל[1114]
תשובה מהקהל: עת כנוס
הרב: נכון. יש עת לפזר דברי תורה ויש עת להסתיר דברי תורה.
הערה מהקהל: זה לפזר
הרב: תלוי באיזה תקופה אנחנו חיים. יש תקופה שזה מסוכן לגלות דברי תורה אלא למי שראוי לזה, למשל תלמיד שתוכו כברו. ויש תקופה שזה דווקא בהיפך. הסכנה לשנות דברי תורה איננה כל כך גדולה ולכן עדיף לפזר לכל. השאלה האמיתית זה כל פעם באיזה תקופה אנחנו חיים. תפסתם? ואני הייתי כבר מהדור הקודם. בדור הקודם, זה היה בלי שום ספק, עת שהחכמים הסתירו את דבריהם. רק מועטים מועטים היו לומדים מעט. ואנחנו כבר התחלנו בדור שזה ההיפך. יש איזה מין מבול דברי תורה בכל העולם. נכון? ויש אותה סכנה, תאורטית. אני שמעתי מכמה תלמידים, תלמידי חכמים, סליחה. ובעיקר מהרב אשל"ג, בנו של הרב אשל"ג הגדול, שהוא אמר דווקא, הגענו, סומך על דברי אביו בהקדמה שלו בסולם.[1115] הגענו בתקופה שאין כל כך סכנה שכזו. בתקופה שרוב האנשים הם כל כך בורים, עם הארצים, כן, שאין כל כך סכנה לנגוע בדברי תורה ולכן כדאי לפזר, כדאי ל. ..אני לא כל כך בטוח שהוא צודק עד הסוף, כן. אני חושב שיש אותה סכנה בתקופה שלנו, אבל פחות, פחות ממה שקרה, למשל בתקופה של השבתאות.[1116] בתקופה של השבתאות, הסכנה הייתה אמיתית, כן. ולכן סגרו את הכל אחר כך. עכשיו מתחילים לפתוח קצת את דלתות שערי מדרש, אם אפשר לומר את זה ככה. אבל הבעיה נשארת, השאלה נשארת. תלוי מי אומר, למי אומר, זה הנושא שלנו, כן.
שאלה מהקהל: יש לי שאלה על אברהם בקשר לענווה. ויש גם שאלה מה הקשר בין ענווה למידת הגבורה. זה דבר טבעי של יצחק או כבר נולד?
הרב: לא תפסתי בדיוק את השאלה.
שאלה מהקהל: אם הוא מוכן לעצור את עצמו, אני חושב שזה קשור עם ענווה. להתבטל.
הרב: טוב. יתכן שאתה מושפע מדברי חסידות. מה שאתה אומר זה חסידות. אז צריך ל. לא, יתכן מאד, זה לא רע אבל צריך לדייק. מידת הענווה שייכת למידת החסד, לא למידת הגבורה. צריך לדייק ונראה את זה אחר כך.
קהל: אברהם איש החסד. שלושת האבות. יצחק איש התפילה ויעקב איש ה...

הרב: כן. אבל זה לא אומר שלא צריך גבורה. אבל כדי להבין את זה צריך לזכור טוב: כל מידה יש בה מימדים של כל המידות האחרות. אז יש גבורה שבחסד. ולכן צריך גבורה שבחסד כדי שהחסד יהיה שלם, כן. מכיון שצריך הרבה אומץ. אבל זה נקרא "גדלות" זה לא נקרא פשוט גבורה. כדי להגיע למידת הענווה, לפי דעתי, רוב הענווים אמתיים זה טבעי אצלם. זה כמין חסד עליון שנולדו ככה, כן. ולכן זה למעלה מהגבורה, כן. תפסתם את מה שאני אמרתי?

קהל: אבל אברהם היה גיבור[1117] כשבחר להילחם עם המלכים.[1118]

הרב: ברור. נכון. גיבור במובן אחר לגמרי. ולכן יש פסוק קשור למה שאתה אומר: "גבר עלינו חסדו".[1119] לכאורה יש סתירה. "**גבר** עלינו **חסדו**". ולכן יש מימד של גבורה בחסד. תפסתם מה שאני אומר. כי אפשר לקשור את זה למה שאומר המדרש על משה רבינו: נולד טוב.[1120] ותראהו כי טוב הוא, כן.[1121] אז נולד עניו. זה קשה מאד להסביר אחרת, כן. כי מי שלא נולד ככה, אז הוא מגיע למידה מסוימת של ענווה, אבל זה לא הענווה שאנחנו מדברים עליו. הענווה האמתית כדי לקבל תורה אמתית. זה מובן? זאת אומרת, זה לא סתם, זה לא לחינם שאמרו כי רק משה רבינו הגיע לאיזה מידה של תלמיד חכם אמיתי. רק דרכו התורה התפשטה בעולם. כשאנחנו לומדים תורה, סתם תורה, אנחנו לומדים תורת משה, כן. אתם זוכרים, היו אפשרויות אחרות לגמרי. ולכן יש וויכוח כבר בגמרא, אבל המהר"ל מביא את זה על הפסוק והקול מ(ת)דבר במובן של מְדַבֵּר.[1122] אתה זוכר את זה?

ייחודו של משה רבינו – תורת משה דווקא

תשובה מהקהל: כן, מדבר אל עצמו.

הרב: הקול הקול. דווקא בדרך חיים, אני אסביר את זה אחר כך, על המשנה: "משה קיבל תורה **מ**סיני", כן.[1123] שאי אפשר לומר שקיבל מהקב"ה. כי הקב"ה מדבר לכל. ונראה את זה מיד אחר כך, גם כן. הקב"ה מדבר לכל. אז לומר שלהקב"ה היה תלמיד מיוחד שהוא משה רבינו, זה בלתי אפשרי כלפי מעלה, כן. ולכן, משה קיבל תורה **מ**סיני. כאילו הקול היה מדבר לעצמו, ומשה קולט, שומע. חוץ מזה, הקב"ה אמר דברים מסוימים למשה בפרט, כן. זה "ויאמר ה' אל משה" דבר זה או דבר אחר. אבל תורה זה פשוט, סתם, מוכן לכל, כן. אחר כך המהר"ל מגיע עד המושג הפקר, כן.[1124] דברי תורה הם הפקר. יש מידה מסוימת, "כל המביא דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם"[1125] ולא אמרו זה חטא או זה לא חטא. אלא מידה מסוימת, מביא גאולה לעולם. זה משהו אחר, כן. ומי שגוזל דברי תורה הוא לא גזל כלום, מכיוון שדברי תורה זה הפקר. אבל זה מידה מגונה. זה לא יפה, כן. הבנתם את זה? אז מה זה תורה הפקר? - נראה גם כן אחר כך. אבל מכל מקום, זה ברור שאלמלא משה רבינו, לא הייתה בידינו התורה הזאת. אפשר לומר, אבל זה הנחה תאורטית, מישהו אחר היה מביא אותנו (לנו) את התורה.

הערה מהקהל: עזרא?[1126]

הרב: עזרא, למשל. אבל זה לא קרה ככה. זה לא קרה ככה. זה דווקא משה. ולכן זה תורת **משה** שאנחנו לומדים. מבינים? גבי עזרא, חשבתי פעם, זה קצת בדיחה: "מאין יבוא עזרי".[1127] "והחוכמה מאין תימצא",[1128] כן. טוב. תפסת את העניין. לא רציתי לדבר על זה, אבל יתכן שנגיע בעוד כמה עניינים, אבל ברור שמידת הענווה זה מחסד עליון. זה משהו אחר לגמרי. ונראה איזה מדרגה המהר"ל מתאר, כן. עניו אמיתי זה לא סתם, כן.

הערה מהקהל: מרחיק את הכבוד.

הרב: כן. וזה לא סתם. ולכן, כן, רק משפט, זה ההבדל: "אנוכי עפר ואפר" – ועולם ומלואו עפר ואפר,[1129] "ונחנו מה" – זה עניין אחר. כן?

שאלה מהקהל: אמרת שמשה עניו והוא נולד ככה. נולד עם נשמה מתוקנת?
הרב: אפשר לומר את זה ככה, כן. משה רבינו זה יוצא מן הכלל. כי לפי המקובלים, הוא לא שייך לעולם של טוב ורע. הוא שייך לעולם שכולו טוב. ולכן הוא לא היה יכול להיות המשיח. זה מובן מה שאני אומר, כן? אם אתם מוסיפים בגימטריא של משה, הגימטריא של אחד שלש עשרה, אז זה המספר של המשיח.[1130] המשיח צריך להוליד, להיוולד, סליחה, מישראל. אחת עשרה, כן. מישראל. מכיוון שהמשיח צריך לתקן את עניין של הנחש הקדמוני, וזה עמוק מאד, כן. ולכן, מכיוון שהדור שלו, לא היה מתאים לאותו תיקון, אז לא נכנס לארץ ישראל. משה רבינו עצמו. אלמלא הדור שלו היה מתאים, זה היה סיפור אחר. אבל זה לא קרה ככה, כן. תפסתם אתהעניין. זה מה שאתה אומר, כן? זה ברור מאד. כשהפסוק אומר "איש הא-לוקים"[1131] – זה פשוטו כמשמעו. הוא חי בעולם שלנו אבל הוא בא מעולם אחר. אפשר להסביר את זה אחרת, כן, זה לא עניין של מילים. מי שאומר שמשה רבינו זה סתם תלמיד חכם – הוא טועה. הוא לא מבין במה המדובר. כן, יש הבדל בין תורה, והודות (ל)משה רבינו יש תורה בידינו. תורה, כפי שאני אמרתי לגבי העניין של התפילה: "וחננו מאיתך חוכמה בינה ודעת" וכן הלאה. וחוכמות בתורה – להתחכם בתורה, אם אפשר לומר את זה ככה (כלומר, יש הבדל בין תורה וחוכמות בתורה). ולכן, כל מי שמגיע להלכה פסוקה, כל מי שמגיע לדבר תורה, פשוטו כמשמעו, לא צריך לומר בשם אומרו. מי אמר את זה? משה רבינו אמר. ולכן אתם זוכרים, מי שלמד קצת גמרא, כשתלמיד אחד היה מחדש חידוש אמיתי אמרו לו: משה, שפיר כאמרת.[1132] אמרו לתלמיד הזה - משה. תפסתם את זה? טוב. ואני פעם למדתי את זה. עכשיו, נותנים שמות לילדים בלי להתחשב בזה. אבל אין אפילו רב אחד בתלמוד שנקרא או משה או אהרון. תפסתם את זה? אין רבי אהרון אומר, אין רבי משה אומר. זה מדרגה אחרת לגמרי, מימד אחר. אף אחד לא העיז לתת לבנו את שם של משה או אהרון, הבנתם? טוב.
שאלה מהקהל (ר' יהודה נקש ז"ל): בעזרת הדוגמה שהבאת מהחסידות, אני רוצה לשאול אם הענווה והזָּכוּת הן היינו הך.
הרב: כן, כן. נכון, נכון, יש קשר. כן, זאת אומרת, אני אספר לכם סיפור במשמעות של הקבלה אבל גם סיפור של החסידים. אולי שמעתם את זה פעם. עשו סקר במשרד החינוך בישראל לפני כמה שנים, כדי לדעת מה הרמה של הידיעות בגאוגרפיה, היסטוריה וכן הלאה. אז הייתה שאלה אחת: למה המים של הכינרת הם מתוקים והמים של ים המלח הם מלוחים? אז תלמיד אחד, ילד קטן, כן, אמר: מכיוון שהכינרת מקבלת את המים ומחזירה אותם וים המלח מקבל ולא מחזיר. ולכן זה נקרא...הבנתם. אז זה קשור למה שאתה אמרת, כן. וזה דומה גם כן למה שאמרתי מקודם -להיות "מעביר שיעור". אבל מכיוון שהוא סתם מעביר, יש שיעור? שיעור במובן הפלסטי, כן. אבל צריך להתקשר לאינסופיות של החוכמה. מי יכול להתקשר? זה הלקח של משה רבינו, מכיוון שהיה עניו באמת. אנחנו חוזרים לאותו נושא: אין גבול למידת הענווה. ולכן כל מה שקוראים ענווה, ענווה, ענווה, זה סתם מידה אחרת. ערך אחר, כן. זה מובן? כן.
שאלה מהקהל: הגמרא אומרת, זה בגיטין בסוף, צריך לעבור כמה תהליכים: טהרה, קדושה, חסידות ובסוף בסוף, ענווה. חוכמה ייראה.[1133]
הרב: יפה. נכון. יש כמה מקורות לזה. וראינו שיש ארבעים ושמונה מידות[1134]
הערה מהקהל: הוא אומר בסוף שהחוכמה היא העקב של הענווה. חוכמת התורה היא העקב של הענווה.
הרב: נכון. ומה שצריך להבין זה איזה טיב של ענווה, איזה סוג של ענווה, זה מה שמסביר המהר"ל. הפשיטות הגמורה, ומה שמוסיף, כי זה התנאי להגיע לשכל, מכיוון שהשכל זה הפשיטות הגמורה. זה מובן? טוב. אז התקדמנו קצת. נתקדם. איפה הגעתי?

המשך קריאה: "אבל הכסף והזהב משנה את המשקv וזהו מפני שאין הכסף והזהב פשוט כמו שהוא פשוט פחות שבכלים ולכך משנה את המשקה. וכך התורה גם כן אינה עומדת אלא במי שדעתו שפלה. כי כאשר דעתו שפלה יש לו מידת הפשיטות ואם אין דעתו שפלה, לא תעמוד עמו התורה השכלית. וכן מה שאמר בסמוך: אי חוכמה מפוארת בכלי מכוער"
זה היה בסיפור שלא למדנו.
הערה מהקהל: רבי יהושע
הרב: אושעיה. זה אשה אחת שפגשה תלמיד חכם שלא היה יפה. אז היא אמרה איזה ברייה מכוערת, כן. אז במקרה הוא היה תלמיד חכם, אז הוא אמר לה תשאלי ליוצר, לבורא שברא אותי. ומתוך הסיפור הזה שבאותה גמרא, המהר"ל מסביר דווקא (ש)החוכמה הכי מפוארת באה בכלי הכי מכוער, כן. ואם אפשר להסביר את זה באופן פילוסופי פשוט, כן, מה זה נשמה? מה זה גוף? נשמה זה החוכמה הכי מפוארת. מה זה הגוף? כל גוף, כן, אז זה אותו נושא, כן. וצריך שהגוף יהיה הכי פשוט כדי ש... כן.
הערה מהקהל: יין בטבעו הוא משקה של מלכים ושומרים יין "במאני דפחרא" בכלים של חרס שהם מכוערים וזולים, ולא בכלים של וזהב. והיא סיפרה את זה לאביה.[1135]
הרב: דווקא, זה אותה סוגיה. ואתה זוכר את זה בעל פה. יפה. זה נקרא זיכרון פשוט.

פסילה בהיסח הדעת

המשך קריאה: "וכן מה שאמר בסמוך אי חוכמה מפוארת(ה) בכלי מכוער, כל עניין זה, כי כל עוד שהאדם יש לו מידת הפשיטות ביותר, ראוי שיקבל השכל הפשוט. וכן, מה שלושה משקין נפסלין בהיסח הדעת, רוצה לומר, המשקה הוא דבר דק מאד, ומפני זה קל להיות נפסל וצריכין שמירה. וכך התורה שהיא אצל האדם ודקות השכל אשר אין לו שייכות אצל האדם אשר הוא בעל גוף גשמי. בהיסח הדעת הוא נפסל ומסתלק מן האדם, ולכך צריכים שמירה ביותר."

טוב , ההקבלה שהוא מסביר פה זה פשוט מאד. זה, איך אומרים, זה עדין מאד, הקשר בין התורה שהיא השכל הפשוט והשכל של האדם, כאדם. וזה יכול להשתנות בלי שום... זה הגדרה של מה שקוראים מין. יש לו איזה מין דבר בקשר לתורה. זה לא התורה עצמה. זה מין משהו. זה בא מהמין שלו. סוף סוף. **המשך קריאה: "ואלו שלושה משקין הן יין חלב ומים. ולכך נמשלת התורה באלו שלושה משקין שהתורה בלולה מן שלושה מידות. ובשביל כך נקראת התורה תליתאי."**
זה ידוע, כן. תורה, נביאים וכתובים, שבט לוי היא השלישית. אתם זוכרים? זה גמרא בשבת.[1136] פה זה חידוש של המהר"ל, כן. הוא מוסיף הסבר לביטוי הזה.
המשך קריאה: "ומידת היין והמים ידוע והחלב ממוצע ביניהם כי החלב מן הדם, כי דם נעכר ונעשה חלב, והבן זה."
מה יש להבין פה? אז אולי בקצרה: יש שלוש(ה) מדרגות באותה ההגדרה של התורה. זה או מים או יין או חלב. והמהר"ל מסביר ששלושה צריכים. כי אנחנו חיים לפי שיטת של המהר"ל, לפי הקטגוריות שלו, בעולם התחתון, בעולם האמצעי וגם בעולם העליון, כן.[1137] לפי המושגים של הקבלה, זה נפש, רוח ונשמה. ולכן, יש התגלות התורה כמים, התגלות התורה כיין, התגלות התורה כחלב. ולכן התורה נמשלת לאלו המשקין בדיוק, לא פחות ולא יותר. אז הנה מה שאני מציע כדי להבין את ההקבלות האלו: מים זה פשט התורה. יין זה סוד התורה, וזה ידוע. כמו שאומר המהר"ל: מים או יין זה ידוע, כן. אתם יודעים את המימרא בגמרא: "נכנס יין יצא סוד".[1138] יין זה קשור לסוד. זה כבר למדנו את זה בפרק הקודם, יין לפני הלחם, יין אחרי הלחם.[1139] יין, זה הצד הנסתר של התורה, שייך לסוד,

לחוכמת הנסתר. מים זה הפשט. וכבר מים הם הפשט ואפשר לתפוס את הפשט בלי עניין של הענווה, ברור, כן.

ארץ זבת חלב ודבש – סגולתה של ארץ ישראל

אז מה זה חלב? ומה המשל שהוא מביא שהחלב בא מן הדם, והדם זה דבר מאוס. אתם זוכרים מה שלמדנו פעם מפי הרב קוק ז״ל, הרב צבי יהודה. אני שמעתי מפיו. יתכן שזה בא מאביו כבר, אבל אני שמעתי מפיו. זה למה ארץ ישראל נמשלה ל״ארץ זבת חלב ודבש״[1140]? אז ההסבר הוא ככה: כי יש כלל בגמרא, שמן הטהור בא רק טהור, מן הטמא בא רק טמא.[1141] אבל יש בארץ ישראל כח של היפוך ההפכים.[1142] מאיפה בא הדבש? מהכי טמא שיש בבעלי חיים, זה הדבורים. זאת אומרת, זה מובן, כן, זה טמא. אז מטמא בא טהור. דבש זה טהור, אולי הכי טהור, כן.

הערה מהקהל: ״דבש וחלב תחת לשונך״[1143]

הרב: נכון. אבל גבי ״ארץ זבת חלב ודבש״. וחלב? אז הגמרא מסבירה: החלב בא מהדם. כל עוד שהעובר הוא במעי אימו, אז הוא אוכל באופן ישיר מהדם של האם. אבל יש איברים שאינם יכולים לסבול את הדם כי זה יותר חזק, מידי, יותר מידי חזק. לכן צריך דרך השדיים של האמא, זה היניקה, כמה חודשים אחרי הלידה, צריך להפוך את הדם לחלב, כדי שהתינוק יכול (יוכל) לסבול את זה. כל עוד שהוא שותה את הדם של האמא, כאילו זה המשכה של העובר במעי אמו. הבנתם את זה? לפי הקבלה, צריך שתים עשרה חודשים, היה צריך שנים עשר חודשים. אבל אחרי שמונה, לא, זה לא שמונה. שבע או תשע או אחת עשרה, כי אם זה שמונה או עשר זה מסוכן, טוב, זה נושא אחר. יש השלמה של חלק מהגוף של התינוק דרך הדם עצמו, ואחר כך הוא ממשיך דרך החלב. אז זה ברור שהחלב בא מהכי טמא, והחלב כחלב, זה הכי טהור. ולכן יש לנו שתי דוגמאות, הדבש והחלב שזה טהור שבא מטמא. זה מובן? טוב. וזה לא רק טהור שבא מטמא. (זה) טמא שנהפך להיות טהור. אז זה סוד החלב פה. אחר כך אני אחזור על המהר״ל. אז היה מסביר את זה ככה, עד כאן. ואני מוסיף קצת, כן: וארץ ישראל יש איזה מין סוד בארץ ישראל: ״וכיפר אדמתו עמו״.[1144] באים טעוני כפרה ואם נקלטים בארץ אז זה הכפרה שלהם. ״וכיפר אדמתו עמו״. זה ארץ שמקבלת יהודים והופכת אותם לישראלים.[1145]

כוחו של הדרש בהפיכת הטמא לטהור

דם - חלב, מן הטמא לטהור. אז זה מה שרומז, אולי יותר מרומז, המהר״ל, בשורה האחרונה.

המשך קריאה: ״כי החלב מן הדם כי דם נעכר ונעשה חלב, והבן זה.״

זאת אומרת, הדם טמא והחלב הוא טהור. אז זה איזה מין רבד של התורה, שיטה בתורה, שהיא יכולה להפוך את הטמא לטהור. אז נחזור לנושא. מים זה ברור, זה הפשט. יין זה הסוד. חלב זה מה?

תשובה מהקהל: תורה של משיח.

הרב: אולי זה יין המשומר?[1146]

תשובה מהקהל: זה לא חלק מהסוד.

הרב: סליחה?

שאלה מהקהל: זה לא חלק מהסוד?
הרב: לא. זה מה שרצה לומר. הוא אמר החלק העליון ואתה אומר חלק. לא, כל זה, זה יין. יש כמה סוגים של יין. יש יין המשומר בענביו משׁשׁת ימי המעשׂה, בראשׁית, כן. אתה זוכר את זה את ההגדרה. לא, איזה מין כח של תורה שהופך את הטמא לטהור.
תשובה מהקהל: השבחת הדם?
הרב: לא, לא הבנתי.
תשובה מהקהל: השבחת הדם
הרב: אה, כן, טוב זה הגדרה של הביטוי. אבל, לא, השאלה שלי היא אחרת. קצת אחרת. המים זה מדרגה אחת של דברי תורה. כשדברי תורה נמשלים למים, זה הפשט של דברי תורה. כשדברי תורה נמשלים ליין, זה הסוד של דברי תורה. כשדברי תורה נמשלים לחלב, איזה סוג של דברי תורה זה?
תשובה מהקהל: דרש או רמז
הרב: יפה. אז זה שאלה זה לא תשובה: דרש או רמז?
תשובה מהקהל: זה פרד"ס.
הרב: נכון, נו? אז לפי דעתי זה הדרש.
תשובה מהקהל: פשט, רמז, דרש, סוד.
הרב: יפה. מצאת. "יגעת ומצאת תאמין".[1147] ורמז זה חלק מהדרש. זה סוג של דרש, רמז. פה יש חידוש, נפלא. זאת אומרת, הכח של הדרש זה להפוך את הדם לחלב. זה מה שהוא מדגיש בזה, כן. זאת אומרת, להפוך את הטמא לטהור. זה הכח של הדרש. טוב, אני אמרתי את זה ברמז...אבל אני מקווה שהבנתם. טוב, אז יש לנו עוד קצת זמן. נמשיך קצת. אין שאלות במה שראינו?
שאלה מהקהל (הרב שרקי): אם אפשר לברר דרש, שלכאורה, עומד קצת בסתירה למה שאמרנו: תלמיד חכם צריך שמינית של שמינית של גאווה.[1148]
הרב: כן, כן. לא, זה אין סתירה. זה נוסף. נוסף למידת הענווה. נוסף למידת הענווה, הוא צריך הרבה מידות. וגם הוא צריך, למשל: יש כמין סתירה – "לא תיקום ולא תיטור"[1149] אבל יש אומרים : "תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר אינו תלמיד חכם,"[1150] כן. אין סתירה. הוא צריך קודם כל להיות עניו. אבל יש מקרים, יש נסיבות שהוא צריך להגיב. ולכן אם אין לו אפשרות להגיב, אינו תלמיד חכם.
הערה מהקהל: לא סתם נוקם ונוטר, כנחש.
הרב: כנחש. יפה. תפסת את העניין? כן. לכן מוסיפים עוד, עוד, הרבה דברים. אבל קודם כל את הענווה הכי הכי פשוטה, זה ברור. הבנתם את ה... אז אולי נוסיף קטע עוד הערב:
המשך קריאה: "ובפרק כיצד מעברין"
במסכת עירובין
המשך קריאה: "אמר רבי אליעזר: מאי דכתיב: לחייו כערוגת הבושם"
אתם מבינים מה זה ערוגת הבושם, כן? ערוגה זה כמו חלק של גינה, כן, עם פרחים שהם נושאים בושם.

תורתו מתקיימת – כתורה

המשך קריאה: "אם האדם משים עצמו כערוגה"
כדשא
המשך קריאה: "שהכל דשים"

דווקא

המשך קריאה: "בה, תורתו מתקיימת. ואם לאו, אין תורתו מתקיימת."

אז פה יש ביטוי שצריך להבין אותו. מה המשמעות של "תורתו מתקיימת"? אולי תעזרו לי להבין או להסביר את זה. מה זה תורה שמתקיימת, תורה שלא מתקיימת? אני מבקש כמה רגעים וחוזר, תחשבו על זה. כפי שאמרנו מקודם – תלמודו מתקיים בידו, תלמודו לא מתקיים בידו. יש לכם רעיון, על זה? אני חוזר על המשפט:

המשך קריאה: "אמר רבי אליעזר מאי דכתיב לחייו כערוגות הבושם? אם אדם משים עצמו כערוגה שהכל דשים בה"

זה הענווה הכי גדולה,

המשך קריאה: "תורתו מתקיימת. ואם לאו, אין תורתו מתקיימת"

מה משמעות הדברים? אין לכם דוגמה מה זה תורה שהתקיימה, תורה שלא התקיימה?

תשובה מהקהל: תורה שמתקיימת זאת אומרת תורה שלא משתכחת.

הרב: זה הסבר אפשרי. אבל זה משהו אחר. היה אומר את זה ככה: אין תורתו משתכחת.

תשובה מהקהל: אמרו שבוולוז'ין, ישיבת מוולוז'ין היו אפיקורסים שלמדו תורה ברפיון. כמו שאמר, למימינים בה סמא דחיי ולמשמאילים בה סמא דמוות.[1151] אלה שלמדו אותה בימין ובחשק, כערוגה, זאת אומרת כשאדם שם את עצמו, משים את עצמו כערוגה שהיא שפלה, שהיא נמוכה, אז תורתו מתקיימת.

הרב: כן, אבל ההסבר שהבאת מוולוז'ין זה הסבר אחר, זה כבר נושא אחר. זה למשל, אמרו גם כן, מי שלמד בלי ברכה תחילה, אין תורתו מתקיימת. זה נושא אחר. זה הסברים אחרים.

תשובה מהקהל: כמו שיעקב אמר ללבן: "בכל כוחי עבדתיך".[1152] עם חשק, עם רצון, "אדם משים עצמו עליה."[1153] "והגית בו יומם ולילה."[1154]

הרב: כן, אבל זה לא השאלה שלי. זה נושאים אחרים. וזה נכון. המהר"ל אומר משהו אחר – מי שאינו עניו, אין תורתו מתקיימת. אז אתה מוסיף, יש עוד סיבות שאין תורתו מתקיימת. אבל פה אנחנו רוצים להבין את המושג מה זה תורה שמתקיימת, תורה שלא מתקיימת.

תשובה מהקהל: אפילו לתפוס הוא לא תפס? כי הכלי שלו יותר מידי קצר.

הרב: לא תפס מה? נאמר, גס.

תשובה מהקהל: התורה השכלית.

הרב: התורה לא מתקיימת, רק דקה. נחזור אליך.

תשובה מהקהל: ניסיתי להבין "והעמידו תלמידים הרבה"[1155] – שיהיו לו תלמידים.

הרב: זה נכון, אבל זה לא שייך. זה נושא אחר. זה חלקי אבל זה נושא אחר.

תשובה מהקהל: זוכה לקיים אותה למעשה.

הרב: מה זה לקיים? אה, למעשה?

תשובה מהקהל: כן.

הרב: יש לך הוכחה שזה ההסבר? אם זה היה מתקיימת למעשה, היה אומר את זה ככה. תשמע, כל פעם, כל יום, סליחה, אנחנו מתפללים: "לשמור, לעשות ולקיים."[1156] אז לעשות ולקיים זה משהו אחר, תפסת? זה עוד מדרגה אחרת. מה זה לקיים?

תשובה מהקהל: אולי יכול להעביר?

הרב: זה ללמד. ללמוד וללמד לשמור ולעשות.

תשובה מהקהל: שמירה??? (אני לא בטוחה ששמעתי טוב 49:03:1) כמו היין.[1157]

הרב: יפה, יפה. זאת אומרת, דברים בהווייתם יהיו. זאת אומרת, זה נקרא קיום. יש הבדל בין "עומד" ו"קיים", כן. זוכרים למשל, למדנו בפרק ראשון של מסכת אבות: "על שלושה דברים העולם עומד" – בהתחלת הפרק.[1158] ואחר כך, על שלושה דברים העולם קיים.[1159]

קיים – שמעתי לנצח. מי אמר לנצח? זה אותו הסבר. לא הייתי אומר לנצח – זה עניין אחר, כי דברי תורה הם נצחיים בלאו הכי, אלא קיום בעולם שלנו. זאת אומרת, הפשט שלך, אולי נדייק קצת, **<u>כתורה</u>**. לא סתם כחוכמת התורה אלא כתורה. כתורה ממש. אין תורתו מתקיימת כתורה במובן שנתנו. לפי דעתי זה הפשט.

שאלה מהקהל: קשורה לשכל הפשוט. לשכליות שהוא פשוט.

הרב: נכון. אפשר להוסיף את זה. אבל זה כבר נושא אחר. זה מתאים. הוא אומר כתורה. יש עוד ביטוי אחר: אין חוכמתו מתקיימת".[1160] זה כבר פרשה אחרת. אבל פה: "אין תורתו מתקיימת" – כתורה. אז נמשיך קצת:

המשך קריאה: "כל הדברים האלו שיהיה התלמיד חכם דומה ומתייחס אל השכל. וזה כי התורה שכלית הוא שכל פשוט. ולפיכך אם האדם משים עצמו כערוגה שהכל דשים בה שהוא בעל ענווה ובזה יש לו מידת הפשיטות, כמו שבארנו. וכאשר הוא כן, יש לו התייחסות אל השכלי, שהוא פשוט ותורתו מתקיימת."

אז אני מוסיף כפי שאמרנו – מתקיימת כתורה. ואני חזרתי הרבה פעמים על הדיוק הזה. יש הבדל בין חוכמה גבי דברי תורה, ודברי תורה עצמם. אתם זוכרים, זה הייתה בדיחה שהייתה ידועה בכל הקהילות. כשרב שאל את הפרנס על איזה נושא אתה צריך לדבר היום, על נישואי תערובת? אז הפרנס אמר לו: לא. יש כל כך הרבה מקרים בקהילה. טוב, על איזה נושא? על הכשרות? לא. יש הרבה שלא אוכלים כשר. על השבת? לא. על מה אני אדבר? תדבר קצת על התורה. אתם מבינים את הנושא. אז לדבר על – זה חוכמה השייכת ל... אבל דברי תורה זה התורה עצמה כתורה. תפסתם את ההבדל?

תורה אמיתית היא תורה שכולם מקבלים ממנה - בישום העולם.

המשך קריאה: "ולאיכא דאמרי כבושם הזה שהכל מתבשמים ממנו."

בגמרא, זה לא בדיוק הגירסה. אין איכא דאמרי, אבל בכל זאת זה אותו רעיון.

המשך קריאה: "כערוגה"

למדנו מה זה. שהכל דשין בו.

המשך קריאה: "הבושם"

אז ככה הוא מסביר:

המשך קריאה: "ולאיכא דאמרי כבושם הזה שהכל מתבשמים ממנו שהשכל משפיע על הכל. והכל מקבלים."

זה תורה אמיתית. זה תורה שכולם מקבלים ממנה.[1161] אם זה תורה מיוחדת לשיטה זו, לכיתה זו, לכת זו, סליחה, לישיבה זו וכן הלאה, כן, אז זה לא התורה הפשוטה, השכלית, האמיתית כתורה. הבנתם את ההבדל? כן. ואני הבאתי הרבה פעמים את היוצא מן הכלל של רש"י. רש"י זה כבר שייך לדברי תורה. דברי רש"י זה כבר כמין פרצוף של דברי תורה. לאו דווקא לבוש. משהו יותר עמוק. כי כולם לומדים מרש"י. כולם. ממש כפי שכולם לומדים מן התורה משהו. אין הרבה מפרשים ככה. יש מפרש שאם שורש הנשמה שלך מתאים לנשמה שלו אתה מבין אותו. אם לא, אתה לא מבין כלום. אבל רש"י, כולם מקבלים מרש"י. זה מובן, כן? זה תורה פשוטה. זה תורה אמיתית. זה נקרא תורה פשוטה במובן של תורה אמיתית. אני שמעתי פעם כשהייתי תלמיד בתלמוד תורה, אני עוד תלמיד, אבל לא באותו תלמוד תורה, שהיו מפרשים את זה ככה: מה זה "בראשית ברא א-לוקים את

השמיים ואת הארץ"? היו מפרשים את המילה "בראשית" – בפירוש רש"י ברא א-לוקים את השמיים ואת הארץ. זה בראשית. טוב.

המשך קריאה: "שהשכל משפיע על הכל והכל מקבלים ממנו ולא יוגבל לו דבר מיוחד, רק הכל מתבשמים. וזה עניין הבושם."

כשהבושם נותן את ריחו, אם אפשר לומר, אז כולם מרוויחים מזה. כולם מריחים את זה. זה מובן? כן. אז שישים את עצמו כהבושם הזה שנותן לכל. מה זה נותן לכל? שהכל יכול לקבל. ולכן הוא לא שם את זה, מין תנאי מיוחד: אם אתה שייך לאנשי שלומנו, אז זה בשבילך, כן, או משהו כזה. הבנתם את העניין וזה חשוב מאד להבין. לכן, תורה אמיתית זה תורה השייכת לכלל. אתם תופסים את הביטוי, כן. תורה שייכת לכלל. אז במשך הדורות ובעיקר בגלות, עד ימינו אנו, היה איזה מין, היה חסר תורה שכזו. הייתה תורה של שיטה זו, תורה של שיטה אחרת. אם אתה שייך לזה. אם אתה שייך לזה אתה תופס, אם לא... אז החידוש של תורת ארץ ישראל זה אותה תורה אבל אחרת לגמרי. זה תורה שייכת לכלל ישראל. וזה ההבדל בין תורת בבל ותורת ארץ ישראל. אתם מבינים את זה, כן.

המשמעות של "תורתו מתקיימת" היא קיום בעולם שלנו

המשך קריאה: "ולפיכך, השכל נמשל למים. כי המים מתפשטים בלא גבול להם. וכמו שיתבאר בסמוך."

כפי שלמדנו כבר.

המשך קריאה: "ולכך, אם תלמיד חכם יש לו מידת השכל שלא יוגבל רק תורתו מתפשט לכל (מתפשטת לכל צריך לומר) והכל מתבשמים ממנו. אז תורתו מתקיימת."

ופה יש לנו חידוש על השאלה שלנו, כן. אבל לפי הגמרא עצמה, שיש שני הסברים: ההסבר הראשון על ערוגת, ואמר תורתו מתקיימת או לא מתקיימת. וההסבר השני, זה על הבושם. ואמר תורתו מתקיימת או לא מתקיימת. לכן אי אפשר לומר שזה או זה או זה. זה שניים בבת אחת. אי אפשר לומר תורתו מתקיימת זה אפשר ללמד, ללמוד ממנו, כפי ששמעתי כבר. זה חלק מן הדברים. ואי אפשר לומר תורתו מתקיימת בשבילו. זה חלק מן הדברים, כן. לכן אני הצעתי את ההסבר כזה, תורתו מתקיימת כתורה. במובן של הקיום של הדברים. דברים בהווייתם יהיו. מבינים את זה, כן?

שאלה מהקהל: זה תורה תמימה?

הרב: זה תורה תמימה, אבל זה דרש, כן. כי "תורה תמימה", הפשט של "תורה תמימה" זה תורה שעוד לא זכינו לה. אני זוכר, הרב הסביר את זה בשם החפץ חיים, על הפסוק "תורת ה' תמימה משיבת נפש."[1162] הפשט הוא אם התורה איננה משיבת נפש זה סימן שאיננה תורה תמימה.[1163] טוב. אבל החפץ חיים, מבינים מה זה? החפץ חיים היה מסביר אחרת. היה מוסיף ככה, הסבר, "תורת ה' תמימה" - איש לא נגע בה. היא תמימה, נשארת תמימה. לא הגענו לזה. תורת ה'. לכן: "כי בתורת ה' חפצו ובתורת**ו** יהגה יומם ולילה."[1164] יש לנו תורתנו[1165] אבל תורת ה' תמימה היא. תפסתם את ההבדל.

המשך קריאה: "ויראה גם כן שלא לבד בעניין התורה כאמר, רק שיהיה לאדם מידת זאת, בכל דבר. כלומר שהוא בעל ענווה מרוצה אל הכל והכל מקבלים מקבלים הנאה ממנו."

זאת אומרת, לא רק שיהיה עניו גבי עניין של התורה, אלא שיהיה עניו סתם. בכל ההתנהלות שלו.

המשך קריאה: "והדבר הזה מתייחס אל השכל שאינו כמו הגשם שהוא מוגבל. ובזה ראוי לתורה. כך פירוש זה ואין צריך לפרש אותו על התורה בלבד."

אני רשמתי משהו בשביל זה, ואני רוצה לזכור את זה. כן. אז זה עוד דיוק על הביטוי של תורתו מתקיימת. זאת אומרת, תורתו מתקיימת בעולם שלנו. כפי שאמרתי כבר אם אני זוכר. כי מי שיש לו אותה מידה אז הוא מקובל גבי הבריות. זאת אומרת, הוא יכול להעביר התורה לבריות, לעולם. ולא תורה לחוד באיזשהי פינה, איך אומרת הגמרא? "מונחת בקרן זווית",[1166] כן והעולם בלי תורה. אלא דרך תלמיד חכם שהוא עניו, התורה קשורה לעולם.

גישה פדגוגית של משה ואהרון

הערה מקהל: ללמוד וללמד
הרב: לא רק "ללמוד וללמד לשמור ולעשות". התורה לא שייכת לעולם שלנו. זה למדנו הרבה פעמים, כן. התורה היא **<u>מן</u>** השמיים. דירת התורה זה בעולם העליון. אבל, כדי שהתורה תתקשר לעולם שלנו, צריך למשל, משה רבינו במידת הענווה שלו. ולכן, התורה מתקיימת, צריך אולי להוסיף את המילה, בעולם שלנו. ולא את המצב שלדאבוננו אנחנו רואים בכמה מקרים שיש תורה בצד אחד והעולם בצד השני. ולכן, רק תלמיד חכם שיש לו מידת הענווה, יכול להיות קשר בין התורה והעולם. זה מובן? זה מה שהוא מוסיף פה. הרבה פעמים אני הסברתי את זה ככה: יש הרבה מאמינים
הערה מהקהל: קשר, גשר.
הרב: יפה, יפה. וזה מידתו גם כן של אהרון. "אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה."[1167] משה רבינו זה המידה לא ההפוכה, אלא המשלימה את זה. **משה רבינו היה מקרב את התורה לבריות ואהרון היה מקרב את הבריות לתורה**. אתם מבינים את ההבדל. ולכן תורת משה ותורת אהרון זה אותה תורה אבל עם אסטרטגיה פדגוגית שונה, נאמר. ומצד אחד צריך ענווה, מצד שני צריך להיות איש שלום. זה מידתו של אהרון, כן. הוא מקרב את הבריות לתורה. ומשה היה מקרב את, אם אפשר לומר את זה ככה, אין לי מקור לזה אבל זה דרש שבנושא, היה מקרב את התורה לבריות. רציתי להוסיף משהו וזה נעלם...
הערה מהקהל: יש הרבה מאמינים...
הרב: אה, כן. יש הרבה מאמינים שהקב"ה ברא הבית כנסת שלהם ואחר כך שם עולם מסביב, כן. והאמת זה ההיפך, שהקב"ה ברא עולם ובעולם צריך בתי כנסת. אבל זה עולם אחר, זה השקפה אחרת לגמרי. אתם מבינים? זה גם הנושא שלנו. מי שיכול לקיים דברי תורה, זאת אומרת להיות אותו גשר, אותו קשר בין האינסופי לתורה שבאה מן העולם העליון – תורה מן השמיים, פשוטו כמשמעו, לעולם שלנו. וזה נקרא קיום. קיום בעולם. זה מובן? טוב. אז נחזור לשיעור, ואין שיעור בעוד שבוע.

שיעור 16

"מורשה קהילת יעקב" – מדוע יעקב ולא אברהם?

הערב נגמור את הפרק. אם אני זוכר הגענו לדף יא', כן, פה למטה. אז הנושא הכללי היה, הנושא הכללי של הפרק היה מידת הענווה, כתנאי להצלחת התלמוד תורה. וראינו כבר כמה מקורות בגמרא בנושא הזה. טוב, זה שייך, אם אתם זוכרים, לנושא קצת יותר כללי שצריך

שלב של דרך ארץ וכשהדרך ארץ מצליח, אז מתחילה התקופה של התורה. ראינו את זה במשך ההיסטוריה, אלפיים שנה תוהו,[1168] עד תקופת אברהם אבינו, תקופת האבות ליתר דיוק, שמתחילה את תקופת התורה, אלפיים שנה תורה, עד חורבן המקדש ואחר כך אלפיים שנה ימות המשיח, זה נראה...

[סוף קלטת]

יעקב אבינו היה מסוגל לקבל את התורה, אלא שהדור שלו לא זכה. ועזרא הסופר היה גם כן מסוגל לקבל את התורה, אלא שמשה קדם אותו.[1169] ואני רוצה רק כהקדמה קצרה להסביר במה המדובר. למה דווקא יעקב אבינו ולא אברהם אבינו? יש הרבה סיבות לזה. עידן התורה מתחיל מהאבות. זאת אומרת, במשפחת אברהם אבינו, זה גמר השלב של הדרך ארץ. זה למדנו הרבה פעמים, כן, אני חושב שזה מספיק ברור. היה צריך אלפיים שנה של מאמץ כדי להגיע להגשמת הערכים של הדרך ארץ.[1170] זה הצליח במשפחה אחת, משפחת אברהם אבינו. ולכן, לא רק הזהות של עם ישראל מתחיל עם אותה משפחה של אברהם העברי, אלא גם התקופה של אפשרות של גילוי התורה כתורה. אלא מה אומרת הגמרא? שדווקא יעקב אבינו היה הזוכה הראשון. ואתם זוכרים את הפסוק: "תורה ציווה לנו משה מורשה קהילת יעקב".[1171] ואפשר לשאול, אני לא מצאתי אותן השאלות דרך המפרשים, אבל זה מן הסתם. אפשר לשאול למה דווקא "מורשה קהילת יעקב" ולא מורשה קהילת אברהם או יצחק למשל? כן. אז התשובה היא לפי ההסבר של המהר"ל בפרק אחר, שהתורה מוגדרת כתורה מן השמיים. זה גם כן למדנו בנושא קצת שונה אבל קשור לעניין שלנו עכשיו, שהתורה איננה טבעית לעולם הזה. זה למדנו בצד אחר, כן. זוכרים את כל הוויכוח שהיה על זה, כן. והיא נקראת מן השמיים. יש עוד פסוק שאומר: "לא בשמיים היא",[1172] אבל היא באה **מן** השמיים. היא נמצאת על הארץ כמתנה - מתן תורה. צריך ללמוד אותה, אבל היא באה מן השמיים. והמהר"ל מסביר את זה שיעקב אבינו הוא איש מידת האמת.[1173] מה זה מידת האמת? זה איחוד כל המידות של הדרך ארץ. דרך אברהם אבינו יש מידה אחת שמצליחה – זה מידת החסד. דרך יצחק אבינו זה מידת הדין, זה ראינו כבר, כן, או מידת הגבורה, כן. ודווקא צריך לחכות את אברהם אבינו (הכוונה ליעקב אבינו) כדי שמידת האמת תתגלה. מידת האמת זה איחוד כל המידות.

הערה מהקהל: יעקב

הרב: מה אמרתי?

תשובה מהקהל: אברהם

תורה של איחוד המידות חייבת להיות מן השמיים

הרב: כן, יעקב כמובן. הפסוק אומר: "תתן אמת ליעקב חסד לאברהם" כאשר, תתן אמת ליעקב, כן, חסד לאברהם, "כאשר נשבעת לאבותינו מימי קדם."[1174] איפה יצחק? דווקא יש רמז דרך השבועה. "כאשר נשבעת לאבותינו". יש פסוק אחר שאומר "ושבועתו ליצחק." איך מתחיל הפסוק?

תשובה מהקהל: אשר כרת את אברהם

הרב: "אשר כרת את אברהם ושבועתו ליצחק ויעמידיה ליעקב לחוק לישראל ברית עולם."[1175] ולכן עניין השבועה זה קשור לעניין של מידת הדין, זה שייך ליצחק, זה ברור, טוב. אז, ישראל רק מתחיל עם מידתו של אברהם אבינו. זה תקופת מעבר, התקופה של

האבות. ואחר כך יש המשך, עם יצחק אבינו. אבל הראשית של ישראל ממש - זה יעקב. וכשמקבל את השם ישראל, אז מתחיל העידן של אפשרות של גילוי התורה. כפי שהגדרתי ואני רוצה להסביר, "תורה מן השמיים." למה? מכיוון שכדי לחקוק (לחוקק), נאמר, חוקה של תורת החסד, לא צריך התגלות מן השמיים. יש מספיק כוחות בשכל האנושי כדי לסדר את החוקה של תורת החסד. תורת מידת החסד. וכן ראינו בהיסטוריה שהרבה זרמים בדתות, הרבה שיטות בהשקפות העולם, יש להם ערך מיוחד. למשל בנצרות – חסד. אז לא צריך תורה מן השמיים. לא צריך התגלות. התגלות של תורה במובן היהודי של המילה. גילוי רצון ה' מלמעלה מהעולם התחתון שלנו. זה קשור למה שאמרתי מקודם. התורה, התורה שלנו איננה טבעית לעולם השפל. היא באה מן השמיים מכיוון שדווקא היא תורה של איחוד המידות. ותורה של איחוד המידות זה למעלה מהשכל האנושי. זה השכל הפשוט לפי ההגדרות של המהר"ל, שזה לא השכל האנושי, הפשיטות של התורה. ואתם זוכרים מה שלמדנו על זה[1176] והמהר"ל חוזר גם כן אחר כך. כמו כן, אם רוצים לסדר חוקה של תורת הדין, תורת מידת הדין, לא צריך גילוי מן השמיים. ויש גם כן זרמים בהיסטוריה שמבססים את כל השקפת עולמם רק על הצדק החברתי, למשל. אז הם לא צריכים תורה מן השמיים. אבל יעקב הוא איש איחוד המידות ולכן התורה האמיתית, שהיא מן השמיים, איחוד המידות, למעלה מהשכל האנושי, שייכת לקהילת יעקב. פשוטו כמשמעו, כן. ואתם זוכרים את ההסבר של המהר"ל על המדרש שמביא רש"י במקרא, בפירושו על המקרא, בפעם הראשונה שהמילה "שמיים" מופיעה במקרא, רש"י מביא כמה מדרשים ואחד מהם זה: אש ומים.[1177] אש זה שייך למידת הדין, מים זה שייך למידת החסד. בשמיים אפשר איחוד של אש ומים, אבל לא בארץ. בארץ במקום שיש מים אין אש.

הערה מהקהל: ניגודים

הרב: ניגודים. האש מסלק את המים ולהיפך. במקום שיש אש אין מים. אבל בשמיים, אולי זה רמז לעננים – "בעב הענן",[1178] יש איחוד של אש ומים ולכן הטל ומטר לברכה. מבינים את העניין. ולכן זה שייך ליעקב דווקא. אבל אני רוצה גם להזכיר את ההסבר של מה פירוש "הדור שלו לא זכה". מי היה הדור שלו? אם נגדיר את הביטוי "הדור שלו לא זכה" – (כ)בני ישראל, אנחנו יודעים שכולם היו צדיקים. מה זאת אומרת לא זכו? לא היה כל כך אהבה ביניהם עד הסוף, כן. אבל אתם זוכרים על הביטוי בפסוק: "ומה נצטדק". מה נדבר ומה נצטדק. כשאחי יוסף אמרו ליוסף: "הא-לוקים מצא את עוון עבדיך".[1179] אז יש נוטריקון במדרש: כולנו נאמנים, אני לא זוכר בדיוק, צדיקים, קדושים וכן הלאה.[1180] אבל אם היו כולם נאמנים, צדיקים, טהורים, מה היה חסר? היה חסר אהבה ביניהם. ולפי מה שאנחנו רואים בהיסטוריה שלנו זה עוד לא השתנה כל כך, כן. כולם צדיקים, כולם נבונים, כולם חכמים, כולם זקנים, כולם אדוקים, כולם דתיים או לא דתיים אבל חסר אהבה ביניהם.

הערה מהקהל: כולם פותחים את פיהם...

חשיבות התרבות האנושית הכללית

הרב: גם בקדושה וגם בטהרה [צחוק בקהל]. ולכן צריך להבין הדור של כל העולם. הדור של העולם כולו. זה נושא חשוב. מספיק לגלות את זה שדווקא בדור מסוים של התרבות האנושית, הייתה יציאת מצריים. גילוי רצון ה' לעולם כולו, דרך ישראל כמובן, אבל זה לעולם כולו, מכיוון שהמצב של הדור היה מתאים לזה. אני רוצה רק להדגיש דבר שאולי לא משגיחים בזה. יש כל כך פרקים על פרעה ועל מצרים ועל תרבות מצרית בתורה עצמה. זאת אומרת, זה שייך לתורה. זה היה הכלי התרבותי של אותו דור, דרך אותו כלי זה היה אפשרי לגלות את התורה. יצאנו ממצריים עם הסגולה לקבל את התורה. ולכן, זה לא סתם. פרעה זה שם של התורה. מי שלמד קצת את הרמזים במדרשים של חוכמת הנסתר יודע שהחכמים

אומרים שפרעה יש איזה רמז לאיזה שם של ניצוץ קודש בקליפות. כן, אני לא רוצה להוסיף יותר מזה, כן. ורציתי להוסיף משהו..., טוב, זה נעלם. ואם כן, כשאומרים: הדור לא זכה, זה לאו דווקא הדור של היהודים, בני ישראל, לא היו יהודים באותה תקופה, אלא הדור כולו, כן. טוב, זה נושא חשוב לפי דעתי, זה מסביר מה קורה בימינו אנו. כשאנחנו שואלים את עצמנו למה לא יכולנו לזכות בזה, לצאת מהגלות לפני התקופה שלנו? כנראה שזה שייך לאותו כלל של זכות הדור. ולאו דווקא הדור של בני ישראל, אלא הדור כולו.[1181] פה זה קשור למשהו שצריך גם כן ללמוד. שיש איזה יחס בין היהודים והגויים. היהודים יש להם הגויים שזוכים בהם, והגויים יש להם היהודים שזוכים בהם. אתם מבינים למה אני מתכוון. זאת אומרת, זה הולך בבת אחת. אם כן, יתכן מאד שמתוך כל האסונות שהיו בדורות שלנו, יש איזה מין זכות מיוחד לתרבות האנושית בכללה, שנתנה אפשרות לגאולת עם ישראל. וזה לא היה אפשרי לפני זה. זה מובן? זאת אומרת, זה לאו דווקא עניין של זכות של ישראל בפני עצמו או עניין של המצב של התרבות של הגויים בפני עצמם. יש קשר. זה קשור. וזה מה שאנחנו לומדים מאותה גמרא בסנהדרין, שהדור של יעקב אבינו לא זכה, אבל הדור של משה רבינו זכה.[1182] ולכן קרה אותו נס. קרה נס מכיוון שבאותו דור היה גם כן הזכות של הדור וגם היה משה רבינו, כן. טוב, עד כאן בנושא הזה. סליחה?

הערה מהקהל: אוכלי המן.[1183]
הרב: לא. זה עם ישראל.
הערה מהקהל: משה רבינו.
הרב: כן, אבל זה דור של עם ישראל. אני מתכוון לזכות של הדור (הכללי). "ושניים להם אוכלי תרומה" אבל זה נושא אחר. טוב, ולכן, אני חוזר להקדמה הקצרה ההיא, היה צריך תהליך של הגשמה של ערכים של הדרך ארץ. וכשזה מצליח, אז אפשר לעסוק בתורה. ולכן זה קרה במשך ההיסטוריה, וזה גם כן הנושא לכל אחד ואחד בזמנו. כל אחד ואחד צריך לעבור דרך אותה ההכנה שהמהר"ל מגדיר אותה כהכנה הכרחית לתלמוד תורה. ועיקר המידות שצריך, המידה העיקרית, נאמר, שצריך להשיג זה מידת הענווה. וכך הוא מתחיל את ההסבר שלו. זה מובן? טוב. אז הוא מביא כמה מקורות מן הגמרא ובפרקים אחרים, מן המדרשים גם כן, כדי להאיר את הנושא שחכמי ישראל היו ערים בדבר. מי שאין לו מידת הענווה, אין תורתו מתקיימת. זה היה הנושא של השיעור הקודם. זוכרים את זה? טוב. ולכן כדאי אולי לחזור על הביטוי הזה. מה זאת אומרת תורתו מתקיימת, או תורתו איננה מתקיימת? כן, יש שאלה?
שאלה מהקהל: יש שתי נקודות, אחת מבחינת הפרט ואחת מבחינת הכלל. **הרב:** קצת בקול רם, כן.
שאלה מהקהל: אתה דיברת על שתי נקודות. התפתחות של כלל, של דור, והתפתחות של פרט. אתה אומר שיש קשר. איפה אתה מוצא את הקשר?
הרב: לא. אני חוזר בקצרה על מה שאני אמרתי. זה לא בדיוק ככה. הייתה התפתחות הסטורית במשך ההיסטוריה, כן, לכלל העולם. קודם כל התקופה של הדרך ארץ, זה אלפיים שנה תוהו, עד שמגיעים למשפחת אברהם אבינו, כן, ואחר כך התקופה של התורה. אז כמו כן, לכל יחיד ויחיד, יש שלב של נאמר, זה ידוע שלפני הבר מצווה הילד הוא בר חינוך.[1184] אז זה שלב ראשון של חינוך. חינוך של מה? של דרך ארץ. ברור שכבר באותו שלב צריך ללמוד את המצוות. ללמוד את התורה. אבל אין חובה מדאורייתא לקיים אותה כמצווה. זה מובן מה שאני אומר? עד גיל הבר מצווה. זה מובן. אז אם הילד מקיים את המצוות לפני גיל הבר מצווה זה לא כמצווה, כצו, כציווי. אלא כחינוך לתורה. יש כמה מצוות שאב מצווה לבנו. אבל האב מצווה, לילד זה השלב של הדרך ארץ. אז בדורות כתיקונן, מגיעים לשעת הבר מצווה, סליחה, לגיל הבר מצווה, עם גמר אותו מאמץ של הערכים של הדרך ארץ. כבר הוא

בר חינוך מושלם. אז מתחיל המצוות שהן הקדושה. זה מובן, כן? אז כמו כן, המהר״ל מסביר שלפני שמגיעים לתלמוד תורה כתלמוד תורה, כדי שהתורה תתקיים, כן, ואחר כך נחזור על הביטוי הזה, צריך כמה ערכים של דרך ארץ. בעיקר ענווה. אז זה מקביל מאד. זה מובן? טוב.

״אנוס על פי הדיבור״ – ירידה לגלות

שאלה מהקהל (ר׳ יהודה נקש ז״ל): יש לי שאלה. יכול להיות שהשאלה צדדית. האם באותה מידה, זה חשוב שכשעם ישראל יצא ממצריים כדי לקבל את התורה, האם באותה מידה

הרב: לא, לא , לא , לא. אני לא אמרתי את זה ככה. לא אמרתי שעם ישראל יצא ממצריים על מנת שיקבל את התורה. לא אמרתי את זה ככה. אמרתי

שאלה מהקהל (ר׳ יהודה נקש ז״ל): הרקע של מצריים הוא שבמידה מסוימת הכשיר את ישראל לקבל את התורה.

הרב: כן. זה משהו אחר.

שאלה מהקהל (ר׳ יהודה נקש ז״ל): מבחינה פרטית, האם באותה מידה חשוב שאברהם יוצא מפדן ארם?

הרב: מאור כשדים, אתה (מתכוון)?. תסביר אולי יותר.

שאלה מהקהל (ר׳ יהודה נקש ז״ל): האם יש אותו רקע חינוכי שהביא אותו להיות העברי?

הרב: אני חושב שאפשר להסביר ככה. זאת אומרת, סוף סוף, מה שהכין אברהם לדרך ארץ שלו, זה היה מתוך אותו תרבות, תרבות של רשעים, כן, זה הפרדוקס, נאמר. תרבות של רשעים, אבל דווקא, מעז יצא מתוק. כמו כן, במצריים, כן. אתם זוכרים, פעם למדנו את זה, על איזה משנה בהגדה של פסח. ״אנוס על פי הדיבור״.[1185] זוכרים את זה? כן. מי היה אנוס על פי הדיבור? יעקב כשירד למצריים, היה אנוס על פי הדיבור. לפי הפשט, זה הדיבור שנאמר לאברהם: ״ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם.״[1186] וזה צריך לקיים את זה. טוב, זה לא קל. למדנו את זה דווקא ביום ראשון בשיעור אחר, כן. הייתה אפשרות שלא יהיה צורך לרדת למצריים. מתי הקב״ה מגלה את הבשורה הרעה ההיא ״ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם״? כשאברהם אבינו אמר: ״במה אדע כי אירשנה.״[1187] אצל אברהם אבינו, זה למדנו בשיעור אחר לגמרי, אצל אברהם אבינו זה לא היה ספק על ההבטחה של הקב״ה. אלא היה התלבטות האם יש בעמו, וזה מתחיל בעצמו, מספיק זכות כדי לזכות בזה. זה לא ספק, שוב, בָאמונה, אלא דווקא זה ענווה יתרה, כן. התלבטות. ואצל אברהם זה מידה טובה, אותה ענווה. אצל צאצאי אברהם זה כבר ספק. איזה ספק? האם באמת הם שייכים לאותו(ה) ארץ. אז כשאברהם שאל: ״במה אדע כי אירשנה.״ אתה מבטיח לי זרע, ואתה מבטיח לי אותה ארץ לאותו זרע, במה אדע כי אירשנה? הוא רצה להיות בטוח, כן. זה מגלה שיש בו איזה מין התלבטות על הזכות של עמו על אותו ארץ. כשזה מתגלה בהיסטוריה, אצל צאצאי אברהם – זה חטא, כן. אז הולכים לגָלוּת כדי לברר את זה. מי חוזר מהגלות? רק מי שמשוכנע שהוא שייך לארץ. וצריך לגָלוּת, מכיוון שאנחנו מדברים על הגָלוּת, את המימדים של הבעיה. זה משהו מופרז, כן. אלפיים שנה היה צריך כדי להיות משוכנע שאי אפשר לחיות חוץ לארץ? אז חוזרים, כן. איזה מין עם יש לנו, כן? וזה ממשיך. כי חלק ניכר מהעם ממשיך באותו ספק, כן. האם מה שאמר הקב״ה זה הארץ שלכם, זה נכון או לא, כן. לאמיתו של דבר, זה מורכב מאד. מאמינים, כן, אבל מביאים תנאים שהתורה לא אמרה. יש הרבה מאמינים שמאמינים שארץ ישראל זה ארץ ישראל. אבל הם אומרים: אולי אנחנו לא זוכים. איפה זה כתוב שצריך לזכות בזה? איפה זה כתוב? וכן הלאה. טוב, זה נושא לגופו. ולכן, אם הספק הזה לא היה מתגלה אצל צאצאי אברהם אבינו, וזה מתגלה כבר בשורש אצל אברהם

עצמו, לא היה צריך את הגלות. הפסוק הזה היה אחר לגמרי. עם אותן אותיות אבל אחר לגמרי', כן.[1188] מכיוון ששוב, מה שאמר לו הקב"ה "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם", זה תשובה למה שאמר אברהם אבינו: "במה אדע כי אירשנה". אם לא היה לו אותה שאלה, לא היה אותה גזירה. זה מובן, כן? טוב. ולכן לא היה צריך להיות באור כשדים. התפקיד שהעברים האלו, העם של אברהם העברי היו עושים באור כשדים, היו עושים את זה מירושלים. "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים"[1189] לא צריך ללכת לגלות כדי להפיץ תורה, כן. כל שכן עכשיו, שיש טלוויזיה, שיש ספרים שיש, טוב, איך אומרים את זה? תקשורת, כן. לא צריך להיות עבדים אצל הגויים כדי לומר אחר כך: "יש לנו משימה בגויים". איזה משימה? אם יש משימה להיות אור לגויים – "כי מציון תצא תורה". אפשר לשלוח משלחות של שליחים, לא של גולים. זה עניין אחר לגמרי. ולכן הסיבה לגלות זה לא אותה גזירה. זה ההיפך – מכיוון שהייתה סיבה לגלות הייתה אותה הגזירה. הבנתם את ה... יפה. ולכן, אפשר להסביר כמו שאתה הסברת אבל לא היה צריך להיות שמה. זה מובן? טוב. יש עוד שאלות? אה כן, אנוס על פי הדיבור. אז זה הפשט, כן. איזה דיבור? "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך" . ראיתי פעם באיזה מפרש[1190] שהוא פירש את זה ככה: ידוע שהקב"ה ברא את עולמו בדברו, כן. דברך ה' נמצא בשמיים. "לעולם ה' דברך ניצב בשמיים."[1191] אז מאז בריאת העולם, הדיבור של ה' הוא בגלות בעולם והוא צריך גאולה. ולכן הדיבור שהיה בתוך מצריים הוא שהכריח את יעקב לרדת למצריים כדי לגאול אותו. אנוס על פי הדיבור שהיה בקליפות של מצריים, כן. ולכן זה...

שאלה מקהל: בגלל יוסף או בגלל המצרים?

בכל יציאה מגלות מתגלה פן אחר של התורה

הרב: לא, לא לא זה אותו דבר. ומכיוון שהיה צריך לרדת, יוסף הקדים. זה ההיפך, כן. ומה שרציתי לומר זה מאפיין מאד. כל עוד שמשה רבינו לא יצא ממצריים, היה ערל שפתיים.[1192] מיד כשיצא ממצריים, "על פי החירות",[1193] "על פי החירות" אז הוא המְדַבֵּר. הדיבור היה כלוא במצריים. היה צריך להוציא אותו ממצריים. אז התורה יצאה ממצריים. יפה? הבנתם? טוב. זה ההסבר ששייך גם כן להסבר אחר של הפרי צדיק. אתם יודעים את הפירוש של הפרי צדיק על התורה, כן. זה הרב צדוק מלובלין, חכם גדול מאד. והוא הסביר את זה בהתחלת פירושו בספר שמות. שבזכות השבטים קיבלנו את התורה שבכתב, דווקא בתקופת יציאת מצריים.[1194] כשעם ישראל יצא ממצריים אז התורה

שבכתב ניתנה לכל העם. כשיצא מגלות בבל, זה התורה שבעל פה ניתנה לכל העם. וכשנצא מאדום, זה תורת הנסתר שתינתן לכל העם. זה מבוסס על אחד מפרקים של תיקוני זוהר, כן. יש מארי תורה, מארי מקרא, סליחה. מארי מקרא, מארי משנה, מארי קבלה.[1195] אז <u>חכמי</u> ישראל היו מסוגלים כבר של אותו דור של יציאת מצריים, גם לתורה שבכתב, גם לתורה בשעל פה וגם לחוכמת הנסתר. אבל התורה <u>שבכתב</u> ניתנה לכל העם בגלוי. מתן תורה. רק ביציאת שיבת ציון, ביציאת גלות בבל, התורה <u>שבעל פה</u> ניתנה לכל העם. חכמי ישראל היו קשורים לתורה שבעל פה עוד לפני גלות בבל, כן. ואז, עכשיו זה השלב השלישי ואי אפשר לא לגלות את זה. שגילוי <u>סתרי תורה</u> וגאולה של הגלות האחרון, זה אותו עניין. זה במקביל, כן. אז כמובן שקליפה קודמת לפרי. יש הרבה חוגים שקוראים לעצמם מחקר לחוכמת הקבלה או משהו כזה, כן. הרבה ספרים שיוצאים מהאוניברסיטה, אבל זה שייך. זה קליפה שקודמת לפרי, אבל זה שייך.[1196] זה התקופה. יש איזה מין התפוצצות של גילוי סתרי תורה, דווקא בסוף, בשעת, בתקופת סיום גלות אדום. זה אי אפשר לא לראות את זה, כן. אז, זה אותו דבר. לא היה מוכרח להיות בגלות בבבל. לא היה מוכרח להיות בגלות באדום. אם

הסיבה של הגלות באה, אז הולכים לגלות. אבל אותו תפקיד היה אפשר לעשות מירושלים. ולכן אין סתירה בדברי הנביאים שאומרים, אור לגויים מציון ובדברי הנביאים שאומרים גלות. למה? מכיוון שיש תפקיד, אבל לא צריך להיות בגלות. לגלות יש סיבות מסוימות, זה לא התפקיד של עם ישראל. זה לא המשימה להפיץ את האמת. זה מובן? טוב, גמרנו עם הנושא. ואני יודע שאתם שומעים או אתם קוראים דברים הפוכים, כן. אבל פשוט צריך לשאול מי שאומר או מי שכותב דברים הפוכים, מאיפה לקח את זה? שהיה מוכרח (לצאת לגלות) כן. איפה זה כתוב. אם זה "ידוע תדע", הסברנו כבר. "ידוע תדע" בא כתשובה ל"במה אדע?". טוב. אז פה אנחנו מגיעים לסוגיה מסוימת במסכת עירובין, זה בדף הראשון, כן, של השיעור הקודם.

שאלה מהקהל: העניין הזה של אברהם של ידוע תדע, זה נדמה כמו "אבות אכלו בוסר ושיני בנים תקהינה".[1197] אברהם עשה את זה, אמר את זה, והתשובה "כי גר יהיה זרעך" – "שיני בנים תקהינה."

ענווה אצל אברהם, ספק אצל בניו

הרב: טוב, אז רק בקצרה. כבר המהר"ל הסביר את זה בנצח ישראל. לא סליחה, בגבורות ה',[1198] ורמזתי בקצרה כבר מקודם. אצל אברהם זה לא היה חטא. זה מידה טובה. זה כפי שהגדרתי, אפשר להגדיר בצורה אחרת: ענווה יתרה. "במה אדע כי אירשנה." אולי אין לי מספיק זכות. זה הכוונה של אברהם. לא שהוא מטיל ספק בהבטחה של הקב"ה. לא שמטיל ספק בהגדרה של הקב"ה – זה הארץ שלכם. אלא אולי אין בי מספיק זכות. ביתר דיוק, אולי לא יהיה מספיק זכות בצאצאי, כן. ולכן המהר"ל מסביר את זה, כשהנטייה לאותו ספק תתגלה אצל צאצאי אברהם, אז יש צורך ללכת לגלות. ולכן העונש, זה העונש על הבנים, לא על אברהם. וברור שאברהם לא ירד לגלות. אם הוא היה אחראי לאותו חטא כחטא, הגלות היה מתחיל איתו.

שאלה מהקהל: אולי אברהם אילו ידע שדבריו היו לבטח נכתבים בתורת משה, היה בספק אם לומר בכלל.

הרב: לא, לא הבנתי.

שאלה מהקהל: לו ידע שדבריו ייכתבו, דבריו שנאמרו מפיו, שיצאו מפיו, לו ידע שאם ייכתבו בתורת משה, ספק אם היה אומרם בכלל.

הרב: יפה. אבל לא מכיון שזה היה צריך להיות כתוב בתורת משה, אברהם אמר. הבנתי. אז פה יש לנו עוד מאמר על אותה מידת הענווה. והמהר"ל מעמיק מסוגיה לסוגיה, את ה...נאמר, את הגודל של הענווה, את העומק של הטענה. אז:

המשך קריאה: "אמר רבי אליעזר: מאי דכתיב: "לחייו כערוגת הבושם"

למדנו את זה כבר? אה, למדנו את זה. אז נמשיך בסוגיה האחרונה. טוב, בפרק הנודר, פה, ביא', אבל בעמוד האחרון.

המשך קריאה: "מאי דכתיב וממדבר מתנה וממתנה נחליאל ומנחליאל במות?"[1199]

זה נמצא בפרק כא' בבמדבר. זה במסעות של ישראל במדבר. זה שמות של אותם המסעות. אז הגמרא דורשת את השמות האלו.

וממדבר מתנה – יעשה עצמו הפקר כמדבר

המשך קריאה: "ואומר כיוון שעושה אדם את עצמו כמדבר שהוא מופקר לכל"

וצריך לציין את ההסבר של ההמהר"ל "מופקר לכל".

המשך קריאה: "ניתנה לו התורה במתנה, שנאמר וממדבר מתנה."

זאת אומרת, כדי לזכות במתן תורה, בתורה כמתנה, צריך לעשות את עצמו כמדבר.[1200] מה זה מדבר? מסביר המהר"ל – מופקר. צריך להיות הפקר לכל. אחר כך הוא יסביר עוד יותר. אז אתם זוכרים' כבר למדנו בקטעים הקודמים, זה לא סתם ענווה בין שאר מידות, ענווה מוגבלת, ענווה לפי הדרך האמצעי של הרמב"ם למשל. זוכרים שרמזנו לזה.[1201] אלא צריך ענווה מוכרחת, מוחלטת. שיעשה את עצמו כהפקר לכל. פה יש לנו הגדרה של מידות של תלמיד חכם שזה נדיר מאד בימינו. זה באמת נדיר מאד. אז זה לא אומר שתלמידי חכמים שאין להם ענווה כל כך מוחלטת איננם תלמידי חכמים, אין בידם תורה. אבל לפי מה שראינו, מה אומרת הגמרא: "תלמודו לא מתקיים בידו". תלמידו לא מתקיים, כן. אז אולי כדאי כבר להסביר את זה. מה זה תלמודו מתקיים, תורתו מתקיימת או לא מתקיימת? לא זוכר אם כבר דייקנו בזה בשיעור שעבר. יש הבדל בין תורה ותורה שיש לה קיום. אני רוצה אולי להסביר את זה באופן פשוט מאד. כל עוד שאומרים דבר בשם אומרו, זה סימן שאותו דבר לא הגיע להיות סתם דבר תורה. ולכן צריך להגדיר אותו ולצטט אותו בשם אומרו, כדי להבין אותו בדיוק, כן. מכיוון שזה תלוי מי אמר מה. אותו דבר, אם זה חכם אחד שאמר אותו או חכם אחר, אי אפשר להבין באופן שווה מכיוון שצריך להבין הדבר המסוים הזה לפי השיטה של מי שאמר את זה. זה מובן? אבל כשהדבר הגיע למדרגה של סתם תורה, לא צריך לצטט את זה. זה סתם תורה. זה מדרגה יותר גבוהה. אז זה הסבר אפשרי (ל)מה זה תורה שמתקיימת כתורה. אולי אם אני זוכר, מישהו אמר לנצח. אה, נכון, כן. אבל זאת אומרת, השיטה של אותו חכם תתקיים כתורה לנצח ולאו דווקא שדעת יחיד, כמו דעת יחיד, שזה דבר תורה. "אלו ואלו דברי א-לוקים חיים". אבל זה לא "סתם תורה". זוכרים את זה? טוב. אפשר, לפי דעתי, אפשר להסביר את זה ככה. שוב, תורה שמתקיימת כתורה. זה מה שקרה למשה רבינו. סתם תורה זה משה רבינו. סתם משנה זה ...

תשובה מהקהל: רבי יהודה הנשיא

הרב: רבי מאיר.[1202] ברור. סתם גמרא? אני לא יודע. יתכן שיש דבר כזה, סתם גמרא. צריך לחפש. יתכן שיש דבר כזה. אבל סתם משנה, זה ידוע. וסתם קבלה?

תשובה מהקהל: האר"י

הרב: זה תלמידי האר"י אומרים את זה. גם רבי שמעון. יש גם כן שאר, תנאים אחרים, כן. טוב. זה נושא לגופו. אז הנה:

המשך קריאה: "וממדבר מתנה. שישים את עצמו כמדבר."

מה זאת אומרת כמדבר? הפקר. זאת אומרת זה איזה גודל של הענווה, עמקות של ענווה שהוא רואה את עצמו כשייך לכל בלי שום הבדל. מופקר, כן. אז תורתו מתקיימת מכיוון שעיקר התורה זה חוכמה ששייכת לכל. מכיוון שזה רצון ה' שברא את הכל. ולכן אי אפשר לומר דבר תורה, כתורה בשיטה מסוימת ששייכת רק למין מיוחד של בני אדם. לסוג מיוחד של בני אדם.

שאלה מהקהל: מה זה המושג של: "אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה"?[1203]

הרב: כן, זה שייך גם כן. זה אותו ביטוי.

שאלה מהקהל: זה אותו דבר?

הרב: כן, זה אותו דבר. מי שממית עצמו עליה, זה מימד של אותו מאמץ להגיע למדבר, כן. להפקר לכל. זאת אומרת – שממית את העצם שלו בשביל התורה. פה יש קצת דיוק, אם תפסתם את זה, כן. כל אחד יש לו עצם שלו – אני עצמי, כן. אז שימית את זה כדי שהתורה תהיה תורה אמיתית. זאת אומרת

הערה מהקהל: הקרבה טוטאלית
הרב: של האגו שלו. של האנוכיות שלו, כן. וזה עניין של מי שרודף כבוד. אז הוא יוצא מכלל ה...זה ברור, כן? טוב, אז הוא ממשיך:
המשך קריאה: "וכיוון שניתנה לו, נחלו אל. שנאמר: וממתנה נחליאל" וכיוון שנחלו אל, עולה לגדולה. שנאמר: "ומנחליאל במות" ואם הגביה את עצמו, הקב"ה משפילו. שנאמר: "ומבמות הגיא."
יפה.
המשך קריאה: "ולא עוד אלא ששורשין אותו בקרקע שנאמר: ונשקפה על פני ישימון". ואם חוזר בו, הקב"ה מגביהו שנאמר: "כל גיא יינשא"
זה הגמרא בעירובין.[1204] אז נבדוק עכשיו מיד את ההסבר של המהר"ל.
המשך קריאה: "פירוש דבר זה כמו שהתבאר לפני זה כי אין התורה שייכת רק אל מי שאין לו גאווה והכל שווה אצלו"
זה הגדרה יפה של ענווה – "הכל שווה אצלו". יש משהו דומה גם כן במשנה: "מכל מלמדי", על הפסוק: "מכל מלמדי השכלתי".[1205] "איזהו חכם? הלומד מכל אדם."[1206] אפשר להוסיף פה מה שהמהר"ל מסביר – איזהו חכם? המלמד לכל אדם. הבנתם את הגמרא.
המשך קריאה: "ולזה ראוי התורה. ועוד, כי התורה גם כן, היא הפקר לעולם"
ופה צריך לציין, זה שוב חידוש של המהר"ל. וזה הולך לפי מה שאמרנו כבר, התורה איננה טבעית לעולם שלנו. היא מעולם אחר. ולכן היא הפקר בהקשר לעולם שלנו, ומיד הוא מסביר את זה.
המשך קריאה: "ולכך אין מתייחס את התורה כי אם מי שהוא הפקר גם כן כמו שהיא התורה. ומה שהוא הפקר לפי שתורה אינה מן העולם הזה רק מעולם העליון."
וזה ברור. מה שרציתי לציין, זה ברור מאד לפני שיטת המהר"ל. כי התורה באה מן השמיים וכמו שהשמיים הם הפקר לעולם, כולם זוכים בשמיים, כן, אז כמו כו, התורה היא הפקר לעולם. כולם צריכים לזכות בתורה. ולכן מי שמעמיד את עצמו כבעל התורה, אינו שייך לאותה תורה. זה מובן? זה יש הבדל בין התורה כחוכמה והתורה כתורה, כן. אפשר להגדיר חוכמה של דברי תורה כשאר החוכמות.
הערה מהקהל: רק את התורה?????10:40 התורה בלבד, כתר מלכות – דוד, כתר כהונה - אהרון.
הרב: יפה. זה קשור. יפה מאד. אז אני ממשיך. שבעל חוכמה יש לו איזה בעלות על החוכמה שלו, כן. אבל בעל תורה אין לו בעלות על התורה שלו, כי התורה היא הפקר לכל. ומי שלא מגיע לאותה מעלה של ענווה, הוא לא מסוגל לאותה תורה, שתתקיים כסתם תורה. זה מובן? טוב, אז נמשיך.
המשך קריאה: "ולכך התורה היא אל הכל בשווה ואין לאחד חלק יותר מאחר. והכל הוא מצד הפשיטות של התורה."
הפשיטות והשייכות לכל זה כבר מקביל. רק דבר הכי פשוט הוא בא מהבורא. מכיוון שהבורא ברא את הכל ולכן כשמגלה רצונו, הוא מגלה רצונו לכל. וזה אותו הסבר. יש דבר דומה מאד בקבלה. רק אני ארמוז את זה בקצרה למי שכבר קצת בקיא בזה. יש שני סוגים של עולמות. יש העולם שחכמי הקבלה מגדירים כעולם העיגולים, וזה שווה לכל. ויש עולם של קו היושר, כל אחד זוכה במדרגה שלו. ולכן חכמי הקבלה מצטטים את הביטוי של הגמרא. כי יש שני מצבים של ההוויה בעולם. אולי אני מעדיף לומר "יש" בעולם. אז הסוג אחד של היש הוא שווה לכל. "מביצי כינים עד קרני ראמים"[1207] – נמצאים. אז, אותו יש, שנותן את המציאות לכל, הוא שווה לכל. אבל יש מימד אחר, כל אחד במדרגה שלו. אז התורה היא שייכת דווקא לאותם העולמות שהם שווים לכל. זה מובן? מצד הפשיטות

שלהם. אולי קצת, עוד קצת דיוק. הצורה של הספירות דעיגולים היא עגולה. פשוטו כמשמעו. זה פשיטות גמורה. הצורה של קו היושר זה כבר זוויות. יש כבר מדרגות. יש כבר כל אחד זוכה במדרגה שלו. אבל הפשיטות הגמורה היא שייכת לכל. ולכן אפשר לומר את זה ככה, אני לא מצאתי מקור לזה, ולכן אני אומר רק דרך אגב, יש "תורה דעיגולים" ויש "תורה דקו היושר". תורה דקו היושר צריך לומר בשם אומרו. ומי שאומר בשם אומרו מביא גאולה לעולם. וזה שייך לקו היושר. אבל תורה דעיגולים, זה סתם תורה ונקראת בשמו של משה, כן. ומי שקצת בקיא בעניין של חיי משה מבין שזה צורת הפשיטות הגמורה, שחי מאה ועשרים שנה[1208] זה הפשיטות הגמורה ושייך לאותו נושא. אז נמשיך.

המשך קריאה: "לפיכך, כאשר הוא עושה עצמו הפקר לכל, ויש בו מידת הפשיטות, ראוי אליו התורה שהיא הפקר"

בלשון שיטת הרב קוק זכרונו לברכה יש לנו מושג אחר. הוא משתמש במושג של "תורה כללית".[1209] תורה לכלל ישראל. ואני רוצה רק להדגיש כמה נקודות בזה. מה המצב של לימוד תורה בעם ישראל בימינו אנו? יש הרבה שיטות. וברור שאלו ואלו דברי א-לוקים חיים.[1210] אבל שעד התקופה של התורה של ארץ ישראל דרך הרב קוק, לא הייתה תורה של כלל ישראל. זה חידוש שחידש הרב קוק. תורה לכלל ישראל ולא תורה לסוג זה של אנשי שלומינו. לסוג זה, למין זה של שיטה מיוחדת. שוב אני מדגיש, אני לא אומר שצריך לשלול איזשהי שיטה של תורה, של איזשהי ישיבה, של איזשהי בית המדרש. אלו ואלו דברי א-לוקים חיים. אבל זה שייך לשבט מיוחד, לקהילה מיוחדת, לשורש נשמה מיוחד, כן. תורה לכלל ישראל לא הייתה בגלות. זה תורה ארץ ישראלית, שהיא תורה לכלל העם. זה מובן? וזה נושא חשוב כדי להבין את המצב, רק דקה. ולכן זה שייך גם כן לנושא, אני לא רוצה להגזים, אבל זה ההגדרה של הענווה. בשיטות האלו, אולי אולי, אני לא יודע, הענווה היא לא במקומה, כן. צריך ענווה פשוטה כדי שהתורה תהיה תורה של כלל ישראל. כן, מה רצית? רק דקה.

שאלה מהקהל: אותה תורה כללית שהגויים יש להם זיקה לזה?

הרב: כן, כן. אפשר להוסיף את זה. ברור, ברור. זה עניין של הגיור. כשגוי בא להתגייר לאיזה שיטה של יהודים צריך לגייר אותו? אין לזה משמעות. צריך גיור לכלל ישראל ולא לבית מדרש זה או אחר. זה מובן, כן? ולכן, אני רוצה רק, <u>זה בדיחה</u>, כן, אין גרים אמיתיים אלא הגרים של מרכז הרב, נקודה. [צחוק בקהל] וזה לא לחינם שזה נקרא "מרכז". טוב, לא אמרתי שהגרים האחרים איננם כשרים. כשרים לא אמרתי. כן [צחוק בקהל] מה רצית לשאול?

שאלה מהקהל: יש להבדיל בין פשיטות ובין תורה כללית

שאלה מהקהל: ברור. זה מושג אחר אבל זה מקביל מאד. רק...

[הפסקה בקלטת]

היה קו דרך המלך, שעבר דרך כל ההיסטוריה שלנו, של תורה כללית ולפי השיטה שאנחנו למדנו אצל הרב קוק, זה מתחיל בדורות האחרונים, ביהודה הלוי, הריה"ל, רבינו יהודה הלוי וזה ממשיך במהר"ל, וכל הגדולים האלו, של פרי צדיק, השל"ה וכן הלאה. אבל בעיקר זה הכוזרי, המהר"ל וכן הלאה ומיד מגיעים להסבר של הרב קוק עצמו. אני רוצה להסביר את דעתי. זה רק אצלם שאנחנו מוצאים לא רק תורה של הלכה, של חוכמת ההלכה, שמביא לשולחן ערוך. שולחן ערוך אמיתי. אף על פי שיש כמה שיטות של שולחן ערוך. טוב, כל שולחן ערוך הוא שולחן ערוך. אנחנו צריכים שולחן ערוך לכלל ישראל גם כן. עוד לא הגענו לזה. אבל, מה שגילה הרב קוק באותו דרך המלך, כמו שמגדיר אותו, לא רק תורה גבי צרכי

ההלכה, אלא תורה שמסבירה את ההיסטוריה של עם ישראל לפי הדורות, עד ימינו אנו. זה אנחנו לא מוצאים רק באותו שביל הזהב שעובר דרך הכוזרי עד הרב קוק. ואם אתם רוצים, אני יכול להרחיב את ההגדרה, כן. מכיוון שכשאנחנו פותחים את ספר תורה יש שני חלקים. הסיפורים שמסבירים ההיסטוריה של העולם דרך עם ישראל, מהר מאד, לפי הנבואה לפי רצון הבורא, כן. זה לא סתם ספר של היסטוריה. "זה ספר תולדות אדם"[1211] - לפי רצון הבורא. ובתוך אותו ספר, יש מצוות, יש הלכות. כמו כן, בגמרא, יש אגדה ויש הלכה, כן. אז בכל השיטות האלו שאני מגדיר אותן כשיטות מיוחדות, אמיתיות אבל מיוחדות, יש הרבה הלכה ואולי רק הלכה. אין שום רמז לכל החלק הזה של תורה, שזה גופא תורה, שזה הסבר ההיסטוריה לפי הבורא, כן. אנחנו מוצאים את זה רק אצל הריה"ל, אצל המהר"ל וסוף סוף אצל הרב קוק. לפי התקופות. אולי אני ארחיב קצת את העניין, אם זה מספיק ברור, כן. ולכן מה שאני רוצה להגדיר כתורה שייכת לכלל זה לאו דווקא עניין של סוג של שולחן ערוך, כן, גם זלה יש צורך. שולחן ערוך לכל עם ישראל. אלא, תורה ששייכת לעם ישראל כעם עם ההיסטוריה שלו. אי אפשר להמשיך הרבה זמן ככה. יש תשובות לכל. לדיוק של כשרות זה, לדיוק עניין של שבת זה, תחום עירוב, תחום... טוב. יש תשובות מיוחדות.

הערה מהקהל: לקולא ולחומרא

הרב: לקולא ולחומרא. אבל לשאלות גדולות של ההיסטוריה, האם למשל, אנחנו חיים בתקופה של גלות, צריך להיות בגלות. האם אנחנו חיים בתקופה של גאולה, צריך להיות בישראל? אין תשובה. ואומרים "שיקול דעת". שיקול דעת של יחיד. אז הרב הגדול, פלוני אלמוני, יש לו תשובה מן התורה כדי לדעת אם הכנף של העוף כשר או טמא, כן. אבל כדי לדעת אם זה כשר לחיות בחו"ל או לחיות בארץ ישראל, שיקול דעת, אין תורה! זה אסון, כן. ויש עוד שאלות. לאו דווקא השאלה הציונית ההיא, כן. ולכן תורה גבי הכלל, היא צריכה לקחת בחשבון מה זה תורה. ספר תורה זה לא סתם תרי"ג מצוות. זה כל המקרא. זה נקרא תורה. ואם אתם חוזרים על ההקדמה של הרמב"ן לפירושו על התורה,[1212] הוא מביא קטע ממסכת ברכות[1213] שמה זה תורה, במלוא המובן? זה הסיפורים שיש במקרא. כי המצוות זה משנה. זה כבר משהו אחר. זוכרים את הקטע הזה, של הרמב"ן? והוא מביא אם אני זוכר מימרא של ריש לקיש, לא, רבי יהושע בן לוי, סליחה, במסכת ברכות.

רמת התגלות בעולם וביטויה באומות ובישראל

ואז מה קרה? בתקופה, אם זה עד כאן מספיק ברור אז אני אמשיך קצת להתחיל את העניין. בתקופה הראשונה, של התגלות התורה, מה היה במקביל בעולם הגדול? וזה קשור למה שאמרנו – הזכות של הדור. אצלנו, היה המקרא, אצל הגויים, היה המיתולוגיה, כן. זו הייתה תקופה של התגלות, אם יש נבואה, יש נבואה לכל. אז כל עם קיבל איך שקיבל. הם קיבלו דרך הטומאה, קיבלו מה שקיבלו. זה חוכמה טמאה. חוכמה, אבל טמאה. זה תקופת המקרא, מי היה המורה של התורה? זה משה רבינו, כן. אחר כך אנחנו מגיעים לתקופה של אחרי סיום הנבואה. זה תקופה, בקבלה זה תקופת הזוהר, או ספר יצירה. לאו דווקא ספר יצירה, ספר הבהיר ועוד כמה ספרים פחות ידועים. ופה מתחיל העידן של הפילוסופיה אצל הגויים. מיד אחרי סיום תקופת הנבואה. הפילוסופים הראשונים מתחילים לדבר כשהנבואה מסתיימת בישראל, כן. אז התקופה של אחרי הנבואה בישראל זה המשנה. בחוכמת התורה, התנאים הגדולים שהיו חכמי קבלה. אחר כך, ושמה המורה של התורה היה רבי שמעון בר יוחאי וחבריו. וחבריו, אבל רבי שמעון בר יוחאי. זה ברור? ומהר מאד אנחנו מגיעים לתקופה אחרת. זה התקופה של הקבלה הספרדית, שהיא מקבילה לתקופה של סיום הפילוסופיה המטאפיסית אצל הגויים. והמורה בסוף התקופה ההיא, האר"י דווקא, שמסיים את כל התקופה ההיא.[1214] אחר כך אצל הגויים, זה גילוי הפסיכולוגיה. וזה

תקופת החסידות בישראל, בעם ישראל. וה״משה רבינו״ היה הבעל שם טוב.[1215] ואחר כך אנחנו מגיעים לתקופה שבתרבות הכללית מגלים את הסוציולוגיה ולאו דווקא הפסיכולוגיה. במקביל בעם ישראל, אנחנו צריכים תורה לעם כעם, כחברה, כמדינה. זה גאולה. אז פה, באה תורת הרב קוק.[1216] לכן אני הסברתי את זה ככה. זה מובן? אז זה ההגדרה של מה זה תורה לכלל. ושוב, זה לא אומר שכל שאר חכמי ישראל אינם חכמי ישראל. ברור שהם חכמי ישראל. ״אלו ואלו דברי א-לוקים חיים.״ אבל בריבוי המדרגות של קו היושר, בריבוי הפינות, בריבוי השיטות, בריבוי הפָּלָגה, כן, סוף סוף. ויש, וכל אחד בונה במה לעצמו. אבל הגענו לאיזשהי תקופה שהיה חסר דווקא תורת הכלל. זה מה שרציתי להגיד. טוב, מה שהמהר״ל מגדיר כ״התורה הפשוטה״. שייכת לכל. אז כלל לכל - זה קשור. מה רצית לשאול?

שאלה מהקהל: התקופה של הסוף של הנבואה, זה היה לפני זה?
הרב: לפני מה?
שאלה מהקהל: אמרת לפני המשנה?
הרב: סוף תקופת הנבואה זה התחלת המשנה. התנאים היו התלמידים של נביאים אחרונים. זה ברור. ובעולם המערבי, זה התחלה של הפילוסופיה אחרי המיתולוגיה, ובעולם המזרחי, זה ההתחלה של המיסטיקה, כן. בישראל, זה היהדות. זאת אומרת, חוכמת הנבואה. החוכמה של הנבואה. ומכיוון שאומות העולם קבלו מה שקבלו דרך הטומאה, מהר מאד, לא הבינו מה שקבלו. ואז התחילה הפילוסופיה. לכן אני רגיל לומר שאין פילוסופיה יהודית, במובן היווני של המילה פילוסופיה, כן. כי פילוסופיה זה לא מכלול של מחשבות עמוקות, כן. פילוסופיה זה חוכמה מיוחדת שמתחילה בשלילת הנבואה. כך זה התחיל ביוון – בשלילת הנבואה.

מהו פילוסוף?

אתם זוכרים אולי למדנו את זה פעם, יש במסכת שבת, פירוש של רש״י על המילה פילוסוף. אז רש״י מסביר, מה זה פילוסוף? מין.[1217] ותוספות מעירים שמה שבמסכת אחרת, במסכת עבודה זרה, רש״י מסביר ״פילוסוף״ – מחכמי אומות העולם. יש סתירה כאילו. ואני לא מצאתי הסבר לסתירה ההיא, אבל אני מציע לכם הסבר. במסכת שבת, מדובר בפרק ״כל כתבי הקודש״. הלימוד שמה באותו פרק זה איזה ספר אפשר להגדיר כנבואה אמיתית. ״כתבי הקודש״. ובמסכת עבודה זרה דווקא, מגדירים את הפילוסוף ששולל את הנבואה, כחכם. מכיוון שבמסכת עבודה זרה הוא שולל את העבודה זרה. אבל במסכת שבת הוא שולל את כתבי הקודש, אז הוא מין. הבנתם שאין סתירה.

הערה מהקהל: אין סתירה, היינו הך.
הרב: מה? לא. מין וחכם זה לא היינו הך. לא, אני אסביר אולי ככה. אם מדובר בפילוסוף יהודי, הוא מין. אם מדובר בפילוסוף גוי, הוא חכם. זה ברור, כן?
הערה מהקהל: בגלל זה הם באים ללמוד אצל חכם יהודי.
הרב: מה?
הערה מהקהל: בגלל זה הרבה פילוסופים באים ללמוד אצל חכם יהודי.
הרב: הרבה פילוסופים של גויים? נכון. אבל יש הרבה, סליחה,
שאלה מהקהל: פילוסוף והמין זה היינו הך?
הרב: כן, גבי כתבי הקודש. אבל גבי עבודה זרה, פילוסוף הוא חכם. זה נקרא...
הערה מהקהל: חכם גדול.

הרב: יפה. לא, זה מה שאני הוספתי מדעתי, שלפי הסוגיה
הערה מהקהל: היה עילוי.
הרב: עזבו תעניות. זאת אומרת, פילוסוף, לא,אולי אני אגדיר את זה אחרת. גוי, יש לו רשות להיות אפיקורוס. מכיוון שמוטב אולי, אני לא יודע. צריך פסק הלכה על זה. אולי זה מוטב להיות אפיקורוס מלהיות עובד עבודה זרה. זה אני לא יודע מה מוטב, כן. יש לך פסק על זה?
תשובה מהקהל (הרב שרקי) : יש מאמר של הרב קוק על זה.[1218]
הרב: כן. הוא שאל את השאלה. אני לא יודע
תשובה מהקהל (הרב שרקי) :הוא אומר את זה.
הרב: סליחה?
תשובה מהקהל (הרב שרקי) : שהוא אומר את זה שהאתיאיזם מודרני בא לקיים את הפסוק מאלישע הנביא : "למען ידע כי אין א-לוקים בכל הארץ כי אם בישראל"[1219] כלומר להבין כפשוטו – "אין א-לוקים בכל הארץ."
הרב: כן. זה הרב צבי יהודה או הרב? מי הראי"ה?
תשובה מהקהל (הרב שרקי) : כן, הרב.
הרב: יפה. פעם תן לי את המקור כן. זה יפה. אבל אני חוזר על זה מכיוון שזה נושא עדין. פילוסוף, במובן היווני של המילה, זה מי שהתאכזב מהמיתולגיה שלעם. ולכן, הוא שולל – "אף פעם לא היה התגלות, מכיוון שהאלילים האלו אומרים שטויות," כן. ולכן, במובן הזה, אין פילוסוף יהודי. אולי אני אדייק – אין פילוסופיה יהודית, כל עוד שיש יהודי אחד שמבין את המקרא. אין פילוסופיה יהודית. אבל אפשר שיהודי אחד יש לו אותה נטייה להיות פילוסוף כמו הגוי, מכיוון שלא למד את המקרא שלו, כן. זה ברור. טוב ולכן, פה יש בעיה. אנחנו רגילים לתת את התואר פילוסוף, כאילו זה תואר חיובי לחכמי ישראל. היה פילוסוף גדול, כן. אבל מי שמבין מה זה פילוסוף, זה בלתי אפשרי, כן. מצאתי הרבה ספרים "הפילוסוף הא-לוקי"... [צחוק בקהל]
הערה מהקהל: הרמב"ם מדבר עליהם הרבה מאד במורה נבוכים.
הרב: טוב, הוא מדבר על הגויים. יפה. זה עניין אחר, טוב. זה ברור שאפשר ללמוד, כפי שאומר הרמב"ם, "צריך ללמוד את האמת ממי שאמרה,"[1220] כן. אבל אם זה פילוסוף גוי, גבי עבודה זרה שלהם, הוא חכם. אפשר ללמוד חוכמה. חוכמה בגויים תאמין, כן, אבל תורה בגויים אל תאמין.[1221] ולכן, אני חוזר, אני חושב שזה מסוכן מאד להשתמש במילה ההיא, כדי להגדיר חכם מחכמי ישראל – הוא פילוסוף. פילוסוף, זה אתיאיסט. זה אפיקורוס פשוט.
הערה מהקהל: אבל גם הרמב"ם במורה נבוכים
הרב: לכן יש בעיה עם הספר הזה. זה ידוע. מישהו...לא, זה זלזול בכבוד הרמב"ם. כבודו מונח במקומו, אמר שצריך לקרוא את הספר "הנבוך מהמורים" ולא "מורה נבוכים". טוב.
הערה מהקהל : הנבוֹך.
הרב: כן. הנבוֹך, כן. טוב, אז חוזרים לסוגיה שלנו. ולפיכך, איפה הגענו? כן.
המשך קריאה: "ולכך התורה היא לכל בשווה ואין לאחד חלק יותר מאחר, והכל הוא מצד הפשיטות שבתורה"
ופה דיברנו על התורה הכללית לפי שיטת, תורת הרב.

מכיוון שהתורה הפקר, אין רשות להיות גאה בלימודו

המשך קריאה: "ולפיכך, כאשר הוא עושה עצמו הפקר לכל, ויש בו מידת הפשיטות, ראוי אליו התורה שהיא הפקר. והראו במדרש רבה, התורה ניתנה במדבר ובאש ובמים. מה אלו הפקר לעולם, כך התורה הפקר לעולם."

אז "תורה ציווה לנו משה" - זה מידת הענווה שדומה למדבר. "מורשה קהילת יעקב" – שהמידות שלו זה אש ומים, אז זה הולך לפי אותו דרך.

המשך קריאה: "ואמר כאשר מקבל התורה הוא חלק השם יתברך לפי שיוצא מן הגשמי להיות לו מדרגה השכלית ואז נחלו אל"

זאת אומרת, מי שיש לו תורה אמיתית, הוא שייך לתורה של הא-ל ולא לעולם הגשמי, ולכן: "נחלו א-ל". זה מובן? טוב.

המשך קריאה: "והאדם מתעלה למעלה כאשר הוא חלק השם יתברך. וכאשר הוא מתגאה, הקדוש ברוך הוא משפילו, כי השם יתברך הגביה אותו ומפני שהוא יתברך משפיל גאים, משפיל אותו ביותר."

זאת אומרת, הגדלות של מי שהתעלה, הודות לתורה, לא בא מעצמו, אלא זה ה' שהגביה אותו. ולכן, אין לו רשות להיות בגאווה על זה. מי שהגדיל חוכמתו באיזושהי חוכמה, מכוחות עצמו, אז יכול להיות גאה בחוכמה שלו. אבל מי שהוא גאה בתורה, אין לו רשות, מכיוון שהמעלה שלו לא באה מכוחו. אולי אני אסביר את זה בצורה קצת אחרת כדי שנבין את זה. מה זה להיות בגאווה בתורה? כאילו אחד בא עם הידיעות שלו בתורה, כאילו לא קיבל את זה אלא הוא המציא את זה מעצמו, נכון? אז זה סתירה עם ההגדרה של התורה. אתם מבינים מה קורה פה? ולכן זה כלל, אם אתם מוצאים מי משמגדיר את התורה כאילו זה חוכמה בין כל החוכמות, חוכמת התורה, וכל אחד ממציא אותה משכלו אז מוצאים שאותו בן אדם, אותו חכם, הוא בעל גאווה.

הערה מהקהל: לא מעוות את התורה, כאילו שהוא המציא אותה.

הרב: לא מעוות. כאילו, יש הגדרה שמצאתי באיזה ספר של הנוצרים. איך אומרים: les Jesuites, בעברית? שכחתי

תשובה מהקהל: ישועים

הרב: טוב, לא רציתי לומר, כן. הם אומרים ככה, הם מגדירים את השיטה שלהם בפדגוגיה. הם מסוגלים לומר את האמת, לא, סליחה, לשקר, כשאומרים דבר אמת. הם מביאים דברים של אמת אבל משקרים. תפסתם מה הם רצו לומר? למשל בספרים שלהם, הם מביאים כמה פסוקים מהתנ"ך, הפסוקים הם אמת, אבל משקרים בזה. וזה העניין. זה לא עניין של סילוף או לא סילוף. סוף סוף זה מגיע לסילוף גמור, כן. ברור. אבל מי שמביא דבר תורה כאילו הוא המציא את זה, אני זוכר בספרים שאנחנו לומדים, של הספרים של כל הדורות, עם איזה ענווה היו כותבים את זה. "ולפי עניות דעתי וכן הלאה, כן. וכשאתם קוראים, הם מציעים, כן. והמרחם הוא ירחם אם טעיתי. והרבה הרבה ביטויים כאלה. וכשאתם קוראים כל מה שהאוניברסיטאים כותבים על היהדות, כמו שמגדירים את זה, איזה גאווה יש בזה. כאילו זה התחיל איתם, כן. לא קבלו משום רב מה שהם אומרים, כן. זה נכון. זה ממש סתם גאווה. אז זה קשור לאפיקורסיות שהוא מגדיר את זה. זה מובן.

שאלה מהקהל: זה הפילוסופיה?

הרב: לא, לא, זה מידת הגאווה פה. זה הדיון פה.

הערה מהקהל: "גבה עיניים ורחב לבב אותו לא אוכל."[1222] אותו לא אוכל. אומר דוד המלך.

הרב: כן. אז נמשיך.

המשך קריאה: "וכאשר הוא מתגאה, הקדוש ברוך הוא משפילו, כי השם יתברך הגביה אותו ומפני שהוא יתברך משפיל גאים, משפיל אותו ביותר."

יפה

המשך קריאה: "וזה שאמר ולא עוד אלא ששוקפין אותו בקרקע. רוצה לומר, שנדחה מן השם יתברך בכח. כי היה מעלה אותו השם יתברך ולא הגיע אל המעלה מצד עצמו, ועתה הגיס דעתו, לכך שוקפין אותו בכח, לא כמו שאר האדם שיש לו המעלה מצד עצמו, אין שוקפין אותו בכח, כי ראוי אל המעלה מצד עצמו."

וחכם מאיזה מדע שהוא גאה על עבודתו, הרשות בידו. הוא עשה את זה, כן. אבל להיות גאה מדבר תורה, זה סתירה. זה תרתי דסתרי, כן. כי שוב אני חוזר על זה, הגדרה של דבר תורה זה מה **שקיבלנו**. מי שאומר שלא קיבל, הוא סותר את ההגדרה שלו, כ... זה מובן? אני זוכר, סליחה, עוד ביטוי יפה אצל חכמי ספרד, שהיו כותבים ככה בראשי תיבות: ואיבע"מ – ואם יִראה בעיני מורי: ואחר כך אומרים מה שהיו אומרים. זאת אומרת, אני מציע הסבר אבל רק אם המורה שלי יסכים בזה.

הערה מהקהל: יִרָאה

הרב: יִרָאה, כן. והכוונה לא להקב"ה, אלא הרב שלו, כן. אם הוא יסכים.. אפילו אם הוא כבר נפטר, אם הוא יסכים בזה, אז תלמד את זה. הבנתם את העניין. ויש כל הסוגיה המפורסמת במסכת כתובות, על "עשה לך רב", כן.

שאלה מהקהל: "ומורא רבך כמורא שמיים"[1223]?

הרב: למשל, כן. בכתובות[1224] הגמרא אומרת: ואם אתה אומר אין לך רב, רב לך. אתם זוכרים את זה? כן. ויש הרבה הרבה ככה נטיות בעולם של חוכמת היהדות, אם אפשר לומר את זה ככה, בדור שלנו, לאו דווקא בישראל, אפילו בתפוצות הגולה, שמביאים דברי תורה שלמדו מספרי חכמים, כאילו הם המציאו את זה באוניברסיטאות. אתם מודעים לזה? טוב, יפה.

הערה מהקהל: לכן לא בא משיח. לא אומרים דבר בשם אומרו.

הרב: כן, זה קשור להסבר. ובדרך כלל, הם אנטי ציוניים.

שאלה קהל: מה?

הרב: בדרך כלל הם אנטי ציוניים, לא אוהבים את הגאולה.

הערה מהקהל: דוחים את הגאולה.

הרב: דוחים את הגאולה. לא אוהבים. אז נמשיך:

המשך קריאה: "לא כמו שאר האדם שיש לו המעלה מצד עצמו, אין שוקפין אותו בכח, כי ראוי אל המעלה מצד עצמו. אבל זה שלא היה לו הגדולה מצד עצמו, רק השם יתברך הגביה אותו וכך מפלתו בכח מן השם יתברך"

ויש הבטחה: "לא ימוש ספר התורה הזה מפיך"[1225] ויש גם כן, אם אני זוכר היטב, יש גם כן פסוק קצת דומה – לא ימוש ספר התורה <u>הזאת</u> מפיך גם כן, יש שני הפסוקים האלו – אם אני לא טועה, כן, צריך לבדוק.[1226] ואני זוכר שלמדתי את זה ככה, שכל הספרים של האפיקורסים במשך הדורות, נאבדו, כן. דווקא ספר התורה הזה, לא ימוש מפיך אין בידינו סוף סוף, רק הספרים של החכמים האמיתיים. כל שאר הספרים הם בספריות של האוניברסיטאות. עושים דוקטורט על זה, אבל לא לומדים בבית המדרש. זה נאבד, כן. יש איזה מין בשורה, הבטחה, שרק התורה האמיתית מתקיימת. זה מה שהוא אומר פה.

הערה מהקהל: השגחה א-לוקית

הרב: נכון. זה סייעתא דשמיא.

המשך קריאה: "והתבאר לך כי לקניין התורה השכלית צריך הכנה עד שיקבל התורה"

זה מה שהתחלנו בזה

המשך קריאה: "והעיקר הוא הענווה כמו שבארנו למעלה, כי מידת ענווה יותר מכל המידות, הכנה אל התורה"

טוב, אז יש עוד קטע שנמשיך אותו:

המשך קריאה: ובפרק כיצד מערבין"
זה במסכת עירובין[1227]
הערה מהקהל: מעברין
הרב: כן.
המשך קריאה: "לא בשמיים היא ולא מעבר לים"
על אותה סוגיה שראינו כבר
המשך קריאה: "רבי יוחנן אמר: לא בשמיים היא, לא תמצא בגסי הרוח ולא מעבר לים היא, לא תמצא בסחרנים ולא בתגרים"
זה מין סוחרים

הגדרות חלקי הנשמה לפי המהר"ל

המשך קריאה: "ופירוש עניין זה כי בכמה מקומות בארנו כי חלקי האדם הם שלושה."

זאת אומרת, הוא מתכוון למדרגות של הנשמה באדם, כן. וההגדרות של המהר"ל אינן בדיוק את ההגדרות של חכמי הקבלה. אז אני אסביר את זה בקצרה. לפי המהר"ל יש: גוף, נפש, שכל. זה המדרגה, "גוף" זה המדרגה של "נפש" אצל המקובלים. "נפש" של המהר"ל זה "רוח" אצל המקובלים ו"שכל" זה "נשמה", כן. אבל המדרגות התחתונות של הנשמה הן, לפי ההגדרות של המהר"ל, גוף - הנפש הגופנית, נאמר. גוף וחיי הגוף. חיי הנפש, החיים הפנימיים, וחיי השכל.
המשך קריאה: "האחד הוא השכל, השני הוא הנפש, והשלישי הוא הגוף. אלו שלושה הם באדם."
בָאדם. כי שאר הכוחות הם מסביב לאדם.
המשך קריאה: "וכאשר חלק האחד הוא גובר באדם אין ספק שהוא מבטל כח השני בשלימותו."
זאת אומרת, אם נותנים איזה עדיפות לאיזה נטייה גופנית, אז יש חולשה בכח של הנפש, בכח של השכל וכן הלאה.
המשך קריאה: "והתורה היא לשכל. והתגרים שהם עוברים ושבים מבלי מנוח להם והם בעלי תנועה כמו שהוא לשון סוחר, שהוא מסבב תמיד. וכמו שכתוב "לא מעבר לים היא" אלו התגרים והסוחרים מפני שהם עוברים מעבר לים. וידוע כי התנועה אשר האדם הולך ומסבב היא לנפש האדם, אשר ממנה התנועה נמצא."
זאת אומרת, כח הנפש מתגלה בכח התנועה. ולכן, מי שמשתמש יותר מידי בכח הנפש מחליש את כח השכל. זה מובן? ולכן מי שהולך לסחורה, אפשר לקשור אולי את זה למה שאמרה המשנה: "ולא המרבה בסחורה מחכים",[1228] כן, אז הוא מחליש את כח השכל.
המשך קריאה: " וכאשר מדת הנפש אשר ממנה התנועה גובר באדם, דבר זה מבטל כח השני ולכן מבטל כח השכלי עד שאין נמצא באדם בשלימות. והגאוה היא מידה גופנית. שכשם שהענווה היא מידה שכלית כמו שבארנו לפני זה, כך הגאווה היא מידה גשמית. וכמו שהוא לשון גס רוח שהגסות והעבות הוא לגשמי, כמו שבארנו. ולכך, כאשר גובר באדם מידה זאת, מבטל הוא השכלי, והוא מבואר. "
טוב, אם כן, גמרנו עם הפרק הזה אז אני מציע שנמשיך בשיעור הבא. אבל אני לא זוכר אם אמרתי לכם בשיעור הקודם, כי בשיעור הבא אני לא אהיה בארץ, ולכן ביקשתי מאורי,

שחבל להפסיק את השיעור, שתמשיכו עם אורי, בהדרכה של אורי, באותו פרק. וכשאני אחזור אם ירצה השם, בסוף הלילה, בעוד שבועיים, אז נמשיך. אז שלום ולהתראות.

שיעור 17 (פרק ג)

ציטוט מפרק ג'

"הנה התבאר לך, כי מפני שצריך אל האדם הכנה לקבל השכל, לכך ראוי שיהיה אל האדם המדות אשר להם יחוס אל השכל, ולכך אמרנו כי הענוה ביחוד היא הכנה אל התורה השכלית, כי מדת הענוה מתיחס אל השכל כמו שאמרנו ואם כך הוא יותר צריך אל האדם הכנה הזאת שלא יהיה בעל תאוה גופנית, כי בדבר זה נוטה לגמרי אל הגשמי ואיך יהיה בו נמצא השכל שהוא הפך הגשמי:

ובפרק כיצד מעברין (שם נ"ד ע"א) אמר רב הונא מאי דכתיב חיתך ישבו בה תכין בטובתך לעני אלהים אם משים האדם עצמו כחיה זו שדורסת ואוכלת תלמודו מתקיים ואם לאו אין תלמודו מתקיים ואיכא דאמרי כחיה שמסרחת אכילתו תלמודו מתקיים ואם לאו אין תלמודו מתקיים עד כאן. פירוש כי השכל הוא מרוחק ונבדל מן הגוף, ולפיכך אם האדם הוא כמו החיה שאין החיה מסדרת אכילתה רק שהיא דורסת וממהרת אכילתה בלי שום הכנה, וכך אינו מקפיד על אכילתו, בזה נראה שהאדם הזה אינו נוטה אל התאוה הגופנית ולכך הוא מקבל השכל לגמרי ויש אל תורתו קיום, שכאשר האדם אינו גופני השכל קיים בו. ואם לאו אין תלמודו מתקיים כי נראה שהוא בעל גוף גשמי ואין לו יחוס אל השכל כלל. וכן לא"ד כמו החיה שמסרחת ואוכלת שאינו מקפיד על אכילתו עד שתהיה האכילה אליו כראוי, ואדם זה מוכן אל השכלי. ואלו שתי לשונות, הראשון שדורסת ואוכלת היינו שאוכל במהירות ואינו שוהה באכילתו כדרך בני אדם, ולשון השני כחיה שמסרחת היינו בשביל תלמודו ממתין ושוהה מלאכול. ושניהם אמת כי ממהר אכילתו ואינו מאריך בסעודתו בשביל למודו, ואם יש לו למוד לא ימהר אל האכילה עד כי לפעמים נתקלקל לו האכילה, והכל שהוא דוחה הגוף החמרי בשביל השכלי, ואם כך עושה שמבטל הגוף בשביל השכלי יש אל השכל קיום כאשר אין לו מבטל, אבל אם אינו עושה כך הרי תאות הגוף מבטל השכל כי אין מתנגד יותר אל השכל רק הגוף. ואין דומה זה אל מה שאמרו (ברכות נ"ד ע"ב) המאריך בשלחנו מאריכין לו ימיו, דשם עושה בשביל שיבואו עניים ולא לתאותו. א"נ דכאן איירי שאינו מאריך בהכנת סעודתו רק דורס ואוכל כמו החיה שאין לה ההכנה. ויש לך להבין באלו שתי לשונות, כי לשון ראשון שאמר כחיה הדורסת סובר כי השכלי ראוי שיהיה תמידי לא יוסר כלל, וזהו ענין השכל שאיו תחת הזמן כלל וכדכתיב (יהושע א') והגית בו יומם ולילה, ולפיכך אמר שאם האדם כחיה הדורסת ואינו שוהה באכילתו לתת זמן לאכילתו מפני שהוא רוצה שלא יסור מן התורה ולכך אינו שוהה באכילתו אז תורתו מתקיימת כי בזה ראה שהוא שכלי. וללשון השני שמסרחת אכילתה דהיינו שאינו רוצה לסור מן התורה ושוהה עד שמתקלקל האכילה, ואצל זה נראה שיש לו מעלת השכל שהוא תמיד כאשר אינו רוצה לפרוש מן התורה ותורתו מתקימת. ואמר שאם האדם עושה כך אז הוא נבדל מתאוות הגופניות ואז השם יתברך עושה לו סעודה, פירוש שהוא מוכן להיות נהנה מזיו השכינה, שזאת הסעודה תהיה לעתיד שיהיה לו סעודה הנבדלת בלתי גשמית כאשר אינו נמשך אחר סעודת הגוף, כמו שהתבאר בפרקים (אבות פ"ג) אצל והכל מתוקן לסעודה עיין שם. והתבאר כי צריך שיהיה אל האדם הכנה לקבל התורה ואם לא כן אי אפשר לקבל התורה השכלית, רק צריך שיהיה גובר על גופו הגשמי אשר הוא סבת הרחקה מן השכל הנבדל, ואז יש לתורתו קיום שעומד בו השכל האלהי הוא התורה:

ובפרק רבי עקיבא (שבת פ"ג ע"ב) זאת התורה אדם כי ימות באהל אמר רבי יוחנן אל ימנע אדם מבית המדרש אפילו בשעת מיתה שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל רבי שמעון בן לקיש אומר אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליהם שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל. ופי' זה, כי רבותינו זכרונם לברכה באו לפרש כי אין לתורה

קיום אצל האדם כי אם על ידי סלוק הגשמי. ולדעת ר׳ יוחנן אין לאדם למנוע מבית המדרש אפילו בשעת מיתה כי המיתה מצד הגוף לא מצד השכל הנבדל ואין לשכל הנבדל עסק במיתה, ולפיכך אל ימנע עצמו מבית המדרש אפילו בשעת מיתה כאשר אין המיתה מצד השכל. ולרשב״ל אין התורה השכלית מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה, וזה כמו שאמרנו כי הגוף מתנגד אל השכל, ולפיכך צריך שימות על דברי תורה כלומר לסלק הגוף לגמרי כאלו אינו ואז יש לתורתו קיום כאשר האדם גובר על הגוף לגמרי ובזה הוא שכלי, ודבר זה בארנו במקום אחר גם כן כי זה עיקר הכנה שצריך אל האדם:״
<u>עד כאן נלמד בשיעורים שלא הוקלטו.</u>

מניעות בלימוד תורה

שיעור חדש:
פרק ג׳, כן. וממה ששמעתי הגעתם לפה, בפרק חלק, בדף יג׳, כן. החלק הראשון של הפרק למדתם עם אורי לפני שלושה שבועות אולי. מה? חודש? לא. השיעור האחרון אתי היה לפני חודש, כן. זהו, אז אחר כך.
שאלה מקהל: אפשר לחזור על זה?
הרב: לא צריך. בקצרה. טוב, אז יש לכם דף יב׳ ו- יג׳, ואחר כך ידי - טו׳, כן. אז נתחיל יג׳ בפרק חלק, בשורה השנייה. אז בפרק הקודם, פרק ב׳, למדנו את מידת הענווה כתנאי לתלמוד תורה אמיתי. מכיוון שהתורה היא שכלית והענווה היא המידה המוסרית שמקרב(ת) את האדם לעניין השכלי. זה היה הנושא של הפרק הקודם, כן. אחר כך, בפרק ג׳, המהר״ל מדבר על מידה אחרת. מה מונע הקשר לעולם השכלי? וזה הגשמיות, לפי המושג החסידי. החומריות, לפי המושג של המהר״ל.

תורה לשמה מנותקת לגמרי מעולם החומר

אולי אנחנו חוזרים פה להתחלת השורה, יש משפט שמסביר, שמסכם, כל מה שלמדתם כבר. בשורה הראשונה:
המשך קריאה: ״כי אין לתורה קיום אצל אדם כי אם על ידי סילוק הגשמי.״
זה מובן, כן. זאת אומרת, מכיון שכל מה שלמדנו מהתחלת העניין, כבר מהפרק הראשון, שמכיוון שהתורה היא שכלית והיא שייכת לעולם שנקרא ״השכל הנבדל״ לפי לשון המהר״ל, כל מה ששייך לעולם הגשמי מונע את הקשר האמיתי להבנת התורה. תורה לשמה, היא צריכה להיות מנותקת מכל מה ששייך לעולם החומר, לעולם הגשמי. זה מובן, כן. ואולי נקרא מה שהמהר״ל מסביר בסוף הקטע הזה:
המשך קריאה: ״דעת רבי יוחנן אין לאדם למנוע מבית המדרש אפילו בשעת מיתה״
לא, לא צריך. מספיק עם מה שקראנו, שקרינו:
המשך קריאה: ״כי אין לתורה קיום אצל האדם כי אם על ידי סילוק הגשמי.״
כל מה ששייך לעולם הזה, בבחינת עולם החומר, זה מניעה להתקרב לתורה האמיתית, שהיא שכלית, נבדלת לגמרי, ממה ששייך לעולם הגשמי. טוב, יש המון שאלות במשפט הזה. מכיוון שהתורה ניתנת כדי לקיים מצוות מעשיות בעולם המעשה, בעולם של המעשים, שהוא עולם הגשמי, כן. זה למדנו כבר בפרק הקודם, יש כל הוויכוח שיש, אפילו מחלוקת, שיש בגמרא, האם תלמוד עדיף ממעשה או מעשה עדיף מתלמוד.[1229] וזה למדנו כבר, לכן אין כל כך, זה לא כל כך קשה ואני לא רוצה לחזור על החלק הזה של הנושא. אז מדובר בתלמוד תורה אמיתי שהוא למעלה ממה שצריך ללמוד כדי לקיים את המצוות. יש תלמוד שמביא לידי מעשה, ויש תלמוד תורה שהוא למעלה מהלימוד שצריך כדי להתנהג בקדושה ובטהרה

בעולם הזה. אבל למעלה מזה יש הבנת התורה. הבנת התורה לשמה. לשם מה שהיא רוצה. זה היה בפרק הראשון. דרך התורה אנחנו מגיעים לעולם הבא.[1230] צריך לעבור דרך עולם הזה ולכן יש חלק של קיום המצוות. זה החלק של התורה ששייך לעולם הזה, זה מובן, כן? כי מצוות מעשיות. אבל זה עוד לא ההגדרה שהמהר"ל נותן לנו של תלמוד תורה לשמה. זה עוד למעלה מזה. אתם זוכרים עכשיו את כל הנושא כל מה שלמדנו עליו. למשל, ואני חוזר, אולי למדנו את זה באותה צורה. בכל יום בתפילה, ואפילו התלמידי חכמים עצמם, במשמע, אנחנו מתפללים "השיבנו לתורתך". לכן יש הבדל בין תורתך לתורתנו.[1231] יש המון מדרשים על זה, כן. למשל בגמרא, על הפרק הראשון של תהלים: "כי אם בתורת ה' חפצו"[1232] אם חפצו בתורת ה', אז "בתורתו יהגה" וזה עולה לו כאילו זה תורת ה'.[1233] אתם זוכרים את הדרש הזה, כן? ולכן צריך שהכוונה תהיה לשמה. ויש מדרגות. אפשר לסכם באותם המילים: יש המדרגה של תורתנו, ואנחנו צריכים תורת**נו** כדי לחיות בקדושה בעולם הזה. זה נקרא "תורתנו" - אפשר להגדיר את זה ככה. אבל יש "תורתך". ואני זוכר הרב צבי יהודה ז"ל שהיה מסביר בשם ה"חפץ חיים" - "תורת ה' תמימה".[1234] מה זה "תורת ה' תמימה"? - אף אחד לא נגע בזה. תורת ה', זה עוד תמימה.[1235] אתם מבינים את החידוש, כן? זה לא הפשט. "תורת ה' תמימה משיבת נפש" זאת אומרת, אם היא לא משיבת נפש, זה סימן שאיננה תמימה. זה הפשט. אבל למעלה מאותו פשט, יש מושג של תורת ה' תמימה, איש לא נגע בה.[1236] זה למעלה ממה שכל תלמיד חכם יכול להסיק. וזה הגדרה בסיסית מכיוון שהיא שייכת לשמיים. היא שייכת לעולם אחר. היא באה מעולם אחר. תורה מן השמיים.[1237] אף על פי שהגמרא מסבירה כי היא לא בשמיים, לא בשמיים היא, כן, אתם זוכרים את הגמרא על זה.[1238] אבל היא באה מן השמיים. ולכן, יש מדרגות. וזוהי ההגדרה של התורה שנקראת "תורתו". ולכן, כדי להתמסר לתלמוד תורה באותו שלב, באותה מדרגה, באותו מובן, צריך להיות מנותק לגמרי מן הגשמיות. אבל באופן פשוט, זה בלתי אפשרי, כי צריך לחיות בשביל להתקיים כדי להיות לומד. ולכן זה מטרה. זה כיוון. וכל מה שאנחנו לומדים מהמקורות של הגמרא, זה כמין הוראה לאיזה כיוון צריך להתמסר. ולכן, לפני שנתחיל בפרק חלק בסנהדרין, נתחיל בזה הערב.

האם יש ניגוד בין העולם הגשמי והתורה?

מכל זה אנחנו רואים, וזה שאלה בסיסית: אם יש ניגוד בין העולם הגשמי והתורה, ואני מקווה שזה כבר מספיק ברור, כן, אם מדובר בתורה אמיתית זה נבדל לגמרי מכל גשמיות, כן. ואף על פי שצריך קודם כל השלב של לקיים מצוות בעולם הגשמי. איזה מצוות? המצוות של התורה. אבל התורה לשמה זה למעלה מזה. יש מושגים יותר מדויקים בלשון הקבלה אבל לא צריך להיכנס בזה. רק בקצרה, אני מזכיר לכם, יש תורה דעשייה, תורה דיצירה, תורה דבריאה[1239], תורה דאצילות. אז תורה דאצילות זה לגמרי מנותק, נבדל, מכל מה ששייך לעולם התחתון. זה אותה תורה, אותן המילים, אותם הפסוקים, אותן הדעות, אותה תורה. אבל הקשר לתורה העילאית, שהיא שכלית לגמרי, הוא מבקש מידות מוסריות, שהמהר"ל מסביר אותן, קודם כל ענווה, זה היה בפרק הקודם וניתוק מהגשמיות. אז לא לראות בזה הגזמה, דבר מופרז. אלא גם מי שחי בעולם הזה יכול להתקיים באותה מידה שהמהר"ל מסביר, זאת אומרת להינתק, סליחה, לנתק את עצמו מהשאיפה לגשמיות. זה מה שלמדתם מכבר: אין התורה מתקיימת אלא ממי שממית את עצמו בשבילה.[1240] אתם זוכרים? זה היה מקור האחרון, כן. וכדי להמית את עצמו הוא צריך לחיות. זה מובן, כן? אם אני זוכר, זה היה שאלה בגמרא, חכמי דרום, אני לא זוכר את המקורות, כי הגיל מתחיל לעשות את שלו בזיכרון, אבל יש גמרא שאומרת, שאלו את חכמי דרום מה צריך אדם לעשות כדי לחיות? התשובה הייתה – למות. ומה צריך לעשות כדי למות – לחיות.[1241] אולי זה בהיפך, אני לא זוכר אבל זה אותה תורה, כן. אז לכן השאלה זה למה אנחנו בכלל צריכים

כל זה? להיות בעולם הגשמי. להיות בעולם הזה פשוטו כמשמעו, בעולם התחתון עם כל הקושי שבא מהחומר, מהגשמיות לגורל האמיתי של הנשמה – תלמוד תורה. זאת אומרת ללמוד את רצון ה'. יותר מרצון ה', ללמוד את שם ה'. כי התורה כולה נקראת שם ה'.[1242] "כי שם ה' אקרא הבו גודל לא-לוקינו".[1243] התורה כולה זה שם ה'.

"דע את א-לוקי אביך"- תורה לשמה

ולכן המטרה של התלמוד תורה זה "דע את א-לוקי אביך".[1244] למשל, זה פסוק מיוחד אבל אתם מבינים את ההסבר שיש בזה. לדעת מי הוא. ואנחנו לומדים את התורה באותה מדרגה של תורה לשמה כדי לדעת את שמו[1245]. כי התורה כולה זה שם ה'. זה מובן? אם אני חוזר לאותה תפילה של "השיבנו לתורתך" יש לפני זה בתפילה, יש: "וחננו מאתך דעה בינה והשכל", או לפי הנוסח "חוכמה בינה ודעת". אז הפשט הראשון זה "חוננו **מאתך**" – זאת אומרת באופן ישיר, לא דרך אמצעי. אנחנו צריכים לשמוע ממישהו מה הקב"ה רצה לומר, כן. אז כל עוד אנחנו חיים בעולם של מחוץ לסיני, בסיני שמעו מיד, כן. אבל אנחנו לא באותה מדרגה כל עוד שאנחנו בעולם שאנחנו צריכים אמצעים כדי לדעת מה רוצה הקב"ה אנחנו צריכים להסתפק בזה, כן. "כי טובים דודיך מיין".[1246] "יין" זה החוכמה שבאה דרך האמצעים אבל "דודיך", זה ישר. אתם זוכרים את הדרש על הפסוק של שיר השירים. "יישקני מנשיקות פיהו, כי טובים דודיך מיין." אבל זה ההסבר, המשמעות הראשונה – וחננו **מאתך** – בלי אמצעי.[1247] אבל יש עוד משמעות אחרת, יותר עמוקה. "וחננו מאתך דעה בינה והשכל", זאת אומרת הדעה שלך. שנדע אותך. לא רק שנקבל את התורה ממך באופן ישיר, אלא תורת**ך**. מי אתה. זה מובן, כן? טוב. ולכן באה אותה שאלה. אם המשימה של הנשמה זה להגיע להבנת התורה באותו מובן, למה אנחנו צריכים לעבור דרך העולם התחתון, העולם הגשמי שמונע את הקשר מאותה תורה? זהו, זה מהלך הדברים של המהר"ל, כן. אנחנו צריכים להקנות לתלמיד, כדי ללמוד את כל המידות האלו, שמונעים את כל המסכים שיש בין הנשמה והתורה. גאווה – אז צריך ענווה. גשמיות - צריך להסתלק מן הגשמיות על ידי סילוק הגשמיות. אז אם ככה למה אנחנו צריכים לעבור דרך אותו עולם של מכשולים? מי יכול להסביר את זה?

תפקיד היצר הרע

או במילים אחרות, כאילו המהר"ל אומר באופן יותר פשוט, כדי להיות מתאים, להיות פנוי, לתלמוד תורה לשמה, צריך ללחום נגד יצר הרע. פשוטו כמשמעו. אבל למה אנחנו צריכים יצר הרע אם כך? זה מובן?

תשובה מהמקהל: "לפום צערא אגרא"[1248]

הרב: כן, אבל למה זה ככה? למה זה ככה? אפשר קודם כל לתרגם בעברית, לפי המאמץ - השכר. אפשר מאמץ רוחני. למה צריך אותו צער של החומר, כן. אתם מבינים את השאלה הזו? זה לא סתם. זו שאלה בסיסית. כי לפי מה שאנחנו לומדים עם כל ההסברים האלו, כי אתם רואים כמה מקורות יש בגמרא, במדרש, על זה, אזהרות. להיזהר מכל מה ששייך לגוף. אבל סוף סוף, הבורא ברא אותנו בעולם הגוף. למה היה צריך לעבור דרך העולם התחתון שבתחתון הזה? ואתם זוכרים שיש בגמרא, ברא יצר הרע ברא לו תורה?

תשובה מהקהל: תבלין.[1249]

הרב: טוב, איפה זה? מי זוכר?

תשובה מהקהל: קידושין

הרב: קידושין, יפה. אז מהו ההסבר? כי אם התורה זה רק תרופה ליצר הרע לא היה צריך לברוא יצר הרע. ולכן אם ברא יצר הרע, זה עיקר הבריאה. ברא יצר הרע. ומכיוון שהיצר הרע הוא רע אז ברא לו תורה תבלין. זה...איך אומרים את זה? זה מעגל, כן. אתם מבינים?

לא תופסים את ההסבר. אחר כך אני אסביר את ההסבר של הרב אשלג דווקא, אבל הוא כתב את זה באיזה מההקדמות שלו[1250]. הסבר יפה מאד. אבל קודם כל צריך להבין את השאלה. עיקר הבריאה זה לברוא יצר הרע. ומכיוון שהיצר הרע הוא רע, אז נתן לו תרופה כדי למתק את המרירות ההיא של היצר הרע, ברא לו איזה תבלין שנקראת תורה, כן. אתם מבינים את השאלה? ולכן צריך לרדת לעומק הדברים ולהבין למה היה צריך לברוא את העולם העשייה. כי סוף סוף, "סוף מעשה במחשבה תחילה"[1251] ולכן כל העולמות זה רק לצורך העולם התחתון. מבחינת הבריאה, כן. אחר כך יש עליה מהתחתון לעליון. למשל, בפשטות, "בראשית ברא א-לוקים את השמיים ואת הארץ"[1252] לפי הכלל של "סוף מעשה במחשבה תחילה",ולכן, מחשבת הארץ קדמה למחשבת השמיים. והשמיים נבראו רק לצורך הארץ. זה מובן, כן? ורש"י מפרש באותו כיוון. ולכן הוא מתחיל את הפירוש שלו על ארץ ישראל.[1253] כי אין ארץ אמיתית אלא ארץ ישראל, הכל נברא רק לארץ ישראל, לכן הוא מתחיל "שאם יאמרו אומות העולם..." אתם זוכרים את זה, כן? הוא מתחיל מיד בארץ ישראל. מכיוון שזה תכלית כל הבריאה כולה. כל השמיים זה רק בשביל הארץ, לאו דווקא, אבל רק בשביל הארץ, וכל הארץ זה רק בשביל הארץ. אין ארץ אלא הארץ. זה מובן? כי מחוץ לארץ זה כבר שמיים. חו"ל זה שמיים.[1254] כפי שאני מסביר, אני רגיל להסביר את זה. אי אפשר לצאת מהארץ אלא דרך השמיים. זה נקרא "אל על" [צחוק בקהל]. הגאון מוילנא הסביר את זה כי מחוץ לארץ ישראל זה כבר התחום של שמיים.[1255] הגויים הם שמיימיים. רק ישראל אומר "אלוקינו שבשמיים ובארץ". הם מכירים רק באלוקי השמיים. זה ידוע. ובפרק של חיי אברהם אבינו, קודם כל הביטוי של "אלוקי השמיים" ואחר כך זה "אלוקי השמיים והארץ." והגמרא אומרת, הראשון שהכיר מלכותו <u>בארץ</u> זה אברהם אבינו.[1256] כי הגויים מכירים מלכותו בשמיים. ולכן הם חוץ לארץ פשוטו כמשמעו. חו"ל זה חוֹל, כן. ופה זה קודש. טוב. אז הנה השאלה: אם כן, עיקר הבריאה זה לברוא את היצר הרע. ולכן צריך להבין את התכלית של היצר הרע.

[הפסקה בקלטת]

... אבל תורה לשמה זה למעלה מזה. זאת אומרת יש גם כן תורה לצורך קיום המצוות. זאת אומרת, זה אולי קצת מוזר, פרדוקסלי מה שאני אומר. שולחן ערוך זה גם כן תורה. אתם מבינים למה אני מתכוון, כן? טוב. אולי למדנו את זה פעם, אני לא זוכר, לפני כמה חודשים. מי שלומד תורה כדי לדעת איך לקיים את המצוות זה עוד לא נקרא תורה לשמה לגמרי. מכיוון שיש לו מטרה. יש לו לשם משהו אחר – לקיים המצוות[1257]. אבל זה לשמה. זה לא לשמה שמביא ללשמה. זה לא לשמה ממדרגה עילאית, כן. זה לא 'לא לשמה' גם, כן. אבל יש איזה מין אינטרס מיוחד לקיים את המצוות. אבל תורה לשמה לגמרי, זה למעלה מזה. לזה המהר"ל מתכוון. ולכן, אנחנו חוזרים לשאלה שלנו – למה צריך קודם כל לעבור דרך כל המדרגות התחתונות האלו? או במילים אחרות – מהו התפקיד של יצר הרע? כדי שנבין שהוא עיקר הבריאה. לפי הפסוק בנביא: "ובורא רע."[1258] זה מובן? טוב.

בית אביה לעומת בית בעלה

אז יש בזוהר, דווקא בפרשת וארא, סיפור יפה מאד על השאלה למה הנשמה מסכימה לרדת בעולם התחתון. והזוהר מסביר[1259]: אומרים לנשמה, אתה כל כך בסדר שמה למעלה, איך אומר הפסוק: "בת מלך פנימה".[1260] היא בת מלך פנימה. זאת אומרת, בבית אביה.[1261] הכל טהור, הכל ברור, הכל אמיתי. זה האמת של העולם העליון. וסוף סוף זה שאלה של הזוהר, למה הנשמה מסכימה לרדת למטה שזה מקום כל הסכנות? אולי היא לא יכולה לעלות שוב אחר כך. זה מסוכן לרדת למטה, כן. מבינים את השאלה? אז ההסבר הוא ככה: שהיא

מעדיפה להיות אשה בבית בעלה מבת בבית אביה[1262]. זה מובן? יתכן שלמדנו את זה פעם. מה ההבדל? זה העניין של הזכות. כדי להיות עם זכות להיות, צריך לעבור דרך מצוות מעשיות. וזה התכלית של בריאה של עולם התחתון. עד כאן זה מובן, כן? וכל העניין של הקדושה, זה חידוש של הבריאה. רק המטרה של הבריאה זה "ויברך" "ויקדש". כדי לברר את הקדושה של כל ההוויה, צריך המעשה של המצוות. כי אנחנו נמצאים למטה בעולם התחתון, בעולם של הזמן והשטח, כן. וזה נותן מקום וזמן לבעיה, לשאלה, או לבעיה שהנשמה צריכה לפתור, זה עניין המצוות. איך אתה מתנהג כלפי הזולת, כלפי המקום, כלפי עצמך. מצוות בין אדם למקום, בין אדם לחברו, בין אדם לעצמו. ולכן אנחנו צריכים לעבור דרך עולם המעשה כדי לברר את הקדושה של ההוויה הקדומה. ולכן יש צורך בבריאה של היצר הרע דווקא. למה? מכיוון שכל השאיפה של הנשמה זה להיות למעלה. וכדי שתתקיים למטה, צריך כח עצום מאד שמשאיר(ה) אותה למטה. זה הכח של היצר הרע. ומכיוון שהיצר הרע הוא רע, אז כדי למתק את המרירות של היצר הרע, יש לנו תורה של תורת המעשה. שאנחנו קוראים השולחן ערוך. להתנהג לפי מצוות התורה. זה נותן אפשרות לחיות בקדושה בעולם הגשמי שהוא עולם הטוב ורע. זה מובן. אלמלא הכח של היצר הרע כל נשמה הייתה רוצה לעלות מיד. לחזור הביתה. אז כדי לקשור אותה למטה, צריך את הכח של היצר הרע. למשל, אנחנו לומדים, זה קשור למה שאומר המדרש גבי יצחק אבינו – מי שפסק בו יצר הרע נקרא מת.[1263] הוא לא חי. ויש הרבה מקורות על אותו רעיון, על אותו נושא. זאת אומרת יש מטרה טובה ליצר הרע. לקיים את הבריות בעולם התחתון. איך אומרים לקיים או להקים?

היצר הרע הכרחי, לכן התורה תבלין

תשובה מהקהל: לקיים

הרב: לקיים. לתת להם להתקיים, כן. כי בלי היצר הרע, אף אחד היה רוצה להישאר בעולם התחתון. אף נשמה אחת. מדובר בנשמות. לא משהו דומה. נשמה אמיתית יודעת שזה לא הבית שלה. הבית שלה זה מקור הנשמות. ולכן, כדי לקשור את הנשמות למטה צריך הכח של היצר הרע. שוב, מכיוון שהיצר הרע הוא באמת רע, אז צריך תורה, זאת אומרת תורת המצוות. זה הדיוק שרציתי לדייק בעניין. מי שחי לפי מעשה המצוות אז הוא מתגבר על הרע שיש ביצר הרע. הוא הופך את הרע לטוב. אפילו בעולם התחתון עצמו. "אשרי האיש אשר לא הלך"[1264] הוא חי בעולם של אושר אפילו אם יש לו עושר. אפילו. מה רצית לשאול?

שאלה מהקהל: בקשר למשה רבינו שאומרים שלא היה לו יצר הרע.

הרב: טוב, זה יוצא מן הכלל. זה משה רבינו.

שאלה מהקהל: לא, רציתי לשאול אם זו הייתה סיבה שהוא מת לפני שנכנס לארץ ישראל.

הרב: מכיוון שהוא הגיע לסוף חייו. [צחוק בקהל] וזו תשובה אמיתית. הוא חי בדיוק מאה ועשרים שנה, בדיוק.[1265] לא, זה שאלה שהגמרא שואלת מכיוון שאין מיתה בלא חטא ואין ייסורין בלא עוון.[1266] ולכן יש כמה מקרים שאנחנו לא מבינים למה מתו. למשל, משה רבינו. אבל אף פעם המקרא לא אמר שמת. הוא עלה חי למעלה[1267]. והוא היה צריך לעזוב את העולם שלנו. אבל יש, אולי פעם למדנו את זה, במדרש רבה על "וזאת הברכה" יש שאלה. יש ויכוח בין הנשמה של משה רבינו ומלאך המוות. מלאך המוות בא לקחת את הנשמה של משה רבינו והיא לא רצתה להתמסר למלאך המוות אז יש וויכוח חריף בין הנשמה למלאך המוות.[1268] לא מוצאים איזה חטא הוא הסיבה של פטירתו של משה. לא אומרים מיתתו, פטירתו כן. וסוף סוף הקב"ה הוא אומר, מכיוון שהוא הרג את המצרי.[1269] זה נושא בפני עצמו. זה נושא רחב מאד[1270]. אז הנשמה אמרה: אני הרגתי מצרי אחד אתה הרגת את כולם על הים, כן. והקב"ה השיב: אבל אני ממית ומחיה. אתה לא יכול להחיות אותם. ולכן הנשמה הסכימה ועלתה למעלה. זה נושא בפני עצמו, כן. וטוב, מה הייתה הסיבה לשאלה?

תשובה מהקהל: עם היצר הרע אם אפשר להתגבר.
הרב: מי אמר שלא היה לו יצר הרע?
תשובה מהקהל: דוד המלך.
הרב: יש ארבעה מקרים, כן.[1271]
הערה מהקהל: "לבי חלל בקרבי"[1272]
הרב: לבי חלל בקרבי, כן. בעטיו של הנחש, כן. אתה זוכר את הסוגיה שם.[1273] בן ישי, כן. אבל זה נושא אחר. מי אמר שלא היה לו יצר הרע, למשה רבינו? יש מדרש שאומר שדווקא היה לו יצר חזק מאד, כן, אבל התגבר על זה.[1274] ההגדרה היא אחרת: הוא לא היה מעולם טוב ורע.[1275] זה עניין אחר. זה הגדרה אחרת, טוב. אז הנה ההסבר, שעיקר הבריאה זה היצר הרע. ולכן, יש תכלית ליצר הרע וצריך להתחשב בו. זאת אומרת, איך התחלתי בשאלה? כדי להגיע לתורה לשמה צריך להינתק מהעולם הגשמי. למה הבורא ברא אותנו דווקא בעולם הגשמי? יש צורך בזה. זה מה שרציתי לברר לפני שנראה את ה...וכל פעם צריך לחזור לאותו נושא. כי לא מבינים, בדרך כלל, לא מבינים את המוסר שאנחנו מקבלים. צריך לא לחיות כדי לחיות? אז למה התורה אומרת "ואין למו מכשול"[1276]? למה הבורא שם מכשולים בחיים של הבריות, כן? וזה הטענה של הרשעים. ולכן צריך להבין את זה. שני הדברים הם אמת וזה לא סותר.

החידוש הוא עבודת ה' עם היצר הטוב

זאת אומרת, צריך לחיות כדי לזכות וצריך לדעת שזה לא חיים האמיתיים.[1277] וכדי להגיע לחיים האמיתיים צריך כפי שאמר במקור הקודם, להמית את עצמו, זאת אומרת לנתק את עצמו מהגשמיות של הגשמיות. לקדש את זה. להפוך את היצר הרע ליצר טוב. להפוך את המטרה של היצר הרע למטרה טובה. ופה אנחנו מגיעים להסבר של הרב אשלג. שזה הפשט של רש"י על "בכל לבבך" בשתי יצריך, כן.[1278] כרגיל, אנחנו חושבים שאנחנו צריכים להיות עבד הבורא דרך היצר הטוב. זה טבעי. היצר הטוב רוצה להיות עבד הבורא. אז בא החידוש של הפסוק שאומר – בשתי יצריך. בלבבך. לבב שתי ב', לב – לבב – שני הצדדים. לכן, הכל מתהפך. זאת אומרת, אין כל כך זכות להיות עבד דרך היצר הטוב, כי זה השאיפה של היצר הטוב. אין כל כך "לפום צערא אגרא". אז דווקא החידוש, זה לעבוד את הבורא דרך יצר **הטוב**, כי הזכות זה לעבוד דרך יצר הרע. זה פשוט, כן. ולכן, אם הטבע מבקשת גם היצר הטוב, זה החידוש. הבנתם את הדיוק, כן? זה ההיפך ממה שאנחנו רגילים להבין. זה יותר קשה לעבוד דרך היצר הטוב מלעבוד דרך היצר הרע. כי כשאדם עובד את עבודת הקודש דרך היצר הטוב, לא יודעים אם זה עבודה אמיתית או זה הטבע שלו. אם זה הטבע שלו, איפה הזכות? איפה המאמץ, כן? אני אתן דוגמה, אתם הבנתם את זה? אתם יודעים שביום הכיפורים אנחנו צמים בעשירי לחודש בצום רגיל. לא אוכלים. אבל ערב יום הכיפורים, בתשיעי לחודש, אנחנו צמים דרך אכילה.[1279] יודעים את זה? "ועיניתם את נפשותיכם",[1280] איך? בארוחה חגיגית כל היום. לפי ההלכה, אסור להיות רבע שעה בלי לאכול משהו.[1281] אז זה יותר קשה מהתענית סתם. תענית זה קל. כך אומרים: "צום קל". [צחוק בקהל]. אבל עינוי נפש דרך האכילה זה יותר קשה. זה מובן, כן?

מטרת המצוות להפוך את הרצון לקבל לרצון להשפיע – לקבל כדי לתת

אז לפי תורתו של הרב אשלג זה פשוט מאד, כן. הוא מסביר את זה ככה: היצר הרע זה הרצון לקבל. וכל עוד שאני מקבל בלי שזכיתי בזה, זה רע. ולכן צריך לזכות כדי לקבל בזכות. זה המטרה של המצוות. איך? להפוך את הרצון לקבל לרצון להשפיע. זה מובן? כן. אז אי אפשר לחיות בלי לקבל, ולכן מי שאומר אני לא מקבל אני רק משפיע, הוא...זה לא אמיתי. זה גאווה של הפילוסוף, כן. שהוא אומר אני רק משפיע, אני לא מקבל. זה ההגדרה של הגאווה

סתם – הוא רואה את עצמו כאילו הוא המשפיע. והוא לא יכול לחיות בלי לקבל, אז הוא לא רואה את זה שהוא מקבל. הוא אומר שהוא רק משפיע. תפסתם את זה, כן? ולכן יש רק פתרון אחד, מסביר הרב אשלג, לקבל על מנת להשפיע. אז הרע מתהפך לטוב. זה מובן? כן. אולי אני אסביר קצת יותר או זה מספיק ברור? יש לנו שתי נטיות – הנטייה לקבל, כדי לחיות, וזה נקרא יצר הרע. והנטייה לתת, להשפיע, וזה נקרא יצר הטוב. מה זה הטוב? לתת לזולת. מה זה הרע? לקחת לעצמו. אם אתם עושים הניתוח של כל מה שנקרא חטא בעולם, סוף סוף מגיעים לאותה הגדרה – רצון של הנאה, לקבל. אז זה הרצון לקבל שהוא המניע של כל חטא בעולם. זה מובן, כן? אבל בלי לקבל אי אפשר להתקיים. לכן צריך לקבל. אבל לקבל זה רע. והנשמה, הנפש, לפני הנשמה, הנפש מרגישה את זה. לקבל בלי לזכות בזה, זה רע. וזה טיפוסי לנפש היהודי. "שונא מתנות יחיה",[1282] כן. והנפש יודעת שלתת זה טוב. אבל איך לתת בלי לקבל? לכן יש רק פתרון אחד: לקבל כדי לתת. וזה הופך את הרע לטוב. זה מובן? ולכן יש נטייה של המוסר המסורתי לשלול את הלקבל. זה, לפי דעתי, זה לא התורה האמיתית, מכיוון שזה רצון הבורא, לתת - אז צריך מי שיקבל. זה מובן. זה ההגדרה של הבורא. בורא זה משפיע ואם אין מקבל, אז מה, מהו דעת הבורא? ולכן יש שני מושגים, והרב אשלג מדייק בזה, שני מושגים בשולחן ערוך. קודם כל לקום לעבודת הבורא.[1283] עבודת הבורא זה לקבל. זה מובן? ולא רציתי לומר שזה החידוש של הרב אשלג, זה הפשט של השולחן ערוך. מה זה עבודת הבורא? פשוטו כמשמעו, בורא זה משפיע. אז עבודת הבורא זה לקבל. אם אין מקבל, למי ישפיע? הוא רצה לברוא. הוא יודע למה, כן, אז אם אני לא רוצה לקבל מה שברא, והוא ברא לי את כל הנטיות של החיים. אם אני לא מקבל את זה, אני לא עובד הבורא. אתם יודעים, זה הגדרה דרך המוסר, של המקובלים, פשוטה מאד וברורה מאד. צריך לחיות, כי כך גזר הבורא. בעל כרחך אתה חי.[1284] אז צריך לחיות. מי שלא רוצה לחיות, הוא לא עבד הבורא. אבל מכיוון שלקבל זה רע, אז אנחנו, איך אומרים, איך אומרים את זה בעברית? שכחתי...אנחנו מוכרחים להיות רעים, כן, כי כך נבראנו. ולכן כדי לצאת מהמבוי הזה, אז בא היצר הטוב. היצר הטוב זה לתת. אז הפתרון הוא לקבל על מנת להשפיע. זה מובן? ואני רוצה להוסיף משהו: <u>לקבל ככל היותר כדי להשפיע ככל היותר</u>. וזה ההגדרה של המוסר היהודי הטהור. ולכן הגויים שלא מבינים את זה, מגדירים את היהודים כמטריאליסטים. הם רוצים לקבל יותר ויותר ויותר. שוכחים, היהודים שוכחים, כן, שזה כדי להשפיע יותר ויותר ויותר. זה מובן? טוב. ולכן התחלנו להבין במשהו, מטרת הבריאה של היצר הרע. כדי שהבורא יכול לקיים את דעתו כבורא. זה המושג הראשון. להיות עובד הבורא. רק דקה. אבל יש המושג השני – "לעשות נחת רוח ליוצר" זה עוד מדרגה אחרת. נחת רוח ליוצר זה יצר הטוב. זה לתת, להשפיע. ולכן מתחילים להיות עבד הבורא, והתיקון של הלקבל זה לעשות נחת רוח ליוצר, להתדמות ליוצר, שהוא משפיע. זה מובן? בורא, מכריח אותי להיות מקבל. יוצר, מבקש ממני להיות משפיע. זה שני המושגים האלה. ולכן כדי להיות משפיע צריך להיות מקבל. אבל להיות מקבל על מנת להשפיע. וזה סוד כל המצוות. איך לקבל, כדי להיות משפיע. זה ההלכה. מה מחפשת ההלכה? איך לחיות כדי להיות משפיע. משפיע מה? נחת רוח ליוצר. זה כבר מספיק. זה מובן? יש צורה של קבלה, לקבל משהו, שמשפעת למי שנותן, ובמה שאתה מקבל אתה כבר משפיע. תלוי איך אתה מקבל. זה כל עניין המצוות. <u>כל עניין המצוות זה לתקן צורת הקבלה.</u> זה מובן, כן? התורה כתורת המצוות באה כדי להודיע לנו איך לקבל כדי להיות משפיע. טוב, זה ההסבר של הרב אשלג. זה מובן? מה השאלה שלך?

שאלה מהקהל (ר' יהודה נקש ז"ל): כן בקשה. יש מסורת שאומרים לפני כל לימוד, "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא."[1285]

הרב: כן

שאלה מהקהל (ר׳ יהודה נקש ז״ל): ועמך כולם צדיקים. ובסוף כל לימוד אנחנו אומרים
הרב: רבי חנניה
שאלה מהקהל (ר׳ יהודה נקש ז״ל): רצה הקב״ה לזכות את ישראל. לפי הלימוד הזה, למה זה לא הפוך?
הרב: אולי תסביר יותר את השאלה. לא תפסתי.
שאלה מהקהל (ר׳ יהודה נקש ז״ל): לפני הלימוד
הרב: לא, לא. אל תחזור על מה שאתה אמרת. תסביר את השאלה.
שאלה מהקהל (ר׳ יהודה נקש ז״ל): אז יש מסורת שלפני כל לימוד אנחנו אומרים ״כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא ועמך כולם צדיקים״, כמטרה. נשמע כמטרה. עכשיו,
הרב: זה הסבר יפה.
שאלה מהקהל (ר׳ יהודה נקש ז״ל): עכשיו בסוף כל לימוד אנחנו אומרים: ״רצה הקב״ה לזכות את ישראל״
הרב: לפיכך הרבה להם תורה ומצוות
שאלה מהקהל (ר׳ יהודה נקש ז״ל): לפיכך הרבה להם תורה ומצוות. אז אם אני רוצה להמתיק את הרע, אז למה אני לא מתחיל ב״רצה הקב״ה לזכות את ישראל״?[1286]
הרב: לפני הלימוד? טוב זה שאלה חדשה בשבילי. יש למישהו תשובה לזה? צריך עישון אה...., עיון [צחוק בקהל]. טוב, נלמד את השאלה. אבל ככה באופן מהיר, יש במשנה האחרונה, זה ברייתא או משנה?
תשובה מהקהל: משנה
הרב: זה משנה. במשנה האחרונה יש שתי מדרגות, תורה ומצוות, כן. במשנה הראשונה אין רמז למצוות, רק לתורה, כן. אז יתכן שפה יש איזה דרך לתשובה. אבל צריך לעיין בזה. טוב, זה שאלה נכונה. יש עוד שאלות לפני?

בריאה ויצור

שאלה מהקהל: השאלה שלי, לפני שמדברים על היצר האם הוא רע או טוב, ~~הכל~~, אבל עדיין מה המובן של יצר? האם יש לזה קשר עם יצירה?
הרב: ברור.
שאלה מהקהל: למה זה נקרא יצר ולא נטייה או מילה אחרת?
הרב: צריך להבין את המילה יצור. זה לא אותה מילה של בריאה.[1287] יצור, כן. יצור זה בריאה שיש לה יצר. שיש לה נטייה משלה, אוטונומיה משלה, נאמר. בחירה. דבר שנברא, נברא. אבל יצר, יצור, זה כבר חי מעצמו, יש לו רצון משלו.
שאלה מהקהל: זו בריאה עצמאית?
הרב: עצמאית, כן. יש מדרגות, כן. אפילו בעלי חיים הם נקראים יצורים. ולכן הבהמות, יש להן יצר. יש מחלוקת בגמרא אם יש להן יצר רע או לא.[1288] אבל יש להם יצר והיצר לחיות. והייתי קרוב לומר אין הבדל בין טוב ורע ביצר של הבהמה. זה יצר להתקיים בחיים. המושג טוב ורע, זה כבר מושג אנושי, ההבחנה בין טוב ורע. ולכן המקובלים מסבירים את זה ככה: בעולם העשייה – רובו רע. הרוב המוחלט זה רע. יש קצת טוב בעולם העשייה, כן. וזה מורגש, כן. יש מעט - ״אתם המעט מכל העמים״.[1289] יש מעט. ובעולם היצירה, אז יש כבר הדו-קיום של הטוב והרע. בעולם היצירה יש כבר יצר טוב, יצר רע. אז זה חצי טוב, חצי רע. עולם הבריאה זה רובו טוב מיעוטו רע. ולמעלה מזה, זה קדוש, כן. זה מובן. ולכן, היצור, יש לו אותה בחירה לנטות או לטוב או לרע. זה מובן? זה עונה על השאלה שלך? אולי עוד הגדרה קצרה. מה זה יצר טוב? זה היצר שמביא אותי לבחור בטוב. זה נקרא יצר של הטוב. יצר הרע זה הנטייה שלי לבחור את הרע. היצר כשלעצמו הוא לא טוב ולא רע, כן. זה יצר הטוב

נקרא יצר טוב ויצר הרע נקרא יצר הרע. זה אותו יצר שמביא אותי או לטוב או לרע. זה מובן? וזה נקרא יצור, כן.

הקשר בין, יצר, יוצר ורצון

שאלה מהקהל: היצר הטוב והיצר הרע קיים רק במקום שאדם יכול ליצור?

הרב: אז זה עוד שאלה אחרת לגמרי. זו שאלה אחרת. זה כבר שאלה אחרת. אולי לא הבנתי את השאלה הראשונה, כן. אבל זו שאלה אחרת ברור שכן. אם יש מישהו בעל רצון אז הרצון מביא או לטוב או לרע. כי הצדיק או הרשע נבחן לפי הרצון. מה זה צדיק? שהרצון שלו בוחר יותר טוב, מרע. נקרא צדיק. אם הרצון שלו נוטה לבחור יותר רע מטוב, נקרא רשע. כי הכל נדון לרוב. זה מובן? קוראים צדיק למי שיודעים שבדרך כלל הוא בוחר בטוב – אז נקרא צדיק. למי שבדרך כלל בוחר ברע, איך שהוא מכיר בו, הטוב והרע, כן, ברע שלו בטוב שלו, אז נקרא רשע. זה יותר מובן. רק מי שיש לו יצר טוב או יצר רע יכול להיות יוצר. אם זה המשמעות של השאלה שלך.

שאלה מהקהל: הייתה למשל יצירה של ברית, או מעשה ידיים או מחשבה או דיבור. על זה חשבתי.

הרב: תשמע

שאלה מהקהל: באותו מקום שאדם יכול, בעל יצירה, שם נמצא היצר טוב או יצר רע.

הרב: אז מה זה בעל יצירה באותה השאלה? זה בעל רצון. זהו. זה בעל רצון. יש הבדל בבריאה של כל הנבראים ובבריאה של האדם. אם תקראו בספר בראשית ברש"י, כן, תראו שהכל נברא בדיבור חוץ מהאדם שנברא בידיים. מה המשמעות? זה על "נעשה אדם בצלמנו,"[1290] שאדם נברא בידיים. אפשר לראות ברש"י מיד בספר בראשית. מה המשמעות של זה? זה קצת אנתרופומורפי, כן. רק דקה אני אמצא את זה. רק דקה. זהו. "ויברא א-לוקים את האדם בצלמו"[1291] – "בדפוס העשוי לו. שהכל נברא במאמר והוא נברא בידיים." אז יש אפשרות להסביר לפי הדרש, "בידיים" – זאת אומרת, שני הצדדים, ימין ושמאל. טוב ורע, כן. לא אמרתי ששמאל זה רע, אולי זה יותר חמור. [צחוק בקהל]. בצרפתית אומרים sinistre. [צחוק בקהל]

הערה מהקהל: באיטלקית

הרב: באיטלקית? בצרפתית גם כן. sinistre בלטינית. אז אני חושב שהקשר הוא עם הרצון. וזה שורש קרוב מאד. יצר, רצון. זה אותו... כן, אז אפשר להתחיל. בפרק חלק במסכת סנהדרין ק' עמוד א'. אה ,יש עוד שאלה, סליחה.

שאלה מהקהל: במידה ובן אדם לא נותן לנשמה שלו את המתוק שבתורה כדי להתגבר על יצר הרע, אם כך לפי ההסבר, הנשמה הייתה כבר צריכה לעזוב את הגוף מזמן.

הרב: היא מתרחקת. כל עוד שלנשמה אין לה המזון שלה, היא מתרחקת מהגוף. ולכן יש לכם נפשות שיש להן נפש, רוח, אבל נשמה רחוקה מאד. רק ניצוץ רחוק.[1292]

שלבים בלימוד התורה

שאלה מהקהל: אבל איך זה משפיע למעשה?

הרב: בהתנהגות. ולכן צריך קודם כל לקיים את התורה של עשייה – נפש. כדי לתקן את הנפש. ויש גילים בחיים. אחר כך מגיעים לתורה דיצירה – רוח. אחר כך מגיעים לתורה לשמה שהיא שכלית, נבדלת, לפי המהר"ל, שנקראת נשמה, כן. נשמה של התורה. וצריך, שכחתי לומר את זה אבל זה מובן מאליו, יש מדרגות, יש שלבים. אי אפשר מיד להגיע לאותה תורה לשמה. צריך לעלות מעולם לעולם, כן. ולכן, איך אומרת הגמרא, קודם כל "ימלא כרסו משי"ס ופוסקים"[1293] ואחר כך יעסוק בתורה. הבנתם את העניין, כן? ויש שלבים. מי שלא תיקן את חייו בתורת המעשה, לא יכול להגיע לתורת הרוח. מי שלא תיקן

תורת הרוח, לפי החסידות זה כל העולם של המידות, הפנימיות, כן, זה רוחניות במובן החסידי, כן, אף פעם לא יכול להגיע לתורה לשמה שהיא התורה השכלית. ולכן יש גילים. ולכן לפי המסורת היה אסור להגיע לתורה לשמה – אני לא רוצה להגדיר אותה קבלה, נסתר, תורה לשמה, אפילו דרך המדרש, דרך התלמוד, דרך הפרשנות הכי פשוטה, התורה לשמה, מי שלא תיקן את המדרגות התחתונות. זה מובן, כן. זה למדנו בפרקים הקודמים, כן.[1294] קודם כל צריך לקיים את הקדושה ואחר כך מגיעים לתורה לשמה. זה מובן? ואז לפי השאלה שלך, שלך, סליחה, המקובלים מסבירים את זה ככה: החטא לא נוגע בנשמה[1295]. "א-לוקי, נשמה שנתת בי טהורה היא".[1296] והשאיפה שלנו זה להחזיר אותה טהורה. היא טהורה והיא נשארת טהורה. אבל כשיש חטא בבן אדם מסוים, היא מתרחקת ממנו, כי היא לא סובלת את החטא. אז יש לכם הרבה פרצופים כאלו, שזה נקרא גולם[1297]. הנשמה שלהם היא רחוק רחוק מאד. זה מובן? אז קודם כל לתקן את הגולם, הגולמי של האדם, ואחר כך מגיעים. זה מובן? אולי פעם הסברתי את זה באיזה פינה של הנושא הזה, מה זה שנקרא, מה זה שנקרא תורת הנסתר? זה קשור לעניין של תורה לשמה. מי שלומד תורה כדי ללמד, זה תורה עילאית אבל זה עוד לא הלְשמָה במלוא המובן, מכיוון שיש לו מטרה - ללמד, כן.

תורת הנסתר – תורה שלומדים בלי ללמד

ולכן, יש תורה שלומדים בלי ללמד. וזה נשאר נסתר. אז זה נקרא תורת הנסתר. תפסתם את זה? הרב נחמן מברסלב הסביר את זה באחד מהפרקים שלו,[1298] כי התורה של הרב, היא בבחינת עיגולים. אני מסביר רק לאלו שמבינים את המושגים, כן. והתלמיד מקבל את זה מבחינת היושר. תפסתם את ההבדל, כן? אז התורה שהיא בבחינת עיגולים היא למעלה מתפיסת ה...מי שדיבר על הנסתר שלו זה כבר לא נסתר. זה פשוט להסביר, כן. זה מובן? למשל, התורה שלומדים בשבת היא במדרגה אחרת מהתורה שלומדים בחו"ל, בחול[1299]. [צחוק בקהל]. והיא יותר קשורה למה שאנחנו מדברים. טוב, לכן צריך לזכור את זה. יש מדרגות ויש גילים ויש.... אנחנו לומדים עניינים שהם כבר למעלה מהמדרגה שלנו, כן. וזה נקרא, לכן, המהר"ל מסביר את המקורות שהוא מביא מהגמרא באופן פשט. "ממית את עצמו." זה לא סתם. מי שבאמת ממית את עצמו. אז איך עושים את זה, כן? זה נדיר. מי שמגיע לאותה מדרגה אז אומרים שתלמודו מתקיים. תפסתם את זה? טוב. אז אם אין עוד שאלות אפשר להתחיל.

המשך קריאה: "דרש רבי יהודה ברבי סימון כל המשחיר פניו על דברי תורה בעולם הזה, הקב"ה מבהיק זיוו לעולם הבא שנאמר: מראהו כלבנון, בחור כארזים"

פיתוח הגשמיות באה על חשבון הרוחניות

יש דרש על הפסוק בשיר השירים "מראהו כלבנון",[1300] זה השכר שהוא מקבל בעולם הבא, על מה שהשחיר את פניו בעולם הזה. ולפי המפרשים, זה בא מפסוק קודם, אני אקרא את זה, זה בשיר השירים, זה בפרק ה' של שיר השירים. יש פסוק שאומר: "ראשו כתם פז, קווצותיו תלתלים שחורות כעורב".[1301] אז אם ראשו מגיע לאותה מדרגה שהיא מוגדרת בפסוק – שחורות כעורב, אחר כך נראה מה ההסבר של המהר"ל על "משחיר את פניו", אז השכר של זה, זה בפסוק שבא אחריו – "מראהו כלבנון בחור כארזים". אז לפי הדרש, זה השכר למי שמשחיר פניו על דברי תורה. הקב"ה מבהיק זיוו לעולם הבא[1302]. שנאמר, מראהו כלבנון, בחור כארזים. נמשיך במקור:

המשך קריאה: "אמר רבי תנחום בן רבי חנילאי: כל המרעיב עצמו"

לשון רעב, כן, רעב

המשך קריאה: "על התורה, הקב"ה משביעו לעולם הבא, שנאמר[1303]: ירוויון מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם."

נחל עדניך – עדנים- זה בעולם הבא[1304]. למי זה שייך? למי שהרעיב את עצמו בעולם הזה. אז זה מה שרציתי בהקדמה וכל הדברים האלו, להסביר קצת. זה לא עניינים מופרזים. זה לא עניינים של הגזמה, מוגזמים, כן. צריך למעט, לצמצם, את הנטייה לגופניות. את הנטייה לגשמיות. כי זה מונע את הקשר לתורה לשמה. וזה תמצית ועיקר ההסבר של המהר״ל. לא להיות נזיר. כי אתם יודעים שהתורה לא אוהבת את זה, כן – נזירות.[1305] אבל צריך להיות ער לדבר. כל מה שנותנים לגוף, לוקחים את זה מהשכל. כי זה תרתי דסתרי. למדנו את תכליתו של הגוף ושיהיה צורך עליון, צורך גבוה אומרים, לחיות בעולם העשייה. דאם לא כן, מי שלא עבר בעולם הזה לא מגיע לעולם הבא. זה עוד נושא אחר אבל קשור לעניין שלנו. ולכן, המצווה הראשונה, והמצווה הכי חביבה על התורה זה ״פרו ורבו״, כן. כי צריך להביא, להרבות הצלם למטה, להביא נשמות בעולם התחתון.[1306] וזה התחלה ועיקר התורה. כי נשמה שלא עברה דרך העולם הזה, לא מגיעה להעולם הבא. טוב, צריך לקבל את זה כאמונה, אבל זה יותר מאמונה. מה המצב של הנשמה לפני הלידה? זה נושא בפני עצמו. אבל המטרה זה לעבור דרך עולם הזה, ואז צריך לידה, כדי להגיע לעולם הבא. זה למדנו מקודם, כי השאיפה של הנשמה זה עולם אמיתי. והעולם שלנו, העולם הזה, זה עולם מציאותי. וצריך לעבור דרך המציאות של העולם המציאותי כדי להגיע לעולם האמיתי.[1307] כי נשמה שמסתפקת בעולם של המציאות, איננה נשמה. היא ערה רק במדרגות התחתונה של הנשמה. התחתונות, סליחה, שזה נקרא נפש. הנשמה כנשמה, השאיפה שלה זה עולם הנשמות. אבל שוב אני חוזר על ההסבר, אבל צריך לעבור דרך עולם הזה, כדי להיות אשה בבית בעלה, שזה עדיף מלהיות בת בבית אביה. לא צריך הסבר. זה מובן, כן? טוב. ואז

המשך קריאה: ״ביאור דבר זה״

אומר המהר״ל, זה ההמשך

המשך קריאה: ״ביאור דבר זה גם כן כי העולם הזה עולם גשמי. ואין עיקר בעולם הזה, השכל, שהוא בלתי גשמי. ואם האדם משחיר עצמו על דברי תורה או מרעיב עצמו על דברי תורה. ודבר זה הוא הדביקות הגמור בתורה וסילוק הגשמי, ומפני כך הקב״ה מבהיק זיו שלו לעולם הבא שהוא כולו שכלי בלתי גשמי. ושני דברים זכרו כאן: האחד היא השלימות ומעלת עצמו שיהיה לו לעתיד והוא הזיו והאור״

זאת אומרת, זה שייך לעצם[1308] שלו. הוא נברא באור. אבל האור נכנס בתוך הקליפה של הגשמיות. וצריך לסלק את הקליפה של הגשמיות, כדי שהאור שלו, שהוא שייך לו, יבהיר. זה מובן. זה המדרגה הראשונה. זה מובן? טוב. ההסבר השני של הגמרא:

המשך קריאה: ״אשר כל אור מורה על המציאות״

זה עוד בהסבר הראשון

המשך קריאה: ״המציאות כמו שהשחור הוא היפך האור, מורה על ההיעדר כמו שאמרנו. כי בעולם הזה היה משחיר עצמו, פירוש זה שנתן עצמו להיעדר,

בבחינת עולם הזה

המשך קריאה: ״כי בכל מקום השחור מורה על ההיעדר״

אולי אני אסביר את זה. כי בתרבות המודרנית לא מקבלים דעה פשוטה כזו, שהאור זה המציאות והחושך זה רק ההיעדר של המציאות. כי יש לחושך מציאות בפני עצמו. בפני עצמה או בפני עצמו? בפני עצמו, כן. אז אולי אפשר להסביר את זה ככה: יודעים עכשיו שהצבע של איזה חפץ, זה דווקא, כשלעצמו, זה הצבע ההפוך שאנחנו רואים בו.[1309] זה מובן, כן? זה נראה כמוזר, פרדוקסלי, אבל המדענים מסבירים את זה וההסבר שלהם הוא סביר, כן. כי הכלי מחזיר דווקא את הצבעים שהוא לא קולט. ולכן רואים את הצבע ההפוכה של הכלי עצמו. זה מובן? ולכן כשהכלי קולט את כל האור, נראה שחור. ולכן, זה ההסבר של

המהר״ל. זה ההיעדר של האור. זה לא אומר שזה לא מציאותי, החושך, זה מציאותי, אבל מהי המציאות שלו? זה ההיעדר של האור. זה מובן, כן? טוב.

״קרן עור פניו״[1310] – האור מתגלה בחוץ

המשך קריאה: ״הפך האור, כי האור הוא מציאות והחושך שהוא השחור הוא היעדר לגמרי. כי הכל נמצא האור ובלתי נמצא בחושך, לכך החושך מורה היעדר. ואמר כי המשחיר עצמו על דברי תורה, ומשים גופו בעולם הגשמי כאילו הוא נעדר ובלתי נמצא״

יתכן שהמילה הכי חשובה פה זה״כאילו״, כן. כי הוא חי. הוא מתקיים. אבל הוא מתקיים באותה מידה שכאילו הוא ממית את עצמו. פשוטו כמשמעו, כן.

המשך קריאה: ״ובשביל זה הקב״ה מבהיק (זיוו) זיו שלו בעולם הבא שיתן לו המציאות הגמור בעולם הנבדל הוא עולם הבא הבלתי גשמי״

ואתם זוכרים מה התורה מספרת על משה רבינו, ש״קרן עור פניו״. זוכרים את זה? יש יוצאים מן הכלל שכבר בעולם הזה הגיעו לאותה מדרגה, שהאור שלהם מתגלית בחוץ, בעולם הזה[1311]. זה מובן? ״חוכמת אדם תאיר (ב)פניו״[1312] זה פסוק במשלי, אני חושב. במשלי? כן, כן. ״חוכמת אדם תאיר (ב)פניו״. אז לכל בן אדם, יש אור בפנים. וזה אור החוכמה. משה רבינו היה במדרגה יותר גבוהה. ולכן בכל גופו היה אור של הפנים של כל בן אדם ובפנים שלו אור יותר גבוה. ולכן ״קרן עור פניו״. זה מובן, כן? וזה ההסבר הראשון. מי שמשחיר את פניו, מקבל זיו אורו בעולם הבא. זה בא מהוויתו שלו. זאת אומרת, הוא נברא באור הזה. והאור הזה נחבא בתוך הקליפות של העולם הגשמי. אז מי שזוכה, לפי ההסבר של המהר״ל, הוא מגלה את האור שלו בעולם הבא. זה שלו. זה בא משלו. זה מובן? נמשיך:

המשך קריאה: ״והשני, השלימות מה שיקבל מן השם יתברך״

נוסף לזה, זה ״נחל העדנים״ של הפסוק השני.

לא רק שהוא יהיה מסוגל להיות כולו אור אלא הוא מסוגל לקבל עדן נוסף. זה בא מהקב״ה בעולם הבא.

המשך קריאה: ״ומה שאמר, הקב״ה משביעו לעולם הבא״

ומוסיף לו עוד עדנים

המשך קריאה: ״כי יקבל שביעה מן השם יתברך. וכמו שהביא ראיה: ״ירוויון מדשן ביתך״

ביתך – של הקב״ה ,לפי הפשט

המשך קריאה: ״מדשן ביתך״

שלך

המשך קריאה: ״ונחל עדניך תשקם״

אז ההסבר הראשון, מה שמסוגל מטבעו לגלות האור של הזיו שלו, וההסבר השני, של הגמרא, זה מה שיקבל כיתרון, כתוספת, מהשם יתברך.

עטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה

המשך קריאה: ״והוא מה שרמזו חכמים במסכת ברכות (יג׳ ע״א) העולם הבא אין בו אכילה ושתייה אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה.״

עטרותיהם בראשיהם, זה נראה את זה מיד במהר״ל, לפי ההסבר הקודם, עטרותיהם בראשיהם זה הזיו שלהם. עטרותיהם בראשיהם, כן. כי בעולם הזה הם כמו מלכים בלי כתרים, בלי עטרות, כן. בעולם הבא, מקבלים את העטרות שלהם. ונהנים מזיו השכינה – זה ״נחל עדניך״. זה מה שהקב״ה נותן כתוספת. משלו. זה מובן? טוב, זה העיקר.

המשך קריאה: ״(כי מה שאמרו שעטרותיהם בראשיהם דבר) זה נאמר על מעלת עצמו. כי אין יותר במעלה מן המלך שיש לו עטרה בראשו. ומה שאמר ונהנין מזיו השכינה הוא מה

שיקבלו מן השם יתברך. ואלו שני דברים ידועים בחוכמה מאד כי הם שני מדרגות עולם הבא.״

אז כשהמהר״ל אומר זה שני דברים ידועים מאד, זה סימן שאף אחד לא יודע מה זה, כן. אז כשאמר בחוכמה, זה ברור שזה רמז לחוכמת הקבלה. אז אני אסביר רק בקצרה, במושגים של הקבלה (ראו בהמשך השיעור תיקון של מניטו: לא עיגולים ויושר אלא אור מקיף ואור פנימי): עטרותיהם בראשיהם, זה רמז לחלק של העיגולים של הכלים. אורות דעיגולים. עטרות – זה עגול, כן. ומזיו השכינה – זה בא מקו היושר. זה מובן? זה שתי המדרגות של העולם הבא. אפשר לומר את זה ביותר פשטות: עולם הבא דעיגולים זה נקרא ״עטרות״, עולם הבא דקו היושר זה נקרא ״זיו השכינה״. זה שני מעלות. בבחינה הראשונה, גם הכלי הוא כולו אור. זה בא משלו. ונוסף לזה אור שבא מלמעלה, שהוא זיו השכינה. זה מובן, כן? טוב.

״משכים ומעריב״ – ללימוד תורה אין זמן מוגדר כיוון שהיא מעל הזמן

המשך קריאה, ככל הנראה נקטע בקלטת:

ובפרק עושין פסין (תלמוד בבלי עירובין דף כא׳ עמוד ב׳)

המשך קריאה: ״במי אתה מוצא סדרי התורה? במי שמשכים ומעריב עליהם בבית המדרש.״

אז זה דרש על הפסוק: שחורות – לשון שחרית, עורב – לשון ערבית. זה הפירוש של רש״י, כן.[1313] ״שחורות כעורב״. פה בא הדרש, מי ש...איך אומרים, שמשכים ומעריב בבית המדרש. וההסבר של המהר״ל, נראה אחר כך, זה כל דבר בעולם הזה, זה לפי הזמן, אבל הקשר לתורה צריך להיות למעלה מהזמן. אז משכים ומעריב. כל דבר שאנחנו עושים בחיים בעולם הזה, יש לו זמן, קצוב. אבל, ״והגית בו יומם ולילה״.[1314] זה למעלה מהזמן. אז מי שמתחיל ומסיים דווקא בתורה, בעסק בתורה, יש פסוק שרגילים לצטט בזה, זה: ״בכל דרכך דעהו״.[1315] בכל מה שהוא עוסק, הוא לומד תורה. ״בכל דרכיך״ – שלך, ״דעהו״ - את הקב״ה. אז הוא, פה ההסבר הוא, ההגדרה: משכים ומעריב. זאת אומרת, בלי הפסק. ״והגית בו יומם ולילה.״ זה מובן, כן.

המשך קריאה: ״רבה אמר במי שמשחיר פניו עליהם כעורב״.

אז זה קצת קשור למה שראינו למעלה. אז פה הלשון זה שחורות – משחיר פניו, כעורב, לפי הדרש של רבה.

המשך קריאה: ״רבא אומר״,

רבה בה״א, רבא באל״ף אומר:

המשך קריאה: ״(רבא אומר) במי שמשים את עצמו על בניו אכזרי כמו עורב.״

זה ידוע לפי המפרשים שהעורב הוא ציפור אכזרי. איך אומרים, היא? ציפור זה נקבה, לא?

תשובה מהקהל: אבל עורב זה זכר

הרב: אבל עורב זה זכר. זכר הוא האכזרי, כן [צחוק]. זה שינוי סדר האותיות. זה אותן האותיות, זכר – אכזר, כן. טוב. כמו עורב.

המשך קריאה: ״כי הא דרב אדא.״

הביא מעשה אחד, של רב אחד, רב אדא בר מתנה:

המשך קריאה: ״רב אדא בר מתנה הווי קאזיל לבי רב.״

היה הולך רק לבית המדרש של הרב שלו.

המשך קריאה: ״אמרה ליה דביתהו״

מי שהייתה מטפלת בבית שלו, הייתה אומרת לו

המשך קריאה: ״ינוקי (דידך) מה עבדי (להו)?״

מה אני אעשה עם הילדים שלך שצריכים יניקה, כן? אז היה משיב,

המשך קריאה: "אמר לה: איכא קרמי באגמא, עד כאן"

קרמי זה ירקות שיש, אגמא זה אגם. זה כמין איך קוראים לזה, roseaux, קנים, כן. סוף. זאת אומרת שיאכלו מה שימצאו בבוץ של השדה, כן. זאת אומרת הוא היה עוזב את הבנים שלו, לצורך אכילתם אפשר לומר, היה אכזרי על הבנים שלו כעורב. טוב, זה הגמרא. אז זאת אומרת, אנחנו מתקדמים במדרגות האלו. זאת אומרת, זה סימנים של התנהגות בחיים, שאם מגיעים לאותה מדרגה אז זה נקרא, זה דומה מאד לחסידות הכי הכי קיצונית, כן. אבל לפי דעתי, מה שצריך להבין מהדברים של המהר"ל, ההסבר שלו, זה הנטייה, הכיוון. לא צריך להיות קיצוני בדברים האלו כדי לקיימם. זה הכוונה לדעת שאי אפשר להיות בבת אחת, קשור לתורה השכלית שנקראת תורה לשמה, וקשור לעניינים של החיים של העולם הזה. חסר לי איזה מילה. שאיפות של העניינים של העולם הזה. זה הכיוון של ההסבר שלו. וזה מגיע עד כאן, כן. עד מה שאומרת הגמרא. אז נראה איך הוא מסביר את זה:

המשך קריאה: "ורוצה לומר כי צריך שיהיה אדם דבק בתורה לגמרי עד שלא ייפרד מאיתה(ו)."

כתוב מאיתו

המשך קריאה: "ואם לא כן, אין זוכה האדם אל התורה, כי צריך שיתאחד עם השכלי. ועוד כי צריך שיהיה לאדם התמדה בתורה מאד, כי אין התורה כמו שאר דברים הגשמיים שהם דברים שהם תחת הזמן."

כפי שאמרנו.

המשך קריאה: "ואם האדם נוהג עם התורה כאילו הוא דבר זמניי, ולימודו בתורה לפי שעה ולפי הזמן, אינו קונה התורה."

ולכן, צריך קצת להעמיק בזה. בחיים שלנו יש לנו קביעות זמנים בתורה, כן. ומה שהוא אומר זה ההיפך. "אל תעש תורתך קבע"[1316] [צחוק]. תפסתם את המובן, כן? וזה מתאר אותה מדרגה של הלימוד. תלמיד חכם לומד תורה בכל מה שהוא עושה. "בכל דרכיך, דעהו". זה מובן? ולכן זה מדרגה של תורה שהיא למעלה ממה שמתארים. ללמוד שיעור בין שמונה לתשע וחצי[1317] כדי ללמוד קצת תורה. אם זה מהר"ל [צחוק], אם זה שולחן ערוך, אם זה משנה, אם זה פרשנות, כן. זה מקצוע. זה מקצוע, עסק בתורה שלא מגיע למה שהוא מתכוון. זה תלמיד חכם, שהוא כל כולו בעולם התורה ולכן בכל ההתנהגות שלו בחיים של העולם הזה, הוא רק קשור לתורה. "בכל דרכיך דעהו". וזה מדרגה שהתלמידי חכמים האמיתיים הגיעו לזה בחיים שלהם, כן. מה שהיה עסק שלהם, הם היו בתורה, כן. כל שכן אם היו דווקא מסוגלים להיות "תורתם אומנותם". זה המזל הכי גדול. תורתו אומנותו. ולכן הוא עוסק בתורה דווקא דרך התורה, כן, אם אפשר להסביר את זה ככה. אבל תלמיד חכם, כל המקצוע שהיה לו במקצוע שלו היה מייחד ייחודים, מזווג זיווגים, לומד לימודים. זה הסיבה שהגמרא מבקשת שכל תלמיד חכם יהיה לו עסק בחיים,[1318] אבל בתוך העסק שלו, בתור תלמיד חכם, הוא היה לומד תורתו. זה מובן? זה רק השלמה למה שאמר המהר"ל. לא לחלק את החיים חיי חול וקצת זמן ללימוד תורה. זה צדוקי[1319], כן. אלא "בכל דרכיך דעהו". זה מובן מה שאני אומר, כן? ואפשר לשאול מה שאמרנו על הפרק בתהלים: "כי אם בתורת ה' חפצו"[1320] - ומה שהוא עוסק - זה בתורת ה' שהוא עוסק. אז הוא "בתורתו יהגה יומם ולילה" פשוטו כמשמעו. דווקא יומם ולילה כפי שראינו. קשר מתמיד. דווקא בידיעות אחרונות של שבת קראתי שהרב פרץ,[1321] היה יכול להיות טייס קרבי אבל קרא איזה שירה של ביאליק, 'המתמיד', אז בחר להיות בישיבה בהתמדה ולכן הגיע להיות שר [צחוק]. זה לשון "צרה", בצדי (האות צ'). הוא צדיק. טוב. אתם קראתם את השיר "המתמיד" של ביאליק[1322]? זה שיר יפה מאד צריך לקרוא את זה. רק חילוני היה יכול לתאר מה זה תלמיד

חכם. כמו ביאליק. הרב צבי יהודה היה אוהב את ביאליק.[1323] הוא היה מכיר אותו. היה אוהב אותו מאד. חילונים כמו ביאליק זה נדיר מאד עכשיו. עבר הזמן שלו. זהו

המשך קריאה: "ועוד כי צריך שיהיה לאדם התמדה בתורה מאד כי אין התורה כמו שאר הדברים הגשמיים שהם דברים שהם תחת הזמן. ואם אדם נוהג עם התורה כאילו הוא דבר זמניי ולימודו בתורה לפי שעה או לפי הזמן אינו קונה התורה"

קונה מקצועות בתורה אבל לא התורה במובן שאנחנו דנים עליה. זה מובן.

המשך קריאה: "ולכך צריך שישכים ויעריב עליהם, כי זהו עניין השכל שאינו תחת הזמן והוא תמידי בלא זמן, כמו שפרשתי לפנים. ולרבה לא תימצא התורה אלא במי שמשחיר עצמו, דהיינו שיתן עצמו אל היעדר על דברי תורה. כמו שאמרנו לפני זה על המשחיר פניו בתורה"

במקור הקודם. ולכל יש מדרגות, אבל הכיוון הוא ברור. מי שמודע לזה שאי אפשר להיות קשור לתורה לשמה אם יש לו אינטרס בדברים הגשמיים, כגשמיים. ופה יש לכם כל החלוקה של הזרמים במסורת. המתנגדים יש להם תפיסה בזה, החסידים יש להם תפיסה בזה וכל זרם וזרם יש לו תפיסה בזה. אבל כולם מסכימים לזה: "והגית בו יומם ולילה".[1324] זה מובן, כן. למעלה מהזמן.

המשך קריאה: "ואם לא יסלק את גופו בשביל התורה אינו קונה התורה השכלית, כי הגוף הוא מונע אל השכל וכמו שהתבאר כמה פעמים"

צליל התורה משתנה כשאדם זקן – זה קנה חוכמה

אולי נסתפק בזה. אני רוצה להוסיף איזה הסבר כדי לברר את זה, כי אני מודע, שזה יכול להיראות כמוגזם, כן. כסותר מה שאמרנו מקודם. אם ככה, אין אפשרות לחיות. צריך לסלק את עצמו מהחיים לגמרי, כדי להיות מסור כפי שהמהר"ל מבקש. לפי דעתי זה עניין של גיל. מדובר במי שנקרא "זקן"[1325] במובן התלמודי של המילה. "זה שקנה חוכמה". [1326]אפשר להיות צעיר וזקן[1327], כן, אבל זה נדיר מאד, כן. קודם כל לחיות, לפי תורה ומצוות ואחר כך מגיעים לשלב, למדרגה, שהוא מתאר אותה. זה התלמיד חכם האמיתי שהוא כולו מסור לתורה לשמה, מכיוון שכבר גמר את החיים שלו. זה מובן, כן? יש לו כבר בנים נשואים, נכדים נשואים, אז מתחיל להתמסר לתורה שלו. דאם לא כן, אי אפשר להבין את המהר"ל. שהמהר"ל כתב את זה. מכיוון שאתם יודעים שהמהר"ל היה רב בעיר שלו, כן. היה דיין בעיר שלו. והוא התמסר לחיים בעולם הזה. חיים של קדושה – מצוות, תורה ומצוות אבל במישור שהגדרנו אבל אם מדובר בתורה לשמה צריך שמדובר בזקנים, במשמעות שראינו. ולכן צריך להיות מאד עניו בגיל מסוים. מי שאומר אני מסור לתורה לשמה, כן, והוא חי חיים נורמליים, נורמליים, לא נורמליים [צחוק בקהל], זה לפי דעתי, זה מדרגה מסוימת. וזה גיל מסוים. ויש חוכמה ששייכת לגיל כגיל, ואז מתחילים להבין ההבדל בין זקן ומי שאינו זקן. מי שאינו זקן חי בעולם הזה וזה מקומו. ובעולם הזה, במדרגה שהוא נמצא בו, הוא צריך לחיות חיים של קדושה. מגיעים לגיל מסויים של הזקנה, זה עניין אחר לגמרי. אז, זה הקשר לתורה לשמה. ולכן כל המאמרים שאומרים שצריך לשמוע תורה מפי זקנים, צריך להבין אותם.[1328] כי זה תורה אחרת. יש לה צליל אחר. כי זה תורה כבר מעולם אחר. זה מובן מה שאני אומר, כן? כי אם יש שאלה, של הלכה אפילו, שאלה לרב, מעדיפים לשאול לזקן יותר. אבל מה שאני הסברתי זה נכון גם כן. זה קיים צעיר שהוא זקן. זה קיים. אבל, לרוב הם זקנים פשוטו כמשמעו. זה מובן? טוב. אז נחזור להמשך בשיעור הבא אי"ה בשבוע הבא. 07:14.

שיעור 18

"זקן" - מתקשר לתורה בלא הגבלת זמן

בדף יד', זה היה פה, בדף יד'. טוב, הפסקנו באמצע הקטע. אתם רוצים שנחזור מראש או שנמשיך פשוט? מה לעשות? נמשיך?

תשובה מהקהל: נחזור.

הרב: נחזור. אז נמשיך לחזור [צחוק]. טוב, אז נחזור בקצרה ונמשיך אחר כך [צחוק]. מכל מקום אני חושב שיהיו עוד שמאחרים. הם גרים אצל לבן, "עם לבן גרתי".[1329] טוב:

המשך קריאה: "ובפרק עושין פסין בעירובין[1330] על הפסוק שחורות כעורב"[1331]

בשיר השירים,

המשך קריאה: "במי אתה מוצא סדרי התורה?"

זאת אומרת שהתורה היא בסדר, בסדרים שלה.[1332]

המשך קריאה: "במי אתב מוצא סדרי התורה? במי שמשכים ומעריב עליהם בבית המדרש"

זאת אומרת שהוא לומד בבחינת, למעלה מהזמן. מי שלא קובע עיתים לתורה, עיתים אפילו כל יום, אלא בבחינת "והגית בו יומם ולילה",[1333] זה למעלה מהזמן. אז אני מזכיר לכם שמדובר פה בכל הסוגיות האלו במי ש"תורתו אומנותו".[1334] זאת אומרת, לא סתם מי שיש לו שעות ללמוד כדי לדעת קצת תורה, כן. מבינים למה אני מתכוון? מי שבאמת רוצה להתקשר לתורה העילאית, לתורה האמתית, ש"תורתו אומנותו". אז זה העת של "זקנה" גם במובן הרגיל של המילה, זקן – זה שקנה חוכמה,[1335] אבל זה לא סתם. זה לא כל אחד. אני לא רוצה לומר זה נדיר, כי יש הרבה. אבל מי שכבר גמר את השלב, גמר להיות צעיר, בנה את חייו, בנה את עולמו בעולם הזה, ואז מתקשר לתורה באופן רציני. ובאופן רציני זה למעלה מהזמן. אז "משכים ומעריב". זה מובן, כן?

המשך קריאה: "עליהם בבית המדרש. רבה אמר במי שמשחיר פניו עליהם כעורב".

"שחורות כעורב". לפי שיטת המדרש, שחורות זה משחיר, פניו כעורב, עורב - פשוטו כמשמעו.

המשך קריאה: "רבא אמר במי שמשים עצמו על בניו אכזרי"

כמו עורב. פה אנחנו לומדים שעורב זה ציפור אכזרית. זה לשון ערב. לא, זה רק בדיחה. "ומעריב ערבים בחוכמה"[1336] צריך הרבה חוכמה כדי לערבב את הערבים [צחוק].

ישמעאל ועשו בסוף הגלות

ואני זוכר שהפעם הראשונה שלמדתי עם רב אשכנזי בצרפת, זה היה מיד אחרי מלחמת העולם, אז היינו לומדים ההבדל בין ישמעאל ועשיו. והספרדים כמובן, היו בארצות האסלם. כששמענו מה קרה לאשכנזים בארצות עשיו בארצות אדום, אז היינו תמימים, היינו חושבים שהאכזריות של אדום זה סוף האכזריות. בעולם הנוצרי, כן, הרדיפות בעולם הנוצרי, כן. והרב שלי היה אשכנזי מרוסיה, ובהתחלה, או, זה היה פרה היסטוריה, אני לא הייתי מבין את העברית שלו מכיוון שההברה שלו הייתה אשכנזית מקורית. אחר כך התרגלתי, כן. היינו לומדים בכתב. היה כותב לי כדי שאני אבין משהו. טוב, עכשיו האשכנזים התרגלו להברה שקוראים לה ספרדית. היא לא ספרדית בדיוק. ישראלית, נאמר. טוב, אז הייתי מופתע מכיוון שהיינו לומדים ש"שפוך חמתך על הגויים אשר לא ידעוך"[1337] וכן הלאה, "כי אכל את יעקב ואת נווהו השמו" היינו לומדים בשל"ה,[1338] והוא אמר לי: זה ישמעאל. "שפוך חמתך על הגויים", ברור שרדיפות, רוב הרדיפות האכזריות, זה היה אצל

אדום, כן. אז הוא אמר לי: "אתה לא יודע ללמוד". והוא הסביר לי ואיך עד עכשיו אני מופתע. הוא לא ראה ערבי מימיו, כן. מרוסיה, מצפון רוסיה. והוא אמר לי - הרדיפות של הנוצרים, אדום, היו שייכים לגלות. אבל הרדיפות של הישמעאלים, ערב, זה מתחיל עם הגאולה וזה יותר חמור. מבינים את זה? כן. וצריך להבין את זה. ולכן הוא הסביר את זה ככה: ישמעאל זה אכזר. והוא אכזר. זה יותר רחוק מהכוזרי. אכזר. (צוחק) כי הכוזרים היו בין הנוצרים והערבים. אתם יודעים את כל הסיפור. והיה מסביר לנו את המילה "אכזר" לפי המדרש. הוא "אח זר". שתי מילים, "אך זר". והוא הסביר לנו את זה הגלות נקרא "גלות אדום", אבל זה אדום וערב. אתם יודעים כי לפי הקבלה, כל אומה יש לה שר. אבל לישמעאל אין לו שר מיוחד, זה שרו של עשו[1339]. יש ברית בין ישמעאל ועשו ברדיפות נגד ישראל. תחת השפעתו של שרו של עשו, אדום וערב. אפשר לראות את זה מוחשית במה שמתרחש בהיסטוריה. יש איזה מין ברית אפילו לא כתובה בין אדום וערב, ברדיפות נגד ישראל. אז זה הנקודה שלמדתי אתו, שהרדיפות של אדום היו אכזריות, אבל הפסוק "כי אכל את יעקב ואת נווהו השמו" זה מתחיל עם הרדיפות של הישמעאלים, מכיוון שהן שייכות למי שייך הירושה של אברהם אבינו. זאת אומרת, בזמן, בתקופת הגאולה. זה מה שלא מבחינים את היהודים שהם מתרבות מערבית, כן. הם חושבים שאף פעם לא היו רדיפות בארצות האיסלם. היו רדיפות. אבל לא במימדים שראינו עם הנוצרים, סוף סוף, האינקוויזיציה, השואה, כן. אבל מה שמתרחש כשעם ישראל החליט לחזור לירושה של אברהם אבינו, הארץ, אז זה מימד אחר לגמרי ואנחנו רואים שזה לא פשוט. זה מורכב מאד, מה שקורה באותה שנאה של ישמעאל נגד עם ישראל, כשעם ישראל מתחיל לחשוב לחזור לארץ. אז קרה משהו חדש לגמרי, משהו שונה. אתם מבינים את זה. יש הרבה הרבה יהודים שהם בתמימות חושבים שזה אפשר לחיות עם ישמעאל. אבל יתכן שהיה אפשר כל עוד שישמעאל היה בטוח שישראל היה בגלות. איזה גלות? גלות אדום, נקודה. מאז שעם ישראל החליט לחזור לארץ ישראל, אז זה לקח מימד אחר לגמרי. תפסתם את זה? טוב, אז לכן אמרתי עורב – ערב. יש הרבה מדרשים שמסבירים את זה באופן. אתם זוכרים מה שלמדנו במהר"ל בספר אחר לגבי חנוכה, לא השנה, שישמעאל לא שייך לארבע מלכויות. ארבע מלכויות זה בבל, פרס, יוון ואדום. אבל המהר"ל מוסיף, זה ב"נר מצווה", בספר שלו, "נר מצווה" על חנוכה, הוא מוסיף לפי דעתי, אולי זה לא בדיוק מה שהוא אומר אבל זה הרעיון, ישמעאל שייך למלכות פרס.[1340] בארנו את זה פעם. היה צריך להגיע עד ימינו אנו עם מה שקורה באיראן, שזה פרס, כדי שזה יתגלה. שהשנאה של ישמעאל היה דרך פרס בעיקר. זה מפתיע איך המהר"ל ידע את זה. עוד לא מצאתי את המקור של המהר"ל. אם אתם מוצאים את המקור הזה של המהר"ל תשלחו לי מברק. לא צריך בערבית, כן. אז נמשיך. אתם שומעים מספיק? בקושי. טוב. על "אכזרי כמו עורב" והגמרא פה מביאה איזה סיפור מעשה

המשך קריאה: "כי הא דרב אדא בר מתנא הוי קאזיל לבי רב"

רב אדא היה רגיל ללכת לבית המדרש יותר ממה שהיה בביתו, כן.

המשך קריאה: "אמרה ליה דביתהו"

אז מי שהיה מטפלת בבית שלו, אמרה לו

המשך קריאה: "ינוקי דידך מה עבדי להו?"

זה מקור בגמרא. זאת אומרת, התינוקות שלך מה אני אעשה איתם?

המשך קריאה: "אמר לה: איכא קרמי באגמא, עד כאן"

יש ירקות ב..לא בשוק, באגם, אגמא. ואיך אפשר להסביר את זה? על יד הנהרות, כן, יש כמה סוגים של ירקות טבעיות, כן. שיקחו את זה ויאכלו את זה. "אכזרי כעורב על בניו." אז לפי מה שכבר למדנו את זה בשיעור הקודם, זה נראה קצת מוגזם. לא קצת, זה נראה מוזר, כן, פה אכזר, כמו שאומרת הגמרא. אבל לכן צריך לשים את הדגש פה, זה מעלה

מיוחדת למי שהחליט להתמסר לתורה. זה משהו אחר מהמצווה הרגילה של תלמוד תורה. זה המושג של "תורתו אומנותו." והגמרא מדברת על זה. היא נותנת רק דוגמה אחת, הרבה שניסו ולא עלה בידם אלא רבי שמעון בר יוחאי וחבריו זה עלה בידם.[1341] ולכן צריך להבין את זה, זה מעלה של יחס לתורה שהוא עילאי לגמרי. כדי להבין את המקורות האלו. זה מובן? כן. כל עוד לא מגיעים עד איזה מעלה של ניתוק מהעולם הזה, כולל היחס לבנים, כולל, בדרך כלל, היחס לחומריות, למעלה מהזמן של העולם הזה, תורה ורק תורה. לא הייתי צריך לומר את זה. כי הגמרא אומרת "האומר יש לי רק תורה אף תורה אין לו".[1342] טוב, זה סוגיה אחרת, אבל אתם מבינים את הקשר, תורה ומצוות כמובן. כי במקור הזה, יש לי רק תורה, זאת אומרת, לא צריך מצוות, אף תורה אין לו.[1343] זה מקור אחר, כן. אז זה מדרגה מיוחדת של התנאים שצריכים כדי להתמסר לתורה האמיתית. וזה נקרא "תורתו אומנותו". זה מובן, כן?

כדי להגיע לשכל הנבדל צריך להתנתק מהגשמיות

המשך קריאה: "ורצה לומר"

אומר המהר"ל

המשך קריאה: "כי צריך שיהא אדם דבק בתורה לגמרי עד שלא ייפרד מאיתו"

מאיתה. דבוק. טוב, הלשון של המהר"ל זה הלשון של המדפיסים, כן. ונמשיך. לאו דווקא. יש חידושים משלו, אבל אתם מבינים שזה לא מדויק לפי הדקדוק המודרני.

המשך קריאה: "ואם לא כן אין זוכה אדם אל התורה."

מדובר במדרגה מיוחדת, כן. זה מובן.

המשך קריאה: כי צריך שיתאחד עם השכלי"

וזה החידוש של המהר"ל מאז התחלת הנושא. כן בכל העניין הזה התורה האמתית, זה יחס להבנה, לדעה, שכלית, נבדלת לגמרי מכל מה שקשור לחומריות, גשמיות של העולם הזה. ולמדנו בשיעורים הקודמים שיש צורך לעבור דרך העולם הזה,[1344] זה נושא אחר, אבל כשמגיעים שלב של עולם הזה, לקניין התורה ששייכת לעולם הבא, בעולם הזה, אז צריך כבר, הכח הזה של ניתוק מהחשק, כיסופים, יחס, אינטרסטים, נאמר לכל מה שקשור לזמן של העולם הזה שהוא תחת הזמן. זה המילה החשובה בפירוש שלו: "שכלי". שוב, שכל זה לא מה שאומרים הפילוסופים, הסברה. לפי הסברה שכלי זה תפיסה למעלה מכל דמיון. כל עוד שאני צריך איזה דגם, דוגמה בדמיון לדברים של הגשמיות, עוד לא הגעתי להבנת השכלי. שכלי זה מופשט לגמרי. אתם רוצים דוגמאות או זה מובן? כל עוד שלא מגיעים להבנת המושגים מופשטים לגמרי, זה עוד לא שכל, לפי המהר"ל. השכל הוא השכל הנבדל האמיתי, אז מבינים מה אומרת התורה. ותמונה לא ראיתם. כל עוד שרואים תמונה זה לא שכל, זה עבודה זרה. וצריך מדרגות, מדרגות, מדרגות כדי להגיע להבנת השכלי כשכל נבדל. זה מובן, כן? הסברה הרגילה היא קשורה לתמונות. למשל, מה זה עגול? אז רואים תמונה של משהו עגול, כן. אבל המושג עגול זה למעלה מכל תמונה. זה מושג מופשט.[1345] זה הגדרה של מציאות עליונה למעלה מהעולם שלנו. יש בעולם שלנו דוגמאות בבחינת תמונה חומריות, זה משהו דומה בעולם הגשמי במשמעות של אותו מושג בעולם העליון. זה מובן? בעולם הנבדל אומר המהר"ל. זה מובן, כן? טוב. לכן כדי להבין את הפסוקים שהתורה משתמשת במושגים כמו "יד ה'", "עיני ה'" אז צריך להבין שמדובר במושגים של מעלה.[1346] מי שחושב שיש עניין פה של הגשמה, איך אומרים את זה בעברית מודרנית, אנתרופומורפיזם, anthropomorphism, כן

תשובה מהקהל: הגשמה, כן

הרב: הגשמה.

תשובה מהקהל: האנשה
הרב: מה? לא שומע
תשובה מהקהל: האנשה. כלשון
הרב: האנשה, כן. לשון אנוש. כן. אז לא מבין כלום. זה ההיפך. רק היד שלנו דומה במשהו למטה למטה ממה שהתורה קוראת יד, כן. תפסתם את זה? זה ההיפך. זאת אומרת, זה שאלה שאינה במקומה. ואולי בסוגריים, כשמצטטים את המימרא של הגמרא: "דיברה תורה כלשון בני אדם"[1347] אז זה כאילו סובלנות שכלית. סובלנות "תורהית" (תורנית). זה ההיפך. כי דווקא הגמרא אומרת זה המדרש, דיברה תורה כלשון בני אדם ואנחנו לא מבינים. אם המשמעות הייתה שהתורה משתמשת בדוגמאות ששייכות לבני אדם, הייתה מביאה את הכלל הזה דווקא כשאנחנו מבינים. זה ההיפך, כן. מכיוון שהתורה מדברת כלשון בני אדם האמיתיים[1348], לכן לא מבינים. תפסתם את זה? כן. זה פשוטו כמשמעו. דיברה תורה כלשון בני אדם ולכן כיוון שאנחנו לא בני אדם אלא ננסים של בני אדם אז לכן לא תופסים, לא מבינים. אתם זוכרים מה שאומרת הגמרא?[1349] הרמב"ם מביא את זה, אני לא זוכר, במורה, אני חושב, שהאמוראים היו אומרים מהתנאים אם הם מלאכים, התנאים, זה האמוראים שהיו מדברים, אם התנאים הם מלאכים אז אנחנו בני אדם. ואם הם בני אדם, אנחנו חמורים, כן. התנאים היו אומרים את זה. והרמב"ם היה אומר,[1350] ואם האמוראים אז אנחנו מהרמב"ם, אתם מבינים את הירידה, כן. ואז נמשיך. זה עניין של כדי להיות מתאחד, כפי שאומר המהר"ל, לשכלי, צריך להיות נבדל מכל נטייה לחומריות, עד כדי כך שאפילו היחס לבנים. ומכיוון שהשכל שבו מדובר הוא נבדל לגמרי מכל קשר לחומריות. והשאלה העיקרית זה איך אנחנו יכולים להגיע לאותם המושגים? מכיוון שאנחנו שקועים דווקא בעולם החומר, בעולם הגשמי, בעולם הזה, כן. טוב, זה נושא אחר, בעוד כמה פרקים הוא מגיע. ברור שצריך רוח הקודש. בלי רוח הקודש אי אפשר להתקשר לעולם של התורה האמיתית. זה מובן? רק מגיעים, בכוחות עצמו האדם מגיע רק לשכל הפילוסופי, לא יותר.

כמה חומשים ישנם?

אולי כדאי להזכיר פה מה שלמדנו פעם לכאורה על נושא אחר, אבל לפי דעתי זה קשור לנושא הזה. אתם זוכרים, יש איזה פסוק בפרק של עקידת יצחק שאברהם אבינו אומר לשני נערים שהיו איתם, אברהם ויצחק היו עם ישמעאל ואליעזר, לפי המדרש.[1351] "שבו לכם פה עם החמור ואני והנער נלכה עד כה ונשתחווה ונשובה אליכם".[1352] אז לכאורה בלשון אחרת לגמרי, זה אותו עניין. המדרש אומר "שבו לכם פה עם החמור" עם דומה לחמור. מה זה זה גזענות. מה זה עם דומה לחמור? אליעזר היה איש דמשק,[1353] סורי, וישמעאל היה ישמעאל. מה זה חמורים, כן? זה בני אדם. במדרגה שלהם, בלי שום ספק. לפי ההלכה, סורי זה אדם, כן, וישמעאלי זה אדם. אז המדרש אומר שחמור זה לשון חומריות, חומר. וכך המהר"ל מסביר: מי שקשור לחומריות לא יכול להגיע עד "כה". אז הוא נשאר "פה". אז "שבו לכם פה עם החמור", "ואני והנער - מי שכבר התעורר בנפשו, "נלכה עד כה, ונשתחווה ונשובה אליכם". וצריך לא לשכוח את סוף הפסוק: לא לעלות ולהישאר למעלה – "ונשתחווה ונשובה אליכם." כשמגיעים לתורה צריך לרדת למצוות. מצוות מעשיות. קיום המצוות בעולם הזה, כן, זה מובן. אז פעם הסברתי את זה ככה, שיש בגמרא בשבת, ש"ספר תורה שבלה",[1354] בלה זאת אמרת שהוא ישן מאד והאותיות נמחקו. אבל נשאר שמונים וחמש אותיות. זה שמונים וחמישה או שמונים וחמש? איך אומרים? שכחתי. וחמש, כן אותיות. אז יש לו עוד, טעון גניזה. יש לו עוד קדושה. זאת אומרת, צריך לייחס לו כבוד. וזה מימרא של הגמרא שאי אפשר להבין אותה בלי הקבלה. למה פתאום שמונים וחמש אותיות? אבל הגמרא מביאה דוגמה, "ויהי בנסוע הארון"[1355] זה פסוקים שיש שמונים וחמש אותיות. וזה

נקרא ספר בפני עצמו. יש שיטה כזו בגמרא, אנחנו רגילים לשיטה של חמישה חומשי תורה, יש שבעה. יש: בראשית, שמות ויקרא, התחלת במדבר עד "ויהי בנסוע", ויהי בנסוע – זה כבר שש, וסוף לא זה כבר כמה?

תשובה מהקהל: חמש.

הרב: חמש. וסוף במדבר, דברים. טעיתי או זה נכון?

תשובה מהקהל: יוצא שבע.

הרב: צריך שבעה.[1356] כי יש פסוק שאומר על חוכמה: "עמודיה שבעה".[1357] יש פסוק שלם. טוב, זה לא השיטה שלנו, אבל זה דוגמה של ספר תורה שיש לו שמונים וחמש אותיות, זה ספר תורה. אז "ויהי בנסוע" זה הקדושה שבאה בתורה מטעם משה רבינו.[1358] אף על פי שכתוב, זה ברור, אף מילה בתורה משה אמרה מדעתו. אבל לא כתוב "וידבר ה' אל משה אמור קומה ה', שובה ה', ויהי בנסוע הארון, ויאמר משה". ויאמר משה – זאת אומרת, זה הכח של הקדושה שלו, שהיא בתורה. זה מובן? טוב. אז קוראים לזה הקדושה הטבעית. הקדושה הטבעית מגיעה עד שמונים וחמש. יותר משמונים וחמש זה שמונים ושש, זה גימטריא "א-לוקים". וגימטריה א-לוקים זה הקדושה מצד הבורא של הטבע. הבריאה מגיעה עד שמונים וחמש. מדרגה יתירה זה א-לוקים. "ותחסרהו מעט מא-לוקים".[1359] זה הקדושה של משה רבינו, כי הפסוק הזה נאמר על משה רבינו, "ותחסרהו מעט". זוכרים את זה? כן. אבל זה הקדושה הטבעית, ששייכת לעולם, לטבע. "בראשית ברא א-לוקים את השמיים ואת הארץ", העולם הזה, כן. ולכן מי שקשור לחומריות, הקדושה שלו זה רק עד "פה". פ"ה ה"א. פ"ה ו"ו , (פו) - זה כבר א-לקות. א-לקות ששייכת לטבעי. זה מובן, כן? ומה אומר אברהם עליו ועל יצחק אבינו? "ואני והנער נלכה עד כה" זה (כ"ה) עשרים וחמש. ומדרגה יתירה זה עשרים ושש, הוי-ה.[1360] אז יש תורת ה' ויש תורת א-לוקים. הבנתם את ה...? זה אותה תורה, אבל תורת א-לוקים, "ויאמר א-לוקים" זה שייך לעולם (הזה – לא ברור), "ויאמר ה'" זה שייך לעולם (הבא – לא ברור). הבנתם את זה? ואותו דבר, זה מקביל, "וידבר א-לוקים" "וידבר ה'". טוב, זה מימד של הלימוד שאנחנו לא רגילים אבל צריך לגלות את זה, כן. "ה' הוא הא-לוקים",[1361] ברור. אבל אף פעם אי אפשר לומר "א-לוקים הוא ה'". זה לא אותה מדרגה. למשל, "ונח מצא חן בעיני ה'"[1362] ומיד אחר כך "אלה תולדות נח, נח איש צדיק, את הא-לוקים התהלך נח". היה צדיק בבחינת א-לוקים, אבל בבחינת ה', "מצא חן". ואין סתירה. הבנתם? מכיוון שלכאורה, יש סתירה. אם היה צדיק, מה אתה אומר מצא חן? ואם מצא חן ממש, למה אתה אומר שהוא היה צדיק? הוא היה צדיק במדרגה של א-לוקים. בעיני א-לוקים. אבל מצא חן בעיני ה'. זה מדרגה אחרת. ולכן, צריך להבין את זה. הבריאה, הקדושה של הבריאה, אם זה הקדושה הטבעית, זה מדרגה פחותה מא-לקות. הטבעית. אם זה הקדושה העילאית, ההוויה, אז זה מדרגה פחותה משם הוי-ה. יש גבוה מעל. זה מובן? אפשר להבין את זה דרך כל המקורות האלו, שכדי להתמסר לתורת <u>ה'</u>, צריך להינתק מהעולם הזה. כי זה עניין של ישמעאל ואליעזר. זאת אומרת, "שבו לכם פה עם החמור"[1363] מה זה חמור? עולם, כן. "ואני והנער נלכה עד כה" וזה סימן הברכה של עם ישראל, "כה תברכו את בני ישראל".[1364] "כה תאמר לבני יעקב".[1365] זה מובן, כן? "כה" זה הסגולה של עם ישראל. "כה אמר ה'"[1366] ה'. "ונשתחווה ונשובה אליכם." טוב, זה מספיק מובן? נמשיך או שיש שאלות על זה?

נדרשת התמדה ודבקות בתורה כל הזמן

כדי להאיר קצת עוד את המושג של "שכל נבדל" שהמהר"ל משתמש בו, כדי לדבר עליו. זה לא השכל הפילוסופי, כן. זה שוב שייך לחומריות אפילו אם זה נראה כמופשט זה לא מופשט. ומדובר בשכל הנבדל, התורה האמיתית, תורת ה'. טוב, אפשר להמשיך?

המשך קריאה: "ועוד כי צריך שיהיה לאדם התמדה בתורה מאד"

טוב, זה קל להבין. אותה תורה, אם אין התמדה, יש ניתוק. אם עוזבים את התורה שעה, היא עוזבת אותנו שעתיים. זה ידוע, כן.[1367]

המשך קריאה: "התמדה בתורה מאד"

צריך מאמץ כדי להבין את זה, יומם ולילה. איך למדנו את זה בשיעור הקודם? יש כלל שהוא מפורסם "בכל דרכיך דעהו". מי שתופס, מחזיק את הכלל הזה, כל מה שהוא עושה, אז הוא קשור לתורה גם כן. בכל דרכיך שלך, דעהו. זה קשור למה שלמדנו גם כן על הפסוק של תהילים: "כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה".[1368] אז הוא הוגה בתורתו.[1369] אבל אם יש חפצו בתורת ה', אז תורתו היא קשורה לתורת ה'. "השיבנו לתורתך" – כן. זה, "בכל דרכיך דעהו" – אם מגיעים לאותה מדרגה שאפילו מי שקורא עיתון, כשהוא קורא את העיתון, הוא לומד תורה, אז זה נקרא שכל נבדל. ואפשר. טוב, עיתון בעברית, כמובן. נאמר אפילו עיתון שנקרא "עולם הזה"[1370] [צחוק] [1371]"Le Monde", כן. נמשיך. אז זה עניין של ההתמדה.

המשך קריאה: "כי אין התורה כמו שאר הדברים שהם תחת הזמן"

וזה עוזר לנו להבין מה זה מופשט אמיתי, נבדל – למעלה מהזמן. אז הידיעה היא לא תלויה בזיכרון. זה למעלה מהזיכרון. זה ידיעה. זה מובן, כן?

המשך קריאה: "ואם האדם נוהג עם התורה כאילו הוא דבר זמני"

למשל, ביום שני, בא בשמונה במרכז יאיר[1372] [צחוק], או בא מאוחר, כן. טוב, זה לא בדיחה. אם יש לו רק קביעות בתורה, אז זה נקרא תורה, אבל זה נקרא "תורתו". זה לא, לא מדובר באותה מעלה. זה מה שרציתי לבאר, כן. אז מי שבא רק עיתים לתורה, הוא צריך להתייחס לבנים שלו לא באכזריות, כן [צחוק]. זה מובן?

המשך קריאה: "כאילו הוא דבר זמני, ...כאילו לפי הזמן, אינו קונה תורה"

הוא נשאר באותה בחינה שיש בידו "מתן תורה". יש לו מתנה, אבל זה לא קניין.[1373] הוא לא הצליח לקנות את זה. אלא יש בידו מתנה. זה ההבדל בין "מתן תורה" ו"קניין תורה". אז הלימוד שהופך את המתנה לקנין, ואז הוא קונה עולמו, זה לימוד של תורת ה' ולאו דווקא לימוד של השוליים של תורת ה', ששייכים לעולם שלנו. שוב, אני חוזר, כי אני מרגיש, זה אנחנו לא רגילים למדרגה של קין????? (קנין?) אבל כדי להבין מה הוא רוצה לומר. אתם יודעים שהמהר"ל התחיל והחליט לכתוב רק בגיל מבוגר מאד. יש אומרים שזה אחרי שמונים שנה, התחיל לכתוב. לא היה לו זמן, כן. הוא היה רב קהילתי, כן. לא, זה לא בדיחה. באיזו קהילה.

שאלה מהקהל: והיה לו אפשרות לעשות

הרב: סליחה? לא הבנתי. ואז ברור, כשבאותו גיל, היה מתכוון ללימוד תורה, היה מתכוון ללימוד תורה במדרגה שלו, כן. זה מובן. ולכן הוא היה מסוגל להסביר לנו את המאמרים בגמרא, כבר. "מילי דהדיוטי", אומר הזוהר.[1374] מי שרואה במקורות האלה מילי דהדיוטי, טוב יש קללות על זה, אני לא רוצה לצטט. לא לתת פתחון פה. לזוהר, כן. ולדאבוננו, כן, יש הרבה "חכמים בעיניהם" – כמו שהרב קוק ז"ל היה רגיל להגדיר אותם. מתחכמים, חכמים בעיניהם, שמדברים באופן מבריק, פייטן זה פייטן, על המקורות האלו כאילו זה "מילי דהדיוטי". אתם מבינים מה זה "מילי דהדיוטי"? – מילים של מה בכך. כמו שאומרים למשל באוניברסיטה: אה, זה מדרש. מדרש זה "מילי דהדיוטי." עושים דוקטורט על זה כי צריך להתפרנס.

המשך קריאה: "ולכן, צריך שישכים ויעריב עליהם כי זהו עניין השכל שאינו תחת הזמן, והוא תמידי"

אתם רואים איך זה ברור. כשהמהר"ל מסביר את זה, זה שכלי, מופשט וברור מדויק. זה המשמעות של המימרא בגמרא. ללא זמן.

המשך קריאה: "כמו שפירשתי לפנים. ולרבה, לא תימצא התורה אלא במי שמשחיר עצמו"

זאת אומרת, הוא לומד, הוא מתמיד עד כדי כך שפניו הן שחורות. "שחורות כעורב", כן. אפילו נאמר, מרעב, כן. ושחור לא צריך לראות רק שלילי. אתם יודעים שבעברית מקראית, כשרוצים לומר "יפה" אומרים "כושי",[1375] כן. יודעים את זה? "אל תראוני שאני שחרחורת ששזפתני השמש".[1376] ויש הרבה מדרשים על זה. טוב:

המשך קריאה: "דהיינו שמשחיר עצמו, דהיינו שייתן עצמו אל ההיעדר על דברי תורה, כמו שאמרנו לפני זה על המשחיר פניו בתורה, "

במקור של הפרק הקודם. של התחלת הפרק, סליחה.

המשך קריאה: "(כמו שאמרנו לפני זה על המשחיר פניו בתורה) ואם לא יסלק את גופו בשביל התורה, אינו קונה התורה השכלית. כי הגוף הוא מונע אל השכלי וכמו שהתבאר כמה פעמים"

טוב, זה מה שלמדנו בשיעור הקודם, יותר בקצרה. אין שאלות? זה מובן. לפי דעתי שאני אחזור, אני חוזר על זה, כדי להבין את מה שאומר המהר"ל ולקבל את זה, צריך להבין באיזה מדרגה הוא מתכוון. זה לא סתם שיעור בתורה, אפילו של אברך, כמו שאומרים. אברכים, כן, שיש להם משפחה. מי שמשחק על זה, זה גאווה, כן. מדובר במי שתורתו אומנותו. ויש לנו דוגמאות של הגדולים האלו, שלמשל הדוגמה הכי מאפיינת בעולם המערבי, זה הגאון מוילנא. ואתם יודעים שהיו חיים בתנאים קשים מאד. לגאון מוילנא בקושי היה איזה פינה בבית כדי ללמוד. ומספרים הרבה סיפורים עליו. הוא היה מסוגל להיות בקי בכל המדעים. ואביו שלו, הגאון, אני זוכר מה שסיפר לנו הרב, הוא השביע אותו שלא ילמד מרקחות. איך אומרים? להיות...

תשובה מהקהל: רוקחות

הרב: רוקחות, כן יפה. למה? מי יכול להסביר למה? הוא למד מתמטיקה, הוא למד הרבה דברים, אבל לא רוקחות. למה? כי אם היו יודעים שהגאון מוילנא היה עושה תרופות לא היה לו פנאי כדי ללמוד. היו קוראים לו "בבא גאון" [צחוק]. אתם מבינים למה שאני לא התכוונתי. טוב, נחזור . אני לא מתכוון לאבא. אז נמשיך.

מהי משמעות הבנים והתולדות?

המשך קריאה: "רבא סובר אין מתקיימת אלא במי שעושה עצמו על בניו אכזרי"

זה ההמשך, כן, כבר למדנו מספיק.

המשך קריאה: "לפי שדעתו קשורה בבניו"

אז זה גוזל ממנו, זה גונב ממנו את הדעת. ומי שטרוד בחיי משפחה אז הוא לא יכול ללמוד. זה עניין מוחשי, זה נכון, וזה לא אומר שצריך להישאר רווק [צחוק].

המשך קריאה: "לפי שנפשו ודעתו קשורה בבניו וכאשר נעשה אכזרי על בניו אשר נפשו ודעתו קשורה בהם, מורה זה שהוא שכלי לגמרי כאשר הדעת הוא שכלי. והוא דוחה הדעת של אדם"

הדעת של ענייני האדם

המשך קריאה: " מפני התורה, שהיא שכל נבדל לגמרי."

אם היינו לא מפרשים את זה ואם גוי אחד היה שומע את זה היה אומר: איזה עם! זה ההיפך, כן. זה מובן? אז זה לא סותר את כל מצוות התורה למשל, "ושמרתם על נפשותיכם."[1377] שוב, זה מעלה אחרת. תורה אמיתית. זה אחרי גיל העמידה. אחרי שכבר תיקן את חייו בעולם הזה, הוא מתחיל להתעניין בחייו בבחינת חיי עולם, לא חיי שעה, של נטיה לעולם הבא. ואתם רואים שכבר מהשנה הקודמת, זה השביל הזהב שלו. תורה אמיתית זה חיי

העולם הבא. ולכן כל מי שאומר התורה שייכת לעולם הזה, זה החוקה היפה, הנוראה, של עם ישראל, זה חוכמה – זה צדוקי. זה לא מן הפרושים. זה לא מהיהודים ההיסטוריים. תפסתם את זה?

המשך קריאה: "והבן, אלו שלושה דברים <u>האחד</u> שמשכים ומעריב על דברי תורה"

למעלה מהזמן

המשך קריאה: "שדבק לגמרי בשכלי, <u>השני</u> שהוא משחיר פניו על דברי תורה ובזה שנותן גופו על ההיעדר לגמרי על דברי תורה, ובזה נעשה שכלי. <u>והשלישי</u> שנעשה אכזרי על בניו והם תולדות שלו."

ופה יש חידוש נפלא. "והם תולדות שלו". זאת אומרת הוא עוזב את ההתעניינות בתולדות שלו. התולדות זה ההמשכיות בעולם הזה, של המטרה של ההולדה של הבן אדם, שהוא המשיח. אבל זה שייך להיסטוריה של העולם הזה. הוא כבר נבדל מהתולדות. הוא כבר קשור לעולם הבא שבא אחרי ימות המשיח. אתם זוכרים, יש גמרא שאומרת ימות המשיח זה לבעל הבית שעושה פרקמטיא לתלמיד חכם, שנותן לו ביתו, שמהנה תלמיד חכם מנכסיו, אבל תלמיד חכם עצמו, עין לא ראתה.[1378] עין לא ראתה – זה כבר עולם הבא. הבנתם את ההבדל, כן? הוא כבר לא שייך לתולדות. זאת אומרת, הוא כבר גמר את זה. גמר עם זה.

המשך קריאה: "וכל אשר לאדם מבטל בשביל התורה השכלית שהיא על הכל, ובאדם כמו זה תמצא התורה."

"ובאדם כמו זה תמצא התורה" - במובן שלמדנו. ומה שאמרה הגמרא "סדרי התורה" – התורה בסדרה, התורה האמיתית, לפי הסדר שלה. ונלמד אולי פעם אחרת, סדר של דברים זה אמיתות הדברים. ויש לנו הזדמנויות לקרוא או לשמוע הרבה מלומדים שאומרים דברים דומים, אבל לא עושים אותם. שהתורה אמיתית היא מנותקת מכל תקווה בעולם הזה, מכל סוגים של... אבל הם לא חיים ככה. מה שאומר המהר"ל הוא אמיתי. הוא תלמיד חכם, הוא לא פילוסוף. תפסתם את זה? יש הבדל תהומי.

המשך קריאה: "ואי אפשר לפרש יותר, כי הדברים עמוקים מאד מה שרמזו כאן."

אפשר אולי לפתוח קצת מה שאמר פה, שמי שלא מבין את זה ברצינות, שהעולם הזה זה לא העולם האמיתי. מי שלא מאמין שיש עולם הבא, עולם למעלה מעולם שלנו, שבא אחרי תחיית המתים ושכבר אפשר להתקשר אליו, כבר בחיים, "איזהו בן עולם הבא" וכן הלאה, כן, אז לא תופס במה המדובר פה. ואפשר לפי דרכנו הרגיל, מי שלא מאמין בתורה מן השמיים, אז לא מאמין בשמיים. ולא מאמין בעולם הבא בעולם התלמודי. מי ששכח שהתורה ניתנה לנו דרך הנבואה, שהיא לא שייכת, היא לא באה מלמטה, היא באה מלמעלה. מי שלא מבין את זה, לא מאמין בזה - לא יודע מה זה תורה ולא יכול להבין מה אמרו החכמים על זה. זה מובן, טוב. זה מה שרומז פה. יתכן מאד וזה ידוע, שהיו לו הרבה הרבה וויכוחים עם המשכילים, כי התקופה שלו הייתה התקופה של ההשכלה.

"סדין עשתה ותמכור וחגור נתנה לכנעני"[1379]

אולי אתם זוכרים מה שלמדנו את זה פעם, היה לו חבר אחד, ידיד, שהוא היה משכיל. זה הייתה ההתחלה של המוסדות ללימוד השפה העברית מחוץ לבית המדרש. התחלת ההשכלה באירופה המרכזית, אירופה המזרחית. אז פעם אחת החבר שלו שאל אותו: איך אתם הרבנים יודעים עברית? אנחנו, יש לנו מוסדות, אוניברסיטאות, וזה קשה מאד, צריך דוקטורט, צריך דוקטורט פלוס, צריך הרבה מאמץ כדי להגיע לידיעת השפה. אז המהר"ל השיב לו, אתם זוכרים שלמדנו את זה פעם? "אולי אתה פרופסור בעברית, תסביר לי איזה פסוק באשת חיל – "סדין עשתה ותמכור וחגור נתנה לכנעני" – אז הפרופסור של עברית אמר לו: אולי תסביר אתה? אני לא מבין. אז הוא אמר אני לא תופס, אתם לא עוסקים

בלימודי השפה ואתם יודעים עברית. אתם מבינים את העברית, אפילו המקראית, כן, הדקדוק וכן הלאה. איך אתם עושים? אז הוא אמר לו - אז תסביר לי את הפסוק הזה. אז הוא אמר: אני לא יכול להסביר "סדין עשתה ותמכור וחגור נתנה לכנעני". אולי יש טעות מקראית. אתם יודעים את המושג הזה "ביקורת המקרָה" [בבדיחות]. במקרה כתבו את זה. הם קוראים לזה "ביקורת המקרא", כן. אז המהר"ל אמר לו, אני אספר לך סיפור. זה היה בזמן שהתחילו חנויות, כמו למשל עכשיו "המשביר", הייתי אומר, "סולל בונה", לא "סולל בונה", שופרסל, שמי שלוקח הרבה, איך אומרים? סחורה, כן, נותנים לו שקית. אז יהודי אחד בא מהכפר וראה בעיר, נותנים שקית חינם, שקיות חינם. אז היה לו רעיון, אני אקנה שקיות חינם, חוזר לכפר ומוכר שקיות [צחוק]. אז הוא נכנס לחנות, ואמר אני לוקח כמה שקיות מזה כמה שקיות מזה עד שהגיע לדלפק, אז אמרו לו: ככה, תשלם סכום כזה. אז הוא שאל: אתם לא נותנים את זה חינם? אמרו לו: חכם, אם אתה קונה סחורה, תקבל את זה חינם, אם אתה רוצה רק את זה, רק את החגור, אז תקנה, סליחה, תשלם. אז הוא אמר, זה ההסבר של הפסוק: "סדין עשתה ותמכור". אבל חגור, כדי לקשור את הסדין, היא נתנה חינם לכנעני. אז הוא הסביר לו: אם אתה רוצה תורה, נותנים לך גם עברית, אם אתה רוצה רק עברית, תשלם [צחוק]. אתם מבינים את זה? אז פה למדנו שלימוד תורה, זה לא לתרגם פסוק, כן. זה משהו אחר. זה עיון במה מדובר בעולמות של הנבואה. זה מובן, כן? אז נמשיך. איפה הגענו? כן, בקטע הבא:

מה בין מקטין עצמו וגדולה

המשך קריאה: "ובפרק הפועלים,"

זה בבבא מציעא, דף פה' עמוד ב'. רק דקה אני אקח את הגמרא, כי לפעמים יש שינויים. אז זה עוד רעיון אחר, באותו כיוון, כן. באותה כוונה, נאמר. אז:

המשך קריאה: "ובפרק הפועלים, אמר לו רבי נחמיה לרבי זירא: מאי דכתיב"

זה פסוק באיוב, אם אתם רוצים את המקור, זה פרק ב' פסוק יט'.

המשך קריאה: "מאי דכתיב "קטון וגדול שם הוא ועבד חופשי מאדוניו"[1380]

מדובר בעולם שלאחר המוות. ואז הפסוק אומר שמה, הגדול והקטן הם בבת אחת והעבד הוא חופשי מאדוניו. אז מה המשמעות של הפסוק הזה?

המשך קריאה: "אטו לא ידעינן דקטון וגדול שם הוא?"

זה גמרא. וההמשך של הגמרא האם אנחנו לא יודעים ששמה גם הקטון וגם הגדול יהיו שמה?

המשך קריאה: "וגדול שם הוא? אלא כל המקטין עצמו על דברי תורה בעולם הזה, נעשה גדול בעולם הבא"

כבר למדנו משהו דומה בפרקים הקודמים. עניין של הענווה, כן. אבל פה יש מידה קצת אחרת מהענווה, כן. זה המידה של להיות קטן. יש בגמרא דמויות נדירות מההיסטוריה שלנו שנקראו קטן. יעקב הקטן, שמואל הקטן, יש עוד אחד, אתם זוכרים? דוד הקטן, נכון.[1381] ואם כן, אותה מידה של ענווה שלהסכים עד כדי כך להראה (להיראות) כקטן לפני מי שיותר קטן ממנו. תפסתם? וזה נקרא "גדולה" בלשון המדרש.[1382] "ויגדל משה ויצא אל אחיו". [1383] מי זה גדול? מי שצריך, מי שיכול להתייחס ליותר קטן ממנו. זה נקרא גדו לה, כן. תראו באותו פרק מה שמפרש רש"י, כי זה בהתחלת שמות.[1384] כי זה פעמיים יש "ויגדל משה", כן. אז בפעם הראשונה רש"י מפרש, בשנים, בגיל. בפעם השניה כש, זה מדרש, זה מדרש רבה שמביא רש"י, כשהפסוק אומר "ויגדל משה ויצא אל אחיו", רש"י אומר זה הגדלות. "יצא אל אחיו" - זה הגדלות. כי כשגדל כבר בשנים, כבר למדנו, כן, בפסוק הקודם. זה גדלות. מה זה גדול? להיות מסוגל להתייחס לקטן. זה הגדלות האמיתית. וכדי להצליח בזה, צריך

להקטין את עצמו. זה מובן? אז אלו שהצליחו: יעקב הקטן, שמואל הקטן, דוד הקטן[1385]. זה מידה מסוימת. המלבי"ם הסביר את זה שהמידה של גדלות ה' שייכת רק להשגחה לישראל. הגויים משגיחים, לא משגיחים, מרגישים, סליחה, מרגישים רק ברוממות ה'. מה ההבדל בין רם, מרומם, וגדול? "גדול" - אתה יכול להשיג, אפילו שזה גדול, ולמה אתה יכול להשיג? מכיוון שהגדלות ההיא היא גדול לה, זאת אומרת, חסד.[1386] "רוממות" - זה אי אפשר להשיג. אז הפסוק אומר, זה פסוק בתהלים זה ההסבר של המלבי"ם, "כי גדול ה' בציון ורם הוא על כל הגויים".[1387] גדול ה' – בציון. רם – על כל הגויים. תפסתם את ההבדל? זה ההסבר של המלבי"ם,[1388] זה עמוק מאד, כן. "כי גדול ה' – בציון" אבל רם – זה אצל הגויים. זה ההבדל של מדרגות ההשגחה. ההשגחה גבי ציון זה גדלות, גדולה, חסד. אפשר להתייחס. אפשר להשיג. אבל, לכן אנחנו מאמינים בהשגחה, כן. אבל אצל הגויים, הוא נמצא, אבל רחוק מאד, רם, אבל "רם הוא על כל הגויים". וככה הם אומרים, כן, אי אפשר להשיג. כשהם מעיזים לומר שמשיגים, משיגים עבודה זרה. אתם יודעים את זה. ומכיוון שהם לא יכולים להשיג, והם צריכים להשיג, אז ממציאים עבודה זרה, כן, שאפשר להשיג. יש עוד פסוק שמסביר המלבי"ם, מה שציון אומרת לגויים. זה פסוק יפה שמביא המלבי"ם: "גדלו לה' איתי ונרוממה שמו יחדיו".[1389] זאת אומרת, תסכימו איתי, זה מה שישראל אומר לגויים, תסכימו איתי שהוא גדול, אז "נרומם את שמו יחדיו" – נסכים איתכם שהוא רם. תפסתם את הסבר הפסוקים. אז אתם רואים, זה המלבי"ם מביא את זה מהמדרש.[1390] אתם רואים את ההבדל בין המשכילים והחכמים, כן. זה מקרא אחר לגמרי, זה תורה אחרת לגמרי. אתם תופסים את זה, כן? טוב. אז נמשיך, כן:

המשך קריאה: "אלא כל המקטין עצמו על דברי תורה בעולם הזה"

זאת אומרת אפשר להגדיר את זה ככה, בלאו הכי זה מידת הענווה אבל זה מדרגה עמוקה מאד של הענווה. להקטין את עצמו. זה לא סתם ענווה שיכולה להיות גם גאווה. כי ענווה מופרזת, זה גאווה. אבל, להקטין את עצמו, זה ענווה כדי להתקשר בחסד עם הזולת. כי כדי להתקשר לזולת שיותר קטן ממך, אתה צריך להקטין את עצמך. זה ברור, כן. אז זה נקרא הקטן. יתכן מאד שזה קשור לצער גידול בנים אצל יעקב[1391] וגם אצל שמואל[1392] וגם אצל דוד.[1393] אז צריך לחפש את המקורות, כן. כי מידתו של יעקב היא מיוחדת בין האבות יש לו מה שנקרא: צער גידול בנים. השבטים באו מיעקב, כן. ושתיים עשרה ישראלים, כן [צחוק], בני ישראל, זה לא סתם. וכל אחד עם העולם שלו, המפלגה שלו. אז נמשיך, איפה הגענו? כן.

עבד ה' הוא לבדו חופשי

המשך קריאה: "כל המקטין עצמו על דברי תורה בעולם הזה נעשה גדול בעולם הבא. וכל המשים עצמו כעבד על דברי תורה בעולם הזה, נעשה חופשי לעולם הבא"

עד כאן הגמרא. זה מובן? אז ככה הגמרא מסבירה את הפסוק של איוב: "קטון וגדול שם הוא ועבד חופשי מאדוניו". אז זה ההסבר של הגמרא שם, לבה, la bas, [צחוק] העולם la bas, בעולם הבא, אז מי שהיה קטון כיוון שהקטין את עצמו בעולם הזה, יהיה גדול. מי שהיה עבד בעולם הזה, ששם את עצמו כעבד, אז הוא יהיה חופשי בעולם הבא. זה לא קל הגמרא. כי בלאו הכי, כולם שמגיעים לעולם הבא הם חופשיים. חופשיים מן המצוות.[1394] בעולם הבא אין חובות, כן. החובה זה בעולם הזה. צריך לתקן כי העולם הזה, זה עולם התיקון. טוב, זה בעולם הזה שמתקנים מה שיש לתקן, כן. זה מובן מה שאני אמרתי? כי עולם התיקון זה מושג אחר לגמרי. אז כולם כשמגיעים לעולם הבא, הם חופשיים. למה מי ששם את עצמו כעבד? מי שמגיע לעולם הבא. אז התשובה היא פשוטה מאד. מה התשובה? זה ידוע, "מת חופשי מן המצוות". זה לא סיבה כדי לזרז את זה, כן. דווקא ההיפך. אתם זוכרים את רבן יוחנן בן זכאי, הוא לא רצה לעזוב את העולם הזה. אז התלמידים שלו אמרו,

מה אתה רבן יוחנן בן זכאי, מה אתה רוצה? דיסקוטק? עולם הזה? אז הוא אמר, זה עולם שאני לוקח ציציות בידיי, אני עושה, אני מקיים תרי"ג מצוות, כן. ואתה רוצה שאני אעזוב עולם שבן רגע אני יכול... כדי ללכת לעולם שאין מצוות? אז כל עוד שנמצא בחיים בעולם הזה, הוא יכול לתקן את התיק שלו. מכיוון שמסר את התיק לבית דין של מעלה, גמור. כן, זה מובן, כן? לכן, הצדיקים לא רוצים לעזוב את העולם הזה. יש להם עוד סיבות: כדי לעזור לאחרים וכן הלאה. אבל כל מי שמגיע לעולם הבא הוא חופשי. כי חופשי פה, זה חופשי מכל עבדות, כן. "עבדיי הם". יצאנו מעבדות מצריים כדי להיות עבדי ה', אבל זה עבודה, זה לא עבדות. אבל זה עבודה, עבד. זה לא עבודת פרך, כן. יתכן שיש קהילות שזה עבודת פרך. עבודת פרך זה עבודה שאיך אומרים את זה בעברית פשוטה? בצרפתית זה travaux forcé, כן. עבודת פרך.

תשובה מהקהל: עבודת כפייה.

הרב: כפייה, כן. כפייה דתית דווקא [צחוק]. אז התשובה היא

תשובה מהקהל: לא הצלחתי לשמוע :1:11:50

הרב: לא. זה כבר הרעיון הקודם. מי ששם את עצמו עבד בעולם הזה. שהתורה היא אצלו העבודה. התשובה היא פשוטה: רק מי ששם את עצמו כעבד, מגיע חופשי שמה. מי שלא שם את עצמו כעבד בעולם הזה, לא מגיע שמה. אז אין מקום לומר שהוא חופשי. תפסתם את זה? אולי אני אסביר קצת יותר. מי שראה בתורה עבודה ולא פילוסופיה, צדוקים, שוב. תפסתם? עבודת הקודש. עבודה פשוטו כמשמעו. עבודה, כן. ויכול להיות עבודה קשה, אבל זה עבודה. יש מאמר בזוהר[1395], טוב. לא זה יותר מידי ארוך, אולי בקצרה. לימוד נקרא אותה עבודה שהמצרים חרדים מדבר ה', שהמצרים כפו על העברים במצרים. עבודה קשה - זה הקושיות, חומר - זה קל וחומר, לבנים -זה ליבון הדין. אז צריך לעבור את כל העבודה ההיא כדי להגיע לתורה. "כל עבודה בשדה" – זה ברייתות. ברייתות זה עבודה בשדה, כן. אתם מבינים את הלשון של הזוהר, כן? אז עבודה יכולה להיות קשה, אבל בשמחה, כן. אז מי ששם את עצמו עבד כלפי התורה, מגיע שמה חופשי. אז כדי להבין את השאלה ששאלתי, מגיע שמה, סתם, אז הוא חופשי. זה מובן? הייתה שאלה שמה? לא?

"צריך לבכות על זה"

המשך קריאה: "ורצה לומר כי צריך האדם לשעבד גופו ונפשו אל התורה"

שיראה בזה עבודה, ולאו דווקא, איך אומרים, שעשועים.

המשך קריאה: "אל התורה בעולם הזה ובזה שמקטין עצמו בשביל התורה, משעבד נפשו אל התורה. ובמה שהוא עושה עצמו עבד משעבד גופו אל התורה, דהיינו, לטרוח בתורה יומם ולילה"

לא רק סתם חגיגה, אלא לטרוח בתורה. אני זוכר היה לי רב, מורה, כל האומר דבר בשם אומרו מקרב את הגאולה.[1396] זה היה בן דודו של הרבי מלובביץ' שאני למדתי איתו ספר התניא לפני ארבעים שנה. והוא היה רב גדול. אחר כך הלך בקנדה ונפטר שמה. אז הוא היה אומר כשהיינו שואלים שאלות, היה אומר, לא היה אומר, אני אשאל. היה אומר: אני צריך לבכות על זה, כדי להבין. תפסתם? לטרוח. יגעת ומצאת תאמין.[1397] מי שלא יגע, לא נגע, מי שלא יגע גם אז לא נגע בתורה. אני זוכר את זה כאילו זה היה היום. היה אומר, אה, צריך לבכות כדי להגיע להבין את התוכן של המימרא, טוב. עד כדי כך.

קטון וקטן, גודל וגדולה

המשך קריאה: "וכאשר הוא עושה כך, נעשה גדול וחופשי לעולם הבא. ושני דברים אלו צריכין לו. כי לפעמים צריך האדם לילך ללמוד לפני אדם דבר אחד, והוא יותר גדול מאותו אדם שהלך אליו ללמוד ועושה עצמו קטון. "

קטון, זה לא אותה משמעות של קטן. "קטונתי מכל החסדים ומכל האמת."[1398] אפילו שזה אותו שורש, כן. והקטון זה בנימין במקרא. לאו דווקא קטן, הקטון.[1399] אז כל אדם, כל נפש, יש לו דבר תורה שאף אחד, אף אחר, לא יכול להבין אותה. רק אותו יהודי, יש לו אותו דבר תורה. אפילו אם יש לו רק זה. זה שלו. זה תורתו. וצריך ללמוד ממנו. אם אדם גדול צריך ללכת אצל יותר קטן ממנו כדי ללמוד אותו דבר תורה. כי אי אפשר אחרת. לא ילמד את זה משום יהודי אחר. וכדי לזכות בזה, הוא צריך להקטין את עצמו. זה חידוש יפה של המהר"ל הגמרא באותו נושא. זה ידוע. זה דבר ידוע באותו נושא. ויש בגמרא שמי, זה כבר במשנה,[1400] אבל הגמרא מדברת על זה, גבי דוד דווקא ואחיתופל. מי שלומד אות אחת מיהודי אחר, צריך לקרוא לו רבי ומורי. אז אולי נעיין קצת בזה. אות אחד? מה זה, אלף בית? אלפא ביתא? צריך להבין, בגמרא מסבירים, שם של הקב"ה נקרא אות. "גדולה נקמה" זה במסכת ברכות, "גדולה נקמה שנכתבה בין שתי אותיות."[1401] מה זה שתי אותיות? "א-ל נקמות ה'". אז אות זה שם ה'. תפסתם את זה? זאת אומרת, כל עוד שאתה לא מבין שכל אות מהאלפא ביתא זה שם ה', כל עוד שלא הגעת לזה, לא הבנת אף מילה, כן. ולכן, מי שיש לו אות כזה שנתן לך, תקרא לו "רבי ומורי". עכשיו זה קצת יותר מובן, כן? מה זה אות אחת בתורה. טוב, "בדבר ה' שמיים נעשו שמיים וארץ וכל צבאם"[1402] לכן כל אות בלשון הקודש זה שם ה'. אז צריך להגיע לאותה הבנה, איך א' זה שם ה', איך ב', ג', ד' אותיות דרבי עקיבא,[1403] למשל, כן. אז כל מי שיש לו אות למסור לך, תקרא לו רבי ומורי. אפילו אם אתה יותר גדול בחוכמה מאותו יהודי. אז צריך להקטין את עצמו. כי מי שלא מגיע לקרוא ליותר קטן ממנו "רבי ומורי" זה עם הארץ, זה לא תלמיד חכם. תפסתם את זה, כן? יתכן מאד שזה נאבד קצת באיזשהו פינה של ההיסטוריה שלנו. אבל זה היה רגיל אצל הזקנים.

המשך קריאה: "ועוד שצריך לטרוח הרבה. ואלו שני דברים הם עולם הבא בעצמו"

תסתכלו בזה,

המשך קריאה: "כי העולם הבא הוא כמו שאמר למעלה "צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם". ולכך אמר שמקטין עצמו על דברי תורה, נעשה גדול בעולם הבא"

"עטרותיהם בראשיהם" זאת אומרת מקבל את כתר תורה של המלך, שמה, לא פה. אתם זוכרים מה שלמדנו בשיעור הקודם: "צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם", שזה הכתר. והתורה נקראת כתר תורה, כן. ואני רוצה לתקן מה שלמדנו בשיעור הקודם. אמרתי, אבל יותר מידי מהר, שזה ההבדל, אתם זוכרים שתי מדרגות עולם הבא, בעמוד הקודם כן. אמרתי זה העיגולים והיושר. זה לא מדויק. אני רוצה לתקן את זה. תודה לאל שאני נזכר את זה. שזה אור מקיף ואור פנימי. זה קשור למה שאמר הרב נחמן מברסלב, כן. מי שזוכר מה שלמדנו בשיעור הקודם. שוב, אני חוזר, זה לא עיגולים ויושר, זה אור מקיף ואור פנימי. טוב, אז אני ממשיך:

המשך קריאה: "ודבר זה שיהיה לו עטרה שהוא כמו מלך שהוא גדול, וזה שעשה עצמו עבד, שאין לו מנוחה ועונג, כנגד זה יזכה אל מה שאמר "ונהנה מזיו שכינה", שהוא המנוחה והעונג."

כן. אז אפשר להמשיך? יש שאלות? יש לנו עוד זמן. נמשיך? אז קצת רציתי שאלות כדי לנוח קצת. כי הגענו למנוחה פה [צחוק]. אין שאלות? אז נמשיך קצת. טוב:

המשך קריאה: "ועוד אמרו על אדם אשר נמצא בו התורה, ראוי להרחיק עצמו מן התאווה הגשמית"

סעודת מצווה וסעודת רשות

הנושא עכשין מתרחב.

המשך קריאה: "בפרק אלו עוברי במסכת פסחים,[1404] אמר רב יצחק, כל הנהנה מסעודת הרשות, לסוף גולה"

לפני שנראה את הפסוקים. שמה זה נושא. כי האפיקומן נאכל על השובע.[1405] ופה יש סוגיה ארוכה מאד, שיש סעודת רשות וסעודת מצווה. אכילת אפיקומן זה סעודת מצווה. אוכלים את האפיקומן על השובע. לא סעודת רשות. סעודת רשות, זה הארוחה של החג, כן. כשגומרים לאכול את הסעודת רשות, אז אוכלים את האפיקומן על השובע. ולכן המנהג הוא ככה, כשגומרים לאכול, מביאים שורה של מצות ואוכלים מצה, מצה, הרבה הרבה, אחרי המנה האחרונה, עד שהוא איך אומרים, שבוע, לא ככלבא,[1406] אבל שבוע [צחוק], רק אחר כך אומרים את הברכה על האפיקומן, כן. זה לא כמו שרבים עושים, לוקחים קצת פרוסת מצה, כן, אתם יודעים מה הנוצרים עשו מזה, ואוכלים ככה. צריך להיות בטוח שאי אפשר יותר. "ושבעת". ואחר כך אוכלים את האפיקומן. כדי, והעיקר זה טעם האכילה, זה טעם המצווה ולא אכילת רשות שהיא נקראת אכילה גסה. אז גומרים עם האכילה גסה שהיא לצורך הגוף ואחר כך יש הטעם של אכילת מצווה וזה נקרא "סעודת מצווה". ובאותה גמרא בפסחים יש כמה דוגמאות של מה זה סעודת מצווה.[1407] למשל, חתונה, זה סעודת מצווה. אבל עם מחלוקת. תלוי מי מתחתן עם מי [צחוק]. דיוקים ב...כן, אני לא רוצה להיכנס בפרק אבל זה מעניין מאד. אתם תלמדו את זה לבד. **ואלה הפסוקים,** זה בנביא עמוס,

המשך קריאה: "שנאמר,[1408] האוכלים כרים מצאן"

"כרים", זה צאן משובח, כן. כרים. זה ידוע. המילה ידועה לכם.

המשך קריאה: "האוכלים כרים מצאן ועגלים מתוך מרבק". וכתיב בתריה: "לכן עתה יגלו בראש גולים"[1409]

מי שחי בשפע של עולם הזה, סוף סוף, יהיה נגלה. איך אומרים? נגלה, כן?

תשובה מהקהל: גולה.

הרב: גולה, סליחה. למשל, הוא הולך לבבל. זה נקרא: בל"ל – בנק לאומי לישראל [צחוק]. זה יפה. זה יפה. זה דוגמה. אז צריך להבין למה דווקא אותו עונש לעניין של מי שאכל סעודת רשות, כן. שוב, לכאורה, זה מוגזם, מופרז, כן. המהר"ל בא להסביר לנו במה מדובר. מה זה גולה?

המשך קריאה: "באו לבאר"

כתוב לאבר (מהדורת האחים הוניג דף יד'), כן, כנראה שזה טעות דפוס

המשך קריאה: "באו לבאר גנות התלמיד חכם, כאשר אין לו הנהגה ראויה לתלמיד חכם. שראוי שיהיה לו הרחקה מן הנאות הגוף. שזה ראוי לאדם שהוא שכלי."

אדם שהוא שכלי צריך שיתרחק מהנאות הגוף וזה נקרא סעודת רשות.

המשך קריאה: "כמו שהוא תלמיד חכם. וביאור זה"

לפני שאני אמשיך אני אקרא עוד קטע בגמרא על אותו נושא, שתראו איך אמרו החכמים על זה. תלמיד חכם שנהנה מסעודת רשות, אז לא רק שסופו שיהיה גולה, ונראה מה אומרת הגמרא. אחר כך יש ברייתא, תנו רבנן

שאלה מהקהל: באיזה גמרא?

הרב: באותה גמרא, פסחים מט' עמוד א'.[1410] כל זה אמר רבי יצחק. מיד אחר כך:

קריאה בגמרא: "תנו רבנן כל תלמיד חכם המרבה סעודתו בכל מקום"

כל מקום שזה כשר [צחוק].

קריאה בגמרא: "ומרבה סעודתו"

זה מידה יותר גסה מסתם ללכת לסעודת רשות. אתם רואים איך עלינו במדרגה שעוברת למעלה מרושם. אז:

קריאה בגמרא: "כל תלמיד חכם המרבה סעודתו בכל מקום, סופו מחריב את ביתו ומאלמן את אשתו ומייתם את גוזליו"

את הבנים שלו,

קריאה בגמרא: "ותלמודו משתכח ממנו ומחלוקות רבות באות עליו ודבריו אינם נשמעים ומחלל שם שמיים ושם רבו ושם אביו וגורם שם רע לו ולבניו ולבני בניו עד סוף כל הדורות".

אתם רואים מה אומרת הגמרא. אז תלמיד חכם שרגיל ללכת לחתונות שלא יודעים מי התחתן עם מי, כן, זה ההסבר של הגמרא דווקא. טוב, זה מעלה שעוברת למעלה מ... כי מצווה ללכת לשמח חתן וכלה, זה עניין אחר בעולם שלנו. זה מובן, כן? אז אני זוכר כשלמדתי את זה, אמרו על קרח שהיה תלמיד חכם עשיר מאד,[1411] אבל הוא היה מרבה בסעודת רשות, אז הנה מה קרה לו לקורח.[1412] זוכרים כל העניין של המחלוקת. אז איפה אני הגעתי? כן:

המשך קריאה: "וביאור זה, כי כאשר הוא נהנה מסעודות הרשות שרודף אחר הנאות הגוף, כי סעודת מצווה אינה סעודה עניין גופני, שהרי מצווה יש בזה"

אתם רואים את ההבחנה, כן. סעודת מצווה זה לא עניין של סעודה גסה, של אכילה גסה. זה עניין אחר לגמרי. למשל, כשגומרים פרק או מסכת, עושים סיום, כן. זה סעודת מצווה. או למשל סעודת מצווה זה סעודת ברית מילה, סעודת חתונה וכן הלאה. אבל סעודת רשות זה משהו אחר לגמרי. ולכן צריך שיהיה סיבה של מצווה בכל סעודה בשביל התלמיד חכם. החסידים הגדילו בזה, כן. סעודת מצווה זה הסעודה של הרבי. אז להתקשר לשיריים של הסעודה שלו, זה מצווה. והרבה לא מבינים במה המדובר. כי זה לא הטעם הגס של האכילה זה הטעם של המצווה דרך מה שנקרא אכילה. טוב, אולי נגיע אם יהיה מספיק זמן, או בשיעור הבא, נדבר קצת יותר על זה, כן. אז נמשיך:

המשך קריאה: "וכאשר הסעודה להנאתו נמשך אחר הגוף לכך הוא ראוי לגלות"

מה הקשר? מי יכול להסביר את זה?

המשך קריאה: "כי האדם דבק בעליונים."

קודם כל נראה את ההסבר של המהר"ל:

המשך קריאה: "כי האדם דבק בעליונים."

האדם האמיתי שייך לעליונים דרך הנשמה שלו.

המשך קריאה: "ובשביל שיש לו דבקות לשם, אינו זז ואינו גולה ממקומו. וחיבור זה הוא על ידי השכל, כי בלי השכל אין לאדם חיבור לעליונים כלל. וכאשר התלמיד חכם מרבה סעודתו בסעודת הרשות, שדבר זה הוא נטייה אל החומרי, אז יוסר ממנו החיבור והדבקות אשר לאדם בעליונים כאשר הוא שכלי, ולפיכך אמר כי אדם כזה אין לו דבקות למעלה, ולכך אמר ולבסוף גולה"

טוב. ההסבר של המהר"ל הוא פשוט מאד, ברור. אבל עוד לא תפסנו למה זה דווקא אותו עונש. מה הוא הסביר המהר"ל? הוא גולה מהעליונים. אבל מה מדובר בגמרא, בלשון הגמרא? הוא גולה ממדינה למדינה, כן. אפשר להסביר קודם כל "הווי גולה למקום תורה"[1413] זה לא נותן רשות ללכת לחו"ל.. אלא בתוך ארץ ישראל "הווי גולה למקום תורה". הווי עולה מבני ברק לירושלים למשל [צחוק]. זה נקרא גלות, טוב. אבל אני חוזר על השאלה הבסיסית: למה דווקא תלמיד חכם שנוטה לחומריות דרך סעודת רשות, העונש שלו זה גלות? אולי לפי הסבר המהר"ל אבל אני חושב שצריך לעיין בזה קצת. יש תשובה, איזה רעיון כדי להתקדם קצת בנושא? אז יש לי קצת מנוחה...יש משנה בפרקי אבות "חכמים

הזהרו בדבריכם שמא תחובו חובת גלות".[1414] יש פירוש בפירוש על המשנה שנקרא "תפארת ישראל" זה לא מהמהר"ל. אם אני זוכר היטב, יתכן שאני טועה, מי כתב את "תפארת ישראל" הפירוש על המשנה?[1415] זה 49:30:1???

תשובה מהקהל:???

הרב: זה ??? חיים. אז הוא מסביר את זה ככה: "חכמים הזהרו בדבריכם שמא תחובו חובת גלות," אז פה יש לנו נושא קשור, דומה, כן. יש תלמיד חכם שלא נזהר בדברים שלו, יש לו עונש של גלות. אז "תפארת ישראל" מסביר את זה ככה, זה עמוק מאד. אנחנו יודעים, אנחנו יוצאים מעשרה בטבת, כן, שהסיבה של חורבן בית ראשון זה היה עבודה זרה, הסיבות היו: עבודה זרה...

[סוף קלטת.]

[קלטת חדשה:]

הספק שהתורה מן השמיים והגעת עמלק

שמא תחובו חובת גלות. זה מובן? אולי אפשר להתקרב קצת. כי זה מקביל למה שאומר המהר"ל. ואתם יודעים שיש איזה קשר בין ח' בטבת, ט' בטבת ועשרה בטבת.[1416] יודעים את זה? בח' וט' בטבת יש צום שנקרא צום הצדיקים. זה לא חובה של שולחן ערוך. חובה של שולחן ערוך זה רק עשירי בטבת. זה התחלת המצור בימי הבבלים, נבוכדנצאר על ירושלים.[1417] אז מה זה ח' בטבת?

תשובה מהקהל: עזרא הסופר.[1418]

הרב: לא. זה ט' בטבת

תשובה מהקהל: תרגום התורה

הרב: תרגום. איזה תרגום?

תשובה מהקהל: יוונים

הרב: של היוונים. יפה. תרגום של השבעים. אז, יש רצף בעניינים. כשמתרגמים את התורה בשפה זרה. יש כל הסיבות כבר של הגלות. זה מתחיל, כן. וט' בטבת זה הסתלקות עזרא ונחמיה. לא באותה שנה, אבל שניהם. ולפי המפרשים זה כשהעם הוא בלי מנהיגות. ואחר כך, המצור בירושלים. אז זה מתחיל כבר באותה סכנה, כן, שהופכים את התורה למשהו שייך לעולם הזה. אז זה התחיל עם התרגום ואחר כך חוסר מנהיגות. ושמעתי הרבה פעמים הספדים, אתם יודעים שעשרה בטבת זה יום הקדיש הכללי, כן.[1419] וזה דומה מאד מה שהתחיל באירופה בדורות הקודמים. קודם כל התחילו לתרגם את התנ"ך בגרמנית.[1420] מי עשה את זה? אתם זוכרים. אחר כך הקהילות היו חסרי מנהיגות. אני זוכר מה קרה באותה תקופה בצרפת, כן. לא הייתי בצרפת אבל אני מכיר את ההיסטוריה של צרפת. בלי מנהיגות אמתית, אז בא המצור. זה מתחיל ככה. אני זוכר, אולי זה המקום להזכיר את זה. כשלמדתי עם הרבי שלי שהזכרתי, זה יעקב גורדין זכרונו לברכה, שהוא אמר לנו דבר עמוק מאד כשהיה מדבר על אותה תקופה. הוא היה מדבר על עמלק. ועל הפסוק כשביציאת מצריים, זה בפרשת בשלח. כשהתחילו לומר "היש ה' בקרבנו אם אין?"[1421] האם יש תורה מן השמיים? וזה המשמעות של הפסוק: האם ה' בקרבנו אם אין – האם תורה היא תורת ה' או לא? - אז "ויבוא עמלק."[1422] והוא אמר לנו פעם, זה התחיל בגרמניה, דווקא. מנדלסון היה באוסטריה אבל זה אותו גהינם, כן. זה נקרא ביקורת המקרא. האם יש ה' בקרבנו אם אין, כן. אז דווקא שמה בא עמלק. אותו עמלק שאתם זוכרים אותו. אז זה דומה מאד, כן. לכן הזכרתי את העניין של ח' בטבת. סוף סוף זה מביא אותה סכנה.

מהי אמונת ישראל? להעיד שהגאולה אפשרית

זה מובן, כן. אז אני רוצה, אולי נסתפק בזה הערב, כן, להגדיר, להסביר, איזה נושא קשור לזה: מה זה אמונת ישראל? ונלמד את זה בסמינר לפני פסח. אתם יודעים שהגדרה של אמונת ישראל זה הגאולה, כן. יש הרבה הרבה, לא רק רמזים, סימנים בכל, בכל, העבודה שלנו. שורש כל המצוות, שורש כל האמונות, זה "גאל ישראל". שזה האמונה של עם ישראל. זה העדות של עם ישראל בעולם כולו. וזה אמונתנו שאפשר לצאת מהגלות. אז מה שאני רוצה להסביר בקצרה, וזה קשור מאד למה שאומר המהר"ל פה, שזה המצב של כל בריאה. כל בריאה, כל בריאה כבריאה היא בגלות מהבורא. מה זה לברוא? זה לשים רחוק.[1423] זה מובן? והיוצא מן הכלל של עם ישראל, שזה ההיסטוריה שלנו. זאת אומרת, בכל אמונות וכל דעות של הוגה דעות שמאמין אצל הגויים, סוף סוף במה הוא מאמין? שצריך איזה אסטרטגיה, אצלם לרוב זה אסטרטגיה של מעשי כשפים, זה מגיקה, האמונות שלהם, לצאת מהמצב של הבריאה, כבריאה. כי הבריאה זה גלות. זה מובן מה שאני מסביר, כן? אז למה דווקא תפסו שהאמונה האמיתית סוף סוף היא בישראל? אם יש בשורה טובה, זה בישראל. מכיוון שתפסו שזה בגורל שלנו בחיים. זה לאו דווקא מצב מטאפיסי שלהיות בריאה זה להיות בגלות. זה לא במודע אצלם. אבל כל מה שאומרים מחפשים ישועה. לפי דעתם, לפי ההסבר שלהם. מה הם רוצים לומר? מה שאומרים כשאומרים שהגאולה היא אפשרית. גאולה של מה? גאולה של הגלות. אבל איזה גלות? להיות בריאה. להיות רחוק מהעליונים, אמר המהר"ל, כן. ומה שמאפיין עם ישראל וזה העדות שלו, ולכן מצוות פסח נקרא עדות. נקראים עדות, כן. "מה העדות והחוקים והמשפטים אשר ציווה"[1424], שזה אפשרי. זאת אומרת, בהיסטוריה שלנו אנחנו חיים את זה – יוצאים מהגלות. אנחנו עדים לזה שאפשר לצאת מהגלות. אז זה לא רק הסמל, לא רק הדגם, זה האמונה שאפשר לצאת מהמצב של הבריאה שהיא בגלות מהעליונים, מהבורא. זה מובן, כן? ולכן, מי שנוטה דווקא למצב של גלות מהבורא, עונש שלו זה גלות. אם אפשר להבין את זה ככה. זה מובן? טוב בסדר. אז נמשיך בשיעור הבא אי"ה. 11:7

שיעור 19

גלות הנשמה – תלמיד חכם ויחס לגשמיות

בשיעור הקודם, רק דקה, אז אם אתם זוכרים זה היה בדף טו' (בספר נתיב התורה מהדורת האחים הניג). אולי כדאי לחזור במקור בגמרא, פה בידי'. ידי' פה. נמשיך מפה. הנה. התייחסות של התלמיד חכם ומי שמתמסר לתורה עם החומריות. צריך למעט את היחס לחומריות. אתם זוכרים את הנושא הכללי. אז נחזור למקור בגמרא.

המשך קריאה: "ועוד אמרו על האדם אשר נמצא בו התורה ראוי שירחיק עצמו מן התאווה הגשמית. בפרק אילו עוברים במסכת פסחים[1425] אמר רבי יצחק כל הנהנה מסעודת הרשות לסוף גולה."

זה הגענו לאותו קטע בשיעור הקודם. אז הנושא הוא בעיקר להבין את הגדרת הענישה של אותו חטא, אותו עוון. לא נשאר דפים, מה אתם אוכלים אותם?

מה היחס בין הגלות כעונש להתייחסות לגשמיות לתלמיד חכם.

המשך קריאה: "שנאמר"

נמשיך במקור:

המשך קריאה: "שנאמר: "האוכלים כרים מצאן ועגלים מתוך מרבק"[1426] וכתיב לבתרי "עתה יגלו בראש גולים" "

"עתה יגלו בראש גולים" זה נאמר על עשרת השבטים,[1427] אם אתם זוכרים את זה.

המשך קריאה: "עד כאן."

זה המקור בגמרא.

המשך קריאה: "באו לבאר כתלמיד חכם אשר אין לו ההנהגה הראויה לתלמיד חכם."

זאת אומרת התייחסות יתירה לגשמיות ולחומריות.

המשך קריאה: "הרחקה מהנאות הגוף שזה ראוי לאדם שהוא שכלי. במה שהוא שכלי."

מכיוון שהגדרנו כבר את עצם התורה כעניין שכלי[1428] ויש ניגוד, סתירה, בין נטייה לשכל לעולם השכל, ונטייה לעולם הגשמי. ולכן, מי שנותן יותר לעולם הגשמי, פוחת מיחס שלו לשכל וכן בהיפך. כמו שתלמיד חכם. וזה מה שמוסיף.

המשך קריאה: "וביאור זה כי כאשר הוא נהנה מסעודות הרשות שרודף אחר תאוות הגוף. כי סעודת מצווה אין הסעודה עניין גופני שהרי מצווה יש בזה. וכאשר הסעודה להנאתו נמשך אחר הגוף ולכן הוא ראוי לגלות. כי האדם..."

פה המהר"ל מתחיל את ההסבר של תוכן הנושא:

המשך קריאה: "כי האדם דבק בעליונים."

זאת אומרת, האדם, במה שהוא אדם ממש, מצד הנשמה שלו, דבק בעליונים.

המשך קריאה: "ובשביל שיש לו דבקות לשם, אינו זז ואינו גולה ממקומו. וחיבור זה, הוא על ידי השכל. כי בלא השכל,"

בלי השכל

המשך קריאה: "אין לאדם חיבור לעליונים כלל."

ואחר כך זה המשך ההסבר. אז הגענו לנקודה כפי שאמרתי מקודם, להבין מה הקשר בין עניין הגלות לעניין המקום האמיתי של האדם, ששורשו הוא בעולם העליונים, והוא קשור לעולם העליונים וממשיך להיות קשור לעולם העליונים דרך הנשמה שלו, וסוף סוף השכל זה הכלי של הנשמה. וכשהוא נוטה יותר מידי לחומריות של העולמות התחתונים, אז הוא גולה ממקומו. אם אני זוכר הגענו, זה מובן? כן. אין שאלה בזה? זאת אומרת ההסבר של המהר"ל הוא הגיוני ופשוט. כי המקום האמיתי של האדם בשורשו, זה העולמות העליונים. וזה קשור להבדל שיש בין הנשמה שבאה מהעליון, והגוף, שבא מעפר מן האדמה, שבא מעפר

מן האדמה. מה שצריך להבין שעצם האדם זה לא גופו אלא נשמתו[1429]. ולכן, במה שהוא נברא במציאות של עולמות התחתונים, האדם בשורשו הוא גולה. כמו גולה, אבל זה יותר מכמו, לפי ההסבר של המהר"ל. הוא כגולה מן השמיים לארץ. זה מובן? יש הרבה מקורות שמסבירים את זה על הפסוק בבראשית, זה פסוק ז' בפרק ב': "וייצר את האדם עפר מן האדמה"[1430] זה שורש היצירה שלו. "וייצר – עפר מן האדמה, וייפח באפיו נשמת חיים" – שבאה מן העליונים. תראו פירוש רש"י שמביא המדרש שמה,[1431] "וייפח באפיו נשמת חיים" – ונשמת חיים ההיא, באה מן העליונים. - "ויהי האדם לנפש חיה". ולכן האדם הפך להיות נפש חיה בעולם של הבהמות, שגם הן, הן נקראות נפש חיה, כן. אבל נפש חיה של האדם היא מיוחדת, יש בה דעת ודיבור, זוכרים את כל המקורות, כן.[1432] "ויהי האדם לנפש חיה", ממש. כי הנפש חיה של הבהמה היא לא נפש חיה ממש, מכיוון שחסר להם הדיבור. זה לפי פירושו של רש"י. ולכן, הדיבור בא מכח הנשמה וכח הנשמה בא מהמקום האמיתי של האדם, משורשו האמיתי, שהוא עולם העליון. ולכן, כשהוא נוטה לחומריות, הוא מחמיר את המצב של הגלות שלו. ולכן, העונש השייך לאותו חטא זה פשוט גלות. ידעתם??26:14 שלמדנו את זה פעם. ולמדנו גם כן, אם אני זוכר, קצת בהרחבה, שמה שצריך להבין, שמצב הבריאה בעולם הזה זה מצב של גלות.[1433] כיוון כי מה זה מצב של גלות? להיות רחוק מהמקום המקורי, אם אפשר לומר. מי שהוא רחוק ממקומו האמיתי, הוא נקרא גולה. ולכן מי שמוסיף על החומריות שלו, הוא מוסיף על המצב של הגלות שלו. ולכן העונש שלו המתאים זה להיות גולֶה. זה מובן? טוב. אז נמשיך קצת באותו קטע. פה הגענו, כן? הכל ברור? אולי אפשר להתחיל עכשיו? אז נמשיך.

שאלה מהקהל (ר' יהודה נקש ז"ל): סליחה, הוא גולה כולל התורה [????.לא ברור בקלטת 15:29]

הרב: לא, מה?

שאלה מהקהל (ר' יהודה נקש ז"ל):

הרב: לא. ההסבר של המהר"ל עם התורה שלו, והוא מביא את התורה שלו במקום הטומאה, כן, ולכן היא מסתלקת ממנו מבחינת הקדושה שלה. אני אסביר: מבחינת הקדושה שלה היא מסתלקת ממנו, אבל הוא לא גולה מן התורה, אלא גולה משורשו האמיתי, מעולמו האמיתי, ממקומו האמיתי. זה מובן? כן. אז הגענו פה:

המשך קריאה: "וכאשר התלמיד חכם מרבה סעודתו בסעודת הרשות"

ופה הדגש של הגמרא והמהר"ל חוזר על זה, זה ההבדל בין סעודת הרשות לסעודת מצווה. ונראה את זה קצת בהרחבה, מיד.

המשך קריאה: "שדבר זה הוא נטייה אל החומרי, אז מוּסָר ממנו החיבור והדבקות אשר לאדם בעליונים"

אם כן ההסבר של המהר"ל הוא ברור. פשוט מאד, כן. זה מובן.

המשך קריאה: "כאשר הוא שכלי."

זאת אומרת כאשר הוא קשור לעליונים, הקשר הזה הוא שכלי.

המשך קריאה: "ולפיכך, אמר כי האדם כזה אין לו דבקות למעלה ולכן אמר כי לבסוף גולה. ודבר זה עוד רמזו חכמים במדרש: לא גלו עשרת השבטים רק בשביל היין. שנאמר"

זה פסוק בפרשת נח

המשך קריאה: "ויתגל בתוך אהלה"[1434]

פה יש קשר בין מה שקרה לנח עם היין וכבר הבשורה, ההודעה, של האפשרות של הגלות. ודורשים פה במקור בבראשית רבה[1435], דורשים את זה מהמילה "ויתגל באהלה". יש כמה דרשות על אותו פסוק. "אהלו" - כתוב בהא וזה יש רמז במדרש אחר, זה מדרש, זה רמז על שומרון, שנקרא אהלה בהא,[1436] אני לא רוצה להיכנס באותו דיוק, ולכן יש רמז לעשרת

השבטים שנמשלו לשומרון.[1437] ואני חוזר לעצם הדרשה פה. איך אומרים את זה בעברית? השכרות של נח, זה הסיבה של מה שאומר הפסוק: "ויתגל". מכיוון שדרשו את זה מכיוון שלא כתוב "ויגל". היה מספיק "ויגל". לשון קל. זאת אומרת היה מגולה. לא עניין של גלות אלא עניין של גילוי עריות, כן. זה מילה רופפת (רפויה, ללא דגש) אבל קצת שונה. מכיוון שזה נכתב בהתפעל, ורש"י מדגיש את זה בפירושו[1438] כפי שמביא המהר"ל, אז זה גלות כפולה. גם הגלות האישית של נח כאיש פרטי, יחיד, מה שקרה לו כתוצאה מהשכרות שלו, ובעיקר, שזה כבר סימן של מה יקרה לדורות. ולכן דרשו על עשרת השבטים ואחר כך על יהודה ובנימין, שהסיבה של הגלות זה הנטייה לחומריות. וזה פשוט מאד ההקבלה, זה כבר מה שקרה בגלות מצריים. אלו שרצו לחזור לגלות מצריים נתנו את הסיבות שלהם. שכחנו, זכרנו סליחה, את הדגה אשר נאכל במצריים,[1439] סיר הבשר,[1440] כן. זה הנטייה לחומריות שמביא אותם לחשוב לרדת מן הארץ, זאת אומרת לשוב למצריים. ויש קשר הדוק בין הנטייה לחומריות ועניין הגלות. אנחנו רואים את זה כבר ביציאת מצריים בדור המדבר, זה מובן. וזה אותו דבר בגלות בבל. כי בכל מגילת אסתר העניין של היין קשור לעניין של המבחן של הגלות.[1441] גם אצל נח וגם אצל, במגילת אסתר, אצל אחשוורוש. זוכרים את כל הקשרים האלו. "והוא" – ממשיך המהר"ל:

המשך קריאה: "והוא דבר זה בעצמו וכמו שפירש רש"י זכרונו לברכה בפירוש החומש שם"

על הפסוק של נח,

המשך קריאה: "ושם בארנו זה.[1442] ויתבאר בסמוך גם כן אצל מי שאין בו דעה, לבסוף גולה"

לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן

זאת אומרת, מה שצריך להבין זה הקשר שהמהר"ל מסביר, בין העניין של הגלות והעניין של הבריאה כבריאה. מה זה בריאה? לשים לחוץ[1443] מהשורש שהוא בבחינת העליונים. אז הבריאה היא בגלות. ולכן להוסיף עוד חומריות לחומריות של הבריאה כבריאה, זה להוסיף את הנטייה לגלות. ואנחנו רואים שבהיסטוריה, מה שקרה בהיסטוריה זה מוכיח, הנטייה לחומריות של מצריים זוהי ההגדרה של הגלות, והמבחן של הגלות בפרס, זה קשור גם כן לעניין של היין. אפשר להסביר את זה ככה, (ש)למה ירדו אבותינו לגלות? מכיוון שהם גילו בעצמם, בזהות שלהם, איזה נטייה יתרה, יותר מידי נטייה, להיות כמו כל הגויים. זאת אומרת, סתם בריות של העולם התחתון. וזה מתבטא גם במצריים - בדור המדבר, וגם ברור, בפרס, לפי מה שמספרת מגילת אסתר. ויתכן מאד להבין, זה נותן לנו להבין, מה קורה היום. מי שבוחר בגלות וצריך לדייק, יש שליחים בגלות. יש להם משימה מטעם ישראל וההיסטוריה של ישראל, יש מצב של מסירות נפש, כן, אבל לרוב זה נטייה לסיר הבשר. אני חושב שזה ברור למדי. יש מדרש שאומר, כדי שנבין את זה קצת יותר בעמקות, שלא ניתנה תורה, המדרש הזה נמצא בבראשית רבה, סליחה, בשמות רבה. "לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן. שניים לאוכלי תרומה."[1444] זוכרים את המדרש הזה? אז זה אותו נושא. לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן. מה זה המן? לחם מן השמיים. מי שבוחר את הלחם הארצי, אינו כל כך שייך לתורה. כדי להיות בנוי, שייך, מתאים, מסוגל, לתורה האמיתית אז צריך אוכל של מצווה. אז המדרש קודם כל מגדיר את המצב האידיאלי. "אוכלי המן". אין להם שום שייכות לחומריות. וזה הסגולה המיוחדת של דור המדבר כשיצאו ממצריים. כדי להיות תלמידים של משה רבינו וכדי להיות בנויים להיות "דור דעה".[1445] תלמידים של משה רבינו – זה לא סתם, זה אותו דור. אז, כדי להיות קשורים לתורה האמיתית, לתורה של מעלה, שבאה מן השמיים. "לא בשמיים היא"[1446] אבל מן השמיים היא, זה מובן, אז היו צריכים להיות מנותקים מאכילה גסה. מאכילת רשות. זאת אומרת מאכילה מסוג של הבהמות. וזה

נקרא "לחם מן השמיים".[1447] וזה המצב האידיאלי, כן. אבל "שנייה לאוכלי תרומה". מה זה תרומה? זה סעודת מצווה. אני זוכר שלמדתי ממורי ורבי הרב צבי יהודה זכרונו לברכה, שלא היה אוכל כמעט כל השנה אלא מצה ודבש. מי שהכיר אותו זוכר את זה. היה אוכל רק זה. ואני פעם חידשתי איזה רמז, מכיוון שזה נותן דם טהור: ד"מ זה אותיות (ראשי תיבות) **ד**בש **ומ**צה, כן. דל"ת מ"ם. אני זוכר היטב. טוב, אם כן, פה הרעיון הוא פשוט מאד. מכיוון – ושוב נסכם את זה, מכיוון החומריות זה דווקא הגלות מהשורש של הנשמה, להוסיף בחומריות זה להוסיף בגלות. ומה שאני הוספתי בדיוק הזה, שזה מסביר לנו את הסיבה ההיסטורית של הגלות. זה החיפוש אחרי החומריות וזה נקרא "סיר הבשר".[1448] זה מובן, כן? טוב, אפשר להמשיך או יש שאלות? כן אתה.

שאלה מהקהל:

הרב: בהמשך?

שאלה מהקהל: כן

הרב: לא הגענו לזה.

שאלה מהקהל: לא ברור בכלל!!!!!!!!

הרב: רק דקה – (מברך), בלשון הקבלה, גלות זה ירידה לקליפות. זאת אומרת, יש בעולם, הפרי והקליפה שלו. זאת אומרת, האור ומה שמפריד בין האור וההיעדר. זה הקליפה. זה החומר. ולכן מי שנוטה לחיים של הקליפות, אז הוא מנותק מהשורש האמיתי של הנשמה שלו. זה מה שנקרא המהר"ל "ההנאות של הגוף". ויש אפשרות כזה, הנאות של הגוף, מי שבוחר למצוא את מקומו דווקא בקליפות שבעולם. ואתם זוכרים את הכלל: "המצוות לא ניתנו להנאה".[1449] יש שמחה של מצווה אבל המצוות לא ניתנו להנאה. ולכן כל מי שנתקל באיזשהי הנאה צריך לברך. צריך לומר ברכה, דאם לא כן נקרא "מעל", נקרא "גוזל",[1450] נקרא... זה אותו...כשאומרים ברכה אז הופכים את האכילה הגסה לאכילת מצווה.

מה בין הנאה ושמחה?

הערה מהקהל: ושמחה של מצווה זה לא הנאה?

הרב: לא. פה צריך לדייק במשמעות המילולית של השפה. בשפה המקראית, הנאה זה גס. זה שלילי, כן. אז אין רשות להנות מהעולם בלי ברכה. מי שנהנה מהעולם בלי ברכה אז נקרא גוזל, נקרא נקרא מה שנקרא פה, כן. זה דווקא ההבדל בין השמחה של הנשמה, כי השמחה זה בנשמה, והנאה שהיא בגוף. ולכן כל מצווה שנותנת הנאה היא מצווה מסוכנת. זה מצווה, זה עבירה שמצווה גוררת. אולי כדאי לשוב על אותה משנה. אתם זוכרים, יש משנה במסכת ברכות (אבות), "הווי רץ למצווה קלה כבחמורה ובורח מן העבירה." זוכרים את המשנה?[1451] והמשנה עצמה מסבירה אחר כך, ש"מצווה גוררת מצווה עבירה גוררת עבירה, ששכר מצווה מצווה ושכר עבירה עבירה". זה הפשט של המשנה. אני פעם שמעתי מאיזה רב חסיד גדול שהיה בפריז, מנצולי השואה, היה רובינשטיין,[1452] זכרונו לברכה, שהוא לימד את זה לפי החסידות, בצורה יפה מאד, בלי לשנות שום מילה, אלא רק הסדר של האתנחתא. איך אומרים את זה?

תשובה מהקהל: הפיסוק

הרב: הפיסוק, כן. והיה קורא ככה, מכיוון שיש שאלה מה זה הווי רץ למצווה קלה כבחמורה? ואחר כך אומר ובורח מן העבירה ולא אמר ובורח מן העבירה קלה כבחמורה. אז למה במצווה קלה אומר מצווה קלה, ובבורח מן העבירה הוא לא אומר עבירה קלה?[1453] זה שאלה של הפשט. ההסבר של הפשט של המשנה הוא ככה: המצווה מושכת. אבל מצווה קלה, אולי לא כל כך מושכת. לכן - הווי רץ. מבינים את העניין? זאת אומרת, צריך לעזור למצווה להיות מושכת. מה זה מצווה קלה? מצווה שאתה חושב שהיא קלה, כן. כי "אין

אתה יודע שכרן של מצוות״.[1454] אז חושבים שמצווה היא קלה מכיוון שחושבים ששכרה היא קלה. אבל לא יודעים את השכר האמיתי של מצוות מכיוון ש״שכר מצווה בהאי עלמא ליכא״.[1455] רק כשנגיע לעולם הבא, נדע מהו השכר של כל מצווה ומצווה. וכמו כן, העבירה היא דוחה. מאוסה, העבירה. יש מקור כזה.[1456] אבל אולי עבירה קלה, עבירה שהיא לא כל כך עבירה, לא מאוסה? ולכן הווי בורח מן העבירה. אבל הרב היה מסביר את זה ככה, היה קורא המשנה ככה: ״הווי רץ למצווה קלה. ויש שגורסין בסוגריים, כבחמורה, כן. ובורח מן העבירה שמצווה גוררת. מצווה ועבירה גוררת עבירה. ששכר מצווה מצווה ושכר, עבירה עבירה.״

(הווי רץ למצווה כקלה [כבחמורה] ובורח מן העבירה שמצווה גוררת. מצווה ועבירה גוררת עבירה. ששכר מצווה מצווה ושכר. עבירה, עבירה.)
זהו, זה הלימוד שלו. ולכן הוא פותר את השאלה ככה, כן. מה זה עבירה קלה? זה עבירה שמצווה גוררת.[1457] כשעושים מצווה וזה מביא איזה עבירה, אז חושבים שעבירה שמצווה גוררת היא עבירה קלה. ולכן באה המשנה ואמרה ובורח מאותה העבירה שמצווה גוררת. יתכן מאד שזה הפשט האמיתי של המשנה. טוב, אבל זה פשט חסידי, כן. ולכן, זהו זה. כשמצווה, שמחה של מצווה מביאה גם כן הנאה, יש סכנה, כן. זה נקרא ״הנאה גסה״.[1458] כל ההנאה זה גסה. מכיוון שזה הנאת הגוף. והגוף הוא שייך להיעדר. הוא שייך לעולם התחתון. לעפר, כן. רק מה ששייך לנשמה נשאר לחיים הנצחיים. זה השמחה של המצווה.

תפקיד הברכה – הסרת ההקדש

צריך לדייק את זה. פעם אני הסברתי את זה ככה, יש הרבה מצוות שלא יודעים למה מקיימים אותם. בשביל הטעם של המצווה או בשביל הטעם של ההנאה. למשל, הדג בשבת. למה אוכלים דג בשבת? כדי לטעום טעם של מצווה או כדי לטעום טעם של דג? וכשהדג הוא טעים זה קשה מאד, מכיוון שהוא טעים...(צחוק בקהל). ולכן צריך ברכה תחילה. יש סוגיה שלימה במסכת ברכות ״מי שנהנה מן העולם הזה בלי ברכה נקרא רשע״. מכיוון שמהנה, פשוט. לכן כשמברכים בכוונה, הופכים את הסעודת רשות לסעודת מצווה. זה מובן? זה הפסוק שמביאה הגמרא: ״השמיים שמיים לה׳ והארץ נתן לבני אדם״.[1459] כן. אבל מה זה ״נתן לבני אדם״? לבני אדם שמברכים, כן. כאן לפני הברכה. כאן עם ברכה, כאן בלי ברכה. צריך לדייק בגמרא.[1460] איך הגמרא אומרת? כן, זה לא לשון הגמרא. זה לא פשט. אולי אפשר להביא מסכת ברכות? נראה מיד, זה בפרק תשיעי. טוב, תראו את זה. אני רוצה לגמור. אני חוזר על הפסוק ואחר כך תשאל. פסוק אומר ״לה׳ הארץ ומלואה״[1461] ולכן אסור להינות ממה ששייך לה׳. זה הקדש, כן. איך אתה מוציא את ההקדש? כשאתה מברך אז אתה מוציא את ההקדש, כן. זה סוד של הברכות של החופה. יש קודם כל קידושין. אז היא אסורה לכל. גם לבעל[1462]. אז מברכים שבע ברכות כדי להתיר אותה לבעלה, כן. הברכה מפירה, מוציאה את ההקדש. הבנתם מה זה הקדש? אסור לנגוע, כן. וכשהבעל אומר: ״הרי את מקודשת״ היא מקודשת לכל. זה מדרבנן. שאסור להכניס כלה בתוך בית בעלה בלי חופה. בלי שבע ברכות של החופה. זה ידוע, כן. מכיוון שהשבע ברכות מוציאים את ההקדש של הקידושין.[1463] כי לשון קידושין זה לשון הקדש. ״הרי את מקודשת״ זאת אומרת אסורה. אסורה לכולי עלמא, אומרת הגמרא.[1464] כולי עלמא, כולל הבעל כל עוד שאין חופה. כל עוד שאין אותה ברכה שמוציאה את ההקדש. זה מובן? כן. אז כשהוא נותן לה את הטבעת, צריך מיד שבע ברכות. זה מדרבנן. מדאורייתא, היה יכול להיות האירוסין באיזשהי זמן ואחר כך החופה, בזמן אחר. ואירוסין זה היה כבר הקידושין עם ההקדש הזה. טוב, צריך ללמוד את הסוגיה לגופה. אז, הגמרא בברכות אומרת: ״לה׳ הארץ ומלואה״. כאן לפני ברכה. אבל

אחרי ברכה, "השמיים שמיים לה' והארץ נתן לבני אדם". זה מובן? מה שרציתי, אולי לא צריך, אבל זה שכר הליכה.[1465]

מי הם בני האדם?

מה שרציתי להוסיף זה המשמעות של המילה "בני אדם". צריך לדייק בזה. לא סתם בני אדם אלא בני אדם שיודעים לברך. ויש להם דעה איזה ברכה מברכים על איזה חפץ. על איזה דבר, כן. וזוהי ההגדרה של החוכמה באותה סוגיה. מי שנהנה מהעולם הזה בלי ברכה, הגמרא שואלת: "מאי תקנתיה?" – איך אפשר לתקן את זה? והיא אומרת: ילך אצל חכם ושילמדנו ברכות. זו ההגדרה של החוכמה. איזה דבר יש בו ברכה, איזה דבר אין בו ברכה. זה הגדרה של החוכמה שהיא בכלל לא אינטלקטואלית, כן. זה הגדרה רוחנית. מה זה החוכמה? לבחון איפה יש ברכה. למשל, אסור לברך על איזה פרי רקוב,[1466] כן. אז הבני אדם האמיתיים, אמיתיים, לפי אותו פסוק, זה בני אדם שיודעים מה זה ברכה. שיש בהם דעה – "חונן לאדם דעת", כן. מה שרציתי להוסיף זה אני רוצה להביא עוד דוגמה שלא מבינים את המושג הזה "בני אדם" במקורות שלנו. למשל, כשלא מבינים איזה פסוק, אז אומרים: "דיברה תורה כלשון בני אדם".[1467] ואיזה משמעות נותנים לזה? דיברה תורה כסתם בני אדם. לכן אין מה לדייק באותו פסוק. אני זוכר דוגמה אחת בתפילת חנה, "אם ראה תראה"[1468] – יש הסבר מלא על הפסוק הזה. ורבי עקיבא אם אני זוכר, מדייק הסבר עמוק מאד. אז בא רבי ישמעאל ואומר: אלא דיברה תורה בלשון בני אדם. איפה הטעות כשמביאים את המקור הזה? שדווקא אם המשמעות הייתה דיברה תורה כלשון בני אדם, סתם בני אדם, הגמרא הייתה אומרת אותה מימרא כשמבינים את הפסוק. דווקא היא מביאה את המימרא כשלא מבינים את הפסוק. והמשמעות היא דיברה תורה כלשון בני אדם האמיתיים[1469], לכן לא מבינים. זאת אומרת, צריך להיות בן אדם בר דעה, כדי להבין מה אמר הפסוק. תפסתם? זה מה שרציתי לדייק, זה ההבדל בין ההנאה והשמחה. השמחה שייכת לנשמה, ההנאה שייך לגוף. ולכן כשיש אותה סכנה שהגוף מביא הנאה במקום או על יד או עם השמחה של הנשמה, צריך ברכה. הבנתם את זה? הברכה מקדשת, אם אפשר לומר את זה ככה. מה השאלה? תפסת. כן, בבקשה.

שאלה מהקהל: לגבי לשון בני אדם

הרב: בני אדם האמיתיים. זה הדיוק שרציתי להסביר.

שאלה מהקהל: אתה מסביר את הברכה בלשון סתם בני אדם כמצווה קלה שגוררת עבירה?

הרב: לא. זה "מצוות אנשים מלומדה"[1470]. מצוות אנשים מלומדה, מקבלים את זה. מתוך, בבחינת מתוך שלא לשמה בא לשמה, כן. כי עכשיו אנחנו נמצאים בדורות של האחרונים, בדורות יתומים, כן. רוב שומרי מצוות לא תופסים מכיוון שאינם מסוגלים, אנחנו לא כפי שהיו החכמים של הדורות הראשונים, את הכוונות של המצוות.

חשיבות השמחה במצווה

אז יש שמקיימים מצוות, לפי מה שאומר הפסוק, "כמצוות אנשים מלומדה". כמשמעות, משמעת, סליחה. בלי משמעות, כן. כמשמעת, אבל זה המשמעת האהובה, החביבה, הקדושה, של תורתנו הקדושה, אבל לא שמים כוונה רוחנית אמיתית, מכיוון שלא מסוגלים. אז לכן באו החכמים ונתנו רשות: "מצוות אינן צריכות כוונה".[1471] כן, עכשיו נתנו את הסובלנות ההיא, מצוות אינן צריכות כוונה. משמע, שבשורש הדברים, מצוות היו צריכות כוונה. כן. זה לפי ההסבר הזה רציתי לומר. ומי שמברך ולא מבין מה שמברך, אז אם הוא לשם שמיים, מקבלים את זה, אפילו אם זה סתם ברכה בלי כוונה. בלי כוונה, במשמעות האמתית של המילה. המשמעות של המילים. מה זה "ברוך" מה זה "אתה", וכן הלאה. ולכן

יש בגמרא, מי שעונה אמן בכל כוחו יש לו זכות יותר גדולה ממי שמברך.[1472] מי שמברך מבין מה שהוא אומר, באותה הגדרה. מי שעונה אמן בכל כוחו, אף על פי שלא מבין ובכל כוחות אומר "אמן", לתוכן הברכה שלא הבין, אז יש לו זכות. תפסתם את זה?

הערה מהקהל: "רחמנא ליבא בעי"[1473]

הרב: יפה. "רחמנא ליבא בעי." זה קשור לאותו נושא אבל לב אמיתי. מכיוון שזה רחמן אמיתי[1474]. כן.

שאלה מהקהל (ר' יהודה נקש ז"ל): סליחה, בעניין הברכות, ניקח שתי דוגמאות: אחת, קשורה לפעולה, כמו למשל ברכת המצוות, זאת הברכה שקשורה למצווה.

הרב: כשאתה אומר: "אשר קדשנו במצוותיו".

שאלה מהקהל (ר' יהודה נקש ז"ל): וכשמדובר בהנאות מצווה כשהברכה אינה, מבחינה מילולית, אינה קשורה בהנאה. לכן נקראת ברכת הנהנין. 31:41 לא ברור

הרב: טוב, אז נעזוב את החלק הראשון, אין בעיה. אין שאלה. אבל צריך לדייק. דווקא זה הפשט של הביטוי, "ברכת הנהנין". מכיוון שאסור להנות, צריך ברכה. מי שבא להנות, הוא צריך לברך. ואלו הן הברכות של הנהנין. שאילו נהנה בלי ברכות הם... תפסת? כן. ולכן מהי הכוונה של ברכות הנהנין? לכוון שמה שהוא עתיד להנות מהעולם הזה, בא ממקור הברכות. טוב. כל עוד שהוא לא מכיר שזה ברכה שבאה ממקור הברכות, זה סתם שייך לעולם הנברא וזה הקדש לבורא. לכן צריך לתפוס את זה, מה ההבדל בין בורא ומקור הברכות? וזה נושאים ועניינים של חוכמת הנסתר[1475]. עכשיו לא מבינים מה זה בריאה, לא מבינים מה זה ברכה. ולכן הכוונה שהיא דרושה זה הכוונה של "ליבא בעי". לומר "אמן" בכנות. אני מאמין בזה, כן. וזה הזכות של המאמין. אבל הבן אדם האמיתי זה בן אדם שיש בו דעה. אתם יודעים את הכלל: "אלו הן פטורים מן המצוות",[1476] שאינם בר דעה, אז, מעיקרא היו פטורים מן המצוות. מכיוון שאין בהם כח לכוון לפי הדעת האמיתית. ומכיוון שאין בנו דעת, אז נותנים אותה רשות של מצוות אינן צריכות כוונה של דעת. זה מובן? איפה הגענו אם אתם שומעים את התפילה של השליח ציבור ביום הכיפורים, כן, שמתחיל לומר: אין בי דעת",[1477] למרות זה, תקבל את התפילה שלי. וצריך להבין את זה ברצינות. תלמיד חכם שאומר: אין בי דעת. זה לא גנדרנות, זה לא סתם. וזה העניין, אז הדיוק היה חשוב מאד. ההבדל בין ההנאה ושמחה. <u>הסימן שמצווה היא מצווה אמיתית זה השמחה של המצווה.</u> מי שמהנה מהמצוות ויש אנשים שמהנים ממשמעות, אז זה סתם הנאה. זה נושא עדין מאד, ההבדל בין הנאה ומצווה (הכוונה שמחה, וראה בהמשך). אולי אותה הגדרה היא פשוטה: הנאה שייך לגוף ומצווה, סליחה, שמחה, זה שייך לנשמה. זה פשוט. זה ברור לכולם? טוב. אז אולי נמשיך. פה, מה למדנו? את ההבדל בין סעודת חכם שהיא סעודת מצווה, וסעודת רשות, שהיא סעודת עם הארץ, כן. ולכן ???? אולי את המדרש שהבאתי: "לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן שנייה לאוכלי תרומה" וזוהי ההגדרה של המסורת של הפרושים התלמודית: "אוכלין חולין בטהרה".[1478] הופכים את <u>ההנאה</u> של הסעודת רשות ל<u>שמחה</u> של הסעודת מצווה. איך? ברכה תחילה. זה מובן? טוב, אז אפשר עכשיו להמשיך קצת. עכשיו יש לנו, ואפשר לראות את זה עכשיו, לא באופן שטחי, אבל בקצרה, נושא דומה מאד בצורה קצת אחרת, זה ההמשך באותה גמרא בפסחים.

האם החכמים מדברים בשפה מוגזמת?

אז נמשיך, בעוד, שם, באותה סוגיה:

המשך קריאה: "תנו רבנן כל תלמיד חכם המרבה סעודתו בכל מקום"

ראינו כבר את, כן, ההמשך. מי שהולך כל פעם שיש הזדמנות לאכול, הולך לאכול ואומר: "זה מצווה." אבל הוא טועם טעם של "טעם" (طعم בערבית), אתם יודעים מה זה.

המשך קריאה: "המרבה סעודתו בכל מקום, לסוף מחריב את ביתו ומאלמן את אשתו ומייתם את גוזליו ותלמודו משתכחת ממנו ומחלוקות רבות באות עליו ומחלל שם שמיים ושם רבו וגורם שם רע לו ולבן בנו"

פה חסר לבנו ולבן בנו

המשך קריאה: "עד סוף כל הדורות"

טוב, שוב יש לנו איזה, איזה דוגמה של שיטת החכמים, כן, רק דקה אני רוצה לרשום משהו, הם אומרים לנו דברים כאילו מופרזים כדי שנבין במה מדובר. אז מיד אחר כך אני אסביר את זה. זהו. אחר כך אפשר לדלג כמה שורות, זה הגדרות שליליות למי שעושה ככה,

נתיבות עולם נתיב התורה פרק ג, המשך הטקסט, לא הוקרא:

מאי היא אמר אביי קרי ליה בר מיחם תנורא רבא אומר בר מרקד בי כובי רב פפא אומר בר מלחך פינכי רב שמעיה אומר בר מך רבע.

ונתחיל בהסבר של המהר"ל מיד. "פירוש", פה, כמה שורות אחר כך, כן

המשך קריאה: "פירוש כי התלמיד חכם (קטיעה בקלטת 47:16) תאווה, כן יש הבדל בין אהבה ותאווה, כן. זה לא אותו דבר. תאווה זה גופני, אהבה זה נשמתי, כן. זה אותו נושא.

המשך קריאה: "ודבר זה שהוא ריבוי הסעודה בכל מקום, עניין גופני"

הוא לא יכול לומר שזה בכל מקום סעודת מצווה מכיוון שאם כבר אכל, אכל, כן. ואין עושין מצוות חבילות,[1479] אז חבילות של סעודות,כן.

שאלה מהקהל: סליחה, אבל איך אתה מתייחס לכך שאין שמחה בלא אכילה?

הרב: סליחה?

שאלה מהקהל: אין שמחה בלא אכילה.

הרב: אבל לא אמר אכילה גסה. אין שמחה בלי אכילה של מצווה,[1480] ברור. זה נכון. זה הדיוק. זה ההבדל בין, שוב אני חוזר: "לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן." המן זה לא היה אכילה גסה. לכן, עמי הארץ שהיו בעם ישראל של באותו דור, שהם היו רגילים לאכילה גסה של המצרים, אמרו: "הלחם הקלוקל".[1481] זה לא גס, ולכן לא אהבו את זה.

שאלה מהקהל: לעולם יבחור אדם רביע כדי סעודתו

הרב: נכון. ואני אמשיך:

המשך קריאה: "ובדבר הזה התלמיד חכם מחריב ביתו"

טוב, זה ההסבר הראשון. מיד אנחנו מגיעים לאותה שאלה שאני רוצה להסביר, כדי שנבין את המהר"ל. נראה שההסבר של המהר"ל כאילו אינו כפשוטו. כאילו הוא לא לוקח דברי הגמרא כפשוטם. ולכן צריך להסביר גם את זה. אז נקרא את המהר"ל כאילו הוא מתכוון לפשט. ונראה מיד שלכאורה זה לא הפשט של הגמרא. מה זה ביתו? **המשך קריאה: "רצה לומר מחריב ביתו"**

זה לא ביתו ממש, אלא מקום מעלתו. מה זה מקום מעלתו? שורשו בעליונים. זה ביתו האמיתי. אתם מבינים איך המהר"ל מסביר את הפשט? תלמיד חכם שכזה מחריב את ביתו. מה זה ביתו של תלמיד חכם? ביתו האמיתי? זה לא סתם ביתו – הדירה שלו, כן. ונראה אחר כך למה הוא מפרש ככה.

המשך קריאה: "אשר יש לתלמיד חכם, כי ביתו ומקומו הוא עם העליונים"

אולי אסביר את זה בקצרה, אבל תפסתם כבר את העניין. כשאנחנו נמצאים באיזה חברה. יש יהודים שומרי מצוות, יש משכילים, יש מלומדים ויש תלמידי חכמים. אבל צריך לבחון בזה שתלמידי חכמים אף על פי שנמצאים אתנו בעולם התחתון, מקומם האמיתי זה לא בעולם התחתון. הגוף שלהם נוכח, והם מדברים דרך העיניים שלהם, אבל מורגש שתוך תוכיותם הוא ממקום אחר. זה מובן? ביתם האמיתי הוא כשהנשמה שלהם היא קשורה לעולמות העליונים שלהם. זה ביתם האמיתי. ולכן זה ההסבר (של) המהר"ל. "ומחריב את

ביתו״ – זה ביתו האמיתי. כי אפשר לשאול: לא ראינו דבר כזה שתלמיד חכם הולך לכמה סעודות, יש הרבה רבנים כאלו, ולא מחריבים את ביתם, דווקא בונים בית שני,(צחוק בקהל) כן. וכן הלאה. אז כאילו המהר״ל הסביר לא לפי הפשט? אחר כך נתייחס לזה. אז אני אמשיך:

המשך קריאה: ״ובוודאי דבר זה שהוא מרבה סעודה בכל מקום, הוא חורבן ביתו, דהיינו מקום מעלתו ומדרגתו אשר הוא דבק בעליונים כאשר יוצא ממקום מדרגתו השכלית״

אז תפסתם את ההסבר של המהר״ל. המקום האמיתי של התלמיד חכם, הבית שלו ממש, זה השורש שלו וכשהוא נוטה לגלות של הגוף, של החומריות, דרך הסעודת מצווה, אז הוא מחריב את ביתו. כשעם ישראל נוטה לסיר הבשר של מצריים, אז הוא חוזר לגלות ממש ומחריב את ביתו ממש. בית המקדש נחרב. זה מקביל, כן.

המשך קריאה: ״וכך הוא מחריב את ביתו ממש ומייתם את בניו ומאלמן את אשתו, עד שביתו חרב״

ופה יש עוד דיוק בדיוק שלו, כי ״אשתו הוא ביתו״.[1482] וצריך להבין גם את זה. זה נושא לגופו, כי לתלמיד חכם אשתו הוא ביתו ולכן קוראים לאשתו, הוא קורא לאשתו ״ביתו״, זה ידוע מן הגמרא. ולכן כשהמקור פה אומר: ״ומחריב את ביתו״, זאת אומרת, הוא מחריב את אשתו. כי אשתו זה ביתו. ומה זה ״אשתו״ כתלמיד חכם, מיד נראה.

המשך קריאה: ״ובניו, הם בבית שלו וכאשר מחריב ביתו כל אלו הם חרבים לגמרי, שהם ביתו. ודע עוד להבין דברים אלו, כי ראוי לו דבר זה ביותר. כי כאשר הוא מרבה סעודתו בכל מקום ונמשך אחר הגוף, הנה הוא מבטל השכל, והוא נעדר. והשכל נקרא ״איש״ לגוף. ובסילוק השכל, נעשה הגוף כמו אשה אלמנה שמת בעלה״

טוב, ופה כבר אנחנו מגיעים למה שאני אמרתי כאילו זה הסבר סמלי. כאילו זה לא ממשי. כאילו בא לתת לנו דרש על הדרש, כן. אז לזה נתייחס מיד, אני רוצה קודם כל להמשיך קצת.

המשך קריאה: ״וכמו שהתלמיד חכם זה כאשר מרבה סעודתו בכל מקום, נחשב כאילו השכל אינו ונשאר הגוף, שנחשב אשה לשכל, כמו אשה אלמנה. לכן נעשה לו גם כן דבר זה ממש שמאלמן את אשתו.״

ופה, המהר״ל חוזר. וזה קורה בעולם הממשי, בעולם המציאותי, מכיוון שכשדברים הם במקומם, כשהדור הוא כתיקונו, אז כל זה אמת. אשתו זה ביתו, וביתו זה המקום בעליונים ולכן אם פוגע במקום בעליונים פוגע בביתו, פוגע באשתו. ולכן חוזרים לפשט של המאמר בגמרא. מה הוספתי? כשהעולם הוא כתיקונו, אז זה אמיתי-מציאותי. כשהעולם אינו בתיקונו זה גם כן אמיתי-ומציאותי, אבל בעולם הנסתר.אני לא יודע אם הצלחתי להסביר את הדרך של המהר״ל פה, כן. וזה בכל מקום כשאנחנו לומדים את המקורות, צריך להבין את זה. למשל, הגמרא בדרך כלל, כל דברי הגמרא ודברי חכמים נאמרו ברוח הקודש. זה כלל ידוע.[1483] אז כל מה שאומרים החכמים, ואני לוקח כדוגמה את הגמרא, אבל זה בכל המקורות, מדבר בעליונים ורומז בתחתונים. ולכן אנחנו נתקלים באותה קושיה. כשבא תלמיד חכם ומסביר את פנימיות הדברים, אז יש לנו לכאורה, כאילו הוא לא מדבר מן המציאות, אלא רק באופן סמלי. מכיוון שיש טעות גמורה אצל הדורות האחרונים. חושבים שפשט המקורות מדבר בתחתונים ובאו החכמים עם חוכמתם לרמוז לעליונים. זה ההיפך[1484]. הפשט של המקורות מדבר, ההיגיון שלהם, רצף הדברים, מהלך הדברים, אינו מובן (כלומר מובן אך ורק) רק בעליונים. והרמז הוא בתחתונים. האם זה מספיק ברור? למשל, מי שאינו ״בר דבי רב״,[1485] כמו שאומרים. מי שלא שייך לעולם של בית המדרש, כשמתחיל ללמוד דף גמרא, אז שואל את עצמו: איזה היגיון יש בזה? כן. איזה שכל יש בזה? וצריך פלפול, פלפול, פלפול, כדי להגיע לאיזשהו צל של שכל. מכיוון שלא קורא את הפשט. הפשט האמיתי מדבר בעליונים. ורק הרמז, הלכה למעשה, זה רמז לתחתונים. זה מובן? כן?

אפשר לקחת כל הדוגמאות שאתם רוצים. אולי דוגמה פשוטה. יש למשל במסכת חולין, יש סוגיות שונות על בשר וחלב. תערובת של בשר וחלב. ברור שלפי קיום המצווה למעשה, אז מדובר בבשר – בשר, וחלב - חלב. חלב שקונים במכולת ובשר שקונים באטליז. אבל דיוק הדברים, במקור בגמרא, אינו תואם את המציאות של הבשר של האטליז ושל החלב של המכולת. ולכן נדמה שיש דברים מופרזים, שיש דברים סמליים, שיש דברים שבדו מרוח הקודש, קודש הרוח שלהם. זוהי הטעות, כן. כי ההיגיון של הלימוד והוא פשט, כשמבינים שמדובר בעליונים. מה זה השורש של הבשר בעליונים? מה זה השורש של החלב בעליונים? אני מסתפק בזה, כן. אז פה ההגיון הוא פשוט מאד. במישור של הסוד הזה, זה פשט[1486]. רק כשיורדים לדברים כשהם, באשר הם למטה, אז באים כל הקושיות, כל הקשיות. ואי אפשר לתרץ את זה דרך פלפול שכלי גרידא. צריך להבין במה המדובר כדי להבין איך זה קורה למטה. ולכן השולחן ערוך הוא פשוט. תפסתם? זה דומה מאד לשאלה שהגענו קודם לכך. כשלומדים בלי המפתח של המילים, אז זה קשה מאד לשכל. ולכן כמה וכמה משכילים אומרים: גמרא - אין בזה שום היגיון. מתחילים בנושא, ממשיכים בנושא אחר, חוזרים לנושא, מביאים רב אחד, מכיוון שמביאים רב אחד אז מביאים מה שאמר שמה לפני זה וזה לא קשור... - מכיוון שלא מבינים בכלל במה המדובר. זה מספיק מובן? כשתופסים שמדברים בעליונים והשולחן ערוך בא לרמוז איך מתנהגים בתחתונים, לפי אותה תורה העליונה, אז הכל פשוט ודי. תפסתם את זה? כן. וכשיש מצב של אי התאמה, בלתי אפשרי לדעת איך להתנהג בעולם התחתון לפי אותו מישור של העולם העליון, מכיוון שאין דוגמה בעולם, אז באים חכמים בתקנתם, תורה שבעל פה, תקנות החכמים ואומרים: למטה כך עושים. אף על פי שאתה לא רואה את הקשר לכאורה, עם דברי הגמרא עצמה. תפסתם את ההבדל? כן, טוב.

פרשה סתומה ופרשה פתוחה

ודוגמה בפרשנות, אני זוכר את זה מכיוון שאנחנו בהשפעת פרשת "ויחי", זה ההבדל בין פרשה סתומה ופרשה פתוחה במקרא.[1487] פרשה סתומה, מה זה סתומה? הפשט של הפרשה מדבר בעליונים ורומז בתחתונים. הפרשה פתוחה זה ההיפך: מדבר בהיסטוריה של התחתונים ורומזת בשורשים, בעליונים. הבנתם את ההבדל? ותקחו למשל את פרשת ויחי,[1488] יש שני נושאים, שני פרקים, שזהו אותו נושא. הפרשה הראשונה, זה היא סתומה. מדברת בעליונים והרמז על התחתונים[1489]. ואותו סיפור בתחתונים זה הפרשה הבאה, שהיא פתוחה, מדברת בתחתונים ורומזת בעליונים. אז פרשנות שכזה, זה פרשנות לפי המסורת. זה לא דרך השכל, ראשונית. זאת אומרת צריך לקבל את המפתח של הלשון הקודש של חכמי ישראל, כדי להבין במה הם מדברים. כשחכמי ישראל אמיתיים מדברים דברי תורה, הם מדברים בעליונים. ורק הרמז, דרך השפה שלנו, רומז משהו בעולם התחתון שלנו. זה מובן? ולכן מה שהיה עלול להיות כרושם שהמהר"ל נותן הסבר סמלי, זה ההפך. כשהעולם בתיקונו זה קורה גם בתחתונים ככה. אבל מה הוא קורא? מה? זה מה שהוא מסביר. כי ביתו של אדם, ביתו האמיתי, זה השורש שלו בעליונים. אז כשהוא נוטה לחומריות, מחריב את ביתו. זה מובן? טוב. זה לא היה קל לתפוס את זה. אם תפסתם את זה, תפסתם, כן. אף על פי שנאמר: "תפסת מרובה תפסת",[1490] כן. אז נמשיך. איפה הגענו? באיזה שורה הגענו? כן, "ונשאר הגוף", כן:

המשך קריאה: "כאילו השכל אינו ונשאר הגוף, שנחשב אשה לשכל, כמו אשה אלמנה. לכן נעשה לו גם כן דבר זה ממש שמאלמן את אשתו. לכך נעשה לו דבר זה ממש בעולם התחתון שמאלמן את אשתו"

זאת אומרת שאשתו היא כמו אלמנה. מכיוון שאין לה איש, כי האיש נעדר. האיש זה אותו תלמיד חכם, כן. מכיוון שהשכל שלו נעדר. אז זה המצב של אשה שהייתה לו בעל שהוא היה

בעל שכל. ופתאום, הבעל הזה הוא בור. "איש בער לא ידע."[1491] השכל נעדר. אז אותה אשה היא אלמנה. אף על פי שיש בביתה גוף של איש. אבל הגוף זה לא האיש. תפסתם את ה..? כן סליחה?

שאלה מהקהל: מה זה אומר אלמנה שמת בעלה?

הרב: זה מה שהסברתי עכשיו.

שאלה מהקהל: אני לא מבין

הרב: יש חיים שבאמת הם מתים. איזה גוף בלי נשמה. אתם יודעים את זה, כי בלשון העברית המילה "מת" זה או מי שחי לכאורה חיים ביולוגיים אבל נוטה למות[1492], ואחרי המיתה זה נגמר, כן. ויש גם כן מת כפשוטו. ולכן למשל בתפילה, כשאנחנו אומרים ",אתה גיבור לעולם ה', מחיה מתים אתה,"[1493] ואחר כך בחתימה – "מחיה המתים". "מחיה מתים" זאת אומרת, אנחנו מקבלים בחסד גמור את החיות אף על פי שלא זוכים. מכיוון שמי שלא זוכה נקרא מת. "במתי מעט ירדו אבותינו למצריים",[1494] כן. אפילו שחי חיים ביולוגיים, נקרא מת. אז אשתו היא אלמנה. אלמנה, אף על פי שבביתה יש גוף ביולוגי, אשתו אלמנה. טוב, ההסבר של המהר"ל הוא עמוק מאד, כן. זאת אומרת, צריך להבין דברי חכמים כפשוטם. תפסתם? ובמציאות, יש הרבה מקרים כאלה. כן, אשה באה לבית הדין ואומרת: אני רוצה גט. למה? התארסתי עם איש אמיתי ועכשיו יש לי גולם בבית. זה אותו דבר. טוב, אז נמשיך:

המשך קריאה: "וידוע כי השכל הוא אב לכל כוחות הנפש והוא מנהיג אותם כמו האב שמגדל את הבנים. וכאשר מסולק מן האדם השכל, נעשו כל כוחות הנפש כמו יתומים שאין להם אב."

ודווקא זה אותו הסבר. הבנים ממש, אם האב שלהם נהפך לגולם[1495], הם יתומים. אף על פי שביולוגית האב נמצא חי, בחיים הביולוגיים, בביתו, הם כמו יתומים בלי אב. כי השכל, הנשמה, נאמר, הסתלקה. ולכן, לכאורה יש להם אב. לאמיתו של דבר, אין להם אב. ומזה מרוויחים הפסיכיאטרים, כן. אתם יודעים? נמשיך:

המשך קריאה: "ולפיכך, אמר כמו שמייתם את כוחות שלו, עד שהם בלא אב – הוא השכל, עד שישחרר הגוף שהוא כמו אשה ולא מושל, והוא כמושל על הגוף וכוחות הנפש בלא מנהיג וכנגד זה מאלמן את אשתו ומייתם גוזליו ממש"

עכשיו אני חושב שזה ברור, כן. נמשיך:

המשך קריאה: "ואמר תלמודו משתכח בעבור שהוא נוטה אל החומרי בוודאי משתכח ממנו התורה"

פה יש דבר עמוק מאד. כשהתלמוד של מישהו נוטה רק לחומריות נסתלק מן הרוחניות שיש בתלמוד, שיש בתורה, שיש במצוות. כשהוא לומד רק דרך החומריות של הדברים, אז תלמודו משתכח. וזה נטייה בכמה שכבות של עם ישראל, להתייחס לתלמוד רק דרך החומריות שלו. ולכן התלמוד משתכח. יש בקינות של תשעה באב יש ביטוי יפה: "והתלמוד כמו גלמוד מי יבונן?"[1496] אתם יודעים מה זה גלמוד? כמו אלמן, כן. זאת אומרת, קוראים תלמוד אבל דרך חומריות. אבל התלמוד הזה הוא כמו גלמוד. זה לא תלמוד. תפסתם את ה... ומצב כזה הביא אסונות בעם ישראל. זה ההמשך, כן. זה מביא חורבן הבית, סוף סוף.

סיבה להגעת המחלוקת

המשך קריאה: "ומחלוקות רבות באות עליו."

פה יש דיוק של המהר"ל ממש נפלא. נראה את זה מיד וזה ברור מאד, לא צריך הרבה הסברים.

המשך קריאה: "ומחלוקות רבות באות עליו. דבר זה מפני כי כאשר יוסר ממקום מדרגתו ו מעלתו אז באים עליו מחלוקות הרבה. כי כל אדם יש לו מדרגה ומקום בפני עצמו ואין אחד נוגע בדבר שהוא מוכן לחברו. רק כל אחד ואחד עומד במדרגתו ומעלתו."

ואז אין מחלוקת עליו. פה יש הסבר של סיבות המחלוקת שהוא עמוק מאד. מי שנמצא במקום הראוי לו, אין מחלוקת עליו. למה? מכיוון שמקום הראוי לו הוא ראוי רק לו. אז אין בסיס למחלוקת. מי שיורד ממדרגתו, או שרואה את עצמו כאילו הוא למעלה ממדרגתו, באות המחלוקות. מאיפה באות המחלוקות? מאלו ששייך להם אותה מדרגה. תפסתם את זה? זה הסבר נפלא, כן, ופשוט ועמוק מאד.

המשך קריאה: "וכאשר הוא יוצא ממקום מדרגתו ומעלתו אז מחלוקות רבות באות עליו כי כל אחד מתנגד אליו, היפך כאשר היה במקומו"

כאשר היה במקומו אף אחד לא היה חולק עליו.

המשך קריאה: "ובמעלתו, שהיה עומד בשלו ואין אדם נוגע במה שהוא שייך לחברו[1497]"

מכיוון שזה לא שייך. מכיוון שהוא לא בקיא. סליחה?

שאלה מהקהל: היית אומר שאם אדם מתדרדר מדרגה אחת או עולה מדרגה אחת??? (לא ברור, 1:08:49)

הרב: אם זוכה באמת, זה מקומו.

שאלה מהקהל: סליחה?

הרב: אם זוכה בזה באמת, זה מקומו ואין מחלוקת. ואם מתיימר לומר, אני למעלה ממדרגתי, כן, אז...ברור.

הערה מהקהל: בפוליטיקה אף אחד לא אוהב את מקומו במקום הנכון. מחלוקות כל הזמן. אין בזה טוב.

הרב: יפה. וגם בצבא זה אותו דבר. בצבא זה אותו דבר. (צחוק בקהל)

המשך קריאה: "כמו שאמרו במסכת אבות אין לך דבר שאין לו מקום."

פה צריך להבין את זה. "ואין לך אדם שאין לו שעה". זוכרים את המשנה.[1498] זאת אומרת, כל דבר במקומו.

אני זוכר בברכות המסורתיות בחגים, מביאים את הפסוק "וגם כל העם הזה על מקומו יבוא בשלום"[1499] אם יבוא עד מקומו - יהיה בשלום. כי כל עוד שלא נמצא במקומו, אין שלום. וזה מסביר את המצב שלנו, כל עוד לא הגענו לגבולות, אין שלום. כן, זה ברור, כן. כי זה מקומינו טוב, אז נמשיך:

המשך קריאה: "אין לך דבר שאין לו מקום וכמו שבארנו במקומו"

יפה. (צחוק בקהל)

המשך קריאה: "רק כאשר הוא יוצא ממקום מדרגתו ואינו במקומו, אז מתחדשים עליו מחלוקות. והבן הדברים כי כולם נאמרו בחוכמה עליונה"

הנה ההסבר של המהר"ל: והבן הדברים כי כולם נאמרו בחוכמה של העולמות העליונים, כן. זה רומז למה ש... למצב בעליונים. נמשיך במקור:

המשך קריאה: "ומחלל שם שמיים כי דבר זה שפלות התורה. ומחלל שם רבו. שאומרים, אילו היה רבו כמו שראוי לתלמיד חכם, לא היה יוצא תלמיד כזה ממנו"

זה פשוט להבין את זה, כן.

המשך קריאה: "כמו שאמרו במסכת ברכות,[1500] אלופינו מסובלים[1501]

זה על פסוק בתהלים,

המשך קריאה: "שלא יצא ממנו תלמיד רע"

אלופינו מסובלים

המשך קריאה: "כי התלמיד והרב יש להם חיבור וצירוף יחד כמו שיתבאר"

ובהרבה מקומות המהר״ל הסביר את זה. לכל רב יש תלמיד אחד ועוד לכל תלמיד יש רב אחד, ועוד. יש חיבור בין רב לתלמיד. למדתם את זה אולי בהקדמה של, לא נפש החיים, מה השם של הפירוש של המהר״ל על מסכת אבות?

תשובה מהקהל: דרך חיים

הרב: ״דרך חיים״, יפה. והוא נותן זה כהסבר למשנה הראשונה: ״משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע״.[1502] יש חיבור מיוחד בין משה ויהושע אף על פי שכל ישראל היו תלמידים של משה.[1503] אבל החיבור המיוחד זה: ״ומסרה ליהושע״ זה מובן. ולכן זה סיפור שלם של תלמידי האר״י. לאר״י היה תלמיד מובהק זה המהרח״ו, רבי חיים ויטאל, כן. והמהרח״ו מספר את זה שהאר״י לא רצה ללמד **רק** להרב חיים ויטאל.[1504] {צריך להבין כך: האר״י רצה ללמד רק את הרב חיים ויטאל]. והרב חיים ויטאל הביא והביא תלמידים, הרבה תלמידים ואמר, אני מצטט מה שאומר המהרח״ו, שאי אפשר דבר כזה. האר״י נותן תורה ולא מביאים כל העם כדי לשמוע? והאר״י היה מוכיח אותו ואמר לו: אני באתי לעולם רק כדי ללמד אותך. אתה מביא עוד תלמידים, זה הרס התורה. והוא הסתלק אחרי שנתיים וחצי. כל התורה של האר״י זה שנתיים וחצי, כן. ואחר כך כשהמהרח״ו הבין את זה אז הוא, איך אומרים את זה, הוא התוודה על זה בפרק מפורסם,[1505] והוא אמר: זה אשמתי. לא הבנתי מה אמר האר״י כאשר אמר אני לא רוצה תלמידים אחרים. ואני יודע את הסיפור מעוד סיבה אחרת. לא, אני רוצה לספר לכם, זה עניין משפחתי. אולי פעם אני אספר לכם. כי אני מצאצאי תלמיד אחר של האר״י. ששמו היה רבי יוסף אבן טבול המוגרבי.[1506] ושהיה בר פלוגתיה של המהרח״ו. וסוף סוף השלימו ביניהם. אז לכן לאר״י היו שני תלמידים. טוב, אז נמשיך:

המשך קריאה: ״ודע, כי השכל, כאשר יוצא חוץ מהסדר השכלי, דבר זה עצמו נחשב יציאה מן הסדר.״

פה יש סוגיה שלימה שאני יודע, איזה שעה? טוב, אין לנו זמן. אבל אני מציע לכם את זה, מכיוון שפה, במשפט הזה, יש נושא בפני עצמו חשוב מאד ואולי נלמד אותו בשיעור הבא דרך הגמרא. כי, אמיתות דברים זה תלוי בסדרם.[1507] האמת של הדברים זה הסדר שלהם. ולכן כשדבר אחד יוצא מהסדר שלו הוא יוצא מהאמת שלו. אז אולי אם אתם מסכימים, נלמד את זה בגמרא. אז תביאו מסכת ברכות בשיעור הבא. יש לכם מסכת ברכות? יהיה לכם? זה שבוע , כן. ותביאו מסכת ברכות.

המשך קריאה: ״דבר זה עצמו נחשב יציאה מן הסדר אל אשר יש לו קישור וחיבור עימו כמו רבו. וגם ה׳ יתברך, אשר ראוי שיהיה תלמיד חכם״

תקחו את הדפים האלו (סוף הדף)

המשך קריאה: ״דבק בו״

אז נמשיך

המשך קריאה: ״(ולכך אמר) ומחלל שם שמיים ושם רבו, והבן זה.״

כולנו תלמידי משה רבינו

וכל פעם שהמהר״ל אומר ״והבן זה״, יש משהו להבין, כן. אז מה הוא רוצה לומר? כי מה שאמרנו מקודם, עכשיו זה פשוט מאד. כי היציאה מן הסדר של איזה תלמיד חכם, זה חילול שם שמיים וחילול שם רבו של אותו תלמיד חכם. אז למה הוא מוסיף ״והבן זה״? מישהו יכול להציע משהו? מה יש להבין עוד? תפסתם את השאלה? כן. אז אני רוצה להסביר כפי מה שאני קיבלתי הסבר, שמדובר במשה רבינו. כשהוא אומר ״מחלל שם שמיים ושם רבו״ אין רבו אלא משה רבינו. כי משה היה רבן של כל ישראל.[1508] וסוף סוף, זה נוגע במשה עצמו דרך הרב שקיבל ממנו, וקיבל וקיבל וסוף סוף ממשה רבינו, מפי הגבורה. זה מובן? ופה יש איזה רמז, שמשה רבינו זה דווקא שמו של הקב״ה. כי ״משה״ זה אותיות ״השם״ למפרע,

כן. זאת אומרת הכלי של גילוי שם ה' זה משה. תפסתם? אני לא רוצה להוסיף עוד, ולכן המהר"ל אומר "והבן". יש, טוב, זה מספיק כדי להבין. הוא מחלל שם שמיים ושם רבו, שזה משה רבינו. כי סוף סוף, אין רב לישראל אלא משה רבינו. כי מי יכול לומר שהוא לא קיבל ממשה? מי שלא קיבל ממשה אינו שייך לתורת משה. זה פשוט. ואין לו שום שייכות להקב"ה. כי בלי התגלות משה רבינו בעולם, לא היה כלי להתגלות התורה. והתורה היא שמו של ה'.[1509] "כי שם ה' אקרא הבו גודל לא-לוקינו"[1510] בנוסח האשכנזי אומרים את הפסוק הזה לפני קריאת התורה. זה מן הגמרא,[1511] כן, זה ידוע.

המשך קריאה: "וגורם שם רע לו ולבניו עד סוף כל הדורות. כי החטא הזה אשר הוא בשכל אינו כמו חטא במעשה שהוא לזמן. רק השכל אינו תחת הזמן לכן אין לדבר הזה זמן מוגבל ולכן החטא גורם לו שם רע עד סוף כל הדורות בלי הפסק."

ראינו כבר בפרק הקודם, בסוגיה הקודמת איזה רמז למישהו שזה קרה לו. אולי אתם זוכרים לפי המדרש מי עשה חטא שהעונש שלו זה עד סוף הדורות? דווקא אותו חטא. שכחתם? קרח. אתם זוכרים את זה, כן? וזה קשור גם כן לכל מה שלמדנו מקודם. החטא של הגאווה והחטא של העושר, שמביא לאותו גסות רוח, שמדבר פה המקור בגמרא והמהר"ל. זאת אומרת, תלמיד חכם, והיה תלמיד חכם גדול, כן, שהנטייה לחומריות מביאה אותו לאותו חטא. ולכן המדרש מגדיר באופן ברור שהעונש שלו זה עד סוף הדורות. ועד סוף הדורות, אומר המדרש הוא נמצא בגהינם, חי בגהינם, זוכרים את כל המדרשים האלו? אל תפחדו, זה פשט. רק ביום שבת יש לו פסק זמן. יש לו קור רוח והוא אומר כל היום: "משה אמת ותורתו אמת". [1512] יודעים את המדרש הזה, כן?

הערה מהקהל: בניו זכו לגן עדן.

הרב: מה? בניו זכו לגן עדן. "משכיל שיר לבני קרח מזמור."[1513]

הערה מהקהל: "שיר מזמור לבני קרח"

הרב: יפה. ודווקא אומרים את זה ביום השני, כן. למה? למה דווקא ביום השני?

תשובה מהקהל: אולי בגלל המחלוקת.

הרב: יפה. כי זה תיקון המחלוקת. המחלוקת נבראת ביום שני.[1514] יפה מאד. טוב. אז נתחיל בפרק הבא ואחר כך זה ההמשך באותו כיוון. נתחיל בפרק הבא פרק ד' בשיעור הבא.

1:20:36

נתיבות עולם נתיב התורה פרק ג, סוף הפרק:

"ואמר מאי היא אמר אביי כו', פירוש הפחיתות אשר יש בו שהוא מתבזה בשפלות שהוא מחמם התנור, כמו שעושים השכורים כאשר צריך להם מחממים התנור בעצמם לצרכם ודבר זה שפלות ופחיתות אליו. ורבא אומר בר מרקד בי כובי, שהדבר הזה בזיון יותר מה שהוא מתבזה בדברי שחוק והתול כמו שהוא דרך השכורים. רב פפא אמר בר מלחך פינכי, ר"ל רודף אחר תאוות מורה על חסרונו אשר הוא חסר תמיד ונפשו לא שבע עד שהוא מלחך פינכי, ודבר זה יותר פחיתות שהוא חסר. ורב שמעיה אמר בר מך רבע שהוא נמשל כבהמות נדמה שרובץ וישן בכל מקום ובזה נמשל כבהמה. וכל דבר ודבר מאלו ארבעה דברים פחיתות בפני עצמו, הראשון הוא שפלות וכמו שהתבאר, השני שהוא בעל מתלוצץ אשר הוא המדה הגרוע, השלישי שהוא נראה אשר נפשו חסרה לתאוה והוא עוד יותר גרוע, הרביעי שהוא נמשל כבהמה במעשיו רובץ ושוכב בכל מקום אשר ימצא. והבן הדברים האלו כי כל אלו דברים שייכים לתלמיד חכם הרודף אחר תאוות הגופניות:"

הערות

[1] משלי, פרק ד׳ פסוק א׳
[2] משלי, פרק א׳ פסוק ח׳
[3] אולי הכוונה לדברים פרק ח׳ פסוק ה׳, פירוש האבן עזרא לפסוק: ״וְיָדַעְתָּ עִם־לְבָבֶךָ כִּי כַּאֲשֶׁר יִיַּסֵּר אִישׁ אֶת־בְּנוֹ ה׳ אֱלֹהֶיךָ מְיַסְּרֶךָּ:״ אבן עזרא:
שידע באמונת לבו שהוא העיקר. ובעבור שתשמע אל האלוה המיסר אותך, ואם הרעיבך ליסרך, ויענך בדרך בצמא, שכרך - שיביאך אל הארץ הטובה:
[4] הכוונה לייסוד תנועת ש״ס בראשות הרב יצחק פרץ, כשנתיים לפני כן.
[5] בראשית פרק א׳ פסוק א׳
[6] דברים פרק לד׳ פסוק יב׳
[7] מהר״ל גור אריה על התורה, דברים, פרק ו׳ פסוק ז׳ ד״ה: ושננתם לבניך: ״שיהא מחודדין בפיך שאם ישאלך אדם בהם אל תגמגם בהם. והטעם, כי צריך שתהיה נקרא ״תורתו״, דכתיב (תהלים א, ב) ״ובתורתו יהגה יומם ולילה״, וגם נקראת קנינו, [דכתיב] (משלי ד, ב) ״כי לקח טוב נתתי לכם״, ואם מגמגם בהן אין זה ״תורתו״. ולא נקרא קנינו, שלא נקרא ׳קנינו׳ אלא אם שלו הוא, ואם מגמגם בתורה ומסופק בה - אינו שלו לגמרי:
ובדורות האלו ובארצות אלו הולכים נתיבות עקלקלות, חושבים ללכת לפנים להגיע למקום חפצם, והנה הם שבים אחור. אזכיר קצת מן הדברים, אף כי אין זה מקומם, כי קצרה רוחי מהכיל בראות לעינים קלקול דרכי התורה, שאם ישאלהו תורה - אין תשובה בפיו. לא די לנו כי נמשלנו כבהמות נדמו, ולא כמעולה שבבהמות רק כבני חמורים, ולא כחמורים רק נהפך לבנו לאבן דומם. אך דבר זה נוסף, כי הראשונים אשר היה בערך אלינו כערך גלגל העליון לגרגר החרדל, הם הלכו נתיבות יושר להדריך את תלמידיהם בנתיבות אמת, עד שיגיעו אל מה שראוי. ועתה בדור הפחות הזה, עניותא בתר עניותא אזלא (ב״ק סוף צב.), סרו מן הדרך הישר, מיד שיבא הנער להשקיד בתורה עד שיזקין - הם נוהגים כמו אדם הסכל אשר יראה אומן אחד בונה חומה חופר יסוד עמוק לחומה עד שיהיה קיום לחומה, והסכל חושב כי דבר זה מעשה הבל, כי למה יחפור מתחת לארץ, ואין צריך לו רק יעמיד החומה על קרקע שוה, ואין צריך ליסוד החומה, וגורם בזה שהחומה קודם שתבנה ראשון ראשון - מתרוסס, וכך בארצות אלו:
כאשר היה בדורות הראשנים נתנו גבולים ועתים לחנך נער על פי דרכו, בן חמש למקרא בן עשר למשנה בן ט״ו לתלמוד (אבות ה, כא), והכל כדי לתת לנער משא כאשר יוכל שאת לפי טבעו. ומה שהוא לפי טבעו - מקבל הנער, כמו שסדר השם יתברך אוכל לילד חלב אמו, שהוא דבר מקובל אליו, ולא סדר לו מן המזונות אשר אינם לפי ערכו. והמזונות לפי שהם ערכו מקבל אותם, מגדל את גופו לפי טבעו. ואחר כך מקבל מזונות יותר לפי טבעו, עד אשר גדלו. וכך סדרו והגבילו חכמים את הנער לפי טבעו, בן ה׳ למקרא. ודבר זה יקבל הנער לפי טבעו, ויגדל את שכלו גם כן. ומה שלמד קבל אותו קבל חזק עד שיגדל יותר. ואז יתחיל המשנה, דבר שהוא לפי ערכו. וכבר התחיל ליסד הבית בלמדו במקרא עיקרי הדינים על דרך הבנה מה, והוא לו יסוד למשנה. וכאשר כלה מלאכת הקודש במשנה, שהיא היסוד הגדול ועמוד ברזל לכל התורה, כאשר יקרב למלאכת הקודש - התלמוד, אז יוכל לבנות מגדל ראשו בשמים, לא יפול צרור ארצה, והכל על היסוד הקיים, הוא המשנה שהיא לו יסוד מוסד. ואחר כך אם יקרב ידו לקרב לישא וליתן במלחמתה של תורה, אז ידיו רב לו, מלא מכל כלי מלחמתה של תורה, והם לו כחצים ביד הגבור, קולע אל השערה ולא יחטיא, לא יסורו ממנו בשכבו ובקומו. ובעת הליכתו לבית המרחץ, אשר הוא ערום מכל, הם יסובבוהו יבוננהו יצרנהו תמיד מכל רע, ומן החטא שוגג ומזיד, כאשר הם דביקים עם התורה והיא קרוב בפיהם ובלבבם לדבר בם, המה מזהירים [ו] מלמדים שלא יחטא. דומה לבשר שיש בו מלח, רחוק הוא שיקבל הפסד. גם הם מעוררים אותו לאהוב מצות ה׳ ולדבקה בו, כמו שאמרנו למעלה (אות ה) ׳ומהו האהבה, ״והיו הדברים האלה על לבבך וגו׳״׳, כי הדברים שהם על לבבו הם לו למשוך אותו בעבותות אהבה אחר השם יתברך ומצותיו, ואף כי יזקין וכוחות טבעו יחלשו, אז הדברים שלמד הם יותר מתגברים, כמו שאמרו חכמים (שבת קנב.) זקני תלמידי חכמים כל זמן שמזקינין דעתן נוספת:
אך הטפשים בארצות אלו, דרכיהם היפך זה, מלמדים עם הנער מקרא מעט מן הפרשה, ומפסיקין, ומתחילין בשבוע אחרת פרשה שניה קצת מן הפרשה, ובכלות השנה לא ידע הנער, כי נשכח ממנו הראשונים, ואז יחזור בשנה השניה. ומפני ששכל הנער יותר - מלמד עמו יותר ממה שלמד עמו אשתקד, וכן שלישית ורביעית וכמה שנים, וכאשר נעתק מן המקרא, מאומה לא ישא בידו, יציאתו כביאתו. ועוד יש דרכם כסל למו, מלמדו בפירוש רש״י על התורה, ומנהג זה נמשך ממלמדי תינוקות יושבי כפרים שלא היה להם ספרים, והנהיגו הדבר לבלות לכלות ימי הנער באין מועיל אל הנער. ויש שמעתיקין אותו אל הגמרא, מיד יצפצף הנער בקול דברים בלבד, ותמונת הפשט לא ידע להבין, אף דבר מה ממנו, ולא דמסיק ממנו כדמסיק תעלא מבי כרבא (יומא מג ע״ב), רק כדמסיק זבוב מאבן שיש. וכאשר יגדל הנער, ואז יתגבר קצת שכלו, מעתיק אותו אל למוד התוספות, ובסכלות דעתו כי למוד הגמרא וההלכה הוא הועיל לו. והאנשים האלו הוכו בסנורים, אין זה רק כי שכל הנער גדל מעצמו, אבל שיהיה מוסיף בשכלו מה שהלעיטו דבר שאין ראוי לו, ואינו לפי ערך שכלו - זה אי אפשר. ואין ספק שאם היה הולך בלא תורה, והתחיל ללמוד, בזמן מועט יגיע מה שעסק זה מהתחלתו:
ואז יעסוק בתוספות, ומי יתן והיה לו העיקר ולא יבקש תוספות. ועוד יעלה בסולם לדרוש במשאת שוא, יגיע לריק כחו, ויכלו בהבל ימיהם, ושנותם בבהלה, לעסוק בפלפול של הבל, להסביר פנים אשר לא כן, אוסף רוח בחפניו, והיה לרוח שקר בפיו. ודבר זה נוהג עד שיכתוב כתובה לאשה. אז הושלך משמים ארץ, ונראה לו כאילו חולם חלום כל ימיו, יפרוש מן התורה לגמרי, לא ישא בידו מאומה, לא מקרא ולא משנה ולא תלמוד ולא דרך ארץ. הלא כל אדם שיבקש כבוד קונו ודורש התורה, ראוי שיהיה דוה לבו על זה, עד שכמעט בעוונותנו הרבים דבר זה לא הניח תורה וחכמה וירא אלהים בינינו, חדשים מקרב באו, לא שערום ראשונים. ועל הרועים לרעות עלות הצאן לרגל המלאכה, לא לדפוק אותם ביגיעה

בדרך קצרה והיא ארוכה, לא שהיא ארוכה, אך ימותו ולא יבאו לכלל תורה. כי מה ידעו צעירי הצאן איכה ירעו ואיכה ירבצון, אם לא על הרועה להדריכם להנהיגם דרך ישרה, ולא יקוים בו כד רגיז רעיא על ענא (ב"ק נב.):
וכאשר רציתי לתקן מה שאפשר, הלא גם זה לא עלתה בידי, באמרם ננתקה עולו אשר הכביד עלינו, נלך אחר מאהבינו, נותני צמר פשתים ושקויי, כי אין טוב רק לאכול ולשתות, ישמח בחור בילדותו, וייטיב לבו בימי בחרותו, ויראה טוב בעמלו, ואם הוא עמל לרוח - הלא היא חכמתו ובינתו לעיני כל עמי הארץ, ודי לי בזה כבוד שם ותהלה, כי יתנו לי אשה עירנית סחרנית, בת מי זהב. על זאת תאבל הארץ, ופסו אנשי אמונה אנשי יראה חכמים ונבונים. והאדם החכם יוכל לדעת שזאת היא הסבה, ולא סבה אחרת, ואם לא מפני הכבוד היה ראוי לומר מה שנמשך מזה. אמנם המפורסמות יגידו, והגלויות ידברו, והמה יענו ויעידו ויוסיפו על דברינו כהנה וכהנה. ועתה יחשב לפניו יתברך כאילו עשיתי תמור צערי, אשר אני רואה אשר ראוים לקבל חכמה תורת אמת, וכולם הולכי דרך עקלקלות, תועים במסילה העולה בית אל, יגעו לריק ולבהלה כל ימיהם, ולא יעלה בידם מאומה. והוא יתברך ברחמיו ישיבנו אל תורתו, וידריכנו בנתיבות אמת ויושר:"

[8] מסכת אבות פרק ה' משנה כא': "הוא היה אומר בן חמש שנים למקרא בן עשר למשנה בן שלש עשרה למצות בן חמש עשרה לתלמוד בן שמונה עשרה לחופה..."

[9] ההפטרות מהנביאים.

[10] קידושין דף סו' עמוד א', בהקשר למחלוקת צדוקים ופרושים בימיו של ינאי המלך שהרג את חכמי ישראל. "ותורה מה תהא עליה? הרי כרוכה ומונחת בקרן זוית, כל הרוצה ללמוד יבוא וילמוד. ... ויהרגו כל חכמי ישראל, והיה העולם משתומם עד שבא שמעון בן שטח והחזיר את התורה ליושנה."

וגם בפרקי אבות, פרק קניין תורה, פרק ו' משנה ב': "אמר רבי יהושע בן לוי בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נזוף..."

[11] ברכות דף ה' עמוד א': "אמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש: לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע, שנאמר רגזו ואל תחטאו. אם נצחו - מוטב, ואם לאו - יעסוק בתורה, שנאמר: אמרו בלבבכם; אם נצחו - מוטב, ואם לאו - יקרא קריאת שמע, שנאמר: על משכבכם; אם נצחו - מוטב, ואם לאו - יזכור לו יום המיתה, שנאמר: ודמו סלה."

[12]

[13] דברים פרק ו' פסוק טז': "בכל לבבך". משנה ברכות פרק ט' משנה ה': "בכל לבבך-בשני יצריך ביצר טוב וביצר רע"

[14] זהר פרשת וארא דף כז עמוד א: "בכל לבבך דא ימינא ושמאלא (נ"א) קדישא דאקרי יצר טוב ויצר רע"

[15] פירוש רש"י במקום, דברים פרק ו' פסוק טז', ד"ה: בכל לבבך: "בכל לבבך - בשני יצריך. דבר אחר בכל לבבך, שלא יהיה לבך חלוק על המקום"

[16] בראשית, פרק ג' פסוק יט'

[17] מסכת אבות פרק ג' משנה א': "עקביא בן מהללאל אומר הסתכל בשלשה דברים ואי אתה בא לידי עבירה דע מאין באת ולאן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון מאין באת מטפה סרוחה ולאן אתה הולך למקום עפר רמה ותולעה ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא"

[18] שמות פרק טז' פסוקים ז-ח: "וַיְאֹמֶר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל...
וְנַנְחְנוּ מָּה כִּי תַלִּינוּ עָלֵינוּ:"

[19] מסכת אבות פרק ד' משנה כב': "...שעל כרחך אתה נוצר ועל כרחך אתה נולד ועל כרחך אתה חי ועל כרחך אתה מת ועל כרחך אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא"

[20] תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף יא' עמוד א': דאמר רבי יהושע בן לוי: כל מעשה בראשית (לקומתן) נבראו, לדעתן נבראו, לצביונן נבראו. שנאמר ויכלו השמים והארץ וכל צבאם, אל תקרי צבאם אלא צביונם." ופירוש רש"י במקום, ד"ה "לדעתם" – "שאלם אם חפצין להיבראות ואמרו הן".
דברים דומים נאמרו על ידי מניטו זצ"ל בהקשר של כפה עליהם הר כגיגית במתן תורה (ראה שיעורים על מתן תורה). הרי עם ישראל כבר בחר לקבל אתהתורה, אז למה לכפות? ותשובתו נוגעת גם ל"על כרחך אתה חי" שהוא מזכיר בשיעור שם. בשני המקרים, ישראל לגבי התורה, והאדם עבור הלידה (וגם עבור אירוסין ונישואין) – היתה בחירה התחלתית. מהרגע שהייתה הבחירה, הכפייה היא למעשה השכר על הבחירה.

[21] תלמוד בבלי, מסכת נדה דף ל' עמוד ב': "דרש רבי שמלאי: למה הולד דומה במעי אמו - לפנקס שמקופל ומונח. ידיו על שתי צדעיו, שתי אציליו על ב' ארכובותיו, וב' עקביו על ב' עגבותיו, וראשו מונח לו בין ברכיו, ופיו סתום וטבורו פתוח, ואוכל ממה שאמו אוכלת, ושותה ממה שאמו שותה, ואינו מוציא רעי שמא יהרוג את אמו. וכיון שיצא לאויר העולם - נפתח הסתום ונסתם הפתוח, שאלמלא כן אינו יכול לחיות אפילו שעה אחת. ונר דלוק לו על ראשו וצופה ומביט מסוף העולם ועד סופו, שנאמר בהלו נרו עלי ראשי לאורו אלך חשך. ואל תתמה, שהרי אדם ישן כאן ורואה חלום באספמיא. ואין לך ימים שאדם שרוי בטובה יותר מאותן הימים, שנאמר מי יתנני כירחי קדם כימי אלוה ישמרני, ואיזהו ימים שיש בהם ירחים ואין בהם שנים - הוי אומר אלו ירחי לידה. ומלמדין אותו כל התורה כולה, שנאמר ויורני ויאמר לי יתמך דברי לבך שמור מצותי וחיה, ואומר בסוד אלוה עלי אהלי. מאי ואומר? וכי תימא נביא הוא דקאמר - ת"ש: בסוד אלוה עלי אהלי. וכיון שבא לאויר העולם - בא מלאך וסטרו על פיו, ומשכחו כל התורה כולה, שנאמר לפתח חטאת רובץ. ואינו יוצא משם עד שמשביעין אותו, שנאמר כי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון, כי לי תכרע כל ברך - זה יום המיתה, שנאמר לפניו יכרעו כל יורדי עפר, תשבע כל לשון - זה יום הלידה, שנאמר נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשו ולא נשבע למרמה, ומה היא השבועה שמשביעין אותו - תהי צדיק ואל תהי רשע, ואפילו כל העולם כולו אומרים לך צדיק אתה - היה בעיניך כרשע. והוי יודע שהקב"ה טהור ומשרתיו טהורים, ונשמה שנתן בך טהורה היא, אם אתה משמרה בטהרה - מוטב, ואם לאו - הריני נוטלה ממך.

[22] תהלים פרק א' פסוק ב': " כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה". עבודה זרה דף יט' עמוד א': "אמר רבא: לעולם ילמוד אדם תורה במקום שלבו חפץ, שנאמר: כי אם בתורת ה' חפצו. ואמר רבא: בתחילה נקראת על שמו של הקדוש ברוך הוא ולבסוף נקראת על שמו, שנאמר: בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה."

[23] ברכות דף ה' עמוד א', בהמשך: "ואמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש: מאי דכתיב ואתנה לך את לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם, לחות - אלו עשרת הדברות, תורה - זה מקרא, והמצוה - זו משנה, אשר כתבתי - אלו נביאים וכתובים, להורותם - זה תלמוד; מלמד שכולם נתנו למשה מסיני."
[24] שמות פרק כד' פסוק יב'.
[25]חומש ויקרא פרק יח' פסוק יט'
[26] שבת דף קלח' עמוד ב': "תנו רבנן: כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה אמרו: עתידה תורה שתשתכח מישראל, שנאמר הנה ימים באים נאם ה' אלהים והשלחתי רעב בארץ לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמע את דברי ה', וכתיב ונעו מים עד ים ומצפון ועד מזרח ישוטטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו. דבר ה' - זו הלכה, דבר ה' - זה הקץ, דבר ה' - זו נבואה... תניא, רבי שמעון בן יוחי אומר: חס ושלום שתשתכח תורה מישראל, שנאמר כי לא תשכח מפי זרעו. אלא מה אני מקיים ישוטטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו - שלא ימצאו הלכה ברורה ומשנה ברורה במקום אחד"
[27] עיבוי והגדלה
[28] משלי פרק ד' פסוק א'
[29] משלי פרק א' פסוק ח'
[30] , משלי פרק ד' פסוק ב'
[31] משלי פרק ד' פסוק ג'
[32] משלי פרק ד' פסוק ד'
[33] מסכת עבודה זרה, דף י' עמוד ב' ועוד בהמשך.
[34] משנה סנהדרין פרק י משנה א': "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר (ישעיה ס') ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר מטעי מעשי ידי להתפאר"
[35] ספר מסילת ישרים לרמח"ל, פרק א': "'ותראה באמת שכבר לא יוכל שום בעל שכל להאמין שתכלית בריאת האדם הוא למצבו בעולם הזה, כי מה הם חיי האדם בעולם הזה, או מי הוא ששמח ושליו ממש בעולם הזה. ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה ורהבם עמל ואון, (תהלים צ), בכמה מיני צער וחלאים ומכאובים וטרדות, ואחר כל זאת, המות. אחד מני אלף לא ימצא שירבה העולם לו הנאות ושלוה אמיתית. וגם הוא, אילו יגיע למאה שנה כבר עבר ובטל מן העולם. ולא עוד אלא שאם תכלית בריאת האדם היה לצורך העולם הזה, לא היה צריך מפני זה שתנופח בו נשמה כל - כך חשובה ועליונה שתהיה גדולה יותר מן המלאכים עצמם, כל - שכן שהיא אינה מוצאה שום נחת רוח בכל עינוגי זה העולם. והוא מה שלמדונו זכרונם לברכה במדרש קהלת, זו לשונם (קהלת רבה ו): וגם הנפש לא תמלא, משל למה הדבר דומה, לעירוני שנשא בת מלך, אם יביא לה כל מה שבעולם, אינם חשובים לה כלום, שהיא בת מלך - כך הנפש, אילו הבאת לה כל מעדני עולם, אינם כלום לה, למה שהיא מן העליונים.

וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה (אבות ד): על כרחך אתה נוצר ועל כרחך אתה נולד. כי אין הנשמה אוהבת העולם הזה כלל אלא אדרבא מואסת בו. אם כן ודאי לא היה בורא הבורא יתברך בריאה לתכלית שהוא נגד חוקה ונמאס ממנה. אלא בריאתו של האדם, למצבו בעולם הבא היא. ועל כן ניתנה בו נשמה זאת, כי לה ראוי לעבוד, ובה יוכל האדם לקבל השכר במקומו וזמנו, שלא יהיה דבר נמאס אל נשמתו בעולם הזה, אלא אדרבא נאהב ונחמד ממנה, וזה פשוט."

[36] ספר דברים, פרק יב' פסוק ט'
[37] הגדה של פסח
[38]
[39] מסכת אבות, פרק ד' משנה טז'
[40] מסילת ישרים לרמח"ל, פרק א': "והנה מה שהורונו חכמינו זכרונם לברכה הוא, שהאדם לא נברא אלא להתענג על ה' ולהנות מזיו שכינתו שזהו התענוג האמיתי והעידון הגדול מכל העידונים שיכולים להמצא. ומקום העידון הזה באמת הוא העולם הבא, כי הוא הנברא בהכנה המצטרכת לדבר הזה. אך הדרך כדי להגיע אל מחוז חפצנו זה, הוא זה העולם. והוא מה שאמרו זכרונם לברכה (אבות ד): העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא. והאמצעים המגיעים את האדם לתכלית הזה, הם המצוות אשר צונו עליהן האל יתברך שמו. ומקום עשיית המצוות הוא רק העולם הזה.

[41] משלי פרק ד' פסוק ד'
[42] שבת דף קכז' עמוד א', קידושין דף מ' עמוד א'.
[43] סנהדרין פרק י' משנה א': "ואלו שאין להם חלק לעולם הבא האומר אין תחיית המתים מן התורה ואין תורה מן השמים ואפיקורס..."
[44] תלמוד בבלי, מסכת עירובין דף נד' עמוד א'
[45] משלי פרק א' פסוק ט'
[46] תלמוד בבלי מסכת יומא דף עב' עמוד ב: אמר רבי יהושע בן לוי: מאי דכתיב וזאת התורה אשר שם משה, זכה - נעשית לו סם חיים, לא זכה - נעשית לו סם מיתה. מעניין לציין שאת שתי המימרות הללו אמר ר' יהושע בן לוי.
[47] דברים, פרק ד' פסוק מד'
[48] פרקי אבות פרק ג' משנה ד
[49] תלמוד בבלי, מסכת קידושין דף ב' עמוד ב': בשלש דרכים האשה נקנית...
ומאי איריא דתני שלש? ליתני שלשה! משום דקא בעי למיתני דרך, ודרך לשון נקבה הוא, דכתיב: והודעת להם את הדרך ילכו בה...ואשכחן דרך דאיקרי לשון זכר, דכתיב: בדרך אחד יצאו אליך ובשבעה דרכים ינוסו לפניך... ותורה איקרי לשון נקבה, דכתיב: תורת ה' תמימה משיבת נפש, כתב לה בלשון נקבה; התם דבמלחמה קאי, דדרכו של איש לעשות מלחמה ואין דרכה של אשה לעשות מלחמה, כתב לה בלשון זכר.
[50] דברים פרק כח' פסוק ז'
[51] "דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום", משלי פרק ג' פסוק יז'
[52] שמות פרק יח' פסוק כ'

[53] דברים פרק ו' פסוק ז'
[54] במקומות רבים וגם בתפילת הכהן הגדול בקדש הקדשים ביום הכיפורים.
[55] לא מצאתי
[56] זהר, חלק א' קע' ב'
[57] תלמוד בבלי, מסכת מכות דף כג' עמוד ב': "דרש רבי שמלאי, שש מאות ושלש עשרה מצות נאמרו לו למשה, שס"ה לאוין כמנין ימות החמה, ורמ"ח עשה כנגד איבריו של אדם"
[58] ספר התניא, שער הייחוד והאמונה, פרק ד'.
[59] תהלים פרק פד' פסוק יב'
[60] פרקי אבות, פרק ג'
[61] ישעיהו, פרק מה' פסוק יט'
[62] ספר בראשית פרק כט' פסוק לד'
[63] ספר דברים פרק יב' פסוק יט': "הישמר לך פן תעזוב את הלוי"
[64] נכתב לרבי עזריה מן האדומים בנוגע לספר הכוזרי: "אל תעזוב את הלוי" צריך בירור נוסף
[65] ספר בראשית פרק ב' פסוק יח'
[66] משלי פרק ד' פסוק ב'
[67] תלמוד בבלי מסכת ברכות, דף לג' עמוד ב': " ואמר רבי חנינא: הכל בידי שמים - חוץ מיראת שמים, שנאמר: ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה. אטו יראת שמים מילתא זוטרתא היא? והאמר רבי חנינא משום רבי שמעון בן יוחי: אין לו להקדוש ברוך הוא בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים, שנאמר: יראת ה' היא אוצרו! - אין, לגבי משה מילתא זוטרתא היא. דאמר רבי חנינא: משל, לאדם שמבקשים ממנו כלי גדול ויש לו - דומה עליו ככלי קטן - קטן ואין לו - דומה עליו ככלי גדול."
[68] חומש דברים פרק י' פסוק כ'
[69] חומש במדבר פרק יב' פסוק ג': "והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה"
[70] דברים פרק לא פסוק כז': "כִּי אָנֹכִי יָדַעְתִּי֙ אֶת־מֶרְיְךָ֔ וְאֶת־עָרְפְּךָ֖ הַקָּשֶׁ֑ה הֶן בְּעוֹדֶ֙נִּי֙ חַ֣י עִמָּכֶ֔ם הַיּ֥וֹם מַמְרִ֖ים הֱיִתֶ֣ם עִם־יְקֹוָ֑ק וְאַ֖ף כִּי־אַחֲרֵ֥י מוֹתִֽי"
[71] תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף טז' עמוד ב': "דבר אחר: שלא מרד עשו בימיו. דבר אחר: שעשה ישמעאל תשובה בימיו. שלא מרד עשו בימיו מנלן? דכתיב: ויבא עשו מן השדה והוא עיף, ותנא: אותו היום נפטר אברהם אבינו, ועשה יעקב אבינו תבשיל של עדשים לנחם את יצחק אביו."
[72] בראשית פרק כה' פסוק לב': "וַיֹּ֣אמֶר עֵשָׂ֗ו הִנֵּ֤ה אָנֹכִי֙ הוֹלֵ֣ךְ לָמ֔וּת וְלָמָּה־זֶּ֥ה לִ֖י בְּכֹרָֽה"
[73] משלי פרק ו' פסוק כג'
[74] ככל הנראה הכוונה "נקודתי"
[75] ספרא בהר פרשה א'. ספר ויקרא, פרק כה' פסוק א' , פירוש רש"י במקום, ד"ה: בהר סיני.
[76] ספר בראשית, פרק כב' פסוק ה'.
[77] קרבן חטאת של נזיר, שתי דעות בפרשנות אם מביא חטאת כיון שהפסיק או כיוון שהתחיל את הנזירות. חיזוק לדעה הראשונה בבמדבר רבא, י' יא' ולדעה השנייה מסכת נדרים דף י' עמוד א'.
[78] משנה מסכת נזיר, פרק א' משנה א'
[79] במדבר פרק לה' פסוק יא': "וְהִקְרִיתֶ֥ם לָכֶ֖ם עָרִ֑ים עָרֵ֤י מִקְלָט֙ תִּהְיֶ֣ינָה לָכֶ֔ם וְנָ֥ס שָׁמָּ֖ה רֹצֵ֣חַ מַכֵּה־נֶ֑פֶשׁ בִּשְׁגָגָֽה"
[80] במדבר פרק לה' פסוקים כה', כח': "... וְיָשַׁב בָּהּ֙ עַד־מ֣וֹת הַכֹּהֵ֔ן הַגָּדֹ֖ל אֲשֶׁר־מָשַׁ֣ח אֹת֑וֹ בְּשֶׁ֥מֶן הַקֹּֽדֶשׁ: "כִּ֚י בְּעִ֣יר מִקְלָטוֹ֔ יֵשֵׁ֖ב עַד־מ֣וֹת הַכֹּהֵ֑ן הַגָּדֹ֔ל וְאַחֲרֵ֣י מוֹת֔ הַכֹּהֵ֖ן הַגָּדֹ֑ל יָשׁ֥וּב רֹצֵֽחַ־אֶ֖רֶץ אֲחֻזָּתֽוֹ: "

[81] שמות פרק כא' פסוק יג': "וַאֲשֶׁ֥ר לֹֽא־צָדָ֖ה וְהָאֱלֹהִ֑ים אִנָּ֥ה לְיָדֹ֖ו וְשַׂמְתִּ֥י לְךָ֛ מָקֹ֥ום אֲשֶׁר־יָנ֖וּס שָׁמָּֽה"
[82] תלמוד בבלי מסכת מנחות דף כט' עמוד ב'
[83] מלכים א' פרק יח' פסוק לט'
[84] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ז' עמוד א'.
[85] קהלת פרק ז' פסוק כ': "כִּי֩ אָדָ֨ם אֵ֜ין צַדִּ֤יק בָּאָרֶץ֙ אֲשֶׁ֣ר יַעֲשֶׂה־טּ֔וֹב וְלֹ֥א יֶחֱטָֽא"
[86] מדרש תנחומא פרשת תולדות סימן א': " ואלה תולדות יצחק בן אברהם (בראשית כה יט). זש"ה עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם (משלי יז ו), מי גרם לאברהם שנתגדל, יעקב, שנאמר כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם (ישעיה כט כב), ולמה שאם זכה אדם שיהא בן תורה הוא ובנו ובן בנו, שוב אינה פוסקת ממנו עולמית, שנאמר והודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת (דברים ד י)"
[87] תלמוד בבלי, מסכת תענית דף כג' עמוד א'.
[88] במדבר, פרק יט' פסוק ידי
[89] בבלי סנהדרין דף כו' עמוד ב': "תורה מתשת כחו של אדם"
[90] בבלי סנהדרין דף צח' עמוד ב'
[91] הקבלה בין חבלי לידה וחבלי משיח נמצאת בין השאר בישעיהו פרק כו' פסוק יז': "כמו הרה תקרב ללדת תקריב תזעק בחבליה, כן היינו מפניך ה'"
[92] דברי הימים א' פרק טז' פסוק כב': "אַל־תִּגְּעוּ֙ בִּמְשִׁיחָ֔י וּבְנְבִיאַ֖י אַל־תָּרֵֽעוּ"
[93] ראו "המספד בירושלים" מאמרי הראי"ה חלק א' עמוד 94. דרשה שכתב הרב קוק זצ"ל בעקבות פטירתו של בנימין זאב הרצל בשנת 1904 (תסד"ר). כמו כן ספר שיצא בעקבות שיעוריו של הרב אשכנזי זצ"ל על המספד בירושלים, על ידי הרב אורי שרקי.
[94]
[95] המשך הדף, מסכת סנהדרין דף צח' עמוד ב': "שאלו תלמידיו לרבי אלעזר מה יעשה אדם ויינצל מחבלו של משיח? יעסוק בתורה וגמילות חסדים"
[96] מסכת יבמות דף קטי עמוד ב'
[97] שער הגמול?

[98] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ה' עמוד א'.
[99] תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף צט' עמוד ב': "אמר רבי אלעזר: כל אדם לעמל נברא, שנאמר כי אדם לעמל יולד, איני יודע אם לעמל פה נברא אם לעמל מלאכה נברא, כשהוא אומר כי אכף עליו פיהו - הוי אומר לעמל פה נברא. ועדיין איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה, כשהוא אומר לא ימוש ספר התורה הזה מפיך - הוי אומר לעמל תורה נברא."
[100]
[101] תלמוד בבלי מסכת קידושין, דף מ'
[102] תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף צט' עמוד ב': ...ועדיין איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה, כשהוא אומר לא ימוש ספר התורה הזה מפיך - הוי אומר לעמל תורה נברא."

[103] בראשית, פרק כד' פסוק סג'.
[104] תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף יב' עמוד א'
[105] שמונה פרקים לרמב"ם וכן תלמוד בבלי מסכת נדרים דף לח' עמוד א': "אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על גיבור ועשיר וחכם ועניו"
[106] מסכת אבות פרק ה' משנה ז'
[107] שמות, פרק טו' פסוק כו'.
[108] שמות פרק כא' פסוק יט'.
[109] תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף פה' עמוד א'
[110] בראשית פרק לב' פסוק כה'
[111] מסכת אבות פרק ג' משנה ד'
[112] במדבר פרק כג' פסוק ט'
[113] בראשית פרק לב' פסוק ב'
[114] ישעיהו פרק ב' פסוק יא'
[115] החיבור בין שני המקורות לעיל בבראשית רבא עז' א'. אולי הכוונה לדברים פרק כח' פסוק י': "וראו כל עמי הארץ כי שמי נקרא עליך ויראו ממך"
[116] ליקוטי מוהר"ן קמא, תורה נב'
[117] מסכת סנהדרין פרק חלק. משנה סנהדרין פרק י' משנה א'.
[118] מורה נבוכים
[119]
[120] למשל, יחזקאל פרק א' פסוק א'
[121] תלמוד בבלי מסכת שבת דף סג' עמוד : "אמר רב אסי, אפילו חשב אדם לעשות מצווה ונאנס ולא עשאה, מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה."
[122] משנה חגיגה פרק א' משנה א'
[123] שמות פרק כג' פסוק יז': "שלוש פעמים בשנה ייראה כל זכורך אל פני האדון ה'"
[124] בראשית פרק ב' פסוק יח'
[125] תלמוד בבלי מסכת עירובין דף נד' עמוד א': "אמר רבי יהושע בן לוי: המהלך בדרך ואין עמו לוייה - יעסוק בתורה, שנאמר כי לוית חן הם. חש בראשו - יעסוק בתורה, שנאמר כי לוית חן הם לראשך. חש בגרונו - יעסוק בתורה, שנאמר וענקים לגרגרתיך. חש במעיו - יעסוק בתורה, שנאמר רפאות תהי לשרך. חש בעצמותיו - יעסוק בתורה, שנאמר ושקוי לעצמותיך. חש בכל גופו - יעסוק בתורה, שנאמר ולכל בשרו מרפא. אמר רב יהודה ברבי חייא: בא וראה, שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם. מדת בשר ודם, אדם נותן סם לחבירו - לזה יפה ולזה קשה. אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן, נתן תורה לישראל - סם חיים לכל גופו, שנאמר ולכל בשרו מרפא."
[126] קהלת פרק יב' פסוק יב': "ויותר מהמה בני הזהר עשות ספרים הרבה אין קץ"
[127] תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף נד' עמוד ב'
[128] תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לט' עמוד ב': "שלוחי מצווה אינן ניזוקין"
[129] מסכת אבות פרק ד' משנה טו': "אין בידינו לא משלוות הרשעים ואף לא מיסורי הצדיקים"
[130] תלמוד בבלי מסכת סוטה, דף כא' עמוד א'
[131] בראשית פרק א' פסוק ב'
[132] תלמוד בבלי מסכת סוטה דף כא 'עמוד א '
[133] גבורות ה' הקדמה ראשונה
[134] ישעיהו פרק סד' פסוק ג'
[135] תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף יב' עמוד א': "אמר אמימר: וחכם עדיף מנביא, שנאמר: ונביא לבב חכמה,"
[136] רמב"ם הלכות תשובה פרק ט' הלכה א': "מאחר שנודע שמתן שכרן של מצות והטובה שנזכה לה אם שמרנו דרך ה' הכתוב בתורה היא חיי העולם הבא שנאמר למען ייטב לך והארכת ימים"
[137] תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף צט' עמוד א': "אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח, אבל לעולם הבא - - עין לא ראתה אלהים זולתך (אלהים) יעשה למחכה לו. ופליגא דשמואל. דאמר שמואל: אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד."
[138] גבורות ה' למהר"ל, הקדמה ראשונה
[139] תלמוד בבלי מסכת שבת דף צב' עמוד א': "דאמר מר: אין השכינה שורה אלא על חכם גבור ועשיר ובעל קומה."
[140] משנה מסכת אבות פרק ד' משנה יז': "הוא היה אומר יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא ויפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה"
[141] משנה ברכות פרק א' משנה א-ב
[142] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ב' עמוד א'
[143] בראשית פרק א' פסוק ה' למשל.
[144] ברכות לפני קריאת שמע, תפילת שחרית.

[145] תלמוד בבלי, מסכת חולין דף פג׳ עמוד א׳

[146] מקור שיכול להיות רלוונטי פה: ספר הכוזרי מאמר ב׳: ״אמר החבר: אמת הוא, ששורש החכמה מופקד בארון אשר הוא במדרגת הלב, והם עשרת הדברים ותולדותיהם והיא התורה מצדו, כמה שאמר: ״ושמתם אותו מצד ארון ברית ה״, ומשם תצאנה שתי החכמות חכמת התורה ונושאיה הכהנים, וחכמת הנבואה ונושאיה הנביאים, והם היו כמו היועצים המכירים המזהירים האומה והמזכירים והכותבים והם ראש האומה.״

[147] שמואל א׳ פרק ט׳ פסוק ט׳

[148] פרי צדיק לא מצאתי. אולי הכוונה לצדקת הצדיק. ר׳ צדוק הכהן מלובלין - צדקת הצדיק אות יא׳, יג׳-יד׳: ״לפינן מברייתו של עולם דבכל דבר הלילה קודם ליום כדאיתא ריש ברכות (ב׳ א). כי בכל דבר ההעדר קודם להויה וכי אשב בחושך אדע כי אחר כך ה׳ אור לי (מיכה ז׳ ח׳). כי כל חיי האדם כך מורכבים מהזמן חושך ואור יום ולילה כך חוזר חלילה רק שהחושך קודם דקליפה קודמת לפרי. חוץ בקדשים קיימא לן הלילה אחר היום כי מי שכבר בא אל הקודש היום קודם כמו מי שעומד תוך הפרי אצלו הפרי קודם לקליפה [ולכך סלקא דעתך גם לקריאת שמע וכמו שנתבאר במקום אחר]. ועיין בתלמידי רבינו יונה ברכות (ח׳ ע״א ד״ה ואומר), דגם בתורה כן:

אות יג: הזמן מורכב מיום ולילה וכן חיי האדם אור וחושך עולה ויורד כידוע מאמר הבעל שם על פסוק (משלי כ״ד ט״ז) שבע יפול צדיק וקם. כי שבעה ימים הוא שבוע אחד ואחר כך חוזרים אותן שבעה ימים חלילה. ואמנם גם בעת החושך צריך אור הלבנה או אור כוכבים דנמי אור הוא כדאיתא ריש פסחים (ב׳ א) ולא שיהא חשוך לגמרי. ובביתו צריך אור הנר [מצוה, ואור תורה, שמש ומגן ה׳, זהו תורה לשם שמים בבהירות הכרת שם שמים. וזהו ואוהביו כצאת השמש, ומצדיקי הרבים ככוכבים (שופטים ה׳ ל״א) שלומדים תורה נגלה לרבים]:

אות יג׳: ופירוש בביתו, בחדרי לבבו, אור הנר יפה לבדיקה, שאור שבעיסה הטמון בחורין ובסדקין זה טוב יותר בלילה בעת החושך שאז אור הנר מאיר [מה שאין כן ביום אין מאיר דשרגא בטיהרא ועיין בירושלמי (פסחים א׳, א׳) דביום אף במקום חשוך אין מאיר כל כך. בזמן שהשם שמים נגלה על כל פני העולם קטן אין נר מצוה חשוב לכלום] ועל ידו יכול לבדוק כל המיני חימוץ מסדקי לבבו עד מקום שידו מגעת והשאר מבטלו בלבו. והנה אור השמש מטהר זמן היום והשלמת הטהרה כאשר איערב שימשא כדאיתא בברכות (ב׳ ב) דלולי נטהר לא איערב עדיין וכל כמה דלא איערב עדיין צריך אותו זמן טהרה על ידי אור השמש שהוא משתדל בטהרתו:

אות יד׳: וגם ביום יש פעמים עננים המונעים האור אבל לא מחשיכים. והם לטובה כי המסתכל בשמש עיניו כהות וגם למנוע תוקף החום המזיק פעמים לאדם כמו שמצינו בנדב ואביהוא. וגם עיקר טובה כמו ששמעתי בענין זה על פסוק (תהלים קמ״ז ח׳) המכסה שמים בעבים המכין לארץ מטר, שעל ידי זה מוריד טיפה חדשה לגוף המצמחת אבל המטר עצמו אינו טובה אלא בזמנו. ופעמים שהענן רעה שצריך תוקף החום והוא בעת גמר הקצירה שהוא גמר המעשה דמכונה קצירה כמו שאמרו בסוף פרק קמא דבבא קמא (י״ז א) כמו שנתבאר במקום אחר:צריך להחליט אם להשאיר ואם כן לקצר.

[149] תלמוד בבלי מסכת עירובין דף יג׳ עמוד ב׳: ״שלוש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל. הללו אומרים הלכה כמותינו, והללו אומרים הלכה כמותינו. יצאה בת קול ואמרה: אלו ואלו דברי אלוהים חיים הן, והלכה כבית הלל.״

[150] תלמוד בבלי מסכת שבת דף כא׳ עמוד ב׳.

[151] ילקוט שמעוני ישעיהו רמז׳ תקח׳: ״וא״ר חייא בר אבא א״ר יוחנן כל הנביאים כלן לא נתנבאו אלא לימות המשיח, אבל לעוה״ב עין לא ראתה וגו׳,

[152] אורות, זרעונים ב׳ מאמר ״חכם עדיף מנביא״

[153] מכילתא דרבי ישמעאל בא - מסכתא דפסחא פרשה א׳: ״היה ר׳ אלעזר בן צדוק אומר הרי הוא אומר קום צא אל הבקעה (יחזקאל ג כב) מגיד שהבקעה כשרה. תדע שאין השכינה נגלית בחוצה לארץ שנאמר ויקם יונה לברוח תרשישה מלפני ה׳ (יונה א ג) ... והלא כבר נאמר אנה אלך מרוחך וגו׳. אלא אמר יונה אלך לי בחוצה לארץ מקום שאין השכינה נגלית...״

[154] ירמיהו, פרק לא׳ פסוק טז׳

[155] אורות, ארץ ישראל אות ו׳

[156]

[157]

[158] ספר הכוזרי מאמר ב אות יג׳-יד׳: ״אמר הכוזרי: ואיך הוא זה, וכבר נבאו מאדם הראשון ועד משה בארץ אחרת: אברהם באור כשדים, ואחר כן יחזקאל ודניאל בבבל, וירמיה במצרים.

יד. אמר החבר: כל מי שנתנבא לא נתנבא כי אם בה או בעבורה. הנה נתנבא אברהם כדי שיעבור בה, ויחזקאל ודניאל בעבורה, וכבר היו נמצאים בבית ראשון וראו בו השכינה אשר בהמצאה היה מגיע לנבואה כל המוכן לה מהסגולה.

[159] בראשית רבה, טז׳ ד׳: ״וזהב הארץ ההיא טוב – מלמד שאין תורה כתורת ארץ ישראל ואין חוכמה כחוכמת ארץ ישראל״. בהקשר זה מעניין לציין שארץ ישראל קשורה גם לחוכמה, למשל, במסכת בבא בתרא דף קנח׳ עמוד ב׳: ״אוירא דארץ ישראל מחכים״

[160] ככל הנראה הכוונה לשמואל ב׳ פרק יד׳ פסוק יד׳.

[161] תלמוד בבלי מסכת כתובות דף קי׳ עמוד ב׳

[162] קהלת פרק א׳ פסוק ד׳

[163] תלמוד בבלי מסכת חגיגה דף ה׳ עמוד ב׳: ״כיוון שגלו ישראל אין לך ביטול תורה גדול מזה״

[164] איכה, פרק ב׳ פסוק ט׳.

[165] בראשית פרק כח׳ פסוק יד׳

[166] ר׳ צדוק הכהן מלובלין - פרי צדיק ויקרא שבת הגדול: ״אך כבר אמרנו דשבת בזמן כמו מקדש במקום ובשבת פריסת סוכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים, שזוכין בשבת לקדושת ירושלים וקדושת המקדש הנקרא סוכת שלום, והוא על פי מה שאמרו במדרש (בראשית רבה י״א, ז׳) יעקב שכתוב בו שמירת שבת ניתן לו העולם שלא במדה כמו שאמרו בגמרא (שבת קי״ח א) כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים וכו׳ נחלת יעקב אביך, דאברהם אבינו נתבשר רק לזרעך אתן הארצות האל ארץ ישראל, וכן ביצחק נאמר גור בארץ הזאת, ויעקב זכה שבכל מקום שיבוא יזכה לקדושת ארץ ישראל וזה שנאמר לו ופרצת ימה וגו׳,״

[167] משנה שכיר - מועדים פסח האבות מצטערים בגלות בני ישראל: "
וגם אמרו חז"ל [ספרי דברים פי' א] כי עתידה ארץ ישראל להתפשט בכל העולם כולו"
[168] מקור מעניין מאד צריך להחליט אם להשאיר: שו"ת באר משה סימן סה'

תשובה 2 להרה"ח וסופר נודע ביהודה, ובשיר השירים יהלל שמו בענין קדושת הארץ. ע"ד אשר דרש ממני כבודו להודיעו היכן המאמר חז"ל דרגיל בפי כל עתידה א"י שתתפשט בכל ארצות דחפש ולא מצא מזה דבר בש"ס
3. (א) הנה גם הגאון מלבי"ם בספרו ארץ חמדה (פ' במדבר) בחי' הפטורה הביא המאמר עתידה ארץ ישראל שתתפשט בכל העולם ולא הראה מקור, ובס' עוללות הבציר (פ' תולדות) כתב ע"ד שאמרו בגמרא עתיד הבהמ"ק שיהיה כמו ירושלים וירושלים כמו א"י וא"י ככל העולם, ולא כתב ג"כ מקור4. ובאמת בש"ס לא נמצא מזה דבר רק בירושלים מצינו בש"ס ב"ב (עה ב) אר"ל עתיד הקדוש ברוך הוא להוסיף על ירושלים אלף טפף וכו', (יעו' ג"כ למעלה מזה דאמר רבה אר"י עתיד הקדוש ברוך הוא להגביה את ירושלים ג' פרסאות למעלה), ובמדרש תהלים (מזמור מח) על פסוק סבו ציון, ובילקוט שמעוני שם (סי' תשנו) ובפסחים (נ א) אמר ריב"ל עתיד הקדוש ברוך הוא להוסיף על ירושלים עד שהסוס רץ ומציל יעו"ש, ובאמת לשון המורגל בפי כל אפשר יוצא מלשון הכתוב (זכריה יד י) יסוב כל הארץ כערבה מגבע לרמון נגב ירושלים כו' וכפי שפירשו שם המפרשים היינו שכל מקום ההרים יתחילו להיות נהפכין לערבה ולמישור ויהיו דומין לנגב ירושלים שהוא מישור, (יעו"ש ברש"י ורד"ק ויעו' בילקוט שמעוני שם (סי' תקפה), שהביא המדרש מה גבע ורימון עתידין ליעשות מישור כנגב ירושלים, כך כל הארצות עתידין ליעשות מישור כנגב ירושלים, וכן הוא לשון התוספתא להדיא סוטה (פי"א סוף ה"ז) יעו"ש, א"כ אפשר כונת המאמר המורגל עתידה א"י שתתפשט היינו שכל הארצות יתפשטו לארץ מישור כנגב ירושלים, (בכדי שתראה ירושלים גבוה על הכל), וזה התפשטות א"י היינו דהתפשטות המישור מא"י יהי' ג"כ בכל הארצות ליעשות מישור כבא"י בנגב ירושלים, אכן רש"י שם בסוף הפסוק יקבי המלך מביא מדרש אגדה שתגיע ירושלים עד סוף כל העולם, וברש"י (זכריה ט א) הביא ג"כ ברייתא דספרי ומה אני מקיים ודמשק מנוחתו שעתידה ירושלים להיות מגעת עד דמשק כו', ובילקוט שמעוני שם (סי' תקעה) הביא סוף דברי הספרי הנ"ל מה אני מקיים ורחבה ונסבה למעלה (יחזקאל מא ז) שעתידה א"י להיות מרחבת ועולה מכל צדדיה כתאנה זו כו' ושערי ירושלים עתידים להיות מגיעים עד דמשק5 כו' וגליות באות וחנות בתוכה יעו"ש. וכן בילקוט שמעוני (סי' תעב) הביא מדרש חז"ל על פסוק בעת ההיא כו' ונקוו אליה כל הגוים (ירמיה ג יז), א"ל ר' אלעזר לר"א המודעי מחזקת היא ירושלים א"ל עתיד הקדוש ברוך הוא לומר לה האריכי הרחיבי קבלי אוכלוסיך הרחיבי מקום אהלך (ישעי' נד ב) וכו', מרחבת ועולה מכל צדדיה והגליות באות ומנוחות תחתיה לקיים מה שנאמר כי ימין ושמאל תפרצי (ישעי' שם נד ג) וכו'.
[169] ישעיהו פרק ב' פסוק ג'
[170] הגדה של פסח, מסכת פסחים
[171] הקשר
[172] ישעיהו פרק סו' פסוק יג': "כְּאִישׁ אֲשֶׁר אִמּוֹ תְּנַחֲמֶנּוּ כֵּן אֲנֹכִי אֲנַחֶמְכֶם וּבִירוּשָׁלַ‍ִם תְּנֻחָמוּ"
[173] נאמר בבית האבל: המקום ינחם אתכם עם שאר אבלי ציון וירושלים, או הספרדים אומרים: בירושלים תנוחמו. ההקבלה בין "מקום" ו"ירושלים"
[174] מעניין לציין גם את המקור הבא: מעולם לא אמר אדם צר לי המקום שאלון בירושלים.
[175] בראשית פרק כב' פסוק ד'
[176] זוהר חלק ג עא' א': "דאורייתא וקודשא בריך הוא וישראל חד"
[177] רמב"ן על ויקרא פרק יח' פסוק כה' על קדושת ארץ ישראל.
[178] לא מצאתי
[179]
[180] משנה מסכת פאה ,פרק א' משנה א'
[181] Desintoxication - גמילה
[182] דברים פרק ד' פסוק יב': "ותמונה לא ראיתם זולתי קול"
[183] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף סד' עמוד א'
[184] תהלים פרק פד' פסוק ח'
[185] דרך ה' לרמח"ל חלק א' פרק שלישי
[186] עולת ראיה חלק א' על ברכת יוצר המאורות: "מאורות הם אורות שהם מופיעים בתוך הכלים וכאשר תאיר האור החדש על ציון ויגלה בכל מלואו גם בתוך העולמות והכלים אז נזכה כולנו לאורו...כי מכל מקום גם האור מצד הכלים יאיר באור בהיר"
[187] תלמוד בבלי מסכת שבת דף ל' עמוד א': "הא דקאמר דוד לא המתים יהללו יה הכי קאמר: לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות קודם שימות, שכיון שמת - בטל מן התורה ומן המצות, ואין להקדוש ברוך הוא שבח בו, והיינו דאמר רבי יוחנן, מאי דכתיב במתים חפשי - כיון שמת אדם נעשה חפשי מן התורה ומן המצות.
[188] למשל, תלמוד ירושלמי מסכת פאה פרק א' הלכה א': "ואמר רבי הונא אמר ר' אבהו הקדוש ברוך הוא אין לפניו שכחה הא בשל ישראל נעשה שוכחן. מה טעם נושא עון נשא כתיב וכן דוד הוא אומר [תהילים פה ג] נשאת עון עמיך כסתי כל חטאתם סלה"
[189] תפילת מוסף לשבת
[190] דברים פרק יב' פסוק ט': "כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה אשר ה' אלוקיך נותן לך"
[191] Ame בצרפתית נשמה, רוח.
[192] משלי פרק יב' פסוק י'
[193] זכריה פרק ג' פסוק ז'
[194] תלמוד בבלי ברכות דף לד' עמוד ב': "אמר רבי אבהו: מקום שבעלי תשובה עומדין – צדיקים גמורים אינם עומדין"

[195] להרחבה, ניתן לעיין במאמר "צדיק גמור ובעל תשובה" של הרב אורי שרקי בספר "בעוד מועד".
[196] תלמוד בבלי סוטה דף כא' עמוד א'
[197] משלי, פרק ו' פסוק כג'

[198] משלי פרק ח׳ פסוק ח׳
[199] מסכת אבות פרק ב׳ משנה א׳
[200] איכה פרק ב׳ פסוק יט׳
[201] דברים פרק ו׳ פסוק ד׳
[202] תלמוד בבלי עירובין דף יג׳ עמוד ב׳: ״שלוש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל. הללו אומרים הלכה כמותינו, והללו אומרים הלכה כמותינו. יצאה בת קול ואמרה: אלו ואלו דברי אלוהים חיים הן, והלכה כבית הלל. וכי מאחר שאלו ואלו דברי אלוהים חיים - מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן? מפני שנוחין ועלובין היו, ושונין דבריהן ודברי בית שמאי. ולא עוד, אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהן״
[203] במדבר פרק יא׳ פסוקים כג׳-ל׳
[204] שמות פרק יח׳ פסוק ט׳
[205] פירוש רשי במקום, ד״ה וגם בך: ״גם בנביאים הבאים אחריך״
[206] ישעיהו פרק יא׳ פסוק ט׳
[207] ירמיהו פרק לא׳ פסוק לג׳: ״ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו״ וכן שני הפסוקים מופיעים בפרק ט׳ הלכה ב׳ בהלכות תשובה לרמב״ם: ״ומפני זה נתאוו כל ישראל, נביאיהם וחכמיהם לימות המשיח, כדי שינוחו ממלכויות שאינן מניחות להן לעסוק בתורה כהוגן....לפי שבאותם ימים תרבה הדעת והחוכמה והאמת שנאמר: ״כי מלאה הארץ דעה את ה״״ ונאמר: ״ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו״
[208] תלמוד בבלי עירובין דף יג׳ עמוד ב׳
[209] שמות פרק יט׳ פסוק ג׳
[210] שיר השירים פרק א׳ פסוק ב׳
[211] בהקשר של אלדד ומידד, משה אומר ליהושע: ״מי יתן כל עם ה׳ נביאים״. ובספר דברים פרק ה׳ פסוק כה׳: ״מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי כל הימים״
[212] במדבר פרק יא׳ פסוק כח׳
[213] פיוט לכה דודי לרבי שלמה אלקבץ, ישעיהו פרק נד׳ פסוק ג׳
[214] שמונה פרקים לרמב״ם פרק ד׳
[215] תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף יז׳ עמוד א׳
[216] תלמוד בבלי, מסכת קידושין דף ב׳ עמוד ב׳: בשלש דרכים האשה נקנית...
ומאי איריא דתני שלש? ליתני שלשה! משום דקא בעי למיתני דרך, ודרך לשון נקבה הוא, דכתיב: והודעת להם את הדרך ילכו בה...ואשכחן דרך דאיקרי לשון זכר, דכתיב: בדרך אחד יצאו אליך ובשבעה דרכים ינוסו לפניך... ותורה איקרי לשון נקבה, דכתיב: תורת ה׳ תמימה משיבת נפש, כתב לה בלשון נקבה; התם דבמלחמה קאי, דדרכו של איש לעשות מלחמה ואין דרכה של אשה לעשות מלחמה, כתב לה בלשון זכר.

[217] גבורות ה׳ למהר״ל
[218] שמות רבא פרשה כח׳: ״משה עלה אל האלוקים הה״ד עלית למרום שבית שבי (לקחת את התורה). באותה שעה בקשו מלאכי השרת לפגוע במשה רבינו. עשה לו הקב״ה קלסתרון פניו של משה כקלסתרון פניו של אברהם אבינו״, ואמר הקב״ה למלאכים ״אי אתם מתביישים הימנו, לא זהו שירדתם אצלו ואכלתם בתוך ביתו״.
[219] דברים פרק לג׳ פסוק ג׳. מעניין לציין שדווקא מימין יש את האש שהיא מידת הדין. כפי שנאמר בספרי במקום: ״הוה כולה אש ואלמלא דת ניתנה עמה אין אדם יכול לעמוד בה״
[220] מופיע בצורות שונות במקורות רבים. למשל, מדרש רבה ויקרא פרשה ט פסקה ג, ״ דאמר רבי ישמעאל בר רב נחמן: עשרים וששה דורות קדמה דרך ארץ את התורה, הדא הוא דכתיב
״לשמור את דרך עץ החיים״ (בראשית ג). ״דרך״ - זו דרך ארץ ואחר כך ״עץ החיים״ - זו תורה.״
[221] ״״ידום השמש וירח עמד עד יקום גוי אויביו, הלא היא כתובה על ספר הישר״ (יהושע י, יג), מאי ספר הישר? אמר רבי חייא בר אבא, אמר רבי יוחנן: זה ספר אברהם יצחק ויעקב (היינו: ספר בראשית, שמעשי אבות כתובים בו - רש״י), שנקראו ישרים. שנאמר: ״תמת נפשי מות ישרים״ (במדבר כג, י)״
[222] במדבר פרק כג׳ פסוק י׳
[223] משנה מסכת סנהדרין פרק י׳ משנה ב׳
[224] במדבר פרק טז׳ פסוק א׳. רש״י במקום: ״לקח את עצמו לצד אחד להיות נחלק מתוך העדה לעורר על הכהונה״
[225] תלמוד בבלי מסכת סוכה דף נב׳ עמוד א׳: ״ יצרו של האדם מתגבר עליו בכל יום, ואלמלא הקב״ה שעוזר לו – אינו יכול לו״
[226] תלמוד בבלי מכות דף כג׳ עמוד א׳: ״דרש רבי שמלאי שש מאות ושלש עשרה מצוות נאמרו לו למשה שלש מאות וששים וחמשה לאוין כמנין ימות החמה, ומאתים וארבעים ושמונה עשה כנגד איבריו של אדם״. וכן ראה תפארת ישראל למהר״ל מפראג, פרק ד׳, הרחבה בנושא.
[227] המזג, או המרה – temperament or humor. היפוקרטס היה הראשון שהציע את הבסיס לרפואה העתיקה בהנחה שישנן ארבע מרות (או מזגים) באדם, שכל יציאה משיווי משקל ביניהן החא הגורם למחלה. המרות (או הליחות) הינן: מרה צהובה, מרה אדומה, מרה לבנה ומרה שחורה.
[228] זהר חדש שיר השירים צא׳ עב׳
[229] ליקוטי מוהר״ן קמא, תורה נו׳ אות ט׳: ״הודיעני נא את דרכיך״ - כי ״צדיק וטוב לו״, זה בחינת הצדיק שהלכה כמותו ״צדיק ורע לו״, זה בחינת הצדיק שאין הלכה כמותו ״רשע וטוב לו״, זה בחינת הרשע שמקרב להצדיק שהלכה כמותו ״רשע ורע לו״, זה בחינת הרשע שמקרב להצדיק שאין הלכה כמותו ואפלו משה לא השיג זאת, כי הם בחינת דרכי ה׳, בחינת רעמים, שהם נפלאות תמים דעים שאי אפשר להשיג ועל כן כשמקבלים דבורים מן השמים, מבחינת ידים, בחינת רעמים כנ״ל, אין לגנות אותו, אף אם אין הלכה כמותו כי זה בחינת מחלקת לשם שמים, שבאמת אלו ואלו דברי אלקים חיים, רק שאי אפשר להשיג זאת כי הוא נפלאות תמים דעים,
[230] לחפש
[231] בראשית פרק לט׳ פסוק ב׳: ״ויהי ה׳ את יוסף ויהיה איש מצליח״

[232] שמואל א' פרק יח' פסוק יא': "ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עימו"
[233] שמות פרק לג' פסוק יא': "וידבר ה' אל משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו" וכן בדברים פרק לד' פסוק י': "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים".

[234]
[235] דברים פרק יב' פסוק ה': " כי אם אל המקום אשר יבחר יהוה אלהיכם מכל שבטיכם לשום את שמו שם לשכנו תדרשו ובאת שמה"
[236] ישעיהו פרק ב' פסוק ג'
[237] ירמיהו פרק לא' פסוק טז': " ויש תקוה לאחריתך נאם יהוה ושבו בנים לגבולם"
[238] פרקי אבות פרק א' משנה ג': "אנטיגנוס איש סוכו קיבל משמעון הצדיק. הוא היה אומר: אל תהיו כעבדיהמשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס ויהי מורא שמיים עליכם"
[239] פרקי אבות פרק ג' משנה ט': "רבי חנינא בן דוסא אומר: כל שיראת חטאו קודמת לחוכמתו – חוכמתו מתקיימת וכל שחוכמתו קודמת ליראת חטאו - אין חוכמתו מתקיימת"
[240] לא מצאתי. מקור דומה יש תלמוד בבלי סוטה דף ה' עמוד א': "אמר מר עוקבא כל אדם שיש בו גסות רוח, אמר הקב"ה: אין אני והוא יכולין לדור בעולם."
[241] שמואל ב' פרק יא'.
[242] דברי הימים א' פרק כב' פסוק ח': "ויהי עלי דבר ה' לאמר, דם לרוב שפכת ומלחמות גדולות עשית. לא תבנה בית לשמי כי דמים רבים שפכת לפני"
[243] דברים פרק יז' פסוק ט': "באת אל הכהנים הלוים ואל השפט אשר יהיה בימים ההם ודרשת והגידו לך את דבר המשפט"
[244] תלמוד בבלי מסכת נידה דף עג' עמוד א' : "תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא שנאמר "הליכות עולם לו" (חבקוק ג' ו') אל תקרי הליכות אלא הלכות:
[245] תלמוד בבלי ברכות דף ה' עמוד א': "אמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שנעון בן לקישלעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע, שנאמר: רגזו בלבבכם על משכבכם"
[246] פירוש תפארת ישראל על המשנה שנכתב על ידי ר' ישראל ליפשיץ, 1782-1860.
[247] שמואל ב' פרק ו' פסוק כ'
[248] תהלים פרק יח' פסוק ח'
[249] בראשית פרק ב'
[250] מסכת אבות פרק ב' משנה ד': "עשה רצונו כרצונך כדי שיעשה רצונך כרצונו. בטל רצונך מפני רצונו כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך"
[251] תלמוד בבלי נדרים דף לב' עמוד א': "בן שלוש שנים הכיר אברהם את בוראו"
[252] מסכת אבות פרק ב' משנה א': "רבי אומר... הסתכל השלושה דברים ואין אתה בא לידי עבירה: דע מה למעלה ממך, עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבין"
מסכת אבות פרק ג' משנה א': "עקביה בן מהללאל אומר: הסתכל בשלושה דברים ואין אתה בא לידי עבירה. דע מאין באת ולאן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון..."
[253] פירוש על פרקי אבות, דרך חיים למהר"ל על פרק ג' משנה א': והנה עקביה בן מהללאל בא ללמוד האדם שיסיר ממנו סיבת החטא...והסיבה שבא האדם לידי חטא הוא יצר הרע שנתן ה' יתברך באדם...ויצר הרע מתגבר באדם מכח גבהות הלב. וכל תאוה וכל קנאה וכיוצא בו מן הדברים אשר הם גורמים שיבא לידי חטא מתחדשים מכח גבהות הלב. וזה מפני שיצר הרע מסית האדם עד שהוא מביא את האדם לידי אבוד, לכן אין גרוי והסתה רק כאשר יחשוב האדם עצמו במדרגהעליונה מאד ואז יצר הרע מסית אותו עד שהוא מפיל ומאבד אותו לגמרי.

[254] לא מצאתי.בליקוטי מוהר"ן מצאתי דווקא על גאווה אבל לא על כפיות טובה. אשמח לעזרה. מכל מקום, בפירוש רש"י בחטא אדם הראשון: רש"י בראשית פרק ג' פסוק יב' ד"ה :אשר נתת עמדי – "כאן כפר בטובה"
[255] תחילת תפילת שחרית: "לעולם יהא אדם ירא שמיים בסתר ובגלוי ומודה על האמת ודובר אמת בלבבו"
[256] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לג' עמוד ב': "ואמר רבי חנינא: הכל בידי שמים - חוץ מיראת שמים, שנאמר : ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה. אטו יראת שמים מילתא זוטרתא היא? והאמר רבי חנינא משום רבי שמעון בן יוחי: אין לו להקדוש ברוך הוא בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים, שנאמר: יראת ה' היא אוצרו! - אין, לגבי משה מילתא זוטרתא היא. דאמר רבי חנינא: משל, לאדם שמבקשים ממנו כלי גדול ויש לו - דומה עליו ככלי קטן - קטן ואין לו - דומה עליו ככלי גדול.
[257] דברים פרק י' פסוק יב': "וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שֹׁאֵל מֵעִמָּךְ כִּי אִם־לְיִרְאָה אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ וְלַעֲבֹד אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ :"
[258] לא מצאתי במשנה חגיגה. להלן מקור נוסף: תלמוד בבלי מסכת יומא דף סט' עמוד ב': "ויברך עזרא את ה' האלהים הגדול, מאי גדול? אמר רב יוסף אמר רב: שגדלו בשם המפורש. רב גידל אמר: ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם. אמר ליה אביי לרב דימי: ודילמא שגידלו בשם המפורש? - אמר ליה: אין אומרים שם המפורש בגבולים.
ראה גם חבקוק פרק ב' פסוק כ', כבסיס לנושא: "וה' בהיכל קודשו הס מפניו כל הארץ". וכן, בשערי אורה שיעור 4 בשיעוריו של הרב אשכנזי זצ"ל.
[259]
[260] בראשית פרק כב' פסוק יב': " ויאמר אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה ולא חשכת את בנך את יחידך ממני"
[261] דברים פרק י' פסוק יב': "ועתה ישראל מה ה' אלוקיך שואל מעימך, כי אם ליראה את ה' אלוקיך ללכת בכל דרכיו ולאהבה אתו ולעבד את יהוה אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך"
[262] צריך להוסיף מקור
[263] הרחבה בנושא הגבול בין הבריאה לבורא ניתן למצוא בשיעור מספר 14 בשערי תורה.

[264] תלמוד בבלי מסכת פסחים דף כב' עמוד ב': "עד שבא רבי עקיבא ודרש: את ה' אלהיך תירא - לרבות תלמידי חכמים."
[265] מסכת אבות פרק ד' משנה יב'.
[266] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כח' עמוד א': "תנא; אותו היום סלקוהו לשומר הפתח ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס. שהיה רבן גמליאל מכריז ואומר: כל תלמיד שאין תוכו כברו - לא יכנס לבית המדרש. ההוא יומא אתוספו כמה ספסלי. אמר רבי יוחנן: פליגי בה אבא יוסף בן דוסתאי ורבנן, חד אמר: אתוספו ארבע מאה ספסלי; וחד אמר: שבע מאה ספסלי. הוה קא חלשא דעתיה דרבן גמליאל, אמר: דלמא חס ושלום מנעתי תורה מישראל. אחזו ליה בחלמיה חצבי חיורי דמליין קטמא. ולא היא, ההיא ליתובי דעתיה הוא דאחזו ליה.
[267] תלמוד בבלי מסכת יומא דף עב' עמוד : "אמר רבא: כל תלמיד חכם שאין תוכו כברו אינו תלמיד חכם, שנאמר (על ארון העדות): מבית ומחוץ תצפנו"
[268] איכה רבה (וילנא) פרשה ב': "מלכה ושריה בגוים אין תורה, אם יאמר לך אדם יש חכמה בגוים תאמן, הדא הוא דכתיב (עובדיה א') והאבדתי חכמים מאדום ותבונה מהר עשו, יש תורה בגוים אל תאמן, דכתיב מלכה ושריה בגוים אין תורה, נביאיה אלו נביאי שקר, גם נביאיה אלו נביאי אמת, אלו ואלו לא מצאו חזון מה'."
[269] תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קיג' עמוד ב': "שלשה הקדוש ברוך הוא אוהבן: מי שאינו כועס ומי שאינו משתכר, ומי שאינו מעמיד על מדותיו. שלשה הקדוש ברוך הוא שונאן, המדבר אחד בפה ואחד בלב, והיודע עדות בחבירו ואינו מעיד לו, והרואה דבר ערוה בחבירו ומעיד בו יחידי."
[270] ראש החכמים בקהילות היהודיות באימפריה העות'מנית.
[271] משלי פרק ג' פסוק טז'
[272] משנה מסכת אבות פרק א' משנה ג': "אנטיגנוס איש סוכו קבל משמעון הצדיק הוא היה אומר אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס ויהי מורא שמים עליכם "
[273] כדאי לבדוק אם בימינו ידוע מי זה.
[274] הגדה של פסח. מתוך מכילתא דרבי ישמעאל בא - מסכתא דפסחא פרשה יח': "נמצאת אומר ארבעה בנים הם אחד חכם ואחד רשע ואחד תם ואחד שאינו יודע לשאול. חכם מה הוא אומר מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אותנו אף אתה פתח לו בהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן."
[275] משנה מסכת פסחים פרק י' משנה ח': "ואין מפטירין אחר הפסח אפיקומן ישנו מקצתן יאכלו כולן לא יאכלו ר' יוסי אומר נתנמנמו יאכלו נרדמו לא יאכלו"
[276] דברים פרק ו' פסוק כה': "וצדקה תהיה לנו כי נשמר לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' אלוקינו כאשר ציוונו"
[277] מסכתות קטנות מסכת אבות דרבי נתן נוסחא ב' פרק י': "אנטיגנוס איש סוכו קבל משמעון הצדיק הוא היה אומר אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא היו כעבדים המשמשין את הרב על מנת שלא לקבל פרס ויהי מורא שמים עליכם ואתם (מי שקבלתם עליכם) [תקבלו עליהם] שכר כאלו עשיתם בעולם הזה ובעולם הבא:
ב' תלמידים היו לו צדוק וביתוס וכיון ששמעו את הדבר הזה שנו לתלמידיהם. ותלמידיהן אמרו דבר מפי רבן ולא אמרו פירושו. אמרו להן אילו הייתם יודעים שתחיית המתים מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבוא היו אומרין כן. הלכו ופירשו להן ויצאו מהם שתי משפחות צדוקים וביתוסים [וצדוקים לשם צדוק ובייתוסים] לשם בייתוס:
אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס בדין הוא שאמרו מקצת שכר הצדיקים בעולם הזה אלא בשביל מחוסרי אמנה שנאמר הסבי עיניך מנגדי שהם הרהיבוני (שיר השירים ו' ה') הם גרמו לי שיאמר מקצתן מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבוא"

[278] רמב"ן בראשית פרק טו' פסוק ו': "והאמן בה' ויחשבה לו צדקה - פירש רש"י הקדוש ברוך הוא חשב לו צדקה וזכות על האמונה שהאמין בו. ואיני מבין מה הזכות הזאת, למה לא יאמין באלהי אמן, והוא הנביא בעצמו, ולא איש אל ויכזב. ומי שהאמין לשחוט את בנו היחיד האהוב ושאר הנסיונות איך לא יאמין בשורה טובה:
והנכון בעיני כי יאמר שהאמין בה' וחשב כי בצדקו של הקדוש ברוך הוא יתן לו זרע על כל פנים, לא בצדקת אברם ובשכרו, אף על פי שאמר לו "שכרך הרבה מאד". ומעתה לא ייראה פן יגרום החטא. ואף על פי שבנבואה הראשונה חשב שתהיה על תנאי כפי שכר מעשיו, עתה כיון שהבטיחו שלא ייראה מן החטא ויתן לו זרע, האמין כי נכון הדבר מעם האלהים, אמת לא ישוב ממנה, כי צדקת ה' היא ואין לה הפסק, כענין שכתוב (ישעיה מה כג) בי נשבעתי (נאם ה') יצא מפי צדקה דבר ולא ישוב:"
[279] חבקוק פרק ב' פסוק ד'
[280] תלמוד בבלי שבת דף קנו' עמוד א': " שאמר אברהם להקב"ה ראיתי באיצטגנונות שלי שאיני יולד בן ואמר לו הקדוש ברוך הוא צא מאצטגננות שלך שראית במזלות שאינך עתיד להעמיד בן אברם אינו מוליד אבל אברהם מוליד." וכן רש"י מביא בפירושו במקום.
[281] משנה מסכת אבות פרק ב' משנה טז': "הוא היה אומר לא עליך המלאכה לגמור ולא אתה בן חורין ליבטל ממנה אם למדת תורה הרבה נותנים לך שכר הרבה ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך ודע מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא"

[282] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ה' עמוד א': "אמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש: לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע, שנאמר רגזו ואל תחטאו. אם נצחו - מוטב, ואם לאו - יעסוק בתורה, שנאמר: אמרו בלבבכם; אם נצחו - מוטב, ואם לאו - יקרא קריאת שמע, שנאמר: על משכבכם; אם נצחו - מוטב, ואם לאו - יזכור לו יום המיתה, שנאמר: ודמו סלה.
[283] תהלים פרק ד' פסוק ה': "רִגְזוּ וְאַל־תֶּחֱטָאוּ אִמְרוּ בְלְבַבְכֶם עַל־מִשְׁכַּבְכֶם וְדֹמּוּ סֶלָה"
[284] בכל הפסקה הבאה, הרב קורא מתוך פירוש רש"י בתלמוד בבלי, מסכת סוטה דף כא' עמוד א'.
[285] משנה מסכת אבות פרק ב' משנה ד': "הוא היה אומר עשה רצונו כרצונך כדי שיעשה רצונך כרצונו בטל רצונך מפני רצונו כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך. הלל אומר אל תפרוש מן הצבור ואל תאמן בעצמך עד יום מותך ואל תדין

את חברך עד שתגיע למקומו ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע שסופו להשמע ואל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה:

וכן, תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כט' עמוד א': "והא תנן: אל תאמין בעצמך עד יום מותך, שהרי יוחנן כהן גדול שמש בכהונה גדולה שמנים שנה ולבסוף נעשה צדוקי!"

[286] איוב פרק טו' פסוק טו'

[287] ניתן לראות עוד הרחבה בנושא בספר תפארת ישראל למהר"ל, פרק יד'.

[288] משנה מסכת אבות פרק ב' משנה ה': "הוא (הלל הזקן) היה אומר: אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד ולא הביישן למד ולא הקפדן מלמד ולא כל המרבה בסחורה מחכים ובמקום שאין אנשים השתדל להיות איש"

[289] רד"ק תהלים פרק ד' פסוק ה': "ודמו סלה, רצונו לומר: שִׁתקו וחִדלו למרוד בי. כי הדממה ענין שתיקת הדיבור והקול, כמו וְיִדְּמוּ לְמוֹ עֲצָתִי (איוב כט, כא),

[290] תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף י' עמוד ב': "והתניא: האומר סלע זה לצדקה בשביל שיחיו בני, ובשביל שאזכה לעולם הבא - הרי זה צדיק גמור!"

[291] משנה מסכת אבות פרק א' משנה טז': "רבן גמליאל אומר עשה לך רב והסתלק מן הספק ואל תרבה לעשר אומדות"

[292] ישעיהו פרק ב' פסוק ג'

[293] מתבסס על ספר שמות, פרק כג' פסוק ב': "לא תהיה אחרי רבים לרעות ולא תענה על ריב לנטות, אחרי רבים להטות"

[294] למשל המקרה הידוע של תנורו של עכנאי, תלמוד בבלי, בבא מציעא דף נט' עמוד ב': "וזה הוא תנור של עכנאי. מאי עכנאי? - אמר רב יהודה אמר שמואל: שהקיפו דברים כעכנא זו, וטמאוהו. תנא: באותו היום השיב רבי אליעזר כל תשובות שבעולם ולא קיבלו הימנו. אמר להם: אם הלכה כמותי - חרוב זה יוכיח. נעקר חרוב ממקומו מאה אמה, ואמרי לה: ארבע מאות אמה. אמרו לו: אין מביאין ראיה מן החרוב. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - אמת המים יוכיחו. חזרו אמת המים לאחוריהם. אמרו לו: אין מביאין ראיה מאמת המים. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - כותלי בית המדרש יוכיחו. הטו כותלי בית המדרש ליפול. גער בהם רבי יהושע, אמר להם: אם תלמידי חכמים מנצחים זה את זה בהלכה - אתם מה טיבכם? לא נפלו מפני כבודו של רבי יהושע, ולא זקפו מפני כבודו של רבי אליעזר, ועדין מטין ועומדין. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - מן השמים יוכיחו. יצאתה בת קול ואמרה: מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום! עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: לא בשמים היא. - מאי לא בשמים היא? - אמר רבי ירמיה: שכבר נתנה תורה מהר סיני, אין אנו משגיחין בבת קול, שכבר כתבת בהר סיני בתורה אחרי רבים להטות. - אשכחיה רבי נתן לאליהו, אמר ליה: מאי עביד קודשא בריך הוא בההיא שעתא? - אמר ליה: קא חייך ואמר נצחוני בני, נצחוני בני."

[295] תלמוד בבלי מסכת סוטה דף מח' עמוד ב': "דת"ר: משמתו חגי זכריה ומלאכי - נסתלקה רוח הקודש מישראל, ואף על פי כן היו משתמשים בבת קול, שפעם אחת היו מסובין בעליית בית גוריא ביריחו, נתנה עליהן בת קול מן השמים ואמרה: יש בכם אדם אחד שראוי שתשרה שכינה עליו, אלא שאין דורו ראוי לכך, נתנו עיניהם בהלל הזקן, וכשמת, הספידוהו: הי חסיד, הי עניו, תלמידו של עזרא; ושוב פעם אחרת היו מסובין בעלייה ביבנה, נתנה להן בת קול מן השמים ואמרה להן: יש בכם אדם א' שראוי שתשרה שכינה עליו, אלא שאין דורו זכאין לכך, נתנו עיניהם בשמואל הקטן, וכשמת, הספידוהו: הי עניו, הי חסיד, תלמידו של הלל; ואף הוא אמר בשעת מיתתו: שמעון וישמעאל לחרבא, וחברוהי לקטלא, ושאר עמא לביזא, ועקן סגיאין עתידין למיתי על עמא; ואף על ר' יהודה בן בבא בקשו לומר הי חסיד, הי עניו, אלא שנטרפה שעה, שאין מספידין על הרוגי מלכות.

[296] מסכת אבות פרק א' משנה טז'

[297] ישעיהו פרק מו' פסוק י': "מגיד מראשית אחרית ומקדם אשר לא נעשו אמר עצתי תקום וכל חפצי אעשה"

[298] תהלים "מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל"

[299] הקדמת ר' חיים מוולוז'ין לפירוש הגרא על ספרא דצניעותא – לבדוק אם להשאיר כמקור.

[300] יתכן והכוונה לספר "מגיד ישרים"

[301] לא מצאתי מקור

[302] דברים ל' פסוקים יא-יב

[303] מסכת אבות פרק ד' משנה יב': "רבי אלעזר בן שמוע אומר, יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך, וכבוד חברך כמורא רבך, ומורא רבך כמורא שמים".

[304] למשל שו"ת מן השמיים לר' יעקב ממרויש שחי בצרפת בתקופת בעלי התוספות.

[305] גם בימינו יש התייחסות לנושא, למשל ראה בשו"ת יביע אומר לרב עובדיה יוסף, חלק א' סימנים מא'-מב'.

[306] מסכת אבות פרק א' משנה א': "הוא היה אומר: והעמידו תלמידים הרבה ועשו סיג לתורה"

[307] שמונה פרקים לרמב"ם פרק ד', בהוצאת מוסד הרב קוק: "המעשים הטובים הם המעשים השווים, הממוצעים בין שתי קצוות ששתיהן רע: האחת מהן תוספת והשנית חסרון. והמעלות הן תכונות נפשיות וקנינים ממוצעים בין שתי תכונות רעות"

[308] למשל, "אתיקה" לאריסטו.

[309] ספר דברים פרק יז' פסוק יא': "על פי התורה אשר יורוך והמשפט אשר יאמרו לך תעשה לא תסור מן הדבר אשר יורוך ימין ושמאל."

[310] כנ"ל, פירוש רש"י במקום, ד"ה "ימין ושמאל": "אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין, וכל שכן שאומר לך על ימין ימין ועל שמאל"

[311] כידוע, ראשי התיבות של חב"ד הן: חוכמה בינה ודעת.

[312] לאחר שלושת ספירות חוכמה בינה ודעת מגיעות שלושת הספירות שלהן ראשי תיבות נה"י: נצח, הוד, יסוד. כאשר משה הוא בעל המידה של נצח, ואהרון הכהן בעל המידה של הוד.

[313] דברים פרק כח' פסוק יד'

[314] למשל, ספר משלי פרק ד' פסוק כז: "אל תט ימין ושמאל הסר רגלך מרע." וכן גם בתוספתא חגיגה ב', ב': "ועוד משלו משל למה הדבר דומה? לאיסתרא העוברת בין שני דרכים, אחד של אור ואחד של שלג, הטה לכאן ונכוה (באש) הטה לכאן נכווה בשלג. מה עליו? על האדם להלך באמצע ובלבד שלא יהא נוטה לא לכאן ולא לכאן.

[315] מסכת אבות פרק א' משנה טז'.

[316] עמלק בגימטריא ספק (מקור). כמו כן, עמלק תוקף כאשר נמצאים בדרך. למשל, דברים, סוף פרשת כי תצא, פרק כה' פסוק יז': "זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתך ממצרים."

[317] בבלי ברכות דף לא' עמוד א': "ת"ר אין עומדין להתפלל לא מתוך דין ולא מתוך דבר הלכה אלא מתוך הלכה פסוקה... רבנן עבדי כמתניתין רב אשי עביד כברייתא. ת"ר אין עומדין להתפלל לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות ולא מתוך שחוק ולא מתוך שיחה ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך שמחה של מצוה וכן לא יפטר אדם מחברו לא מתוך שיחה ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך דבר הלכה שכן מצינו בנביאים הראשונים שסיימו דבריהם בדברי שבח ותנחומים"

[318] משנה ברכות פרק ה' משנה א': "אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש. חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת ומתפללים, כדי שיכוונו את ליבם למקום .אפילו המלך שואל בשלומו, לא ישיבנו ; ואפילו נחש כרוך על עקבו, לא יפסיק."

[319] ראה במקור 26 לעיל

[320] רב אשי 352-427, מגדולי אמוראי בבל. ראש ישיבת סורא ועורך התלמוד הבבלי.

[321] התחלה של תפילת מנחה

[322] פירוש רשי במקום על הלכה פסוקה: "שאינה צריכה עיון שלא יהא מהרהר בה בתפלתו". וכן מה שנפסק להלכה בשו"ע סימן צג' סעיף ג', נאמר שם שאין צורך לעמוד בתפילה מתוך דבר הלכה, אך אם עסק לפני כן בדין ובעניין הלכה, יש לעמוד מתוך הלכה פסוקה. הדברים מסתדרים עם מה שאמר מניטו זצ"ל על כך שרב אשי שהיה שקוע כל הזמן בבירור מחלוקתות, נהג כברייתא ורבנן כמתניתין.

[323] תלמוד בבלי חגיגה דף ג' עמוד ב': " ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ ואף הוא פתח ודרש :דברי חכמים כדרבונות וכמסמרות נטועים בעלי אסופות נתנו מרועה אחד למה נמשלו דברי תורה לדרבן? לומר לך מה דרבן זה מכוין את הפרה לתלמיה להוציא חיים לעולם אף דברי תורה מכוונין את לומדיהן מדרכי מיתה לדרכי חיים. אי מה דרבן זה מטלטל אף דברי תורה מטלטלין. ת"ל מסמרות. אי מה מסמר זה חסר ולא יתר - אף דברי תורה חסירין ולא יתירין. ת"ל נטועים: מה נטיעה זו פרה ורבה אף דברי תורה פרין ורבין. בעלי אסופות אלו תלמידי חכמים שיושבין אסופות אסופות ועוסקין בתורה. הללו מטמאין והללו מטהרין הללו אוסרין והללו מתירין הללו פוסלין והללו מכשירין. שמא יאמר אדם: היאך אני למד תורה? מעתה תלמוד לומר כולם נתנו מרועה אחד אל אחד נתנן פרנס אחד אמרן מפי אדון כל המעשים ברוך הוא דכתיב:" וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר", (שמות פרק כ' פסוק א', מתן תורה)

[324] תלמוד בבלי, נידה דף עג' עמוד א': " תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא שנאמר: "הליכות עולם לו" (חבקוק פרק ג' פסוק ו'). אל תקרי הליכות אלא הלכות:

[325] לא מצאתי.

[326] בבלי מסכת עירובין דף נד' עמוד א': "אלמלי לא נשתברו לוחות ראשונות לא נשתכחה תורה מישראל."

[327] שמות פרק ל' פסוק לד': "ויאמר ה' אל משה קח לך סמים נטף ושחלת וחלבנה סמים ולבונה זכה בד בבד יהיה"

[328] בבלי מסכת ברכות דף כז' עמוד ב': "תפלת הערב אין לה קבע. מאי אין לה קבע? אילימא דאי בעי מצלי כוליה ליליא - ליתני תפלת הערב כל הלילה! אלא מאי אין לה קבע? כמאן דאמר: תפלת ערבית רשות. דאמר רב יהודה אמר שמואל: תפלת ערבית, רבן גמליאל אומר: חובה, רבי יהושע אומר: רשות. אמר אביי: הלכה כדברי האומר חובה. ורבא אמר: הלכה כדברי האומר רשות.

תנו רבנן: מעשה בתלמיד אחד שבא לפני רבי יהושע, אמר לו: תפלת ערבית רשות או חובה? אמר ליה: רשות. בא לפני רבן גמליאל, אמר לו: תפלת ערבית רשות או חובה? אמר לו: חובה. אמר לו: והלא רבי יהושע אמר לי רשות! אמר לו: המתן עד שיכנסו בעלי תריסין לבית המדרש. כשנכנסו בעלי תריסין, עמד השואל ושאל: תפלת ערבית רשות או חובה? אמר לו רבן גמליאל: חובה. אמר להם רבן גמליאל לחכמים: כלום יש אדם שחולק בדבר זה? אמר ליה רבי יהושע: לאו. אמר לו: והלא משמך אמרו לי רשות! אמר ליה: יהושע, עמוד על רגליך ויעידו בך! עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: אלמלא אני חי והוא מת - יכול החי להכחיש את המת, ועכשיו שאני חי והוא חי - היאך יכול החי להכחיש את החי? היה רבן גמליאל יושב ודורש, ורבי יהושע עומד על רגליו, עד שרננו כל העם ואמרו לחוצפית התורגמן: עמוד! ועמד."
טעם המחלוקת העיקרי הוא שאין קרבן המוקרב בלילה, בניגוד לתמידים שהם כנגד שחרית ומנחה.

[329] בבלי מגילה דף כח' וגם סוף מסכת נידה דף עג' עמוד א'.

[330] לא מצאתי שם קרי כתיב. אנא בדוק שאני לא טועה.

[331] בבלי ברכות דף סד' עמוד א': " אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר:" וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך." אל תקרי בניך אלא בונייך." שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול"" יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך"" למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך למען בית ה' אלהינו אבקשה טוב לך", "ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום"

[332] ברכת יוצר אור בתפילת שחרית

[333] פרקי אבות פרק ה' משנה יז', פירוש דרך החיים למהר"ל: ...ורצה לומר אף כי המחלוקת היא שנואה לפני הקב"ה מאד, ומפני שהמחלוקת שנואה לפני הקב"ה אין קיום למחלוקת, מכל מקום, המחלוקת שהיא לשם שמיים אפשר שיהיה למחלוקת זה הקיום ואין ה' יתברך מסבב ומבטל המחלקות הזאת כמו שהוא במחלוקת שאינה לשם שמיים.

[334] מסכת אבות פרק ה' משנה יז': "כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים ושאינה לשם שמים אין סופה להתקיים איזו היא מחלוקת שהיא לשם שמים זו מחלוקת הלל ושמאי ושאינה לשם שמים זו מחלוקת קרח וכל עדתו"

[335] ברכה מעין שבע שאומר שליח הציבור לאחר תפילת העמידה בערבית בליל שבת, המהווה מעין חזרת הש"ץ בתפילה זו.

[336] דרך החיים למהר"ל על מסכת אבות פרק ה' משנה יז': "ואמר איזהו מחלוקת שהוא לש"ש זה מחלוקת שמאי והלל שהמחלוקת שלהם היה לש"ש לגמרי, שלא תוכל לומר עליהם שום צד שלא לש"ש, שא"א לומר שאם היו מטריחים עצמם בהלכה לעמוד על הדבר או ילכו לשאול לא היה צריך להם המחלוקת ואם כן אין כאן לשם שמים לגמרי, שדבר זה אינו שהרי אלו ואלו דברי אלקים חיים ומאחר שאלו ואלו דברי אלהים חיים איך אפשר לומר שהיה אפשר להם לעמוד על האמת ולבטל דברי אלהים חיים, ומחלוקת כזה היא לשם שמים בודאי. אבל שאר מחלוקת אף על גב שהיה לשם שמים בודאי ימצא צד מה ובחינה מה שאינו לגמרי לשם שמים, שאפשר שהיה להם לבטל המחלוקת על ידי עיון רב ולשאול להרבה חכמים וכיוצא בזה אף על גב שודאי הכונה היא לשם שמים אמר בעצם המחלוקת אינו לשם שמים לגמרי דבר שאפשר זולתו. ולא דמי למחלוקת הלל ושמאי שהיא בודאי לשם שמים, כי אדרבה הש"י רצה באותו מחלוקת שכל אחד ואחד מן הכתות היו מגלין דברי אלקים חיים, לפיכך מחלוקת זה בפרט היא לשם שמים מכל המחלוקות שהיו בעולם."

[337] תהלים פרק קיח' פסוק ז'

[338] פירוש רבינו בחיי במקום וכן בראשית רבה פרשה ד' סימן ו': "ויעש אלהים את הרקיע, זה אחד מן המקראות שהרעיש בן זומא את העולם, ויעש אתמהא, והלא במאמר הן הוי (תהלים לג) בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם, למה אין כתיב בשני כי טוב? רבי יוחנן תני לה בשם רבי יוסי ב"ר חלפתא שבו נבראת גיהנם, שנא' (ישעיה ל) כי ערוך מאתמול תפתה, יום שיש בו אתמול ואין בו שלשום. רבי חנינא אומר שבו נבראת מחלוקת, שנאמר "ויהי מבדיל בין מים למים" , א"ר טביומי אם מחלוקת שהיא לתקונו של עולם ולישובו אין בה כי טוב, מחלוקת שהיא לערבובו על אחת כמה וכמה,"

[339] ברכות דף כו' עמוד ב': "תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כו עמוד ב
איתמר, רבי יוסי ברבי חנינא אמר: תפלות אבות תקנום; רבי יהושע בן לוי אמר: תפלות כנגד תמידין תקנום. תניא כוותיה דרבי יוסי ברבי חנינא, ותניא כוותיה דרבי יהושע בן לוי. תניא כוותיה דרבי יוסי ברבי חנינא: אברהם תקן תפלת שחרית - שנאמר וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם, ואין עמידה אלא תפלה, שנאמר ויעמד פינחס ויפלל; יצחק תקן תפלת מנחה - שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב, ואין שיחה אלא תפלה, שנאמר תפלה לעני כי - יעטף ולפני ה' ישפך שיחו, יעקב תקן תפלת ערבית - שנאמר ויפגע במקום וילן שם, ואין פגיעה אלא תפלה, שנאמר ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי" וראה בהרחבה בספר "שערי דמעה" בעריכת חיים רוטנברג.

[340] בבלי מסכת תענית דף ב' עמוד א': "אזוהי עבודה שבלב? הווי אומר, זו תפילה."

[341] חידושי הרשב"א מסכת ברכות דף ב' עמוד א': "דכל כהני אימת קא אכלי בתרומה משעת צאת הכוכבים דאפי' מחוסר כפרה, כפרה לא מעכבא להו"

[342]

לא מצאתי.

[343] תהלים פרק נא' פסוק יז'.

[344] הפסוק נאמר בתחילת כל תפילת עמידה.

[345] בעיית סמיכת גאולה לתפילה נידונה בבבלי ברכות דף ד' עמוד ב' בנוגע להוספת הפסוק הזה ובשאלה אם הוא מהווה הפסקה. וכך לשון הגמרא: "מתיב מר בריה דרבינא: בערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה; ואי אמרת בעי לסמוך, הא לא קא סמך גאולה לתפלה, דהא בעי למימר השכיבנו! אמרי: כיון דתקינו רבנן השכיבנו, כגאולה אריכתא דמיא. דאי לא תימא הכי - שחרית היכי מצי סמיך? והא אמר רבי יוחנן, בתחלה אומר: ה' שפתי תפתח, ולבסוף הוא אומר: יהיו לרצון אמרי פי! אלא: התם כיון דתקינו רבנן למימר ה' שפתי תפתח - כתפלה אריכתא דמיא, הכא נמי, כיון דתקינו רבנן למימר השכיבנו - כגאולה אריכתא דמיא."

[346] תהלים פרק נא: "לַמְנַצֵּחַ מִזְמ֖וֹר לְדָוִֽד: (ב) בְּב֣וֹא־אֵלָ֣יו נָתָ֣ן הַנָּבִ֑יא כַּאֲשֶׁר־בָּ֖א אֶל־בַּת־שָֽׁבַע: (ג) חָנֵּ֣נִי אֱלֹהִ֣ים כְּחַסְדֶּ֑ךָ כְּרֹ֥ב רַחֲמֶ֝֗יךָ מְחֵ֣ה פְשָׁעָֽי: (ד) הרבה הֶ֭רֶב כַּבְּסֵ֣נִי מֵעֲוֹנִ֑י וּמֵחַטָּאתִ֥י טַהֲרֵֽנִי: (ה) כִּֽי־פְשָׁעַ֥י אֲנִ֗י אֵדָ֫ע וְחַטָּאתִ֥י נֶגְדִּ֥י תָמִֽיד:
(ו) לְךָ֤ לְבַדְּךָ֨ חָטָ֗אתִי וְהָרַ֥ע בְּעֵינֶ֗יךָ עָ֫שִׂ֥יתִי לְמַ֤עַן תִּצְדַּ֨ק בְּדָבְרֶ֗ךָ תִּזְכֶּ֥ה בְשָׁפְטֶֽךָ: ... (יב) לֵ֤ב טָ֖הוֹר בְּרָא־לִ֣י אֱלֹהִ֑ים וְר֖וּחַ נָכ֣וֹן חַדֵּ֣שׁ בְּקִרְבִּֽי: ... (יז) אֲדֹנָ֥י שְׂפָתַ֑י תִּפְתָּ֥ח וְ֝פִ֗י יַגִּ֥יד תְּהִלָּתֶֽךָ: (יח) כִּ֤י ׀ לֹא־תַחְפֹּ֣ץ זֶ֭בַח וְאֶתֵּ֣נָה עוֹלָ֑ה לֹ֥א תִרְצֶֽה: (יט) זִבְחֵ֣י אֱלֹהִ֣ים ׀ רוּחַ֣ נִשְׁבָּ֑רָה לֵ֥ב נִ֝שְׁבָּ֗ר וְנִדְכֶּ֥ה אֱלֹהִ֥ים לֹ֗א תִּבְזֶֽה: (כ) הֵיטִ֣יבָה בִ֭רְצוֹנְךָ אֶת־צִיּ֑וֹן תִּבְנֶ֖ה חוֹמ֣וֹת יְרוּשָׁלָֽ͏ִם: (כא) אָ֤ז תַּחְפֹּ֣ץ זִבְחֵי־צֶ֣דֶק עוֹלָ֣ה וְכָלִ֑יל אָ֥ז יַ֝עֲל֗וּ עַל־מִזְבַּחֲךָ֥ פָרִֽים:

[347] תהלים סה' פסוק ג'

[348] אולי הכוונה למשנה במסכת ברכות. משנה מסכת ברכות פרק ה' משנה ה': "המתפלל וטעה סימן רע לו ואם שליח צבור הוא סימן רע לשולחיו מפני ששלוחו של אדם כמותו אמרו עליו על רבי חנינא בן דוסא כשהיה מתפלל על החולים ואומר זה חי וזה מת אמרו לו מנין אתה יודע אמר להם אם שגורה תפלתי בפי יודע אני שהוא מקובל ואם לאו יודע אני שהוא מטורף"

[349] מקובל לומר שעזרא ובית דינו תיקנו. צריך לחפש מקור.

[350] בראשית פרק כ' פסוק ז', לאחר לקיחת שרה אל אבימלך: "ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא ויתפלל בעדך וחיה..."

[351] רש"י תהלים פרק נא' פסוק יז': "אדני שפתי תפתח - מחול לי ויהי לי פתחון פה להגיד תהלתך"

[352] רש"י בראשית פרק א' פסוק א', ד"ה: ברא אלהים: "ולא אמר ברא ה', שבתחלה עלה במחשבה לבראתו במדת הדין, ראה שאין העולם מתקיים, הקדים מדת רחמים ושתפה למדת הדין, היינו דכתיב (להלן ב ד) ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים"

[353] משלי פרק טז' פסוק ד': "כל פעל ה' למענהו וגם רשע ליום רעה" פירוש קש"י במקום: כל פעל ה' למענהו - הכל עשה בשביל קילוסו כמו ענו להי' בתודה (תהלים קמז) ד"א להעיד עליו כלומר פעלו מעיד עליו על גבורותיו ...
וגם רשע - עשה להניחו ליום רעה, וכל זה לקילוסו:

[354] ישעיהו פרק מח' פסוק כב': "אין שלום אמר ה' לרשעים"

[355] ישעיהו פרק נז' פסוק יט': "בורא ניב שפתיים, שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו". מעניין שהפסוק מתחיל דווקא עם היכולת שנתן לנו הבורא לדבר.

[356] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לד' עמוד ב': "ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה, אבל צדיקים גמורים - עין לא ראתה אלהים זולתך. ופליגא דרבי אבהו, דאמר רבי אבהו: מקום

שבעלי תשובה עומדין - צדיקים גמורים אינם עומדין, שנאמר: שלום שלום לרחוק ולקרוב. לרחוק ברישא והדר לקרוב ורבי יוחנן אמר לך: מאי רחוק - שהיה רחוק מדבר עבירה מעיקרא, ומאי קרוב - שהיה קרוב לדבר עבירה ונתרחק ממנו השתא.״

[357] ציבור - ראשי תיבות: צדיקים, בינוניים ורשעים.

[358] משנה תורה לרמב״ם הלכות תפילה, פרק ח׳ הלכה א׳: תפילת הציבור, נשמעת תמיד; ואפילו היו בהן חטאים, אין הקדוש ברוך הוא מואס תפילתן של רבים. לפיכך צריך אדם לשתף עצמו עם הציבור, ולא יתפלל יחידי, כל זמן שיכול להתפלל בציבור. ולעולם ישכים אדם ויעריב לבית הכנסת, שאין תפילתו של אדם נשמעת בכל עת, אלא בבית הכנסת. וכל מי שיש לו בית הכנסת בעירו, ואינו נכנס לתוכה להתפלל--נקרא שכן רע.

[359] בראשית פרק טו׳ פסוק ח׳

[360] תלמוד בבלי מסכת מגילה דף לא׳ עמוד ב׳: ״אמר רבי אמי: אלמלא מעמדות לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי, וכתיב ויאמר ה׳ אלהים במה אדע כי אירשנה, אמר אברהם לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם! שמא חס ושלום ישראל חוטאים לפניך ואתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה? - אמר לו: לאו. - אמר לפניו: רבונו של עולם, במה אדע? - אמר לו: קחה לי עגלה משלשת וגו׳. - אמר לפניו: רבונו של עולם, תינח בזמן שבית המקדש קיים, בזמן שאין בית המקדש קיים מה תהא עליהם? - אמר לו: כבר תקנתי להם סדר קרבנות, כל זמן שקוראין בהן מעלה אני עליהן כאילו מקריבין לפני קרבן, ומוחל אני על כל עונותיהם.״

[361] מסכת אבות פרק ג׳ משנה יח׳: ״רבי אליעזר בן חסמא אומר: קנין ופתחי נדה, הן הן גופי הלכות״

[362] שמואל א׳, פרק יח׳ פסוק טו׳

[363] ככל הנראה הכוונה לבראשית פרק לט׳ פסוק ג׳, לגבי יוסף: ״וכל אשר הוא עושה ה׳ מצליח בידו״ וכן פסוק ג׳: ״ואשר הוא עושה ה׳ מצליח״

[364] דברים, פרק ו׳ פסוק ו׳

[365] תהלים, פרק פא׳, פסוק י׳

[366] תלמוד בבלי, מסכת נידה, דף עג׳ עמוד א׳: ״כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא, שנאמר: הליכות עולם לו״ אל תקרי הליכות אלא הלכות״

[367] חבקוק פרק ג׳ פסוק ו׳

[368] מסכת אבות פרק ג׳ משנה יח׳

[369] תהלים, פרק קיט׳ פסוק קסה׳

[370] מסכת מועד קטן, דף ט׳ עמוד ב׳

[371] משלי, פרק ג׳ פסוק טו׳

[372] משלי, פרק ח׳ פסוק יא׳: ״כי טובה חכמה מפנינים וכל חפצים לא ישוו בה״

[373] מסכת בבא קמא דף יז׳ ע׳ א׳

[374] מסכת פרק א׳ משנה יג: ״ודמשתמש בתגא חלף״

[375] מסכת קידושין, דף מא׳ עמוד א׳

[376] ״שלוחו של אדם כמותו״ שם, עמוד ב׳ ועוד מקומות.

[377] חומש דברים פרק לג, פסוק ד׳

[378] מסכת ברכות, דף נז׳ עמוד א׳

[379] מסכת אבות פרק ו׳, פרק קנין תורה

[380] ״קיימו וקבל(ו) עליהם היהודים״ מגילת אסתר פרק ט׳ פסוק כז׳. הרחבה בנושא במקורות רבים. למשל, ירושלמי מסכת ברכות פרק ט׳ הלכה ה׳ ועוד רבים.

[381] ספר דברים פרק טז׳ פסוק טו׳

[382] קהלת פרק ז׳ פסוק א׳

[383] מסכת סנהדרין פרק י׳ משנה א׳: ״כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר (ישעיה ס׳) ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר מטעי מעשי ידי להתפאר ואלו שאין להם חלק לעולם הבא האומר אין תחיית המתים מן התורה ואין תורה מן השמים ואפיקורס.״ הרחבה נוספת במורה נבוכים בפרקים על מתן תורה.

[384] ספר בראשית פרק כג׳ פסוק ד׳

[385] פירוש אבן עזרא במקום.

[386] ספר בראשית פרק ג׳ פסוק יט׳

[387] בראשית רבא, פרק צה׳, סג׳

[388] מסכת עירובין, דף ק׳ עמוד ב׳

[389] נפש החיים שער ד׳.

[390] ספר שמות, פרק כ פסוק יב׳, ספר דברים פרק ה׳ פסוק טז׳

[391] מסכת קידושין, דף לא׳ עמוד א׳, ירושלמי, פאה פרק א׳ הלכה א׳

[392] רמב״ם, הלכות מלכים ומלחמותיהם פרק ח, הלכות י-יא

[393] לא ידוע לי, צריך לחפש

[394] ספר דברים פרק כד׳ פסוק יב׳

[395] ספר דברים פרק לא׳ פסוק כא׳

[396] ספר דברים פרק י׳ פסוק יב׳

[397] מלאכי, פרק ג׳ פסוק כב׳

[398] כוזרי, מאמר א׳

[399] כח החוכמה של אדום. למשל, עובדיה פרק א׳ פסוק ח׳: ״ביום ההוא נאום ה׳ והאבדתי חכמים מאדום ותבונה מהר עשו״

[400] מסכת אבות, פרק ה׳ משנה כא׳

[401] אדמונד פלג, משורר וסופר יהודי ממוצא צרפתי, 1874-1963

[402] מסכת אבות פרק ג׳ משנה יז׳
[403] מסכת יבמות דף סא׳ עמוד א׳
[404]
[405] מסכת אבות פרק א׳ משנה יז׳
[406] מסכת קידושין דף מ׳ עמוד א׳
[407] כנ״ל: גדול תלמוד שמביא לידי מעשה
[408] שמות פרק יט׳ פסוק ח׳
[409] שמות פרק כד׳ פסוק ג׳
[410] שמות פרק כד׳ פסוק ז׳
[411] למשל, תהלים פרק פח׳ פסוק ו׳: ״בַּמֵּתִים חָפְשִׁי כְּמוֹ חֲלָלִים| שֹׁכְבֵי קֶבֶר אֲשֶׁר לֹא זְכַרְתָּם עוֹד וְהֵמָּה מִיָּדְךָ נִגְזָרוּ״ , מסכת שבת דף ל׳ עמוד א׳: ״במתים חופשי - כיון שמת אדם נעשה חפשי מן התורה ומן המצות״.
[412] ברכות דף יח׳ עמוד ב׳: ״רשעים בחייהם קרויים מתים״ ״צדיקים במותם קרויים חיים״
[413] סנהדרין דף צא׳ עמוד ב׳. ״אמר רב יהודה אמר רב: כל המונע הלכה מפי תלמיד - כאילו גוזלו מנחלת אבותיו, שנאמר תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, מורשה היא לכל ישראל משמת ימי בראשית.״
[414] ברכות דף סב׳ עמוד א׳
[415] כנ״ל
[416] מסכת אבות פרק ד׳ משנה טז
[417] זהר
[418] ״אתם קרויים אדם ואין עובדי אלילים קרויים אדם.״ ילקוט שמעוני, יחזקאל, רמז, שעג
[419] במדבר פרק כג׳ פסוק כג׳: ״כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל״
[420] פירוש אונקלוס ויונתן במקום בפרשת תולדות, בראשית פרק כה׳ פסוק כז׳ על המילים ״איש יודע ציד״ : נחשירכין.
[421] קהלת, פרק ג׳ פסוק יח׳: ״ אָמַרְתִּי אֲנִי בְלִבִּי עַל־דִּבְרַת בְּנֵי הָאָדָם לְבָרָם הָאֱלֹהִים וְלִרְאֹות שְׁהֵם־בְּהֵמָה הֵמָּה לָהֶם״
[422] תהלים פרק פב׳ פסוקים ו-ז: ״ אֲנִי־אָמַרְתִּי אֱלֹהִים אַתֶּם וּבְנֵי עֶלְיֹון כֻּלְּכֶם:
אָכֵן כְּאָדָם תְּמוּתֻון וּכְאַחַד הַשָּׂרִים תִּפֹּלוּ״
[423] התייחסות מעמיקה יותר ניתן למצוא ב״סוד מדרש התולדות 5״ בפרק ״הרהורי דברים״ בכותרת משנה ״בצלם אלוקים ברא אותו״, וגם נפש החיים בהערה שם:
[424] בראשית, פרק ט׳ פסוק ו׳
[425] כנראה הכוונה למקור הקודם.
[426] עירובין דף צה׳ עמוד ב׳
[427] פסחים דף קיד׳ עמוד ב׳, ראש השנה דף כח׳ עמוד ב׳
[428] ככל הנראה הכוונה: תפילה בלי כוונה כגוף בלא נשמה
[429] מסכת שבת דף סח׳ עמוד ב׳
[430] ישעיהו פרק כט׳ פסוק יג׳: ״וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי יַעַן כִּי נִגַּשׁ הָעָם הַזֶּה בְּפִיו וּבִשְׂפָתָיו כִּבְּדוּנִי וְלִבּוֹ רִחַק מִמֶּנִּי וַתְּהִי יִרְאָתָם אֹתִי מִצְוַת אֲנָשִׁים מְלֻמָּדָה״
[431] בבא מציעא דף פה עמוד ב׳: ״אמרו חכמים ולא פירשוהו, אמרו נביאים ולא פירשוהו, עד שפירשו הקדוש ברוך הוא בעצמו. שנאמר ויאמר ה׳ על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם. אמר רב יהודה אמר רב: שלא ברכו בתורה תחילה״
[432] ספר שמות, פרק ה׳ פסוק ב׳ ״מי ה׳ אשר אשמע בקולו״
[433] ספר שמות, פרק י׳ פסוק ח׳
[434] מסילת ישרים חלק ג׳
[435] דברים פרק א׳ פסוק א׳
[436] מסכתות קטנות מסכת אבות דרבי נתן נוסחא א פרק יח
לעת זקנותו של רבי יהושע נכנסו תלמידיו לבקרו אמר להם בני מה חידוש [היה] לכם בבית המדרש. אמרו תלמידיך אנו ומימיך אנו שותים. אמר להם חי״ו שאין דור יתום של חכמים. שבת של מי היתה. אמרו לו שבת של רבי אלעזר בן עזריה היתה. אמר להם ובמה היתה ההגדה היום. אמרו בפרשת הקהל את העם האנשים והנשים והטף (דברים ל״א י״ב) אמר להם ומה דרש בה. אמרו לו כך דרש בה אנשים באים ללמוד ונשים לשמוע טף למה הם באים כדי לתת שכר טוב למביאיהם. אמר להם מרגליות טובה היתה בידכם ובקשתם לאבדה ממני אלמלא לא באתם אלא לשמוע דבר זה די. אמרו לו ועוד דרש בה דברי חכמים כדרבונות וכמסמרות נטועים בעלי אסופות (קהלת י״ב י״א) מה דרבן זה מכוון את הפרה לתלמיה כך דברי תורה מכוונין את האדם לדרכי חיים. אי מה דרבן זה מיטלטל אף דברי תורה מיטלטלין. ת״ל וכמסמרות נטועים מה נטועים אינן מתעקרין אף דברי תורה אינן מתעקרין.
[437] ישעיהו, פרק מב׳ פסוק כא׳
[438] ספר דברים, פרק א׳ פסוק ה׳
[439] רש״י במקום: ״בשבעים לשון פירשה להם״
[440] סנהדרין, דף יז׳ עמוד א׳. (כמו כן, המליץ – מנשה, בפרשת ויגש.)
[441] ירמיהו פרק א׳ פסוק י׳
[442] תמורה דף טז׳ עמוד א׳?
[443] תפילת שמונה עשרה
[444] מסכת אבות פרק א׳ משנה ב׳
[445] שיר השירים פרק א׳ פסוק ב׳
[446] ישעיהו פרק יא פסוק ט׳
[447] מסכת אבות, פרק ד׳ משנה טו׳
[448] בראשית, פרק ג׳ פסוק א׳
[449] רמב״ם, הלכות יסודי תורה, פרק ד׳ הלכה יג׳.
[450] השל״ה...

[451] מסכת אבות, פרק ד׳ משנה טז׳
[452] רמב״ם, הלכות מלכים ומלחמותיהם, פרק ח׳ הלכה יא׳. פירוש ברטנורא על משנה סנהדרין, פרק י׳ משנה ב׳.
[453] משלי, פרק ו׳ פסוק כג׳
[454] ספר יהושע פרק א׳ פסוק ח׳
[455] מסכת אבות פרק ד׳ משנה ה׳: ״רבי ישמעאל בנו אומר: הלומד על מנת ללמד מספיקין בידו ללמוד וללמד והלומד על מנת לעשות מספיקין בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות.״
[456] משלי פרק ו׳ פסוק כג׳
[457] תלמוד בבלי מסכת שבת דף יא׳ עמוד א׳: ״דתניא: חברים שהיו עוסקין בתורה - מפסיקין לקריאת שמע, ואין מפסיקין לתפלה. אמר רבי יוחנן: לא שנו אלא כגון רבי שמעון בן יוחי וחביריו, שתורתן אומנותן. אבל כגון אנו - מפסיקין לקריאת שמע ולתפלה.״
[458] יהושע פרק א׳ פסוק ח׳
[459] תלמוד בבלי ברכות דף לה׳ עמוד ב׳ תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לה׳ עמוד ב׳: ״רבי חנינא בר פפא רמי: כתיב ולקחתי דגני בעתו וגו׳, וכתיב: ואספת דגנך וגו׳! - לא קשיא: כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום. תנו רבנן: ואספת דגנך, - מה תלמוד לומר - לפי שנאמר: לא ימוש ספר התורה הזה מפיך, יכול דברים ככתבן? תלמוד לומר: ואספת דגנך - הנהג בהן מנהג דרך ארץ, דברי רבי ישמעאל; רבי שמעון בן יוחי אומר: אפשר אדם חורש בשעת חרישה, וזורע בשעת זריעה, וקוצר בשעת קצירה, ודש בשעת דישה, וזורה בשעת הרוח, תורה מה תהא עליה? אלא: בזמן שישראל עושין רצונו של מקום - מלאכתן נעשית על ידי אחרים, שנאמר: ועמדו זרים ורעו צאנכם וגו׳. ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום - מלאכתן נעשית על ידי עצמן, שנאמר: ואספת דגנך; ולא עוד, אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידן, שנאמר: ועבדת את אויבך וגו׳. אמר אביי: הרבה עשו כרבי ישמעאל - ועלתה בידן, כרבי שמעון בן יוחי - ולא עלתה בידן.״
[460] ירושלמי פאה פרק א׳ הלכה א׳
[461] משנה מסכת פאה פרק א׳ משנה א׳.
[462] אולי הכוונה: ״ כי לא ראיתם כל תמונה״ ספר דברים פרק ד׳ פסוק טו׳
[463] תהלים פרק צ׳ פסוק ג׳
[464] תהלים פרק צ׳ פסוק י׳
[465] תהלים פרק צ׳ פסוק יב׳
[466] רש״י תהלים פרק י׳ פסוק יב׳: ״למנות ימינו כן הודע - כאשר בתחלה הודע בעולם את מנין ימינו ארוכים וכיון שנאריך ימים נוכל לקנות לב ונביא בתוכם לבב חכמה, ונביא לשון הבאה, (וי״א למנות ימינו כן כמנין כ״ן שבעים שנה ונמות לפי שיעור ימינו שהן מעט כן תייסר אותנו וכן ויודע בהם אנשי סוכות) (שופטים ח) (סא״א)״
[467] מסכת אבות פרק ד׳ משנה ז׳: ״העולם הזה דומה לפרוזדור העולם הבא דומה לטרקלין, הכן את עצמך בפרוזדור כדי שתיכנס לטרקלין״
[468] ישעיהו פרק ו׳ פסוק י׳
[469] בראשית פרק א׳ פסוק ג׳
[470] בראשית פרק א׳ בתיאור שאר ימי הבריאה. וראה התייחסות מפורטת לנושא בסוד מדרש התולדות.
[471] מסכת אבות פרק ה׳ משנה א׳
[472] קהלת פרק א׳ פסוק ב׳.
[473] בראשית פרק א׳ פסוק א׳
[474] למשל, בתיאור ימי הבריאה
[475] וראה בהרחבה רבה בסוד מדרש התולדות
[476] משנה סנהדרין פרק י׳ משנה א׳
[477] אבן עזרא הקדמה לתורה: ״ובעבור הדרש דרך הפשט איננה סרה, כי שבעים פנים לתורה, רק בתורות ובמשפטים ובחקים, אם מצאנו שני טעמים לפסוקים, והטעם האחד כדברי המעתיקים, שהיו כולם צדיקים, נשען על אמתם בלי ספק בידים חזקים.״
[478] תלמוד בבלי סנהדרין דף צט׳ עמוד א׳: ״ אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח, אבל לעולם הבא - עין לא ראתה אלהים זולתך (אלהים) יעשה למחכה לו. ופליגא דשמואל. דאמר שמואל: אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד. ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל הנביאים לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה, אבל צדיקים גמורים - עין לא ראתה אלהים זולתך. ופליגא דרבי אבהו, דאמר רבי אבהו (אמר רב): מקום שבעלי תשובה עומדין שם - צדיקים אינן עומדין שם, שנאמר שלום שלום לרחוק ולקרוב, ברישא רחוק, והדר קרוב. מאי רחוק - רחוק דמעיקרא, ומאי קרוב - קרוב דמעיקרא ודהשתא. ורבי יוחנן אמר: לרחוק - שהוא רחוק מעבירה, קרוב - שהוא קרוב מעבירה ונתרחק ממנה. ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא למשיא בתו לתלמיד חכם, ולעושה פרקמטיא לתלמיד חכם, ולמהנה תלמיד חכם מנכסיו. אבל תלמידי חכמים עצמן - עין לא ראתה אלהים זולתך. מאי עין לא ראתה? אמר רבי יהושע בן לוי: זה יין המשומר בענביו ששת ימי בראשית. ריש לקיש אמר: זה עדן, לא ראתה עין מעולם. ואם תאמר: אדם היכן דר - בגן, ואם תאמר: גן הוא עדן - תלמוד לומר ונהר יצא מעדן להשקות את הגן.״
[479] מסכת בבא בתרא דף יב׳ עמוד א: וחכם עדיף מנביא וכן ספר תפארת ישראל למהר״ל מפראג, פרק נז׳ על העובדה שעולם הבא עקב היותו נבדל לגמרי, לא מוזכר בנביאים. אך במקביל, הנביאים כן נבאו למי שדבק בתלמידי חכמים, כגון המשיא ביתו לתמיד חכם וכו׳..
[480] בספר תפארת ישראל פרק נז׳ על כך שימות המשיח כן שייכים לנביאים.
[481] תרבות המאיה -
[482] בראשית, פרק א׳ פסוק כו׳
[483] בראשית פרק א׳ בפסוקים שונים
[484] מסכת אבות פרק ו׳ (קניין תורה) משנה יא׳: ״כל מה שברא הקב״ה בעולמו לא ברא אלא לכבודו, שנאמר: לכבודי בראתיו, יצרתיו אף עשיתיו״

[485] ישעיהו פרק מג׳ פסוק ז׳: כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו, יצרתיו אף עשיתיו״
[486] כנגד עולמות: בריאה, יצירה ועשייה
[487] מסכת אבות פרק ה׳ משנה א׳
[488] בראשית רבא פרק נא׳ סימן ג׳ בהקשר של הפיכת סדום ועמורה. וכן, חומת אנך על ספר תהלים פרק עד׳ פסוק יב׳: ״וכן הוא כביכול כי אין רע יורד מלמעלה אך הוא רע מצד המקבלים״
[489] ישעיהו פרק סו׳ פסוק כב׳: ״כִּי כַאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עֹמְדִים לְפָנַי נְאֻם־ה׳ כֵּן יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם וְשִׁמְכֶם׃״
[490] רמב״ם הלכות מלכים פרק יב׳ הלכות ד׳-ה׳: ״לא נתאוו החכמים והנביאים ימות המשיח, לא כדי שישלטו על כל העולם, ולא כדי שירדו בעכו״ם, ולא כדי שינשאו אותם העמים, ולא כדי לאכול ולשתות ולשמוח, אלא כדי שיהיו פנויין בתורה וחכמתה, ולא יהיה להם נוגש ומבטל, כדי שיזכו לחיי העולם הבא, כמו שביארנו בהלכות תשובה.״
הלכה ה׳: ״ובאותו הזמן לא יהיה שם לא רעב ולא מלחמה, ולא קנאה ותחרות, שהטובה תהיה מושפעת הרבה, וכל המעדנים מצויין כעפר, ולא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה׳ בלבד, ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם, שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה׳ כמים לים מכסים.״
[491] למשל, סוף מסכת נידה בבבלי, ברכות ועוד:
[492] למשל, מסכתות קטנות מסכת אבות דרבי נתן נוסחא ב׳ פרק י׳: ״אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס [ויהי מורא שמים עליכם] משל לאדם עושה רצון רבו ולבו גס ברצון רבו [אדם עושה רצון אביו] ולבו גס ברצון אביו לא דומה זה שהוא עושה מאהבה לזה שהוא עושה באימה ויראה זה שהוא עושה מאהבה נוחל חיי העולם הבא״
[493] משנה תורה הלכות תשובה פרק ט׳ הלכה ב׳: אבל ימות המשיח הוא העולם הזה, ועולם כמנהגו הולך, אלא שהמלכות (בית דוד) תחזור לישראל וכבר אמרו חכמים הראשונים: אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות בלבד״
[494] מסכת אבות פרק ב׳ משנה טז׳
[495] הדיבר השני - ״לא תעשה לך פסל וכל תמונה״
[496] עולם האידיאות לאפלטון
[497] דברים פרק ד׳ פסוק טו׳: ״ונשמרתם מאד לנפשותיכם כי לא ראיתם כל תמונה ביום דבר ה׳ אליכם בחורב מתוך האש״
[498] הגדרת מעגל (וויקיפדיה): מעגל הינו המקום הגאומטרי של כל הנקודות שמרחקן מהמרכז הוא קבוע ונקרא רדיוס. היחס בין היקף המעגל לקוטרו בכל המעגלים הוא קבוע ושווה ל - ð.
[499] למשל, לשם ייחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה...הריני מוכן ומזומן לומר...כמו שסידרו רבותינו זכרונם לברכה, לתקן שורשם במקום עליון... ויעלה לפניך כאילו כיוונתי בכל הכוונות הראויות לכוון...ויהי נעם ה׳ א-לוקינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו״
[500] ספר הסדרים לרש״י סימן לו׳: ״רבנן מאי דכתיב פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים. א״ת שומר אמונים, אלא שאומר אמן באמונה. אומר ש״צ בא״י מחיה המתים, והם עונין אמן. ועדיין לא ראו תחיית המתים, ומאמינין שהקב״ה מחייה המתים. ואומר ש״צ גואל ישראל, והם עונין אמן. ועדיין לא נגאלו. וא״ת [הרי] כבר נגאלו, וחזרו ונשתעבדו. ומאמינין בהקב״ה שעתיד לגאלם ועונין אמן. ואומר הש״צ [בונה] ירושלים, והם עונין אמן. ועדיין היא בחורבנה, ומאמינין בהקב״ה שעתיד לבנותה. הוי אומר אמונים נוצר ה׳. כלומר אם עונין אמן, נוצר ה׳.״
גם לענין שבועה כמו על הר עיבל והר גריזים ועוד.. ירושלמי סוטה ב, ה וגם בבלי ברכות דף נא.
[501] וראה מעשה בחכם ותם למוהר״ן כדוגמה. ובעוד מקומות רבים.
[502] מסכת אבות פרק א׳ משנה: ״הלל אומר: הווה מתלמידיו של אהרון. אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה״
[503] ליקוטי מוהר״ן חלק א׳ תורה סג׳: ״...אבל כל מה שמתקרב יותר לה׳ יתברך, צריך להתרחק יותר, היינו כל מה שמתקרב יותר צריך לידע שהוא רחוק מאד מה׳ יתברך, כי אם יחשוב וידמה בדעתו שכבר נתקרב לה׳ יתברך ויודע יתברך היה יודע שהוא רחוק מאד ממנו, כי כל מה שמתקרב יותר לה׳ יתברךויודע יותר, הוא יודע שהוא רחוק מאד ואינו יודע כלל. וזה דבר שאי אפשר לפה לדבר להסביר זאת, כי גדולת הבורא אין שיעור. וזה בחינה: ״שלום לרחוק ולקרוב (ישעיהו נז׳)״
[504] תלמוד בבלי סוכה דף מה׳ עמוד ב׳: אמר חזקיה אמר רבי יהודה משום רשב״י: ראיתי בני עליה והן מועטין.
[505] מסכת אבות פרק ו׳ פרק קניין תורה
[506] הקדמת ספר דרך החיים למהר״ל מפראג: ״כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר (משלי ו׳). האדם אשר ברא הש״י על האדמה סוכתו ענן וערפל, עד שהוא יושב בחושך ולא אור הוא הגוף העכור והחושך אשר מכסה עליו, עד כי נלאה למצוא הפתח הפונה קדמה שיהיה דרכו נוכח ה׳... לכך המאור אשר הוא להגיה חושך האדם אשר יושב בו הוא התורה והמצוה, וזהו דכתיב כי נר מצוה ותורה אור, ר״ל כי הם בלבד המאירים לאדם בחשך עד שהלילה כיום יאיר. ופירוש נר מצוה ותורה אור, ר״ל כי המצוה דומה לנר אשר האור שלו אינו אור גמור בלא גוף, רק האור נתלה בגוף הוא הפתילה והשמן וכלי המקבלים האור הזה, ואינו אור מופשט מן הגוף שיהיה אור בהיר רק עומד ונתלה בדבר שהוא גוף ובשביל כך אינו אור בהיר, וכך המצוה היא המעשה אשר יעשה האדם על ידי כלי הגוף, ובמעשה אשר יעשה האדם בעל גוף דבק בו האור האלהי מה שמעשה הזה מעשה שכלי אלהי מצות בוראו ורצונו של הש״י לכך המצוה נקראת נר. אבל התורה נקראת אור כי האור אינו תולה בדבר אבל הוא מופשט מן הגוף לגמרי, ולפיכך התורה דומה לאור בהיר.
[507] למשל, הבחנה בהקשר למצוות לולב – נטילה ונענוע. רמב״ם הלכות שופר וסוכה ולולב פרק ז הלכה ט: ״משיגביה ארבעה מינין אלו בין שהגביהן כאחת בין בזה אחר זה בין בימין בין בשמאל יצא, והוא שיגביהן דרך גדילתן אבל שלא דרך גדילתן לא יצא, ומצוה כהלכתה שיגביה אגודה של שלשה מינין בימין ואתרוג בשמאל ויוליך ויביא ויעלה ויוריד וינענע הלולב שלשה פעמים בכל רוח ורוח.״
[508] ישעיה פרק כט יג-יד
[509] ברכות השחר בתפילת שחרית

[510] ראה בליקוטי תורה לאדמו"ר הזקן פרשת שלח לך: "ומכל זה יובן עניין חטא המרגלים, כי הנה עם היות אשר התורה נקראת מדבר, כמו שכתוב במדרש רבא פרשת חוקת, פרק יט', וממדבר מתנה...אך כתיב בה "הכל לעשות בארץ" ארץ היינו בחינת מצוות מעשיות. ועל דבר זה לא רצו המרגלים להיכנס לארץ, רק להיות במדבר "ומדברך נאווה"...וכמו כן היו סבורים המרגלים שיקיימו את המצוות ברוחניות, דהיינו בבחינת עולם המחשבה ועל כן לא רצו להיכנס לארץ ישראל. אך באמת, היו מוטעים שהעיקר הוא לעשותם בארץ דווקא כאמרז"ל)סוטה יד, א): כמה תפילות התפלל משה ליכנס לארץ ישראל. וכי לאכול מפירותיה היה צריך? אלא לקיים את המצוות התלויות בה."

[511] תלמוד בבלי מסכת שבת דף ל' עמוד א': "והיינו דאמר רבי יוחנן, מאי דכתיב במתים חפשי - כיון שמת אדם נעשה חפשי מן התורה ומן המצות"

[512] במדבר רבה (וילנא) פרשת חקת פרשה יט' סימן ג': "דרדע זה דור המדבר שהיה בהן דעה"

[513] תלמוד בבלי סנהדרין דף צ' עמוד א'

[514]

[515] ישעיהו פרק ס' פסוק כא'

[516] בראשית פרק טו' פסוק ח'

[517] רש"י בראשית פרק א' פסוק א': " בראשית - אמר רבי יצחק לא היה צריך להתחילא [את] התורה אלא (שמות יב ב) מהחודש הזה לכם, שהיא מצוה ראשונה שנצטווב [בה] ישראל, ומה טעם פתחג בבראשית, משום (תהלים קיא ו) כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים, שאם יאמרו אומות העולם לישראל לסטים אתם,ד שכבשתם ארצות שבעה גוים, הם אומרים להם כל הארץ של הקדוש ברוך הוא היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו"

[518] מזמור לכה דודי לר' שלמה אלקבץ

[519] ארץ לעומת הארץ – להרחבה ניתן לעיין באנציקלופדיה תלמודית

[520] פירוש הגר"א על שיר השירים פרק א' פסוק ג', ד"ה "על כן עלמות אהבוך": "עלמות הם האומות...הרוח הוא מן השמיים והנפש הוא מן הארץ כמו שכתוב: תוצא הארץ נפש חיה. ושמיים הוא כולל כל הבריות...בין ישראל ובין האומות...וישראל לבדן נוטלים גם ביחוד מן הארץ. ולכן האומות מונין לחמה וישראל ללבנה וגו'."

[521] הגדה של פסח, פיוט "אחד מי יודע"

[522] צים – חברת אוניות ישראלית, שנוסדה בשנת 1945. בשנות ה- 80, הזמן שבו ניתן השיעור, הייתה על סף סגירה.

[523] בראשית פרק יא' פסוקים כו'-כח': ויחי תרח שבעתם שנה ויולד את אברם את נחור ואת הרן והרן הוליד את לוט. וימת הרן על פני תרח אביו בארץ מולדתו באור כשדים"

[524] בראשית פרק טו' פסוק ה'

[525] בראשית פרק יד' פסוק יג': ויבוא הפליט ויגד לאברהם העברי". רש"י במקום מביא מדברי המדרש בבראשית רבא מג', ו': "שבא מעבר הנהר". ועוד דרשו בבראשית רבא מב' ח': "כל העולם כולו מעבר אחד והוא מעבר אחד".

[526] בראשית פרק מ' פסוק טו', דברי יוסף בבור לשר המשקים: "כי גנב גנבתי מארץ העברים"

[527] בראשית פרק מא' פסוק יב', דברי שר המשקים לפרעה בהציגו את יוסף: "ושם אתנו נער עברי, עבד לשר הטבחים".

[528] בראשית פרק יב' פסוק א', פירוש רש"י ד"ה לך לך: "להנאתך ולטובתך, ושם אעשך לגוי גדול"

[529] בראשית פרק מט' פסוק לג'

[530] בראשית פרק נ' פסוק כה': "וישבע יוסף את בני ישראל לאמר פקד יפקוד א-לוקים אתכם והעליתם את עצמותי מזה"

[531] בראשית פרק מז' פסוקים ל-לא': "ויקרבו ימי ישראל למות ויקרא לבנו יוסף ויאמר לו...אל תקברני במצרים... ויאמר (יוסף): אנוכי אעשה כדברך"

[532] ראה בהרחבה במאמר המספד בירושלים לראי"ה במאמרי הראיה וכן בספר "מספד למשיח?" על שיעוריו של מניטו זצ"ל בנושא.

[533] דברים פרק ל' פסוקים א'-ו': "וְהָיָה֙ כִּֽי־יָבֹ֣אוּ עָלֶ֔יךָ כָּל־הַדְּבָרִ֖ים הָאֵ֑לֶּה הַבְּרָכָ֤ה וְהַקְּלָלָה֙ אֲשֶׁ֣ר נָתַ֔תִּי לְפָנֶ֖יךָ וַהֲשֵׁבֹתָ֣ אֶל־לְבָבְךָ֗ בְּכָל־הַגּוֹיִם֙ אֲשֶׁ֣ר הִדִּיחֲךָ֣ יְקֹוָ֔ק אֱלֹהֶ֖יךָ שָׁמָּ֑ה
(ב) וְשַׁבְתָּ֣ עַד־יְקֹוָ֔ק אֱלֹהֶ֖יךָ וְשָׁמַעְתָּ֣ בְקֹל֔וֹ כְּכֹ֥ל אֲשֶׁר־אָנֹכִ֖י מְצַוְּךָ֣ הַיּ֑וֹם אַתָּ֣ה וּבָנֶ֗יךָ בְּכָל־לְבָבְךָ֙ וּבְכָל־נַפְשֶׁ֔ךָ
(ג) וְשָׁ֙ב יְקֹוָ֔ק אֱלֹהֶ֖יךָ אֶת־שְׁבוּתְךָ֑ וְרִחֲמֶ֗ךָ וְשָׁ֙ב וְקִבֶּצְךָ֔ מִכָּל־הָעַמִּ֕ים אֲשֶׁ֥ר הֲפִיצְךָ֖ יְקֹוָ֥ק אֱלֹהֶ֖יךָ שָׁמָּ֑ה
(ד) אִם־יִהְיֶ֤ה נִדַּחֲךָ֙ בִּקְצֵ֣ה הַשָּׁמַ֔יִם מִשָּׁ֕ם יְקַבֶּצְךָ֖ יְקֹוָ֣ק אֱלֹהֶ֑יךָ וּמִשָּׁ֖ם יִקָּחֶֽךָ
(ה) וֶהֱבִיאֲךָ֞ יְקֹוָ֤ק אֱלֹהֶ֙יךָ֙ אֶל־הָאָ֔רֶץ אֲשֶׁר־יָרְשׁ֖וּ אֲבֹתֶ֑יךָ וִירִשְׁתָּ֣הּ וְהֵיטִבְךָ֔ וְהִרְבְּךָ֖ מֵאֲבֹתֶֽיךָ
(ו) וּמָ֤ל יְקֹוָ֙ק אֱלֹהֶ֙יךָ֙ אֶת־לְבָבְךָ֔ וְאֶת־לְבַ֖ב זַרְעֶ֑ךָ לְאַהֲבָ֞ה אֶת־יְקֹוָ֤ק אֱלֹהֶ֙יךָ֙ בְּכָל־לְבָבְךָ֔ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ֖ לְמַ֥עַן חַיֶּֽיךָ׃"

[534] רמב"ם הלכות מלכים פרק יא' הלכה א': "המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה, ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל, וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם, מקריבין קרבנות, ועושין שמטין ויובלות ככל מצותה האמורה בתורה, וכל מי שאינו מאמין בו, או מי שאינו מחכה לביאתו, לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר, אלא בתורה ובמשה רבינו, שהרי התורה העידה עליו שנאמר ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך וגו' אם יהיה נדחך בקצה השמים וגו' והביאך ה', ואלו הדברים המפורשים בתורה הם כוללים כל הדברים שנאמרו על ידי כל הנביאים, אף בפרשת בלעם נאמר ושם נבא בשני המשיחים, במשיח הראשון שהוא דוד שהושיע את ישראל מיד צריהם, ובמשיח האחרון שעומד מבניו שמושיע את ישראל מיד בני עשו, ושם הוא אומר אראנו ולא עתה זה דוד, אשורנו ולא קרוב זה מלך המשיח, דרך כוכב מיעקב זה דוד, וקם שבט מישראל זה מלך המשיח, ומחץ פאתי מואב זה דוד, וכן הוא אומר ויך את מואב וימדדם בחבל, וקרקר כל בני שת זה המלך המשיח שנאמר בו ומשלו מים עד ים, והיה אדום ירשה זה דוד, שנאמר ותהי אדום לדוד לעבדים וגו', והיה ירשה וגו' זה המלך המשיח שנאמר ועלו מושיעים בהר ציון וגו'"

[535] דברים פרק לג' פסוק ה'. והכוונה למשה רבינו שהיה המלך הראשון למרות שלא היה משבט יהודה, כיוון היה מחוץ לארץ ישראל. וכן ברש"י על פרשת קרח, שמשה נטל מלכות ואהרון כהן גדול.

[536] בראשית פרק כח' פסוק יז': "...אין זה כי אם בית אלוקים וזה שער השמיים"

[537] בראשית פרק כד

וַיֹּ֣אמֶר אֵלָ֔יו אַבְרָהָ֖ם הִשָּׁמֶ֣ר לְךָ֑ פֶּן־תָּשִׁ֥יב אֶת־בְּנִ֖י שָׁמָּֽה׃

(ז) יְקֹוָק| אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לְקָחַנִי מִבֵּית אָבִי וּמֵאֶרֶץ מוֹלַדְתִּי וַאֲשֶׁר דִּבֶּר־לִי וַאֲשֶׁר נִשְׁבַּע־לִי לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת הוּא יִשְׁלַח מַלְאָכוֹ לְפָנֶיךָ וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי מִשָּׁם׃

[538] בראשית פרק כד

וְאַשְׁבִּיעֲךָ בַּיקֹוָק| אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וֵאלֹהֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־תִקַּח אִשָּׁה לִבְנִי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר אָנֹכִי יוֹשֵׁב בְּקִרְבּוֹ׃

(ד) כִּי אֶל־אַרְצִי וְאֶל־מוֹלַדְתִּי תֵּלֵךְ וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי לְיִצְחָק׃

[539] רמב"ן בראשית פרק כד׳: "אלהי השמים ואלהי הארץ - הקדוש ברוך הוא יקרא אלהי ארץ ישראל, כדכתיב (מ"ב יז כו) לא ידעו את משפט אלהי הארץ, וכתוב (דהי"ב לב יט) וידברו אל אלהי ירושלים כעל אלהי עמי הארץ. ויש בזה סוד עוד אכתבנו בעזרת השם (עיין ויקרא יח כה). אבל בפסוק (ז) לקחני מבית אבי לא נאמר בו אלהי הארץ כי היה בחרן או באור כשדים. וכן אמרו (כתובות קי ב) הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה, שנאמר (ש"א כו יט) כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה׳ לאמר לך עבוד אלהים אחרים׃

[540] משנה מסכת פאה פרק א׳ משנה א׳׃ "אלו דברים שאין להם שיעור׃ הפאה והביכורים והראיון...אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא׃ כיבוד אב ואם, וגמילות חסדים והבאת שלום בין אדם לחברו ותלמוד תורה כנגד כולם."

[541] תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לט׳ עמוד ב׳׃ "רבא אמר׃ הא מני? רבי יעקב היא, דאמר׃ שכר מצוה בהאי עלמא ליכא; דתניא, רבי יעקב אומר׃ אין לך כל מצוה ומצוה שכתובה בתורה שמתן שכרה בצדה, שאין תחיית המתים תלויה בה; בכיבוד אב ואם כתיב׃ למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך, בשילוח הקן כתיב׃ למען ייטב לך והארכת ימים, הרי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות, ועלה לבירה ושלח את האם ונטל את הבנים, ובחזירתו נפל ומת, היכן טובת ימיו של זה? והיכן אריכות ימיו של זה? אלא, למען ייטב לך - לעולם שכולו טוב ולמען יאריכון ימיך - לעולם שכולו ארוך.

וכן, תפארת ישראל למהר"ל מפראג פרק ס׳׃ "בזה הפרק נבאר לך גם כן כי דעת חכמים הוא הפך אשר אמרו כי בתורה נכתב השכר הגופני, ולא השכר הרוחני. ודעת חכמים שאין בתורה שום שכר גופני. בפרק קמא דקידושין (לט ב) אמר שם דאליבא דרבי יעקב שכר מצוה בהאי עלמא ליכא. והטעם הוא כמו שפירשנו כי אין המצות דברים טבעיים, כאשר העולם הזה עולם הטבע, רק המצות הם אלקיים, ולכך שכר המצות בהאי עלמא ליכא. ואף על גב דכתיב (ויקרא כו, ג) "אם בחוקתי תלכו וגו'", פירושו שאם יעשו רצון השם יתברך, שברא העולם בטבע, גם כן יתן להם הטוב, אבל אין זה שכר מצות כלל. אם כן מוכח מזה שהדבר הוא הפך ממה שחשבו, דאין שכר מצות בהאי עלמא כלל.

[542] תלמוד בבלי מסכת שבת דף לא׳ עמוד ב׳׃ "יראת שמים, דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות ומפתחות החיצונות לא מסרו לו. בהי עייל? מכריז רבי ינאי׃ חבל על דלית ליה דרתא, ותרעא לדרתא עביד. אמר רב יהודה׃ לא ברא הקדוש ברוך הוא את עולמו אלא כדי שייראו מלפניו, שנאמר והאלהים עשה שיראו מלפניו. רבי סימון ורבי אלעזר הוו יתבי, חליף ואזיל רבי יעקב בר אחא. אמר ליה חד לחבריה׃ ניקו מקמיה, דגבר דחיל חטאין הוא, אמר לו אידך׃ ניקו מקמיה; דגבר בר אוריין הוא. אמר ליה׃ אמינא לך אנא דגבר דחיל חטאין הוא - ואמרת לי את בר אוריין הוא? תסתיים דרבי אלעזר הוא דאמר דגבר דחיל חטאין הוא, דאמר רבי יוחנן משום רבי אלעזר׃ אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא יראת שמים בלבד, שנאמר ועתה ישראל מה ה׳ אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה וגו' וכתיב ויאמר לאדם הן יראת ה׳ היא חכמה וגו', שכן בלשון יוני קורין לאחת הן, - תסתיים."

[543] איוב פרק כח׳ פסוק כח׳׃ "וַיֹּאמֶר| לָאָדָם הֵן יִרְאַת אֲדֹנָי הִיא חָכְמָה וְסוּר מֵרָע בִּינָה׃

[544] חבקוק פרק ב׳ פסוק ד׳

[545] מכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דויהי פרשה ו׳׃ "וכתיב וצדיק באמונתו יחיה (חבקוק ב ד) וכתיב חדשים לבקרים רבה אמונתך (איכה ג כג). וכן אתה מוצא שאין הנליות /הגלויות/ מתכנסות אלא בשכר אמנה שנ׳ אתי מלבנון כלה אתי מלבנון תבואי תשורי מראש וגו' (שה"ש =שיר השירים= ד ח) וכתיב וארשתיך לי לעולם וארשתיך לי באמונה (הושע ב כב). הא גדולה אמנה לפני הקדוש ברוך הוא שבשכר אמונה שרתה עליהם רוח הקדש ואמרו שירה שנ׳ ויאמינו בה׳ ובמשה עבדו אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה׳ וכן הוא אומר ויאמינו בדבריו ישירו תהלתו (תהלים קו יב)"

[546] איכה רבה פרשה ב׳׃ "מלכה ושריה בגוים אין תורה. אם יאמר לך אדם יש חכמה בגוים תאמין, הה"ד "והאבדתי חכמים מאדום ותבונה מהר עשו" (עובדיה א ח), יש תורה בגוים אל תאמין, דכתיב׃ "מלכה ושריה בגוים אין תורה".

[547] ספרי דברים פרשת וזאת הברכה פיסקא שנז׳׃ "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה. בישראל לא קם אבל באומות העולם קם, ואיזה זה? זה בלעם בן בעור .אלא הפרש יש בין נבואתו של משה לנבואתו של בלעם׃

משה לא היה יודע מי מדבר עמו, ובלעם היה יודע מי מדבר עמו, שנאמר׃ "נאם שומע אמרי אל".

משה לא היה יודע מתי מדבר עמו עד שנדבר עמו ובלעם היה יודע מתי מדבר עמו, שנאמר׃ "ויודע דעת עליון".

משה לא היה מדבר עמו אלא כשהוא עומד שנאמר׃ "ואתה פה עמוד עמדי" ובלעם היה מדבר עמו כשהוא נופל שנאמר׃ "מחזה שדי יחזה נופל וגלוי עינים". משל למה הדבר דומה לטבחו של מלך ויודע כמה הוצאות יוצאות למלך על שולחנו.

[548] במדבר פרק כד׳ פסוק ד׳׃ "מחזה שד-י יחזה, נופל וגלוי עיניים"

[549] ראה מקור קודם

[550] רש"י במדבר פרק כד׳ פסוק ד׳, ד"ה נופל וגלוי עינים - פשוטו כתרגומו, שאין נראה עליו אלא בלילה כשהוא שוכב. ומדרשו כשהיה נגלה עליו לא היה בו כח לעמוד על רגליו ונופל על פניו, לפי שהיה ערל ומאוס להיות נגלה עליו בקומה זקופה לפניו׃

[551] שמונה פרקים לרמב"ם פרק ז׳׃ "ואל תרחיק היות חסרון קצת המידות ממעט במדרגת הנבואה, לפי שמצאנו מקצת פחיתויות המידות ימנעו הנבואה לגמרי. ככעס, אמרו׃ "כל הכועס, אם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו", והביאו ראיה מאלישע, אשר נסתלקה ממנו הנבואה כאשר כעס, עד שהסיר כעסו, והוא אומרו׃ מלכים ב׳ ג, "ועתה קחו לי מנגן" וכו'. וכדאגה והיגון, לפי שיעקב אבינו, כל ימי אבלו על יוסף - נסתלקה ממנו רוח הקודש, עד שבושר בחייו, אמר׃ בראשית מה, כז "ותחי רוח יעקב אביהם", ואמר התרגום, המפרש העניינים המקובלים ממשה רבנו׃ "ושרת רוח נבואה על יעקב אבוהון". ולשון החכמים׃ "אין הנבואה שורה לא מתוך עצלות ולא מתוך עצבות, אלא מתוך דבר שמחה".

וכן, בתלמוד בבלי מסכת שבת דף ל׳ עמוד ב׳׃ "ללמדך שאין שכינה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך שיחה ולא מתוך דברים בטלים, אלא מתוך דבר שמחה של מצוה"

[552] דברים, פרק י׳ פסוק יב׳

[553] תלמוד בבלי ברכות דף לג׳ עמוד ב׳ : ״ ואמר רבי חנינא : הכל בידי שמים - חוץ מיראת שמים, שנאמר : ועתה ישראל מה ה׳ אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה. אטו יראת שמים מילתא זוטרתא היא? והאמר רבי חנינא משום רבי שמעון בן יוחי : אין לו להקדוש ברוך הוא בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים, שנאמר : יראת ה׳ היא אוצרו! - אין, לגבי משה מילתא זוטרתא היא. דאמר רבי חנינא : משל, לאדם שמבקשים ממנו כלי גדול ויש לו - דומה עליו ככלי קטן - קטן ואין לו - דומה עליו ככלי גדול.״

[554] בראשית פרק א׳ פסוק ב׳. וכן ניתן לעיין בספרי ״סוד תורת התולדות״ בעריכת חיים רוטנברג, להרחבה בנושא זה.

[555] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ה׳ עמוד א׳ : ״אמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש : לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע, שנאמר רגזו ואל תחטאו. אם נצחו - מוטב, ואם לאו - יעסוק בתורה, שנאמר : אמרו בלבבכם ; אם נצחו - מוטב, ואם לאו - יקרא קריאת שמע, שנאמר : על משכבכם ; אם נצחו - מוטב, ואם לאו - יזכור לו יום המיתה, שנאמר : ודמו סלה.״

[556] תלמוד בבלי ברכות דף יז׳ עמוד א׳ : ״עולמך תראה בחייך״

[557] תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף י׳ עמוד ב׳ :

[558] ויקרא פרק יח׳ פסוק ה׳ : ״ושמרתם את חוקותי ואת משפטיי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם״.

[559] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יח עמוד א׳, ב׳ : ״החיים יודעים שימותו - אלו צדיקים שבמיתתן נקראו חיים, ... והמתים אינם יודעים מאומה - אלו רשעים שבחייהן קרויין מתים. וכן למשל, במסכת כתובות דף קג׳ עמוד א׳, סיפור על מה שביקש רבי לפני מותו.

[560] תלמוד בבלי מסכת סוטה דף מט׳ עמוד ב׳ : ״משמת רבן יוחנן - בטלה החכמה. ת״ר : משמת רבי אליעזר - נגנז ס״ת. משמת רבי יהושע - בטלה עצה ומחשבה. משמת ר״ע - בטלו זרועי תורה, ונסתתמו מעיינות החכמה. משמת רבי אלעזר בן עזריה - בטלו עטרות חכמה, שעטרת חכמים עשרם. משמת רבי חנינא בן דוסא - בטלו אנשי מעשה. משמת אבא יוסי בן קטונתא - בטלו חסידים, ולמה נקרא שמו אבא יוסי בן קטונתא? שהיה מקטני חסידים. משמת בן עזאי - בטלו השקדנין. משמת בן זומא - בטלו הדרשנין. משמת רשב״ג - עלה גובאי ורבו צרות. משמת רבי - הוכפלו צרות. משמת רבי - בטלה ענוה ויראת חטא. אמר ליה רב יוסף לתנא : לא תיתני ענוה, דאיכא אנא. אמר ליה רב נחמן לתנא : לא תיתני יראת חטא, דאיכא אנא.

[561] תלמוד בבלי קידושין דף ל׳ עמוד ב׳

[562] ברכת אהבת עולם בשחרית.

[563] תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף קה׳ עמוד ב׳ : ״אמר רב יהודה אמר רב : לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוה, אפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה - בא לשמה. שבשכר ארבעים ושתים קרבנות שהקריב בלק זכה ויצאה ממנו רות.״

[564] לא ברור לי למה הכוונה.

[565] שמות פרק יג׳ פסוק יז׳

[566] תלמוד בבלי מסכת שבת דף לא׳ עמוד א׳ : ״אמר ריש לקיש : מאי דכתיב והיה אמונת עתיך חסן ישועות חכמת ודעת (ישעיהו פרק לג׳ פסוק ו׳) : ,והיה אמונת עתיך חוסן ישועות חכמת ודעת, יראת ה׳ היא אוצרו״) וגו׳ - אמונת - זה סדר זרעים, עתיך - זה סדר מועד, חסן - זה סדר נשים, ישועות - זה סדר נזיקין, חכמת - זה סדר קדשים, ודעת - זה סדר טהרות. ואפילו הכי יראת ה׳ היא אוצרו. אמר רבא : בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו : נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה, עסקת בפריה ורביה, צפית לישועה, פלפלת בחכמה, הבנת דבר מתוך דבר? ואפילו הכי : אי יראת ה׳ היא אוצרו - אין, אי לא - לא. משל לאדם שאמר לשלוחו : העלה לי כור חיטין לעלייה. הלך והעלה לו. אמר לו : עירבת לי בהן קב חומטון (מלח למניעת תולעים)? אמר לו : לאו. אמר לו : מוטב אם לא העליתה.

[567] תלמוד בבלי מסכת יומא דף לה׳ עמוד ב׳ : ״תנו רבנן : עני ועשיר ורשע באין לדין, לעני אומרים לו : מפני מה לא עסקת בתורה? אם אומר : עני הייתי וטרוד במזונותי אומרים לו : כלום עני היית יותר מהלל? אמרו עליו על הלל הזקן שבכל יום ויום היה עושה ומשתכר בטרפעיק, חציו היה נותן לשומר בית המדרש, וחציו לפרנסתו ולפרנסת אנשי ביתו. פעם אחת לא מצא להשתכר, ולא הניחו שומר בית המדרש להכנס. עלה ונתלה וישב על פי ארובה כדי שישמע דברי אלהים חיים מפי שמעיה ואבטליון. אמרו : אותו היום ערב שבת היה, ותקופת טבת היתה, וירד עליו שלג מן השמים. כשעלה עמוד השחר אמר לו שמעיה לאבטליון : אבטליון אחי! בכל יום הבית מאיר, והיום אפל, שמא יום המעונן הוא? הציצו עיניהן וראו דמות אדם בארובה, עלו ומצאו עליו רום שלש אמות שלג. פרקוהו, והרחיצוהו, וסיכוהו, והושיבוהו כנגד המדורה. אמרו : ראוי זה לחלל עליו את השבת. עשיר אומרים לו : מפני מה לא עסקת בתורה? אם אומר עשיר הייתי וטרוד הייתי בנכסי אומרים לו כלום עשיר היית יותר מרבי אלעזר? אמרו עליו על רבי אלעזר בן חרסום שהניח לו אביו אלף עיירות ביבשה, וכנגדן אלף ספינות בים, ובכל יום ויום נוטל נאד של קמח על כתיפו ומהלך מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה. פעם אחת מצאוהו עבדיו ועשו בו אנגריא. אמר להן : בבקשה מכם, הניחוני ואלך ללמוד תורה! אמרו לו : חיי רבי אלעזר בן חרסום שאין מניחין אותך! ומימיו לא הלך וראה אותן, אלא יושב ועוסק בתורה כל היום וכל הלילה. רשע אומרים לו : מפני מה לא עסקת בתורה? אם אמר : נאה הייתי וטרוד ביצרי הייתי. אומרים לו : כלום נאה היית מיוסף? אמרו עליו על יוסף הצדיק : בכל יום ויום היתה אשת פוטיפר משדלתו בדברים, בגדים שלבשה לו שחרית לא לבשה לו ערבית, בגדים שלבשה לו ערבית לא לבשה לו שחרית. אמרה לו : השמע לי! אמר לה : לאו. אמרה לו : הריני חובשתך בבית האסורין. - אמר לה : ה׳ מתיר אסורים - הריני כופפת קומתך - ה׳ זקף כפופים, - הריני מסמא את עיניך - ה׳ פקח עורים. נתנה לו אלף ככרי כסף לשמוע אליה לשכב אצלה להיות עמה ולא רצה לשמוע אליה. לשכב אצלה - בעולם הזה, להיות עמה - לעולם הבא. נמצא, הלל מחייב את העניים, רבי אלעזר בן חרסום מחייב את העשירים, יוסף מחייב את הרשעים.

[568] משנה מסכת אבות פרק א׳ משנה ד׳ : ״יוסי בן יועזר איש צרדה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים קבלו מהם יוסי בן יועזר אומר יהי ביתך בית ועד לחכמים והוי מתאבק בעפר רגליהם והוי שותה בצמא את דבריהם״

[569] שיר השירים פרק א׳ פסוק ג׳

[570] משנה סנהדרין פרק י׳ משנה א׳.

[571] משנה מסכת אבות פרק ד׳ משנה ה׳ : ״רבי ישמעאל בנו אומר הלומד על מנת ללמד מספיקין בידו ללמוד וללמד והלומד על מנת לעשות מספיקין בידו ללמוד ולעשות ולעשות.״

[572] ישעיהו פרק כט׳ פסוק יג׳ : ״יען כי ניגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני וליבו ריחק ממני. ותהיה יראתו אותי מצוות אנשים מלומדה״.

[573] למשל, תלמוד בבלי פסחים דף קיד׳ עמוד ב׳

[574] הרב קוק זצ״ל.

[575] שמות פרק יט׳ פסוק ג׳.

[576] במדבר פרק ו׳ פסוק כג׳.

[577] בראשית פרק כב׳ פסוק ה׳.

[578] משנה מסכת אבות פרק ד׳ משנה כב׳: ״הוא היה אומר הילודים למות והמתים להחיות והחיים לידון לידע להודיע ולהודע שהוא אל הוא היוצר הוא הבורא הוא המבין הוא הדיין הוא עד הוא בעל דין והוא עתיד לדון ברוך הוא שאין לפניו לא עולה ולא שכחה ולא משוא פנים ולא מקח שוחד שהכל שלו ודע שהכל לפי החשבון ואל יבטיחך יצרך שהשאול בית מנוס לך שעל כרחך אתה נוצר ועל כרחך אתה נולד ועל כרחך אתה חי ועל כרחך אתה מת ועל כרחך אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא״

[579] משנה מסכת אבות פרק א׳ משנה א׳

[580] משנה מסכת אבות פרק ו׳ משנה ג׳: ״הלומד מחבירו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או דבור אחד אפילו אות אחת צריך לנהוג בו כבוד שכן מצינו בדוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד וקראו רבו אלופו ומיודעו שנאמר ותהלים נ״ה י״ד ואתה אנוש כערכי אלופי ומיודעי והלא דברים קל וחומר ומה דוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד קראו רבו אלופו ומיודעו הלומד מחבירו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או דבור אחד אפילו אות אחת על אחת כמה וכמה שצריך לנהוג בו כבוד ואין כבוד אלא תורה שנאמר משלי ג׳ ל״ה כבוד חכמים ינחלו שם משלי כ״ח ותמימים ינחלו טוב ואין טוב אלא תורה שנאמר משלי ד׳ ב׳ כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו:

[581] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לג׳ עמוד א׳: ״אמר רב אמי: גדולה דעה שנתנה בתחלת ברכה של חול. ואמר רב אמי: גדולה דעה שנתנה בין שתי אותיות, שנאמר: כי אל דעות ה׳. וכל מי שאין בו דעה אסור לרחם עליו, שנאמר: כי לא עם בינות הוא על כן לא ירחמנו עושהו. אמר רבי אלעזר: גדול מקדש שנתן בין שתי אותיות, שנאמר: פעלת ה׳ מקדש ה׳. ואמר רבי אלעזר: כל אדם שיש בו דעה - כאילו נבנה בית המקדש בימיו; דעה נתנה בין שתי אותיות, מקדש נתן בין שתי אותיות.״

[582] בראשית פרק א׳ פסוק כו׳

[583] פיוט בר יוחאי לרבי שמעון לביא: ״בר יוחאי, ולשדה תפוחים עלית ללקוט בו מרקחים. סוד תורה כציצים ופרחים, נעשה אדם נאמר בעבורך״

[584] בראשית רבה (וילנא) פרשת בראשית פרשה ח׳ סימן ב׳: ״אמר רבי חמא בר חנינא משל למדינה שהיתה מסתפקת מן החמרין והיו שואלין אלו לאלו מה שברון נעשה במדינה היום, של ששי היו שואלין של חמישי, ושל חמישי של רביעי, ושל רביעי של ג׳, ושל שלישי של שני, ושל שני של ראשון, ושל ראשון למי היה לו לשאול לא לבני המדינה שהיו עסוקין בדימוסה של מדינה, אף כאן כל מעשה של כל יום ויום היו שואלין אלו לאלו מה בריות ברא הקדוש ברוך הוא בכם, היום של ששי שואל של חמישי וכו׳ עד לראשון למי היו שואלין לא לתורה שקדמה לברייתו של עולם, דאמר ר״ש בן לקיש שני אלפים שנה קדמה התורה לברייתו של עולם, הה״ד (משלי ח) ואהיה אצלו אמון וגו׳ ויומו של הקדוש ברוך הוא אלף שנים, דכתיב כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול הוי הזאת ידעת מני עד וגו׳, התורה יודעת מה קודם לברייתו של עולם אבל אתה אין לך עסק לדרוש, אלא (איוב כ) מני שים אדם עלי ארץ, ר״א בשם בן סירא אמר בגדול ממך אל תדרוש, בחזק ממך בל תחקור, במופלא ממך בל תדע, במכוסה ממך אל תשאל, במה שהורשית התבונן ואין לך עסק בנסתרות.״

[585] בראשית פרק ג׳ פסוק כב׳: ״וַיֹּאמֶר֙ יְקֹוָ֣ק אֱלֹהִ֔ים הֵ֚ן הָאָדָ֔ם הָיָ֥ה כְאַחַ֖ד מִמֶּ֑נּוּ לָדַ֣עַת טֹ֔וב וָרָ֑ע וְעַתָּ֗ה פֶּן־יִשְׁלַ֤ח יָדֹו֙ וְלָקַ֣ח גַּם֮ מֵעֵץ֒ הַחַיִּים֒ וְאָכַ֣ל וָחַ֔י לְעֹלָ֑ם׃״

[586] קהלת, פרק ז׳ פסוק כ׳

[587] תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף טז׳ עמוד ב׳: ״אמר רבי כרוספדאי אמר רבי יוחנן: שלשה ספרים נפתחין בראש השנה, אחד של רשעים גמורין, ואחד של צדיקים גמורין, ואחד של בינוניים. צדיקים גמורין - נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים, רשעים גמורין - נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה, בינוניים - תלויין ועומדין מראש השנה ועד יום הכפורים. זכו - נכתבין לחיים, לא זכו - נכתבין למיתה.״

[588] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף סא׳ עמוד ב׳: ״תניא, רבי יוסי הגלילי אומר: צדיקים יצר טוב שופטן, שנאמר ולבי חלל בקרבי. רשעים - יצר רע שופטן, שנאמר נאם פשע לרשע בקרב לבי אין פחד אלהים לנגד עיניו, בינונים - זה וזה שופטן, שנאמר יעמד לימין אביון להושיע משפטי נפשו. אמר רבא: כגון אנו בינונים.״

[589] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כח׳ עמוד א׳: ״תנא; אותו היום סלקוהו לשומר הפתח ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס. שהיה רבן גמליאל מכריז ואומר: כל תלמיד שאין תוכו כברו - לא יכנס לבית המדרש. ההוא יומא אתוספו כמה ספסלי. אמר רבי יוחנן: פליגי בה אבא יוסף בן דוסתאי ורבנן, חד אמר: אתוספו ארבע מאה ספסלי; וחד אמר: שבע מאה ספסלי. הוה קא חלשא דעתיה דרבן גמליאל, אמר: דלמא חס ושלום מנעתי תורה מישראל. אחזו ליה בחלמיה חצבי חיורי דמליין קטמא. ולא היא, ההיא ליתובי דעתיה הוא דאחזו ליה.״

[590] תלמוד בבלי מסכת חולין דף קלג׳ עמוד א׳: ״ אקריוה לרב ספרא בחלמא: מעדה בגד ביום קרה חומץ על נתר ושר בשירים על לב רע.... א״ל אביי לרב דימי: ופשטיה דקרא במאי כתיב? א״ל: בשונה לתלמיד שאינו הגון, דאמר רב יהודה אמר רב: כל השונה לתלמיד שאינו הגון נופל בגיהנם, שנאמר כל חושך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נופח ירע שריד באהלו, ואין שריד אלא תלמיד חכם, שנאמר ובשרידים אשר ה׳ קורא. אמר רבי זירא אמר רב: כל השונה לתלמיד שאינו הגון כזורק אבן למרקוליס, שנאמר כצרור אבן במרגמה כן נותן לכסיל כבוד וכתיב: לא נאוה לכסיל תענוג.

וכן בהלכות תלמוד תורה לרמב״ם פרק ד׳ הלכה א׳: ״ אין מלמדין תורה אלא לתלמיד הגון נאה במעשיו, או לתם, אבל אם היה הולך בדרך לא טובה מחזירין אותו למוטב ומנהיגין אותו בדרך ישרה ובודקין אותו ואחר כך מכניסין אותו לבית המדרש ומלמדין אותו, אמרו חכמים כל השונה לתלמיד שאינו הגון כאילו זרק אבן למרקוליס שנאמר כצרור אבן במרגמה כן נותן לכסיל כבוד, אין כבוד אלא תורה שנאמר כבוד חכמים ינחלו, וכן הרב שאינו הולך בדרך טובה אף על פי שחכם גדול הוא וכל העם צריכין לו אין מתלמדין ממנו עד שובו למוטב, שנאמר כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה׳ צבאות הוא, אמרו חכמים אם הרב דומה למלאך ה׳ צבאות תורה יבקשו מפיהו אם לאו אל יבקשו תורה מפיהו.״

[591] תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף יט' עמוד א': "אמר רבא: לעולם ילמוד אדם תורה במקום שלבו חפץ, שנאמר: כי אם בתורת ה' חפצו. ואמר רבא: בתחילה נקראת על שמו של הקדוש ברוך הוא ולבסוף נקראת על שמו, שנאמר: בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה."

[592] מדרש רבא שיר השירים פרשה א' – במתן תורה כשהקשר היה בלי אמצעי.

[593] משנה פאה פרק א' משנה א'

[594] משנה אבות פרק ב' משנה ט"ז

[595] משנה אבות פרק ב' משנה ז': "...קנה לו דברי תורה קנה לו חיי עולם הבא"

[596] תלמוד בבלי מסכת שבת דף י' עמוד א': "רבא חזייה לרב המנונא דקא מאריך בצלותיה, אמר: מניחין חיי עולם ועוסקים בחיי שעה! - והוא סבר: זמן תפלה לחוד, וזמן תורה לחוד."
ופירוש רש"י במקום: " חיי עולם - תורה, תפלה צורך חיי שעה היא - לרפואה לשלום ולמזונות."

[597] וראה בהרחבה בשיעור 3 על נתיב התורה.

[598] משלי פרק ו' פסוק כג'

[599] וראה גם דברים פרק ד' פסוק ט': "רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־רָאְוּ עֵינֶיךָ וּפֶן־יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי בָנֶיךָ" ובפרקי אבות פרק ג' משנה ח'.

[600] תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף צט' עמוד א': "רבי יהושע בן קרחה אומר: כל הלומד תורה ואינו חוזר עליה - דומה לאדם שזורע ואינו קוצר. רבי יהושע אומר: כל הלומד תורה ומשכחה - דומה לאשה שיולדת וקוברת"

[601] ברכת אהבת עולם/אהבה רבה

[602] איכה רבה (בובר) פרשה ב' ט': "מלכה ושריה בגוים אין תורה. אם יאמר לך אדם יש חכמה בגוים תאמין, הה"ד והאבדתי חכמים מאדום ותבונה מהר עשו (עובדיה א ח), יש תורה בגוים אל תאמין, דכתיב מלכה ושריה בגוים אין תורה"

[603] תלמוד בבלי מסכת פסחים דף נ' עמוד ב': "רבא רמי: כתיב כי גדל עד שמים חסדך וכתיב כי גדל מעל שמים חסדך, הא כיצד? כאן - בעושין לשמה, וכאן - בעושין שלא לשמה. וכדרב יהודה, דאמר רב יהודה אמר רב: לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אף על פי שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה - בא לשמה."

[604] תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף צ' עמוד ב': "אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי: מניין שהקדוש ברוך הוא מחיה מתים, ויודע מה שעתיד להיות - שנאמר, הנך שכב עם אבתיך וקם וגו'. תניא, אמר רבי אליעזר ברבי יוסי: בדבר זה זייפתי ספרי כותים, שהיו אומרים אין תחיית המתים מן התורה. אמרתי להן: זייפתם תורתכם, ולא העליתם בידכם כלום. שאתם אומרים אין תחיית המתים מן התורה, הרי הוא אומר הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה הכרת תכרת - בעולם הזה, עונה בה לאימת? לאו לעולם הבא?"

[605] תלמוד בבלי עירובין דף יג' עמוד ב'

[606]

[607] רמב"ם הלכות ממרים פרק ג' משנה ד': "אבל זקן ממרא האמור בתורה הוא חכם אחד מחכמי ישראל שיש בידו קבלה ודן ומורה בדברי תורה כמו שידונו ויורו כל חכמי ישראל שבאת לו מחלוקת בדין מן הדינים עם בית דין הגדול, ולא חזר לדבריהם אלא חלק עליהם והורה לעשות שלא כהוראתן, גזרה עליו תורה מיתה ומתודה ויש לו חלק לעולם הבא, אף על פי שהוא דן והן דנים הוא קבל והם קבלו הרי התורה חלקה להם כבוד, ואם רצו בית דין למחול על כבודן ולהניחו אינן יכולין כדי שלא ירבו מחלוקת בישראל."

[608] תלמוד בבלי מגילה דף יז' עמוד ב'. זכור לי משפט שאני כמעט בטוחה ששמעתי ממניטו זצ"ל: שבעים פנים ולא שבעים ואחת. האם מוכר לך מכל השיעורים ששמעת?

[609] משנה מסכת אבות פרק ה' משנה ז': "שבעה דברים בגולם ושבעה בחכם חכם אינו מדבר בפני מי שהוא גדול ממנו בחכמה ואינו נכנס לתוך דברי חבירו ואינו נבהל להשיב שואל כענין ומשיב כהלכה ואומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון ועל מה שלא שמע אומר לא שמעתי ומודה על האמת וחלופיהן בגולם"

[610] קהלת רבה (וילנא) פרשה א' פסוק י': "יש דבר שיאמר ראה זה חדש הוא, כתיב (דברים ט') "ויתן ה' אלי את שני לוחות האבנים כתובים באצבע אלהים ועליהם ככל הדברים": אמר ר' יהושע בן לוי עליהם ועליהם כל ככל דברים הדברים המצוה כל המצוה ללמדך שמקרא ומשנה הלכות תוספתות והגדות ומה שתלמיד ותיק עתיד להורות כבר היה וניתן הלכה למשה מסיני. מניין? ממה שכתוב יש דבר שיאמר ראה זה חדש הוא והרי חבירו מוכיח עליו כבר היה לעולם, ר' ברכיה בש"ר חלבו לאחד שהיתה סלע צרורה בכנפיו ונפלה ממנו, ליתן גדולה ממנה אין המקום מחזיק, ליתן קטנה ממנה אינה מתמלאה, ליתן כיוצא בה המקום מתמלא, כך שמעת תורה מפי תלמיד חכם יהי בעיניך כאלו שמעוה אזניך מהר סיני..."
וכן בנוסח אחר, תלמוד בבלי מסכת מגילה דף יט' עמוד ב': "ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: מאי דכתיב ועליהם ככל הדברים אשר דבר ה' עמכם בהר - מלמד שהראהו הקדוש ברוך הוא למשה דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים, ומה שהסופרים עתידין לחדש, ומאי ניהו - מקרא מגילה"

[611] תלמוד בבלי פסחים דף קיג' עמוד ב': "שלושה הקב"ה שונא: המדבר אחד בפה ואחד בלב והיודע עדות בחברו ואינו מעיד לו והרואה דבר ערווה בחברו ומעיד בו יחידי"

[612] תלמוד בבלי מסכת יומא דף עב' עמוד ב': "מבית ומחוץ תצפנו"- אמר רבא: כל תלמיד חכם שאין תוכו כברו - אינו תלמיד חכם"

[613] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כח' עמוד א': "תנא; אותו היום סלקוהו לשומר הפתח ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס. שהיה רבן גמליאל מכריז ואומר: כל תלמיד שאין תוכו כברו - לא יכנס לבית המדרש. ההוא יומא אתוספו כמה ספסלי. אמר רבי יוחנן: פליגי בה אבא יוסף בן דוסתאי ורבנן, חד אמר: אתוספו ארבע מאה ספסלי; וחד אמר: שבע מאה ספסלי. הוה קא חלשא דעתיה דרבן גמליאל, אמר: דלמא חס ושלום מנעתי תורה מישראל. אחזו ליה בחלמיה חצבי חיורי דמליין קטמא. ולא היא, ההיא ליתובי דעתיה הוא דאחזו ליה"

[614] תלמוד בבלי מסכת עירובין דף יג' עמוד ב': "אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן: תלמיד היה לו לרבי מאיר וסומכוס שמו, שהיה אומר על כל דבר ודבר של טומאה ארבעים ושמונה טעמי טומאה, ועל כל דבר ודבר של טהרה ארבעים ושמונה טעמי טהרה. תנא: תלמיד ותיק היה ביבנה שהיה מטהר את השרץ במאה וחמשים טעמים"

[615] ראה נתיב התורה שיעור 4 באתר המכון.

[616] פילוסוף יווני, 270-341 לפני הספירה.
[617] משנה מסכת סנהדרין פרק י' משנה א': "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר (ישעיה ס') ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר מטעי מעשי ידי להתפאר ואלו שאין להם חלק לעולם הבא האומר אין תחיית המתים מן התורה ואין תורה מן השמים ואפיקורס רבי עקיבא אומר אף הקורא בספרים החיצונים והלוחש על המכה ואומר: (שמות ט"ו) "כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רפאך" אבא שאול אומר אף ההוגה את השם באותיותיו"
[618]
[619] וראה ליקוטי מוהר"ן חלק א' תורה רמז': "איתא בזוהר הקדוש (רעיא מהימנא צו, כז') שתיקו הנאמר בש"ס הוא בחינת מחוסר תקון. דהיינו שנחסרהנון של תיקון ונעשה תיקו. ודע שזאת הנו,ן הפשוטה כשנחסרת מהתיקון ונעשה בחינת תיקו כנ"ל, זי היא נשפלת ונכפפת ונעשה מזה בחינת קינות שהוא אותיות תיקון. רק שהנו"ן נכפפת כנ"ל. ה' יגאלנו ויתהפכו הקינות לתיקון, ויתתקן התיקו הנ"ל"

[620]
[621] תלמוד בבלי מסכת ביצה דף כח' עמוד ב': "...וקסבר: הלכה ואין מורים כך" ופירוש רש"י במקום, ד"ה: הלכה: הלכה כרבי יהודה ומותר כל איש לעשות אבל אין מורין לרבים כן שלא יזלזלו: וגם רש"י מסכת שבת דף יב' עמוד ב': "הלכה - דמותר.ואין מורין כן - שלא יזלזלו.

[622] במדבר פרק ל' פסוקים ב'-ג': " וידבר משה אל ראשי המטות לבני ישראל לאמר, זה הדבר אשר ציווה ה': איש כי ידור נדר ...לא יחל דברו..."
[623] וראה שמונה פרקים לרמב"ם פרק. ד'
[624] למשל, ספר "מעשה רב" שחובר על הגאון מוילנא.
[625] לא ידוע לי למי הכוונה
[626] משנה אבות פרק ב' משנה יג: "רבי שמעון אומר: הוי זהיר בקריאת שמע ובתפילה וכשאתה מתפלל אל תעש תפילתך קבע אלא רחמים ותחנונים לפני המקום ברוך הוא..."
[627]
[628] תלמוד בבלי, בבא מציעא דף נט' עמוד ב', בסוף תיאור מעשה תנורו של עכנאי
[629] במספר מקומות בגמרא. למשל, במסכת ביצה דף ב' עמוד ב': רש"י מסכת ביצה דף ב עמוד ב דהתירא עדיף ליה - טוב לו להשמיענו כח דברי המתיר, שהוא סומך על שמועתו ואינו יראה להתיר, אבל כח האוסרין אינה ראיה, שהכל יכולין להחמיר, ואפילו בדבר המותר.
[630] וראה בהגדה של פסח מה שנאמר על הבן הרשע: "ולפי שהוציא את עצמו מהכלל כפר בעיקר".
[631] רש"י שמות פרק כא' פסוק א': "אשר תשים לפניהם - אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה לא תעלה על דעתך לומר אשנה להם הפרק וההלכה ב' או ג' פעמים עד שתהא סדורה בפיהם כמשנתה, ואיני מטריח עצמי להבינם טעמי הדבר ופירושו. לכך נאמר אשר תשים לפניהם, כשלחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם"
[632] תלמוד בבלי מסכת סוטה דף כב' עמוד א': "תנא: התנאים מבלי עולם. מבלי עולם ס"ד? אמר רבינא: שמורין הלכה מתוך משנתן. תניא נמי הכי, א"ר יהושע: וכי מבלי עולם הן? והלא מיישבי עולם הן, שנאמר: הליכות עולם לו! אלא, שמורין הלכה מתוך משנתן."

[633] דברים פרק יז' פסוק ט': "ובאת אל הכהנים והלווים ואל השופט אשר יהיו בימים ההם ודרשת והגידו לך את דבר המשפט." אולי גם לצטט את רש"י במקום

[634] תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף כה' עמוד ב': "ואומר משה ואהרן בכהניו ושמואל בקראי שמו. שקל הכתוב שלשה קלי עולם כשלשה חמורי עולם, לומר לך: ירובעל בדורו - כמשה בדורו, בדן בדורו - כאהרן בדורו, יפתח בדורו - כשמואל בדורו. ללמדך שאפילו קל שבקלין ונתמנה פרנס על הצבור - הרי הוא כאביר שבאבירים, ואומר ובאת אל הכהנים הלוים ואל השפט אשר יהיה בימים ההם. וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל הדיין שלא היה בימיו? הא אין לך לילך אלא אצל שופט שבימיו, ואומר אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה."
[635] ישעיהו פרק ב' פסוק ג': "והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית א-לוקי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו. כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלם"
[636] דברים פרק כט' פסוק יח'.
[637] תלמוד בבלי מסכת שבת דף סג' עמוד א': "אמר רב כהנא כד הוינא בר תמני סרי שנין והוה גמירנא ליה לכוליה תלמודא, ולא הוה ידענא דאין מקרא יוצא מידי פשוטו עד השתא מאי קא משמע לן - דליגמר איניש, והדר ליסבר."
[638] משנה מסכת ראש השנה פרק ב משניות ח'-ט': "דמות צורות לבנות היו לו לרבן גמליאל בטבלא ובכותל בעלייתו שבהן מראה את ההדיוטות ואומר הכזה ראית או כזה מעשה שבאו שנים ואמרו ראינוהו שחרית במזרח וערבית במערב אמר רבי יוחנן בן נורי עדי שקר הם כשבאו ליבנה קיבלן רבן גמליאל ועוד באו שנים ואמרו ראינוהו בזמנו ובליל עבורו לא נראה וקבלן רבן גמליאל אמר רבי דוסא בן הרכינס עדי שקר הן היאך מעידים על האשה שילדה ולמחר כריסה בין שיניה אמר לו ר' יהושע רואה אני את דבריך:
משנה ט:
שלח לו רבן גמליאל גוזרני עליך שתבא אצלי במקלך ובמעותיך ביום הכפורים שחל להיות בחשבונך הלך ומצאו רבי עקיבא מיצר אמר לו יש לי ללמוד שכל מה שעשה רבן גמליאל עשוי שנאמר (ויקרא כ"ג) אלה מועדי ה' מקראי קודש אשר תקראו אתם בין בזמנן בין שלא בזמנן אין לי מועדות אלא אלו בא לו אצל רבי דוסא בן הרכינס אמר לו אם באין אנו לדון אחר בית דינו של רבן גמליאל צריכין אנו לדון אחר כל בית דין ובית דין שעמד מימות משה ועד עכשיו שנאמר (שמות כ"ד) ויעל משה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל ולמה לא נתפרשו שמותן של זקנים אלא ללמד שכל שלשה ושלשה שעמדו בית דין על ישראל הרי הוא כבית דינו של משה נטל מקלו ומעותיו בידו והלך ליבנה אצל רבן גמליאל ביום שחל יום הכפורים להיות בחשבונו עמד רבן גמליאל ונשקו על ראשו אמר לו בוא בשלום רבי ותלמידי רבי בחכמה ותלמידי שקבלת דברי:"

[639] הכוונה לנשיא מדינת ישראל באותה תקופה, יצחק נבון.
[640] שמות פרק לא׳ פסוק ג׳, בנוגע לבצלאל בן אורי: ״ואמלא אותו רוח א-לוקים בחוכמה ובתבונה ובדעת ובכל מלאכה״
מפרש רש״י במקום:
בחכמה - מה שאדם שומע מאחרים ולמד:
ובתבונה - מבין דבר מלבו, מתוך דברים שלמד:
ובדעת - רוח הקדש:
[641] דברים פרק ו׳ פסוק ד׳.
[642] שמות פרק כ׳ פסוק יד׳
[643] תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף פו ׳עמוד א׳: ״תנן התם: נכסים שיש להן אחריות - נקנין בכסף ובשטר ובחזקה, ושאין להן אחריות - אין נקנין אלא במשיכה. בסורא מתנו לה להא שמעתא משמיה דרב חסדא, בפומבדיתא מתנו לה משמיה דרב כהנא, ואמרי לה משמיה דרבא: לא שנו אלא דברים שאין דרכן להגביה, אבל דברים שדרכן להגביה - בהגבהה אין, במשיכה לא.״
[644] לא ידוע לי. אשמח להבהרות אם מישהו שמע
[645]
[646] משנה אבות פרק א׳ משנה יא׳: ״אבטליון אומר: חכמים היזהרו בדבריכם. שמא תחובו חובת גלות ותגלו למקום מים רעים וישתו התלמידים הבאים אחריכם ונמצא שם שמים מתחלל״
[647] תלמוד בבלי מגילה דף ו׳ עמוד ב׳: ״אמר רבי יצחק, אם יאמר לך אדם יגעתי ולא מצאתי, אל תאמן, לא יגעתי ומצאתי – אל תאמן, יגעתי ומצאתי – תאמן.
[648]
[649] מסכתות קטנות מסכת אבות דרבי נתן נוסחא א פרק ח
עשה לך רב כיצד מלמד שיעשה לו את רבו קבע וילמד ממנו מקרא ומשנה מדרש הלכות ואגדות. טעם שהניח לו במקרא סוף שיאמרו לו במשנה [טעם שהניח לו במשנה סוף שיאמרו לו במדרש] טעם שהניח לו במדרש סוף שיאמרו לו בהלכות טעם שהניח לו בהלכות סוף שיאמרו לו באגדה נמצא האדם ההוא יושב במקומו ומלא טוב וברכה: היה רבי מאיר אומר הלומד תורה מרב אחד למה הוא דומה לאחד שהיה לו שדה אחת וזרע מקצתה חטים ומקצתה שעורים [ונוטע] מקצתה זיתים ומקצתה אילנות ונמצא האדם ההוא מלא טובה וברכה. ובזמן שלומד מב׳ ג׳ דומה למי שיש לו שדות הרבה אחד זרע חטין ואחד זרע שעורים ונטע אחד זיתים ואחד אילנות ונמצא אדם ההוא מפוזר בין הארצות בלא טוב וברכה:
[650] בראשית פרק לג׳ פסוק ט׳
[651] במספר מקוקמות. למשל: במדבר פרק ו׳ פסוק ב׳: ״דַּבֵּר֙ אֶל־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל וְאָמַרְתָּ֖ אֲלֵהֶ֑ם אִ֣ישׁ אִ֤ישׁ כִּֽי־יַפְלִא֙ לִנְדֹּ֣ר נֶ֔דֶר נָזִ֖יר לְהַזִּ֥יר לַֽה׳״
[652]
[653] משנה אבות פרק א׳ משנה ו׳
[654] תלמוד בבלי תענית דף כא׳ עמוד א׳
[655] תלמוד בבלי מסכת תענית דף ז׳ עמוד א׳: ״אמר רבי חמא (אמר רבי) +מסורת הש״ס: ברבי+ חנינא: מאי דכתיב ברזל בברזל יחד, לומר לך: מה ברזל זה, אחד מחדד את חבירו - אף שני תלמידי חכמים מחדדין זה את זה בהלכה. אמר רבה בר בר חנה: למה נמשלו דברי תורה כאש, שנאמר הלא כה דברי כאש נאם ה׳, לומר לך: מה אש אינו דולק יחיד - אף דברי תורה אין מתקיימין ביחידי. והיינו דאמר רבי יוסי בר חנינא: מאי דכתיב חרב אל הבדים ונאלו - חרב על שונאיהן של תלמידי חכמים שעוסקין בד בבד בתורה, ולא עוד אלא שמטפשין, שנאמר ונאלו, ולא עוד אלא שחוטאין: כתיב הכא ונאלו וכתיב התם אשר נואלנו ואשר חטאנו״
[656] לא מצאתי
[657] תלמוד בבלי חגיגה דף ב׳ עמוד ב׳
[658]
[659] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף נח׳ עמוד א׳: ״תנו רבנן: הרואה אוכלוסי ישראל אומר: ברוך חכם הרזים. שאין דעתם דומה זה לזה, ואין פרצופיהן דומים זה לזה״
[660] השראה
[661] שיר השירים פרק ז׳ פסוק ידי
[662] גולש, עולה על גדותיו
[663] ברכת בורא נפשות
[664] בראשית פרק ג׳ פסוק כב׳
[665] וראה בהרחבה שיעור 3 בנתיב התורה על קיום מצוות לעומת לימוד תורה.
[666] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יג׳ עמוד ב׳: ״תנו רבנן: שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד - זו קריאת שמע של רבי יהודה הנשיא. אמר ליה רב לרבי חייא: לא חזינא ליה לרבי דמקבל עליה מלכות שמים. אמר ליה: בר פחתי! בשעה שמעביר ידיו על פניו מקבל עליו עול מלכות שמים.״
[667] ויקרא פרק ו׳ פסוק כא׳: ״וּכְלִי־חֶ֥רֶשׂ תְּבֻשַּׁל־בּ֖וֹ יִשָּׁבֵ֑ר וְאִם־בִּכְלִ֣י נְחֹ֔שֶׁת בֻּשַּׁ֖ל וּמֹרַ֥ק וְשֻׁטַּ֖ף בַּמָּֽיִם״
[668] ראה למשל רמב״ם הלכות תשובה פרק א׳ הלכה ד׳: ״המחלל את השם אף על פי שעשה תשובה והגיע יום הכפורים והוא עומד בתשובתו ובאו עליו יסורין אינו מתכפר לו כפרה גמורה עד שימות, אלא תשובה יום הכפורים ויסורין שלשתן תולין ומיתה מכפרת שנאמר ונגלה באזני ה׳ צבאות אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון.״
[669] משנה מסכת ברכות פרק ב׳ משנה א׳: ״היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא״
[670] תלמוד בבלי ברכות דף יג׳ עמוד א׳, רש״י ד״ה: היה קורא בתורה – פרשת קריאת שמע.
[671] קהלת פרק ז׳ פסוק כ׳
[672] אורות התשובה פרק ה׳ פסקה ו׳
[673] דברים פרק ל׳ פסוק ב׳:
[674] תלמוד בבלי מסכת קידושין דף מ׳ עמוד ב׳

[675] בהרבה מקומות מתייחס הרב אשכנזי זצ"ל לזמן שמאפשר לזכות בחסד שניתן בתחילה כמתנת חינם. יש מקורות ספציפיים?

[676] ועיין בספר הכוזרי מאמר ראשון פסקה לא'

[677] תפארת ישראל למהר"ל פרק כא'-כג'. ומתוך פרק כג': "... וכבר ביארנו בחיבור גבורת ה' עניין הפשיטות שהיא מידת הענווה. והם דברים ברורים מאד מאד עד שאין ספק בהם למי שמבין דברי חכמים וחידותם. ואז ידע כי כך רצו חכמים להתיר השאלה במה היה מיוחד משה לתורה, בשביל מידת הענווה המורה על פשיטות שהיה מיוחד בה, שנאמר: "והאיד משה ענו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה" וזה עצם ייחוד משה לתורה...ולפיכך אמר שתיקרא התורה על שמו, כי בדבר זה התורה ראויה למשה ומתייחסת לו ומיוחדת אליו עד שתיקרא: "תורת משה", כלומר, התורה היא ראויה למשה בפרט ושלו היא, ולא לאדם בעולם מצד הכנתו זאת"

[678] או אורחא דארעא, וראה הרחבה בסוד מדרש התולדות חלק א' עמודים 200-199.

[679] בראשית, פרק א' פסוק ב'

[680] הרחבה רבה בנושא ניתן למצוא בסוד מדרש התולדות חלק ג', בעריכת חיים רוטנברג.

[681] וראה רש"י על לידת קין והבל עוד לפני החטא

[682] ארבעה עולמות לפי הקבלה: עולם האצילות, עולם הבריאה, עולם היצירה ועולם העשייה – אבי"ע.

[683] פיוט לכה דודי לרבי שלמה אלקבץ

[684] הפניה לסוד מדרש התולדות חלק א

[685] בראשית פרק א' פסוק כא': "וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת־הַתַּנִּינִם הַגְּדֹלִים וְאֵת כָּל־נֶפֶשׁ הַחַיָּה הָרֹמֶשֶׂת אֲשֶׁר שָׁרְצוּ הַמַּיִם לְמִינֵהֶם וְאֵת כָּל־עוֹף כָּנָף לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב", וכן: בראשית פרק א' פסוק כז': "וַיִּבְרָא אֱלֹהִים| אֶת־הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם"

[686] למשל בראשית פרק א' פסוק ז': "וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־הָרָקִיעַ וַיַּבְדֵּל בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת לָרָקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל לָרָקִיעַ וַיְהִי־כֵן", וכן: בראשית פרק א' פסוק כה': " וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים| אֶת־חַיַּת הָאָרֶץ לְמִינָהּ וְאֶת־הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ וְאֵת כָּל־רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב:

[687] תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף כ' עמוד ב': "מכאן אמר רבי פנחס בן יאיר: תורה מביאה לידי זהירות, זהירות מביאה לידי זריזות, זריזות מביאה לידי נקיות, נקיות מביאה לידי פרישות, פרישות מביאה לידי טהרה, טהרה מביאה לידי חסידות, חסידות מביאה לידי ענוה, ענוה מביאה לידי יראת חטא, יראת חטא מביאה לידי קדושה, קדושה מביאה לידי רוח הקודש, רוח הקודש מביאה לידי תחיית המתים וחסידות גדול מכולם שנאמר: אז דברת בחזון לחסידיך"

[688] נתיבות עולם למהר"ל נתיב דרך ארץ פרק א': "ומי שאין נוהג בדרך ארץ ואינו בעל עולם אינו נחשב מן המציאות כלל. על כן אל יקל האדם בדברים שהם דרך ארץ, כי קדמה דרך ארץ לתורה, כמו שאמרו במדרש (תדב"א פ"א) לשמור את דרך עץ החיים דרך זה דרך ארץ, עץ החיים זו התורה שנאמר עץ חיים היא למחזיקים בה מלמד שקדמה דרך ארץ לתורה אלפים שנה, ואי אפשר המציאות אל התורה אם אין דרך ארץ וכמו שאמרו (אבות פ"ג) אם אין דרך ארץ אין תורה, ומזה נלמד כי דרך ארץ הוא יסוד לתורה שהוא דרך עץ החיים, והוא ית' יתן חלקנו עם השומרים דרך עץ החיים, אמן."

[689] קהלת פרק ה' פסוק ז'

[690] אורחא דארעא: רא"ש מסכת פסחים פרק ב. "ואנן חזינן לרבוותא דאסרין ליה לאחר הפסח. דלא שרי ר"ש אלא כגון דעריב שלא בכוונה(ד) אבל לערובי ולשהויי לא ומשום שחרכו נמי לא אימור לא חרכו יפה יפה דלא מסיק אדעתי' פסח בשעת עשייתו(ה) ועוד לא קאמרינן חרכו קודם זמנו מותר באכילתו לאחר זמנו אלא בהנאה קאמר. דלאו אורחא דארעא לאכול פת חרוך כל צרכו אבל גבי מורייס דאורחא למיכל הכי אסור"

[691] במספר מקומות, למשל: תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף קה' עמוד ב': "אמר רב יהודה אמר רב: לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוה, אפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה - בא לשמה. שבשכר ארבעים ושתים קרבנות שהקריב בלק זכה ויצאה ממנו רות."

[692] וראה לעיל מקור 15 (שלושה מקורות לפני.)

[693] משנה מסכת אבות פרק ג' משנה יז': "רבי אלעזר בן עזריה אומר אם אין תורה אין דרך ארץ אם אין דרך ארץ אין תורה אם אין חכמה אין יראה אם אין יראה אין חכמה אם אין בינה אין דעת אם אין דעת אין בינה אם אין קמח אין תורה אם אין תורה אין קמח. הוא היה אומר כל שחכמתו מרובה ממעשיו למה הוא דומה לאילן שענפיו מרובין ושרשיו מועטין והרוח באה ועוקרתו והופכתו על פניו שנאמר (ירמיה י"ז) והיה כערער בערבה ולא יראה כי יבא טוב ושכן חררים במדבר ארץ מלחה ולא תשב אבל כל שמעשיו מרובין מחכמתו למה הוא דומה לאילן שענפיו מועטין ושרשיו מרובין שאפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזין אותו ממקומו שנאמר (ירמיה י"ז) והיה כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו ולא יראה כי יבא חום והיה עלהו רענן ובשנת בצורת לא ידאג ולא ימיש מעשות פרי:"

[694] משלי פרק א' פסוק ח'.

[695] יש הרבה פירושים. חשוב לדעת למה התכוון מניטו זצ"ל או שנוותר על המקור הזה.

[696] שבע מצוות בני נח. בבלי סנהדרין דף נו' עמוד א': "שבע מצות נצטוו בני נח דינין וברכת השם ע"ז גילוי עריות ושפיכות דמים וגזל ואבר מן החי"

[697] שמות פרק יג' פסוק יז'

[698] רבי משה חיים לוצאטו. 1746-1707, איטליה.

[699] תלמוד בבלי מסכת תענית דף ז' עמוד א': "רבא רמי: כתיב יערף כמטר לקחי, וכתיב תזל כטל אמרתי! - אם תלמיד חכם הגון הוא - כטל, ואם לאו - עורפהו כמטר. תניא, היה רבי בנאה אומר: כל העוסק בתורה לשמה תורתו נעשית לו סם חיים, שנאמר עץ חיים היא למחזיקים בה, ואומר רפאות תהי לשרך, ואומר כי מצאי מצא חיים. וכל העוסק בתורה שלא לשמה נעשית לו סם המות, שנאמר יערף כמטר לקחי, ואין עריפה אלא הריגה, שנאמר וערפו שם את העגלה בנחל." ודברי התוספות במקום, ד"ה "וכל העוסק בתורה שלא לשמה נעשית לו סם המוות": "וקשה, והלא אמרינן (פסחים דף נ') "לעולם יעסוק אדם בתורה אף על גב שאינה לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה". הווי דמה שאמרינן: לעולם יעסוק בתורה אפילו שלא לשמה, היינו כלומר, כדי שיקרא רבי או כדי שיכבדוהו. ומה שאמרינן הכא: "כל עוסק בתורה שלא לשמה נעשית לו סם המוות" – היינו, מי שלומד כדי לקנטר".

וראה גם הלכות תשובה לרמב"ם פרק י', הלכה ה', ששם נפסק להלכה שניתן להתחיל עם לימוד תורה שלא לשמה: "כל העוסק בתורה כדי לקבל שכר או כדי שלא תגיע עליו פורענות הרי זה עוסק שלא לשמה, וכל העוסק בה לא ליראה ולא לקבל שכר אלא מפני אהבת אדון כל הארץ שצוה בה הרי זה עוסק בה לשמה, ואמרו חכמים לעולם יעסוק אדם בתורה ואפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, לפיכך כשמלמדין את הקטנים ואת הנשים וכלל עמי הארץ אין מלמדין אותן אלא לעבוד מיראה וכדי לקבל שכר, עד שתרבה דעתן ויתחכמו חכמה יתירה מגלים להם רז זה מעט מעט ומרגילין אותן לענין זה בנחת עד שישיגוהו וידעוהו ויעבדוהו מאהבה."

[700] מסכת סנהדרין, דף קו' עמוד א'.

[701] תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת הוריות פרק א' הלכה א': "מתני' הורו בית דין לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה והלך היחיד ועשה שוגג על פיהם בין שעשו ועשה עמהן בין שעשו ועשה אחריהן בין שלא עשו ועשה הרי זה פטור מפני שתלה בבית דין. הורו בית דין וידע אחד מהן שטעו או תלמיד שהוא ראוי להורייה והלך ועשה על פיהם בין שעשו ועשה עמהם בין שעשו ועשה אחריהם בין שלא עשו ועשה הרי זה חייב מפני שלא תלה בבית דין זה הכלל התולה בעצמו חייב והתולה בבית דין פטור"

[702] ברכת אהבת עולם, לפני שמע ישראל בשחרית.

[703] תלמוד בבלי מסכת סוטה דף כב' עמוד א': "תנא: התנאים מבלי עולם. מבלי עולם ס"ד? אמר רבינא: שמורין הלכה מתוך משנתן. תניא נמי הכי, א"ר יהושע: וכי מבלי עולם הן? והלא מיישבי עולם הן, שנאמר: הליכות עולם לו! אלא, שמורין הלכה מתוך משנתן."

[704] במי מדובר?

[705] מלאכי פרק ג' פסוקים ז'-י': "הֵיקְבַּע אָדָם אֱלֹהִים כִּי אַתֶּם קֹבְעִים אֹתִי וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה קְבַעֲנָנוּךְ הַמַּעְשֵׂר וְהַתְּרוּמָה: (ט) בַּמְּאֵרָה אַתֶּם נֵאָרִים וְאֹתִי אַתֶּם קֹבְעִים הַגּוֹי כֻּלּוֹ: (י) הָבִיאוּ אֶת־כָּל־הַמַּעֲשֵׂר אֶל־בֵּית הָאוֹצָר וִיהִי טֶרֶף בְּבֵיתִי וּבְחָנُונִי נָא בָּזֹאת אָמַר ה' צְבָאוֹת אִם־לֹא אֶפְתַּח לָכֶם אֵת אֲרֻבּוֹת הַשָּׁמַיִם וַהֲרִיקֹתִי לָכֶם בְּרָכָה עַד־בְּלִי־דָי:

[706] למשל, משנה מסכת אבות פרק ד' משנה ה': "רבי צדוק אומר אל תעשם עטרה להתגדל בהם ולא קרדום לחפור בהם וכך היה הלל אומר ודישתמש בתגא חלף הא למדת כל הנהנה מדברי תורה נוטל חייו מן העולם". וכן, בפירוש הרמב"ם למשנה בפרק ד' משנה ו': " כבר רציתי לא לדבר בזה הציווי, לפי שהוא מבואר, וליודעי גם כן שדברי בו לא יאותו לרוב הגדולים בתורה, ואולי לכולם; אבל אומר ולא אחוש, מבלי לשאת פנים למי שקדם ולא למי שנמצא.

דע, כי זה כבר אמר: אל תעשה התורה קרדום לחפור בה, כלומר: אל תחשבה כלי לפרנסה, ובאר ואמר שכל מי שיהנה בזה העולם בכבוד תורה שהוא כורת נפשו מחיי העולם הבא. והעלימו בני אדם עיניהם מזו הלשון הגלויה, והשליכוה אחרי גוום, ונתלו בפשטי מאמרים שלא הבינום - אני אבארם - והטילו להם חוקים על היחידים ועל הקהילות, ועשו את המינויים התוריים לחוק מכסים, והביאו בני אדם לסבור שטות גמורה, שזה צריך ומחוייב, לעזור לחכמים ולתלמידים ולאנשים העוסקים בתורה ותורתן אומנותן. וכל זה טעות, אין בתורה מה שיאמת אותו, ולא רגל שישען עליה בשום פנים. לפי שאנו אם נעיין בתולדות החכמים, זכרם לברכה, לא נמצא אצלם לא הטלת חובות על בני אדם, ולא קיבוץ ממון לישיבות המרוממות הנכבדות, ולא לראשי גלויות ולא לדיינין ולא למרבצי תורה ולא לאחד מן הממונים ולא לשאר האנשים, אלא נמצא קהילותיהם כולן יש בהם עני בתכלית, ועשיר רב הממון בתכלית, וחלילה לה' שאומר שהם לא היו גומלי חסד ונותני צדקה, אלא זה העני אילו פשט ידו לקחת היו ממלאים ביתו זהב ומרגליות, אבל הוא לא היה עושה כן, אלא מסתפק במלאכה שיתפרנס ממנה, בין ברווח בין בדוחק, ובז למה שבידי בני אדם, הואיל והתורה מנעתו מזה. וכבר ידעת כי הלל הזקן היה חוטב, והיה חוטב עצים ולומד לפני שמעיה ואבטליון, והוא בתכלית העניות, ומעלתו - עד כי תלמידיו הם אשר הושוו למשה ויהושע, וקטן תלמידיו רבן יוחנן בן זכאי. ולא יסופק לבר דעת שאילו היה מסכים לקבל מבני דורו, לא היו מניחים אותו לחטוב עצים. וחנינה בן דוסא, אשר קול קורא עליו: "כל העולם כולו אינו ניזון אלא בשביל חנניה בני וחנניה בני דיו קב חרובין מערב שבת לערב שבת", ולא ביקש מבני אדם.... ולא היו ישראל בני דורם של אלו וזולתם לא אכזרים ולא שאינם גומלי חסדים, ולא מצאנו חכם מן החכמים שהיה מצבם דחוק שיגנה אנשי דורו שאינם מרחיבים לו, חלילה לה', אלא הם בעצמם היו חסידים, מאמינים באמת לעצמה, מאמינים בה' ובתורת משה, אשר בה הזכיה בעולם הבא, ולא יתירו לעצמם זה, ויסברו שהוא חלול השם אצל ההמון, לפי שהם יחשבו התורה למלאכה מן המלאכות אשר מתפרנסים בהן, ותתבזה אצלם, ויהיה עושה זה "דבר ה' בזה"...

ואמנם הדבר אשר התירתו התורה לתלמידי חכמים הוא, שיתנו ממון לאדם, יעשה להם סחורה בו בבחירתו, אם ירצה - ועושה זה יש לו שכר על כך, וזה הוא מטיל מלאי לכיס תלמידי חכמים - ושתמכר סחורתם תחילה למה שיימכר, ותתפס להם ראשית השוק דוקא. אלו חוקים שקבע ה' להם, כמו שקבע המתנות לכהן והמעשרות ללוי, לפי מה שבאה בו הקבלה."

[707] תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף ד' עמוד א': "והתניא: האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיו בני, ובשביל שאזכה בה לחיי העולם הבא - הרי זה צדיק גמור"

[708] מסכת אבות פרק א' משנה ג'

[709] ספר דרך החיים למהר"ל על אבות פרק א' משנה ג': "... ולפיכך אמר שיהיו משמשים שלא לקבל פרס שאין עיקר העבודה כך, אף כי בוודאי וברור שהוא צדיק גמור כאשר עובד הש"י הן בשביל הטוב שעשה או בשביל הטוב שיעשה, אבל עיקר העבודה שיאהב את הש"י ויחפוץ לעשות מצותיו ובזה יש לו דביקות בו יתברך מצד עצמו."

[710] תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לט' עמוד ב': "רבא אמר: הא מני? רבי יעקב היא, דאמר: שכר מצוה בהאי עלמא ליכא; דתניא, רבי יעקב אומר: אין לך כל מצוה ומצוה שכתובה בתורה שמתן שכרה בצדה, שאין תחיית המתים תלויה בה; בכיבוד אב ואם כתיב: למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך, בשילוח הקן כתיב: למען ייטב לך והארכת ימים, הרי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות, ועלה לבירה ושלח את האם ונטל את הבנים, ובחזירתו נפל ומת, היכן טובת ימיו של זה? והיכן אריכות ימיו של זה? אלא, למען ייטב לך - לעולם שכולו טוב ולמען יאריכון ימיך - לעולם שכולו ארוך. ודלמא לאו הכי הוה"

[711] גור אריה על התורה, ספר דברים פרק ו' פסוק ז' ד"ה : "ושננתם לבניך."

[712] משלי פרק יז' פסוק יד': "פּוֹטֵר מַיִם רֵאשִׁית מָדוֹן וְלִפְנֵי הִתְגַּלַּע הָרֵיב נְטוֹשׁ"

[713] תהלים פרק קה' פסוקים מד'-מה'

[714] כנ"ל פסוק מה'

[715] דברים פרק ד׳ פסוק יב׳: ״וַיְדַבֵּר ה׳ אֲלֵיכֶם מִתּוֹךְ הָאֵשׁ קוֹל דְּבָרִים אַתֶּם שֹׁמְעִים וּתְמוּנָה אֵינְכֶם רֹאִים זוּלָתִי קוֹל״

[716] למשל: תהלים פרק קד׳ פסוק טו׳: ״וְיַיִן| יְשַׂמַּח לְבַב־אֱנוֹשׁ לְהַצְהִיל פָּנִים מִשָּׁמֶן לַחְמוֹ יִסְעָד״

[717] ספרי דברים פרשת עקב פיסקא מח: ״תלמוד לומר (שה״ש א ב) ״כי טובים דודיך מיין״- מה יין משמח את הלב כך דברי תורה משמחים את הלב. שנאמר (תהלים יט ט): ״פקודי ה׳ ישרים משמחי לב״. מה יין אי אתה טועם בו טעם מתחלתו וכל זמן שמתישן בקנקן סופו להשביח כך דברי תורה כל זמן שמתישנים בגוף סופם להשביח. שנאמר (איוב יב יב) ״בישישים חכמה״ וגו׳- מה יין אי איפשר לו להתקיים לא בכלי כסף ולא בכלי זהב אלא בירוד שבכלים בכלי חרס כך דברי תורה אין מתקיימים במי שהוא בעיניו ככלי כסף וככלי זהב אלא במי שהוא בעיניו כירוד שבכלים ככלי חרס״

[718] תלמוד בבלי מסכת עירובין דף סד׳ עמוד ב׳: ״והתניא: מעשה ברבן גמליאל שהיה רוכב על החמור, והיה מהלך מעכו לכזיב, והיה רבי אילעאי מהלך אחריו. מצא גלוסקין בדרך, אמר לו: אילעאי, טול גלוסקין מן הדרך. מצא נכרי אחד, אמר לו: מבגאי, טול גלוסקין הללו מאילעאי! ניטפל לו רבי אילעאי, אמר לו: מהיכן אתה? אמר לו: מעיירות של בורגנין, ומה שמך? - מבגאי שמני. - כלום היכירך רבן גמליאל מעולם? - אמר לו: לאו. באותה שעה למדנו שכוון רבן גמליאל ברוח הקודש. ושלשה דברים למדנו באותה שעה: למדנו שאין מעבירין על האוכלין, ולמדנו שהולכין אחרי רוב עוברי דרכים, ולמדנו שחמצו של נכרי אחר הפסח מותר בהנאה. כיון שהגיע לכזיב בא אחד לישאל על נדרו, אמר לזה שעמו: כלום שתינו רביעית יין האיטלקי? אמר לו: הן. - אם כן יטייל אחרינו עד שיפיג יינינו. וטייל אחריהן שלשה מילין, עד שהגיע לסולמא של צור. כיון שהגיע לסולמא דצור ירד רבן גמליאל מן החמור, ונתעטף וישב, והתיר לו נדרו. והרבה דברים למדנו באותה שעה: למדנו שרביעית יין האיטלקי משכר, ולמדנו: שיכור אל יורה, ולמדנו שדרך מפיגה את היין, ולמדנו שאין מפירין נדרים לא רכוב ולא מהלך ולא עומד אלא יושב.

מדרש אגדה (בובר) במדבר פרשת פינחס פרק כח: ״הסך נסך שכר לה׳. מכאן לשני ניסוכין, אחד ניסוך המים בחג, ואחד ניסוך היין בכל יום: שכר. אין יין כשר לגבי המזבח אלא יין שהוא משכר, ואימתי יהיה כשר לגבי המזבח מן ארבעים יום ולהלן:״

[719] תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קא׳ עמוד א׳: ״ דאמר שמואל: אין קידוש אלא במקום סעודה.

[720] שו״ת מאמר מרדכי כרך ג יורה דעה סימן י׳: ״״ואמנם אל יאמר אדם אלכה לי ואעסוק בחכמת הקבלה מקודם שיעסוק בתורה במשנה ובתלמוד, כי כבר אמרו רבותינו ז״ל: אל יכנס אדם לפרדס אלא אם כן מלא כרסו בבשר ויין, והרי זה דומה לנשמה בלתי גוף שאין לה שכר ומעשה וחשבון עד היותה מתקשרת בתוך הגוף בהיותו מתוקן במצוות התורה בתרי״ג מצוות״. וכאמור, רק מי שלמד ש״ס ופוסקים יכול לתקן עצמו בתרי״ג מצוות כראוי.

על כן, מי שלא למד ש״ס ולא למד ארבעת חלקי שולחן ערוך אינו יכול להכנס לחכמת הקבלה, אך מותר ומצוה ללמוד חוק לישראל עם הזוהר המובא בו גם למי שלא מלא כרסו בש״ס ופוסקים, ואפילו בעיון ולא יותר מזה. וכן מי שרגיל ללמוד זוהר כקריאה בלבד מותר כי זה מזכך את הנפש, ובלבד שלא ילמדו אותו בעיון.״

[721] שופטים פרק ט׳ פסוקים יב׳-יג׳: ״וַיֹּאמְרוּ הָעֵצִים לַגֶּפֶן לְכִי־אַתְּ מלוכי מָלְכִי עָלֵינוּ: וַתֹּאמֶר לָהֶם הַגֶּפֶן הֶחָדַלְתִּי אֶת־תִּירוֹשִׁי הַמְשַׂמֵּחַ אֱלֹהִים וַאֲנָשִׁים וְהָלַכְתִּי לָנוּעַ עַל־הָעֵצִים״

[722] השיעור ניתן במרכז יאיר שהיה ברחוב עמק רפאים בירושלים.

[723] תלמוד בבלי מסכת שבת דף טו׳ עמוד א׳: ״יוסי בן יועזר איש צרידה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים גזרו טומאה על ארץ העמים ועל כלי זכוכית, והא רבנן דשמנים שנה גזור״

תלמוד בבלי מסכת נזיר דף נה׳ עמוד א׳: ״לימא כתנאי: הנכנס לארץ העמים בשידה תיבה ומגדל - רבי מטמא, ורבי יוסי ברבי יהודה מטהר; מאי לאו רבי סבר: משום אוירא, ור׳ יוסי בר׳ יהודה סבר: משום גושא! לא, דכולי עלמא משום גושא מר סבר: אהל זרוק שמיה אהל, ומר סבר: לא שמיה אהל. והתניא, רבי יוסי ברבי יהודה אומר: תיבה שהיא מלאה כלים וזרקה על פני המת באהל - טמאה, ואם היתה מונחת - טהורה! אלא, דכולי עלמא משום אוירא״

[724] יחזקאל פרק יא׳ פסוק טז׳: ״ואהי להם למקדש מעט בארצות אשר באו שם״. וגם בתלמוד בבלי מסכת מגילה דף כט׳ עמוד א׳: ״ואהי להם למקדש מעט אמר רבי יצחק אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל ור״א אמר זה בית רבינו שבבבל.״

[725] בראשית רבה (וילנא) פרשת בראשית פרשה יד׳ סימן ט׳: ״חמשה שמות נקראו לה, נפש, רוח, נשמה, יחידה, חיה, נפש, זה הדם שנאמר (דברים יב) כי הדם הוא הנפש, רוח, שהיא עולה ויורדת שנאמר (קהלת ג) מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה, נשמה, זו האופיה, דברייתא אמרין האופיתא טבא, חיה, שכל האברים מתים והיא חיה בגוף, יחידה, שכל האברים משנים שנים, והיא יחידה בגוף, הה״ד (איוב לד) אם ישים אליו לבו רוחו ונשמתו אליו יאסוף, רבי יהושע בר נחמיה ורבנן, רבי יהושע בר נחמיה אמר אם ישים אלהים לבו על האדם הזה רוחו כבר היה בידו (שנאמר) ונשמתו אליו יאסוף בגופו כבר יגוע כל אדם, אלא בשעה שאדם ישן, נשמה מחממת את הגוף שלא יצטנן וימות, רבנן אומרים אם ישים אלהים לבו לאדם הזה רוחו כבר הוא בידו ונשמתו אליו יאסוף למעלה כבר יגוע כל אדם יחד אלא בשעה שאדם ישן נשמה מחממת הגוף שלא יצטנן וימות הה״ד (משלי כ) נר ה׳ נשמת אדם, רבי ביסני ורבי אחא ור׳ יוחנן בשם ר״מ אומרים הנשמה הזו ממלאה את כל הגוף, ובשעה שאדם ישן היא עולה ושואבת לו חיים מלמעלה, ר׳ לוי בשם ר׳ חנינא אמר על כל נשימה ונשימה שאדם נושם צריך לקלס לבורא מ״ט (תהלים קנ) כל הנשמה תהלל יה כל הנשימה תהלל יה״

[726] למשל, משנה מסכת תענית פרק א משנה ז׳: ״עברו אלו ולא נענו ממעטין במשא ומתן בבנין ובנטיעה באירוסין ובנשואין ובשאילות שלום בין אדם לחברו כבני אדם הנזופין למקום היחידים חוזרים ומתענים עד שיצא ניסן.״

[727] תהלים פרק כב׳ פסוק כא׳: ״הַצִּילָה מֵחֶרֶב נַפְשִׁי מִיַּד־כֶּלֶב יְחִידָתִי״.

וגם ספרי דברים פרשת האזינו פיסקא שיג׳: ״צרנהו כאישון עינו, אפילו בקש הקדוש ברוך הוא מאברהם אבינו גלגל עינו היה נותן לו ולא גלגל עינו בלבד אלא אף נפשו שחביבה עליו מן הכל שנאמר +שם /בראשית/ כב ב+ קח נא את בנך את יחידך את יצחק והלא ידוע שהוא בנו יחידו אלא זו נפש שנקראת יחידה שנאמר +תהלים כב כא+ הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי״

[728] ויקרא פרק ד׳ פסוק ב׳: ״דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר נֶפֶשׁ כִּי־תֶחֱטָא בִּשְׁגָגָה מִכֹּל מִצְוֹת יְקֹוָק אֲשֶׁר לְא תֵעָשֶׂינָה וְעָשָׂה מֵאַחַת מֵהֵנָּה״

[729]איכה רבה (בובר) פרשה ב׳ ט׳: ״מלכה ושריה בגוים אין תורה. אם יאמר לך אדם יש חכמה בגוים תאמין, הה״ד והאבדתי חכמים מאדום ותבונה מהר עשו (עובדיה א ח), יש תורה בגוים אל תאמין, דכתיב מלכה ושריה בגוים אין תורה״

[730] תלמוד בבלי מסכת עירובין דף סה׳ עמוד א׳: ״אמר רבי חנינא: כל המתפתה ביינו יש בו מדעת קונו, שנאמר וירח ה׳ את ריח הניחח וגו׳. אמר רבי חייא כל המתיישב ביינו - יש בו דעת שבעים זקנים, יין ניתן בשבעים אותיות, וסוד ניתן בשבעים אותיות, נכנס יין יצא סוד.״

[731] הכוונה להצהרת בלפור או לסיום המנדט הבריטי?

[732] וראה בהרחבה בסוד מדרש התולדות כרך א׳ בעריכת חיים רוטנברג, עמוד 253.

[733] במדבר פרק ו׳ פסוק כג׳: ״דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרֲכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם׃״

[734] למשל, שמות פרק ג׳ פסוק טו׳: ״וַיֹּאמֶר עוֹד אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה כֹּה־תֹאמַר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יְקֹוָק אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם זֶה־שְּׁמִי לְעֹלָם וְזֶה זִכְרִי לְדֹר דֹּר׃״

[735] בראשית פרק כב׳ פסוק ה׳, פרשת עקידת יצחק.

(ה) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־נְעָרָיו שְׁבוּ־לָכֶם פֹּה עִם־הַחֲמוֹר וַאֲנִי וְהַנַּעַר נֵלְכָה עַד־כֹּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם׃

[736] תהלים פרק ח׳ פסוק ו׳: ״וַתְּחַסְּרֵהוּ מְּעַט מֵאֱלֹהִים וְכָבוֹד וְהָדָר תְּעַטְּרֵהוּ״. וכן נאמר לגבי משה רבינו כשמונים את המידות הנצרכות לנבואה, תלמוד בבלי מסכת נדרים דף לח׳ עמוד א׳: ״חכם - רב ושמואל דאמרי תרוייהו: חמשים שערי בינה נבראו בעולם, וכולם נתנו למשה חסר אחת, שנאמר: ותחסרהו מעט מאלהים״

[737] כנראה הכוונה לאגנוסטיות.

[738] מונח נוצרי המתאר מהפך משמעותי באמונות ודעות.

[739] בראשית פרק טו׳ פסוק ב׳: ״ויאמר אברם ה׳ א-לוקים מה תיתן לי ואנוכי הולך ערירי ובן משק ביתי הוא דמשק אליעזר״ פירוש רש״י במקום: לפי התרגום – מדמשק היה. ולפי מדרש אגדה שרדף מלכים עד דמשק. ובגמרא שלנו דרשו נוטריקון: דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים״

[740] יש לך מקור ספיציפי מייצג?

[741] תלמוד בבלי מסכת שבת דף קטז׳ עמוד א׳: ״איבעיא להו: הגליונין של ספר תורה מצילין אותן מפני הדליקה, או אין מצילין אותן מפני הדליקה? - תא שמע: ספר תורה שבלה, אם יש בו ללקט שמונים וחמש אותיות, כגון פרשת ויהי בנסע הארן - מצילין, ואם לאו - אין מצילין. ואמאי? תיפוק ליה משום גליון דידיה! - בלה שאני. תא שמע: ספר תורה שנמחק, אם יש בו ללקט שמונים וחמש אותיות, כגון פרשת ויהי בנסע הארן - מצילין, ואם לאו - אין מצילין.״

[742] פיוט לכה דודי לר׳ שלמה אלקבץ

[743] בראשית פרק א׳ פסוק א׳

[744] רש״י בראשית פרק א׳ פסוק א׳, ד״ה בראשית: בראשית - אמר רבי יצחק לא היה צריך להתחילא את התורה אלא (שמות יב ב) מהחודש הזה לכם, שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל, ומה טעם פתח בבראשית, משום (תהלים קיא ו) כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים, שאם יאמרו אומות העולם לישראל לסטים אתם, שכבשתם ארצות שבעה גוים, הם אומרים להם כל הארץ של הקדוש ברוך הוא היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו״

[745] תלמוד בבלי מסכת חולין דף צא עמוד ב

מסייע ליה לרב חננאל אמר רב, דאמר רב חננאל אמר רב: שלש כתות של מלאכי השרת אומרות שירה בכל יום, אחת אומרת קדוש, ואחת אומרת קדוש, ואחת אומרת קדוש ה׳ צבאות. מיתיבי: חביבין ישראל לפני הקדוש ברוך הוא יותר ממלאכי השרת, שישראל אומרים שירה - בכל שעה, ומלאכי השרת אין אומרים שירה אלא - פעם אחת ביום, ואמרי לה - פעם אחת בשבת, ואמרי לה - פעם אחת בחודש, ואמרי לה - פעם אחת בשנה, ואמרי לה - פעם אחת בשבוע, ואמרי לה - פעם אחת ביובל, ואמרי לה - פעם אחת בעולם; וישראל מזכירין את השם אחר שתי תיבות, שנאמר: שמע ישראל ה׳ וגו׳, ומלאכי השרת אין מזכירין את השם אלא לאחר ג׳ תיבות, כדכתיב: קדוש קדוש קדוש ה׳ צבאות; ואין מה״ש אומרים שירה למעלה, עד שיאמרו ישראל למטה, שנאמר: ברן יחד כוכבי בקר,

[746] ישעיהו פרק ו פסוק ג

וְקָרָא זֶה אֶל־זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְקֹוָק צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ׃

[747] תלמוד בבלי מסכת חולין דף צא עמוד ב

דאמר רב חננאל אמר רב: שלש כתות של מלאכי השרת אומרות שירה בכל יום, אחת אומרת קדוש, ואחת אומרת קדוש, ואחת אומרת קדוש ה׳ צבאות. מיתיבי: חביבין ישראל לפני הקדוש ברוך הוא יותר ממלאכי השרת, שישראל אומרים שירה - בכל שעה, ומלאכי השרת אין אומרים שירה אלא - פעם אחת ביום, ואמרי לה - פעם אחת בשבת, ואמרי לה - פעם אחת בחודש, ואמרי לה - פעם אחת בשנה, ואמרי לה - פעם אחת בשבוע, ואמרי לה - פעם אחת ביובל, ואמרי לה - פעם אחת בעולם; וישראל מזכירין את השם אחר שתי תיבות, שנאמר: שמע ישראל ה׳ וגו׳, ומלאכי השרת אין מזכירין את השם אלא לאחר ג׳ תיבות, כדכתיב: קדוש קדוש קדוש ה׳ צבאות; ואין מה״ש אומרים שירה למעלה, עד שיאמרו ישראל למטה, שנאמר: ברן יחד כוכבי בקר, והדר: ויריעו כל בני אלהים! אלא: אחת אומרת קדוש, ואחת אומרת קדוש, ואחת אומרת קדוש קדוש קדוש ה׳ צבאות. והאיכא ברוך!

[748] לא ברור לי

[749] וראה בשיעורים על מתן תורה את הפיתוח של הנושא. שמתן תורה בשבועות מקביל לאירוסין ואילו קניין תורה בשמחת תורה מקביל לחתונה ולקידושין.

[750] משנה מסכת אבות פרק ו׳ משנה י׳: ״חמשה קנינים קנה הקדוש ברוך הוא בעולמו ואלו הן תורה קנין אחד, שמים וארץ קנין אחד, אברהם קנין אחד, ישראל קנין אחד, בית המקדש קנין אחד. תורה קנין אחד מנין? דכתיב (משלי ח׳) ה׳ קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז. שמים וארץ קנין אחד מנין? שנאמר (ישעיה ס״ו) כה אמר ה׳ השמים כסאי והארץ הדום רגלי איזה בית אשר תבנו לי ואיזה מקום מנוחתי. ואומר (תהלים ק״ד) מה רבו מעשיך ה׳ כולם בחכמה עשית מלאה הארץ קנינך. אברהם קנין אחד מנין? דכתיב (בראשית י״ד) ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ. ישראל קנין אחד מנין? דכתיב (שמות ט״ו) עד יעבור עמך ה׳ עד יעבור עם זו קנית. ואומר (תהלים ט״ז) לקדושים אשר בארץ המה ואדירי כל חפצי בם. בית המקדש קנין אחד מנין? שנאמר (שמות ט״ו) מקדש אדני כוננו ידיך. ואומר (תהלים ע״ח) ויביאם אל גבול הר קדשו הר זה קנתה ימינו׃

[751] תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף י' עמוד ב': "בכה רבי ואמר: יש קונה עולמו בשעה אחת, ויש קונה עולמו בכמה שנים."

[752] משנה מסכת סנהדרין פרק ד משנה ה': " לפיכך נברא אדם יחידי ללמדך שכל המאבד נפש אחד מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו איבד עולם מלא וכל המקיים נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו קיים עולם מלא ומפני שלום הבריות שלא יאמר אדם לחבירו אבא גדול מאביך ושלא יהו מינין אומרים הרבה רשויות בשמים ולהגיד גדולתו של הקדוש ברוך הוא שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד וכולן דומין זה לזה ומלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא טבע כל אדם בחותמו של אדם הראשון ואין אחד מהן דומה לחבירו לפיכך כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם"

[753] איוב פרק כה' פסוק ו': "אף כי אנוש רימה ובן אדם תולעה"

[754] ראה לעיל בתחילת השיעור

[755] ברכת אהבה רבה/אהבת עולם

[756] ברכת התשובה

[757] תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף פה' עמוד א': "אמר רב יהודה אמר רב: מאי דכתיב מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי ה' אליו ויגדה על מה אבדה הארץ, דבר זה אמרו חכמים ולא פירשוהו, אמרו נביאים ולא פירשוהו, עד שפירשו הקדוש ברוך הוא בעצמו. שנאמר ויאמר ה' על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם. אמר רב יהודה אמר רב: שלא ברכו בתורה תחילה."

[758] באיזה מספריו בעיקר?

[759] תהלים פרק א' פסוק ב': " כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה".

[760] פירוש רש"י במקום (תהלים א' ב'), ד"ה: "ובתורתו יהגה - בתחילה היא נקראת תורת ה' ומשעמל בה היא נקראת תורתו"

[761] תהלים פרק יט' פסוק ח'

[762] לא מצאתי

[763]

[764] פירוש רש"י בראשית פרק א' פסוק א' ד"ה: בראשית ברא.:- אין המקרא הזה אומר אלא דרשני, כמו שדרשוהו רבותינו ז"ל: בשביל התורה שנקראת (משלי ח כב) ראשית דרכו, ובשביל ישראל שנקראו (ירמיה ב ג) ראשית תבואתו. ואם באת לפרשו כפשוטו כך פרשהו: בראשית בריאת שמים וארץ והארץ היתה תהו ובהו וחשך ויאמר אלהים יהי אור. ולא בא המקרא להורות סדר הבריאה לומר שאלו קדמו, שאם בא להורות כך, היה לו לכתוב בראשונה ברא את השמים וגו', שאין לך ראשית במקרא שאינו דבוק לתיבה של אחריו, כמו (שם כו א) בראשית ממלכות יהויקים, (בראשית י י) ראשית ממלכתו, (דברים יח ד) ראשית דגנך, אף כאן אתה אומר בראשית ברא אלהים וגו', כמו בראשית ברוא. ודומה לו (הושע א ב)ט תחלת דבר ה' בהושע, כלומר תחלת דבורו של הקדוש ברוך הוא בהושע, ויאמר ה' אל הושע וגו'. ואם תאמר להורות בא שאלו תחלה נבראוי, ופירושו בראשית הכל ברא אלו, ויש לך מקראות שמקצרים לשונם וממעטים תיבה אחת, כמו (איוב ג י) כי לא סגר דלתי בטני, ולא פירש מי הסוגר, וכמו (ישעיה ח ד) ישא את חיל דמשק, ולא פירש מי ישאנו, וכמו (עמוס ו יב) אם יחרוש בבקרים, ולא פירש אם יחרוש אדם בבקרים, וכמו (ישעיה מו י) מגיד מראשית אחרית, ולא פירש מגיד מראשית דבר אחרית דבר. אם כן תמה על עצמך,כ שהרי המים קדמו, שהרי כתיב ורוח אלהים מרחפת על פני המים, ועדיין לא גלה המקרא בריית המים מתי היתה, הא למדתל שקדמו המים לארץ. ועוד שהשמים מאש ומים נבראו, על כרחך לא לימד המקרא סדר המוקדמים והמאוחרים כלום:

[765] רמב"ן בראשית פרק א' פסוק א', ד"ה: "בראשית ברא אלהים - כתב רש"י, אין המקרא הזה אומר אלא דרשני, כמו שדרשוהו רבותינו בשביל התורה שנקראת ראשית, שנאמר (משלי ח כב) ה' קנני ראשית דרכו, ובשביל ישראל שנקראו ראשית, שנאמר (ירמיה ב ג) קדש ישראל לה' ראשית תבואתו. והמדרש הזה לרבותינו סתום וחתום מאד, כי דברים רבים מצאו שנקראו ראשית, ובכלם להם מדרשים, וקטני אמנה יספרו להם לרובם. אמרו (ב"ר א ד) בזכות ג' דברים נברא העולם, בזכות חלה בזכות מעשרות ובזכות בכורים. בראשית ברא אלהים, אין ראשית אלא חלה שנאמר (במדבר טו כ) ראשית עריסותיכם, ואין ראשית אלא מעשרות שנאמר (דברים יח ד) ראשית דגנך, ואין ראשית אלא בכורים שנאמר (שמות כג יט) ראשית בכורי אדמתך. ועוד אמרו (ב"ר א ד) בזכות משה, שנאמר (דברים לג כא) וירא ראשית לו:"

[766] בראשית רבה (וילנא) פרשת בראשית פרשה א' סימן ד': "בראשית ברא אלהים, ששה דברים קדמו לבריאת העולם, יש מהן שנבראו, ויש מהן שעלו במחשבה להבראות, התורה והכסא הכבוד נבראו, תורה מנין שנאמר (משלי ח) ה' קנני ראשית דרכו, כסא הכבוד מנין דכתיב (תהלים צג) נכון כסאך מאז וגו', האבות וישראל ובית המקדש ושמו של משיח עלו במחשבה להבראות, האבות מנין, שנאמר (הושע ט) כענבים במדבר וגו', ישראל מנין שנא' (תהלים עד) זכור עדתך קנית קדם, בהמ"ק מנין שנאמר (ירמיה יז) כסא כבוד מרום מראשון וגו', שמו של משיח מנין שנאמר (תהלים עב) יהי שמו לעולם וגו', רבי אהבה ברבי זעירא אמר אף התשובה שנאמר (שם /תהלים/ צ) בטרם הרים יולדו, ואותה השעה תשב אנוש עד דכא וגו'. אבל איני יודע איזה מהם קודם, אם התורה קדמה לכסא הכבוד ואם כסא הכבוד קודם לתורה, א"ר אבא בר כהנא, התורה קדמה לכסא הכבוד שנאמר (משלי ח) ה' קנני ראשית דרכו וגו', קודם לאותו שכתוב בו (תהלים צג) נכון כסאך מאז, ר' הונא ור' ירמיה בשם רבי שמואל בר ר' יצחק אמרו, מחשבתן של ישראל קדמה לכל דבר, משל למלך שהיה נשוי למטרונה אחת, ולא היה לו ממנה בן, פעם אחת נמצא המלך עובר בשוק, אמר טלו מילנין וקלמין זו לבני, והיו הכל אומרין, בן אין לו והוא אומר טלו מילנין וקלמין זו לבני, חזרו ואמרו המלך אסטרולוגוס גדול הוא, אלולי שצפה המלך שהוא עתיד להעמיד ממנה בן, לא היה אומר טלו מילנין וקלמין לבני, כך אילולי שצפה הקדוש ברוך הוא שאחר כ"ו דורות ישראל עתידין לקבל את התורה, לא היה כותב בתורה צו את בני ישראל, דבר אל בני ישראל."

[767] תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף ו' עמוד ב': "רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר: אסור לבצוע, וכל הבוצע - הרי זה חוטא, וכל המברך את הבוצע - הרי זה מנאץ, ועל זה נאמר בצע ברך נאץ ה', אלא: יקוב הדין את ההר, שנאמר כי המשפט לאלהים הוא, וכן משה היה אומר יקוב הדין את ההר, אבל אהרן אוהב שלום ורודף שלום, ומשים שלום בין אדם לחבירו, שנאמר תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון."

[768] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף סד׳ עמוד א׳: ״אמר רבי אבין הלוי: כל הדוחק את השעה - שעה דוחקתו, וכל הנדחה מפני השעה - שעה נדחת מפניו, מדרבה ורב יוסף. דרב יוסף סיני, ורבה עוקר הרים. אצטריכא להו שעתא, שלחו להתם: סיני ועוקר הרים איזה מהם קודם? שלחו להו: סיני קודם, שהכל צריכין למרי חטיא. אף על פי כן לא קבל עליו רב יוסף, דאמרי ליה כלדאי: מלכת תרתין שנין. מלך רבה עשרין ותרתין שנין, מלך רב יוסף תרתין שנין ופלגא.״

[769] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ה׳ עמוד א׳: ״ואמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש: מאי דכתיב ואתנה לך את לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם, לחות - אלו עשרת הדברות, תורה - זה מקרא, והמצוה - זו משנה, אשר כתבתי - אלו נביאים וכתובים, להורותם - זה תלמוד; מלמד שכולם נתנו למשה מסיני.״

[770] שמות פרק כד׳ פסוק יב׳

[771] ברכת אהבה רבה/אהבת עולם

[772] ברכת התשובה

[773] ירמיהו פרק ט פסוקים יא׳-יב׳: ״מִי־הָאִישׁ הֶחָכָם וְיָבֶן אֶת־זֹאת וַאֲשֶׁר דִּבֶּר פִּי־ה׳ אֵלָיו וְיַגִּדֶהָ עַל־מָה אָבְדָה הָאָרֶץ נִצְּתָה כַמִּדְבָּר מִבְּלִי עֹבֵר: וַיֹּאמֶר יה׳ עַל־עָזְבָם אֶת־תּוֹרָתִי אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵיהֶם וְלֹא־שָׁמְעוּ בְקוֹלִי וְלֹא־הָלְכוּ בָהּ:

[774] תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף פה׳ עמוד א׳: ״אמר רב יהודה אמר רב: מאי דכתיב מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי ה׳ אליו ויגדה על מה אבדה הארץ, דבר זה אמרו חכמים ולא פירשוהו, אמרו נביאים ולא פירשוהו, עד שפירשו הקדוש ברוך הוא בעצמו. שנאמר ויאמר ה׳ על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם. אמר רב יהודה אמר רב: שלא ברכו בתורה תחילה.״

[775] באיזה מספריו בעיקר?

[776] תהלים פרק א׳ פסוק ב׳: ״ כי אם בתורת ה׳ חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה״.

[777] פירוש רש״י במקום (תהלים א׳ ב׳), ד״ה: ״ובתורתו יהגה - בתחילה היא נקראת תורת ה׳ ומשעמל בה היא נקראת תורתו״

[778] תהלים פרק יט׳ פסוק ח׳

[779] לא מצאתי

[780] רמב״ן בראשית הקדמה: ״בראשית. משה רבינו כתב הספר הזה עם התורה כולה מפיו של הקדוש ברוך הוא והקרוב שכתב זה בהר סיני כי שם נא׳ לו עלה אלי ההרה והיה שם ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם כי לוחות האבן יכלול הלוחות והמכתב כלומר עשרת הדברות והמצוה מספר המצות כולן עשה ולא תעשה א״כ התורה יכלול הספורים מתחילת בראשית כי הוא מורה אנשים בדרך בענין האמונה...״

[781] פירוש רש״י בראשית פרק א׳ פסוק א׳ ד״ה: בראשית ברא:- אין המקרא הזה אומר אלא דרשני, כמו שדרשוהו רבותינו ז״ל: בשביל התורה שנקראת (משלי ח כב) ראשית דרכו, ובשביל ישראל שנקראו (ירמיה ב ג) ראשית תבואתו. ואם באת לפרשו כפשוטו כך פרשהו: בראשית בריאת שמים וארץ והארץ היתה תהו ובהו וחשך ויאמר אלהים יהי אור. ולא בא המקרא להורות סדר הבריאה לומר שאלו קדמו, שאם בא להורות כך, היה לו לכתוב בראשונה ברא את השמים וגו׳, שאין לך ראשית במקרא שאינו דבוק לתיבה של אחריו, כמו (שם כו א) בראשית ממלכות יהויקים, (בראשית י י) ראשית ממלכתו, (דברים יח ד) ראשית דגנך, אף כאן אתה אומר בראשית ברא אלהים וגו׳, כמו בראשית ברוא. ודומה לו (הושע א ב) תחלת דבר ה׳ בהושע, כלומר תחלת דבורו של הקדוש ברוך הוא בהושע, ויאמר ה׳ אל הושע וגו׳. ואם תאמר להורות בא שאלו תחלה נבראו, ופירושו בראשית הכל ברא אלו, ויש לך מקראות שמקצרים לשונם וממעטים תיבה אחת, כמו (איוב ג י) כי לא סגר דלתי בטני, ולא פירש מי הסוגר, וכמו (ישעיה ח ד) ישא את חיל דמשק, ולא פירש מי ישאנו, וכמו (עמוס ו יב) אם יחרוש בבקרים, ולא פירש אם יחרוש אדם בבקרים, וכמו (ישעיה מו י) מגיד מראשית אחרית, ולא פירש מגיד מראשית דבר אחרית דבר. אם כן תמה על עצמך, שהרי המים קדמו, שהרי כתיב ורוח אלהים מרחפת על פני המים, ועדיין לא גלה המקרא בריית המים מתי היתה, הא למדת שקדמו המים לארץ. ועוד שהשמים מאש ומים נבראו, על כרחך לא לימד המקרא סדר המוקדמים והמאוחרים כלום״

[782] רמב״ן בראשית פרק א׳ פסוק א׳, ד״ה: ״בראשית ברא אלהים - כתב רש״י, אין המקרא הזה אומר אלא דרשני, כמו שדרשוהו רבותינו בשביל התורה שנקראת ראשית, שנאמר (משלי ח כב) ה׳ קנני ראשית דרכו, ובשביל ישראל שנקראו ראשית, שנאמר (ירמיה ב ג) קדש ישראל לה׳ ראשית תבואתו. והמדרש הזה לרבותינו סתום וחתום מאד, כי דברים רבים מצאו שנקראו ראשית, ובכלם להם מדרשים, וקטני אמנה יספרו להם לרובם. אמרו (ב״ר א ד) בזכות ג׳ דברים נברא העולם, בזכות חלה בזכות מעשרות ובזכות בכורים. בראשית ברא אלהים, אין ראשית אלא חלה שנאמר (במדבר טו כ) ראשית עריסותיכם, ואין ראשית אלא מעשרות שנאמר (דברים יח ד) ראשית דגנך, ואין ראשית אלא בכורים שנאמר (שמות כג יט) ראשית בכורי אדמתך. ועוד אמרו (ב״ר א ד) בזכות משה, שנאמר (דברים לג כא) וירא ראשית לו:״

[783] בראשית רבה (וילנא) פרשת בראשית פרשה א׳ סימן ד׳: ״בראשית ברא אלהים, ששה דברים קדמו לבריאת העולם, יש מהן שנבראו, ויש מהן שעלו במחשבה להבראות, התורה והכסא הכבוד נבראו, תורה מנין שנאמר (משלי ח) ה׳ קנני ראשית דרכו, כסא הכבוד מנין דכתיב (תהלים צג) נכון כסאך מאז וגו׳, האבות וישראל ובית המקדש ושמו של משיח עלו במחשבה להבראות, האבות מנין, שנאמר (הושע ט) כענבים במדבר וגו׳, ישראל מנין שנא׳ (תהלים עד) זכור עדתך קנית קדם, בהמ״ק מנין שנאמר (ירמיה יז) כסא כבוד מרום מראשון וגו׳, שמו של משיח מנין שנאמר (תהלים עב) יהי שמו לעולם וגו׳, רבי אהבה ברבי זעירא אמר אף התשובה שנאמר (שם /תהלים/ צ) בטרם הרים יולדו, ואותה השעה תשב אנוש עד דכא וגו׳. אבל איני יודע איזה מהם קודם, אם התורה קדמה לכסא הכבוד ואם כסא הכבוד קודם לתורה, א״ר אבא בר כהנא, התורה קדמה לכסא הכבוד שנאמר (משלי ח) ה׳ קנני ראשית דרכו וגו׳, קודם לאותו שכתוב בו (תהלים צג) נכון כסאך מאז, ר׳ הונא ור׳ ירמיה בשם רבי שמואל בר ר׳ יצחק אמרו, מחשבתן של ישראל קדמה לכל דבר, משל למלך שהיה נשוי למטרונה אחת, ולא היה לו ממנה בן, פעם אחת נמצא המלך עובר בשוק, אמר טלו מילנין וקלמין זו לבני, והיו הכל אומרין, בן אין לו והוא אומר טלו מילנין וקלמין זו לבני, חזרו ואמרו המלך אסטרולוגוס גדול הוא, אלולי שצפה המלך שהוא עתיד להעמיד ממנה בן, לא היה אומר טלו מילנין וקלמין לבני, כך אילולי שצפה הקדוש ברוך הוא שאחר כ״ו דורות ישראל עתידין לקבל את התורה, לא היה כותב בתורה צו את בני ישראל, דבר אל בני ישראל.״

[784] תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף ו׳ עמוד ב׳: ״רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר: אסור לבצוע, וכל הבוצע - הרי זה חוטא, וכל המברך את הבוצע - הרי זה מנאץ, ועל זה נאמר בצע ברך נאץ ה׳, אלא: יקוב הדין את ההר, שנאמר

כי המשפט לאלהים הוא, וכן משה היה אומר יקוב הדין את ההר, אבל אהרן אוהב שלום ורודף שלום, ומשים שלום בין אדם לחבירו, שנאמר תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון.״

[785] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף סד׳ עמוד א׳: ״אמר רבי אבין הלוי: כל הדוחק את השעה - שעה דוחקתו, וכל הנדחה מפני השעה - שעה נדחת מפניו, מדרבה ורב יוסף. דרב יוסף סיני, ורבה עוקר הרים. אצטריכא להו שעתא, שלחו להתם: סיני ועוקר הרים איזה מהם קודם? שלחו להו: סיני קודם, שהכל צריכין למרי חטיא. אף על פי כן לא קבל עליו רב יוסף, דאמרי ליה כלדאי: מלכת תרתין שנין. מלך רבה עשרין ותרתין שנין, מלך רב יוסף תרתין שנין ופלגא.״

[786] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ה׳ עמוד א׳: ״ואמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש: מאי דכתיב ואתנה לך את לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם, לחות - אלו עשרת הדברות, תורה - זה מקרא, והמצוה - זו משנה, אשר כתבתי - אלו נביאים וכתובים, להורותם - זה תלמוד; מלמד שכולם נתנו למשה מסיני.״

[787] שמות פרק כד׳ פסוק יב׳

[788] וראה מהר״ל גור אריה על התורה, דברים, פרק ו׳ פסוק ז׳ ד״ה: ושננתם לבניך. ציטוט מלא נמצא גם בשכתוב של השיעורים על נתיב התורה בשיעור מספר 1 עמוד 9.

[789] ברכות דף ה׳ עמוד א׳: ״אמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש: לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע, שנאמר רגזו ואל תחטאו. אם נצחו - מוטב, ואם לאו - יעסוק בתורה, שנאמר: אמרו בלבבכם; אם נצחו - מוטב, ואם לאו - יקרא קריאת שמע, שנאמר: על משכבכם; אם נצחו - מוטב, ואם לאו - יזכור לו יום המיתה, שנאמר: ודמו סלה.״ וראה הרחבה נוספת בשיעור מספר 4 בנתיב התורה, בעמוד 119 בשכתוב השיעורים.

[790] בראשית פרק כא׳ פסוקים טו-יג: ״וַתֵּרֶא שָׂרָה אֶת־בֶּן־הָגָר הַמִּצְרִית אֲשֶׁר־יָלְדָה לְאַבְרָהָם מְצַחֵק: וַתֹּאמֶר לְאַבְרָהָם גָּרֵשׁ הָאָמָה הַזֹּאת וְאֶת־בְּנָהּ כִּי לֹא יִירַשׁ בֶּן־הָאָמָה הַזֹּאת עִם־בְּנִי עִם־יִצְחָק: וַיֵּרַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל אוֹדֹת בְּנוֹ: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם אַל־יֵרַע בְּעֵינֶיךָ עַל־הַנַּעַר וְעַל־אֲמָתֶךָ כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שָׂרָה שְׁמַע בְּקֹלָהּ כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע:
וְגַם אֶת־בֶּן־הָאָמָה לְגוֹי אֲשִׂימֶנּוּ כִּי זַרְעֲךָ הוּא:

[791]

[792] בראשית פרק כב׳ פסוק יב׳: ״ויאמר אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה, כי עתה ידעתי כי ירא אלוקים אתה ולא חשכת את בנך את יחידך״

[793] בראשית פרק כ׳ פסוק יא׳: ״ויאמר אברהם: כי אמרתי רק אין יראת א-לוקים במקום הזה והרגוני על דבר אשתי״

[794] וראה התייחסות לנושא בשיעור 2 בנתיב התורה, עמוד 39 ושיעור 5 עמוד 144.

[795] לעיל מקור 2

[796] תלמוד בבלי מסכת מגילה דף יד׳ עמוד א׳: ״שבע נביאות מאן נינהו? שרה, מרים, דבורה, חנה, אביגיל, חולדה, ואסתר. שרה - דכתיב אבי מלכה ואבי יסכה, ואמר רבי יצחק: יסכה זו שרה. ולמה נקרא שמה יסכה - שסכתה ברוח הקדש, שנאמר כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה.״
בראשית פרק כא׳ פסוק יב׳, פירוש רש״י במקום, ד״ה: שמע בקולה: ״בקול רוח הקודש שבה. למדנו שהיה אברהם טפל לשרה בנביאות״

[797] ח״כ וסגנית השר גאולה כהן

[798] תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף ד׳ עמוד א׳: ״משתבח להו ר׳ אבהו למיני ברב ספרא דאדם גדול הוא, שבקו ליה מיכסא דתליסר שנין. יומא חד אשכחוהו, אמרו ליה, כתיב: רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם, מאן דאית ליה סיסיא - ברחמיה מסיק ליה? אישתיק ולא אמר להו ולא מידי. רמו ליה סודרא בצואריה וקא מצערו ליה. אתא רבי אבהו אשכחינהו, אמר להו: אמאי מצעריתו ליה? אמרו ליה: ולאו אמרת לן דאדם גדול הוא? [ולא ידע למימר לן פירושא דהאי פסוקא]! אמר להו: אימר דאמרי לכו - בתנאי, בקראי מי אמרי לכו! אמרו ליה: מ״ש אתון דידעיתון? אמר להו: אנן דשכיחינן גביכון - רמינן אנפשין ומעיינן, אינהו לא מעיינו. אמרו ליה: לימא לן את, אמר להו: אמשול לכם משל, למה״ד? לאדם שנושה משני בנ״א, אחד אוהבו ואחד שונאו, אוהבו - נפרע ממנו מעט מעט, שונאו - נפרע ממנו בבת אחת.״

[799] אורות, למהלך האידיאות בישראל, פסקה ה׳: בית ראשון ובית שני, האידיאה הדתית, המצב הישראלי וייחוסו לאנושות: ״מפני שלא הוכשרה עדיין הנשמה הפרטית של היחידים לקבל את כל תקפו וזהרו של אור האידיאה הא-לוקית עצמה, ולהתאים על ידו את חייהם עם ערך הכלל ושלמותו, לכן הוכרח להישבר אותו המצב הנשגב של האומה שהחל לעלות ולהתרומם בימי הבית הראשון. הבית השני לא הוכן להשבת אותה האיתנות של האומה במלוא המובן. לא כח צבורי ישראלי הופיע עליו, כי אם כח של יחידים...אז מצאה ההשפעה הא-לוקית האישיית, הפרטיית מקלט לה באומה ובארץ...אז באה תחת האידיאה הא-לוקית בעצם רוממותה, ועל ידי גניזתה של זו, - תולדתה האידיאה הדתית...וכיון שהפרטיות נשאה ראש ורגשי דאגת הפרט הרוחנית נשמעו מתוך השפעתה הרחוקה של האידיאה הא-לוקית, מיד מצא לו גם העולם החיצוני מקום להתגדר ברוחניותה של האורה הישראלית...מזה החל אותו הזיווג המשונה שאי אפשר שיעלה יפה של הדתות הקיימות בעמי הקולטורה שבזמנינו...וכו׳.

[800] ישעיהו פרק ט׳ פסוק א׳: ״העם ההולכים בחושך ראו אור גדול״

[801] רמב״ם הלכות תלמוד תורה פרק א׳ הלכה ו׳: ״מאימתי אביו חייב ללמדו תורה משיתחיל לדבר מלמדו תורה צוה לנו משה ושמע ישראל, ואחר כך מלמדו מעט מעט פסוקים פסוקים עד שיהיה בן שש או בן שבע הכל לפי בוריו, ומוליכו אצל מלמד התינוקות.״
וכן, משנה אבות פרק ה׳ משנה כא׳: ״בן חמש למקרא בן עשר למשנה בן שלוש עשרה למצוות וכו׳.״

[802] רמב״ם הלכות תלמוד תורה פרק א׳ הלכה א׳: ״נשים ועבדים וקטנים פטורים מתלמוד תורה, אבל קטן אביו חייב ללמדו תורה שנאמר ״ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם,״ ואין האשה חייבת ללמד את בנה שכל החייב ללמוד חייב ללמד.״

[803] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף מח׳ עמוד א׳: ״אלא כי הא דאמר רב נחמן: קטן היודע למי מברכין - מזמנין עליו. אביי ורבא הוו יתבי קמיה דרבה, אמר להו רבה: למי מברכין? אמרי ליה: לרחמנא. - ורחמנא היכא יתיב? רבא אחוי

לשמי טללא, אביי נפק לברא אחוי כלפי שמיא. אמר להו רבה: תרווייכו רבנן הויתו. היינו דאמרי אינשי: בוצין בוצין מקטפיה ידיע.״

[804] שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכות השחר ושאר ברכות סימן נה׳ סעיף ד׳: ״ יש מתירין לומר דבר שבקדושה בתשעה וצירוף קטן שהוא יותר מבן שש ויודע למי מתפללין, ולא נראין דבריהם לגדולי הפוסקים״

[805] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף מז׳ עמוד ב׳: ״אמר רב הונא: תשעה וארון מצטרפין. אמר ליה רב נחמן: וארון גברא הוא? - אלא אמר רב הונא: תשעה נראין כעשרה מצטרפין.״

[806] פרקי דרבי אליעזר פרק לח׳: ״וַיֹּאמֶר אֶת אַחַי אָנֹכִי מְבַקֵּשׁ. הוֹלִיכוֹ אֵצֶל אֶחָיו, וָרָאוּ אוֹתוֹ וּבִקְּשׁוּ לְהָרְגוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר [שם יח] וַיִּרְאוּ אֹתוֹ מֵרָחֹק וְגוֹ׳. אָמַר לָהֶם רְאוּבֵן אַל תִּשְׁפְּכוּ דָם, הַשְׁלִיכוּ אֹתוֹ אֶל הַבּוֹר הַזֶּה אֲשֶׁר בַּמִּדְבָּר [שם כב], וְיָמוּת שָׁם. וְשָׁמְעוּ לוֹ אֶחָיו, וְלָקְחוּ אֶת יוֹסֵף וְהִשְׁלִיכוּ אוֹתוֹ אֶל הַבּוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר [שם כד] וַיִּקָּחֻהוּ וַיַּשְׁלִכוּ אֹתוֹ הַבֹּרָה. מֶה עָשָׂה רְאוּבֵן, הָלַךְ וְיָשַׁב לוֹ בְּאֶחָד מִן הֶהָרִים לְיַרֵּד בַּלַּיְלָה וּלְהַעֲלוֹת אֶת יוֹסֵף מִן הַבּוֹר, וְתִשְׁעָה אֶחָיו הָיוּ יוֹשְׁבִים בְּמָקוֹם אֶחָד בְּלֵב אֶחָד וְעֵצָה אֶחָת. וְעָבְרוּ עֲלֵיהֶם יִשְׁמְעֵאלִים, וְאָמְרוּ לְכוּ וְנִמְכְּרֶנּוּ לַיִּשְׁמְעֵאלִים [שם כז]. וְהָיוּ מוֹלִיכִין אוֹתוֹ לְקָצֵה הַמִּדְבָּר, וְאֵין יַעֲקֹב אָבִיו שׁוֹמֵעַ אֶת שָׁמְעוֹ עוֹד. וּמָכְרוּ אוֹתוֹ לְיִשְׁמְעֵאלִים בְּעֶשְׂרִים כֶּסֶף, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד נָטַל שְׁנֵי כְסָפִים לְקָנוֹת מִנְעָלִים בְּרַגְלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר [עמוס ב, ו] עַל מִכְרָם בַּכֶּסֶף צַדִּיק וְאֶבְיוֹן בַּעֲבוּר נַעֲלָיִם. אָמְרוּ נַחֲרִים בֵּינֵינוּ שֶׁאֵין אֶחָד מִמֶּנּוּ מַגִּיד הַדָּבָר לְיַעֲקֹב אָבִינוּ עַד שֶׁיִּהְיֶה בְּרִשּׁוּת כֻּלָּנוּ. אָמַר לָהֶם יְהוּדָה, רְאוּבֵן אֵינוֹ כָּאן וְאֵין הַחֵרֶם מִתְקַיֵּם אֶלָּא בַּעֲשָׂרָה. מֶה עָשׂוּ, שִׁתְּפוּ לַמָּקוֹם עִמָּהֶם וְהֶחֱרִימוּ. וְיָרַד רְאוּבֵן בַּלַּיְלָה לְהַעֲלוֹת אֶת יוֹסֵף מִן הַבּוֹר וְלֹא מָצָא אוֹתוֹ שָׁם, אָמַר לָהֶם הַרַגְתֶּם אֶת יוֹסֵף וַאֲנִי אָנָה אֲנִי בָא [בראשית לז, ל]. וְהִגִּידוּ לוֹ אֶת הַדָּבָר שֶׁעָשׂוּ וְאֶת הַחֵרֶם שֶׁהֶחֱרִימוּ, וְשָׁמַע רְאוּבֵן אֶת הַחֵרֶם וְשָׁתַק. וְגַם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׁתַק, וּמִפְּנֵי הַחֵרֶם לֹא הִגִּיד הַדָּבָר לְיַעֲקֹב, וּכְתִיב בּוֹ [תהלים קמז, יט] מַגִּיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב וְגוֹ׳, וְאֶת הַדָּבָר הַזֶּה לֹא הִגִּיד לְיַעֲקֹב. לְפִיכָךְ לֹא יָדַע יַעֲקֹב אֶת הַדָּבָר שֶׁנַּעֲשָׂה לְיוֹסֵף, וְאָמַר טָרַף טֹרַף יוֹסֵף [בראשית לז, לג]״

[807] מעיינות - המכון ללימודי יהדות וארץ ישראל שייסד הרב אשכנזי זצ״ל, בירושלים.

[808] לא מצאתי מקור ישיר על העניין. אשמח לעזרה.

[809] תלמוד בבלי מסכת תענית דף ז׳ עמוד א׳: אמר רבה בר בר חנה: למה נמשלו דברי תורה כאש, שנאמר הלא כה דברי כאש נאם ה׳, לומר לך: מה אש אינו דולק יחיד - אף דברי תורה אין מתקיימין ביחידי. והיינו דאמר רבי יוסי בר חנינא: מאי דכתיב חרב אל הבדים ונאלו - חרב על שונאיהן של תלמידי חכמים שעוסקין בד בבד בתורה, ולא עוד אלא שמטפשין, שנאמר ונ

[810] (הערה רות ספז) וקנה לך חבר – האם אכן רמז לקניין בקידושין?

[811] ויקרא רבה פרשת צו, פרשה ט׳ סימן ג׳: ״ר ישמעאל בר רב נחמן עשרים ושש דורות קדמה דרך ארץ את התורה הה״ד :(בראשית ג) ״לשמור את דרך עץ החיים״. דרך, זו דרך ארץ ואח״כ עץ החיים זו תורה״

[812] משנה מסכת פאה פרק א׳ משנה א׳

[813] עמנואל קאנט, 1804-1724, פילוסוף שעסק בין השאר בנושא מוסר ולמד באוניברסיטת קניגסברג בגרמניה.

[814] רש״י במדבר פרק יג׳ פסוק כב׳: ״שבע שנים נבנתה - אפשר שבנה חם את חברון לכנען בנו הקטן קודם שיבנה את צוען למצרים בנו הגדול, אלא שהיתה מבונהס בכל טוב על אחד משבעה בצוען. ובא להודיעך שבחה של ארץ ישראל, שאין לך טרשין בארץ ישראל יותר מחברון, לפיכך הקצוה לקברות מתים, ואין לך מעולה בכל ארצות כמצרים, שנאמר (בראשית יג, י) כגן ה׳ כארץ מצרים, וצוען היא המעולה שבארץ מצרים ששם מושב המלכים, שנאמר (ישעיה ל, ד) כי היו בצוען שריו, והיתה חברון טובה ממנה שבעה חלקים:״

[815] חידושי אגדות למהר״ל סוטה דף לד׳ עמוד ב׳: ״וחברון שבע שנים נבנתה אפשר בנה וכו׳ אלא שהוא מבונה בכל טוב וכו׳. ולפי זה יהיה פי׳ שנים כמו שונים, כי שבע פעמים כ״כ טוב היה חברון מצוען מצרים. ואם תאמר ולמה לא כתב כי חברון טוב ממצרים שבע פעמים, דאין לומר דלכך כתב כך שאין המקרא יוצא מידי פשוטו, שהרי על כרחך אנו צריכין להוציא מפשוטו מקושיא זאת אפשר שבנה חם וכו׳ וא״כ אנו צריכים להוציאו מפשוטו, וקשה דהוי למכתב שהוא טוב שבע פעמים מצוען. ונראה לתרץ דלשון קדימה יבא על קדימת מעלה, שיאמר זה לפני זה במעלה, ובא הכתוב לומר כאן, כי יש להפחות והגרוע שבמקומות בארץ ישראל דהיא חברון, ז׳ מעלות נגד המעולה והטוב שהוא בארץ מצרים. ואם כתב וחברון טוב שבע פעמים מצוען מצרים, היינו מפרשים אלו הז׳ פעמים כך, שהיא יותר טובה ע״י שיש בה דברים הרבה שהרי לא תחסר כל בה שלא תמצא בארץ אחרת, ובשביל כך הוא ז׳ פעמים טוב יותר, ואין כן אלא אותו ז׳ פעמים שטובה חברון מצוען שבעה פעמים מעלה זו על זו שפירותיה יותר משובחים ומעולים, שעל דבר שהוא יותר טוב במעלה אומרים הבריות כי זה לפני זה, ולכך כתב וחברון ז׳ שנים נבנתה לפני צוען מצרים, ר״ל כי יש לו ז׳ מעלות קודמות. ואם תאמר מאי נפקא מיניה סוף סוף היה חברון ז׳ פעמים יותר טוב כמו צוען מצרים, ואין זה קשיא כי כאשר יש לו מעלה מורה שיש לארץ מעלה עליונה אחר שפירותיה יש בהם מעלה ואם כן יש בארץ מעלה עליונה*).

[816] פיוט לכה דודי לרבי שלמה אלקבץ

[817] למשל, מכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דשירה פרשה ז׳: ״אמר אויב, זה היה תחלת הפרשה ולמה נכתב כאן שאין מוקדם ומאוחר בתורה [כיוצא בו ויהי ביום השמיני קרא משה (ויקרא ט א) זו היתה תחלת הפרשה ולמה נכתב כאן שאין מוקדם ומאוחר בתורה] כיוצא בו בשנת מות המלך עזיהו וגו׳ (ישעיה ו א) זה היה תחלת הפרשה ולמה נכתב כאן לפי שאין מוקדם ומאוחר בתורה. כיוצא בו בן אדם עמוד על רגליך (יחזקאל ב א) ויש אומרים בן אדם חוד חידה (שם /יחזקאל/ יז ב) זה היה תחלת הספר ולמה נכתב כאן לפי שאין מוקדם ומאוחר בתורה. כיוצא בו הלוך וקראת באזני ירושלים וגו׳ (ירמ׳ ב ב) זה היה תחלת הספר ולמה נכתב כאן מפני שאין מוקדם ומאוחר בתורה״

[818] זהר נשא (זוה״ק ח״ג קלד ע״א):

[819]

[820] לא מצאתי מקור אבל שמעתי על מנהג כזה בתוניס, מסבתי ז״ל.

[821] בראשית פרק ב׳ פסוק ה׳: ״וְכֹל| שִׂיחַ הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִהְיֶה בָאָרֶץ וְכָל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִצְמָח כִּי֩ לֹ֨א הִמְטִ֜יר ה׳ אֱלֹקִ֗ים עַל־הָאָ֙רֶץ֙ וְאָדָ֔ם אַ֖יִן לַעֲבֹ֥ד אֶת־הָֽאֲדָמָֽה״

[822] דברים פרק לג׳ פסוק כו׳: ״אֵין כָּאֵל יְשֻׁרוּן רֹכֵב שָׁמַיִם בְּעֶזְרֶךָ וּבְגַאֲוָתוֹ שְׁחָקִים״

[823] דברים פרק ה׳ פסוקים ב׳-ד׳: ״ה׳ אֱלֹהֵינוּ כָּרַת עִמָּנוּ בְּרִית בְּחֹרֵב: לֹא אֶת־אֲבֹתֵינוּ כָּרַת ה׳ אֶת־הַבְּרִית הַזֹּאת כִּי אִתָּנוּ אֲנַחְנוּ אֵלֶּה פֹּה הַיּוֹם כֻּלָּנוּ חַיִּים: פָּנִים| בְּפָנִים דִּבֶּר יהי עִמָּכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ:״

[824] שיר השירים פרק א׳ פסוק ב׳. וכן ברש״י במקום, ד״ה ״כי טובים״ - לי דודיך מכל משתה יין ומכל עונג ושמחה, ולשון עברי הוא להיות כל סעודת עונג ושמחה נקראת על שם היין כענין שנאמר (אסתר ז) אל בית משתה היין (ישעיה

כד) בשיר לא ישתו יין (שם /ישעיהו כ״ד/) והיה כנור ונבל וחליל ותוף ויין משתיהם זהו ביאור משמעו, ונאמר דוגמא שלו על שם שנתן להם תורתו ודבר עמהם פנים אל פנים ואותם דודים עודם ערבים עליהם מכל שעשוע ומובטחים מאתו להופיע עוד עליהם לבאר להם סוד טעמיה ומסתר צפונותיה ומחלים פניו לקיים דברו וזהו ישקני מנשיקות פיהו:

[825] תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף לה׳ עמוד א׳: ״השיאו לדבר אחר וכו׳. מאי כי טובים דודיך מיין? כי אתא רב דימי אמר, אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא: רבש״ע, עריבים עלי דברי דודיך יותר מיינה של תורה.״

רש״י במקום:

דברי דודיך - דברי סופרים.

מיינה - עיקר תורה שבכתב.

[826] ספר דברים פרק ד׳ פסוק לה׳: ״אתה הראית לדעת כי ה׳ הוא הא-לוקים אין עוד מלבדו״

[827] שמות פרק כד׳ פסוק ז׳

[828] במספר מקומות. למשל, במסכת בבא מציעא דף קיד׳ עמוד ב׳.

[829] תלמוד בבלי מסכת שבת דף פח׳ עמוד א׳: ״אמר רבי אלעזר: בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצתה בת קול ואמרה להן: מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו? דכתיב ברכו ה׳ מלאכיו גברי כח עשי דברו לשמע בקול דברו, ברישא עשי, והדר לשמע. אמר רבי חמא ברבי חנינא: מאי דכתיב כתפוח בעצי היער וגו׳ למה נמשלו ישראל לתפוח - לומר לך: מה תפוח זה פריו קודם לעליו, אף ישראל - הקדימו נעשה לנשמע״

[830] רמב״ן דברים פרק ג׳ פסוק כג׳: ״אתחנן - כאשר הזכיר כבוש ארץ סיחון ועוג ואמר (לעיל פסוק כא) ואת יהושע צויתי בעת ההיא, הזכיר כי אני לא אעבור שם, כי התחננתי אל השם הנכבד ולא שמע אלי, וצוה אותי לחזק את יהושע כי הוא יעבור:

וטעם בעת ההיא - רמז לעת הגזרה שהזכיר (לעיל א לז) גם בי התאנף ה׳, ולא נזכרה שם התחנה ביום המעשה. והנכון כי ״בעת ההיא״, בעת הנזכרת שכבשתי סיחון ועוג והתחלתי להלחם בעממין שניתנו לישראל וחלקתי הארץ לשני השבטים, והיה זה כאשר נאמר לו (במדבר כז יב) עלה אל הר העברים הזה, כי אז בקש רחמים על הדבר והתחנן התחנה הזאת. וכאשר לא שמע השם בקולו, חזר והתפלל יפקוד ה׳ אלהי הרוחות לכל בשר איש על העדה, כמו שנזכר שם (פסוק טז). וזהו וצו את יהושע (להלן פסוק כח). אבל הזכיר שם התפלה אשר נענה עליה, וכאן הזכיר זה להודיע כי הארץ היתה חביבה עליו מאד ולא זכה אליה בעבורם, וכל זה מתוכחותיו״

[831] ציטוט מברכה מעין שלוש. ובהקשר הנוכחי: תלמוד בבלי מסכת סוטה דף יד׳ עמוד א׳: ״דרש רבי שמלאי: מפני מה נתאוה משה רבינו ליכנס לא״י? וכי לאכול מפריה הוא צריך? או לשבוע מטובה הוא צריך? אלא כך אמר משה: הרבה מצות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בא״י, אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי; אמר לו הקדוש ברוך הוא: כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר, מעלה אני עליך כאילו עשיתם...״

[832] דברים פרק יא פסוק יח׳ ורשי במקום״ושמתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם״ ד״ה: ושמתם את דברי: אף לאחר שתגלו היו מצוינים במצוות. הניחו תפילין, עשו מזוזות כדי שלא יהיו חדשים כשתחזרו. וכן הוא אומר בירמיהו: הציבי לך ציונים.

[833] בראשית פרק יב׳ פסוק א׳: ״וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל־אַבְרָם לֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ״

[834] שמות פרק ג׳ פסוקים ו׳-ח׳: ״וַיֹּאמֶר אָנֹכִי֙ אֱלֹהֵ֣י אָבִ֔יךָ אֱלֹהֵ֥י אַבְרָהָ֖ם אֱלֹהֵ֣י יִצְחָ֑ק וֵאלֹהֵ֣י יַעֲקֹ֗ב וַיַּסְתֵּ֤ר מֹשֶׁה֙ פָּנָ֔יו כִּ֥י יָרֵ֖א מֵהַבִּ֥יט אֶל־הָאֱלֹהִֽים: וַיֹּאמֶר יה׳ רָאֹ֣ה רָאִ֔יתִי אֶת־עֳנִ֥י עַמִּ֖י אֲשֶׁ֣ר בְּמִצְרָ֑יִם וְאֶת־צַעֲקָתָם֙ שָׁמַ֣עְתִּי מִפְּנֵ֣י נֹגְשָׂ֔יו כִּ֥י יָדַ֖עְתִּי אֶת־מַכְאֹבָֽיו: וָאֵרֵ֞ד לְהַצִּלוֹ֮ מִיַּד֒ מִצְרִ֗ים וְלְהַעֲלֹתוֹ֙ מִן־הָאָ֣רֶץ הַהִ֔וא אֶל־אֶ֖רֶץ טוֹבָ֣ה וּרְחָבָ֑ה אֶל־אֶ֗רֶץ זָבַת֙ חָלָ֣ב וּדְבָ֔שׁ אֶל־מְק֥וֹם הַֽכְּנַעֲנִ֖י וְהַֽחִתִּ֥י וְהָאֱמֹרִ֛י וְהַפְּרִזִּ֥י וְהַֽחִוִּ֖י וְהַיְבוּסִֽי״

[835] ספר הכוזרי מאמר א׳ קטו׳: ״אמר החבר: מצאת מקום חרפתי מלך כוזר. כן הוא, אלו היה רובנו מקבל הדלות כניעה לאלהים ובעבור תורתו, לא היה מניחנו הענין האלהי כל הזמן הארוך הזה. אבל המעט ממנו על הדעת הזאת, ויש שכר לרוב מפני שהוא נושא עול הגלות בין הכרח ורצון, כי אלו היה רוצה היה חבר לנוגש אותו במלה שיאמר בלי טורח, וכמו זה איננו אבד אצל השופט הצדיק. ואלו היינו סובלים הגלות הזה והדלות לשם האלהים כראוי, היינו לפאר הדור שאנו מצפים עם המשיח, והיינו מקרבים עת הישועה העתידה שאנו מיחלים אותה.״

[836] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף נז׳ עמוד א׳: ״הרואה רמונים בחלום, זוטרי - פרי עסקיה כרמונא, רברבי - רבי עסקיה כרמונא, פלגי - אם תלמיד חכם הוא - יצפה לתורה, שנאמר אשקך מיין הרקח מעסיס רמני, ואם עם הארץ הוא - יצפה למצות, שנאמר כפלח הרמון רקתך. מאי רקתך - אפילו ריקנין שבך מלאים מצות כרמון.״

[837] בראשית פרק לב׳ פסוק ה׳. וברש״י: דבר אחר, גרתי - בגימטריא תרי״ג. כלומר, עם לבן הרשע גרתי ותרי״ג מצוות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים.

[838] משנה מסכת קידושין פרק ד׳ משנה יד׳: ״רבי נהוראי אומר מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה שאדם אוכל משכרה בעולם הזה וקרן קיימת לעולם הבא ושאר כל אומנות אינן כן כשאדם בא לידי חולי או לידי זקנה או לידי יסורין ואינו יכול לעסוק במלאכתו הרי הוא מת ברעב אבל התורה אינה כן אלא משמרתו מכל רע בנערותו ונותנת לו אחרית ותקוה בזקנותו בנערותו מה הוא אומר (ישעיה מ׳) וקוי ה׳ יחליפו כח בזקנותו מהו אומר (תהלים צ״ב) עוד ינובון בשיבה וכן הוא אומר באברהם אבינו עליו השלום (בראשית כ״ד) ואברהם זקן וה׳ ברך את אברהם בכל מצינו שעשה אברהם אבינו את כל התורה כולה עד שלא נתנה שנאמר (שם /בראשית/ כ״ו) עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתי מצותי חקותי ותורותי״

[839] בראשית, פרק ב׳ פסוק ד׳: ״אלה תולדות השמיים וארץ בהיבראם״. בראשית רבה פרשת בראשית פרשה יב׳ סימן ט׳: ״אמר רבי יהושע בן קרחה ״בהבראם״ - באברהם בזכותו של אברהם.״

[840] תהלים פרק צ׳ פסוק ד׳.

[841] יום בריאת אדם הראשון לפי דעה אחת.

[842] תלמוד בבלי מסכת שבת דף יא׳ עמוד א׳: ״דתניא: חברים שהיו עוסקין בתורה - מפסיקין לקריאת שמע, ואין מפסיקין לתפלה. אמר רבי יוחנן: לא שנו אלא כגון רבי שמעון בן יוחי וחבירו, שתורתן אומנותן. אבל כגון אנו - מפסיקין לקריאת שמע ולתפלה.״

[843] ברכת הדעת, תפילת שמונה עשרה.

[844] תרגום מצרפתית – דלעת בראש.

[845] תלמוד בבלי מסכת יבמות דף קט׳ עמוד ב׳: ״דתניא, רבי יוסי אומר: כל האומר אין לו תורה - אין לו תורה; פשיטא! אלא כל האומר אין לו אלא תורה - אין לו אלא תורה; הא נמי פשיטא! אלא דאפילו תורה אין לו. מאי טעמא? אמר רב פפא, אמר קרא: ולמדתם... ועשיתם כל שישנו בעשיה ישנו בלמידה, כל שאינו בעשיה אינו בלמידה.״

[846] משלי פרק לא׳ פסוק כו׳

[847] חיים פרלמן, 1912-1984, פילוסוף של המוסר ומשפטן. (תודה לחיים רוטנברג)

[848] תלמוד בבלי מסכת קידושין דף מ׳ עמוד ב׳: ״וכבר היה רבי טרפון וזקנים מסובין בעלית בית נתזה בלוד, נשאלה שאילה זו בפניהם: תלמוד גדול או מעשה גדול? נענה רבי טרפון ואמר: מעשה גדול, נענה ר״ע ואמר: תלמוד גדול, נענו כולם ואמרו: תלמוד גדול, שהתלמוד מביא לידי מעשה. תניא, רבי יוסי אומר: גדול תלמוד - שקדם לחלה ארבעים שנה, לתרומות ולמעשרות - חמשים וארבע, לשמיטים - ששים ואחת, ליובלות - מאה ושלש; מאה ושלש! מאה וארבע הויין! קסבר: יובל מתחילתו הוא משמט. וכשם שהלימוד קודם למעשה, כך דינו קודם למעשה, כדרב המנונא, דאמר רב המנונא: אין תחילת דינו של אדם אלא על דברי תורה, שנאמר: פוטר מים ראשית מדון; וכשם שדינו קודם למעשה, כך שכרו קודם למעשה, שנאמר: ויתן להם ארצות גוים ועמל לאומים יירשו בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ינצורו.״

[849] בראשית פרק א׳ פסוק כח׳: ״וַיְבָרֶךְ אֹתָם֮ אֱלֹהִים֒ וַיֹּ֣אמֶר לָהֶ֗ם אֱלֹהִים֙ פְּר֣וּ וּרְב֔וּ וּמִלְא֖וּ אֶת־הָאָ֑רֶץ וְכִבְשֻׁ֔הָ וּרְד֗וּ בִּדְגַ֤ת הַיָּם֙ וּבְעֹ֣וף הַשָּׁמַ֔יִם וּבְכָל־חַיָּ֖ה הָרֹמֶ֥שֶׂת עַל־הָאָֽרֶץ״. וקודם לזה, עבור העופות והדגים בפסוק כב׳: ״וַיְבָרֶךְ אֹתָם֮ אֱלֹהִים֒ לֵאמֹ֗ר פְּר֤וּ וּרְבוּ֙ וּמִלְא֣וּ אֶת־הַמַּ֔יִם בַּיַּמִּ֖ים וְהָע֣וֹף יֵרֶ֥ב בָּאָֽרֶץ״

[850] ויקרא פרק יט׳ פסוקים א׳, ב׳: ״וַיְדַבֵּ֥ר ה׳ אֶל־מֹשֶׁ֖ה לֵאמֹֽר: דַּבֵּ֞ר אֶל־כָּל־עֲדַ֤ת בְּנֵֽי־יִשְׂרָאֵל֙ וְאָמַרְתָּ֣ אֲלֵהֶ֔ם קְדֹשִׁ֥ים תִּהְי֖וּ כִּ֥י קָד֛וֹשׁ אֲנִ֥י ה׳ אֱלֹהֵיכֶֽם״

[851] רמב״ם הלכות יסודי התורה פרק ד׳ הלכה יג׳: ״ועניני ארבעה פרקים אלו שבחמש מצות האלו הם שחכמים הראשונים קוראין אותו א פרדס כמו שאמרו ארבעה נכנסו לפרדס, ואף על פי שגדולי ישראל היו וחכמים גדולים היו לא כולם היה בהן כח לידע ולהשיג כל הדברים על בוריין, ואני אומר שאין ראוי לטייל בפרדס אלא מי שנתמלא כריסו לחם ובשר, ולחם ובשר הוא לידע האסור והמותר וכיוצא בהם משאר המצות, ואף על פי שדברים אלו דבר קטן קראו אותן חכמים שהרי אמרו חכמים דבר גדול מעשה מרכבה ודבר קטן הוויות דאביי ורבא, אעפ״כ ראויין הן להקדימן, שהן מיישבין דעתו של אדם תחלה, ועוד שהם הטובה הגדולה שהשפיע הקדוש ברוך הוא ליישוב העולם הזה כדי לנחול חיי העולם הבא, ואפשר שידעם הכל קטן וגדול איש ואשה בעל לב רחב ובעל לב קצר.״

[852] ספר המצוות לרמב״ם שורש ד׳: ״השרש הרביעי שאין ראוי למנות הציוויים הכוללים התורה כולה. הנה יבואו בתורה צוויין ואזהרות אינן בדבר רמוז אבל יכללו המצות כולם כאילו יאמר עשה כל מה שצויתיך לעשות והזהר מכל מה שהזהרתיך ממנו או לא תעבור דבר ממה שצויתיך בו. ואין פנים למנות הצווי הזה מצוה בפני עצמה. שהוא לא יצוה לעשות מעשה מיוחד שיהיה מצות עשה ולא יזהיר מעשות מעשה מיוחד שיהיה מצות לא תעשה, וזה כאמרו (משפטי׳ כג) ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו. וכאמרו (קדושים יט) את חקותי תשמורו, ואת משפטי תעשו (אח״מ יח) ושמרתם את משמרתי (ס״פ אח״מ) ורבים כאלה. וכבר טעו בשרש הזה גם כן עד שמנו קדושים תהיו (קדושים יט) מצוה מכלל מצות עשה. ולא ידעו כי אמרו קדושים תהיו, והתקדשתם והייתם קדושים (שם כ וסוף שמיני), הם צוויין לקיים כל התורה. כאילו יאמר היה קדוש בהיותך עושה כל מה שצויתיך בו ונזהר מכל מה שהזהרתיך ממנו. ולשון ספרא קדושים תהיו פרושים תהיו. רוצה לומר הבדלו מן הדברים המגונים כלם שהזהרתי אתכם מהם. ובמכלתא (דכספא) אמרו ואנשי קדש תהיון לי איסי בן יהודה אומר כשהקדוש ברוך הוא מחדש מצוה לישראל הוא מוסיף להם קדושה. רוצה לומר כי זה הצווי אינו צווי עומד בעצמו אבל הוא נמשך אחר מצוה שנצטוו בה ומקיים הצווי ההוא יקרא קדוש. ואין הפרש בין אמרו קדושים תהיו או אילו אמר עשו מצותי.״

[853] רמב״ם הלכות מלכים פרק יב׳ הלכה ה׳: ״ובאותו הזמן לא יהיה שם לא רעב ולא מלחמה, ולא קנאה ותחרות, שהטובה תהיה מושפעת הרבה, וכל המעדנים מצויין כעפר, ולא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה׳ בלבד, ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם, שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה׳ כמים לים מכסים.״

[854] וראה בהרחבה בסוף שיעור 8 בנתיב התורה.

[855] שמות פרק יט׳ פסוקים ה׳-ו׳: ״ וְעַתָּ֗ה אִם־שָׁמ֤וֹעַ תִּשְׁמְעוּ֙ בְּקֹלִ֔י וּשְׁמַרְתֶּ֖ם אֶת־בְּרִיתִ֑י וְהְיִיתֶ֨ם לִ֜י סְגֻלָּ֣ה מִכָּל־הָעַמִּ֗ים כִּי־לִ֛י כָּל־הָאָ֖רֶץ: וְאַתֶּ֣ם תִּהְיוּ־לִ֔י מַמְלֶ֥כֶת כֹּהֲנִ֖ים וְג֣וֹי קָד֑וֹשׁ אֵ֚לֶּה הַדְּבָרִ֔ים אֲשֶׁ֥ר תְּדַבֵּ֖ר אֶל־בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל״

[856] תוספות מסכת שבת דף נה׳ עמוד א׳: ״ושמואל אמר תמה זכות אבות ורבי יוחנן אמר תחון זכות אבות - אומר רבינו תם דזכות אבות תמה אבל ברית אבות לא תמה דהא כתיב (ויקרא כו) וזכרתי את בריתי יעקוב אף לאחר גלות ואנן אין אנו מזכירין זכות אבות אלא הברית״

[857] בראשית פרק לב׳ פסוק ה׳: ״ וַיְצַ֣ו אֹתָם֮ לֵאמֹר֒ כֹּ֣ה תֹאמְר֗וּן לַאדֹנִ֙י֙ לְעֵשָׂ֔ו כֹּ֥ה אָמַ֖ר עַבְדְּךָ֣ יַעֲקֹ֑ב עִם־לָבָ֤ן גַּרְתִּי֙ וָאֵחַ֣ר עַד־עָתָּֽה״

[858] רש״י בראשית פרק לב׳ פסוק ה׳: ״גרתי - לא נעשיתי שר וחשוב אלא גר, אינך כדאי לשנוא אותי על ברכות אביך שברכני (לעיל כז כט) הוה גביר לאחיך, שהרי לא נתקיימה בי. דבר אחר גרתי בגימטריא תרי״ג, כלומר עם לבן הרשע גרתי ותרי״ג מצות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים״

[859] בראשית פרק כו׳ פסוק ה׳: ״עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתי מצוותי חוקותי ותורותי״. וראה גם פירוש הרמב״ן במקום.

[860]

[861] ישעיהו פרק כט׳ פסוק כג׳: ״כִּ֤י בְרֹאתוֹ֙ יְלָדָ֔יו מַעֲשֵׂ֥ה יָדַ֖י בְּקִרְבּ֑וֹ יַקְדִּישׁוּ֙ שְׁמִ֔י וְהִקְדִּ֖ישׁוּ אֶת־קְד֣וֹשׁ יַעֲקֹ֑ב וְאֶת־אֱלֹהֵ֥י יִשְׂרָאֵ֖ל יַעֲרִיצֽוּ״ וכן בסדר התפילה ביוהכפ.

[862] וראה בהרחבה בשכתוב שיעור 10 על נתיב התורה עמוד 96.

[863] בראשית פרק ב׳ פסוק וכן הרחבה לעיל בשכתוב שיעור 10

[864] תלמוד בבלי מסכת חגיגה דף יד׳ עמוד ב׳: ״תנו רבנן: ארבעה נכנסו בפרדס, ואלו הן: בן עזאי, ובן זומא, אחר, ורבי עקיבא. אמר להם רבי עקיבא: כשאתם מגיעין אצל אבני שיש טהור אל תאמרו מים מים! משום שנאמר דובר שקרים לא יכון לנגד עיני. בן עזאי הציץ ומת, עליו הכתוב אומר יקר בעיני ה׳ המותה לחסידיו. בן זומא הציץ ונפגע, ועליו הכתוב אומר דבש מצאת אכל דיך פן תשבענו והקאתו. אחר קיצץ בנטיעות. רבי עקיבא יצא בשלום.״

[865] תוספתא מסכת חגיגה פרק ב' הלכה ד': "ר' עקיבה עלה בשלום וירד בשלום עליו הכתוב אומר משכני אחריך נרוצה וגו'"

[866] מצוות וידוי מעשרות. דברים פרק כו' פסוקים יב'-טו': "כִּי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר אֶת־כָּל־מַעְשַׂר תְּבוּאָתְךָ בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁת שְׁנַת הַמַּעְשֵׂר וְנָתַתָּה לַלֵּוִי לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה וְאָכְלוּ בִשְׁעָרֶיךָ וְשָׂבֵעוּ: וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן־הַבַּיִת וְגַם נְתַתִּיו לַלֵּוִי וְלַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה כְּכֹל־מִצְוָתְךָ אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי לֹא־עָבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ וְלֹא שָׁכֵחְתִּי: לֹא־אָכַלְתִּי בְאֹנִי מִמֶּנּוּ וְלֹא־בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטָמֵא וְלֹא־נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לְמֵת שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל ה' אֱלֹהָי עָשִׂיתִי כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי: הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן־הַשָּׁמַיִם וּבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְאֵת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ"

[867] בבלי סנהדרין דף צ' עמוד א' – פרק חלק.

[868] רש"י מסכת סנהדרין דף צ' עמוד א': "הכי גרסינן האומר אין תחיית המתים מן התורה - שכופר במדרשין דדרשינן בגמרא לקמן מניין לתחיית המתים מן התורה, ואפילו יהא מודה ומאמין שיחיו המתים אלא דלא רמיזא באורייתא - כופר הוא, הואיל ועוקר שיש תחיית המתים מן התורה - מה לנו ולאמונתו, וכי מהיכן הוא יודע שכן הוא - הלכך כופר גמור הוא."

[869] במקומות רבים. למשל, תלמוד בבלי מסכת שבת דף קיד' עמוד א': "מניין לשנוי בגדים מן התורה, שנאמר ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים. ותנא דבי רבי ישמעאל: לימדך תורה דרך ארץ, בגדים שבישל בהן קדירה לרבו - אל ימזוג בהן כוס לרבו."

[870] פרק קנין תורה, משנה מסכת אבות פרק ו' משנה ד': "כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל ואם אתה עושה כן אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא אל תבקש גדולה לעצמך ואל תחמוד כבוד יותר מלמודך (עשה) ואל תתאוה לשלחנם של מלכים ששולחנך גדול משולחנם וכתרך גדול מכתרם ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך"

[871] הערה בהמשך הדף

[872] משנה סנהדרין פרק י' משנה א'

[873] תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף צ' עמוד א': "וכל כך למה? תנא: הוא כפר בתחיית המתים - לפיכך לא יהיה לו חלק בתחיית המתים, שכל מדותיו של הקדוש ברוך הוא מדה כנגד מדה."

[874] שבעת החטאים

[875] רמב"ם הלכות ממרים פרק ג' משנה ד': "אבל זקן ממרא האמור בתורה הוא חכם אחד מחכמי ישראל שיש בידו קבלה ודן ומורה בדברי תורה כמו שידונו ויורו כל חכמי ישראל שבאת לו מחלוקת בדין מן הדינים עם בית דין הגדול, ולא חזר לדבריהם אלא חלק עליהם והורה לעשות שלא כהוראתן, גזרה עליו תורה מיתה ומתודה ויש לו חלק לעולם הבא, אף על פי שהוא דן והן דנים הוא קבל והם קבלו הרי התורה חלקה להם כבוד, ואם רצו בית דין למחול על כבודן ולהניחו אינן יכולין כדי שלא ירבו מחלוקת

[876] זקן – זה קנה חוכמה

[877] תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לט' עמוד ב': "רבא אמר: הא מני? רבי יעקב היא, דאמר: שכר מצוה בהאי עלמא ליכא; דתניא, רבי יעקב אומר: אין לך כל מצוה ומצוה שכתובה בתורה שמתן שכרה בצדה, שאין תחיית המתים תלויה בה; בכיבוד אב ואם כתיב: למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך, בשילוח הקן כתיב: למען ייטב לך והארכת ימים, הרי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות, ועלה לבירה ושלח את האם ונטל את הבנים, ובחזירתו נפל ומת, היכן טובת ימיו של זה? והיכן אריכות ימיו של זה? אלא, למען ייטב לך - לעולם שכולו טוב ולמען יאריכון ימיך - לעולם שכולו ארוך. ודלמא לאו הכי הוה"

[878] על הפסוק (דברים, פרק יא' פסוק כא') "למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם" רש"י במקום מצטט מספרי דברים פרשת עקב פיסקא מז': " למען ירבו ימיכם בעולם הזה וימי בניכם לימות המשיח כימי השמים על הארץ לעולם הבא, אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת לכם אין כתוב כאן אלא לתת להם נמצינו למדים תחיית המתים מן התורה."

[879] תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף מד עמוד א

חטא ישראל. אמר רבי אבא בר זבדא: אף על פי שחטא - ישראל הוא.

[880] רמב"ם הקדמה לפרק חלק בפירוש המשנה, פרק ה'.

[881] ספר העיקרים לרב יוסף אלבו, מאמר א' פרק כו': "העולה ממה שבארנו בזה המאמר הוא, כי מספר העקרים לדת האלהית שלשה, שהם מציאות השם ותורה מן השמים ושכר ועונש, כי אלו השלשה לא תצוייר תורה אלהית זולתם. ושתחת אלו השלשה, שרשים אחרים מסתעפים מהם, הם אצל העקרים הללו במדרגת המינים הנכנסים תחת הסוגים, כי בהסתלק אחד מהשרשים לא יסתלק העקר, ובהסתלק העקר יסתלקו השרשים כמו שבארנו."

[882] מגן אבות לרשב"ץ?

[883] רמב"ם הלכות ממרים פרק ג' הלכה ג': "במה דברים אמורים באיש שכפר בתורה שבעל פה במחשבתו ובדברים שנראו לו, והלך אחר דעתו הקלה ואחר שרירות לבו וכופר בתורה שבעל פה תחילה כצדוק ובייתוס וכן כל התועים אחריו, אבל בני התועים האלה ובני בניהם שהדיחו אותם אבותם ונולדו בין הקראים וגדלו אותם על דעתם, הרי הוא כתינוק שנשבה בניהם וגדלוהו ואינו זריז לאחוז בדרכי המצות שהרי הוא כאנוס ואף על פי ששמע אח"כ [שהוא יהודי וראה היהודים ודתם הרי הוא כאנוס שהרי גדלוהו על טעותם] כך אלו שאמרנו האוחזים בדרכי אבותם הקראים שטעו, לפיכך ראוי להחזירן בתשובה ולמשכם בדברי שלום עד שיחזרו לאיתן התורה"

[884] במקומות רבים ולמשל, תלמוד בבלי מסכת תענית דף ז' עמוד א': "אמר רבי חנינא בר אידי: למה נמשלו דברי תורה למים, דכתיב הוי כל צמא לכו למים - לומר לך: מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך, אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה"

[885] תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף לו' עמוד א': "וסמכו רבותינו על דברי רשב"ג ועל דברי רבי אלעזר בר צדוק, שהיו אומרים: אין גוזרין גזירה על הצבור אא"כ רוב צבור יכולין לעמוד בה."

וגם ראה רמב"ם הלכות ממרים פרק ב' הלכה ו': "הרי שגזרו בית דין גזירה ודימו שרוב הקהל יכולין לעמוד בה, ואחר שגזרוה פקפקו העם בה ולא פשטה ברוב הקהל הרי זו בטלה ואינן רשאין לכוף את העם ללכת בה."

[886] רמב"ם הלכות מלכים פרק ח' הלכה יא': "כל המקבל שבע מצות ונזהר לעשותן הרי זה מחסידי אומות העולם, ויש לו חלק לעולם הבא, והוא שיקבל אותן ויעשה אותן מפני שצוה בהן הקדוש ברוך הוא בתורה והודיענו על ידי משה רבינו שבני נח מקודם נצטוו בהן"

[887] ספר הכוזרי מאמר א': "אמר יהודה בן שאול ז"ל אמר המחבר: שאול שאלו אותי על מה שיש אתי מן הטענות והתשובות על החולקים עלינו מן הפילוסופים ואנשי התורות, ועל המינים החולקים על המון ישראל, וזכרתי מה ששמעתיו כבר מטענות החבר אשר היה אצל מלך כוזר הנכנס בדת היהודים היום כארבע מאות שנה כאשר נזכר ונודע בספרי דברי הימים, כי נשנה עליו חלום פעמים רבות כאלו מלאך מדבר עמו ואומר לו: "כונתך רצויה אצל הבורא אבל מעשך איננו רצוי".

[888] ישעיהו פרק ו' פסוק ג'.

[889] מדרש תנחומא (בובר) פרשת נח סימן א': " ומצות חלה למה, לפי שאדם היה חלתו של עולם, ובאתה חוה וטימאתהו, אמר הקדוש ברוך הוא תנתן לה מצות חלה, שיתכפר לה על חלתו של עולם שטימאתו, ומנין שהיה אדם חלתו של עולם, כך שנו רבותינו, כיון שהאשה נותנת מים בעיסה היא מגבהת חלתה, כך [עשה] הקדוש ברוך הוא, אמר ר' יוסי בן קצרתא כיון שנתן הקדוש ברוך הוא מים על האדמה, מיד הגביה חלתו אדם מן האדמה, שכך הוא אומר ואד יעלה מן הארץ (בראשית ב ו), מיד וייצר ה' אלהים וגו' (שם שם /בראשית ב'/ ז).

[890] בראשית פרק ב' פסוק ז'

[891] אם יש מקור רלוונטי.

[892] מתוך יג' מידות שהתורה נדרשת בהן..

[893] הגדה של פסח, התייחסות לדברי הבן הרשע: "רשע מה הוא אומר? מה העבודה הזאת לכם. לכם ולא לו. ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל, כפר בעיקר."

[894] רש"י במדבר פרק טז' פסוק א', ד"ה: "ויקח קרח - לקח את עצמו לצד אחד להיות נחלק מתוך העדה לעורר על הכהונה, וזהו שתרגם אונקלוס ואתפלג נחלק משאר העדה להחזיק במחלוקת, וכן (איוב טו, יב) מה יקחך לבך, לוקח אותך להפליגך משאר בני אדם. דבר אחר ויקח קרח משך ראשי סנהדראות שבהם בדברים, כמו שנאמר (במדבר כ, כה) קח את אהרן, (הושע יד, ג) קחו עמכם דברים"

[895] בברכות יעקב לבניו, בראשית פרק מט'. וברש"י בראשית פרק מט פסוק ז': "אחלקם ביעקב - אפרידם זה מזה שלא יהא לוי במנין השבטים, והרי הם חלוקים. דבר אחרע אין לך עניים וסופרים ומלמדי תינוקות אלא משמעון, כדי שיהיו נפוצים, ושבטו של לוי עשאו מחזר על הגרנות לתרומות ולמעשרות, נתן לו תפוצתו דרך כבוד"

[896] מירוח הכרי – הערמה של התבואה, השלב שבו היא מחויבת בתרומות ומעשרות. למשל, משנה מסכת פאה פרק א' משנה ו': "ולעולם הוא נותן משום פאה ופטור מן המעשרות עד שימרח..."

[897] ויקרא פרק כג' פסוקים טו'-טז': "וּסְפַרְתֶּם לָכֶם֙ מִמָּחֳרַ֣ת הַשַּׁבָּ֔ת מִיּ֗וֹם הֲבִיאֲכֶם֙ אֶת־עֹ֣מֶר הַתְּנוּפָ֔ה שֶׁ֥בַע שַׁבָּתֹ֖ות תְּמִימֹ֑ת תִּהְיֶֽינָה׃ (טז) עַ֚ד מִמָּחֳרַ֣ת הַשַּׁבָּ֔ת הַשְּׁבִיעִ֖ית תִּסְפְּר֣וּ חֲמִשִּׁ֑ים יֹ֔ום וְהִקְרַבְתֶּ֥ם מִנְחָ֖ה חֲדָשָׁ֥ה לַה׳׃"

[898] (הערה רות ספז): גם לגבי פורים זכור לי ששמעתי ממניטו זצ"ל על הזמן הלא ברור במגילת אסתר. אם מישהו זוכר את השיעור, נשמח שייצור קשר. יתכן שאפשר לקשר לקבלת התורה בימי מרדכי ואסתר.

[899] תהלים פרק ח' פסוק ו': "וַתְּחַסְּרֵ֥הוּ מְּעַ֗ט מֵאֱלֹהִ֫ים וְכָבֹ֥וד וְהָדָ֑ר תְּעַטְּרֵֽהוּ". וכן נאמר לגבי משה רבינו כשמונים את המידות הנצרכות לנבואה, תלמוד בבלי מסכת נדרים דף לח' עמוד א': "חכם - רב ושמואל דאמרי תרוייהו: חמשים שערי בינה נבראו בעולם, וכולם נתנו למשה חסר אחת, שנאמר: ותחסרהו מעט מאלהים"

[900] הקדמה ליד החזקה לרמב"ם: "חמשה תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זכאי והם גדולי החכמים שקיבלו ממנו ואלו הם. ר' אליעזר הגדול ור' יהושע ור' יוסי הכהן ור' שמעון בן נתנאל ור' אלעזר בן ערך. ור' עקיבא בן יוסף קיבל מר' אליעזר הגדול ויוסף אביו גר צדק היה. ור' ישמעאל ור' מאיר בן גר צדק קבלו מר' עקיבא וגם קיבל ר' מאיר וחבריו מר' ישמעאל."

[901] תלמוד בבלי מסכת מנחות דף כט' עמוד ב': "אמר רב יהודה אמר רב: בשעה שעלה משה למרום, מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות, אמר לפניו: רבש"ע, מי מעכב על ידך? אמר לו: אדם אחד יש שעתיד להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו, שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ תילין תילין של הלכות. אמר לפניו: רבש"ע, הראהו לי, אמר לו: חזור לאחורך. הלך וישב בסוף שמונה שורות, ולא היה יודע מה הן אומרים, תשש כחו; כיון שהגיע לדבר אחד, אמרו לו תלמידיו: רבי, מנין לך? אמר להן: הלכה למשה מסיני, נתיישבה דעתו. חזר ובא לפני הקדוש ברוך הוא, אמר לפניו: רבונו של עולם, יש לך אדם כזה ואתה נותן תורה ע"י? אמר לו: שתוק, כך עלה במחשבה לפני. אמר לפניו: רבונו של עולם, הראיתני תורתו, הראני שכרו, אמר לו: חזור [לאחורך]. חזר לאחוריו, ראה ששוקלין בשרו במקולין, אמר לפניו: רבש"ע, זו תורה וזו שכרה? א"ל: שתוק, כך עלה במחשבה לפני."

[902] ילקוט שמעוני תורה פרשת שמות [המתחיל ברמז קסב]

אם נאמר אהיה עם פיך [ד, י"ב] למה נאמר הוריתיך [ד, י"ב] ואם נאמר הוריתיך למה נאמר אהיה עם פיך אלא אהיה עם פיך זה פתיחת פה ומענה לשון, הוריתיך זה גנזי חכמה שגלה הקדוש ברוך הוא למשה על כל גנזי תורה חכמה ומדע וגנזי חיים והראהו מה שעתיד להיות לעוה"ב וכיון שראה בפרגוד של הקדוש ברוך הוא כתות כתות של סנהדרין שהיו יושבין בלשכת הגזית ודורשים התורה במ"ט פנים והראהו ר"ע דורש כתרי אותיות אמר אין לי עסק בשליחות של מקום שנאמר ויאמר בי אדני שלח נא ביד תשלח [ד, י"ג] מה עשה הקדוש ברוך הוא שגרו לשר של חכמה ותפשו למשה והוליכו למקום אחד והראה לו בפרגוד של הקדוש ברוך הוא רבוא רבבות של סנהדרין שיושבים ודורשים ואומרים הלכה למשה מסיני מיד נתקררה דעתו של מש

[903] רש"י שמות פרק יח' פסוק א', ד"ה: יתרו – "שבע שמות נקראו לו רעואל, יתר, יתרו, חובב, חבר, קיני, פוטיאל. יתר, על שם שיתר פרשה אחת בתורה (להלן פסוק כא) ואתה תחזה. יתרו לכשנתגייר וקיים המצות הוסיפו לו אותג אחת על שמו. חובב שחבב את התורה. וחובב הוא יתרו, שנאמר (שופטים ד יא) מבני חובב חותן משה."

[904] ילקוט שמעוני תורה פרשת חקת [המתחיל ברמז תשנט]

מר רבי אחא דברים שלא נגלו לו למשה נגלו לרבי עקיבא שנאמר וכל יקר ראתה עיני זה רבי עקיבא

[905] במדבר פרק לב': "וּמִקְנֶ֣ה׀ רַ֣ב הָיָ֗ה לִבְנֵי֙ רְאוּבֵ֣ן וְלִבְנֵי־גָ֔ד עָצ֥וּם מְאֹ֖ד וַיִּרְא֣וּ אֶת־אֶ֣רֶץ יַעְזֵ֑ר וְאֶת־אֶ֣רֶץ גִּלְעָ֔ד וְהִנֵּ֥ה הַמָּקֹ֖ום מְקֹ֥ום מִקְנֶֽה׃

(ב) וַיָּבֹ֣אוּ בְנֵי־גָ֗ד וּבְנֵי֙ רְאוּבֵ֔ן וַיֹּאמְר֣וּ אֶל־מֹשֶׁ֔ה וְאֶל־אֶלְעָזָ֖ר הַכֹּהֵ֑ן וְאֶל־נְשִׂיאֵ֖י הָעֵדָ֥ה לֵאמֹֽר׃

(ג) עֲטָרוֹת וְדִיבוֹן וְעַיְגֻר וְנִמְרָה וְחֻשְׁבּוֹן וְאֶלְעָלֵא וּשְׂבָם וּנְבוֹ וּבְעֹן׃
(ד) הָאָרֶץ אֲשֶׁר הִכָּה יְקוֹק לִפְנֵי עֲדַת יִשְׂרָאֵל אֶרֶץ מִקְנֶה הֵוא וְלַעֲבָדֶיךָ מִקְנֶה׃ ס
(ה) וַיֹּאמְרוּ אִם־מָצָאנוּ חֵן בְּעֵינֶיךָ יֻתַּן אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לַעֲבָדֶיךָ לַאֲחֻזָּה אַל־תַּעֲבִרֵנוּ אֶת־הַיַּרְדֵּן׃.... (לג) וַיִּתֵּן לָהֶם| מֹשֶׁה לִבְנֵי־גָדֹ וְלִבְנֵי רְאוּבֵן וְלַחֲצִי| שֵׁבֶט| מְנַשֶּׁה בֶּן־יוֹסֵף אֶת־מַמְלֶכֶת סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי וְאֶת־מַמְלֶכֶת עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן הָאָרֶץ לְעָרֶיהָ בִּגְבֻלֹת עָרֵי הָאָרֶץ סָבִיב׃

[906] הגדה של פסח. "מצה זו שאנו אוכלים על שום מה? על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה וגאלם. שנאמר: ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצריים עוגות מצות כי לא חמץ. כי גורשו ממצריים ולא יכלו להתמהמה וגם צידה לא עשו להם".

[907] ספר נצח ישראל למהר"ל, פרק ג'.

[908] תלמוד ירושלמי מסכת נדרים פרק ט' הלכה ד': " ואהבת לרעך כמוך. רבי עקיבה אומר זהו כלל גדול בתורה."

[909] ויקרא פרק יט' פסוק יח': "לא תיקום ולא תיטור את בני עמך ואהבת לרעך כמוך, אני ה'"

[910] בראשית פרק ד פסוקים ג'-ה': "וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרִי הָאֲדָמָה מִנְחָה לַה': (ד) וְהֶבֶל הֵבִיא גַּם־הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוֹ וּמֵחֶלְבֵהֶן וַיַּשַׁע ה' אֶל־הֶבֶל וְאֶל־מִנְחָתוֹ׃ (ה) וְאֶל־קַיִן וְאֶל־מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה וַיִּחַר לְקַיִן מְאֹד וַיִּפְּלוּ פָּנָיו׃"

[911] ויקרא פרק כג' פסוקים טו'-יז': "וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת מִיּוֹם הֲבִיאֲכֶם אֶת־עֹמֶר הַתְּנוּפָה שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת תְּמִימֹת תִּהְיֶינָה׃ (טז) עַד מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִת תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם וְהִקְרַבְתֶּם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַה'׃ (יז) מִמוֹשְׁבֹתֵיכֶם תָּבִיאוּ| לֶחֶם תְּנוּפָה שְׁתַּיִם שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת תִּהְיֶינָה חָמֵץ תֵּאָפֶינָה בִּכּוּרִים לַה'"

[912] בראשית פרק ד' פסוקים א, ב: וְהָאָדָם יָדַע אֶת־חַוָּה אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת־קַיִן וַתֹּאמֶר קָנִיתִי אִישׁ אֶת־ה'׃ וַתֹּסֶף לָלֶדֶת אֶת־אָחִיו אֶת־הָבֶל וַיְהִי־הֶבֶל רֹעֵה צֹאן וְקַיִן הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה׃

[913] בראשית פרק ד' פסוקים ג'-ד': "וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרִי הָאֲדָמָה מִנְחָה לַה'׃ וְהֶבֶל הֵבִיא גַּם־הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוֹ וּמֵחֶלְבֵהֶן וַיַּשַׁע ה' אֶל־הֶבֶל וְאֶל־מִנְחָתוֹ׃"

[914] יחידות, עשרות ומאות: ב-2, כ-20, ר-200.

[915] מכילתא יתרו א'. א': שקול משה כישראל וישראל כמשה.

[916] זוהר חלק א' כ"ח.

[917] מדרש תנחומא (בובר) פרשת חקת סימן לב': " אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע הרי גזרת עלי למות במדבר עם הדור הרע הזה, שנאמר כמה ימרוהו במדבר יעציבוהו בישימון (תהלים עח מ), עכשיו יאמרו הדורות אני שוה להם, יכתב עלי על מה נכנסתי לעונש, לפיכך כתיב יען לא האמנתם בי, א"ל הקדוש ברוך הוא למשה באיזה פנים אתה מבקש ליכנס לארץ, משל לרועה שיצא לרעות צאנו של מלך, ונשבית הצאן, ביקש הרועה ליכנס לפלטרין של מלך, אף כאן אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה שבחך הוא שהוצאת ששים רבוא, וקברתם במדבר, ואתה מכניס דור אחר, עכשיו יאמרו אין לדור המדבר חלק לעולם הבא, אלא שכב בצדן ותבא עמהן, שנאמר [כי שם חלקת מחוקק ספון] ויתא ראשי עם צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל (דברים לג כא)."

[918] דברים רבה (וילנא) פרשת ואתחנן פרשה ב' סימן ט': "כי לא תעבור את הירדן הזה, אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה אם אתה נקבר כאן אצלן בזכותך הן באין עמך א"ר לוי למה"ד לאחד שנתפזרו מעותיו במקום אפילה אמר אם אומר אני האירו לי שאקבץ מעותי אין בריה משגחת עלי מה עשה נטל זהוב אחד והשליך בתוכם והתחיל צווח ואומר האירו לי זהוב אחד היה לי ונפל ממני כאן והאירו לו מה עשה משנטל את הזהוב אמר להן בחייכם המתינו לי שאלקט את המעות וליקטן בזכות הזהוב נתלקטו המעות כך אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה אם נקבר אתה אצלם במדבר הן באים בזכותך ואת בא בראשם שנאמר (דברים לג) וירא ראשית לו וגו' ויתא ראשי עם."

[919] איכה רבה (וילנא) פרשה ב': "מלכה ושריה בגוים אין תורה, אם יאמר לך אדם יש חכמה בגוים תאמן, הדא הוא דכתיב (עובדיה א') והאבדתי חכמים מאדום ותבונה מהר עשו, יש תורה בגוים אל תאמן, דכתיב מלכה ושריה בגוים אין תורה, נביאיה אלו נביאי שקר, גם נביאיה אלו נביאי אמת, אלו ואלו לא מצאו חזון מה'."

[920] ספר הכוזרי מאמר א' לא'-מג': "לא. אמר החבר: בדין הענין הטבעי נתחיב לקיחת המזון, והגידול, וההולדה, ובחותם ובל תנאיהם. והתיחד בזה הצמח ובעלי חיים מבלעדי האדמה והאבנים והמוצאים והיסודות:

לב. אמר הכוזרי: זה כלל שצריך לפרוט אותו, אבל אמת הוא.

לג. אמר החבר: ובענין הנפשי התיחדו בעלי חיים בלם, ונתחייבו ממנו תנועות וחפצים ומדות וחושים נראים ונסתרים וזולת אלה.

לד. אמר הכוזרי: גם זה אין דרך לדחותו.

לה. אמר החבר: ובדין הענין השכלי התיחד המדבר מכל החיים. והתחייב ממנו תקון המדות והמעון והמדינה והיו הנהגות ונמוסים מנהגיים.

לו. אמר הכוזרי: גם זה אמת.

לז. אמר החבר: ואיזו מדרגה אתה חושב למעלה מזאת.

לח. אמר הכוזרי: מעלת החכמים הגדולים.

לט. אמר החבר: איני רוצה לומר אלא מעלה תפריד את בעליה פרידה עצמית, כהפרד הצמח מן הדומם והפרד האדם מן הבהמה, אבל הפרידה ברב ומעט אין לה תכלית, מפני שהיא פרידה מקרית, ואינה מעלה על דרך אמת.

מ. אמר הכוזרי: אם כן אין מעלה במורגשים יתירה על מעלת בני אדם.

מא. אמר החבר: ואם ימצא אדם שיבא באש ולא יוזק בו, ויעמוד מבלי מאכל ולא ירעב, ויהיה לפניו זוהר שאין העין יכולה להסתכל בו, ולא יחלה ולא יחלש, ובאשר יגיע אל תכלית ימיו, ימות לרצונו, כמי שיעלה על מטתו לישן, ויישן בעת ידוע ובשעה ידועה, עם ידיעת העבר והעתיד מה שהיה ומה שיהיה, הלא המעלה הזאת נפרדת בעצמה ממעלת בני אדם.

מב. אמר הכוזרי: אבל המעלה הזאת אלהית מלאכותית אם היא נמצאת, וזה מדין הענין האלהי לא מן השכלי ולא מן הנפשי ולא מן הטבעי.

מג. אמר החבר: אלה קצת תארי הנביא אשר אין עליו חולק, אשר נראה על ידו להמון התחברות הדבר האלהי בהם ושיש להם אלוה מנהיגם ברצונו ובפי עבודתם והמרותם, והגיד להם הנעלם, והודיע איך היה חדוש העולם ויחס בני אדם קודם המבול, היאך נתיחסו אל אדם והיאך היה המבול ויחס השבעים אומות אל שם חם ויפת בני נח, והיאך נפרדו הלשונות, ואיפה שכנו, והיאך צמחו המלאכות ובנין המדינות ושני העולם מאדם ועד עתה.

[921] הרב יצחק הוטנר

[922] ספר פחד יצחק על חנוכה, מאמר ד'. וראה הרחבה במאמר "תורת האב ותורת הרב" בנספחים בספר סוד העברי חלק א' שכתבו גבריאלה בן שמואל וישראל פיבקו.

[923] תלמוד בבלי מסכת שבת דף כג' עמוד א': "מאי מברך? מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה והיכן צונו? רב אויא אמר: מלא תסור. רב נחמיה אמר: שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך."

[924] דברים פרק יז' פסוק יא': "עַל־פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ וְעַל־הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר־יֹאמְרוּ לְךָ תַּעֲשֶׂה לֹא תָסוּר מִן־הַדָּבָר אֲשֶׁר־ יַגִּידוּ לְךָ יָמִין וּשְׂמֹאל:"

[925] דברים פרק לב' פסוק ז': "זְכֹר֙ יְמ֣וֹת עוֹלָ֔ם בִּ֖ינוּ שְׁנ֣וֹת דֹּ֣ר־וָדֹ֑ר שְׁאַ֤ל אָבִ֙יךָ֙ וְיַגֶּ֣דְךָ֔ זְקֵנֶ֖יךָ וְיֹ֥אמְרוּ לָֽךְ:"

[926] משנה מסכת כריתות פרק ו' משנה ט': "רבי שמעון אומר כבשים קודמין לעזים בכל מקום יכול מפני שהן מובחרין מהן תלמוד לומר (ויקרא ד') ואם כבש יביא קרבנו לחטאת מלמד ששניהם שקולין תורין קודמין לבני יונה בכל מקום יכול מפני שהן מובחרין מהן תלמוד לומר (שם /ויקרא/ י"ב) ובן יונה או תור לחטאת מלמד ששניהן שקולין האב קודם לאם בכל מקום יכול שכבוד האב עודף על כבוד האם תלמוד לומר (שם /ויקרא/ י"ט) איש אמו ואביו תיראו מלמד ששניהם שקולים אבל אמרו חכמים האב קודם לאם בכל מקום מפני שהוא ואמו חייבין בכבוד אביו וכן בתלמוד תורה אם זכה הבן לפני הרב קודם את האב בכל מקום מפני שהוא ואביו חייבין בכבוד רבו"

[927] משנה מסכת בבא מציעא פרק ב' משנה יא': "אבדתו ואבדת אביו אבדתו קודמת אבדתו ואבדת רבו שלו קודמת אבדת אביו ואבדת רבו של רבו קודמת שאביו הביאו לעולם הזה ורבו שלמדו חכמה מביאו לחיי העולם הבא ואם אביו חכם של אביו קודמת היה אביו ורבו נושאין משאוי מניח את של רבו ואחר כך מניח את של אביו היה אביו ורבו בבית השבי פודה את רבו ואחר כך פודה את אביו ואם היה אביו חכם פודה את אביו ואחר כך פודה את רבו" והמשך הדיון בגמרא בבא מציעא דף לג' עמוד א'.

רמב"ם הלכות גזלה ואבדה פרק יב' הלכה ב': "פגע באבדת רבו עם אבדת אביו אם היה אביו שקול כנגד רבו של אביו קודמת ואם לאו של רבו קודמת והוא שיהיה רבו מובהק שרוב חכמתו של תורה ממנו."

[928] תלמוד בבלי מסכת מגילה דף ט' עמוד א'-ב': "דתניא: תפלין ומזוזות אין נכתבין אלא אשורית, ורבותינו התירו יונית. והכתיב והיו! אלא אימא: ספרים נכתבים בכל לשון, ורבותינו התירו יונית. - התירו? מכלל דתנא קמא אסר! אלא אימא: רבותינו לא התירו שיכתבו אלא יונית. ותניא, אמר רבי יהודה: אף כשהתירו רבותינו יונית - לא התירו אלא בספר תורה, ומשום מעשה דתלמי המלך.

דתניא: מעשה בתלמי המלך שכינס שבעים ושנים זקנים, והכניסן בשבעים ושנים בתים, ולא גילה להם על מה כינסן. ונכנס אצל כל אחד ואחד ואמר להם: כתבו לי תורת משה רבכם. נתן הקדוש ברוך הוא בלב כל אחד ואחד עצה, והסכימו כולן לדעת אחת. וכתבו לו אלהים ברא בראשית, אעשה אדם בצלם ובדמות, ויכל ביום הששי, וישבות ביום השביעי, זכר ונקבה בראו, ולא כתבו בראם, הבה ארדה ואבלה שם שפתם, ותצחק שרה בקרוביה, כי באפם הרגו שור וברצונם עקרו אבוס, ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על נושא בני אדם, ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים ובשאר ארצות ארבע מאות שנה, וישלח את זאטוטי בני ישראל, ואל זאטוטי בני ישראל לא שלח ידו, לא חמד אחד מהם נשאתי, אשר חלק ה' אלהיך אתם להאיר לכל העמים, וילך ויעבוד אלהים אחרים אשר לא צויתי לעובדם, וכתבו לו את צעירת הרגלים, ולא כתבו לו ואת הארנבת, מפני ששאשתו של תלמי ארנבת שמה, שלא יאמר: שחקו בי היהודים והטילו שם אשתי בתורה. רבן שמעון בן גמליאל אומר אף בספרים לא התירו שיכתבו אלא יונית. אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן: הלכה כרבן שמעון בן גמליאל. ואמר רבי יוחנן: מאי טעמא דרבן שמעון בן גמליאל - אמר קרא יפת אלהים ליפת וישכן באהלי שם - דבריו של יפת יהיו באהלי שם. - ואימא גומר ומגוג! אמר רבי חייא בר אבא: היינו טעמא דכתיב יפת אלהים ליפת - יפיותו של יפת יהא באהלי שם.

[929] ברכות התורה בשחרית

[930] ישעיהו פרק כט' פסוק יג': "וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי יַעַן כִּי נִגַּשׁ֙ הָעָם הַזֶּה בְּפִיו וּבִשְׂפָתָיו֙ כִּבְּדוּנִי וְלִבּ֣וֹ רִחַק מִמֶּנִּי וַתְּהִי יִרְאָתָם֙ אֹתִ֣י מִצְוַ֥ת אֲנָשִׁ֖ים מְלֻמָּדָֽה"

[931] תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת מכות פרק ב' הלכה ו': "שאלו לחכמה חוטא מהו עונשו אמרו להם [משלי יג כא] חטאים תרדף רעה שאלו לנבואה חוטא מהו עונשו אמרה להן [יחזקאל יח ד] הנפש החוטאת היא תמות שאלו לקודשא בריך הוא חוטא מהו עונשו אמר להן יעשו תשובה ויתכפר לו. היינו דכתיב על כן יורה חטאים בדרך יורה לחטאים דרך לעשות תשובה."

[932] בראשית רבה (תיאודור-אלבק) פרשת לך לך פרשה מא': "ויגד לאברהם העברי ר' יהודה א' כל העולם מעבר אחד והוא מעבר אחד, ר' נחמיה א' שהוא בא מעבר, ורבנין אמ' שהוא מעבר הנהר, שמשיח בלשון עברי."

[933] בראשית פרק א' פסוק ג'

[934] בראשית פרק א' פסוק ד'

[935] בראשית רבה, טז' ד': "זהב הארץ ההיא טוב – מלמד שאין תורה כתורת ארץ ישראל ואין חוכמה כחוכמת ארץ ישראל".

[936] מתוך ההבדלה

[937] תלמוד בבלי מסכת תענית דף כז' עמוד ב': "דאמר ריש לקיש: נשמה יתירה ניתנה בו באדם בערב שבת, במוצאי שבת נוטלין אותה ממנו, שנאמר שבת וינפש - כיון ששבת וי אבדה נפש."

[938] ויקרא פרק א' פסוק ב': "דַּבֵּ֤ר אֶל־בְּנֵי֙ יִשְׂרָאֵ֔ל וְאָמַרְתָּ֖ אֲלֵהֶ֑ם אָדָ֗ם כִּי־יַקְרִ֤יב מִכֶּם֙ קָרְבָּ֔ן לַֽה' מִן־הַבְּהֵמָ֕ה מִן־ הַבָּקָ֖ר וּמִן־הַצֹּ֑אן תַּקְרִ֖יבוּ אֶת־ קָרְבַּנְכֶֽם:"

[939] ויקרא רבה (וילנא) פרשת ויקרא פרשה ב' סימן ט': "אדם כי יקריב מכם (ויקרא א) למה לא נאמר איש כמ"ש להלן דבר אל כל עדת בני ישראל איש כי יקריב אף כאן יאמר הכתוב ויקחו לכם איש בקר או צאן למה נאמר אדם להביא את הגר, מכם פרט לגוי שהוא מביא עולה אמר רשב"ג, שבעה דברים התקינו בית דין הגדול וזה אחד מהם גוי שהביא עולתו ממדינת הים אם הביא נסכים עמה קריבין נסכים משלו ואם לאו קריבין משל צבור"

[940] "אתם קרויים אדם ואין עובדי אלילים קרויים אדם." ילקוט שמעוני, יחזקאל, רמז, שעג

[941] ספרא ברייתא דרבי ישמעאל שלוש עשרה מידות: "רבי ישמעאל אומר: בשלש עשרה מדות התורה נדרשת: מקל וחומר, מגזרה שוה, מבנין אב מכתוב אחד, מבנין אב משני כתובים, מכלל ופרט, מפרט וכלל, מכלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט, מכלל שהוא צריך לפרט ומפרט שהוא צריך לכלל, כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד - לא ללמד על עצמו יצא ,אלא ללמד על הכלל כלו יצא, כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ליטעון טען אחר שהוא כענינו יצא להקל ולהחמיר, כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל לידון בדבר חדש אי אתה יכול להחזירו לכללו עד שיחזירנו הכתוב לכללו בפירוש, דבר הלמד מעניינו ודבר הלמד מסופו, וכן שני כתובין המכחישים זה את זה עד שיבא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם.

[942] רש"י בראשית פרק א' פסוק ד': "וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל - אף בזה אנו צריכים לדברי אגדהר ראהו שאינו כדאי להשתמש בו רשעים והבדילו לצדיקים לעתיד לבא. ולפי פשוטו כך פרשהו: ראהו כי טוב ואין נאה לו ולחשך שיהיו משתמשין בערבוביא, וקבע לזה תחומו ביום ולזה תחומו בלילה:

[943] ארצות המגרב.

[944] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ג' עמוד ב': "ודוד בפלגא דליליא הוה קאי? מאורתא הוה קאי! דכתיב: קדמתי בנשף ואשועה (תהלים, קיו' קמד'), וממאי דהאי נשף אורתא הוא - דכתיב בנשף בערב יום באישון לילה ואפלה (משלי, ז', ט')! אמר רב אושעיא אמר רבי אחא, הכי קאמר (דוד): מעולם לא עבר עלי חצות לילה בשינה. רבי זירא אמר: עד חצות לילה היה מתנמנם בסוס. מכאן ואילך היה מתגבר בארי. רב אשי אמר: עד חצות לילה היה עוסק בדברי תורה, מכאן ואילך בשירות ותשבחות. ונשף אורתא הוא? הא נשף צפרא הוא! דכתיב

ויבם דוד מהנשף ועד הערב למחרתם, מאי לאו מצפרא ועד ליליא! - לא, מאורתא ועד אורתא. - אי הכי, לכתוב מהנשף ועד הנשף או מהערב ועד הערב! - אלא אמר רבא: תרי נשפי הוו, נשף ליליא ואתי יממא, נשף יממא ואתי ליליא.

[945] שמות פרק יט' פסוק ו': "וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תְּדַבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"

[946] תלמוד בבלי מסכת חגיגה דף כב' עמוד א': "דתניא, אמר רבי יוסי: מפני מה הכל נאמנין על טהרת יין ושמן כל ימות השנה - כדי שלא יהא כל אחד ואחד הולך ובונה במה לעצמו, ושורף פרה אדומה לעצמו"

וראה גם בנתיבות עולם נתיב הענוה פרק ד':

המדה המגונה הזאת היא מדת הגאוה בעל המדה הזאת יוצא מן הסדר, וכמ"ש בפ' עגלה ערופה (סוטה מ"ז, ב') אמר רב מרי האי מאן דיהיר אף על אנשי ביתו לא מתקבל שנאמר גבר יהיר ולא ינוה אפילו בנוה שלו לא מתקיים. וזה מפני שבעל המדה הזאת בגאותו אינו משותף לאחר והוא נבדל מאחר ולכך אף על אנשי ביתו לא מתקבל:

ובפ"ק דסוטה (ד', ב') אמר ר' יוחנן משום ר"ש בן יוחאי כל אדם שיש בו גסות הרוח בעובד ע"ז כתיב הבא תועבת ה' כל גבה לב וכתיב התם לא תביא תועבה אל תוך ביתך ורבי יוחנן דידיה אמר כאלו כופר בעיקר שנאמר ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך. רבי חמא בר חנינא אמר כאלו בא על הערויות כולם כתיב הכא תועבת ה' כל גבה לב וכתיב התם את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ, עולא אמר כאלו בנה במה כמה שנאמר חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא אל תקרי במה אלא במה. אלו דברים מופלגים מאוד בחכמה עמוקה אשר באו לבאר לך על ענין המדה המתועבת הזאת כי נחשב כאלו עובד עבודה זרה, כי כבר התבאר כי ענין גס רוח הוא נבדל מן הבריות ובזה הוא זר ולכך נחשב כאלו עובד ע"ז שהוא דבר זר. ותעמיק בזה עוד ותמצא עוד כי בודאי נחשב כאלו עובד ע"ז, וזה כי ענין ע"ז שרוצה להוציא עצמו מרשות הקדוש ברוך הוא שהוא עלת הכל והבל תחת רשות העלה, והאדם שהוא גס רוח אינו מחשיב על עצמו משפט עלול שאם היה מחשיב עצמו עלול לא היה מחשיב עצמו בעל מעלה שהרי הוא עלול, ולפיכך כאשר יש בו גסות רוח מוציא עצמו מרשות העלה ודבר זה נחשב עבודה זרה כאשר מוציא עצמו מרשות העלה. ור' יוחנן דידיה אמר כאלו כופר בעיקר, ור"ל שאין דומה בזה למי שעובד עבודה זרה, כי העובד עבודה זרה אף שהוא עובד ע"ז ומוציא עצמו מרשות העלה, אינו אומר שאין כאן אלוה רק שאינו תחת רשות העלה שהוא עלת הכל ומתדבק בע"ז, אבל מי שיש בו גסות הרוח מסלק ממנו משפט העלול לגמרי כלומר שאין כאן עלול, ואם אין עלול אין עלה לכך אין ראוי להחשיב על זה כאלו עובד ע"ז שאין בעל ע"ז מסלק האלהות לגמרי, וזה שיש בו גסות רוח מסלק העלה ולפיכך נחשב כאלו כופר בעיקר. ומה שאמר רבי חמא בר חנינא כאלו בא על כל הערויות כולם, דבר זה צריך פירוש כי מה ענין ערויות לכאן. ויש לפרש כי מה שאסרה התורה הערויות, כי ע"י הזיווג העולם מתחבר ומתקשר ורצה הש"י שיהיה העולם אחד מקושר ע"י הזיווג ואם לא כן לא היו ישראל עם אחד כלל אם לא היה דבר זה, ולפיכך אסרה תורה הערויות שלא ישא אדם אחותו וכל הערויות הקרובות אליו עד שיהיה האדם מזווג ברחוקים ובאשר הזיווג עם אחרים אין כאן חילוק ופירוד. וזה שאמר כל מי שיש בו גסות רוח כאלו בא על כל הערויות, כלומר גס רוח שמתחבר לעצמו ואין לו חבור עם אחרים רק עם עצמו, ובזה דומה כאלו בא על הערויות, כי כאשר בא על הערויות אין זה רק החיבור לעצמו כי הקרובים הם בשר מבשרו ועצמו הם, ולפיכך כתיב אצל הערויות שאר בשרו ורצה לומר שהקרוב לאדם נחשב הנשאר מבשרו וכל ערוה היא בשר מבשרו והיא קורבה של מה כי בודאי קורבה של אחותו אינו דומה לקורבה של אמו, וכן כל הערויות היא קורבה מיוחדת בפני עצמה כי אין זה כזה, ומי שהוא גס רוח הוא מחבר אל עצמו לגמרי ולפיכך הוי כאילו בא על כל הערויות, כי הערויות כל אחד מקצת קירוב עד שביחד הם כל הקירוב, וזה שהוא גס רוח מתחבר לעצמו בלבד ובזה נחשב שבא על כל הערויות. ולפי זה אתי שפיר מה שאמר אחריו רבי חמא בר חנינא אמר כאלו בנה במה לעצמו, ופירוש זה כמו שאמרנו כי מי שיש בו גסות רוח הוא לעצמו שאינו מתחבר אל כלל הבריות ומחשב עצמו בגדולה יותר משאר בני אדם עד שאין לו שיתוף עם כלל בני אדם, ובזה בונה במה לעצמו, שאין ענין בונה במה לעצמו רק שהוא אינו משתתף עם הכלל להיות לו עמהם מזבח אחד רק עושה לו מזבח לעצמו ובזה אינו משותף עם כלל בני אדם והוא דומה למה שאמר לפני זה שנחשב כאלו בא על כל הערויות:

[947] דברים פרק כט' פסוק ט': "אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם כֻּלְּכֶם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם זִקְנֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם כֹּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל"

[948] משנה מסכת אבות פרק ו (פרק קניין תורה) משניות ה'-ו':

משנה ה':

"גדולה תורה יותר מן הכהונה ומן המלכות, שהמלכות נקנית בשלשים מעלות והכהונה בעשרים וארבע והתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים: בתלמוד, בשמיעת האוזן, בעריכת שפתים, בבינת הלב, בשכלות הלב, באימה, ביראה, בענוה, בשמחה, בשמוש חכמים, בדקדוק חברים ובפלפול התלמידים, בישוב במקרא במשנה במיעוט שינה, במיעוט שיחה, במיעוט תענוג, במיעוט שחוק, במיעוט דרך ארץ, בארך אפים, בלב טוב, באמונת חכמים ובקבלת היסורין"

משנה ו':

"המכיר את מקומו והשמח בחלקו והעושה סייג לדבריו ואינו מחזיק טובה לעצמו, אהוב, אוהב את המקום, אוהב את הבריות, אוהב את הצדקות, אוהב את התוכחות, אוהב את המישרים, מתרחק מן הכבוד, ולא מגיס לבו בתלמודו ואינו שמח בהוראה, נושא בעול עם חבירו, מכריעו לכף זכות, מעמידו על האמת, מעמידו על השלום, מתישב לבו בתלמודו, שואל ומשיב, שומע ומוסיף, הלומד על מנת ללמד והלומד על מנת לעשות, המחכים את רבו והמכוין את שמועתו והאומר דבר בשם אומרו. הא למדת שכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם שנאמר (אסתר ב') ו"תאמר אסתר למלך בשם מרדכי"

[949] ברכת המאורות. אם הבנתי נכון הכוונה שהחדשות גורמות למלחמות. כלומר, קשר סיבתי.

[950] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף טז' עמוד ב': "תנו רבנן: אין קורין אבות אלא לשלשה, ואין קורין אמהות אלא לארבע. אבות מאי טעמא? אילימא משום דלא ידעינן אי מראובן קא אתינן אי משמעון קא אתינן - אי הכי, אמהות נמי - לא ידעינן אי מרחל קא אתינן אי מלאה קא אתינן! אלא: עד הכא - חשיבי, טפי - לא חשיבי"

[951] כוזרי מאמר א מד-מח

[952] בראשית פרק ט' פסוק ו': "שפך דם האדם באדם דמו יישפך כי בצלם א-לוקים עשה את האדם"

[953] וראה בהרחבה בשכתוב שיעור 12 בנתיב התורה.

[954] תלמוד בבלי מסכת עירובין דף יג' עמוד ב': "שלוש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל. הללו אומרים הלכה כמותינו, והללו אומרים הלכה כמותינו.יצאה בת קול ואמרה: אלו ואלו דברי אלוהים חיים הן, והלכה כבית הלל."

[955] ויקרא רבה פרשת צו, פרשה ט' סימן ג': "דאמר ר' ישמעאל בר רב נחמן עשרים וששה דורות קדמה דרך ארץ את התורה הה"ד :(בראשית ג) "לשמור את דרך עץ החיים". דרך, זו דרך ארץ ואח"כ עץ החיים זו תורה"

[956] בראשית פרק יב' פסוק א': " וַיֹּאמֶר ה' אֶל־אַבְרָם לֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ"

[957] משנה מסכת אבות פרק ד' משנה א': "בן זומא אומר: איזהו חכם? הלומד מכל אדם, שנאמר (תהלים קי"ט): מכל מלמדי השכלתי. איזהו גבור? הכובש את יצרו, שנאמר (משלי טו /טז/): טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלובד עיר. איזהו עשיר? השמח בחלקו, שנאמר (תהלים קכ"ח): יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך. אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא. איזהו מכובד? המכבד את הבריות, שנאמר (שמואל א' ב') כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו"

[958] תלמוד בבלי מסכת קידושין דף סו עמוד א???
דתניא: מעשה בינאי המלך שהלך לכוחלית שבמדבר וכיבש שם ששים כרכים, ובחזרתו היה שמח שמחה גדולה, וקרא לכל חכמי ישראל. אמר להם: אבותינו היו אוכלים מלוחים בזמן שהיו עסוקים בבנין בית המקדש, אף אנו נאכל מלוחים זכר לאבותינו, והעלו מלוחים על שולחנות של זהב ואכלו. והיה שם אחד איש לץ לב רע ובליעל ואלעזר בן פועירה שמו, ויאמר אלעזר בן פועירה לינאי המלך: ינאי המלך, לבם של פרושים עליך! ומה אעשה? הקם להם בציץ שבין עיניך, הקים להם בציץ שבין עיניו. היה שם זקן אחד ויהודה בן גדידיה שמו, ויאמר יהודה בן גדידיה לינאי המלך: ינאי המלך, רב לך כתר מלכות, הנח כתר כהונה לזרעו של אהרן! שהיו אומרים: אמו נשבית במודיעים, ויבוקש הדבר ולא נמצא; ויבדלו חכמי ישראל בזעם. ויאמר אלעזר בן פועירה לינאי המלך: ינאי המלך, הדיוט שבישראל כך הוא דינו, ואתה מלך וכהן גדול כך הוא דינך? ומה אעשה? אם אתה שומע לעצתי רומסם. ותורה מה תהא עליה? הרי כרוכה ומונחת בקרן זוית, כל הרוצה ללמוד יבוא וילמוד. אמר רב נחמן בר יצחק: מיד נזרקה בו אפיקורסות, דהוה ליה למימר: תינח תורה שבכתב, תורה שבעל פה מאי? מיד ותוצץ הרעה על ידי אלעזר בן פועירה, ויהרגו כל חכמי ישראל, והיה העולם משתומם עד שבא שמעון בן שטח והחזיר את התורה ליושנה.

[959] תלמוד בבלי מסכת זבחים דף פח' עמוד ב': "ואמר רבי יניני בר ששון: למה נסמכה פרשת קרבנות לפרשת בגדי כהונה? לומר לך: מה קרבנות מכפרין, אף בגדי כהונה מכפרין. כתונת מכפרת על שפיכות דם, שנאמר: וישחטו שעיר עזים ויטבלו את הכתנת בדם. מכנסים מכפרת על גילוי עריות, שנאמר: ועשה להם מכנסי בד [לכסות (את) בשר ערוה]. מצנפת מכפרת על גסי הרוח. מנין? אמר רבי חנינא: יבא דבר שבגובה ויכפר על גובה. אבנט מכפר על הרהור הלב, היכא דאיתיה. חושן מכפר על הדינין, שנא': ועשית חושן משפט. אפוד מכפר על עבודת כוכבים, שנאמר: אין אפוד ותרפים. מעיל מכפר על לשון הרע. מנין? א"ר חנינא: יבא דבר שבקול ויכפר על קול הרע. וציץ מכפר על עזות פנים, בציץ כתיב: והיה על מצח אהרן, ובעזות פנים כתיב: ומצח אשה זונה היה לך."

[960] ישעיהו פרק נה' פסוק א'.

[961] משנה מסכת אבות פרק א' משנה ד': "יוסי בן יועזר איש צרדה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים קבלו מהם יוסי בן יועזר אומר יהי ביתך בית ועד לחכמים והוי מתאבק בעפר רגליהם והוי שותה בצמא את דבריהם"

[962] בראשית פרק א' פסוק ב'

[963] רבי אברהם בר חייא 1065 ברצלונה-1136, פרובאנס (מתוך וויקיפדיה).

[964] שאלת הבן הרשע בהגדה של פסח. מתבסס על שמות פרק יב פסוק כו': "וְהָיָה כִּי־יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם מָה הָעֲבֹדָה הַזֹּאת לָכֶם"

[965] שמות פרק ה' פסוק ב': "ויאמר פרעה מי ה' אשר אשמע בקולו לשלח את ישראל. לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלח"

[966] ספר הגיון הנפש לרבי אברהם בר חיא הספרדי, עמוד ראשון, עמוד 3: "לרבי וכן תאמר על המים שהוא נאמר עלהצורה.ויהי המים בלשון רבים ומה בלשון יחיד, כאשר אתה אומר שנה לשון יחידה שנים לשון רבים, וכמוהו שה ושיות ופה ופיות. ויהיה מה לשון יחיד ומים לשון רבים מחוברים בלשון זכר, ושה ופה בלשון נקבה."

[967] בראשית פרק א' פסוקים ו'-ז': " וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמָּיִם וִיהִי מַבְדִּיל בֵּין מַיִם לָמָיִם: וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים֙ אֶת־הָרָקִ֔יעַ וַיַּבְדֵּ֗ל בֵּין֙ הַמַּ֔יִם אֲשֶׁ֥ר מִתַּ֖חַת לָרָקִ֑יעַ וּבֵין֙ הַמַּ֔יִם אֲשֶׁ֥ר מֵעַ֖ל לָרָקִ֑יעַ וַיְהִי־כֵֽן"

[968] שמות פרק טז' פסוקים ו'-ח': "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה֮ וְאַהֲרֹן֒ אֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל֒ עֶרֶב֙ וִֽידַעְתֶּ֔ם כִּ֥י ה' הוֹצִ֖יא אֶתְכֶ֑ם מֵאֶ֖רֶץ מִצְרָֽיִם: וּבֹ֙קֶר֙ וּרְאִיתֶ֣ם֔ אֶת־כְּב֖וֹד ה' בְּשָׁמְע֣וֹ אֶת־תְּלֻנֹּתֵיכֶ֔ם עַל־ה' וְנַחְנוּ֙ מָ֣ה כִּי־תַלִּ֔ינוּ עָלֵ֖ינוּ: וַיֹּ֤אמֶר מֹשֶׁה֙ בְּתֵ֣ת ה' לָכֶ֞ם בָּעֶ֣רֶב בָּשָׂ֗ר לֶאֱכֹל֙ וְלֶ֣חֶם בַּבֹּ֔קֶר לִשְׂבֹּ֖עַ בְּשָׁמְעַ֣ ה' אֶת־ תְּלֻנֹּתֵיכֶ֑ם אֲשֶׁ֥ר־אַתֶּ֛ם מַלִּינִ֥ם עָלָ֖יו וְנַחְנוּ֙ מָ֣ה לֹֽא־עָלֵ֔ינוּ תְּלֻנֹּתֵיכֶ֖ם כִּ֥י עַל־ה':"

[969] בראשית רבה (וילנא) פרשת בראשית פרשה ה' סימן ד': "הה"ד (תהלים כט) קול ה' על המים, אמר רבי ברכיה לא פירשו המים התחתונים מן העליונים אלא בבניה הה"ד (איוב כח) מבכי נהרות חבש, ר' תנחום מייתי לה מן הכא עושה ארץ בכחו וגו', לקול תתו המון מים וגו', ואין לקול אלא בכי היך מה דאת אמר (ירמיה לא) קול ברמה נשמע."
וכן ראה פירוש אור החיים, במדבר פרק ה' פסוק טו' בפרשת שתיית המים על ידי אשה סוטה: "ואפשר לפרש הענין על פי מה שקדם לנו מידיעה בפנימיות התורה, הלא השמעתיך בפרשת בראשית (ב) בפסוק ויכלו השמים וגו' ויכל אלהים וגו' כי כל נברא והווה תכסוף ותכל תאותו להדבק אל האלהים חיים ברוך הוא, והרגש תיאבון זה ישנו גם בבלתי נועע כל אחד כפי שיעור הרוחניות אשר הטביע בו הבורא כפי מה שצריך לקיומו ולתת שבח לבוראו כאומרו (משלי טז) כל פעל ה' למענהו. עוד מצינו לרז"ל שאמרו (ב"ר פ"ה) טעם שנקראו מים בובים לצד שה' פלג המים חציים למעלה וחציים נשארו למטה מתחת ליבשה, המים שנשארו למטה הם בובים ומתאנחים על שלא זכו להתקרב לאלהים חיים בחצי העליון, כי הוא זה בוסף הנבראים יחד ותקותם"

[970] במדבר פרק יב' פסוקים א'-ג': "וַתְּדַבֵּ֥ר מִרְיָ֛ם וְאַהֲרֹ֖ן בְּמֹשֶׁ֑ה עַל־אֹד֙וֹת הָאִשָּׁ֣ה הַכֻּשִׁ֔ית אֲשֶׁ֥ר לָקָ֖ח כִּי־אִשָּׁ֥ה כֻשִׁ֖ית לָקָֽח: וַיֹּאמְר֗וּ הֲרַ֤ק אַךְ־בְּמֹשֶׁה֙ דִּבֶּ֣ר ה' הֲלֹ֥א גַם־בָּ֖נוּ דִּבֵּ֑ר וַיִּשְׁמַ֖ע ה': וְהָאִ֥ישׁ מֹשֶׁ֛ה עָנָ֥ו מְאֹ֖ד מִכֹּ֣ל הָאָדָ֑ם אֲשֶׁ֖ר עַל־פְּנֵ֥י הָאֲדָמָֽה:"

[971] למשל, בפרשת בא: שמות פרק יא פסוק ג
וַיִּתֵּ֥ן ה' אֶת־חֵ֛ן הָעָ֖ם בְּעֵינֵ֣י מִצְרָ֑יִם גַּם֩ הָאִ֨ישׁ מֹשֶׁ֜ה גָּד֤וֹל מְאֹד֙ בְּאֶ֣רֶץ מִצְרַ֔יִם בְּעֵינֵ֖י עַבְדֵ֣י־ פַּרְעֹ֑ה וּבְעֵינֵ֖י הָעָֽם:

[972] ראה למשל בתהלים פרק צ' פסוק א': "תפילה למשה איש הא-לוקים"

[973] רש"י במדבר פרק יג' פסוק ג', בפרשת המרגלים:
"כלם אנשים - כל אנשים שבמקרא לשון חשיבות, ואותה שעה כשרים היו:"

[974] ניתן לחשב בצורות שונות. להלן חישוב הימים. פעם ראשונה: מז' בסיון עד יז' תמוז. פעם שנייה: יח' תמוז עד כח' באב. פעם שלישית: ר"ח אלול ועד יום הכיפורים – לוחות שניים.

[975] יתכן והכוונה יום לפני ויום אחרי כל עלייה להר סיני? או ששת הימים מר"ח סיון ועד ו' בסיון שעם ישראל חנה מול ההר ומשה היה עולה ויורד מספר פעמים. אין לי מקור לזה ואשמח לעזרה.

[976] וכן ברש"י בפרשת יתרו (שמות פרק יח פסוק ז) על הפסוק: "ויצא משה לקראת חותנו וישתחו וישק לו וישאלו איש ורעהו לשלום וגו'"
וישתחו וישק לו - איני יודע מי השתחוה למי, כשהוא אומר איש לרעהו, מי הקרוי איש, זה משה, שנאמר (במדבר יב ג) והאיש משה:

[977] ספר הכוזרי מאמר א', מא'-צג': "מא. אמר החבר: ואם ימצא אדם שיבא באש ולא יוזק בו, ויעמוד מבלי מאכל ולא ירעב, ויהיה לפניו זוהר שאין העין יכולה להסתכל בו, ולא יחלה ולא יחלש, וכאשר יגיע אל תבלית ימיו, יומת לרצונו, כמי שיעלה על מטתו לישן, ויישן בעת ידוע ובשעה ידועה, עם ידיעת העבר והעתיד מה שהיה ומה שיהיה, הלא המעלה הזאת נפרדת בעצמה ממעלת בני אדם.
מב. אמר הכוזרי: אבל המעלה הזאת אלהית מלאכותית אם היא נמצאת, וזה מדין הענין האלהי לא מן השכלי ולא מן הנפשי ולא מן הטבעי.
מג. אמר החבר: אלה קצת תארי הנביא אשר אין עליו חולק, אשר נראה על ידו להמון התחברות הדבר האלהי בהם ושיש להם אלוה מנהיגם ברצונו ובפי עבודתם והמרותם, והגיד להם הנעלם, והודיע איך היה חדוש העולם ויחס בני אדם קודם המבול, היאך נתיחסו אל אדם והיאך

היה המבול ויחס השבעים אומות אל שם חם ויפת בני נח, והיאך נפרדו הלשונות, ואיפה שכנו, והיאך צמחו המלאכות ובנין המדינות ושני העולם מאדם ועד עתה"

[978] בחטא העגל, שמות פרק לב' פסוק א': "וַיַּרְא הָעָם כִּי־בֹשֵׁשׁ מֹשֶׁה לָרֶדֶת מִן־הָהָר וַיִּקָּהֵל הָעָם עַל־אַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו קוּם| עֲשֵׂה־ לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לְפָנֵינוּ כִּי־זֶה| מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יָדַעְנוּ מֶה־ הָיָה לוֹ"

[979] רש"י שמות פרק לב' פסוק א': ד"ה כי בשש משה - בתרגומו, לשון איחור, וכן בשש רבבו, (שופטים ה כח), ויחילו עד בוש (שם ג כה) כי כשעלה משה להר אמר להם לסוף ארבעים יום אני בא בתוך שש שעות. כסבורים הם, שאותו יום המנין הוא, והוא אמר להם שלימים, ארבעים יום ולילו עמו, ויום עלייתו אין לילו עמו, שהרי בשבעה בסיון עלה, נמצא יום ארבעים בשבעה עשר בתמוז. בששה עשר בא השטן וערבב את העולם והראה דמות חשך ואפילה וערבוביא לומר ודאי מת משה, לכך בא ערבוביא לעולם. אמר להם מת משה, שכבר באופ שש שעות ולא בא וכו', כדאיתא במסכת שבת (דף פט). ואי אפשר לומר שלא טעו אלא ביום המעונן בין קודם חצות בין לאחר חצות, שהרי לא ירד משה עד יום המחרת, שנאמר וישכימו ממחרת ויעלו עולות:

[980] תהלים פרק קיג' פסוק ה'

[981] מדרש תנחומא (ורשא) פרשת נשא סימן טז': [במדבר, ז, א] ויהי ביום כלות משה רב אומר כל מקום שהוא אומר ויהי דבר חדש הוא ורבי שמעון אומר כל מקום שהוא אומר ויהי דבר שהיה נפסק להרבה ימים וחזר לכמות שהיה דש"ה (שיר /השירים/ ה) באתי לגני אחותי כלה אמר רבי שמואל בר נחמן בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את העולם נתאוה שיהא לו דירה בתחתונים כמו שיש בעליונים ברא את האדם וצוה אותו ואמר לו מכל עץ הגן אכול תאכל ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו (בראשית ב) ועבר על צוויו, אמר ליה הקדוש ברוך הוא כך הייתי מתאוה שיהא לי דירה בתחתונים כמו שיש לי בעליונים ודבר אחד צויתי אותך ולא שמרת אותו, מיד סלק הקדוש ברוך הוא שכינתו לרקיע הראשון מנין דכתיב (שם /בראשית ב'/) וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן, כיון שעברו על הצווי סלק שכינתו לרקיע הראשון, עמד קין והרג להבל מיד סלק שכינתו לרקיע שני וכו' (כדאיתא לעיל סדר פקודי סי' ו') אמר הקדוש ברוך הוא שבעה רקיעים בראתי ועד עכשיו יש רשעים לעמוד בה מה עשה קפל את כל הדורות הראשונים הרשעים והעמיד אברהם כיון שהעמיד אברהם סיגל מעשים טובים ירד הקדוש ברוך הוא מן רקיע שביעי לששי עמד יצחק ופשט צוארו על גבי המזבח ירד ששי לחמישי וכו' (שם) עמד משה והורידה לארץ שנאמר (שמות יט) וירד ה' על סיני וכתיב (שיר /השירים/ ה) באתי לגני אחותי כלה, אימתי? בשהוקם המשכן."

[982] דברי הימים א' פרק כט' פסוקים י'-יא': "(י) וַיְבָרֶךְ דָּוִיד אֶת־ה' לְעֵינֵי כָּל־הַקָּהָל וַיֹּאמֶר דָּוִיד בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָבִינוּ מֵעוֹלָם וְעַד־עוֹלָם: (יא) לְךָ ה' הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח וְהַהוֹד כִּי־כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ לְךָ ה' הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל| לְרֹאשׁ:"

לפי סדר הספירות והתיאור בפסוק, גדולה מקביל לחסד.

[983] שמות רבה (וילנא) פרשת שמות פרשה א': "כז [ב, יא] ויהי בימים ההם ויגדל משה, בן עשרים שנה היה משה באותה שעה, ויש אומרים בן ארבעים, ויגדל משה, וכי אין הכל גדילים אלא לומר לך שהיה גדל שלא כדרך כל העולם, ויצא אל אחיו, שתי יציאות יצא אותו צדיק וכתבן הקדוש ברוך הוא זו אחר זו, ויצא ביום השני, הרי שתים, וירא בסבלותם, מהו וירא שהיה רואה בסבלותם ובוכה ואומר חבל לי עליכם מי יתן מותי עליכם, שאין לך מלאכה קשה ממלאכת הטיט, והיה נותן בתיפיו ומסייע לכל אחד ואחד מהן, ר' אלעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר ראה משוי גדול על קטן ומשוי קטן על גדול, ומשוי איש על אשה ומשוי אשה על איש, ומשוי זקן על בחור, ומשוי בחור על זקן, והיה מניח דרגון שלו והולך ומיישב להם סבלותיהם ועושה כאלו מסייע לפרעה, אמר הקדוש ברוך הוא אתה הנחת עסקיך והלכת לראות בצערן של ישראל ונהגת בהן מנהג אחים, אני מניח את העליונים ואת התחתונים ואדבר עמך, הה"ד וירא ה' כי סר לראות, ראה הקדוש ברוך הוא במשה שסר מעסקיו לראות בסבלותם, לפיכך ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה.

[984] שמות פרק ב':

(י) וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַתְּבִאֵהוּ לְבַת־פַּרְעֹה וַיְהִי־לָהּ לְבֵן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מֹשֶׁה וַתֹּאמֶר כִּי מִן־הַמַּיִם מְשִׁיתִהוּ:

(יא) וַיְהִי| בַּיָּמִים הָהֵם וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל־אֶחָיו וַיַּרְא בְּסִבְלֹתָם וַיַּרְא אִישׁ מִצְרִי מַכֶּה אִישׁ־עִבְרִי מֵאֶחָיו:

[985] ויקרא רבה (מרגליות) פרשת בחוקותי פרשה לז': "ד"א כי פועל אדם ישלם לו, זה משה דכת' ביה ויהי בימים ההם ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם (שמות ב, יא). מה ראה, ראה משאוי איש על אשה ומשאוי גדול על קטן ומשאוי בחור על זקן, ישב ויישב להן סיבלותם בין איש לאשה, בין גדול לקטן, בין בחור לזקן. אמ' לו הקדוש ברוך הוא אתה ישבתה ויישבתה לבני סיבלותם חייך שאת עתיד לישב ולפרש לבניי נדריהן, בין איש לאשה בין גדול לקטן בין בחור לזקן, הה"ד וידבר י"י אל משה לאמר דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם איש כי יפליא נדר בערכך נפשות לי"י."

[986] בראשית פרק א' פסוק ב'

[987] שמות פרק י' פסוקים ח'-ט': "וַיּוּשַׁב אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן אֶל־פַּרְעֹה וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם לְכוּ עִבְדוּ אֶת־ה' אֱלֹהֵיכֶם מִי וָמִי הַהֹלְכִים: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בִּנְעָרֵינוּ וּבִזְקֵנֵינוּ נֵלֵךְ בְּבָנֵינוּ וּבִבְנוֹתֵינוּ בְּצֹאנֵנוּ וּבִבְקָרֵנוּ נֵלֵךְ כִּי חַג־ה' לָנוּ:"

[988] משנה מסכת ברכות פרק ו' משנה ח': "אבל תאנים וענבים ורמונים מברך אחריהן שלש ברכות דברי רבן גמליאל וחכמים אומרים ברכה אחת מעין שלש. רבי עקיבא אומר אפילו אכל שלק והוא מזונו מברך אחריו ג' ברכות. השותה מים לצמאו אומר שהכל נהיה בדברו. ר' טרפון אומר בורא נפשות רבות"

[989] תלמוד בבלי תענית דף ז' עמוד א'

[990] בראשית פרק א' פסוק ב'

[991] בראשית פרק א' פסוק א'

[992] תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת ברכות פרק ט' הלכה ה': "נחמיה עימסוני שימש את רבי עקיבא עשרים ושתים שנה ולמדו אתים וגמים ריבויין. אכין ורקין מיעוטין אמר ליה מהו הוא ההן דכתיב [דבריפ פרק ו' פסוק יג'] "את ה' אלהיך תירא" אמר ליה אותו ואת תורתו."

וכן תלמוד בבלי פסחים דף כב' עמוד ב': "בדתניא: שמעון העמסוני, ואמרי לה נחמיה העמסוני, היה דורש כל אתים שבתורה. כיון שהגיע ל"את ה' אלהיך תירא" - פירש. אמרו לו תלמידיו: רבי, כל אתים שדרשת מה תהא עליהן? - אמר להם: כשם שקבלתי שכר על הדרישה, כך אני מקבל שכר על הפרישה. עד שבא רבי עקיבא ודרש: "את ה' אלהיך תירא" - לרבות תלמידי חכמים."

[993] בר מלשון חוץ, בארמית. וראה בהרחבה בסוד מדרש התולדות

[994] ראה בהרחבה בשכתוב נתיב התורה שיעור 13.

[995] האם התאריך נכון? מבדיקה באינטרנט נראה שמדובר בתקופה הרבה יותר קדומה.

[996] ספר הגיון הנפש לרבי אברהם בר חיא הספרדי, עמוד ראשון, עמוד 3: "וכן תאמר על המים שהוא נאמר על הצורה.ויהי "המים" בלשון רבים ו"מה" בלשון יחיד, כאשר אתה אומר שנה לשון יחידה שנים לשון רבים, וכמוהו שה ושיות ופה ופיות. ויהיה מה לשון יחיד ומים לשון רבים מחוברים בלשון זכר, ושה ופה בלשון נקבה."

[997] ויברך דוד לפני שירת הים, בתפילת שחרית.

[998] דברי הימים א פרק כט', פסוקים י'-יא': "(י) וַיְבָרֶךְ דָּוִיד אֶת־ה' לְעֵינֵי כָּל־הַקָּהָל וַיֹּאמֶר דָּוִיד בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָבִינוּ מֵעוֹלָם וְעַד־עוֹלָם: (יא) לְךָ ה' הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח וְהַהוֹד כִּי־כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ לְךָ ה' הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל| לְרֹאשׁ:"

[999] בראשית פרק ד' פסוקים ג'-ה': "(ג) וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרִי הָאֲדָמָה מִנְחָה לַה': (ד) וְהֶבֶל הֵבִיא גַּם־הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוֹ וּמֵחֶלְבֵהֶן וַיִּשַׁע ה' אֶל־הֶבֶל וְאֶל־מִנְחָתוֹ: (ה) וְאֶל־קַיִן וְאֶל־מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה וַיִּחַר לְקַיִן מְאֹד וַיִּפְּלוּ פָּנָיו: "

[1000] רא"ש בראשית פרק ד' פסוק ג': "(ג) ויבא קין מפרי האדמה. ממותר מאכלו ויהי מקץ ימים ויבא קין ולפי' הקפיד עליו הקדוש ברוך הוא אבל הבל אחיו לא רצה ליהנות עד שיביא קרבן מהם כדכתיב מבכורות צאנו ורז"ל אמרו קין הביא זרע פשתן והבל הביא מבכורות צאנו ולבן נאסרו צמר ופשתים יחדיו:

[1001] פנים יפות בראשית פרק ד' פסוקים ד'-ה': "והבל הביא גם הוא וגו'. יש לפרש ע"פ משחז"ל [זוהר ויקרא ט ב] אדם כי יקריב מכם שהקרבת הקרבן הוא שימסור אדם את נפשו לה' ויחשוב כל מה שנעשה לקרבן לה' כאלו עשה בעצמו, וכן מצינו באילו של יצחק שנאמר [בראשית כב, יג] ויעלהו לעולה תחת בנו, פירוש רש"י כל עבודות שעשה כאילו היא בבנו עשויה, והיינו דכתיב והבל הביא גם הוא, פירוש הביא את קרבנו, וגם א"ע מסר לה' שהקרבת הקרבן יהיה כאילו הקריב א"ע, והיינו דכתיב וישע ה' אל הבל ואל מנחתו, דהיינו אל הבל שהסביר לו פנים של חיבה בעבור מסירת נפשו ואל מנחתו לקבל ברצון"

[1002] האם הכוונה שכמו ששבת היא מקור השפע לשבוע כך גם נפש האדם?

[1003] תהלים פרק יח' פסוק כו'

[1004] שיר השירים רבה (וילנא) פרשה א' אות ג': כי טובים דודיך מיין נמשלו ד"ת במים ביין בשמן בדבש וחלב. במים (ישעיה נה): "הוי כל צמא לכו למים". מה מים מסוף העולם ועד סופו דכתיב: "לרוקע הארץ על המים," כך תורה מסוף העולם ועד סופו שנא' (איוב יא)"ארוכה מארץ מדה." מה מים חיים לעולם, שנאמר (שיר /שיר השירים/ ד): "מעין גנים באר מים חיים" כך תורה חיים לעולם, שנא' (משלי ד): "כי חיים הם למוצאיהם" וכתיב (ישעיה נה): "לכו שברו ואכלו." מה מים מן השמים, שנא' (ירמיה י): "לקול תתו המון מים בשמים", כך תורה מן השמים, שנאמר (שמות כ): "כי מן השמים דברתי עמכם", "מה המים בקולי קולות" שנא' (תהלים כט) קול ה' על המים כך תורה בקולי קולות שנאמר (שמות יט) ויהי ביום השלישי בהיות הבקר ויהי קולות וברקים, מה המים משיבין הנפש שנא' (שופטים טו) ויבקע אלהים את המכתש אשר בלחי וגו' כך תורה שנא' (תהלים יט) תורת ה' תמימה משיבת נפש, מה המים מטהרים את האדם מטומאה שנא' (יחזקאל לו) וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם כך תורה מטהרת הטמא מטומאתו שנאמר (תהלים יב) אמרות ה' אמרות טהורות, ומה המים מטהרים הגוף שנאמר (ויקרא יד) ורחץ את בשרו במים כך תורה מטהרת הגוף שנאמר (תהלים קיט) צרופה אמרתך מאד, ומה מים מכסים ערותו של ים שנא' (ישעיה יא) במים לים מכסה כך תורה מכסים ערותן של ישראל שנאמר (משלי י) ועל כל פשעים תכסה אהבה, ומה מים יורדין טיפין טיפין ונעשית נחלים נחלים כך תורה אדם למד ב' הלכות היום וב' למחר עד שנעשה כנחל נובע, מה מים אם אין אדם צמא אינה ערבה בגופו כך תורה אם אין אדם עיף בה אינה ערבה בגופו, ומה המים מניחין מקום גבוה והולכים במקום נמוך כך תורה מנחת מי שדעתו גבוהה עליו ומדבקת במי שדעתו נמוכה עליו, ומה מים אין מתקיימין בכלי כסף וזהב אלא בירוד שבכלים כך תורה אין מתקיימת אלא במי שעושה עצמו ככלי חרס ומה מים אין אדם גדול מתבייש לומר לקטן השקיני מים כך ד"ת אין הגדול מתבייש לומר לקטן למדני פרק אחד דבר אחד או פסוק אחד ואפי' אות אחת, ומה מים כשאין אדם יודע לשוט בהן סוף שהוא מתבלע כך ד"ת אם אין אדם יודע לשוט בהן ולהורות בהן סוף שהוא מתבלע,

[1005] שמות פרק טז' פסוק ז' בהקשר של השלו: "בוקר וראיתם את כבוד ה' בשמעו את תלונותיכם על ה', ונחנו מה כי תלינו עלינו."

[1006] וראה בהרחבה על הנושא בסוד מדרש התולדות כרך א' וגם בשכתוב שיעור 1 בנתיב התורה.

[1007] תלמוד בבלי מסכת חולין דף פט' עמוד א': "אמר רבי יוחנן משום רבי אלעזר בר' שמעון: כל מקום שאתה מוצא דבריו של רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי בהגדה עשה אזניך כאפרכסת, לא מרבכם מכל העמים חשק ה' בכם וגו', אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: חושקני בכם, שאפילו בשעה שאני משפיע לכם גדולה אתם ממעטין עצמכם לפני, נתתי גדולה לאברהם - אמר לפני ואנכי עפר ואפר, למשה ואהרן - אמר ונחנו מה, לדוד - אמר ואנכי תולעת ולא איש, אבל עובדי כוכבים אינן כן, נתתי גדולה לנמרוד - אמר הבה נבנה לנו עיר, לפרעה - אמר מי ה', לסנחריב - אמר מי בכל אלהי הארצות וגו', לנבוכדנצר - אמר אעלה על במתי עב, לחירם מלך צור - אמר מושב אלהים ישבתי בלב ימים. אמר רבא ואיתימא ר' יוחנן: גדול שנאמר במשה ואהרן יותר ממה שנאמר באברהם. דאילו באברהם כתיב ואנכי עפר ואפר, ואילו במשה ואהרן כתיב ונחנו מה."

[1008] בראשית יח' כז' בבקשת אברהם על סדום ועמורה: "הנה נא הואלתי לדבר אל א-דוני ואנוכי עפר ואפר"

[1009] בראשית רבה (וילנא) פרשת נח פרשה ל' אות י': " את האלהים התהלך נח, ר' יהודה ור' נחמיה, ר"י אמר משל לשר שהיו לו שני בנים א' גדול וא' קטן אמר לקטן הלך עמי ואמר לגדול בא והלך לפני, כך אברהם שהיה כחו יפה (בראשית יז) התהלך לפני והיה תמים, אבל נח שהיה כחו רע את האלהים התהלך נח, ר' נחמיה אמר משל לאוהבו של מלך שהיה משתקע בטיט עבה, הציץ המלך וראה אותו אמר ליה עד שאתה משתקע בטיט הלך עמי, הדא הוא דכתיב את האלהים התהלך נח, ולמה אברהם דומה לאוהבו של מלך, שראה את המלך מהלך במבואות האפלים, הציץ אוהבו והתחיל מאיר עליו דרך החלון, הציץ המלך וראה אותו, אמר לו עד שאתה מאיר לי דרך חלון, בא והאיר לפני, כך אמר הקדוש ברוך הוא לאברהם עד שתהא מאיר לי מאספוטמיא ומחברותיה בא והאיר לפני בארץ ישראל

[1010] דברים רבא יא ג

[1011] זוהר – צריך למצוא מקור מה השיב הקב"ה לנח כשיצא מן התיבה וראה את העולם חרב והתחיל לבכות לפניו, ואמר: רבונו של עולם נקראת רחום היה לך לרחם על בריותיך!, השיבו הקב"ה: ואמר רעיא שטיא השתא אמרת דא?, למה לא אמרת בשעתא דאמרית לך: 'כי אותך ראיתי צדיק לפני' וגו' ואח"כ: 'הנני מביא את המבול מים' ואח"כ: 'עשה לך תיבת עצי גופר'? כל האי אתעכבית ואמרית לך, בגין דתבעי רחמין על עלמא. ומכדין שמעתא דתשתזיב בתיבותא, לא יאל בלבך למבעי רחמין על ישובא דעלמא ועבדת תיבותא ואשתזיבת, ובכן דאתאביד עלמא פתחת פומך למללא קדמי בעיין ותחנונים?, כיון דחזא נח כך אקריב קרבנין ועלוון דכתיב (בראשית ח'): 'ויקח מכל הבהמה הטהורה ומכל העוף הטהור' וגו'. אמר רבי יוחנן: בא וראה מה בין צדיקים שהיו להם לישראל אחר נח ובין נח, נח לא הגין על דורו ולא התפלל עליהם כאברהם, דכיון דאמר קודשא בריך הוא לאברהם (בראשית י"ח): 'זעקת סדום ועמורה כי רבה' מיד 'ויגש אברהם ויאמר' וגו' והרבה תחנונים לפני הקב"ה... אח"כ בא משה והתפלל והגין על דורו, כיון שאמר הקב"ה (שמות ל"ב): 'סרו מהר מן הדרך' מיד עמד משה בתפלה 'ויחל משה' וגו', עד שאחזתו חלחלה. רבנן אמרי: לא הניח משה להקב"ה עד שנתן נפשו עליהם מן העולם הזה ומן העולם הבא, דכתיב (שמות ל"ב): 'ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת'... אמר רבי יהושע מה ראה נח שלא בקש רחמים על דורו? אמר בלבו אולי לא אמלט, דכתיב (בראשית ז'): 'כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה', כלומר, לפי הדור ולפיכך לא ביקש רחמים עליהם" (זוהר, השמטות, רנב:).

[1012] בראשית פרק ו' פסוק ט': "אלה תולדות נח, נח איש צדיק תמים היה בדורותיו, את הא-לוקים התהלך נח" ופירש רש"י במקום, ד"ה : את הא-לוקים התהלך נח: ובאברהם הוא אומר "אשר התהלכתי לפניו" נח היה צריך סעד לתומכו אבל אברהם היה מתחזק ומהלך בצדקו מאליו.

[1013] שמות פרק לב' פסוקים ל'-לה': "(ל) וַיְהִי֙ מִמָּחֳרָ֔ת וַיֹּ֥אמֶר מֹשֶׁ֖ה אֶל־הָעָ֑ם אַתֶּ֣ם חֲטָאתֶ֣ם חֲטָאָ֣ה גְדֹלָ֔ה וְעַתָּ֥ה אֶֽעֱלֶ֖ה אֶל־ה' אוּלַ֣י אֲכַפְּרָ֥ה בְעַד חַטַּאתְכֶֽם: (לא) וַיָּ֥שָׁב מֹשֶׁ֖ה אֶל־ה' וַיֹּ֣אמֶר אָנָּ֗א חָטָ֤א הָעָם֙ הַזֶּ֔ה חֲטָאָ֥ה גְדֹלָ֖ה וַיַּֽעֲשׂ֣וּ לָהֶ֑ם אֱלֹהֵ֖י זָהָֽב: (לב) וְעַתָּ֞ה אִם־תִּשָּׂ֤א חַטָּאתָם֙ וְאִם־אַ֔יִן מְחֵ֥נִי נָ֖א מִסִּפְרְךָ֥ אֲשֶׁר־כָּתָֽבְתָּ: (לג) וַיֹּ֣אמֶר ה' אֶל־מֹשֶׁ֗ה מִ֤י אֲשֶׁר֙ חָטָ֣א־לִ֔י אֶמְחֶ֖נּוּ מִסִּפְרִֽי:

(לד) וְעַתָּה֙ לֵ֣ךְ֔ נְחֵ֖ה אֶת־הָעָ֣ם אֶל־אֲשֶׁר־דִּבַּ֣רְתִּי֮ לָךְ֒ הִנֵּ֤ה מַלְאָכִי֙ יֵלֵ֣ךְ לְפָנֶ֔יךָ וּבְי֗וֹם פָּקְדִ֛י וּפָקַדְתִּ֥י עֲלֵהֶ֖ם חַטָּאתָֽם: (לה) וַיִּגֹּ֥ף ה' אֶת־הָעָ֖ם עַ֚ל אֲשֶׁ֣ר עָשׂ֔וּ אֶת־הָעֵ֕גֶל אֲשֶׁ֥ר עָשָׂ֖ה אַהֲרֹֽן"

[1014] בראשית פרק יח' בפסוקים שונים בבקשת אברהם על סדום: "(ל) וַיֹּ֤אמֶר אַל־נָא֙ יִֽחַר לַאדֹנָ֔י וַאֲדַבְּרָ֖ה אוּלַ֣י יִמָּצְא֑וּן שָׁ֚ם שְׁלֹשִׁ֔ים וַיֹּ֖אמֶר לֹ֣א אֶעֱשֶׂ֑ה אִם־אֶמְצָ֥א שָׁ֖ם שְׁלֹשִֽׁים: (לא) וַיֹּ֤אמֶר הִנֵּה־נָא֙ הוֹאַ֣לְתִּי לְדַבֵּ֔ר אֶל־אֲדֹנָ֑י אוּלַ֣י יִמָּצְא֔וּן שָׁ֖ם עֶשְׂרִ֑ים וַיֹּ֖אמֶר לֹ֥א אַשְׁחִ֖ית בַּעֲבוּר֙ הָעֶשְׂרִ֔ים: (לב) וַיֹּ֤אמֶר אַל־נָא֙ יִֽחַר לַאדֹנָ֔י וַאֲדַבְּרָ֖ה אַךְ־הַפַּ֣עַם אוּלַ֣י יִמָּצְא֔וּן שָׁ֖ם עֲשָׂרָ֑ה וַיֹּ֖אמֶר לֹ֥א אַשְׁחִ֖ית בַּעֲבוּר֙ הָעֲשָׂרָ֔ה: (לג) וַיֵּ֥לֶךְ ה' כַּאֲשֶׁ֣ר כִּלָּ֔ה לְדַבֵּ֖ר אֶל־אַבְרָהָ֑ם וְאַבְרָהָ֖ם שָׁ֥ב לִמְקֹמֽוֹ:"

[1015] זוהר כרך ג (במדבר) פרשת פנחס [המתחיל בדף ריג עמוד א]: "מאן לן רב ממשה דאמר (שמות לב) ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת ואמר לצורך ואף על גב דקודשא בריך הוא עביד רעותיה עם כל דא לא אשתזיב מעונשא והא אתמר דלא אדכר בפרשת ואתה תצוה ואתמחי מתמן". שמו של משה רבינו לא מופיע בפרשת תצווה.

[1016] תהלים קיט' צט'

[1017] תלמוד בבלי מסכת שבת דף פט עמוד א

ואמר רבי יהושע בן לוי: בשעה שירד משה מלפני הקדוש ברוך הוא, בא שטן ואמר לפניו: רבונו של עולם, תורה היכן היא? אמר לו: נתתיה לארץ. הלך אצל ארץ, אמר לה: תורה היכן היא? אמרה לו: אלהים הבין דרכה וגו'. הלך אצל ים ואמר לו: אין עמדי. הלך אצל תהום, אמר לו: אין בי, שנאמר: תהום אמר לא בי היא וים אמר אין עמדי, אבדון ומות אמרו באזנינו שמענו שמעה. חזר ואמר לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, חיפשתי בכל הארץ ולא מצאתיה. אמר לו: לך אצל בן עמרם. הלך אצל משה, אמר לו: תורה שנתן לך הקדוש ברוך הוא היכן היא? אמר לו: וכי מה אני שנתן לי הקדוש ברוך הוא תורה? אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: משה, בדאי אתה? - אמר לפניו: רבונו של עולם, חמודה גנוזה יש לך שאתה משתעשע בה בכל יום. אני אחזיק טובה לעצמי? - אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: הואיל ומיעטת עצמך - תקרא על שמך, שנאמר זכרו תורת משה עבדי וגו'.

[1018] בראשית פרק כ' פסוק ז': "וְעַתָּ֗ה הָשֵׁ֤ב אֵֽשֶׁת־הָאִישׁ֙ כִּֽי־נָבִ֣יא הוּא֔ וְיִתְפַּלֵּ֥ל בַּעַדְךָ֖ וֶֽחְיֵ֑ה וְאִם־אֵינְךָ֤ מֵשִׁיב֙ דַּ֣ע כִּי־מ֣וֹת תָּמ֔וּת אַתָּ֖ה וְכָל־אֲשֶׁר־לָֽךְ"

[1019] וראה במקורות הקודמים

[1020] משנה מסכת אבות פרק א' משנה א': "משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה הם אמרו שלשה דברים הוו מתונים בדין והעמידו תלמידים הרבה ועשו סייג לתורה"

[1021] לא מצאתי

[1022] לא מצאתי. בדיני ממונות מחזירין שוב לבית המשפט.

[1023] תהלים פרק כב' פסוק ז': "ואנוכי תולעת ולא איש חרפת אדם ובזוי עם"

[1024] תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קיט' עמוד ב': "דרש רב עוירא, זימנין אמר ליה משמיה דרב, וזימנין אמר ליה משמיה דרב (אשי) +מסורת הש"ס: [אסי]+: מאי דכתיב ויגדל הילד ויגמל - עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות סעודה לצדיקים ביום שיגמל חסדו לזרעו של יצחק. לאחר שאוכלין ושותין נותנין לו לאברהם אבינו כוס של ברכה לברך, ואומר להן: איני מברך, שיצא ממני ישמעאל. אומר לו ליצחק: טול וברך! אומר להן: איני מברך, שיצא ממני עשו. אומר לו ליעקב: טול וברך! אומר להם: איני מברך, שנשאתי שתי אחיות בחייהן, שעתידה תורה לאוסרן עלי. אומר לו למשה: טול וברך, אומר להם: איני מברך, שלא זכיתי ליכנס לארץ ישראל לא בחיי ולא במותי. אומר לו ליהושע, טול וברך! אומר להן: איני מברך, שלא זכיתי לבן, דכתיב: יהושע בן נון נון בנו יהושע בנו. אומר לו לדוד: טול וברך: אומר להן: אני אברך, ולי נאה לברך, שנאמר כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא.

[1025] בראשית רבה (וילנא) פרשת וישלח פרשה עו' סימן א': "א [לב, ח] ויירא יעקב מאד ויצר לו, ר' פנחס בשם ר' ראובן שני בני אדם הבטיחן הקדוש ברוך הוא ונתייראו, הבחור שבאבות והבחור שבנביאים, הבחור שבאבות זה יעקב, שנאמר (שם /תהלים/ קלה) כי יעקב בחר לו יה, ואמר לו הקדוש ברוך הוא והנה אנכי עמך, ובסוף נתיירא שנאמר ויירא יעקב, הבחור שבנביאים זה משה, שנאמר (שם /תהלים/ קו) לולי משה בחירו, ואמר לו הקדוש ברוך הוא כי אהיה עמך, ולבסוף נתיירא (במדבר כא) ויאמר ה' אל משה אל תירא אותו, אינו אומר אל תירא אותו אלא למי שנתיירא..."

[1026] על הקשר בין יעקב, משה ודוד ראה בבראשית רבה (וילנא) פרשת ויחי פרשה ק' סימן יב':

[מט, כח] לישנא אחרינא וזאת אשר דבר להם אביהם יעקב אין כתיב כאן אלא אביהם עתיד אדם אחד ביוצא בי לברך אתכם וממקום שפסקתי הוא מתחיל שנאמר וזאת אשר דבר, כיון שעמד משה פתח בזאת שנאמר (דברים לג) וזאת הברכה, אמר להם אומר לכם הברכות הללו אימתי הם מגיעות לכם בשעה שתקבלו את התורה שנאמר (שם /דברים/ ד) וזאת התורה הוי וזאת אשר דבר להם אביהם, במה שסיים להם יעקב אביהם פתח להם משה, אמר משה (תהלים קיט) מזקנים אתבונן, יצחק כשבירך את יעקב אמר לו (בראשית כח) ואל שדי במה חתם ויקרא יצחק את יעקב ואף יעקב במה שפסק אביו משם התחיל שנאמר ויקרא יעקב אל בניו וחתם כשבירכן בזאת וזאת אשר דבר, ממקום אשר פסק משם התחיל משה וזאת הברכה ובמה חתם משה (דברים לג) אשריך ישראל ואף דוד כשבא לומר תהלה ממקום שפסק משה משם התחיל (תהלים א) אשרי האיש וגו' הוי מזקנים אתבונן.

וגם מצאתי מקור באינטרנט (מתוך דבר תורה של הרב יהודה שביב על פרשת ויחי): ובמדרש מצינו: "נאמרה קריבת ימים בבחור שבאבות ובבחור שבנביאים ובבחור שבמלכים (בחור = נבחר). בבחור שבאבות - זה יעקב... בבחור שבמלכים זה דוד" (ראה ההוספות בראשית רבה לפרשת ויחי, במהדורת מירקין). אם יש לך את המהדורה הזו, אשמח לראות. זה המקור הנכון יותר לדעתי.

[1027] וראה למשל בעולת ראיה חלק א', דף ק': ...באשר אנו באים להמשיך את המקור העליון, שממנוהתבוהגלויוהקדושות בכל ברכותיהן הממשיותיונקים, אז אנו באים מתוך אורו של משה, שקלט לתוכו את התבן היותר פנימי של קדושת יעקב, "תורה ציווה לנו משה מורשה קהילת יעקב" "ויעקב מלבר ומשה מלגאו" ועולים אנו למפרע בשלשלת הקדושה, למצוא את אור הנשמה המחיה את קדושת הברית והשבועה, את זכר חסדי אבות לבני בניהם, לא רק בצורה רוחנית ואצילית לבדה, כי אם גם בצורה מעשית וארצית וכו'"

[1028] וראה בהרחבה בשיעור 13 על נתיב התורה.

[1029] ישעיהו פרק נה' פסוק א': "הוי כל צמא לכו למים ואשר אין לו כסף לכו שיברו ואכולו ולכו שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב"

[1030] תלמוד בבלי מסכת תענית דף ז' עמוד א': " אמר רבי חנינא בר אידי: למה נמשלו דברי תורה למים, דכתיב הוי כל צמא לכו למים - לומר לך: מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך, אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה. ואמר רבי אושעיא: למה נמשלו דברי תורה לשלשה משקין הללו: במים, וביין, ובחלב. דכתיב הוי כל צמא לכו למים, וכתיב לכו שברו ואכלו ולכו שברו בלוא כסף ובלוא מחיר יין וחלב, לומר לך: מה שלשה משקין הללו אין מתקיימין אלא בפחות שבכלים, אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה. כדאמרה ליה ברתיה דקיסר לרבי יהושע בן חנניה: אי, חכמה מפוארה בכלי מכוער! - אמר לה: אביך רמי חמרא במני דפחרא. -

אמרה ליה: אלא במאי נירמי? - אמר לה: אתון דחשביתו - רמו במאני דהבא וכספא. - אזלה ואמרה ליה לאבוה. רמייא לחמרא במני דהבא וכספא, ותקיף. אתו ואמרו ליה. אמר לה לברתיה: מאן אמר לך הכי? אמרה ליה: רבי יהושע בן חנניה. קריוהו, אמר ליה: אמאי אמרת לה הכי? - אמר ליה: כי היכי דאמרה לי - אמרי לה. - והא איבא שפירי דגמירי! אי הוו סנו - טפי הוו גמירי."

[1031] תלמוד בבלי מסכת תענית דף ז' עמוד ב': "דבר אחר: מה שלשה משקין הללו אין נפסלין אלא בהיסח הדעת, אף דברי תורה - אין משתכחין אלא בהיסח הדעת"

[1032] תלמוד ירושלמי (ונציה) מסכת ברכות פרק ט דף יד טור : "אמר רבי שמעון בן לקיש במגילת חסידים מצאו כתוב יום תעזביני ימים אעזבך לשנים שיצאו אחד מטיבריא ואחד מציפורין ופגעו זה בזה בחדא משבנא לא הספיקו לפרוש זה מזה עד שהלך זה מיל וזה מיל נמצאו רחוקין זה מזה שני מילין ואשה שהיתה יושבת וממתנת לאיש כל זמן שהיתה בדעתו להינשא לה היתה יושבת וממתנת לו כיון שהפליג דעתו ממנה היא היתה הולכ' ונישא' לאחר"

[1033] תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף צז' עמוד א': "דתנינא: שלשה באין בהיסח הדעת, אלו הן: משיח, מציאה, ועקרב."

[1034] בראשית פרק טו' פסוק ו'

[1035] בראשית פרק כב' פסוק יב', אחרי עקידת יצחק: "עתה ידעתי כי ירא א-לוקים אתה ולא חשכת את בנך את יחידך ממני"

[1036] תלמוד בבלי מסכת חולין דף קא' עמוד ב': "אמר רבי יהודה והלא מבני יעקב [וכו']. תניא, אמרו לו לר' יהודה: וכי נאמר על כן לא יאכלו בני יעקב? והלא לא נאמר אלא בני ישראל, ולא נקראו בני ישראל עד סיני! אלא, בסיני נאמר, אלא שנכתב במקומו לידע מאיזה טעם נאסר להם." וראה הרחבה בנושא בספר סוד מדרש התולדות חלק א' בעריכת חיים רוטנברג.

[1037] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ב' עמוד א': "גמרא. תנא היכא קאי דקתני מאימתי? ותו, מאי שנא דתני בערבית ברישא? לתני דשחרית ברישא! - תנא אקרא קאי, דכתיב בשכבך ובקומך. והכי קתני: זמן קריאת שמע דשכיבה אימת - משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן. ואי בעית אימא: יליף מברייתו של עולם, דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום אחד."

[1038] וראה הסברו של רבי צדוק לגבי ההבדל בין מה שקשור לקדושה ולחול בצדקת הצדיק אות יא', יג'-יד': "ילפינן מברייתו של עולם דבכל דבר הלילה קודם ליום כדאיתא ריש ברכות (ב' א). כי בכל דבר ההעדר קודם להויה וכי אשב בחושך אדע כי אחר כך ה' אור לי (מיכה ז' ח'). כי כל חיי האדם כך מורכבים מהזמן חושך ואור יום ולילה כך חוזר חלילה רק שהחושך קודם דקליפה קודמת לפרי. חוץ בקדשים קיימא לן הלילה אחר היום כי מי שכבר בא אל הקודש היום קודם כמו מי שעומד תוך הפרי אצלו הפרי קודם לקליפה [ולכך סלקא דעתך גם לקריאת שמע וכמו שנתבאר במקום אחר]. ועיין בתלמידי רבינו יונה ברכות (ח' ע"א ד"ה ואומר), דגם בתורה כן:

[1039] רמב"ם הלכות ציצית פרק ג': "מותר לאדם ללבוש ציצית בלילה בין בחול בין בשבת ואף על פי שאינו זמנה ובלבד שלא יברך. "

[1040] וראה בהרחבה בסוד מדרש התולדות חלק א' בעריכת חיים רוטנברג.

[1041] תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף נח' עמוד ב': "ואמר ריש לקיש: נכרי ששבת - חייב מיתה, שנאמר ויום ולילה לא ישבתו. ואמר מר: אזהרה שלהן זו היא מיתתן. אמר רבינא: אפילו שני בשבת."

[1042] דברים פרק לג' פסוק ד'

[1043] בראשית פרק ח' פסוק כב'.

[1044] משנה מסכת אבות פרק ב' משנה ב': "רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון. וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון וכל העמלים עם הצבור יהיו עמלים עמהם לשם שמים שזכות אבותם מסייעתן וצדקתם עומדת לעד.

ואתם מעלה אני עליכם שכר הרבה כאילו עשיתם"

[1045] שמות פרק כ' פסוק י': "וְיוֹם֙ הַשְּׁבִיעִ֔י שַׁבָּ֖ת לַה' אֱ-לֹקֶ֑יךָ לֹֽא־תַעֲשֶׂ֨ה כָל־מְלָאכָ֜ה אַתָּ֗ה| וּבִנְךָ֤־וּבִתֶּךָ֙ עַבְדְּךָ֣ וַאֲמָתְךָ֔ וּבְהֶמְתֶּ֖ךָ וְגֵרְךָ֥ אֲשֶׁ֖ר בִּשְׁעָרֶֽיךָ׃"

[1046] למשל, גמליו של אברהם אבינו או חמורו של רבי פנחס בו יאיר, בבלי חולין דף ז' עמודים א'-ב'. וכן בראשית רבא פרשה ס' אות ח'

[1047] משלי פרק יב' פסוק י': "יודע צדיק נפש בהמתו ורחמי רשעים אכזרי"

[1048] מרכז ללימודי יהדות בישראל שהוקם על ידי הרב אשכנזי לצעירים צרפתיים.

[1049] וראה גם משנה מסכת אבות פרק ב' משנה ב': "רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון"

[1050] אשמח לעזרה במקור מדויק

[1051] דברים פרק לג' פסוק א': "וזאת הברכה אשר ברך משה איש הא-לוקים את ישראל לפני מותו" וראה בהרחבה בשיעור 13.

[1052] בראשית פרק כג' פסוק ו': "שמענו אדוני, נשיא א-לוקים אתה בתוכנו במבחר קברינו קבור את מתך. איש ממנו את קברו לא יכלה ממך מקבור מתך"

[1053] תלמוד בבלי מסכת שבת דף פט' עמוד א': "ואמר רבי יהושע בן לוי: בשעה שירד משה מלפני הקדוש ברוך הוא, בא שטן ואמר לפניו: רבונו של עולם, תורה היכן היא? אמר לו: נתתיה לארץ. הלך אצל ארץ, אמר לה: תורה היכן היא? אמרה לו: אלהים הבין דרכה וגו'. הלך אצל ים ואמר לו: אין עמדי. הלך אצל תהום, אמר לו: אין בי, שנאמר: תהום אמר לא בי היא וים אמר אין עמדי, אבדון ומות אמרו באזנינו שמענו שמעה. חזר ואמר לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, חיפשתי בכל הארץ ולא מצאתיה. אמר לו: לך אצל בן עמרם. הלך אצל משה, אמר לו: תורה שנתן לך הקדוש ברוך הוא היכן היא? אמר לו: וכי מה אני שנתן לי הקדוש ברוך הוא תורה? אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: משה, בדאי אתה? - אמר לפניו: רבונו של עולם, חמודה גנוזה יש לך שאתה משתעשע בה בכל יום. אני אחזיק טובה לעצמי? - אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: הואיל ומיעטת עצמך - תקרא על שמך, שנאמר זכרו תורת משה עבדי וגו'.

[1054] פיוט מפי אל

[1055] תלמוד בבלי מסכת סוטה דף יב' עמוד א': "תנא: עמרם גדול הדור היה, כיון (שראה שאמר) פרעה הרשע כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, אמר: לשוא אנו עמלין! עמד וגירש את אשתו, עמדו כולן וגירשו את נשותיהן. אמרה לו בתו: אבא, קשה גזירתך יותר משל פרעה, שפרעה לא גזר אלא על הזכרים, ואתה גזרת על הזכרים ועל הנקיבות! פרעה לא גזר אלא בעוה"ז, ואתה בעוה"ז ולעוה"ב! פרעה הרשע, ספק מתקיימת גזירתו ספק אינה מתקיימת, אתה צדיק בודאי שגזירתך מתקיימת, שנאמר: ותגזר אומר ויקם לך! עמד והחזיר את אשתו, עמדו כולן והחזירו את נשותיהן."

[1056] תלמוד בבלי מסכת עירובין דף נה' עמוד א'

[1057] דברים פרק ל

(יא) כִּ֣י הַמִּצְוָ֣ה הַזֹּ֣את אֲשֶׁ֤ר אָנֹכִי֙ מְצַוְּךָ֣ הַיּ֔וֹם לֹֽא־נִפְלֵ֥את הִוא֙ מִמְּךָ֔ וְלֹ֥א רְחֹקָ֖ה הִֽוא׃

(יב) לֹ֣א בַשָּׁמַ֣יִם הִ֔וא לֵאמֹ֕ר מִ֥י יַעֲלֶה־לָּ֖נוּ הַשָּׁמַ֑יְמָה וְיִקָּחֶ֥הָ לָּ֙נוּ֙ וְיַשְׁמִיעֵ֣נוּ אֹתָ֔הּ וְנַעֲשֶׂ֖נָּה׃

(יג) וְלֹֽא־מֵעֵ֥בֶר לַיָּ֖ם הִ֑וא לֵאמֹ֕ר מִ֥י יַעֲבָר־לָּ֖נוּ אֶל־עֵ֣בֶר הַיָּ֑ם וְיִקָּחֶ֥הָ לָּ֙נוּ֙ וְיַשְׁמִיעֵ֣נוּ אֹתָ֔הּ וְנַעֲשֶׂ֖נָּה׃

(יד) כִּֽי־קָר֥וֹב אֵלֶ֖יךָ הַדָּבָ֣ר מְאֹ֑ד בְּפִ֥יךָ וּבִלְבָבְךָ֖ לַעֲשֹׂתֽוֹ׃ ס

[1058] ישעיהו פרק מ' פסוק כח': "הלא ידעת אם לא שמעת, א-לוקי עולם ה', בורא קצות הארץ, לא ייעף ולא ייגע ואין חקר לתבונתו"
[1059] תלמוד בבלי מסכת כתובות דף קיא' עמוד א': "אינו דומה לומד מעצמו ללומד מרבו; וא"ת, אין לך רב! יש לך רב"
[1060] האם ידוע ך באילו חסידויות מדובר?
[1061] שמות פרק כ' פסוק ג'
[1062] במדבר פרק יב' פסוק ח': "פֶּה אֶל־פֶּה אֲדַבֶּר־בּוֹ וּמַרְאֶה֙ וְלֹא בְחִידֹת וּתְמֻנַ֣ת ה' יַבִּ֔יט וּמַדּוּעַ֙ לֹ֣א יְרֵאתֶ֔ם לְדַבֵּ֖ר בְּעַבְדִּ֑י בְּמֹשֶֽׁה"
[1063] שמות פרק ג': (ב) וַיֵּרָ֥א מַלְאַךְ֙ ה' אֵלָ֔יו בְּלַבַּת־אֵ֖שׁ מִתּ֣וֹךְ הַסְּנֶ֑ה וַיַּ֗רְא וְהִנֵּ֤ה הַסְּנֶה֙ בֹּעֵ֣ר בָּאֵ֔שׁ וְהַסְּנֶ֖ה אֵינֶ֥נּוּ אֻכָּֽל: (ג) וַיֹּ֣אמֶר מֹשֶׁ֔ה אָסֻ֥רָה־נָּ֖א
וְאֶרְאֶ֣ה אֶת־הַמַּרְאֶ֣ה הַגָּד֑וֹל הַזֶּ֕ה מַדּ֥וּעַ לֹא־יִבְעַ֖ר הַסְּנֶֽה:(ד) וַיַּ֣רְא ה' כִּ֤י סָר֙ לִרְא֔וֹת וַיִּקְרָ֨א אֵלָ֜יו אֱלֹהִ֗ים מִתּ֤וֹךְ הַסְּנֶה֙ וַיֹּ֣אמֶר מֹשֶׁ֔ה מֹשֶׁ֖ה וַיֹּ֥אמֶר הִנֵּֽנִי:
(ה) וַיֹּ֣אמֶר אַל־תִּקְרַ֣ב הֲלֹ֑ם שַׁל־נְעָלֶ֙יךָ֙ מֵעַ֣ל רַגְלֶ֔יךָ כִּ֣י הַמָּק֗וֹם אֲשֶׁ֤ר אַתָּה֙ עוֹמֵ֣ד עָלָ֔יו אַדְמַת־ קֹ֖דֶשׁ הֽוּא:
(ו) וַיֹּ֣אמֶר אָנֹכִ֔י אֱלֹהֵ֖י אָבִ֑יךָ אֱלֹהֵ֤י יִצְחָק֙ וֵאלֹהֵ֣י יַעֲקֹ֔ב וַיַּסְתֵּ֥ר מֹשֶׁ֖ה פָּנָ֑יו כִּ֥י יָרֵ֖א מֵהַבִּ֥יט אֶל־הָאֱלֹהִֽים:
וכן בפיוט בר יוחאי: "בר יוחאי אור מופלא רום מעלה, יראת מהביט כי רב לה"
[1064] וכמובן גם בתלמוד הירושלמי.
[1065] שמות פרק כ' פסוק יד'
[1066] תלמוד בבלי מסכת חגיגה דף יג' עמוד א': "אמר רבי אמי: אין מוסרין סתרי תורה אלא למי שיש בו חמשה דברים: שר חמשים ונשוא פנים ויועץ וחכם חרשים ונבון לחש"
[1067] וראה בהרחבה בשיעור 12 על נתיב התורה
[1068] הערה רות ספז: ויתכן שכאן ניתן למצוא סיבה לכך שאצל בני עדות המרח מראים את התורה לפני קריאתה ואצל האשכנזים נוהגים הפוך – היה פחות חשש לעבודה זרה בקרב הקהילות שהיו בארצות המוסלמיות. מי ששמע הסבר מפורט בנושא מהרב אשכנזי מוזמן לעדכן אותנו.
[1069] וראה בהרחבה בשיעור 11
[1070] איכה רבה (וילנא) פרשה ב': "מלכה ושריה בגוים אין תורה, אם יאמר לך אדם יש חכמה בגוים תאמן, הדא הוא דכתיב (עובדיה א') והאבדתי חכמים מאדום ותבונה מהר עשו, יש תורה בגוים אל תאמן, דכתיב מלכה ושריה בגוים אין תורה, נביאיה אלו נביאי שקר, גם נביאיה אלו נביאי אמת, אלו ואלו לא מצאו חזון מה'."
[1071] משנה מסכת אבות פרק ג' משנה יא': "רבי אלעזר המודעי אומר המחלל את הקדשים והמבזה את המועדות והמלבין פני חברו ברבים והמפר בריתו של אברהם אבינו עליו השלום והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה אף על פי שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא".
[1072] ברש"י על תלמוד בבלי מסכת סנהדרין, דף צט' עמוד א' ד"ה: "מועדות" – חולו של מועד.
[1073] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ד' עמוד א': "לדוד שמרה נפשי כי חסיד אני - לוי ורבי יצחק: חד אמר: כך אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם! לא חסיד אני? שכל מלכי מזרח ומערב ישנים עד שלש שעות, ואני חצות לילה אקום להודות לך. ואידך: כך אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, לא חסיד אני? שכל מלכי מזרח ומערב יושבים אגודות אגודות בכבודם, ואני ידי מלוכלכות בדם ובשפיר ובשליא כדי לטהר אשה לבעלה. ולא עוד: אלא כל מה שאני עושה אני נמלך במפיבשת רבי, ואומר לו: מפיבשת רבי! יפה דנתי, יפה חייבתי? יפה זכיתי? יפה טהרתי? יפה טמאתי? ולא בושתי."
[1074] תהלים פרק פו' פסוק ט'
[1075] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ז' עמוד ב': "רות - מאי רות? אמר רבי יוחנן: שזכתה ויצא ממנה דוד שריוהו להקדוש ברוך הוא בשירות ותשבחות."
[1076] תלמוד בבלי תענית דף ז' עמוד א'
[1077] ישעיהו פרק נה' פסוק א': "הוי כל צמא לכו למים ואשר אין לו כסף לכו שיברו ואכולו ולכו שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב"

[1078] נתיב הענווה למהר"ל פרק א'
[1079] שמות פרק טז' פסוקים ד'-ח': "(ד) וַיֹּ֣אמֶר ה' אֶל־מֹשֶׁה֮ הִנְנִ֣י מַמְטִיר֩ לָכֶ֨ם לֶ֜חֶם מִן־הַשָּׁמָ֗יִם וְיָצָ֤א הָעָם֙ וְלָקְט֣וּ דְבַר־י֔וֹם בְּי֥וֹמוֹ֖ לְמַ֣עַן אֲנַסֶּ֑נּוּ
הֲיֵלֵ֥ךְ בְּתוֹרָתִ֖י אִם־לֹֽא:
(ה) וְהָיָה֙ בַּיּ֣וֹם הַשִּׁשִּׁ֔י וְהֵכִ֖ינוּ אֵ֣ת אֲשֶׁר־יָבִ֑יאוּ וְהָיָ֗ה מִשְׁנֶ֛ה עַל֩ אֲשֶׁר־יִלְקְט֥וּ יוֹם֙| יוֹם: ס
(ו) וַיֹּ֣אמֶר מֹשֶׁ֔ה וְאַהֲרֹ֖ן אֶל־כָּל־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל עֶ֚רֶב וִֽידַעְתֶּ֔ם כִּ֥י ה' הוֹצִ֖יא אֶתְכֶ֥ם מֵאֶ֥רֶץ מִצְרָֽיִם:
(ז) וּבֹ֕קֶר וּרְאִיתֶ֖ם אֶת־כְּב֣וֹד ה' בְּשָׁמְע֣וֹ אֶת־תְּלֻנֹּתֵיכֶ֗ם עַל־ה' וְנַחְנוּ֙ מָ֣ה כִּ֣י תַלִּ֔ינוּ עָלֵ֖ינוּ:
(ח) וַיֹּ֣אמֶר מֹשֶׁ֗ה בְּתֵ֤ת ה' לָכֶם֙ בָּעֶ֣רֶב בָּשָׂ֔ר לֶאֱכֹ֖ל וְלֶ֣חֶם בַּבֹּ֑קֶר לִשְׂבֹּ֣עַ בְּשָׁמְע֗וֹ ה' אֶת־ תְּלֻנֹּתֵיכֶם֙ אֲשֶׁר־אַתֶּ֣ם מַלִּינִ֔ם עָלָ֖יו וְנַחְנוּ֙ מָ֣ה לֹא־עָלֵ֔ינוּ
תְּלֻנֹּתֵיכֶ֖ם כִּ֥י עַל־ה':
[1080] בראשית פרק יח' פסוק כד' (פרשת סדום ועמורה)
[1081] תלמוד בבלי מסכת חולין דף פט' עמוד א': "אמר רבי יוחנן משום רבי אלעזר בר' שמעון: כל מקום שאתה מוצא דבריו של רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי בהגדה עשה אזניך כאפרכסת, לא מרבכם מכל העמים חשק ה' בכם וגו', אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: חושקני בכם, שאפילו בשעה שאני משפיע לכם גדולה אתם ממעטין עצמכם לפני, נתתי גדולה לאברהם - אמר לפני ואנכי עפר ואפר, למשה ואהרן - אמר ונחנו מה, לדוד - אמר ואנכי תולעת ולא איש, אבל עובדי כוכבים אינן כן, נתתי גדולה לנמרוד - אמר הבה נבנה לנו עיר, לפרעה - אמר מי ה', לסנחריב - אמר מי בכל אלהי הארצות וגו', לנבוכדנצר - אמר אעלה על במתי עב, לחירם מלך צור - אמר מושב אלהים ישבתי בלב ימים. אמר רבא ואיתימא ר' יוחנן: גדול שנאמר במשה ואהרן יותר ממה שנאמר באברהם. דאילו באברהם כתיב ואנכי עפר ואפר, ואילו במשה ואהרן כתיב ונחנו מה. ואמר רבא ואיתימא ר' יוחנן: אין העולם מתקיים אלא בשביל משה ואהרן, כתיב הבא ונחנו מה, וכתיב התם תולה ארץ על בלימה. אמר רבי אילעא: אין העולם מתקיים אלא בשביל מי שבולם את עצמו בשעת מריבה, שנאמר תולה ארץ על בלימה"
וראה בנתיבות עולם, נתיב הענווה פרק ב': "... ור"ל כי ראוי לישראל כל אשר השם ית' נותן להם גדולה להקטין עצמם. דבר זה כי גדולתם ומעלתם אינו כמו האומות שהאומות גדולתם מצד עולם הזה הגשמי, ולפיכך כאשר השם ית' נותן להם הגדולה והחשיבות הם מתגאים יותר תמיד, כי הגאוה מדה גשמית וכמו שיתבאר למעלה גם כן, ולפיכך מצד הגדולה שנתן להם בעולם הזה הגשמי מוסיפים הם על המדה, אבל ישראל מצד שהם קדושים נבדלים מן הגשמית וכל מעלתם אלהית. ואין ראוי לאומות רק גדולה גשמית ולפיכך האומות כאשר השם ית' נותן להם גדולה מתגאים עוד ביותר עד שכל כך גדולתם עד שהם מורדים בהקב"ה מפני גאותם, והפך זה בישראל שיש להם גדולה אלהית, וכל שיש לו מעלה אלהית נמצא בו הענוה כמו שאמרו אצל השם ית' כל מקום שאתה מוצא גדולתו שם אתה מוצא ענותנותו כמו שהתבאר למעלה, ולכך כל עוד שהגדולה יותר בישראל והם יותר מגיעים אל מדריגה אלהית נמצא בהם הענוה יותר והם ממעטין עצמם, שזה מדת הפשיטות והיא מדה נבדלת מן הגשמי והיא מדת הקדוש ברוך הוא שעם גדולתו ענותנותו, והפך זה באומות. ולכך אמר חושקני בכם מפני שאתם ממעטין עצמכם, וזה בודאי טעם גמור שחשק השם יתב' בישראל מכל האומות כי אשר בחר השם

יתב' בהם ראוי להם המעלה והגדולה, ואם הגדולה מביא להם למרוד בהקב"ה היה הדבר הפך עצמו כי בשביל שאהבו נותן לו גדולה ודבר זה מביא למרוד בו, ומפני כך אוהב ישראל שכל עוד אשר נותן להם גדולה הם מכניעים עצמם. ואומר כי גדול מה שנאמר במשה ואהרן יותר ממה שנאמר באברהם לפי שבאברהם כתיב ואנכי עפר ואפר ואלו משה ואהרן אמרו ונחנו מה, ומ"ש אברהם ואנכי עפר ואפר דוקא ומשה ואהרן אמרו ונחנו מה, זה כי אברהם היה התחלה אל העולם ולכך היה האב הראשון לכך היה מחשב עצמו עפר ואפר שהעפר הוא התחלה אל הכל, ואילו משה ואהרן אמרו ונחנו מה, מפני כי משה ואהרן היו עיקר ישראל כמו הלב באדם שהוא עיקר והלב עיקר מעלתו שבו תלוי השכל והדעת, אבל אין הדבר זה ענין ממש רק הוא שכל, ולכך אמרו ונחנו מה כי אין דבר גוף שיש בו ממש כלל. והבן ההפרש שיש בין אברהם ובין משה ואהרן, כי אברהם היה התחלת ישראל ואילו משה ואהרן היו עיקר ישראל כמו לב שיש בו השכל ויש לו הפשיטות הגמור, ולכך אמר שאין העולם מתקיים אלא בשביל משה ואהרן שנאמר תולה ארץ על בלימה. ופירשנו דבר זה לפני זה כי חכמי האומות נתנו טעם בענין עמידת הארץ באמצע, והרבה דברים נאמרו בזה, אבל דברי חכמים הם חכמה אמתית, ודעתם כי הארץ ראויה היא לעמידה בעצמה מצד הפשיטות הגמור שיש בארץ, כי הארץ היא בתכלית המטה אשר תכלית המטה יש לו פשיטות שאין לו גבהות ומעלה וזה מדת הפשיטות וזה עמידת הארץ באמצע, כי הדבר הפשוט לא שייך בו נושא כלל כי אם היה שייך אליו נושא לא היה פשוט כי היה מצורף ומחובר אל הנושא שלו, ואינו פשוט כלל רק הוא בעל הרכבה, ולפיכך אמר הכתוב תולה ארץ על בלימה כי תלויות הארץ מצד שהיא ראויה אל המטה אשר המטה מצד שהוא מטה הוא פשוט ביותר, לא כמו המעלה שאינו פשוט שהוא מיוחד במעלה ולדבר זה יש נושא, ולפיכך המטה במוחלט הוא גורם עמידת הארץ באמצע. וזה שאמר אין העולם מתקיים אלא בזכות משה ואהרן שאמרו ונחנו מה והיה להם מדת הפשיטות הגמור, ובזכות הזה שהוא הפשיטות הגמור עומדת הארץ בעצמה מבלי נושא, ודברים אלו עמוקים מאוד, רק שתבין מזה כמה גדול מדת הענוה ועד היכן מגיע הענוה:

[1082] תהלים פרק כב' פסוק ז'

[1083] שמות פרק לב' פסוקים לא'-לב' : "(לא) וַיָּשָׁב מֹשֶׁה אֶל־ה' וַיֹּאמֶר אָנָּא חָטָאָה הָעָם הַזֶּה֙ חֲטָאָ֣ה גְדֹלָ֔ה וַיַּֽעֲשׂוּ֙ לָהֶ֣ם אֱלֹהֵ֔י זָהָֽב: (לב) וְעַתָּה֙ אִם־תִּשָּׂ֣א חַטָּאתָ֔ם וְאִם־אַ֕יִן מְחֵ֥נִי נָ֖א מִסִּפְרְךָ֥ אֲשֶׁר־כָּתָֽבְתָּ"

[1084] במדבר פרק טז' פסוקים ח'-יא': "(ח) וַיֹּ֤אמֶר מֹשֶׁה֙ אֶל־קֹ֣רַח שִׁמְעוּ־נָ֔א בְּנֵ֖י לֵוִֽי:
(ט) הַמְעַט מִכֶּם֙ כִּֽי־הִבְדִּ֣יל אֱלֹהֵ֔י יִשְׂרָאֵ֖ל אֶתְכֶ֑ם לְהַקְרִ֤יב אֶתְכֶם֙ אֵלָ֔יו לַעֲבֹ֖ד אֶת־עֲבֹדַ֣ת מִשְׁכַּ֣ן יְקֹוָ֑ק וְלַעֲמֹ֣ד לִפְנֵ֔י הָעֵדָ֖ה לְשָׁרְתָֽם:
(י) וַיַּקְרֵ֤ב אֹתְךָ֙ וְאֶת־כָּל־אַחֶ֣יךָ בְּנֵי־לֵוִ֔י אִתָּ֑ךְ וּבִקַּשְׁתֶּ֖ם גַּם־כְּהֻנָּֽה:
(יא) לָכֵ֞ן אַתָּ֤ה וְכָל־עֲדָתְךָ֙ הַנֹּֽעָדִ֔ים עַל־יְקֹוָ֖ק וְאַהֲרֹ֑ן מַה־הוּא֙ כִּי־תלינו [תַלִּ֣ינוּ] עָלָֽיו:

[1085]

[1086] וראה בהרחבה בתמלול על נתיב התורה שיעור 13

[1087] תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת פאה פרק א

הפיאה יש לה שיעור מלמטן ואין לה שיעור מלמעלן הביכורים והראיון אין שיעור לא למעלן ולא למטן אית תנא תני הפיאה והביכורים והראיון אין להם שיעור לא למעלן ולא למטן מה נפיק מן ביניהון והן חד מן ששים מאן דמר הפיאה יש לה שיעור מלמטן ואין לה שיעור מלמעלן

[1088] וראה בהרחבה בתמלול שיעור 9 על נתיב התורה.

[1089] שמונה פרקים לרמב"ם פרק ד': "הפעולות אשר הן טובות, הן הפעולות השוות, הממוצעות בין שני קצוות, ששניהם רע, האחד מהם ייתור, והאחר חיסור. והמעלות, הן תכונות נפשיות וקניינים, ממוצעים בין שתי תכונות רעות, האחת מהן יתירה והאחרת חסירה. ומן התכונות האלה יתחייבו הפעולות ההן. משל זה: הזהירות, שהיא מידה ממוצעת בין רוב התאוה ובין העדר ההרגשה בהנאה. והזהירות היא מפעולות הטוב, ותכונת הנפש אשר תתחייב ממנה הזהירות היא מעלה ממעלות המידות. אמנם רוב התאוה הוא הקצה הראשון, והעדר ההרגשה בהנאה לגמרי - הקצה האחרון, ושניהם רע גמור. ... והענוה, ממוצעת בין הגאוה ושפלות הרוח."

[1090] שמונה פרקים לרמב"ם פרק ד' בהמשך: "ולזה הענין לא היו החסידים מניחים תכונות נפשותיהם על התכונה הממוצעת בשוה, אלא נטו נטיה מעטה אל התוספת והחסרון, על דרך הסייג. רצוני לומר, שהם, למשל, נטו מן הזהירות אל העדר ההרגשה בהנאה מעט, ומן הגבורה אל המסירה לסכנות מעט, ומן הנדיבות אל הפזרנות מעט, ומן הענוה אל שפלות הרוח מעט, וכן בשאר המידות. וזה הענין נרמז באומרם: "לפנים משורת הדין".

[1091] אולי הכוונה לאורות הקודש חלק ג' שער שני סדר רביעי -החסידות. למשל באות ח': "מי שיש לו נטיה לחסידות, לדבקות אלהית, ולחכמות רוחניות עליונות מופשטות, צריך הוא לדעת שלכך נוצר .ואם ירף מעבודתו העליונה, שרק שרידים יחידים מוכשרים לה מי זה ימלא את החסרון הגדול הזה."

[1092] במדבר פרק טו' פסוק כד': "וְהָיָ֗ה אִם֩ מֵעֵינֵי֙ הָעֵדָ֜ה נֶעֶשְׂתָ֤ה לִשְׁגָגָה֙ וְעָשׂ֣וּ כָל־הָעֵדָ֔ה פַּ֥ר בֶּן־בָּקָ֖ר אֶחָ֑ד לְעֹלָ֨ה לְרֵ֤יחַ נִיחֹ֙חַ֙ לַיקֹוָ֔ק וּמִנְחָתוֹ֙ וְנִסְכּ֔וֹ כַּמִּשְׁפָּ֖ט וּשְׂעִ֣יר־עִזִּ֑ים אֶחָ֖ד לְחַטָּֽאת:"

[1093] רמב"ם הלכות דעות פרק ב' הלכה ג': "ויש דעות שאסור לו לאדם לנהוג בהן בבינונית אלא יתרחק מן הקצה האחד עד הקצה האחר, והוא גובה לב, שאין דרך הטובה שיהיה אדם עניו בלבד אלא שיהיה שפל רוח ותהיה רוחו נמוכה למאד, ולפיכך נאמר במשה רבינו ענו מאד ולא נאמר ענו בלבד, ולפיכך צוו חכמים מאד מאד הוי שפל רוח, ועוד אמרו שכל המגביה לבו כפר בעיקר שנאמר ורם לבבך ושכחת את ה' אלקיך, ועוד אמרו בשמתא מאן דאית ביה גסות הרוח ואפילו א מקצתה, וכן הכעס מדה רעה היא עד למאד וראוי לאדם שיתרחק ממנה עד הקצה האחר, וילמד עצמו שלא יכעוס ואפילו על דבר שראוי לכעוס עליו"

פירוש המשנה לרמב"ם מסכת אבות פרק ד' משנה ד': "כבר זכרנו בפרקים הקודמים כי הענוה היא מן המידות המעולות, והיא ממוצעת בין הגאוה ושפלות הרוח. ושם מידה ממוצעת זו בעברית ענוה. ולקצה הראשון שמות רבים: גבה לב ועינים רמות וגאה ורם, ומשמות החכמים: רוח גבוה וגסות הרוח ומתגאה. והקצה האחרון הוא שפלות הרוח. וכבר בארנו בפרק הרביעי כי ראוי לאדם שייטה לאחד משני הקצוות על צד הסייג, כדי שייקבע במיצוע הפעולות, חוץ מזאת המידה לבדה מכל המידות, רצוני לומר: הגאוה, כי לגודל חסרון זאת המידה אצל החסידים, וידיעתם בניזקה, רחקו ממנה עד הקצה האחרון, ונטו אל שפלות הרוח לגמרי, כדי שלא ישאירו בנפש זכר לגאוה בשום פנים."

[1094] מסכת אבות פרק ד' משנה ד': "רבי לויטס איש יבנה אומר: מאד מאד הוי שפל רוח שתקוות אנוש רמה..."

[1095] פירוש רבי דוד הנגיד על פרקי אבות מדרש דוד ד' ד': " רבי לויטס היה עיקר שמו לוי וממה שהוא היה מן השבעים סנהדרין, נקרא שמו רבי לויטס." כיון שהגימטריא של סט' היא 69.

[1096] תהלים פרק צג' פסוק א'

[1097] וראה באיגרת הרמב"ן התייחסות לפסוק זה: "...ועתה בני דע וראה כי המתגאה בליבו על הבריות מורד הוא במלכות שמיים כי מתפאר הוא בלבוש מלכות שמיים. שנאמר: "ה' מלך גאות לבש וגו'" ובמה יתגאה לב האדם? אם בעושר, ה' מוריש ומעשיר, ואם בכבוד, הלא לא-לוקים הוא, שנאמר: "והעושר והכבוד מלפניך", ואיך מתפאר בכבוד קונו?

[1098] מלבי"ם תהלים פרק צג פסוק א

(א) ה' מלך, גם סימן זה נמשך למה שלמעלה, שמדבר מהנהגת ה' את עולמו שהוא בשני מיני הנהגות, בהנהגה הקבועה הטבעיית, ובהנהגה הנסיית ההשגחיית שהיא לפי השעה והצורך, והנה ההנהגה הטבעיית נקראת בכתבי הקדש בשם עד, כי שם עד מציין כח עד מתמיד בלתי מתמוטט, שכן הנהגת הטבע היא עומדת בעד ה' כל ימי עולם בלא שינוי, והנהגה הנסיית נקראת בשם גאוה, כי בה יתגאה על חקי הטבע ויתנשא עליהם (במ"ש תעוז ידך תרום ימינך למעלה פ"ט כמש"פ שם) ואמר גם בעת אשר ה' מלך ולבש גאות, היינו שיתנשא לעשות נפלאות ולשדד חקי הטבע, לאמר לשמש דום, לים התבקע, לצור הוצא מים, ובדומה, יצייר זה כלבוש, שיתראה לבריותיו כלובש גאות לאמר אני אמלוך אהרוס אשדד חקי הטבע ובכל זאת בעת ההיא עצמו לבש ה' גם עד אשר התאזר, הוא מנהיג ג"כ הנהגה הטבעיית הקבועה שנקראת עד, ואף תכון תבל בל תמוט ולא ימוטו החקים הקבועים שבם יסד ארץ ומלואה, ומבואר מן השכל כי הנהגת הטבע הקבועה, לה יתר שאת מן הנס שהוא רק לפי שעה, שהנהגת הטבע הקבוע מודעת עוזו הגדול איך שהתבל נכונה על עמודי החקים האלה לעד לעולם, אבל הנס אין בו עז שהוא רק לפי שעה, ולא תוכל לומר שיש גבורה יתירה במ"ש לים שיתיצבו כמו נד נוזלים בעת יצ"מ, ממה שאמר לים בעת הבריאה שירדו מימיו אל המורד אחר ששניהם נעשו בכח ה', וגם הטבע הוא נס קבוע, והנס הוא טבע ארעיית, רצוני, שאם נקרא זאת בשם נס מה שנעשה הדבר לא מצד כח עצמו רק מצד דבר ה' וכחו, תהיה הטבע נס קבוע שכח הטבע אינה מעצמה רק דבר ה' הנצב בה ויעמידה על אופן זה, ואין הבדל בינה ובין הנס רק שבהטבע העמיד כח זה לעולם ובהנס העמידו רק לפי שעה, ואם נקרא זאת טבע מה ששם ה' את הכח המניע הדבר אל פעולתו בו בעצמו, יהיה גם הנס טבע ארעיית, שגם בהנס שם ה' טבע זו לפי שעה, שבעת קי"ס שם ה' טבע המים שיעלה למעלה, וא"כ פעולת הנס קלה מאד נגד פעולת הטבע, כמו שקל יותר לישא משא כבד שעה אחת מלשאתו שנים רבות, אולם בכ"ז נמצא גאוה יתירה וגבורה עצומה בפעולת הנס, ע"י שבעת הנס לא יתבטל גם פעולות הטבע הכוללת, כי ידוע שכל חלקי המציאות דבוקים וקשורים יחד, עד שכל תנועה הנולדת באחד מחלקי המציאות תסבב או תסובב מכל התנועות הנעשות בהמציאות בכללו, עד שנדמה את המציאות בכללו (במאשין) הבנוי בחכמה באופן שהגלילים מסבבים את האופנים, והאופנים מסבבים את השלבים, והשלבים מסבבים את המכונות, והמניע הראשון הוא כח הקיטור המניע את (המאשין) בכללו, ואם יבא איש אחד ויחזק בכח באחד מן האופנים או הגלילים ויעכב פעולתו, או יסבבנו בכחו תנועה נגדיית, אז או שכח הקיטור המניע את המכונה הכללית יתגבר על כח האדם ולא יצלח להעמיד את המכונה, או אם כחו יגבר על כח המניע, בהכרח תשבת המכונה בכללה ממלאכתה הכללית, ולפ"ז אם היה הנס בהעמדת תנועת המציאות כולו וביטול הטבע בכללה היה זה דבר קטן בערך ה', אחר שהוא המניע הראשון המניע את הכל ובידו להניע כמו שירצה, אולם אחר שהנס הוא תמיד ענין חלקי, למשל שיבטל תנועות המים וטבעם, או כח האש וטבעו, ויתר המציאות נשאר על טבעו והולך כדרכו, עד שצריך לסבב בידו האחת את התנועה הכללית של המערכה בכללה שהולכת כדרכה תמיד, ובידו האחרת צריך הוא לעכב את תנועה החלקית של פרט אחד מן המציאות להוליכה לצד אחר, ושבב"ז לא תבוטל המכונה בכללה, והטבע והעולם ילכו כדרכם, זה פלא גדול ונס להתנוסס, וז"ש שבעת אשר ה' מלך וגאות לבש שהוא בטול תנועת החלק מן המציאות, בכ"ז לבש ה' ג"כ עז אשר התאזר, והראה כחו ותעצומו במה שאף תכון תבל תמוט, שהעמדת החלק לא תעכב מרוצת הכלל ומהלכו: - לא ברור שצריך להשאיר

[1099] נתיבות עולם נתיב הענוה פרק א': "בספר משלי (כ"ב) עקב ענוה יראת ה' וגו', שלמה המלך אמר כי בעל ענוה שהוא משפיל עצמו אי אפשר שלא יהיה בעל יראה, כי בעל ענוה מכיר שפלתו ולפיכך הוא ירא מן השם יתב', והוא הפך בעל הגאוה אשר בעל הגאוה אומר מי לי בשמים ואינו משפיל עצמו לפני השם יתב'. וזהו עקב ענוה יראת ה', ר"ל כי נמשך אחר הענוה היראה כמו שנמשך העקב אחר הגוף כך נמשך היראה אחר הענוה."

[1100] משלי פרק כב' פסוק ד': "עֵקֶב עֲנָוָה יִרְאַת ה' עֹשֶׁר וְכָבוֹד וְחַיִּים"

[1101] ברכת הדעת היא הברכה הרביעית בתפילת שמונה עשרה, והראשונה לאחר שלושת הברכות הפותחות, שאינן ברכות של בקשה אלא של שבח (אבות, גבורות, קדושת ה').

[1102] שיר השירים פרק א' פסוק ב'

[1103] וראה בהרחבה בשיעור מספר 4 על נתיב התורה

[1104] תלמוד בבלי מסכת עירובין דף יג' עמוד ב': "שלוש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל. הללו אומרים הלכה כמותינו, והללו אומרים הלכה כמותינו. יצאה בת קול ואמרה: אלו ואלו דברי אלוהים חיים הן, והלכה כבית הלל."

[1105] וראה בהרחבה בשיעור מספר 4 על נתיב התורה בנושא הלכה פסוקה ודרך מפורשת.

[1106] תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף פט' עמוד א': "דאמר רבי יצחק: סיגנון אחד עולה לכמה נביאים, ואין שני נביאים מתנבאין בסיגנון אחד."

[1107] שמונה פרקים לרמב"ם פרק ד': "הפעולות אשר הן טובות, הן הפעולות השוות, הממוצעות בין שני קצוות, ששניהם רע, האחד מהם ייתור, והאחר חיסור. והמעלות, הן תכונות נפשיות וקניינים, ממוצעים בין שתי תכונות רעות, האחת מהן יתירה והאחרת חסירה. ומן התכונות האלה יתחייבו הפעולות ההן. משל זה: הזהירות, שהיא מידה ממוצעת בין רוב התאוה ובין העדר ההרגשה בהנאה. והזהירות היא מפעולות הטוב, ותכונת הנפש אשר תתחייב ממנה הזהירות היא מעלה ממעלות המידות. אמנם רוב התאוה הוא הקצה הראשון, והעדר ההרגשה בהנאה לגמרי - הקצה האחרון, ושניהם רע גמור."

[1108] רמב"ם הלכות דעות פרק ב' הלכה ג': "ויש דעות שאסור לו לאדם לנהוג בהן בבינונית אלא יתרחק מן הקצה האחד עד הקצה האחר, והוא גובה לב, שאין דרך הטובה שיהיה אדם עניו בלבד אלא שיהיה שפל רוח ותהיה רוחו נמוכה למאד, ולפיכך נאמר במשה רבינו ענו מאד ולא נאמר ענו בלבד, ולפיכך צוו חכמים מאד מאד הוי שפל רוח, ועוד אמרו שכל המגביה לבו כפר בעיקר שנאמר ורם לבבך ושכחת את ה' אלקיך, ועוד אמרו בשמתא מאן דאית ביה גסות הרוח ואפילו א מקצתה, וכן הכעס מדה רעה היא עד למאד וראוי לאדם שיתרחק ממנה עד הקצה האחר, וילמד עצמו שלא יכעוס ואפילו על דבר שראוי לכעוס עליו,
מצאתי אחרת. לי זכור שמדובר במידת הכעס. אולי יש במקור אחר שלא ידוע לי. שמונה פרקים לרמב"ם פרק ד': "והענוה, ממוצעת בין הגאוה ושפלות הרוח."

[1109] מסכת אבות פרק ג' משנה יז'

[1110] עירובין דף נד' עמוד א'

[1111]

[1112] מסכת אבות פרק א' משנה א'

[1113] וראה בהרחבה בשיעור 4 על נתיב התורה בנוגע לתלמיד שתוכו כברו. וכן, באבות דרבי נתן: "בית שמאי אומרים, אל ישנה אדם (לא ילמד אדם) אלא למי שהוא חכם ועניו ובן תורה. ובית הלל אומרים, לכל אדם ישנה, כי הרבה פושעים היו בהם בישראל, ובשביל שנתקרבו ללימוד תורה, יצאו מהם צדיקים וחסידים".

[1114] קהלת פרק ג' פסוק ה': "עת להשליך אבנים ועת כנוס אבנים עת לחבוק ועת לרחוק מחבק"

[1115]

[1116] שבתאי צבי, 1626-1676.

[1117] בחר להילחם בנמרוד שנאמר עליו גיבור ציד.

[1118] מלחמת ארבעת המלכים בראשית פרק יד'.

[1119] תהלים פרק קיז פסוק ב': "כי גבר עלינו חסדו ואמת ה' הללוי-ה"

[1120] תלמוד בבלי מסכת סוטה דף יב' עמוד א': "ותרא אותו כי טוב הוא" - תניא, ר"מ אומר: טוב שמו; ר' יהודה אומר: טוביה שמו; רבי נחמיה אומר: הגון לנביאות; אחרים אומרים: נולד בשהוא מהול; וחכמים אומרים: בשעה שנולד משה - נתמלא הבית כולו אור, כתיב הכא: ותרא אותו כי טוב הוא, וכתיב התם: וירא אלהים את האור כי טוב"

[1121] שמות פרק ב' פסוק ב': "וַתַּהַר הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן וַתֵּרֶא אֹתוֹ֙ כִּי־טֹ֣וב הֽוּא וַתִּצְפְּנֵ֖הוּ שְׁלֹשָׁ֣ה יְרָחִֽים:"

[1122] במדבר פרק ז' פסוק פט': "וּבְבֹא֙ מֹשֶׁ֣ה אֶל־אֹ֔הֶל מוֹעֵד֙ לְדַבֵּ֣ר אִתּ֔וֹ וַיִּשְׁמַ֛ע אֶת־הַקֹּ֖ול מִדַּבֵּ֣ר אֵלָ֑יו מֵעַ֞ל הַכַּפֹּ֣רֶת ׀ אֲשֶׁ֣ר עַל־אֲרֹ֗ן עֵדֻת֙ מִבֵּ֣ין שְׁנֵ֣י הַכְּרֻבִ֔ים וַיְדַבֵּ֖ר אֵלָֽיו"

[1123] דרך חיים על אבות פרק א' משנה א': "אבל כבר אמרנו כי אין ראוי לומר משה קבל תורה מפי הקדוש ברוך הוא מן הטעם אשר התבאר למעלה, כי לא היה מיוחד משה לקבל מן הש"י, ועוד כי לא היה זה כבוד כלפי מעלה לומר כך. ובפרק ב"ש במסכת יבמות (ק"ה ע"ב) גבי רבי ישמעאל בר' יוסי שאמר ליה אבדן וכי אתה הגון ללמוד תורה מפי רבי אמר ליה רבי יוסי וכי משה היה הגון ללמוד תורה מפי הגבורה ע"כ, הרי כי אבדן היה סובר כי יש ערך ויחוס בין הרב ובין התלמיד, ולפיכך אמר וכי אתה הגון ללמוד תורה מפי רבי, והשיב לו ר' יוסי וכי הגון הי' משה ללמוד תורה מפי הגבורה, ועם כל זה למד מן הש"י. לכן לא אמרו משה קבל תורה מן הקדוש ברוך הוא שלא היה זה כבוד כלפי מעלה, רק משה קבל תורה מסיני, ולא רצו לזכור אצל זה הקדוש ברוך הוא. ויותר מזה אמרו רז"ל על הכתוב שאמר (במדבר ז') וישמע את הקול מדבר אליו שהוא כמו מתדבר, ופירש רש"י ז"ל שהיה הקול מדבר עם עצמו ומשה היה שומע וזהו דרך כבוד למעלה כאלו לא היה מדבר עם ההדיוט כך פירש רש"י ז"ל. וביון שאמר הכתוב מדבר שהוא כמו מתדבר כאלו היה מדבר עם עצמו וההדיוט שומע, אף על גב שבכמה מקומות כתיב וידבר היינו הדיבור שהיה פעם אחת בלבד ועל זה אינו מקפיד לומר וידבר, אבל על הדיבור הקבוע תמיד כמו וישמע את הקול מדבר אליו שהוא נאמר על הדיבור התמידי, אין זה דרך כבוד למעלה לומר כך. ולפיכך לא רצה לומר משה קבל תורה מן הקדוש ברוך הוא, שהיה ההדיוט לומד מפי הגבורה, רק משה קבל תורה מסיני שהקול בא לסיני ומסיני היה משה מקבל תורה. גם מה שאמר משה קבל תורה מסיני ולא אמר משה קבל תורה בסיני, יש לתרץ בזה כי בא לומר כי הש"י כאלו היה הדבור עם עצמו והקול היה בא בעצמו למשה מסיני, כמו שכתוב וישמע את הקול מדבר אליו, ואלו משה קבל תורה בסיני היה משה מקבל מפי הגבורה עצמו, ובסיני שאמר לא בא לומר רק מאיזה מקום קבל התורה, ולכך אמרו משה קבל תורה מסיני. ומכ"ש שאין לומר משה קבל תורה מפי הקדוש ברוך הוא, שהרי נזכר אצל זה בני אדם כמו שאמר אחר כך ומסרה ליהושע, והיה הש"י דמיון אל אחרים שבא מהם הקבלה, ולכך אין ראוי בשום פנים שיאמר משה קבל תורה מפי הקדוש ברוך הוא, כי כל אשר שזכרו אחריו הם בני אדם אין ראוי לזכור עמהם הקדוש ברוך הוא להשוות ההדיוט להקב"ה ואין כאן קשיא."

[1124] ספר תפארת ישראל פרק כו': "ובמדרש עוד במדב"ר א, ז), בשלשה דברים נתנה התורה; במדבר, באש, ובמים. במדבר, דכתיב (שמות יט, ב) "ויבואו מדבר סיני". באש, דכתיב (שמות יט, יח) "והר סיני עשן כולו כי ירד עליו ה' באש". במים, דכתיב (שופטים ה, ד) "גם עבים נטפו מים". מה אלו בחנם לעולם, אף דברי תורה בחנם לעולם, עד כאן."

וביאור ענין זה, כי ראוי שתנתן התורה באלו שלשה, כי התורה אינה מתיחסת לאדם, כי האדם בעל גשם, ואילו התורה היא שכלית. ולפיכך אין לתורה התיחסות לאדם כלל, לריחוק מעלתה מן האדם, והיא מובדלת מן האדם. ולכך נתנה התורה באלו שלשה דברים, כי כל אלו דברים הם הפקר לעולם, וזה מורה שאינם מיוחדים לאדם. וכל דבר שאינו מיוחד לאדם, נבדל הוא ממנו.

[1125] משנה מסכת אבות פרק ו (פרק קניין תורה) משנה ו', בפירוש ההמידות לקניין תורה: "המביר את מקומו והשמח בחלקו והעושה סייג לדבריו ואינו מחזיק טובה לעצמו אהוב אוהב את המקום אוהב את הבריות אוהב את הצדקות אוהב את התוכחות אוהב את המישרים מתרחק מן הכבוד ולא מגיס לבו בתלמודו ואינו שמח בהוראה נושא בעול עם חבירו מכריעו לכף זכות מעמידו על האמת מעמידו על השלום מתישב לבו בתלמודו שואל ומשיב שומע ומוסיף הלומד על מנת ללמד והלומד על מנת לעשות המחכים את רבו והמבוין את שמועתו והאומר דבר בשם אומרו הא למדת שכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם שנאמר (אסתר פרק ב') "ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי":

[1126] תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף כא' עמוד ב': "תניא, רבי יוסי אומר: ראוי היה עזרא שתינתן תורה על ידו לישראל, אילמלא (לא) קדמו משה. במשה הוא אומר ומשה עלה אל האלהים, בעזרא הוא אומר הוא עזרא עלה מבבל, מה עלייה האמור כאן תורה - אף עלייה האמור להלן תורה. במשה הוא אומר ואתי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם חקים ומשפטים, בעזרא הוא אומר כי עזרא הכין לבבו לדרש את תורת ה' (אלהיו) ולעשת וללמד בישראל חק ומשפט. ואף על פי שלא ניתנה תורה על ידו - נשתנה על ידו הכתב"

[1127] תהלים פרק קכא' פסוק א'

[1128] איוב פרק כח' פסוק יב'

[1129] וראה ממקור קודם, בנתיב הענווה על משמעות העפר:..." ואומר כי גדול מה שנאמר במשה ואהרן יותר ממה שנאמר באברהם לפי שבאברהם כתיב "ואנכי עפר ואפר" ואלו משה ואהרן אמרו "ונחנו מה", ומ"ש אברהם ואנכי עפר ואפר דוקא ומשה ואהרן אמרו ונחנו מה, זה כי אברהם היה התחלה אל העולם ולכך היה האב הראשון לכך היה מחשב עצמו עפר ואפר שהעפר הוא התחלה אל הכל,"

[1130] גימטריא של "משה" - 345, גימטריא של "משיח" - 358. הפער של 13.

[1131] ראה למשל בתהלים פרק צ' פסוק א': "תפילה למשה איש הא-לוקים". כמו כן ראה בהרחבה בתמלול שיעור 13 על נתיב התורה.

[1132] במספר מקומות, למשל בתלמוד בבלי מסכת שבת דף קא' עמוד ב' וסוכה דף לט' עמוד א', וראה פירוש רש"י במקום, ד"ה: "משה - גדול הדור."

וכן בליקוטי מוהר"ן תורה קיח': "והענין, כי כל צדיק הדור הוא בחי' משה שהוא בחי' משיח, כמ"ש (בראשית מט) עד כי יבא שילה, היינו משיח. ושילה בגי' משה וע"כ קראו התנאים אחד לחבירו משה כמ"ש (שבת קא ע"ב) משה שפיר קאמרת. ובשמחדש דבר בתורה, אלו הדברים של החידוש הם בבחי' משה משיח, כמ"ש בזוהר (וישב דף קצב ע"ב) ורוח אלקים, דא רוחא דמשיח, מרחפת על פני המים היינו התורה."

[1133] תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף כ' עמוד ב': "מכאן א"ר פנחס בן יאיר: תורה מביאה לידי זהירות, זהירות מביאה לידי זריזות, זריזות מביאה לידי נקיות, נקיות מביאה לידי פרישות, פרישות מביאה לידי טהרה, טהרה מביאה לידי (חסידות, חסידות) +מסורת הש"ס: [קדושה, קדושה]+ מביאה לידי ענוה, ענוה מביאה לידי יראת חטא, יראת חטא מביאה לידי (קדושה, קדושה) +מסורת הש"ס: [חסידות, חסידות]+ מביאה לידי רוח הקודש, רוח הקודש מביאה לידי תחיית המתים, וחסידות גדולה מכולן, שנאמר: אז דברת בחזון לחסידיך. ופליגא דרבי יהושע בן לוי, דא"ר יהושע בן לוי: ענוה גדולה מכולן, שנאמר: רוח ה' אלהים עלי יען משח ה' אותי לבשר ענוים, חסידים לא נאמר אלא ענוים, הא למדת שענוה גדולה מכולן."

[1134] מסכת אבות פרק קניין תורה פרק ו' משנה ה': "גדולה תורה יותר מן הכהונה ומן המלכות שהמלכות נקנית בשלשים מעלות והכהונה בעשרים וארבע והתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים: בתלמוד בשמיעת האוזן בעריכת שפתים בבינת הלב בשכלות הלב באימה ביראה בענוה בשמחה בשמוש חכמים..."

[1135] מתייחס למספר שורות שעליהן דילג הרב בשיעור ובהן מופיע סיפור זה של רבי יהושע בן חנניה ובת הקיסר, ממסכת תענית דף ז' עמוד א'. וראה ציטוט מלא בתמלול שיעור 14.

[1136] תלמוד בבלי מסכת שבת דף פח' עמוד א': "דרש ההוא גלילאה עליה דרב חסדא: ברוך רחמנא דיהב אוריאן תליתאי לעם תליתאי, על ידי תליתאי, ביום תליתאי, בירחא תליתאי, כמאן - כרבנן."

[1137]

[1138] תלמוד בבלי מסכת עירובין דף סה' עמוד א': "אמר רבי חנינא: כל המתפתה ביינו יש בו מדעת קונו, שנאמר וירח ה' את ריח הניחח וגו'. אמר רבי חייא כל המתיישב ביינו - יש בו דעת שבעים זקנים, יין ניתן בשבעים אותיות, וסוד ניתן בשבעים אותיות, נכנס יין יצא סוד."

[1139] וראה בהרחבה בתמלול שיעור 10 על נתיב התורה.

[1140] במקומות רבים, ולמשל ספר שמות פרק ג' פסוק ח'.

[1141] תלמוד בבלי מסכת בכורות דף ז' עמוד ב': "אמר להו רב ששת - תניתוה: היוצא מן הטמא - טמא, והיוצא מן הטהור – טהור"

[1142] סידור עולת ראיה חלק א' דף מ': "והיה כי יביאך ד' אל ארץ הכנעני כאשר נשבע לך ולאבותיך ונתנה לך" - ארץ ישראל יש לה הסגולות החיות העליונות, של יסוד הקדושה היותר עליונה המתגלה בעולם, שיש בכוחה להפוך את התוכן היותר רע והיותר מקולקל לטובה ולברכה. לפיכך שם הארץ היא כנען, האיש המקולקל והמקולל, אוצר הכיעור והזוהמה והשפלות האנושית, וכל אלה הנטיות השפלות ניטעו באנושיות מפני שיש אוצר חיים נעלה מאד גנוז בה דוקא, אוצר אור שבמטמוני החושך...והיה כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני וההבאה שמה הרי היא כאשר נשבע לך ולאבותיך, התוכן היסודי שהונח בתכונת סגולת הארץ באופן בלתי משתנה בעצם, להיות לה קשר רוחני אמיץ עם האבות והבנים יחדיו והיחס של הכנעניות של הארץ כולה – מסר ונמסר לך, בכחך למזגו, להפכו ולהעלותו אל מרום הקודש, להוציא ממסגר אסיר."

[1143] שיר השירים פרק ד' פסוק יא'

[1144] סוף שירת האזינו, ספר דברים פרק לב' פסוק מג': "הרנינו גויים עמו כי דם עבדיו ייקום ונקם ישיב לצריו וכיפר אדמתו עמו"

[1145] תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת כלאים פרק ט' הלכה ג': "רבי בר קיריא ורבי לעזר הוון מטיילין באיסטרין ראו ארונות שהיו באין מחוצה לארץ לארץ. אמר רבי בר קיריא לרבי לעזר מה הועילו אילו אני קורא עליהם [ירמי' ב ז] ונחלתי שמתם לתועבה בחייכם ותבואו ותטמאו את ארצי במיתתכם. אמר ליה כיון שהן מגיעין לארץ ישראל הן נוטלין גוש עפר ומניחין על ארונן דכתיב [דברים לב מג] וכפר אדמתו עמו:"

[1146] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לד' עמוד ב': "מאי עין לא ראתה? אמר רבי יהושע בן לוי: זה יין המשומר בענביו ששת ימי בראשית". שמור לצדיקים לעתיד לבוא.

[1147] תלמוד בבלי מגילה דף ו' עמוד ב': "אמר רבי יצחק, אם יאמר לך אדם יגעתי ולא מצאתי, אל תאמן, לא יגעתי ומצאתי – אל תאמן, יגעתי ומצאתי – תאמן.

[1148] תלמוד בבלי מסכת סוטה דף ה' עמוד א': "א"ר חייא בר אשי אמר רב: תלמיד חכם צריך שיהא בו אחד משמונה בשמינית.

[1149] ויקרא פרק יט' פסוק יח'

[1150] תלמוד בבלי מסכת שבת דף סג עמוד א

אבא אמר רבי שמעון בן לקיש: אם תלמיד חכם נוקם ונוטר כנחש הוא - חגריהו על מתניך, וראה מדוע נמשל דווקא לנחש, שלא נהנה מעצם ההכשה בתלמוד בבלי מסכת תענית דף ח' עמוד א.'

[1151] תלמוד בבלי מסכת שבת דף פח' עמוד ב': "אמר רב חננאל בר פפא: מאי דכתיב שמעו כי נגידים אדבר למה נמשלו דברי תורה כנגיד - לומר לך: מה נגיד זה יש בו להמית ולהחיות - אף דברי תורה יש בם להמית ולהחיות. היינו דאמר רבא: למיימינים בה - סמא דחיי, למשמאילים בה - סמא דמותא".

[1152] בראשית פרק לא' פסוק ו': "וְאַתֶּנָּה יְדַעְתֶּן כִּי בְּכָל־כֹּחִי עָבַדְתִּי אֶת־אֲבִיכֶן"

[1153] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף סג' עמוד ב': "הסכת ושמע ישראל - כתתו עצמכם על דברי תורה, כדאמר ריש לקיש. דאמר ריש לקיש: מנין שאין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה - שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל."

[1154] יהושע פרק א' פסוק ח'

[1155] אבות פרק א' משנה א'

[1156] ברכת אהבת עולם/רבה בשחרית

[1157] יין המשומר

[1158] משנה מסכת אבות פרק א' משנה ב': "שמעון הצדיק היה משירי כנסת הגדולה הוא היה אומר על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים"

[1159] משנה מסכת אבות פרק א' משנה יח': "רבן שמעון בן גמליאל אומר על שלשה דברים העולם קיים על הדין ועל האמת ועל השלום שנאמר (זכריה ח) אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם"

[1160] משנה מסכת אבות פרק ג' משנה ט': "רבי חנינא בן דוסא אומר כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו אין חכמתו מתקיימת הוא היה אומר כל שמעשיו מרובין מחכמתו חכמתו מתקיימת וכל שחכמתו מרובה ממעשיו אין חכמתו מתקיימת"

[1161] שיר השירים פרק ה' פסוק יג': "לְחָיָו֙ כַּעֲרוּגַ֣ת הַבֹּ֔שֶׂם מִגְדְּלוֹת֙ מֶרְקָחִ֔ים שִׂפְתוֹתָ֖יו שׁוֹשַׁנִּ֑ים נֹטְפ֖וֹת מֹ֥ר עֹבֵֽר". וכן: תלמוד בבלי מסכת שבת דף פח עמוד ב':

ואמר רבי יהושע בן לוי: מאי דכתיב לחיו כערוגת הבשם - כל דבור ודבור שיצא מפי הקדוש ברוך הוא נתמלא כל העולם כולו בשמים." אורות הקודש קבג': ברזי תורה מונחות המגמות היותר רוממות, שהן מתגלות בכל סעיפי הרעיון בצורות מפוזרות, ובאור תורה הכל בא באגודה אחת, וכל אחת מהמגמות מאירה בביסום של האור הכללי.

[1162] תהלים פרק יט' פסוק ח'

[1163] מדרש תהלים יט' ח. מדרש תהלים (שוחר טוב; בובר) מזמור יט' אות [יד] [יט, ח] [תורת ה' תמימה. ר' ירמיה ורבנן, חד מנהון אמר למה היא תמימה, שהיא משיבת נפש, וחרינא אמר למה היא משיבת נפש, שהיא תמימה. עדות ה' נאמנה מחכימת פתי. ולמה היא מחכימת פתי, לפי שהיא נאמנה. דבר אחר תורת ה' תמימה משיבת נפש. אימתי היא תמימה, בשעה שהיא יוצאת מפי של צדיק שהוא תמים, ואימתי היא נאמנת, בשעה שהיא יוצאה מפי נאמן.

[1164] תהלים פרק א' פסוק ב'.

[1165] תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף יט' עמוד א': "אמר רבא: לעולם ילמוד אדם תורה במקום שלבו חפץ, שנאמר: כי אם בתורת ה' חפצו. ואמר רבא: בתחילה נקראת על שמו של הקדוש ברוך הוא ולבסוף נקראת על שמו, שנאמר: בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה." וראה לעיל בשיעור 8.

[1166] תלמוד בבלי קידושין דף סו' עמוד א', בהקשר למחלוקת צדוקים ופרושים בימיו של ינאי המלך שהרג את חכמי ישראל. "ותורה מה תהא עליה? הרי כרוכה ומונחת בקרן זוית, כל הרוצה ללמוד יבוא וילמוד. ... ויהרגו כל חכמי ישראל, והיה העולם משתומם עד שבא שמעון בן שטח והחזיר את התורה ליושנה."

[1167] מסכת אבות פרק א' משנה יב'

[1168] תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף ט' עמוד א': "תנא דבי אליהו: ששת אלפים שנה הוי העולם, שני אלפים תוהו, שני אלפים תורה, שני אלפים ימות המשיח..."

[1169] תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף כא' עמוד ב': "תניא, רבי יוסי אומר: ראוי היה עזרא שתינתן תורה על ידו לישראל, אילמלא (לא) קדמו משה. במשה הוא אומר ומשה עלה אל האלהים, בעזרא הוא אומר הוא עזרא עלה מבבל, מה עלייה האמור כאן תורה - אף עלייה האמור להלן תורה."

[1170] ויקרא רבה (וילנא) פרשת צו פרשה ט': "...דא"ר ישמעאל בר רב נחמן עשרים וששה דורות קדמה דרך ארץ את התורה הה"ד (בראשית ג) לשמור את דרך עץ החיים דרך זו דרך ארץ ואח"כ עץ החיים זו תורה."

[1171] חומש דברים פרק לג' פסוק ד'

[1172] דברים ל' פסוקים יא-יב

[1173] גבורות ה' פרק נד': "בעבור שיש בו שלישי שהוא אינו קצה, כי השנים כל אחד קצה ומה שיש בו קצה יש בו סוף שהוא המיתה, אבל האמצעי הוא שאין לו קצה, והוא סוד יעקב אבינו לא מת (תענית ה' ע"ב) במה שהוא שלישי לאבות והוא אמצעי כאשר ידוע למבינים, ונתבאר בספר גור אריה בפרשת ויחי,

[1174] מיכה פרק ז' פסוק כ': "תִּתֵּן אֱמֶת֙ לְיַעֲקֹ֔ב חֶ֖סֶד לְאַבְרָהָ֑ם אֲשֶׁר־נִשְׁבַּ֤עְתָּ לַאֲבֹתֵ֙ינוּ֙ מִימֵ֣י קֶֽדֶם"

[1175] דברי הימים א', פרק טז' פסוקים טז'-יז'.

[1176] וראה בהרחבה בתמלול שיעור 15 על נתיב התורה.

[1177] רש"י בראשית פרק א' פסוק ח': "ויקרא אלהים לרקיע שמים - שא מים, שם מים, אש ומים, שערבן זה בזה ועשה מהם שמים"

[1178] שמות פרק יח' פסוק ט': ""הנני בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עימך וגם בך יאמינו לעולם"

[1179] בראשית פרק מד' פסוק טז': " וַיֹּ֣אמֶר יְהוּדָ֗ה מַה־נֹּ֤אמַר֙ לַאדֹנִ֔י מַה־נְּדַבֵּ֖ר וּמַה־נִּצְטַדָּ֑ק הָאֱלֹהִ֗ים מָצָא֙ אֶת־עֲוֹ֣ן עֲבָדֶ֔יךָ הִנֶּ֥נּוּ עֲבָדִ֖ים לַאדֹנִ֑י גַּם־אֲנַ֕חְנוּ גַּ֖ם אֲשֶׁר־נִמְצָ֥א הַגָּבִ֖יעַ בְּיָדֽוֹ"

[1180] ר' פרחיה (בשיטת הקדמונים) מסכת שבת דף קד' עמוד ב': "רב נחמן בר יצחק אמר מה נדבר ומה נצטדק נכונים אנחנו צדיקים אנחנו טהורים אנחנו דכים אנחנו קדושים אנחנו"

[1181] האם כך צריך להבין את הנאמר במסכת סנהדרין דף צט' עמוד א': "אמר רבי יוחנן אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או כולו חייב"?

[1182]

[1183] מכילתא בשלח פרק טז' פסוק ה': "...מכאן היה רבי שמעון בר יוחאי אומר לא ניתנה תורה לדרוש אלא לאוכלי המן. הא כיצד? היה יושב ודורש ולא היה יודע מהיכן אוכל ושותה ומהיכן היה לובש ומתכסה...ושניים להם אוכלי תרומה".

[1184] וראה בהרחבה בנושא בר מצווה ובר חינוך בתמלול שיעור 10

[1185] הגדה של פסח: "צא ומלד מה ביקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו..."ארמי אובד אבי וירד מצריימה ויגר שם במתי מעט ויהיה שם לגוי גדול עצום ורב" וירד מצריימה – אנוס על פי הדיבור.

[1186] ברית בין הבתרים, בראשית פרק טו' פסוק יג': "וַיֹּ֣אמֶר לְאַבְרָ֗ם יָדֹ֤עַ תֵּדַע֙ כִּֽי־גֵ֣ר| יִהְיֶ֤ה זַרְעֲךָ֙ בְּאֶ֣רֶץ לֹ֣א לָהֶ֔ם וַעֲבָד֖וּם וְעִנּ֣וּ אֹתָ֑ם אַרְבַּ֥ע מֵא֖וֹת שָׁנָֽה"

[1187] בראשית פרק טו' פסוקים ז'-ח': "ויאמר אליו אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ הזאת לרשתה. ויאמר ה' א-לוקים במה אדע כי אירשנה"

[1188] וכפי ששמעתי מפי מניטו זצ"ל בנוגע לכתיבת הפסוקים האחרונים של התורה, על מות משה, והשאלה כיצד יכל משה לכתוב אותם. בתלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף טו' עמוד א'

נכתב: "אמר מר: יהושע כתב ספרו ושמונה פסוקים שבתורה. תניא כמאן דאמר: שמונה פסוקים שבתורה יהושע כתבן, דתניא': וימת שם משה עבד ה' - אפשר משה מת וכתב ו"ימת שם משה"? אלא, עד כאן כתב משה, מכאן ואילך כתב יהושע, דברי ר"י, ואמרי לה ר' נחמיה; אמר לו ר"ש: אפשר ס"ת חסר אות אחת וכתיב: לקוח את ספר התורה הזה? אלא, עד כאן הקדוש ברוך הוא אומר ומשה אומר וכותב, מכאן ואילך הקדוש ברוך הוא אומר ומשה כותב **<u>בדמע</u>**. " שזה בלשון מדומע, כלומר תערובת (וכך גם בפירוש הגר"א). כלומר, משה רבינו כתב הכל מבחינת האותיות אבל לא חילק את האותיות למילים. והחלוקה הזו נעשתה על ידי יהושע.

[1189] ישעיהו פרק ב' פסוק ג'

[1190] לא מצאתי

[1191] תהלים פרק קיט' פסוק פט'

[1192] שמות פרק ו' פסוק יב': "וַיְדַבֵּ֤ר מֹשֶׁה֙ לִפְנֵ֣י ה' לֵאמֹ֔ר הֵ֚ן בְּנֵ֣י־יִשְׂרָאֵ֔ל לֹ֥א שָׁמְע֖וּ אֵלַ֑י וְאֵיךְ֙ יִשְׁמָעֵ֣נִי פַרְעֹ֔ה וַאֲנִ֖י עֲרַ֣ל שְׂפָתָֽיִם"

[1193] שמות פרק יד' פסוקים א'-ב': "וַיְדַבֵּ֥ר ה' אֶל־מֹשֶׁ֖ה לֵאמֹֽר: דַּבֵּ֣ר ׀ אֶל־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵל֮ וְיָשֻׁ֣בוּ וְיַחֲנ֣וּ לִפְנֵי֮ פִּ֣י הַחִירֹת֒ בֵּ֣ין מִגְדֹּ֗ל וּבֵין֙ הַיָּ֔ם לִפְנֵ֥י בַעַ֖ל צְפֹ֑ן נִכְחֹ֥ו תַחֲנ֖וּ עַל־הַיָּֽם"

[1194] ר' צדוק הכהן מלובלין - פרי צדיק שמות פרשת שמות: "פרשת שמות מתחיל בשמות השבטים. דספר זה הוא דמתן תורה כמו שאמרו בבראשית רבה (ג', ה') על פסוק (בראשית א', ג') ויהי אור זה ספר שמות שהוא הווית האור תורה."

[1195] תיקוני זוהר הקדמה דף א' עמוד ב': "...כל בית שאין נשמעין בו דברי תורה לסוף תחרב ואלין דנשמעין דברי תורה בהון אתקריאו ביצים, אפרוחים, בנים. ביצים - מארי מקרא, אפרוחים - מארי משנה, בנים - מארי קבלה"

[1196] וראה למשל בר' צדוק הכהן מלובלין - צדקת הצדיק אות יא: "ילפינן מברייתו של עולם דבכל דבר הלילה קודם ליום כדאיתא ריש ברכות (ב' א). כי בכל דבר ההעדר קודם להויה וכי אשב בחושך אדע כי אחר כך ה' אור לי (מיכה ז' ח'). כי כל חיי האדם כך מורכבים מהזמן חושך ואור יום ולילה כך חוזר חלילה רק שהחושך קודם דקליפה קודמת לפרי. חוץ בקדשים קיימא לן הלילה אחר היום כי מי

שכבר בא אל הקודש היום קודם כמו מי שעומד תוך הפרי אצלו הפרי קודם לקליפה [ולכך סלקא דעתך גם לקריאת שמע וכמו שנתבאר במקום אחר]. ועיין בתלמידי רבינו יונה ברכות (ח' ע"א ד"ה ואומר), דגם בתורה כן:

[1197] ירמיהו פרק לא' פסוק כח'.

[1198] וראה בהרחבה בפרק ט' בספר גבורות ה' למהר"ל

[1199] שירת הבאר, במדבר פרק בא' פסוקים יד'-כ': "אֲז יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת עֲלִי בְאֵר עֱנוּ־לָהּ: בְּאֵר חָפָרוּהָ שָׂרִים כָּרוּהָ נְדִיבֵי הָעָם בִּמְחֹקֵק בְּמִשְׁעֲנֹתָם וּמִמִּדְבָּר מַתָּנָה: וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת: וּמִבָּמוֹת הַגַּיְא אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה מוֹאָב רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וְנִשְׁקָפָה עַל־פְּנֵי הַיְשִׁימֹן"

[1200] מבילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא דבחדש פרשה ה': "אמר רבי שמעון בן אלעזר: ... ומפני מה לא ניתנה תורה בארץ ישראל, שלא ליתן פתחון פה לאומות העולם לומר, לפי שנתנה תורה בארצו לפיכך לא קבלנו עלינו. - דבר אחר, שלא להטיל מחלוקת בין השבטים, שלא יהא זה אומר בארצי נתנה תורה, וזה אומר בארצי נתנה תורה, לפיכך נתנה תורה במדבר, דימוס פרהסיא, במקום הפקר. - בשלשה דברים ניתנה תורה, במדבר ובאש ובמים, לומר לך, מה אלו חנם לכל באי העולם, כך דברי תורה חנם לכל באי העולם.

[1201] וראה בהרחבה בתמלול שיעור 15.

[1202] תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף פו' עמוד א': "דאמר רבי יוחנן: סתם מתניתין רבי מאיר, סתם תוספתא רבי נחמיה, סתם ספרא רבי יהודה, סתם ספרי רבי שמעון, וכולהו אליבא דרבי עקיבא"

[1203] תלמוד בבלי מסכת גיטין דף נז' עמוד ב': "רב נחמן בר יצחק אמר: אלו תלמידי חכמים שממיתין עצמן על דברי תורה, כדר' שמעון בן לקיש, דאמר ר"ש בן לקיש: אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליהם, שנאמר: זאת התורה אדם כי ימות באהל וגו'."

[1204]

[1205] תהלים פרק קי"ט פסוק צט': "מכל מלמדי השכלתי כי עדותיך שיחה לי"

[1206] מסכת אבות פרק ד' משנה א': "בן זומא אומר איזהו חכם הלומד מכל אדם שנאמר (תהלים קי"ט) מכל מלמדי השכלתי איזהו גבור הכובש את יצרו שנאמר (משלי טו /טז/) טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלובד עיר איזהו עשיר השמח בחלקו שנאמר (תהלים קכ"ח) יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא איזהו מכובד המכבד את הבריות שנאמר (שמואל א' ב') כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו:"

[1207] תלמוד בבלי מסכת שבת דף קז' עמוד ב': "והאמר מר: יושב הקדוש ברוך הוא וזן מקרני ראמים ועד ביצי כינים!"

[1208] דברים פרק לד' פסוק ז': "וּמֹשֶׁה בֶּן־מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בְּמֹתוֹ לֹא־כָהֲתָה עֵינוֹ וְלֹא־נָס לֵחֹה:" וכן נאמר לאחר המבול, בראשית פרק ו' פסוק ג': "וַיֹּאמֶר ה' לֹא־יָדוֹן רוּחִי בָאָדָם לְעֹלָם בְּשַׁגַּם הוּא בָשָׂר וְהָיוּ יָמָיו מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה" שבו יש רמז למשה כפי שנאמר בתלמוד בבלי מסכת חולין דף קלט' עמוד ב': "משה מן התורה מנין? בשגם הוא בשר - בשגם גימטריא משה.

[1209]

[1210] תלמוד בבלי מסכת עירובין דף יג' עמוד ב': "שלוש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל. הללו אומרים הלכה כמותינו, והללו אומרים הלכה כמותינו. יצאה בת קול ואמרה: אלו ואלו דברי אלוהים חיים הן, והלכה כבית הלל."

[1211] בראשית פרק ה' פסוק א': "זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם בְּיוֹם בְּרֹא אֱלֹהִים אָדָם בִּדְמוּת אֱלֹהִים עָשָׂה אֹתוֹ:"

[1212] רמב"ן בראשית הקדמה: "בראשית. משה רבינו כתב הספר הזה עם התורה כולה מפיו של הקדוש ברוך הוא והקרוב שכתב זה בהר סיני כי שם נא' לו עלה אלי ההרה והיה שם ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם כי לוחות האבן יכלול הלוחות והמכתב כלומר עשרת הדברות והמצוה מספר המצות כולן עשה ולא תעשה א"כ התורה יכלול הספורים מתחילת בראשית כי הוא מורה אנשים בדרך בענין האמונה..."

[1213] תלמוד בבלי ברכות דף ה' עמוד א'

[1214] האר"י הקדוש, 1572-1534.

[1215] הבעל שם טוב, הבעש"ט מייסד החסידות, 1700 בקירוב עד 1760.

[1216] הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל, 1865-1935

[1217] רש"י מסכת שבת דף קטז' עמוד א': "פילוסופא - מין."

[1218]

[1219] מלכים ב פרק ה' בסיפור על צרעת נעמן ורפואתו על ידי אלישע, ובפסוק טו': "וַיָּשָׁב אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים הוּא וְכָל־מַחֲנֵהוּ וַיָּבֹא וַיַּעֲמֹד לְפָנָיו וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי כִּי אֵין אֱלֹהִים בְּכָל־הָאָרֶץ כִּי אִם־בְּיִשְׂרָאֵל וְעַתָּה קַח־נָא בְרָכָה מֵאֵת עַבְדֶּךָ":

[1220] שמונה פרקים לרמב"ם הקדמה: "...וראיתי להקדים, קודם שאתחיל בפירוש הלכה הלכה, פרקים מועילים, יושגו לאדם מהם הקדמות, ויהיו לו גם כן כמפתח למה שאנו עתידים לפרש. ודע, כי הדברים אשר אומר אותם באלו הפרקים, ובמה שיבוא מן הפירוש, אינם עניינים שחידשתים אני מעצמי, ולא פירושים שבדיתים, אלא הם עניינים מלוקטים מדברי החכמים, במדרשות ובתלמוד וזולתו מחיבוריהם, ומדברי הפילוסופים גם כן, הקדומים והחדשים, ומחיבורי הרבה בני אדם. ושמע האמת ממי שאמרה."

[1221] איכה רבה פרשה ב': "מלכה ושריה בגוים אין תורה. אם יאמר לך אדם יש חכמה בגוים תאמין, הה"ד "והאבדתי חכמים מאדום ותבונה מהר עשו" (עובדיה א ח), יש תורה בגוים אל תאמין, דכתיב: "מלכה ושריה בגוים אין תורה".

[1222] תהלים פרק קא' פסוק ה'

[1223] משנה מסכת אבות פרק ד' משנה יב': "רבי אלעזר בן שמוע אומר יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך וכבוד חבירך כמורא רבך ומורא רבך כמורא שמים"

[1224] תלמוד בבלי מסכת כתובות דף קיא' עמוד א': "אף על פי שחכם גדול אתה, אינו דומה לומד מעצמו ללומד מרבו; וא"ת, אין לך רב! יש לך רב, ומנו? רבי יוחנן;"

[1225] יהושע פרק א' פסוק ח': "לֹא־יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלָיְלָה לְמַעַן תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַכָּתוּב בּוֹ כִּי־אָז תַּצְלִיחַ אֶת־דְּרָכֶךָ וְאָז תַּשְׂכִּיל:"

[1226] אולי הכוונה לתורה שצריכה להיות עם המלך (מקביל ליהושע מנהיג ישראל), דברים פרק יז' פסוקים יח'-יט': "וְהָיָה כְּשִׁבְתּוֹ עַל כִּסֵּא מַמְלַכְתּוֹ וְכָתַב לוֹ אֶת־מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל־סֵפֶר מִלִּפְנֵי הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם: וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוֹ כָּל־יְמֵי חַיָּיו לְמַעַן יִלְמַד לְיִרְאָה אֶת־ה' אֱ־לֹקָיו לִשְׁמֹר אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת וְאֶת־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לַעֲשֹׂתָם:"

[1227] תלמוד בבלי עירובין דף ה' עמוד א'

[1228] משנה מסכת אבות פרק ב' משנה ה': "הוא היה אומר אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד ולא הביישן למד ולא הקפדן מלמד ולא כל המרבה בסחורה מחכים ובמקום שאין אנשים השתדל להיות איש:"

[1229] וראה בהרחבה בתמלול שיעור מספר 10.

[1230] וראה בהרחבה בשיעור 3

[1231] וראה בהרחבה בתמלול סוף שיעור 8

[1232] תהלים פרק א' פסוק א'

[1233] תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף יט' עמוד א': "אמר רבא: לעולם ילמוד אדם תורה במקום שלבו חפץ, שנאמר: כי אם בתורת ה' חפצו. ואמר רבא: בתחילה נקראת על שמו של הקדוש ברוך הוא ולבסוף נקראת על שמו, שנאמר: בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה."

[1234] תהלים פרק יט' פסוק ח'

[1235] נאמר גם בשיעור 15.וראו אבן שלמה (מילצאן בשן הגר"א) פרק יא :" התורה נקראת ארוסה כמ"ש כל הלומד תורה בפני ע"ה כאילו בועל ארוסתו בפניו, ואמר ארוסתו דכבר ארוסה היא מסיני כמ"ש שם תורה ציוה לנו משה מורשה אל תיקרי מורשה אלא מאורסה אלא שאינה נשואה עד שילמוד אותה וכמו שכתוב תהלים כי אם בתורת ה חפצו בתחילה תורת ה ואחר כך היא תורתו אבל לפנימיות התורה אפילו משה רבינו ע"ה לא זכה אליה"

[1236] וראה בהרחבה בתמלול שיעור 15

[1237] וראה בהרחבה בתמלול שיעור 5

[1238] תלמוד בבלי, תמורה דף טז' עמוד א': "אמר רב יהודה אמר שמואל שלשת אלפים הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה אמרו לו ליהושע שאל א"ל "לא בשמים היא" " וראו עוד שם בבא מציעא דף נט' עמוד ב': "וזה הוא תנור של עכנאי. מאי עכנאי? - אמר רב יהודה אמר שמואל: שהקיפו דברים כעכנא זו, וטמאוהו. תנא: באותו היום השיב רבי אליעזר כל תשובות שבעולם ולא קיבלו הימנו. אמר להם: אם הלכה כמותי - חרוב זה יוכיח. נעקר חרוב ממקומו מאה אמה, ואמרי לה: ארבע מאות אמה. אמרו לו: אין מביאין ראיה מן החרוב. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - אמת המים יוכיחו. חזרו אמת המים לאחוריהם. אמרו לו: אין מביאין ראיה מאמת המים. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - כותלי בית המדרש יוכיחו. הטו כותלי בית המדרש ליפול. גער בהם רבי יהושע, אמר להם: אם תלמידי חכמים מנצחים זה את זה בהלכה - אתם מה טיבכם? לא נפלו מפני כבודו של רבי יהושע, ולא זקפו מפני כבודו של רבי אליעזר, ועדין מטין ועומדין. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - מן השמים יוכיחו. יצאתה בת קול ואמרה: מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום! עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: לא בשמים היא. - מאי לא בשמים היא? - אמר רבי ירמיה: שכבר נתנה תורה מהר סיני, אין אנו משגיחין בבת קול, שכבר כתבת בהר סיני בתורה אחרי רבים להטת. - אשכחיה רבי נתן לאליהו, אמר ליה: מאי עביד קודשא בריך הוא בההיא שעתא? - אמר ליה: קא חייך ואמר נצחוני בני, נצחוני בני."

[1239] ראו הקדמת תיקוני זוהר דף ה' עמוד א': "מסטרא דאורייתא דבריאה איתמר בישראל 'כי לי בני ישראל עבדים' ומסטרא דאצילות 'בנים אתם'" וראו עוד להקבלה שעורך מניטו בין תורה לשמה ומצוות לבין תורה מהעולמות השונים זוהר חלק ג דף פב' עמוד ב': "דְּאִית תּוֹרָה דְּבְרִיאָה, וְחָכְמָה דְּבְרִיאָה, וּבִינָה דְּבְרִיאָה, וְהָכֵי בְּכָל מִדּוֹת. בְּהַאי, יָכִיל בֶּן בְּהַאי אוֹרַיְיתָא, לְמֶהֱוֵי בְּלָא מַצְוָה, וּמַצְוָה בְּלָא תּוֹרָה בְּפֵרוּדָא. וּמַהָכָא,בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה. אֲבָל מַסְטָרָא דַּאֲצִילוּת, לֵית אַפְרָשׁוּתָא, תַּמָּן, וְכֵן מִתַּמָּן אֵין חֵטְא בָּא עַל יָדוֹ וְלֵית בָּהּ עוֹנֶשׁ וְלָא שָׂכָר וְלָא מִיתָה"

[1240] תלמוד בבלי ברכות דף סג' עמוד ב'

[1241] תלמוד בבלי מסכת תמיד דף לא' עמוד ב'- דף לב' עמוד א': "עשרה דברים שאל אלכסנדרוס מוקדון - את זקני הנגב, אמר להן: מה יעביד איניש ויחיה? אמרו ליה: ימית עצמו. מה יעביד איניש וימות? יחיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש ויתקבל על ברייתא? אמרו: יסני מלכו ושלטן..."

[1242] רמב"ן בראשית הקדמה: "...עוד יש בידינו קבלה של אמת כי כל התורה כולה שמותיו של הקדוש ברוך הוא שהתיבות מתחלקות לשמות בענין אחד כאילו תחשוב על דרך משל כי פסוק בראשית יתחלק לתיבות אחרות כגון בראש יתברא אלהים וכל התורה כן מלבד צירופיהן וגימטריותיהן של שמות."

[1243] דברים פרק לב' פסוק ג'. וכן, תלמוד בבלי מסכת יומא דף לז' עמוד א': "תניא, רבי אומר: כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלהינו. אמר להם משה לישראל: בשעה שאני מזכיר שמו של הקדוש ברוך הוא אתם הבו גדל."

[1244] דברי הימים א פרק כח' פסוק ט': "וְאַתָּה שְׁלֹמֹה־בְנִי דַּע אֶת־אֱלֹהֵי אָבִיךָ וְעָבְדֵהוּ בְּלֵב שָׁלֵם וּבְנֶפֶשׁ חֲפֵצָה כִּי כָל־לְבָבוֹת דּוֹרֵשׁ ה' וְכָל־יֵצֶר מַחֲשָׁבוֹת מֵבִין אִם־תִּדְרְשֶׁנּוּ יִמָּצֵא לָךְ וְאִם־תַּעַזְבֶנּוּ יַזְנִיחֲךָ לָעַד"

[1245] ראו פרי עץ חיים שער הזמירות פרק ד :"והוא המכוין באמרם תורה לשמה אל השם המתלבש בהלכה ומאיר בתוכו למי שישים אליו לבו ואז רוחו ונשמתו אליו יאסוף שיאיר כולם בעיונו אלמא הלכה לבד בלתי הסוד אינה מספקת" וראו ספר ראשית חכמה שער הקדושה פ"ז "וזהו ענין עסק תורה לשמה שפירשו בתיקונים דף ב ע"א שהכוונה הוא ליחד קודשא בריך הוא שם ידו"ד בשכינה והיינו לשמה לשם ה' " ראו נפש החיים שער ד פרק ג

[1246] שיר השירים פרק א' פסוק ב'

[1247] שיר השירים פרק א' פסוק ב'. וכן ברש"י במקום, ד"ה "כי טובים" - לי דודיך מכל משתה יין ומכל עונג ושמחה, ולשון עברי הוא להיות כל סעודת עונג ושמחה נקראת על שם היין כענין שנאמר (אסתר ז) אל בית משתה היין (ישעיה כד) בשיר לא ישתו יין (שם /ישעיהו כ"ד/) והיה כנור ונבל וחליל ותוף ויין משתיהם זהו ביאור משמעו, ונאמר דוגמא שלו על שם שנתן להם תורתו ודבר עמהם פנים אל פנים ואותם דודים עודם ערבים עליהם מכל שעשוע ומובטחים מאתו להופיע עוד עליהם לבאר להם סוד טעמיה ומסתר צפונותיה ומחלים פניו לקיים דברו וזהו ישקני מנשיקות פיהו:

[1247] תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף לה' עמוד א': "השיאו לדבר אחר וכו'. מאי כי טובים דודיך מיין? כי אתא רב דימי אמר, אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא: רבש"ע, עריבים עלי דברי דודיך יותר מיינה של תורה."

רש"י במקום:

דברי דודיך - דברי סופרים.

מיינה - עיקר תורה שבכתב.

וראה בהרחבה בשיעור 11.

[1248] משנה מסכת אבות פרק ה' משנה כג': "בן הא הא אומר לפום צערא אגרא:"

[1249] תלמוד בבלי מסכת קידושין דף ל' עמוד ב': "ת"ר: ושמתם - סם תם, נמשלה תורה כסם חיים; משל, לאדם שהכה את בנו מכה גדולה והניח לו רטיה על מכתו, ואמר לו: בני, כל זמן שהרטיה זו על מכתך, אכול מה שהנאתך ושתה מה שהנאתך, ורחוץ בין בחמין בין בצונן ואין אתה מתייירא, ואם אתה מעבירה הרי היא מעלה נומי; כך הקדוש ברוך הוא אמר להם לישראל: בני, בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין, ואם אתם עוסקים בתורה - אין אתם נמסרים בידו, שנאמר: הלא אם תטיב שאת, ואם אין אתם עוסקין בתורה - אתם נמסרים בידו, שנא': לפתח חטאת רובץ, ולא עוד, אלא שכל משאו ומתנו בך, שנאמר: ואליך תשוקתו, ואם אתה רוצה אתה מושל בו, שנאמר: ואתה תמשל בו. ת"ר: קשה יצר הרע, שאפילו יוצרו קראו רע, שנאמר: כי יצר לב האדם רע מנעוריו. אמר רב יצחק: יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום, שנאמר: רק רע כל היום. ואמר ר"ש בן לוי: יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש המיתו, שנאמר: צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו, ואלמלא הקדוש ברוך הוא עוזרו אין יכול לו, שנאמר: אלהים לא יעזבנו בידו. תנא דבי ר' ישמעאל: בני, אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש, אם אבן הוא נימוח, ואם ברזל הוא מתפוצץ, שנאמר: הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע, אם אבן הוא נימוח; שנאמר: הוי כל צמא לכו למים, ואומר אבנים שחקו מים."

[1250] ״הקדמה לספר הזהר׳ (זהר עם פירוש הסולם כרך א)
[1251] פיוט לכה דודי לר׳ אלקבץ
[1252] בראשית פרק א׳ פסוק א׳
[1253] רש״י הראשון על התורה
[1254] וראה גם בשיעור מספר 7
[1255] פירוש הגר״א על שיר השירים פרק א׳ פסוק ג׳, ד״ה ״על כן עלמות אהבוך״ : ״עלמות הם האומות...הרוח הוא מן השמיים והנפש הוא מן הארץ כמו שכתוב : תוצא הארץ נפש חיה. ושמיים הוא כולל כל הבריות...בין ישראל ובין האומות...וישראל לבדן נוטלים גם ביחוד מן הארץ. ולכן האומות מונין לחמה וישראל ללבנה וגו׳.״
[1256] בראשית רבה (וילנא) פרשת לך לך פרשה לט׳ : ״[יב, א] ויאמר ה׳ אל אברם לך לך מארצך וגו׳, ר׳ יצחק פתח (תהלים מה) שמעי בת וראי והטי אזנך ושכחי עמך ובית אביך, אמר רבי יצחק משל לאחד שהיה עובר ממקום למקום, וראה בירה אחת דולקת אמר תאמר שהבירה זו בלא מנהיג, הציץ עליו בעל הבירה, אמר לו אני הוא בעל הבירה, כך לפי שהיה אבינו אברהם אומר תאמר שהעולם הזה בלא מנהיג, הציץ עליו הקדוש ברוך הוא ואמר לו אני הוא בעל העולם, (שם /תהלים מ״ה/) ויתאו המלך יפיך כי הוא אדוניך, ויתאו המלך יפיך ליפותיך בעולם והשתחוי לו הוי ויאמר ה׳ אל אברם.״ וראו עוד זוהר בראשית פרשת וירא דף צ״ז עמוד ב׃״ כיון דאתא אברהם מיד הנצנים נראו בארץ אתתקנו ואיתגלו כל חילין בארעא״ ולהסבר מקיף של מניטו בנושא זה ראו סוד מדרש התולדות כרך 4 בפרק ׳תיקון העולמות׳ בפסקה ׳התחלת תיקון העולמות על ידי האבות׳
[1257] ראו לדוגמה דעת רש״י ברכות יז א׃״ העושה שלא לשמה נוח לו שלא נברא פירוש שאינו לומד כדי לקיים אלא לקנטר״
[1258] ישעיהו פרק מה׳ פסוק ז׳ : ״יוצר אור ובורא חושך עושה ובורא רע אני ה׳ עושה כל אלה״
[1259] ראו זהר בראשית צ״ח ע״א ׃״נשמתו של צדיק מתאווה מתי תצא מן העולם הזה״ וכן שם חיי שרה דף קכ״ו א ׃״רבי אבא סבא קם על רגלוי ואמר, מנוחה ושלום גרמין יהא לך רבי שמעון בן יוחאי, דחזרת עטרה לישנה, דתנינן במתניתא קדמאה, דכיון שהנשמה היא בתשלומה באתר עילאה, (לזמנא בתראה עאלין) לא תבאת לגופא, אלא אתבריאן מנה נשמי אחרנין דנפקי מנה, ואיהי אשתארת בקיומא, עד דאתא רשב״י ודרש, ומה אם בעולם הזה שהוא הבל, והגוף שהוא טפה סרוחה, נכנסת בו אותה הנשמה, לעתיד לבא שיצרפו כלם, ויהיה הגוף מובחר בקיום ותשלום יותר, אינו דין להכנס אותה הנשמה בו בכל התשלומין והעלויין שבה, אמר רבי אחא, אותה הנשמה ממש, ואותו הגוף ממש, עתיד הקדוש ברוך הוא להעמידן בקיומן לעתיד לבא, אבל שניהם יהיו שלמים בתשלום הדעת, להשיג מה שלא השיגו בעולם הזה׃
[1260] תהלים פרק מה׳ פסוק ידי׳ : ״כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב לבושה״
[1261] ראו חסד לאברהם (ר אברהם אזולאי) מעין ד נהר ד ״בתועלת ירידת הנשמה בזה העולם״ : ״ ומה תועלת לה לבא בזה העולם והתשובה לזה כי הנשמה למעלה בהיותה קודם רדתה היא עצורה באוצר ידוע אל הנשמות אשר עדיין לא באו אל העולם ואין הנשמה נהנה שם מהסתכלות באור חיי עליון יתברך אלא היא בת מלך צנועה ויש לה מאכל קצוב מאת אביה המלך יתברך אמנם פני השכינה איננה רואה מיום הולדה מפני שהיא אז ערומה ממצות ומע״ט כי אי אפשר להראות את פני המלך ית׳ אם לא בלבוש מעשה מצות ותורה והחילוק אשר מן בואה אל העולם הזה לקודם ביאתה מעלה רבה כגבוה שמים מן הארץ ״
[1262] ראו בספר פרדס רימונים לרמ״ק שער הנשמה פרק חמישי לדיון מקיף בשאלה זו עם המובאות מהזהר
[1263] זהר חלק א דף נט עמוד ב בתוספתא׃ תרגום׃כל צדיק וצדיק שבעולם יש לו שתי רוחות, אחת בעולם הזה ואחת בעולם הבא וכך תמצא בכל הצדיקים.....חוץ מיצחק..כיון שיצחק בשעה שהוקרב על גבי המזבח יצאה נשמתו שהיתה בו בעולם ההוא, כיון שנאמר באברהם ברוך מחיה המתים שבה נשמתו שבעולם הבא. בגלל זה תמצא שלא ייחד הקב״ה את שמו אלא על יצחק כיון שנחשב כמת״ . פעמים רבות הדגיש מניטו את הנוטריקון של שם יצחק׃״קץ-חיי״.
[1264] תהלים פרק א׳ פסוק א׳
[1265] דברים פרק לד׳ פסוק ז׳ : ״ומשה בן מאה ועשרים שנה במותו, לא כהתה עינו ולא נס ליחו״. וכן בספר בראשית פרק ו׳ פסוק ג׳,לאחר המבול כשנקצבו ימי האדם למאה ועשרים שנה׃ ״ויאמר ה׳ לא ידון רוחי באדם לעולם בשגם הוא בשר והיו ימיו מאה ועשרים שנה״ עם רמז למשה
״ ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום׳ .....היום מלאו ימי ושנותי ללמדך שהקב״ה משלים שנותיהם של צדיקים מיום ליום ומחודש לחודש״ (בבלי סוטה דף י״ג עמוד ב) וראו פירושו של רש״י בדברים לא פסוק ב ׃״ היום מלאו ימי ושנותי , ביום זה נולדתי וביום זה אמות״
[1266] תלמוד בבלי מסכת שבת דף נה עמוד א׳-ב׳ : אמר רב אמי : אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון. אין מיתה בלא חטא - דכתיב הנפש החטאת היא תמות בן לא ישא בעון האב ואב לא ישא בעון הבן, צדקת הצדיק עליו תהיה ורשעת הרשע עליו תהיה וגו׳. אין יסורין בלא עון דכתיב ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם.מיתיבי; אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא : רבונו של עולם, מפני מה קנסת מיתה על אדם הראשון? אמר להם : מצוה קלה צויתיו ועבר עליה. אמרו לו : והלא משה ואהרן שקיימו כל התורה כולה ומתו! אמר להם : מקרה אחד לצדיק ולרשע לטוב וגו׳! - הוא דאמר - כי האי תנא, דתניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר : אף משה ואהרן בחטאם מתו, שנאמר יען לא האמנתם בי הא האמנתם בי - עדיין לא הגיע זמנכם ליפטר מן העולם. מיתיבי : ארבעה מתו בעטיו של נחש, ואלו הן : בנימין בן יעקב, ועמרם אבי משה, וישי אבי דוד, וכלאב בן דוד. וכולהו גמרא, לבר מישי אבי דוד דמפרש ביה קרא, דכתיב ואת עמשא שם אבשלום תחת יואב (שר) +מסורת הש״ס : [על]+ הצבא ועמשא בן איש ושמו יתרא הישראלי אשר בא אל אביגיל בת נחש אחות צרויה אם יואב וכי בת נחש הואי? והלא בת ישי הואי! דכתיב ואחיותיהן צרויה ואביגיל! אלא : בת מי שמת בעטיו של נחש. מני? אילימא תנא דמלאכי השרת - והא איכא משה ואהרן, אלא לאו : רבי שמעון בן אלעזר היא, ושמע מינה : יש מיתה בלא חטא, ויש יסורין בלא עון, ותיובתא דרב אמי - תיובתא.
[1267] ראו בבלי סוטה דף י״ג עמוד ב׃״ויש אומרים לא מת משה...מה להלן עומד ומשמש אף כאן עומד ומשמש״ וראו זהר בראשית דף ל״ז עמוד ב׳ (תרגום) ״ועל כך שנינו משה לא מת אל נאסף מהעולם והיה מאיר לירח שהרי השמש אף על פי שנאסף מן העולם לא מת אלא נכנס ומאיר לירח כך משה״
והשוו להתייחסותו של מניטו לשאלת מיתתו של משה בסוד לשון הקודש פרק ט בפסקה ׳גזירת המיתה׳ : ״שאלה : אם אי אפשר לבטל את גזרת המיתה, כיצד ייתכן שמסופר במקרא ובמדרש על אנשים שלא מתו כגון : חנוך, יעקב אבינו, משה רבנו, דוד המלך ואליהו הנביא? הרב : ראשית, יש להבחין בין פשט לבין מדרש. למשל, רק במדרש נאמר על יעקב אבינו ועל דוד המלך שלא מתו [6].שנית, לגבי אליהו הנביא מסופר שעלה חי השמימה [7],אך לא נאמר ממש שלא מת, וכן לגבי חנוך [8].עם כל זאת, יש עניינים שהם למעלה מן הגזרה. כלומר, יש שלא מתו מכיוון שלא היו שייכים לעולם של מיתה. לגבי משה רבנו הדבר נרמז בבירור במדרש על הפסוק שנאמר בלידת משה : ״ותרא אותו כי טוב הוא [9].״בנוסף, אפשר לחדש שאדם אשר הגיע זמנו להסתלק מן העולם, וזכה שלא למות, זוכה למיתה שאינה מיתה ממש : מיתת נשיקה [10].זוהי המיתה הנרמזת בפסוק (תהילים קטז, טו) : יָקָר בְּעֵינֵי יהו״ה הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו״.
[1268] ספרי דברים פרשת נצבים פיסקא שה : ״...באותה שעה אמר הקדוש ברוך הוא למלאך המות : ״לך והבא לי נשמתו של משה״ הלך ועמד לפניו. אמר לו : ״משה תן לי נשמתך״ אמר לו : ״במקום שאני יושב אין לך רשות לעמוד ואתה אומר לי תן לי נשמתך?״ גער בו ויצא בנזיפה. הלך מלאך המות והשיב דברים לפני הגבורה. שוב אמר לו הקדוש ברוך הוא : ״לך והבא לי נשמתו״ הלך למקומו ובקשו ולא מצאו הלך אצל הים. אמר לו : משה, ראית אותו? אמר לו : מיום שהעביר את ישראל בתוכי לא ראיתיו. הלך אצל הרים

וגבעות. אמר להם: משה, ראיתם אותו? אמרו לו: מיום שקבלו ישראל את התורה על הר סיני לא ראינו אותו. הלך אצל גיהנם. אמר לה: משה, ראית אותו? אמרה לו: שמו שמעתי אותו לא ראיתי. הלך אצל מלאכי שרת. אמר להם: משה, ראיתם אותו? אמרו לו: לך אצל בני אדם. הלך אצל ישראל אמר להם: משה, ראיתם אותו? אמרו לו: אלהים הבין דרכו אלהים גנזו לחיי העולם הבא ואין כל בריה יודעת בו, שנאמר: (דברים לד ו) "ויקבור אותו בגיא"

[1269] אוצר מדרשים (אייזנשטיין) משה [המתחיל בעמוד 357]: "...כך מרע"ה כל זמן שהיה חי היה הכל ברשותו עליונים ותחתונים שנאמר עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם, בקע הים, הוציא מים מן הסלע, הוריד המן, ולא עוד אלא שהיה אומר קומה ה' שובה ה', ועוד אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה. כיון שהגיע זמנו ליפטר היה מחזיר למי שיבקש עליו רחמים...אלא משה היה סבור שאם ישראל ירצו לעשות שום עון אינו מניחם וזה בשמים ובארץ, ר"ל אל אחד ואין זולתו, ולא עוד אלא שאודיע הוד כבודך לדורות שיבואו ואומר להם שעל ידי בקעת הים ונתת התורה לישראל והמטרת להם לחם מן השמים ארבעים שנה והעלית מים מן הבאר והוצאת להם מים מן הסלע, ועכשיו אם טוב בעיניך לא אמות כי אחיה ואספר מעשי יה, א"ל הקדוש ברוך הוא: די לך, אם תשאר חי יטעו בך ויעשו אותך אלוה ויעבדוך. אמר לפניו רבש"ע כבר בדקת אותי בעשיית העגל ובטלתי אותו ועכשיו אמות? א"ל הקדוש ברוך הוא משה בן מי אתה? א"ל בן עמרם, א"ל ועמרם בן מי הוא א"ל בן יצהר, ויצהר בן מי הוא א"ל בן קהת, וקהת בן מי הוא א"ל בן לוי, א"ל וכולם ממי יצאו א"ל מן אדה"ר, א"ל נשאר מהם שום אדם חי? א"ל כולם מתו, א"ל הקדוש ברוך הוא ואתה רוצה לחיות? א"ל רבש"ע אדה"ר גנב ואכל מה שלא רצית וקנסת עליו מיתה ואני גנבתי כלום לפניך? וכבר כתבת עלי עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא, א"ל הקדוש ברוך הוא למשה כלום אתה צדיק מאדה"ר ודורו? א"ל כן, אדה"ר וחוה פיתה אותם נחש ואני החייתי מתים בנחש, א"ל הקדוש ברוך הוא כלום אתה גדול מנח ודורו? א"ל כן, נח הבאת עליו ועל דורו מי המבול ונח לא בקש רחמים על דורו ואני אמרתי ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת. א"ל כלום אתה גדול מאברהם שנסיתי אותו בעשרה נסיונות? א"ל יצא ממנו ישמעאל שיאבדו בניו את בניך וכו'. א"ל האתה גדול מיצחק? א"ל יצא מחלציו מי שיחריב את ביתך ובניו יהרגו את בניך כהניך ולויך, א"ל הקדוש ברוך הוא כלום אמרתי לך שתהרוג את המצרי? א"ל ואתה הרגת כל בכורי מצרים ואני אמות בשביל מצרי אחד? א"ל הקדוש ברוך הוא ואתה דומה אלי ממית ומחיה? כלום אתה יכול להחיות כמוני?"

[1270] ראו דיון מקיף בספר תורה שלמה (הרב כשר) על פסוק "ויך את המצרי" וכן בשער הגלגולים הקדמה ל"ו שם מבואר שהריגת המצרי היתה שלב בתהליך התיקון של קין על ידי משה שהוא גלגול של הבל. בקשר בין משה לבין הבל ושת והדרך היחודית של שת בתיקונו של קין דן מניטו רבות. (בין השאר בשיעוריו על מדרש שמות רבה)ובנוסף מניטו התייחס פעמים רבות לכך שבהריגת המצרי הכריע משה בן עמרם שגדל בבית פרעה בשאלה מי הם 'אחיו' העברי 'מאחיו' או 'המצרי שהכה' וטמן אותו בחול – סמל להעדר עתיד לתרבות המצרית .

[1271] תלמוד בבלי מסכת שבת דף נה' עמוד ב': "מיתיבי: ארבעה מתו בעטיו של נחש, ואלו הן: בנימין בן יעקב, ועמרם אבי משה, וישי אבי דוד, וכלאב בן דוד."

[1272] תהלים פרק קט' פסוק כב': "כי עני ואביון אנוכי ולבי חלל בקרבי"

[1273] תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת ברכות פרק ט' הלכה ה': "אברהם אבינו עשה יצר הרע טוב דכתיב [נחמיה ט ח] ומצאת את לבבו נאמן לפניך. אמר רבי אחא והפסיד אלא [נחמיה ט ח] וכרות עמו הברית והחסד וגומר. אבל דוד לא היה יכול לעמוד בו והרגו בלבבו. מאי טעמא [תהילים קט כב] ולבי חלל בקרבי"

[1274] נתיבות עולם נתיב כח היצר פרק ב': "וזה אמרם במסכת בבא בתרא (י"ז, א') האבות לא שלט בהן יצר הרע בעבור שנאמר בהן בכל מכל כל, כלומר שכל אחד מן האבות נחשב כללי שהרי מהן יצא כלל האומה הישראלית, ומאחר שהם אבות להם וכוללים כל אחד כל האומה לא שייך בהם יצר הרע שהוא מצד החסרון, כי הפרטי במה שהוא פרטי הוא חסר ולכך יש בו יצר הרע מצד החסרון, אבל מצד שכל אחד יצא ממנו כלל האומה ואין כאן חסרון לכך לא שלט בהם יצר הרע ולכך נכתב בכל אחד לשון כל. וי"א אף דוד, מפני שהוא גם כן דומה לאבות שממנו יצאו מלכי דוד והוא ראש ואב למלכים, וכל מי שהוא כולל אין ראוי שישלוט בו יצה"ר כי הוא הכל ולא שייך בזה חסרון, אבל מרע"ה במה שהיה אדם פרטי וכל פרטי במה שהוא פרטי אינו הכל ודבר זה גורם ששלט בו יצר הרע.:

[1275] שמות פרק ב' פסוק ב': "ותהר האשה ותלד בן ותרא אותו כי טוב הוא ותצפנהו שלושה ירחים"

[1276] תהלים פרק קיט' פסוק קסה': "שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין לָמוֹ מִכְשׁוֹל"

[1277] וראה בהרחבה בשיעור מספר 8.

[1278] פירוש רש"י במקום, דברים פרק ו' פסוק טז', ד"ה: בכל לבבך: "בכל לבבך - בשני יצריך. דבר אחר בכל לבבך, שלא יהיה לבך חלוק על המקום". וראה עוד בשיעור מספר 1.

[1279] תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף ט' עמוד א': "ורבי עקיבא, האי ועניתם את נפשתיכם בתשעה, מאי עביד ליה? - מבעי ליה לכדתני חייא בר רב מדפתי. דתני חייא בר רב מדפתי: ועניתם את נפשותיכם בתשעה, וכי בתשעה מתענין? והלא בעשירי מתענין! אלא לומר לך: כל האוכל ושותה בתשיעי - מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי." לי נראה שאפשר להשאיר אבל לא קריטי - רותי

[1280] ויקרא פרק כג' פסוק לב': "שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן הִוא לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב מֵעֶרֶב עַד־עֶרֶב תִּשְׁבְּתוּ שַׁבַּתְּכֶם"

[1281] שולחן ערוך אורח חיים הלכות יום הכיפורים סימן תרד' סעיף א':

מצוה לאכול בערב יו"כ ולהרבות בסעודה.

וכן, אשל אברהם (בוטשאטש) סימן תרד' במקום:

לאכול- מה שכתבו בספרים הקדושים [פרי עץ חיים שער כז פרק א ד"ה והנה] לאכול בערב יום כיפור כבשני ימים, הכוונה רק שיאכל כל שהו יותר מאכילתו ביום א', ועל ידי זה הרי זה כאילו אכל כבשני ימים, כי מקצת היום ככולו וכל שכן בכזה. וזה מרומז בפסוק [ויקרא כג, לב] ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש, שהענוי הוא על ידי נפישותא שכן הוא פירוש נפש כמו שכתוב במקומות רבים, ועל ידי רבוי מעט מכדי אכילת יום א' נחשב לו כענוי ב' ימים כמו שאמרו חז"ל [ברכות ח, ב]. גם על ידי שנוי ווסת כו' מעונג לעינוי, העינוי מתקבל ביותר לרצון להשי"ת, ועל ידי הנפישותא שבתשעה יש עינוי ביותר ביום כיפור, ועל ידי זה מכפר השי"ת לעם בני ישראל ועוזרינו לתשובה טובה" רוחו של המקור הזה שמוצא טעם לאכילה רק בכך שמגבירה את העינוי של הצום שונה מרוח דבריו של מניטו על פיה לאכילה יש ערך עצמי. עבודה ביצר הטוב.

מניטו היה רגיל לתת לכך את הדוגמה של אכילת הדג של שבת:" [כאשר] כשמה שמבקש הקב"ה זה הולך לפי הטבע של האדם אז מי יכול לדעת מה קורה .: האם אני עובד את הקב"ה? או הטבע שלי? לכן כש-מה שמבקש הקב"ה זה דווקא מה שמתאים ליצר הטוב שלי ,[אז] יש ספק. איך אני מתנהג? לפי רצון הבורא או לפי רצון היצר הטוב שלי? זה קשה מאוד להיות זוכה דרך יצר הטוב, אי אפשר לדעת איזה טעם טעמתי, טעם המצווה או טעם הטבע? כשיש הקבלה בין מצווה וטבע זה קשה מאוד ולכן רוב העם מעדיפים את המצוות שהן כנגד הטבע מכיוון שזה ברור, כשהתורה מבקשת ממני את ההיפך ממה שאני רוצה אז זה ברור, אני מקיים מצוות התורה זה ברור מאוד, אבל כשהתורה מבקשת דווקא מה שאני רוצה, זה לא ברור.

אני רציתי לתת איזה דוגמה , של הדג בשבת. כשאוכלים דג בשבת איזה טעם אוכלים? של המצווה או של הדג? אתם מבינים? אז זה לא קל. זה המבחן. ויש פתגם ככה אצל החסידים הספרדים: "האוכל דג ביום ד"ג יסתלק מד"ג " שמעתם את זה? האוכל דג זה [גימטריה] 4 ו- 3 זה [שווה] שבת.[היום השביעי] יסתלק מד"ג: דרך גהינם , ולכן חשוב מאוד לאכול דג בשבת. כל היהודים אוכלים

דג בשבת, אם זה ערב שבת או אם זה סעודה שלישית , נכון? יש הרבה סודות ב-דג של שבת. אבל כשאוכלים את הדג בשבת, מה הטעם של האכילה? טעם של מצווה?, או ההנאה של טעם הדג והמצוות לא ניתנו להנאה. זה קשה מאוד, כשיהודי הוא שבע רצון מהשבת שלו, איזו הנאה! אבל זה אסור! אז צריך להיות עצוב בשבת? זה לא קל, מה הוא הפתרון?
קהל :לאכול גפילטע פיש (צחוק)...יש רק טעם של מצווה״(מתוך שיעורים על בראשית רבה שיעור 11) וראו בהמשך השיעור בפסקה״ תפקיד הברכה – הסרת ההקדש״

[1282] משלי פרק טו׳ פסוק כז׳ : ״עֹכֵר בֵּיתוֹ בּוֹצֵעַ בָּצַע וְשׂוֹנֵא מַתָּנֹת יִחְיֶה״

[1283] שולחן ערוך אורח חיים הלכות הנהגת אדם בבקר סימן א׳ : ״יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו, שיהא הוא מעורר השחר״

[1284] מסכת אבות פרק ד׳ משנה כב׳ : ״...שעל כרחך אתה נוצר ועל כרחך אתה נולד ועל כרחך אתה חי ועל כרחך אתה מת ועל כרחך אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא.״ וראה עוד בשיעור 1.

[1285] משנה סנהדרין פרק י משנה א׳ : ״כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר (ישעיה ס׳) ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר מטעי מעשי ידי להתפאר״

[1286] תלמוד בבלי מסכת מכות דף כג׳ עמוד ב׳ : ״אשר יעשה אותם האדם וחי בהם (ויקרא פרק יח׳ פסוק ה׳), הא כל היושב ולא עבר עבירה - נותנין לו שכר כעושה מצוה. ר״ש בר רבי אומר, הרי הוא אומר : רק חזק לבלתי אכול (את) הדם כי הדם הוא הנפש וגו׳ (דברים פרק יב׳ פסוק כג׳), ומה אם הדם שנפשו של אדם קצה ממנו - הפורש ממנו מקבל שכר, גזל וערויות שנפשו של אדם מתאוה להן ומחמדתן - הפורש מהן על אחת כמה וכמה שיזכה לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורות. ר׳ חנניא בן עקשיא אומר : רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות, שנאמר : ה׳ חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר (ישעיהו פרק מב׳ פסוק כא׳).״

[1287] וראה בהרחבה בפרק א׳ של סוד לשון הקודש על שעורי אורה.

[1288] מסכתות קטנות מסכת אבות דרבי נתן נוסחא א׳ פרק טז׳ :
״...אמר לו לאדם בשעה שהתינוק מוטל בעריסה האיש מבקש להורגך הוא רוצה שיתלוש ממנו בשערו. תינוק מוטל בעריסה הניח ידו על גבי נחש או על גבי עקרב ועקצתו לא גרם לו אלא יצר הרע שבמעיו. הניח ידו על גבי גחלים ונכוה לא גרם לו אלא יצר הרע שבמעיו לפי שיצר הרע זורקו בבת ראש. אבל בא וראה בגדי או בטלה כיון שהוא רואה את הבאר הוא חוזר לאחוריו לפי שאין יצר הרע בבהמה״

[1289] דברים פרק ז׳ פסוק ז׳ : ״לֹא מֵרֻבְּכֶם מִכָּל־הָעַמִּים חָשַׁק יְקֹוָק בָּכֶם וַיִּבְחַר בָּכֶם כִּי־אַתֶּם הַמְעַט מִכָּל־הָעַמִּים״

[1290] בראשית פרק א׳ פסוק כו׳ : ״וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ וְיִרְדּוּ בִּדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל־ הָאָרֶץ וּבְכָל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ״

[1291] בראשית פרק א׳ פסוק כז׳ : ״וַיִּבְרָא אֱלֹהִים| אֶת־הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם״. ובפירוש רש״י במקום : ״ויברא אלהים את האדם בצלמו״ - בדפוס העשוי לו,ו שהכל נברא במאמר והוא נברא בידים, שנאמר (תהלים קלט ה) ותשת עלי כפכה, נעשה בחותם כמטבע העשויה על ידי רושם שקורין קוי״ן בלע״ז [מטבע] וכן הוא אומר (איוב לח יד) תתהפך כחומר חותם :

[1292] ראו פרדס רימונים לרמ״ק שער הנשמה פרק ג מובאות רבות מהזהר והתיקונים בנושא התלבשות הנר״נ באדם לפי מעשיו ובגילאים השונים. וכן בשער הגלגולים למהרח״ו הקדמה א .

[1293] רמב״ם הלכות יסודי התורה פרק ד׳ הלכה יג׳ : ״ועניני ארבעה פרקים אלו שבחמש מצות האלו הם שחכמים הראשונים קוראין אותו א פרדס כמו שאמרו ארבעה נכנסו לפרדס, ואף על פי שגדולי ישראל היו וחכמים גדולים היו לא כולם היה בהן כח לידע ולהשיג כל הדברים על בוריין, ואני אומר שאין ראוי לטייל בפרדס אלא מי שנתמלא כריסו לחם ובשר, ולחם ובשר הוא לידע האסור והמותר וכיוצא בהם משאר המצות, ואף על פי שדברים אלו דבר קטן קראו אותן חכמים שהרי אמרו חכמים דבר גדול מעשה מרכבה ודבר קטן הוויות דאביי ורבא, אעפ״כ ראויין הן להקדימן, שהן מיישבין דעתו של אדם תחלה, ועוד שהם הטובה הגדולה שהשפיע הקדוש ברוך הוא ליישוב העולם הזה כדי לנחול חיי העולם הבא, ואפשר שידעם הכל קטן וגדול איש ואשה בעל לב רחב ובעל לב קצר.״

[1294] וראה בהרחבה בתמלול שיעור 8, ״מדרגות בקדושה״

[1295] זוהר ח״ג דף ט״ז עמוד א :״ ואמרי נפש כי תחטא וגו׳ וכתיב נפש בי תמעול מעל וגו׳ או נפש בי תשבע וגו׳ אמר רבי יצחק נפש כתיב ולא רוח ולא נשמה״ ספר ליקוטי הש״ס מהאר״י (קאריץ תקמ״ה – היה בספרייתו של מניטו) דף ח מסכת תענית ד״ה חזקיה ולדיון מקיף בנושא זה ראו פרדס רימונים לרמ״ק שער הנשמה פרק עשירי וראו עוד פירוש הגר״א על ספרא דצניעותא (היה בספריית מניטו) פרק ד :״דימינא נשמתא קדישא מאצילות דשמאלא נפש חיה והוא מבריאה ובבריאה ע״ה טוב ורע ולכן כל החטאים בנפש נפש כי תחטא ונכרתה הנפש ההיא וכל העונשים הכל בנפש וז״ש חב אדם אתפשט שמאלה שבה החואים ובה ע״ה טו״ר שבאצילות לא יגורך רע ואפילו המלכות שבאצילות...״

[1296] ברכות השחר בתפילת שחרית

[1297] ראו סוד מדרש התולדות כרך ד פרק ייסורי הצדיק בפסקה התפתות או אבולוציה אקראית : ״ בשלב הראשון המדרש מציין זאת האדם היה קודם כול גולם מה משמעות מילה זו בלשון המדרש? הגולם הוא ייצור חי בעל שכל בעל כל הפונקציות האינטלקטואליות אולם הוא מחוסר כל תודעה מוסרית הגולם יכול להיות בעל שכל חריף ביותר אולם הוא מחוסר יכולת לתעל את חריפותו חכמתו להכרעות מוסריות המביאות אותו להעדיף את המעשה הטוב על פני המעשה הרע חכמתו של הגולם נקראת בתורה ערמה מאפיינת ייצור אחר המופיע במקביל לאדם הראשון בפרק ג ״והנחש היה ערום״ ״

[1298] ראו ליקוטי מוהר״ן תנינא תורה ז אותיות ו עד ח אולם שם מדובר על תורת הרב כמקיפים לתלמיד(וראו בהמשך השיעור שמניטו מתקן את דבריו בנושא אחר שהזכיר בטעות עיגולים ויושר במקום אור מקיף ואור פנימי ומפנה אף לדבריו כאן). והשוו לדבריו של מניטו בשיעוריו על אורות הקודש :״ ואני זוכר שלפני שנים למדנו בחוג אחר, אולי כמה מכם היו במעיינות א׳, שמה לפני הרבה שנים, מאמר של הרב נחמני זצ״ל. והוא נותן דוגמה יפה מאוד ביחס של הרב והתלמיד- מה שכבר ׳אור פנימי׳ בשביל הרב, זה נשאר אור, בבחינת אור מקיף׳, אצל התלמיד. אתם זוכרים את זה?, זה מ׳ליקוטי אמרים׳," וראו עוד על הלימוד בבחינת יושר ובבחינת עיגולים והקשר למקיף ברסיסי לילה לר׳ צדוק הכהן אות טו סעיף א

[1299] ראו הקדמה לספר ״נגיד ומצווה״ :״וההלכה היה מפרשה כולה על דרך פשט בו׳ דרכים כנגד ששת ימי המעשה ואח״כ מפרשה כולה ע״ד הסוד כנגד יום השבת״ וכן ליקוטי תורה (מהרח״ו) פרשת ואתחנן בקטע תחת הכותרת : ״סוד העיון״

[1300] שיר השירים פרק ה׳ פסוק טו׳

[1301] שיר השירים פרק ה׳ פסוק יא׳ ובמסכת עירובין דף כא עמוד ב :״במי שמשחיר פניו עליהם כעורב״

[1302] מסכת סנהדרין דף קא עמוד א

[1303] תהלים פרק לו׳ פסוק ט׳

[1304] ראו הערה 151 וכן זהר במדבר דף רמ״ז עמוד א :״מאי עדן דא בינה״. בינה כידוע היא הספירה של העולם הבא. וראו עוד דיון נרחב בפרדס רימונים לרמ״ק שער ערכי הכינויים ערך עדן.

[1305] וראה בהרחבה בתמלול שיעור 2

[1306] בראשית רבה פרשה י"ז: "כל שאינו עוסק בפריה ורביה...אף ממעט את הדמות שנא' כי בצלם אלהים עשה את האדם" וראו עוד בספר אור יקר לרמ"ק בראשית שער ו סימן מ"ח: " ודע שהמעשה הגשמי יעשה פירות בעולם הרוחני העליון וכאשר המעשה יהיה כשאר המעשים טוב או רע יפעול בעליונים ולא כל כך כמו שיפעול המעשה הזה בעצמו מפני שמעשהו יורה על התרבות האדם דהיינו להרבות הצלם והדמות ויורה על הייחוד.."

[1307] וראה בהרחבה על הנושא בשיעור 8

[1308] להבהרה של המושג 'עצם' ראו סוד מדרש התולדות כרך 4 בפרק 'הביאו עלי כפרה' בפסקה 'איש ואישה – עצם ונפש' כנראה הכוונה לצבעים המשלימים בתהליכי בליעה של אור בחומר.

[1309] שמות פרק לד' פסוקים כט-ל: "וַיְהִי בְּרֶדֶת מֹשֶׁה מֵהַר סִינָי וּשְׁנֵי לֻחֹת הָעֵדֻת בְּיַד־מֹשֶׁה בְּרִדְתּוֹ מִן־הָהָר וּמֹשֶׁה לֹא־יָדַע כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו בְּדַבְּרוֹ אִתּוֹ: וַיַּרְא אַהֲרֹן וְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מֹשֶׁה וְהִנֵּה קָרַן עוֹר פָּנָיו וַיִּירְאוּ מִגֶּשֶׁת אֵלָיו"

[1310] ראו תמלול שיעורים על שערי אורה שיעור 48: " הלכה. למה? כי דווקא הפנים מתחדשים בשבת. יש תוספת אור. שבת זה פנים חדשות. זה הסוד של "חכמת אדם תאיר פניו". כשמרגישים בזה, רואים כי יש קדושה בפנים שאין בשאר הגוף. שאר הגוף זה, אני לא רוצה לומר טמא, אבל זה חול, גבי הקדושה שיש בפנים.....

למה לא מכסים את הפנים, ומכסים כל הגוף?

זה סוד: "כי קרן עור פניו של משה רבנו. כי: "ויפח באפיו נשמת חיים ,זה, לכל אדם, זה בפנים. אבל מכיוון שמשה רבנו, הנשמה, הגוף שלו היה הכלי: כולו נשמה, אז בפנים זה היה מדרגה יותר חזקה ולכן "קרן עור פניו."

'צלם אלהים' של אדם זה רק הפנים שלו?

זה כל הגוף. אבל הנשמה: "ויפח באפיו" זה בפנים. אין ערווה בפנים, לכן לא מכסים את הפנים, חוץ מהפנים של התלמיד חכם, יש ערווה, זה נושא לפני עצמו. ולכן בדורות הקודמים תלמידי חכמים היו מכסים את פניהם כמו אישה[9] .]למה אישה צריכה? מכיוון שהפנים של האישה, השורש של הפנים של האישה, הוא יותר פנימי מהפנים של האיש. אני אסביר את זה ככה: עניין של הבריאה זה לשים בחוץ מה שהיה בפנים. מכיוון שהאישה נבראת אחרונה זה סימן שהיא נבראת ממקום יותר פנימי מהאיש, ולכן זה אור יותר עמוק שהוא בחוץ, מגולה, צריך לכסות אותו. לכן האישה מרגישה את הצניעות, יותר מהאיש, אע"פ שיש מדרגות.

[1312] קהלת פרק ח' פסוק א': " מִי־כְהֶחָכָם וּמִי יוֹדֵעַ פֵּשֶׁר דָּבָר חָכְמַת אָדָם תָּאִיר פָּנָיו וְעֹז פָּנָיו יְשֻׁנֶּא"

[1313] רש"י מסכת עירובין דף כב' עמוד א':

שמשכים ומעריב - שחורות לשון שחרית, כעורב - לשון ערבית.

[1314] יהושע פרק א' פסוק ח': "לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה..."

[1315] משלי פרק ג' פסוק ו': בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך"

[1316] בפראפראזה על פרקי אבות, פרק א' משנה טו: "שמאי אומר: עשה תורתך קבע, אמור מעט ועשה הרבה והווי מקבל כל אדם בסבר פנים יפות"

[1317] אלה היו שעות השיעור השבועי בעברית במרכז יאיר, כמו גם השיעור הנוכחי.

[1318] וראה למשל בתלמוד בבלי ברכות דף ח' עמוד א': "ואמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא: גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים, דאילו גבי ירא שמים כתיב: אשרי איש ירא את ה', ואילו גבי נהנה מיגיעו כתיב: יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך, אשריך בעולם הזה, וטוב לך לעולם הבא, ולגבי ירא שמים וטוב לך לא כתיב ביה."

[1319] ראו שיעורים על שערי אורה שיעור 59 :" ולא פעם הגדרתי את השיטה של הצדוקים, אז יש הרבה תלמידי חכמים שאינם אלא אנשים משכילים, נבונים, בעלי חכמה חיצונית. הם משליכים את השיטה שלהם דווקא לתורת משה. אבל תורת משה, זה גילוי נבואי, שיש מישהו שגילה רצונו, וזה נקרא תורת ה'.

אני חוזר לאותה הגדרה: התורה, כפי שאנחנו מכירים אותה, שייכת ליום השבת, החכמות החיצוניות, שייכות לששת ימי המעשה".

[1320] תהלים פרק א' פסוק ב': "כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה."

[1321] הכוונה לרב יצחק פרץ שעמד בראש תנועת ש"ס וכיהן כשר הפנים בשנה הרלוונטית.

[1322] פואמה מאת ביאליק שפורסמה בתחילת המאה העשרים ומתארת הווי ישיבה ותלמידיה.

[1323] וראו התכתבויות בין הרצי"ה לביאליק וכן איגרת קצ"א (אגרות ראי"ה חלק א') לראי"ה שמקבילה את ביאליק בהגיעו לארץ.

[1324] יהושע פרק א' פסוק ח': "לֹא־יָמ֗וּשׁ סֵפֶר֙ הַתּוֹרָ֣ה הַזֶּ֔ה מִפִּ֖יךָ וְהָגִ֣יתָ בּ֑וֹ יוֹמָ֤ם וָלַ֙יְלָה֙ לְמַ֣עַן֙ תִּשְׁמֹ֔ר לַעֲשׂ֖וֹת כְּכָ֣ל־הַכָּת֑וּב בֻּ֚ו כִּי־אָ֣ז תַּצְלִ֔יחַ אֶת־דְּרָכֶ֖ךָ וְאָ֥ז תַּשְׂכִּֽיל"

[1325] ראו שיעורים על דרך חיים באתר המכון" ויתכן מאוד גם כן להשלים את הרעיון פה בהגדרה שנתנו החכמים על זקן כחכם: זה שקנה חכמה. למה נקרא זקן? כי ההסבר של המדרש הוא שזקן צריך להבין שזה חכם. אבל למה חכם נקרא זקן, כדי שנבין שזקן זה חכם?

אז לפי דעתי יש חכמה שבאה מהידיעות, מהלימוד. ויש חכמה שבאה מהניסיון בחיים. החוכמה שבאה מהניסיון בחיים, אז סוף סוף היא באה מהגיל עצמו. אפילו לא למד! דרך הניסיון של הגיל למד. וזה דומה מאוד להגדרה שלנו, כן. ולכן זקן זה לא מי שהגיע לשיבה סתם, אלא מי שהזמן שחי, מסר לו את אותה חוכמה של הזקנה. ולכן כששואלים לתלמידי חכמים, אם יש שני תלמידי חכמים שהם בקיאים באופן נאמר שווה. אין שוויון, אבל באופן נאמר שווה... באותה הסוגיה, אז מעדיפים את הזקן מהיותר צעיר. מכיוון שסתם הגיל מוסיף ממד של חוכמה. זה מובן?

אז בין הילד לאביו זה מצב שנמשך כל החיים. כי הפער של הגילים נמשך כל החיים. זה מובן?

"קהל": [...יש את העניין של החכם שלמעשה הוא למד על בשרו, יש לו את הממד של (הכישלון?) .....]

מניטו: כן. נכון. מי שנכשל, מי שנכשל פעם אז הוא יותר חכם ממי שלא נכשל. וזה דומה לעניין של בעל תשובה הוא עדיף. אבל אני חושב ש... לא צריך, זה אותה שאלה, אתה ממשיך באותה שאלה. לא צריך שזה יהיה בקושי, איך אומרים.... דרך ייסורים. סתם גיל עושה את שלו. סתם ההמשכיות בחיים, זה מוסיף ממד של חוכמה שאי אפשר לתפוס אותו סתם בלימוד בעלמא דרך השכל הפשוט

[1326] ויקרא פרק יט' פסוק לב': "מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ אֲנִי ה'" ובפירוש רש"י במקום שמצטט מבתלמוד בבלי מסכת קידושין דף לב' עמוד ב': "ת"ר: מפני שיבה תקום - יכול אפילו מפני זקן אשמאי? ת"ל: זקן, ואין זקן אלא חכם, שנאמר: אספה לי שבעים איש מזקני ישראל; רבי יוסי הגלילי אומר: אין זקן אלא מי שקנה חכמה, שנאמר: ה' קנני ראשית דרכו."

[1327] ראו "מספד למשיח" חלק 1 הערה 90 :" יֶשׁ-לָנוּ אָב זָקֵן, וְיֶלֶד זְקֵנִים קָטָן. יש לנו אב זקן, פירושו, יש לנו ירושה מדורי דורות, וילד זקונים קטן, רומז לחידוש . המילה 'זקן' אינה מתייחסת רק לגיל אלא גם לחכמת החיים ולניסיון כמו שנאמר: זקן, זה קנה חכמה. זהו ניסיון הנרכש בדרך כלל בחלוף השנים אך עשוי להבשיל בכל גיל. ולכן, בלשון חז"ל, החכם נקרא זקן. ילד זקונים, הוא הילד הצעיר ביותר ובעת ובעונה זה שאחיו מזהים אותו כְּמסוגל ביותר לחכמה כיוון שנולד בעת שהאב היה בשיא חוכמתו. את

תשובת אחי יוסף יש לפרש כך: לא רק שיש לנו ירושה מדורי דורות, אלא גם ילד זקונים קטן, כלומר זרע בו טמון העתיד העצום ביותר״

[1328] למשל, פרקי אבות פרק ד׳ משנה כ׳: ״אלישע בן אבויה אומר הלומד ילד למה הוא דומה לדיו כתובה על נייר חדש והלומד זקן למה הוא דומה לדיו כתובה על נייר מחוק רבי יוסי ברבי יהודה איש כפר הבבלי אומר הלומד מן הקטנים למה הוא דומה לאוכל ענבים קהות ושותה יין מגתו והלומד מן הזקנים למה הוא דומה לאוכל ענבים בשולות ושותה יין ישן רבי אומר אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו יש קנקן חדש מלא ישן וישן שאפילו חדש אין בו״

[1329] בראשית פרק לב׳ פסוק ה׳: ״עם לבן גרתי ואחר עד עתה״

[1330] תלמוד בבלי עירובין דף כא׳ עמוד ב׳

[1331] שיר השירים פרק ה׳ פסוק יא׳: ״ראשו כתם פז, קווצותיו תלתלים שחורות כעורב״

[1332] וראה בהרחבה בתמלול שיעור 2 בנושא התורה סדר עולם.

[1333] יהושע פרק א׳ פסוק ח׳: ״לֹא־יָמ֗וּשׁ סֵ֚פֶר הַתּוֹרָ֣ה הַזֶּ֔ה מִפִּ֖יךָ וְהָגִ֣יתָ בּ֑וֹ יוֹמָ֤ם וָלַ֙יְלָה֙ לְמַ֣עַן תִּשְׁמֹ֔ר לַעֲשׂ֖וֹת כְּכָ֣ל־הַכָּת֑וּב בְּ֚וֹ כִּי־אָ֣ז תַּצְלִ֔יחַ אֶת־דְּרָכֶ֖ךָ וְאָ֥ז תַּשְׂכִּֽיל״

[1334] וראה בהרחבה בשיעורים קודמים, למשל 6, 7, ו 9.

[1335] ויקרא פרק יט׳ פסוק לב׳: ״מִפְּנֵ֤י שֵׂיבָה֙ תָּק֔וּם וְהָדַרְתָּ֖ פְּנֵ֣י זָקֵ֑ן וְיָרֵ֖אתָ מֵֽאֱלֹהֶ֔יךָ אֲנִ֖י ה׳״ ובפירוש רש״י במקום שמצטט מבתלמוד בבלי מסכת קידושין דף לב׳ עמוד ב׳: ״ת״ר: מפני שיבה תקום - יכול אפילו מפני זקן אשמאי? ת״ל: זקן, ואין זקן אלא חכם, שנאמר: אספה לי שבעים איש מזקני ישראל; רבי יוסי הגלילי אומר: אין זקן אלא מי שקנה חכמה, שנאמר: ה׳ קנני ראשית דרכו.״ וראה התייחסות גם בסוף השיעור הקודם (שיעור 17)

[1336] ברכה ראשונה בתפילת ערבית

[1337] תהלים פרק עט׳ פסוקים ו׳-ז׳: ״שפוך חמתך על הגויים אשר לא ידעוך ועל ממלכות אשר בשמך לא קראו: כי אכל את יעקב ואת נוהו השמו״

[1338] של״ה הוצאת יד רמה מסכת פסחים ׳מצה שמורה׳ אות קמא

[1339] ראו סוד מדרש התולדות כרך ז בפרק ׳יעקב או ישראל׳ הערה 764 (יש לתקן שם ׳ספד״צ במקום פסד״צ – ספרא דצניעותא)

[1340] ספר ״נר מצווה״ עמוד יח׳: ״ויש בני אדם שואלים והיכן רמז מלכות ישמעאל שהיא מלכות רבתא ותקיפא? ותשובת אלה זאת מה שלא זכר מלכות ישמעאל כי לא יחשב הכתוב רק המלכות שקבלו מלכות קדישין עליונים שירשו מלכות ישראל וכוחם והם אלו ד׳ מלכויות ואם לא שבטל מלכות ישראל לא הגיע להם מלכות. אבל מלכות ישמעאל לא ירש כחו מן מלכות ישראל כי כחו ותוקפו נתן לו השם יתברך בפני עצמו בשביל שהיה מזרע אברהם והשם יתברך אמר (בראשית, יז, כ׳) ולישמעאל שמעתיך....ויותר נראה לומר כי ישמעאל הוא בכלל מלכות פרס...״

[1341] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לה׳ עמוד ב׳: ״רבי חנינא בר פפא רמי: כתיב ולקחתי דגני בעתו וגו׳, וכתיב: ואספת דגנך וגו׳! - לא קשיא: כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום. תנו רבנן: ואספת דגנך, - מה תלמוד לומר - לפי שנאמר: לא ימוש ספר התורה הזה מפיך, יכול דברים ככתבן? תלמוד לומר: ואספת דגנך - הנהג בהן מנהג דרך ארץ, דברי רבי ישמעאל; רבי שמעון בן יוחי אומר: אפשר אדם חורש בשעת חרישה, וזורע בשעת זריעה, וקוצר בשעת קצירה, ודש בשעת דישה, וזורה בשעת הרוח, תורה מה תהא עליה? אלא: בזמן שישראל עושין רצונו של מקום - מלאכתן נעשית על ידי אחרים, שנאמר: ועמדו זרים ורעו צאנכם וגו׳. ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום - מלאכתן נעשית על ידי עצמן, שנאמר: ואספת דגנך; ולא עוד, אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידן, שנאמר: ועבדת את אויבך וגו׳. אמר אביי: הרבה עשו כרבי ישמעאל - ועלתה בידן, כרבי שמעון בן יוחי - ולא עלתה בידן. אמר להו רבא לרבנן: במטותא מינייכו, ביומי ניסן וביומי תשרי לא תתחזו קמאי, כי היכי דלא תטרדו במזונייכו כולא שתא. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן משום רבי יהודה ברבי אלעאי: בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים, דורות הראשונים עשו תורתן קבע ומלאכתן עראי - זו וזו נתקיימה בידן, דורות האחרונים שעשו מלאכתן קבע ותורתן עראי - זו וזו לא נתקיימה בידן.״

[1342] תלמוד בבלי מסכת יבמות דף קט׳ עמוד ב׳: ״דתניא, רבי יוסי אומר: כל האומר אין לו תורה - אין לו תורה; פשיטא! אלא כל האומר אין לו אלא תורה - אין לו אלא תורה; הא נמי פשיטא! אלא דאפילו תורה אין לו. מאי טעמא? אמר רב פפא, אמר קרא: ולמדתם... ועשיתם כל שישנו בעשיה ישנו בלמידה, כל שאינו בעשיה אינו בלמידה.״

[1343] וראה בהרחבה בתמלול שיעורים על פרק א׳, למשל בשיעור 11.

[1344] וראה בהרחבה בתמלול שיעור 7

[1345] וראה בהרחבה בתמלול שיעור 7

[1346] ראו של״ה הוצאת יד רמ״ה בית נאמן אות קל ובלשונו של הרמ״ק ׳מבשרי אחזה אלוה׳ (לדוגמה פרדס שער ז פרק ג ועוד בהרבה מספריו)

[1347] וראה בהרחבה בהמשך התמלול בשיעור 19

[1348] ראו של״ה הוצאת יד רמ״ה בית אהרון אות קנג וכן ספר עבודת הקודש (לר׳ מאיר אבן גבאי) חלק התכלית פרק ס״ה (הספר נמצא בספרייתו של מניטו)

[1349] תלמוד בבלי מסכת שבת דף קיב׳ עמוד ב׳: ״אמר רבי זירא אמר רבא בר זימונא: אם ראשונים בני מלאכים - אנו בני אנשים, ואם ראשונים בני אנשים - אנו כחמורים, ולא כחמורו של רבי חנינא בן דוסא ושל רבי פנחס בן יאיר, אלא כשאר חמורים.״

[1350] למשל בהלכות ממרים.

[1351] רש״י בראשית פרשת וירא פרק כב׳ פסוק ג׳ ד״ה: את שני נעריו - ישמעאל ואליעזר, שאין אדם חשוב רשאי לצאת לדרדב בלא שני אנשים

[1352] בראשית פרק כב׳ פסוקים ד׳-ה׳: ״בַּיּ֣וֹם הַשְּׁלִישִׁ֗י וַיִּשָּׂ֤א אַבְרָהָם֙ אֶת־עֵינָ֔יו וַיַּ֥רְא אֶת־הַמָּקוֹם֙ מֵרָחֹ֔ק: וַיֹּ֨אמֶר אַבְרָהָ֜ם אֶל־נְעָרָ֗יו שְׁבוּ־לָכֶ֤ם פֹּה֙ עִם־הַחֲמ֔וֹר וַאֲנִ֥י וְהַנַּ֖עַר נֵלְכָ֣ה עַד־כֹּ֑ה וְנִשְׁתַּחֲוֶ֥ה וְנָשׁ֖וּבָה אֲלֵיכֶֽם״

[1353] בראשית פרק טו׳ פסוק ב׳: ״וַיֹּ֣אמֶר אַבְרָ֔ם אֲדֹנָ֥י יֱקֹוִ֖ק מַה־תִּתֶּן־לִ֑י וְאָנֹכִ֥י הוֹלֵ֖ךְ עֲרִירִ֣י וּבֶן־מֶ֧שֶׁק בֵּיתִ֛י הִ֥וא דַמֶּ֖שֶׂק אֱלִיעֶֽזֶר״

[1354] תלמוד בבלי מסכת שבת דף קטז׳ עמוד א׳: ״איבעיא להו: הגליונין של ספר תורה מצילין אותן מפני הדליקה, או אין מצילין אותן מפני הדליקה? - תא שמע: ספר תורה שבלה, אם יש בו ללקט שמונים וחמש אותיות, כגון פרשת ויהי בנסע הארן - מצילין, ואם לאו - אין מצילין. ואמאי? תיפוק ליה משום גליון דידיה? - בלה שאני. תא שמע: ספר תורה שנמחק, אם יש בו ללקט שמונים וחמש אותיות, כגון פרשת ויהי בנסע הארן - מצילין, ואם לאו - אין מצילין.״ וראה עוד בתמלול שיעור 10.

[1355] במדבר פרק י׳ פסוקים לה׳-לו׳: ״(לה) וַיְהִ֗י בִּנְסֹ֤עַ הָאָרֹן֙ וַיֹּ֣אמֶר מֹשֶׁ֔ה קוּמָ֥ה ׀ יְקֹוָ֖ק וְיָפֻ֑צוּ אֹיְבֶ֙יךָ֙ וְיָנֻ֣סוּ מְשַׂנְאֶ֔יךָ מִפָּנֶֽיךָ: (לו) וּבְנֻחֹ֖ה יֹאמַ֑ר שׁוּבָ֥ה יְקֹוָ֛ק רִבְבֹ֥ות אַלְפֵ֖י יִשְׂרָאֵֽל: פ

[1356] ויקרא רבה (מרגליות) פרשת שמיני פרשה יא׳: ״[ג] בר קפרא פתר קריה בתורה. חכמות בנתה ביתה, זו תורה, י״י קנני ראשית דרכו (משלי ח, כב). חצבה עמודיה שבעה, אילו שבעה ספרי תורה. ולא חמשה הן, בר קפרא עביד מרישיה דוידבר עד ויהי בנסע הארון (במדבר י, לה) חד, מן ויהי בנסע עד ובנוחה (שם /במדבר י/ לו) חד, ועד סיפיה דסיפרא חד, הרי שבעה.״ כלומר: 1. בראשית, 2. שמות, 3. ויקרא, 4. במדבר עד פרק י׳ פסוק לד׳, 5. במדבר פרק י׳ פסוקים לה׳-לו׳, 6. במדבר פרק יא׳ עד סוף הספר, 7. דברים.

[1357] משלי פרק ט' פסוק א': "חָכְמוֹת בָּנְתָה בֵיתָהּ חָצְבָה עַמּוּדֶיהָ שִׁבְעָה"

[1358] ובהקשר זה שמעתי מהרב אשכנזי זצ"ל על הביטוי במסכת בבא בתרא דף ידי עמוד ב': "משה כתב ספרו ופרשת בלעם ואיוב" שזהו (כלומר מה שבין שני הנו"נים ההפוכים) ספרו של משה. בבירור עם הרב שרקי, זה מתבסס על דברי הרב עוזיא-ל. וכן בתמלול שיעורים על שערי אורה שיעור 51 :" מה שנשאר זה ההסבר של 'ספרו'. זה מקביל לכוחות הנבואה של יתרו. מה כתוב בספרו של משה? יש בגמרא שבת בפרק כל כתבי הקודש יש איזה רמז ש-"ספר תורה שבלה" (בבלי שבת קטז ע"א) ואפשר למצוא שמונים וחמש אותיות, הוא טעון לגניזה, למדתם את ההלכה, כגון מה? "כגון פרשת ויהי בנסע הארן" - [12]"ויהי בנסע הארן ויאמר משה", כי אותה פרשה של שמונים וחמש אותיות, זה ספר בפני עצמו. לפי גרסה אחת, שיש שבעה ספרים בתורה, באותה גמרא: בראשית, שמות, ויקרא, התחלת במדבר, עד "ויהי בנסע הארן", "ויהי בנסע הארן[13] ,"סוף ספר במדבר וספר דברים, "עמודיה שבעה[14] ."זוכרים את כל הסוגיה. ולכן, אותה פרשה של: "ויהי בנסע הארן" זה מורה את כוחו של משה. לא כתוב: וידבר ה' אל משה, ויאמר לאמר, אלא: "ויהי בנסע הארן ויאמר משה", מעצמו. זה כוחו של משה, והכוח הזה בא במקום יתרו, שחזר לעמו ולא רצה להישאר כרועה במדבר לעם ישראל, אחרי הר סיני . אותה גמרא בבבא בתרא: "משה כתב ספרו[15] "כי אין לנו ביטוי כזה: 'ספרו של משה', יש ספר תורה או תורת משה, מה זה 'ספרו של משה'? פעם הראשונה שהסברתי את זה, לתלמידים, זה היה בפריז, הרב עוזיאל ז"ל שמע את ההרצאה, הייתי צעיר מאד, והוא נתן הסבר ככה: 'ספרו של משה' זה כל אחד יש לו ספר זה החיים שלו "וכל מעשיך בספר נכתבין[16] ."ספרו של משה זה הסיפור של החיים של משה בספר התורה. אבל זה לא סותר: סיפרו של משה, במקביל לפרשת בלעם וספר איוב, זה הכוח של הנבואה השייך למשה כמחליף של יתרו.יתרו, זה ברור, זה בין אדם לחברו ;איוב זה בין אדם לעצמו ;ובלעם זה בין אדם למקום.

[1359] תהלים פרק ח' פסוק ו'

[1360] וראו עוד בהרחבה בסוד מדרש התולדות, בעריכת ר' חיים רוטנברג, חלק א' על "מדרגת פה ומדרגת כה".

[1361] דברים פרק ד' פסוק לה': "אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד מִלְבַדּוֹ"

[1362] בראשית פרק ו' פסוקים ח'-ט': "וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי ה': אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו אֶת־הָאֱלֹהִים הִתְהַלֶּךְ־נֹחַ"

[1363] בראשית פרק כב' פסוק ה': "וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־נְעָרָיו שְׁבוּ־לָכֶם פֹּה עִם־הַחֲמוֹר וַאֲנִי וְהַנַּעַר נֵלְכָה עַד־כֹּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם"

[1364] במדבר פרק ו' פסוקים כג'-כז': "(כג) דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם: ס(כד) יְבָרֶכְךָ יְקֹוָק וְיִשְׁמְרֶךָ: ס(כה) יָאֵר יְקֹוָק| פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: ס

(כו) יִשָּׂא יְקֹוָק| פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם: ס(כז) וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם"

[1365] שמות יט' ג': "כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל"

[1366] למשל, ירמיהו פרק ב

(א) וַיְהִי דְּבַר־יְקֹוָק אֵלַי לֵאמֹר:

(ב) הָלֹךְ וְקָרָאתָ בְּאָזְנֵי יְרוּשָׁלַם לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְקֹוָק זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ אַהֲבַת כְּלוּלֹתָיִךְ לֶכְתֵּךְ אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה:

[1367] רש"י דברים פרשת עקב - ראה פרק יא' פסוק יג': "והיה אם שמוע תשמעו - אם שמוע בישוע תשמעו בחדש. וכן (דברים ח, יט) והיה אם שכוח תשכח, אם התחלת לשכוח סופך שתשכח כולה, שכן כתיב במגלה אם תעזבני יום יומים אעזבך" ובשפתי חכמים במקום, אות פ': "ר"ל במגילת סתרים אבל אינו פסוק בכל העשרים וארבע והכי איתא בירושלמי ומביא משל לשני בני אדם שנפטרים זה מזה בשוה זה הולך דרך יום לצד מזרח וזה הולך לצד מערב נמצא שרחוקים זה מזה מהלך ב' ימים כן המשל בתורה"

[1368] תהלים פרק א' פסוק ב': "כִּי אִם בְּתוֹרַת יְקֹוָק חֶפְצוֹ וּבְתוֹרָתוֹ יֶהְגֶּה יוֹמָם וָלָיְלָה"

[1369] רש"י תהלים פרק א' פסוק ב', ד"ה: ובתורתו יהגה - בתחלה היא נקראת תורת ה' ומשעמל בה היא נקראת תורתו:

[1370] שבועון חדשות ורכילות שיצא בישראל בין השנים 1937-1993 – מתוך וויקיפדיה

[1371] עתון נפוץ מאד בצרפת

[1372] השיעורים בעברית, בהם השיעור בנתיב התורה, ניתנו במרכז יאיר בימי שני בשעה 20:00

[1373] וראה גם בשיעורים על מתן תורה באתר המכון

[1374] למשל זהר בהעלותך.

[1375] וראה תרגום אונקלוס בספר במדבר פרק יב' פסוק א' על אשה כושית: - "אתתא שפירתא"

[1376] שיר השירים פרק א' פסוק ו'

[1377] דברים פרק ד' פסוק טו'

[1378] תלמוד בבלי סנהדרין דף צט' עמוד א': " אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח, אבל לעולם הבא - - עין לא ראתה אלהים זולתך (אלהים) יעשה למחכה לו. ופליגא דשמואל. דאמר שמואל: אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד. ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל הנביאים לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה, אבל צדיקים גמורים - עין לא ראתה אלהים זולתך. ופליגא דרבי אבהו, דאמר רבי אבהו (אמר רב): מקום שבעלי תשובה עומדין שם - צדיקים אינן עומדין שם, שנאמר שלום שלום לרחוק ולקרוב, ברישא רחוק, והדר קרוב. מאי רחוק - רחוק דמעיקרא, ומאי קרוב - קרוב דמעיקרא ודהשתא. ורבי יוחנן אמר: לרחוק - שהוא רחוק מעבירה, קרוב - שהוא קרוב מעבירה ונתרחק ממנה. ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא למשיא בתו לתלמיד חכם, ולעושה פרקמטיא לתלמיד חכם, ולמהנה תלמיד חכם מנכסיו. אבל תלמידי חכמים עצמן - עין לא ראתה אלהים זולתך. מאי עין לא ראתה? אמר רבי יהושע בן לוי: זה יין המשומר בענביו ששת ימי בראשית. ריש לקיש אמר: זה עדן, לא ראתה עין מעולם. ואם תאמר: אדם היכן דר - בגן, ואם תאמר: גן הוא עדן - תלמוד לומר ונהר יצא מעדן להשקות את הגן." וכן ראה התייחסות נוספת בתמלול שיעור 7.

[1379] משלי פרק לא' פסוק כד'

[1380] איוב פרק ג' פסוק יט': "קָטֹן וְגָדוֹל שָׁם הוּא וְעֶבֶד חָפְשִׁי מֵאֲדֹנָיו"

[1381] שמואל א' פרק יז' פסוק ידי: "וְדָוִד הָוּא הַקָּטָן וּשְׁלֹשָׁה הַגְּדֹלִים הָלְכוּ אַחֲרֵי שָׁאוּל"

[1382] פסיקתא דרב כהנא (מנדלבוים) נספחים א - וזאת הברכה

א"ר יוחנן קטון וגדול שם הוא וגו' (איוב ג: יט), על שעת המיתה הכתוב מדבר, שאפי' היה חכם וגיבור ועשיר אין יכול להציל את עצמו משעת המיתה, שנא' אין אדם שליט ברוח וכו' (קהלת ח: ח). קטן (איוב שם ע"ג), זה דוד המלך ע"ה שנקרא קטן, שנא' ודוד הוא הקטן (שמואל א יז: יד). גדול (איוב שם ע"ג), זה משה, שנא' גם האיש גדול מאד וגו' (שמות יא: ג). ועבד חפשי מאדוניו (איוב שם ע"ג), אלו ישראל שכיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצוות.

[1383] שמות פרק ב' פסוקים י'-יא': "וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַתְּבִאֵהוּ לְבַת־פַּרְעֹה וַיְהִי־לָהּ לְבֵן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מֹשֶׁה וַתֹּאמֶר כִּי מִן־הַמַּיִם מְשִׁיתִהוּ: וַיְהִי| בַּיָּמִים הָהֵם וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל־אֶחָיו וַיַּרְא בְּסִבְלֹתָם וַיַּרְא אִישׁ מִצְרִי מַכֶּה אִישׁ־ עִבְרִי מֵאֶחָיו"

[1384] רש"י שמות פרשת שמות פרק ב' פסוק יא', ד"ה: "ויגדל משה" - והלא כבר כתיב ויגדל הילד (פסוק י) אמר רבי יהודה ברבי אלעאי הראשון לקומה והשני לגדולה, שמינהו פרעה על ביתו:

[1385] להרחבה על המושג 'הקטן' ראו סוד מדרש התולדות כרך 4 בפרק 'הביאו עלי כפרה' בפסקה 'מסירות הנפש של הצדיק'

[1386] דברי הימים א פרק כט', פסוקים י'-יא': "(י) וַיְבָרֶךְ דָּוִיד אֶת־ה' לְעֵינֵי כָל־הַקָּהָל וַיֹּאמֶר דָּוִיד בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָבִינוּ מֵעוֹלָם וְעַד־עוֹלָם: (יא) לְךָ ה' הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח וְהַהוֹד כִּי־כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ לְךָ ה' הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ:" וראה גם בתמלול שיעור 14.

[1387] תהלים פרק צט' פסוק ב'

[1388] מלבי"ם תהלים פרק צט' פסוק ב': "...בעת אשר ה' בציון גדול ורם הוא על כל העמים, ויש הבדל בין גדול ובין רם, הגדול מתפשט בכמות מלמעלה למטה, כמו עמוד הנצב בארץ וראשו בשמים, שכ"א ישיג ממנו כפי גדלו, שהננס יחזיק בתחתית העמוד והענק יחזיק באמצעו, ובציור הזה ימצא ה' בציון, שכ"א ישיג ממנו לפי שלימותו אם מעט ואם הרבה, והוא נמצא עם כל איש ישראל גם עם הקטן שבהם, אבל הדבר הרם, כמו כוכב בשמים, אין שום אדם יכול להשיג אותו. ובדמיון הזה נמצא ה' אל העכו"ם, כמ"ש רם על כל גוים ה' שאומרים שהוא בלתי מושג כלל, ושאינו משגיח כלל בעולם השפל, עפ"ז יאמר בעת שה' רם על כל העמים והוא בעת שמסרם להנהגת המערכת ואינו מראה להם השגחתו כלל, רק שהוא גדול בציון, ששם הוא משגיח ומושל ממשל רב, אז"

[1389] תהלים פרק לד' פסוק ד'

[1390] מלבי"ם תהלים פרק לד

(ד) גדלו, יש הבדל בין גדול ובין רם, שהדבר הרם א"א לשון אדם לתפוס בו כמו רום שמים, והדבר הגדול כמו העמוד הנצב ארצה וראשו מגיע השמימה יתפוש בו כל אדם לפי גבהו, והנה העמים חשבו את ה' כדבר רם שא"א לתפוס בו כלל ושאינו משגיח אליהם, כמ"ש רם על כל גוים ה' על השמים כבודו, אבל ישראל חושבים אותו כדבר גדול שכ"א ישיג אותו כפי ערכו, ושהשגחתו תתפשט על כל א' לפי מעשיו, כמ"ש ה' בציון גדול ורם הוא על כל העמים, והנה השם מצד עצמו הוא בבחינת רם, כי השכל מחייב שרם על רמים לא ישפיל להשגיח על בריה שפלה כמו האדם, ובכל זה ילמדנו הנסיון שהוא בבחינת גדול, והשגחתו מתפשטת על כל ברואיו וביחוד על יראי ה' וחושבי שמו שהוא דבוק עמהם תמיד, וזה מבואר ממה שהוא שומע תפלת הצדיקים ויצילם מכל צרה, וזה דבר הנראה לעין, וז"ש גדלו לה' אתי, בהכרח תסכימו אתי מצד הנראה מהנהגתו שהוא בבחינת גדול, הגם שנרוממה שמו יחדיו, שאני אסכים עמכם ששמו מצד אמתתו הוא מרומם מכל השגה ומכל רעיון, בכ"ז מוכרחים אנו להודות שהוא בבחינת גדול ממה שנראה לעין,"

[1391] תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף יט' עמוד ב': "לכן כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם, וכי היכן מצינו ביעקב שפדאו לאברהם? אמר רב יהודה: שפדאו מצער גידול בנים. והיינו דכתיב לא עתה יבוש יעקב וגו' לא עתה יבוש יעקב - מאביו, ולא עתה פניו יחורו. - מאבי אביו"

[1392] שמואל א פרק ח' פסוקים א'-ג': "וַיְהִי כַּאֲשֶׁר זָקֵן שְׁמוּאֵל וַיָּשֶׂם אֶת־בָּנָיו שֹׁפְטִים לְיִשְׂרָאֵל: וַיְהִי שֵׁם־בְּנוֹ הַבְּכוֹר יוֹאֵל וְשֵׁם מִשְׁנֵהוּ אֲבִיָּה שֹׁפְטִים בִּבְאֵר שָׁבַע: וְלֹא־הָלְכוּ בָנָיו בדרכו בִּדְרָכָיו וַיִּטּוּ אַחֲרֵי הַבָּצַע וַיִּקְחוּ־שֹׁחַד וַיַּטּוּ מִשְׁפָּט:" וכן ברש"י בפסוק ג':

(ג) ויטו - הם עצמם:

ויטו - דבר אחר דהיינו המשפט, ורבותינו אמרו לא חטאו בני שמואל אלא לא הלכו בדרכי אביהן שהיה מחזר בכל מקומות ישראל ושופטן בעריהן והם לא עשו כן כדי להרבות שכר לחזניהם ולסופריהם:

[1393] למשל פרשות אבשלום, אדוניהו ואמנון ותמר

[1394] תלמוד בבלי מסכת שבת דף ל' עמוד א': "הא דקאמר דוד לא המתים יהללו יה הכי קאמר: לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות קודם שימות, שכיון שמת - בטל מן התורה ומן המצות, ואין להקדוש ברוך הוא שבח בו, והיינו דאמר רבי יוחנן, מאי דכתיב במתים חפשי - כיון שמת אדם נעשה חפשי מן התורה ומן המצות."

[1395] זהר במדבר קנ"ג עמוד א

[1396] תלמוד בבלי מגילה דף טז' עמוד א': "אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם שנאמר: ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי."

[1397] מסכת אבות פרק ה' משנה יב'.

[1398] בראשית פרק לב' פסוק יא': "קָטֹנְתִּי מִכֹּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל־הָאֱמֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת־עַבְדֶּךָ כִּי בְמַקְלִי עָבַרְתִּי אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה וְעַתָּה הָיִיתִי לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת"

[1399] בראשית פרק מב' פסוק יג': "וַיֹּאמְרוּ שְׁנֵים עָשָׂר עֲבָדֶיךָ אַחִים| אֲנַחְנוּ בְּנֵי אִישׁ־אֶחָד בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וְהִנֵּה הַקָּטֹן אֶת־אָבִינוּ הַיּוֹם וְהָאֶחָד אֵינֶנּוּ"

[1400] משנה מסכת אבות פרק ו משנה ג': "הלומד מחבירו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או דבור אחד אפילו אות אחת צריך לנהוג בו כבוד שכן מצינו בדוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד וקראו רבו אלופו ומיודעו שנאמר (תהלים נ"ה י"ד) "ואתה אנוש כערכי אלופי ומיודעי" והלא דברים קל וחומר ומה דוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד קראו: רבו אלופו ומיודעו , הלומד מחבירו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או דבור אחד אפילו אות אחת על אחת כמה וכמה שצריך לנהוג בו כבוד ואין כבוד אלא תורה"

[1401] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לג' עמוד א': "אמר רב אמי: גדולה דעה שנתנה בתחלת ברכה של חול. ואמר רב אמי: גדולה דעה שנתנה בין שתי אותיות, שנאמר: כי אל דעות ה'. וכל מי שאין בו דעה אסור לרחם עליו, שנאמר: כי לא עם בינות הוא על כן לא ירחמנו עושהו. אמר רבי אלעזר: גדול מקדש שנתן בין שתי אותיות, שנאמר: פעלת ה' מקדש ה'. ואמר רבי אלעזר: כל אדם שיש בו דעה - כאילו נבנה בית המקדש בימיו ; דעה נתנה בין שתי אותיות, מקדש נתן בין שתי אותיות. מתקיף לה רב אחא קרחינאה: אלא מעתה, גדולה נקמה שנתנה בין שתי אותיות שנאמר: אל נקמות ה'! - אמר ליה: אין, במילתה מיהא גדולה היא. והיינו דאמר עולא: שתי נקמות הללו למה? אחת לטובה ואחת לרעה, לטובה - דכתיב: הופיע מהר פארן, לרעה - דכתיב: אל נקמות ה' אל נקמות הופיע."

[1402] תהלים פרק לג פסוק ו

בִּדְבַר יְקֹוָק שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ וּבְרוּחַ פִּיו כָּל־צְבָאָם:

[1403] תלמוד בבלי מסכת מנחות דף כט' עמוד ב': "בשעה שעלה משה למרום, מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות, אמר לפניו: רבש"ע, מי מעכב על ידך? אמר לו: אדם אחד יש שעתיד להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו, שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ תילין תילין של הלכות. אמר לפניו: רבש"ע, הראהו לי, אמר לו: חזור לאחורך. הלך וישב בסוף שמונה שורות, ולא היה יודע מה הן אומרים, תשש כחו ; כיון שהגיע לדבר אחד, אמרו לו תלמידיו: רבי, מנין לך? אמר להן: הלכה למשה מסיני, נתיישבה דעתו." ייתכן גם שמניטו רומז למדרש "אותיות דרבי עקיבה" יצא לאחרונה שוב על ידי הרב סילבר ירושלים תשע"ה

[1404] תלמוד בבלי פסחים דף מט' עמוד א'

[1405] דף על הדף זבחים דף צא עמוד א

מטעם זה כתב הרשב"ם (פסחים קי"ט ע"ב) ונפסק להלכה באו"ח ריש סי' תע"ח שהקרבן פסח נאכל על השובע בסוף הסעודה, וכן האפיקומן שהוא זכר לקרבן פסח, שנאמר למשחה, כדרך שהמלכים אוכלין - על השובע, ולכן אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, שאין אוכלין שום דבר אחר האפיקומן, כדי שיהא האפיקומן נאכל על השובע.

[1406] כלבא שבוע חותנו של רבי עקיבא, על פי מסכת כתובות דף סב' עמוד ב'.

[1407] בפסחים דף מט עמוד א מיד לאחר הדיון בתלמיד חכם שמרבה סעודתו מופיע הדיון על נישואין ודווקא של תלמיד חכם עם בת תלמיד חכם ומניטו כדרכו בקודש מקשר את שתי האמרות שבמקרה זה מדובר בסעודת מצווה

[1408] עמוס פרק ו' פסוק ד': "הַשֹּׁכְבִים עַל־מִטּוֹת שֵׁן וּסְרֻחִים עַל־עַרְשׂוֹתָם וְאֹכְלִים כָּרִים מִצֹּאן וַעֲגָלִים מִתּוֹךְ מַרְבֵּק"

[1409] בהמשך הפרק פסוק ז'.

[1410] תלמוד בבלי מסכת פסחים דף מט' עמוד א': "תניא, רבי שמעון אומר: כל סעודה שאינה של מצוה - אין תלמיד חכם רשאי להנות ממנה. כגון מאי? - אמר רבי יוחנן: כגון בת כהן לישראל, ובת תלמיד חכם לעם הארץ.

[1411] מדרש רבה במדבר, כב' ו': "שני עשירין עמדו בעולם, קרח מישראל והמן מאומות העולם, ושניהן נאבדו מן העולם. למה? לפי שלא היה מתנתן מן הקב"ה אלא חוטפין אותה להם"

[1412] במדבר פרקים טז' – יז'

[1413] משנה מסכת אבות פרק ד' משנה יד': "רבי נהוראי אומר הוי גולה למקום תורה ואל תאמר שהיא תבוא אחריך שחביריך יקיימוה בידך ואל בינתך אל תשען"

[1414] משנה מסכת אבות פרק א' פסוק יא': "אבטליון אומר חכמים הזהרו בדבריכם שמא תחובו חובת גלות ותגלו למקום מים הרעים וישתו התלמידים הבאים אחריכם וימותו ונמצא שם שמים מתחלל"

[1415] רבי ישראל ליפשיץ

[1416] שולחן ערוך אורח חיים הלכות תענית סימן תקפ:

סעיף א

אלו הימים שאירעו בהם צרות לאבותינו וראוי להתענות בהם; ...

סעיף ב

באחד בניסן מתו בני אהרן; בעשרה בו מתה מרים ונסתלק הבאר; בכ"ו בו מת יהושע בן נון, בעשרה באייר מת עלי הכהן ושני בניו, ונשבה ארון ה'; בכ"ח בו מת שמואל הנביא; בכ"ג בסיון בטלו הביכורים מלעלות לירושלים בימי ירבעם בן נבט; בכ"ה בו נהרג רשב"ג ורבי ישמעאל ור' חנינא סגן הכהנים; בכ"ז בו נשרף רבי חנינא בן תרדיון וספר תורה עמו; באחד באב מת אהרן הכהן; בי"ח בו כבה נר מערבי בימי אחז. בי"ז באלול ב מתו מוציאי דבת הארץ; בה' בתשרי מתו עשרים איש מישראל ונחבש רבי עקיבא; בז' בו נגזרה גזרה על אבותינו שימותו בחרב וברעב ובדבר, מפני מעשה העגל; בז' במרחשון עוורו עיני צדקיהו ושחטו בניו לעיניו; בכ"ח בכסליו שרף יהויקים המגילה שכתב ברוך מפי ירמיהו; בשמונה בטבת נכתבה התורה יונית בימי תלמי המלך והיה חשך בעולם שלשה ימים בט' בו לא נודע איזו היא הצרה שאירע בו; בה' בשבט מתו הזקנים שהיו בימי יהושע; בכ"ג בו נתקבצו כל ישראל על שבט בנימין על ענין פלגש בגבעה;-בז' באדר מת משה רבינו עליו השלום; בט' בו נחלקו בית שמאי ובית הלל

[1417] מלכים ב פרק כה' פסוק א': "וַיְהִי֩ בִּשְׁנַ֨ת הַתְּשִׁיעִ֜ית לְמָלְכ֗וֹ בַּחֹ֨דֶשׁ֙ הָעֲשִׂירִ֔י בָּעָשׂ֥וֹר לַחֹ֖דֶשׁ בָּ֣א נְבֻכַדְנֶאצַּ֣ר מֶֽלֶךְ־בָּבֶ֗ל הֽוּא֙ וְכָל־חֵיל֔וֹ עַל־יְרוּשָׁלַ֖͏ִם וַיַּחַ֣ן עָלֶ֑יהָ וַיִּבְנ֥וּ עָלֶ֛יהָ דָּ֖יֵק סָבִֽיב"

[1418] ספר הלכות גדולות סימן יח - הלכות תשעה באב ותעניות: "בשמונה בטבת נכתבה התורה יונית בימי תלמי המלך ובא חשך לעולם שלשה ימים, בתשעה בו לא כתבו רבותינו על מה הוא, ובו ביום מת עזרא הכהן ונחמיה בן חכליה" וראו ספר סדר הדורות שם מובא שעזרא הסופר מת בעשרה בטבת

[1419] נקבע בשנת תש"ט על ידי הרב עוזיאל והרב הרצוג ושוב בשנת תשי"א נקבע שעשרה בטבת יוכר כיו ם השנה לקהילות ישראל... שניספו בהמוניהם..בידיה הטמאות של המפלצת הנאצית בגרמניה...לאלה מיליוני החללים שאין סמוכים לקביעת יום מותם, יום זה קודש לזכרם ולעילוי נשמותיהם...דינו של יום זה...כדינו של יום המיתה לאמירת קדיש, ללימוד משניות ולהדלקת אור נשמה." מרטין לותר, בשנת 1534 (מתוך ויקיפדיה)

[1421] שמות פרק יז' פסוק ז': "וַיִּקְרָא֙ שֵׁ֣ם הַמָּק֔וֹם מַסָּ֥ה וּמְרִיבָ֖ה עַל־רִ֣יב| בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל וְעַ֤ל נַסֹּתָם֙ אֶת־ ה' לֵאמֹ֔ר הֲיֵ֥שׁ ה' בְּקִרְבֵּ֖נוּ אִם־אָֽיִן׃"

[1422] שמות פרק יז' פסוק ח': "וַיָּבֹ֥א עֲמָלֵ֖ק וַיִּלָּ֥חֶם עִם־יִשְׂרָאֵ֖ל בִּרְפִידִֽם" ובפירוש רש"י במקום:

ד"ה ויבא עמלק - סמך פרשה זו למקרא זה, לומר תמיד אני ביניכם ומזומן לכל צרכיכם, ואתם אומרים (פסוק ז) היש ה' בקרבנו אם אין, חייכם שהכלב בא ונושך אתכם ואתם צועקים אלי ותדעון היכן אני. משל לאדם שהרכיב בנו על כתפו ויצא לדרך, היה אותו הבן רואה חפץ ואומר, אבא טול חפץ זה ותן לי, והוא נותן לו, וכן שניה וכן שלישית, פגעו באדם אחד, אמר לו אותו הבן ראית את אבא. אמר לו אביו אינך יודע היכן אני, השליכו מעליו ובא הכלב ונשכו:

[1423] בר מלשון חוץ. וראה בהרחבה בסוד מדרש התולדות חלק א'.

[1424] שאלת הבן החכם בהגדה של פסח, מתוך דברים פרק ו' פסוק כ': "כִּֽי־יִשְׁאָלְךָ֥ בִנְךָ֖ מָחָ֣ר לֵאמֹ֑ר מָ֣ה הָעֵדֹ֗ת וְהַחֻקִּים֙ וְהַמִּשְׁפָּטִ֔ים אֲשֶׁ֥ר צִוָּ֖ה ה' אֱלֹהֵ֥ינוּ אֶתְכֶֽם"

[1425] תלמוד בבלי מסכת פסחים דף מט' עמוד א'

[1426] עמוס פרק ו' פסוק ד'

[1427] ~~1427~~**ראו פירוש ר יוסף קרא שם:** "לכן עתה יגלו בראש גולים – הם עשרות השבטים שגלו תחילה לגלות יהויקים וצדקיה" וכן פירוש רד"ק שם.

[1428] וראה בשיעורים הקודמים

[1429] ראו ספר הגלגולים למהרח"ו הקדמה א: "כי האדם עצמו הוא הרוחניות אשר בתוך גוף והגוף הוא לבוש האדם. ואיננו האדם עצמו. וכמש"ה "על בשר אדם לא יסד" וכנזכר בזוהר פרשת בראשית דף כ ע"ב "

[1430] בראשית פרק ב' פסוק ז': "וַיִּיצֶר֙ ה' אֱלֹהִ֔ים אֶת־הָאָדָ֖ם עָפָ֣ר מִן־הָאֲדָמָ֑ה וַיִּפַּ֤ח בְּאַפָּיו֙ נִשְׁמַ֣ת חַיִּ֔ים וַיְהִ֥י הָאָדָ֖ם לְנֶ֥פֶשׁ חַיָּֽה"

[1431] רש"י בראשית פרק ב' פסוק ז', ד"ה "ויפח באפיו" - עשאו מן התחתונים ומן העליונים, גוף מן התחתונים ונשמה מן העליונים, לפי שביום ראשון נבראו שמים וארץ. בשני ברא רקיע לעליונים. בשלישי תראה היבשה לתחתונים. ברביעי ברא מאורות לעליונים. בחמישי ישרצו המים לתחתונים, הוזקק ששי לבראות בו בעליונים ובתחתונים, ואם לאו יש קנאה במעשה בראשית, שיהיו אלו רבים על אלו בבריאת יום אחד:

[1432] רש"י בראשית פרק ב' פסוק ז' ד"ה: "לנפש חיה" - אף בהמה וחיה נקראו נפש חיה, אך זו של אדם חיה שבכולן, שנתוסף בו דעה ודבור:

וכן אונקלוס תרגם: "רוח ממללא."

[1433] וראה בהרחבה בספרי סוד מדרש התולדות בעריכת חיים רוטנברג וראו עוד בספר שערי דמעה כרך 2 (עריכת ר חיים רוטנברג) הערה 24 :" האדם כאדם, הבריאה כבריאה בגלות. יש לגלות זו שני ממדים: הראשון, הריחוק האינסופי הקיים בין הבריאה לבורא ומצב דרמטי זה בא לידי ביטוי במתח הקיים בין מה שהנשמה רוצה ובין מה שהגוף רוצה. השני, אי הקיימות של הנברא כל עוד לא זכה ביש שלו. אנחנו מבקשים קיום עצמאי, אמתי של הבריאה כבריאה. נבראנו. אנחנו נמצאים אולם אנחנו עדיין לא קיימים. המושג קיימות קשור לזכות. כל עוד לא הגענו לשלב הקיימות, אנחנו מבחינת מחשבת הבריאה בגלות - גלות קיומית. אנחנו עדיין לא מה שאנחנו אמורים להיות. אנחנו בגלות של עצמנו מבחינה זהותית.

הבורא רוצה להעמיד בריאה - ונזר הבריאה הוא האדם - שיכולה להתקיים בזכות עמלה ולעמוד מולו. גלות אונטולוגית זו מתגלה במציאות ההיסטורית כבר במישור של אדם הראשון הגולה מגן עדן. גלותו מתפרשת כפחיתות זהותית בעקבות חטאו"

[1434] בראשית פרק ט' פסוקים כ'-כא': "וַיָּ֥חֶל נֹ֖חַ אִ֣ישׁ הָאֲדָמָ֑ה וַיִּטַּ֖ע כָּֽרֶם: וַיֵּ֤שְׁתְּ מִן־הַיַּ֙יִן֙ וַיִּשְׁכָּ֔ר וַיִּתְגַּ֖ל בְּת֥וֹךְ אָהֳלֹֽה"

[1435] בראשית רבה פרשה לו פסקה ד: " ייגל אין כתיב כאן אלא ויתגל , גרם גלות לו ולדורות עשרה השבטים לא גלו אלא בשביל היין"

[1436] יחזקאל פרק כג׳ פסוקים א׳-ד׳: ״וַיְהִי דְבַר־ה׳ אֵלַי לֵאמֹר: בֶּן־אָדָם שְׁתַּיִם נָשִׁים בְּנוֹת אֵם־אַחַת הָיוּ:..וּשְׁמוֹתָן אָהֳלָה הַגְּדוֹלָה וְאָהֳלִיבָה אֲחוֹתָהּ וַתִּהְיֶינָה לִי וַתֵּלַדְנָה בָּנִים וּבָנוֹת וּשְׁמוֹתָן שֹׁמְרוֹן אָהֳלָה וִירוּשָׁלַם אָהֳלִיבָה״

[1437] הפרק בעמוס שם פותח במילים ״הוי השאננים בציון והבוטחים בהר שומרון״ בירת עשרת השבטים הייתה בשומרון ולא בירושלים.

[1438] רש״י בראשית פרק ט׳ פסוק כא׳:

״אהלו״ - אהלה כתיב רמז לעשרת שבטים שנקראו על שם שומרון שנקראת אהלה, שגלו על עסקי היין, שנאמר (עמוס ו ו) השותים במזרקי יין:

״ויתגל״ - לשון ויתפעל:

[1439] במדבר פרק יא׳ פסוק ה׳: ״זָכַרְנוּ אֶת־הַדָּגָה אֲשֶׁר־נֹאכַל בְּמִצְרַיִם חִנָּם אֵת הַקִּשֻּׁאִים וְאֶת הָאֲבַטִּחִים וְאֶת־הֶחָצִיר וְאֶת־הַבְּצָלִים וְאֶת־הַשּׁוּמִים״

[1440] שמות פרק טז׳ פסוק ג׳: ״וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִי־יִתֵּן מוּתֵנוּ בְּיַד־ה׳ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשִׁבְתֵּנוּ עַל־סִיר הַבָּשָׂר בְּאָכְלֵנוּ לֶחֶם לָשֹׂבַע כִּי־הוֹצֵאתֶם אֹתָנוּ אֶל־הַמִּדְבָּר הַזֶּה לְהָמִית אֶת־כָּל־הַקָּהָל הַזֶּה בָּרָעָב״

[1441] בראשית רבה (תיאודור-אלבק) פרשת נח פרשה לו׳ כא׳: [וישת מן היין וישכר] שתה שלא במידה ונשתכר ונתבזה, אמר ר׳ חייה בר בא בו ביום נטע בו ביום שתה בו ביום נתבזה. ויתגל בתוך אהלה ר׳ יודה בר׳ סימון ר׳ חנן בשם ר׳ שמואל בר רב יצחק ויגל אין כת׳ אלא ויתגל גרם לו גלות לו ולדורות, עשרת השבטים לא גלו אלא בשביל יין הה״ד ״הוי משכימי בבקר שכר ירדופו וגו״׳ (ישעיה ה יא) שבט יהודה ובנימין לא גלו אלא בשביל היין הה״ד ״וגם אלה ביין שגו״ (שם /ישעיהו/ כח ז). ספציפית לגבי פורים, בתלמוד בבלי מסכת מגילה דף יב׳ עמוד א׳: ״שאלו תלמידיו את רבי שמעון בן יוחאי: מפני מה נתחייבו שונאיהן של ישראל שבאותו הדור כליה? אמר להם: אמרו אתם! - אמרו לו: מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע.״

[1442] גור אריה בראשית פרק ט׳ פסוק כא׳: ״(כא) על שם שומרון וכו׳. יראה לי שהכתוב מרמז עיקר הפורענות דבא על ידי היין, והם ב׳ דברים; האחד - הוא הגאני הבא לאדם על ידי שכרות - שיתבזה, לכך נאמר ״ויתגל בתוך אהלו״ - שנתבזה. השני - הוא אבוד החכמה והשכל אשר יש באדם. ודע כי השכל הוא הדבוק בה׳ יתברך, ועל ידי השכרות יאבד הדבוק ההיא, וכאשר אין האדם דבוק בה׳ - יבא פירוד וגלות לאדם, כי כל זמן אשר האדם שכלו עליו הוא נטע נאמן, ״כי האדם עץ השדה״ (דברים כ, יט) הוא, ונטיעותיו בשמים, כי הראש שהוא השורש של (אילן) [אדם] פונה למעלה, וזה כי נקרא האדם ״עץ השדה״ נטוע בשמים, ועל ידי השכל הוא נטוע במקומו אשר אם כל הרוחות באות ומנשבות בו אין מזיזין אותו ממקומו (ראה אבות פ״ג מי״ז), וכאשר הולך האדם אחר השכרות ושכלו נאבד - אז הוא גולה, וזהו שרמזה התורה באמיתות לשונה ״ויתגל״, כתב לשון ״ויתגל״ שהוא לשון גלות:

ותימה מדברי רש״י, שרז״ל בב״ר (לו, ד) לא אמרו שהכתוב מרמז על גלות עשרה שבטים רק בלשון ״ויתגל״ שהוא לשון גלות, אבל בלשון ״אהלה״ לא מצאתי בב״ר. והדין עם רז״ל, כי הכתוב מרמז בלשון ״ויתגל״ הגלות, לפי שאין הפרש בין גלות ובין גלוי, כי מי שהוא גולה ממקומו יצא מהסתרו ונראה במקום אחר, ורמז בו הגלות - כלומר לשון גלוי שנתבזה, וגלוי אחר - גלות ממקומו, ודבר זה נתקיים בגלות עשרת השבטים שגלו על עסקי היין, מפני שהפרידו השכל אשר הוא הנטע הנאמן, כמו שבארנו למעלה. וכך יש בב״ר (לו, ד) - ׳ר׳ שמואל בר נחמני אומר ׳ויגל׳ אין כתיב כאן אלא ׳ויתגל׳, דבר זה גרם לו גלות ולבניו. עשרת השבטים לא גלו רק על עסקי היין וכו׳״, ומדאמר ׳גרם לו גלות׳ ומאי גלות גרם לו, אלא כמו שאמרנו שהיה לו גלות להיות נגלה ממקום מעלתו ומדריגתו, וכן לבניו גרם גלות. ולא כמו שפירש רש״י שהכתוב מרמז דוקא על עשרת השבטים, שהרי אמר ׳לו ולבניו׳ משמע כל בניו, רק שזה נמצא בעשרת שבטים, ועיין״

[1443] וראה עוד בהרחבה על הנושא של הבריאה משורש ״בר״ – בחוץ בארמית, בסוד מדרש התולדות.

[1444] מכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דויסע פרשה ב׳: ״מכאן היה ר׳ שמעון בן יוחאי אומר לא נתנה תורה לדרוש אלא לאוכלי המן. הא כיצד? היה יושב ודורש ולא היה יודע מהיכן אוכל ושותה ומהיכן היה לובש ומתכסה. הא לא נתנה תורה לדרוש אלא לאוכלי המן ושניים להם אוכלי תרומה״

[1445] ויקרא רבה (וילנא) פרשת צו פרשה ט׳: ״ודרדע זה דור המדבר שכולו דעה״. וראה בנושא דור המדבר גם בסוף שיעור 12.

[1446] דברים פרק ל׳ פסוק יב׳

[1447] שמות פרק טז׳ פסוק ד׳: ״וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל־מֹשֶׁה הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן־הַשָּׁמָיִם וְיָצָא הָעָם וְלָקְטוּ דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ לְמַעַן אֲנַסֶּנּוּ הֲיֵלֵךְ בְּתוֹרָתִי אִם־לֹא״

[1448] שמות פרק טז׳ פסוק ג׳: ״וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִי־יִתֵּן מוּתֵנוּ בְיַד־יְקֹוָק בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשִׁבְתֵּנוּ עַל־סִיר הַבָּשָׂר בְּאָכְלֵנוּ לֶחֶם לָשֹׂבַע כִּי־הוֹצֵאתֶם אֹתָנוּ אֶל־הַמִּדְבָּר הַזֶּה לְהָמִית אֶת־כָּל־הַקָּהָל הַזֶּה בָּרָעָב״

[1449] רש״י מסכת סוכה דף לא׳ עמוד ב׳: ״ואם נטל כשר - ואף על גב דאיסורי הנאה הוא, דמצות לאו ליהנות ניתנו, כלומר: אין קיום מצות הנאת הגוף, אלא עבודת עבד לרבו״

וכן בתלמוד בבלי מסכת עירובין דף לא׳ עמוד א׳: ״קסברי: אסור לקנות בית באיסורי הנאה. מכלל דרבי יהודה סבר: מותר? - קסבר: מצות לאו ליהנות ניתנו, אלא הא דאמר רבא: מצות לאו ליהנות ניתנו, לימא כתנאי אמרה לשמעתיה? - אמר לך רבא: אי סבירא להו דאין מערבין אלא לדבר מצוה - דכולי עלמא מצות לאו ליהנות ניתנו.״

[1450] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לה עמוד א׳, ב׳: ״תנו רבנן: אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה, וכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה - מעל. מאי תקנתיה - ילך אצל חכם. - ילך אצל חכם - מאי עבידא ליה? הא עבידא ליה איסורא! - אלא אמר רבא: ילך אצל חכם מעיקרא וילמדנו ברכות, כדי שלא יבא לידי מעילה. אמר רב יהודה אמר שמואל: כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה - כאילו נהנה מקדשי שמים, שנאמר: לה׳ הארץ ומלואה. רבי לוי רמי: כתיב לה׳ הארץ ומלואה, וכתיב: השמים שמים לה׳ והארץ נתן לבני אדם! לא קשיא, כאן - קודם ברכה, כאן - לאחר ברכה.

אמר רבי חנינא בר פפא: כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גוזל להקדוש ברוך הוא וכנסת ישראל, שנאמר: גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית; ואין אביו אלא הקדוש ברוך הוא, שנאמר הלא הוא אביך קנך; ואין אמו אלא כנסת ישראל, שנאמר: שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך״

[1451] משנה מסכת אבות פרק ד׳ משנה ב׳: ״בן עזאי אומר הוי רץ למצוה קלה כבחמורה ובורח מן העבירה שמצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה ששכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה״

[1452] שמואל יעקב רובינשטיין אב״ד פריז חסיד קוצק בעל הספרים ״שארית מנחם״ ו״שמן לנר״ היה בקשרי ידידות עם הרבי מליובאביטש

[1453] וראה התייחסות לנושא בדרך חיים למהר״ל במקום: ״ויש לדקדק בדברי בן עזאי שאמר הוי רץ למצוה קלה ובורח מן העבירה ולא אמר מן עבירה קלה, ועוד מאמר ששכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה מה בא להוסיף עוד הרי כבר אמר שמצוה גוררת מצוה ולמה צריך לומר ששכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה, ועוד מנין ששכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה, שמא שכר מצוה הוא הטוב שעושה לו הקדוש ברוך הוא ושכר עבירה עונשו מה שמביא הש״י עליו. ופירוש דבר זה כי אמר התנא שיהיה האדם רץ למצוה שהיא קלה על האדם לעשות, כלומר שאם המצות הם כבידים על האדם ירוץ לעשות מצוה שהיא קלה אליו ואז ימשך אל המצוה האחרת ג״כ, ולא שייך זה בעבירה כי כל העבירה הם קלים לעשות וכלם הם הנאה לאדם ולא שייך דבר זה.״

[1454] משנה מסכת אבות פרק ב' משנה א': "רבי אומר איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושה ותפארת לו מן האדם והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה והסתכל בשלשה דברים ואי אתה בא לידי עבירה דע מה למעלה ממך עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבין:"

[1455] תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לט' עמוד ב': "רבי יעקב היא, דאמר: שכר מצוה בהאי עלמא ליכא; דתניא, רבי יעקב אומר: אין לך כל מצוה ומצוה שכתובה בתורה שמתן שכרה בצדה, שאין תחיית המתים תלויה בה; בכיבוד אב ואם כתיב: למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך, בשילוח הקן כתיב: למען ייטב לך והארכת ימים, הרי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות, ועלה לבירה ושלח את האם ונטל את הבנים, ובחזירתו נפל ומת, היכן טובת ימיו של זה? והיכן אריכות ימיו של זה? אלא, למען ייטב לך - לעולם שכולו טוב ולמען יאריכון ימיך - לעולם שכולו ארוך"

[1456] למשל, מצווה הבאה בעבירה, שממאיסה את המצווה בגלל העבירה.

[1457] האם קשור למצווה הבאה בעבירה?

[1458] זהו ביטוי שכיח בכתבי הראי"ה והרצי"ה . ראו לדוגמה במאמר"חזון הצמחונות והשלום"

[1459] תהלים פרק קטו' פסוק טז'

[1460] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לה עמוד א', ב': "רבי לוי רמי: כתיב לה' הארץ ומלואה, וכתיב: השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם! לא קשיא, כאן - קודם ברכה, כאן - לאחר ברכה.

[1461] תהלים פרק כד' פסוק א'

[1462] ראו מסכת קידושין דף ב עמוד ב: "ונתתי התם "האיש קונה" ! מעיקרא תני לישנא דאורייתא ולבסוף תני לישנא דרבנן, ומאי לישנא דרבנן? דאסר לה אכולי עלמא כהקדש" וראו בספר אהל משה (ר' אלעזר משה הורוויץ ווארשה תרי"ג): "דאסר לה אכו"ע כהקדש נראה דר"ל משום דמדרבנן אסירא גם לדידיה בקדושי לחוד החליפו לשון קנין בלשון קדושין". אכן מניטו דייק (כפי שהביא פעמים רבות על פי מסורת אבותיו דיוקים בלשון הגמרא שלא נמצאו בספרים) פירוש זה מהמילים "אכולי עלמא". וראו במסכת כלה פרק א משנה א :"כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנידה" ובשל"ה (הוצאת יד רמ"ה) שער האותיות אות ק ערך קדושה סעיף שפט :"הכונס בלא ברכה בכלל הנהנה מהעולם הזה בלא ברכה,,,,ובכלל זה הבא על הפנויה"

[1463]זוהר כרך ג (ויקרא) פרשת תזריע [המתחיל בדף מב עמוד א]: "תמן תנינן כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאלו גוזל לקודשא בריך הוא וכ"י דכתיב גוזל אביו ואמו וגו', כל הנהנה מן העולם הזה כלל דא איהו אינתו מאן דאתדבק באנתו למהני מנה ואף על גב דאיהי פנויה ואהני מנה בלא ברכה כאילו גוזל קודשא בריך הוא וכנסת ישראל, מ"ט בגין דזווגא דלהון בשבע ברכות הוא"

[1464] ראו הערה 226

[1465] משנה מסכת אבות פרק ה' משנה ידי: "ארבע מדות בהולכי לבית המדרש הולך ואינו עושה שכר הליכה בידו עושה ואינו הולך שכר מעשה בידו הולך ועושה חסיד לא הולך ולא עושה רשע" – מניטו ביקש קודם להביא לו את הגמרה ולבסוף משהביאו לו את המסכת וכבר סיים אמר שאולי לא צריך – את הספר – אך ציין שיש למביא שכר הליכה

[1466] משנה מסכת ברכות פרק ו' משנה ג': "על דבר שאין גדולו מן הארץ אומר שהכל על החומץ ועל הנובלות ועל הגובאי אומר שהכל על החלב ועל הגבינה ועל הביצים אומר שהכל ר' יהודה אומר כל שהוא מין קללה אין מברכין עליו"

[1467] במקומות רבים, למשל בתלמוד בבלי מסכת ברכות דף לא' עמוד ב'

[1468] שמואל א' פרק א' פסוק יא': " ותדר נדר ותאמר ה' צבא-ות אם ראה תראה בעני אמתך וזכרתני ולא תשכח את אמתך ונתתה לאמתך זרע אנשים" וראו סוד לשון הקודש כרך א (פרק יליף מברייתו של עולם) :" רשות נתונה לכל אדם ואדם לבקש ברכה בתפילתו אם הוא מרגיש חיסרון מוחלט של העיקר בחיים. תפילה מעין זו הייתה תפילת חנה, וממנה נלמדות רבות מהלכות התפילה. נאמר במשנה (מסכת ברכות פרק ה משנה א): "אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש". הגמרא מבררת מהו כובד הראש הראוי לעמוד בו לפני התפילה, ובאחת האפשרויות מובאת מידת חנה: "והיא מרת נפש ותתפלל על יהו"ה". לחנה חסר היה העיקר, חסר היה לה בן, ועולם בלי בן הוא עולם בלי משמעות [8]. זהו שנאמר (שמואל א א, י): "וְהִיא מָרַת נָפֶשׁ וַתִּתְפַּלֵּל עַל יהו"ה וּבָכֹה תִבְכֶּה". "וְהִיא מָרַת נָפֶשׁ" בבחינת חסרון העיקר, ולכן: "וַתִּתְפַּלֵּל עַל יהו"ה" (לא הייתה זו תפילה "אל יהו"ה", אלא "על יהו"ה" ורומז כי תפילה זו כוונה למידה גבוהה מאד.) [9]לפי הטבע, הולדתו של אותו בן הייתה בלתי אפשרית, ולכן היה עליה להתפלל לנס[10].

[1469] ראו הערה 114

[1470] ישעיהו פרק כט' פסוק יג': "וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי יַעַן כִּי נִגַּשׁ הָעָם הַזֶּה בְּפִיו וּבִשְׂפָתָיו כִּבְּדוּנִי וְלִבּוֹ רִחַק מִמֶּנִּי וַתְּהִי יִרְאָתָם אֹתִי מִצְוַת אֲנָשִׁים מְלֻמָּדָה"

[1471] למשל ב פסחים דף קידי עמוד ב', ראש השנה דף כחי עמוד ב'

[1472] תלמוד בבלי מסכת שבת דף קיט' עמוד ב': "אמר רבי יהושע בן לוי: כל העונה אמן יהא שמיה רבא מברך בכל כחו - קורעין לו גזר דינו, שנאמר בפרע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה'. מאי טעמא בפרע פרעות - משום דברכו ה'. רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: אפילו יש בו שמץ של עבודה זרה - מוחלין לו, כתיב הכא בפרע פרעות וכתיב התם כי פרע הוא. אמר ריש לקיש: כל העונה אמן בכל כחו - פותחין לו שערי גן עדן, שנאמר פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר אמנים. אל תיקרי שמר אמנים אלא שאומרים אמן. מאי אמן? - אמר רבי חנינא: אל מלך נאמן"

[1473] תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף קו' עמוד ב': "אלא הקדוש ברוך הוא ליבא בעי, דכתיב וה' יראה ללבב."

[1474] להסבר מקיף למושג 'רחמנות אמיתית' ראו ספר שערי דמעה כרך 1 בפרק "על קן ציפור"

[1475] ראו סוד לשון הקודש כרך 2 בפרק "סוד השבת": "העולם שלנו הוא בבחינת עולם העשייה שהוא כנגד ספירת מלכות. המלכות היא בית הקיבול לכל הברכות של הספירות העליונות. מאחר שכלי המלכות הוא כלי המקבל את השפע של כל המידות ושל כל הכלים שלהן, אין שום ברכה השייכת לכלי ככלי כי הוא ריק מכול. מבחינת כלי, הוא בית קיבול בלבד. מבחינתנו זוהי בחינת הבריאה שהיא הטבע בלבד, ובמציאות של הטבע יש מספיק כדי לקיים את כל הנבראים כנבראים.

אבל כל העניין הזה הוא רק בבחינת עולם העיגולים. בבחינת עולם היושר יש צורך ביותר ממה שיש בבריאה. עולם היושר קשור לנשמה שיונקת משורש קו היושר, ולכן הנשמה צריכה יותר ממה שיש במציאות כבריאה .[6]היא זקוקה ל"תוספת יש" המתקבלת מהברכה, מ"מקור הברכות". כשאנחנו אומרים: "ברוך אתה" הכוונה היא שאנחנו עומדים מול הבחינה של "שְׁוִיתִי **יְהוָה** לְנֶגְדִּי תָּמִיד :[7]"כשאנחנו מברכים אנחנו לא עומדים לפני הבורא כבורא, אלא לפני ה' כ"מקור הברכות" שהוא גם הבורא וגם הברוך. לכן אין מקום אפילו לפי הפשט לפרש את המילים "ברוך אתה" במשמעות "ברוך תהיה" כאילו אנחנו כביכול מברכים אותו .[8]ממי אלוהים יכול לקבל ברכה מחוץ לעצמו? לעניין זה מוקדש פרק שלם בספר של הרב חיים מוולוז'ין.[9]

[1476] תלמוד בבלי מסכת חגיגה דף ב' עמוד ב': "חוץ מחרש שוטה וקטן כו'. קתני חרש דומיא דשוטה וקטן, מה שוטה וקטן - דלאו בני דעה, אף חרש - דלאו בר דעה הוא. וקא משמע לן כדתנן: חרש שדיברו חכמים בכל מקום - שאינו שומע ואינו מדבר"

[1477] למשל בווידוי הגדול לרבינו נסים ביום הכיפורים: ...אין בי לא דעת ולא תבונה וכו'...

[1478] תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת שבת פרק א' הלכה ג': "רבי חייא רובא מפקד לרב אין את יכול מיכול כל שתא חולין בטהרה אכול. ואם לאו תהא אכיל שבעה יומין מן שתא. מיכן היה ר' פינחס בן יאיר אומר זריזות מביאה לידי נקיות. נקיות מביאה לידי טהרה. טהרה מביאה לידי קדושה. קדושה לידי ענוה ענוה לידי יראת חט. יראת חט לידי רוח הקודש. רוח הקודש לידי חסידות. חסידות לידי תחיית המתים. תחיית המתים לידי אליהו ז"ל. ובהמשך שם :"כל מי שהוא קבוע בארץ ישראל ואוכל חוליו בטהרה

ומדבר בלשון הקודש וקורא את שמע בבוקר ובערב מובטח לו שהוא מחיי העולם הבא" וראו בבלי ברכות מז עמוד ב:"איזהו עם הארץ כל שאינו אוכל חוליו בטהרה" וכן בבא מציעא פז עמוד א:"אברהם אבינו אוכל חולין בטהרה היה"

[1479] תלמוד בבלי מסכת סוטה דף ח' עמוד א': "דתנן: אין משקין שתי סוטות כאחת, ואין מטהרין שני מצורעין כאחת, ואין רוצעין שני עבדים כאחת, ואין עורפין שתי עגלות כאחת, לפי שאין עושין מצות חבילות חבילות!"

[1480] תלמוד בבלי מסכת מועד קטן דף ט' עמוד א': "אמר רבי פרנך אמר רבי יוחנן: אותה שנה לא עשו ישראל את יום הכפורים, והיו דואגים ואומרים: שמא נתחייבו שונאיהן של ישראל כלייה, יצתה בת קול ואמרה להם: כולכם מזומנין לחיי העולם הבא. מאי דרוש? אמרו: קל וחומר; ומה משכן שאין קדושתו קדושת עולם, וקרבן יחיד - דוחה שבת, דאיסור סקילה, מקדש, דקדושתו קדושת עולם, וקרבן צבור, ויום הכפורים דענוש כרת - לא כל שכן? - - אלא אמאי היו דואגים? - התם - צורך גבוה, הכא - צורך הדיוט. הכא נמי, מיעבד - ליעבדו, מיכל לא ניכלו ולא לישתו! - אין שמחה בלא אכילה ושתיה"

[1481] במדבר פרק כא' פסוק ה': "וַיְדַבֵּר הָעָם בֵּאלֹהִים וּבְמֹשֶׁה לָמָּה הֶעֱלִיתֻנוּ מִמִּצְרַיִם לָמוּת בַּמִּדְבָּר כִּי אֵין לֶחֶם וְאֵין מַיִם וְנַפְשֵׁנוּ קָצָה בַּלֶּחֶם הַקְּלֹקֵל"

[1482] משנה מסכת יומא פרק א' משנה א': "שבעת ימים קודם יום הכפורים מפרישין כהן גדול מביתו ללשכת פלהדרין ומתקינין לו כהן אחר תחתיו שמא יארע בו פסול רבי יהודה אומר אף אשה אחרת מתקינין לו שמא תמות אשתו שנאמר (ויקרא ט"ז) וכפר בעדו ובעד ביתו ביתו זו אשתו אמרו לו אם כן אין לדבר סוף" וביחס לתלמיד חכם שקורא לאשתו ביתו ראו מסכת שבת דף קי"ח עמוד א: "אמר רבי יוסי: מימי לא קריתי לאשתי אשתי ולשורי שורי, אלא: לאשתי – ביתי, ולשורי – שדי"

[1483] ספר הכוזרי מאמר ג' אות לט': "אמר החבר: תורתנו קשורה בהלכה למשה מסיני או מן המקום אשר יבחר ה', כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים +ישעיהו ב' ג'+ במעמד שופטים ושוטרים וכהנים וסנהדרים, ואנחנו מצווים שנשמע מהשופט הממונה בכל דור ודור, כמו שאמר: (דברים י"ז ט') או אל השופט אשר יהיה וגו' וסמך לו אמרו ועשית על פי התורה אשר יורוך, לא תסור מן הדבר, והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמוע אל הכהן ומת האיש ההוא, חבר המרות הכהן והשופט לגדולה שבעבירות, באמרו: (דברים י"ז י"ב) "ובערת הרע מישראל" וסמך לו "וכל העם ישמעו ויראו", בעוד שהסדר נשאר מהעבודה והסנהדרין ושאר הכתות, אשר בהם ישלם הסדר וידבק בהם הענין האלהי בלי ספק, בין בנבואה בין באומץ והודעה, כאשר היה בבית שני, ולא יתכן לעבור על כמותם ההסכמה מדעתם. ובזה נתחייבנו במצות מגלה ופורים ומצות חנוכה, ויכולנו לומר אשר קדשנו במצותיו וצונו על מקרא מגלה, ולהדליק נר של חנוכה, ולגמור את ההלל ולקרוא, ועל נטילת ידים, ועל מצות עירוב, וזולת זה. ואילו היו חקינו יוצאים אחר הגלות לא היו נקראים מצות, ולא היינו חייבים לברך עליהם, אך היו אומרים בהם שהם תקנה או מנהג. ורוב מצותינו סמוכות אל משה הלכה למשה מסיני. וראו חידושי הרמב"ן על מסכת בבא בתרא דף יב עמוד א:" אלא הכי קאמר אע"פ שנטלה נבואת נביאים שהוא המראה והחזון נבואת החכמים שהיא בדרך החכמה לא נטלה אלא יודעים האמת ברוח הקדש שבקרבם "

[1484] ראו ספר עשרה מאמרות לרמ"ע מפאנו (היה בספריית מניטו) מאמר חיקור דין חלק ג פרק כב" וההקש לנו בו לכל התורה שמדברת בעצם בעליונים ורומזות בשניות בתחתונים אף על פי שהרמב"ן בפרשת בראשית לא כתב כן כי נמשך אחר המאמר המפורסם דברה תורה כלשון בני אדם אף אנו נאמר דברו בני אדם כלשון התורה"

[1485] מבית מדרשו של רב

[1486] ראו ספר אבן שלמה (מילצאן על פי הגר"א – נמצא עם הדגשות על קטעים מסויימים בספריית מניטו) פרק ח אות כא ובהערות שם" שכל זמן שאינו מבין הסוד אפילו הפשט אינו ברור בידו"

[1487] פרשה פתוחה וסתומה בספר תורה:

פרשה פתוחה – השורה לא מכילה אותיות נוספות. פרשה סתומה – רווח של תשע אותיות וכתיבה מיד אחר כך.

[1488] בראשית רבה (תיאודור-אלבק) פרשת ויחי פרשה צו' א': "מז (כח) [ויחי יעקב בארץ מצרים] וגו' ולמה פרשה זו סתומה מכל פרשיות שבתורה, אלא כיון שנפטר אבינו יעקב התחיל שעבוד מצרים על ישראל, ד"א למה סתומה שביקש יעקב לגלות הקץ ונסתם ממנו, ד"א למה סתומה מפני שסתם ממנו כל צרות שבעולם." וכן, רש"י בראשית פרשת ויחי פרק מז' פסוק כח' ד"ה ויחי יעקב - למה פרשה זו סתומה? לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד שהתחילו לשעבדם. דבר אחר, שבקש לגלות את הקץ לבניו ונסתם ממנו:

[1489] ראו מהר"ל גבורות ה' פרק מד:" ולפיכך פרשה רביעית סתומה גם כן כדי שלא תאמר כי הנהגה שהוא בתחתונים הוא לאחר מפני שלא ישתתף העליון לתחתונים לכך הפרשה דבוקה וסתומה כי אשר הוא בעליונים הוא בתחתונים והבן זה " וראו בהרחבה שערי דמעה חלק א עמוד 402 ולעניין עיקרון זה בפרשת ויחי ראו ספר שפת אמת פרשת ויחי תרל"ט:" ב"ה פרשה זו סתומה. אף כי פרשה היא פי' אור התורה המתפשט להיות מובן בחכמת אדם. אך יש פי' נסתר ויש פי' נגלה. וכמ"ש בזוה"ק דגלי מה דבעי רק גלי וסתים ע"ש. וכ"ז שיעקב קיים. גבר הפנימיות על ההסתר וכשנסתלק נסתר לגמרי"

[1490] ספרא מצורע - פרשת זבים פרשה ה' סוף פרק ז': "(ה) ימים שנים יכול לימים הרבה אמר רבי עקיבא כל ששמועו מרובה ושמועו מועט תפשתה המרובה לא תפשתה תפשתה המועט תפשתה"

[1491] תהלים פרק צב' פסוק ז'

[1492] ראו לדוגמא דברים ד: "כי אנוכי מת בארץ הזו אינני עובר את הירדן"

[1493] ברכה שניה בתפילת העמידה, ברכת גבורות

[1494] דברים פרק כו' פסוק ה': "ועונית ואמרת לפני ה' א-לוקיך ארמי אובד אבי ויגר שם במתי מעט ויהי שם לגוי גדול עצום ורב"

[1495] ראו הערה 64

[1496] מתוך קינת "למי אבכה וכף אכה" לתשעה באב

[1497] תלמוד בבלי מסכת יומא דף לח' עמוד ב': "ומשלך יתנו לך. אין אדם נוגע במוכן לחבירו, ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא."

[1498] משנה מסכת אבות פרק ד' משנה ג': "הוא היה אומר אל תהי בז לכל אדם ואל תהי מפליג לכל דבר שאין לך אדם שאין לו שעה ואין לך דבר שאין לו מקום"

[1499] שמות פרק יח' פסוק יג', בהקשר של מינוי שרי אלפים ומאות בעצת יתרו. וראו מחזור לשבועות בסיום אזהרות לגאון ר יצחק בר ראובן

[1500] תלמוד בבלי ברכות דף יז' עמוד א'

[1501] תהלים פרק קמד' פסוק יד': "אלופינו מסובלים, אין פרץ ואין יוצא ואין צווחה במקומותינו"

[1502] משנה מסכת אבות פרק א' משנה א'

[1503] דרך חיים למהר"ל מפראג פרק א' משנה א': "אמנם הנראה ברור מה שאמר "משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים" הנה יהושע תלמיד למשה, וכמו שיהושע היה מיחוד שהיה תלמיד למשה וכך משה מיוחד להיות רבי של יהושע, כי לא מכל אדם זוכה האדם ללמוד. ולפיכך יש לכל תלמיד רב מיוחד. וכן הזקנים היו מיוחדים שהיו תלמידי יהושע ויהושע מיוחד להיות רבם של הזקנים. והנביאים מיוחדים להיותתלמידים אל הזקנים והזקנים מיוחדים להיות רבם, וכן משך הקבלה מיוחד המקבל אל המוסר והמוסר מיוחד אל המקבל, כי לא מכל אדם זוכה ללמוד. ואם היה אומר משה קבל תורה מפי הקב"ה היה משמע כי משה בפרט מיוחד לקבל מן ה' יתברך, וזה אינו כי הוא יתברך א-לוקי הכל משפיע החכמה אל הכל ולכן לא אמר משה קבל תורה מפי הקב"ה..."

[1504] ר׳ חיים ויטאל, 1542-1620

[1505] הסיפור מובא במספר מקורות ובין השאר בספר שבחי האר״י

[1506] ר׳ יוסף אבן טבול המוגרבי (או המערבי) ?-1616

[1507] משנה ברכות פרק ב׳ משנה ג׳, וכן מסכת מגילה יז׳ עמוד א׳: ורבנן נמי הכתיב [ולדעת חכמים גם כן הרי נאמר] ״והיו״, ומה הם למדים מכאן? ומשיבים: ״והיו״ ההוא שנאמר, מיבעי ליה [נצרך לו] ללמד שלא יקרא למפרע. ושואלים: ורבי, עניין זה שלא יקרא למפרע מנא ליה [מניין לו]? ומשיבים: מכיון שלא נאמר ״דברים״ אלא ״הדברים״ ללמדנו כי צריך שיקרא אותם בסדרם זה ולא בשינוי.

[1508] גבורות ה׳ פרק יט׳

[1509] רמב״ן בראשית הקדמה: ״עוד יש בידינו קבלה של אמת כי כל התורה כולה שמותיו של הקדוש ברוך הוא שהתיבות מתחלקות לשמות בענין אחד כאילו תחשוב על דרך משל כי פסוק בראשית יתחלק לתיבות אחרות כגון בראש יתברא אלהים וכל התורה כן מלבד צירופיהן וגימטריותיהן של שמות וכבר כתב רבינו שלמה בפירושיו בתלמוד ענין השם הגדול של ע״ב באיזה ענין הוא בשלשה פסוקי׳ ויסע ויבא ויט ומפני זה ספר תורה שטעה בו באות אחת במלא או בחסר פסול.״

[1510] דברים פרק לב׳ פסוק ג׳

[1511] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כא׳ עמוד א׳: ״אמר רב יהודה: מנין לברכת המזון לאחריה מן התורה - שנאמר: ואכלת ושבעת וברכת. מנין לברכת התורה לפניה מן התורה - שנאמר: כי שם ה׳ אקרא הבו גדל לאלהינו. אמר רבי יוחנן: למדנו ברכת התורה לאחריה מן ברכת המזון מקל וחומר, וברכת המזון לפניה מן ברכת התורה מקל וחומר; ברכת התורה לאחריה מן ברכת המזון מקל וחומר: ומה מזון שאין טעון לפניו - טעון לאחריו, תורה שטעונה לפניה - אינו דין שטעונה לאחריה; וברכת המזון לפניה מן ברכת התורה מקל וחומר: ומה תורה שאין טעונה לאחריה - טעונה לפניה, מזון שהוא טעון לאחריו - אינו דין שיהא טעון לפניו. איכא למפרך: מה למזון - שכן נהנה, ומה לתורה - שכן חיי עולם!״

[1512] תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף קי׳ עמוד א׳: ״ואמר רבי יוחנן: קרח לא מן הבלועים ולא מן השרופין. לא מן הבלועין - דכתיב ואת כל האדם אשר לקרח - ולא קרח, ולא מן השרופין - דכתיב באכל האש את חמשים ומאתים איש - ולא קרח. במתניתא תנא: קרח מן השרופין, ומן הבלועין. מן הבלועים - דכתיב ותבלע אתם ואת קרח, מן השרופין דכתיב (ותצא אש מלפני ה׳) [ואש יצאה מאת ה׳] ותאכל את החמשים ומאתים איש וקרח בהדייהו... ובני קרח לא מתו, תנא, משום רבינו אמרו: מקום נתבצר להם בגיהנם, וישבו עליו ואמרו שירה. אמר רבה בר בר חנה: זימנא חדא הוה קאזלינא באורחא, אמר לי ההוא טייעא: תא ואחוי לך בלועי דקרח. אזיל חזא תרי בזעי דהוה קא נפק קיטרא מנייהו. שקל גבבא דעמרא, אמשייה מיא, ואותביה בריש רומחיה ואחלפיה התם, איחרך. אמר לי: אצית מה שמעת. ושמעית דהוו קאמרי הכי: ״משה ותורתו אמת, והן בדאים״.

[1513] שיר של יום שני, תהלים פרק מח׳: ״שיר מזמור לבני קרח וכו׳״

[1514] בראשית רבה (וילנא) פרשת בראשית פרשה ד׳: ״...למה אין כתיב בשני כי טוב? רבי יוחנן תני לה בשם רבי יוסי ב״ר חלפתא: שבו נבראת גיהנם, שנא׳ (ישעיה ל) ״כי ערוך מאתמול תפתה״ - יום שיש בו אתמול ואין בו שלשום. רבי חנינא אומר: שבו נבראת מחלוקת, שנאמר ויהי מבדיל בין מים למים,. א״ר טביומי אם מחלוקת שהיא לתקונו של עולם ולישובו אין בה כי טוב, מחלוקת שהיא לערבובו על אחת כמה וכמה.״